

શ્રી હસ્તીનાપુર તાલુકો

આંક ૧૦ મો
પુસ્તક ૩૬ મું.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

શ્રી વિષય-પરિચય

- ૧ સ્તવન (શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૨૫૯
- ૨ શ્રી પાટણુ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરનો ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ અને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સારસ્વત મહોત્સવ માટે સાહિત્ય પરિષદ ૨૬૦
- ૩ ગુજરાતની અસ્મિતાનો આદ્યદ્રષ્ટા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય (શ્રી કનૈયાલાલ મોળેકલાલ મુનશી) ૨૬૫
- ૪ મહાન આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ (મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી) ૨૬૭
- ૫ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને તેઓશ્રીની કૃતિઓની સાહિત્ય સમૃદ્ધિ (ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ) ૨૭૨
- ૬ વાર્ષિક તપ(વરસીતપ)નું પારણું શાસ્ત્રધારે કયાં કરવું જોઈએ (શ્રી સમુદ્રવિજયજી) ૨૭૫
- ૭ શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ જીવનવૃત્તાંત (સાહિત્યરસિક શ્રી ચતુરવિજયજી) ૨૭૯
- ૮ નથી મૃત્યુ પિસરવાનું (આ. શ્રી વિજયકંતસૂરિજી) ૨૮૪
- ૯ હેમચંદ્રસૂરિજીને પધારવા વિનંતિ :: વધાઈ[પદ્યો] પ્ર, શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૮૫
- ૧૦ વર્તમાન સમાચાર ... ૨૮૬

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણુ મૂળ પાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમો અને પુર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિએ સં. ૧૧૩૯ ની શાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અનુક્રમ પ્રસંગોના ચિત્રોપકૃત સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુસોજિત બાઇન્ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક તરફ પ્રકટ થયેલ જાણવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકે પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલે રચેલે આપેલ વિવિધ ત્રિપથો ઉપર યોગદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર તીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુભવ કરવા જેવું છે. સુમારે છસેઠ પાનાનો આ ગ્રંથ મહોદો અર્થ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—સાવનગર.

પુસ્તક : ૩૬ મું.

આત્મ મં. ૪૩ :

વીર મં. ૨૪૬૫ .

વૈભાષ :

અંક : ૧૦ મો

આ શ. સં ૩ :

વિક્રમ સ ૧૯૬૫

મે. :

સ્ત ૧ ન

રાગ—

રખીયાં બધાવો લેયા.

આવો અનેરા આમી, શિવ ગતિગામી કે.
મહાવીર છે મુજ મહારા, વીર રતન કરુ હું તારા,
રાગ દેખ આપે છેડ્યા, કર્મોલી થયા ન્યારા રે આવો ૧

આમ અણુગારી અનેરા, લાલી ટાળો ભવદેગ;
નામી છે આપ નગીના, બ્રમણ્યો પામી રે આવો ૨

મનના છે માલિક મહારા, પ્રેમી પનોતા પ્યારા,
ધારા છે કચ્છાકેરી, અંતરગમી કે. આવો ૩

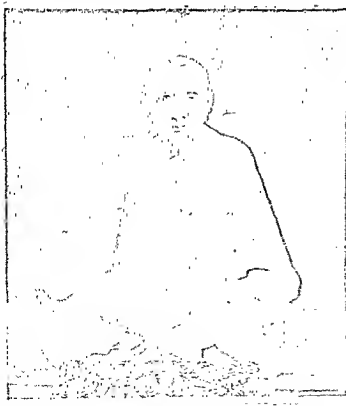
મનનકેરા છે મગી, અવિચળ આતમરંગી,
અંગિકયા છે નામો, શિવસુખકામી રે. આવો ૪

અનિત લક્ષ્મીને તારો, દિલડામા નહીં ધારો,
આરો ન આપ વિના છે, અનર અનામી રે આવો ૫

શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મદારાજ

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ

જૈન જ્ઞાનમંદિરના પ્રેરક

વધ્યાવૃદ્ધ પ્રવર્તક શ્રીમદ્ કાન્તિવિજયજી મહારાજ

શ્રી પાટણ
શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય
જૈન જ્ઞાનમંદિરનો
ઉદ્ધાટન
મહોત્સવ
અને

પાટણ શહેરમાં પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિ-
વિજયજી મહારાજ તથા તેમના વિદ્વાન
સુશિષ્ય સુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી
મહારાજ તથા તેના સાક્ષરવર્ધ સુશિષ્ય
સુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ કે
જેમણે પાટણ શહેરમાં જુદે જુદે સ્થળે
આપેલા જ્ઞાનમંદિરો તપાસી, અંધોને એકત્ર
કરી, વ્યવસ્થિત કરી આ જ્ઞાનમંદિર બંધા-
વવા અને આ શહેરનો ઉપરોક્ત સર્વ સંગ્રહ
આ જ્ઞાનમંદિરમાં લાવવા ઉપદેશ આપી જે
પ્રપત્ન સેવ્યો છે તે માટે આપણું શુભરાત
અને ભારતવર્ષનો જૈન સમાજ કાયમ નમણી
રહેશે. આ જ્ઞાનમંદિરમાં તાડપત્રીય તથા કાગળ
ઉપરની સુમારે ૧૫૦૦૦ પ્રતોના સંગ્રહ
એકઠો થશે. પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી પ્રવ-
ર્તકજી મહારાજનો સુમારે પાંચીસ વર્ષનો
આ મનારય આજે પૂર્ણ થતો જોઈ તેમની
સાથે સર્વ કોષને પરમ આનંદ સાથે તે
સ્વાભાવિક છે. આજે તેની ઉદ્ધાટન ક્રિયાનો
આ પ્રસંગ પાટણના જૈન ધર્મદાતામાં તેમજ

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય

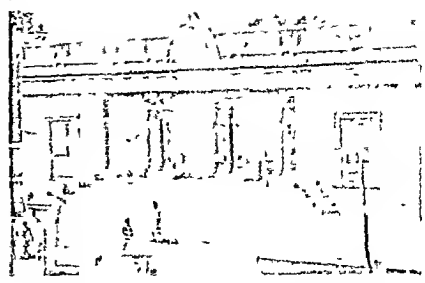
સાર સ્વ ત

મહોત્સવ

માટે

સાહિત્ય

પરિષદ

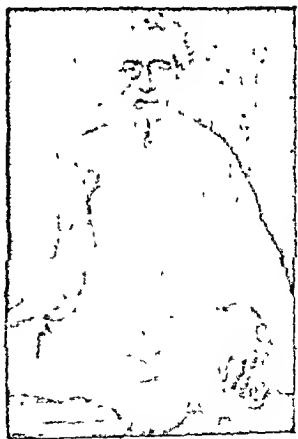

શ્રીયુત હેમચંદ મોહનલાલ ત્રિવેરી અને તેમના જનકુળો
તરફથી પાઠ્ય ખાતે ખુબ મુશ્કેલીમાં આવેલ
શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય જેન જ્ઞાનમંદિર

મમમ યુગ્મગતમા સુવર્ણ અક્ષરે ક્રોતગાદ રહેને.

તા. ૭-૪-૬ ના રોજ ઓ. શ્રી કનૈયાલાલ
ભાણેકલાલ મુનશી અને અન્ય મહેમાનો અગીયાર
વાગે આવી પહોંચ્યા હતા.

અમોરતા ત્રણ વાગે પચાસરા પાર્શ્વનાથના
મંદિરના વિશાળ ચોકમાં ખાસ ગડપ તૈયાર કર-
વામાં આવેલ ત્યાં ગ મુનશીના પ્રમુખપણા નીચે
"શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જેન જ્ઞાનમંદિર"ની ઉદ્ઘાટન
ક્રિયાનો મેળાવડો થયો હતો આ પ્રસંગે બદાર
ગામના સાક્ષરો વિદ્વાનો વગેરે લગભગ મવાગોનો
આશરે આવ્યા હતા. તે ઉપરાંત મહેમના શ્રી
પુત્રોની સંખ્યા આશરે દસ હજારની હતી. સૌ
ભાષણો સાંભળી મકે તે માટે લાઉડ સ્પીકરની
ખાસ જોડનજી કરવામાં આવી હતી.

પ્રથમ શેઠ હેમચંદ મોહનલાલે જણાવ્યું કે પ્ર શ્રી
દાનિવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી મારા પિતા
શ્રીની બાવના મેં માથે લીધી અને મારી તે મહે-
નત આજે ફળિશત થાય છે. આ જ્ઞાનમંદિરના
મહાન માટે મેં ૩૧ ૫૧૦૦૦) અને તેના નીશાન

જેન જ્ઞાનમંદિરના સમયક
સુનિ મહારાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ

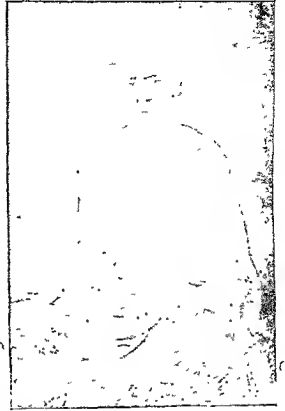
અર્થે રૂ. ૧૦૦૦૦) દસ હજાર આપ્યા છે. રા. સુનશીલની હેમચંદ્રાચાર્ય પરવેની બાવના આપ બેઠ શકશો કે તેમણે સુખધર્માં હેમચંદ્રાચાર્યનું સ્મારક કાયમ રહે તે માટે રૂ. ૩૫૦૦૦ એકત્ર કર્યા છે ને બીજા ૫૦૦૦૦ કરવા પ્રયત્ન ચાલે છે તે તેમનું શુભ પગલું માનું છું.

અગળ ચાલતાં શેઠ હેમચંદ્રાચાર્ય મોહનલાલે જણાવ્યું કે સને ૧૯૩૩માં જ્ઞાનમંદિરની ચોળના કરવામાં ત્રણ ગ્રંથો તરફથી રૂ. ત્રણ ત્રણ હજારના પ્રામીસ મળ્યા. અને બીજા રોકડા રૂ. ૧૨૫૦ તેમજ દાગીના, વાસણો વિગેરે મળી રૂ. ૨૩ હજારનું ફંડ થયેલું મોજુદ છે. તે હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરમાં જગે કરાવ્યા છે અને આ મકાન તૈયાર કરાવી અર્પણ કર્યું છે અને તેના નિભાવ માટે રૂ. દસ હજાર આપ્યું છે. તે ઉપરાંત સુખધર્માં હું નધા મારા મિત્રો તે માટે થોડા પ્રયાસ કરીએ છીએ.

ત્યારબાદ શ્રીમાન સુનશીલએ જ્ઞાનમંદિરની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરતા જણાવ્યું કે ગુજરાતના વેપારીઓએ વેપાર કરી એકલા પૈસા સંઘર્ષ નથી પણ વિદ્યા સંઘરી છે અને સાચવી છે. વળી સુખધર્માં ભેળે છું કે દેશના દરેક ઉદ્યોગ માટે ગુજરાતી વેપારીઓની કાયળાઓ છૂટી રહે છે. વિદ્યાવ્યાસંગી સાધુઓ તપશ્ચર્યા કરી પોતાની અમૃદ્ય ભાવનાઓ જ્ઞાનમાં મૂકી ગયા તે સાચવનાર પાટણના ધનાઢ્યો છે. સુસલમાનોએ પાટણ તોડ્યું ત્યારે અત્રેના જૈન ધનાઢ્યોએ પુસ્તક ભંડારોમાં સાચવ્યા. શુભારે નવસો વર્ષ લગભગના આશરે પંદર હજાર ગ્રંથો તથા ચિત્રો છે. તે ગ્રંથોમાં વેદાંત, વ્યોત્તિપ, આધ્યાત્મિક, વ્યાકરણ, નાટક વિગેરે અનેક જાતના ગ્રંથો જ્ઞાનના સારતત્ત્વથી ભરેલાં છે.

હેમચંદ્રાચાર્યે આ જ્ઞાનમંદિર કરીને તેની સાચવણી અર્થે ભારતીય વિદ્યાને-જગતની વિદ્યાને ઝાણી કરી છે.

જે જ્ઞાનમંદિર બંધાવ્યું છે તેમાં પુસ્તકો

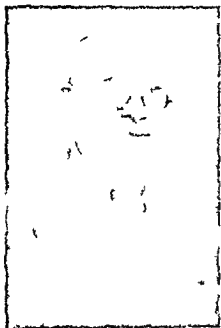

સાહિત્યસંગી સુનિ મહારાજ શ્રી પૂણ્યવિજયજી મહારાજ

સંગ્રહી જ ન રાખતાં તેને છપાવી, ઉદ્ધાર કરી જગતને સોંપે.

કેટલાંક સુંદર પુસ્તકો હિંદમાંથી લૂંટાઈ ગયા છે-ચોરાઈ ગયા છે અને જર્મની અને ઈંગ્લેંડમાં અત્યારે વિચમાન છે હાલ જે પુસ્તકો છે તે અનેક વિદ્વાનો શેઠાઓ સુધી કામ કરે તેટલો લાંબો સંગ્રહ છે. આ સંગ્રહના પ્રદર્શનમાં મૂકેલ એક ટુંકમાં તાડપત્રના વૃક્ષ પાનાઓનો ઢગલો પડેલો છે તે જોતાં હૃદય રો છે. આપણા વડવાઓ અને સાધુ-મહારાજોએ પરંપરાથી સાચવેલા હોતો તે અખૂટ ખજાનો આ રીતે નષ્ટ થશે અને તેઓના દીકરાઓ નાલાયક નીકળશે, તેવું સાહિત્ય નષ્ટ કરશે તેવું તેમણે નહિં માન્યું હોય.

અંગ્રેજ અને જર્મન વિદ્વાનોએ દ્રક્ષ એક એક પુસ્તક લખી પોતાનું નામ અમર કર્યું છે,

શેઠ હેમચંદ મોહનલાલ ઝંબેરી

પાટણુખાને જોમતી ઉદાર મખાવતના પરિણામે
જ્ઞાનમંદિર ખુલ્લું થકવાયા આયુ.

~~~~~

જ્યારે શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય અને ખીજા પૂરી
ચાયોએ સખ્યાખધ ગયો અનેક વિષયોમા લખ્યા
છે તે આપણે નજરે જોઇએ છીએ

પાટણુખી જૂમિ ઉપર આઠ મો, નવ સો વર્ષ
પહેલાં શાંતિચરિ, તિનકમ જગીના કતો કવિ થન
પાળા વિરેરે થઇ ગયા છે

મંદિર બધાવવાના ઉપદેશ માટે ને તે ઉદ્દેશ
શીલવા માટે શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય નૈ। મમાજ
અને અમર સુજસાત સહી છે

ત્યારબાદ શ્રી મદાસુખમાઇ સુનીનાન, શ્રી હા
દરાય દિવેગીયા ન્યાયમૂર્તિ શ્રી કૃષ્ણાવાન મોહનનાન
ઝંબેરી, શ્રી પ્રલયદ હરિચંદ દોશી, શેઠ નગીનરામ
કરમચંદ, મોતીચંદ ગિરધરાલાય મપડીયા વિરેરેના
પ્રણત વિક વિલેયનો થયા હતા

બાદ મહિનાય પોપજાત મધ્યમિએ પ્રમુખ
સાહેબનો આભાર માન્યો હતો

શ્રી મુખીદેવે તપ્તાયુ કે શ્રીમાન હેમચંદ્રા
ચાર્ય જે જૂમિમા જસારો વા પાવા આતી પ્રખર
વિકલા મખ્યા ગયા તેથી જૂમિ યુ વિરમીનીના પથ
રોચી નથી થતી, પણ હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા આચાર્ય
વિદ્યામા છા। હોત મા ત્યા વિદ્યાપીઠ થય-
વત વિદ્યા પ્રગટી રહે તે આ પાપખુને માના
ધનિકામ વામો ત્યારે ખાતર પડે

શ્રીપાળ ને મિદાલ, વિશેષ મરિને હેમચં
વાગ્દાદ અર્થિ થયા તે જ્યામા જર જોવા શ્રી
હેમચંદ્રાચાર્ય પાટણુખા થયા તેમ। હનિામ,
બાવ, વ્યાપ યુ જોવ નિરને માગ રી યુ / ખો
આથો તેવા શિ ર મચરે નાલ્યાગમ પૂર મ્યુ
સોમેશ્વર મરિ મેમસુદ ન બાલ્યુ જેવા કવિ
અર્થિ થયા જ, માટે પાપખુને થન્યાલ આપુ છુ

મુનિ શ્રી પુ મવિજાત તેમના શુર શ્રી મતુર
વિવચન, આલ શુર પ્રાલક શ્રી કાલિવિજાત એ
આ મનમદિા મયાને એ। મરી, બ્યમિથન
મરી, જ્ઞાનમંદિર બધાવવાની જે રૂબુ મરી છે તે
માટે શુર મા તેમનું નાખી ને। આ મનમદિા
મનિદિદિ થાય અને ને પ્રયોગશાળા થઇ રહે તેમ
અત કરણપૂર્વકે હજુ છુ

ત્યારબાદ શ્રી મુનવિજાત મગાને જ્યાયુ
પાપખુના જાનગડા મા પડેની મેમતી મીને મરે
જોલસા જેમીએ તો વર્તો વળા મય

આ મનમદિારા એ બ્યમિનો નાનદ નથી
પથ પાટણુખી જૂમિ ઉપર થયેલા શુરમન
ખાઓ નાખ્યો આ નૈનેતો સમ આ
જોગનો જ વ્યવત પૂાયો છ પાપખુમા ખ્યાન
અગીઆર જનરા છે જાગવરની કલા માનિય
મજો, જોગતિક, અમનિવા અને તે વખત
ધર્મકથાનો મમદ કવામા આ થો છે ને મમ
નાગ-દેવીકાન ન કતા તે જ્યામામા એક શરદમા
કેવી મીને આ પુરની ભેગા કરો જો તેમન
વિદ્યા મા દળમળી મદ્યારથી બધનો મચમ કરો
છ, તેમાના ધમખામગ મયોની ન્યા પાટણુખી

ગુજરાતની અસ્મિતાનો આદ્ય દ્રષ્ટા હે મ યં દ્રો આ ર્ય

શ્રી હેમચંદ્રચંદ્ર વસંતે પ્રસન્ને તા ૮-૪-૩૬ ને દિને પાટણખાતે
પ્રમુખસ્થાનેથી માનનીય શ્રી કનૈયાલાલ મુનશીએ આપેલુ વ્યાખ્યાન

અમારુ સુધી પરિપદ મળતી ત્યારે
સાહિત્યની આપણે કરતા વિવાદમા
વધારે વખત જતા. આજે પહેલી વાર
પરિપદ માત્ર સાહિત્યનું સત્ર ઉજવે
છે; તે પણ અણુહિલના પાટણમાં;
અને તે વર્ણી ગુજરાતી સાહિત્યકોના
શિરોમણિ એવા શ્રી. હેમચંદ્રચંદ્રના
સ્મરણ નિમિત્તે.

પરિપદના જીવનમા આજે અનેરો
પ્રસંગ છે, તે ગુજરાતની ધરતર
ભૂમિમા અને તેની અસ્મિતાના આદ્ય
દ્રષ્ટાને અર્ધ આપણ મળે છે.

પાટણમા આ સત્રનુ પ્રમુખપદ
લેવાનુ સુભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું તેમા
વિધિનો હાથ દેખાય છે બાલપણમા
મેં Graves of a vanished
Empire એ નામનો લેખ લખ્યો
ત્યારથી પાટણને મેં ગુજરાતની
અસ્મિતાનું આધારખંડ માન્યુ છે
ઇતિહાસકારો પાટણ અને તેના મહાપુરુષોની કથા
વિસ્તારથી કહી શકશે. ખરી દ્રષ્ટિએ આ ગાયક
વાડી મહેસાણા પ્રાંતનુ ગામ નથી સામાન્ય
અને સમૃદ્ધિ, વિદ્યા અને રસિકતામા અષોભ્યા
ને પાટલીપુત્ર, રોમ, એથેન્સ ને પારિસનુ સંગો-
વડીયુ શહેર છે.

અખલિપ્તવાદકનગરં

મુરમન્વિરચ્છવરણિદય માર્ગમ્

યસ્યાસ્તિ રાજધાની રાજોડયોદ્યેય રામમ્ય ।

પાચમી સદીમા લાખખારામથી તેરમી શતાબ્દી

શ્રીકૃષ્ણ
કે ને યા દ્રા વ
ગુનશી

સુધી આ પુણ્યભૂમિએ શા શા યમ-
તારો નથી જોયા? ગામરૂપે એણે
જન્મ લીધો. સારથી ધારણે બાળનમાં
એ પ્રથમ હણ. હેમચંદ્રચંદ્ર પોતે
એને ધર્મગાર કહે છે

પ્રાહ્ણ જીયંવૃત્તો પ્રાહ્ણ ગાત્રે
પ્રાહ્ણ શમે પ્રાહ્ણ સમાધિયુ ।
પ્રાહ્ણ સત્યે પ્રાહ્ણ વૃદ્ધગમ્યા ।
પ્રાહ્ણ વૃદ્ધગમ્યામિતો જનઃ ।

આ મામળાથી ભૂમિએ વનરાજની
વીરતા જોઇને ચીતુકવરી મૂનગાની
શક્તિના દર્શન કર્યા એ બાણાવલી
બીગની હાકે ગાઝ રત્ની હતી સિદ્ધ-
ચક્રવર્તી ન્યસિંદહેવના સામન્ય ને
અવરચાશક્તિથી અહિત થઇ પરમ
બદાક કુમારપાસના નૈતિક શાસનોની
એ પ્રયોગશાળા, ખની અને વસ્તુપાલ
વેળપાસના ઔદાર્ય ને મુક્તદીગીરીના
એની દિગાઓ ગાળતી

યત્ર યત્ર પ્રસર્પન્તિ સલિલં યન્મૃગીરુદા ।
વાસ્તીય દદિત્યેતિ તત્ર તત્ર વિલાસિનામ્ ॥
ધૌક્ષિતા ધલિતમૌય તત્ત્વોર્મિયત્ર કેપિ યત્ ।
મન્યે વ્યાવહૃતિતેન તેડનદ્ગેનાપિ તાડિતાઃ ॥
રુપેણામૃતિમા કાંતા યત્ર ધાત્રા રુતા કિન્ન ।
તથાપિ પ્રતિમાસ્તાસાં સમ્રાતા રત્નમિત્તિયુ ॥

અહલુત રથાપત્યે એને સૌદર્થતા મત્તવ મરખી
બનાવી દીધી હતી. 'અરેયવિદ્યાપાન' શ્રી.

દીર્ઘઆર્થ તપોનિષિધ. સ. હૃદય)ના સંસ્કારોએ, કોલ કવિ ધર્મની કૃતિઓએ, અભયદેવસરિ જેવાના વિવાદોએ, ગિરહણ જેવાના આર્ત ભિન્નિધનોએ અને શ્રીપાલથી સોમેશ્વર સુધીના કવિઓની કાવ્યસમૃદ્ધિએ એને સંસ્કારી કરી. પણ એ બધામાં બે હતા શ્રેષ્ઠ : એક શૌર્ય ને વ્યવસ્થાનો સ્વામી જેણે ગુજરાતમાં રાજકીય એક્યને રચાથી સ્વરૂપ આપ્યું, અને બીજા સાહિત્યના સ્વામી જેણે ગુજરાતને કંઠી, શબ્દમાં ઉચ્ચારી, ને સાહિત્યવડે સદંતર તેને અસ્મિતા આપી. સિદ્ધરાજ ને હેમચંદ્રને એક કરતું સિદ્ધહૃદય એ માત્ર વ્યાકરણ નથી, ગુજરાતનું જીવન ઝરણું નીસારતી દ્વાપાશ્રયી ગંગોત્રી છે.

આને આપણે ગુજરાત કહીએ છીએ એના પિતા તો સિદ્ધરાજ, મૂકરાને જે શરૂ થયું તે એના વંશજે પૂરું થયું. ગુર્જર મંડલ ને હાટ, સોરઠ ને કચ્છ, એ એના બાકુબળે લેગા મળ્યાં અને એના સતત યુદ્ધોત્સાહમાં એકતા પામ્યાં. પણ મેં ફરી ફરી કહ્યું છે તેમ ગુજરાત પ્રાંત નથી, માત્ર જનસમુદાય નથી, માત્ર સાંસ્કારિક વ્યક્તિ નથી; એ તો પેઢીધર ગુજરાતીઓએ સંકલ્પપૂર્વક સેવેલી, પેઢીએ પેઢીએ નવી સિદ્ધિ પામતી, સામુદાયિક ઈન્દ્રિયાશક્તિએ સખળ બનેલી જીવન ભાવના છે. એ ભાવનાનું તીવ્ર ભાવ એ ગુજરાતની અસ્મિતા. એ અસ્મિતા હેમચંદ્રશ્યામની કલ્પનામાંથી પ્રગટી, પ્રહલાના માનસમાંથી સંસ્કારવતી પ્રગટી હતી તેમ.

ધંધુકાના મોઢ વાણીયાનો એક છોકરો, સં. ૧૧૪૫ માં એ જન્મ્યો. ૬ પાંચ વર્ષે એણે દીક્ષા લીધી. એકવીસ વર્ષે તે આચાર્ય થયો. એ થયો તપસ્વી, સુત્સદ્વી અને વિદ્વાનિષિ. વર્ષો સુધી પાટણના સંસ્કારસ્થ. મીઓમાં તેણે ચક્રવર્તીપદ ભોગવ્યું. સિદ્ધરાજના વિજયોમાં, ધનિકોની વ્યાપારશક્તિમાં, લોકોના ગગનગામી ઉત્સાહમાં એમની કલ્પનાએ એક અને અપૂર્વ ગુજરાતનું દર્શન થયું. જૈન સાધુને સાહજિક એવું પરિભ્રમણ ત્યાગી

એમણે તેમની કલ્પનાના ગુજરાતને ચરણે જીવન ધર્યું. એમની સર્જકતાએ નવી કલ્પનાસૃષ્ટિ રચી; પાટણ અથોધ્યાથી વધ્યું, નગરોમાં પ્રથમ સ્થાન પામ્યું.

ગુજરાતી કલ્પનાને તેના સહજ પ્રતિબિંબોવડે ચમકાવતા સિદ્ધરાજ વિંકમાદિત્થની ભલકે શોભતા ધ્યા, ચૌહુદય વંશે સુધવંશની અમર કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી ને ઐતિહાસિક મહત્તાની પશ્ચાદ્ભૂમિ રચાઈ. સોરઠ ને માલવાના પરાજયે ગર્વ ઝેર્યો. રાજપિતામહ આઝમે કાકણથી પણ મેળવેલા વિજયની સ્મરણકથાએ યુધિષ્ઠતાની પ્રજ્ઞાથી રચી. મંસ અને ઘરનો નિષેધ-અમારી ધોયણા કરાવી એમણે નૈતિક વિશિષ્ટતાનો અદ્ભુત રંગ પૂર્યો. અને સાહિત્ય, શાસ્ત્ર ને વિદ્યાની એમણે સંધરેલી સમૃદ્ધિ વડે શિષ્યો ને સાહિત્યકારોની કલ્પના રંગી, પાટણને ગુજરાતનો આત્મા કરી રચાવ્યું. પણ હેમચંદ્ર માત્ર કલિકાલસર્વજ્ઞ નહોતા. જેણે વિકાનો છાયા અધાગ જ્ઞાનને વક્ષોવી કૃતિઓ રચી. એણે ગુજરાતીઓને સંસ્કૃત સાહિત્યમાં સ્થાન અપાવ્યું. એ સુત્સદ્વીઓમાં હુચા અને રાજ્યાધિકાર પર નૈતિક ભક્તિ ગેસાડી. મહત્વાકાંક્ષાથી ઉછળતા ગુજરાતની મહત્તાને શબ્દકેહ આપ્યો. પણ એ ઉપરાંત એ મહત્તાને કલ્પનાજન્ય અપૂર્વતાનો એણે આપ ચઢાવ્યો. ત્યારે એ સદ્ગત થયા ત્યારે ચૌહુદયોની જગીર અલોપ થઇ ગઇ. વિજયી સેનાઓનું વિશ્રામસ્થાન અદ્ભુત થયું. વીરતા, સંસ્કાર ને સામર્થ્યથી શોભતી લોકસમૂહની કલ્પનામાંથી એક અને અવિચોલન્ય ગુજરાત બહાર પડ્યું.

આઠ સો પચાસ વર્ષ વહી ગયાં છતાં હેમચંદ્રની એ કલ્પના મૂર્તિ હજી ગુજરાતી બોલતા લોકસમૂહની કલ્પનામાં ને જીવનમાં જીવે છે, દિને દિને વધારે જ્યવંત ને પ્રતાપી.

ફરીથી ગુજરાતના એક મોઢ વાણીયાએ તપથી, યુષ્ધિથી, સુત્સદ્વીગીરીથી, આત્મયજ્ઞથી ગુજરાતને અને સાથે હિંદને નવું સ્વરૂપ આપ્યું છે; એની પ્રેરણાથી પ્રતાપ ને સંસ્કાર સાહિત્ય ને સેવાનો પ્રથમ ઉછર્યો છે, તેનાં તે નૈતિક શાસનો

મહાન્ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ

પાટણખાતે ઉજવવામાં આવેલ શ્રી હેમસારસ્વતસન્ન

સમયે રજૂ કરવામાં આવેલ નિબંધ

[લેખક—શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ]

જન્મસ્થાનાદિ

‘વિષ્ણુની મહાવિભૂતિઓના જીવનની કિંમત તેમના જન્મસ્થાન, જાતિ, માતા-પિતા આદિ ઉપરથી આકવામાં નથી આવતી’ એ વાત સંપૂર્ણ રીતે સત્ય હોવા છતાં સામાન્ય પ્રજા તેમના વિષેની આ જિજ્ઞાસાને રોકી શકતી નથી. એટલે સૌ પહેલા અહીં ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રના જન્મસ્થાન આદિનો પરિચય આપવામાં આવે છે.

ભગવાન હેમચંદ્રનો જન્મ વિક્રમ સંવત્ ૧૧૪૫ ની કાર્તિકી પુનમને દિવસે ધધુકામાં થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીનું નામ આચિગ હતું. માતાનું નામ પાહિણી હતું અને તેમનું પોતાનું નામ ચાગદેવ રાખવામાં આવ્યું હતું. તેમની શાંતિ મેઢ હતી.

ભવિષ્યવાણી

શ્રી હેમચંદ્રના જન્મ પહેલા તેમના ગુરુ ભગવાન શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ-જેઓ ચંદ્રગચ્છમુકુટમણિ અને પુર્ણતલગચ્છના પ્રાણ સમા હતા ના દર્શન તેમના માતા-પિતાને થયા હતા. તે વખતે તેમણે આચિગ અને પાહિણીને જણાવ્યું હતું કે તમારો પુત્ર જૈન-શાસનનો ઉદ્ધારક મહાપ્રભાવક પુરુષ થશે.

આલ્કયકાળ અને શુદ્ધસ્થજીવન

આચાર્ય હેમચંદ્રના આલ્કયકાળ અને શુદ્ધસ્થ

વધારે સર્વવ્યાપી લિપિએ ફરી લખાયા છે. સિધ્ધહૈમે સરજીવ્ય તેને ગાળીજીએ હૃષ્ટ અને પુષ્ટ બનાવ્યું. શુન્નરાત આજે ભવિષ્યને આગણે જિજ્ઞાસુ છે, એક વીર, એક સાહિત્યકાર, ને એક મહાત્મા-એ ત્રિપુ-ટીની શક્તિ, સુધ્ધિ ને વ્યવસ્થાશીલતાનું ધણી.

જીવન વિષે આપણે ફક્ત એટલું જ જાણી શકીએ છીએ કે ચંદ્રદેવ બાળક (ભાવી હેમચંદ્રાચાર્ય) પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે એક વખત તે તેની માતા સાથે દેવમંદિરમાં દર્શન કરી ગુરુવંદન માટે ઉપા-શ્રયે ગયો. આ પ્રસંગે ચચળ રવભાવનો બાળક ચંદ્રદેવ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં (ધધુકામાં) આવીને રહેલા શ્રીદેવચંદ્રસૂરિના આસન ઉપર બેસી ગયો. આ સમયનો લાભ લઈને આચાર્ય બાળકના લક્ષણો જોઈ લીધા અને તેની માતાને તેના જન્મ પહેલા પોતે કહેલી વાત ચાક કરાવી.

શિષ્યભિક્ષાની યાચના

આચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રસૂરિએ ચાગદેવમા જૈન-શાસનના મહાપ્રભાવક પુરુષ તરીકેની ચોખ્ખતાના દરેક શુભ ચિન્હો અને સ્વાભાવિક ચપળતા જોયા પછી સધના આગેવાન શુદ્ધચૈત્તે બોલાવ્યા અને કેટલીક વાતચીત કરીને તેમને સાથે લઈ તેઓશ્રી આચિગ અને પાહિણીને ઘેર ગયા.

આચાર્યશ્રી અને શ્રી સધને પોતાને આગણે પધારેલા જોઈ પાહિણીએ તેમનું ચોગ્ય સ્વાગત કર્યું અને તેમના આગમનનું કારણ પૂછ્યું. આચાર્ય-શ્રીએ જણાવ્યું કે ‘તારો પુત્ર જૈનશાસનનો ઉદ્ધાર કરનાર મહાપુરુષ થઈ શકે તેવા શુભ લક્ષણોથી અલક્ષિત છે માટે તારા પુત્રને તું અમને શિષ્ય તરીકે અર્પણ કરી દે.’ આ સર્વજીની ધરમા પાહિણી પોતે એકલી હોવાથી વિભાસજીમાં પડી ગઈ કે ‘એક તરફથી બાળકનો પિતા ધરમા નથી અને બીજી બાજુ ગુરુદેવ અને શ્રી સધ મારે આગણે પધારેલા છે, આ રિયતિમાં મારો ધર્મ શો હોઈ શકે ? તેમજ પોતાના પ્રાણાધિક ગુણવાન પુત્રને

આપી દેવો પણ શી રીતે ?' આખરે પાહિણીએ જાતે જ નિર્ણય કરી લીધો કે 'ગુરુદેવ અને શ્રીસંઘ મારા સદ્ગુણો મારે આંગણે પધારેલા છે. તેમના વચનનો અનાદર કરવો જોઈએ નહિ તેમજ મારા પુત્ર જનશાસન અને જગતનો તારણહાર થતો હોય તો મારે આનંદ જ માનવો જોઈએ.' આ પ્રમાણે વિચાર કરી પાહિણીએ પોતાના ગુણવાન પ્રિય પુત્રને ગુરુમહારાજના કરકમલમાં અર્પણ કરી દીધો.

દીક્ષા

જન્માંતરના શુભ સંસ્કારી બાળક ચાંગદેવે ગુરુમહારાજના નિર્માણ રતેહભર્યા ઉપદેશાશ્રિત પાન કંથુ અને આંતરિક ઉત્સાહપૂર્વક ગુરુચરણમાં વિક્રમ સંવત ૧૧૫૦ માં સંસારતારિણી પ્રમળ્યા સ્વીકારી એને તેમણે નામ સોમચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું.

વિદ્યાભ્યાસ

વિશ્વના ઝગમગતા સિતારા સમાન મહાપુરુષોમાં કુદરતી જ એવી પ્રતિભા અને યુદ્ધિવૈભવ હોય છે કે તેઓ અગમ્ય રીતે જ દરેક પ્રકારની વિદ્યાને સહજમાં અને સ્વસ્થ સમયમાં મેળવી લે છે. તેમને કોઈ સરસ્વતીને પ્રસન્ન કરવા જવું પડતું નથી કે નથી તેમને કોઈના વધારે પડતા ગુરુવની પણ આવશ્યકતા હોતી નથી. આપણા બાળકુનિ શ્રી સોમચંદ્રે પણ પોતાની સ્વાભાવિક પ્રજ્ઞાના જળે થોડાં જ વર્ષોમાં વિદ્યાના દરેક ક્ષેત્રમાં પારંગતપણું મેળવી લીધું હતું.

આચાર્ય પદ

બાળકુનિ શ્રી સોમચંદ્ર બાળક હોવા છતાં આબાળસ્વભાવી ઉત્તમ સંસ્કારસંપન્ન મહાપુરુષ હતા. એ જ કારણે તેમના બાળરવભાવસુલભ ચચળતા આદિ ગુણોએ તેમને વિદ્યાભ્યાસ અને ત્યાગ-સંયમનો આદર્શ સાધવામાં ખૂબ જ સહાય કરી હતી. બાલ્યાવસ્થાથી જ તેઓશ્રી જિતેન્દ્રિય, સંયમી અને સ્થિરચિત્તવાળા હતા. એમના એ વિશિષ્ટ ગુણોનો પરિચય આપણને એમની બાળજીવનની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાંથી સહેજે મળી રહે છે.

એમનો જીડો વિદ્યાભ્યાસ, અપૂર્વ ત્યાગવૃત્તિ, પ્રૌઢ તપઃપ્રભાવ અને સ્વાભાવિક ઓળસિવતા વગેરે પ્રભાવશાળી ગુણો જોઈ ગુરુદેવ આચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ અને શ્રી સંઘે મળી સં. ૧૧૬૨ માં સત્તર વર્ષની ઉંમરે પહેંચેલા બાળકુનિ શ્રી સોમચંદ્રને આચાર્યપદ ઉપર સ્થાપન કર્યા અને એમનું નામ સોમચંદ્રને બદલે હેમચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું. આ પછી તેઓશ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા.

ગૂર્જરેશ્વર શ્રી સિદ્ધરાજ સાથે સમાગમ

બાળવાન હેમચંદ્રાચાર્ય દેશવિદેશમાં વિહાર કરતા કરતા અને સ્થાન સ્થાનમાં પોતાના ત્યાગ અને પાંડિત્યના સૌરભને વેરતા વેરતા અતુકને ગૂર્જરેશ્વરની રાજધાની પાટણ નગરમાં પધાર્યા. એમના પાટણના નિવાસ દરમિયાન કોઈ સમુદાયમાં અને વિક્કદર્ગમાં તેમના ત્યાગ, તપ, પાંડિત્ય વગેરે ગુણોની ખ્યાતિ ખૂબ વધી. છેવટે આ બધા ય સમાચાર ગૂર્જરાતના પ્રભુપ્રિય માન્ય વિદ્વાન મહારાજ શ્રી સિદ્ધરાજ નયસિંહદેવની રાજસભામાં પણ પહોંચી ગયા અને વિદ્વાન ગૂર્જરેશ્વરે બગવાન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને ઉત્કંઠાભર્યા હૃદયે આમંત્રણ મોકલ્યું. આચાર્યશ્રીએ પણ ધર્મભાવનાની વૃદ્ધિ વગેરે ધ્યાનમાં લઈ એ આમંત્રણને કબૂલ રાખ્યું અને ગૂર્જરેશ્વરને દર્શન આપવા માટે પોતે તેમના સ્થાનમાં ગયા.

બગવાન શ્રીહેમચંદ્રનાં દર્શન અને વચનાશ્રિત પાન કરી ગૂર્જરેશ્વર એટલા પ્રસન્ન થયા કે તેમણે આચાર્યશ્રીને પ્રસંગે પ્રસંગે પોતાને ત્યાં પધારવા માટે લાવજોનો આગ્રહ કર્યો. આચાર્યશ્રી પણ ગૂર્જરેશ્વરની વિનંતિને માન્ય રાખીને અવારનવાર જતા આવતા. આ પછી ઉત્તરોત્તર બગવાન શ્રીહેમચંદ્રનું સ્થાન ગૂર્જરેશ્વરની રાજસભા અને તેના વિક્કદર્ગમાં ઘણું જ આગળ પડતું થઈ ગયું.

વિક્રમ સંવત ૧૧૮૧ માં ગૂર્જરેશ્વરની રાજસભામાં ખૂદ ગૂર્જરપતિ અને કવિચક્રવર્તિ શ્રીપા-

ળના અધ્યક્ષપણા નીચે કણીટક દેશીય દિગ્ગજર તાર્કિકાચાર્ય વાદી શ્રીકૃમુદ્ધવ્ય્ર સાથે ચએલ ગુર્જર-દેશીય ચૈતાન્યર તાર્કિકશિરોમણિ રયાદાદગ્લાકગ્ર મથના પ્રણેતા મહાવાદી શ્રીદેવસૂરિના વાદ પ્રસંગે રાજસભામાં ભગવાન્ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યનું મહતાભવું રચાન હતું.

સિદ્ધહેમ વ્યાકરણની રચના

વિદ્વાન ગુર્જરેશ્વર મહારાજ શ્રીસિદ્ધરાજ જય-સિંહદેવની રાજસભા એટલે સમગ્ર ગુર્જરાત અને દેશ વિદેશના પડિતચક્રવર્તીઓની મળા. એ રાજ-સભાના સપળા વિદ્વાનો ભગવાન હેમચંદ્ર પ્રત્યે તેમના અભ્યાધ્ય પાડિત્યને કારણે બહુમાનની નજરે જોતા હતા વિક્રમ સંવત્ ૧૧૬૨ મા માવવપતિ શ્રી યશોવર્માને હગવ્યા પછી ત્યાની લૂટમાં ત્યાનો રાજકીય ચાનભંગાર (પુરતકાલય) ગુર્જરેશ્વરના હાથમાં આવ્યો હતો તેનું અવલોકન કરતા તેમાં ભોજવ્યાકગણુની નકલ જોયા પછી ગુર્જરેશ્વરના હૃદયમાં પોતાના દેશમાં સ્વતંત્ર વ્યાકરણના સર્જન માટેની તીવ્ર ઊર્મિ ઉત્પન્ન થઇ અને પોતાનો એ વિચાર તેમણે રાજસભાના માન્ય પ્રખર વિદ્વાનો સમક્ષ જાહેર કર્યો. આ પ્રસંગે રાજસભાના દરેક વિદ્વાને ભગવાન્ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તરફ આગળી ચીંધીને એકી અવાજે જણાવ્યું કે “મહારાજ ! આપની આ અતિમહાન ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા માટે આ મહાપુરુષ સિવાય બીજી કોઇ સમર્થ નથી.” છેવટે ગુર્જરેશ્વરે આચાર્યશ્રીને જોઇતા દરેક સાધનો પોતાની રાજકીય લાગવગથી પૂરા પાડ્યા અને આચાર્યશ્રીએ પોતાના અને ગુર્જરેશ્વરના નામને અમર કરતા સર્વાંગપૂર્ણ સિદ્ધહેમ વ્યાકરણની રચના કરીને માત્ર ગર્જરેશ્વરને જ નહિ પણ આખા વિશ્વને પોતાના અજોડ પાડિત્યનો પગિય આપ્યો. કહેવાની જરૂરત નથી કે આ પછી ગુર્જરેશ્વર ભગવાન્ હેમચંદ્રનો અન્ય મિત્ર-સેવક બની ગયો હતો.

રાજનૈતિક નિપુણતા

ભગવાન્ હેમચંદ્રના, જેમ તેમના ગુણોથી

આકર્ષીયતા મધ્યાગધ પૂજકો અને મિત્રો હતા તે જ રીતે તેમના વિરોધીઓની સંખ્યા પણ તેટલી જ હતી આમ છતાં પોતાની પ્રખર પ્રતિભા અને રાજનૈતિક નિપુણતાના પ્રતાપે તેઓ એ બધાઓને અડગપણે સામનો કરી શક્યા હતા, અને એમના આખા જીવનમાં એવો એક પણ પ્રસંગ આવ્યો નથી કે કોઇ પણ પ્રસંગે કોઇપણ એમનો તેજોવધ કરી શક્ય હોય, ખરે જ માનવગતિ માટે બધું ય શક્ય હશે, પણ પરમગ વિરદ વાતાવળ્ય અને કાચાદવાથી ભરપૂર રાજસભામાં અડગપણે ટકી રહેવું, -અને તે પણ સંખ્યાતીત વર્ષોના પારપરિક વિરોધના ભોગ બનેલ શ્રમણ-મંરુનિના ધારક સાપ્રદાયિક પુરુષ માટે ધણ જ અધર છે, છતાં આપણે આજે એ પ્રત્યક્ષ અનુભવી શકીએ છીએ કે ભગવાન્ હેમચંદ્ર એ સ્થિતિમાં પણ અડગપણે ઊભા રહી શક્યા હતા, એટલે આ રીતે વિચાર કરતા ખરે જ ભગવાન્ હેમચંદ્રે જગત સમક્ષ ધાર્મિકતાપ્રધાન રાજનૈતિક નિપુણતાનો અપૂર્વ આદર્શ ખડો કર્યો છે.

કુમારપાળદેવ સાથે સંબંધ.

ભગવાન્ હેમચંદ્ર એ ચૌયુક્યવશી ગુર્જરેશ્વરના ગાદ સમાગમમાં આવ્યા હતા. એક મહારાજ શ્રી જયસિંહદેવ અને બીજા મહારાજ શ્રીકુમારપાલદેવ. એકની સાથે અનુક્રમ્ણે ધાર્મિકતાનો સંગઘ હોવા છતાં સુખ્યત્રે વિદ્વાનો સંગઘ હતો, જે આપણે ઉપર જોઇ આવ્યા છીએ; ત્યારે બીજાની માથેનો સળધ ધાર્મિકતામાંથી જન્મ્યો હતો અને ધાર્મિકતામાં જ પરિણમ્યો હતો.

આચાર્ય હેમચંદ્રનો મહારાજ શ્રી કુમારપાલદેવ સાથેનો સળધ, તેઓ ત્યારે મહારાજ નિષ્ક્રાન્ત તરફના મૃત્યુભયથી ત્રાસીને નાસભાગ કરતા હતા તે પ્રસંગે થયો હતો. અને એ, સુખ્યત્રે કરીને બચપ્રસંગના તેમના રક્ષણની ધાર્મિક વૃત્તિમાંથી જન્મ્યો હતો અને આદિથી અત સુધી એ સળધ એ રૂપમાં જ કાયમ બન્યો હતો.

ઉપદેશની અસર

ભગવાન હેમચંદ્રના ઉપદેશે મહારાજ શ્રીકુમાર-
પાલદેવના હૃદયમાં એટલી તીવ્ર અને જીડી અસર
નીપજવી હતી કે આખરે એ એક ધાર્મિક અથવા
જૈનધર્મોવલ્લંબી રાજા બની ગયો હતો. તે છતાં
ભગવાન હેમચંદ્રે તેમની પાસે જૈનધર્મને લગતાં જ
કાર્યો કરાવવામાં તત્પરતા રાખી હતી એમ જ
નહોતું પરંતુ સર્વસામાન્ય હિતનાં કાર્યો પણ
તેમણે કરાવ્યાં હતાં.

સર્વસામાન્ય હિતના કાર્યો મુખ્યપણે સાત
વ્યસન, જેમાં જીંગાર માંસ દારૂ વેચના શિકાર ચોરી
અને વ્યભિચારનો સમાવેશ થાય છે અને જે પ્રજા-
જીવન અને માનવતાને હલકે દરજ્જે લઇ જનાર
છે, - તે ઉપદેશ અને રાજસત્તાદ્વારા અટકાવવામાં
આવ્યાં હતાં. જ્યાં લાગવગ પહોંચી શકે તેવાં અન્ય
રાજ્યોમાં પણ ચિત્રપટ આદિ સાધનોદ્વારા એ માટે
પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સિવાય અતિપ્રાચીન સમયથી ચાલ્યો
આવતો નિવાસદાર વિધવા સ્ત્રીઓની મીલકત
પડાવી સેવાનો રિવાજ, જેની વાર્ષિક આવક એતેર
લાખ આસપાસની હતી, - તેને પણ જતો કરવામાં
આવ્યો હતો.

આ બધાય કરતાં ભગવાન હેમચંદ્રના ઉપદેશની
મહાભારત અક્ષર એ થઈ હતી કે માંસાહાર નિમિત્તે
તેમજ યજ્ઞયાગાદિમાં નિરર્થક રીતે થતા અનેક
પશુઓના સંહારને દયાળુ ગૂર્જરેશ્વર દ્વારા અટકા-
વવામાં આવ્યો હતો.

ટૂંકમાં આપણે એમ કહી શકીએ કે - ગૂર્જરાત
વગેરે દેશોમાં આજે પણ દુર્વ્યસનોનો અલ્પ પ્રચાર છે,
નિર્વંશીઆતું ધન પડાવી સેવાનો રિવાજ જોવામાં
નથી આવતો તેમજ યજ્ઞ-યાગાદિ નિમિત્તે થતા
પશુવધ લગભગ અટકી ગયો છે એ ભગવાન હેમ-
ચંદ્રસૂત્રના પવિત્ર ઉપદેશ અને ગૂર્જરેશ્વર મહારાજ
શ્રીકુમારપાલના અન્યેક ધાર્મિકતાનો જ પ્રતાપ છે.

અંતરવ્યના

આજે ભગવાન હેમચંદ્રના જે અંશે મળે છે
તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

સંગોપાંગ સંપાદકશ્રી વ્યાસેશ્વર	સિદ્ધહેમ લઘુવૃત્તિ	શ્લોક ૬૦૦૦
	સિદ્ધહેમ બૃહદ્વૃત્તિ	૧૮૦૦૦
	સિદ્ધહેમબૃહદ્વ્યાસ (અપૂર્ણ મળે છે)	૮૪૦૦૦
	સિદ્ધહેમ પ્રાકૃતવૃત્તિ	૨૨૦૦
	ત્રિંગાનુશાસન સટીક	૩૬૮૪
	જીણાદિગણ વિવરણ	૩૨૫૦
	ધાતુપારાયણ વિવરણ	૫૬૦૦

અભિધાનચિંતામણિ સ્વોપનટીકા સહ	૧૦૦૦૦
અભિધાનચિંતામણિ પરિશિષ્ટ	૨૦૪
અનેકાર્થ કોષ	૧૮૨૮
નિર્ધકુશિય	૩૬૬
દેશીનામભાષા સ્વોપનટીકા સાથે	૩૫૦૦
કાવ્યાનુશાસન સ્વોપન અલંકારચૂડામણિ } અને વિવેક સાથે	૬૮૦૦
છંદાનુશાસન છંદચૂડામણિ ટીકા સહ	૩૦૦૦
સરકૃતદ્વાયાત્રય મહાકાવ્ય	૨૮૨૮
પ્રાકૃત દ્વાયાત્રય મહાકાવ્ય	૧૫૦૦
પ્રમાણ્યમીમાંસા સ્વોપનટીકા સાથે (અપૂર્ણ)	૨૫૦૦
વેદાંકુશ (દિગ્વદનચપેટા)	૧૦૦૦
ત્રિપણ્ડિતશાસ્ત્રપુરુષચરિત્ર મહાકાવ્ય ૧૦ પર્વ	૩૨૦૦૦
પરિશિષ્ટ પર્વ	૩૫૦૦
યોગશાસ્ત્ર સ્વોપનટીકા સહ	૧૨૫૭૦
વીતરાગ સ્તોત્ર	૧૮૮
અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વાનિશિકા	કાવ્ય ૩૨
અયોગવ્યવચ્છેદદ્વાનિશિકા	,, ૩૨
મહાદેવસ્તોત્ર	,, ૪૪

ઉપર ભગવાન હેમચંદ્રસૂત્રકૃત અંશેના નામોની
જે યાદી આપવામાં આવી છે તેમાંના વિવિધ ત્રિપયો,
તે તે અંશમાં કરવામાં આવેલો તે તે વિષયનો જીહ્વા-
ચોહ, અને તે તે અંશમાં કરેલી તત્તદ્વિષયક અનેકા-
નેક શાસ્ત્રોની ઝીણવટભરી ચર્ચા-આ ગદ્યા તરફ
ધ્યાન આપતાં જાણી શકાય છે કે તેઓશ્રીએ સાદિ-

લેના પ્રત્યેક અંગને કેવો ન્યાય આપ્યો છે. એ પ્રત્યેક અંગની કેટલી શીખવટથી મીમામા કરી છે અને એ પ્રત્યેક અંગનો વિચાર કરવા માટે તે સમયના વિદ્યાળ સાહિત્યનું તેમણે કેટલી ગંભીરતાથી અવગાહન કર્યું હશે અને તે માથે તેમની પ્રતિભા, તેમનું સદ્બદ્દેશીપણું, તેમનું સર્વદિગ્ગમી-પાડિલ અને તેમના બહુશ્રુતપણાનો પરિચય પણ આપણને આપી મળી રહે છે.

હેમચંદ્રની કૃતિઓનું ગોરવ

ભગવાન હેમચંદ્રે રચેલા ગ્રંથો એટલે ગભીર અને સર્વોગપૂર્ણ ગ્રંથગચના, સિદ્ધહેમચારણ, દ્વાદશપદ્ધતિચારણ, અભિધાનકોશી કે કાવ્યાનુ-શાસન આદિ જેવા પ્રાસાદપૂર્ણ મહાગ્રંથો જ નહિ, પણ અન્યયોગ્યવચ્છેદ્વાનિશિકા જેવા રક્ત-રૂપ કાવ્યના એક નાના સરખા રત્નચંદ્રને લઈને વિચાર કરવામાં આવે તો પણ આપણે એમ જ કહેવું પડે. આચાર્ય હેમચંદ્રે આ નાનીદી કૃતિમા રચાઈ, નય, પ્રમાણ અને સમજાગી વિષે તેમજ સ્વ-પરદર્શનના સિદ્ધાન્તો હિપગ અતિમંભીર અને સૂક્ષ્મ વિચારો રજૂ કરી જગતને પોતાના મહાન વિદ્વાનનો પરિચય કરાવ્યો છે.

હેમચંદ્રની કૃતિઓનું સ્થાન

આચાર્ય હેમચંદ્રની કૃતિઓનો સાહિત્યના સમગ્ર-ગણમા કોષ પણ રચેલે પરાભવ કે અનાદર મયો નથી, એટલું જ નહિ હિન્દુ તેમની કૃતિઓને બારતવર્ષના પ્રાચીન સમર્થ જોતેતર વિદ્વાનોએ સુદા માન્ય ગણી છે. હન્દ શાસ્ત્રના દીકાકાર હયાયુષ જેવા વિદ્વાનોએ તો પોતાની કૃતિઓમા આચાર્ય હેમચંદ્રની કૃતિઓ માંથી ગ્રંથસંદર્ભના સંદર્ભો જ અપનાવી લીધા છે.

જૈનસંપ્રદાયમાં હેમચંદ્રનું સ્થાન

ભગવાન હેમચંદ્રનું જૈનસંપ્રદાયમાં જ અતિ હિન્દ્ય સ્થાન હતું તેનું વર્ણન કરવું તે એક રીતે

વધારે પડતું જ ગણાય તે છતાં હુંકમાં એટલું કહેવું જોઈએ કે તેમના સમયના કોષ ગવડ કે પચ્ચગ એવા ન દતાં કે જે એમના સુલેખી મુખ ન હોય. દીકાકાર તરીકેનું અનેક કૌશલ્ય ધરાવનાર સમર્થ આચાર્ય શ્રીમદ્વ્યગિતિએ તો આવશ્યક મૂલની વૃત્તિમા તથા સાદુઃ સ્તુતિનું મુરચઃ એ પ્રમાણે લખી ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રનું અન્યયોગ્યવચ્છેદ્વાનિશિકામાના શ્લોકોના ઉલ્લેખ કર્યો છે અને એ રીતે ભગવાન હેમચંદ્રને પોતાના સુરત સ્થાનમા માની લીધા છે.

કાર્યદક્ષતા

ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રને તેમના જીવનમા ગભ્ય અને રાત્રના અનુયાયીઓ, મિત્રો અને વિરોધીઓ, જૈન અને જોતેતર, ધર્મોપદેશ અને નવમાહિત્યસ-ર્જન, નિર્મથજીવન અને જગતનો સંબંધ એ દરેકને એક સરખો ન્યાય આપવાનો હતો. આ દરેક પૈકી એક પણ કાર્યને તેઓપામે તેમના જીવનમાં ઓછો ન્યાય આપ્યો નથી હિપરની બાબતોનો વિચાર કરતાં ખરે જ આપણે આશ્ચર્યમુખ બની જઈએ છીએ કે આ મહાયુગ્ય કયે સમયે કય વરણને ફેવી રીતે ન્યાય આપતા હશે, એમનું જીવન કેટલું નિષમિત હશે અને જીવનની પહે પળને તેઓ કેટલી મહત્વની લેખના હશે ખરે જ વિશ્વની મહાવિશ્વતિઓમાં ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રનું સ્થાન કોષ અનેક જ છે અને એ એમની કાર્યદક્ષતાને જ આભારી છે.

અંતમા એટલું કહેવું વધારે પડતું નથી કે-દેશવિદેશનો લાભો જ નહિ બદ્ધે કુમેડો કે અખતે વર્ષનો ઇતિહાસ એકેકા કરવામા આવે તો પમુ ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જેવા નિષેપ, આદર્શ-જીરી, વિદ્વાન, સાહિત્યમર્જક, ગભીનીતિનિપુણ, વ્યવહારી, વર્ચસ્વી અને પ્રતિભાધારી પુરુષની તોડ જગતી અતિ મુશ્કેલ છે. અને એ જ કારણસર ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય માટે કલિકાવ્યમર્વગ તરીકેનું જે મિરદ શોભવામાં આવ્યું છે એમા લેખ પણ અતિચરોક્તિ નથી.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને તેઓશ્રીની

કૃતિની સાહિત્ય સમૃદ્ધિ

પાટણખાતે ઉજવાયેલ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સત્ર સમયે રજૂ કરવામાં આવેલ નિમંધ

આજે શુભરાતના પ્રાચીન પાટનગર પાટણની ભૂમિ ઉપર તેઓશ્રીના નામથી જૈન જ્ઞાનમંદિરની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા થાય છે તેમજ શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્યનું સારસ્વત સત્ર ઉજવાય છે, તે માંગલિક પ્રસંગે હું બે શબ્દો બોલવા આપની સમક્ષ ઊભો થયો છું.

અનંત આગમ તથા વિદ્યાને ધારણ કરનાર, અજ્ઞાનતામાં દુઃખ પામતા ભવ્યાત્માઓને જીવાડનાર તથા જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મીના તિલક સમાન એવા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તેમના કાળમાં પ્રભાવક પુરુષ તરીકે પ્રખ્યાત હતા, અને પાટણ એ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું મુખ્ય કાર્યક્ષેત્ર હતું એમ ઇતિહાસકારો જણાવે છે. પ્રભાવક પુરુષ તેને કહેવામાં આવે છે કે જેમનામાં જૈન શાસ્ત્રનું અતિશય જ્ઞાન, ઉપદેશશક્તિ, વાદ-શક્તિ કે વિદ્યા આદિ શુભો હોય અને જેના વડે જૈન દર્શનની ઉન્નતિ કરી હોય તેને પ્રભાવક પુરુષ કહેવામાં આવે છે. શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય તેવા જ પ્રભાવક હતા. જૈન શાસ્ત્રમાં પ્રભાવક-પણાના આઠ પ્રકાર કહ્યા છે (૧) પ્રાવચનિક (૨) ધર્મકથી (૩) વાદી (૪) નમિત્તિક (૫) તપસ્વી (૬) વિદ્યાવાન (૭) સિદ્ધ અને (૮) કવિ—એ પ્રમાણે આઠ પ્રભાવકપણાના પ્રકાર કહ્યા છે.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રાવચનિક, ધર્મ-કથી, વાદી અને અસાધારણ કવિ હતા કે જેમના અનેક કાવ્ય ગ્રંથો તે વસ્તુને સિદ્ધ કરી જતાવે છે.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્રસૂરિનો જન્મ સં. ૧૧૪૫ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ની રાત્રિએ કાઠિયાવાડમાં આવેલા ધંધુકા શહેરમાં થયો હતો. તેઓ જ્ઞાતે મોઢ વણિક હતા. તેમનું ગૃહસ્થપણમાં મૂળ નામ ચાંગદેવ હતું. કોટીક ગણની વજ્ર શાખાના ચંદ્રકુળના આચાર્ય શ્રીમાન દેવચંદ્ર-સૂરિએ ખંભાતમાં તેમની માતાની આજ્ઞાથી ૬ વર્ષની નાની ઉંમરે સં. ૧૧૫૪ના મહા શુદ્ધિ ૧૪ શનિવારે ચાંગદેવને દીક્ષા આપી હતી અને તેમનું મુનિ સોમચંદ્ર નામ આપ્યું હતું.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે વ્યાકરણ શાસ્ત્રને અભ્યાસ વધારવા કાશ્મીર તરફ પ્રયાણ કર્યું દરમ્યાન રૈવતાવતાર (જે ખંભાત નજીક હોય તેમ કહેવામાં આવે છે) નામક તીર્થે શ્રી નેમિચૈત્યમાં આવીને મુકામ કર્યો. ત્યાં તે રાત્રિએ શ્રી સરસ્વતી દેવી પ્રસન્ન થયા અને કાશ્મીર જવાનો પ્રયાસ બંધ કર્યો.

શ્રી સોમચંદ્ર મુનિને સં. ૧૧૬૬ ના વૈશાખની શુકલ તૃતીયાને દિને આચાર્ય પદ આપવામાં આવ્યું.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ ખંભાત આવી પાટણ વિહાર કર્યો અને તે વખતના રાજ સિદ્ધરાજની સાથે પાટણમાં તેમનો પ્રથમ પરિચય થયો. એક વખત સિદ્ધરાજ હાથી પર બેસી પાટણમાં ફરવા નીકળ્યા તે વખતે રસ્તામાં તેમણે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિને જોયા અને અવસરોચિત મુલા-

પિત શ્લોક બોલવા વિનંતિ કરી આચાર્ય-
શ્રીને શ્લોક સાંભળી રાત્ર પ્રસન્ન થયો,
અને દરરોજ બપોરે પોતાની પાસે આવવા
રાત્રીએ વિનંતિ કરી.

- કેટલાક સંજોગો વચ્ચે સિદ્ધરાજને નવિન
વ્યાકરણ શાસ્ત્ર વગેરે જાનાવવાની અને તેના
પ્રચાર કરવાની ઇચ્છા થઇ અને અન્ય ઢેને-
તર વિદ્વાનોની પણ સૂચના ઉપરથી તે
મહાકાવ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ કરી શકશે એમ
ખાતરી થતા વ્યાકરણ શાસ્ત્ર રચવાની વિનંતિ
કરી, સૂરિજી મહારાજને સર્વ સંગવડ કરી
- આપી. તે વખતે ચાલતા 'કદપ' નામના
વ્યાકરણથી સંપૂર્ણ બુદ્ધિપતિ થતી ન હતી
તેમજ પાણિનિ વ્યાકરણના અભ્યાસ માટે
તે વખતના શ્રાવણ શિક્ષકોને બહુ આશ્ચર્ય
કરવી પડતી હતી. ત્યારબાદ કેટલાક વખત
પછી સૂરિજી મહારાજે સિદ્ધહેમ નામનું
નવું વ્યાકરણ શાસ્ત્ર રચ્યું અને
લઘુવૃત્તિ, બૃહદ્વૃત્તિ, ધાતુપ્રાસયણ અને
લિંગાનુશાસન વિગેરે તમામ ઉપયોગી
બાબતોથી સંપૂર્ણ જાનાવી સિદ્ધરાજને અર્પણ
કર્યું. આ તેમની કૃતિનો પ્રથમ અંશ જણાય
છે અને સિદ્ધરાજે તેની ત્રણસો નકલો કરાવી
જુદા જુદા દેશના સાહિત્ય ભંડારમાં મોકલી
આપી આ ઉપરથી જણાય છે કે તે
વખતના રાત્ર મહારાજાએ માહિત્ય લખાવવા
તેમજ તેના પ્રચાર માટે કેટલા પ્રેમી હતા
અને ત્યારપછી સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ શાસ્ત્રનો
અભ્યાસ સુજ્ઞાતમા સર્વ દોષના વિદ્યાર્થી-
ઓને કરાવવો ગરૂ થયો.

મહારાજ સિદ્ધરાજ અપુત્રવાન હતા
અને કોઈ દેવતા કથનથી તેમના બાળ-

વામાં આવ્યું કે મારી પછી કુમારપાળ
રાત્ર તરીકે ગાદીએ આવશે, પરંતુ કેઈ
પૂર્વજવના વેરભાવને લઈને કુમારપાળને
મારી નાખવાના પ્રયત્નો શરૂ થયો અને
મિદ્ધરાજના અનેક પ્રયત્નો હોવા છતાં
કુમારપાળ મહારાજ તેમની ગાદીએ આવ-
વાના જ હતા તેથી સિદ્ધરાજનું કાર્ય પાર
પડ્યું નહિ દરમિયાન મારી નાખવાની બ્લીક
થી ભટકતા કુમારપાળને આચાર્ય શ્રી હેમ-
ચંદ્રસૂરિએ જોયા અને સામુદ્રિક શાસ્ત્રના
જગદી દે દોષ વિદ્યાથી અચાર્ય મહારાજે
તે પાટણના ભવિષ્યના રત્ન થશે એમ જાણી
અને તેનાથી પોતે જીન શાસનની અભિવૃદ્ધિ,
લોકકલ્યાણ અને પોતે પ્રાપ્ત કલેવ અપૂર્વ
જ્ઞાનવટે વિવિધ પ્રકારનું ઉત્તમ સાહિત્ય
પોતે લખી જનકલ્યાણને માટે પ્રચાર કરી
શકશે તેની ખાતરી થતાથી કુમારપાળને એક
સમયે જમાવ્યા અને કુમારપાળ મહારાજ
ગાદીએ આવ્યા પછી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને
વિનંતિપૂર્વક બોલાવી તેમનો સત્કાર કર્યો અને
શ્રી હેમચંદ્રસૂરિઉપરાજાની આકાંક્ષા પૂર્ણ કરી

અચાર્યશ્રીને પશ્ચિમ યજ્ઞ પછી તેમની
આજ્ઞાનુસાર કુમારપાળ રાત્રીએ પોતાના
તાબાના રેશોમા પશુવધ બંધ કરાવ્યો
એટલું નહિ પણ માત્ર વ્રમનો (૧) છુગાર
(૨) માંસ (૩) મહિરાપાન (૪) વેદચાત્રમન
(૫) શિકાર (૬) ધોરી (૭) પરગરીગમન પણ
બંધ કરાવેને માટે સં. ૧૨૨૫ ની આજ્ઞાપાસ
કાયદો કર્યો અને બધું બંધ કરાવ્યું.

રાત્ર કુમારપાળ ગાદીએ આવ્યા પછી
શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે અનેકવિધ નાદિન લખ્યું,
અને કુમારપાળ મહારાજાએ તેના પ્રચાર

કયો અને તે કાર્ય માટે બધી સગવડો કુમાર-
રપાળ મહારાજે કરી આપી.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે રચેલ વિપુલ ગ્રંથરાશિ-
માંથી કેટલાક ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ શ્રી પ્રભ-
ચંદ્રસૂરિ નામના આચાર્યે પોતાના ગ્રંથમાં
કયો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) યોગશાસ્ત્ર (૨) વ્યાકરણ પંચાંગ
સહિત (૩) પ્રમાણશાસ્ત્ર (૪) પ્રમાણ-
મીમાંસા (૫) છંદાનુશાસન (૬) અલં-
કારચૂડામણિ (૭) એકાર્થકોશ (૮) અને-
કાર્થ કોશ (૯) દેશીનામમાળા (૧૦)
નિઘંટુ (૧૧) ત્રિષષ્ટિ પ્લાકા પુરુષ ચરિત્ર
(૧૨) દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય (૧૩) વીતરાગ-
સ્તવ (૧૪) અનેકાર્થશેષ (૧૫) અભિધાન
ચિંતામણિ (૧૬) ઊણાદિ સૂત્રવૃત્તિ (૧૭)
ઊણાદિસૂત્ર વિવરણ (૧૮) ધાતુપાઠ અને વૃત્તિ
(૧૯) ધાતુ પારાયણ અને વૃત્તિ (૨૦)
ધાતુમાળા (૨૧) નિઘંટુશેષ (૨૨) બલા-
બલ સૂત્રવૃત્તિ (૨૩) શેષસંગ્રહ નામમાળા
(૨૪) શેષસંગ્રહ નામમાળા સારોદ્ધાર (૨૫)
લિંગાનુશાસન વૃત્તિ અને વિવરણ (૨૬)
પરિશિષ્ટ પર્વ (૨૭) હેમવાદાનુશાસન (૨૮)
હેમન્યાયાર્થ મંજૂષા (૨૯) મહાવીર દ્વાત્રિ-
શિકા અને વીર દ્વાત્રિશિકા (૩૦) પાંડવ
ચરિત્ર (૩૧) જાતિવ્યાવૃત્તિન્યાય (૩૨)
ઉપદેશમાળા (૩૩) અન્ય દર્શન વાદવિવાદ
(૩૪) ગણપાઠ

ઉપર જણાવેલ ગ્રંથોમાંથી કેટલાક ગ્રંથો
પ્રગટ થયેલ છે, કેટલાક અપ્રગટ છે અને
કેટલાક ઉપલબ્ધ નથી. આ સિવાય બીજા
પણ ગ્રંથો તેઓની કૃતિના છે એમ સંભળાય
છે. આ ઉપરથી જાણવામાં આવે છે કે શ્રી
હેમચંદ્રસૂરિએ વિવિધ જાતનું સર્વોગ

સુંદર સાહિત્ય રચીને માત્ર જૈન સમાજનું
નહિ પણ સમગ્ર શુજરાત દેશનું પણ ગૌરવ
વધાવ્યું છે.

પૂજ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજનું
સત્ર જૈન અને જૈનેતર પ્રજા સમક્ષ આ રીતે
ઉજવાય તે શુજરાત માટે અને વિશેષમાં
હિન્દના સમગ્ર જૈન સમાજ માટે ગૌરવ
લેવા જવું છે.

વિશેષમાં તો આ સુમાંગલિક પ્રસંગ સાથે
તે પૂજ્ય સૂરિવરના નામથી જ્ઞાનમંદિરની
ઉદ્ઘાટન ક્રિયા સાથે જ થાય તેથી તો આજનો
દિવસ પાટણના શ્રી સંઘ માટે તો સુવર્ણ
અક્ષરે કેતારાઈ જશે અને ઐતિહાસિક દિન
ગણાશે. અને તે માટે પાટણ શહેરમાં આ
ભવ્ય સત્ર ઉજવવાની પ્રેરણા કરનાર આજના
પ્રમુખ સાહેબ શ્રીમાન સુનશી સાહેબને જેટલો
ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે, તેમજ
પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારોને સુવ્યવસ્થિત કરા-
વવા તેમજ તેને જ્ઞાનમંદિર જેવા સ્થળે
એકત્રિત કરવાનો ઉપદેશ આપવા માટે
પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી કાંતિવિજય
મહારાજ તથા આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભ-
સૂરીશ્વરજી મહારાજનો અત્રેનો શ્રી સંઘ અને
સમગ્ર જૈન સમાજ જેટલો ઉપકાર માને તેટલો
ઓછો જ છે અને પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ
શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી
આ શહેરમાં તે જ્ઞાનભંડારોને સુરક્ષિત
રાખવા માટે જ્ઞાનમંદિરનું ભવ્ય સ્થાન પોતાની
સુકૃત લક્ષ્મીવડે કરાવી આપનાર ઝવેરી
હેમચંદ્રનાથ મોહનલાલ અને બંધુઓ પણ
ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે.

લેખક:—ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ.
સેક્રેટરી

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર.

શ્રી વાર્ષિક તપ(વરસીતપ)નું પારણું શાસ્ત્રાધારે

કયાં કરવું જોઈએ ?

શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થ ઉપર

પંતબસંરક્ષક આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભશ્રીચરણ મહારાજના

પ્રશિષ્ય પંન્યાસ શ્રી રામુદનિગપણ મહારાજ

મહાતુભાવે । જેન શાસ્ત્રકારોએ આત્મકલ્યાણ માટે કર્મકાંડને નિરૂપણી ઉપાડી કમાતી દેતા માટે તપરૂપી ઔષધી એ ન એક ગમગણુ કલામ કુમારેન છે જેમ ગદન વનને દાવાનલ ન સાફ કરી શકે છે, લાલેલા દાવાનલને મહાને ન શાત કરી શકે છે, મહામેધને પ્રયત્ન પવનલ દર કરી શકે છે, તેમ ગદન કર્મમલને તપરૂપી ઔષધી ન સાફ કરી શકે છે, અથવાજેમ ઘણો મીઠણો ઘડો અગ્નિ વિના સાફ થતો નથી તેમ આશુલા કર્મ પણ તપરૂપી અગ્નિ વિના સાફ થતા નથી.

શ્રી તીર્થંકર દેવોએ પણ કર્મકાંડને દૂર કરવા માટે ઘોર તપ આદરી, ધાતીયા કમોનો ન શ કરી કેવળગાન પ્રાપ્ત કર્યું છે-આત્મચરણ પ્રગટ કર્યું છે. પતિતપાવન શ્રી તીર્થંકર દેવોએ આચરિત અને પ્રચિત વિવિધ પ્રકારનો તપ અદાવધિ (આન સુધી) ધર્મોભાવે કરતા આજના છે અને કરતા નવ્ય છે.

એ વિવિધ પ્રકારના તપમા વાર્ષિક તપ (વરસી તપ) મહાન ગણાય છે કેમકે વર્ષપર્વત આ તપ કરવામાં આવે છે. દરવર્ષે ધણી ધર્મોભાવે શ્રી પુરુષે એવું આગમન કરે છે, પ્રથમ તીર્થંકર દેવ શ્રી ઋષિ ભદ્રે પ્રભુએ આ અવસર્ષિણી કાગમા સસાગ વ્યવહાર ચમાત્રી, રાજપાટ ભોગમરી, વિગ્રમ મહા, દીશા સહ વાર્ષિક તપ (વરસીતપ) કરેલું તેવું આ અનુકરણ છે. મતસમ કે શ્રી ઋષિમહેવ પ્રભુને એક વર્ષ પર્વત શુદ્ધ આદાર પાણી ન મળી શકવાથી તપ કર્યું, કેમકે તે મળે દાન શું વરણ છે, તાણ

એ હોય, જેઓને આદારપાણી વિગેરે પતી ગને આપી વકાય એ માત્ર જલણુ ન દનુ કોને કલ્પેજ શાનેમાં આ પ્રમાણે મળી આવે.

કાગમ વધિ (પદ્મની-મા વડી આદિ ને વધિ) આદમના દિવસે ઉત્તરાદા નમ્નો મોન આવ્યેથી દિવસના પાઠના પદોમળા કરુ, મહા કરુ આદિ ચાર દનગ મળ્યોની માથે શ્રી ઋષિમહેવજીએચાર મુધી લગ કરી દીપ્તાદીથી દીપ્તા લખને પ્રભુ શ્રી મહામહેવજી મોન મન પારણુ કરી પૂરીતવમા વિચરતા સાગ્રા પારણુને દિવસે પ્રભુને કયાથી પ પણ મુખ્ય આદાર પાણી ન મળ્યા, કેમકે લોકો આદાર પાણી માધુને (જાગવાન) કેવી રીતે આપવા એ વિધિવિધ નથી જીલકુલ અપચિતિન હતા. તેઓ તે પહેલાની માફ દાથી-પેદા-વ વ-આશુરજી વિગેર વિગેરે આપવા લગ્યા, પરંતુ પ્રભુ તે આમાથી કંઈ પણ ખવડુ નહેતુ. પ્રથમ નિહુ જગતપ્રવર્તક શ્રી ઋષિમહેવ પ્રભુજિમા-આદાર પાણી ન મળવાથી કોઈ પણ પ્રકારનો મનકલેસ (મહાન વિકલ્પ) કરી વિના શાંતિથી વિચરતા સાગ્રા માને શુધા પિપાસા આદિ પરિદો સદન કરવા લગ્યા અન્યાન્ય (જીન) મધુએ પણ લાગ નહી નામ ન વિચરતા સાગ્રા, કિન્તુ કુરા-શુભ-નમ્મ આદિ શીલિન અને તત્ત્વજ્ઞાન તેમજ અદાનપણી જેવ ન વિધિવિધાનથી અનુકરણ કરવા આ મધુ પ્રદા નામે વિચારતા સાગ્રા કે પ્રભુ તે વનમા પડેલા મધુર ફળો કે વડેલા નિર્મલ મધુ આદિ પાણી પીતા નથી, કલ્પન મન ન આ મધુ કરી

ઉપર આટઆટલો મેલ જમી ગયો છે છતાં સાફ કરવાનો પ્રયત્ન સરખોએ પણ નથી કરતા; ગરમી શરદી વિગેરેને શાંતિથી સહે છે; ભૂખ તરસની પીડાને વેઠે છે; આટલું જ નહીં પણ રાતના ધડી-ભર ઉંઘતાએ નથી. અમે રાતદિવસ પ્રભુની સેવામાં ન્હીએ છીએ છતાં અમારી સામે પણ આંખ ઉઘાડીને જોતાએ નથી. કોણ જાણે એમણે શું ધાર્યું છે ? શા વિચારમાં પડ્યા છે ? એ કંઈ પણ સમજમાં આવતું નથી. અમે એમની પેઠે ક્યાં સુધી આવા દુઃખોને વેઠીશું ? કદાચિત આવા દુઃખોને વેઠી પણ છાઇએ પણ ભૂખ તરસનું જે દુઃખ છે તે કેવી રીતે વેઠી શકાય ? પ્રભુ તો મૌનાવલંબી છે. કાંઈ પણ જોલતા કે કહેતા નથી. ભગવાનને પહેલા આહાર આદિના વિધિવિધાન પૂછ્યા નથી. અમારામાંથી આ વાતને કોઈ પણ જાણતું નથી વિગેરે વિગેરે વિચાર કરતા બધાએ ગંગા નદીના કિનારેથી નજીકમાં આવેલા વનમાં ચાલ્યા ગયા, ત્યાં જઈને કંઈ, મૂલ, ફળ વિગેરે ખાઈને, ગંગા નદીનું પાણી પીઈને પોતાનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યા; તેમજ મોટી મોટી જટાઓ વધારી કેશ રાખવા લાગ્યા. ત્યારથી જટાધારી તાપસોની પ્રવૃત્તિ થઈ.

કચ્છ અને મહાકચ્છ ગંગા નદીના દક્ષિણ તટ પર હરણની પેઠે વનચર જેવા ઘણું કરવા લાગ્યા, અને વદલ (હલોની છાલ)થી પોતાનું શરીર ઢાંકવા લાગ્યા. ગૃહસ્થીઓને ત્યાં જઈ ભોજન વિગેરે નહોતા માંગતા કે નહોતા ખાતા. ઉપવાસ, ઇંદ આદિ તપથી એઓના શરીર સુકાઈ ગયા હતા, અને પારણાના દિવસે જમીન ઉપર પડેલાં સુકાં પાકાં ફળો તેમજ પાંદડાઓનું ભક્ષણ કરતા અને પ્રભુ શ્રી ઋષભદેવજીનું હમેશાં ધ્યાન કરતાં હતાં.

પ્રથમ ભિક્ષુ-પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવપ્રભુ એક વર્ષ સુધી નિરાહાર આર્ય-અનાર્ય દેશોમાં વિચરતા વિચરતા શ્રી ગજપુર-હરિતાપુર નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં શ્રી આહુબલીનો પુત્ર સોમપ્રભ રાજા રાજ્ય કરતા હતા. પ્રભુને પધારતા જોઈ નગરજનો પરદેશથી આવેલા રનેલી બંધુની પેઠે પ્રભુને વિંટા-

ઈને ઊભા રહ્યા, તેમાંથી કોઈએ પ્રભુને પોતાને ઘેર વિશ્રામ લેવા તો કોઈએ પોતાને ઘેર પધારી સ્નાન ભોજન કરવા તો કોઈએ પોતાનું ઘર પાવન કરવા આજ્ઞા કરી. કોઈ કોઈ કહેવા લાગ્યા કે : પ્રભો ! અમારી મોતિયોની માળાઓ સ્વીકારો, અમારા આભૂષણોને ધારણ કરો. કોઈ કહેવા લાગ્યા કે અમારા ઘોડાને લો. એ સૂર્યના ઘોડાઓનો પણ પરાજય કરે એવા છે. કોઈ જોલવા લાગ્યા કે : ભગવાન ! આપ અમારા ગરીબોની કંઈ પણ ભેટ નહીં સ્વીકારો વિગેરે, પરંતુ મૌનાવલંબી પ્રભુ કોઈને પણ ઉત્તર ન વાળતા આહાર માટે દરતા હતાં. આખાએ નગરમાં પ્રભુ પધાર્યાની ધૂમ મચી ગઈ. ત્યાંની પ્રજામાં પાણીમાં તેલનું 'મિંડુ' ફેલાઈ જાય છે તેમ આખાએ નગરમાં પ્રભુ પધાર્યાના સમાચાર ફેલાઈ ગયા. શ્રી સોમપ્રભ રાજાના પુત્ર યુવરાજ શ્રેયાંસકુમાર પણ પ્રભુ પધાર્યાના સમાચાર સાંભળી, હર્ષધેશે ઘણું પોતાના પ્રપિતામહ (પ્રભુ)ના દર્શન કરવા ઉધાડે પગે જ દોડી ગયા. પ્રભુના ચરણકમ્ભોમાં નમીને નમસ્કાર કર્યો, પછી ઊભા ઊભા પ્રભુને નિરખવા લાગ્યો. પ્રભુને નિરખતા નિરખતા શ્રેયાંસકુમારને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું.*

* અન્ય સ્થલમાં આ પ્રમાણે હલકેખ આવે છે.

જે દિવસે પ્રભુ હરિતાપુરમાં પધાર્યા એ જ રાત્રે આહુબલી પુત્ર સોમપ્રભ પુત્ર શ્રેયાંસકુમારે સ્વપ્નમાં જોયું કે 'મે' સ્થાન ભૂલ્યા મેં પ્રવર્તને અમૃત કળશોથી અભિષેક કર્યો, એથી તે અતિવ શોભાયમાન થયો.

શ્રી સુમુદ્ધિ તામા નગરશેઠે સ્વપ્ન જોયું કે 'મૂર્ધ' મંડલમાંથી ખસતા જતા હજાર કિરણોને શ્રેયાંસકુમારે ફરીથી જોઈ દીધા જોઈ એ અતીવ દેવીપ્રમાન થયો.

રાજ્યએ સ્વપ્ન જોયું કે કોઈ એક મહાપુરુષ સત્ત્વની સાથે યુદ્ધ કરતાં શ્રેયાંસકુમારની સહાયથી એની જીત થઈ.

પ્રાતઃકાળમાં આ ત્રણે મહાનુભાવો રાજસભામાં એકત્ર થયા અને પરસ્પર પોતપોતાના સ્વપ્નની વાતો જાહેર કરી. ત્રણી મહારાજ સોમપ્રભે હૃદયોપણ કરી કે શ્રેયાંસકુમારને કોઈ મહાન લાલ થયો, સત્તા વિસર્જન થયા પછી શ્રેયાંસકુમાર પોતાના મહેલમાં જઈ અટકી (ભારીનાં) શાંતિથી-પ્રસન્નચિત્તથી બેઠા. એટલામાં 'સ્વામી

એથી શ્રેયાસક્રમારે મળ્યુ કે માધુઓને આદાર આવી રીતે અપાય છે આ મળ્યે કેટલાક માધુઓએ ઈશ્વર (શરડીનો રસ) થી ભરેલા ધડાઓ લાવીને શ્રેયાસક્રમારને આપ્યા. ઇશ્વરમને નિર્ગુણ મમ્મ શ્રેયાસક્રમારે હાથ જોડી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે 'પ્રભો ! આ ઇશ્વરસનો સ્વીકાર કરો પ્રભુએ હાથ પસારી, કરપાત્ર આગળ કહ્યું શ્રેયાસક્રમારે ધણુ જ ઉત્કટ બાવથી ઇશ્વરસનુ દાન દીધુ યદ્યપિ પ્રભુ ॥ કરપાત્રમાં ધણો રસ સમાધ ગયો પણ શ્રેયાસક્રમારના હૃદયમાં આનંદ ઉત્સાહ ન સમાયો પ્રભુએ ઇશ્વરસથી પ્રથમ પારણુ શ્રેયાસક્રમારના હાથે કહ્યું નાગરિક શોકોએ આનંદશ્ચ લેહ્યાડાવ્યા, ત્યાં સગસરોએ પણ આનંદ મનાવ્યો પાત્ર દિય પ્રગટ થયા વૈશાક શુક્લ-શુદ્ધિ તૃતીયા ૩ ના શુભ દિવસે શ્રેયાસક્રમારે આપેન દાન, અક્ષય ધનુસ દેનારે યજુ, જેથી એ દિવસ અક્ષય તૃતીયાના પર્વના નામથી સુપ્રસિદ્ધ થયો આ તે અઘાવધિ (આજ સુધી) આલેતો આવ્યો છે અને ચાલેતો જાય છે આ અવસર્પિણી કાળમાં મૌથી પ્રથમ શ્રીકામદેવપ્રભુએ અન્યાન્ય વ્યવહારો ચલાયા, પરંતુ સૌથી પ્રથમ દાન દેનાનો વ્યવહાર શ્રી શ્રેયાસક્રમારે ચલાવ્યો વિગેરે વિગેરે

શાસ્ત્રીય ઉત્તરોપેથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે શ્રી અપભ્રંશપ્રભુએ વાર્ષિક તપનુ * પાણ્ય શ્રી હસ્તિનાપુર

કંઈ લેતા નથી, આમ કંઈ લેતા નથી ' આવી રીતે મનુષ્યોનો કોલાહલ સામળી રામીને ભેઈ, એ કાંઈ સમયે આવા પુરોચને ભેલા છે એવી રીતે લેલાચિદ કરતા અતિમમગ જ્ઞાન યજુ અદો ॥ પૂર્વભરમા ભગવાનને વુ સારથી હતો, અને ભાસાનની માથે ન મે દીક્ષા લીધી હતી તે વખતે વાજનેન જિનેશ્વરે કુરગાનુ દળ કે આ વાજા ભરતમેત્રમાં પ્રથમ જિનેશ્વર યજો તે જ આ ભગવાન છે આ સમયે એક મનુષ્યએ કે ઇશ્વરમના ભરેલા ધડાઓ લાવીને આપ્યા તે લઇને શ્રેયાસક્રમાર પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે ભગવાન ગૃહાંગેમાં મોર્ચો મિલ્લાવિતિ જગાદ ॥ ભગવાને હાથ પસાર્યો તેણે ધણુ જ દર્શપૂર્વક ભગવાનને રસ સમપાલ કર્યો વિગેરે વિગેરે

નગરમાં કહ્યું, તો પછી વરસીતપ કરવાવાળાઓનું કર્તવ્ય નથી કે વરસીતપનું પારણું શાસ્ત્રાધારથી શ્રી હસ્તિનાપુરમાં આવીને કરે ? પણ વર્તમાનમાં આથી બનવું ન થઇ રહ્યું છે. જ્યાં જોને સુખિતા હોય છે ત્યાં જઈ કરી લે છે, પામ કરી રાત્રીમાં નીચે નજી અને સુપ્રસિદ્ધ હોવાથી ધણુ ધર્મોત્તમ તપસ્વીઓ ત્યાં જઈ પારણુ કરે છે, કેમકે ત્યાં પાત્રીતાણામાં મર્વે પ્રમાણી માનુષ્યતા (મગવડતા) હોય છે, તેમજ શાસ્ત્રોમાં પુનિત શ્રી સિદ્ધામલજી તીર્થનું મહાત્મ્ય ધણુ જ અતોક્તિક ચમત્કારિક રત્નવસામાં આવ્યું છે તે માન્યો રવ ભાવિક ધર્મીજનોતુ તે તરફ મન દોરાય છે, પણ મુગ્ધાત આદિ દેશોથી દૂર અને વિકટ પ્રદેશમાં શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થ હોવાથી એને કાંઈ પણ ધર્મ જન યાદ કરવું નથી અધીત વરસીતપ કરવા-લાગ્યામાં યાદ કરતા નથી. જે તપસ્વી મહાત્માઓ અને બીજા પણ મહાત્માઓ આ તીર્થ તરફ લક્ષ્ય આપે અને અવારનવાર જવા આવવાનું રાખે ॥ આ તીર્થની પણ ધર્મી જ મહાજાણાલી યામ તેમ જ પ્રમિદિમાં આવી શકે છે તેમ જ સર્વ પ્રમાણી મગવડતા પણ યજ શકે છે.

અત્યારે તો હુ ધર્મોત્તમ તપસ્વી ભાઈ બંદોનો બાળપૂર્વક જાણીવીય કે તમે જાગીનપ કરી કાયાને સુકી નાખો છો, કથી સદન કરો છો તો પાણ્ય પણ શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થ પર આવીને કરો જેથી શાસ્ત્રમયોદા જળવાય, તમારી ભાવનાને તપસ્વી સદા યાય શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થ કંઈ એટલું બધું દૂર નથી. દિલ્હીથી એન ૭૫૫ મીલ આર રેલ્વેમાં એગી ગેઝ રેલ્વેને ઉતરો ગેરહથી ગેઝરો વગેરે માથેનો મને છે ત્યાં ધર્મગાળા પણ છે ઉતરવા કરવાની મગવડતા ૫] છે.

* એક વર્ષ, એક માસ અને દસ દિવસ વપર યાય છે એને કે શ્રી જગતદેવ પ્રભુએ ૧૦૦ ઉપાસન પારણુ કયુ હતું. ૫૦ અવધારમાં વરસીત તરીકે પ્રતિષ્ઠામાં આવેલ છે.

મહારા ધર્મી તપસ્વી બંધુઓ ! શ્રી હરિતના-
પુરમાં શ્રી નામદેવ પ્રભુએ પારણું કયું છે
એટલું જ નથી પણ શ્રી શાંતિનાથસ્વામીજી, શ્રી
કુંથુનાથ સ્વામીજી, શ્રી ચરનાથ સ્વામીજી આ ત્રણે
મહાપુરુષો ચક્રવર્તીઓ અને શ્રી તીર્થંકર દેવો થયેલા
છે. એઓના ચાર ચાર કલ્યાણકો પણ અને જ
થયા છે. શ્રી મહિલાનાથ પ્રભુનું સર્વોવસરણું પણ
આ પુનિત ભૂમિમાં થયેલ છે, એટલે કે આ પણ
મહાન પવિત્ર તીર્થભૂમિ છે. આ ભૂમિને સ્પર્શી,
તીર્થયાત્રા કરી જરૂર લાભ મેળવેા. પૂર્વેની જાહો-
જલાલીને યાદ કરતા અને આજની પરિસ્થિતિને
નિદાનતા ખેદ થયા વિના રહેતો નથી, તો પણ
હર્ષનો વિષય છે કે પૂર્વેની જાહોજલાલી અને ત્યાં
થયેલ મહાપુરુષોનું સ્મરણ કરાવનાર પ્રભુનું હૃદયસર
તેમજ નીસીડીઓ આત્મારે પણ મોજુદ છે,

દરીથી એક વાર ભારપૂર્વક હું મારા તપસ્વી
બંધુઓને જાણાવીશ કે તમે અવશ્યમેવ આ તરફ
લક્ષ્ય આપશો અને બીજાઓને અપાવશો, કેમકે

અને પારણું કરવા આવવાથી તીર્થની ઉત્તિ થશે
અને પ્રસિદ્ધિ થશે. પૂર્વના ચિદ્વરૂપ આત્મારે પણ
એ તરફ શેરડીના ખેતરોના ખેતરો નજરે પડે છે,

અંતમાં પૂજ્ય વિદ્વાન મુનિવરો આદિ તેમજ
વિદ્વજ્જનોને એટલું વિનવીને વિરમીશ કે આપ
આપના વ્યાખ્યાનોમાં-શાષણોમાં જૈન જનતાનું
લક્ષ્ય આ તરફ જરૂર આકર્ષિત કરશો.

તા. ૬. પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્યવર
૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભચરિત્ર મહારાજશ્રીની સુકૃષ્ઠાથી
આ વર્ષે શ્રી હરિતનાપુર તીર્થની યાત્રા કરવાનું મને
સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું, આ તીર્થની યાત્રા કરી મને ઘણો જ
આનંદ થયો. પોતાને કૃત્યકૃત્ય માની તીર્થને પ્રસિદ્ધિમાં
લાવવું ભેદજો એમ કંઈ લખવાનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો
અને વિચાર થયો કે વરસીતપ કરવાવાળા બંધુઓનું
લક્ષ્ય આ તરફ દોરાય તો આ તીર્થની જાહોજલાલી યાચ
એટલા માટે આ લેખ લખવા પ્રેરણો છે. જે તપસ્વી
બંધુઓ આ તરફ લક્ષ્ય આપશે તો તીર્થની ઉત્તિ
ઘણી જ થશે. આત્મારે તો પંજળ, ચૂ. પી. આદિના
બંધુઓ કાતંથી પુનઃ ઉપર આવી મેળો ભરે છે!

દુઃખ અને સુખ એ બંને આવકારદાયક છે

દુઃખ અને સુખ બંને આવકારદાયક છે: કારણ કે તેઓ એક
બીજાના પરમ મિત્રો છે. આપણે જેમ એક પગ ઉપાડી જાયો કરીઓ
ત્યારે બીજો નીચો રહે છે, તેમ આ સંસારમાં સુખદુઃખની ઘટમાળ
એમ જ ચાલ્યા કરે છે. સુખના ગર્ભમાં દુઃખનો નિવાસ છે અને દુઃખના
ગર્ભમાં સુખ રહેલું છે. આમ સુખ અને દુઃખ બંને યોગ્યત્રેય છે. જે
સુખનો સ્વીકાર કરે છે તેને દુઃખના ભોગ પણ થવું જ ભેદજો કેમ કે
એ બંને અવિભાજ્ય છે. સાંસારિક ઉપાધિ અને સુખદુઃખમાં જે સમાન
રહી શકે એ જ સાચો સુખી છે. સત્ય સુખપ્રાપ્તિનાં સરળ માર્ગ તો
દૃઢાત્મીત થવામાં જ છે. અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વસ્તુઓનો એમાં જરાએ
પ્રશ્ન નથી. નિત્ય નિરંતર આત્મસુખમાં ઉન્નત રહો. આત્માનુભવમાં
નિમગ્ન રહેશો એટલે કાષ્ટ પણ પદાર્થ તમારા સુખમાં વિક્ષેપ પાડી શકશે
નહિ. સુખદુઃખને સમાન મિત્ર ગણનારની આગળ પ્રકૃતિ દાસી બની રહે છે
અને સકળ વિશ્વ તેને પ્રણામ કરે છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ જીવનવૃત્તાંત

લે૦ સાહિત્યરંગિક મુનિશ્રી ચતુરવિજયજી

મૌગલસમ્રાટપ્રતિજ્ઞોધક જનાચાર્ય શ્રી વિજયહીરસૂરિ મહાગજના વિશાલ શિષ્ય-સમુદાયમાં અનેક સમર્થ વિદ્વાનો હતા તે પૈકી શ્રી ભાનુચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર નામના ગુરુશિષ્યની ભેડ પણ સુપ્રસિદ્ધ હતી એમણે રચેલા અથો-કાદંબરી વૃત્તિ, વસંતગજ શકુનવૃત્તિ, વિવેકવિલાસવૃત્તિ, શોભન સ્તુતિ વૃત્તિ, અભિધાન ચિતામણિ વૃત્તિ વિગેરે એમના પાંડિત્યનો ઠીક પરિચય કરાવે છે વિશેષ માટે જુઓ ચાર ટીકા સાથે સુદ્રિત શોભનમુનિકૃત સ્તુતિચતુર્વિંશતિકાની સંસ્કૃત ભૂમિકા.

એમના જીવનવૃત્તાંત માટે પ્રયત્ન કરતા શ્રી 'સિદ્ધિચંદ્રગણિરચિત શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ જીવન-ચરિત (સંસ્કૃત) શ્રીયુત મો. દ. દેશાધને પ્રાપ્ત થયેલ તે ઉપરથી તેમણે સારાશરૂપ લેખ લખી શ્રી આત્માનંદ શતાષ્ટિદ સમારક અથમા પ્રગટ કરેલ છે. તેમના લખવા પ્રમાણે તેમાં પ્રાયઃ એમના જીવનની પૂર્વાવસ્થાનો પરિચય નથી ત્યારે મને હાલમા જ ઉપલબ્ધ થયેલા રાસમાં સ્વર્ગવાસ તિથિ સિવાય સામાન્યતઃ સર્વ વૃત્તાંત આવી જાય છે આમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નથી.

આ રાસના કર્તા છે સુપ્રસિદ્ધ કવિ ન્કપભદ્રાસ્. એ ખભાતના વતની શ્રાવક સંગણુના પુત્ર હતા અને શ્રી વિજયહીર-સૂરિ મહારાજાદિના પરમ ભક્ત હતા. તેમના પ્રસાદથી જ કવિત્વશક્તિ પ્રાપ્ત કરી

હીરવિજયસૂરિરાસ, કુમારપાલ ગમ, હિત શિક્ષાનો રામ વિગેરે અનેક રાસો, ચેત્ય-વદન, સ્તુતિ વિગેરે રચેલા છે એમના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ જૈન ગૂર્જર કવિઓ આદિ ગ્રંથો

અસ્તુત રાસ એક ચોપડામા વિવિધ વિધય વચ્ચે મુંદર અક્ષરે લખેલ છે દરેક પૃષ્ઠમાં ૧૨ લાઘન છે અને દરેક લાઘનમાં લગભગ એક શ્લોકપ્રમાણ (૩૨) અક્ષરો છે. લખનાર છે શાહ લલજી મોતીચંદ પાલનપુરના ગ્હેવાસી સં. ૧૯૧૮ અશાઠ શુદ્ધ ૧૧. રામનો માર નીચે મુજબ—

જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયહીરસૂરિ મહારાજ રાધનપુરમા પધાર્યા તે સમયે ત્યાં શ્રેષ્ઠ ઉત્સવ થયો હતો. તે જ પ્રમગે શ્રી ભાનુચંદ્ર-જીએ જાદશાહ પામેથી શત્રુજયનો દ્વરમાનો મેળવી ત્યાં મોકલ્યો હતો તે પહેાળ્યો અને ભાનુચંદ્રને સમાજમાં વિશેષ પ્રતિષ્ઠા મળી.

સિદ્ધપુરનો રહેવામી રામો નાગે પુણ્ય-વાન શાહ હતો તેની પત્ની રામાદે હતી તેણીએ સ્વપ્નમા એક દિવસે ગજ (હાથી) જોયો. પૂર્ણ મામે પુત્ર પ્રસન્ન્યો અને બાણુજી

૧ જોનાવૃત્તિ-વચન્ટરાગવિદ્યો વૃત્તિય કાદંબરી, યોગારસ્વત્ત્વલયય વિદિત જાન્યપ્રદાશસ્વ ચ ૧ નામ યોગવિવેકપૂર્વકવિનામપ્રેમશક્તિ તથે-સ્વાદીન કો રવચાસકાર રચિતપ્રમોવનિર્મયરાદ ૧૧૦

—સિદ્ધિચંદ્રકૃત માનુષ્યચરિત, પર્ગ. ૧

તરીકે નામસ્થાપના કરી. સાત વર્ષે નિશાળે મૂકયા. ભાણુજીના વડિલ બંધુતું નામ રંગો હતું. દશ વર્ષની અવસ્થા થતાં બંનેને સૂર્યવંદ્ર પંન્યાસનો યોગ મળ્યો. દેશના સાંભલી વૈરાગ્ય ભાવના પ્રગટ થતાં દીક્ષા અંગીકાર કરી. બંને સકલ શાસ્ત્ર ભણી પારંગત થયા. ભાનુચંદ્રને પંન્યાસ પદવી મળી.

ભાનુચંદ્રજીની કૃપાથી શેખને અકબર બાદશાહે ખુશી થઈ સારી જગીર સોંપી હતી, તેથી ભાનુચંદ્રની પ્રસિદ્ધિ થઈ. જગીરદાર અને દાનીઆર બંનેએ ભાનુચંદ્ર પાસે જૈન શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો. અકબરે ભાનુચંદ્રને અવલ દરબાનના (પ્રથમ નંબરના) ફકીર (સાધુ) તરીકે જોળાવ્યા.

એક સમયે અકબર શાહને અસહ્ય મસ્તક વેદના થઈ. ઘણા વૈદ્યાના ઉપચાર કરતા પણ શમી નહીં. ત્યારે ભાનુચંદ્રને તેડાવ્યા. તેમણે આવી મસ્તકે હાથ મૂકતાં જ આરામ થઈ ગયો. બાદશાહ ખુશ થઈ જૈન શાસન અને જૈન મુનિઓને સત્ય તરીકે સ્વીકાર્યો.

બાદશાહની પીડા શાંત થતાં ઉમરાવો ૫૦૦ ગાયો લાવ્યા. કારણ પૂછતાં ખુશાલીમાં સારી મિજબાની આપવા જણાવ્યું. બાદશાહને વાત રુચી નહીં. ભાનુચંદ્રને ઘોડાની સવે ગાયો બક્ષીસ આપી અને કંઈ પણ માગણી કરવા કહ્યું, ત્યારે અવસર જોઈ જણાવેશ મુક્ત કરવા માંગણી કરી. પાદશાહે ફરમાન લખી આપ્યા.

એક સત્યવાદી ભટ અત્યંત માન કરતો હતો. તેને પાતશાહે ભાનુચંદ્ર સાથે વાદ કરાવ્યો. ત્યાં ભાનુચંદ્રનો જય થયો.

પાતશાહે કાશ્મીર તરફ પ્રયાણ કર્યું. ભાનુચંદ્ર પણ સાથે ગયા. માર્ગમાં દર રવિવારના દિવસે સૂર્યસહસ્રનામ પાતશાહને સંભળાવતા. કાશ્મીર પહોંચ્યા બાદ ૪૦ કોશ સુધી જલથી ભરેલા લંકાજેન નામના તલાવની પાળે પાતશાહે પડાવ કર્યો. રોજ સહસ્ર નામ સાંભળે.

એક દિવસ સૂર્યસહસ્રનામ સંભળાવતાં ભાનુચંદ્રને પુષ્કળ ટાંઢ વાઈ. શરીર અકડાઈ ગયું. બાદશાહે અનેક ઉપચાર કરાવતાં સ્વસ્થ થયા અને બાદશાહના પૂછવાથી કહ્યું કે તમારી સાથે અન્ય જે કોઈ આવેલા તેમાંથી કોઈ જગીર, પરગણા, હાથી, ઘોડા, ગામ અને સુજસક પદવી વિગેરે મેળવી ફાવી ગયા પણ અરો તો માત્ર ટાંઢ જ પામ્યા. અમને હાડોહાડ ટાંઢ વાઈ છે ત્યારે બાદશાહે મુઠ માંગે તે આપું એમ પ્રસન્ન થઈ જણાવતાં તેમણે શત્રુજયની માગણી કરી અને બાદશાહે ફરમાના લખી આપ્યા.

હિમાલયના માર્ગે ચાલતાં ભાનુચંદ્રને પગ વાઉ ફાટી, ચાલી શકાય તેમ ન હતું ત્યારે બાદશાહે હાથી, ઘોડા, પાલખી ઉપર બેસવા કહ્યું. તેના ઉત્તરમાં “ અમારે આચાર નથી, ” એમ જણાવ્યું. તેને લીધે બાદશાહે ત્રણ દિવસ ત્યાં જ પડાવ કર્યો. આરામ થયે ચાલ્યા. મોટી ધામધૂમપૂર્વક લાહોરમાં પ્રવેશ કર્યો. ભાનુચંદ્ર ઉપાશ્રયમાં પધાર્યો. તિહાં અનેક ઉત્તમ કાર્ય કરાવી રૂા. ૨૦ હજારના ખર્ચે નવીન ઉપાશ્રય બંધાવ્યો.

શેખને ઘેર મૂળ નક્ષત્રમાં કન્યાનો જન્મ થયો. જોશી લોકોએ અશુભસૂચક જણાવી જલમાં પધરાવી દેવાની સૂચના આપી, ત્યારે ભાનુચંદ્રને ઘોડાની પૂછતાં તેમણે સ્ત્રી-બાલ-

હત્યા કરવાની મનાઈ કરી અને શાલ્યથે અષ્ટોત્તરી સ્નાન કરવાની સલાહ આપી. બાદશાહના હુકમથી થાનસિંહ, માનુ કંઠ્યાણ, માનસિંહ અને કમંચદ્ર મન્નીએ મલી ઉપાશ્રયે અષ્ટોત્તરી સ્નાન આરંભ્યું. લાખ રૂપિયા ખચ્ચો સાધુ-સાધ્વીઓ, શ્રાવક-શ્રાવિકા વગેરે આગિલ તપ કર્યું. વિષ્ણુ દર થયો. જિન શાસનની ઉન્નતિ થઈ પ્રસન્ન થયેલા બાદ-શાહે શ્રાવકોને પૂછ્યું કે ભાનુચંદ્રને કઈ પદવી છે ? શ્રાવકોએ પંચાસ હોવાનું જણાવ્યું. બાદશાહે હીરસૂરિની પાટે બેસાડવા ઇચ્છા દર્શાવી ત્યારે ભાનુચંદ્રે ના કહી. છેવટે હીર-સૂરિનો વાસક્ષેપ મગાવી ઉપાધ્યાય પદવી અપાવી. સંઘે પુષ્કળ દ્રવ્ય અરપ્યું.

બાદશાહ પુરહાનપુર ગયા ભાનુચંદ્ર સાથે હતા. પુરહાનપુરને લૂટતું જણાવ્યું.

દાંતના ગુન્હાથી ભોજરાજ સોનીને બાદ શાહે કેદ કર્યો ભાનુચંદ્રે મુકાબ્યો. સોનીએ ઉપકાર માન્યો અને ૧૨ કોડ ધન ખર્ચાં દેરાસર બધાં જ્યાં અનેક લગ્નજનો પૂજનો લાલ લેવા લાગ્યા. દશ શિષ્યોને હીક્ષા આપી.

ત્યાથી અનુક્રમે આગરે આવ્યા. ત્યાથી જહાંગીરને મલી ફરીથી શત્રુજયના ફત્તવાન લખાવ્યા.

ત્યાથી શાહપુર ગયાં. ત્યાં વીજમતિ સાથે વાદ કરી જય મેળવ્યો એક દેરાસર બધાં જ્યાં. પ્રતિષ્ઠા કરાવી સોનાનો કળશ ચઢાવ્યો.

પછી મારવાડમા આવી જલૌરમા ચોમાસુ રહ્યા પ્રતિષ્ઠા પામી ૨૧ જોણે હીક્ષા લીધી એકદર ૮૦ શિષ્ય થયા

તેમા ૧૩ પંચાસ થયા ઉદેચંદ્ર^૧, ભાવચંદ્ર^૨, દેવચંદ્ર^૩ વિગેરે એક એકથી ચઢિયાતા હતા.

૧. એમના શિષ્ય ૩૫૪૬ સં. ૧૬૮૫ માં ૬૩૬૩૬૩૫ પર સંગૃહિત અવચરિ રચી, એમના શિષ્ય વિલાસચંદ્રે દેવગીપાટણમા લખેલી એક પ્રત ભર્યના શેઠ અનોપચંદ મનુકચ દબાઈના બહારમા છે.

૨ એ સિદ્ધિચંદ્રના સહોદર હતા તેના શિષ્ય વનકચંદ્ર, કપુરચંદ્ર, મયાચંદ્ર, ભક્તિચંદ્ર, ઉદયચંદ્ર, ઉત્તમચંદ્ર, શિવચંદ્ર રાધનપુરમા મ ૧૮૭૪ માં તારગામડન અજિતનાથ રતન લખ્યું. (ભર્ય બહાર)

૩. એમણે શોભનરત્ન ઉપર સરકૃત લીકા રચી છે (પ્ર આગમોદયસમિતિ ગ્રંથાક ૫૧), ગુજરાતીમા નવનરત્ન ચોપાઇ, શત્રુજયતીર્થ પરિ-પાટી (સ. ૧૬૯૫), પૃથ્વીચંદ્ર કુમાર રાસ (સ. ૧૬૯૬) રચેલ છે

દેવચંદ્રના શિષ્ય વિવેકચંદ્ર યધા કે જેમણે સ. ૧૭૦૬ માં ત. વિજયસિદ્ધસૂરિની પાઠુમા પ્રતિષ્ઠિત કરી છે, જેમા પોતાને ભાનુચંદ્રના શિષ્ય જણાવે છે (ગુણો પ્રા જે. લે સ પૃ ૩૧૮ ૯, લેખાક. ૫૧૪).

વિવેકચંદ્રના શિષ્ય તેજચંદ્ર, જિનચંદ્રના શિષ્ય જીવનચંદ્રે સ. ૧૭૫૩ માં ગાનસાગરકૃત સિદ્ધ-ચંક્રાસની પ્રત લખી (જે. યુ ક. ભા. ૧, પૃ. ૭૫)

શોધખોળ કરતાં બીજા પણ નામ નીચે પ્રમાણે ઉપનખ્ય થાય છે.

(૧) હીરચંદ્રગણિએ સ ૧૬૯૪ માં શિરોહીના સ વ સાથે આખૂલી યાત્રા કરી તેવો લેખ પ્રાચીન જે. લે સ. મા ન ૮૨ માં છે તેમા હીરચંદ્રના ગુરુભાઈ રુણચંદ્રગણિ અને અમરચંદ્રગણિ જણાવેલ છે. તેમજ પરિવારમાં મુનિ દોશિયચંદ્ર, રામચંદ્ર, જિનચંદ્ર જણાવેલ છે.

હીરચંદ્રના શિષ્ય ગવિચંદ્રે ખ્યાતનામ મ.

સર્વ શિષ્યોમાં સુખ્ય ઋષિદ્વિચંદ્ર હતા. તેમણે ખરનપુરમાં બાદશાહને

હુકમ મેળવી ૩૨ ચોરોને તરવારથી મરાતાં બાંધાવ્યા. જ્યહાસ નામના

૧૭૨૨ માં ઉપાસકદશાંગતી પ્રતિ લખી. (આ. ક. પાલીતાણા).

જિનચંદ્રના શિષ્ય જિતચંદ્ર, લલિતચંદ્ર, દેવચંદ્ર, ભવાનીચંદ્રના ગુરુભાઈ સોમચંદ્રે ટંકારીયામાં હંસરત્નકૃત શત્રુજયમહાત્મ્યસારની પ્રત. સં. ૧૬૭૩ માં લખી (પુરાતત્વ મંદિર, અમદાવાદ), તથા સં. ૧૬૮૫ માં વિવેકવિલાસની પ્રતિ લખી (પી. ૪, પૃ. ૧૧૫), આમાં ભાનુચંદ્રના શિષ્ય લખેલ છે.

(૨) ઋષિદ્વિચંદ્ર એમણે વિજયદેવસૂરિના સમયમાં મૃગાંકચરિત્ર (પ્ર. આત્માનંદ સલા-ભાવનગર) રચ્યું કે જેનું સંશોધન તેમના ગુરુભાઈ ઉદયચંદ્રે કરેલું છે.

ઋષિદ્વિચંદ્રને પણ લલિતચંદ્ર નામે શિષ્ય હતા તે ઋષિમંડળસ્તોત્ર (મૂળ)ની પ્રતિના પ્રાંતરથ નિમ્ન લિખિત ઉલ્લેખથી માલુમ પડે છે.—

સંવત્ ૧૭૦૫ વર્ષે માર્ગશીર્ષસિતપદ્મયાં શનિ. વાસરે । મઢારકપુરન્દર મઢારક શ્રી ૧૧૫ શ્રી વિજય-દેવસૂરીશ્વરજીવરણસેવિ મુનિ મક્તિવિજયપઠનકૃતે । મહોપાધ્યાય શ્રી ૧૭ શ્રી સકલચન્દ્રાણિ તત્ત્વિજ્ઞ પરવાદિલભજન પળિહત શ્રી ૧૭ શ્રી સૂરચન્દ્રગણિ તત્ત્વિજ્ઞ શ્રી શત્રુજયકરોમોનાચનેકહુકૃતકારિ મહોપાધ્યાય શ્રી ૧૦૮ શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ તત્ત્વિજ્ઞ સકલ-પરવાદિગજકેશરી પળિહત શ્રી ૧૯ ઋષિદ્વિચન્દ્રાણિવરણ-સેવિ ગણિ લલિતચંદ્રેણ લિખિતમ્ । વિરમપુરે ।

(૩) સોમચંદ્ર-સં. ૧૬૮૫ દ્વાગુણ શુદ્ધિ ૨ સોમ-વારે શ્રી જિનદત્તસૂરિવિરચિત વિવેકવિલાસની પ્રત લખી (પ્રે. પીટસર્ન રિપોર્ટ, વૉ. ૪, પૃ. ૧૧૫).

(૪) સુમતિચંદ્ર—એમના શિષ્ય આનંદચંદ્રના શિષ્ય અમીચંદ્રે સં. ૧૭૪૦માં લખેલી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની પ્રત શાંતમૃતિ મુનિશ્રી હંસવિ. શાસ્ત્રસંગ્રહ (વડોદરા) માં અને સં. ૧૭૪૧મા લખેલી ઉપદેશમાળા પ્રકરણની પ્રત (શ્રી મુ. વિ. સં. શા. સં. છાણીમાં)

છે. (જુઓ પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પ્રત નં. ૬૫૭, ૬૫૬ પૃ. ૨૫૨-૫૩)

સુમતિચંદ્રના દ્વિતીય શિષ્ય સુભલચંદ્રના વાચવા માટે સં. ૧૭૨૪ માં અમીચંદ્રગણીએ લખેલી ઋષિમંડળ પ્રકરણની પ્રત મુ. શ્રી. હં. વિ. સં. શા. સં. વડોદરામાં છે (પ્રશસ્તિ સંગ્રહ નં. ૮૭૮).

(૫) લલિતચંદ્ર એમણે રચેલ નવખંડ પાર્શ્વનાથ સ્તવન (કડી ૩૭) પ્રાપ્ય છે. સુરસુદરી ઔપાધના અંતે આ પ્રમાણે પુષ્પિકા નજરે પડે છે.

હિતિ સુરસુદરી ચૌપદ સંપૂર્ણ । સં. ૧૬૭૪ વર્ષે ફાલ્ગુણસુદિ ૭ દિને મંગલવારે મહોપાધ્યાય શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિશિષ્ય પળિહત લલિતચંદ્રગણના લિખિતા । સાધ્વીશ્રી રૂપલક્ષ્મી શિષ્યાણિ સાધ્વી મુળલક્ષ્મી-વાચનાય સમર્પિતા ।

* એમણે રચેલા ગ્રન્થો:—

કાદંબરી ઉત્તર ભાગની ટીકા (પ્ર. નિ. સા. પ્રેસ), બાકતાગર સ્તોત્ર વૃત્તિ, (પ્ર. ભી. મા.), શોભન સ્તુતિ વૃત્તિ (પ્ર. આ. સ. ગ્રં. ૫૧), આ સિવાય દ્વાપુરમંજરી, વાસવદત્તા વૃત્તિ, (લખ્યા સં. ૧૭૨૨), અનેકાર્થ નામમાલા સંગ્રહ વૃત્તિ, (પ્ર. કાંતિવિજયજી છાણી ભંડાર), વૃદ્ધ પ્રસ્તાવોક્તિ રતનાકર, બકતામર સ્તોત્ર ટીકા, જિનશતક વૃત્તિ (રચના સં. ૧૭૧૪ અને લખ્યા સં. ૧૭૧૪), ચંદ્રચંદ્રિકા ટીકા પત્ર ૭૪, પ્રાકૃત સુભાષિત સંગ્રહ પત્ર ૨૫, કાવ્યપ્રકાશ ખંડન (સં. ૧૭૨૨) આમાંના ઘણાખરા અપ્રકટ છે, તેની પ્રતો બીજાપુર ભંડારમાં છે. આ ઉપરાંત કાદંબરીના ગુજરાતી સાર પોતે લખ્યો છે જેની પ્રત પાલણપુરના ભંડારમાં છે.

એમના શિષ્ય સુભલચંદ્રે સં. ૧૭૦૧ આસો વદિ ૨ દિને કપડવંશમાં લખેલી શીલહૃતની પ્રત ભાંડારકુર ઇન્સ્ટીટ્યુટ (પુના)માં છે. અને સં. ૧૬૯૮ માં બાદવા વદિ ૧૩ દિને વિલાપુર

લાડ વાણીયાને મરાતો બચાવ્યો જહાંગીર અને એ બન્ને સહાધ્યાથી હતા. (સાથે અભ્યાસ કર્યો હતો) વચનચાતુરી, કઠ-કળા અને રૂપમાં પણ સુંદર હતા.

જહાંગીર શાહે હાથી, ઘોડા, ધન, દોહત આપવાની લાલચ બતાવી લઘુ વય હોવાને લીધે યોગ ત્યજી દેવા કહ્યું છતાં પણ મિદ્ધિચંદ્ર જરાય લલચાયા નહીં. છેવટે બચ બતાવ્યો તો પણ નિષ્ફળ રહ્યા. જહાંગીર પ્રમત્ત થયો ત્યારે છેવટે મિદ્ધિચંદ્ર કહ્યું : ને તુ મારા માગ્યા મુજબ આપતો હોય તો ગુરુએ આપેલા વેધને પડાવી ન લે. બાદશાહ ખૂબ ખુશ થયો. પગે પડતો, ગુણ ગાતો વિશેષ રાગી બન્યો.

અહિં અપસદાસે રચેલો રામ પૂર્ણ થાય

(બીજાપુર) માં લખેલી દીવાલીકથા(ગદ્ય)ની પ્રત પ્રવર્તક શ્રી કાલિવિજયજી સંપ્રદીત શાસ્ત્રમંદ-
(વડોદરા) માં સુરક્ષિત છે.

લીમડી બહારમાં રહેલી પચીસાગરી કથાના અંતે જણાવેલ મિદ્ધિચંદ્ર ને આ જ હોય તો અન્ય ક્ષિપ્ર સિંધાદિ નીચે લખ્યા મુજબ પણ

છે. એના પછી એક ઢાળ અને દુહામાં ગુણભામ વણુવે છે. કવિત્તમા કોલીયા ગણાવે છે. તેમાં ૧ અકબર બાદશાહ, ૨ ટોડરમલ, ૩ તાનસેન, ૪ ખીરખલ, ૫ ખાનાખાન માનસિંહ, ૬ રામદોહત, ૭ હીરવિજયસૂરિ, ૮ અબુલફઝલ, ૯ ભાનુચંદ્રનાં નામ ગણાવ્યા છે.

છેવટના દુહામાં ૧ અકબર બાદશાહ, ૨ અબુલ ફઝલ, ૩ હીરવિજયસૂરિ, ૪ ભાનુચંદ્ર એ ચાર રતન ગણાવી મમામ્તિ કરી છે.

વચ્ચે કેટલેક રચણે પાઠ પડી જવાથી અને અશુદ્ધતા હોવાને કારણે ઠોઠ બાબત સમજમાં નહીં આવવાથી રહી ગઈ હોય તો મુગ વાચકોએ મુધારી વાચવા અને યોગ્ય લાગે તો મને સૂચના કરવા દરેકને પ્રાર્થના કરી વિરમુ છું.

હાથી સહાય છે. તે ઉદ્દેશ આ પ્રમાણે—

સવત્ ૧૭૫૨ વર્ષે આજો શુદ્ધિ ૨ દિને રવિવારે ' સમગ્ર ' પ્રામમયે લિખિતા મહોવાચ્યાય ધી ૧૦૯ શ્રી મિદ્ધિચંદ્રગણી શિખર પદ્ધિતધી ૧૧ શ્રી ભમી-
ચન્દ્રગણિશિષ્ય પગ્ગિન ધી ૫ શ્રી ગુણચન્દ્રગણી તત્ત્વિન્ય ગણિ ગોવિન્દચન્દ્રેણ લિખીકૃત સ્વશાસ્ત્રનાર્થમ્ ।

નથી મૃત્યુ વિસરવાનું

(કવાલી)

વિસારી વીરની વાણી, વગો વાટે ભલે ખેટી;	૧
કરો કૃત્યો ભલે ફરંગ, નથી મૃત્યુ વિસરવાનું.	
હજારો જીવને મારી, વિનાશી દેહને પાળો;	૨
વિસારી મૃત્યુને કિન્તુ, નથી	
વઢી વાણી તમે જુઠી, તુચ્છ તૃષ્ણા ભલે પૂરો;	૩
વખત જ્યારે થશે પૂરો, નથી	
પરાઈ ચીજ ચોરીને, ખુશી થઈને અતિ મનમાં;	૪
ભલે મોજો તમે માનો, નથી	
વિષયથી આંધળા થઈને, અનીતિના રહી પંથે;	૫
ગણો ના મોતને તોયે, નથી	
વધારીને તમે તૃષ્ણા, કરી અન્યાયના કામે;	૬
ભલે લક્ષ્મી કરો ભોગી, નથી	
કરીને ક્રોધ નિર્જાળને, દુઃખ ઇછેને ભલે કનડો;	૭
પરંતુ જાણો સાચું, નથી	
અભિમાને રહી માતા, વિનય ને નમ્રતા છોડી;	૮
ગણો સહુને ભલે કોડી, નથી	
વિના વસ્તુ થવા મોટા, ભલે સેવો તમે માયા;	૯
કંગો ખતે ભલે ભોળા, નથી	
હોભથી હોભ પામીને, ધર્મની ભાવના છોડી;	૧૦
અધર્મે જ ભલે દોડી, નથી	
કનક ને કામિની રાગી, ભલે થા દેહનો રાગી;	૧૧
પ્રભુના રાગને ત્યાગી, નથી	
દ્વેષ ભાવે ભલે માની, સ્વભાવિ જીવને શત્રુ;	૧૨
અશાતા આપીને હુરખો, નથી	
કલેશ ક'કાસથી પરને, ભલે સંતાપ ઉપજાવી;	૧૩
બનાવો કલેશમય જીવન, નથી	
અદેખાઈથી બીજ પર, ચઢાવી આજ બહુ ફરક;	૧૪
તમે હલકા ભલે પાડો, નથી	
વિષયની વાસના પોષો, બનાવી બાજ ને બંગલા;	૧૫
ભલે રામા રમાડીને, નથી	
પ્રભુની આજુમાં રહીને, સહુને મિત્ર સમ માની;	૧૬
યદિ કરશે ભહુ સહુનું, ખરે મૃત્યુ વિસરવાનું.	

॥ હેમચંદ્રસૂરિજીને પધારવા વિનંતિ ॥

॥ રામ ભેરવી, કૃષ્ણી ॥

॥ મંગળાચરણ ॥

પધારો હેમચંદ્ર મહારાજ, સમય સોનેરી આળ્યો છે,
વિરાળો ધર્મના ધોરી, દીવાળી દિન મનાળ્યો છે ॥ ૧ ॥

નગરપુર પાટણે આવો, વિમાનો સ્વગના છોડો,
ચેલા સાનભંડારો, વિહુસતા ફેર રચી ભોડો ॥ ૨ ॥

રવિનું કામ રવિ કરશે, અંધારું સર્વદા હરશે;
દીવાળી દીવડા નળે, અંધારું ખાખતું ભાગે ॥ ૩ ॥

દીખાવો કુમારપાળ રાજ, કરુણાવતામાં તામ,
ઉદાયન મંત્રી મળે સારા, ધર્મના ચંદ્ર ને તારા ॥ ૪ ॥

ધર્મના ધામ હતા સારા, સોનેરી કામ મનહારા
પ્રભુસ્થ શેરીઓ ફરતા, રવિકર તેજ ઝળહળતા ॥ ૫ ॥

સભાઓ મંડપો સોહો, વિમાનો માનથી મોહો
સભામાં સોહો નરનારી, દેવીઓ દેવ મનહારી ॥ ૬ ॥

પંચાસર પાસ પ્રભુછાયા, સારસ્વત હેમચંદ્ર પાયા
ચાચના કાંતિ કરનારી, નિબંતનશમ રમનારી ॥ ૭ ॥

વધાઈ

॥ રામ આસાવરી-ભેરવ ॥

આજ વધાઈ ભાગે છે, મહાવીરનું ચાસન નળે છે ॥ ૧ ॥

પંચાસર દરવાસી રચના, દેવ મનોહર લાગે છે ॥ ૨ ॥

ગોયમ ચુરતુ નામ સમરતાં, ઘરઘર ગૌરવ રાગે છે ॥ ૩ ॥

હેમચંદ્રસૂરિ દર્શનથી, ચાનાર્ણવ ભાગે છે ॥ ૪ ॥

કાંતિવિજય ચુર આતમરાજ, દીલો મગલ ભાગે છે ॥ ૫ ॥

પ્રવર્તકે શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

વૃત્તમાન સુમાચાર

અંગાલા સીટીમાં જયંતિ

ચૈત્ર સુદિ ૧૩ ના શુભ દિવસે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ જન્મજયંતી હોવાથી ધણી દિવસે પહેલાં તૈયારીઓ કરવાની શરૂઆત થઈ ગઈ હતી.

ત્રણે સમપ્રદાયોએ એકત્ર મળી બાળું અન્નિત-પ્રસાદજી એમ. એ. એલ. એલ. બી.ની અધ્યક્ષતામાં જયંતી ઉજવવામાં આવી હતી.

પ્રથમ ભગત ચાંદનમલજીએ પ્રભુસ્તુતિ કરી, નિમંળા બેને સંગીત સાથે પ્રભુભજન ગાયું, પ્રેદેસર ચંદ્રકુમારે પ્રસંગોચિત બાપણ આપ્યું અને પ્રેદેસર લોકચંદ, તથા વડીલ ગુરૂગણેશે ઉર્દૂ જગાનમાં શ્રી મહાવીરપ્રભુની સ્તુતિ કરી હતી.

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસુરિજી મહારાજે સલામ અને અધ્યક્ષ સાહેબની વિનંતિને માન આપી વિચારણીય બાપણ આપ્યું. બાપણ આપતાં સંસારને અનાદિ સિદ્ધ કરી, ઉત્તરપિણી અને આવસપિણીનું બ્યાન કરી દરેક કાળમાં ૨૪-૨૪ તીથી કરે. થયા છે થાય છે અને થશે. વર્તમાનકાળમાં ચોવીશમા-ચરમ તીથી કર શ્રી મહાવીરપ્રભુ થયા છે. એઓની આજે જયંતી ઉજવવા માટે આપણે એકત્રિત થયા છીએ વિગેરે વિવેચન કરી જૈનધર્મનું મહત્વ સમજાવી, ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના જીવનપ્રસંગને આલેખી એમાંથી જૈન અને અજૈન બંધુઓને બોધ લેવા સચોટ લલામણ કરી હતી.

કાલેજના વિદ્યાર્થીઓને અધ્યક્ષ સાહેબના હાથે પંનામ આપવામાં આવ્યા પછી અંગાલા જાવણીમાં સુનિ સત્યવિજયજીની આંગળું ઓપરેશન નિરૂપાર્થભાવે કરનાર ડોક્ટર બી. એ. થઈને અંગાલા શહેરના સંઘ તરફથી સોનાનો મેડલ અર્પણ કરવામાં આવેલ.

આચાર્યશ્રીને રથાનકવાસી સાધુ શ્રી અમરચંદજી આદિ મદયા. પરસ્પર સાનંદ વાર્તાલાપ થયો. આ

પ્રસંગ પંજાબમાં પહેલવહેલો હોવાથી જનતા ઉપર સારો પ્રભાવ પડ્યો હતો.

હિસાર ખાતે હજારો ગાયોને મળેલું
રક્ષણ

મુંગાઈના હાનવીરોની સદાયથી હિસાર(પંજાબ)ની હજારો ગાયોના રક્ષણાર્થે મુંગાઈ જીવદયા મંડળીએ કરેલ કાર્યની જનસુઆરી આખર સુધીની વીગતો—
એકંદર ૬૫૦૦ ગાયોને રક્ષણ આપવામાં આવ્યું, જેમાંની ૬૫૦૦ ને મવાણી હસ્તિનાપુર જંગલોમાં રાખી, ૨૫૦૦ ને ફેજાવારી ૧૫ મી સુધી હિસારખાતે ચાર કેમ્પોમાં રાખી, ૮૦૦ ને દિસાર ને સાતરોડ ખાતેના કેમ્પોમાં રાખી, ૧૫૦૦ ને હિસારખાતે છૂટક ચારે આપી રાખી, ૨૦૦ ને ભવાની વગેરે ગૌશાળાને સોંપી.

કટલાક ગામડામાં સાંઠ બૂળે મરતાં હોઇ ૧૦૦ સાંઠોને રૂ. ૧૦) ને રૂ. ૫)ના માસિક ખર્ચે કેમ્પમાં રાખ્યા.

મુંગાઈ, અમદાવાદ, કરાચી, પોર્ટસુદાન વિગેરે શહેરમાંથી સારી રકમ મળી છે. રજપુતાના અક્ષલ સમિતિ તરફથી સારી કીમતનો ધાસચારો મળ્યો છે. હંમેશનો રૂ. ૭૦૦)નો ખર્ચ છે. મદદની જરૂર છે.

સાહિત્યમંદિરનો ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ

આચાર્ય શ્રી વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને તેઓશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યવર્ગની દેખરેખ તથા ઉપદેશથી પાલીતાણાખાતે તૈયાર કરવામાં આવેલ જૈન સાહિત્યમંદિરનો ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ ગત વૈશાક શુદ્ધ ૭ બુધવારના ઉજવવામાં આવતા ગ્રાન-મંદિરના વિશાળ મકાનને ધ્વજ પતાકાથી શયુગારવામાં આવેલ, તેમ જ સુંદર રચનાપૂર્વક અઢી મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો. ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે પાલીતાણાના નામદાર દરબાર શ્રી બહાદુરસિંહજી વગેરે અધિકારીવર્ગે ખાસ હાજરી આપી હતી. આ મંદિરને અંગે પ્રભાસપાટણવાળા શેઠ સુંદરજી હરચંદે રૂ. ૭૫૧૧ હજારની ઉમદા સમ્પાત્ત કરી છે.

ઝવેરી સારાભાઈ વાહીલાલના સ્વર્ગવાસ

અમદાવાદનિવાસી શ્રીયુત સારાભાઈ ઝવેરી થોડા વખતની જિભારી ભોગવી તા ૫-૪-૩૬ બુધવારના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. બધું સારાભાઈ પ્રતિષ્ઠિત પુરુષ હતા ઝવેરાતનો ધંધો મુંબઈમાં કરતા હતા ધર્મશ્રદાળુ, માયાળુ, સરલહેદયી હતા આ સભાના ધણા વખતથી લાહરેમગર હતા. તેમના સુપુત્રો રતિલાલભાઈ વગેરે બધુઓને દિલાસો આપવા સાથે શ્રીયુત સારાભાઈના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રીયુત પ્રભુદાસ રામચંદનો સ્વર્ગવાસ

ભાઈ પ્રભુદાસ શુભારે પાંસઠ વર્ષની ઉંમરે થોડા દિવસોની જિભારી ભોગવી ભાવનગરના તેમના નિવાસસ્થાનમાં તા ૧૧-૪-૩૬ મંગળવારના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. ભાઈ પ્રભુદાસ રેડિમાઈસરનો ધંધો ધણા વર્ષોથી કરતા હતા અને શુભારે ત્રીશ વર્ષથી તેઓ અમદાવાદમાં નિવાસ કરી ત્યાં તે ધંધો કરતા હતા. તેઓ ધર્મશ્રદાળુ, શાંત, સરલહેદયી અને મિલનભાર હતા જીવનની છેલ્લી ધડી સુધી ધર્મ અશક્ત ક્યું હવું. તેઓ આ સભાના ધણા વર્ષોથી લાહરેમગર હોવા સાથે સભા ઉપર અત્યંત પ્રેમ ધરાવતા હતા તેઓના સુપુત્ર ભાઈ રતિલાલને દિલાસો દેવા સાથે તેઓના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(શુભશક્તી સાધના) વૈષાખે

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦

૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૩ શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર, જે ભાગમાં ૪-૮-૦

૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર શ્રી. ૩-૦-૦

૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (ચોવીસ જિનેશ્વરના સંક્ષિપ્ત રસપૂર્વક ચરિત્ર) જેનું પ્રાકશણ કન્યાશાળામાં પઠનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી શ્રી. ૦-૧૦-૦

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામ્યુદય (સંવપતિ ચરિત્ર) (મૂળ) ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ

૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ ત્રીજો ભાગ

૪ પાંચમો હૃદયો કર્મપ્રવચ

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પ ભાગ ૪-૫

શ્રી જેન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. શ્રી. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી-શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ.)

શ્રી તત્ત્વતરંગનો સુંદર ગોષ્ઠ	૦૧૮	શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નંદ માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુત્ર (અર્થ સહિત ટાલો)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુત્ર અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ ગ્રંથ	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞા	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૮	જૈન નરરત્ન "ભામાશાહ"	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાહક	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સ્તવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કોમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સુત્રાર્થ	૦૧૮
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળારામનો રાસ; સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી ગાંધાર્થ કાવ્યકુંવર	૦૧૧	" " " રેશમી પુકું	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસત્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદશી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા.	૨)	શ્રી વીરચંદ્રનાથ પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ યાત્રે મહારાજા ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

જ્યેષ્ઠ

૧૯૯૫

✧

અંક ૧૧ મો

પુસ્તક ૩૬ મું

પ્રકાશકા:-

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ માણસામંડન શ્રી નેમિનાથ સ્તવન	(શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૨૮૭
૨ હંસિનાપુરજી સ્તવન	(પ્ર. શ્રી ક્રાંતિવિજયજી મહારાજ)	૨૮૮
૩ ધર્મશર્માભિયુક્ત મહાકવ્ય : : જગદ્ગોપ વર્ણન (ડૉ. લાલચાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)		૨૮૯
૪ શાસ્ત્રિક વિધિ-વિધાન	(ચોપરી)	૨૯૧
૫ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ)	૨૯૩
૬ અધ્યાત્મશક્તિના લાભ	(અભ્યાસી B. A.)	૨૯૬
૭ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીને પ્રાર્થના	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિજયજી મહારાજ)	૨૯૮
૮ અહિંસાનો આશરો	(ચોપરલાલ પુ. શાહ)	૨૯૯
૯ દોષદંષ્ટિ થવાથી મુક્તિ	(આ. શ્રી વિજયકરવૃંદાવૃંદાજી)	૩૦૦
૧૦ આત્મોદ્ધાર અને મુક્તિ સમ્યગ્જ્ઞાનની કૃત્તી	(અનુવાદ)	૩૦૩
૧૧ જાહેર જીવન	(જૈન)	૩૦૭
૧૨ વિશ્વસ દેશ	(મુનિશ્રી દંડપિપ્પા)	૩૦૮
૧૩ વ્યવહાર વચન	(પારેખ રાયચંદ મુળજી)	૩૧૦
૧૪ વર્તમાન સમાચાર	... ..	૩૧૨
૧૫ અર્થાપત્ર	... ..	૩૧૨

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

આર દબર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત લાપામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમે અને પૂર્વાચારોરચિત અનેક અંશોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાક્ષમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેજુ સરણ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપકૃત સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના મુશોભિત બાઈન્ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર મુઘીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેલ જાણવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલ રચેલ આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર ગોધદાયક દેશનાઓનો સમવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેજોશ્રીના ઉપદેશ નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુમત કરવા જેવું છે. સુમારે છસેઠ પાનાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

આ ભાર દર્શન

પંચામલ મહારાજશ્રી પ્રીતિવિજયલ ગણિવર

હાલમાં કેટલોક વખત થયા મુળદની જૈન મહારાજની
 વિનતિને સ્વીકારી મુળદમા ખિરાજમાન છે હાલમાં શ્રી ભગવતી
 મુવનાં વાચનનો કારખ શ્રી ચતુરિધ સધ લે છે તેઓના ઉપદેશથી
 પણ શ્રીમાન જૈન બંધુઓ ધ્યા પાતાઓમાં પોતાની સખાવનો
 કર્યે જાય છે. મહારાજ આદેશના ઉપદેશથી ગુજરાત કાઠિયાવાડ
 અને બીજા પ્રાંતોમાંથી ધંધાર્યે આવતા જૈન બંધુઓને પાવાપીઠ
 વિગેરેની સગવડ ન હોય તેવા ગ્રીહાના બંધુઓને એક એક
 માસની જૈન ભોગનશાળાની સ્ત્રી સ્ત્રી આપવામાં આવે છે નિવાય
 સ્વર્ગવાગ્ની મુનિરાજશ્રી કપૂરવિજયલ આગક કુંડસમિતિ પણ

તેમના ઉપદેશથી સ્થપાઈ છે. અને જૈન શિક્ષણ સંસ્થા જેવી કે શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય, શ્રી મહાવીર ચારિત્ર સ્નાત્રમ સોનગઢ, શ્રી સત્ય પ્રકાશ સમિતિ, ચાંદવડ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, જૈન પાઠશાળા મુંબઈ તેમજ સૌરીપુરિ તીર્થ, સીસોદરા જૈન દેરાસર, અયોધ્યાજી તીર્થ, શ્રી રણાસણા જૈન મંદિર વિગેરે જૈન મંદિરોના ઉદ્ધાર તેમજ ધર્મના અનેક કાર્યો માટે ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી રહ્યા છે. તમામ ખાતાઓમાં હજારો રૂપીયાની સખાવતો તેમના ઉપદેશથી થાય છે. સિવાય તેઓશ્રીના ઉપદેશથી જૈન સ્વામી ભાઈઓના ઉદ્ધારમાં યુક્ત સખાવતો આશરે રૂ. ૧૦૦૦૦) ઉપરાંતની થઈ છે.

મહારાજશ્રીનું આ વખતનું ચાતુર્માસ પણ ત્યાંના જૈન સમાજની આગ્રહપૂર્વક વિનંતિથી શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથજી મંદિરના ઉપાશ્રયમાં થનાર છે. અને ઉપરની હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે પંન્યાસજી મહારાજશ્રીના હાથે આ વખતના ચાતુર્માસ દરમિયાન પણ વિશેષ ઉપકાર થશે એમ આત્રી થાય છે.

શેઠેર ભાવનગરમાં પંન્યાસજી મહારાજ ચાતુર્માસ કરી ગયા હતા તે વખતે આ સભાની કાર્યવાહી, વ્યવસ્થા અને વહીવટ સભાએ પધારી જોઈને બહુ ખુશી થયા હતા, જે વાત તેઓશ્રીના સ્મરણમાં હોઈ પ્રસંગોપાત સભાની કાર્યવાહી માટે પ્રશંસા કરતા હતા જે ઉપરથી તેઓશ્રીના ઉપદેશ અનુસાર શેઠ માણેકલાલ ભાઈ યુનીલાલ તથા શેઠ રતિલાલભાઈ વાડીલાલ વિગેરે પેટ્રન થવા સાથે પં. મહારાજના ઉપદેશથી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન અને સાહિત્યોદ્ધાર માટે શેઠ માણેકલાલભાઈ યુનીલાલ તરફથી સારી રકમ મળી છે જે માટે પંન્યાસજી મહારાજનો આ સભા આભાર માને છે.

पुस्तक : ३६ भु :

आत्म सं. ४३ :

वीर सं. २४६५

वे. ६ :

अंक : ११ भो :

आ. श. सं. ३ :

चिह्न सं. १६६५

लुन. ६ :

भाणुसामंडन श्री नेमिनाथ

स्तवन

(गण-रभीयां जधावे जेया.)

नेमिनिनेश्वर अभने, शिवसुभ आपो रे—१

हरणां पर प्रेम धारी, छेते वीधां उगारी,

नष्टकुण जया निनल, शिवसुभ आपो रे. १

रात्रुलने ल्हारी पडेलां, वैसंगी पर संधणां घेलां,

आपनी शीतल छाया, शिवसुभ आपो रे. २

गिरनार पर्वत-धागे, दीक्षाधारी शुभ धागे;

शुद्ध विवे-गवाथा, शिवसुभ आपो रे ३

“भाणुसा” गागे नीरण्या, नीरभीने नथनेो हरण्यां;

प्रेमाभृत लवीने पाया, शिवसुभ आपो रे ४

“लक्ष्मीसागर” शुभ गागे, हेंये अजित सुभ थाये,

अंतरशत्रु विसराया, शिवसुभ आपो रे. ५

मुनिश्री लक्ष्मीसागरल

હસ્તિનાપુરનું સ્તવન

(લાવો લાવોને રાજ મોંવા મૂલા મોતી—એ દેશી)

ચાલો ચાલોને નાથ, ગજપુર પ્રભુપુર જઇએ;
સુમતિ સુમતિપતિને કહે છે, પાવન પૂરા થઇએ ॥ આંકણી ॥

પ્રભુ આગલ જઇ દુઃખડા કહીએ, પ્રભુ ગુણગણ ગવરાઇએ;
સમય ગયો તે ફેર ન આવે, લાલ ઘણેરો લઇએ ॥૧॥

સેલડી રસથી પારણું કીધું, ઋષલ નિજાંદ મહારાજે;
શ્રી શ્રેયાંસકુમારને દ્વારે, જય જયકારે ગાજે ॥૨॥

નિહાં પધાર્યા મલિનજિનેશ્વર, સમવસરણ થયું સારું;
મળી પરખદા દ્વાદશ સુદર, ત્રિભુવન થયું ઉજવાણું ॥૩॥

શાંતિરસનિધિ શાંતિજિનેશ્વર, દેવ ઇહાં અવતરિયા;
વળી કુંથુ અરજિન પતિ જળે નમી, જગજન પાવન કરિયા ॥૪॥

એ તીરથની સેવા કરતાં, પ્રભુ સેવક પદ પાવે;
સાચું સેવ પદ પામીને, શિવનગરીમાં જાવે ॥૫॥

લવોદાંધતારક તીરથ કહીએ, તીરથ છાયા રહીએ;
વીરવચન જલધરની વર્ષા, ગંગા થમૂના નહીએ ॥૬॥

પાવન આત્મરામ કરીને, પ્રભુને વલ્લભ થઇએ;
નિજગુણ કાંત્યા જળનિધિ ગાજે, રૂપારૂપી થઇ જઇએ ॥૭॥

પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

તેઓશ્રીએ કરેલ સખાવતો જૈન સમાજની બહુ માટે નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવે છે.

૧૧૦૦૭ અમદાવાદ પાંજરાપોળમાં	૨૫૦૦૭ કદ'બગિરિ ધર્મશાળા માટે
૧૧૦૦૭ લલ્લ રાયજી યોડિંગમાં	૨૫૦૦૭ ધી કોલેજ બોર્ડ કોમર્સ અમદાવાદ
૧૧૦૦૭ શ્રી અ'બાલા જૈન આત્માનંદ કેસેજ	૧૦૦૦૭ શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય
૧૦૦૭ અમદાવાદ જીવદયા મંડળીમાં	૫૦૦૭ અમદાવાદ ભોળનશાળા
૧૦૦૦૭ શ્રી પુરતકોદ્ધાર માટે	૨૫૦૦૭ શ્રી જીર્ણોદ્ધારમાં
૧૩૦૦૭ સુ'બઈ જીવદયા મંડળી	૨૫૦૭ ધાટકોથર જીવદયા પાંજરાપોળ
૨૫૦૦૭ ચોકલીબાઈ હાઈસ્કૂલ વીરલાપારલા	૧૦૦૦૭ કારીયાણી જિનમંદિર
૩૧૦૦૭ કદ'બગીરી જિનમંદિર	૨૦૦૭ તલાબ બાધા ખાતે પરચુરણ
૩૫૦૦૭ અયોધ્યા જીર્ણોદ્ધાર	૩૦૦૭ રોનાચંદ આદિત રતનાશ્રમ
૨૫૦૦૭ શ્રી ચંદોવિજય જૈન જીરુકળ	૧૫૦૦૭ માંગરાળ જૈન કન્યાશાળા બ્રામિક ઉદ્યોગ જૈન શિક્ષકશાળા
૧૧૦૦૭ રાજકોટ સત્યાગ્રહમાં	૧૦૦૭ જૈન ચિત્ર કલ્પદુર્મ
૧૨૫૦૭ નવરમરણ જીક માટે	૧૦૦૭ જૌરીપુર તીર્થમાં
૧૦૦૭ આંદવડ આશ્રમ	૩૦૦૭ આ. વિજયગોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય બાલ મુનિને બજાવવા
૫૦૦૭ અમદાવાદ સાબરમતી રાજનગર દહેરાસરમાં	૨૫૦૦૭ પાવાગઢ નાયકાશ્રમ
૧૫૦૦૭ સુ'બઈ વર્ધમાન તપ ખાતામાં	૮૪૦૦૭ શ્રી વર્ધમાન જૈન આગમ'દિર પાર્શ્વતાણી
૧૦૦૦૭ શ્રી મહિલા સમાજ સુ'બઈ	૧૦૦૦૭ શ્રી જન જ્યોત્યુકેશન બોર્ડમાં
૧૫૦૦૭ આણંદ સ્ટેશન બોર્ડિંગ દેરાસર માટે	૩૦૦૦૭ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા સીરીચના
૫૦૦૭ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભામાં પેટ્રન માટે	૫૦૦૦૭ શ્રી ભગવતી સૂત્ર વાંચન તથા પાસખાતા- માં તથા ઉદ્યોગ લખાવવામાં
૨૦૦૦૭ યોધા હાઈસ્કૂલ	૫૦૦૭ એક જૈન શુદ્ધરથને
૫૦૦૭ શ્રી કપૂર રમારક સમિતિ	૫૦૦૭ જૈન સત્ત્વ પ્રકાશ
૫૦૦૭ સીસોદરા જૈન દેરાસર	૩૫૦૭ ધોડકીક પ્રકરણ ગ્રંથ બાપાંતર
૨૫૦૭ સુરતના એક શુદ્ધરથને	૧૫૦૭ સુરતના એક શુદ્ધરથને
૩૦૦૭ હુમારપાળ દેહરાસર રણાસર	૨૦૦૭ કપૂરવિજયજી પાઠશાળા સંગ્રા
૫૦૦૭ મુનિ શ્રી હર્ષવિજયજી શુદ પાઠુકા ખેડામાં	૨૦૦૭ કારીયાણી તરફ ધર્મશાળામાં
૨૫૦૭ રાધનપુર તરફ એક ગામડામાં ઉપાશ્રય	૨૦૦૭ મહેલપુર પાઠશાળા, તેમજ માળવામાં પાંચ પાઠશાળાને માર્સિક શ. ૫૦ ચાલુ છે.
૫૦૦૭ ધાંગઝા ઉપાશ્રય	૫૦૦૭ જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા પેટ્રન
૧૫૧૭ અગિયારી જૈન દહેરાસર	

આ સિવાય પરચુરણ નાની સખાવતો આશરે લગભગ ૩૧. ત્રણ ચાર લાખની છે.

श्रेष्ठिवर्य माणकलाल सुगुणाष्टकम् ॥

चुन्नीलालसुपुवराजनगरालंकारभूतो धनी ।
 श्रीमान् माणकलालसुंदरमता ओदार्यमानप्रणीः ॥
 प्राप्ता येन सुदुर्लभाश्च पदवी श्रीशंकराचार्यतो ।
 विश्वेऽस्मिन् सकले गुणेन च तथा स्यातो दयाधारिणिः ॥१॥
 अहम्मदादा इति प्रमिद्धा, सुशोभिता मुर्जराजधानी ॥
 स्वकीयरासेन तथैव तस्या, श्रीनागजी भृधरनाम स्थ्या । २ ॥
 कृत्वा निवामः पुरि मोहमस्या, द्रव्यं स्वबुद्ध्या ममुपाज्य भुरि ॥
 उदारवृत्त्या सलु रूपकाणा, दत्तानि दानानि बहूनि तेन ॥३॥ युग्मम् ॥
 आत्मश्रेयार्थं कृतस्य व्ययस्य, मत्प्राप्तो लवाणि जातानि सन्ति ॥
 दानं प्राप्याऽन्यन्तपुष्टाश्च जाता, मुख्याः संस्थास्ता अहं दर्शयामि ॥४॥
 महोदधं श्रीनेमिपूरीधराणा, पूज्यानां द्राक् प्राप्य तीर्थं कदम्बे ॥
 कार्याणीग्रामे तथाऽऽनन्दचैव्ये, संगीपुयां तीर्थं तालध्वजे च ॥ ५ ॥
 अयोध्यानगर्या शुभे तीर्थधाम्नि, महावीरविद्यालये मोहमस्याम् ॥
 कदम्बे गिरौ धर्मशालाकृता च, तथा राजकोटस्य मत्प्राप्तार्थे ॥६॥
 आत्मानन्द इति प्रसिद्धमुपमहाविद्यालये नृत्तने ।
 श्रीमद्वल्लभपुरिमद्वचनतोऽग्न्यालापुरे सुन्दरे ॥
 तद्वर्जनपुरे सुगजनगरे विद्यालये शोभने ।
 जनानां हितकारी भोजनगृहे दत्तं हिरण्यं चनं ॥ ७ ॥
 पन्थामप्रीतिविजयमहाराजमद्बोधतोऽयं ।
 नरन्तर्यं प्रचुरतरज्जनीयकार्येऽग्रगामी ॥
 भुत्वा लक्ष्मीवितरणतया लब्धकीर्तिदेयालुः ।
 सर्वत्राऽसौ सुजयविजयं लभ्यतां पुण्यभूतिः ॥ ८ ॥

मास्तर विजयचन्द मोहनलाल जाद.

[ધર્મશર્માવ્યુદય મહાકાવ્ય]

જ' બૂદ્ધી પ વર્ણ ન

નમસ્કોષી અનુવાદ (સદીક)

(ગતાક પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી ચાલુ)

કેવલતિ

છે પૃથ્વીમાંહી દીપ જ'બૂ નામ, કરાવતો કાંતિર્ધો સ્વર્ગધામ;
જે વૃષ્ઠ લક્ષ્મીર્થી દીપાન્તરોની, મધ્યે છતાં શુ ઉપરે રહ્યોની ! (૩૨)

જેના વિદેહાદિક્ષે શ્રેયખંડ, નીચે રહ્યો શેષ વિશાલ દંડ;
ને કલ્પિકા રુકમ, સુહાય એવો, જે અગ્નિમાં પદ્મ ધી-સદ્ર જેવો. (૩૩)

“ જે કો દીપોમાં હું સતે સગર્વ, તે આર્વો જાઓ સુખ અથ મર્વ; ”
એમ ગ્રહો-કંકણ સુક્ત જાણે, ાવો કરે જે કર મેરુ ખ્હાને ! (૩૪)

“ સંસાર આધાર વિષે અનંતા, જુઓ ! અતુર્ગર્વ ફેલો સુમંતા ! ”
જે એમ ધારે દીપ ચાર જાણે ! જે જે રવિ ને શશિના જ ખ્હાને (૩૫)

૩૨. પૃથ્વીતપ પર જ'બૂ નામનો દીપ છે જે કાંતિવડે કરીને સર્વલોકોનો જલ્ય કરે છે, અને જે વૃદ્ધિ પામેલી લક્ષ્મીવડે કરીને, દીપાન્તરોની મધ્યે રહ્યો છતાં તેમની ઉપર રહ્યો હોયની ! એમ જણાય છે.

પૂર્વાર્ધમાં વ્યતિરેક સૂચવ્યો છે: ઉત્તરાર્ધમાં વિરોધાભાસ છે. જે મધ્યે રહ્યો હોય તે ઉપર કેમ હોઈ શકે ? એ વિરોધનો પરિહાર, અઠીયાનો એ અર્થમાં લેવાયો યાય છે.

૩૩. જેના વિદેહ આદિ શ્રેયખંડ (શ્રેયશ્ચ દળ) નીચે એવનાગરપ વિશાલ દંડ છે, અને રુકમાચલ(મેરુ)રપ જેની કલ્પિકા છે, એવો તે જ'બૂદ્ધીપ, સાગરમાં લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાનરપ પદ્મ સમો શોભે છે. રૂપક અલંકાર.

૩૪. “ હું હોવા છતાં, સર્વ દીપોને વિષે જે કાષ્ટ સર્વ ધરાવતા હોય, તે સર્વ બદારી આગળ આવી જાઓ ! ”—એમ જ'બૂદ્ધીપ, મેરુપર્વતના ખ્હાને, ગ્રહોરપ કંકણવાગે હાય જાણે કરીને જાણે પકારે છે !

આ મેરુ નહિ પણ કર-હાથ, એમ આગ હલ-વ્યાગરપ અનુપતિધી અનુપ્રાણિત ધરેસો ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

૩૫. “ હે સત્પુરુષો ! આ સંસારધકારમાં તમે અતુર્ગર્વના આ પ્રમટ ફલ જુઓ ! ”—એમ જે જ'બૂદ્ધીપ, જે જે સર્વ અને જે જે ચંદ્રના ખ્હાને, જાણે ચાર દીપ ધરી રહ્યો છે.

ચારે પુરધાર્ધની અત્ર સિદ્ધિ સાંપડે છે અને ઉદ્દેશીને આ ઉત્પ્રેક્ષા છે.

ફણીદ્રના શીર્ષની મૈત્રી પામી, જે જોળમાં છત્રવૃત્તિ જ નથી;

જવલંત ત્યાં કાંચન કુલકેરી, કાંતિ કંઈ કાંચન અદ્રિ ધારે !

(૩૬)

“ જો ભાતું સમ્યક્ત્વનું થાય પ્રાપ્ત, સીધો જ તો આહિથી મોક્ષમાર્ગ; ”

જે લોકમાં એમ વદી રહ્યોની ! સંજ્ઞા કરી મેરુ-કરાગુલીની.

(૩૭)

અંકે સૂતેલી શ્રીતણા લસંત, કુકુમ-પકે પીત વર્ણવત;

ફણીશ લેદી લૂમિ, ખહાર વાયુ, પીવા બિંદ્યો શું ! જહિં મેરુ એવો. (૩૮)

દીપે ન્યું પર્યંત પડે પતંગ, તે દીપમાં અંખર તો દીસંત;

ઋંગરથ મેઘજનને જ લેવા, બાણે દીધું ઉપર પાત્ર એવું ! (૩૯)

જે સ્થૂલ ચક્રો સમ સ્વર્ગ-પૃથ્વી, મધ્યે સ્થિતિ જે ચથસ્વી;

ધ્રુવમંડલ શ્રી યુગ શી ધરતો, રથાક્ષ-શો બિંદ્યો આહો ! દીસતો. (૪૦)

[અપૂર્ણ]

ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા.

ઉદ્ક. શેખનામના મંરતકની મૈત્રી-સાહચર્ય પામવાથી જે જોળાકાર જ જૂદીપમાં છત્રની શોભા જામી રહી છે (જે છત્રાંકાર લાગે છે); અને તેમાં કાંચનાદ્રિ (મેરુ) ઝળહળતાં સુવર્ણકુંભની કંઈ અભિવ્યંચનાયે (કહી ન શકાય એવી) કાંતિ ધારણ કરે છે !—અતઃ તદ્દશુષ્ણ અલંકાર છે.

“ સ્વમુસ્સુઝ્ય ગુણં યોગાદ્યુઝ્જ્વલગુણસ્ય ચત્ ।

ચસ્તુ તદ્દગુણતમેતિ, મખ્યતે સ તુ તદ્દગુણઃ ॥ ” કાવ્યપ્રકાશ.

૩૭. “ જો સમ્યક્ત્વનું ભાતું પ્રાપ્ત થાય, તો આહિથી મોક્ષમાર્ગ સીધો જ છે, ”—એમ જ જૂદીપ, મેરુરથ આગળની સંજ્ઞાવડે બાણે લોકમાં પોકારી રહી છે ! ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર.

૩૮. ઉત્સર્ગમાં સૂતેલી શ્રીદેવીનાં કુકુમ પકવડે પીળા વર્ણવાળો શેખનામ બાણે પૃથ્વી ભેદીને ખહાર વાયુપાત્ર કરવા બિંદ્યો દોષની ! એવો મેરુપર્વત જે જ જૂદીપને વિષે આવી રહી છે.

ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર.

૩૯. દીપની જામ, ન્યાં પર્યંતે પતંગ (અથવા સૂર્ય) પડે છે, એવાં તે જ જૂદીપમાં આકાશ કેવું બાસે છે તે માટે અતઃ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે: શિખર પર રહેલા મેઘરથ અંજનને સંગ્રહવા બાણે ઉપર પાત્ર-કંચોણું ધરી રાખ્યું હોયની ! એવું તે (આકાશ) બાણાય છે.

પતંગઃ શ્લેષઃ સૂર્ય અથવા પતંગીયુ.

ઋંગરથઃ શ્લેષઃ ગિરિશિખર, અથવા દીપશિખા પર રહેલ.

૪૦. આહિ જ જૂદીપને દીપની ઉપમા આપી છે. સામ્ય આ પ્રમાણે ઘટાવવું:—જ જૂદીપ-દીપ. સૂર્ય-પતંગ. મેરુ-દીપશિખા. મેઘ-અંજન. આકાશ-પાત્ર (અંજન સંગ્રહવા) (ઋંગરથ).

૪૦. જે સ્થૂલ ચક્રો સમા સ્વર્ગ-અને પૃથ્વીની વચ્ચે સ્થિતિ કરતો અને ધ્રુવમંડલરથ યુગ-ધાસરુ ધરાવતો એવો જે જ જૂદીપ રથના અક્ષ એવો દીસે છે. ઉપમા.

આનંદજનક

સમાચાર

૨૬

નવા પેટ્રન

સાહેબનો

વધારો

વકીલ નાનાલાલ દવિયા

બાહ નાનાલાલ દવેરે આરમગના પ્રખ્યાત વખત દરિયે
નથુભાઈના સુપુત્ર છે આ મળાના ન્યાયક નથુપુત્ર વખત મળા
નથુભાઈ અને દરિયે નથુભાઈ દત્તા. બાહ દરિયે નથુભાઈ
ભેરીમટ-એટ-સોના પુત્ર બાહ નાનાલાલ આગાન્ય ગિરિયા ઉગ્ર
ધર્માર્થ મુગ્ધ ગયા અને ન્વનાથી દરિયેપાટના કરતા આર્યિક
ગિરિયાની થતા ધર્માર્થ હોડી દીડા દરિયાનમા પ્રતિદા-નાનોદાર વિગેર
કાર્યોમા વચાગકિત ખર્ચ કરે જતા દત્તા અને ધર્માર્થ હોડી નિગતિપગળ્ય
થતા ધર્માર્થ મેલા વગવાની છુટા થ અને તેની દરિયા થતા અધોપા
તીર્થના ઉદરુ કાર્ય પોતાના દાયના લઈ, વાગવાર વનિષખરખ માટે
ત્યા જતા લાગવા દાયમા મુગ્ધમા ને મોડીય પાર્થનાથ મદિતા તેઓ
મેરોછ મુગ્ધ છે અને ત્યા થયુ ન્વના દરિયાનો ધર્માર્થ ભાગ વકીલ
તપામવા વિગેરમા આખી મેલા કરે ન આ મળાના મળ ન્યાયક પોતાના
પિતા અને વકીલ દત્તા તેથી દાયમા ન્વો આ સમા ને પેટ્ર (મુગ્ધી)
થતા છે ને માટે આ મળા પોતાના નાનદ વગેર છે

ધાર્મિક વિધિ-વિધાન.

લેખક—ચોકમી.

ધર્મકરણી એવી અલૌકિક વસ્તુ છે કે જેની જરૂરીયાત પ્રત્યેક યુગમા રહે છે કાંઈ જમાનો એવો નથી આવ્યો કે નથી આવવાનો કે જે વેળા માનવી એ વિના ચલાવી શકવાનો, અલગત, દેશ-કાળની અનરથી તેમ જ જાળ, યુવક કે યુદ્ધના ભેદથી એની વ્યાખ્યાના સ્વરૂપ ફરતા રહેવાના. ધર્મ શબ્દનો અર્થ જે ભાવમા થવાનો એને લગતી ક્રિયાને ધર્મકરણી તરીકે જાણખાવાની

દરેક પ્રકારમા કંઈ ને કંઈ કમળી જતાવવામા આવેલી જ છે એ ઉપરથી મરજ તારવી શકાય કે એકલુ જ્ઞાન કાર્યસિદ્ધિ માટે પર્વોખત નથી એનુભવીયની ઊંચી પરીક્ષા પામ કરનાર મગીનરીના ભેદ-ખેદ કે એના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોના વર્ણનનો મપૂર્ણ અભ્યાસી હોય, છતાં જે મશીનરીને ફેરવી ન લાછતો હોય, કિવા અટકી પડેલ યંત્રને સુધારી ન શકતો હોય તો કેવળ ઉત્તીર્ણ થવાનો કંઈ જ અર્થ નથી અભ્યાસ પાછળ અનુભવની જરૂર છે જ હેતુ વિનાના આચર ! કે વર્તન વિનાનું અધ્યયન એ અધૂરા છે-આધળા ને પાળળાની ઉપમાને યોગ્ય છે

ચોતરફ નજર કરો તો ક્રિયાની ધમાલ જળરી જણાશે પણ એ પાછળ બીડી તપાસ કરતા મોટા ભાગે તો પરિણામ 'પીછેને ચઢી આતી' જેવું જ જણાશે આ જૂનવાણી સમાજની વાત થઈ પણ જે વર્ગ પોતાને સુધારક માને છે, નવીન વિચાર અને નવીન

ભાવનાથી તરબોળ ગતું છે ત્યાં પણ મત્તુ ખરું ઉપર જેવું જ લેવાય છે! ફર માત્ર એટલો જ કે ક્રિયાને બદલે જ્ઞાનનો આડબર વધુ સરવાના વારના વાગ પણ ફાલવાનો તથુ પણ નહીં ! ધમાલને ચ્યાને સાવ શુષ્કતા !

એક જ સીધાની ઉભય જાતુએ મમા-એક જ સમાજના આ લુગી નિશામાં જઈ ગેટવા અગોને સાકળનાગ તતુની અન્ય ઓછી નથી જ એ સાકર ખંતથી પ્રધામ કરવાની અગત્ય છે. આપણી વિધિઓમા રહેલ રહસ્યને પિઝનવાનો યુગ આગંબાઈ શકયો છે. એના પર અજાનતાથી ખાઝેલા, લળા-જાખરા ખજેરી નાખવા કટિગદ્ધ થવાનું છે, તો જ વિજ્ઞાન યુગના ચતાનો એમા રમ લેતા થયો. આથોસાય એ ચતાનોને કદી લાંબો કે જે વિજ્ઞાનની તમે વાતો કરો છો તે મત્ર એકાદા તરવેતતાના મગજનો વિષય રહ્યો હોત તો એની દશા આજે છે તે ન જ હોત. મગજમાથી એ વિષય પ્રયોગમા ઉત્તરો ત્યાજે જ આજે આમલગને બો-ય જા-યો આ મદત્તવને મુદો ઘટીબગ પદ, વિસ્મૃત થવો ઘટે

આ ભૂમિકા પછી આગળ વધતા નહજ જણાશે કે દરેક પ્રકારનું વિધાન એ ફેર-શુરની પ્રશસ્તિ આગે કે દુનિયાના છવોમાં આડબરતા વાલ વગાડવા મારુનથી ઉન્નૈજાયુ. એ પાછળ આત્મસામાત્કારનો જાદાર મર્મવ-નો ભાગ જાગવે છે. જે કલ્પી સુધુખ એવા આત્માને લગ્નત નથી કરી શકતી અગર તો

જેમાં 'અચરે અચરે રામ' સિવાય કંઈ બીજું ઉત્તેજના નથી, એના મૂલ્ય અંકાય જ રી રીતે ? એનો ફલિતાર્થ એ આવ્યો કે પ્રાતઃ કાળથી માંડી સંધ્યા સુધીની દરેક ક્રિયા અથવા તો પ્રતિક્રિયાથી લઈ પૌષ્ઠ સુધીનું દરેક આચરણ આત્માની વર્તમાન દશામાંથી આગળ નિકળી પ્રગતિના પારાને કંઈ ધીમી સુધી લઈ જાય છે એ જાણવું- જોવું એ ખાસ આવશ્યક છે. વર્ષો સુધી નવ અંગે ટપકા કરનારા અને 'જળ ભરી સંપુટ પત્રમાં' વાળા હુડાઓનું અહર્નિશ રટણ કરનાર શ્રાવક એ 'વીતરાગ' નું સ્વરૂપ સરખું ન સમજતો હોય કિંવા 'પૂજન' પાછળ રહેલો આશય અવધારી શકતો ન હોય તો સાચે જ મેરુપર્વત જેટલા ઓઘા-મુહપત્તિના ઉદાહરણને યાદ કરવું પડે.

તેવી જ રીતે પ્રતિદિન રાગ-તાલ ને વાજાના ઉમઠાં મેળથી 'તુજને લાજો પ્રમાણ' લલકારનાર કે 'ઋષભ જિહ્વુંદ શું પ્રીતહી' ગાનાર ભક્ત સ્તવન અંગેના હેતુમાં ઊંડો ન ઉતરે તો એ કેવળ કંઠશોષ જ કહેવાય. પ્રસ્તુત ચર્ચા પરથી જ તારવણી કરીએ તો સહેજ જણાશે કે આપણી ચાહુ કરણી-ઓને પુનઃ ચકાસી જોવાની જરૂર છે. એ સંબંધેનું આપણું મંતવ્ય કે એ માટેના આપણા જ્યાંસ વાસ્તવિક છે કે કેમ એ તપાસી જોયા વિના ખરો આનંદ નહીં પેદા થઈ શકે.

કિં જોયે રાગ-રાગિણી વંધતાં જાય છે એટલે જાંતજાંતના સ્તવનો રચાતા આવે છે. સામગ્રીઓ વધી પડી છે એટલે આંગી-રચનામાં નવું નવું જોવાનું મળે છે. આ સ્થિતિથી આનંદ-ઉભરાવો ઘટે પણ એ

શક્ય ત્યારે જ જાને કે ઉપર સુખ જો પાછળનો ભાવ જીવંત દશા ભોગવતો હોય. એ માટે શ્રીમદ્ આનંદધનજીના સ્તવનો પારાશીશીની ગરજ સારે તેવા છે. એમાં સ્તુતિ સાથે તત્ત્વનું પીરસણ છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના જીવનમાં એનો સધિચારો લઈ અવલોકન કરી શકે છે. એક રીતે કહીએ તો એ ચોગિરાજે સ્તવન રૂપે જ્ઞાન-પૂર્વકની કરણી કેવી હોય એનું નવનીત કાઠી આંગો સામે મૂક્યું છે. જ્યાં લગી એને યથાર્થ રીતે પી જવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત નહીં કરીએ ત્યાં લગી આપણી સ્થિતિ ઉપાધ્યાયજી મહારાજના શ્લોક સુજળ 'તિલપિલ્લક વઝઝ' વત્ અર્થાત વાંચીના બેલ જેવી જ રહેવાની છે. થોડું કરવું પણ સમજીને કરવું એ જ્ઞાની પુરુષોની વારંવાર અપાયેલી ચેતવણી છે, છતાં આજે એ વાત ભૂલી આપણે ઘણું કરવામાં આકંઠ ખૂડ્યા છીએ. નતિએ એ આવ્યો છે કે આપણે એકેમાં શુદ્ધતા, યથાર્થતા કે સરખાઈ નથી જાળવી શક્યા. એકાદ તટસ્થ વૃત્તિવાળા માણસોનું કમીશન નિમાય અને એ આપણા વિધિ-વિધાનનો રિપોર્ટ એકઠો કરે તો મૂળને છોડીને આપણે ડાળ-પાંખડાને વળગ્યા છીએ કે તેથી પણ આગળ વધી ગયા છે એમ જરૂર એમાં નોંધ લેવાય. આપણી કેટલીક ક્રિયાઓમાં શાભાના નામે-ખાજાજીવોના આનંદના નામે-આડંબર અને ભભકાના નામે-આપણા મહત્વના સિદ્ધાંતનો નાશ થઈ રહ્યો છે એ પણ આપણને સમજાવું નથી. એક તરફ જીવપણું માનવું અને બીજી તરફ એવી ક્રિયા કરવી કે એ જીવત્વનો સર્વનાશ થાય. એવી અસંગતતા ચાલી જ કેમ શકે ? અજ્ઞાન

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

વેળક શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનચૂરીશ્વરજી, પ્રસિદ્ધ

પં. ધર્મવિજયજી ગણિ

(ગતાક પૃષ્ઠ ૨૨૪ થી ૨૪૨)

અનક્ષરશ્રુત—

શ્રી શ્રુતજ્ઞાનના અક્ષરશ્રુતાદિ ચૌદ લેહો પૈકી કાંઈક વિસ્તારથી પ્રથમ લેહનું વિવેચન અત્યાર સુધી કરવામાં આવ્યું. હવે અક્ષર શ્રુતરૂપ પ્રથમ લેહના પ્રતિપક્ષિ 'અનક્ષર-શ્રુત' નામના બીજા લેહનું વર્ણન કરવામાં આવે છે:—

‘અવિદ્યમાનમક્ષરં યસ્મિન્ તદન-ક્ષરમ્’ એ વ્યુત્પત્તિ સુજબ અક્ષર પ્રકારની બ્રાહ્મી વિગેરે લિપિમાંથી કોઈપણ લિપિ સબંધી અક્ષર જે અવબોધમાં કારણભૂત ન હોય, કિંતુ હીંક, બજાસુ, ઉધરસ, ક્ષોડકાર, માણું ધુણાવવું, હસ્ત-પાદાદિકની ચેષ્ટાઓ કરવી, અથવા તો ગોવાળીયાના છોકરાઓ ગાય-ભેંસ વિગેરે ઠોરે ચારતી વખતે ‘હક હક’ ઇત્યાદિ જે અવ્યક્ત સંજ્ઞાઓ કરે છે તેવી કોઈપણ વ્યક્ત અક્ષરોના ઉચ્ચાર સિવાય લૌકિક કિંવા આકે-વિક સંજ્ઞાઓથી જે અવબોધ થાય છે તે ‘અનક્ષરશ્રુત’ કહેવાય છે વ્યવહારમાં

હોય તો બહેરી નાખવું ઘટે અને એ પાછળ લક્ષ્યત્વ ઝોડું હોય તો એ ત્યજી દેવું નોંધવું. આવી કેટલીયે બાબતો પર અજવાળ પાડનાર આધ્યાત્મિક-ગીતા સમાન શ્રીમદ્ આનંદધનજીના રતવનો-એમાં રહેલા સુદ્રા-લેખો કમશા વિચારીશું. જૂના ને નવા સૌ દેહને એમાંથી પ્રેરણા મળે તેમ છે એ સંબંધમાં વધુ બીજા પ્રસંગે. [આજી

કોઈ કોઈ પ્રસંગે મરતક બિનું નીચું ધુણાવી અમુક કાર્યમાં સમતિ જણાવાય છે, તીવ્રું ધુણાવવાથી નિપેદ વ્યક્ત કરાય છે, હાથની અમુક પ્રકારની ચેષ્ટાથી અમુક પ્રકારનું જ્ઞાન અન્ય વ્યક્તિને તૂતું થતું બોવાય છે આ બધા ય ‘અનક્ષરશ્રુત’ના પ્રકારો છે

સંજિશ્રુત—

સજા ‘અસ્યાત્તીતિ સત્રી, મંચિન. શ્રુતમ્-સન્નિશ્રુતમ્, અર્થાત્ જને સજા છે તે સન્નિ ગણાય અને એ સન્નિનું શ્રુત તે સન્નિશ્રુત કહેવાય. શંકા-એકેન્દ્રિયથી લઇને મન્દિ-પચેન્દ્રિય મર્ચત ‘સર્વ’ જીવો આહારાદિ સંજ્ઞાઓવાળા અવશ્ય હોય છે, એ આહારાદિ ચાર સંજ્ઞાઓની અપેક્ષાએ કેટલિયું જીવ સજા વિતાનો છે જ નહિ, એટલે કે એ સંજ્ઞાઓની અપેક્ષાએ સર્વ જીવો સન્નિ માનવા પડશે અને જો એ પ્રમાણ બધાથને સન્નિ માનવામાં આવે તો સન્નિશ્રુત-અસ-ન્નિશ્રુત એવા બે લેહો શાસ્ત્રમાં જે પ્રતિ પાદન કરેલા છે તે રી રીતે ઘટી શકશે ? સમાધાન—સંસારી સર્વે પ્રાણીઓને આહારાદિ ચાર સંજ્ઞાઓ તો અવશ્ય હોય છે, એ સંજ્ઞાઓપડે આ પ્રસ્તુત અધિકારમાં સન્નિ-અસન્નિના વિકાસો કરવાના નથી, પરંતુ હેતુકોપદેશિકી, દીર્ઘકાલિકી અને દીર્ઘકાલોપદેશિકી નામની જે ત્રણ સંજ્ઞાઓ છે તે દ્વારા સન્નિ-અસન્નિના વિકાસો પ્રસ્તુત

પ્રકરણમાં લેવાના છે. જે જીવો ભૂત-ભવિ-
ધના દીર્ઘ વિચાર વિના પણ વર્તમાન
ઘટમાં પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટમાં નિવૃત્તિ
કરનારા હોય છે, તે બેઇન્દ્રિયથી પ્રારંભી
અસંસિ પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવો ‘હેતુવાદો-
પદેશિકી’ સંજ્ઞાવાળા કહેવાય છે. એકેન્દ્રિય
જીવોને આ તેમજ આગળ કહેવામાં આવતી
સંજ્ઞાઓ નથી, કારણ કે તેઓ સ્થાવર
હોવાથી ઘટમાં પ્રવૃત્તિ કે અનિષ્ટમાં નિવૃત્તિ
કરી શકતા નથી.

જે જીવો ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન-
એ ત્રણે કાળ સંબંધી સારા કિંવા ખોટો
વિચાર કરી શકે છે તે જીવો ‘દીર્ઘકા-
લિકી’ સંજ્ઞાવાળા કહેવાય છે. આ સંજ્ઞા સર્વ
સંસિ જીવોને ન્યૂનાધિકતયા હોય છે. સંસિ
પંચેન્દ્રિય જીવોમાં જે જીવો સમ્યગ્દષ્ટિ
અર્થાત્ સમકિતવંત છે અને સમ્યક્ત્વના
પ્રતાપે મોક્ષને અતુલ્ય વિચારો કરી શકે
છે તે જીવો ‘દષ્ટિવાદોપદેશિકી’
સંજ્ઞાવાળા કહેવાય છે.

શંકા:—સૂક્ષ્મનિગોદાદિ સર્વ જીવોમાં
ચૈતન્ય ધર્મ સત્તાની અપેક્ષાએ સમાન
છતાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સંજ્ઞાના
સ્વામિત્વમાં વિષમતા કેમ આવે છે ?

સમાધાન—યદ્યપિ સર્વ જીવોમાં ચૈતન્ય
ધર્મ સમાન છે તથાપિ ધર્મના ઉદય તથા
આવરણને અંગે એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય એ
પ્રમાણે જેમ જીવોના જુદા જુદા વિભાગો
પડે છે તેજ પ્રમાણે છ પ્રકારની પર્થોસિ
પૈકી મનઃપર્થોસિ નામકર્મને અંગે
સંસિ-અસંસિ વિગેરે ભેદ-પ્રભેદો પડે છે.

અહિં તાત્પર્ય એ છે કે મતિજ્ઞાનાવરણીયના
ક્ષયોપશમજન્ય ભાવમન તો સર્વ સંસારી
જીવોને ક્ષયોપશમાનુસારે ન્યૂનાધિક શક્તિ-
વાળું હોય છે, પરંતુ મનઃપર્થોસિરૂપ
શક્તિદ્વારા મનોવર્ગભાગત યોગ્ય પુદ્ગલોતું
અહણુ-પરિણમનાદિ ન થાય ત્યાં સુધી એ
ભાવમન યથાયોગ્ય ઉપયોગી થઈ શકતું
નથી, ભાષાલઘ્વિધસંપન્ન પ્રાણી જેમ ભાષા
યોગ્ય પુદ્ગલોતું પ્રથમ અહણુ કરે છે, ત્યાર
બાદ તે પુદ્ગલોને ભાષાપણે પરિણમવી
અવલંબન લઈને વચન બોલવા રૂપે વિસર્જન
કરે છે તેજ પ્રમાણે મનોલઘ્વિધસંપન્ન પ્રાણી
પ્રથમ મનોયોગ્ય પુદ્ગલોતું અહણુ કરે છે,
ત્યારબાદ તે મનોયોગ્ય પુદ્ગલોને મનપણે
પરિણમવી, અવલંબન લઈ વિચારરૂપે
વિસર્જન કરે છે. આ પ્રમાણે મનના પુદ્ગલોને
અહણુ કરવાની, મનપણે પરિણમવાની અને
અવલંબન લઈ વિસર્જન કરવાની શક્તિ
સર્વ સંસારી જીવોને નથી હોતી, પરંતુ
ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જે જીવોને મનઃ-
પર્થોસિની લઘ્વિ હોય તેનેજ સંભવી શકે
છે. એકેન્દ્રિયથી પ્રારંભીને અસંસિપંચેન્દ્રિય
સુધીના સર્વ જીવોને મનઃપર્થોસિ નથી,
અને તેથી તેમને દ્રવ્યમન પણ નથી પરંતુ
કેવળ ભાવમન જ હોય છે; જ્યારે સંસિ-
પંચેન્દ્રિય સર્વ જીવોને મનઃપર્થોસિ હોય
છે અને તેથી દ્રવ્યમન તથા ભાવમન એમ
બન્ને પ્રકારના મન છે. એ કારણે એ સંસિ
જીવો ભૂત-ભવિષ્યાદિનો વિચાર પણ કરી
શકે છે, અસંસિ જીવોમાં એ વિચાર કરવાની
શક્તિ નથી. અહિં કદાચ શંકા થશે કે-
એકેન્દ્રિયાદિ અસંસિપંચેન્દ્રિય પર્યંત સર્વ
જીવો મન, પર્થોસિ રહિત હોઈ અસંસિ-

પણની અપેક્ષાએ સમાન છતાં બેધન્દ્રિયાદિ
 જીવોમાં હેતુવાદોપદેશિકી મંજા કહેવામા
 આવે છે અને એકેન્દ્રિયમાં તે હેતુવાદોપદે-
 શિકી સંજ્ઞા પણ નથી એનું શું કારણ ?
 આ સંકાતના સમાધાન માટે એમ મમજવુ
 યોગ્ય જણાય છે કે—એકેન્દ્રિયાદિ અસ-
 જ્ઞિપચેન્દ્રિય પર્યાંત જીવોમાં મનપર્યાપ્તિના
 અભાવજન્ય અસજ્ઞિપણું સમાન છતાં
 બેધન્દ્રિયાદિમાં જે હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા
 કહેવામા આવે છે તે વ્રસપણાને અંગે
 વર્તમાનકાલીન પણ ઇદાનિષ્ટ પ્રવૃત્તિ તે
 જીવોમા થતી જોવાય છે તેથી તેમજ એકે-
 ન્દ્રિય જીવોની અપેક્ષાએ તે બેધન્દ્રિયાદિ
 જીવોમા કાંઈક વધુ પ્રમાણમા ભાવમનનો
 વિકાસ હોય છે તે કારણથી તે જીવોને હેતુ-
 વાદોપદેશિકી સંજ્ઞા કહેવામા આવેલી
 હોય તેમ સમજાય છે. એકેન્દ્રિય જીવોમા
 યથાચોગ્ય ભાવમન અવસ્થા હોય છે, અને
 તે ભાવમન આહારાદિ સંજ્ઞાઓ દ્વારા તે
 જીવોમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે, છતાં સ્થા-
 વરપણાને અંગે ઇદાનિષ્ટ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિનો
 તેમા અભાવ છે. કીડી, મ કોડી કે માકડને પકડના
 જતા તે પ્રાણી તુર્ત જ નાશી જતુ જોવાય છે,
 ન્યારે પૃથ્વી, પાણી કે વનસ્પતિ ઉપર ગમે
 તેટલા પ્રકારે થાય તો પણ સ્થાવરપણાને
 અંગે તે અન્યત્ર જઈ શકતા નથી, માટે તે
 એકેન્દ્રિય જીવોમાં હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા
 નથી, અને ઇદાનિષ્ટ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિને અંગે
 બેધન્દ્રિયાદિ અસજ્ઞિપચેન્દ્રિય સુધીના જીવોમા
 એ હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા છે. દીર્ઘકાલિકી
 અને દ્વિવાદોપદેશિકી બંને સંજ્ઞા સજ્ઞિપચે-
 ન્દ્રિયને સંભવી શકે છે, પરંતુ જે સમકિત-

વત હોય તેનામા જે તે બંને સંજ્ઞા હોય છે,
 અને તેમા પણ સમ્યક્દર્શનજન્ય દ્વિવાદો-
 પદેશિકી મંજાની સુખ્યતા હોવાથી સમકિત-
 વંત બધા ય જીવો દ્વિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા-
 વાળા જ કહેવાય છે, પરંતુ દીર્ઘકાલિકી
 સંજ્ઞાવાળા કહેવાતા નથી. સજ્ઞિપચેન્દ્રિય જે
 જીવોને સમ્યક્દર્શન નથી હોતુ કિંતુ મિથ્યાત્વ
 (ઉપવ્રક્ષણથી મિથ) મોહનીયનો ઉદય હોય
 છે તે બધા ય જીવો દીર્ઘકાલિકી મંજાવાળા
 કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ થયું કે—દ્વિવાદો-
 પદેશિકી સંજ્ઞાની અપેક્ષાએ સમકિતવંત
 સિવાય બધા ય જીવો અમજિ છે, દીર્ઘ-
 કાલિકીની અપેક્ષાએ સજ્ઞિપચેન્દ્રિય સિવાય
 બધા ય અમજિ છે અને હેતુવાદોપદેશિકી
 મંજાની અપેક્ષાએ ક્રૂરા એકેન્દ્રિયો જ અમજિ
 છે. આ અધિકારમાં દ્વિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા-
 વાળા હોય તે જ સજિ બહુવાના છે અને
 તેનું જે શ્રુત તે ‘સજ્ઞિશ્રુત’ કહેવાય છે,
 બાકીના જીવો અમજિ છે અને તેમનું શ્રુત
 પણ ‘અસંજ્ઞિશ્રુત’ કહેવાય છે.

હવે કમશા આવતા સમ્યક્શ્રુત અને
 મિથ્યાશ્રુતનું વિવેચન કરવામા આવે છે

સામાન્ય રીતિએ અગ્રવિષ્ઠ આચારા-
 માદિ તથા અગચ્છાદ્ય દર્શવૈકલિકાદિ જે શ્રુત
 તે સમ્યક્શ્રુત છે અને પુરાણ, વેદ વિગેરે
 લૌકિક જે શ્રુત તે મિથ્યાશ્રુત છે. આમ
 છતાં સ્વામિતરની અપેક્ષાએ અર્થાંત લૌકિક
 વેદ, પુરાણાદિ જે શ્રુત છે તે સમ્યક્શ્રુત
 જીવની અપેક્ષાએ સમ્યક્શ્રુત છે અને આચારા-
 રંગાદિ જે સમ્યક્શ્રુત છે તે મિથ્યાદ્વિત્ત
 અહણી અપેક્ષાએ મિથ્યાશ્રુત છે. ઉત્તમગા
 ઉત્તમ પણ ગાયત્રું રૂપ સર્વના સુખમા તય

પુસ્તકોના વાંચનથી બુદ્ધિ વધી શકે છે, પરંતુ અધ્યાત્મિક બળ અભ્યાસથી વધે છે. જેવી રીતે મેસ્મેરીઝમ કરનાર માણસ ચિત્તની એકાગ્રતાના અભ્યાસથી પોતાનું માનસિક બળ એટલું બધું વધારે છે કે તે બીજાઓને સહેલાઈથી પોતાને વશ કરી લે છે, તેવી રીતે પોતાની બાંહેધર પોતાને વશ રાખવા માટે અભ્યાસની આવશ્યકતા છે. એ અભ્યાસ દ્વં સંકલ્પ અને પોતાની બાંહેધર પર વિશ્વાસ રાખવાનો અભ્યાસ છે. અભ્યાસથી અવ્યક્ત મન

તો જેમ તે ઝેરપણે પરિણમે છે તે પ્રમાણે જેના આત્મ-ભુવનમાં મિથ્યાત્વ ઝેર ભરેલું છે તેને આચારાંગાદિ ઉત્તમોત્તમ સમ્યક્શ્રુત પાણુ વિપરીતરૂપે જ પરિણમે છે. તેથી બીજી રીતે વિચારીએ તો જેમ મેલું અને ડાળું પાણી પણુ આગ્રવૃક્ષના મૂળમાં નાખ્યું હોત તો તે પરિણામે મધુર કેરીરૂપે પરિણામ પામે છે તે પ્રમાણે જેનું આત્મ-ભુવન સમ્યક્ત્વ દીપકની જ્યોતથી જળાહનું છે તેને વેદ, પુરાણાદિ લૌકિક મિથ્યાશ્રુતના વચનો પણુ સમ્યક્શ્રુતપણે પરિણામ પામે છે, જે માટે કહ્યું છે કે—

અંગાડાંગપવિટ્તં સમ્પસુયં લોહ્યં તુ મિચ્છસુયં ॥
આસજ્જે ઉ સામિત્તં લોહ્ય લોહતરે મયણા ॥૧॥

[જાવાથ રૂપ છે]

જે સમ્યક્દર્શનના યોગથી સમ્યક્શ્રુત કહેવાય છે તે ‘સમ્યગ્દર્શન’નું શું સ્વરૂપ છે ? તે હવે કહેવામાં આવશે. [આહુ

પ્રભાવિત બને છે, એટલા માટે દરેક માણસે હમેશાં પોતાની બાંહેધર પર વિશ્વાસ રાખવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. તેને માટે સવારમાં વહેલાં ઊઠવું એ અતિ ઉત્તમ ટેવ છે. બીજો નિયમ અધ્યાત્મિક શક્તિના સંચય માટે પ્રહાર્યનું પાલન કરવું એ છે. ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે : “ નાયમાત્મા વલ્લીનેન લભ્યઃ ” અર્થાત્ આ આત્મા બળહીનને પ્રાપ્ત થતો નથી. આધુનિક મનોવિજ્ઞાનની શોધથી એટલું તો સાબિત થયું છે કે માનવની મૂળશક્તિ કાવ્યશક્તિ છે, જે માણસ એનો સંચય કરીને યોગ્ય રૂપમાં પ્રવાહિત કરે છે તે પોતાનું જીવન સફળ બનાવે છે અને જે એને શુભાવી થોડે છે તે કોઈ પણ કાંઈ કરવા માટે લાયક રહેતો નથી. એ શક્તિ સંચય કરવા માટે હંમેશા મનને વિષયોથી રોકતા રહેવું પડે છે. એનાથી અધ્યાત્મિક શક્તિ એની મેળે સંચય થાય છે. એનું ચમત્કારિક કાર્ય મોટા મોટા લોકોના જીવનમાં ફેરફાર આવે છે. મહાવીર, બુદ્ધ, શંકરાચાર્ય, ગાંધીજી વિગેરે ભારતવર્ષના તથા ખ્રીસ્ટો, ક્રીસ્ટ, ન્યુટન વિગેરે પાશ્ચિમાત્ય પુરુષોના જીવન જોવાથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે સંસારમાં કોઈ મોટું કાર્ય કરવા માટે પ્રહાર્યની પરમ આવશ્યકતા છે. વિવાહિત અવિવાહિત બંને પ્રકારના માણસે આ નિયમનું પાલન કરી શકે છે.

આધ્યાત્મિક બળ વધારવાનો ત્રીજો નિયમ પોતાનું વચન પાળવું તથા સમય પાળવો એ છે. યુરોપના લોકોની જેમ હિંદુસ્તાનનાં લોકો સંયમનું ધરાબર પાલન કરતા નથી. સમયનું પાલન એ એક તપશ્ચર્યા છે. એક વખત ડેન્માર્કની એક સ્ત્રીએ હિંદુસ્તાનના એક માણસની સાથે વાતચીત કરતા કહ્યું હતું કે “ હિંદુસ્તાનના

લોકોની આ દશાનું કારણ એ છે કે તે લોકો પોતાનું વચન પાળવું એ પોતાનું કર્તવ્ય સમજતા નથી, ખીજાને જોડું ન લાગે એવા વિચારથી તેઓ જૂઠા વાયદા આપ્યા કરે છે તેથી કરીને વખતસર તેઓ પોતાનું કામ કરતા નથી. ” આપણું વચન પાળવાનો એ આપણે ચત્ન કરીએ તો આપણું આધ્યાત્મિક બળ પણ જ વધી જશે વચન ન પાળવાથી આપણી જાતને ધિક્કારવા લાગીએ છીએ. જેને લઈને આપણી અંદર માનસિક નળણાઈ આવી જાય છે તે ન આવવી જોઈએ આ બાબતમાં આપણે યુરોપના લોકોનું અનુકરણ કરવું જોઈએ

ચોથો નિયમ ખીજાઓની નિંદા ન કરવી એ છે ખીજાની નિંદા કરવાથી આપણને આધ્યાત્મિક હાનિ થાય છે તેટલી ખીજા કોઈ પણ ચીજથી થતી નથી, પરંતુ એ હાનિ ઘણે ભાગે હિંમેશાં અપ્રત્યક્ષ રહે છે, તેથી કરીને તે સાચી વધારે ઘાતક છે. મધળા માણસો એના લોભમાં તણાય છે મહાત્માજીએ દારુ અને સીગારેટ પીવાની હાનિની તુલના કરતાં એટલું સમજાવ્યું છે કે સીગારેટ પીવી એ મનુષ્યને માટે વધારે નુકસાનકારક છે, કારણ કે તેની હાનિ પ્રત્યક્ષ નથી દેખાતી અને એ વાતને લોકો દારુ પીધા જેટલી ખરાબ નથી ગણતા, એટલા માટે તેનાથી યુક્ત થવાનો સંભવ નથી હોતો. ખીજાઓની નિંદા કરવી એ એક પ્રકારની સીગારેટ પીવા જેવો નશો છે, જેની ટેવ આપણી આધ્યાત્મિક શક્તિને નાશ કરે છે. અંગ્રેજીમાં કહ્યું છે કે “Speak not of others as you would not speak of them before themselves.” મોટા મોટા પ્રતિષ્ઠિત સમાજમાં જોવામાં આવે છે કે જ્યાંસુધી કેઈ વ્યક્તિ હાજર હોય છે, ત્યાંસુધી તો તેના વખાણ થાય છે, પણ તે ગયા પછી તેના ચારિત્રની ટીકા થવા લાગે છે

ખીજાઓની નિંદાથી બચવા માટે દરેક મનુષ્યે મિત્રવાપી થવાની જરૂર છે. મનુષ્યનું આધ્યત્મ એ વસ્તુઓથી જરૂર ખિન્ન થાય છે અધિક ભાગ્ય અને અધિક વિકાસ આપણી પોતાની જાતને યોગ્યતા રોકવી એ પ્રદ્યર્થ જેવું જ તથા છે

કહ્યું છે કે વાર્ધવતાત્ ઘાક્વાતો ગરીયાન્ વીર્યપાત કરતાં ય વાણીના પાત વધારે ભયંકર છે. એ તપને લઈને મનુષ્ય અમત્ય તથા નિંદાથી બચે છે. જેવી રીતે ‘Gave every man thy ear but few thy voice’ એ વાક્ય જેટલું વ્યવહારિક દૃષ્ટિએ મહત્ત્વનું છે તેટલું આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ મહત્ત્વનું છે.

પાંચમો નિયમ અચાચક વૃત્તનું પાલન કરવું એ છે ખીજાઓનો ઉપકાર મહન કરવો એ દરેક મનુષ્યે જોઈ મોટો ભાર માનવો જોઈએ. જે મનુષ્યને ખીજાઓનો ઉપકાર મહન કરવાની ટેવ પડી જાય છે તે સમાજમાં ખીજા કોઈ પણ પ્રકારનું મોટું કાર્ય કરી શકતો નથી. તે પોતાના આત્મા પર વિશ્વાસ રાખવાનું શીખતો નથી. તેની માનસિક અવસ્થા હિંમેશાં અધોગામી રહે છે અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે “A charity boy seldom prospers.” એટલે કે ખીજાઓના દામથી ઉછરેલો બાળક ભાગ્યે જ પુલેકાલે છે. જે બાળક વિદ્યા ઉપાર્જન કરવા માટે ખીજાઓની મદદ લે છે તેણે તે માં પાછા આપવાનો દંઠ સંકલ્પ કરવો જોઈએ.

આ નિયમની સાથે એ પણ આવી જાય છે કે ખીજાઓની પામેથી ધની શકે ત્યાંસુધી ઉધાર ન લેવું જોઈએ જ્યારે માણસને ઉધાર લેવાની ટેવ પડી જાય છે ત્યારે તે પોતાની આવકથી વધારે ખર્ચ કરવા લાગે છે. ઉધાર

લેતી વખતે રૂપિયા નથી આપવા પડતા એટલા માટે એક પ્રકારની એકરકારી લેકોમાં આવી જાય છે. રૂપિયા જરૂર આપવાના છે એવો દૃઢ સંકલ્પ નથી રહેતો, એ આત્મિક પતન છે અને તેને લઈને માનસિક કલેશ લોગવવો પડે છે. બીજા પાસેથી કોઈ વસ્તુ ઉધાર ન લેવી એ એક તપ છે, જે આચરવાથી આત્મશક્તિ વધે છે. આ એક નાની વસ્તુ બજાયા છે પણ જીવનમાં એનું ભારે મહત્વ છે.

છૂટો નિયમ સ્વાધ્યાય કરતા રહેવું એ છે. હમેશાં કંઈ ને કંઈ અધ્યાત્મ વિષયમાં વાંચતા રહેવું જોઈએ. આપણા વિચારોનું સ્થાન આમ ચારિત્ર બંધારણમાં મોટું છે. યોગવાસિષ્ઠમાં કૃત્યપ્રાપ્તિના ચાર ઉપાય બતાવ્યા છે. યમ, સંતોષ, સત્સંગ અને વિચાર. આધુનિક કાળમાં મોટા મોટા મહાત્માનો સત્સંગ આપણને પુસ્તકે મારફતે મળી શકે છે તેનો આપણે લાભ લેવો જોઈએ. મહાત્માની કહેલી વાતો પર વિશ્વાસ કરવો જોઈએ. દરેક વિચાર શક્તિથી ભરેલો છે, જે વખત આવતા કાર્યરૂપમાં પ્રકાશિત થાય છે. આધ્યાત્મિક શક્તિ સંચય કરવાનો સૌથી મોટો નિયમ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણચિંતન છે.

यस्मिन् सर्वाणि भूतान्यात्मैवाभूद्विज्ञानतः ।
तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यत ॥
(ईशोपनिषद्)

આ છેડા નિયમમાં પહેલાના સર્વ નિયમોનો

સમાવેશ થઈ જાય છે. જેટલા પ્રતિષ્ઠિત મનુષ્યો થઈ ગયા છે તેઓએ બીજાને પોતાના જેવા જ માનવાથી બીજાના દ્વેષમાં સ્થાન મેળવ્યું છે. મનુષ્યના વિચારો પ્રેમભાવથી બળવાન થાય છે. ઈર્ષ્યા, દ્વેષ તથા સ્વાર્થબુધ્ધિથી નબળા બની જાય છે.

આંગ્રેજીમાં એક કહેવત છે કે જે માણસ તલવારના બાળ ઉપર ઝડુમે છે તે પોતાનું જીવન તલવારવડે જોઈ નાખે છે. મન મહાન્ સૃષ્ટિકર્તા છે. જેઓ સંકલ્પને દૃઢ કરે છે તેને અનુકૂળ પરિસ્થિતિ પણ તૈયાર થઈ જાય છે. જે વ્યક્તિને બીજાનું લહુ ચિંતવવાની ટેવ પડે છે, તે ટેવના બળથી પોતાનું લહુ ચિંતવવામાં સહેજે સમર્થ થઈ જાય છે, પરંતુ જેનું મન બીજાઓનું આહત ચિંતવવામાં લાગ્યું રહે છે તે તેને લઈને પોતાની જાતને પોતાનું આહત કરવાના વિચારોને મનથી અલગ કરી શકતા નથી. તે પોતાના મનમાં પોતાના કલ્યાણ વિચાર કરવામાં અસમર્થ નિવડે છે. પછી એનો સંસાર એવી જાતનો ઘડાઈ જાય છે. બીજાઓનું હિતચિંતન કરવું એ આપણને સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત બનાવે છે તથા તેનાથી જીવન સાર્થક અને સુખી થાય છે. બીજાના સુખના ચિંતનથી મનુષ્ય સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, અને તેનો આત્મા બળવાન બને છે. પોતાના સુખના ચિંતનથી આત્મામાં નિર્ણયતા આવી જાય છે અને મન હમેશાં કલેશમાં રહે છે.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીને પ્રાર્થના

(રાગ કવાલી)

દીદારા હેમચંદ્ર પાયા, મૂરીશ્વર રૂપ રચી કાયા,
જિનેશ્વર જ્ઞાનભંડારા, પીયા હું પાઠ કંઠહારા ॥૧॥
ભરતકી ભૂમિમેં ધીરતે, અંધેરી કર્મકી ઝીરતે;
દીવાકર તેજ ઉજ્યારા, કરે કયા દિલ રહે કારા ॥૨॥
નગરપુર પટ્ટને આયે, માનેરી શરદર અળકાયે;
મન્નપટ મુરપતિ મારી, ચલે બહુ દેવ નરનારી ॥૩॥
પધારે હેમચંદ્રસાયા, મંગલમય મારચત ગાયા;
ગુરુગમ જ્ઞાનભંડારા, કંઠે બહુ અમરપાણી ધારા ॥૪॥
લિખાવે મુવર્ણ વર્ણ આરે, માતું ઝીડરાત શણુગારે;
ધન્ય હું કુમારપાળ રાયા, ગાસન વીરપ્રભુ પાયા ॥૫॥
ધર્મકા કામ કિયો ન લેખા, ઝીનતિકા અંક નહિ દેખા,
જાની ગુરુ જ્ઞાનસેં જાને, કહે ગુરુ હેમ હુમ માને ॥૬॥
કિયા નિઝાતમ ઉજ્યાગા બુલાવો કાંતિવિજય આરા;
ગાંતિ ગાંતિ રહે જનમે, હેમચંદ્રસૂરિ નામ જાપનમે ॥૭॥

પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

—(૧)—

અહિંસાનો આશરો

અહિંમા ભરતની કોમથી પગરી રે, કાઠો એનો કુણપનાં કામ;
દીપે દુધસી દયાની દીવડી રે, નગણાં નિર્મળ તેજનાં ધામ. અહિંમા
દીર્ઘા, વન, ધર, મહોલને વાડીઓ રે, દીઠા દેશ અને પરદેગ;
માનવી આપે અમી દીઠાં નહિ રે, ન દીડી અંતરહારક રેખ અહિંમા.
આવી પાછી વિસામો શોધવા રે, બહોલે વતને ન દીડો નેક,
આપે શ્રાવણ ભાદરવો નીતરે રે, ફળળો તેજભર્યો છે દેહ. અહિંસા.
દુઃખી દેખી અહિંમા એકલી રે, ઊઠે એકલ એક ભડવીર,
પાલવ પકડી દેતો આશરો રે, અંધુ લોહી દેતો ધીર અહિંસા.
વીરને પગલે હિંમા નાસતી રે, ડગલે ડગલે શાતા થાય,
ઊંચનીચ હિંસક ભાવના ભાગની રે, દલિતજગ એળો એનો સ્થાય. અહિંસા
અશાંતિ રોગ જગતનો ટાળવા રે, અહિંસા અમૃત ઔષધ જ્ઞાન;
મૂલવી સાચવી જગને આપનો રે, મોહન જગ મંગલ વર્ધમાન. અહિંસા.

પ્રોપટલાલ પુ. શાહ

દોષ દષ્ટિ થવાથી મુક્તિ

લે. આ. શ્રી. વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

સંસારમાંથી મુક્તિ મેળવવાને માટે દોષગ્રાહી બનવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. જ્યાં સુધી સંસારવાસી જીવ સંસારમાં ગુણુ નેચા કરે છે ત્યાં સુધી તે સંસારથી છૂટી શકતો નથી. બે વ્યક્તિઓમાં પરસ્પર સંગંધ ત્યાં સુધી જ બન્યો રહે છે કે જ્યાં સુધી એક બીજામાં દોષદષ્ટિ થતી નથી. અમુક માયાવી છે, મારું અહિત છે, મોઢે મીઠું બોલે છે પણ પાછળથી મારી નિંદા કરે છે. વિગેરે વિગેરે એક બીજા પ્રતિ જ્યારે દોષોનું ચિંતન થાય છે ત્યારે પરસ્પર અપ્રીતિ ઉત્પન્ન થવાથી સંગંધ તૂટી જાય છે, પણ ભલો છે, ડાહ્યો છે, ઉપકારી છે, હિતેષી છે. ઇલાહિ ગુણુ એક બીજામાં નેવાય છે ત્યાં સુધી તે અનુરાગને લઈને એક બીજાથી છૂટા પડી શકતા નથી, અને એક બીજાના હાનિ-લાભમાં પરસ્પર હર્ષ-શોકને ધારણ કરે છે.

અનાદિ કાળથી જડ તથા જડના વિકાસના સહવાસમાં રહેવાથી જીવોને દૃઢ પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે કે આનંદ, હર્ષ, શાંતિ, સુખ, જીવન વિગેરે અમને જડ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. ખાઈએ નહિં તો મરી જવાય, અન્નપડે જ જીવી શકાય છે, વિષય સેવવાથી જ શાંતિ મળે છે, નાટક નેવાથી

અને મધુર ગાયન સાંભળવાથી જ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમવાથી જ પરમ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે, બે લાખનો લાભ થવાથી હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે, યથોગાન સાંભળવાથી સુખ મળે છે-આ પ્રમાણે કેવળ ગુણુ જ નેનાર જીવ જડના પંજમાંથી કેવી રીતે છૂટી શકે? એ દષ્ટિ આપણને વાસ્તવિક માર્ગ બતાવતી નથી.

ખરું જોતાં તો આનંદ, શાંતિ, સુખ, જીવન આદિ ગુણુ આત્માના જ છે, જડતા નથી, છતાં આત્મા મોહના દળાણથી પોતાના ગુણુનો જડમાં આશય કરે છે, અને પોતાને ગુણુશૂન્ય માનીને આનંદ આદિ ગુણુ મેળવવા જડની ઉપાસના કરે છે. જ્યારે મોહમિશ્રિત પુદ્ગિથી ઇચ્છિત ગુણુ સ્વરૂપ જડના વિકારોની પ્રાપ્તિ થયાનું બાણુ છે ત્યારે પોતાને એવો આભાસ થાય છે કે મને આનંદ, જીવન તથા સુખ મળ્યાં. આવી મિથ્યા શ્રદ્ધા હોવાથી નિરંતર જડના વિકારોની આહુના રાખ્યા કરે છે, આવા જીવોને પુદ્ગલોનાં દ્વી પણ કહેવામાં આવે છે, અંતર્ગત પુદ્ગલોમાં આનંદ નેનારા અથવા તો મન ગમતાં પુદ્ગલની પ્રાપ્તિથી આનંદની ઉત્પત્તિ માનનારા આવા જીવો જડમાં ગુણુદષ્ટિ હોવાથી અને જડના વિકારોમાં તન્મય થઈ જવાથી તેનાથી છૂટવાનો પ્રયત્ન જ

કરતા નથી તો પછી મુક્તિ મેળવવાની તો વાત જ કયાથી ?

આ પ્રમાણે જીવોની ખોટી માન્યતાને અંગે જ પૌદ્ગલિક સુખ કહેવાય છે, નહિં તો પૌદ્ગલિક સુખ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી વિકાર બાવને શાંત કરનારાં એ પુદ્ગલો જ છે. આત્મા તો અવિકારીપણે જ્ઞાતા સ્વરૂપે રહે છે, પરંતુ અનાદિ કાળના અભ્યાસથી જડ વસ્તુઓમાં થતા વિકારોને પોતાનામાં આરોપ કરે છે, અર્થાત્ પોતાના ગુણોનો પોતાનામાં આરોપ કરે છે, અને તેથી કરીને જ જડમાં સુદરતા જુએ છે અને આનંદ મેળવવાને માટે માનેલી સુંદર પૌદ્ગલિક વસ્તુઓથી છૂટો પડવાને ઇચ્છતો નથી.

પુદ્ગલમાં સુંદરતા અને પ્રિયતા આત્માને જે જણાય છે તે કર્મના પડામાં રહીને બહિરાત્મદષ્ટિથી જુવે છે તેથી જો પડાને ખસેડીને અંતરાત્મદષ્ટિથી જુવે તો સાચી વસ્તુ જણાય અને સુદરતાનો ભ્રમ ટળી જાય. પછી શુદ્ધદષ્ટિપણ મટી જવાથી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં ઉદાસીનપણે રહે છે જેથી કરી તેનો જૂનો સંબંધ તૂટી જાય છે અને નવો સંબંધ થતો નથી, જેના પરિણામે છેવટે સર્વથા છૂટી જઈને મુક્તિ મેળવી શકે છે.

અર્થ જોતાં તો વર્ણ, ગંધ, રસ આદિ પુદ્ગલના ગુણો છે, અને તે આનંદ-સુખ તથા જીવનસ્વરૂપ બની શકતા નથી, તેમજ આનંદ આદિ જે વાસ્તવિકપણે આત્માના ગુણો કહેવાય છે તેને ઉત્પન્ન પણ કરી શકતા નથી, છતાં પુદ્ગલનાં જીવો કર્મની પ્રેરણા-

થી વર્ણ આદિને આનંદ ઉત્પન્ન કરનારાં, અથવા તો આનંદ સ્વરૂપને ધારણ કરનારાં માને છે. તેમાં પણ ધનવાન-કંગાલ, સાક્ષર-નિરક્ષર, ત્યાગી-ભોગી આદિ જીવવિશેષના અંગે તારમ્યતા રહેલી છે. કોઈ રસને વધારે આનંદોત્પાદક માને છે ત્યારે કોઈ શબ્દને, કોઈ ગંધને તો કોઈ સ્પર્શને, તો કોઈ વર્ણને વધારે આનંદોત્પાદક માને છે સાક્ષર-ત્યાગી-ધની મુખ્યપણે સ્તુતિનાં શબ્દોમાં વધારે આનંદસ્વરૂપ ગુણને જુએ છે, તો નિરક્ષર-કંગાળ રસમાં આનંદ ગુણની અધિકતા જુવે છે. આ પ્રમાણે મિથ્યા જ્ઞાન-સ્વરૂપ શુદ્ધદષ્ટિપણ - સંસારના 'બંધનોને તોડવા કેવી રીતે સમર્થ થઈ શકે, કે જેથી કરી આત્માને શાશ્વતી મુક્તિ મળે ?

જડના ગુણો દોષસ્વરૂપે જોવાય નહીં ત્યાં સુધી ત્યાગ આવી શકે નહીં ત્યાગી એટલે વિભતીય ગુણોને દોષસ્વરૂપે જોનાર કહેનાર-માનેનાર અને તેનાથી સાચી રીતે વિરામ પામનાર.

ન્યાંસુધી આત્મ ભિન્ન દ્રવ્યના ગુણોમાં શુદ્ધદષ્ટિપણ હોય છે ત્યાં સુધી રોજદ્રેષ નળળા પડી શકતા નથી પણ સળળ થતા જાય છે. અને આત્માના આનંદ, જીવન, જ્ઞાન, સુખ આદિ ગુણોને વધારે ને વધારે ઢાંકતા જાય છે જેથી કરી આત્માનાં બંધન શિથિલ થવાને બદલે દંઢતર બનતા જાય છે

જો કે જડના વર્ણ આદિ ગુણોમાં પુદ્ગલ-લાનદી જીવોનું પોતે માનેલી પ્રતિકૂળતાના અંગે દોષદષ્ટિપણ પણ હોય છે, પરંતુ તે શુદ્ધદષ્ટિપણને બાંધ કરવાવાળું હોતું

નથી, કારણ કે એક પ્રસંગે એક વસ્તુમાં પ્રતિકૂળતાના અંગે દોષ દેખાય છે, તો અન્ય પ્રસંગે તે જ વસ્તુ અત્યંત લાગવાથી તેમાં ગુણ જોવાય છે. જડમાં ગુણદષ્ટિને પ્રાધાન્યતા આપી દોષદષ્ટિને ગૌણતા અપાય છે, અર્થાત ગુણદષ્ટિની માન્યતા નષ્ટ થતી નથી. કદાચિત્ મંદ ઔપશ્યિક લાવે આત્માને પૌદ્ગલિક વસ્તુની વાસ્તવિક અસુહરતા, અને ગુણોની તાત્ત્વિક દષ્ટિથી દોષસ્વરૂપતા પ્રતિત થવા લાગે છે કે તરત જ જૌદયિક લાવમાં વર્તી અન્યાન્ય મોહનીયની પ્રકૃતિયોની પ્રેરણાથી આત્મા પૌદ્ગલિક વસ્તુને અન્ય વસ્તુના મિશ્રણથી કે અન્ય કોઈ પ્રક્રિયાથી વિવિધ પ્રકારના વિકાસોવાળી બનાવી, અત્યંત તથા સુહર લાગે તેવી કરે છે, અને પછી મંદ ઔપશ્યિક લાવ નષ્ટ થવાથી તે જ વસ્તુને ગુણદષ્ટિથી જોઈને તેના ઉપયોગ કરી આનંદ મનાવે છે, કે જેથી કરી જડ વસ્તુઓથી છૂટા પડવાનો પ્રસંગ જ આવતો નથી, તો પછી જડસ્વરૂપ કર્મોથી સુકાઈજઈને અનંત જીવનમય શુદ્ધાનંદ સ્વરૂપ-શાશ્વત મોક્ષ મેળવવાનો કયાંથી પ્રસંગ બને ?

જડમાં ગુણદષ્ટિપણથી સંહારમાં પરિભ્રમણ કરતા આત્માઓ કે જેમણે સમ્યક્ જ્ઞાનદ્વારા વર્ણુ આદિ જડના ગુણોને દોષસ્વરૂપ જાણી તેનાથી વિરામ પામવાથી સર્વથા કર્મથી સુકાઈ જઈને શાશ્વત આનંદસ્વરૂપ સુકિત મેળવી છે તેઓ સંસારથી સર્વથા સુકાઈ જવાની ઈચ્છાવાળાઓને જડ સંસારમાં દોષદષ્ટિ બનવાનો ઉપદેશ કરે છે. તેઓ કહે કે જેવી વિદ્યતા અને વિચિત્રતાને ઈંદ્રિયો પ્રહણ કરી રહી છે તે બધુંય

જોડું છે, ઈન્દ્રિયસ્વરૂપ છે, અસાર છે, બધું ય ક્ષણિક છે, અનિત્ય છે. પુષ્કળ વ્યાધિવેદનાવાળા અસાર સંસારમાં લેશ માત્ર પણ સુખ નથી.

ગીત માત્ર વિલાપ છે, સર્વ પ્રકારના નાટક વિડંબના છે, સર્વ પ્રકારના આભૂષણો ભારરૂપ છે, અને સર્વ વિષયો દુઃખસ્વરૂપ છે. મળ, મૂત્ર, રૂધિર, માંસ આદિ સાત ધાતુનું બનેલું શરીર છે કે જે હંમેશાં અપવિત્ર રહે છે અને ધૂણા કરવા લાયક છે, વિદ્યાથી ભરેલી કપડાની કોથલીને સાણુ ચોપડી પાણીથી ગમે તેટલી ધુઓ અથવા તો અલ્પતંત્ર સુગંધીવાળું અત્તર ચોપડો તો પણ કોથલીના છિદ્રોમાંથી વિદ્યા ઝરતી રહેવાથી તે પવિત્ર કે સુગંધમય બની શકતી નથી. તેમ મળમૂત્રથી ભરેલા અને અનેક છિદ્રોમાંથી અશુચિ ઝરતા શરીરરૂપ કોથલાને ગમે તેટલી વંબત સાણુ ચોળીને ધુઓ કે સુગંધી તેલ ચોપડો તોય, તે પવિત્ર કે સુગંધમય બની શકતું જ નથી. સોતું-રૂપુ-ચાંદી-નીલમ-માણેક-હીરા વિગેરે માટી અને પથરા છે, મિશ્રાત્ત અને અન્ય ખાવાના પદાર્થો દુર્ગંધમય તથા અશુચી છે, કે જે ખાધાપીધા પછી પરિણામે આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે. વસ્તુઓ નિરંતર એક રૂપે રહેતી નથી, પ્રત્યેક પળે બદલાતી જ રહે છે. ગાળ છે તે જીવાન થાય છે, અને જીવાન થાય છે તે ઘરડા થાય છે. સંસારમાં કોઈ કોઈને બચાવી શકતું નથી, બધા મરણ આધીન છે, બધું ય નાશને આધીન છે, કાળ-મૃત્યુ વસ્તુમાત્રનો વિનાશ કરી નાંખે છે, લક્ષ્મી ચંચળ છે, આયુષ્ય પાણીના પરપોટા જેવું છે, વિગેરે વિગેરે.

સમ્યગ્ જ્ઞાનની કુંચી

આત્મોદ્ધાર અને મુક્તિ

આવ વેખક-શ્રી ૧૧૧ ચપતરાયજી દેની બાર-એક-લે

(ગતાંક ૫૪)

થી શરૂ)

મુક્તિ એટલે આત્માની સંપૂર્ણ ગિથિતિ એટલે કોઈ પણ દષ્ટિગિન્દ્રીય વિચારતા, સદૃશ અર્થ નીકળી શકે છે પૂર્ણતા એ આત્મનું તત્ત્વજ્ઞ છે. પૂર્ણતા શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓમાં ન હોઈ શકે. સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ પૂર્ણતા વિના અશક્ય છે. સત્ય સુખ આ શરીર આદિથી પર છે એનું નિર્ગપ્ત થાય છે અમરતા અને સત્ય સુખ એ આત્માના વસ્તુસ્વરૂપ છે કોઈ ખાલ્ય કારણોથી, આત્માને સત્ય સુખ કે અમરત્વની પરિણતિ ન જ થઈ શકે. સત્ય સુખાદિના ઉદ્ભવ આત્માને અનસ્થી જ થાય છે

કોઈ વિશ્વના કર્તા ગણાતા ઇશ્વરને સુખ આનંદ અને દોષધી માટે પ્રાર્થના કરવી કે એવે પ્રેમ ઇશ્વર સુખ આદિ આપી શકે એવી માન્યતા રાખવી એ સાવ વિવેકચૂર છે. એવી માન્યતાથી આત્માનું અધ પતન અને અગિષ્ટ થાય છે આત્મા મનુષ્ય પ્રભુમકિતની વાંછના ન જ કરે ઇશ્વર પોતાનું

મકતોને સ્વર્ગમાં નિરામ કરાવે છે, સ્વર્ગવાસીઓને અપ્સરાઓના સદસ્યાગ આદિ અલોક પ્રદાનના દમ્પિ મન સુખોનો અનુભવ ઇશ્વરને વીધે થયા કરે છે એ આદિ માન્યતાઓ મર્વથા દોષપૂર્ણ છે એવો પ્રેમ ઇશ્વર હોય તો તે વાસ્તવિક રીતે મનુષ્યનો દિતરની નથી એમ કહી શકાય ઇન્દ્રિય-લાલસાઓથી આત્માનું અન પતન જ થાય દૈન્ય-માલસાઓથી આત્માના દિવ્ય ગુણોના કાંઈ રીતે નિરામ ન જ થાય. કોઈ પ્રભુ પોતાના મકતોને ઇન્દ્રિય-માલસા-જન્ય સુખોનો સ્વર્ગમાં અનુભવ કરાવતો દોષ તો ને પ્રભુ મનુષ્ય આદિનું ઘેર આવ પતન કર કે એમ નિ શક રીતે કહી શકાય આત્મા એ જ પોતાનો મુક્તિદાતા છે પ્રેમ બીનથી આત્માને મુક્તિની સંભાવના ન હોઈ શકે. આત્માના અનેક પાપો કાષ્ઠથી કે કોઈ દ્વારા માફ થાય છે અને મનુષ્યને સ્વર્ગ આદિની પ્રાપ્તિ થાય છે એ માન્યતા પણ મૂર્ખા નિરાધાર છે

આ પ્રમાણે જડના ગુણો તથા વિકારોમાં સુક્તાત્માઓ દોષ જોવાની ભલામણ કરી ગયા છે, અને તે વાસ્તવિક છે, કારણ કે જડના ગુણો આત્મા માટે દોષસ્વરૂપ છે. તેને જ્યાં સુધી ગુણ માની શ્રદ્ધણ કરતો રહેશે ત્યાં સુધી પોતાના આનંદસ્વરૂપને પ્રગટ કરી શકવાનો નથી, માટે હું બધી શાશ્વતી મુક્તિ અને ગુણસ્વરૂપ શાશ્વતો આનંદ મેળવવાનો ઈચ્છવાળા આત્માઓને જડના ગુણોમાં રહેલી અતાર્કિકી દષ્ટિથી નિવૃત્ત થઈને દોષદેષ્ટિ બતાવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે

“જેનીસીમ”ના મુક્તિના સ્વર્ગનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમાં મુક્તિના આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ મધ્યે મનુષ્યની વિવિધ કપતાઓ ઉપર, વિવિધ પ્રકારના પશ્ચિદાનો ચક્રાવતારમાં આવ્યા છે એમ સ્પષ્ટ રીતે નિર્દિષ્ટ થાય છે પ્રીતો અને એવી જેન તામના તત્ત્વવિતરોએ “જેનીસીમ”ના મુક્તિ સ્વરૂપ વિશે આવું જ અનુમાન કર્યું છે, આથી એ મુક્તિ-સ્વરૂપ વિશે પોતાના વિચારો વ્યથા કરના ઓરીજન જણાવે છે કે,—

“જ્યુન ધિગતશાસ્ત્ર દિવ્ય પ્રાગની ઉત્તેજના પૂર્ણ છે, એમાં એક પણ મંદ એવો નથી જેમાં દિવ્યના ન હોય દરેક શબ્દનું સ્વરૂપ કે અર્થ દિવ્યના

યુક્ત છે. એ જ શાસ્ત્રમાં દુરાચાર, પરસ્ત્રીગમન આદિની વાતો આવે છે, જે ગૃહ રીતે વિચાર કરતાં સસ હોવાનું માની ન શકાય. પરમાત્માએ સ્વર્ગમાં જીવન-વૃક્ષ અને જ્ઞાન-વૃક્ષનું આરોપણ કર્યું એ વાત પણ સ્વયમેવ અશ્વદેય લાગે છે. પરમાત્મા કૃષક રૂપ બને, એ જુદાં જુદાં વૃક્ષોનું આરોપણ કરે, એ બનને જુદાં જુદાં નામ પણ આપે એમ માની શકાય નહિ. ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાં એવાં કેટલાંક દષ્ટાન્તો આવે છે જે સામાન્ય બુદ્ધિથી વિચાર કરતાં સત્ય ઘટનાઓ રૂપે ન જ માની શકાય. શયતાનથી જીસસને મહાન પર્વતના શિખર ઉપર બળબળીથી અભિષેક અને શયતાન દ્વારા જીસસને સૃષ્ટિનાં વિવિધ રાજ્યોનું દર્શન એ વિગેરે પ્રસંગો છે કે ઉપહાસપ્રદ અને બુદ્ધિશન્ય લાગે છે. પર્વતનાં શિખર ઉપરથી અનેક રાજ્યોનું અન્વીક્ષણ દેવી રીતે થઈ શકે ? ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાંની ધણીખરી ઘટનાઓ ઐતિહાસિક હોય એમ નથી લાગતું. "

ધર્મશિક્ષણની દૃષ્ટિએ ઇતિહાસનું મહત્ત્વ કંઈ ઓછું નથી. જે તે મહાન ગણાતી પુરુષોના આધ્યાત્મિક વિકાસ, કર્મોનુસાર જે તે મનુષ્યને મુખ્યદુઃખનો અનુભવ વિગેરે મહત્ત્વની બાબતો ઇતિહાસ ઉપરથી અનેક રીતે શીખવાની મળે છે. આધ્યાત્મિક વાદનાં યથાયોગ્ય અધ્યયનમાં ઉપયુક્ત થઈ પડે એવી ઐતિહાસિક ઘટનાઓના ધર્મ અર્થાત્ ધર્મ-શાસ્ત્રોમાં સમાવેશ થવો જોઈએ. એવા ધર્મગ્રંથો સમાજને આલંકૃત ઉપયુક્ત થઈ પડે છે. ઐતિહાસિક અને સસ ઘટનાઓ રહિત ધર્મગ્રંથોના જનતા ઉપર જોઈએ તેવી અસર નથી થતી. ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાં ઐતિહાસિક તત્ત્વ યથાર્થ રીતે ન હોવાથી, એ શાસ્ત્રોનું મહત્ત્વ સાહજિક રીતે ઓછું થાય છે એમાં કંઈ શંકા નથી.

જૂનાં ખ્રિસ્તશાસ્ત્રના પૂર્વ ભાગોની રચના ઇ. સ. પૂર્વે પાંચમા સદીમાં થયેલી છે. આથી એ ભાગોના પ્રણેતાઓ એમાંની ઘટનાઓના સાક્ષીરૂપ ન જ હતા એમ પ્રત્યક્ષ થાય છે. બાઈબલના

રચયિતાઓને ઇતિહાસનું મહત્ત્વ ઓછું જ લાગતું હતું. આથી તેમણે બાઈબલમાં કાંવે તેમ સુધારા-વધારા પણ પ્રસંગોપાત કર્યા છે. એન્સાઇક્લોપીડીઆ બ્રિટાનીકા આ સંબંધમાં યથાર્થ રીતે જણાવે છે કે:-

" જૂનાં ખ્રિસ્તશાસ્ત્રના બે વિભાગ છે. બનને વિભાગોમાં અનેક પુસ્તકોનો સમાવેશ થાય છે. એક ભાગમાં સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિથી જેસુસાલેખના નાશ સુધીનું [ઇ. પૂ. ૫૮૬ સુધી] વર્ણન કરેલું છે. બીજામાં આદમથી શરૂઆત કરીને તેહોબીયાદની જેસુસાલેખની સુલાકાત સુધીનો એટલે ઇ. પૂ. ૪૩૨ સુધીનો વૃત્તાન્ત આવે છે. બનને વિભાગોના કાર્ય-ક્ષેત્ર અને દૃષ્ટિબિન્દુમાં જળરો તફાવત છે એમ સ્પષ્ટ રીતે માલુમ પડે છે. બનને વિભાગોનું એક પણ પુસ્તક અસલ રચનારૂપ હોય એમ નથી જણાતું. મૂળ કે સાધનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં, દરેક પુસ્તક એક બીજાથી જુદું પડે છે. કેટલાક પુસ્તકોમાં બીજા પુસ્તકોના ઉતારાઓ જ માલુમ પડે છે. કેટલાંક પુસ્તકોમાં તે બીજા પુસ્તકોમાંના વૃત્તાન્તો અને વાર્તાઓ એમ ને એમ ઉનારી લીધેલ છે. "

ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોના સંગ્રહકર્તાઓ અને રચયિતાઓને ઐતિહાસિક સત્યોનું મહત્ત્વ ખાસ કરીને નહોતું છતાં તેમણે આ પ્રમાણે ઐતિહાસિક વિષયોના આધાર કેમ લીધો એ પ્રશ્ન સાહજિક રીતે નિષ્પન્ન થાય છે, પણ જે ઐતિહાસિક વિષયો પુરાણો કે રૂપક કથાઓને અસંગત ન હોય તે જ ઐતિહાસિક વિષયોને ખ્રિસ્તીશાસ્ત્રોમાં પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે અને એ રીતે ખ્રિસ્તી શાસ્ત્રોના પ્રણેતાઓ વિગેરેનો ઉદ્દેશ પ્રત્યક્ષ થઈ શકે છે.

જૂનું ખ્રિસ્તશાસ્ત્ર અધ્યાત્મવાદના ગૃહ સ્વરૂપે બંધાયેલું છે. અધ્યાત્મવાદના ગૃહ નિયમો તેમાં ઐતિહાસિક પરિવાનમાં [ઐતિહાસિક રૂપે] એવી રીતે આપવામાં આવ્યા છે કે, અધ્યાત્મશાસ્ત્રનો સ્વરૂપ

જેમને જ્ઞાન હોય તેઓ જ એ ગૃહસ્થો મરોગ સમગ્ર શકે

નવા શ્રિસ્તશાસ્ત્રના જુના જુના વિભાગો [પુસ્તકો] પરસ્પર અમંગત અને વિરોધાત્મક હોય એમ સ્પષ્ટ રીતે માત્રમ પડે છે શ્રિસ્ત મતના મહાન ગણાતા ઉપદેશકોએ ક્રાઈસ્ટની કોઈ પણ સુવાર્તા નથી લખી. ક્રાઈસ્ટની સુવાર્તાઓ ઇ. સ. ૭૦ના અરસામાં કોઈ અજ્ઞાત જોવા માધન ઉપરથી માર્ક લખી હતી એમ વિશ્વમનીષ રીત કહી શકાય ક્રાઈસ્ટની ચોથી સુવાર્તા ઐતિહાસિક જ છે એ વાર્તામાં ઇતિહાસ સિવાય બીજું કશું નથી. મેથ્યુ અને લ્યુકેને ક્રાઈસ્ટની સુવાર્તાઓમાંથી વધુ ગણવાતું બચ્યું છે એ વાર્તાઓએ તેમની કલ્પના-સકૃતિને અનેક રીતે ક્ષણરૂપ ગતારી ઠ. આ સમયમાં પ્રો. ઍર્લ મી બર્કીટ લખે છે કે --

“શ્રિસ્તમતના ત્રીજા પ્રચારકે સત્યથી પર રીતે પ્રાચીન મતોએ આદિને ઉપયોગ કર્યો છે.” *

નવા શ્રિસ્તશાસ્ત્રના ક્રેટલાક પત્રો બનાવી હોવાનું પણ સિદ્ધ થયું છે આ પ્રમાણે શ્રિસ્ત ધર્મશાસ્ત્રોમાં જે અનલો, કૃત્રિમતા, અસંગતતા આદિ છુપી થયેલ છે તેનો કષ્ટક ખ્યાલ આવી ગયેલ

ક્રાઈસ્ટની સુવાર્તાઓ આદિનું ખાતર કરના નિમિત્તે ડૉ. રેઇમન્ડ વાન માલીએ ‘ચીએસો શીસ્ટ’ માં (વોલ્યુમ ૩૬, પૃષ્ઠ ૯૬) એક લખ્યો છે. મજકુર લેખમાં ક્રાઈસ્ટ વિષયક અનેક મહત્વના વિષયોના સળધમાં સો વર્ષ પથ ત વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ થયેલા ગુણ-હોય નિરૂપણનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે આપનામાં આવ્યું છે -

“મારે સુવાર્તાઓ પરસ્પર અસંગત અને વિરોધી છે એમ પ્રત્યક્ષ રીતે માત્રમ પડે છે એટલે જ નેનની સુવાર્તા બીજી ત્રણે સુવાર્તાઓથી આવ નિરાળી પડી જાય છે. સેટ જોનમાં પ્રજ્ઞનો મૃત્યુ-દિન જુદો જ નજીવવામાં આવ્યો છે જસસ ક્રાઈસ્ટે જીવનનો અતમાગ જ નેસ્સાલેખમાં અતિત

કર્યો હતો, છતાં જ અમમ ક્રાઈસ્ટે નેસ્સાલેખમાં જીવનનો ઘણો ભાગ વ્યતીત કર્યો હતો એમ દર્શાવતા નિમિત્તે મત જોનમાં ક્રાઈસ્ટના વજી પ્રમતો આવે છે. મત જોનની સુવાર્તામાં ક્રાઈસ્ટના ચમત્કારોનું અત્યંત અતિશયોક્તિભર્યું વર્ણન આવે છે જસસ કુમારી કન્યાનો પુત્ર હોવાનો તેમાં નિદેશ મળ્યો પણ નથી મત જોનનો કતા ક્રાઈસ્ટના જીવન-પ્રસંગોથી પ્રત્યક્ષ રીતે વાકેફગાર ન હતો એમ સત જોનની વાર્તાના ૧૬માં અને ૨૧માં પગિટકો ઉપરથી સિદ્ધ થઈ શકે છે.

“ક્રાઈસ્ટના જન્મ સવતરના મળધમાં પણ મતમેદ પ્રવર્તે છે કેટલાક ક્રાઈસ્ટનો જન્મ ઇ. પૂ. ૪ માં તો કેટલાક ઇ. સ. ૧૦ માં થયો હોવાનું માને છે. ક્રાઈસ્ટનું મૃત્યુ જે વર્ષમાં થયું હતું એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે તે દરના ઘણા વર્ષ બાદ થવાનું મત જોનમાં નજીવવામાં આવ્યું છે કુમારીને પેટ ક્રાઈસ્ટનો જન્મ થયો તે સળધમાં મત મેથ્યુ અને સત લ્યુક નિતભિન્ન વિચારો વ્યક્ત કરે છે. જળનું મધ રૂપે પરિવર્તન, પિરાયનું નિસાંધ, વ્યાધિયુક્ત મનુષ્યને આરોગ્યની પ્રાપ્તિ એ આદિ ક્રાઈસ્ટના ચમત્કારો કહો. વાર્તા ચમત્કારોના સળધ માં પણ ઓછાંતે અરો મતમેદ પ્રવર્તે છે લ્યુક ક્રાઈસ્ટના જીવન-પ્રસંગો યોગ્ય રીતે આપી શકે નથી ક્રાઈસ્ટના જીવન-પ્રસંગો લ્યુકે આપેલ સુમય કાળ બુલ્લમયો હોય એમ નિશ્ચયપૂર્વક અનુમાન થઈ શકે છે. લ્યુકના ઐતિહાસિક મતોથી પણ અસત્ય છે. હીંગર રાત્ર ન હોવા છતાં લ્યુકે તેને રાત્ર તરીકે ગણેલ છે એ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ભયંકર અસત્ય કહી શકાય.

“જોડન નદીમાં રનાન કરાગી સંપૂર્ણ મનાઈ હતી છતાં તેમાં જળ-સંરક્ષક (વાપીઝમ) નો સુવાર્તાઓના લેખકો ઉલ્લેખ કરે છે એ ઘટ્ટ જ આશ્ચર્યકારી કહી શકાય સુવાર્તા-લેખકો યાદી દોહાના રીતરિવાજોથી પણ ખીનવાકેફ હતા એમ એ ઉપરથી માત્રમ પડી શકે છે કેઈસસ અને ઍનાસ નામના બે આચાર્યોનું સમકાલીન અગિતવ

અશક્ય લાગે છે. સંત દુષ્ટકમાં આ એ આચાર્યો સમકાલીન હતા એમ જણાવ્યું છે પણ તે કાષ્ટ રીતે શક્ય નથી. ઇસુની ધરપકડ મધ્ય રાત્રિએ થઇ હતી એ માન્યતા પણ કલ્પનાતીત થઇ પડે છે. ધાર્મિક ઉત્સવોને દિવસે યાહુદીઓમાં કાટનું કામકાજ બંધ રહેતું. આમ છતાં ધાર્મિક ઉત્સવને દિને ઇસુ ઉપર કામ ચાલ્યું એમ મનાય છે એ વિચિત્રતાની પરાકાષ્ટા રૂપ છે. ધાર્મિક ઉત્સવોમાં મંદિરના વક્ષકોને અસ્ત-શસ્ત્રો રાખવાની મનાઇ હતી. ધાર્મિક ઉત્સવના દિવસે ઇસુની ધરપકડ થઇ હતી એ વાત સત્યથી પર જણાય છે.”

ડો. માલીના ઉપરોક્ત વિચારો રદ્દોસ, આવર, રેનન, લોઇઝી વિગેરે પ્રખર વિદ્વાનોને મળતા આવે છે. કેટલાક અંગ્રેજ અને જર્મન વિચારકોના મત ડો. માલીના વિચારોને સંપૂર્ણ અનુરૂપ હોય એમ પણ જણાય છે. નવું ખ્રિસ્તશાસ્ત્ર અનેક અસત્યો અને ઉન્માદયુક્ત અતિશયોક્તિઓથી ભરપૂર છે એમ ધણા યાસીઓને સ્પષ્ટ રીતે જણાવા લાગ્યું છે. એની ગતિતાઓ, અસત્યો અને અતિશયોક્તિઓ

સ્વેચ્છાયુક્ત યત્નોનાં પરિણામરૂપ છે, એ સર્વથા નિઃશંક છે.

પૂર્વકાલીન પુરુષો કંઈ ઉદ્દેશ કે કારણ વિના ઇતિહાસનું ખૂન ન કરે એમ સામાન્ય રીતે કહી શકાય. પૂર્વકાલીન પુરુષો સ્વેચ્છાથી ઇતિહાસનું ખૂન જ કરતા હતા એમ માનીએ તો ધર્મશાસ્ત્રોના રચયિતાઓ સામાન્ય હ્રુદ યુદ્ધિના હતા, એમ જરૂર માનવું પડે. ધર્મશાસ્ત્રોના પ્રણેતાઓની યુદ્ધિ અસામાન્ય હતી, તેઓ સામાન્ય યુદ્ધિના ન હતા. આથી ધર્મશાસ્ત્રોના રચયિતાઓ ઇતિહાસનું ખૂન કરનારાઓ હતા, એવી માન્યતાનું ઉન્મૂલન થાય છે. આપણે અગ્નાની છીએ. ધર્મશાસ્ત્રોના પ્રણેતાઓ મહાગ્નાની હતા. ગમે તેટલાં અન્વેષણોથી આપણામાં હજી સ્થાયી જ્ઞાન આવ્યું જ નથી. આપણે હજી અગ્નાની જ રહ્યા છીએ. પૂર્વકાલીન મનુષ્યોની સ્થિતિ તેવી ન હતી. તેઓ મૂર્તિમાન જ્ઞાન રૂપ હતા.

[ચાલુ]

ધર્મ કે મ પળાય ?

ધર્મ પાળવો એની મતલબ એ જ કે પોતાનો આત્મા સર્વનો આત્મા બની જવો નેહએ. આણું જગત પોતાનામાં જ પ્રતિબિંબિત થવું નેહએ. સર્વ જીવોની સાથે આપણું ઐક્ય છે, એમ આપણા આચરણમાં અનુભવવું નેહએ. સઘળી વસ્તુઓ પ્રત્યે એવો પ્રેમ વધવો નેહએ કે ફૂલની પાંખડી ઠંડી લાગતાં, તારી આંખોમાં અશ્રુ કેળાવા લાગે. તેનું જ નામ ધર્મ કે જેના પાલનથી તુજમેં હૃદયી છુ રહેવા ન પામે-અને એ જ પૂણ્યત્વ છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

જાહેર જીવન

સેપ્ટેમ્બર-૧૯૧૮

જાહેર જીવનના પ્રસંગો જાહેર સંસ્થાઓના વહીવટમાં અને જાહેર પ્રવૃત્તિના દરેક અંગમાં જે ઊજળી બાબત તરફ વિશેષ લક્ષ આપવામાં આવતું હોય તો જ જાહેર જીવનનો વિકાસ થઈ શકે છે. વાત વાતમાં દરેક પ્રસંગે કાળી બાબતને જ પ્રાધાન્ય આપવાથી કોઈ જાહેર કાર્ય આગળ વધી શકતું નથી. આ ઉપરથી એમ નથી સમજવાનું કે જાહેર જીવનમાં કાળી બાબતને પોસર્વા પશુ પ્રાધાન્ય વસ્તુ તરીકે આગળ ધવું જાહેર સંસ્થાઓમાં ખતરો નાખવો તે એક પ્રકારનું પાપ છે. જેમ મનુષ્ય જીવનમાં જમે ઉધારના જે પાસા છે તે જ પ્રમાણે જાહેર જીવનમાં અને બાબતોનો સરવાળો જીવો. જે ઊજળી બાબતો સરવાળો સાંગે હોય તો જાહેર જીવનને વધારવું ને પોષવું આ દૃષ્ટિએ જ જાહેર સંસ્થા અને તેના લાગતાવળગતાને જોવાની ખાસ જરૂર છે. કેટલીક વખત ચર્ચા ઉત્પન્ન કરવાની બાબતે લેખો લખવાની કે લાપશુ કરવાની ઇચ્છા કેટલાકો જાણી જોઈને કરે છે. એમાંથી ચર્ચા ઉત્પન્ન થતાં ચર્ચાપત્રીઓના હાથમાં એક પ્રકારની ચળ શરૂ થાય છે સહુ કોઈને કોઈની વિરુદ્ધ લખવું હોય તો ગમે છે આ મનોદશા ખેદજનક છે. અનિષ્ટ અને દ્વેષીલી કાળી ચર્ચાઓ આપણી પ્રગતિને અટકાવે છે. હમેશા રસનાત્મક ચર્ચા અને

વિચારો જ પ્રગતિના દ્વાર ખુલ્લા મૂકે છે, એ વસ્તુઓ ચર્ચાપત્રીઓ ભૂલી જાય છે, કાળી બાબતની ચર્ચા એ એક પ્રકારનો નિશો છે નિશાખોરીમાં માણસ શરીરનું બાન ભૂલી જાય છે, એટલું જ નહિ પણ મગજનું સમ-તોલપણું પણ ગુમાવે છે. એટલા જ ઉપરથી કાળી બાબતના હિસાબ નોંધનાર જાહેર જીવનને ખીલવી શકે નહિ એ માન્યતા છે, તેથી ઊજળી બાબતની નોંધ કર્યા સિવાય કોઈપણ એકાદ નહિ પમદ કરવાજોગ બનાવને આગળ કરી તેને મહત્વતા આપવાથી સંસ્થાને છિન્નભિન્ન કરી નાખવી તે ઇચ્છવા યોગ્ય નથી.

દેશમાં અનેક પ્રકારના ધંધા છે એમાં ખટપટ નામનો પણ એક ધંધો છે. એ ધંધો કરનાર ગમે તેવા પવિત્ર સ્થળમાં જઈને આવે અને પ્રતિજ્ઞા કરે કે આજથી ખટપટ નહિ કરું, છતાં એ ધંધાની કંઈ એવી મીઠી ચળ છે કે એને ખટપટ કર્યા વિના ચાલે નહિ, કારણ કે એમાં તેનો અગત સ્વાર્થ રહેલો હોય છે, એની દુકાનના ખરીદનારાઓની સખ્યા પણ બહુ મોટી હોય છે. આને સંસ્થા, નાતિ કે જાહેર ખાતામાં ન્યાં ન્યાં કલેશ અને કલ્યાણ તેમ અગ્રહ છે એ સઘળાનું મૂળ આ વેપારમાં રહેલું છે તે ખટપટના વ્યાપારથી જેને કર્મ થયાવે તે જ થાય શકે છે, એ પ્રભુના આશી-

વોદથી તેઓ આવી િઅટપટના દુકાનદાર ન ગને તેટલું જ નહિ પણ એ દુકાનના આહક પણ ન થાય તે ખરેખર સુખી થશે અને આવી દુકાનથી દૂર રહેનારને ભાગ્ય-શાળી સમજવો.

અનુભવીઓ કહે છે કે વિષ જીવવું બહુ મુશ્કેલ છે. મહંતો વિષને જીવવી શકે છે. કીર્તિ પણ વિષનો પ્રકાર છે. કીર્તિ અને સંપત્તિ જીવવી મુશ્કેલ છે. એ અને મેળવવાની જેટલી મુશ્કેલી નથી તેથી હબ-રગણી મુશ્કેલી બનેને જીવવામાં છે. ધનાઢ્ય અથવા કીર્તિનો ઢોલી માણસ કંઈ પણે ઉછાંછળો બની બાય છે એવું એને લાગ નથી રહેતું. બહિર જીવનમાં કીર્તિ મેળવતો માણસ કંઈ પણે કીર્તિના મોહમાં મદાંધ બની પીબતું અપમાન કરી બેસશે એનો એને ખ્યાલ રહેતો નથી. તેના કારણે એટલા જ છે કે કીર્તિ અને સંપત્તિ એ બંને એક પ્રકારના વિષ છે. એ વિષ જે જીવે તે સાંસારિક છતાં સાચો યોગી ગણાય.

જનતાની સેવાની તક મળે તે ખુશી થવા જેવું છે, સાર્વજનિક સંસ્થામાં રહી કાર્ય કરવાથી સેવાનું મહાન ક્ષેત્ર મળે છે પરંતુ આવી સંસ્થામાં પણ કેટલીક

ખાસ મુશ્કેલીઓ હોય છે. જ્યાં સુધી ઓનરરી કાર્યો કરનારાઓ અને પ્રત્યક્ષ કામ કરનારાઓ વચ્ચે હેતુ અને હૃદયની ઐક્યતા હોય ત્યાં સુધી સંસ્થા પોતાના હેતુ પ્રત્યે વફાદાર રહી શકે છે, પણ જ્યાં આંતરિક મતભેદો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં સંસ્થા હેતુભદ્ર થવા ધાસ્તી રહે છે; કારણ કે એ કંઈ કમિટીના મતભેદો માટે કુસ્તી કરવાનો અખાડો ન હોવો જોઈએ કે અધિકારનું તે ખુશામત ખાતું થઈ શકે. જે સાર્વજનિક સંસ્થાની જવાબદારી લીધી હોય છે તે તેના આદર્શો પ્રેરવા માટે, આવા આદર્શોને સુધી નાખવાનો કે, કલુષિત કરવાનો કોઈને અધિકાર નથી તે મુખ્ય કાર્યવાહકોએ સમજી લેવું જોઈએ. તેમાં પોતાનો સ્વાર્થ યદિચિત્ત પણ સંસ્થાના આવા પવિત્ર કાર્યમાં પણ પોતાના દંભી જીવનના પડછાયા પાડ્યા વિના અથવા કોઈપણ જાતનો સ્વાર્થ સાધ્યા રહેવું. નોકરો મારફતે સાધવો કે સધાવવો ન જોઈએ તેમજ રહેવાનું ન હોય તો તેમણે આવી સંસ્થાના સંચાલનમાંથી ખસી જવું જોઈએ તે જ ઉત્તમ રસ્તો છે કે જેથી કરીને સંસ્થા-ઓને પોતાના આદર્શો પરિપૂર્ણ કરવાને માટે સરળ રસ્તો મળી શકે.

વિ

સં દેશ

મુનિશી

: હંસવિમળ :

૧ અહિંસા પરમો ધર્મ એ વિશ્વધર્મ છે, મનાતળી છે. અહિંસક વૃત્તિનું વર્તન એ વિશ્વ-ધર્મ છે વિશ્વધર્મ ચારનો છે કોઇ પણ જીવને હુમ ન થાય તેવું વર્તન વિશ્વધર્મ યોગ્ય છે.

૨ કોઇ પણ ધર્મની નિંદા કરશે નહિ, જગતના સર્વ જીવો માસ જાંઘુ છે તેવું પ્રેમ-પૂર્વક વર્તન કરો.

૩ ધર્મ-માર્ગમાં મતભેદ, પંથની મમતા ફર કરો, ભતિ-કેમના ઝઘડાઓ મમાવી દો, હિંસા નીચના માનના અહંકારનો ત્યાગ કરો.

૪ વિશ્વમા કુટુંબ, ભતિ, કેમ, દેશ અને રાજ્યના જાંધારણની જરૂર છે.

૫ સદા મત્ય જોલો. ધર્મમાર્ગને ભૂલી જશે નહિ.

૬ પ્રમાણિકપણે કામ કરો, અનીતિનું વર્તન કરશે નહિ.

૭ ન્યાય અને નીતિના વર્તનથી મહાપુરુષો અમર થઇ ગયા છે તેમના ગુણોનું કીર્તન, વદન, પૂજન થાય છે. જગત તેમના ચરણમા નમસ્કાર કરે છે, પ્રાત કાલે તેમના સ્મરણથી જગત સાચા સુખો પ્રાપ્ત કરે છે અને મહાપુરુષ બને છે.

૮ વિશ્વના જીવોની આત્મમત્તા સમાન છે મનુષ્ય જન્મની અંદર પરમાત્માપદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે મત્ય માનજો.

૯ ભતિથી ભ્રષ્ટ બનાવી, પોતાના પંથની મંજ્યા વધારવી એ નીતિવિરુદ્ધ છે.

૧૦ વિશ્વમંદિરની જગતને જરૂર છે

૧૧ વિશ્વધર્મના શુભ બનવામા જવાબદારીનો વિચાર કરો. ગૃહસ્થપણની તૃપ્તિ કરવા અહંકારથી મગ્ન બની મનાવા-પૂજાવાની ભાવના રાખી ઝઘડાઓ કરવા, શુભ તરીકે શિષ્ય ઉપર સત્તા જમાવવી, ત્યાગ નીતિવિરુદ્ધનું વર્તન તે મન્યસ્ત દગામાં કરવું યોગ્ય નથી.

૧૨ સાચા ત્યાગીઓ મમભાવમાં રહી પર-હિત કરવામાં તત્પર રહે તે જ ત્યાગી કહેવાય છે. અહિંસા પરમો ધર્મના ઉપદેશક ત્યાગીઓ વિશ્વધર્મના શુભ બની શકે છે.

૧૩ ત્યાગીઓ કોઇપણ ભતના વાહન ઉપર સુસાફરી કરે નહી, પગે ચાલી દેશહિત કરે, બીલાવૃત્તિથી જીવન ગુનરે. આપું અનાજ, બીવાળી ચીજો, ફલ મેવા લે નહીં ઉપજી જલ વાપરે. કંચન-કામિનીના ત્યાગી હોય ગૃહસ્થીઓ. કુટુંબ સારું બનાવેલી સમવતી જરૂર પૂરતી શુદ્ધ માની લાવી ઉપયોગ કરે. પાસે રાખી શકે નહીં.

૧૪ ત્યાગી શુરઓ જન્મ, જરા, મૃત્યુના ભયથી બચવાનો ઉપદેશ આપી, મુક્ત દશાનો માર્ગ બતાવનારા હોય છે. ગૃહસ્થ શુરઓ સંસ્કારની ક્રિયાઓ કરાવી, સુખ માધનપ્રાપ્તિ થાય તેવી આશીર્વા આપી પ્રજાને સુખી રાખવા યત્ન કરે.

૧૫ સ્વતંત્ર બનો—સ્વચ્છંદી ન બની જવા મ્યાન આપવું.

૧૬ ઉદાર બનો—ઉડાઉ બનશે નહીં.

૧૭ સુખી બનો—બીજાના સુખના સાધનનો નાશ કરશે નહીં.

સાથે કેઈ દિવસે ચાલશે નહીં તે લક્ષ્યા ગણવાનું છે.

પોતાનું જીવન, પોતાનું ધ્યેય, પોતાની પ્રગતિ કંઈ દિશામાં નથી છે અને કંઈ દિશામાં લઈ જવાની જરૂર છે તે દેખે તુ પ્રથમ વિચારી ગણ. આજનું કામ કાલ પર જરાય રાખીશ નહીં. અને, કાલ તો શું પણ કલાક પછી રાખવાથી તને પરતાવાનો વખત આવશે; કાળજી કે એક એક ક્ષણ અણમોલી હોય છે.

ખોતાપાટ નેપોલીયન પોતાની લડાઈના મેદાનમાં એક જ કલાક પાછળ રહેવાથી, પોતાની બાજુ ખોઈ બેઠો હતો, માટે જીવનનું રહસ્ય સુખમય ગાળવું તે તારા હાથમાં જ છે અને તેની લગામ પણ તારા હાથમાં જ છે, માટે તારું જીવન તું એવું બતાવ કે તારી જિંદગી સુખમય નથી. અને દિવસ આનંદમાં ગાળ

એટલે દિવસ તો આનંદવાળો જ છે. વળી દિવસ પ્રકૃતિલત ચહેરું કાઢ, જેથી સુખમયની ઊંઘો કુદગની રીતે જ બહેકશે.

તારું જીવન કોઈપણી “ હાવાનજ ” મો બાળીશ નહી, તેને તો અમૃતરૂપી વાણી સમજાવી, તે પાણીના ઠવારા બર એટલે મારાં જ કળ મળશે.

અને નીચેના શબ્દો તારા જીવનમાં ઉતાર એટલે આનંદ જ છે,

“ અહો આજનો દિન આનંદવાળો,
જડ્યો આઠ અંગે રૂપાથી રૂપાળો,
ઘણો ધોર ગભીર આનંદ ગાળે,
અહો આજ આનંદ આનંદ છાળે ”

ઉપરનું વાક્ય તારા બાળકોના જીવનમાં ઉતાવળ શીખ એટલે તું અને તારું કુટુંબ એક દરેક આનંદી બની તને આનંદ આપશે.

પારંગ રાયચંદ મૂલજી-બેલા

અણમોલ નીતિ-ખોલ

ચાલસતિત્વમકારણદાસ્ય, સ્ત્રોષુ વિચારમસજ્જનસેવા ।

ગર્હમયાતમસસ્ટૃત્તવાણી, પટસુ નરો જનુતોમુપયાતિ ॥

અર્થ.—નાનક સાથે મિત્રતા, વિના કામ્યનું કારણ, સ્ત્રીઓ માથે વાદ-વિવાદ, કુર્જનની સેવા, ગર્હમયાદન અને સરકાર વિનાની-હલકા વાળી : એ ૮ ગાયનોથી મનુષ્ય મનુષ્ય પામે છે

રા. મ. વ્યવહાર.

આ સભાનો ૪૩ મો વાર્ષિક મહોત્સવ
અને ગુરુજયંતિ

અત્રેની શ્રી કૈન આત્માનંદ સભાનો ૪૩ મો વાર્ષિક મહોત્સવ, જેઠ શુદ્ધ ૭ ને ગુરુવારના રોજ હોવાથી સવારના નવ કલાકે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. જ્યોત્સ્ના આર વાગે વોરા હઠિચંદ્ર જવેરચંદ તરફથી સભા-સહોત્ત્વ સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું, તેમજ શ્રી વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પ્રસંગે જેઠ સુદ ૮ ને શુકરવારના રોજ સભાના સભાસ-હોત્ત્વે પાલીતાણે રાધનપુરનિવાસી શેઠ મોતીલાલ મળછભાઇ હા. શેઠ સકરચંદ્રભાઇ તરફથી સવારના શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર પૂજા ભણાવી શ્રી આદેશ્વર-ભગવાન, શ્રી પુંડરીકજી, શ્રી દાદાજીના પગલાં વગેરેની આંગી રચાવી, શ્રી પુરાણની ધર્મશાળામાં સભાસહોત્ત્વ સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

ન્યાયાભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનાનંદ
સૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ

શ્રી મુખ્યમાં શ્રી જૈન બાળ મિત્રમંડળ તથા શ્રી પોરવાડ જૈન યુવક મંડળ ખંભાત તરફથી ઉપરોક્ત મહાત્માની જેઠ સુદ ૮ ના રોજ સ્વર્ગ-વાસતિયિ હોવાથી શ્રી પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણિતા પ્રમુખપદે જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. જુદા જુદા વક્તાઓએ જીવનચરિત્ર સંબંધી ઉલ્લેખ કર્યા બાદ પ્રમુખ મહાશયે આચાર્ય મહારાજના જીવનના કેટલાક પ્રસંગે સરલ સુંદર શૈલીથી જણાવી શ્રોતા-ઓને તેમાંથી યથાશક્તિ ગ્રહણ કરવા ઉપદેશ આપ્યો હતો.

ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં ધાર્મિક સંસ્થાઓ, શિક્ષણશાળાઓ ધણી વખતથી છે અને નવી પણ થતી જાય છે, પરંતુ મારવાડ પંજાબમાં તો હાલમાં કેટલાક વખતથી શ્રીમદ્ વિજયનાનંદ સૂરીશ્વરજીના પદ્ધતિ આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના પ્રયત્નથી જન્મ પામતી જાય છે, જેમ ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં ત્યાંના જૈન શ્રીમંતાની લક્ષ્મીવડે કે ફંડમાંથી જન્મ પામેલ છે અને મોલાય છે, તેમજ પંજાબ મારવાડમાં જન્મ પામેલી તેવી સંસ્થાઓમાં પણ ગુજરાત કાઠિયાવાડના શ્રીમંતાની લક્ષ્મીનો પણ ફાળો મોટો છે, અને આવી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં હજી પણ ગુજરાત વગેરેના શ્રીમંતા ફાળો આપે જશે-આપશે; પરંતુ ગુજરાત-કાઠિયાવાડની સંસ્થા-ઓમાં મારવાડી જૈન બંધુ કે પંજાબી જૈન બંધુ-ઓએ ભાગ્યેજ આર્થિક સહાય આપી હોય તેમ જણાય છે. પંજાબ જૈન સમાજની આર્થિક રિયતિ કરતાં મારવાડના જૈન સમાજના જૈન બંધુઓ ધણી મોટા શ્રીમંતા વેપારીઓ હોવા છતાં પોતાના મારવાડની સંસ્થામાં ગુજરાત વિગેરે જીલ્લાના જૈન શ્રીમંતા આર્થિક સહાય આપે છે તેમ મારવાડી જૈન શ્રીમંત બંધુઓએ ગુજરાત-કાઠિયાવાડની સંસ્થા-ઓમાં, ભલે નવી જન્મે તેમાં પણ, આર્થિક સહાય આપવા જરૂર છે. આમ નહિ જનતું હોવાથી કેટલાક ગુજરાત જીલ્લાના જૈન બંધુઓને તે માટે બિહાપોહ યથા કરે છે નેથી મારવાડી જૈન શ્રીમંત બંધુઓએ તે હકીકત દષ્ટિ સમુખ રાખી પોતે પણ આર્થિક સહાય આપનારને સહાય આપી સુદૃઢતી લક્ષ્મીનો લ્હાવો લેવો.

લી૦

ગુજરાતી જૈન બંધુ

નવસ્મરણાદિ તોત્ર સન્દોહઃ

નિરતર પ્રાતઃકાળમા મગ્ધણીય, નિર્નિર્નય ૪
સ્મરણો સાથે યીજા પ્રાચીન ચમત્કાંડિ પૂર્વાચ ૪
૫ ત્રો વિગેરેનો સુપદ આ પ્રથમા આપે ૧ કે ૩
પ્રેસમા છપાયેલ, મુશાખિત બાધડીગ અને શ્રી
પાદ ગુર મહારામજોની મુદ્ર ૨ગીન છપીઓ ૫
આટલો મોટો રતોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં મન કેલ
માત્ર રા ૦-૪-૦ ચાર આના પોતેજ રા
દીકારો એક છુદ માટે મોકલવી

પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કર્યા બાપક નવ
દમ ગ્તોન, તથા રત્નાકર પચ્ચીની, અને જે
કળે, જેની મુદ્ર અસરોથી નિર્ણયમાગ
દીરગ્ધામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પૂજ્ય
ભક્તિ નિમિત્તે માથે આપવામા આવેલ છે,
લખ શકે જે માટે મુદ્રથી પણ એકી કિમન
-૧-૩ મળી મગાવનારે રા, ૦-૫-૩ ની

લખો -

શ્રી જેન આત્માનંદ સભા ભાવનગર

શ્રી પરમાત્મ ના ચરિત્રો.

(યુગ સતી ન ૧) લેખાર

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦

૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૩ શ્રી નૃપાર્જુનાથ ચરિત્ર, જે ભાગમા ૮-૮-૦

૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૫ શ્રી મહાદીર ચરિત્ર રા ૩-૦-૦

૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (ગોવિંદ ત્રિભુવનના સર્વ ૧ રમપૂતક ચરિત્ર) જેન પાઠગાથા કર્યાનાજામા
પડનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી રા ૦-૧૦-૦

છપાતાં મ ગ્રંથો.

૧ ચર્મગ્યુદય (સપત્તિ ચરિત્ર) (૫૫

૨ શ્રી મન્દ્યમિરિ વ્યાકરણ

૩ શ્રી ચમુદ્ગદિહિ વ્રીજો મામ

૪ પાંચમો છદ્ધો કર્મપ્રન્ય.

૫ શ્રી વૃહત્કળ તામ ૪-૨

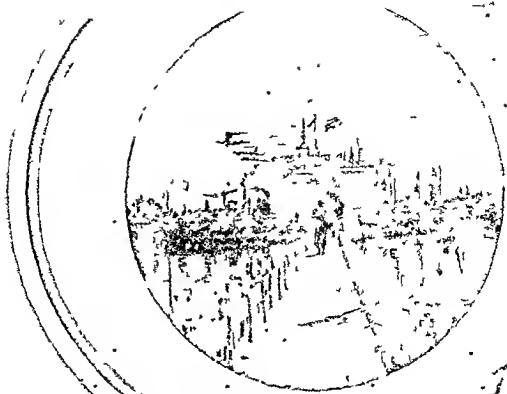
શ્રી જેન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શુ જ રા તી ભા પાં ત ર ના ં થો.

(મળી શક્તા ંથોતું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરુવનો સુંદર ભોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દ્વનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિષમિક પ્રશોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રતનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મખિન્દુ આવૃત્તિ ખીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન “ ભામાશાહ ”	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સલાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાતુકમ	લીસ્ટ ૦૧૧૮
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧૧
જૈન ંથ ગાઠક	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વરત્નપ રતન	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦)૧૧
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી પાશ્વરાજાનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧૮	” ” ”, રેશમી પુસ્તક	૨૧
શ્રી જ્ઞાનાસૂત્ર કાવ્યકુંજ	૦૧૧	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંવેગદુષ્ક કંદલી	૦૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦)૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	” સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૧૮
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	કલિંગતું યુદ્ધ યાને મહારાજા ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા—ભાવનગર.

અશાડ

૧૯૬૫

અંક ૧૨ મો

પુસ્તક ૩૬ મું.

પ્રકાશકા-

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ વીરવિભુની સ્તુતિ	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૩૧૩
૨ ઉપદેશક કંવાલી	(આ. શ્રી વિજયકરતરસુરિજી)	૩૧૪
૩ આત્મોદ્ધાર અને સુકિત :: સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી	(અનુવાદ)	૩૧૫
૪ ઘડીયાળના ટકોરા શું સૂચવે છે	(રેવાશંકર વાલજી બહેકા)	૩૨૩
૫ દુનિયાને રાજ કરવા અપરાધી બની દુઃખી ન થાઓ	(આ. શ્રી વિજયકરતરસુરિજી)	૩૨૪
૬ જિનરાજના દ્રવ્યભાવ પૂજનની જરૂર	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી)	૩૨૬
૭ વ્યવહાર વચન	(પારેખ રામચંદ મૂળજી)	૩૨૭
૮ આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન	(અનુ: અભ્યાસી B. A.)	૩૨૯
૯ સૌંદર્યની શોધમાં : યથાર્થ સૌંદર્ય ક્યાં રહેલું છે ?	(રાજપાળ મગનલાલ બહોરા)	૩૩૧
૧૦ પ્રવાહના પ્રશ્નો ...	...	૩૩૩
૧૧ વર્તમાન સમાચાર ...	...	૩૩૬
૧૨ સ્વીકાર અને સમાજોચના ...	...	૩૩૯

અમારા ગ્રાહકોને નમ્ર સૂચના.

ચાલતા ૬૬ મા વર્ષનો આ હેલ્થો અંક પ્રગટ થયેલ છે. શ્રાવણ માસથી શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકત્રું ૩૭ મું વર્ષ શરૂ થતાં તે જ માસમાં પ્રથમ અંક પ્રગટ થશે. આ વર્ષે શ્રાવણ માસ જે હોવાથી અધિક માસનો અંક પ્રગટ કરવામાં આવતો નહિ હોવાથી બીજા શ્રાવણ માસમાં હોયેલ સર્વેશ્વર માસની તા. ૫-૯-૧૯૭૯ ના રોજ પ્રગટ થશે, જેથી નિયમ મુજબ સર્વે ગ્રાહક બંધુઓને મળી જશે.

તંત્રીમંરણ

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લોહછેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી લુકા લાઇ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે વધુ લાંબા સમયથી લોહછેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો બાકી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ ગાળતીની સૂચના જેની પાસે લુકા છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી લુકા પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

લોહછેરીયન

દાનવીર શેઠ કાંતિલાલભાઈ બકોરદામ રાધનપુર.

રાધનપુર શહેર એ જૈનપુર્ગ છે. ત્યાંના જૈન બધુઓ યદ્યાવાન છે એટલુ જ નહિ પણ કેટલાક બધુઓ તો માગ વેપારી, મુખી અને શીમતો છે, અને તેમાં જ પણ કેટલાક બધુઓ પોતાને મંગેલ સુકૃતની વતનીનો ધર્મ-કાર્યમાં સદૃશ્ય કરી દાનવીર તર્ગ કે પ્રખ્યાત છે. તેમાંથી એક શીમાન કાંતિલાલભાઈ બકોરદામ પણ છે. ગૌ કાંતિલાલભાઈ પરોપકારી અને મેવાભાવી શુદ્ધ છે તેમજ દુદ્દા ઉન્નત બાવનાઓથી વિકસિત છે તેઓની ગર્ભશીમત હોવા માથે જ્યો જૈન સમાજના એક મૂળ મેવક હોવા નાથે યુરાવ-ધાના પ્રાગબધી જીવનના અનેક વિકટ પ્રતો ઉપર વિશ્વ મેળવી આજે સમાજની ઉન્નતિ કેમ થતા પામે તેની માધના કરી ગયા છે.

શ્રી રાધનપુરમાં સ્થાપિત જૈન હી વાચનાલય, જૈન બોજનમાળા, વિશેષાર્થેનું જૈન મેનેજરીયમ અને દેરામ, શ્રી જીવતલાલ બકોરદામ જૈન લાલચેરી વગેરે શીમાન ગૌ કાંતિલાલભાઈની માહિત્યરમિકના અને જૈન સેવાના બાવનાસૂચક દૃષ્ટાંત ચિદ્રા છે. મુંજાણના શ્રી નાતિનાથજી જૈન દેરામ, રાધનપુરના શ્રી ચિંતામણિ પાર્થનાથજી જૈન દેરામ, શ્રી મુજા અને માગરોજ જૈન સમાજના દુર્ગ દોવા ઉપગત ઉમેદપુર શ્રી પાર્થનાથ જૈન વિદ્યાલયના મેકેટરી વિગેરે બાજી જૈન કેળવણી મરથાઓમાં પણ તેઓ ઉદાર ચરિત કરી આત્મા ગતી રજા છે. ગાંધીય બાવનાના કાર્યમાં પણ તેઓનો અમુક ફાળો છે.

આ સમા ઉપર તેમના વડીતાની જેમ તેમનો જાળવયથી જ પ્રેમ રહેલો છે. સમાની ઉત્તમ કાર્યવાહી અને ખ્યાતિ ધન્યા વખતથી તેઓના બાલ્યવામાં હોવાથી પોતાનું કર્તવ્ય મમજી હાલમાં આ સમાનું પેટનું (મુરબ્બી) પદ રીકાર્ડું છે તે માટે સમા પોતાનો આનંદ જાહેર કરે છે અને બાલ્યમાં ધર્મસેવાના અનેક કાર્યો કરવા બાળસાળી અને તેમ પ્રાર્થના કરે છે.

પુસ્તક • ૩૬ મુ .

અંક . ૧૨ મો

આત્મ સં. ૪૩ :

આ શ. સં ૩ .

વીર સં. ૨૪૬૫ :

વિક્રમ સં ૧૯૬૫

અશાહ :

જીલ્લો :

વીર વિભુની સ્તુતિ

(રાગ-રાષ્ટ્રીવાગાના રાગા જિતયાં.)

જાલા વીર વિભુને વડું ભાવથી,
વિભુધ વૃદ્ધમાં વિચરતા જે (૨)
ધીર વીર ગભીર,
જાલા વેલેરા બ્યાધિઓ વિદારને. ૧
નાથ નામી છો નેહને નિભાવને,
પ્રેમી પનોતા પૂરણ ખ્યારા. (૨)
માલિક મહારા મુનીશ.... જાલા ૨
કુખ દરીયામાં ફળતો દયાળ છું,
આપ અનેરા અંતરનમી. (૨)
આપોને આરામ જાલા ૩
છેક એક ઠેક થઈ સહી આપની,
આપ વિના નથી આરો અમારો. (૨)
ધારને ધૈર્ય નરેશ. .... જાલા. ૪
અજિત આપકેરી આશ ખાસ દાસને,
અતરમાં છે એક અનોખી (૨)
લક્ષ્મીતણા સરદાર ..... જાલા ૫

મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

ઉ પ દે શ ક ક વ્વા લી

- વિવિધતા વિશ્વની લેઇ. સુઝાઓ ના તમે મનમાં;
તપાસી લેયું છે કે હીં, તમારું જય છે શું શું? ૧
- ફલાણો આમ બોલે છે, ફલાણો આમ ચાલે છે;
તપાસો ત્યાગી પર ચિંતા—તમારું. ૨
- ફલાણો ચોર ને લુચ્ચો, ફલાણો મૂર્ખ અજ્ઞાની;
વિચારો વ્યર્થ નિંદાથી—તમારું. ૩
- યદિ 'ટ' 'ટ' કરે તો હું, અખાડી દહું મળ વારે;
ફલાણો પણ જરા નેશો—તમારું. ૪
- બીચારા રાંક શું કરશે? બધી વાતે છું પંચિકા;
વહો પણ ધ્યાન તો આપો—તમારું. ૫
- કરો હિંસા વહો ભૂકું, કરો ચોરી વ્યભિચારી;
પરંતુ એટલું ને ને—તમારું. ૬
- અનંતું જ્ઞાન ને દર્શન, અનંતું વીર્ય ને હવન;
તપાસો આ બધામાંથી—તમારું. ૭
- અનંતું સુખ ને આનંદ, અચળ સુદિત પરમ શાંતિ;
તમારા ગુણ-ગણોમાંથી—તમારું. ૮
- તન ધન ધામ ને દારા, ગયાં માતાપિતા પ્યારાં;
ગયું જે આ ગયું તેમાં—તમારું. ૯
- કરો નૈયાડીઓ જ્યારે, જવાને બીજી દુનિયામાં;
બધી વસ્તુ ગણી લેજો—તમારું. ૧૦
- અનંતા કાળથી જગમાં, સફર કરતા તમે આવો;
વચ્ચા વાસો તમે જ્યાં ત્યાં—તમારું. ૧૧

—આચાર્ય શ્રી વિજય કસ્તૂરચરિત્ર મહાગાન

(ગતિક પૃષ્ઠ ૩૦૬ થી શરૂ)

કાચમાના પૃથ્વભાગ ઉપર વિશ્વનો આધાર રહેલ છે એવી હિન્દુઓની માન્યતાને જડવાદીઓ વખોડી કાઢે છે, પણ કાચભો એ વસ્તુત શુ છે એ સમજવાનો તેઓ પ્રયત્ન સરખોય કરતા નથી. જડવાદીઓ આમ અનેક રીતે ભ્રમણે-અભ્રમણે પોતાના અજ્ઞાનનું પ્રદર્શન કરે છે. કાચભો એટલે જીવન, જીવનનો ઇન્દ્રિયોદ્ધાર આધારોન ધાય છે જીવન ઇન્દ્રિયોદ્ધાર કાર્ય કરે છે કાચભો ઠાલવા ઇન્દ્રિયોદ્ધાર પોતાનાં અંગોનો વિકાસ કરી શકે છે કાચમાનુ શરીર જેમ વધે છે તેમ આત્મ દ્રવ્યનો પણ વિસ્તાર અને સંકોચ ધાય છે સંકોચન અને વિસ્તાર એ બંને આત્મ દ્રવ્યની વિશિષ્ટતાઓ છે. જીવન અને કાચમા નરો આ પ્રમાણે સામ્ય છે. કાચમાના પૃથ્વભાગ ઉપર વિશ્વનો આધાર એવો છે એમ કહેવાનો અર્થ એટલો જ કે ભૌતિક વિષ જીવનના અધિકરણ ઉપર નિર્ભર રહેલ છે. ભૌતિક વિશ્વ જીવનના અધિકરણ ઉપર નિર્ભર રહેલ છે ભૌતિક વિશ્વને જીવનના અધિકરણનો આધાર છે એમ આપણે અગાઉ પણ જોયું છે

“મદિરેના પડા શીર્ણુનિશીર્ણુ યથ ગથા કચરોમાથી નિદ્રસ્થ સતો ગદાર આવ્યા અને તેમનું ધણુને દર્શન થયું” એવું જો વર્ણન (ઇસુના વધ ગાદ) મેદ્યુસમા કરવામા આવ્યું છે તેનો અર્થ ઉચ્ચક દૃષ્ટિએ સમજવાનો નથી એ વર્ણનનું સ્વરૂપ નિમ્ન પ્રકારે હોઇ શકે.

અતીન્દ્રિય દર્શનના આવગળોનો ઉચ્છેદ થયો સત્ય સ્મૃતિનો પ્રાકુર્ભાવ થયો, પૂર્વજન્મોનું અભિજ્ઞાન થયું

જો કચરોમાથી જીવનત સ્વરૂપના અનેક સત પુરુષનો પ્રાકુર્ભાવ થયો હોત તો તેની અસર વિવક્ષણ પ્રકારની જરૂર નીવડે. લાખો લોકો ધિરતી બની બધ

એ પ્રમગ જોસક* જેવા ઇતિહાસકારને પણ ઉલ્લેખનીય થઇ પડે, પણ તેવું કઇ બન્યું નથી જીમસરૂપ આત્માને પૂર્વજન્મોનું સ્મરણ થયું એ જ તાત્પર્ય ઉપાદેય થઇ પડે છે મૃત હોવાનો અચેતન કે જીવનત સ્થિતિમા આવિર્ભાવ થયો એ માન્યતા અમગત અને સંલોભજનક છે વિદેહી સતપુરુષોનો પૂર્વજન્મની સ્થિતિમા પુનરાવિર્ભાવ કાષ્ટ રીતે સંભવનીય નથી જીસસ કાષ્ટરૂપ જીવન ધાર્મિક દૃષ્ટિગિન્દુથી અત્યંત વિચારણીય છે જીસસમા સત્ય જ્ઞાનનો આવિર્ભાવ થયો હતો આથી તેને જીવનમા સુકાર્યો જ કરવાના હતા.

જીસસનું જીવન-કાર્ય સત્યત પ્રેરિત હતું જીમસમા સત્યનું જ્ઞાન હતું અને સત્યના જ્ઞાનનો ખોલ જીસસે જીવનપર્યંત કર્યો. જ્ઞાન હોવા છતાં જ્ઞાનનો પ્રચાર ન કર્યો એ જીસસ પાપરૂપ માનતા હતા આથી તેમણે પોતાનું આશુર્ય જીવન જ્ઞાનપ્રચારમા જ વ્યતીત કર્યું જ્ઞાનનું દાન કરવું એ જીસસે પોતાનું જીવન-કર્તવ્ય માન્યું હતું જ્ઞાન હોવા છતાં જ્ઞાનનું વિતરણ ન કરવું એ કર્તવ્યવિમુખતા છે, એમ જીસસ માનતા હતા. જ્ઞાનીઓએ જ્ઞાનપ્રચાર કર્યો જ જોઇએ જ્ઞાનપ્રચાર એ જ્ઞાનીઓની કૃતકૃત્યતા છે, જ્ઞાનપ્રચારથી જ્ઞાનીઓનું જીવન સુખી અને ધન્ય બને છે જ્ઞાનપ્રચારની આવરયકતા સમધમા ઇસાવારય ઉપનિષદમા યથાર્થ જ કહ્યું છે કે -

“અવિદ્યા(અજ્ઞાન)નું અનુસરણ કરનારા મનુષ્યો ગાદ તિમિરમા પ્રવેશ કરે છે. તિલા (જ્ઞાન) હોવા છતાં જોયો બીજા મનુષ્યોના અસત્ય મતઓમા સુધારણા નથી કરતા તેઓ મદનમા મદન તિમિરમા નિમગ્ન થાય છે ”

* The Historian's History of the World, Vol II, pp 169

કેટલોક કાળ થયાં રવિવારના દિન લોકોથી પ્રાય આલસ્યમાં જ વ્યતીત થતો હતો. રવિવાર આધ્યાત્મિક વિશ્રાન્તિના દિનને બદલે આલસ્ય દિન બનતાં ઇસુએ યાહુદીઓ ઉપર રોષે ભરાઈને રવિવાર આધ્યાત્મિક વિશ્રાન્તિમાં જ વ્યતીત કરવાનું સૂચન કર્યું. એ સૂચન યાહુદીઓને ન રુચ્યું અને યાહુદીઓનો ઇસુ પ્રત્યેના વિરોધ વૃદ્ધિગત થયો.

ઇસુ નીચ કુસોત્પન્ન હતો. તેની ખુદ્દિ અસામાન્ય પ્રકારની ન હતી. ઇસુની ખુદ્દિ કોઈ રીતે અત્યંત જ્વલંત તો ન જ કહી શકાય. આથી તેના ઉપદેશથી વિરોધીઓનો કોપ વધ્યા જ ક્યો. તેમણે ઇસુનો વધ કરવાનો પણ આખરે નિરધાર કર્યો. જીસસની મનોદશા વિચિત્ર બનતી ગઈ. તેણે વિરોધીઓના દોષ નિહાળવા માંડ્યા. શક્તિ ન હોવા છતાં વિરોધીઓને વાદવિવાદથી પરાસ્ત કરવાને પ્રયત્ન પણ કર્યો. ઇસુ અને તેના વિરોધીએ વચ્ચે વૈમનસ્ય ખૂબ વધી ગયું.

ઇસુ પોતાનાં જીવન દરમિયાન કેટલાક ચમત્કારો કરી શક્યાથી, એ એની વિશિષ્ટતા તેના ભક્તો તરફથી અનેક રીતે વર્ણવાય છે. ઇસુના ચમત્કારોના સંબંધમાં ઇસુના અનુયાયીઓ તરફથી કેટલીક વાર અતિશયોક્તિ પણ થાય છે. ઇસુ પોતાના ચમત્કારોથી જ પોતાનું પક્ષગળ કેટલીક રીતે વધારી શક્યો હતો એમ પણ કહી શકાય.

ઇસુ ઉપવાસનું મહત્ત્વ સારી રીતે બાણુતો હતો. ઉપવાસથી ઇચ્છાશક્તિ તેમજ કેટલીક આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ થાય છે એવી ઇસુની દૃઢ માન્યતા હતી. પોતાના શિષ્યો એક પિશાચનાં નિઃસારણુ નિમિત્તે ઉપવાસ ન કરવાને કારણે પિશાચનાં નિવારણમાં નિષ્ફળ ગયાથી ઇસુએ તેમને પિશાચ આદિથી શાન્તિ માટે ઉપવાસ કરવાનો બોધ આપ્યો હતો. ઉપવાસનું મહત્ત્વ ઇસુની દૃષ્ટિએ કેટલું દૃઢ તે આ ઉપરથી પ્રત્યક્ષ થઈ શકે છે.

ઇસુ હરત-પ્રમાર્જન વિના આહાર ગ્રહણ કરતો એ અત્યંત દીકાપાત્ર ગણાય છે, પણ ઇસુ આ

સંબંધમાં પોતાનો હમેશાં બચાવ જ કરતો. બાહ્ય અશુદ્ધિથી આંતરિક અશુદ્ધિ ન સંભવે એવી ઇસુની દૃઢ માન્યતા હતી. આંતરિક અશુદ્ધિથી જ મનુષ્ય ભ્રષ્ટ થાય છે એવી ઇસુને પ્રતીતિ હતી. શુદ્ધિ હોય તો બાહ્ય અશુદ્ધિઓ ઉપેક્ષણીય બને છે, આંતરની અશુદ્ધિ હોય તો ગમે તેટલી બાહ્ય શુદ્ધિઓ નિર્થક બને છે, એમ ઇસુ વારંવાર સાક્ષાત્ કહેતો હતો.

ઇસુના શિષ્યો અત્યંત સામાન્ય ખુદ્દિના હતા. તેમનાથી ઇસુનો ઉપદેશ બરાબર સમજ ન શકતો. ઇસુને આથી ખોટું લાગતું. તે શિષ્યોની જડ જેવી ખુદ્દિના સંબંધમાં યુક્તળ દીકા પણ કરતો ખરો. શિષ્યોમાં સ્વમાન જેવું બહુ ઓછું હતું. તેઓ તો પદ્વીથી પ્રભત્ત રહેતા. પદ્વીના આનંદમાં જ તેઓ જીવનનું સર્વસ્વ માનતા. આખરે પદ્વીની સર્વ-શ્રેષ્ઠતાનાં સંબંધમાં તેમના વચ્ચે તુલક કલહ જામ્યો. ઇસુએ શિષ્યોનો આ કલહ બોધયુક્ત ભાષણથી શાન્ત કર્યો હતો. ઇસુના પીટર નામના એક શિષ્યે ઇસુનો દ્રોહ પણ કરીને પોતાના પ્રાણ બચાવ્યા હતા. પોતે ઇસુનો અનુયાયી કે શિષ્ય નથી એમ તેને પ્રાણ-રક્ષણનિમિત્તે એકરાર કરવો પડ્યો હતો. ઇસુના શિષ્યો કેટલેક અંશે વફાદાર સેવક જેવા હતા એમ કહી શકાય. ગુરુએ આપેલી કેટલીક સત્તાઓથી તેઓ સત્તાધીશ જેવા બની ગયા હતા.

ઇસુના શિષ્ય જોનાના હોખોમાં કંઈક રહસ્ય જેવું જણાય છે. પદ્ધતિ અને વિચારની નિશ્ચિતતાને અભાવે એ હોખોનું મહત્ત્વ કંઈક અંશે ઘટી જાય છે. ઇસુનું જીવન-વૃત્તાન્ત ખીજા ઘણાઓએ લખ્યું છે પણ એ વૃત્તાન્તો પ્રાયઃ અસત્ય યુક્ત અને અને અતિશયોક્તિભર્યાં લાગે છે. વૃત્તાન્તોના લેખકોને ધર્મનું રહેજે પણ જ્ઞાન હોય એમ પણ માલુમ પડી શકતું નથી. ઇસુનાં જીવન-વૃત્તાન્તમાં ધર્મ જ્ઞાનની પણ ઝાંખી ન થઈ શકતી હોય તો એ જીવન-વૃત્તાન્ત નિર્થક ગણી શકાય એ નિર્વિવાદ છે.

ઈસુનો ધર્મ સર્વ જીવોને સુખદાયી હોય એમ નથી જણાવતું. ઈસુનો ધર્મ સત્ય ધર્મના ઉદ્દેશની સિદ્ધિની દૃષ્ટિએ અર્થ ગ્રહિત પ્રતીત થાય છે. હસાઈઓએ બળજબરી વિગેરેથી ધર્માન્તરણું કાર્ય ગમે તેટલું કર્યું હોય પણ તેથી જનતાના સુખમા વધારો નથી થયો. એમ જરૂર કહી શકાય. સત્ય ધર્મ પ્રકાશ અને સુખનો જ પ્રચાર કરે છે. ધર્મના અનુયાયીઓ વધે કે નહિ તેની પરના સત્ય ધર્મો એને બહુ ઓછી જ હોય છે સત્ય ધર્મીઓ અનિષ્ટનો સર્વથા પરિત્યાગ કરે છે અનિષ્ટ વસ્તુઓ આદિના પરિત્યાગથી સત્યની પ્રાપ્તિ તેમને થઈ શકે છે.

કાઇરદના વ્યક્તિત્વ અને તેના યોધના ગુણ-હોય વિષે પૃથક્ રીતે તેમજ સમુચ્ચ દૃષ્ટિથી આપણે હવે વિચાર કરીએ. કાઇરદના જન્મનો પ્રશ્ન સામાન્ય રીતે અત્યંત રહસ્યચક્રિત લાગે છે કાઇરદના જન્મ સળધમા અનેક વિદ્વાનોએ અનેક દૃષ્ટિનિબંધી ગભીર તિચાર અને અન્વેષણ કરીને અત્યંત મનનીય અભિપ્રાયો વ્યક્ત કર્યા છે. ઈસુનો કુમારીને પેટે જન્મ થયો હતો કે ઈસુનો જન્મ વિશુદ્ધ ગર્ભ-ધારણના પદિણામરૂપ હતો એવો કાઇ વિદ્વાનોનો મત પડતો નથી જીસસના આશ્ચર્ય કારી જન્મ (કુવારી કન્યાને પેટે જન્મ)નો માન્યતાને એક અધર્મો ફતકચારૂપ ગણીને ધનાન્સન નામના એક પાદરીએ તે સળધમા સખતમા સખત ટીકા કરી હતી આથી પાદરીઓની જમાત સાથે જંગરો ઝંઘડો જાગ્યો હતો. ઈસુના જન્મ આદિના સળધમા મી ઈવાન્સને યયાર્થ જ લખ્યું છે કે —

“ સત વ્યુક્તના પહેલા બે પ્રકરણો નરી દતકચારૂપ છે ખ્રિસ્તી મતનો રવીકા કરનાર એક વખતના બીનખ્રિસ્તીઓએ, કાઇરદ પ્રત્યે અત્યંત ખૂબબાવ દર્શાવવા નિમિત્તે કાઇરદનો જન્મ દેવના જેવો બતાવવા અનેક પ્રયાસો કર્યો છે એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય કાઇરદનો જન્મ અત્યંત વિલક્ષણ મયોગમા થયો હોવાની માન્યતા

રિવેક્ષન્ય છે તે કાઇરદ તેમજ ધર્મની નિદા રૂપ છે એ માન્યતા નારિતકાની અધઃશ્લ અને આશકાજન્ય છેક અસત્ય કલ્પિત વાર્તાઓથી પણ ચઢી જાય છે ”

મી હેકેલે કાઇરદના કહેવાતા આશ્ચર્યકારી જન્મ વિગેરેના સળધમા “The Riddle of the universe” મા કહ્યું છે. —

“ કાઇરદના મૃત્યુ બાદ આશરે એક નેકા બાદ સુવર્તીઓના સળધમા કેટલાક પ્રમાણો આપણને પ્રાપ્ત થયા છે આટલે બધે લાખે વખતે જે પ્રમાણો મળે તેના ઉપર કોઇ રીતે આધાર ન જ રાખી શકાય જર્મની અને ઇંગ્લંડના કેટલાક નામાકિત વિદ્વાનો ઈસુનો જન્મ આશ્ચર્યકારી રીતે થયો હતો એવી માન્યતાને કપાલકલ્પિત અને નિગમક માનના લાગ્યા છે એમા કઇ નવાઇ જેવું નથી મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાન, સ્વર્ગારોહણ વિગેરે મત-ચોનો પણ અસરીકાર થના લાગ્યો છે આપણે ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્ર શીર્ષવિશીર્ષ્ય થઇ રહેવું છે. ખુદ ઈસુની વ્યક્તિનો પણ વિલમ થવા પાડ્યો છે.”

કુવારી કન્યાને પેટે ઈસુનો જન્મ થયાની માન્યતા કા તો આધ્યાત્મિક રહસ્યપૂર્ણ છે અને કા તો એ સવથા કપોલકલ્પિત છે ઈસુને વિશા મહત્ત્વ આપવાના ઉદ્દેશથી આ કલ્પિત મતવ્યનો પ્રાકુર્ભાવ અને પ્રસાર મયો હોય અમ સખતિત જણાય છે

હિન્દુ ધર્મ તેમજ બીજા ધર્મોમા પણ ફતકચા એવું સામાન્ય રીતે પ્રાધાન્ય હોય છે એ દતકચાઓમા ઘણીખરી એવી હોય છે જેવું આધ્યાત્મિક રહસ્ય મમજવાનું હોય છે કાઇરદની જન્મ-કથામા આધ્યાત્મિક રહસ્ય જેવું કશુંયે નિબળ નથી થતું સત વ્યુક્તમા સલ કહ્યું છે કે —

‘ જ્ઞેસક્રેના પુત્ર મનાતો જીસસ ત્રીસ વર્ષનો થયો ’ કાઇરદનો જન્મ કુદરતી રીતે જ થયો

હતો એમ આ ઉપરથી સહજ નિષ્પત્તિ થઇ શકે છે. પોતાનો જન્મ આશ્ચર્યજનક રીતે થયો હતો એમ ઇસુ પોતે પણ માનતા નહિ.

ઇસુના એક સમયે ઉચ્ચારેલા નિમ્ન ઉદ્ગારો ખાસ રહસ્યપૂર્ણ છે:—

“હું ક્યાંથી આવ્યો છું અને ક્યાં જવાનો છું તે હું જાણું છું. મારાં ગમન-આગમનરથાને વિષે તમે કશુંયે જાણતા નથી.”

ઇસુએ આ ઉદ્ગારોમાં આત્માનું મહત્ત્વ સમજાવી શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓના વ્યાપ્તિ છોડી દેવાનો પોતાના અનુયાયીઓને બોધ આપ્યો હતો. આત્મારૂપ વસ્તુ-પદાર્થને છોડી શરીરરૂપ છાયાને પ્રાધાન્ય ન આપવાનો ઇસુના ઉપરોક્ત ઉદ્ગારોનો રહસ્યાર્થ હતો.

કેટલાક યાહુદીઓએ ઇસુના જન્મવૃત્તાન્ત સંબંધી એક વાર ખાસ જિજ્ઞાસા કરી હતી. આમ છતાં ઇસુએ પોતાનાં જન્મ સંબંધી મૌન જ સંવ્યું હતું. “પ્રભુ સર્વનો પિતા છે તેમ અમારે પણ પિતા છે. અમારો જન્મ દુરાચારનાં પરિણામરૂપ નથી.” એમ યાહુદીઓએ એક વિશિષ્ટ પ્રસંગે કહેતાં ઇસુએ પોતાના જન્મના સંબંધમાં શબ્દ વટીકી ઉચ્ચાર્યો ન હતો. તેણે તો એટલું જ કહ્યું હતું કે:—

“પરમાત્મા તમારો પિતા હોય તો તમારે મારા પ્રત્યે રત્નહ દાખવવો જોઇએ. મારું આવાગમન હૃદયરથી જ થયું છે.”

પોતે એકલો જ પ્રભુનો પુત્ર છે એવી ઇસુની માન્યતા ન હતી એમ ઉપરના ઉદ્ગારોથી પ્રતીત થઇ શકે છે. યાહુદીઓએ ઇસુનો જન્મ દુરાચારજન્ય હોવાનો ગર્ભિત નિર્દેશ કર્યો હતો તે સંબંધમાં ઇસુએ સંપૂર્ણ ઉપેક્ષા કરીને, પ્રભુ સર્વનો પિતા છે, દુરાચારથી સંભૂત થતાં જાળકેનો પણ પ્રભુ જ પિતા છે એમ સાફ સાફ જણાવી દીધું હતું. દુરાચારજન્ય જાળકનાં આત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ, યથાર્થ જ્ઞાન અને સદાચારથી ઉત્પન્ન થયેલા જાળકના આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપ કરતાં રહેજ પણ ઉતરતું

નથી એવો કાષ્ટરતાનાં કથનનો રહસ્યાર્થ હતો. પોતે કુમારીને પેટે જન્મ્યો હતો કે નહિ તે સંબંધમાં નિશ્ચયયુક્ત વિચારો વ્યક્ત કરવાની પોતાને તક મળ્યા છતાં કાષ્ટરે એ તક જતી કરી. પોતાના જન્મના સંબંધમાં કાષ્ટરે એ રીતે સંપૂર્ણ ઉપેક્ષાવૃત્તિ જ દાખવી

કાષ્ટરતાના જન્મપ્રસંગે કુદરતના નિયમોનો ભંગ થયો હતો એવું કોઇ ઐતિહાસિક પ્રમાણ મળી શકતું નથી. જીસસનાં સંબંધાધ કથનોમાં પોતાના જન્મ સંબંધી કંઇ પણ નિર્દેશ નથી. જે હજારો મનુષ્યને ઇસુનો અનુભવ થયો તેઓ પણ ઇસુના જન્મ સંબંધી બાગ્યે જ કંઇ જાણી શક્યા હતા. આમાંનાં ઘણાને ઇસુનાં જીવનમાં બાગ્યે જ કંઇ રસ લાગ્યો હતો. હીરોડે પ્રજાજનોનો નાશ કર્યો એ એક ઐતિહાસિક સત્ય છે. ઇતિહાસકારોએ હીરોડનાં આ ઘોર પાપી કૃત્યનો અનંક રીતે નિર્દેશ કર્યો છે પણ ઇસુના કેહેવાતા આશ્ચર્યકારી જન્મના સંબંધમાં કોઇ ઇતિહાસવેત્તાએ નિર્દેશ પણ નથી કર્યો. ઇસુનો જન્મ આશ્ચર્યયુક્ત હોવાનું ઐતિહાસિક કે કોઇ અન્ય પ્રમાણ નથી મળી શકતું. ઇસુનો જન્મ આ રીતે કોઇ પણ દૃષ્ટિથી આશ્ચર્યકારક હોવાની માન્યતા કેપોલકસ્પિત લાગે છે.

આજે સંસ્કૃતિ અને કુદરતી વિજ્ઞાનની એટલી બધી પ્રગતિ થઇ છે કે, જ્ઞાનના આશ્રય વિના કોઇ ધર્મની સ્થાપના અને વૃદ્ધિ અસંભવ્ય થઇ પડી છે. જે ધર્મને જ્ઞાનનો આધાર ન હોય તે ધર્મ આ કાળમાં ટકી શકે તેમ નથી. અસત્ય મતવ્યો યુક્ત ધર્મોમાં વૈજ્ઞાનિક અને તાર્કિક દૃષ્ટિએ મહાન પરિવર્તન થવાની ખાસ જરૂર છે. જે તે ધર્મનું રહસ્ય અને તેનાં વાસ્તવિક કારણોનું યથાર્થ જ્ઞાન થયા વિના, આજે કોઇ મનુષ્ય જે તે ધર્મનો સ્વીકાર કરી લે એ પ્રાયઃ સંભવિત નથી.

મનુષ્ય વ્યાપારી વિષયોમાં જેટલી કાળજ રાખે છે, પોતાના લાભલાભનો પ્રતિક્ષણે વિચાર કરે છે તેથી અનેકગણા વિચાર અને અનેકગણી

સલાળ યોગ્ય ધર્મની વરણી અને ધર્મોત્થાનમા મનુષ્યે રાખવાની આવશ્યકતા છે. સ્થિરતા અને નિર્ભયતા વિના કોઇ સુઝ મનુષ્ય વ્યાપારમા એક પાઈ પણ રોકતો નથી. જે વ્યાપાર નિર્ભય અને લાભદાયી ન હોય તેમા પાઇ પણ રોકતી એ છટ નથી આ જ પ્રમાણે સ્થિર અને હાલ્યુક્ત ધર્મનો રીકાર કરી તેમા કાળક્ષેપ કર્યાથી એ નિરર્થક અને બચાવહ થાય છે. ધર્મથી આત્માનુ વાસ્તવિક કલ્યાણ સભવે છે, આથી કોઇ મનુષ્ય ધર્મની યોગ્યથોગ્યતા કે લાભ-લાભતાનો લેશ પણ વિચાર ન કરે તો તે તેની વિચિત્રતાની પરાકાષા જ કહી શકાય

હિન્દુઓના એક અવતારી મહાન પુરુષ રૂપ ગણાતા શ્રી કૃષ્ણના જન્મના સંબંધમા જે માન્યતા પ્રવર્તે છે તે માન્યતામા કંઈક પરિવર્તન કરીને કાષ્ટરતુ જન્મવૃત્તાન્ત ગોઠાવામા આવ્યું છે એમ નિર્દેશ થઈ શકે છે. કાષ્ટરતના જન્મના આ શકાયુક્ત અન કાલ્પનિક મતન્યથી સત્યની પરિણુતિમા અનક વિધેનો ઉપરિચિત થાય છે. સત્યનો પ્રકાશ તેના અજાહજતા સ્વરૂપમા દેખી શકાતો નથી.

અસસ કે બુદ્ધ કોણુ હતા એ પ્રશ્ન બહુ મહત્વનો નથી. તેમનો જન્મ કેવી રીતે થયો, તેમણે જીવનમા શું ઉપદેશ આપ્યો એ પ્રશ્ન પણ ખાસ મહત્વયુક્ત નથી બનેના જીવનમા સત્ય શું છે એ જ પ્રશ્ન ખાસ વિચારવાનો રહે છે.

સત્યની દૃઢ ઇચ્છા એ સુક્તિ-પ્રાપ્તિના નિશ્ચયથી પરિણુમે છે સત્ય-પ્રાપ્તિનો સુદૃઢ ભાવનાથી સર્વ પ્રકારના અસત્ય ભેદોનો નાશ થાય છે, અસત્ય ભાવો, મિથ્યા સશય આદિનો ઉચ્છેદ થાય છે. સત્યની દૃઢ ઇચ્છાનુ પરિણુમન થતા, શાશ્વત સત્યોમા જ શ્રદ્ધા જાગે છે. હૃદયરતા અવિચલ નિયમે જીવનના માર્ગદર્શક બને છે. સત્યની દેહીધમાન જ્યોતિથી જીવન પ્રકાશમય બને છે. સત્યની તલ્લીનતાથી જીવનમા મહાન પરિવર્તનો થવા માટે છે જીવનમા દિવ્ય સ્વરૂપનુ પ્રાગલ્ભ્ય થાય છે. સત્ય આ પ્રમાણે સર્વદા તાત્કાલિક ફલપ્રદ નીવડે છે સત્ય ધર્મનુ પણ તેમજ સમજવું. સત્ય ધર્મના તાત્કાલિક સુદર

ફલો આવે છે. સત્ય ધર્મના અનુધાનથી તાત્કાલિક રીતે જીવનમા અનેરુ પરિવર્તન અવશ્ય થાય છે. જે ધર્મના તાત્કાલિક સુદર પરિણુમે ન નીપજે તેને વાસ્તવિક રીતે સત્ય ધર્મ ન જ કહી શકાય. સત્ય ધર્મના પરિણુમે પ્રત્યક્ષ અને તાત્કાલિક હોય છે. આવો સત્ય ધર્મનો મહાન મહિમા છે. જે ધર્મથી કોઈ પ્રત્યક્ષ ફલની પરિણુતિ ન થાય તે ધર્મ નથી પણ અધર્મ રૂપ છે. એમા કંઈ શકા નથી. સદર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ સર્વથા પ્રત્યક્ષ ફલદાયી હોય છે

અસસના જીવન-પ્રસંગો ખાસ ઉલ્લેખનીય નથી. અસસના જીવન-પ્રસંગોનુ વર્ણન કરતા, અસસને અનુરૂપ કથનોનો પણ કેટલેક સ્થળે નિર્દેશ થયો છે. આવું એક અહિતકારી કથન 'દ્યુક' મા છે તે આ નીચે આપ્યું છે —

“ હમુ સાથે જે મનુષ્યોનો વધ થયો હતો તેઓગાના એકે મૃત્યુ અગાઉ હમુનુ ઉપહારય કર્યું હતુ ખરી તારણુદાર હોય તો પોતાને તેમજ પોતાના સાથીઓને બચાવવા આ સાથીએ હમુને વ્યગમા નિર્દેશ કર્યો હતો હમુના બીજા સાથીન આ નિર્દેશ બીલકુલ ન સ્વચાલી સર્વ મનુષ્યોને પોતપોતાના કર્મોનુમાર ફળ મળે છે અને પ્રશુનો બધ એ જ સર્વથા છુટ છે એમ જણાવી પોતાના મિત્રના ચિત્તનુ સમાધાન કર્યું હતુ. તે પછી આ બીજા સાથીએ સ્વગ-પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે પોતાનુ વિસ્મરણુ ન કરવા હમુને સૂચન કર્યું હતુ. હમુએ આ સૂચન માન્ય રાખ્યુ હતુ ”

હમુના બન્ને સાથીઓએ મૃત્યુ પ્રસંગે હમુનુ ઉપહારય જ કર્યું હતુ એમ ખિસ્તીઓના બીજા તમામ પુરતકો જણાવે છે. જો બન્ને સાથીઓએ ઉપહારય કર્યું હતુ એમ માની લઇએ તો એકને સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ વચન અશક્યવત્ જણાય છે.

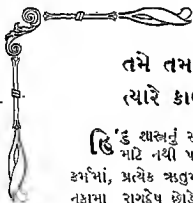
સુવાર્તાઓના લેખકોએ હમુના જીવનપ્રસંગો અને કથનોનુ નિરૂપણુ યથાર્થ રીતે નથી કર્યું. તેમણે હમુના જીવન-વૃત્તાન્તનુ વર્ણન કરતાં પોતાના અકિતવ અને પોતાના વિચારોને વિશેષ પ્રાધાન્ય

આપ્યું છે એમ પણ પ્રતીત થાય છે. ઇસુના જીવનના ફેટલાક પ્રસંગો યથાર્થ હોય એમ પણ નથી લાગતું. એ પ્રસંગોનું આલેખન શક્યતા કે ઇષ્ટતાની દૃષ્ટિએ સવિશેષ થયું હોય એમ સ્પષ્ટ લાગે છે, ફેટલાક જીવન-પ્રસંગોના સંબંધમાં ખૂદ સુવાર્તી-લેખકોમાં જ મતભેદ પ્રવર્તેલો હોય એમ પણ નિર્દિષ્ટ થાય છે. દા. ત. ક્રોસ (સ્વરિતક ચિહ્ન) નું વહન સાધનના નામનો એક મનુષ્ય ઇસુનો ક્રોસ ઉપાડતો હતો એમ જોન કહે છે. ખીન્ન ગ્રંથ લેખકો આ-કથન અસત્ય હોવાનું જણાવે છે. સ્વરિતક ચિહ્નનાં વહનના સંબંધમાં જોનનું મતન્ય અસત્ય હોય એમ હીસે છે.

જગતમાં ક્રાઇસ્ટનું આગમન થયું તે આગાઉ

હજારો વર્ષ યથા ક્રાઇસ્ટની માન્યતાને અનુરૂપ અનેક માન્યતાઓ જગતમાં પ્રવર્તતી હતી. ક્રાઇસ્ટે પોતાનાં જીવનમાં અનેક રૂપકો આદિ દ્વારા જગતને જે ઉપદેશ આપ્યો છે તેવા જ ઉપદેશ જનતાને ચિરકાલથી પરિચિત હતા ક્રાઇસ્ટના વિચારો અને નવીન ગણ્યતા ફેટલીક માન્યતાઓ જુદાજુદા ધર્મ-પુરાણોમાં એક થા ખીજી રીતે ઉપલબ્ધ થાય છે. પુરાણ ગ્રંથોના રૂપકો વિગેરેમાં ધર્મના સત્ય તત્ત્વોનું ગૂઢ રીતે નિરૂપણ કરેલું છે. ઇસુના જીવન કે ભાષામાં અનેરી વિશિષ્ટતાનું દર્શન નથી થઈ શકતું. ઇસુનું જીવન-વૃત્તાન્ત અને યોધા એનેક રંગોથી રંગેલ છે. આથી એ વૃત્તાન્ત અને યોધાનું મહત્ત્વ પ્રાયઃ નામમાત્ર રહે છે.

તમે તમારા આત્મા તરફ પાછા વળશો.
ત્યારે કાળ પણ ક્રિંકર થઈને રહેશે.

હિંદુ શાસ્ત્રનું સાચું શિક્ષણ કર્મકાંડના રૂપને અવિનાશી યનાવવા માટે નથી પરંતુ અવિનાશી આત્માને પ્રત્યેક રૂપમાં અને પ્રત્યેક કર્મમાં, પ્રત્યેક ઋતુમાં અને પ્રત્યેક યુગમાં અનુભવવા માટે છે; માટે હવે નકામા રાગદેષ છોડો. જો રાત હોય તો રાત્રિ સાથે લડો નહિ પરંતુ તે જ રાત્રિમાં દીપક પ્રગટાવો, આભાવારથાને દિવાળીની રાત્રિ યનાવી દો, સંસારને દીપ્તિમાન કરી દો. દિવસ જાગ્યો એટલે રાત પણ પડવાની તો ખરી જ અને કહો તો ખરા કે રાત્રિ કંઈ વાતે દિવસ કરતાં જૂડી છે? દિવસમાં જો એક પ્રકારની ઉત્તમતા છે તો રાત્રિમાં ખીન્ન પ્રકારનું સુખ છે. હા, તેનો લાભ લેતાં આવડતું જોઈએ. કેલિયુગ જો ખરાબ છે તો માત્ર તેને જ માટે કે જે તેને ખૂબ જોવાનું દાર નથી યનાવતો. ત્યારે તમે તમારા અંતરાત્મા સાથે બગાડો છો ત્યારે જ કાળ તમારી સાથે બગાડે છે. તમે એ અંતર્યામી તરફ વળશો ત્યારે જગતરૂપી સંઘર્ષસ્થાનમાં એક અણ્ણની પણ શુદ્ધ શક્તિ છે કે તમને વિધનકર્તા થાય? દિલની દગાળાઈ છોડીને સીધા જનશો તો જૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રણે કાળ સરળ બની જશે.

ઘડીઆઠના ટકોરા શું સૂચવે છે ?

દોહડ

મોહરૂપી નિદ્રાતણી, જળરી નામી નાળ;

માનવબલ જગાડવા, ઘોર કરે ઘડીઆળ. ૧

દુર્ગીત ૭૬.

આકાશ અવલોકી જુઓ, ઊગ્યો રવિ તે આથમે,
સાગર વિષે ભરતી થઈ, તે ઝોટની માથે શમે;
કોઈએ અચળ રહેતું નથી, છે સ્વપ્ન જગ જ નાળતુ.
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરુ સોને કાળતુ. ૧

વધો વિષે અગણિત જતુ, પૃથ્વી પર પેદા થયા,
દીનાળી ન્યાં દેખાણી ત્યા તો, કોણ બચે ક્યાં ગયા ?
ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય અખડિત, કાર્ય જગપ્રતિપાળનાં,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરુ સોને કાળનાં. ૨

છે કર્મકેસી મર્મનો, બહુલેદ ઊઠો એ વિષે,
જેવા હોયે નિજ કર્મ તેજા, દશ્યની દુનિઆ દીમે,
ક્ષણ પ્રતિક્ષણે આયુષ્ય ખરે, વૃદ્ધ દે સો બાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરુ સોને કાળતુ. ૩

રે ચેત ! માનવ ચેત ! માથે મરુનો ભય નાણી લે,
છે હાથ બાણ ત્યા સુધીમા, મોક્ષમાર્ગો માણી લે,
કરી લે ઝડપથી કામ તુ, નિજ કર્મની સલાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ દે સ્મરુ સોને કાળતુ. ૪

ક્યા છે સીકદર ને અકળર ? શ્રેષ્ઠ મમ્મટો હતા,
અદળક-અનર્ગળ સૈન્ય સપત્તિ ! આજ ક્યાં લાગે પતા ! !
નહી નામ-નિશાનો રહ્યા, સૌ છે ચલેલુ કાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરુ સોને કાળતુ. ૫

ટક ટક ટકોર કદી કહે, એ માનવી નિદ્રા તમે,
ભવમિન્દુ તરવા સઘ સૌ, સતકર્મનાં સાધન સમે,
તક બય છે ! તક બય છે ! ! ઘડીઆળ ચેતાવી રહી,
કે એ પછી નહીં નીપજે, જો હાથથી બાણ ગધ. ૬

દોહડ

ચેતો ! ચેતો ! ચતુરનર ! ! ટક ટક કરે ટકોર,

ધંટા આ ઘડીઆળના, દશાવિ શુભ દોર. ૧

લી ધર્મોત્તતિ આહક,

રેવાશંકર વાલજ બધકા, ભાવનગર.

દુનિયાને રાજ કરવા અપરાધી બની દુઃખી ન થાઓ

જડાસક્ત જગતને પુશી કરવા, આનંદ પ્રાપ્ત કરાવવા જડભક્ત માનવસમાજ જડમાં સુંદરતા આણવા નિરંતર પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. અનંતી પુન્યની રાશિ ખરચીને મેળવેલું માનવજીવન અને અત્યંત કષ્ટે મેળવેલું ધન જડની સેવામાં વેડી રહ્યો છે.

માનવી આનંદ મેળવવા જડને સુંદર બનાવે છે; પણ તે સુંદરતાની પરીક્ષા જગત કરે છે. જો જગત માનવીની બનાવેલી સુંદરતાને પસંદ કરે તો જ તે સુંદરતા સાચી કરે છે, અને ત્યારે જ તે માનવીને આનંદ આપનારી થાય છે; પણ જો સુંદરતા જગતને આનંદ આપી શકતી નથી તે સુંદરતા બનાવવા જેણે ધન-જીવન ખરચીને પરિશ્રમ વેચ્યો હોય તે નિષ્ફળ થાય છે, અને તેને આનંદ પણ મળી શકતો નથી; માટે પુદ્ગલોનાંદી જીવોનો આનંદ જડાસક્ત જગતને આપીને છે.

જો જડની રચના આજે સુંદર લાગે છે તે જ રચના અમુક સમય જતાં અસુંદર લાગે છે. અર્થાત્ એક જ પ્રકારની રચના કાળોત્તરે જગતની પ્રકૃતિને અનુસરીને પરિવર્તનશીલ થાય છે, અને તેને લાંબે આનંદમાં પણ અસ્થિરતા ઉત્પન્ન થાય છે.

એક વખત વાડીઓ ગમતી, આજે બાગો ગમે છે; એક વખત છૂટ-ચૂનો-માટી-લાકડાના બનેલાં છાપરાવાળાં ઘરો ગમતાં, અત્યારે સીમેન્ટ-લોહ-કાંકરી-કપડીથી બોક્સિંગ બરેલા ધાત્વાવાળા અંગલાઓ ગમે છે; એક વખત જડાં કપડાં ગમતાં, અત્યારે ઝીણાં ગમે છે; એક વખત ભવાઈ ગમતી, અત્યારે નાટક સિનેમા ગમે છે; એક વખત શુદ્ધ વસ્તુઓથી ઘરે બનાવેલું સ્વચ્છ ભોજન ગમતું, અત્યારે હોટલોનું બનેલું અશુદ્ધ અને અબદ્ધ ભોજન ગમે છે; એક વખત પાઘડી ગમતી અત્યારે ટોપી ગમે છે; અને વખત

વ્યતીત થતાં ઉધાકું માથું; એક વખત ધોતીયા ગમતાં, અત્યારે ધાંધરા ગમે છે-આ પ્રમાણે જડ જગતમાં ફેરફાર થવાથી પુદ્ગલોનાંદી જીવોને આનંદ મેળવવા ઘણી જ અગવડતા નજી કરે છે. પૌદ્ગલિક આનંદના સાધનો હોવા છતાં પણ પૌદ્ગલિક આનંદ મેળવી શકતા નથી. પુદ્ગલોનાંદી આજો ય સંસાર દુનિયાને રાજ કરી પોતે રાજ થવા તન-મન-ધનનો છૂટથી ઉપયોગ કરવામાં જરા ય કંજુસાઈ કરતો નથી; કારણ કે પૌદ્ગલિક આનંદ ઉપર જોઈ આવ્યા તેમ જડાસક્ત જીવોને આપીને હોવાથી આનંદનું સાધન તૈયાર કરવામાં તેઓ જીવોની સમ્મતિ લેવી પડે છે, અને તેમ કરવામાં તન-ધનનો પુષ્કળ વ્યય કરવો પડે છે. સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં અનંતી પુન્યરાશિના યોગે માનવજીવન પ્રાપ્ત થયા પછી જેમને વિશિષ્ટ પુન્યોદયથી ધન-સંપત્તિ મળે છે એવા પુદ્ગલોનાંદી જીવો ધનનો વ્યય કરીને આનંદનાં સાધનો બનાવે છે. કેટલાક પુષ્કળ પૈસા ખરચીને એક બાગ બનાવરાવીને તેમાં એક અંગણો અંધાવે છે, અને પછી પસંદગી માટે વાસ્તુ તથા જમણું કરે છે, અને તે પ્રસંગે જનતાને નોતરી બધુંયે દેખાડે છે. જો જનતાને પસંદ પડી જાય અને રાજ થઈને બાગ તથા અંગણની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરે તો બનાવનાર માલિક ખૂબ પુલાઈને અત્યંત આનંદ અનુભવે છે; પણ જો જનતા નાપસંદ કરી વખોડી કાઢે તો પછી તેને મનમાં ઘણું જ અણગમો થાય છે અને અંગણને તોડી પડાવીને, જનતાની પસંદગીને જાણનાર શિલ્પીને બોલાવીને ફરીથી નવીન બાગ-અંગણ તૈયાર કરાવે છે, અને જનતાને રાજ કરીને પોતે રાજ થાય છે. કેટલાક લોકો સુંદર આભૂષણો જનતાને દર્શિગોચર થાય તેમ પહેરીને બહાર નીકળે છે. જો જનતાને આભૂષણો ગમ્યાં ત્યારે તો પહેરનારને

આનંદનો પાર નહિ, પણ જો જનતાને પસંદ ન પડ્યાં તો વધુ ધનવ્યય કરીને પણ જનતાને રાજી કરવા ફરીથી નવા તૈયાર કરાવશે. કેટલાક જનતાને ખુશ કરવા કપડા કરતા શીવડામણના વધુ પૈસા ખર્ચીને પણ નવીન ઢબના કપડા શીવડાવી જનતાને પહેરી દેખાડે છે. જો જનતાને આનંદ તો પોતાને પણ આનંદ અને જો જનતા નાખુશ તો પોતે પણ નાખુશ. આ પ્રમાણે ધન વાન ભાણુસો જડાસકત દુનિયા જે જે વસ્તુઓ મેળવીને અથવા તો જેવા પ્રકારના આચરણો આચરીને આનંદ તથા સુખ માનતી હોય તે તે વસ્તુઓના પુષ્કળ ધન ખર્ચી સમૃદ્ધ કરીને અને તેવા પ્રકારની આચરણો આચરીને પોતાને સુખી માની, આનંદ અનુભવે છે.

જડાસકત સંસારનો એક જ ઉદ્દેશ હોય છે કે મોઢક વસ્તુઓ બનાવી, સંસારને મોઢકેલા બનાવીને પોતે આનંદ મેળવવો વસ્તુને મોઢક બનાવવાને તેને ઘણી જ વિદ્યુત કરવી પડે છે. વસ્તુ વિકૃત બન્યા સિવાય મોઢ-વિકાગ ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી, અને એટલા જ માટે પુદ્ગલાનદી જીવો શરીરને પણ વિકૃત બનાવે છે.

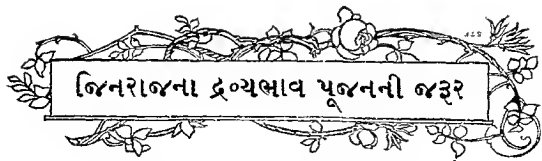
કાષ્ટ મુઠો સુંઝાવે છે તો કાષ્ટ બાલ વધારે છે. તાત્પર્ય કે ધડ ઉપરના ડોકાના ભાગને અનેક પ્રકારના વિકાર યુક્ત બનાવે છે, પોતાના ભાષણને અને પોતાની આત્મને પણ વિકારવાળી બનાવે છે જેવડે દૃષ્ટિ તથા હસ્તસંચાલન મોઢક બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે, અને વિચારો પણ વિકારમય બનાવે છે.

ભોગી હો કે ત્યાગી હો, જડના દાસ બનેલા વિષયાનદી જીવોને કાર્મિક, વાચિક તથા માનસિક ક્રિયાઓને વિકારી બનાવી દુનિયાને વિકારી બનાવ્યા સિવાય આનંદ તથા સુખ મળી શકતાં નથી.

બીજાનો પોતાના ઉપર રાગ ઉત્પન્ન કરવામાં, અથવા તો ચિત્તનું આકર્ષણ કરવામાં તેમના વિચારો તથા વર્તનની અનુકૂળતા સાચવવી પડે છે, અને તેમ કરવામાં દરેક પ્રવૃત્તિઓને વિકારી બનાવી જીવન વિકારી બનાવવું જ પડે છે પોતાની પ્રવૃત્તિઓની અનુકૂળતાથી પોતાના પ્રત્યે થયેલા રાગ અને આકર્ષણના અંગે અનુભવાનો આનંદ ક્ષણિક અને દુઃખમૂલક હોવાથી પરિણામે ઝાંખો પડી જઈને વિદુષ્ઠ થઈ જાય છે, જતા પુદ્ગલાનદી જીવોને અનાદિ કાળના અવ્યયમથી તે જ ગમતો હોવાથી પુનઃ બીજી મળેલ સાધુ સુખ મેળવવાના સાધનોને તેના માટે ઉપયોગ કરે છે.

શક્તિ હોય કે ન હોય તો પણ વ્યવહાર જળવવા અર્થાત્ દુનિયાને સાર દેખાડવા માનવીઓને ઘણા કષ્ટ વેઠવા પડે છે. તદુપયોગી ધનના માટે અનીતિ તથા અધર્મ સેવવો પડે છે, કાળજી કે પોતાના માનેલા સુખ તથા આનંદમાં આવતી અગવડતાઓ દૂર કરવા આ બધું કરવું પડે છે. કરવું પડશે, જરૂર પડશે, નમવું પડશે, વિગેરે વિગેરે ભાવચળ્ય લૌકિક કષ્ટજ્ઞાત પ્રવૃત્તિઓ મન વગરની હોવાથી એક પ્રકારનો દભ છે, અને તે પુદ્ગલાનદી જીવોને પોતાના માનેલા સુખ તથા આનંદના માટે સેવવો પડે છે, તો પણ જેવડે આવા પ્રકારના સુખ આનંદ નજીક થઈ જાય છે અને અધર્મ અનીતિ તથા દભ સેવીને કરેલા અપરાધોની સજા ઉભય લોકમાં ભોગવવી પડે છે માટે સાધુ સુખ-આનંદ જોઈતા હોય તો પોતાની દરેક પ્રવૃત્તિમાં પ્રભુની સમ્મતિ લેવી પ્રભુને ગમે તેમ કરવાથી અપરાધી બનાવું નથી, અને આવી પ્રવૃત્તિઓ સુખ-મુલક તથા નિર્વિકારી હોવાથી પરિણામે સાચા સુખ તથા આનંદના કારણભૂત બની સર્વથા દુ ખનો અત લાવી શકાશે.

—આચાર્યશ્રી વિજયકરતુરસૂરિજી મહારાજ

જિનરાજના દ્રવ્યભાવ પૂજનની જરૂર

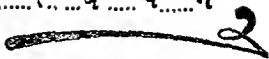
લેખક મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગર મહારાજ

શાસ્ત્રમાં અત્યારે જેમની વાણી ગણુધર પ્રભુ એ પુષ્પમાળા માધક ગુંથેલી જોવાય છે, અને જેની શાંતમુદ્રાવાળા મૂર્તિ મંદિરોમાં સ્થાપન કરાય છે, તેથી ગુરુમુખે શ્રુતજ્ઞાન પ્રગટ થતાં શ્રદ્ધા ધર્મ વીતરાગનું દ્રવ્યભાવ પૂજન કરી લબ્ય જીવો પોતાના આત્માને નિર્મળ કરે છે, તથા તેનું વીતરાગ પદ પામવા તેમની સામે વિનયથી ખેસીને નમ્રતાથી પ્રાર્થના કરે છે. તે ભાવ પૂજન ગણાય છે. તેમ તેનું ધ્યાન કરવું, તેની આજ્ઞા પ્રમાણે યથાશક્તિ વર્તન કરવું તે પણ ભાવ પૂજન છે. પોતાની જિહ્વાને સફળ કરવા ચૈત્યવંદન, જંઙિચિપૂર્વક નમુશ્ચુલું કંઠી, પછી બે જાવંતિ કંઠી સ્તવન કહે છે. પછી જય વીરરાય કંઠી અરિહંતચેષ્ઠઆણું કંઠી એક નવકારનો કાપોત્સર્ગ કરી પારીને સ્પૃતિ ગાય છે. આ ઉપરાંત આઠ સ્પૃતિથી પણ દેવવંદન થાય છે. તે મહાન આચાર્ય કવિવરોએ ભકતામર, કલ્યાણમંદિર, વીતરાગસ્તોત્ર વિગેરે રચીને તે જિનેશ્વરોના યથાર્થ ગુણ તેમાં ગામ પોતાના આત્માને સફળ માન્યો છે. આવા તીર્થંકર પ્રભુ જ્યારે વિચરતા ત્યારે પણ સેંકડો મંદિરોથી નગરીઓ દીપતી હતી. તેમની ધ્વજાઓ આકાશમાં ફરફી રહી મોક્ષનું સ્થાન મેળવવા યેષા કરી આવવા સૂચવતી.

જેના કલ્યાણ (કનક) કલશો કલ્યાણલાયક જિનેશ્વરને સૂચવતા હતા, તે આજના કાળમાં જિનેશ્વરનાં મંદિરોની તો ખાસ જરૂર હોવાથી ગામે ગામ કે શહેરે શહેરમાં તેવાં કરોડો, લાખો કે હજારોના ખર્ચે બંધાયેલા છે. પોતાના શહેરમાં નિવૃત્તિ લઈ થોડા કાળ સુધી ભવ્ય જીવો

ત્રણ કાળ દર્શન કરે છે ત્યારે વધારે દિવસોની નિવૃત્તિ લઈ દેશાવરનાં દહેરાં કે તીર્થસ્થળે દર્શનાર્થે ભય છે. આ પ્રમાણે પદાડ ઉપર પણ નિવૃત્તિ સ્થાન હોવાથી ધનવાન શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકે કરોડો રૂપિયા ખર્ચી, અસંખ્ય વિદ્વેષો આવેલાં તે દૂર કરી તેવાં દેવના પ્રાસાદ જોવાં પવિત્ર દહેરાં બાંધેલાં નજરે પડે છે. તેવાં સિદ્ધાચળ, ગિરનાર, આલ્મ, અબ્દાપદ, સમેતશિખર તથા રાજગીરીના પહાડો ઉપર નજર પડે છે. માંડવગઢ, ચિતોડ, તારંગાજી ભયાં પદાડ ઉપર નિવૃત્તિવાળું સ્થાન દેખાયું ત્યાં સ્થળે એવાં દહેરાં બંધાયેલા છે. ત્યાં જતાં પહાડની સ્વચ્છ શાંત હવા તથા વનસ્પતિનો ધમધમાટ કરતો સુગંધી વાસ, માણસોની ઓછી ગરબાડ, એ સઘળું ચિત્તને નિવૃત્તિ આપી જિનરાજની ભક્તિમાં વિશ્લેષ અંદર ઉતરીને તેમના ગુણો પોતામાં લાવવા કારણ જૂત થાય છે.

જ્યારે ચોરોનો વિશેષ ઉપદ્રવ હતો જ્યારે દેશાવરનાં દેવતા દર્શન કરવાં દુર્લભ હતાં, ત્યારે શ્રીમંતો રાજ્ય પાસેથી પરવાના તથા પહેરાવાળા હથિયાર-બંધ સિપાઇઓ લઈ, સંઘવી તરીકે નામ ધરાવી, આજેવાન ભાગ ગ્રહ, હજારો જીવોને પ્રમાદમાંથી બચાવ કરી, તેમને સાથે લઈ તેવા તીર્થોની યાત્રાએ જતાં. તેના વખતે દેવશાક શ્રાવક આવિકા સદ્ગુરુઓની માધક તેમની સાથે પગે ચાલતા, ઇંદ્રિયોને કબજામાં રાખવા એકાસણું, અંગિલ આદિ તપ-શ્રય કરતા, સંસારના કીચડથી નીકળવા અલ્પ-ચર્ચ પાળતા, ભવિષ્યમાં સાધુપણું આવવાની

કેઈ પણ કામ કરવાની ઉત્કંઠા થાય તે કરી નાખે, વિચાર કરવાથી સમય જતો રહે છે, અને પછી બધીએ મનની આશા મનમાં જ રહી જાય છે.

સારા કે નહારા કામની ઉત્કંઠા તો દરેક માણસને હોય, પણ તેના વિચાર કરવામાં જે ટાઈમ વ્યય થાય છે તે નકામે જાય છે. આશા અમર હોય છે. દરેક મુહૂર્ત આવીને આહવા જાય છે ફરી અવસર મળે પણ જે સમય-ઘડી જાય તે લાખો રૂપિયા ખર્ચતા પાછા મળતા નથી. રૂઢગદાલયનો પાયો નાખવા હજારો જેથી પાસે મુહૂર્ત જોવારાવેલ તેમજુ જ્યોતિષના આધારે સમય-

ટાઈમ નોંધ ખીલી નાખી. આમ જ્યાં પાયો નાખવા રાત્રીને સૂચવ્યું ત્યાં રાત્રીને શકા જવાથી ખીલી ફેરવી નાખી. પછી ગમે તેટલી જોસાડે તે વૃથા હતું. જે સમયે કામ થયેલ તેવું કામ પાછું ફરીથી થતું જ નથી. આ ઐતિહાસિક દાખલો ખ્યાલમાં રાખવા જોવો છે.

જત્રાએ જવું હોય, વિચાર કરતાં કરતાં સંજોગો જોતાં જોતાં ઉમર બધી વહી જાય, પછી મનજીભાઈ દીવાન કામ કરી ન શકે, જીવાત્મા રાજનું જોર કમતી થાય, સુમતિ રાણીનું આલો નહી, દશે દરવાજા ખજાજી ઊઠે, કુમતિ રાણીનો પાવર ચાલતો હોય, કોટ

દારજીવ જમીન પર સચારો પાથરી સતા, સર્વે હવેને અભયદાન આપવા તથા મનની ચચળતાને વશમાં રાખવા સચિત વસ્તુનો ત્યાગ કરતા તથા કોકોત્તર દેવ, ગુરુ, ધર્મ પૂજનીય, વદનીય, માનનીય, આદ્યુષ્ટિય હોવાથી તેમાં જ પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખતા, તેથી તે પાદચારી, એકલઆહારી, જોવ-સચારી, બ્રહ્મચારી, સચિતના પરિહારી તથા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારી ગણાતા. હાલ રેલ્વે યવાથી ગમે ત્યારે એકલા જઈ શકાય તેમ હોવાથી તેવા પાદ-વિહારી સઘો પ્રથમ કરતાં જોઈ પ્રમાણમાં નીકળે છે, તો પણ સાધુ, માધ્વી પણ ચાલનારા હોવાથી તેમની પ્રેરણાથી કે તેમના ઉપર જલ્દી ભક્તિભાવ ધરાવવાથી તેવા સઘો હાલમાં વીસમી સદીમાં પણ પચમ કાળમાં પણ નીકળે છે. તેવી જ રીતે સમેતશિખરજીનો સઘ આગળ ગૃહસ્થવર્ગ હકીમીયતના ધરથી નીકળેલા સામંજ્યો છે તેમ આવકો પણ સાધુઓને સહાય આપી જગાળા, મગધ વિગેરે

જે આર્થ દેશો છે ત્યાં વિહાર કળવે છે તેમાં શ્રાવકની વસ્તીના અભાવે કમપણાથી અનાર્થ પ્રાય, થઈ પડ્યો છે તેના ઉદાર માટે તથા પવિત્ર તીર્થકરોના પવિત્ર પગલાથી પાનન થયેલી કલ્યાણકબ્જિના ક્ષેત્રને સ્પર્શવા ઉચિત મુનિરાજોને સાથે લેઈ શ્રાવક સમુદાય આવે છે તે પણ સઘ જ છે. આ દેશમાં સાધ્વીઓને આવવાનું ઘણું કંઠણ છે. પુરોહીથી પણ લાખી મજલે આવ્યા તેવું હોવાથી સાધ્વીઓનો વિહાર આ દેશમાં યવો મુશ્કેલ છે, પણ જે સાધુઓ વારંવાર વિચરતા રહીને ગામે ગામ જીવિંસક લોકોને ધર્મી જાનાવી, ગાયત્રી આપવા ગોળ કરશે તો ભવિષ્યમાં તેવા સુધારા યવાથી સાધુ સાધ્વીને વિહાર સુગમ થતાં આવકને જોઈ શ્રમ થશે તથા સાધુ ભગવતો પણ વારંવાર આવી તીર્થભૂમિ વિગેરે સ્પર્શીને, આત્માને સ્થિર કરીને ખરે અધ્યાત્મ મેળવશે.

હગહગતો હોય-આવી દશા થયા પછી જે જે કામની આશા રાખી ફતેહ મેળવવી તે ફીફાં (ફિતરાં) ખાંડ્યા જેવું થાય !

માટે હે ભાઈ તારે દાન પૂન્યના સારાં કામ કરવાં હોય, ધર્મશાળાઓ બંધાવવી હોય કે પુન્યના બીજાં કામ કરવા હોય, વળી પેઢી ખોલવી હોય કે તારા જીવનમાં કોઈ અનેક કામ કરવાની ઉત્કંઠા યદ્ય હોય તે વિચાર નહીં કરતા જલ્દી કરી નાખ.

વિચાર કરતા વાત થાય. પછી બીજાની સલાહ લેવા જતા પ્રશ્ન થાય. તેમાંથી ચર્ચા ઉઠે. પછી તે વાત શંકા ટાળવા ત્રીજે કાને જાય અને વાત ફેલાય એટલે છેડા આવે નહીં અને કોઈ દિવસ સીધી સડક વિના ગાડું સીધું ન ચાલે.

આપણે સલાહ લેવા ભોગ હોય ત્યાં સલાહ, લેવી પરંતુ આપણા મનને પ્રથમ કાણુમાં રાખી, મારે તો આમ જ કરવું છે તે કરી લેવું. પરંતુ એક વાત ધ્યાનમાં લેવી. તારે જે કામ કરવાનું હોય તેમાં હઠ કે કદાચદ ન હોવો જોઈએ, તેમ કોઈનું ખરાબ કામ થાય તેવું કામ તો પછીથી જ કરવું.

“સારા કામમાં સો વિઘ્ન”નું સૂત્ર ધ્યાનમાં લાવી પહેલાં સારા કામ કરવાં. સદ્ગુણી બનવું, વિવેકી બનવું, દયાળુ બનવું. તે દરેક પણ કામ કરવાની ગણતરીમાં જ છે

બાળકને કેળવણી આપવી, તેને લાઈન પર ચઢાવવા તે પણ તારી ફરજ છે.

હાલમાં મા બાપો પોતાના સંતાનોની ઉભર જોતા નથી, તેનું શરીર કે સ્થિતિ જોતાં નથી અને લોગ્ન કરવા તૈયાર થાય છે અને જીવનનો લઠાવો લેવાં મંડી જાય છે ! પછી પાંચ-દશ વર્ષમાં જ જ્યારે તે સંતાનોને આપણી આંખ સામે દુઃખી થતાં દેખીએ છીએ અને ઘણી વખત મરણને શરણ કે આપઘાત કરતાં દેખીએ છીએ ત્યારે તે મુગે મોઢે જોઈ લઈએ છીએ ! અને પછી નસીબ સારાં ન હતાં અથવા લેવાદેવી ન હતી આમ ફોગટ માથું પછાડવું તે કેવળ મૂર્ખતાઈ જ કહેવાય.

માટે દરેક વ્યવહાર કામમાં પણ સદ્ગુણ રાખો અને લાંબા ખોટા વિચાર મૂકી દઈ લાલાઈના કામ કરવા અને કેળવણીના સુધારામાં ઝુકાવો તો તેમાં તમારી અને દેશની પ્રગતિ રહેલ છે.

પારેખ રાયચંદ મૂળજી-ખેલા

આત્મ શ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન

અનુ: અભ્યાસી B A.

અનેક મનુષ્યો એવા એવામા આવે છે કે પ્રથમ તો તેઓ પ્રત્યેક કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક કરવા માટે તૈયાર થઈ જાય છે અને કેટલાક સમય કરતા પણ રહે છે, પરંતુ પોતાની નિબળતા અને નિરુત્સાહને લઈને કેટલાક દિવસ પછી પોતાની અસમર્થતા પ્રકટ કરીને તે કાર્ય અધૂરું છોડી દે છે, એ તેઓની મોટી ભૂલ છે સસારમા એવું કોઈ પણ કાર્ય નથી કે જે મનુષ્ય નથી કરી શકતો તે કહ્યુમા કહ્યુ કાર્ય પણ કરી શકે છે એ ઉપરથી એવા સિધ્ધાંત નીકળ્યા કે ‘મનુષ્ય ગમે તે કાર્ય કરવા સમર્થ છે.’ પણ પોતાના આત્મા ઉપર અચળ વિશ્વાસ નોંધયે. ઉક્ત સિધ્ધાંત સાંભળીને જ કોઈ એમ ઇચ્છે કે હું આત્મશ્રદ્ધાના ઉચ્ચ ગુણથી ઉત્પન્ન થનાર અદ્ભુત કૃપા ગ્રહણ કરી લઉં તો તે સર્વથા અસંભવિત છે એમા જરા પણ સંદેહ નથી, તેમજ માણસ ગમે તે કરવા સમર્થ છે એ વાક્ય પણ નિસંદેહ સિધ્ધાંતરૂપ જ છે શાસ્ત્રના અવગ્રાહન તથા પૂર્વજોના વચનો શ્રવણ કરવાથી પણ એની સાર્થકતા સિધ્ધ થાય છે, પરંતુ ન્યા સુધી આપણે પોતે તેમા અનુભવ પ્રાપ્ત ન કરી લઈએ ત્યાં સુધી તેની સત્યતા ઉપર કેવી રીતે વિશ્વાસ હોઈ શકે? અને વિશ્વાસ થાય તો પણ તે સ્થાયી નહિ હોય, કારણ કે ન્યા સુધી આપણને પોતાને આપણી શક્તિનો અનુભવ ન હોય ત્યાં સુધી હજારો સત્પુરુષો કે સમ્મુખા આપણી સમુખ એ સિધ્ધાંત સ્થાપિત કરે તો પણ આપણી અશ્રદ્ધા રહેશે. ઉક્ત સિધ્ધાંતની સત્યતા ઉપર આપણને ત્યારે જ વિશ્વાસ આવશે કે ત્યારે આપણે પોતે ગમે તેવું કઠિન કાર્ય અનેક પ્રયત્નોવડે પૂર્ણ

કરીને અનુભવ પ્રાપ્ત કરી લઈએ.

‘વૈરાગ્ય નિર્ભયતા આપનાર છે, ઈશ્વર-ભક્તિથી સમસ્ત કામનાઓ સફળ થાય છે. સદ્ગુણોથી સુખ તથા શાંતિ મળે છે.’ વગેરે અનેક વાક્યોના આપણે સિધ્ધાંતરૂપ માનીએ પરંતુ ન્યા સુધી આપણે એનો અનુભવ ન મેળવીએ ત્યાં સુધી એની સત્યતા ઉપર કેવી રીતે વિશ્વાસ કરી શકીએ? ઉપર્યુક્ત વચન પ્રત્યેક સમયે પ્રત્યેક દેશમા મનુષ્ય એવી રીતે જ કહ્યા કરે છે, પરંતુ એ સાચુ છે કે જુદું એનો અનુભવ કોઈને થયો હોતો નથી, તથા તો એ શબ્દોનો પ્રયોગ ખીન્નઓને એનાથી લાભ થાય એવા હેતુથી જ કરતા હોય છે. ણસ, એમા જ તેઓ ‘પોતાનું’ કર્તવ્ય પાલન સમજે છે. જે શબ્દોને ત્યાં ખીન્ન મનુષ્યોની સામે સિધ્ધાંત તરીકે ઉપસ્થિત કરે છે તેનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેઓએ કદી પણ પ્રયત્ન કયો હોતો નથી તેમજ તેમને તેનો અનુભવ પણ થયો હોતો નથી. ન્યા ત્યાં શબ્દાંબર જ સંભળાવ્યા કરે છે.

એવી રીતે તો શાસ્ત્રમાથી આપણે અનેક સિધ્ધાંતો ગ્રહણ કરી શકીએ છીએ, પરંતુ તે ગ્રહણ કરીને ચૂપ બેસી રહેવું કયા સુધી ઈચ્છત છે? આપણું કર્તવ્ય છે કે આપણે એ ગ્રહણ કરી લીધેલા સિધ્ધાંતોમાથી એકમેકને કાર્યરૂપમા પરિણત કરીને તેની સત્યતા તેમજ અસત્યતાનો નિર્ણય કરી લઈએ. ત્યારે આપણને આપણા અનુભવદ્વારા વિશ્વાસ થઈ જાય ત્યારે આપણો કરેલો વિશ્વાસ સાચુ જ્ઞાન કહી શકાય છે; નહિ તો તેનો સંગ્રહ કરવો નકામા ભારરૂપ છે

અર્થાત્ કાન કુંડલથી નહીં પણ શાસ્ત્રશ્રવણથી શોભે છે, હાથ કંઠણ પહેરવાથી નહીં પણ દાન દેવાથી શોભે છે અને કરુણાપરાયણ મનુષ્યની કાયા ચંદન-ચર્ચનથી નહીં પણ પરોપકારથી શોભે છે.

આ નાના સરખા શ્લોકમાં ખરેખરા અશ્વય આભૂષણો કવિએ બતાવી દીધા છે અને એમ કરીને કર્તવ્યનું ભાન કરાવ્યું છે.

બાહ્ય સૌંદર્ય અચળ નથી. ગમે તેટલા ઘરેણા પહેરીએ, સુંદર વસ્ત્રો પરિધાન કરીએ, પાઉકર લગાડીએ, દાંત, હોઠ અને હાથ-પગ રંગીએ, સફેદ વાળ કલપ લગાવી કાળા બનાવીએ તો પણ આખરે એ સૌંદર્ય ક્ષણભંગી છે. કદાચ દીર્ઘ કાળ રહે તો પણ તેમાં આત્માનો અર્થ સરે તેમ નથી. તેને બદલે સુભાષિતકારનાં

કથન મુજબ કુંડલ, કંઠણ કે ચંદન રહિત એવી સાદી વ્યક્તિ પણ શાસ્ત્રશ્રવણ, દાન અર્પણ અને પરોપકારકરણને અનુસરે તો તેથી પ્રાપ્ત થતો એ અનહદ આનંદ-દેવી આનંદ આત્માને ઘૂબ જ લીધે ચકાવે છે, પછી તો બાહ્યાડંબર તરફ લક્ષ જ જતું નથી.

લેખનો નિષ્કર્ષ-સાર એ છે કે યથાર્થ સૌંદર્ય ક્યાં છે? તેનો જવાબ એ છે કે સદ્-શુભ્રામાં, સત્કાર્યોમાં અને પરહિતમાં જ દેવી સૌંદર્યનો વાસ છે. એ સૌંદર્યને વરવાથી મનુષ્ય દેવ સમાન બને છે.

એ અશ્વય આભૂષણને સૌ કોઈ ધારણ કરે એ શુભેચ્છા

રાજપાળ મગનલાલ બહોરા

આત્માગ્નિના ચરણોમાં જગતરૂપી ઓક્ષિજન ખેંચાઈ આવવો જોઈએ.

જે પોતાને મદદ કરવા તૈયાર છે તેને મદદ કરવાને ઇશ્વર સદા તૈયાર છે. અંગ્રેજીમાં એક કહેવત છે કે-“ પ્રથમ લાયક થાઓ; અને પછી ઇચ્છા કરો.” (First deserve & then desire) પરંતુ રામ કહે છે કે તમે ફક્ત લાયક જ બનો એટલે ઇચ્છા નહિ કરો તો પણ તમારે યોગ્ય બધું જ તમને પ્રાપ્ત થશે. જે અહીંયા અગ્નિ સંગતતા હોય, તો ઓક્ષિજન વાયુ ત્યાં ખેંચાઈ આવવો જ જોઈએ. ભીંતમાં ચણવા યોગ્ય પત્થર રસ્તામાં રક્ષણતા શી રીતે પડી રહી શકે? જે તમો અધિકારી થાઓ તો તમારી કદર જરૂર થાય. જગ્યા શોધવામાં ફોગટ વખત ન શુભાવતાં તે જગ્યાને લાયક થવાની જ જિંતા રાખો. પ્રથમ પગમાં ફોલ્કો તો થવા દો એટલે કાંટો એની મેળે જ બહાર નીકળીને તેને ફેડી નાખશે. તું શા માટે આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ અને તારા વગેરે ઉપર આટલો બધો મોહી પડ્યો છે? તું પ્રથમ લાયક બની જા. તોમને સો વખત ગરજ હશે તો તારા હાથ ધોઈ ધોઈને પીશે.

—સ્વામી રામતીર્થ

પ્રવાહના પ્રશ્નો

જૈન-દર્શનની વિકાસ દૃષ્ટિ

સર્વ ધર્મોના સમીક્ષામા જૈન ધર્મને વિશ્વધર્મ તરીકે માન્ય રાખવામા આવેલ છે એટલે કે જૈન-દર્શનમા કેટલાક તત્ત્વો એવા રહેલ છે કે એ તત્ત્વોના સ્વીકાર કોઈપણ સપ્રધાય, ધર્મ-પ્રેમી સરેજે કરી શકે. કારણુ જૈન-દર્શનની ઇમારત આત્મવિકાસના ધોરણુ પર ચાલેલ છે. એના દરેક તત્ત્વોમાં મુખ્યત્વે આત્મ-ધર્મ પર ભાર મૂકાયેલ છે, પરંતુ પ્રશ્ન માત્ર એક જ રહે છે કે-એ વિશાળ દૃષ્ટિનો જગતને ખ્યાલ કોણુ આપે ?

હતકાળનો ઇતિહાસ આપણને ખ્યાલ આપે છે કે એ સમયે જૈન-ધર્મ માત્ર અસુક વર્ગનો જ ન હતો રાજા અને પ્રજામા એનો વિશાળ દ્વિતીય પ્રચાર કરવામા આવતો કોઈ પણુ પ્રાન્તનો પ્રાચીન યુગ આપણને એક વખત એ પ્રદેશમા જૈન ધર્મની જહોજલાલીનો ખ્યાલ આપે છે. સારાયે પ્રાન્તમા જૈન દર્શનને પ્રાધાન્ય મળેલ છે, અને જેમ જેમ એના પ્રચારમા મદદતા આવતી ગઈ તેમ તેમ જૈન-જગતની જહોજલાલી ઓસરતી આવી પાશ્ચાત્યોની જૈન ધર્મની જ્ઞાન-પિપાસા

આજે આ વિકાસ દૃષ્ટિ ક્ષેત્ર તૈયાર થતુ આવતુ હોય એમ લાગે છે સ્વ. આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવાન દસરીશ્વરજીના યુગમત્, અમેરિકાના (ચીકાગો) આગણે સર્વ ધર્મ પરિષદનુ સમેલન મળતા તેમા જૈન દર્શનનુ દૃષ્ટિબિન્દુ રજૂ કરવા માટે આમ ત્રણ મળ્યુ હતુ. અને તેનો સ્વીકાર કરી શ્રીયુત વીરચંદ સધવજીને ત્યા મોકલવામા આવ્યા. જૈન-દર્શનને અગે તેઓએ જે જે વ્યાખ્યાનો અને નિબંધો

રજૂ કર્યા તેની સુદર છાપ ત્યા પડી હતી. અને પરિણામે વિદેશના જ્ઞાનપિપાસુઓમા જૈન ધર્મના અભ્યાસ માટેની હિતચક્તા જન્મી હતી આ જગૃતિને સ્વ આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીએ જાળવી રાખી તેમના પ્રયાસથી પણ ત્યા જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ વધુ સમય જતા જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરનાર એક સોસાયટી ત્યા સ્થપાણી, ખીજી બાજુ જૈન ધર્મના મુખ્ય સાહિત્ય તરફ ત્યાના વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ જતા ઘણા પ્રયોનો જર્મન-ઇંગ્લીશ ભાષામા સુદર અનુવાદ થયો આજે પણ આ જ્ઞાનની જ્ઞાનપિપાસા ત્યાના યોગ્ય એક વિદ્વાનોમા જગૃત છે.

આપણે ત્યાં શું ?

આ સમયો વિચાર વિદેશની દૃષ્ટિએ કર્યો, જ્યારે દિન્દને અગે પણ આ પ્રશ્ન એટલો જ વિચારણીય છે, પરંતુ વિદેશનો વિચાર એટલા માટે કરવો જરૂરી છે કે આજે કોઈ પણ સિદ્ધાન્ત કે વસ્તુનું મૂલ્ય, તેના પર વિદેશની મહોરછાપ પડવા પછી વધી જાય છે. એક ને એક વસ્તુનું મૂલ્ય આપણે સમજતા હોઈએ અને આપણી શૈલીએ જનતા સમક્ષ રજૂ કરવામા આવેલ હોય તેનો જેટલો પ્રભાવ પડે છે તે કરતા વધારે પ્રભાવ એને એ વસ્તુ કોઈ વિદેશી વિદ્વાનના દરતે રજૂ કરવામા આવે ત્યારે પડે છે; અને ઇતર સમાજમા જૈન-દર્શનનો પ્રચાર કરવાની દૃષ્ટિએ આ પ્રશ્ન વિચારીએ તો એમા વિદેશના વિદ્વાનો વધારે કામ કરી શકે. અલગત, કોઈ સમયે સિદ્ધાન્તની ગેરસમજ ન થવા પામે એ માટે તેઓની સામે એકાદ જૈન વિદ્વાનનો સહકાર યોજવો ઘટે.

અભ્યાસક્રમમાં સર્વધર્મોને સ્થાન

હવે આ પ્રશ્ન હિન્દની દૃષ્ટિએ વિચારીએ. આને શિક્ષણનો પ્રશ્ન ન્યારે શરાણે ચઢ્યો છે, અને તેને સર્વ-સામાન્ય રૂપ આપવાનો વિચાર ચાલે છે ત્યારે તેમાં એક પ્રશ્ન એ પણ વિચારવામાં આવે છે કે સ્કુલોમાં ચાલતી વાંચનમાળા, અભ્યાસના પુસ્તકોમાં દરેક ધર્મના સિદ્ધાન્તો રજૂ કરતું સાહિત્ય પીરસતું એટલે કે સર્વ-ધર્મ તરફ સમજાવતી ભાવના ઊગતા જીવનમાં પ્રવેશે. જનતા એક ખીમના ધર્મની તુલના કરતા શીખે એ માટે દરેક મુખ્ય ધર્મની આછી રૂપરેખા પાઠ્ય પુસ્તકોમાં રજૂ કરવી. આ દૃષ્ટિએ કાઠિયાવાડના એક એ દેશી રાજ્યોમાં વાંચનમાળા તૈયાર કરવામાં આવેલ છે, પરંતુ તેમાં જેમને તેટલું જાણ નથી, વિશાળ દૃષ્ટિ નથી, તેમજ સિદ્ધાન્તની કેટલીક ગાળતા વિચારવા જેવી છે. ગોન્ડલની સીરીઝમાં જૈન-ધર્મને અંગે જે રૂપરેખા રજૂ કરવામાં આવેલ છે તે જો કોઈ નિષ્ણાતને જતાવીને રજૂ કરવામાં આવે તો જરૂર તેમાં રહેલ ગેરસમજ દૂર થવા પામે.

તાજેતરમાં ઇન્દોર સ્ટેટ એક વાંચનમાળા તૈયાર કરી રહેલ છે, અને તેના એક એ પુસ્તકો તો પ્રગટ થવાની તૈયારીમાં અગર તો પ્રગટ થઇ પણ ગયા હશે. આ વાંચનમાળા પણ સર્વ ધર્મની સમીક્ષા રજૂ કરવાની દૃષ્ટિએ જહાર પાડવામાં આવનાર છે. ઇસાઈ, હિન્દુ, પારસી, બૌદ્ધ વગેરે ધર્મને અંગે કેટલાક પાઠો તેમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે, તેવી રીતે જૈન ધર્મને અંગે પણ તેમાં પાઠ રજૂ કરવામાં આવનાર હોવાની વાત જહાર આવી છે આ વાંચનમાળા તૈયાર થાય તે પહેલાં જૈન દર્શનને અંગે તેમાં રજૂ થતો પાઠ કોઈ જૈન વિદ્વાનની દૃષ્ટિ નાંચે પસાર કરાવવામાં આવે તો તે વધારે હાલ છે.

આવી જ રીતે જતારસ યુનીવર્સિટી, કલકત્તા યુનીવર્સિટી, વગેરે સંસ્થાઓમાં જૈન ધર્મના અભ્યાસ અંગે ખાસ અભ્યાસક્રમ ચોજવામાં

આવેલ છે, અને જો વધુ પ્રચાર કરવામાં આવે તો ઘણા સ્થાનોમાં જૈન-દર્શનને સ્થાન આપવામાં આવે એ એ શંકા વિનાતું છે.

માગધી ભાષાની વધતી જતી લોકપ્રિયતા

આ ઉપરાંત માગધી ભાષાને ન્યારે યુનીવર્સિટીમાં સ્થાન આપવામાં આવે છે ત્યારે જ્યાં જ્યાં સગવડ મળી છે ત્યાં ત્યાં કોલેજમાં માગધી ક્લાસ શરૂ કરવામાં આવેલ છે, પરંતુ કોઈ સ્થાને અભ્યાસક્રમની રસિકતાને અભાવે યા કોઈ તરફ કોલેજની તે પરત્વે રહેલ શુષ્ક દ્રષ્ટિને અંગે તેવું જોખમ તેટલું સંગીન પરિણામ આવી શકે નથી. સાથોસાથ એ વાત રહેજે સમજી શકાય તેવી છે કે માગધી સાહિત્યને યુનીવર્સિટીમાં સ્થાન મળે ત્યારે તેનો ખરો લાભ જૈન-જગતને છે, કારણ જૈન દર્શનનું મૂલ્યવાન સાહિત્ય માગધી ભાષામાં રચાયેલ છે, એટલે કોઈ પણ માગધી ભાષાના અભ્યાસક્રમે માગધી અભ્યાસની સાથે જૈન-ધર્મના સિદ્ધાન્તની ભાષાના અભ્યાસની તક આપોઆપ મળી જાય છે. એ રીતે જૈન ધર્મનું જ્ઞાન પ્રચાર પામતું જાય છે.

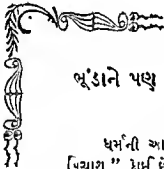
આપણું આધુનિક કર્તવ્ય શું ?

આમ ન્યારે ઇતર-દર્શનમાં, યુનીવર્સિટીઓ અને શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં તેમજ વિદેશના રોકલરોમાં જૈન-ધર્મના જ્ઞાન માટેની પિપાસા જાગૃત થતી આવે છે, એ માટે આપોઆપ જાગૃતિ થતી આવે છે ત્યારે આપણો એ દિશામાં પ્રયાસ શું છે ? આ પ્રશ્ન રહેજે ઉપસ્થિત થાય છે.

આ દરેક પ્રવૃત્તિને રસપૂર્વક અવલોકનાર, એમાં ગ્રેરણા મૂકનાર, અને તેનો વધુ ને વધુ પ્રચાર થતો રહે એ માટે કાળજીપૂર્વક કાર્ય કરનાર આને આપણી પાસે કોઈ રતન સંસ્થા નથી.

જેન સાહિત્ય પરિપક્વ આ દિશામાં કદક કરી શકત પણ આજે તેનું અસ્તિત્વ નથી. કોન્સર્વેશનની શુદ્ધ અવસ્થામાં આ કાર્ય ઉપાડી લેવાની શક્તિ આજે દેખાતી નથી. સમાજમાં વિદ્વાનો છે, શક્તિશાળી સેવકો છે અને બીજી રીતે વિચારીએ તો આ દિશામાં છૂટો-છવાયો પ્રયાસ જુદી જુદી રીતે ભાગીદારી શૈલીએ ચાલુ છે, પરંતુ પ્રથમ માત્ર રહે છે એ બહેતી શક્તિને કેન્દ્રિત કરવાનો, જુદી રીતે ખરચાતી શક્તિને એકરૂપ આપવાનો અને

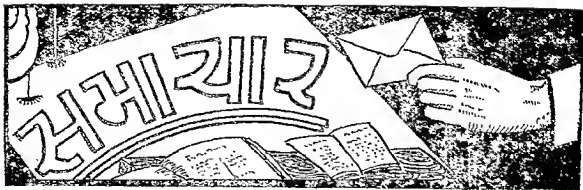
જેન દર્શનની વિચારણા બાવનાનો પ્રચાર કરવા માટે યોગ્ય યોજના વિચારી એક સરચા ઊભી કરવામાં આવે તો એક જ વર્ષના ગાળામાં હજારોના કાને જેન ધર્મનો અવાજ પહોંચાડી શકીએ, અને બીજી બાજુ કેટલાક સ્થાને ઓછા માનને અંગે કે અજાણપણાના પરિણામે ગેર સમજ ફેલાવનાર સાહિત્યમાં જેન-દર્શન કે પ્રતિદાસ પર આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હોય કે તેનો યોગ્ય રદીઓ પણ આવી સંસ્થા આપી શકે

જૂંડાને પણ આવકાર [આપ; કારણ કે તે તારું ભણું કરવાને આવેલો છે

ધર્મની આજ્ઞા તો આ છે કે.—“નીચ શત્રુ, પાપણુ હૃદય-પિત્રાશ” કોઈ છે જ નહિ. ફક્ત તારા પવિત્ર ગરબ જ એ સર્વ વેળામાં પ્રગટ થાય છે કોઈ પોતાનું નયારે જૂડું કરતું નથી તો તારું જૂડું કરી શકનાર કોણ છે? હજારો વિષ જેવો કોઈ માણસ તારી પાસે આવેલો તારી બાલકાઈએ જણાય તો તારે અવરજ માની લેવું કે કોઈ કોઈ જેવા ઝેરી રોગને દૂર કરવાને તે આવેલો છે, માટે લાલે આવ્યા જાણી તેને પ્રેમપૂર્વક આપકાર આપ એવી હજારો વિષ જેવી વ્યક્તિ પ્રત્યે વેર વાળવું, શિક્ષા કરવી, દ્વેષ ગાખવો એ વિચાર એવો ગ્રીષ જેવો છે કે જે સ્પષ્ટ રીતે દેખાડી આપે છે કે તારા અંતરમાં અમાનવ મુઠ્ઠું સડી રહ્યું છે મુઠ્ઠા વિના ક્રોધરૂપી ગ્રીષ કદાપિ આવતું નથી. ધર્મ તો એક એવો અટ્ટળ સિદ્ધાંત ફરમાવે છે કે “ધૂર્તમાત્ર પોતાને જ ધૂતી શકે છે” જેનામાં ધૂલતા હરો તે તેને પોતાને જ સારી પેઠે શિક્ષા વિના નથી છોડવાની. એવાને માટે કોઈપણ ટેકાણું આપરો જ નથી

—સ્વામી રામતીર્થ.

રાયકોટ(પંજાબ)માં જિનમંદિરની સ્થાપના

રાયકોટ(પંજાબ)માં આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનું ચાતુર્માસ.

ચોત્રીશ વર્ષ અગાઉ આચાર્ય અને પધાર્થી હતા ત્યારે અગીયાર ધરવાળા સ્થાનકવાસીને પ્રવે. મૂર્તિપૂજક બનાવેલ. તે ભાષ્યોમાંથી અમુક ગૃહસ્થો નાગજ, અંગાલા, રાજપુર થઈ હુધીયાના અને માલેરકોટલાના ગૃહસ્થોને સાથે લાડી, સુનામ ગામ આવી, રાયકોટના બસેંદ આગેવાનોનો વિનંતિપત્ર સ્વરૂપ સમક્ષ રજૂ કરી, આગ્રહપૂર્વક ચાતુર્માસ માટે વિનંતિ કરતાં સૂરીશ્વરજીએ લાલાલાબનો વિચાર કરી તેગની વિનંતિના સ્વીકાર કયો, જેથી તેઓના તરફથી પંજાબના દરેક શહેરમાં આમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યું.

આચાર્યશ્રી સુનામ, માલેરકોટલા, એમદ-ગઢની મંડી, અંગાલાથી સમુદાય સહિત વિહાર કરી રાયકોટ પધાર્યા બ્યાં તેઓશ્રીનું અપૂર્વ સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે અમૃતસર, કસુર, જરા, પટ્ટી, ઝંડીયાલા, બલધર, હુશિયારપુર, ફગવાડા, હુધીયાના, અંગાલા, સમાના, માલેરકોટલા, સદોરા, નારાવાલ, વગેરે શહેરના હજારો સ્ત્રી પુરુષો સ્વાગતના ભવ્ય વરથીડામાં હાજર હતા.

જેક શુદ્ધ ૭ ના આચાર્યશ્રીના પ્રમુખપદે જાહેર સભા હતી જેમાં એક પંડિતે આચાર્યશ્રી પાસેની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની પ્રત લઈ વાંચી હતી, તે સં. ૧૫૨૪ ના ચૈત્ર માસમાં લખેલ હતી જેના

ચિત્રથી આચાર્યશ્રીએ જણાવ્યું કે જુઓ આમાં જાણેક ઉપર રમાલ પાથરી, ચાર પાયાવાલી ઠવણી ઉપર સ્થાપનાઆચાર્ય ગિરાજમાન છે. અમો મોડા છીએ તેવા પ્રકારની આ શાસ્ત્રમાં છપી છે. અમારા હસ્તમાં મુદ્દપત્તિ છે તે રીતે આ છપ્પીમાં ગિરાજેલ વ્યાખ્યાન સંભળાવતા મહાત્માના હસ્તમાં મુદ્દપત્તિ છે, જેથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અમારા પૂર્વજો જે હળથી વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા તે હળથી અમો વાંચીએ છીએ. આવા અનેક પરાવાથી મૂર્તિપૂજા સિદ્ધ થાય છે. કોઈ ધર્મ કોઈ ને કોઈ પ્રકારે મૂર્તિપૂજાને માનતા હોય છે. સૌ પોતાની માન્યતાનુસાર પવિત્ર સ્થાન માને છે; જેમ કે હિંદુઓને હરદ્વાર, મુસલમાનોને મસ્જા, અંગ્રેજોને જેડસલેમ, જૈનોને ચતુર્બજ, ગિરનાર, આણ, વગેરે પવિત્ર સ્થળો છે. આ વિષયને ખૂબ સારી રીતે ચર્ચી જણાવ્યું કે મથુરાના કિલ્લાનું મોદકામ કરતાં જૈન મૂર્તિ નીકળી છે. પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનોએ તેને ૨૨૦૦ વર્ષ પહેલાની હોવાનું સિદ્ધ કર્યું છે. શ્રી જ્ઞાતાસ્ત્ર, રાયપસેણી સૂત્ર વગેરેમાં સ્પષ્ટપણે મૂર્તિપૂજાના અધિકાર છે. વિગેરે કહી જણાવ્યું કે જેઓની ભાવના છે તેઓ માટે જિનમંદિર યશો વગેરે નવા બનેલ જૈનોને જણાવતાં ત્યાં કામચલાઉ જૈન મંદિર બનાવવામાં આવ્યું અને એક કમીડી નીચી આચાર્ય મહારાજના ઉપદેશથી એક સાફ જિનમંદિર બંધાવવા ત્યાં જ રા. ૫૦૦૦૭ તું દંડ થયું.

રાવસાહેબ શ્રીયુત શેઠ શ્રી કાન્તિજ્ઞાનભાઈ ઇશ્વરલાલ

કાર્ષણ મનુષ્યના પુણ્યની જોડિયા છે ત્યાં અવદાગમા માન, સન્માન
 યશ વગેરે ક્રમે ક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે તે મુજબ શેઠસાહેબ શ્રી કાન્તિવાવભાઈ કે જે
 ઉદાગ્રહિ અને દાનવીર તરીકે જન મનાજમાં પ્રખ્યાત થયેલા છે, તેમજ શિક્ષણ
 તેમને ખાસ પ્રિય હોવાથી મોટા ભાગે તેમના આર્થિક કાર્યો ઉદાગ્રહિ
 આપ્યે જાય છે તેઓશ્રીને નામદાર ક્રીડીયા સંગ્રહ ગયા મામમા નામદાર
 શહેનશાહના જન્મપ્રસંગે રાવસાહેબનો ઈશ્કાળ આપ્યો છે શેઠશ્રી
 આ સભાના માનવંતા પેટૂન અને ખાન પ્રેમ ધરાવતા હોવાથી આ મુખ્યભાગ
 માટે આ મમા પોતાનો આનંદ જાહેર કરે છે.

જે શુદ્ધિ ૮ ના રોજ સ્વ. ગુરુદેવ શ્રી વિજ્ઞાનદસૂરીશ્વરજી મહાગુરુની જયંતિ હોવાથી પ્રાતઃકાલમા અનેક શહેરીઓએ સાથે મળી પ્રભાત ફેરી કરી ત્યારબાદ આચાર્યશ્રીના પ્રમુખસ્થાને જાહેર સભામા જયંતિનાયકના જીવનપ્રસંગ ઉપર લાલા મંગતરામજી, બ્રહ્મચારી શકરદાસજી, મુનિ શ્રી તિલકવિજયજી, વગેરેએ ચોગ્ય વિવેચનો કર્યા બાદ વિ. સુરેન્દ્ર મોહનજીએ સ્વરચિત શ્લોક સંભળાવી જનતાને પ્રસન્ન કરી તેથી લાલા સતરામ મંગતરામ તરફથી સુવર્ણનો મેડલ આપવાનું જાહેર થયું તથા અગાલાનિવાસી બાબુ ગુણવર્ધને એક મનમોહક ભજન સંભળાવવાથી લાલા નર્વરાતામલ તથા લાલા ગડામલ તરફથી બે મેડલ આપવાનું જાહેર થયું અને બધી ભજન મંડલીને જુદા જુદા ગુરુદેવો તરફથી મેડલ આપવા જાહેર થયા બાદ પ્રમુખશ્રીના ઉપસહાર બાદ સભા વિસર્જન કરવામા આવી.

પાલીતાણા શ્રી જૈન મેવા સમાજ દ્વા

ખાનામા કેષુચારીમા ૧૭૫૮, માર્ચમા ૩૦૬૬, એપ્રિલમા ૨૪૬૭, મેમા ૨૦૭૨ એક દર ચાર માસમા ૯૪૨૩, જૈન તેમજ જૈનેતર દરદીઓએ લાભ લીધો છે જેમા ૭૮૦ સાધુ-સાધ્વી તેમજ ૪૮૦ ગરીબ માણસો મળી ૧૨૬૦ દરદીઓને ફ્રી લાભ આપવામા આવેલ છે.

કેશુચારુ જાતના ગ્રામી કંડ તેમજ કચ્છી આવકના માધન વિના જનસમાજની સેવાને અર્થે સૌના સહકારની અપેક્ષાએ આ દવાખાનું શરૂ કરેલ છે.

લાગવતી દીક્ષા

રાણપુરનિવાસી શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ અને તેમનું કુટુંબ ધર્મશ્રદ્ધાળુ ને પ્રખ્યાત છે. તેમની યુવાન પુત્રી બેન સુમતાબેન, જેમણે લઘુવયમા ધાર્મિક શિક્ષણ પછી સારૂ લીધું હતું તેઓ પૂર્વ કર્મના અશુભ ઉદયે લઘુવયમા વિધવા થયા હતા સાથી જ સમાજ ઉપરથી મોઢ બેડી ગયો હતો

સયોગ પ્રાપ્ત થતા પુણ્યોદયે શ્રી વિજયભક્તિસૂરિના પરિવારના ગુરુશીળ તીર્થશ્રી તથા રંજનશ્રીજીના ઉપદેશથી બેન સુમતાની ઇચ્છા દીક્ષા લેવાની થઈ માતૃપિતા અને સાસરીયાની રજા લઈ જેઠ શુદ્ધ ૬ ના રોજ શ્રી વિજયભક્તિસૂરિજીના શિષ્ય પ શ્રી સુમતિવિજયજી આદિ બેન સુમતાને દીક્ષા દેવા માટે રાણપુર પધાર્યા હતા અને તેજ દિવસે બેન સુમતાએ ચારિત્ર લીધું અને ગુરુશીળ તીર્થશ્રીના શિષ્યા થયા એનું નામ સુદીક્ષાશીળ રાખવામા આવ્યું છે. તેમના પિતાજી શેઠ નાગરદાસભાઈએ પોતાની પુત્રીના આ દીક્ષામહોત્સવ પ્રસંગે અઢાઈમહોત્સવ, અષ્ટોત્તરી રનાત અને રથાન કવાસી સહ સંહિત બે નવકારગી અને વરધોડા વગેરેમા પોતાની સુકૃત લક્ષ્મીના સદૃશ્ય કરી આનંદપૂર્વક દીક્ષામહોત્સવ ઉજવ્યો હતો.

મુનિવિહારથી થતા લાભો

આચાર્ય શ્રી વિજયમોહનસૂરિજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પ. શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ પાલીતાણાથી વિહાર કરતા કરતા ગયા માસમા અત્રે પધાર્યા હતા માત્ર અઢાર દિવસ અત્રે ગામના તથા વડવાના ઉપાશ્રયે જિગજ્યા હતા અને તેઓશ્રીના વ્યાખ્યાન પ્રસંગે અનેક જૈન બુદ્ધિઓ ને જાહેનોની સારી ઠાવરી થતી હતી. પ. ધર્મવિજયજી મહારાજ વિદ્વાન હોવાથી વ્યાખ્યાનમાં શ્રોતાઓને પરમ આનંદ થતો હતો. તેઓશ્રીની વિદ્વત્તા અને મરલ પ્રકૃતિની મીઠાશ એટલી બધી પ્રિય થઈ પડી હતી કે અત્રે ચોમાસુ રહેવા માટે જૈન બુદ્ધિઓ ને જાહેનોએ ધણો જ આગ્રહ કર્યો હતો, પરંતુ ગુરુમહાગુરુની આજ્ઞા વિના ન રહેવાય તેમ હોવાથી મહારાજશ્રી વિહાર કરી ગયા. શહેર જાવનગરના જૈન સમાજને વિદ્વાન મુનિરાજોના વ્યાખ્યાનનો ખપ છે તેથી દેગવર્ધે ભાવનગર નેવા જૈન સમુદાયમા કોઈ પણ વિદ્વાન મુનિરાજ આપીશમા ધિરાજમાન થાય તેમ અત્રેનો જૈન સમુદાય ઇચ્છે છે.

શ્રી કપૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ.

સન્મિત્ર, સદ્ગુણાતુરાગી પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજી જેઓ સં. ૧૯૯૪ના આસો વદિ ૮મે દેહમુક્ત થયા તેમની પહેલા વર્ષની પુણ્યતિથિ ઉજવવાને મુખ્યમાં ગોડીજના ઉપાશ્રયમાં અનુ-યોગાચાર્ય પંન્યાસજી શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણિવરના પ્રમુખપણા નીચે એક સભા સં. ૧૯૯૪ના આસો વદિ ૮ના રોજ મળી હતી. તે વખતે શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ ઝવેરી તરફથી સૂચના થતાં એમ નિશ્ચય થયો કે ‘એ પુણ્યપુરુષતું’ નામ કોઈ સંગીત યોજના કરીને ચિરસ્થાયી કરવું.’ આથી પંન્યાસજીએ પોતાથી બની શકે તેવા શ્રાવકો પર આગ્રહપૂર્વક લાગવગ ચલાવી, તેથી નીચે પ્રમાણે એક ફંડ થયું હતું.

- શ. ૫૦૧) શેઠ કાંતિલાલ ધ્રુવરલાલ.
  - શ. ૫૦૧) ,, માણેકલાલ સુનીલાલ.
  - શ. ૫૦૧) ,, કેસળચંદ કમળશી,
  - ભાઈ જીવરાજ કમળશીની વતી.
  - શ. ૫૦૧) ,, વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી.
  - શ. ૫૦૧) ,, એક ગૃહસ્થ હા. શેઠ વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી.
  - શ. ૧૦૧) ,, મોહનલાલ હેમચંદ ઝવેરી.
  - શ. ૧૦૧) ,, મોતીચંદ ગિરધર - કાપડીઆ.
  - શ. ૧૦૧) ,, સકરચંદ મોતીલાલ મૂળજી.
  - શ. ૧૦૧) ,, વાડીલાલ પુનમચંદ.
  - શ. ૧૦૧) ,, સેન્ડહર્સ્ટ-રોડના દેરાસર તર-ફથી શેઠ મંગળદાસ.
  - શ. ૧૦૧) ,, માણેકચંદ જેયંદ બપાન.
  - શ. ૨૫) ,, જીવરાજ ભિખાભાઈ.
  - શ. ૨૧) શાહ નરોત્તમ ભગવાનદાસ.
  - શ. ૧૧) ની પાંચ રકમો.
- સમિતિનું કામ નાણા ભરનારા સંબોધની

મીટિંગમાં નીમાએલી વ્યવસ્થાપક સમિતિ કરે છે. તેમાં નીચેના ગૃહસ્થો છે.

- ૧ મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ-સોલિસિટર.
- ૨ વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી.
- ૩ મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી.
- ૪ વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહ.
- ૫ હીરાભાઈ રામચંદ મલબારી.
- ૬ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ શાહ.

વ્યવસ્થાપક સમિતિએ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ શાહની મંત્રી તરીકે નિમણૂક કરી બેંક ઓફ ઇન્ડિયામાં પૈસા રાખવાની ગોઠવણ કરી છે. શેઠ કાંતિલાલ ધ્રુવરલાલ, મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ, મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી, વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી એ ચાર નામથી બેંકમાં ખાતું ખોલ્યું છે.

સમિતિએ ડરાવ કર્યો છે કે મુનિ કપૂરવિજયજી મહારાજના જે લેખો શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં, શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશમાં, જૈનમાં અથવા બીજા પત્રોમાં આપ્યા હોય તે સર્વનો સંગ્રહ કરીને એક લેખ સંગ્રહ બહાર પાડવો. અને ફંડ વધશે તો સમિતિ નિર્ણય કરશે તે પ્રમાણે તેના ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

શ. ૫૦૧) ભરનારને પાંચ નકલ, શ. ૨૫૧) ભરનારને ત્રણ નકલ, શ. ૧૦૧) ભરનારને એક નકલ મફત આપવી. તેથી ઓછું ભરનારને અર્ધી કિમતે આપવી. સામાન્ય જૈન ભાષા, જેણે કંઈ બધું ન હોય, તેને અર્ધી કિમતે આપવી.

સર્વ જૈન બધુઓને આ સમિતિ સંબંધી જે કાંઈ બજણવા ઇચ્છા હોય તેમણે નીચેના રથજે લખવું.

શાહ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ
ગોપાલભુવન, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ

(સાહ્યાર સ્વીકાર)

(૧) વિવિધ વિષય વિચારમાળા-ભા
પ મો લેખક મુનિરાજશ્રી શુભાવિનયજી મહારાજના
શિષ્ય મુનિરાજશ્રી મણિવિનયજી મહારાજ, પ્રમિદ્ધ-
કર્તા યોગે ગામને જૈન સંઘ, કિ મત અમૃત્ય (ભેટ),
લેખક મુનિપદ્માભાઈ જુહા જુહા વિષ્ણુભાઈ સંઘ
કરીને આવા મણુકાઓ કહેવા છે જેનો આ પાચનો
વિભાગ છે આ પાચમા વિભાગમા ચોવીશ દંડકનુ
સ્વરૂપ સરસ રીતે આપવામા આવ્યુ છે. મહારાજ-
શ્રીનો પ્રયત્ન પ્રશસનીય છે

(૨) લાજનસંઘ-ધર્મમૃત—(ગોલેન્ડા,)
અથમાળા ન ૧) સ પાઠક પડિત બેચરદામ જી-
રાજ, કિમત ૧૨ આના પ્રકાશક શેક શ કરલાલજી
માનમનજી ગોલેન્ડા, ખીયન (જોધપુર) હિન્દી અને
ગુજરાતી ભાષાના વૈગમ્ય રસપુકત એક સો એક
પ્રાચીન ભજનોનો સંગ્રહ આ અથમા આપવામા
આવ્યો છે. જૈન મહાત્માઓની કૃતિની સાથે
જૈનેતર ધર્મના સંતોની કૃતિઓનો પણ આ સંગ્ર-
હમા સમાવેશ કરેલો છે લાજનના જિહાસુએને
માટે આ એક સરળ કૃતિ છે ભજનો વાચવા જેવા છે.

(૩) મુનિશ્રી મોહનલાલજી શતક-મુનિ
શ્રીના પદાત્મક કેટલાક જીવનપ્રસંગો આ લઘુ-
અથમા તેના લેખક પડિત માવજી દામજી શાહે
સરળ ભાષામા આપેલા છે કિમત ૦-૨-૦

(૪) નવદંપતીને જીવનસંદેશ-જીવનમા
માર્ગદર્શક થઈ પડે તેવો સંદેશ કાવ્યમા આ
અથમા પડિત માવજી દામજી શાહે રચેલો છે તે
ખેલોનો વાચવા જેવો છે કિમત ૦-૧-૦

(૫) પરશુરામ, લેખક ધૂમકેતુ } પ્રકાશક
(૬) તુલસીદાસ, સ પાઠક } ગુજર અંધ-
રમણલાલ નાનાલાલ શાહે } રાન કામોલય
બાળકોને વાચવામા સરસ થઈ પડે તેવી નવલ-
કથાઓ સરસ ગુજરાતી ભાષામા લખાવી ગુજર
અંધરતન કામોલયના માલિક બાઈ શજીલાલ જગશી
પ્રગટ કરે છે નાની ઉંમરમાથી સારા ચરિત્રો
વાચવાનો બાળકોનો શોખ વધે તે માટેનો આ
પ્રયત્ન છે (૫) કિ. ૦-૨-૦ (૬) કિ. ૦-૩-૦

(૭) અપરાધી-લેખક-શ્રી જવેરચંદ મેઘાણી.
પ્રકાશક-ગુજર અંધરતન કામોલય, અમદાવાદ. કિ.
અઢી રૂપીયા અંગ્રેજ અંધ સર રાલ હેધનની ધી
મારતર ઓફ મેનની કૃતિના આધારે લખેલી છે.
તેમાંથી કાઢિયાવાડની જીવનચરિત્રને બધ જોસે તે
રીતના ધણા દેશકારો કરીને કેટલેક ટેકાણે સ્વતંત્ર
રીતે લખીને બાઈ જવેરચંદ મેઘાણીએ આ નવલ-
કથાની રચના કરી છે શ્રી જવેરચંદ મેઘાણીની
કૃતિ જે વખતે જે રસની જરૂર હોય તે રસ ઉત્પન્ન
કરનારી સરસ અને વાચકને તે અથ પૂરેપૂરી વાચ-
વાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરનારી હોય છે. કુલજાગ્ય
અઠવાડિક પેપરમા આ વાર્તાનો કેટલોક ભાગ
આવેલો હતો ને વાચકને રસ ઉત્પન્ન કરે તેવો હતો.
જેવટે બાઈ મેઘાણીએ તેને પુરતકરે અપરાધી
નામ આપી તૈયાર કરેલ છે. આ નવલકથા ખાસ
વાચવા જેવી છે, અને તેના પ્રગટ કરનાર ગુજર
અંધરતન કામોલયના માલિકોએ નવલકથાસાહિત્યમા
એક વિશેષ ઉમેરો કર્યો છે

(૮) દગ લખખો દસ્તાવેજ-કર્તા ડી. આર.
મહેતા પ્રકાશક વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, પાલધુની,

વાર્ષિક અનુક્રમણિકા

૯૦ વાર્ષિક તપ (વરસીતપ)નું પારણું શાસ્ત્રાધારે કરવું જોઈએ (શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ)	૨૭૫
૯૧ શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિ જીવનવૃત્તાંત	(શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ) ૨૭૬
૯૨ નથી મૃત્યુ વિસરવાતું (કાવ્ય)	(આ. શ્રી વિજય કરતુરસૂરિજી મહારાજ) ૨૮૪
૯૩ હૈમચંદ્રસૂરિજીને પધારવા વિનંતિ : વધાઈ (પદ્ય)	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૮૫
૯૪ માણસામંડન શ્રી નેમિનાથ સ્તવન	(શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૨૮૭
૯૫ હસ્તિનાપુરનું સ્તવન	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૮૮
૯૬ ધાર્મિક વિધિવિધાન	(ભે. ચોકસી) ૨૯૧
૯૭ શ્રી હૈમચંદ્રસૂરિજીને પ્રાર્થના (કાવ્ય)	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૯૬
૯૮ દોષદષ્ટિ થવાથી મુક્તિ	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસૂરિજી મહારાજ) ૩૦૦
૯૯ જાહેર જીવન	(જૈન) ૩૦૭
૧૦૦ વિશ્વસંદેશ	(મુનિ શ્રી હંસવિમળ) ૩૦૯
૧૦૧ ચચો પત્ર	૩૧૨
૧૦૨ વીરવિજુની રણતિ	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી) ૩૧૩
૧૦૩ ઉપદેશક કવ્વાલી	(આ. શ્રી. વિજયકરતુરસૂરિજી મહારાજ) ૩૧૪
૧૦૪ ધડીયાળના ટોકારા શું સચવે છે ?	(રેવાશંકર વાલજી ગધેકા) ૩૨૩
૧૦૫ કુનિયાને રાજી કરવા અપરાધી ગની દુઃખી ન થાઓ.	(આ. શ્રી. વિજયકરતુરસૂરિજી મહારાજ) ૩૨૪
૧૦૬ જિનરાજના દ્રવ્યભાવપૂજનની જરૂર	(સુ. શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૩૨૬
૧૦૭ આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન	(શ્રી અમ્બાસી બી. એ.) ૩૨૬
૧૦૮ સૌંદર્યની શોધમાં, યથાર્થ સૌંદર્ય કયાં રહેલ છે ?	(રાજપાળ મ. બહેરા) ૩૩૧

નમ્ર નિવેદન

દાનવીર શેઠ માણેકલાલભાઈ યુનીલાલ આ સભાના પેટૂન થયા તે માટે અમોએ તેઓશ્રીનાં ફાટા સાથે તેઓ સાહેબે કરેલી અનેક સખાવતોની નોંધ ગયા અંકમા અન્ય સ્થળેથી મેળવી પ્રગટ કરી હતી. તેઓશ્રી આવી સખાવતોની જાહેગત માટે ખુશી નથી એમ અમારા જાણીતા આયુ છે, અને દાનધર્મ સ્વીકારનાર તેવી જાહેરાતને છટ્ટે પછુ નહિ, છતાં અન્ય જૈન જંધુઓ યથા-શક્તિ તેનું અનુકરણ કરે અને સર્વ કોઈ તેનું અનુમોદન કરે તેટલા માટે અમોએ પ્રકટ કરેલ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમા સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણુ પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીજા પ્રાચીન અમરકારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મીશી, અને બે યત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમા આપેલ છે બિયા કાચળો, જૈની સુદર અક્ષરોથી નિર્ણયસામર પ્રેસમા છપાયેલ, સુશોભિત જાણીતા અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય-પાદ ચુરુ મહારાજાઓની સુદર રંગીન છબીઓ પણ ભક્તિનિમિત્તે સાથે આપવામા આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં મર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પગ ચોઠી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ ગણી મગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની દીકોટો એક છુક માટે મોકલવી.

લખો-શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા લાવનગર.

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી ભાષામા) તૈયાર છે.

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦

૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૩ શ્રી મુખાર્જનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમા ૪-૮-૦

૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૫ શ્રી મહાદેવ ચરિત્ર રૂ. ૩-૦-૦

૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (ચોવીસ જિનેશ્વરના સંક્ષિપ્ત રસપૂર્વક ચરિત્ર) જૈન પાઠશાળા કન્યાશાળામા પઠનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી. રૂ. ૦-૧૦-૦

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામ્યુદય (સંવપતિ ચરિત્ર) (મૂળ) ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.

૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ વ્રીજો ભાગ

૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રન્થ.

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પ ભાગ ૪-૧

શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા—લાવનગર.

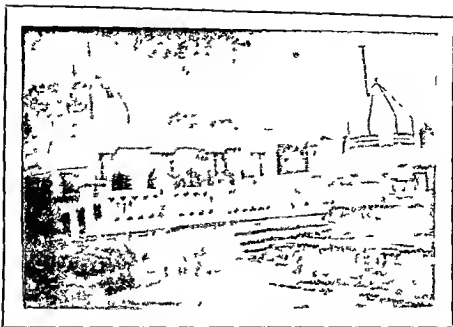
“ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ ” માસિક પર્ષિક લલાજમ. રૂ. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરવનો સુંદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૥
શ્રી છવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી કુંડકા વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી નવપદછ પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિયક પ્રશોત્તર	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થ સહિત શાંતી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રતવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મખિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિબોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરૂ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગાદ્યક	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ રતવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાઈ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી શુદ્ધચુમાળા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧૧
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ રતવનાવલી	૦૧	શ્રી પાળરાજનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી માનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧	" " " રેશમી પુઠું	૨૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ચુચુરત્નમાળા	૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાંતી કથા	૧)	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" " સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ કો	૨)	શ્રી વીરસથાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૧
		કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહારાજા ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર છવવચરિત્ર	૩)

લખ્યો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ભગવાન વાસુપૂજ્યસ્વામીની નિર્વાણભૂમિ શ્રી ચંપાપુરીજી તીર્થ.

પુ. ૩૭ મું.

અક ૧ લો.

સંવત ૧૯૯૫

દિ. આવણ

પ્રકાશક -

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

સત્શાસ્ત્ર સંતો સાધુઓનાં, હૃદયઝરણાં ઝીલવાં,
શ્રી જ્ઞેન શાસન સંઘકેરાં, હૃદય-કમળો ખીલવાં;
ગુરુઓતણા આદેશ યદી, હુકમ યાળે કારણુ,
એ સિધ્ધ કરી દેખાડશે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૩

નિજ આત્મકેરી ઐક્યતા, પરમાત્મ સાથે જોડવી,
પડશયુરૂપી શૃંખલા તે, શાસ્ત્રશસ્ત્રે તોડવી;
પંડિત કવિવર જ્ઞાનીજનનાં, જ્ઞાનસોજન હું જમું,
સધ્ધર્મની સેવા વિષે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૪

સંસારનાં અંધન તૂટે, નહીં પાપચોર કદી લૂટે,
નહીં જ્ઞાનભંડારો ખૂટે, ને ગર્ભવાસ સદા છૂટે;
પ્રત્યેક શ્વાસોશ્વાસમાં હું એજ ધમણ હુદ્ધ ધરું,
કર્તવ્ય પૂર્ણ બળવશે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૫

માનવ-જનમ મુસાફરી સૌ, રીતથી સફળા કરું,
શ્રી જ્ઞેન ધર્મતણી જ રાહો, સત્ય વાણી ઉચ્ચરું;
વિસ્તૃત જ્ઞેન વિભાગમાં હું, ભ્રમવિનાશક થઈ ભરું,
હા! ધર્મધ્વસની વાતને, ક્ષણ એક પણ હું ના ખરું. ૬

ઇશ્વરકૃપા આરોગ્ય રહું, મમ આહુકો આરોગ્ય હો,
નીતિ દયા ને ન્યાયનો, વહનો સદા અંતર વહો;
જય જય થવાને જ્ઞેનનો, પ્રભુ પાદપંકજમાં નમું,
વિજયી ધ્વજ ફરકાવશે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૭

સધ્ધર્મ ને સઠર્મમાં, ગ્રાહકતાણી શ્રુતિ રહો,
આ પત્રને મુખવિત્ર ગણી, ચિત્તથી સર્વે ચહો;
હો ધર્મલાલ સદા ય એ, છેલ્લું વચન કહીને શરૂ,
પૂરણ પ્રતાપ પ્રકાશ પામે, વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૮

દોહડા

ચપટ હૃદયના ભાવથી, અષ્ટક રચીયું આજ;
આત્માનંદ પ્રકાશનો, મુખમય રહો સમાજ. ૧.

ભાવનગર

પ્ર. શ્રાવણ પૂર્ણિમા

લીંઠ ધર્મોપદેશક,

રેવાશંકર વાલજી અધેકા

નિવૃત્ત એજયુઠ ઇન્સ્પેક્ટર ભાવનગર

નૂતન વર્ષનું મંગલમય વિધાન

પ્રવેશ—

આજના સુરમ્ય પ્રભાતે ‘આત્માનંદ પ્રકાશ’ ૩૭મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. આત્મનિશ્ચિતિમાં સાવધાન રહેનાર પ્રસ્તુત પત્ર પ્રત્યેક વર્ષની પૂર્વપ્રણાલિકા પ્રમાણે તુરંત જ વ્યગત પ્રશ્ન કરે છે કે જે મંગલમય કાર્ય માટે મારું અસ્તિત્વ (Existence) નિર્માણ થયું છે તે માટે મારાથી યથાશક્તિ ગત વર્ષમાં કીધી પણ મહત્તમ પ્રગતિ થઈ છે? આટલા વર્ષોની સમાજસેવા કરતાં કરતાં મારા લેખોના સ્થૂળ અક્ષરોએ જુદી જુદી ભૂમિકાવાળા આત્માઓમાં સંસ્કાર-બીજો આરોપ્યા છે? તે તે સંસ્કાર-બીજોથી ભરેલા અમુક આત્માઓની આધ્યાત્મિક નવોત્થાનો પ્રોત્સાહન થઈ છે? વધુ વધતાની સાથે જૈન સંદર્શિત મારું મારા યથાર્થ મ્યાન જળવળી રાખ્યું છે? વધુ જનિત અનુભવની સાથે મેં મારા નામની સાર્થકતા કરી છે? સંસારચક્રમાં જન્મ અને મૃત્યુ અનિવાર્ય અને સદૈવ હતા આત્માના અનાદિ અનંતપણા તરફ લક્ષ્ય રાખી, માનવવાચકોની આત્મભૂમિકાને તૈયાર કરી સ્વાવલંબનપૂર્વક પુરુષાર્થપરાયણ કરવા પ્રેરણા આપી છે?

—આત્મવિચાર કરતા યોગદ્વારા ક્ષતિ થાય છે કે અવરૂપ સુદર પરિણામ આવ્યું છે. જગતમાં પ્રત્યેક સ્થૂળ વસ્તુઓ સ્વનિર્મિતવડે આત્માને જગાડે છે. જો આત્મા શુણ્યાઈ હોય તો, તે દષ્ટિએ પ્રભુમૂર્તિ અને ગાત્રો પુણ્યલબ્ધ હોવાથી આત્મજન્યિત અર્થે તેમાં આશ્ચર્ય નથી લેખો એ શાસ્ત્રના નિરૂપણોમાં હોવાથી આત્માને અંતરાવલોકન (Introspection) માટે સહાયબૂત થાય એ સ્વતઃ સિદ્ધ છે; પરંતુ આ પરિસ્થિતિ વાચકોની આત્મ-

ભૂમિકાની તૈયારી ઉપર અવલંબે છે, શ્રેય અને પ્રેય એ ઉભય વસ્તુઓમાં કંપાણ્યકરી પ્રવૃત્તિ કરવી એ મારું લક્ષ્યનિદુ (Standpoint of view) અનિશ્ચિતપણે માથનું આવ્યું છે, પરંતુ પ્રેય વસ્તુ જગતમાં મિત્ર મિત્ર રુચિ પ્રમાણે વ્યક્તિ પરત્વેની જુદી જુદી હોય છે આત્મકલ્યાણકારી માર્ગમાં મારું પ્રેય વસ્તુ જૈન દર્શનના પ્રેરક શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની શ્રીમદ્ દેવચ દ્રશ્યે સ્તવેલી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તે ભાવરૂપ રાગનીતિને અનુસરવાનું છે; એ આધ્યાત્મિક રાગનીતિને અનુસરીને તમામ લેખોના જન્મ છે. લેખો વિચારભૂમિકામાંથી પ્રકટ છે, વિચારો માનસિક ભૂમિકાનું ઉત્પાદન છે, માનસિક ભૂમિકા આત્માના ક્ષયોપશમ ઉપર નિર્ભર છે. વિચારો મૂર્તિમત સ્વરૂપે બહાર આવવા અને લેખનપદ્ધતિમાં મુકાવા એ મતિ-શ્રુતિજ્ઞાનનો વિષય છે, ઉપરોક્ત પ્રશ્ન પર પરાવરે જે યથાશક્તિ ગત વર્ષમાં સ્વીકૃત કાર્યની સફળતા મેળવી છે તેથી સતોષનું આશ્વાસન લઈ જૈન શૈલીથી કાષ્ઠ સમજદાર લેખનપદ્ધતિ થઈ હોય તેના માટે મિત્રા કુલ્લત દર્દ પ્રસ્તુત પત્ર નવીન વર્ષનો શુભ આરંભ કરે છે.

સંજ્ઞા—

૩૭ ની મર્યાદા એ જૈન દષ્ટિએ નણ્ય અને સાતનું બેગણ છે જ્ઞાન, જ્ઞાન અને ચારિત્રકૃપ મનઃકૃપ કે જે વ્યવહારિકદષ્ટિએ સુક્ષ્મમાર્ગનું અભોધ સાધન છે અને જે નિશ્ચય દષ્ટિએ આત્માના પોતાના જ સુણો છે તે સાત નયથી મિદ્ કરીને મંપૂર્ણપણે પ્રકટ કરવામાં આવે તો આત્માનો આનંદ પૂર્ણ સ્વરૂપમાં પ્રકટ થાય, એવંશ્રુત નયથી પૂર્વોક્ત રાગ-ત્રવનો વિકાસ થાય તે આત્મ તમામ ઉચિત શુભ

સાધનોની આત્માને આવશ્યકતા છે. જેમ ક્ષીરથી થતી તૃપ્તિ અનુભવવા માટે અગ્નિ, કોલસા, દૂધ, ચોખા વિગેરે વિગેરે સાધનોની જરૂરીઆત પડે છે તે પ્રમાણે રત્નત્રયના સંપૂર્ણ પ્રક્ટીકરણ માટે જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભય નયોની આવશ્યકતા છે; જે ને નયોદ્ધારા આત્મવિકાસ વધતો જાય તે તે નયોનું અનુકર્ય-અવલંબન લઈ સાધ્ય સિદ્ધ કરતાં જવાનું હોય છે જૈન દર્શનનો આ અનેકાંતવાદ છે. અનાદિ કાળનું આ દ્રુપું ધન પ્રકટ કરવા માટે પરમાત્માની મૂર્તિ પાસેથી તથા સદ્ગુરુ અને શાસ્ત્રના વચનાનુત્તમાંથી જીવન્ત પ્રેરણાઓ (Inspiring motives) પ્રાપ્ત કરવાની છે અને એ રીતે જૈન દર્શનના અનેકાંતવાદને અનુસરતાં કર્મ ઉપર વિજય મેળવવાનું સામર્થ્ય વધારી દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમાં સમ નયોનો સમાવેશ કરવાની કળા ક્રિયાત્મક (Active) થતાં અંતરાત્મ અવસ્થામાંથી પરમાત્મ અવસ્થા પ્રકટ કરવા નવીન વર્ષ ૩૭ ની સંજ્ઞા પ્રેરણા આપે છે. કાળ અનાદિ અનંત છે. આત્માનું અસ્તિત્વ પણ અનાદિ અનંત છે. શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના કથન સુજળ “ જન્મ અને મૃત્યુ એક સિદ્ધાંતના બે પાસા છે. ” જન્મ અને મૃત્યુરૂપ કાળપર્યાયમાં આત્માના વિભાવિક પર્ચાથોને અનેક વખત અનુભવવા છતાં આત્માનું અમરપણું જૈન દર્શન અને ભગવદ્ ગીતા પણ વર્ણવે છે. આત્માના સ્વાભાવિક પર્ચાથો દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. આત્મા આ રીતે અમર હોવાથી જે તે માંચિત્તમાત્રો મવેશ્વનેકેષુ એ તત્ત્વાર્થ ભાષ્યના વાક્યાનુસાર અનેક જન્મોદ્ધારા શુભ સંસ્કારો મેળવ્યા કરે છે તો તેના પરિપાકરૂપે આનંદરૂપ પ્રકાશ પોતામાંથી પ્રકટાવી શકે છે અને હંમેશાને માટે નિશ્ચય અને વ્યવહાર બનને દષ્ટિગ્નિદુથી અનર-અમર બને છે; આ વસ્તુસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જ શ્રી તીર્થંકરોની વાણીનો પ્રયાસ છે.

સંકોંત કાળ—

રાજસ્થાની લડનોના ઉગ્ર મંડાણ પછી પ્રત્યેક સ્થળે અસાધારણ નિરાશા વ્યાપી રહી છે. મહાત્મા ગાંધીજીના ઉપવાસો પણ રાજકોટમાં પ્રબળીય

હકો માટેની લડતને અંગે નિષ્ફળ ગયા છે. હૈદરાબાદનો આર્થ સલામત અમુક અંશે અનેક ભોગો અને પાતનાઓ પછી વિજયી થયો છે. મહાત્મા ગાંધીજીને પણ પરિસ્થિતિ તપાસીને ‘ રૂક જાઓ ’ નો આદેશ આપવો પડ્યો છે. રાષ્ટ્રીય વર્તુળમાં પણ સત્તા, સ્વાર્થ અને નેતાગીરીના ક્લહો નજરે પડે છે. કોમવાદ અને પ્રાંતવાદના ઝંઘાઓ સર્વત્ર નજરે પડે છે. પ્રતિષ્ઠિત મહાસભામાં કેટલીક અશુદ્ધિઓ-વાળાં કુટકળ બળો ધુસી ગયાં છે. હિંદ પહાર જડવાદી પશ્ચિમના દિશમાંથી મનુષ્યત્વ ઓસરી ગયું છે. શુદ્ધ ધર્માનુયાયી ધીન અને જપાન બે બે વરસો થયાં પુષ્કળ માનવસંહારવાળા બંધકર સંગ્રામમાં બેડાઈ રહ્યાં છે. યુરોપ પણ નવા રણસંગ્રામની આગાહીઓથી ધ્રુજ રહ્યું છે. હિંદુસ્તાનમાં પેકારી અને ભૂખમરાથી લોકો ત્રાસી ગયા છે અધુરામાં પૂરું દુષ્કાળ પણ કચ્છ-કાઠિયાવાડ, ગુજરાત, મારવાડ, સિંધ વિગેરે અનેક સ્થળોએ ડોકિયું કરી રહ્યો છે. સમગ્ર રીતે દેશનો મામલો કટોકટીભર્યો હોઈ જૈન-જનતા પણ વ્યાપક સંકોંતિકાળમાં પસાર થઈ રહી છે.

આ સંકોંતિ કાળમાંથી વહેલી તકે અખિલ માનવસમાજ પસાર થઈ રાખ અને પ્રબલવર્ગનાં છર્ષાં, કુસંપ, વૈમનસ્ય અને અન્ય ભૌતિક તેજસ્માનસિક દુઃખો દૂર કરવા સાથે તેમજ ધર્મપૂર્વક પુરુષાર્થ પરાયણ બની અર્થ અને કાળની સાધના માટે સ્વતંત્ર ભાવના અને આત્મબળથી ઓતપ્રોત નવયુગની શાંતિ-ઉપા પ્રકટાવવા શાસનના શ્રી અધિષ્ઠાયક દેવ પ્રતિ અભ્યર્થના છે.

સંસ્મરણો—

ગત વર્ષમાં ગુજરાતના પ્રાચીન પાટનગર પાટણમાં શ્રી હેમસારવત સત્ર કૌન્દરન્સ નેત્રા દયદળાપૂર્વક, સાક્ષરોની દાબરીમાં ઉત્તવાઈ ગયો. તે પ્રસંગે જૈન સાહિત્ય પરિષદ મુજબ સરકારના રાષ્ટ્રીય શૃદ્ધમંત્રી માનનીય શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીના પ્રમુખરથાને ભારાઈ હતી; અને તેમના હસ્તક શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર્ય ઉદ્ધાટન થયું હતું. આ શુભ પ્રસંગે વિ. સં. ગારમા અને તેરમા સંકોંતો ઇતિહાસ સજીવન કરવામાં આવ્યો

હતો કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કે જેઓ ગુજરાતની અગ્નિતાના આદ્ય હતા તેમને અર્ધ આપી માનવમેદની કૃતાર્થ થઈ હતી. હિંસા અને દારને પોતાના રાજ્યમાથી દેશવદે આપી અમારિ પડહ વળડનાર કુમારપાળ રાજનો અને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો પ્રસંગ જુદા જુદા સાક્ષર વક્તાઓ તરફથી ઐતિહાસિક તેમજ સાહિત્યદષ્ટિએ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો આ પ્રસંગ ત્યા વિરાજતા પર્ણાવૃદ્ધ પૂ મ સુ કાંતિવિજયજી મહારાજની હાજરીમાં બન્યો હતો આ મુનિરાજશ્રીની જીવનચાપી શ્રુતભક્ષિ અને પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતોના સંશોધક અને મુદ્રાકર તરીકે અત્યાર સુધીની મેવા બાજતર સાહિત્ય અને ઇતિહાસસંશોધનની તવારીખમાં અમર રહે તેવી છે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના સેકડો ગ્રંથોને એમણે વિનાશના મુખમાથી બચાવી લીધા હતા પાટણ અને લીંબડીના પ્રાચીન જૈન પુસ્તકાના બહારનો ઉકાર કરવામાં તેમણે તથા તેમના બે સાક્ષર શિષ્યો મુ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા મુ શ્રી પુષ્પવિજયજી મહારાજે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે અનેક હિંદી વિદ્વાનો, પ્રો જેકાબી, વીંટરનીસ, સ્વીટર લેવી, નેમર્ન અને ક્લાઉન જેવા પાશ્ચાત્ય સંશોધકોને પણ એમણે અનેક પ્રકારે સહાય કરેલી છે આ મુનિરાજ કે જેમની સાહિત્ય જગતમાં અણમૂલ કરી મત છે, તેમની હાજરીમાં પ્રસ્તુત પ્રસંગ બિજવાયો નેથી તેમનું લગભગ પાત્રીગ વર્ષોનું સ્વન ઉપરોક્ત સમદારા તેમજ જ્ઞાનમંદિરના ઉદ્ધાટનદારા ફલિજૂત થયેલુ જોઇ લગભગ બારી વર્ષની ઉમરે એમને પ્રશન્ત હર્ષ થાય તે સ્વાભાવિક છે આ સભા તરફથી સેક્રેટરી બાઇ વલ્લભદાસ તથા બાઇશ્રી ક્ષેત્રદયદાસ વિગેરે તે પ્રમંગે ગયા હતા અને સેક્રેટરી તરફથી નિગધ પણ વાચવામાં આવ્યો હતો આ રીતે ગત વર્ષનું ઐતિહાસિક ચિત્રરમરણીય કાર્ય કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને અર્ધ આપવારે પ્રકાશિત થયું છે પ્રસંગોપાત શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ગ્રંથમાળાની ચોજના પણ રચાણી છે. રા મુનગીએ પોતાના પુસ્તકો, ઐતિહાસિક

પાત્રોનું નિરૂપણ તથા Gujarat & its literature વિગેરેમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના દ્વાત્રય મહાકાવ્ય વિગેરેને અંગે જે જે સ્વકલિત હવકા અભિપ્રાયો આપેલ છે તેને માટે તેમના અધ્યક્ષપણ નીચે બિજવાયલા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સત્રે એમની તૂતકાલીન કલ્પનામય કારકીર્દીનું સંશોધન કર્યું છે અથવા બીજી દષ્ટિએ સ્વયમેવ એમની જૂલનુ પ્રાપ્તિ થયું છે જે તેમના પ્રમુખધ્યાનેથી બોલાયેલા નીચેના ઉદ્ગારો દર્શાવે છે.

“ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય એટલે પ્રખર વિદ્વાન, કવિ, ઇતિહાસકાર, વૈયાકરણી અને કોશકાર, ગુજરાતના કલિકાલસર્વજ્ઞ અને ગુજરાતની એકતા અને મહત્તાને પોતાની કલ્પનાનકે મૂર્ત કરતા વિશ્વકર્મા ”

(હેમચંદ્ર) જર્મન મુનિવર્સિટીના પ્રો ગુર્થાંગ જૈન સાહિત્ય તથા જૈન હસ્તલિખિત પ્રતિઓ તેમજ સાહિત્યનું લીઝ્ટ તૈયાર કરી રહ્યા છે અને ડો. જોન્સનનું ત્રિપણિ શલાકા પુરુષ ચગ્નિ પર્વ ૪-૫ નું અંગ્રેજી ભાષાતર નામદાર ગાયકવાડ સરકાર તરફથી ચાલતી વડોદરા ગાયકવાડ ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ છપાવી રહેલ છે, તેમજ અલીન મુનિવર્સિટીના પ્રો એલ્ફસોર્ડ વસુંદેવદિડીનું જર્મની ભાષામાં ભાષાતર કરી રહ્યા છે

ગત વર્ષમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો જયતી-ઉત્સવ અમદાવાદમાં પણ ધામધુમપૂર્વક ઉજવાઈ ગયો. કલિકાલસર્વજ્ઞનું વાર્તાવિકે ગિરદ ધરાવનાર એક ગુર્જર સંસ્કારવામીના શુભમાગમાં મૌ કોઈ ગુજરાતી પ્રજાત અભિમાન લે અને જૈન ધર્મ અને જૈન સંસ્કૃતિના અનુરાગી અહોભાગ્ય સમજે એમાં આશ્ચર્ય નથી સ્વાગત મંત્રિતિના પ્રમુખ શ્રી કરતરભાઇ લાલભાઇ તથા જયતી સમારલાના પ્રમુખ મુંગઇ રાષ્ટ્રીય સરકારના અર્થસચિવ પીમાનલદે હતા ઉભય મહાશયો પ્રસંગોપાત, ઉચિત રીતે ઐતિહાસિક, સામાજિક, ધાર્મિક અને સાહિત્યિક દષ્ટિએ અગતિ સમર્પી કૃતાર્થ થયા હતા

હાલમાં કેટલોક વખત થયા પ. શ્રી પ્રીતિ વિજયજી ગણિવર કે જેઓ બાલશ્વહાચારી, સ્વ. શ્રી

વિનયકમલસરિતા શિષ્ય શ્રી વિનયમોહનસરિતા શિષ્ય છે. તેઓ હાલમાં મુંબઈમાં બિરાજમાન છે. તેઓશ્રી ગોડીજના ઉપાશ્રયમાં ભગવતીસૂત્રનું વાંચન કરે છે. તેઓના પ્રયત્નવડે અનેક ધાર્મિક કાર્યો થઈ રહ્યા છે. તેમના હસ્તક ૨૦૦ કપૂરવિનયજી સ્મારક ફંડ સમિતિ સ્થપાણી છે અને તે સમિતિદ્વારા મુ. શ્રી કપૂરવિનયજીના લેખોનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે.

પૂ. આ. શ્રી વિનયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી પાલીતાણામાં તૈયાર થયેલા જૈન સાહિત્યમંદિરનું ઉદ્ઘાટન ગત વર્ષના વૈશાક શુદ્ધ ૭મે પાલીતાણાના નામદાર ઠાકોર સાહેબની હાજરીમાં દયાદયાપૂર્વક થયું હતું. અહીં હજારો પ્રતો અને ગ્રંથો વિગેરે સાહિત્યનું સંગ્રહાલય થશે, તેને ભવિષ્યમાં એક સારી કમીટી સ્થાપી સુવ્યવસ્થિત કરવા માટે નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ.

શેઠ શ્રી કાંતિલાલ ઇશ્વરદાસને બ્રિટીશ સરકાર તરફથી શવસાહેબનો તથા મુંબઈ સરકાર તરફથી જે. પી. નો તથા શેઠ શ્રી માણેકલાલભાઈ મુનીલાલને જે. પી. નો ખીતાબ અર્પણ થવા માટે અભિનંદન આપીએ છીએ, અને ઉભય વ્યક્તિઓ દર્શન-ગાન-ચારિત્રાદિ કાર્યોમાં લક્ષ્મીનો સહવ્યય કરી અધિકારિક પ્રગતિ કરે તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

ખડૌતમાં પૂ. આ. શ્રી વિનયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા લગભગ અહીં હજાર અગ્રવાલોને શ્વે. મૂ. પૂ. જૈન યાત્રાવાનાર દર્શનવિનયજી આદિ ત્રિપુટી મુનિ-રાજને પધાર્યા હતા. ત્યાં આત્મવલ્લભનગરમાં મોટો મેળો ભરાયો હતો. સાત દિવસો સુધી વ્યાખ્યાનો, પૂજાઓ, નવકારસી વિગેરે સમારંભો સાથે પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. પંળગમાં પણ આ. શ્રી વિનયવલ્લભસૂરિની પ્રેરણાથી જૈનશાસનની પ્રભાવના વિવિધ રીતે થઈ હતી. મુજદરનગર જિલ્લામાં પૂર્વોક્ત મુ. શ્રી દર્શનવિનયજી મહારાજ વિ. ત્રિપુટીએ જૈન શાસનોના ધ્વજ દર-કાવવા સાથે તેમના ઉપદેશથી હજારોની સંખ્યામાં અન્ય દર્શનીઓ જૈનદર્શનાનુસારી થયા છે.

જૈન કોન્ફરન્સનું ૧૫મું અધિવેશન ગત વર્ષમાં ભાવનગરખાતે ભરવાનું નિર્ણીત થયું હતું.

સ્વાગતાધ્યક્ષ તથા જનરલ સેક્રટરીઓ અને અન્ય સમિતિઓની પણ તે માટે નીમણૂક થઈ હતી. બાલદીક્ષાનો વિવાદામક પ્રશ્ન કે જે સમાજને બે પક્ષમાં વહેંચી નાંખવાના કારણભૂત થયેલો છે તેનું નિરાકરણ તો સાધુ સન્મેલન તરફથી થયેલું છે, પરંતુ દેવદ્રોય અને વિધવાવિવાહના પ્રશ્નો સમાજ પાસે આવવાનો ભય બિલો થવાથી કોન્ફરન્સને અંગે બે પક્ષમાં સંપ-સમાધાન નહિં હોવાથી ભાવનગર ખાતે સુલતવી રહેલ છે.

પુરાતન સરાક (શ્રાવક) ભતિના ઉદ્ધારનું મહા-કાર્ય માનભૂમ જિલ્લા(ગંગાલ-બિહાર-ઓરિસા) માં ઉ. શ્રી મંગલવિનયજી મહારાજની પ્રેરણાથી ચાલુ છે. જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા કલકત્તા તરફથી છેલ્લાં એક બે વર્ષ થયાં સરાકભતિ કે જે ત્રણ લાખ નેટલી સંખ્યામાં છે તેમને જૈન યાત્રાવી શિક્ષણશાળાઓ ચોલવાનું, ધર્મસાહિત્ય પ્રચારવાનું, અને સામાન્ય રીતે ધીજી મદદો પહોંચાડવાનું કાર્ય ચાલુ છે. જૈન સમાજને શુદ્ધિના આ મહાન કાર્યને વિશેષ સહાનુભૂતિપૂર્વક આર્થિક સહાય કરવા અમે સૂચવીએ છીએ.

પ્રધાન મંડળે મુંબઈ તથા મુંબઈ ઇલાકામાં દાર-નિષેધનું અસાધારણ પગલું કાયદેસર સરકારી હુકમ મારફત શરૂ કર્યું છે. પાટણ હેમસારસ્વત સત્ર પ્રસંગે શ્રી મુનશીજીએ કહ્યું હતું કે “ જે આચાર્યશ્રી મારફત પ્રબળવન સમૃદ્ધ થયું હતું તે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સમયમાં રાજસત્તાનો યુગ મધ્યાહને હતો, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની આરાધી કુમારપાણે જૈન દર્શનને અભિપ્રેત મઘનિષેધનો કાયદો કર્યો હતો. તેને જ મળતું વર્તમાન રાષ્ટ્રીય સરકારનું આ માત્ર એક અનુકરણ છે.” આ મઘનિષેધ જૈન સંસ્કૃતિનું એક અંગ છે, જેનોએ સાત વ્યસનોમાં મઘને નરકનું દાર ગણેલું છે; જેથી સમગ્ર જૈનોએ ખાસ કરીને આ પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. આ મઘનિષેધનું પગલું વર્તમાન વિલાસી જમાનામાં દારની બદીવાળા મનુષ્યોને માટે ભવિષ્ય કાળના આશીર્વાદરૂપ છે. એકંદરે આ પરિસ્થિતિ આઠે પ્રતિભામાં ચાલુ થાય અને દારની બદી

કમે કમે રાજધાનોમાથી પણ નાખૂં થાય તેવી નૈન સમાજ સજ્જતા ઇચ્છે છે.

શેઠ મુગાલાલ ગોએન્કા-એક જૈનેતરના-ઔદાર્ય યુજવડે મોટી સખાતથી મુગધમા ભારતીય વિદ્યાભુવન ગત વર્ષના વારતક શુદ્ધ ૧૫ મે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જન્મ-જયંતીદિને રથપાલુ છે, મેળાનડો રા. રા. શ્રી મુનશી સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે થયો હતો આ સંસ્કૃતિ વિષયક સગ્રામા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સુદૃઢ અને આતરભાવને પ્રકુલિત બનાવે તેવી યોજના માટે બાપણે થયા હતા અન્ય વૈદિક વિગેરે સંસ્કૃતિ સાથે જૈન ધર્મ અને જૈનસંસ્કૃતિ રિધે વ્યાખ્યાનોનો પ્રબળ માનિક પરિકા

• દ્વારા અથવા પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવામા આવે તો તેનો લાભ મુગધ શહેરની બહાર વસતી પ્રજા પણ મેળવી શકે, તે માટે સચાલકોને પ્રબળ કરના સૂચના કરીએ છીએ શારીરિક અને માનસિક વિકાસ સાધી શકવાના અને કુદૃદીઓને નિમૂળ કરવાના આશય સાથે મુગધમા જૈન મહિલા સંઘની સ્થાપના થઇ છે, કૃત્રિમ જલસાઓને લઇને આપણે સ્ત્રી સમાજ નિષ્પ્રાણ નેવો છે તેવે સમયે આ મહિલા સંઘ, અધકારમય જીવન વીતાવનારી બહેનો ને શારીરિક કસરત અને અક્ષરજ્ઞાનદ્વારા ગ્વાન લખી બનાવી ધાર્મિક સરકારો સાથે શક્તિસખ બનાવે તેમ ઇચ્છીએ છીએ શ્રીયુત ગેરપાળદાસ જીવાબાઇ પટેલે શ્રી લગવતી સૂત્રના સારનું પુસ્તક બહાર પાડી તેના લેખના ઉતારાએ પ્રસ્થાન માસિકમા 'મહાવીર અને માસાહાર'ની હકીકત રજૂ કરી જૈન સમાજમા ઉદાપોહ મચાવી મુકયો હતો, યુગમવિહીન એકલી શુદ્ધિ આસપાસના શબ્દરચનાનો સદર્ભ વિચાર્યો વિના માત્ર ગમ્દાર્થ શોધન કરવા બેસે છે ત્યારે વનરપતિના નામો પણ માસાહારનો બ્રમ ઉપખવે છે. લગવાન મહાવીર પરમ અહિસાના જ પ્રરૂપક હતા તો તેઓ મુ માસાહારની હકીકત રજૂ કરે ? શાસ્ત્રમા બ્રજ અને સિંઘવ વિગેરે શબ્દોના અર્થોના વ્યાકરણ દ્રષ્ટિએ "ધાન્ય અને બકરો તેમજ મીઠું અને ઘોડો" દેર

દ્વારા મોગુદ છે-એ શ્રીયુત ગોપાલદામે બારીકાઈથી તપાસી લેવાની જરૂર હતી. આ બાગતમા તેમને શાસ્ત્રીય પ્રમાણપૂર્વક ખુલાસારૂપે શ્રી સાગરાનદ-સુરિ, શ્રી લાલવયસુરિ, શ્રી વિદ્યાવિજયજી તથા શ્રી દુરધનવિજયજીએ ટૂંકટો બહાર પાડેના છે વળી લગભગ ત્રણ વર્ષ અગાઉ જૈન પ્રકાશમા રેવતી દાન સમાયોચનાવાળા પ્રકરણમા શ્રી રત્નવદ્ય રથાનકવાસી માક્ષર મુનિએ પણ સંસ્કૃતમા માસાહિ શબ્દોના અર્થો વનરપતિ રૂપે બતાવેલ છે શ્રી ગોપા-બદાસ બે તેઓ પ્રમાણિક વિચારવાળા અને ન્યાયશુદ્ધિમા માનતા હોન તો સત્વર પોતાની જૂન સુધારી જાહેર રીતે સમાજ સમક્ષ મૂકે એ અગારી તેમને સમર્થોચિત સલાહ છે.

શ્રી માંગરોળ જૈન કન્યાશાળા ખાસ કરીને મુગધમા એક સાથે બવિધ વર્ષની સુદર મરથા છે તેના મચાવકો શેઠ કાંતિનાન ઇશ્વરદામ, શેઠ માણેકલાલ મુનીલાલ તથા શ્રીયુત રતીલાલ વાડી લાલ તથા શેઠ કાંતિનાવ બકારદામ વિગેરે મુખ્ય છે લગભગ સવાયાખ ડીપીઆની સખાવત ગદર્મ હાઈરદૂલ કરવા માટે તથા અન્ય ઉત્તેજના માટે રાવસાહેબ શ્રીયુત શેઠ કાંતિનાન ઇશ્વરદામ તરફથી થયેલી છે તેનો મુવર્ણ મહોત્સવ થવાના નજીકમા સભવો છે. સ્ત્રીશિક્ષણ, ગ મહાઈરદૂલ, ઉદ્યોગશાળા અને લાઇબ્રેરીના નિકામ તે માટે ચાનું છે પ્રસ્તુત સરથા સવિશેષ પ્રગતિ કરો તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

કેન્દ્ર-સ્ત તરફથી કેળવણી પ્રચાર કેન્દ્રથ સમિતિ તરફથી સન ૧૯૩૮ના કાર્યનો અહેવાલ બહાર પડેલો છે તે ઉપરથી જણાય છે કે કેળવણી તથા ઉદ્યોગ પ્રચારનું કાર્ય હીક હીક રચનાત્મક (Constructive) પ્રગતિ સાધી રહ્યું છે

રથાનકવાસી કેન્દ્ર-સ્તનું ૧૦મું અધિવેશન મુગધખાતે આગામી ડીસેમ્બરના છે'ના અકવા-ડીઆમા બરાવાનું નક્કી થયેલું છે, આ ઉપરથી આપણી કેન્દ્ર-સ્તના આગેવાનોને મગધન માટે જલ્દી સાવચેત થવા પુન. પુન. સૂચવીએ છીએ

સર્જકતા (Creative) વાળા, કેટલાક અત-
ચક્રિત (Intuitive) રચનાદોશદયવાળા, અને
કેટલાક તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ દોરાવડે વાચ્ય અને લક્ષ્ય
ઉભયનું સંધાન કરવાવાળા સક્ષિપ્તતા છે એમ અમોને
લાગ્યા છે તદુપરાત રવામી રામતીર્થ, કિશોરલાલ
મગજવાળા, આનંદશકર બા ધ્રુવ વિગેરે સાક્ષરોના
પ્રસંગોચિત અવતરણો, વર્તમાન સમાચારના
૧૧ લેખો તથા સમાચારચત્રના ૮ લેખો આ સભાના
મેકેટરી તરફથી પ્રેરિત છે અને નૂતનવર્ષનું મગલમય
વિધાન જે પ્રથમ અકમા આપવામા આવેલ છે તે
માસિક કમિટી તરફથી આપવામા આવેલ છે તે તેના
લેખક માસિક કમિટીના સભ્ય બહુશી રતેહયદ છે.

ફિલગીરી—

ગત વર્ષમાં આ. શ્રી વિજયપતેમિસરિના શિષ્ય
બાલક્રમ્હાચારી પ. શ્રી ગીર્વાણવિજયજી ભાવનગરમા જ
કાલધર્મ પામ્યા હતા. તેમનો અતિમ નિર્વાણ ઉત્સવ
ભાવનગર સદે ભક્તિપૂર્વક કર્યો હતો. તદુપરાત
લાલક મેગજરો દોટાઆદર પદ્મભાસ રામચંદ જેઓ
આ સભા તરફ સહાનુભૂતિ ધરાવનાર જૂના સભાસદ
હતા, રા. વોરા નાનચદ ખોડીદાસ, રા. અમીચદ
દીપચદ ધ્રુવ, રા. નેમચદ કુવરજી, રા. ગુલાબચદ
વીરુલદાસ તથા શા ગિરધરલાલ હરજીવનદામ અને
અકાળ જીવનને વગ થનાર રા. પરશોતમદાસ જગ-
જીવનદાસ, તેમજ આ સભાના જૂના કલાર્ક લાઇ
રતિલાલ મેધજીના થયેલા ખેદનરૂંક અવસાનની
નોંધ લઈ તેમના આત્માને શાંતિ કાંચીએ છીએ

જૈન સાહિત્યોદ્ધાર અને સાવના—

પ્રસ્તુત નવીન વર્ષમા ધાર્મિક જીવનમા પ્રગતિ
થાય તેવી સુદર શૈલીથી લેખો આપવા ઇચ્છા
રાખેલી છે. પ્રસ્તુત પત્રનું બાલ શરીર ગતવર્ષથી
વિવિધરંગી અને આનંદકે બનાવાયું છે. પ્રત્યેક
માસિકનું સુખપત્ર તીર્થોદિ ચિત્રો (Illustrations)
વાળું ભિન્ન ભિન્ન રીતે બોધક બનેલું છે સુદા અને
શોભનચિત્રો (Designs & decorations) ઉપર

ખાસ લક્ષ્ય આપવામા આવેલું છે. ગત વર્ષમાં
આંતર ગરીસું સૌંદર્ય પશુ સુદર લેખોથી અલક્ષ્ય
થયેલું છે, તે માટે પૂજ્ય મુનિશ્રીઓ તથા માક્ષર
મૃદસ્ય લેખકોનો પ્રસ્તુત પત્ર પ્રતિ મહાનુભૂતિ ધરા-
વનાર તરીકે આભાર માનીએ છીએ, તેમજ નૂતન
વર્ષમા આમારી ભાવનાને સવિશેષ બળ મળે તેવી
વિચારપ્રણાલિકાને લગ્નારી જૈન સમાજને સવિશેષ
ઉપયોગી લેખો લખવા સાદર નિમંત્રીએ છીએ

દેવચુરની કૃપાથી સભા પ્રતિવર્ષ સાહિત્યસમૃદ્ધિ,
પેટ્રોના, સીરીઝ અને જેબરોથી બલવત્તર બનતી બાય
છે અને તે માટેની હકીકત દર મહિને ' આત્માનંદ
પ્રકાશ ' માસિકમા પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે. તે હેતુને
ધ્યાનમા રાખીને સગલગ સમાજી રચાપનાને ૪૩
વર્ષો થઈ ગયા છતાં-રૌપ્ય ગણાત્સવ ઉજવવાનો
સભાએ ઇરાવ કરેલો હોવા છતાં-પાય કારણોની
એકત્રતાની પ્રતિકૂળતાને અંગે રૌપ્ય મહોત્સવ
ઉજવી શકાયો નથી તો હવે પ્રત્યુકૃપાથી સુવર્ણ મહો-
ત્સવ ઉજવવાનો નમય નજીક આવ્યો છે તે પરચે
સભાના કાર્યવાહકોને આ હકીકતનું પુનઃચરણ તાજું
કરી વહેલી તકે લક્ષ્યમા લેવા ચૂચીએ છીએ

સાહિત્યદારા આપણે દૂર દૂરના જીવકાળના
જમાનાનું જીવન આપણી કંથના સંગ્રહ ખડું કરી
શકીએ છીએ અને તેને વર્તમાનકાળમા સરખાવીને
માનવ જાતની પ્રગતિનું માપ કાઢી શકીએ છીએ
સાહિત્ય એટલે એના વિગાલ અર્થમા મહાપુરુષોના
ચિત્ત ઉપર બાલ અને આતરજીવિએ જે કંથના
(Cognisance) સંસ્કારો પાડ્યા હોય અને એ સંસ્કારો
ઉપર એ મહાપુરુષોએ જ્વાનુભવ પ્રાપ્ત કરેલો હોય
તેની નોંધ હોય છે. જૈનદર્શનનું સાહિત્ય એ સર્વજોએ
પોતાના જ્ઞાનમા પ્રતિબિંબિત કરેલી અસૌકેદિક વસ્તુ
છે જે પ્રત્યેક આત્માને આત્મલગી દર્શન કળવાનું
મગલમય કાર્ય કરે છે. આ ખ્યેયને આગળ કરીને
આ મહાનું મુખ્ય કાર્ય સાહિત્યોદ્ધારનું પ્રથમથી જ

રહેલું છે. ગત વર્ષમાં આરમા સેકલું પ્રાચીન મહા-
વીર ચરિત્ર, આત્મકાંતિ પ્રકાશ તથા કલિંગલું
યુદ્ધ, વસુદેવ હિંદી કે જે કથાનુયોગનો પ્રાચીનતમ
ઇતિહાસ ગ્રંથ છે તેના બે વિભાગો પ્રકાશિત થઇ
ગયા છે, જૂહાટલ્પસૂત્ર (છેદસૂત્ર)ના પાંચ વિભાગોનું પ્રકા-
શન થયું છે અને છટ્ટાના પ્રકાશનની તૈયારી થઇ ગઇ
છે. પંચમ અને પદ્ય કર્મગ્રંથ અને ધર્મોચ્ચુદય મહા-
કાવ્ય યાને સંધપતિ ચરિત્ર તેમજ ત્રિપદિચ્છાદા પુરૂષ
ચરિત્ર પર્વ ૨ જુનું તૈયાર થવા આવ્યું છે. તેમજ
ધનપાળ પંડિતવિરચિત તિલકમંજરી વિ. ગ્રંથોની
ચોજના ઉપરાંત સ્ત્રી ઉપયોગી સીરીઝ ચાલુ છે.
આ તમામ સાહિત્યોદ્ધાર ગત વર્ષમાં થવા માટે આમારો
પ્રશસ્ત આનંદ વ્યક્ત કરીએ છીએ અને જૂહાટલ્પ
અને વસુદેવહિંદી જેવા અનુપમ મહત્ત્વ ગ્રંથના
સંશોધન કાર્ય માટે વિદ્વાન મુનિરાજ શ્રીચતુરવિજયનો
તથા મુનિરાજશ્રી ધુણ્ધવિજયજીને અંતઃકરણપૂર્વક
આભાર માનીએ છીએ.

ચાલુ વર્ષમાં બે તીર્થંકર ભગવાનના ચરિત્ર, સતી-
શિરોમણિ દમયંતી ચરિત્ર તથા સંધપતિ ચરિત્ર
તેમજ સ્ત્રીઉપયોગી સતી ચરિત્રના ગ્રંથો પ્રગટ કર-
વાની ચોજના આ સભા તરફથી ચાલુ છે.

અંતિમ પ્રાર્થના—

સિદ્ધાન્તોનાં આત્મ દ્રવ્યો અને જ્ઞાન ગુણ
અખંડ (ધ્રુવ) હોવા છતાં ત્રિકાળના
જગતના ભાવે પ્રતિબિંબિત થતાં (પર્યાયરૂપે) ઉત્પાત-
વ્યય થઇ રહી છે—એ કલા પરિણતીનું
સાત્રાજય ગણી શકાય. આ જૈન દર્શનનું નિત્યા-
નિત્ય અનેકાંત સ્વરૂપનું સ્વરૂપ છે. તત્ત્વચિંતક
કાકા કાશ્મલકર પણ કહે છે કે “જૈનદર્શન એક જીવન-
બાપી સાર્વભૌમ દર્શન છે, સ્વાધ્વાદની ભૂમિકા
ઉપર અદિસા અને તપના સાધનવડે આખી દુનિયા-
નું સ્વરૂપ ફેરવવાની શક્તિ જૈનદર્શનમાં છે.” તે

સાથે સાક્ષર શ્રી લક્ષ્મણ રઘુનાથ ભીડે કહે છે
કે “જૈનધર્મ સિવાય બીજો મોક્ષ ધર્મ નથી, પરંતુ
અધી સામગ્રી હોવા છતાં પાછળ રખડતો તેના જેવો
કોઇ સમાજ નથી. જૈનોમાં ચરિત્ર, શીલ, કૌશલ્ય અને
શુદ્ધિ, સંપત્તિ અને આત્મચળ છે. જૈન સિદ્ધાંત જેવું
તત્ત્વજ્ઞાન કોઇ કોણે નથી, પરંતુ સંગઠનના અભાવે
એ અધુરું સામર્થ્ય એણે બળ્ય છે.” આ રીતે જૈન
દર્શન સ્વાધ્વાદગમ્ય તમામ તત્ત્વોને સંગ્રહી રહ્યું છે
પુરુષાર્થ સિદ્ધિપ્રાપ્તિમાં શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યે જૈ-
નીતિને ‘જાશ વલોવતી ગોપાંગનાની દોરી’ સરખ
કહેલી છે. આ ગૌણ મુખ્ય સ્વાધ્વાદ દૃષ્ટિએ વિશ્વના
સકલ તત્ત્વોનો સમન્વય (Compromise) કરી મહા
ત્માઓએ સ્વપુરુષાર્થથી આત્મિક આનંદ પ્રગટ કરે
છે. સ્વામી રામતીર્થના શબ્દોમાં “મૃત્યુ માર
ઉપર વજુહાટના આડુંદોડું મચાવી રહ્યું છે, છતાં
હું તો અમર છું. આ શ્વાસોચ્છવાસ સૃષ્ટિમાં
આ અખંડ જીવ્ય મહાસાગરના તરંગોની સંખ્યામાં
હું બન્યો છું, છતાં વાસ્તવમાં હું આત્મ
છું.”—આવા પ્રકારના અનેકાંતિક ભાનથી વિક-
સ અને પ્રાણી : પદાર્થો ઉપર જે મહાભાગ્યોનું
દૃષ્ટિ ફેરવાઈ ગઇ છે, જેને માટે શ્રીમદ્
આનંદધનજી જેવા અધ્યાત્મચોગીએ “ચુકિત સંસાર
મેલું સમ ગણે” ના ઉદ્દગારો સ્તવ્યા છે. આ પદિ
રિચિત્રમાત્ર તર્કવાદ કે શુદ્ધિનિયમ (Rational) નથી
પરંતુ અંતઃસ્ફુરિત છે, જેથી આત્માને કોઇપણ રૂપ
વિપમ્તા ભાસતી નથી. શ્રીમદ્ દેવમયદ્રાવ્યાર્પન
શબ્દોમાં આ આત્માનો ઉન્મત્તની ભાવ છે, પ્રત્યે
આત્માને આધુનિક તર્કવાદની પાર રહેતું ઉન્મ-
ભાન પ્રકટવા માટે જૈન દર્શનાનુસાર આત્માનો
પ્રકાશનો સ્વરૂપ પ્રયાસ છે. એ પ્રપંચ
માટે નૂતનવર્ષમાં વધારે દૃઢતા, સંસ્કારો પ્રાપ્ત કર-
વા માટે અને સમગ્ર જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં જે
વિશેષ પ્રગતિ કરવા માટે ‘શાસનના શ્રી અધિકાર

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રસિધ્ધ

૫. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગત વર્ષના ૫૪ રૂ૬૬ થી શરૂ]

હવે જે સમ્યક્ત્વવડે પરિગૃહીત થતુ સમ્યક્શ્રુત ગણાય છે તે સમ્યક્ત્વવડે શું નિમિત્ત છે ? અર્થાત્ એવો કયો હેતુ છે કે જે હેતુવડે આત્માને સમ્યક્ત્વવાળો ગણી શકાય ? તે સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. મતિજ્ઞાનના અવઅહ, ઇંકા, અપાય (વગેરે જે ભેદો છે તે ભેદો પેઠી 'અપાય' નામનો જે ભેદ છે તે જ સમ્યક્ત્વનો હેતુ છે. સમ્યક્ત્વની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા એટલી જ છે કે— 'જં જિણેહિં પચ્છંતં તમેય નિસ્સંકં સ્વઘં' 'રાગ-દ્વેષ-મોહ રહિત જિનેશ્વર મહા-રાત્રીએ જે વસ્તુ-ધર્મનું' જે પ્રમાણે નિરૂપણ કર્યું છે તે વસ્તુ-ધર્મ તે પ્રમાણે જ છે' એવા પ્રકારનો જે નિશ્ચય તે જ સમ્ય-

દેવને સહાય કરવા પ્રાર્થના કરી, ગત વર્ષના ક્ષિ-કાશસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું સૂક્ષ્મ યોગ દ્વારા સત્ર પ્રમંજી આવાહન કરવામાં આવ્યું હતું તેમણે યોગશાસ્ત્રના અનુભવરૂપે અતિ પ્રકાશમાં આત્મેષો આત્મિક આનંદને વ્યક્ત કરતો મંગલમય શ્લોક સાંભર કરી ગહાપુરુષને સંહિતાનિધિ અર્પી વિરમીએ છીએ

મોક્ષોઽસ્તુ વા માઽસ્તુ,
પરમાત્મંદસ્તુ વેચતે સ ચલ્લુ ।
યસ્મિન્નિચિલ્લસુતાનિ,
પ્રતિમાસન્ને ન કિંચિદિય ॥

“સ પૂર્ણ મુકિત મને ત્યારે થાઓ, પરંતુ તેની વાનગી તપી આત્મિક આનંદ જે અહિં અનુભવાય છે તેને અંગે પૌદ્ગલિક તમામ સુખો કશી ધીમા-તમા નથી.”

ૐ જ્ઞાંતિ જ્ઞાંતિ: જ્ઞાંતિ.

ફલ છે. જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મના તથાવિધ ઉદયને અંગે ધર્મસ્તિકાયા, પરમાણુ વિગેરે મૂલ્ય તત્ત્વોમાં સ્વભૂમિનો પ્રવેશ ન થાય અને વસ્તુતત્ત્વ સમ-જવાની ઇચ્છા છતાં સમજમાં ન આવી ગઈ તેવા પ્રમંજી પૂર્વોક્ત નિશ્ચય તો હોય તો તે સમ્યક્ત્વ ગણી શકાય છે મતિજ્ઞાનના 'અપાય' નામના ભેદનો અર્થ સામાન્ય રીતે 'નિશ્ચય' એવો થાય છે. ત્યાં સુધી આત્મા મિથ્યાત્વ-મોહનીયતા ઉદયવાળો હતો ત્યાં સુધી તેનો મતિજ્ઞાન મંજી અપાયોગ યદ્યપિ અમુક પ્રકાર-ના નિર્ણયવાળો તો હતો જ પરંતુ તે તેનો નિર્ણય યથાવસ્થિત ન હતો, પરંતુ ત્યારે મિથ્યા-ત્વમોહનીયનો ઉપશમ-દાયોપશમ થયો ત્યારે તે જ આત્માનો મતિજ્ઞાન મંજી અપાયોગ યથાવસ્થિત વસ્તુતત્ત્વના નિર્ણયવાળો થયો, અને તેનું જ નામ આપણે સમ્યક્ત્વ અથવા સમ્યગ્દર્શન આપ્યું. આપણે અપાયનિમિત્તક સમ્યગ્દર્શન યાવત્ મન-પર્યાયજ્ઞાની સુધી સમ-જવું, કારણ કે કેવલીભગવતોને મતિજ્ઞાનના અભાવે અપાયોગ હોય નહિ, અને અપાયોગ ન હોવાથી તેઓ સમ્યગ્દર્શની ન કહેવાય, પરંતુ કેવલજ્ઞાનના બલથી લોકલોકના મર્મ લાવેને યથાવસ્થિત પ્રત્યક્ષપણે તેઓ જ્ઞાનના હોવાથી સમ્યગ્દર્શિ ગણાય. આ જ વસ્તુ શ્રી બૃહદ્વેદમાં આ પ્રમાણે જણાવેલ છે—

જ્ઞામિજિવોહમચાર્યં, ચર્યંતિ તત્ત્વચ્ચયાઽ મમનં ॥
જ્ઞા મળવજ્ઞવચાણી, સમ્મદિદ્ધો ઽ કેરલિજ્ઞા ॥૨॥
[ભાવાર્થ ૨૫૪ છે]

શ્રી તત્ત્વાર્થ બાપ્પકારે આ બાળતમાં ઘણી જ સ્પષ્ટતા કરેલ છે. અહિં ઉપર જ્ઞાનના સુગ

સમ્યગ્દર્શની અને સમ્યગ્દષ્ટિ એવા બે લેદ તેઓએ પાડેલા છે. જેઓને દર્શનમોહનીયનો ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ થવાપૂર્વક મતિજ્ઞાન સંબંધી સમ્યગ્ અપાયાંશ વર્તતો હોય તેઓને સમ્યગ્દર્શની કહેવા. અને જેઓને દર્શનમોહનીયનો ક્ષય થવાપૂર્વક મતિજ્ઞાન સંબંધી સમ્યગ્ અપાયાંશ વર્તતો હોય તે (શ્રેણિકાદિ) તેમજ જેઓને દર્શનમોહનીયનો ક્ષય થવા સાથે છાંદસ્થિત મતિજ્ઞાનાદિનો નાશ થયો હોય અને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેવા કેવલી મહારાત્નદિ પણ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય છે. ફક્ત અહિં એટલું ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે શ્રેણિકાદિકતું સમ્યગ્દષ્ટિપણું છે તે અપાય સહચારી હોવાથી સાદિસાન્ત છે અથાત્ જ્યારે દર્શનમોહનીયનો ક્ષય થયો ત્યારે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની આદિ થઈ અને જ્યારે ધાતિકર્મના ક્ષય સાથે જ મતિજ્ઞાન સંબંધી અપાયાંશનો નાશ થશે ત્યારે અપાયસહચારી સમ્યગ્દષ્ટિપણાનો અંત થશે, તેમજ કેવલીભગવંતનું જે સમ્યગ્દષ્ટિપણું છે તે આદિઅનંત છે. જે અવસરે કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય તે અવસરે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની આદિ સમજવી, કેવલજ્ઞાન અનંત હોવાથી સમ્યગ્દષ્ટિપણું પણ અનંતા કાળ સુધી રહેવાતું. એ અપેક્ષાએ સાદિઅનંત સ્થિતિ કહી શકાય.

એકંદર દષ્ટિએ ઉપરનું કથન વિચારાય તો એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે તત્ત્વાર્થકાર, બૃહત્કેપસૂત્રકારાદિ મહર્ષિઓ સમ્યક્ત્વને જ્ઞાનસ્વરૂપ જ માને છે.

સમ્યગ્દષ્ટિદ્વિધા, સાદિ: સપર્યવસાના સાદિરં-પર્યવસાના ચ । સાદિસપર્યવસાનમેવ સમ્યગ્દર્શનમ્ । [તત્ત્વાર્થમાધ્યમ] અસ્ય પ્રતીકસ્ય ટીકા-તત્ત્વ ચાડવાય-સદ્વ્યવર્તિની શ્રેણિકાદીનાં સદ્વ્યવહારગમે ષ મવતિ અપાયસદ્ધારિણી સા સાદિસપર્યવસાના, યસ્મિન્કાલે શ્રેણિકાદિમિર્દર્શનમોહસમ્પન્ન ક્ષણચિત્ત્વ રુચિરાસા સ આદિસ્તસ્યા: , ચદા રવચાયાઃ-આમિનિચોધિકસપગતં મવિધતિ કેવલજ્ઞાને ઉત્પન્ને સોડન્તોડસ્યા: સમ્યગ્દષ્ટિ: ॥

દર્શનમોહનીયનો ઉપશમ-ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય એ તો સમ્યક્ત્વતું પરંપરાકારણ છે. કર્મપ્રકૃતિ-કર્મચત્ત્વકારાદિ મહર્ષિઓએ એ પરંપરા-કારણના કારણને સુખ્યતા આપી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાં સીધે સીધા દર્શનમોહના ઉપશમ-ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયને જ પ્રધાનપદ આપ્યું છે, અને વિચારાય તો તે બાબત લેશ પણ અનુચિત નથી; કારણ કે ભલે અપાય સદ્ગુણો અથવા કેવલીપણું એ જ સમ્યગ્દર્શન અથવા સમ્યગ્દષ્ટિપણું યથાસંખ્ય ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કહેવાતું હોય, પરંતુ તે અપાય સદ્ગુણ્યતા તેમજ કેવલિપણું દર્શનમોહના ઉપશમ-ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય સિવાય યથાસંભવ કાલાન્તરે પણ થવું અસંભવત છે. જ્ઞાન અને દર્શન બંને ગુણના અલેદની અપેક્ષાએ તત્ત્વાર્થકારનું કથન બરાબર છે, જ્યારે લેદની અપેક્ષાએ કર્મચત્ત્વકારાદિનું કથન યથાર્થ છે.

હવે એ સમ્યક્ત્વના કેટલા પ્રકાર છે તેમજ તે તે પ્રકારે આત્મામાં ક્યારે ક્યારે થયે તે વસ્તુ જણાવાય છે-

સમ્યક્ત્વ પાંચ પ્રકારનું છે. તે આ પ્રમાણે:-
ઐપશમિક ૧, સાસ્વાદન ૨, ક્ષયોપશમિક ૩, વેદક ૪ અને ક્ષાયિક ૫. અહિં જે ઐપશમિકાદિનો ક્રમ જણાવ્યો છે તે પ્રાપ્તક્રમની અપેક્ષાએ સમજવો, અર્થાત્ ઐપશમિક સર્વથી પ્રથમ (સામાન્યતઃ) પ્રાપ્ત થતું હોવાથી સર્વથી પ્રથમ ત, (સિધ્ધાન્તકારના મતે) ઉપશમવાળો અવશ્ય સાસ્વાદને જતો હોવાથી બીજું સાસ્વાદન, ત્યારપછી પામનારો ક્ષયોપશમ પામતો હોઈ ત્રીજું ક્ષયોપશમ, ક્ષયોપશમમાંથી ક્ષાયિક પામનારો વેદક પામ્યા પછી જ ક્ષાયિક પામતો હોવાથી ચોથું વેદક અને સર્વોત્તમ તેમજ સર્વથી છેલ્લું પ્રાપ્ત થતું હોવાથી પાંચમું ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કહેવામાં આવ્યું છે.

હવે અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ ૯૯ સર્વથી પ્રથમ ઐપશમિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે તે પ્રણાલિકા જણાવાય છે:-

સમ્યક્ત્વ કર્મના ક્ષયથી, ઉપશમથી તેમજ ક્ષયોપશમથી થાય છે. ક્ષયક્ષયોપશમ તથા ઉપશમ એ બધા કર્મના જ હોઈ શકે છે, પરંતુ નહિ. બધાયેલા કર્મના હોઈ શકતા નથી, એ કારણથી કર્મના સ્થિતિબંધનું જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ બળબુદ્ધ એ સ્વાભાવિક રીતે જરૂરી ગણાતું હોઈ સંશ્લેષમાં તે અહિં જણાવવામાં આવે છે જે આ પ્રમાણે

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય તથા અન્તરાય-એ ચાર કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીય કોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણ છે, મોહનીયની સીત્તર કોડાકોડી સાગરપ્રમાણ, નામ-ગોત્ર કર્મની વીશ કોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણ અને આયુષ્યની તેત્રીશ સાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેમજ વેદનીયની જઘન્યની સ્થિતિ ૧૨ મુહૂર્ત, નામ અને ગોત્ર કર્મની આઠ મુહૂર્ત તથા બાકીના બધા ય કર્મની અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ જઘન્ય સ્થિતિ છે, અહિં પ્રાસંગિક સર્વકર્મની મત્તા કયા છવોને કયા સુધી હોય છે? તે પણ જણાવવું ઉચિત લાગવાથી સંક્ષિપ્તપણે કહેવામાં આવે છે મિથ્યાદષ્ટિ સારવાદન-મિથ્ય-અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ-દેશવિરત-પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત-અપૂર્વકરણ-અનિવૃત્તિનાદર-સૂક્ષ્મસંપરાય-ઉપશાન્ત મોહ-આટલા ગુણસ્થાનકોમાં આઠે મૂલપ્રકૃતિની સત્તા હોય છે, ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનકમાં મોહનીય નિવાય સાત કર્મની સત્તા હોય છે, અને સયોગી તેમજ અયોગી કેવલી ગુણસ્થાનકમાં વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર એ ચાર કર્મની સત્તા હોય છે મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાનકથી અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક પર્યાંત જ્ઞાનાવરણીયાદિ સાત અથવા (આયુષ્ય સહિત) આઠ કર્મનો બંધ થાય છે, આઠમાં અને નવમાં ગુણસ્થાનકે આયુષ્ય કર્મ સિવાય માત્ર કર્મનો બંધ થાય છે, દશમાં સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનકે આયુષ્ય તથા મોહનીય સિવાય છ કર્મનો બંધ થાય છે, અગીઆર, બાર અને તેર એ ત્રણ ગુણ

સ્થાનકોમાં કુદૃત એક (શાતા) વેદનીયનો જ બંધ થાય છે અને ચૌદમાં અયોગી ગુણસ્થાનકે મિથ્યાત્વાદિક કર્મબંધના હેતુઓનો આત્યાન્તક ક્ષય થયેલો હોવાથી આત્મા સર્વથા અબંધક છે. મિથ્યાદષ્ટિથી પ્રારંભી ઉપશાન્ત મોહ સુધી આઠે મૂલપ્રકૃતિઓ અક્ષીણ છે અર્થાત્ ક્ષીણ થઈ નથી, ક્ષીણમોહ નામના બારમાં ગુણસ્થાનકે (દશમાં ગુણસ્થાનકને અંતે મોહનીયનો ક્ષય થઈ ગયેલો હોવાથી) માત્ર પ્રકૃતિઓ અક્ષીણ છે. તેમજ સયોગી અયોગી કેવલી ગુણસ્થાનકે (ધાતિકર્મનો ક્ષય થઈ ગયો હોવાથી) ચાર અઘાતિ કર્મ અક્ષીણ છે અહિં પ્રાસંગિક કયા કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધમાં કયા કર્મનો નિશ્ચયથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ થાય અને કયા કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધની ભજના હોય? તે પણ સંક્ષિપ્તપણે જણાવાય છે. મોહનીય કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધમાં આયુષ્ય સિવાય બાકીના સર્વ કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અવશ્ય બંધાય જ, પરંતુ મોહનીય નિવાય જ્ઞાનાવરણીયાદિ કોઈપણ કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ પ્રમંગે મોહનીય તેમજ અન્ય કર્મપ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ હોય અથવા ન પણ હોય અર્થાત્ ભજના બળથી, ન્યાં સુધી આત્મસત્તામાં ઉપર જણાવેલ ઉત્કૃષ્ટ કર્મસ્થિતિ વર્તતી હોય છે ત્યાં સુધી આત્મામાં સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોની પ્રાપ્તિ તો નથી થતી, પરંતુ એ સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોની પ્રાપ્તિમાં સાધનભૂત યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિ કરણની હદે પણ આત્મા આવી શકતો નથી. આયુષ્ય સિવાય જ્ઞાનાવરણીયાદિ માત્રે કર્મોની સ્થિતિસત્તા ઘટતા ઘટતા એક કોડાકોડી સાગરોપમમાં પણ પચોપમના અમંજ્યેય લાગ નેટલી ન્યૂન થાય ત્યારે જ ભગવાત્મા સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોને પ્રાપ્ત કરવા માટે અધિકારી થાય છે

(આલુ)

તીર્થયાત્રા એ પ્રભાવનાનું ઉત્તમોત્તમ

અંગ શી રીતે છે ?

સં. ગાંધી

પ્રભાવના ધર્મ—

અલૌકિક, તીર્થકરભાષિત, સ્વર્ગ અને મોક્ષ-લક્ષ્મીરૂપી સામ્રાજ્યવધૂ(સ્ત્રી)ના સ્વયંવર મંડપ તુલ્ય, હુદ્ર પ્રાણીઓવડે મુરકેલીથી આચરવા લાયક, તીર્થકરપણાની પ્રાપ્તિના અનન્ય કારણભૂત આ પ્રભાવનારૂપી ધર્મ પાપરૂપી અંધકારનો નાશ થવાથી ઉત્તમ શોભાને ધારણ કરે છે. જે પાપનો નાશ કરવામાં ખીન્ન પ્રાયશ્ચિતો અસમર્થ નીવડે છે તે કડિન પાપનો નાશ આ પ્રભાવના ધર્મ કરે છે. ભાવનાથી પોતાનું કલ્યાણ સધાય છે જ્યારે પ્રભાવના સ્વપરહિતસાધક અને છે. આ કારણથી જ ભાવના કરતાં પ્રભાવના ઉત્તમ છે. જો કે આઠ પ્રકારના પ્રભાવકો (પ્રાવચનિક, ધર્મકથી, વાલી, નૈમિત્તિક, તપસ્વી, વિદ્યાવાન, સિદ્ધ અને ક્રિય) પ્રસિદ્ધ છે તો પણ અન્ય સિદ્ધાંતોમાં જણાવાયેલા અદ્ભુત શક્તિશાળી ખીન્ન પ્રભાવકો પણ કહ્યા છે. પ્રખર ભુધિમાન રાજ્યોથી માન્ય (પ્રણામ) કરાયેલા સમર્થ પુરુષો તીર્થકર શાસનની પ્રભાવના કરે છે. શ્રદ્ધાચુક્ત વિધિપુરઃસર તીર્થયાત્રા કરવી તેને જ ઉત્તમ મુનિવરોએ પ્રભાવનાનું વખાણવા યોગ્ય અંગ કહ્યું છે. (૧) ગદ્યાઈ મહોત્સવ, (૨) રથયાત્રા અને (૩) તીર્થયાત્રા એમ ત્રણ પ્રકારની પ્રભાવના કહી છે. જો કે આ ત્રણે પ્રકારની પ્રભાવના સંતપુરુષની લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે તો પણ તીર્થયાત્રા અખૂટ સુખ અપનારી અને છે. દાન, શીલ, તપ, ભાવ ને પ્રભાવથી પ્રગટેલો પુણ્યસમૂહ પૃથ્વીતળમાં ચોતરફ વિસ્તરે છે.

સંઘ સહિત તીર્થયાત્રા વિધિ

હવે તીર્થયાત્રા કરવાની ઇચ્છાવાળા લગ્યા-

તમારો આગમમાં ફરમાવ્યા મુજબ કરવી જોઈતી ક્રિયા વિધિ અનુક્રમે કહેવાય છે. વિવેકી, ઉચ્ચ ગોત્રવાળા, રાજમાન્ય, ન્યાયસંપન્ન સંપત્તિવાળા, દાની, જનપ્રિય, શુરજનની પૂજા કરવામાં તત્પર, જન્મ, જીવિત ને દ્રવ્યના ઉત્કૃષ્ટ ફળની આહવાનાવાળા, શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાળા ને યવિત બુદ્ધિવાળા પુરુષે પર્વતિથિએ શુરમહારાજ સમક્ષ જઈને વિનંતિ કરવી કે— 'હે ભગવન! તીર્થયાત્રા કરે, વાવડે કરીને હર્લભ મનુષ્ય જન્મ, ઉચ્ચ કુળ ને સાધન-સામગ્રીને હું સફળ કરવા ઇચ્છું છું.' ત્યારે શુરમહારાજ પ્રોત્સાહન આપતાં જણાવે કે— 'તીર્થકરોને પણ પૂજનિક શ્રી સંઘ તારો સ્વામી થાય તો તું ખરેખર ધન્ય છે, કારણ કે તે સંઘ સેનાપતિની માફક તને સંઘપતિની લક્ષ્મી અર્પશે. હે ભદ્ર! જગતનું કલ્યાણ કરનાર તીર્થકરપણાની માફક સંઘપતિપણું પણ પ્રાણીઓને આ સંસારમાં પ્રાપ્ત થવું મુશ્કેલ છે. જેણે ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય ઉપાજર્યું હોય, જેનું ભવિષ્યમાં કલ્યાણ થવાનું છે એવા પુરુષની ભુધિ જ તીર્થયાત્રા માટે ઉત્સાહિત અને છે.' આ પ્રમાણે આદર અપાયેલો અને. ઉત્સાહ પમાડાયેલો તે પુરુષ પ્રસન્ન ચિત્તવાળા શુર પાસે તીર્થયાત્રા માટે દિવસ નક્કી કરાવે. પછી ગૃહમાનપૂર્વક સાધર્મી ભાઈઓને યાત્રા નિમિત્તે પધારવા આંતરંગ પ્રેમવાળા લેખો-કંઠોત્રીઓ મોકલે. ત્યારબાદ વિશાળ વાહનો, તંબૂઓ, ખજાનો તેમજ પાથદળના સંગ્રહવાળા; ગાડા, રથ તથા તેના કારીગરોના સમૂહવાળા; પાણીના સાધનો, છત્રવાહક તથા મશાલધારીઓથી પરવરેલ; રસોઈયા, ઝાંપધ, અનાજ અને વૈદ્ય સહિત; જિનમંદિર, તીર્થ તથા સંઘ

પૂજનને યોગ્ય ચ દન, અગર, કપૂર, કેશર તેમજ ઉત્તમ વસ્ત્ર વિગેરે પદાર્થોથી હર્ષિત, અગાઉથી નક્કી કરેલ શુભ મુહૂર્તે ત્રિજગતાધિપતિનું સ્નાન કરીને, અલૌકિક આગી-પૂજા રચીને જ્ઞાનમૂર્તિ સમક્ષ જોડેલો, મંત્રેલા બલિ-બાકુળાવડે દશ દિક્ષાળને બળિદાન આપીને, શુરએ હૃદયથી જેને સંઘપતિ પદ આપ્યું છે એવો તે ફૂલ ને સુગંધી દ્રવ્યોથી પૂજાયેલ મંત્રાધિષ્ઠિત સ્થમા મોટા મહોત્સવપૂર્વક દેવાધિદેવને સ્થાપે. ત્યારબાદ શુદ્ધમહારાજને આગળ કરીને શ્રી સઘ સાથે ચૈત્યવદન કરવાપૂર્વક કંઠસભા ધ્યાનથી કપર્ડી ચક્ષુ અને અંધ બાહ્ય વિગેરે દેવ-દેવીઓને જ્ઞાનધ્યમા રાખે વિદ્યોને હરનાર મંત્રધ્યાનથી નિર્ભજ આત્મા-ધાળા, આતમકવચરૂપી શક્તોથી રક્ષાયેલા શુર સહિત, ઉછળતા “નય નય” ના શબ્દોથી મનોહર, ન શેકી શકાય તેવા વાજિત્રના વાદ-અવાજથી આકાશમંડળને ભરી દેતો, પુષ્કળ દાનથી ભિક્ષુકજનોની ઇચ્છાઓ પૂરતો તે નગરના બહારના સુદર વિભાગમા પડાવ નાખે.

ત્યારબાદ જુદા જુદા સ્થળોથી આવેલા પોતાના સાધર્મી લાઇઓનું સન્માન કરીને તેઓ સાથે પૃથ્વીને પ્રેમ ઉપજાવતો, સાથે રહેલા યાત્રિકગણ માળા ધનના અર્થીને દ્રવ્ય, વાહનના ઇન્દુલને વાહન, નિરાધારને સહાય આપીને ખુશ કરતા, મહાત્મા પુરવની ગિરિદાવળી ગાનાર લાટ-ચારણ તેમજ ગાયક લોકોને સ્વશક્તિ અનુસાર અશન-ખાવાધીવાની વસ્તુઓ, વસન-વસ્ત્ર ને દ્રવ્ય વિગેરેથી દૂતાર્થ કરતો, માર્ગમા આવતા મંદિરોને પૂજતો, પડી ગયેલાનો જીર્ણોદ્ધાર કરતા, તેણે કાર્ય કરનારા ઉપર પ્રેમભાવ રાખતો, અહર્નિશ તેની જ ચિંતા રાખતો, ગરીબ સ્વધર્મી ઇન્દુઓનું સન્માન કરતો; દીન પુર-પોને દાન આપીને ખુશ કરતો, લયબીત થયેલાને શરણુ આપતો, કેદીઓને છોડાવતો; કાઢવમા

ખુચી ગયેલા, બાગી ગયેલા તેમજ મુરકેલીમાં આવી પડેલા ગાંડા વિગેરે વાહનોને તે તે કાર્યના કુશળ કારીગરોદ્વારા સમરાવી આપતો, ભૂખ્યાને અન્નવડે, તરસ્યાને પાણીવડે, રોગીને વૈદ્ય તેમજ દવાવડે અને થાકી ગયેલાને વાહનવડે શાંતિ પમાડતો, ધર્મી પુરપોને થતા સર્વ ઉપદ્રવોનો નાશ કરતો, જૈનધર્મની કીર્તિ ફેલાવતો, પ્રહ્લાદચર્ચા ને તપના તેજથી આતરિક અજ્ઞાનરૂપી અધકારને શાંત કરતો, દેવ-શુરની સેવનાથી પવિત્ર મનને ધારણ કરતો, સાધર્મી ભાઇઓને શાંતિ પમાડીને, અનુકંપે તીર્થક્ષેત્રોએ જઇને, ફૂલ ને સુગંધી વસ્તુઓથી વાસિત ઘડાઓ તીર્થજળથી ભરીને, બાદ ફૂલ, કેશર, કપૂર અને બદામ વિગેરેથી શ્રી સંઘ તેમજ દેવોનું પૂજન કરીને, અતિ અદ્ભુત દેવવિમાન જેવા અંતર્યામીવડે તીર્થકર મહારાજના જન્મ તેમજ સ્નાનમહોત્સવના જેવો વૈભવ રચતા પ્રપુલ્લ મનવાળા તેણે ત્રિજગદીશ્વરનું ન્માન કરવું જોઇએ, ત્યારબાદ દ્વધ વિગેરે પંચામૃત અને કપૂર વિગેરે પદાર્થોથી કલ્યાણના કારણરૂપ પંચામૃત સ્નાન, સુખડ, કસ્તૂરી અને કપૂર વિગેરેના વિલેપનપૂર્વક સોનાના અલંકારો, ફૂલની માળા ને વસ્ત્રોવડે પૂજન, ઘનમાર, અગર વિગેરે સુગંધી દ્રવ્યોથી ધૂપ, જનોને જેવા લાયક નૃત્ય, અલૌકિક મહાધ્વજ, ઉછળતા ચામર અને ઝાંરીના પાણીની ધારાથી રમણીય ફૂલરૂપિ યુક્ત કપૂરની આસતી, દેવાધિદેવને નમન તેમજ પૂજારી વિગેરેના યોગ્ય સંકાર કરીને પછી તેણે લોગ્ન કરવું જોઇએ.

પછી ગભારો ઉઘાડવાના મમથે, માળ ધકે-સ્વાના પ્રસંગે, લંડાર ભરવા માટે દેવદ્રવ્યની પુષ્ટિ કરીને, ગરીબવર્ગ પર અનુકંપા લાવીને, ગદ્ગદ વાણીવડે નીચે પ્રમાણે પ્રભુની પ્રાર્થના કરીને વિદ્યાવગીરી લેવી “જગતના મનોરથ પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષ મમાન છે પ્રભો ! આપના દર્શનનો ફરી વાર લાભ આપીને તમારામા જ લયલીન બનેલ મારા પર દયાપૂર્વક પ્રસન્ન થાઓ.” પછી પ્રભુને

પ્રણામ કરીને, સાથે આવેલ યાત્રિક સમુદાયનો સત્કાર કરીને, તીર્થનાં ધ્યાનવટે ધન્ય આત્માવાળો, પાછો ફરેલો, પોતાને નગરે આવેલો, માંગલિક સુહૃત્તમાં મોટા મહોત્સવપૂર્વક રથયાત્રા કરીને જિનગિરિને પોતાના ઘરે લાવે. ત્યારબાદ સાધર્મી ભાઈ, મિત્ર, પાંધુઓ, નાગરિક જનો વિગેરેને લોજન આદિથી સંતોષ પમાડીને શ્રીસંઘની પૂજા કરે. આ સંઘની પૂજા એ જ ખરેખર દાન છે. એ જ ખરેખર ભાવયજ્ઞ છે. એ જ લક્ષ્મીનું મૂળ સ્થાન છે. તીર્થયાત્રાના વિધિવિધાનમાં શ્રાવકોએ આગમમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે વિધિ નીચેના

ચાર પ્રકારથી સારી રીતે આરાધવી જોઈએ. (૧) પ્રહાર્યર્થ પાળવું. (૨) પરોપકાર કરવો. (૩) યથા શક્તિ તપ કરવો (૪) દીન-અનાથ જનો પ્રત્યે દયા લાવવી. પુણ્યાનુષાંધી પુણ્યને ઇચ્છતા સંધ-પતિવટે આ ચાર પ્રકારે સારી રીતે સેવાના જોઈએ. જે માણસ પવિત્ર મનથી ચાર પ્રકારના લક્ષણવાળી તીર્થયાત્રા કરે છે તેને હર્ષ પામેલી સૌભાગ્યરૂપી સંઘપતિની લક્ષ્મી પોતાની મેળે જ આપોઆપ વરે છે.*

* શ્રી ધર્માવ્યુદય મહાકાવ્યમાંથી ઉદ્ધૃત.

ઊઠો ! જગૃત થાઓ અને તમારી અનંત સત્તા અનુભવો

ઓ રાજધિરાજ ! સર્વ શરીરોમાં કેન્દ્રસ્થ મુજ આત્મદેવ ! સમ્યદાનંદ સમ્રાટ ! અનંત સત્તાધીશ ! આશીર્વાદાત્મક તરવરૂપ ! ઓ પ્રિયતમ ! અજ્ઞાનના આવરણરૂપી સ્વપ્નામાં દાસત્વ ન સ્વીકારો, જે વરતુઓ હુમસ અથવા ઝાકળની પેઠે ઊડી જનારી છે તેના પર શ્રદ્ધા ન રાખો. હે ભાનજૂલેલા સર્વમથ આત્મા ! હે વિશ્વ સાથે તાદાત્મ ધરાવનારા આત્મા ! તું તો વિદેહી ઈશ્વર છે. તું તો પ્રત્યેક વસ્તુનો સર્વ વરતુનો આધાર છે. તું તો પ્રણવ સ્વરૂપ છો.

ઊઠો ! જગૃત થાઓ ! અને તમારી પરમ સત્તા અનુભવો !! તમે ઈશ્વર છો, તમે ઈશ્વર છો, અન્ય કાંઈ નથી “ તે અને હું” એક જ છીએ. ” કેવો સાંતિદાયક વિચાર ! કેવો સુંદર સુખકર આદર્શ ! તે વિચાર સર્વ દુઃખ દૂર કરે છે, આપણા સંસારભાર હલકા કરે છે. ભાઈઓ ! આત્મ કેન્દ્રનું વિસ્મરણ કરી બહાર ભ્રમણ ન કરો. આત્માને જ કેન્દ્ર બનાવો. સર્વોત્તમ એવો જે આત્મા તેમાં જ શ્રદ્ધા રાખે.

—સ્વામી રામતીર્થ

શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં આદર કરો

(લેખક.—આચાર્ય વચ્ચે શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મળના પ્રશિષ્ય પંન્યાસ
શ્રી મમુદ્વિજયજી ગણી)

જહ દુઃકદ્ધ પરમપયં બ્રહ્મા કિંતિ સુચિત્થડં મુવળે.

તા તેલુકુદ્ધરયે જિણવયળે આયરં કુળહ ॥ (અનિતજાંતિ)

અનાદિ કાળથી ચાર ગતિ-ચૌરાશી લાખ જીવાયોનિમાં પરિભ્રમણ કરતા કરતા આ જીવને ચિંતામણિ રત્ન, કામધેનુ ગાય, કલ્પવૃક્ષ, દક્ષિણાવર્ત ચંપની પેઠે મહાન ફલેભ મનુષ્ય દેહ મળ્યા છે એ મનુષ્ય દેહને વિષયવાસનામાં ગુલતાન થઇને નિષ્કળ ન ખોતા દીન-દુઃખીયોના ઉદારાદિ પરાપકાર કરીને, સાધર્મિક લાઘવોની સેવા વિગેરે શુભ ધાર્મિક કાર્યો કરીને સંકળ કરવા જોઇએ.

એ ક્યારે બની શકે ? ત્યારે આપણે શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં આદર કરીએ ત્યારે જ. એટલા માટે જ મહર્ષિ શ્રી નંદિયેણે શ્રી અનિતજાંતિ રત્નવનમાં કહ્યું છે કે હે ભવ્ય જનો ! જો તમે પરમપદ- (મોક્ષ) ને ઈચ્છતા હો અથવા સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાલ આ ત્રણે લોકમાં પોતાની કીર્તિને-ચરને વિરતારવા (ફેલાવવા) માંગતા હો તો અદાર દુષણોથી રહિત, ૧૨ ગુણો સહિત અને ચોત્રીશ અતિશય તેમજ પાંત્રીશ વાણીના ગુણોવડે યુક્ત, તથા લોકના ઉદાર કરવામાં સમર્થ એવા શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં આદર કરો. શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનો અપાર સારસમુદ્રનો પાર કરવાને મોટા જહાજ સમાન છે.

શ્રી જિનેશ્વરદેવે આત્માનું કલ્યાણ કરવા માટે, આત્માને કર્મોના ભારથી હલકો કરવા માટે લોકો-તર પવોનું આરાધન કરવા સાદું ફરમાવ્યું છે, કેમકે લોકિક પવોમાં ખાવાપીના, હરવાફરવા, મેળ-શોખ માણવાનું હોય છે ત્યારે લોકોત્તર પવોમાં ત્યાગ, વૈરાગ્ય, તપ, જપ, ધ્યાન, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, મના-

નિગ્રહ આદિ કરવાનું હોય છે, જૈન ધર્મમાં એવું એક પણ પર્વ નથી કે જેમાં મોજશોખ માણવાની આજ્ઞા હોય, જૈન ધર્મ ત્યાગપ્રધાન ધર્મ હોવાથી એમાં ત્યાગની જ વાતો હોય.

તીથોમાં શ્રી શત્રુજયને તીર્થોધિરાજ, મંત્રામાં શ્રી નવકારને મંત્રાધિરાજ અને સૂત્રોમાં શ્રી કલ્પ-સૂત્રને સૂત્રાધિરાજ કહેવામાં આવે છે એવી જ રીતે લોકોત્તર પવોમાં પણ શ્રી પદ્યુપજા પર્વને પર્વાધિરાજ કહેવામાં આવે છે.

મનુષ્ય જન્મ, ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુલ, સર્વાંગ-પૂર્ણ શરીર અને જૈન ધર્મ પામવો મુશ્કેલ છે-દોષીલો છે તેમ પર્વાધિરાજ શ્રી પદ્યુપજા પર્વનું આરાધન કરવું એ પણ મુશ્કેલ છે. મહાન હુન્નૌદય હોય ત્યારે જ એ પર્વનું શાસ્ત્રાનુસાર નિર્વિમ્લપણે આરાધન થઇ શકે છે. પર્વાધિરાજનું આરાધન કરવું એ કાષ્ટ મહેલ વાત નથી, એ કાષ્ટ રમતગમત કે ખાલકીડા નથી, એમાં શકિત અને બહિત જોઇએ, એમાં મનના મેલ ફગાવી દેવા જોઇએ, રાગદ્વેષ જીવવા જોઇએ, સમતા અને શાંતિ જોઇએ, કષાયો રૂપ (ઓછા) કરવા જોઇએ, ગભીરતાને સહિષ્ણુતા જોઇએ, શ્રદ્ધા અને ભાવ જોઇએ, મમતા અને અહંભાવને દૂર દે કરી દેવા જોઇએ. કેવલ ખાલાડખર કરવાથી કે ધડામુકડી કરીને પ્રજાવાના લેવાથી કે આપવાથી તેમજ સાધર્મિક વાત્સલ્યને નિમિત્તે બે ચાર વખત લાડના જમા-ડવાથી કે જમવાથી મા ચઢી ચઢીને બોલીથી બોલવાથી કે શ્રીશ્વર વધેરવાથી શ્રી પર્વાધિરાજ શ્રી

પર્યુપણાપર્વ આરાધવાની પરિસ્થાપિત (પ્રતિષ્ઠા) થતી નથી; પણ શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનાનુસાર પાંચ કર્તવ્યોથી પર્વોધિરાજ શ્રીપર્યુપણાપર્વની આરાધના થઈ શકે છે. એ પાંચ કર્તવ્ય કયા એ વિષય ઉપર વિચાર કરી લઈએ.

૧ અમારી પડહ, ૨ સાધર્મિક વાત્સલ્ય, ૩ પરસ્પર ખમતખામણી, ૪ અદ્ભુતો તપ, ૫ ચૈત્યપરિપાટી.

૧ અમારી પડહ—સર્વત્ર જીવદયા પળાવવા માટે ઉદ્દેશ્યપણા કરવી અને કરાવવી જોઈએ—પરમાર્થ ત કુમાલપાલ જુપાલવત

સામાન્યતઃ દરેક પર્વોમાં દસન, ખલન, પ્રેપણ, વસ્ત્રધોવન, સ્ત્રીસેવન આદિ આરંભ-સમારંભના કાર્યો કરવામાં નથી આવતા, પણ પર્વોધિરાજ શ્રી પર્યુપણા પર્વમાં ઉપરોક્ત કાર્યો સિવાય સર્વત્ર જીવદેહિ સાંધ કરવી—કરાવવી જોઈએ, મને લખતાં ખેદ થાય છે કે આપણે હજારો-લાખો રૂપીઆ જીવદયાના નામે ખર્ચતાં-ખર્ચાવતાં છતાં સર્વત્ર જીવદયા પળાવી શકતા નથી. મારે જ્યારપૂર્વક લખતું નંદ્રએ કે આપણા મહાન ધર્મધુરંધર સમર્થ જ્યોતિર્ધરો (પૂર્વાચાર્ય) એ રાજા-મહારાજા-એને પ્રાતિજોષી જીવદયા પળાવવાના અમરપટ્ટાઓ લખાવી શ્રી સંધર્ને સોપેલા છે અને એ અમરપટ્ટાઓમાં લખ્યા પ્રમાણે દરેક દેહાણે સર્વત્ર જીવદયા પળાતી હતી. મારવાડ-મેવાડ-માળવા-શુન્વરાત આદિ દેશોમાં શ્રી પર્યુપણાના આઠે દિવસોમાં એટલે સુધી હતું કે લાંડભુલ, કંદોઈ, કુંભાર આદિની બહોળો, ધાંચીની ઘાણીઓ સુદાં બંધ રહેતી હતી (આજ-કાલ પણ કોઈકે કોઈક રથને બંધ રહે છે), તો પછી કેસાઈ આદિની કુકાને બંધ રહે એમાં નવાઈ શી?

એ પ્રમાણુપત્રો આપણે સાચવી રાખી શક્યા નથી અથવા જે સાચવી રાખ્યા છે તેમને અંગ્રેજ સરકારની પાસે રજીસ્ટર કરાવી શક્યા નથી. જે આપણા આગેવાનોએ બુદ્ધિ વાપરી એ પ્રમાણુપત્રો રજીસ્ટર કરાવી લીધા હોત તો આજે જીવદયા માટે આપણને શ્રાંધ મારવાં ન પડત. જગદ્ગુરુ શ્રી વિજય

હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને એઓશીના શિષ્યપરોત્ત એ સમ્રાટ અકબરને પ્રતિજોષીને એક વર્ષમાં છ મહિના સુધી જીવદયા પળાવવાના તેમજ તીર્થસ્થાના પદાંજી પ્રમાણુપત્રો એમની (અકબર જાદશાહ) પાસેથી મહોર-સહીસીકા સાથે કરાવી લીધા હતા. ફક્ત એમને જ સાચવીને ગવર્નમેન્ટ (સરકાર) પાસે પુનઃ રજીસ્ટરી કરાવી લીધા હોત તો આજે એકલા શ્રી શંત જય તીર્થના નામે વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦૦૦ સાદે હજારો આંદોલો કરીએ છીએ તે કરતાં ન પડત અને સુખેથી અમારી પડહ વગડાવી શકત તેમજ તીર્થસ્થા કરી લેવાત. અરુ

૨ સાધર્મિક વાત્સલ્ય—સમાન ધાર્મિક બંધુઓની સેવા-ભક્તિ કરવી. શાસ્ત્રકારોએ સાધર્મી બંધુઓની સેવા-ભક્તિનો કેવો સુંદર ઉદ્દેશ્ય કયો છે. જુઓ !

ન કથં વીરુદ્ધરણં ન કથં સાહમિમ્રાણ વચ્છલં ।
હિચ્ચંચમિ વીરરાત્રો, ન ધારિત્રો હારિત્રો જમ્મો ॥
અથ સર્વ ધર્મમા, સાહમિ અ વચ્છલં તુ જ્ઞાત
બુદ્ધિ તુલાય તુલિયા, શં વિ અતુલાદં મણિપ્રાદાર
સર્વઃ સર્વે મિથઃ સર્વ-સંબંધા લઘ્વપૂર્વિણઃ ।
સાધર્મિકાદિ સંબંધ-લઘ્વારસ્તુ મિત્રાઃ ક્રાંચત્ ॥

જેમણે દીન-દુઃખિયોનો ઉદ્ધાર નથી કયો, જંગમ જીવદયામાં શ્રી વીરરાગદેવને ધારણ નથી કયો તેમણે હુલ્લભ એવા આ મનુષ્ય જન્મને હારી દીધો—નિષ્ફળ કરી દીધો છે. જગતમાં સાધર્મી બંધુથી વિશેષ કોઈ સગો-સંબંધી કે રનેહી નથી માટે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે એક તરફ બીજા બંધા ધર્મો અને એક તરફ સાધર્મી બંધુની સેવા-ભક્તિ. આ કથનમાં અડાદા સાધર્મિક બંધુની સેવાભક્તિનું કેટલું મહત્ત્વ છે. તેમ જ રહસ્યને સમજ્યા વિના જ એક ટક કે એ ટક લાગવાથી જગાડી સાધર્મી બંધુની સેવા-ભક્તિની પરિસ્થાપિતિ (પ્રતિષ્ઠા) માની બેસી વળે તો તે ક્યાં સુધી ઉચિત ગણાય? તેના પાત્રક રચય વિચાર કરી જો ન્યારે એક દિવસ હજારો સાધર્મી બંધુઓને લાગે મિત્રાપ આદિ જમાડી સાધર્મીની ભક્તિનો દાદો લઈ પોતાને કૃત્યકૃત્ય માને છે પણ બીજા દિવસે એથી કોઈ ગરીબ-નિરાધાર સાધર્મી બંધુ રહે

લાના કકડા માટે પોતાના આંગણે આવેતા એને ઠોકરો મરાય છે. એનો તિરસ્કાર કરાય છે, એનો કોષ્ટએ વિચાર કર્યો છે? ખરી વાત કહેવામાં આવે તો આજકાલ ભારત મહારાજ, સમ્રાટ સંપ્રતિ, પરમાદિત કેમાગપાલ બૂપાલવત સાધર્મી વાત્સલ્ય કન્યાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી સીદાતા સાધર્મી બધુઓનો ઉદ્ધાર નહીં થાય, એમને ધર્મમાં સ્થિર નહીં કરાય એમના પેટનો સાલ પુરો નહીં થાય ત્યાં સુધી જૈન ધર્મની મોક્ષયાલા કેવી રીતે ચંદ્રશકરે? જૈન ધર્મની યશોગાયાઓ કેવી રીતે ગવાઈ શકશે? જ્યારે પશુઓની રક્ષા ખાતર હનુરો-લાણી રૂપીયા ખર્ચીને પાંજરાપોળો બાંધવામાં આવે છે, એમના ધાસચારાનો પ્રબળ કરવામાં આવે છે, ત્યારે શું સીદાતા સાધર્મી બધુ માટે સાધર્મીશાળાની જરૂર નથી? આથી રખે કોઈ એમ ન સમજે કે હું પ્રચલિત સાધર્મિક વાત્સલ્ય કે પાંજરાપોળોથી વિરુદ્ધ છું. પણ સાથે સાથે સીદાતા સાધર્મી બધુ-ઓને દરેક પ્રકારે સહાય કરી એમનો ઉદ્ધાર કરવો, એમને ધર્મમાં સ્થિર કરવા, ધર્મથી પતિત થતા અટકાવવા એ દરેક જૈનનું પરમ કર્તવ્ય છે એમ બારપૂર્વક જણાવું છું. જ્યારે આરે તરફ દુષ્કાળરૂપી બર્ષકર રાક્ષસ પોતાનો પંખને ફેલાવી ગરીબ માણસો અને પશુઓનો સહાર કરી રહી છે તેની સાથે સાધુઓ અને ધનાઢ્ય, શુદ્ધરથોએ તેઓના પ્રાણોની રક્ષા કેવી રીતે કરવી? એમને કેવી રીતે બચાવવા? એ સંવાલ ઉપસ્થિત થયો છે. એમના માટે સંજ્ઞાઓ ભરાય છે, મોટા મોટા આદીકક્ષો છાપાઓમાં આવે છે એ સામળી વાગીને કંઈ સહૃદયનું હૃદય ખળભળી નથી ગઈતું?

આજે માણસ માપી પેટની ખાતર આગતેમ રખડે છે, એકાગ્રીની ભટ્ટીમાં બળા કરે છે, પોતાના ધર્મથી વિમુખ થઈ જાય છે, પોતાના કર્તવ્યને ભૂલી જાય છે. આવા સમયમાં ધનાઢ્ય જૈનોનું શું કર્તવ્ય છે? આગેવાનોની શી ફરજ છે? એ પોતે જ સમજી લે, વિચારી લે અને કર્તવ્યપરાયણ બને, જે પશુઓવડે અનાજ પેદા થઈ

આપણું પેટ ભરાય છે, જે પશુઓ દૂધ, દહીં, છાચ, ઘી વીગેરે આપીને આપણને પુષ્ટ કરે છે તે પશુઓ આજે ધાસ-પાણી વિના ટાળવળીને મગતાં જાય છે એ આપણે કેમ દેખી શકીએ? દરેક દરેક માનવબુદ્ધિને બારપૂર્વક જણાવું છું કે સાદાઈથી ખાતા-પીતાં, ઓઠતા-પહેરતા અને સાદાઈથી કામ કરતા જે કોઈ બચત થાય તે આપણા ઉપકારી પશુધનની રક્ષા આપી દો. કોષ્ટ/પણ દિમાએ એમની રક્ષા કરો એ હશે તો માનવોને શક્તિ પુષ્ટિના સાધનો મળશે. ખાસ કરીને જૈન બધુઓ આવતા પશુપણા પર્વમાં આવશ્યક કાર્યોને સાદાઈથી કરીને બચતના રૂપીયા સીદાતા ધાર્મિક બધુઓની સહાયતામાં તેમજ ગરીબ માનવબધુઓ તથા પશુધનના રક્ષણાર્થે ખર્ચીને શ્રી પશુપણા પર્વને દીપાવે એ ઇચ્છવાળેગ છે.

૩ પરસ્પર ખામણી

દીવાળીના દિવસોમાં વેપારી કોઠા પરસ્પર લેણદેણ સુકવીને હિસાબની ચોખવટ કરે છે, નકા-તુકસાનનું સર્વેષુ કાઢીને આનંદ મનાવે છે તેમ પશુપણા પર્વમાં વર્ષભરમાં જેની માથે વેર, વિરોધ, કલેશ, કંકાસ થયો હોય તેની સાથે ખમી-ખમાવીને આત્માના હિસાબની ચોખવટ કરી લેવી જોઈએ. આત્માને કમોની ભારતી હળવો કરી લેવો જોઈએ જેઓ ખમે છે ખમાવે છે તેઓ અંદનગાળાને મૃગાવનીની જેમ આરાધક બને છે. ખમાવનાર ઉચ્ચન રત્નર્થિવત આગ્રાધક બને છે, ન ખમાવનાર અંડપ્રલો-તવત રિરાધક બને છે. શ્રી જિનેશ્વરદેવના ખમવા-ખમાવવા, ઉપશમવા-ઉપશમાવવાના સિદ્ધાંતમાં કેવું સુંદર તત્ત્વ રહેલું છે? એમાં કેટલું જ જગત્પરજરત રહેલું ભરેલું છે? એમાં કેવી દિવ્ય વિચારણા અને વિચાળ ભાવના રહેલી છે એ જૈન સાધુઓ વિચારે, સમજે, અમલમાં મૂકે તો જૈન ધર્મમાં, જૈન સમાજમાં, દેવના નામે, મુરના નામે, ગમ્હના નામે, મારા-તારાના નામે જે ગ્રંથકાઓ નજરે પડે છે તે નિર્મૂળ થઈ જાય.

શુદ્ધ અંત કરણથી ખમવા-ખમાવવાના બાંહે માડરીયા પ્રવાહમાં તણાઈને ક્ષુદ્રક-કેમભરવત બાલથી ખમાવવામાં આવે છે-તે પણ પોતાના સગા-

સંબંધીઓ, દત્તેહીઓ, ઇષ્ટ મિત્રને જ; પરંતુ જેની સાથે વૈશ્વવિરોધ હોય એમનો તો નહીં જ. દેશવિદેશોમાં પણ સાફ લગાડવા માટે રંગભેરંગી મોટી મોટી કુંકુમ(ખામણી) પત્રિકાઓ લખાય છે, શાસનપ્રમાદનાના ચીતાર ચિતરાય છે, હજારો-લાખો રૂપિયા ખર્ચતખામણીના નામે યોરડખાતાની તીલોરીમાં નખાય છે, પણ જેને આજ સુધી કાંઈ પરિણામ નથી આવ્યું; પણ જે જૈન અંધુઓ, શાસનસુભટો કે જૈન શાસનમાં શાન્તિ ઇચ્છનારાઓ જૈન શાસન ની દિવસોદિવસ ખમણી, રત્ન ચારણી ઉત્તતિ આહનારાઓ, પરસ્પર મેળ વાંચનારાઓ હૃદયનો મેલ ફેંટી દેઈ પરસ્પર શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખમતખામણી કરી, શ્રી વીતરાગ દેવના આ પરમોચ્ચ સિદ્ધાંતને વધાવી લે તો પર્યુપણ્યપર્વતું આરાધન કયું ગણાય.

૪ અકુંભ તપ-ત્રણ ઉપવાસ-તપ એ વસ્તુ એવી છે કે ધોરાતિધોર કમને પણ ખાળીને ભરમ કરી નાંખે છે, આત્માને નિર્મળ બનાવે છે-જેવી રીતે દાવાનળ વનને ખાળીને સાફસફ કરી દે છે. શ્રી તીર્થંકર દેવોએ પણ તપતું આરાધન કયું છે. શ્રી પર્વાધિરાજ પર્યુપણ્યાપર્વને આરાધવા માટે અહમનો તપ જરૂર કરવો જોઈએ. જે ભાવશાળી-ઓ એકી સાથે અહમનો તપ ન કરી શકે તો છૂટા છૂટા ત્રણ ઉપવાસ કરે. જેઓ ત્રણ ઉપવાસ કરવાને શક્તિમાન ન હોય તેઓ છ આયબિલ કરે. કદાચ આયબિલ ન બની શકે તો નવ નીવી કરે. તે પણ ન બની શકે તો ચાર એકાસણુ કરે. તે પણ કરવાને સમર્થ ન હોય તો ચોવીસ એસણુ કરીને પણ અહમનો તપ પૂરો કરે. કદાચ એસણું પણ ન કરી શકતા હોય તો છેવટે બાધાપારાની સાદ નવકારવાળી ગણીને-ફેરવીને અહમનો તપ પૂરો કરી શ્રી જિનેશ્વર દેવની આરાધન કરે. અહાહા ! શ્રી જૈનશાસનમાં કેવી ઉદારતા ! કેવી સુદર પ્રણાલી !

જેઓ નિઃશય થઈને અહમનો તપ કરશે તેઓ નાચક-તુની પેઠે સુખસંપદાને પ્રાપ્ત કરશે. વ્યવહારમાં જેમ શાહુકાર લોકો પોતાનું કરજ એકી સાથે ચૂકવી દે છે તો કમજોર હોય તો થોડા થોડા હફતા કરીને પણ ચૂકવી આપે છે તેમ અહીં પણ સમજી લેવું.

૫ ચૈત્યપરિપાટી--નગરમાં શ્રી જિનેશ્વરદેવના સર્વ મંદિરોના દર્શન કરવા શ્રી સંઘ સાથે ચૈત્ય પરિપાટી કરવાથી ધણો જ ઉલ્લાસ વધે છે અને શાસનનો પણ મહિમા વધે છે, માટે સમુદાય સાથે આ દિવસોમાં ચૈત્યપરિપાટી કરવી. નગરમાં ભેદ ભાવ વિના સર્વે શુદ્ધદેવોના દર્શન કરવા, એમને વાંદવા દેવ, ગુરુ, દર્શનનો મહિમા અનોખો જ છે. ખાસ કરીને આ દિવસોમાં પ્રભુપૂજા, સામાયિક, પ્રતિમ્બ આદિ ધર્મધ્યાન વિશેષ કરવું જોઈએ.

જેન અંધુઓ હવે આપનો વધુ સમય ન લેત એટલું કહી વિરમીશ કે શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં આદર કરો અને આ પાંચ કર્તવ્યોનું શુદ્ધ અન્તઃકરણપૂર્વક શ્રી પર્વાધિરાજની આરાધના કરો જેથી આ લોકમાં અને પરલોકમાં ભણું થાય. આત્માનું કલ્યાણ થાય અને અંતમાં અખંડ શાન્તિ મળે એ જ શુભ ભાવના

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ, પરહિતનિરતા
મવન્તુ ભૂતગણાઃ
દોષા પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વેત્ર સુખી ભવતુ લોકાઃ

સર્વમંગલમંગલ્યં, સર્વકલ્યાણકારણમ્ ।
પ્રધાનં સર્વધર્માણાં, જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

રાયકોટ તા. ૨૩-૬-૩૧

બોધ લક્ષરી.....આ. વિજયકસ્તૂરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

લેખક—

- બેદ નથી ત્યાં વેદ છે, વેદ વિના અજ્ઞાન,
વેદ બેદમાં બેદ છે, રજની દિવસ સમાન 1
- મૃત્યુથી સધળાં ડરે, જન્મથી ડરે ન કોઈ,
ભય રાખે ને જન્મનો, નિશ્ચય જ્ઞાની સોઈ 2
- મરણ વિકાર વિનાશ છે, જન્મ વિકાર વિકાસ;
જન્મ ટળે આતમતલ્લો, પ્રગટે જ્ઞાનવિવાસ 3
- રોષી નાખ્યા બીજનો, જન્મ નહોં ફરી વાર,
મરણ ધવાથી આત્મા, રખે નહોં સ સાર 4
- મરણ ખરે તે નહીંયે, ત્યાં છે જન્મ વિનાસ,
તે મરણ મરણ નથી, જન્મતલ્લો જ્યાં વાસ. 5
- મરવાના અવ્યાસથી, મરતા ધણી કમોત,
કરણી કર એવી હવે, થાય મોતનું મોત. 6
- મરતા ગ્રીએ માનથી, છોડી અવર જન્મજ,
તે જગમાં સુખીમાં થયા, નેલે છુટીયા કાળ. 7
- દાસપણુ જડનું કરે, ડરે મોતથી બાળ,
જડની સેવા છોડી ને, શું કરશે પછી કાળ? 8
- અલખ અલકમાં સહુ કહે, અલખ ન લખતું કોય,
તે પોતાને એળખે, લખે અલખને એલખ. 9
- પરમેશ્વરને શોધવા, પર ધણી તજ માલ,
નીડળ્યા પામું નથી અણુતા, રહે ક્યા દીનદયાળ 10
- રહે રાક જડ નારાથી, નિજ નારો નવિ શોક;
જડ ચેતનને પારખે, તેવો જ્ઞાની કોક 11
- કર્મ મહિષિ સમ નથી, કાકી ભાગે દુર;
ભેષ બેદને બેદને, માટે થાઓ શર. 12
- ભેષ પવનનો સહેલ છે, વિના કદ પવનશય,
દુધર મન પવનથી વિના, કારજ સિદ્ધ ન થાય 13
- છોડાઓ વહે સ સાર ને, ચાર મતિ ફરનાર,
અમર થયો મિથ્યા વહે, વાર વાર મરનાર. 14
- ક્યાથી આળો ક્યા જરો? હમખા વ. છે કોનાં? 15
- બોલ વિચારું છે કહી? ધારી ધરી એક મોન. 16
- યોગી ભોગી જનમથી, છે સધળો સ સાર,
યોગ ભોગના મમને, નિરલા બાળનુદાર 17
- યોગ ભેગ જડ વસ્તુનો, કરતા સધળા છવ,
સમજ કરો સ્વરૂપનો, ત્યારે બનશે શિવ 18
- યોગી અયોગી થાય છે, ભોગી અયોગી ન થાય;
ને ભોગી યોગી બને, તે ભવફેશ ભય 19
- સર્વજ્ઞાની દહિમા, આદિતક બનો જરૂર;
અપક્ષા અજ્ઞાનિયો, હો કહે નારિતક ધૂર 20
- વખત ધયો છે, ખબર છે? પણ પળ મોથી નય,
મદાકષ્ટે નરતન મળ્યું, સમજ કર અવસામ 21
- મન વચ કાયા એકથી, સતતલ્લો બવદાર,
બેદ ધારી ને વર્તતા, કરતા તે અભિચાર. 22
- પરનારી ભોગી ક્યો, બ્યભિચાર જગ રીત,
બ્યભિચારી જ્ઞાની કહે, પરપરિણતિથી પ્રીત 23
- સાચો જ્ઞાની તે કલો, નેને અનુભવ જ્ઞાન;
પરજ્ઞાને જ્ઞાની બને, તે તે અધ સમાન 24
- ગાસ્ત્ર વાચે વાધા બાળી, કહે જગ પંડિતરાય,
અનુભવ જ્ઞાને ને વહે, તે જ્ઞાની કહેવાય 25
- અતર પડિત જ્ઞાનીનું, ખનુસા બાનું સમાન,
પડિત થોથી ક્રીક છે, અમળ જ્ઞાની ભયવાન 26
- અનુભવ જ્ઞાન વિના નથી, બલે પ્રથુ સકેત,
તવમા તેવ રહ્યું છતા, પડિન પીરે રેત 27
- બલે પલ્લુ સમને નથી, પડિન અનુભવદીન,
બલિ સમને જ્ઞાનીયો, અનુભવ રસમા લીન 28
- ભણાણુ વિધ કરે મરે, બગી ત્યાગે નેદ,
જ્ઞાની તેને નહીંયે, ખય અજ્ઞાની તેદ 29

આત્મ-દર્શન

[આત્મા અને પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિચારણા]

લેખક: ચતુર્ભુજ જયેન્દ્ર શાહ બી. એ. એલએલ. બી.

જેન ધર્મમાં આત્માનું પ્રાધાન્ય છે. ધર્મને સર્વ વિચાર તથા આચાર આત્માના દર્શન, વિકાસ તથા તેની સિધ્ધિ અર્થે છે. આત્માનું સંપૂર્ણ વિકસિત શુદ્ધ સ્વરૂપ ફક્ત સિધ્ધ અવસ્થામાં અને અમુક અપેક્ષાએ ફેવળી અવસ્થામાં જોવામાં આવે છે. તે સિવાય આત્મા આ સંસારમાં જીવસ્વરૂપે રહેલો છે અને જીવમાં આત્માનું સહચારિત્વ કાયમ હોવાથી તે જીવ નામે સામાન્ય રીતે ઓળખાય છે.

આ સંસારમાં જીવમાં આત્મ તત્ત્વ ઉપરાંત બીજું એક અજીવ, જડ અથવા પુદ્ગલ તત્ત્વ રહેલું છે. તે આત્મામાં રહેલા જ્ઞાન દિક્ સ્વાભાવિક શુણ્ણો સર્વથા અથવા ઓછે વધતે અંશે ધાત અથવા આવરણ કરનાર હોવાથી તથા આત્માને

આ સંસારમાં જકડી રાખી, અનેક બલભણ કરાવી જીવી જીવી ગતિ, ભ્રમ, શરીર વિગેરે પુદ્ગલરૂપે પરિણમતું હોવાથી તે અજીવ તત્ત્વ આ સંસારરૂપી વિષવશનું બીજ અથવા મૂળ ગણાય છે. તે જીવ અને અજીવ તત્ત્વની જેન શાસ્ત્રોમાં ઘણી સૂક્ષ્મ અને વિસ્તૃત વિચારણા કરવામાં આવી છે તે દરેક સુસૂક્ષ્મ જોને અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે.

આ લોક પદ્ધત્યોનો બનેલો છે. તેમાં જીવ અને પુદ્ગલ એ બે મુખ્ય દ્રવ્યો અથવા તત્ત્વો છે. તે પદ્ધત્યો પૈકી ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય અને કાળ એ ચાર દ્રવ્યોની અનુક્રમે ગતિ, રિયતિ, અવકાશ અને સમય રૂપે શુષ્ક પરિણામની વિચારણા બાકીના બે જીવ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ ઉપયોગી છે. તેમજ

અતુલ્ય વિન શ્રદ્ધા નહીં, શ્રદ્ધા વિન નહીં જ્ઞાન;
જ્ઞાન વિના સુખિ નહીં, બાળે શ્રી ભગવાન. ૨૬

રાગ દ્વેષના ભાગને, કાઢી કર વ્યાપાર;
સાચી લક્ષ્મી મેળવી, બન સાચો સાહુકાર. ૩૦

મરવા માંડ્યું જન્મથી, ભય રાખે શું યાય ?
મૃત્યુનું મૃત્યુ બને, કર એલો વ્યવસાય. ૩૨

જીવ લક્ષ નવ ગરણમાં, સ્વ-પરદાર નવિ ભેદ;
ગાટે સ્ત્રીચંચ સર્વથા, તમે ધરી ગન ખેદ. ૩૨

લીન રહે નિત પ્રજામાં, પ્રજાચારી ભગવાન;
અપ્રજાથી અળગા રહ્યા, વસ્તુ પ્રકાશ ન જ્ઞાન. ૩૩

જડ-આત્મ જોને મળ્યા, સ્વ સ્વ ધર્મ કરે ભોગ;
વર્ણાદિ જડ ભોગવે, આત્મ નિજ ઉપયોગ. ૩૪

બેર હેર ઝરણું ઝરે, જડતાનું જ્યાં ભેર;
નામ ધર્મ પળે ત્યાં નથી, રહ્યું અધારકે ઘેર. ૩૫

જડ વસ્તુ મુખ આપશે, છાંડે એવી આશ;
કાળ અનંતો વહી જશે, અંતે થશે નિરાશ. ૩૬

આત્મ ધર્મ અનેક છે, પ્રગટે છાંડે કષાય;
એક જ ચાંપ દખાવતાં, અનેક દિશક યાય. ૩૭

મારું તારું જ્યાં રહ્યું, હું-તું જ્યાં ભેર;
ત્યાં આત્મ ધન લૂંટતા, રાગ દ્વેષ બે ચોર. ૩૮

જડમાં બે વિશ્વાસ છે, તે ચેતનમાં યાય;
વિપદ ટલે સહુ મુખ મળે, ભવ ફેરા સહુ ભય. ૩૯

હિંસા મનથી પણ તલે, દ્વેષ કરે સહુ દુર;
પ્રાણી શાંત બને સદા, વાઘ સિંહ સમ દુર. ૪૦

લોહ તિભેરીથી કઢી, ધન રક્ષા નવિ હોય;
તિભેરી કર પુત્યની, ધન હરશે નહીં કોય. ૪૧

બેથી ચાહે જ્ઞાનને, તેનું કર તું જ્ઞાન;
નય મધને ચાલે, મૂળને આભિમાન. ૪૨

વસ્તુ ચાહે નયનથી, પાસે નથી બઢમ;
ક્રોડ ક્રિમ વસ્તુ મેળવે, આપ્યા વિન તે દામ ? ૪૩

પુત્ય દામ પાસે નથી, મુખ સંપત્તિ મ્હાય;
મળે ન કોડ ઉપાયથી, ઊલટું દુઃખ જ યાય. ૪૪

જેન દર્શનમાં તાત્વિક વિચારણાને સ્થાન પામેલ છે, અછવ, પાપ, પુણ્ય, આશ્રવ, સવર, નિર્દોશ, બધ અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વો પૈકી પાછળના સાત તત્ત્વોનો પ્રથમના એ તત્ત્વોમાં સમાવેશ થાય છે. તે સાત તત્ત્વો પ્રથમના એ તત્ત્વોનો વિસ્તાર, સ્વભાવ અને પરિણામ છે. તેના ઉપાદેય અથવા આદરણ-ધારણ કરવા લાયક અને હેય અથવા ત્યજવા લાયક શુણ્ણી યથાર્થ સમજણમાંથી નિષ્પન્ન થતા શુદ્ધ આચાર જે ધારણ કરવામાં આવે તો પ્રથમ જીવ તત્ત્વમાં રહેલા આત્મ તત્ત્વનો અંતિમ વિકાસ, તેના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અથવા મોક્ષ જે દરેક ભવ્ય જીવની સર્વ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનું અંતિમ સાધનિદ્ધ છે તે સંજ્ઞા બને છે તેથી જીવમાં રહેલા આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ અથવા મોક્ષ-પ્રાપ્તિ માટે આત્માના શુણ્ણી યથાર્થ દર્શન કરવું જરૂરી છે. જેમ કેાષ વસ્તુનું સંજ્ઞાતા-પૂર્વક દર્શન કરવું હોય તો તે વસ્તુના શુણ્ણી અથવા સ્વભાવની યોગ્ય સમજણ મેળવી જોઈએ તેમ આત્મદર્શન માટે આત્માના સ્વભાવ અને શુણ્ણી યોગ્ય સમજણ અને તેની પ્રાપ્તિ માટે માટે દ્વંક વિવેચન કરવાનું આ લેખનું પ્રયાજન છે. વિષય ધણી જ ગહન છે અને ધણું દ્વંક લખવા પ્રયાસ કરવા છતાં માસિકના જે વિકાસમાં વિસ્તાર પામ્યો છે. લેખકના જ્ઞાનની અતિ અપ્પતા, મતિદોષ અથવા પ્રમાદને કારણે કેાષ બાજત દોષયુક્ત અથવા વિપરીત સ્વરૂપે રજૂ થઈ હોય તો તે સૂધારીને વાચવા સુઝ ધર્મજ બુધ્ધાને વિનંતિ છે.

આ સંસારમાં દરેક જીવમાં આત્મારૂપી ચૈતન્ય તત્ત્વ રહેલું છે તે શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે એટલું જ નહિ પણ દરેક જીવના ઇદ્રિયાદિક વિકાસના પ્રમાણમાં તે સ્વાનુભવસિદ્ધ છે. આપણી ચમચકુને અગેચર એવા સૂક્ષ્મ અને સ્વાચર જીવોની આહાર પ્રહણ કરવાની સંજ્ઞા એક બાજુ રાખીએ તો અન્ય જે ઇદ્રિયાદિક ત્રસકાયના જીવોની ઓછામાં ઓછી આહારાદિ સંજ્ઞા અને હલનચલન શક્તિ આપણે જોઈ

શકીએ છીએ, જે કેાષ પણ જડ અથવા નિર્જીવ કે અજીવ પદાર્થમાં કદીપણ જાવામાં આવતી નથી. પછી જોઈએ જડ વસ્તુ પરમાણુ પુદ્ગલરૂપે સૂક્ષ્મ હોય કે ગમે તેવા પર્વતાદિ વિરાટ પ્રયકકાય સ્કષ-સમૂહ રૂપે હોય. સ્વાચર વનરપાતકાય જીવોમાં આહારાદિ સંજ્ઞા લાગણી હોય છે તેમ સદ્ગન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી જગદીશચંદ્ર બોઝે " રેસોનટ રેકડર " નામના ચત્રના પ્રયોગકારા સિદ્ધ કરા આપ્યું છે. તે વાત હવે તો ધણી પ્રસિદ્ધ છે, પણ વનરપાતકાય જીવ અથવા આત્માતત્ત્વ આણ્ણ જતા તેના ઉપર ગમે તેવા પ્રયાગ કરવામાં આવે છતાં તે સંજ્ઞા અથવા લાગણીશૂન્ય જડ દેખાય છે. પાન, પુષ્પ, ફળો વૃક્ષમાંથી છૂટા પાડવામાં આવતા ગમે તેવા સાચ-વણી છતાં થોડા વખતમાં નિર્જીવ થઈ કરમાઈ જાય છે, જ્યારે વૃક્ષ સાથે રહેલા પાન, પુષ્પ, ફળો કાષ ખાસ પ્રવાસ વગર તેની આણ્ણ મર્યાદા મુજબ સજીવ હોય છે ત્યાં સુધી લીલાછમ, પ્રકુલિત રહે છે. મૂળમાંથી છૂટા પડેલ વૃક્ષનું મૂળ થોડા વખતમાં નિર્જીવ થતા ફરી તરી રોપણ ક્રિયા થઈ શકતી નથી, ગમે તેવા પ્રયાસ છતાં ફરી તે ઉઘાડી શકાતું નથી નવપર્લ્લવિત વા પ્રકુલિત થતું નથી. ન્યનરપતિ કાય વિગેરે સ્વાચર ઓકેન્દ્રય જીવો કરતા જેઈદ્રિયાદિક ત્રસકાય જીવોનું ચૈતન્ય અને તેની આહારાદિક સંજ્ઞા તથા હલનચલન શક્તિ વધુ સ્પષ્ટ છે. ઇયલકીડી, મકીડી, મચ્છર, પડુ, પડી વગેરે જીવોમાં જ્યાંસુધી આત્મા અથવા ચૈતન્ય હોય ત્યાં સુધી જ તે આહાર પ્રહણ કરે છે અને ઇદ્રિયા વિકાસ અનુસાર સુધવા, જોવા અને સામજવાનું કરે છે પણ જીવનું ચૈત્ત્વ યતા અર્થોત્તરારીમાંથી આત્મા આણ્ણ જતા તરી પડી ક્રિયાઓ આપોઆપ તુગત બધ થઈ જાય છે અને આત્મા-ચૈતન્ય રહિત ચૈત દેહની જુદા જુદા પોદ્ગલિક પદાર્થોના ઠગલાથી વિરોધ ઉપયોગિતા રહેતી નથી ચૈત દેહમાં કદી પણ આત્મા, ચૈતન્ય. પ્રાજનો પુન મચાર થઈ શકતા નથી. ચૈત્ત્વ પામેલા ઇયલ વિગેરે જંતુઓ અનાજ કોરી ખાતા નથી; કીડી, મકીડી, મચ્છર કર-

હતા નથી; સર્વ મનસ્ય વાધ સિંહને બધ રહેતો નથી; બકરી ગાય બળદ થોડા હાથી વિગેરે ઉપયોગમાં લઇ શકતા નથી, મૃત પામેલા સર્વ જીવોના શરીરો વિષે પોતાને કે બીજા માટે એ જ સ્થિતિ-ઉપયોગહીનતા-નિષ્ક્રિયતા રહેલી છે. સર્વ જીવોનું એક સામાન્ય લક્ષણ જે ઉપયોગ નામે અથવા માહારાદિક સંસારી, બોધરૂપ વ્યાપાર-પ્રવૃત્તિ તરીકે મોળખાય છે તે જીવનમાં આત્મા હોય ત્યાં સુધી ન થાય છે. તે સર્વ જીવોમાં જોવામાં આવે છે અને મૃત અવસ્થામાં તે સર્વ જીવોમાંથી ચાલ્યું જાય નિર્જીવ, અજીવ, જડ અથવા પૌદ્ગલિક ગમે વા સંયોગ આકારવાળા કોઇ પણ પદાર્થમાં જની આહારાદિક કાંઇપણ સંસાર, ઉપયોગ, વ્યાપાર, વૃત્તિ હોતા નથી. જીવ અને અજીવ વચ્ચે, આત્મા અને પુદ્ગલ વચ્ચે, ચૈતન્ય અને જડ વચ્ચે મુળ અને તાત્ત્વિક ભેદ છે.

આત્મયુક્ત જીવનમાં રહેલી ઉપયોગિતા અને આત્મા આપેલા જતાં મૃત અવસ્થામાં આવતી હતા અથવા નિષ્ક્રિયતાનો જે વિચાર અન્ય જોને લાગ્યું પડે છે તે પાંચે ઇન્દ્રિયો અને મનોબળ હેતુ મનુષ્યને વિશેષ કરીને સ્પષ્ટ અને સ્પર્શ-લાગ્યું થાય છે, બીજાં ઇન્દ્રિયો જાતિના જીવો માં મનુષ્યની ઇન્દ્રિયો, મનોબળ, જ્ઞાન વિશેષ કરીને સિત્ત હોય છે, અને વિકસિત થઇ શકે છે. માન્ય રીતે મનુષ્ય ઘણું કરીને પોતાના દેહધારણ, શુ, સુખ-સગવડ, સ્વાર્થપૂરતા વિચાર અને ત્તિ કરે છે. તે માટે સામાન્ય રીતે જોઇ શકાય કે મનુષ્ય પોતાથી નાના કે મોટા મનુષ્યો માં બીજા પ્રાણીઓ ઉપર પોતાના જ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયો આધિપત્ય મેળવે છે. પોતાથી ઘણી વધારે તવાળા અને મોટા વાઘ, સિંહ, હાથી, મનસ્ય જેને યુક્તિથી પકડે છે. કષ્ટર કુતરા વાંદરા બળદ ઉંઠ થોડા વિગેરે પશુ-પક્ષીને પોતાને બનાવી ઉપયોગમાં લે છે. પોતાને લુકશનકારક પ્રકારનાં અસંખ્ય જીવનંતુઓનાં જંતુનાશકો અથવા યંત્રોથી, અથવા તે સામે તેથી

વિરુદ્ધ-પ્રકારના જીવનંતુઓના ઉત્પાદનની ગોઠવણ કરી નાશ કરે છે. શારીરિક રોગોના નિવારણ માટે આશ્વર્જનક શોધો અને શસ્ત્રક્રિયાઓ કરે છે. મનુષ્ય એમ ઘણી રીતે પોતાનો જીવનનિર્વાહ સુખ-પૂર્વક ચલાવવા મથે છે. ઉપરાંત મનુષ્ય પોતાની પ્રવૃત્તિ વધારવા ગમે તેવા પદાર્થો ભેદીને, રણો આજીવની, જંગલો કાપીને, રેલ્વે રસ્તાઓ બાંધીને પોતાનો માર્ગ સરળ બનાવે છે. વહાણ અને સ્ટીમરો બાંધીને મહાસાગરને પણ જાણે કે વશ કરે છે અને હજારો માઇલ દૂર ધારેલા સ્થળે પહોંચી જાય છે. એટલે જોયે અને જોડલી ઝડપે કુદરતી શક્તિ ધરાવનાર પક્ષીઓ આકાશમાં જીડી શકતા નથી તેથી વધારે જોયે અને કલાકના એકસોઈ ચારસો માઇલની ઝડપે એરોપ્લેનદ્વારા જીડી શકે છે અને નીચે કિતરો સિવાય થોડા કલાકમાં જે ઘણું હજાર માઇલ આકાશપ્રદેશ યુદ્ધી વળે છે જોયેથી પડતા પાણીના ધોધમાર પ્રવાહમાંથી વિજળી બળ ઉત્પન્ન કરી રાત્રે દિવસના જેવો પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરે છે અને મોટા પ્રચંડકાય યંત્રો ચલાવે છે થોડી મિનિટો અને સેકન્ડોમાં ટેલીગ્રામ અને રેડીઓ દ્વારા હજારો માઇલ દૂર સંદેશ મોકલાવે છે બાપણો અને ગીતો સંભળાવે છે. બોલતા-ચાલતા સિનેમાદ્વારા બાપણો, રમતગમત, દ્રવ્ય, લાકાક વિગેરે જીવનના તમામ પ્રસંગોના સિનેમાના પડકા ઉપર પડાજાણે ભાષા અને અવાજ સાથે તાદર્ય ચિત્તાર રચી કરે છે. માયુસ ગ્રામેફોનની પ્લેટ ઉપર પોતાનું ગાયન અને બાપણ મહણ કરાવે હજારો માણસોને સંકેતો વખત વગરમેલે ફરી ફરીને સંભળાવે છે. માઇક્રોફોન દ્વારા બાપણના બીમા અવાજને મોટા કરી એકી સાથે લાખો માણસોને માઇક્રો સુધી સંભળાવે છે. વિગેરે વિગેરે બીજા પ્રાણીઓ, કુદરતી બળો અને પૌદ્ગલિક પદાર્થો ઉપર વિજ્ઞાનના બળે મનુષ્યે અદ્વિજીત કાબૂ મેળવી પોતે માનેલા સુખ-વૃદ્ધિ અને ઇચ્છાનુસાર માટે ઘણું કર્યું છે, અને હજી કેંઈ ને કેંઈ કરવાના મનોરથો સેવે છે. જીવનમાં આત્મા, ચૈતન્ય અથવા

પ્રાણ હોય ત્યાં સુધી સુદ્ધિ, મન, વાણી અને શરીર-
દ્વારા આવા અને બીજા અદ્ભૂત અનેકવિધ કામ
કર્નાર મનુષ્ય મનુષ્યને શરણ થતા, તેના શરીર
માથી આત્મા-ચૈતન્ય-પ્રાણ આપ્તો જતા, તે કામ
કરી શકતો નથી, શરીર ઉપરથી માખી સરખી
ઉડાડી શકતો નથી, એક તણખણ પછી તોડી શકતો
નથી, તેના તમામ મનોરથ, વિચાર, પ્રવૃત્તિ એકાએક
બંધ પડે છે. જે શરીરરૂઠે, જે શરીરના મુખ-
વૃદ્ધિ અને ધનજાતિ માટે કુદરતી બળો, પદાર્થો
અને પ્રાણીઓ ઉપર તેણે આધિપત્ય મેળવ્યું હતું
તે સર્વ છોડી દેવું પડે છે. જાડીમા સુદ્ધિ, મન,
વાણી અને શરીરના કામપણ પ્રયોગ-ક્રિયા વગર
શરીરનું શૌર્યગતિક ખાલી ખોખું રહે છે. તે પછી
કોઠા વખતમા જીવંતશાણું ધમ માડી અને રાખના
ઢગલાને મળી જાય છે મનુષ્ય જીવનમા આ એક
અતિ કરુણ પણું હ મેશની ઘટનાનો વિષય છે.

અત્યાગ્રની વૈજ્ઞાનિક શોધખોળોથી માનવ સુદ્ધિએ
જ કામ પ્રગતિ સાધી છે તે મનુષ્યમા રહેલ કયા
તત્વનો પ્રભાવ છે એ ખાસ વિચારવા જેવું છે. એ
તો નભણી વાત છે કે મનુષ્ય મુલકુળાદ કમ પછી
વિચાર કરતો નથી, સુદ્ધિજન દોષવતો નથી, બોલતો
નથી, તેની ઈંદ્રિયોના તમામ હીનચાલ અને આસીઆસ
ક્રિયા પછી બંધ પડે છે. મૂલ્ય સાથે મન, વચન,
કાયાનો તમામ વ્યાપાર-ક્રિયા તુરંતજા જ બંધ પડે
છે તેવી જ રીતે મનુષ્યમા આત્મા, ચૈતન્ય અથવા
પ્રાણ હોય ત્યાં સુધી મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર
ચાલુ રહે છે. તે ઇન્દ્રિયત વરણ માટે નિત્ય નવા
વિચાર કરે છે, સુધિજન વાપરે છે, વાઈપડતા
કેળવે છે, અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ અને દોષધામ કરે
છે, જે સર્વ મૂલ્ય થતા એકાએક બંધ પડે છે. એ
બતાવે છે કે જીવંત મનુષ્યમા એક એવું તત્વ
રહેલું છે કે જેને લઈને મનુષ્ય સર્વ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ
કરી શકે છે ને મનુષ્યમા આત્મ તત્વ અથવા
ચૈતન્ય રહેલું છે એની પ્રતીતિ કરાવે છે તે ત્યાં સુધી
હોય ત્યાં સુધી જ મનુષ્ય કામ પછી ક્રિયા કરી શકે
છે. તે આત્મ-જતા અર્થાત્ ચાલુ બાષામા કહીએ તો

મૂલ્ય થતા શરીર અને તેની બાહ્ય ઇન્દ્રિયો જેમની
તેમ રહેવા છતાં મન, વચન, કાયાની સર્વ ક્રિયા
આયોજાપ બંધ પડે છે. મન, વચન, કાયાનો ચાલનો
વ્યાપાર જેમ મનુષ્ય જીવનમા રહેલા આત્માને કાગળે
સિધ્ધ થાય છે તેમ અન્ય સૂક્ષ્મ, બાહ્ય, રચાવર,
ત્રસ, સર્વ જાતિના જીવો વિષે તેમજ ઓછી વધુ
ઇન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ અને મનોબળના વિકાસ અનુસાર
સમજવું. બીજા જીવો કરતા મનુષ્યને સર્વ ઇન્દ્રિ-
યોની પ્રાપ્તિ તથા મનોબળનો વિકાસ સર્વથી અધિક
હોવાથી તેની જ્ઞાનાદિક શક્તિ પણ બીજા સર્વ
જીવો કરતા વધારે હોય છે

એટલું સમજાયું હશે કે મનુષ્ય જે કામ મન,
વચન, કાયાનો વ્યાપાર ચલાવે છે, જ્ઞાન મેળવે છે,
સુધિજન દોષાવે છે, અન્ય પ્રાણીઓ તથા શૌર્ય-
ગતિક પદાર્થો વિષે શોધખોળ કરી જે કામ પ્રગતિ,
વિજય અથવા નિયંત્રણ સાધે છે તે સર્વ આત્મ-
શક્તિના પ્રભાવે છે. આ દુનિયા ઉપર છેલ્લા કેટ-
લાક સેકાઓમા વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓના અભાવે તથા
કાળના પ્રભાવથી પ્રવર્તેલા અજ્ઞાન અને અધકારથી
મનુષ્ય પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન ભૂલી ગયો છે, અને
વર્તમાન કાળમા હાથ લાગેલી શોધખોળો તેને વધુ
અદ્ભૂત અને આશ્ચર્યજનક લાગી છે. આ
દુનિયા ઉપર જુદા જુદા પ્રાણીઓ અને પદાર્થો
વિષે અગાઉ નહોતા તેવું ધણું જ્ઞાન અને પ્રગતિ
મનુષ્યે સપાદન કર્યો છે એમ તેને કામક આભિમાન-
પૂર્વક સમજાય છે, પણ આત્મારના સમર્થ વૈજ્ઞાનિકો
ચેતે જ કહે છે કે તેમણે આ દુનિયાના થોડા
જીવો અને પદાર્થોનું જે કામ જ્ઞાન સપાદન વ્યર્થ
છ તે આ જ્ઞાન-વચનમા આ પૃથ્વીથી નાન માટા
બીજા અસંખ્યાત જોળા અને તેમા રહેલા અન-
તાનત જીવો અને પદાર્થો વિષેના મેળવવા નોંધતા
જ્ઞાનના મુકાબલે અતિ અલ્પ છે-અનંતમા ભાગ
છે. કોઈ પણ એક જીવનું, કોઈ પણ પરમાણુ પુરુષના
સ્કંધનું સર્વ પર્માણુ સાથે તેને સપૂર્ણ જ્ઞાન થયું
નથી ક્રમત આ શોધાએલી દુનિયાના થોડા જીવોનું,
થોડા પુરુષનું-પદાર્થોનું, થોડા પર્માણુ સાથે અલ્પ

જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે એમ અત્યારના વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ નરપણે સત્યતાપૂર્વક સ્વીકારે છે. તેમાં મનુષ્યમાં રહેલું આત્મતત્ત્વ ઘણાને હજી સમજાતું નથી. તે ધણુખંડ mystery-ગુહ્ય રૂપે જ રહ્યું છે. તેમ છતાં મનુષ્યમાં રહેલ જ્ઞાનાદિક શક્તિનો પ્રભાવ જોતાં તેની પાછળ કોઈ ગુહ્ય તત્ત્વ રહેલું છે અને એ ગુહ્ય તત્ત્વ શરીરથી ભિન્ન છતાં શરીરમાં રહેલો આત્મા નામનો કોઈ ચર્મચક્ષુને અગોચર પદાર્થ છે એમ ઘણા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને હવે કટકેટ અંશે સમજવા લાગ્યું છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓની શોધખોળનો વિષય પૌદ્ગલિક ભૌતિક રૂપી પદાર્થો હોવાથી અને આત્મા તેથી ભિન્ન અને અરૂપી હોવાથી આત્મા વિષેનું જ્ઞાન તેમને સંપાદન થાય નહિ તે સમજાય તેવું છે; છતાં મનુષ્યે આ દુનિઆમાં જે કંઈ શોધખોળ કરી છે, પ્રગતિ સાધી છે, તેમાં મનુષ્યમાં રહેલી કોઈ અદૃશ્ય શક્તિનો પ્રભાવ છે અને તે શક્તિ વગર મનુષ્યનું શરીર કાંઈ કરી શકતું નથી એમ કહી આત્મતત્ત્વનો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ અરપષ્ટ અને આકર્ષક સ્વીકાર કર્યો છે.

મનુષ્ય તથા અન્ય દરેક પ્રાણીમાં આત્મા છે અને જીવ માત્રમાં જે કાંઈ આહારાદિક સંજ્ઞા અને ઝોછા વધુ જ્ઞાનાદિક ગુણો દેખાય છે અને જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે દરેક જીવમાં રહેલ આત્માની શક્તિનો પ્રભાવ છે એટલું સ્વીકાર્યા પછી જીવમાં આત્માની સાથે બીજું જે એક અજીવ, જડ અથવા પુદ્ગલ તત્ત્વ રહેલું છે તેનો વિચાર કરવો જરૂરી છે.

આ સંસારમાં દરેક જીવને કાંઈ ને કાંઈ શરીર સાથે રહેલું છે જ. શરીર વગરના જીવ અથવા આત્માની કલ્પના આ સંસારને વિષે ચંપ શક્તી નથી. ચર્મ ચક્ષુથી અગોચર સૂક્ષ્મ અને સ્થાવર નિગોદના જીવોને પણ સૂક્ષ્મ શરીર અવશ્ય હોય છે. જે જીવોના શરીરો નાના મોટા પ્રકારે સ્થૂલ હોય છે તે યક્ષ, મન અને બીજા ઈન્દ્રિયોથી સારી રીતે જાણી શકાય છે. જીવોનું શરીર એક પૌદ્ગલિક પરિણામ છે. તે સમયે સમયે શ્વાસોચ્વાસ

અને આહાર વિગેરે ક્રિયા દ્વારા ગ્રહણ કરાય છે, તે શરીરના જીવા જીવા આહાર, સંવાત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિગેરે રૂપે પરિણમે છે. તે શરીર શાતા અને અજ્ઞાતા અથવા સુખ-દુઃખનું નિમિત્ત બને છે, તે જન્મસ્થાનની વિશેષતાને કારણે ઉચ્ચ નીચના વ્યવહારનો વિષય બને છે, આયુષ્ય હેતુ ત્યાં સુધી શરીરનું ગ્રહણ તથા ધારણ કરી શકાય છે અને સ્વલ્પ સમયે તે છોડી જતું પડે છે. જીવના શારીરિક પુદ્ગલોના આવા પરિણામ, ધર્મો અથવા ગુણો છે.

જીવમાં જેમ શારીરિક પુદ્ગલોના ગ્રહણ અને ધારણ કરવાનો સતત ભાવ જોવામાં આવે છે તેમ તેથી પણ ઘણો વધુ અગત્યનો અને જીવના શરીર તથા સર્વ વ્યાપારના મૂળરૂપ એક જાતનો બધવ જીવમાં હમેશાં જોવામાં આવે છે. તેનું નામ જીવનો રાગ દેવનો પરિણામ છે. મનુષ્યના રાગ-દ્રેષ જાણીતા છે. આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમની ઉત્તમ કોટીએ સાત માથી આગળના ગુણસ્થાનકે વિરાજતા મહાત્મા પુરુષો સિવાય બીજા સર્વ મનુષ્યમાં આ દુનિઆના જીવા જીવા પદાર્થો અને પ્રાણીઓ વિશે રાગ અથવા દ્રેષ સહેજે જોઈ શકાય છે. મનુષ્યનો શરીર ઉપરનો મોહ જાણીતા છે. શરીરના સુખ, શાંતિ તથા રક્ષણ માટે ઇચ્છિત પદાર્થો મેળવવા તે નિરંતર પ્રવૃત્તિ કરતો રહે છે. તે માટે ખેતરાં લે છે, વસ્ત્ર પહેરે છે, ઘર કે માળા બાંધે છે, જલપાન કરે છે, રનાન, રોહન, વિલેપન, ઉઠીપન, ઔપચીપચાર વિગેરે ક્રિયા કરે છે. એ સર્વ શરીર પ્રત્યેના મોહ અથવા રાગને કારણે કરે છે, એ વિચાર કરતા સમજાય તેવું જ છે. તેવી જ રીતે શરીરના સુખ, શાંતિ અને રક્ષણમાં વિઘ્નકારક પદાર્થો દૂર કરવાની અને તેથી દૂર રહેવાની તે સતત ચિંતા કરે છે. તેવા વિઘ્નકારક પદાર્થો પ્રત્યે સહેજે તેને દ્રેષભાવ પ્રગટે છે. આધ્યાત્મિક વિકાસ ક્રમના ઉત્તમ માર્ગે પહોંચેલા જોડા મહાત્મા પુરુષો સિવાય બીજા સર્વને વધુ ઝોછો રાગ-દ્રેષભાવ કાયમ હોય છે, એ સર્વના અનુભવની વાત છે. તે રાગ-દ્રેષમાંથી બીજા પણ

અનેક કૃષ્ણા કૂટે છે, કોષાદિક કપાયભાવ પ્રગટે છે રાગજનિત ઇચ્છિત પદાર્થો મેળવવા અને તેનો સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિમાથી લોભ અને માયા અથવા પ્રપચનો જન્મ થાય છે. તે આગળ વધતા પરિવ્રજા અથવા મૂર્છા, મોરી, જૂઠું ખોલતું વિગેરે રૂપે પરિણમે છે મૈથુન ભાવ પણ એક જાતનો રાગયુક્ત પશ્ચિમામ છે મનપસંદ પદાર્થો પ્રત્યે જેમ રાગ પ્રગટે છે તેમ અણગમતા પદાર્થો પ્રત્યે દ્વેષ પ્રગટે છે તેમાંથી કામ ઉત્પન્ન થાય છે, પોતા વિશે માનજીવિ અને જીમ્ન પ્રત્યે તુલ્ય ભાવ પેદા થાય છે, ઉપરાંત ભય અને દુર્ગંધાનો ભાવ પણ તેમાંથી પ્રગટે છે કોષાદિક ભાવ આગળ વધતા દિસા વિગેરે રૂપે પરિણમે છે મનુષ્ય ઉપરાંત અન્ય સર્વ જીવોમાં ચુગન્દેષનો ભાવ અને તેના પરિણામ રહેલા છે પરુ-પક્ષી અને સર્પ નાના-મોટા હાલતાચાલતા ત્રસ્ત્રકાયના જીવોના શરીર ભયમા મૂકતા તેઓ નામભાગ કરી મૂકે છે, સ્વગથાવ અર્થે તેમજ દુસ્મનને મારી દહાવવા શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે, દરેક જીવ જોઈતા આહાર માટે નિત્ય શોધમા રહે છે. કાઠી મંકાડી તો વળા પેરાકતો સઘરી રાખે છે, અને તેા માર્ગમા આડે આવનારને ચટકા-ડશ મારી દેખાવ વ્યક્ત કરે છે. સર્પોદિકના કોષ તથા પરિવ્રજા મૂર્છા પ્રસિધ્ધ છે ઉદર, મિવાડી, સર્પ, તોળાંઆના જાતિવૈજ્ઞાન્યતા છે જુદી જુદી હદ, ગામ યા શેરીના કૂતગ જહારના કૂતરોને પોતા ॥ હદમા આવવા દેતા નથી, આવે તેને તકરાર કરી ભસી, લડી કાઢી મૂકે છે સર્પ, હરણનો સગીત રાગ, પતંગીઆનો હીપક ગગ, શિકાર માટે શિઆળીના ગાગલા મગ્યતુ માયાવીપણુ વિગેરે જુદા જુદા પ્રાણીઓ પોતાના ખામ પ્રકારના રાગ-દેષના કારણે દષ્ટાતર્ય જાન્યા છે દાહતા ચાલતા જીવો માધક સદ્મ અને રઘાવર એકેન્દ્રિય જીવોને પણ રાગ-દેષ

હોય છે જ, વનસ્પતિના જીવો પણ કોષાદિક લાગણી અનુભવે છે તેમ સદ્ગન જગદીશચંદ્ર બોએ સિધ્ધ કરી આપ્યું છે. જીમ્ન એકેન્દ્રિય જીવોના રાગ-દેષ આપણી ચર્મ-ચક્ષુએ દેખી શકાય તેવા વ્યક્ત નથી હોતા, પણ જાની પુરોગે જાનજગતથી જોઈને તે વિશે શાસ્ત્રોમા ધણું વખ્યું છે, તે યુક્તિપુરસ્સર છે. એકેન્દ્રિય જીવોના કરી કરીને જન્મ મરણ અથવા ભવધારણુ જહુ થોડા સમયને અતરે થયા કરે છે. દરેક જીવને પોતાના શરીર અને જીવન વિશે આત્મ ત રાગ હોવાથી મરણ જેવું મોઢું દુખ નથી. એ રીતે જોઈ શકાશે કે રાગ-દેષ દરેક જીવને દુખ-પરપરાતુ કારણ છે રાગ પણ અંતે દેષ, દુખ અને કવેશમા પરિણમે છે કોષ જીવને રાગથી ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય તો તે લાભો વખત ટકતી નથી તેમા જીમ્નઓ તરફથી તથા કુદરતી અનેક વિધી-અકસણો આવે છે. આ દુનિઆનો દરેક યુદ્ધલ પદાર્થ નાશવત અને પરિણામશીલ છે ઇચ્છાઓ અનેક છે અને સમયે સમયે અનેકગણી વધે છે તે કદી સતોપાતી નથી. કદાચ કોઈને બંધી રીતે સુખ હોય તેમ દેખાય છતા આયુષ્ય પુરુ થતા ભોગોપભોગના તમામ સાધનો ઇચ્છા નહિ હોવા છતા છોડીને ચાલ્યા જવું પડે છે એટલે આ દુનિઆના ભોગોપભોગ અને પીદ્ધગલિક પદાર્થો પ્રત્યે જેમ વધુ રાગ-આમક્રિત કેળવ્યા હોય છે તેમ તે વધુ દેષ, દુખ, કલેશના કારણુ અને છે જીવ જે પીદ્ધગલિક પદાર્થોથી સુખ મેળવવા મથે છે તેમા મમત્વ રાગ-આમક્રિત રાખે છે તે સર્વ અંતે દુખ અને કલેશરૂપ અને છે

આ સંસારમા દરેક જીવમા રાગ દેષ છે, અને તે દુખ અને કલેશતુ કારણુ છે એમ ઉપર જોવાઈ ગયું છે. હવે તેની આત્મા ઉપર શુ અસર થાય છે તે જોવાતુ રહે છે (ચાલુ)

પૂજન : એક મહત્વની ક્રિયા

ધાર્મિક વિધિ-વિધાનના અનુસંધાનમાં ખાસ પ્રેરણાદાયી અધ્યાત્મ ગીતા સમા શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજના સ્તવન સંબંધી વિચારણામાં અવગાહન કરીએ તે પૂર્વે એક વાત નિશ્ચિત કરી લેવાની જરૂર છે અને તે એ જ કે જૈન ધર્મની પ્રત્યેક આત્મકલ્યાણ-કારી કરણીમાં અરિહંત યાને તીર્થંકર પ્રભુની પૂજા મહત્વનો ભાગ ભજવે છે, એટલે જે યુગમાં મૂર્તિપૂજા સામે ચેડા કાઢવામાં આવતાં જોવાય છે કિંવા જૈન સમાજનો એક ભાગ જેનાથી હાથ ધોઈ ખેડો છે એ વેળા 'શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ જેવા પ્રખર યોગી કિંકિમનાકે મૂર્તિપૂજનનું મહત્વ સ્વીકારે છે અને જોના વિના જનતાના મોટા ભાગનો આત્મ-પથ તિમિરાચ્છાદિત છે એમ ભાર મૂકી જણાવે છે.' એ વાત ભૂલવા જેવી નથી.

વીતરાગની મૂર્તિ જેવું સુંદર અને ભાવ-શ્રેણીવર્ધક સાધન ત્યજી દઈ જેઓ કેવળ નિરાલંબન ધ્યાનની વાત કરે છે તેઓ સાચે અધારામાં અથડાય છે. કેવળ નામસ્મરણથી ધ્યાનની એકાગ્રતા બની શકતી નથી. વર્તમાન કાળના સંજયાળંધ પ્રસંગોમાંથી એ વાતમાં રહેલ સત્ય અવધારી શકાય તેમ છે. જે યુગ દેશનેતાના ફેટા સંગ્રહે છે, ખાવલા ઊભા કરે છે, અભ્યાસના પુસ્તકોમાં ચિત્રોની આવશ્યકતા સ્વીકારે છે અને હોંશલેર સજા-વહાલાના ફેટા ખેંચાવે છે તે યુગના માનવીઓમાંથી જ્યારે મૂર્તિની અગત્ય સંબંધે શંકા ઉઠાવાય અગર તો પત્થરની

ગાય દૂધ આપે ખરી? એવા ભ્રમોત્પાદક પ્રશ્ન ખડા કરી જડ એવા પત્થરમાં પ્રભુપણનો આરોપ કરવો એ નરી મૂર્ખતા છે, અથવા તો પત્થર પૂજે શો હિં વળવાનો છે એવા ઉપદેશ અપાય ત્યારે સહજ સવાલ ઊઠે છે કે આ માનવીઓ ખુદ્ધિપૂર્વક તોલન કરી સત્યાસત્યની તારવણી કરી શકે છે કે કેવલ સંપ્રદાયના અધારા કૂવામાં ખુદેલા છે? અથવા તો સ્વચ્છંદતાની સરિતામાં તણાઈ રહેલાં છે?

જો કાગળનું ચિત્ર મૃત માતા કે પિયર અચેલી પત્નીની સ્મૃતિ કરાવી શકતું હોય, જો પત્થરનું ખાવલું અવસાન પામેલા નેતાના શુણેતુ બાન કરાવી શકતું હોય તો પછી પત્થરમાંથી તૈયાર કરાયેલી-વીતરાગ પ્રભુમાં જે બતના ગુણો અને લક્ષણો હતાં એનો ચિતાર રજૂ કરતી-યોગ્ય રીતે પ્રતિષ્ઠિત થયેલી મૂર્તિ શા સાદે લાભદાયી ન હોઈ શકે? એની ઉપાસના કરવામાં કંઈ દોષાપત્તિ છે? એમાં આંધળી શ્રદ્ધા કેમ કહી શકાય? કયા કારણે સાધન સામે વંટોળ પેદા કરાય છે-અને તે પણ ઊગતા તરુણો તંદરૂથી એ નથી સમજતું.

જે બતની પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હોય તે પ્રકારની ફળપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. માટીની મૂર્તિ બનાવી, એને શરુપદે સ્થાપી એકલબ્ધે અમોઘ પાણકળા સાધી હતી એ વાતથી કોણ અનણ્યું છે? જે એકધારી અહજ શ્રદ્ધાથી પત્થરની બનાવેલી મૂર્તિને ખરેખર અરિહંત દેવ માની ઉપાસના કરે

છે તે ઇષ્ટિત મેળવે છે, એમાં સ્વચ્છતા શકાને સ્થાન નથી. ' જિનપ્રતિમા જિન-સારિણી, કહી ચૂન મોઝાર ' એ વચન ટંક શાલી છે. દૈ શ્રદ્ધાવત એનો પરચો પામે છે.

નિરાલંબન ધ્યાન અમુક શુભસ્થાનક થા તે ધ્યાનની અમુક રૂઢ પ્રાપ્ત કર્યા મિવાય અંભવતું નથી એટલે ત્યા સુધી અવલંબનની અગત્ય રહેવાની જ, અને અવલંબનમાં વીત-ગગની મૂર્તિ અમુ અન્ય ચોગ્ય માધન મળે તેમ છે જ નહિ એથી પ્રત્યેક આત્માએ-દરેક જૈન મંતાને મૂર્તિનું પૂજન ભાવપૂર્વક કરવું જ જોઈએ. પ્રાદક્ષિણ માટે જેમ સધાકર્મ એ આવશ્યક ક્રિયારૂપ છે તેમ જૈન માટે દેવ-પૂજા એ દરરોજના છ કાર્યોમાંનું એક-પહેલું-અને અગત્યનું કાર્ય છે.

આ મહત્વ ધ્યાનમાં લઈ અધ્યાત્મસમિક્ષે ચેગી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે આહુ ચોવીશીના તીર્થકર્તાને આશ્રયી સ્તવનગ્યના કરી છે. માથોસાથ એમાં પોતે પચાવેલ આગમ જ્ઞાન અને એ પરથી અધ્યાત્મદશાના પુનિત પ્રદેશમાં કેવી રીતે પગલા માડવા એનો દૂકમાં મુન્દર ચિતાર આપ્યો છે. પહેલી નજરે એકાદ તીર્થ કરને ઉદેગી ગતતાં સ્તવનમાં જેમ જેમ આત્મા ઊઠે ઉતરે છે તેમ તેમ તરવચર્યા અને વિવિધ વિપચની વિચારણા જોર પકટે છે એનો અતભાગ આવતાં એમાંથી સ્વસ્થ તારવનો અનુભવાય છે. આ રીતે શ્રી આદિનાથથી શ્રી અન્તિપ્રભુ સ્તવન ગણનામાં બીજી આવના છતા જ્યારે

એમાં ભરેલા અગાધ આત્મિક જ્ઞાનની તરખતાએ જોઈએ છીએ ત્યારે જાણે પહેલાં કરતાં બીજામાં કેટલોયે પથ કાપી આવ્યા ન હોય તેમ જણાય છે. એના જ્યારે અકોશ મેળવીએ છીએ ત્યારે સહજ સમ-જાય છે કે ચોગીરાજે આત્માને પ્રભુભક્તિમાં જોડવા મારુ-વર્તમાન ચોવીશીના તીર્થકર્તાને નજર સામે રાખી-એવી કૃતિની રચના કરી છે કે જે દ્વારા જ્ઞાનાર્જવ મમા આગમજ્ઞાનનો સચોટ ખ્યાલ આવે આત્મા વાદ-વિવાદ કે આગ્રીતેડી ચર્ચામાં ન પડતા ગીધો પોતાના આંતરિક પ્રદેશમાં જોવા માંડે

આમ કરવામાં એ મહાત્માએ પ્રચલિત રાગોનો ઉપયોગ કર્યો છે છતાં કેટલીક વાર આજના નાટકીયા રાગોનું અતુકરણ કરનારા, મર્ચાદા ણહાર જઈ કોઈ કોઈ વાર અર્થશૂન્ય શૃંગારિક શબ્દો વાપરે છે અથવા તે પોતા માટે જોડો આડંબર એવે છે નેહુ થવા હીધુ નથી. સ્તુતિની કક્ષામાં કાચમ રહી, ચર્ચાના વિપચને કે વાદ-વિવાદના પ્રશ્નને ઉડી, પાછો તેનો સુક્તિપુરસ્કર મમનવચ સાધી, પ્રાંત ભાગે આત્મજ્ઞાન કરવા જ મૂળ મુદ્દો છે તે પર આવી જાય છે અને ' આનંદધન ' પ્રયોગમાં માધ્ય સહ સાધકનો મમાવેગ કરે છે

ચોવીશીમા રૂપવા જિનેન્દ્ર પ્રીતમ માહારો જે એ પ્રથમ સ્તવન છે એ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરીએ

(ચાહુ)

ચોકડી

પ્રવાહના પ્રશ્નો

રૂપિયા ત્રણ હજારનું ઇનામ

મેવાડના મહારાનિવાસી શ્રી સુંદરમલ રાઠોડના નામે એક બહેરાત જૈન અખબારોમાં પ્રગટ કરવામાં આવી છે, જેમાં તેઓએ જણાવ્યું છે કે:—

હાલમાં ઉદેપુરમાં રહેતા એક જૈન ગૃહસ્થ શેઠ છગનલાલજીના પોતાના નાના પુત્ર હીરાલાલજીને જે કોઈ જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરશે-ખ્રીસ્તી બનતો અટકાવશે તેને રૂપિયા ત્રણ હજારનું ઇનામ આપવામાં આવશે.

આ પ્રસંગને અંગે વાત ચોમ છે કે ભાઈ હીરાલાલ છેલ્લા છ આઠ માસથી પોતાનું ઘર છોડી ચાલ્યો ગયો છે, અને તે ખ્રીસ્તી ધર્મમાં વટલાઈ જશે એવો ભય તેના પિતાને લાગ્યો છે. હજી જો કોઈ જૈન વિદ્વાન, સાધુવર્ધ કે અભ્યાસી યોગ્ય પ્રયાસ કરે તો કદાચ હીરાલાલ જૈન ધર્મમાં સ્થિર રહે એવી આશા પણ છે.

ખીજી વાત એ પણ છે કે હીરાલાલજી પોતે વટલાયો નથી, પરંતુ પોતાના હાથે તેમણે ૭૮ જેટલા જૈનોને ખ્રીસ્તી બનાવ્યા છે અને એ દિશામાં તેનો પ્રયાસ ચાલુ જ છે.

આ વર્તમાન બહાર આવ્યા પછી હજી ભાઈ હીરાલાલને કોઈ સમજાવી શક્યા હોય તેમ જણાયું નથી, તેમ કોઈ સંસ્થાએ એ માટે વધુ તપાસ કરી તેને અંગે વધુ જાણવા જેવી વિગતો બહાર-મૂકી નથી. અલગત, હીરાલાલને સમજાવવા માટે આ પ્રકરણની વધુ વિગતો જાણવા માટે

કોઈ કોઈ જિજ્ઞાસુએ વ્યક્તિગત તપાસ કરી હશે, પરંતુ તેનું પરિણામ શૂન્ય છે અગર હજી અપ્રગટ છે.

જે વિગત બહાર આવી છે તે પરથી હીરાલાલની આર્થિક સ્થિતિ સારી છે. એટલે પૈસાના પ્રલોભને આ માર્ગ તરફ તેઓ જેવાયા હોય તેમ માનવાને કારણ નથી, તેમ તેઓ કોઈ સારા અભ્યાસી કે ધર્મજિજ્ઞાસુ હોવાનું જાણમાં નથી. માનસિક નબળાઈ પણ કદાચ તેઓને આ માર્ગે ફેરી લઈ જતી હોય તો પણ ના ન કહેવાય.

હીરાલાલના જીવન-પદ્ધતિનો યથાર્થ ઇતિહાસ ન્યાં સુધી કોઈ અતુલવી બહાર ન મૂકે ત્યાં સુધી એ પ્રકરણને અંગે સમાજની ફરજનો વાસ્તવિક ખ્યાલ ન આવી શકે, પરંતુ આ કિસ્સો આપણને એક વિચારણીય પ્રશ્ન તરફ દોરે છે. જે વિચાર્યા વિના જૈન-જગતને લાગુ પડેલ ક્ષયની ખીમારીનો નીચોડ અશક્ય છે. તે પ્રશ્ન છે આપણા ઘટતાં જતા સંખ્યાગણનો.

ધર્મપલટાનાં કારણો

ધર્મ પરિવર્તનના મુખ્યત્વે બે કારણો આજે આપણી સામે ઊભા છે.

(૧) આજીવિકાના પ્રશ્નને અંગે ધર્મપલટો.

(૨) અલ્પ જ્ઞાનને અંગેનો ધર્મપલટો.

ખ્રીસ્તી, ઇસ્લામ કે આર્ય સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ આપણને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સમજાવે છે કે ન્યાં માનવ-જીવનની રોજની સમસ્યાઓનો ઉકેલ

થઈ શક્યો નથી ત્યાં એ સમસ્યાના ભિક્ષુકતા પ્રલોભનો વચ્ચે આજે અનેક માનવીઓએ ધર્મ-પરિવર્તન કર્યાના અને એ રીતે ઇમાઇ આદિ સમાજની હુજારા કે લાજોની સંખ્યા વધવા પામી છે. ભૂખની પીડાથી રીયાલી જનતાનો સાદ ન્યારે કાંઈ સાલજનાર મળતુ નથી ત્યારે મીશનના આવા પ્રલોભનો વચ્ચે તેઓ પોતાના કુળધર્મને શ્રદ્ધાપૂર્વક વળગી રહેવાની શક્તિ શુભાવતા બંધ છે, અને ધીમે ધીમે એમનું જીવન ધર્મ-પલટાથી રંગાય છે.

અમુક લોભ-લાલચ કે સગવડ ખાતરનો આવો ધર્મપલટો સ્થિર રહી શકતો નથી તેમ જ આ જાતની વટાળ પશ્ચત્તિથી પોતાના સંસ્કૃતિયત્વ સંખ્યાગળ વધતા કોઈ 'ધર્મ' ની કીમત વધી બંધ છે એમ પણ નથી.

“ધર્મ” એ કંઈ બહાર વસ્તુ નથી તેનું મૂલ્ય કેવળ સંખ્યાગળ પર પણ ન આવે એ તે તો “આત્મકલ્યાણ”ના તરવોથી આંકી શકાય. આ જાતનો ધર્માતર જેટલો શોચનીય છે તેટલો દયાજનક છે.

પરંતુ સુચોગ્ય પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહનના અભાવે કેટલાક સ્થાને, સંયોગોવશાત્ પરાધીનપણે પણ ધર્માન્તર ‘અનિવાર્ય’ જનતો હોય ત્યાં વટલાતા માનવીને કંઈ રીતે જવાબદાર ગણવો? ત્યારે તો તેમની પ્રતિકૂળતા નિવારણનો માર્ગ સમાજે વિચારવો જ રહ્યો, અને ત્યારે જ એ ધર્માન્તરની ઉપસ્થિતિ થતી દયાજનક સ્થિતિનો અંત આવે.

ધર્મપલટાનું ‘બીજી’ કારણ અદ્ય જ્ઞાનનું મનાય છે.

દરેક જૈનધર્મી, જૈન-દર્શનનો પૂર્ણ અભ્યાસી હોતો નથી જૈન તત્ત્વથી-ધર્મથી સારુએ દેદ્ય વણુણ હોય તેવા અટલ અભ્યાસી બહુ જ અદ્ય સંખ્યામાં આપણને મળી શકે

કેટલાકને જૈન-દર્શનનું સામાન્ય જ્ઞાન હોય

છે તો કેટલાકને માત્ર પોતાની જાતને જૈન કહેવાવવા પૂરતું જ જ્ઞાન હોય છે. આવા વર્ગને જૈન દર્શનના વધારે અભ્યાસી જનાવવાનું તેમ જ ધર્મનો મર્મ સમજાવવા માટે તેમની સામે અવારનવાર જ્ઞાનોપદેશ કે ધર્મની પ્રેરણા જાગૃત રહે તેનું વાતાવરણ જન્માવવાનું ચાલુ રહે તો જ તેઓ સમય જતા ધર્મના મૂલ્ય સમજે-ધર્મસૂત્રોને જીવન માથે વણતા થાય.

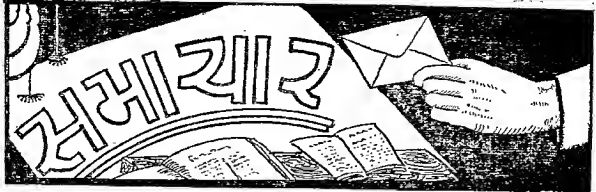
આ જાતની પ્રેરણા આપતું જાગૃત વાતાવરણ આપણે સ્થળે સ્થળે રાખી શક્યા નથી. પરિણામે, લાખા કાળ સુધી ધર્મ-લાવનાની પ્રેરણાના અભાવે જનતાનું જ્ઞાન ઘસાતુ ચાલ્યું અને વધુ સમય જતાં તે સમાજ જૈન ધર્મના આચાર વિચારની અજ્ઞાનતાને અંગે વટલાતો ચાલ્યો.

સુ. પી. તરફનો પલટીવાલ સમાજ, ખંભાળ ખીહાર તરફનો ત્રણ લાખની વિપુલ સંખ્યા ધરાવતો સરાક સમાજ આપણને આ વસ્તુ ગરાળર સમજાવે છે તે લોકો એક વખત જૈન જ હતા, જૈન-ધર્મના બિધિવિધાનો અને જ્ઞાનોપાસનામા તેઓને રસ હતો, પરંતુ કાળગળે ત્યાં આપણા પૂજ્ય સાધુ-સમાજનો પગરવ ઓછો થયો, ધર્મોપદેશકો પણ ત્યાં ન જઈ શક્યા અને એ રીતે મળતી ધાર્મિક પ્રેરણા બંધ થતા તેઓ જૈન-ધર્મથી વિમુખ થયા. આજે એ જ ભાઈઓને પોતાના પૂર્વ-સંસ્કારનો ખ્યાલ આપવામાં આવે છે ત્યારે તેમને પોતાના પૂર્વ-ધર્મનો ખ્યાલ આવે છે અને શ્રદ્ધા-ભક્તિ-પૂર્વક આજે તેમનો જાગૃત થયેલ વર્ગ જૈન ધર્મનો પુનઃ રાગી જનતો આવ્યો છે.

સમાજની ફરજ

હીરાલાલજીના પિતાએ તો પોતાની ધર્મ-શ્રદ્ધાને અંગે, પોતાના પુત્રને જૈન ધર્મમાં

શ્રી રમણુલાલ વ. દેશાઈ

જૈન આત્માનંદ સભાની મુલાકાતે

વડોદરાના નાયક મુળા અને બાણીતા નવલ-
કથાકાર સાક્ષરરત્ન શ્રી રમણુલાલ વસંતરામ દેસાઈ
ગત તા. ૧૪-૮-૩૬ના રોજ અ. સભાની મુલાકાતે
આવ્યા હતા, ત્યારે સભાના પ્રકાશનો, પ્રાચીન
સાહિત્યભંડાર અને પુસ્તકાલય વગેરેનું નિરીક્ષણ
કરી તેઓશ્રીએ સંસ્થાની સાહિત્યસેવા માટે સંતોષ
વ્યક્ત કરી હતો અને નીચેના શબ્દોમાં પોતાનો
અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

“૪૩ વર્ષ જેટલી લાંબી સેવા બહુ ઓછી સંસ્થા-
ઓની હોય છે. આટલા લાંબા સમય સુધી એકધારું
પ્રકાશન, સંગ્રહ અને સાયવણી થયા કરે એ કાર્ય-
કર્તાઓનો અવિરત ઉત્સાહ અને ધ્યેયલક્ષીપણાનું
સુચિત્ર છે.

સ્થિર કરવા માટે રૂ. ત્રણ હજારનું ઇનામ આપ-
વાની જાહેરાત કરી અને સમાજ એમનું દયા-
બનક ચિત્ર બાણી શક્યો, પરંતુ આજે તો
પેટની પીડાને કારણે કે ધર્મમાં સ્થિર રહેવાની
યોગ્ય સાધન-સામગ્રી કે પ્રેરણાના અભાવે,
હબરો હીરાદાલ સ્વધર્મથી વિમુગ્ધ બની ગયા
છે, બનતા બન્ય છે તેનો સમાજે ગંભીરપણે
વિચાર કર્યો છે ?

ગુજરાત, મુંબઈ કે મારવાડના અમુક બાણીતા
વિભાગમાં વસતા જૈન-સમાજને આ દયાબનક
સ્થિતિનો ખ્યાલ તરતમાં આવે તેમ નથી. એ

હિંદુ અને જૈન સંસ્કૃતિ એક જ આર્થ સંસ્કૃતિ-
ની શાખાઓ છે. એ પરસ્પર સંકલાયેલી છે, અને
એ બન્નેની સાંકળ સતત જોડાયેલી જ રહે એ અર્થે
જૈન સાહિત્ય અગર જૈનોએ સંગ્રહેલું પ્રાચીન
સાહિત્ય સહુના વાંચન અને મનનને પાત્ર છે.

બન્ને સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ પણ એક જ પાયા
ઉપર રચાયેલો છે. એટલે જૈન દૃષ્ટિએ સમન્વય
બગર હિંદુઓને આશ્વે એમ નથી.

જૈન સંગ્રહોએ તો આપણા ઇતિહાસને અને
આપણી પ્રાચીન બાબતે સાચવી રાખ્યાં છે. એની
જેટલી દર અને જેટલી કિંમત થાય એટલી ઓછી છે.

આવી એક દીર્ઘજીવી સંસ્થાની મુલાકાતનું મને
માન મળ્યું અને સંગ્રહ જોવાનો તેમજ પ્રકાશનોનો
પરિચય કરવાનો અવસર મળ્યો એ માટે હું
મને પોતાને તો લાગ્યશાળી જ માનું છું અને
કાર્યવાહકોનો આભાર માનું છું.

માટે તો નાના-નાના ગામડા અને અનાડયા
પ્રદેશો જોવાવા ઘટે. એ જોજ કરવા માટે મુખ્ય-
સહેલને બે ઘડી અગળી કરવી ઘટે. ત્યારે જ
આપણે બીહાર કે બંગાળ, માળવા કે ઓરીસા,
યુ. પી. કે પંજાબને પૂર્વની જેમ જોનોથી ઉલ-
સતો જોઈ શકીશું.

જૈન-બગતની આ એક અનિવાર્ય ઊકેલ
માગતી સમસ્યાનો અવાજ, નાના-મોટા સત-
સેદ્ધોમાં શક્તિ વેડફી રહેલ સમાજને કાને અથ-
ડાશે ખરો ?

સભાના પ્રકાશનોના વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ થાય, આપણા વિદ્વાનો તે તરફ વધારે નજર કરતા થાય અને જે સરકારીયણીએ હિંદુ અને જૈન સંસ્કૃતિને ભેગી વણી છે તેનું નિરૂપણ કરવા પ્રયત્ન થાય તેટલું તો હું જરૂર ઇચ્છું છું.

હું આ સભાને 'શત શરદ' નહીં પણ 'અનેક શત શરદ'નું જીવન ઇચ્છું છું" તા. ૧૪-૮-૩૬

રમણલાલ વ. દેગાધી

પોસ્ટ ગ્રેન્યુએટને અર્ધ-માગધી (પ્રાકૃત)

અધ્યાસ માટે વડોદરામાં સંગવડ

પાત્રી વિગેરે અન્ય ભાષાઓને ધ્યાન અને ઉત્તેજન મળવા છતાં, દેહી ભાષાઓ સાથે નિષ્ઠાનો અગ્રમ ધરાવનારી અર્ધ-માગધી (પ્રાકૃત) ભાષાને જરૂરેણા દોલેજના હસ્તે સુધી ધ્યાન મળ્યું નથી, તેમ છતાં એ જનશ્રીને આનંદ થાય કે કે મુખર્થ યુનિવર્સિટીએ આપુ વર્ષથી વડોદરા-પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર(ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ)ના જૈન પંડિત લાલચંદ્ર ભગવાન ગાંધીના પોસ્ટ ગ્રેન્યુએટને અર્ધ-માગધી અધ્યાપક તરીકે સ્વીકાર કરેલ હોવાથી વડોદરામાં અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતા તેના ઉચ્ચ શક્તિના અભ્યાસીઓ માટે ઉત્તમ મગવડ થઈ છે એથી આ ચોજનાનો લાભ જૈન અને જૈનેતર મર્વકાંક પેઠા ગ્રેન્યુએટ સાચી રીતે લઈ શકશે આની સુભાગ ચોજના કરવા માટે મુજબ યુનિવર્સિટીનું પોસ્ટ ગ્રેન્યુએટ ગોડ અને વડોદરા રાજ્યના એજ્યુકેશન

અધિકારીઓ પ્રયત્ન સાતે પાત્ર છે

માદદી (મારવાડ)

આ વર્ષે સાદહીમા આચાર્ય મ શ્રીમદ્વિનય લનિતશ્રુતિ મહારાજ આદિ છ મુનિરાજેનું આગ્રહીસ છે.

વ્યાખ્યાનમા ભગવતી સૂત્ર અને ચદ કેવલી ચગિત વચાપ છે

આ વર્ષે મારવાડ વગેરે સ્થળોએ વરસાદ ન હોવાથી વાસ-આરાની ખૂન તળી છે તેથી આચાર્ય-શ્રીના ઉપદેશથી એક સાઈ ૬૪ એકન કરવામા આવેલ છે તે દુધી અને ઢોળે છુટથી વાસ આપવામા આવે છે આ કાર્યનું અનુકરણ ત્યા વરસાદ ન હોય ત્યા પશુપણ પ્રસંગે આપણા સાધુ મહારાજો કરશે એવી અમેને આશા છે

ઝરીયા

ગુન પામેના આ શહેરમા ગુજરાત, કાઠિયાવાડ ને મારવાડના જૈનોની સારી વસ્તી છે અને ત્યાંના ઉત્સાહી કાર્યકર શ્રી અમૃતનાથ નામગ વગેરેના સ્વત્વ પ્રત્યક્ષ અને શ્રી મહાવીર જૈન ભોડીંગ હાકિમની સ્થાપના કરી કે આ પ્રદેશમા આની સરચા પ્રથમ હોવાથી તેના કાયમી નિભાવ અર્થે દાનનીરાએ યોગ્ય મદદ કરવા જરૂર છે

સ્વીકાર-સમાલોચના

મૌરાષ્ટ્ર ઇતિહાસ દર્શન-ભાવનગ ગમનના મામાનિક અને આર્થિક પરિચય સંદિન કર્તા, ગોધનદામ નાગરદાસ મહેતા શીરો કિમત ૩ અદી

આ પુસ્તકમા ઇ સ પૂર્વે ૧૫૦૦ માં શ્રી કૃષ્ણે મૌરાષ્ટ્રમા દ્વાનપતી વમાવી ત્યાથી તે ઇ સ ૧૫૭૫ માં શ્રી નિમાજ ગોહેલે શંદેરમા ગાદી સ્થાપી ત્યા સુધીનો હિંદુ અને મુસલમાન રાજ તથા મિર્ઝા સરકારના રાજકાળનું વર્ણન પદેલા ખડમા આપવામા આવેલું છે અને દિલ્લી ખડમા શ્રી વીશાજ ગોહિલથી ભાવનગ રાજ્યને વમાવનાર મહારાજ ભાવમિંદજ સુધીનો ઇતિહાસ તથા ત્યાથી દાલનો મહારાજ શ્રી કૃષ્ણકુમારમિંદજ સુધીનું ઐતિહાસિક વર્ણન અનેક ઐતિહાસિક ચર્ચાઓ આધાર વદ, તેમ ભાવનગર રાજ્યનો જૂતકાળ

નજીવાર અનુભવીઓ પાસેથી જાણીને આ ગ્રંથમા પૂર્વોક્ત છનિદામ રજૂ કર્યો છે ભાવનગરના જૂતકાલીન અને અત્યજના ઉત્તરોત્તર હ મહારાજાઓના કોટાઓ પણ આપવામા આવ્યા છે સાથે ભાવનગરના ગોહેલ રાજકુળનું વચદક્ષ આપીને આ ઇતિહાસની સંકતના યોગ્ય રીતે ગોઠવવામા આવી છે ઇતિહાસગ્રેમી મનુષ્યો માટે વાચવા જેવો આ ઐતિહાસિક ગ્રંથ છે લેખક શ્રી ગોરલન દામનો આ પ્રયત્ન આવકાગદાયક છે. કેવળ પરિશિષ્ટમા ભાવનગર રાજ્યનું લેખક, વસ્તી, ગામ ડાંગો, આર્થિક ગિચિત, જગ્યાખાસી, ઉચીગ, ધધા, વેષાગ, જાદર, રેલ્વે-લાઇન, રાજ્યમા આવેલી લોકો પકાગ મધ્યાઓ આપી આ ગ્રંથ પૂર્ણ કરવામા આવ્યો છે કતોને ત્યાથી મળી શકશે

(સાહ્યાર-સ્વીકાર)

વાસ્તુસાર પ્રકરણ (પરમ જૈન ગ્રંથાંગ હકુર ફેરવિરચિત) ગુજરાતી ભાષાંતર અને ચિત્રો સહિત: ભાષાંતરકાર પંડિત ભગવાનદાસ જૈન, જયપુર. મકાન, મંદિર અને મૂર્તિ સૌકોષ મનુષ્ય યોતાના સુખ અને આત્મકલ્યાણ માટે બંધાવે છે. મંદિરમાં પરમાત્મા પધરાવવા માટે બિંબની પણ યોજના કરી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે છે, અને મકાનનું વાસ્તુ કરી ગૃહ-પ્રવેશ કરવામાં આવે છે. મકાન તૈયાર થયા પછી ગૃહસ્થ રહેવા જાય છે અને તે મકાનમાં સુખ મેળવવા ઇચ્છે છે, છતાં કેટલેક વખત તેથી બેનશીય રહે છે. મંદિર બંધાવી, બિંબ તૈયાર કરી, પ્રતિષ્ઠા કરી, પૂજા ભક્તિવદે મનુષ્યો આત્મકલ્યાણ ઇચ્છે છે, છતાં તે ગામનો સમાજ કે પ્રજા સુખી-સમૃદ્ધિશાળી નથી બનતી કે રહેતી તેનું પણ કંઈ કારણ હોય જોઈએ. તે નહિ સમજવાથી ઉપયુક્ત વસ્તુની કિંમત જોખા કરી નાખે છે. ખરી હકીકત એ છે કે મકાન, મંદિર, બિંબ અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કાર્ય કરવામાં તેના આધારભૂત શાસ્ત્રોને બાજુએ મૂકેલા હોય છે, માટે શિલ્પ અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રો જૈન સાહિત્યમાં છે તેના આધારે જ બધું થાય તો તે વિધિપૂર્વક બનાવનાર મનુષ્ય સુખી-સમૃદ્ધિશાળી થઈ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. જૈન દર્શન સાહિત્યમાં આવા શિલ્પ અને જ્યોતિષશાસ્ત્રના અથો પણ ધણા છે. અને તે પૈકીનો આ વસ્તુસાર પ્રકરણ નામનો ગ્રંથ છે. શિલ્પસાહિત્યનો આ ગ્રંથ પ્રકટ થતાં અને તે પણ ભાઈ ભગવાનદાસ જેવા પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ભાષાના નિષ્ણાતના હાથે તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર થતાં તેમજ આ. શ્રી વિજય નેગિ-સૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય આ. શ્રી વિજયેશ્વર-

શ્વરજી મહારાજની કેટલીક બાબતની સંચનાથી, આ ગ્રંથ તૈયાર થયેલો હોવાથી તેની સત્યતા અને ઉપયોગી-પણા માટે કંઈ કહેવાનું હોય નહિ. શિલ્પ અને જ્યોતિષશાસ્ત્રના અનેક ગ્રંથોનો આ ગ્રંથ તૈયાર કરવામાં આધાર લીધેલો હોવાથી તે મુજબ મકાન, મંદિર, બિંબ તૈયાર કરવામાં કે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે તો તેમાં વાસ કે પ્રતિષ્ઠા કરનાર કોઈ પણ મનુષ્ય સુખ અને આત્મકલ્યાણનો અનુભવ કર્યા સિવાય ન રહે.

આ ગ્રંથમાં મુખ્ય વિષય બહિષ્કાર છે અને તેથી તેમાં કોઈ, આકૃતિ તથા રચ તીર્થકર ભગવાન તથા યક્ષ, શાસનદેવી વિગેરું સચિત્ર વર્ણન આપી બહુ જ ઉપયોગી બનાવ્યો છે. ખાત, વાસ્તુ, પ્રતિષ્ઠા, જિન-બિંબ તૈયાર કરવામાં તેનું માપ વિગેરેની સમજ આ ગ્રંથમાં બહુ યોગ્ય રીતે આપી છે. મકાન, મંદિર બંધાવવામાં જમીનશુદ્ધિથી માંડી, ખાતનું કાણુ, આય, ગણુ, નક્ષત્ર, તારા, બ્યય અને કયુ રથાન કયે રથેલે વાપરવા માટે બંધવું તે વિગેરે હકીકત આપી આ ગ્રંથને ખાસ ઉપયોગી બનાવ્યો છે.

આ ગ્રંથ મુજકર્તાએ સં. ૧૩૭૨ની સાલમાં દિલ્હીમાં લખ્યો છે, તે આ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. આ શિલ્પશાસ્ત્રનો ગ્રંથ પ્રકાશિત કરી જૈન દર્શનના શિલ્પ સાહિત્યમાં એક સારો ઉમેરો કર્યો ગણાય. કોઈ પણ ગૃહ કે લાઈબ્રેરી માટે ખાસ ઉપયોગી ગ્રંથ છે એમ અને માનીએ છીએ. કિંમત રૂપિયા પાંચ. ભજવાનું કેટાણુ:-૫. ભગવાનદાસ જૈન, મોતીસિંહ ભોમીયાને રહે, જયપુર સીટી

१ उपदेशछाया और आत्मसिद्धि—श्रीमद्राजचन्द्रविरचित गुजराती हिन्दीअनुवाद पं० जगदीशचन्द्रजी शास्त्री एम० ए० ने किया है ।

उपदेशछायामें मुख्य चर्चा आत्मार्थके संबंधमें है, अनेक स्थलोंपर तो यह चर्चा ही मार्मिक और हृदयस्पर्शी है । इसमें केवलज्ञानीका स्वउपयोग, शुष्क ज्ञानियोंका अभिमान, ज्ञान किसे कहते हैं ? कल्याणका मार्ग एक है, निर्धन कौन ? आत्मार्थ ही सच्चा नय है, आदि गहन विषयोंका सुन्दर वर्णन है ।

आत्मसिद्धिमें श्रीमद्रायचन्द्रजीकी अमर रचना है । यह ग्रंथ लोगोंका इतना पसंद आया कि इसके अंग्रेजी मराठी अनुवाद हो गये हैं । इसमें आत्मा है, वह नित्य है, वह वह भोक्ता है, मोक्षपद है, और मोक्षका उपाय है, इन छह पदोंको १४२ पद्योंमें सिद्ध किया गया है । ऊपर गुजराती कविता है, नीचे उसका विस्तृत हिन्दी-अर्थ है । इस विषय बहुत ही जाटिल और गहन है, किन्तु लेखन-शैलीकी सरलता तथा कारण साधारण पढ़े लिखे लोगोंके लिये भी बोधगम्य और उपयोगी हो गया है । ग्रन्थकर्त्ताका सुन्दर चित्र और संक्षिप्त चरित्र भी है । पृष्ठसंख्या १०४, मूल्य सिर्फ ॥)

२ पुष्पमाला मोक्षमाला और भावनाबोध—श्रीमद्राजचन्द्रकृत ग्रन्थका हिन्दीअनुवाद पं० जगदीशचन्द्रजी शास्त्री एम० ए० ने किया है ।

पुष्पमालामें सभी अवस्थावालोंके लिए नित्य मनन करने योग्य जपमालाकी १०८ दाने (वचन) गूँथे हैं ।

मोक्षमालाकी रचना रायचन्द्रजीने १६ वर्षकी उम्रमें की थी, यह बड़ी उपयोगी सदैव मनन करने योग्य है, इसमें जैन-मार्गको यथार्थ रीतिसे है । जिनेश्वर-मार्गसे कुछ भी न्यूनाधिक नहीं लिखा है । बीतराग-मार्गमें आबाल रुचि हो, और उसका स्वरूप समझें, इसी उद्देशसे श्रीमद्ने इसकी रचना की थी । इसमें सर्वमान्य धर्म, मानवदेह, सुदेव, सद्धर्म, सद्गुरुत्व, उत्तम गृहस्थ, जिनेश्वरभक्ति, वास्तविक महत्ता, सत्य, सत्संग, विनयसे तत्त्वकी सिद्धि, सामायिक विचार, सुखके विषयमें विचार, बाहुबल, सुदर्शन, कपिलमुनि, अनुपम क्षमा, तत्त्वावबोध, समाजकी आवश्यकता, आदि एकसे एक बढ़कर १०८ पाठ हैं । गुजरातीकी हिन्दी अर्थ सहित अनेक सुन्दर कवितायें हैं । ग्रन्थको स्याद्वाद-तत्त्व-बोधरूपी वृक्षका बीज ही समझिये ।

भावनाबोधमें वैराग्य मुख्य विषय है, किस तरह कषाय-मल दूर हो, इसमें उपाय बताये हैं । इसमें अनित्य, अशरण, अत्यन्त, अशुचि, आश्रय, संवर, निर्जर बारह भावनाओंके स्वरूपको, भिखारीका खेद, नमिराजर्षि, भरतेश्वर, सनत्कुमार, कथायें देकर बड़ी उत्तम रीतिसे विषयको समझाया है । प्रारम्भमें श्रीमद् रायचन्द्रजीका और संक्षिप्त चरित्र भी है । भाषा बहुत ही सरल है । पृष्ठसंख्या १३०, मूल्य सिर्फ है । ये दोनों ग्रंथ श्रीमद् राजचन्द्रमेंसे जुदा निकाले गये हैं ।

परमात्मप्रकाश और योगसार [जैन रहस्यवादी और अव्यात्मवेत्ता श्री-योगीन्द्रदेवकृत अपभ्रंश दोहे, उनकी संस्कृतछाया, श्रीनन्देवकृत संस्कृतटीका, स्व० पं० दोलतरामजीकृत भाषाटीका, प्रो० उपाध्यायकी ९२ पृष्ठी अंग्रेजी भूमिका, उसका हिन्दी-सार, विभिन्न पाठभेद, अनुक्रमणिकायें, और हिन्दीअनुवादसहित ' योगसार ']

सम्पादक और संशोधक—पं० आदिनाथ नेमिनाथ उपाध्याय, एम्. ए.

अर्द्धमागधी प्रोफेसर राजाराम कलिङ, नैर्हार्पुर ।

परमात्मप्रकाश अपभ्रंश भाषा-साहित्यका सबसे प्राचीन और अमूल्य रत्न है, आधुनिक हिन्दी, मराठी, गुजराती आदि भाषाये इसी अपभ्रंशसे उत्पन्न हुई हैं, अतः भाषा-शास्त्रके जिज्ञासुओंके लिए यह बड़े कामकी वस्तु है । भाषा-साहित्यके नामी विद्वान् प्रो० उपाध्यायजीने अनेक प्राचीन प्रतियोंके आधारसे इसका संशोधन संपादन करके सोनेमें सुगंधकी कहावत चरितार्थ की है । पढ़ते संस्करणसे यह संस्करण बहुत भिन्न और शुद्ध है । इसकी भूमिका तो एक नई वस्तु है—ज्ञानकी छान है । इसमें परमात्मप्रकाशका विषय, भाषा, व्याकरण, ग्रन्थकारका चरित, समय-निर्णय और उनकी रचनाओंका परिचय, टीकाकार और उनका परिचय, बड़ी छान-शानसे किया गया है । अंग्रेजी भूमिकाका हिन्दीसार पं० कैलाशचन्द्रजी शास्त्रीने लिखा है ।

ग्रन्थमें योगीन्द्रदेवने तत्कालीन जनसाधारणकी भाषामें बड़ी ही सरल किन्तु प्रभावोत्पादक शैलीमें परमात्माके स्वरूपका व्याख्यान किया है । इसमें बहिरात्मा, अन्तरात्मा, परमात्माका लक्षण, परमात्माके रूप जाननेकी राति, शुद्धत्माका मुख्य लक्षण, शुद्धात्माके ध्यानसे संसार-भ्रमणका रुकना, परमात्मप्रकाशका फल आदि सैकड़ों ज्ञातव्य विषयोंका वर्णन है । समाधि-मार्गका अपूर्व ग्रन्थ है । इसकी हिन्दीटीका भी बड़ी सरल और भिन्न है । मामूली पढ़ा लिखा भी आसानीसे समझ सकता है । ऐसी उत्तम पद्धतिसे सम्पादित ग्रन्थ आपने अभी तक न देखा होगा । ग्रन्थराज स्वदेगी कागजपर बड़ी सुन्दरता और शुद्धतासे छपाया गया है । ऊपर कपड़ेकी सुन्दर मज़बूत जिल्द बँधी हुई है । पृष्ठसंख्या ५५०, मूल्य केवल ४॥) है ।

योगसार—यह श्रीयोगीन्द्रदेवकी अमर रचना है, इसमें मूल अपभ्रंश दोहे, संस्कृत-छाया, पाठान्तर और हिन्दीटीका है । १०८ दोहोंके छोट्टेसे ग्रंथमें आध्यात्मिक गृहवादके तत्वोंका बड़ा ही सुन्दर विवेचन है । यह ग्रन्थ साक्षात् मोक्षका सोपान है । इसका सम्पादन और संशोधन प्रोफेसर ए० एन्० उपाध्यायने किया है । पं० जगदीशचन्द्रजी शास्त्री एम्० ए० ने सरल हिन्दीटीका लिखी है । बहुत थोड़े मोटे कागजपर सुन्दरतापूर्वक छपा है । पृष्ठसंख्या २८, मूल्य सिर्फ ॥) परमात्मप्रकाशके अंतमें यह ग्रन्थ है । उसीमेंसे जुदा निकाला है ।

सिर्फ तीन रूपया है, जो ग्रंथको देखते हुए कुछ नहीं है। मूल्य इसी लिये जिससे सर्वसाधारण सुभीतेसे खरीद सकें।

पुरुषार्थसिद्धयुपाय—श्रीअमृतचन्द्रस्वामीविरचित मूल श्लोक और पं० प्रेमीकृत सान्ध्य सरल भाषाटीका सहित। इसमें आचारसम्बन्धी बड़े बड़े गूढ़ रहस्योंका है। अहिंसा तत्त्व और उसका स्वरूप जितनी स्पष्टता और सुन्दरतासे इस ग्रंथमें वर्णित उतना और कहीं नहीं है। तीन बार छपकर बिक चुका है, इस कारण चौथी बार गया है। न्योछावर सजिल्दका १।)

पञ्चास्तिकाय—श्रीकुन्दकुन्दाचार्यकृत मूल गाथायें, तथा श्री तत्त्वदीपिका, श्रीजयसेनाचार्यकृत तात्पर्यवृत्ति ये दो संस्कृत टीकायें, और पं० बाकलीवालकृत अन्वय अर्थ भावार्थ सहित भाषाटीका। इसकी भाषाटीका स्वर्गीय पांडे जीकी भाषा-टीकाके अनुसार नवीन सरल भाषामें परिवर्तित की गई है। इसमें जीव, अजीव, धर्म, अधर्म और आकाश इन पाँचों द्रव्योंका उत्तम रीतिसे वर्णन है। तथा काल द्रव्यका भी संक्षेपमें वर्णन किया गया है। बम्बईयूनिवर्सिटीके बी० ए० के कोर्समें है। दूसरी बार छपी है। मूल्य सजिल्दका २।)

ज्ञानार्णव—श्रीशुभचन्द्राचार्यकृत मूल श्लोक और स्व० पं० जयचन्दजीकी पुरानी भाषावचनिकाके आधारसे पं० पन्नालालजी बाकलीवालकृत हिन्दी भाषाटीका सहित। योगशास्त्र संबंधी यह अपूर्व ग्रंथ है। इसमें ध्यानका वर्णन बहुत ही उत्तमतासे किया है, प्रकरणवश ब्रह्मचर्यव्रतका वर्णन भी विस्तृत है। तीसरी बार छपा है। प्रारंभमें ग्रंथकर्त्ताका शिक्षाप्रद ऐतिहासिक जीवनचरित है। उपदेशप्रद बड़ा सुन्दर ग्रंथ है। मूल्य सजिल्दका ४।)

सप्तभंगीतरंगिणी—श्रीमद्विमलदासकृत मूल और पं० ठाकुरप्रसादजी शर्माकृत भाषाटीका। यह न्यायका अपूर्व ग्रंथ है। इसमें ग्रंथकर्त्ताने स्यादस्ति, स्यान्नास्ति, आदि सप्तभंगीनयका विवेचन नव्यन्यायकी रीतिसे किया है। स्याद्वाद क्या है, यह जाननेके लिये यह ग्रंथ अवश्य पढ़ना चाहिये। दूसरी बार सुन्दरतापूर्वक छपी है। न्यो० १।)

बृहद्द्रव्यसंग्रह—श्रीनेमिचन्द्राचार्यकृत मूल गाथायें, श्रीब्रह्मदेवसूरिकृत संस्कृत-टीका और पं० जवाहरलालजी शास्त्रीकृत भाषाटीका सहित। इसमें जीव, अजीव, आदि छह द्रव्योंका स्वरूप अति स्पष्ट रीतिसे दिखाया है। दूसरी बार छपी है। कपड़ेकी सुन्दर जिल्द बँधी है। मूल्य २।)

गोम्मटसार कर्मकाण्ड—श्रीनेमिचन्द्रसिद्धान्तचक्रवर्तीकृत मूल गाथायें और पं० मनोहरलालजी शास्त्रीकृत संस्कृतछाया तथा भाषाटीका सहित। इसमें जैनतत्त्वोंका स्वरूप कहते हुए जीव तथा कर्मका स्वरूप इतने विस्तारसे किया गया है, जिसकी वचन-द्वारा प्रशंसा नहीं हो सकती है। देखनेसे ही मादुर हो सकता है। जो कुछ संसारका झगडा है, वह इन्हीं दोनों (जीव कर्म) के सन्बन्धसे है, इन दोनोंका स्वरूप दिखानेके यह ग्रंथ-रत्न अपूर्व सूर्यके समान है। दूसरी बार पं० खूबचन्द्रजी सिद्धान्तशास्त्रीद्वारा धित हो करके छपा है। मूल्य सजिल्दका २॥)

ગોમ્મટસાર જીવકાપડ—શ્રીનમિચન્દ્રાચાર્યકૃત મૂલ ગાથાયે ઓર ૫૦ સૂત્ર-
ચન્દ્રજી સિદ્ધા તથાગીરૂત સસ્ત્રતઝાયા તથા ગાલગોવિની ભાષાગીકા સહિત । इसमें गुण-
स्थानोंका वर्णन, जीवमत्स, पर्याय, प्राण, सदा, मार्गणा, उपयोग, अतर्भा, आलप
आदि अनेक अपिस्तर हैं । मूल तत्त्वोंका नियेचन करनेवाला यह अपूर्ण ग्रन्थ है । दूसरी
बार सशोभित होकर छपा है । मूल सजिन्दका २॥)

लब्धिखसार—(गंगासार गर्भित) श्रीनमिचन्द्राचार्यकृत मूल गायथे, और. म्व०
पं० मनोहरछात्री गायी । सस्त्रतऱया आर हिन्दी भाषाटीका मळित । यह ग्रं-
गोमटमारका परिणिष्ट है । इसमें मोक्षके मूळकारण सम्यक्त्वके प्राप्ति होनेमें मत्वायक अन्वेष
गम, विशुद्धि, ज्ञाना, प्रायोग्य, कारण इन पाँच लब्धियोंका वर्णन है । मूल सजिन्दका १॥)

इन्द्रगान्धुयोगमर्केणा और समयसार—ये दो ग्रन्थ अप्राप्य हैं । समयसार ने
पुनः सुसम्पादित होके उगा ।

ગુજરાતી ગ્રંથ

શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર—આ પુસ્તકમા શ્રીમદ્ રાજચન્દ્રની હયાતીમા તેશોશ્રીને હૈંદુ હૈંદુ પ્રસંગે
મુમુક્ષુભાઈ, સજનો અને મુનિશ્રીશો ચૈરે તરફથી ભિન્ન ભિન્ન વિષયો પ્રત્યે પુટેગ સગાલોના
જવાબના પત્રોના સમ્રહ, તથા વાચ્યાવસ્થામા રચેલ ભાવનાનાં ૧, મોક્ષમાલા, આત્મમિહિ મયોનો
મપ્રહ છે, શ્રીમદ્ની સોઝા નર્પ પહેલાની વયની દેહોત્તર્ગ પર્યન્તના વિચારોના આ મધ્ય પ્રથમા
મપ્રહ છે, જૈનતત્ત્વજ્ઞાનકો મહાન પ્રથ છે, જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનો હડો અન્ધાસ સમયના માટે આ
પ્રથ ખાસ ઉપયોગી છે, બીની આજ્ઞિત સમોધનપૂર્વક વ્રહાર પાડી છે, અને તેની અંદર શ્રીમદ્ના
અપ્રમટ લલાળે પળ દાલક કરવામા આવ્યા છે. તથામમા મહાત્મા ગાવીનીંદ લલેલી
મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રસ્તાવના છે । આ પુસ્તક સાપમા સાર તાગલ ડખર મુપસિદ્ધ નિર્ણયસાગર પ્રેસની
અંદર ખાસ તૈયાર કરાવેલ દેવનાગરીમા ઉપાવ્યુ છે. સુન્દર ટાઈડિંગથી સુગોમિત છે દરેક
પ્રથમખંડાર, હાઈનેરીમા રાલવા યોગ્ય છે, તેમજ ગાથુ, સાચી, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓને ખાસ
વૉંચના લાયક અને મનન કરના યોગ્ય આ મહાન પ્રથ છે, રૉંચલ ચાર પેઝી સાઝના ૮૨૫
પૃષ્ઠમાલ દલ્લદાર પ્રથના મૂલ્ય ફક્ત ૫ પૉંચ રૂપયા, ળગતમાત્ર થી અર્ધા રાલેલ છે । ૫ ચિત્ર છે ।

ભાવનાબોધ—આ પ્રથના કર્તા ડલ્લ મદ્ગપુરુષ છે, વેરાવ ૫ આ પ્રથનો મુલ્ય
વિષય છે, પાત્રતા પામવાનુ અને કપાયમલ દૂર કરવાનુ આ પ્રથમા ઉત્તમ સાગન છે, આમગ-
વેપીઓને આ પ્રથ આનદોહાસ આપનાર છે, આ પ્રથનો પળ આ પ્રીની આજ્ઞિત છે, આ વલે
પ્રથો ખાસ કરીને પ્રમાવના કરના સારુ અને પાલસાલા, જ્ઞાનગાલ, તેમજ શ્કુલોમા વિશાર્ધિ-
યોને વિદ્યામ્બાસ અને પ્રમાવના કરવામાટે અતિ ઉત્તમ પ્રથ છે, અને તેથી સર્વ કોઈ લાભ લઈ
સકે, તે માટે ગુજરાતી ભાષામા અને વાલગોપ ટાઈપમા છપાવેલ છે । મૂલ્ય સજિન્દુ ફક્ત
ચાર આના ।

રિપોર્ટ—પ. પ્ર. મ. ની. સં. ૧૯૭૩ થી. સ. ૧૯૯૦ હુગીના રિપોર્ટ અને
મહાત્મા ગાધીને લલેલી શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર પ્રથની ગુજરાતી આર હિન્દી પ્રસ્તાવના મક્ત મલ્લશે
જે માઈઓને જોડ્યે, તે મગાવી લેશો ।

निवेदन

स्वर्गवासी तत्त्वज्ञानी शतावधानी कविवर श्रीरायचन्द्रजीने श्रीकुन्दकुन्दाचार्य, श्रीउमास्वाति (मी) मुनीश्वर, श्रीसमन्तभद्राचार्य, श्रीनेमिचन्द्राचार्य, श्रीअकलङ्कस्वामी, श्रीशुभचन्द्राचार्य, श्रीअमृतचन्द्रसूरि, श्रीहरिभद्रसूरि, श्रीहेमचन्द्राचार्य, श्रीयशोविजय आदि महान् आचार्योंके रचे हुए अतिशय उपयोगी और अलम्य जैनतत्त्व-ग्रन्थोंका सर्वसाधारणमें सुलभ मूल्यमें प्रचार करनेके लिये श्रीपरमश्रुतप्रभावकमंडलकी स्थापना की थी, जिसके द्वारा उक्त कविराजके स्मरणार्थ श्रीरायचन्द्रजैनशास्त्रमाला २० वर्षोंसे निकल रही है। इस ग्रंथमालामें ऐसे अनेक प्राचीन जैन-ग्रंथ राष्ट्रभाषा हिन्दी टीकासहित प्रकट हुये हैं, जो तत्त्वज्ञानाभिलाषी भव्यजीवोंको आनंदित कर रहे हैं।

उभय पक्षके महात्माओंद्वारा प्रणीत सर्वसाधारणोपयोगी उत्तमोत्तम ग्रंथोंके अभिप्राय विज्ञ पाठकोंको विदित हो, इसके लिये इस शास्त्रमालाकी योजना की गई है। इसीलिये आत्मकल्याणके इच्छुक भव्य जीवोंसे निवेदन है कि इस पवित्र शास्त्रमालाके ग्रंथोंके प्राहक बनकर वे अपनी चळ लक्ष्मीको अचळ करें, और तत्त्वज्ञानपूर्ण जैनसिद्धान्त-ग्रन्थोंके पठन-पाठन द्वारा प्रचार कर हमारी इस परमार्थ-योजनाके परिश्रमको सफल करें। प्रत्येक मन्दिर, सरस्वतीभण्डार, सभा और पाठशालाओंमें इनका संग्रह अवश्य करें। जैनधर्म और जैनतत्त्वज्ञानके प्रसारसे बढ़कर दूसरा और कोई पुण्यकार्य प्रभावनाका नहीं हो सकता, इसलिये अधिकसे अधिक द्रव्यसे सहायता कर पाठक भी इस महत्कार्यमें हमारा हाथ बटावें। पाठकगण जितने अधिक ग्रन्थ खरीदकर हमारी सहायता करेंगे, उतने ही अधिक ग्रन्थ प्रकाशित होंगे।

इस शास्त्रमालाकी प्रशंसा मुनियों, विद्वानों तथा पत्रसंपादकोंने तथा पाश्चात्य विदेशी विद्वानोंने मुक्तकंठसे की है। यह संस्था किसी स्वार्थ-साधन लिये नहीं है, केवल परोपकारके वांस्ते है। जो द्रव्य आता है, वह इसी शास्त्रमालामें उत्तमोत्तम ग्रंथोंके उद्धारके काममें लगा दिया जाता है। हमारे सभी ग्रन्थ बड़ी शुद्धता और सुन्दरतापूर्वक अपने विषयके विद्वानोंद्वारा हिन्दी टीका करवाके अच्छे कागजपर छपाये गये हैं। मूल्य भी अपेक्षाकृत कम अर्थात् लागतके लगभग रखा जाता है। उत्तमताका यही सबसे बड़ा प्रमाण है कि कई ग्रंथोंके तीन तीन चार चार संस्करण हो गये हैं। भविष्यमें श्रीउमास्वामी, श्रीभट्टाकलकदेव, स्वामी समन्तभद्र, श्रीसिद्धसेनदिवाकरके ग्रंथ निकलेंगे। कई ग्रंथोंका उत्तमतापूर्वक संपादन हो रहा है।

नोट—रायचन्द्रजैनशास्त्रमालाके ग्रन्थ इकट्ठे मँगानेवालोंको और प्रचार करनेवालोंको बहुत किफायतसे भेजे जाते हैं। इसके लिए वे हमसे पत्रव्यवहार करें।

सहायता भेजने और ग्रंथोंके मिलनेका पता—

निवेदक—ओं० व्यवस्थापक—

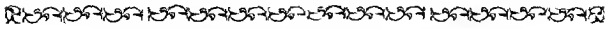
श्रीपरमश्रुतप्रभावकमंडल (श्रीरायचन्द्रजैनशास्त्रमाला)

खाराकुवा, जौहरीबाजार, बम्बई नं० २

न्यू मास्त प्रिंटिंग प्रेस, ६ केलेवाडी, गिरगांव, मुंबई नं० ४.

આ માસમાં થયેલા માનવતા સભાસદો

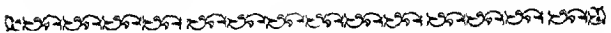
(૧) શાહ મણિલાલ વનમાળીદાસ, બી એ કુડલા (હાલ મુળધ) વાલક મેમ્બર	
(૨) શેઠ દિંમતલાલ અમરચંદ્રલાલ	બાવનગર વાલક મેમ્બર
(૩) શાહ જય તિલાલ માનચંદ	બાવનગર વાર્ષિક મેમ્બર

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાત કાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નતા પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીળ પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચ દ્વારા રસોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મીશી, અને બે યત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. નિયા કામળો, જેની સુદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાક્ષ પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત થાકી ગયે અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય પાદ ગુરુ મહારાજોની સુદર રંગીન છબીઓ પણ લકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આદરો મેટા મેટોને તત્કાલ, છતાં મર્ત કોઈ નામ લઈ શકે એ માટે સુદયથી પણ ચોટી કિમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૨-૩ મળી મંગાવનાર રૂ. ૦-૫-૩ ની દીકાટો એક છુક માટે મોકલવી

૫૧ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી નવન) તૈયાર છે

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૩ શ્રી મુખાર્જનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમાં ૪-૮-૦	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૫ શ્રી મહાત્મા ચરિત્ર રૂ. ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (ચૈતન્યજી જિનેશ્વરના અસિપ્ત-રસપૂર્ણ ચરિત્ર) જેને પાઠગાળા કન્યાગાથામાં પકતપાકન માટે આમ ઉપયોગી રૂ. ૦-૧-૦	

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્માભ્યુદય (સઘવતિ ચરિત્ર) (મળ)	૨ શ્રી મલયાગિરિ વ્યાકરણ
૩ શ્રી વસુદેવદિહિ ત્રીજો ભાગ	૪ પાંચમો હટ્ટો કર્મગ્રન્થ
૫ શ્રી મૂલકલ્પસૂત્ર ભાગ ૪-૧	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

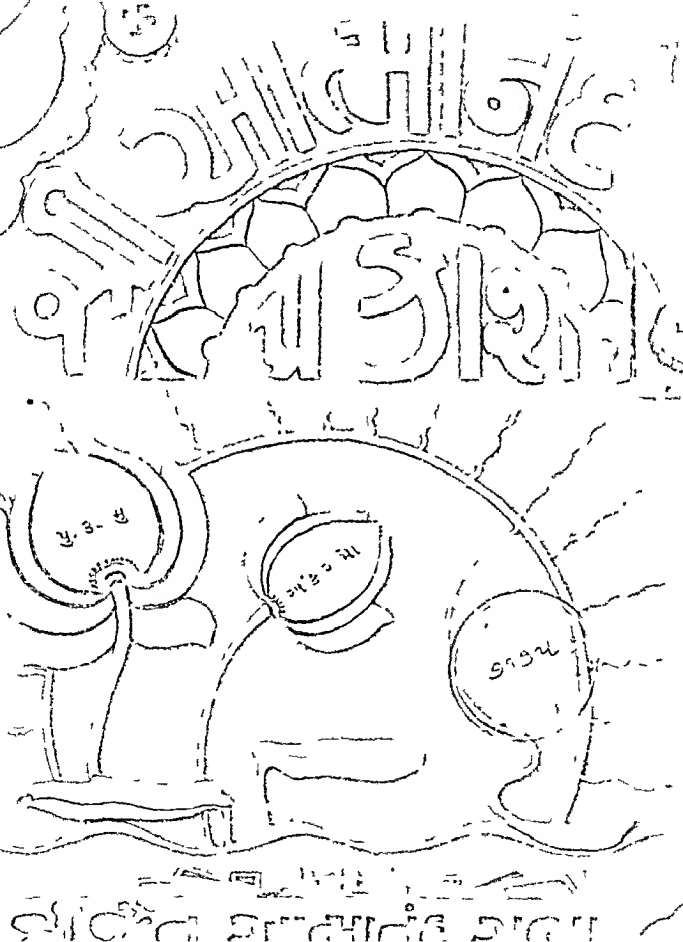
“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિક પાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

ગુજરાતી ભાષાંતરના પ્રશ્ન.

(મળી શકતા અંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જે	૨૥
શ્રી શ્રવણચિંતા રૂપિ	૦૧૯	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી હંડક વૃત્તિ	૦૨૦	શ્રી નવપદ્ય પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૫
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૨૧	કાવ્યસુધાકર	૨૫
શ્રી હંસવિનોદ	૦૨૨	શ્રી આચાર્યપદેશ	૦૫
કુમાર વિહારશતક	૧૫	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૨૩	શ્રી પંચ પ્રતિકભણુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી) ૧૫	૧૫
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૨૪	શ્રી પંચ પ્રતિકભણુસૂત્ર અર્થ સહિત (યુ.) ૧૫	૧૫
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૨૫	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૭
ધર્મખિન્દુ આવૃત્તિ ખીછ	૨)	કુમારપાળપ્રતિબોધ	૩૫
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૨૬	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૨૭	આત્માનંદ સભાની લાયઝેરીનું અક્ષરનુક્રમ •	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૫	લીરટ	૦૫૧
જૈન ગ્રંથ ગાઇડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૫
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૨૮	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૫
શ્રી સમ્યક્ત્વરવરૂપ સ્તવ	૦૨૯	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકગાળા ચરિત્ર	૦૩૦	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૫
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૩૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરীક્ષા	૦૩૨	શ્રી દેવસીરામ પ્રતિકભણુ અર્થ સહિત	૦૫
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૩૩	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૩૫
શ્રી શત્રુજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૩૪	શ્રીપાતંગમનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૩૫	" " " , , , રેશમી પુસ્તક	૨૫
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૫
શ્રી પંચપરમેષ્થી ગુણરત્નમાળા	૧૫	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૭
શ્રી તેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" જોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા	૨)	શ્રી વીરચર્યાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૫
આદર્શ જૈન સ્તોત્રોત્તમ	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૫૧
		કલિંગનું યુદ્ધ થાને માદારાજ ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧	પર્યુષણ પર્વનો પ્રોઢ પ્રસાદ	(રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૩૫
૨	વીતરાગ પ્રભુનો અનુપમ ગુણો	(સુનિ શ્રી લેક્ષ્મીલાગરજી મહારાજ)	૩૭
૩	મૃત્યુ એટલે ? મુક્તિ: પરમ સુખ	(આ. શ્રી વિજયકરનુરસુરિજી મહારાજ)	૪૦
૪	અભયંકર નૃપતું અદ્ભુત ચરિત્ર	(સં. ગાંધી)	૪૨
૫	ઉપદેશક પદ : કન્વાર્સી	(આચાર્યશ્રી વિજયકરનુરસુરિજી મહારાજ)	૪૬
૬	આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન	(અનુ. અભ્યાસી B. A.)	૪૭
૭	આત્મ-દર્શન	(ચતુર્ભુજ નથયંદ શાહ B.A., L.L.B.)	૪૯
૮	અખંડિત પૂજા	(ચોક્કસી)	૫૩
૯	સંબોધક સાહિત્ય	(કવિ રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૫૫
૧૦	ચોગશાસ્ત્ર મારે ગોપાલદાસ જી. પટેલ શું કહે છે ? ...	...	૫૭
૧૧	પ્રવાહના પ્રશ્નો ...	...	૫૯
૧૨	સ્ત્રીકાર અને સમાજીયતા ...	...	૬૧
૧૩	વર્તમાન સંભાષાર ...	...	૬૨

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઘજેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

ઠેલાક સભાકો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી ખુદ લાભ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ધણા લાંબા સમયથી લાઘજેરીના ઠેલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો ગાફી છે તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે આ જાગૃતની સૂચના બેની પાસે ખુદ છે તેઓએ આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી ખુદ પાછી મોકલી અન્ય વાચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિધ્નપણે પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન યજુર્ગદિક પૂર્વોચ્ચકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મીશી, અને એ યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. બીજા કાળે, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર ગ્રેસમાં છપાવેલ, મુશૈભિત ગાદહીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને એ પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજએ ની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લકિન નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે મારે મુદ્દથી પણ યોગી કિમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના, પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકોટો એક છુદ મારે મોકલવી.

જાહેર: -શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક : ૩૭ સુ

આત્મ સં ૪૪ :

વીર સં. ૨૪૬૫ :

ભાગ ૧ :

અંક : ૨ જો

આ. શ. સં. ૩ :

વિક્રમ સં. ૧૯૮૫

આકાશવાણી :

પર્યુષણ પર્વનો પ્રોત્પ્રભાવ

દાહરે

પર્યુષણ શુભ પર્વનું, કરીએ અવલોકન,
શુ' શુ' સૂચવે સઘને, જૈનધર્મ-શાસન

૧

હરિગીત છંદ.

પર્વાધિરાજ પધારતા, આનંદ અતિ વ્યાપી રહે,
જપ-તપ-નિયમ પ્રતોતણા, ઝરણાં વિમળ હૃદયે વહે,
છે મોક્ષદા શાંતિપ્રદા, સંસાર ન્દાવરૂપે ગણી,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્યુષણતણી.

૧

મહાવીર પૂજ્ય પવિત્રના, ચારિત્ર શુભ વંચાય છે,
એ દિવ્ય દૃષ્ટાંતોવડે, મનસેત્ર શુદ્ધિ થાય છે,
એ શાસ્ત્રજોષ હૃદે ધરી, ને પાપ-તાપ બધા હણી,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્યુષણતણી.

૨

પૂર્ણવિધિ, અપવામ શુભ, અઠાઈ ને એકાસણાં,
એ સર્વમાં છે સૂક્ષ્મ લેહો, ધર્મનાં તરવોતણાં,

શ્રદ્ધા સહિત સકર્મને, નિજ હૃદયમાં વિગતે પણો,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે ધર્મ પર્યુષણતણો. ૩

બાહ્યિક આડંબર બધા, વ્યવહાર પણે ઠીક છે,
પણ તત્ત્વ “આત્મજ્ઞાન” એ, આ ધર્મમાંથી અધિક છે;
શુરુજીવડે અહીં જ્ઞાન ને, એ બાણ બહુ ઊંડી ખણો,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે ધર્મ પર્યુષણતણો. ૪

મહાવાક્ય આજ વહાય છે, મિત્ત્વામિ સાથે દુકલં,
એ છે “ક્ષમામહામંત્ર” જે, યાપોની કાઢે છે જડ;
સરવૈયું આખા વર્ષતું એ, મહદ વાક્ય વિષે ગણો,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે ધર્મ પર્યુષણતણો. ૫

દોષોતણી માગો ક્ષમા, આપો ક્ષમા એ રીતથી,
નિર્વૈર રાગો હૃદય તો, પ્રભુ રીઝશે બહુ પ્રીતથી;
સંવત્સરીતું સત્ત્વ એ છે, “આત્મવત્” સૌને ગણો,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે ધર્મ પર્યુષણતણો. ૬

વસંતતિલકા વૃત્ત

રાગો ન ડંબ હૃદયે કદી કોઈ પ્રત્યે,
આખો સુસ્વાદુ ક્ષણ ધર્મતણું જ નિત્યે;
નાખો જ કાઢી ઝટ અંતરમાંથી મેલ,
છે માગ એ જ નિજ આમહિતાથ રહેલ. ૧

દાહરો

અંતરમાં ઊજળા રહો, તણ રાગ ને દ્રેષ;
પર્યુષણના ધર્મના, મહિમા એ જ વિશેષ.

લી. ધર્માનુરાગી

ભાવનગર-વડવા
ભાદ્રપદ શુક્રલ ચોકદશી
સૂર્યવાસર

રેવારાકર વાલજી બધેકા
નિવૃત્ત એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર-ભાવનગર

“વીતરાગ પ્રભુના અનુપમ ગુણો”

લેખક—સુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

અનંતકાળ સુધી આ અમાર સંસારમા અનેક કષ્ટાતરો ધારણ કરી આ હવે અનંતા જન્મ-મરણ કર્પો છે અને દરેક સમયે જન્મ અને મૃત્યુને પ્રાપ્ત થતા અનંતા દુખો વેઠવા છે. જાણપણથી અંત અવરથા સુધી શરીરમા રોગાદિકની વ્યાધિ થવાથી તથા પુત્રાદિકના વિયોગથી કે સંપત્તિના અભાવે, રંતેલીના મૃત્યુથી કે ધન કમાવા ખાતર સઘળાને છોડીને દેશ-દેશાવર રખડી, સુખ-દુખ વેડી, જંગલ, સમુદ્રાદિ જગ્યાએ બટપી, રાત-દિવસ તેની ચિતામા રહીને તેના ઘણા હવે હાથપીટ કરવા છતાં પણ ખરા જ્ઞાનના અભાવે તેવા ખાણસો એ વિષયસુખને સાચું સુખ ગણી, તે સેવા તપર થઈ, અનેક અનર્થ કરી, નવા નવા કર્મ બાધી, સુખનો અશ મેળવવા જતા અને અનંતા દુઃખોના ચક્ક્રમા પડી મેળવેલો ચિતામણિ રત્ન સમાન મનુષ્ય જન્મ કિ કિણી કે કોડી સમાન વિષય-સુખની વાત્છા માટે હારી જાય છે. તેવા ભદ્રિક પ્રાણીઓને વારંવાર જન્મ-મરણના દુખ વેડી આ અસાર સંસારમા પરિભ્રમણ કરતા અટકારી, નિરુપદ્રવી, નિરુપમ સુખ આપવા ધણે કાળે એવા પ્રબાવિક પુરુષનો જન્મ થાય છે કે પોતે સયમ આદરીને તે સંયમ ત્રીધા પછી હજાર અવરથામા જે જે ઉપમર્ગ આવતા હોય તેને ગેરુપવંતની માદક નિશ્ચળ થઈ ભોગરી સે છે ત્યાર પછી ભારે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે ત્યારે તે જ પુરુષને “પુરુષોત્તમ” નામથી ઓળખાય છે, અને રાગદ્વેષાદિક કર્મ ગતુઓને છૂટવાથી “અરિહંત” કહેવાય છે તેમજ તરવાનુ સ્થાન જે તીર્થ તે સ્થાપન કરવાથી “તીર્થંકર” કહેવાય છે. અશ્વર્થ ધગવતા દેવેન્દ્ર-નરેન્દ્ર પણ જેના ચરણોને સેવે છે, તેથી “ભગ-

વંત” કહેવાય છે અને કેવળજ્ઞાનથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને અનુમરી ધર્મની શરૂઆત કરનાર હોવાથી “આદિકર” કહેવાય છે. પોતાની મેળે બોધ પામેલા હોવાથી “સ્વયંબુદ્ધ” કહેવાય છે. ઉત્પત્ત થયેલા કોષાદિક કષાયોનો જડમૂળથી ક્ષય કરેલ હોવાથી પુરુષોને વિષે “સિદ્ધ” સમાન ગણાવા છે વળી પરિભ્રમિત હિતકારક સુગંધી વાક્યો દેલાવવાથી પુરુષોને વિષે “પુન્ડરીક કમ્બળ” સમાન ગણાય છે. જેના સુધા ને સુધા કરનારા વચનવડે સમાજમા શ્રમણ કરાવનારા વિષયસુખના વાચ્છિક અને સ્ત્રી તથા દ્રવ્યાદિકને સમ્રાટી ચુવોદિકના નામ ધારી, ભોળા હોવાને ભરમાવવા ભૂમિમાં બટકતા જે કુવાદીઓ છે તે જેમણે નામ સાબળાને પોતાનો મદદર કરી કા તો ચૂપ થઈ જાય છે, અગર તેના ચરણ સેવેને શુદ્ધ ભાવનાથી તે જિનેન્દ્રની વાણી આભળી, મરખા-દિટિ થઈ સર્વવિરતિ એટલે સાધુના યત આદરે છે અગર ગૃહસ્થપણમા દ્વંદ્વ યત આદરે છે તેથી જિનેન્દ્ર ભગવાને પુરુષોને વિષે “ગંધર્વેન્દ્રી” ની ઉપમા અપાય છે. ત્રણ લોકને વિષે પદમાર્થ દિટિથી જોતા જેના સમાન કોઈ ઉત્તમ પુરુષ ન દેખાવાથી “લોકોત્તમ” કહી બોલાવે છે જાણીએ પર પણ તેના દુષ્ટત્વો વિસારીને તેને મારે અને પ્રયત્ન કરવા ઉપદેશ દેવાથી “લોકના નાથ” તરીકે ગણેલ છે. જેનો ઉપદેશ ભગ્ય હોવાના હેતુમા પ્રવેશ થતા પગિણામે હિતકારક થવાથી તેઓને “લોકોના હિતેન્દ્ર” એટલે દિન કરનારા તરીકે માન્યા છે. આ લોકમા મોદને વશ થઈ અજ્ઞાન અધકારમા બટકતા હોવાને અધકારમાથી બહાર તીકળવા ઉપદેશથી પ્રકાર કરવાથી તથા ઉદ્ધવના પ્રશ્નોના યથાર્થ પ્રત્યુત્તર કેવળજ્ઞાનવડે આપવાથી લોકને વિષે સોધી “એષ દીપક” તરીકે માનેય છે.

સૂર્ય-ચંદ્રનો પ્રકાશ તો બહાર થાય છે, પરંતુ હૃદયનું અજ્ઞાનરૂપી અંધારું તોડનારા તો જિનેશ્વરોજી હોવાથી તેમને “ પ્રપળ ઉદ્યોત કરનારા ” વર્ણવે છે. સર્વ જીવોને અહિંસા પરમો ધર્મનો ઉપદેશ દેવાથી વિરતિ પદ પામીને સાધુઓ સર્વ જીવોને અભયદાન આપે છે, માટે “અભયદાયક” એટલે ગ્રાણી માત્રનો ભય દૂર કરનારા ગણાય છે. વળી ચર્મચક્ષુ બધાંત્યાં ફરીને પોતાનો વિષયાદિક સ્વાદ ક્ષેતો કુમાર્ગે દોરાવા પ્રયત્ન કરતાં પોતાને જ નુકસાન કરનારો અનુભવ પરિણામે જ પામે છે, તેથી તે ચક્ષુનો સદુપયોગ કરી, સમિતિ પાળીને કે તેને અયોગ્ય રચણે જતાં અટકાવી ધ્યાન ધરીને ચક્ષુને સ્થિર કરવાને ઉપદેશ આપ્યાથી તે “ચક્ષુદાતા” ગણાય છે. મોક્ષમાર્ગને મૂઢી સંસારમાં ભ્રમણ કરવાનો કુમાર્ગ પકડી ચાલનારા ભોળા જીવોને સુમાર્ગ દીધાથી “ માર્ગ દેખાડનારા ” ગણેલા છે. તેમજ માતા, પિતા, બંધુ, મિત્ર વિગેરે સઘળાં સ્વાર્થનાં જ સર્ગા છે, જ્યારે પરમાત્મા તો ધર્મતત્ત્વ જોળખાવી ખૂંડે શરણુ આપનાર હોવાથી “ શરણુના દેનારા ” માન્યા છે. સંશયોનું નિરાકરણ કરવાથી તથા પૂર્વ ભવનું કે ભવિષ્યનું કે પૂર્વ કાળનું યથાયોગ્ય વર્ણન કરવાથી, ખાતરીભરેલા પુરાવાથી, માણસોના મનનું સમાધાન થતાં, તેમના વચન ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા થવાથી પોતાને સમક્તિ એટલે “ઘોષિના દેનારા” ગણેલા છે. દુર્ગતિમાં પડતા જીવને ધારી રાખે તે ધર્મ કહીએ. તેવા ધર્મને અનેક રીતે નય, પ્રમાણ, નિષેધ, હેતુવડે સિદ્ધ કરી હૃદયમાં સ્થાપન કરનારા હોવાથી “ ધર્મના દાતા ” ગણેલા છે. વળી ધર્મ ચાહક જીવોને સંસારની પરિભ્રમણતાનું દુઃખ યથાર્થ સમજાવ્યાથી ફરીને તેવા ઉત્તમ કાર્યથી શ્રદ્ધા ન થતાં તેમાં સ્થિર થાય છે; માટે તે વીતરાગ પ્રભુને “ ધર્મે-પદેશક ” અને ધર્મ દેખાડનારા ગણ્યા છે. વળી ક્રોધપણુ જીવ તેવા ધર્મથી વિચુખ્ત ન રહે તેટલા માટે કેવળજ્ઞાન પામી કૃતકૃત્ય થવા છતાં પણ પરમાર્થવૃત્તિથી સર્વ કેદાણે વિચરી કોઈકને દુઃખથી બચાવે છે માટે “ ધર્મના નાયક ” ગણેલા છે.

ધર્મ પામીને પણ સંયમ વ્રત પાળતાં અસહ્ય દુઃખ આવવાથી “ કાયરતા ” ઉપજ થતાં પૂર્વના આવા રમ્ય સુખને યાદ કરી તેમાં જવા ચાહનારાને તેના સંસારનાં પૂર્વનાં દુઃખો યાદ કરાવી તેને ધર્મમાં સ્થિર કરવાથી “ ધર્મના સારથી ” તરીકે માન્યા છે. ચક્રવર્તી રાજ્ય પોતાના પ્રપળ સૈન્યવડે-ચાર અંગવાળી સેનાવડે ચારે દિશામાં પ્રજાનું રક્ષણ કરે છે તેમ જિનેશ્વર ભગવાન દાન, શીલ, તપ, ભાવ એ ચાર અંગવાળા ધર્મવડે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાના અંગવાળાં તીર્થ સ્થાપન કરી સર્વ જીવોને રક્ષણ આપે છે તેથી તે “ ધર્મચક્રવર્તી ” કહેવાય છે કે જેમનું જ્ઞાન રૂપી ભાવ ચક્ર અને ઇંદ્રોએ આગળ કરેલું ધર્મચક્ર વિશ્વમાં તેમની સાથે ફરી, ભવ્ય જીવોના હૃદયને શરણુ આપી મનમાં થતી ખીડાઓને શાંત કરે છે. જેમને થયેલું જ્ઞાન સંપૂર્ણ હોવાથી ક્રોધ પણ દ્વિવસ અજ્ઞાનતાનો ઉદય થવાનો સંભવ નથી તેમજ દર્શનાવરણીય કર્મનો કદી પણ ઉપદ્રવ ન થવાનો હોવાથી તે “ અપ્રતિહત જ્ઞાન અને દર્શનના ધરનારા ” ગણેલા છે. વળી જેમને હવે પછી શુદ્ધ આત્મરમણતામાં કદી પણ વિશ્વ આવવાનું નથી નેથી તેમની છદ્મરથ અવસ્થા જે અવિરતિ દ્રવણને ઉત્પન્ન કરનારી હતી તે નાશ થવાથી તેઓને “દૂર થયેલી છદ્મરથ અવસ્થાવાળા” માનેલા છે. જેઓ જન્મ મરણનાં ઉત્પાદક ધાતી-કર્મને જીવાથી “ જિન ” તરીકે જોળખાય છે, અને બીજા છદ્મ કરનારાં મનુષ્યોને પણ તેવા જિનનારા કરવાથી “જયકર” માનેલા છે. તે જ પ્રમાણે સંસાર-સાગરમાંથી દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપી રતનત્રયી નાવવડે તરી જવાથી “તરેલા” અને બીજાને તેવો ઉપદેશ આપી તારવાથી “તારક” તરીકે વિદ્વાનો જેને સ્તવે છે.

પોતે શુદ્ધ તત્ત્વને સમજવાથી “ યુદ્ધ ” અને બોધ દેતા હોવાથી “ યોધક ” તરીકે મનાયલા છે. પોતે સંસાર પરિભ્રમણથી મુક્ત થયેલા અને બીજાને મુક્તવાનારા હોવાથી “ મુક્તા ” અને “ મોચક ” તરીકે જનોએ વર્ણવ્યા છે. વળી સર્વને બહુવારા, સર્વને દેખનારા હોવાથી “સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી” તરીકે મનાયા છે. વળી જેઓ નિરુપમ સ્થાન જે

“શિવ” નામથી ઓળખાય છે અને જ્યાંથી પાછા ચલાવમાન થવાનું નથી માટે “અમર” તથા જ્યાં પુદ્ગલાદિક શરીરના અભાવે ન થવાથી “અમર” એટલે નિરોગી અને તે અવસ્થામાં મુખને અંત ન હોવાથી “અનંત” તેમ ત્યાં કોઈ પણ વિદ્ય કરનાર ન હોવાથી “અવ્યાયામ” તેમ જ ત્યાંથી પાછા ગમન કરવાનો અભાવ હોવાથી “અપુનરાવૃત્તિ” અને સધળા અર્થ ત્યાં સિદ્ધ થવાથી “ગતિ” એવા નામે ઓળખાતા સ્થાનને પામેલા છે એવા જિનેશ્વરને નમસ્કાર થાઓ કે જેમણે સત્જ્ઞા ભયોને છતી લીધા છે. આવા નમુન્યુલ-દ્વારા ગવાતા ગુણોથી અગ્રિંત પ્રભુ જગદ્વિખ્યાત છે, અને વિદ્વાન દેવો સ્વર્ગના મુખને પણ વિસાગી જેની સેવા કરતા ફરી તેમના જેવી વીતરાગી અવસ્થાનું મુખ પામવા પ્રાર્થના કરે છે, જેમના પચ્ચક્ષ્યાણુક ગણોત્સવ કરે છે, અને સામન્ય માનુષ્યોથી તેમનું કપ, તેમનો મુગધી વાસ તથા બીજા ઉત્તમ ગુણો લોકોત્તરપણુ તેમનું પ્રગટ કરવા છતાં પણ વિષયવામનાથી બ્રમણમાં પડેલા ભોળા પ્રાણીઓને જાગૃત કરવા, તેમના ઉપર શ્રદ્ધા રખાવવા અને ત્યાં આવવા આકર્ષણ કરવા ઓગણીમ અતિશય એટલે આશ્ચર્યકારક ઋદ્ધિ તેમની આગળ દરમ્યાન કરે છે, જેમાં મુખ્ય પ્રાતિ-હાર્યો નીચે પ્રમાણે છે

“અંશોકવૃક્ષસુસ્પૃશ્યવૃષ્ટિ,
વિવ્યધરનિશ્ચામરમાસનં ચ ।

મામંહજં હુંદુમિરાતપત્રં,
સત્પ્રતિદ્વાયોમિ જિનેશ્વરાણાં ॥૧૭॥”

જેના અંગોકવૃક્ષને દેખવાથી અમ્ય પ્રાણીઓના ઝોક દૂર થાય છે, અનાદિ કાળની દુર્ગંધને દૂર કરવા દેવતાઓની રચેલી કૃષ્ણે પીડા ન થાય તેવી પુષ્પવૃષ્ટિ થાય છે. અર્ચને પ્રભુની વાણી મંભવાય તેવો દેવતાએ નાદ પુરવાથી દિવ્યવનિ થાય છે અને બંને બાજુએ ચામરો દેવાધિદેવપણુ સૂચવેને દેવો વીજે છે. રત્નમય મિહાસન ઉપર ધર્મ નરેન્દ્રપણુ જેઓનું પ્રગટ કરાય છે. જેમનું અપૂર્વ તેજ બીજને દર્શન કરતા બાધા ન કરે માટે “તેજ” નું મહત્ત્વ પડવાડે દેવો રાખે છે, માટે હે અનંતે ! તમે પ્રમાદ છોડી આ જિનરાજનું શમ્ભુ સો એવું સૂચવતું દેવવાગ્દુ તે દેવદુંદુભી તરીકે છે તે વાગ્દુ-અવાજ કરણ નજરે પડે છે આવી રીતે રાત્રીઓ પણ વીતરાગ પ્રભુના આવાગમની ખમર પડતા પ્રજામાં દરેક પીડારી તેમની સામે પરિવાર સહિત વાદવા આવે છે જેથી જેમની પર્ષદા બાર પ્રકારની ગણાય છે. જેમાં ચાર પ્રકારના દેવ-અર્ચતર, ભુવન-પતિ, જ્યોતિષી, વૈમાનિક અને તેમની દેરીઓ ચાર પ્રકારની એમ આઠ દેવી પર્ષદા તથા ચાર માનુષી પર્ષદા જેમાં માતૃ, સાધવી, શાવક, શ્રાવિકાનો સમાવેશ. તે પંદર-નમસ્કાર કરીને યથાચોગ્ય સ્થાનકે ઉપદેશ સામગ્રવા ભેસે છે. કેટલાક અમનમય દેશના ગ્રવણ કરી પોતાના આત્માને મગ્ન પમાડે છે ને કેટલાક ફરી જન્મ ખમ્યો તેમ જાણે છે.

મૃત્યુ એટલે ? મુક્તિ : પરમ સુખ

લેખક : આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

આપણે મૃત્યુનો શા માટે ભય રાખવો જોઈએ ? જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુ મૃત્યુ છે, અને તે આત્માને માટે તો અત્યંત ઉપ-યોગી છે. વિકૃતિનું વિનાશક મૃત્યુ છે. જગતમાં જીવતો શત્રુ જન્મ છે પણ મૃત્યુ નથી. જન્મ ધારણ કરતી વખતે અત્યંત દિલ્લિપીર થવું જોઈએ, જન્મ થવાથી ઘણું ઘણું તુકસાન થાય છે. વસ્તુનો વિનાશ જન્મ થવાથી જ થાય છે. જન્મ એટલે શુદ્ધ વસ્તુમાં વિકૃતિ, શુદ્ધ વસ્તુનો વિનાશ અને મૃત્યુ એટલે મૂળ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થવું-વસ્તુની શુદ્ધ અવસ્થા પ્રગટ થવી. એક મોટું જળાશય હોય તેમાં પરપોટા પ્રગટ થાય છે તે એક પ્રકારનો જન્મ છે, તે પાણીને વિકૃત અવસ્થામાં ઉત્પન્ન કરે છે અને તેનું મૃત્યુ થાય છે, પરપોટા પુટી લય છે તે પાણીની શુદ્ધ અવસ્થા છે. એક વૃક્ષનું જીવ હોય તેને સંયોગો મળવાથી જીએ છે એટલે વૃક્ષનો જન્મ થાય છે તે એક પ્રકારની જીવમાં વિકૃતિ થાય છે. જીવનો વિનાશ થાય છે અને ત્યારે વૃક્ષનું મૃત્યુ થાય છે ત્યારે પાછું જીવરૂપે પ્રગટે છે. માટીના વાસળો, પુતળાં, નળીયાં. છોટા વિઝેરે માટીનાં વિકારો છે. માટીમાં મૂળ સ્વરૂપનો વિનાશ છે. ત્યારે વાસળોનો વિનાશ થાય છે, મૃત્યુ થાય છે ત્યારે માટી મૂળ સ્વરૂપમાં આવી લય છે. સોનાની લગડી

તે મૂળ વસ્તુ છે અને તેના કંકણ, કુરંડ કે કડાં બનાવવાં એટલે સોનામાંથી ઘરેણાંનો જન્મ થવો તે વિકૃતિ છે. પાછાં તે જ કંકણ, કડાં આદિ ઘરેણાંનો વિનાશ-મૃત્યુ તે સુવર્ણની શુદ્ધ અવસ્થા છે, મૂળ સ્વરૂપ છે. ‘પ્રકૃતિનો વિનાશ તે જન્મ અને વિકૃતિનો વિનાશ તે મૃત્યુ’ અર્થાત્ જન્મ તે વિકૃતિ અને મૃત્યુ તે પ્રકૃતિ. જન્મ અનેક રૂપે થાય છે, પણ મૃત્યુ એક જ રૂપે થાય છે. જ્ઞાનની ખામીને લઈને જીવો વિકૃતિ અવસ્થામાં રાજ થાય છે અને પ્રકૃતિ અવસ્થામાં શોક કરે છે. જન્મ જે અત્યંત અપિત કર અને અશ્રેય કરનાર છે તેને દિનકર તથા શ્રેયસ્કર માને છે અને મૃત્યુ જે દિનકર તેમજ શ્રેયસ્કર છે તેને અદિતકર તથા અશ્રેયસ્કર માને છે. જન્મથી નિર્ભય રહેવું અને મૃત્યુથી ઈર્ષીવું એવો અનાદિ કાળથી જીવોનો સ્વભાવ પડી ગયો છે. જન્મ છે તેનું મૃત્યુ પણ અવશ્ય છે જ. જન્મના અભાવથી મૃત્યુનો અભાવ થાય છે, માટે મૃત્યુનો ભય ટાળવો હોય તો જન્મનું મૂળ તટ કરવું જોઈએ. મૃત્યુથી ન ઈર્ષીતાં કદીને મૃત્યુ ન આવે નેવો પ્રચલત કરવો જોઈએ, એટલે કર્મની નિર્વિદા કરવી-કર્મરૂપે વિકૃત થઈ લા નરના-સુદ્ગમના સ્વર્ગના અન્ન-પ્રદેશોથી છૂટા પડી જવું. મૃત્યુથી આત્મા મુક્ત થાય છે. આત્મા વિકૃત સ્વરૂપમાંથી બદલાઈને

મૃત-મૂળ સ્વરૂપમાં આવી જાય છે. ફરીને જન્મ ધારણ કરવાવાળું મૃત્યુ અને ફરીને ન જન્મ પામવારૂપ મૃત્યુ : આ પ્રમાણે બે પ્રકારના મૃત્યુમાંથી ફરી ન જન્મ પામવારૂપ મૃત્યુ અતિ ઉત્તમ છે. એવા મૃત્યુની હમેશા ચાહના રાખવી જોઈએ. ફરીને જન્મ આપનાર મૃત્યુ હલકુ છે, છતાં ઉત્તમ મૃત્યુ સુધારક હોવાથી તેનાથી ભય ન રાખતાં ઉત્તમ મૃત્યુ મેળવવા હમેશા યુશીથી 'તેને સહયોગ આપવો જોઈએ. દુઃખથી રીળાતા માનવીએ મૃત્યુ માગે છે, મૃત્યુ થવાથી દુઃખમુક્ત થવાય છે, એ માન્યતા અમુક અંશે સાચી છે, પણ તે અપુનર્જન્મના મૃત્યુ હોવું જોઈએ. પુનર્જન્મના મૃત્યુથી તારા-લિહ દુઃખોના દ્વંસ થાય છે, પણ નૂતન જન્મથી નૂતન દુઃખોના જન્મ થાય છે. મૃત્યુ એટલે અનંત દુઃખોની ભાવશૂન્યતા અથવા તો સંપૂર્ણ દુઃખની વિસ્મૃતિ અપુનર્જન્મના મૃત્યુમાં સમગ્ર દુઃખોની સંપૂર્ણ વિસ્મૃતિ, અર્થે દુઃખોનું સંપૂર્ણ વિસ્મરણ તે જ પરમ શાંતિવસ્થા છે, અવિચળ નીરની જેમ શુદ્ધિ-વસ્થા છે. ક્રિયામાત્ર દુઃખ-દ્વંસ માટે કરાય છે, પણ તે વિસદૃશ ક્રિયાઓ વિસદૃશ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે. પૂર્વ દુઃખની તીવ્રતા અપર ક્રિયાથી નષ્ટ થાય છે, અને અપર ક્રિયાથી નૂતન દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રારંભે મદ હોવાથી સુખ રૂપે અનુભવાય છે, પણ પ્રત્યેક પળે દુઃખની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી તેના દ્વંસ માટે અપર ક્રિયા કરવી પડે છે. જેમકે આપણે

વેદના થાય છે તેને નષ્ટ કરવાને આપણે બેસી જઈએ છીએ બેગવાથી ચાલવાનો પરિશ્રમ મટે છે, પણ બેસવાથી અન્ય વેદના ઉત્પન્ન થાય છે, શરીર અકડાઈ જાય છે તે મરાડવાને સૂઈ જઈએ છીએ, પણ અમુક વખત સૂતા પછી વાસાં ફાળવા આવી જાય છે, એટલે પાછા બેસી જઈએ છીએ. પુનઃ તે જ વેદના થાય છે, એટલે પાછા આમ તેમ આટા મારીએ છીએ. આવી જ રીતે ક્રિયામાત્રમાં નૂતન ક્રિયાની શરૂઆતમાં પૂર્વોત્પન્ન દુઃખ, દ્વંસ અને નૂતન દુઃખની ઉત્પત્તિ થાય છે.

ઘડીઆળને ચાવી આપીએ ત્યારે તેની કમાન સહેલાઈ જાય છે, તે મકાયાએલી કમાનને એકેક આટો ઊઠાડતો જાય છે તે મૃત્યુ છે. સંપૂર્ણ આટા ઊઠાડી જવાથી ઘડી-આળ સ્થિર થઈ જાય છે, તે તેની પરમ શાંતિ વસ્થા છે, ફરીને ચાવી આપવી તે પુનર્જન્મ છે.

મૃત્યુની જોથમાં વિશુદ્ધિ છે. જન્મ અશુદ્ધિ ઉત્પાદક અને મૃત્યુ વિશુદ્ધિ ઉત્પાદક છે. જન્મથી શુદ્ધ વસ્તુ અશુદ્ધ થઈ જાય છે. અન્ય વિજ્ઞાતીય વસ્તુ મિશ્રણ સિવાય જન્મ થતો નથી, અને વિજ્ઞાતીય વસ્તુ મિશ્રણ તે જ અશુદ્ધિ મિશ્રણનો પૃથક્કાર તે મૃત્યુ, પૃથક્કાર તે જ શુદ્ધિ. મૃત્યુ સિવાય શુદ્ધિ નથી મૃત્યુ જોની સીમા તે મુક્તિ. જે મૃત્યુને પુનઃ મૃત્યુની આવશ્યકતા નથી તે જ મૃત્યુની સીમા : તે જ મુક્તિ.

- ચાલતા હોઈએ ત્યારે આપણને જે પરિશ્રમથી

અભયંકર નૂપુરં અદ્ભુત ચરિત્ર

સં. ગાંધી.

પશ્ચિમ મહાવિદેહની પુષ્કલાવતી નામની વિજયમાં પૃથ્વીના આશ્વપણુરૂપ પુંડરીકિણી નામની નગરી છે. તે નગરીમાં જગતનું કલ્યાણ કરનાર ક્ષેત્રંકર નામનો રાજા હતો અને તેની અમરસેના નામની પટરાણી હતી. એકદા મધ્યરાત્રિને સમયે તે રાણીએ બાધા ગ્રહોને અનુકૂળ શુભ મુહૂર્તમાં ચૌદ મહારવમથી સૂચિત મહાસમૃદ્ધિશાળી, દેવપૂજન, દયા, દાન અને ગરીબ હોડાનો ઉદ્ધાર કરવાના દોહદોવડે પ્રગટ શુભવાળા અનુપમ પુત્રરતને જન્મ આપ્યો. અત્યંત હર્ષને કારણે રાજાએ પુત્રજન્મોત્સવ કર્યો અને યોગ્ય સમયે તેનું અભયંકર એવું નામ પાડ્યું. દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો તે કળાસંપન્ન કુમાર બધી કળાઓને શીખતો પૂર્ણિમાના ચંદ્રની ઉપમાને પામ્યો. એટલે પૂર્ણિમાને દિવસે જેમ ચંદ્ર સંપૂર્ણ કળાવાળો બને તેમ તે કુમાર પણ સર્વ કળાવાન બન્યો. એકદા રાત્રિના પાછલા પહેરે જગત થયેલ તે રાજકુમારે અચાનક ચોતાને કોઈ એક વનમાં રહેલો જોયો. “તે આ નગર નથી, તે આ ઘર નથી, તે આ હુનિયા નથી; તેમજ આ પૃથ્વી પણ તે નથી. પૂર્વે કદી નહીં જોયેલ એવો આ કોઈ અપૂર્વ પ્રદેશ જણાય છે. શું આ ઈદ્રજાળ છે? શું આ સ્વપ્ન છે? શું મારો મતિભ્રમ છે?” આમ અનેક પ્રકારના સંકલ્પચિકલ્પોથી તેનું મન વ્યગ્ર બન્યું. આવા પ્રકારનો જેવો તે વિચાર કરે છે તેવામાં કોઈ એક વિનયી અને દિવ્ય રૂપધારી પુરુષ કુમાર પ્રત્યે નિર્મળ હારવવાળી વાણી બોલ્યો કે—“હે ધીર પુરુષ! તું આશ્ચર્ય પામીશ નહિ. મેં તારું અપહરણ કર્યું છે અને તેમ કરવાનું કારણ પ્રાતઃકાળ થતાં જ તારી જાણમાં આવશે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને જેવામાં કુમાર કંઈ પણ બોલવા જાય છે તેટલામાં તો તે દિવ્ય પુરુષ ક્ષણ-માત્રમાં અંતઃકર્ષીન થઈ ગયો. “આ શું?” એમ

આશ્ચર્ય પામેલ; અને ત્યાં જ રહેલા તે રાજકુમારની રાત્રિ નિમેષ માત્રમાં વ્યતીત થઈ ગઈ.

ત્યારબાદ હર્ષથી પ્રકુલિત નેત્રવાળો, કૌતુક જોવાની ઇચ્છાવાળો તે કુમાર ત્યાંથી બીડીને વનશોભા જોવા લાગ્યો. મોટા ઘેરાવાવાળા ઝાડોથી દિશાને ઠાંકી દેતું તે વન, સૂર્યના ભયને લાંબને બાંધે અંધ-કારે ચાઢી જ રથાન કર્યું હોય (આશરો લીધો હોય) તેવું લાગ્યું એટલે કે તે વન એટલી ગીચ ઝાડીવાળું હતું કે સૂર્ય-કિરણનો પ્રવેશ પણ થઈ શકતો ન હતો. મોટા મોટા પર્વતો અને દોરી જેવા આકારવાળા (નાના) ઝરણાઓથી ધમદમની ડાવણીરૂપ તે વન કુમારનું ચિત્ત હરી લીધું. અમ્ભરાઓથી ઉપભોગ કરાયેલ કુંવેરાળું તે વન જોતાં જોતાં તેણે નિર્મળ માનસ સરોવર જોયું. સુવર્ણ કમળોથી શોભતા તે સરોવરને જોઈને કુમારે તેને, સમાધ ગયા છે સુખરૂપી કમળો જેમાં એવી દિશા-રૂપી સ્ત્રીઓનું દર્પણ માન્યું. ત્યારબાદ પવનથી ડોલતા કમળોવાળા સરોવરના પાણીમાં રનાનાદિ પવિત્ર ક્રિયા કરીને ફરી વાર તે જંગલમાં દ્રવ્ય લાગ્યો. આગળ ચાલતાં ચાલતાં તેણે વંદનને યોગ્ય, જેવા લાયક, સુવર્ણમય કોઈ એક ઊંચો મહેલ જોયો. અતિ આશ્ચર્યથી પ્રગટેલ આનંદવડે પ્રાત્સા-હિત થયેલ તે કુમાર તેના પહેલે માળે ગયો. અનુ-ક્રમે મહેલની સુંદરતા જોતો જોતો તે નિષ્કપટી કુમાર સૌથી ઉપલે માળે ગયો. ત્યાં જઈને તેણે ચોતાની સમક્ષ દિવ્ય આકૃતિવાળા, યોગને લગતા વસ્ત્રોથી સ્વોતરફ પીંટળાએલા, અક્ષમાળાથી પવિત્ર, આત્મનિરીક્ષણ કરતાં, પવન-રોધ કરનાર, બાંધે સાક્ષાત્ યોગે જ શરીર ધારણ ન કર્યું હોય તેમ શરીરધારી યોગસ્તરૂપ જેવા એક યોગી મહાત્માને જોયા. રાજકુમાર પ્રશ્નપૂર્ણ કરીને બેઠો એટલે સમાધિ ઉતારીને તે યોગીન્દ્ર અમૃત સરખી વાણી બોલ્યા

કે—“હે ભાગ્યશાળી રાજપુત્ર અભયકર ! તું ભલે આવ્યો. હે વિનયશાળી ! કલ્યાણને માટે જ તને અહીં લાવવામા આવ્યો છે.” ત્યારે કુવર પશુ બોલ્યો કે—“હે પૂજ્ય ! આપના દર્શનથી મારું આગમન અત્યારે સાર્થક થયું છે, કારણ કે મહાત્મા પુરુષના દર્શનવડે જ પ્રાણીઓના જન્મ પવિત્ર ગણાય છે.” કુમાર આ પ્રમાણે બોલી રહ્યો હતો તેટલામા તે આનંદમગ્ન યોગીએ સમાધિ ચલાવી. પછી તરત જ મનુષ્યને અપ્રાપ્ય એવી રસ-વતી શોભતા સોનાના યાજમા આકાશમાર્ગે તેની સમક્ષ હાજર થઇ, એટલે તે યોગીશ્વરે કુમારને કહ્યું કે—“હે કુમાર ! તું મારો અતિથિ છો, માટે ભોજન કર.” બાદ તે બંને આગળ ધ્રુવિત ભોજનસામગ્રીથી પરિપૂર્ણ એક-એક સોનાનો યાજ હાજર થઇ ગયો. તે બંનેએ ભોજન કરી લીધા પછી આકાશમાવી શીતળ પાણી પશુ આવ્યું અને તે વડે આશ્મન કરીને જન ભક્ષા થયા. પછી તે યોગીપુરુષના હુકાર મારથી તે રસવતીની સામગ્રી જેમ આવી હતી તેમ પાછી ચાલી ગઇ. ત્યારપછી ચંદન, અગર ને કપૂરથી પૂર્ણ સુગંધવાળું તાજૂલ તે બંનેના હાથમા સ્વયંમેવ આવી પડ્યું બાદ યોગ્ય સ્થાનમા સુખપૂર્વક આરામ સેતા તે બંનેની આગળ વણ, લીણના અવાજથી રમણીય, તેમજ સ્થાન, માન, યાત્રા, ગ્રામ ને ત્રણ પ્રકારના લયથી મનાહર, કણપ્રિય એવું દિવ્ય સર્ગીત શરૂ થયું આ પ્રમાણે વિનોદથી હરણ કરાયેલ મનવાણા તે કુમારનો ઉનાળાનો દિવસ લાખો હાવા છતાં પણ એક ક્ષણમાત્રમા પસાર થઇ ગયો.

તે સમયે તેજપુત્ર પ્રસરાવતો સૂર્ય અસ્ત થયા અને બટકતા ગજરાણે સરખો અધકાર આકાશથી વનમા ફેલાઈ ગયો. વળી તે સમય પોતાની રાત્રિરૂપી સ્ત્રીના અધકારરૂપી કન્યા (ચોળી) દર કરીને પોતાના કિરણરૂપી હરતથી તના મુખને ઉજાળતો રાત્રિનો ધણી-અંદર પણ ઉદય પામ્યો ત્યારબાદ સદૃષ્ટ ચિત્તવાળા યોગીશ્વરે જગતમા અદ્વૈત પરાક્રમી તે પવિત્ર રાજકુમારને ઉદેશીને કહ્યું કે—“હે રાજપુત્ર ! મારી પાસે એકડો નિર્દોષ પવિત્ર

વિદ્યાઓ છે અને તેમાની કેટલીક વિદ્યાઓ યોગ્ય પાત્રને મે આપી છે, પરંતુ ખડગસિદ્ધિ નામની વિદ્યા યોગ્ય પાત્રના અભાવે હજુ મારી પાસે જ રહેલી છે. આ વિદ્યાના રમરણ માત્રથી મનુષ્ય સ્થુ-સ્થુભિમા લાખો શત્રુઓના સમૂહને છત્રા સમર્થ બને છે. વિદ્યાને પ્રાપ્ત કરીને જે કોઇ પુરુષ શત્રુની લીધે બીજાને તે શીખવતો નથી તો તે વિદ્યાનો વિચ્છેદ કરવારૂપ પાપના ભાગી બને છે, પણ જો કોઇ યોગ્ય પાત્ર ન મળે તો તે વિદ્યાનો નાશ થવા દેવો એ વધુ ઉત્તમ છે એમ મારું માનવું છે. જો હું કોઇને વિદ્યા આપતો નથી તો હું દેવાદાર રહું છું અને જો અયોગ્ય પાત્રને તે વિદ્યા સમર્પું તો તે સમર્પણ વિદ્યા-વિનાશના દારણૂત બને છે, વળી મારું આયુષ્ય અંત છે એટલે “એક તરફ વાઘ અને બીજી તરફ નદી” એના સ્થિતિમા જેવામા હું કર્તાવ્યવિમુક્ત બન્યો હતો તેવામા સાક્ષાત્ વિદ્યાદેવીએ જ આપીને મને પ્રેમ-પૂર્વક જણાવ્યું કે—“હે વત્સ ! તું ચિંતા ન કર શુશ્રુસમૂહના મનોહર મહિરૂપ કોઇ એક યોગ્ય પુરુષને આ જ સવારમા હું અહીં લાવીશ તણ જગતના આભૂષણરૂપ તે અદ્વૈત પુરુષને વિષે મારું આરોપણ કરીને, તારા શરીરનો ત્યાગ કરીને તું સુખી થાશે.” પછી તે વિદ્યાદેવીથી પોતાના સેવક-દારા હું અહીં અણાયો છે, માટે વિદ્યાને મળ્યું કર.” ત્યારે કુમારે જણાવ્યું કે—“હે પ્રાણશિરોમણિ ! આપના ચરણકમળના દર્શન માત્રથી જ હું કૃતારૂ થયો છું. હવે મારે તે વિદ્યાપ્રાપ્તિની શી જરૂરિયાત છે ? કારણ કે મહાત્મા પુરુષે જ દર્શન જ મોક્ષ-મહિરના પગથિયાદપ, લક્ષ્મીને વશ કરવામા કારણૂત અને કલ્યાણરૂપી સપ્તિઓના અરિસા વૃદ્ધ છે.” એટલે યોગિરાજે કહ્યું કે—“હું ભદ્ર ! જગતનું કલ્યાણ કરનારા લક્ષ્મીસપ્ત તમારા જેવા પુરુષો આ પૃથ્વી પર અરેખર કલ્પવૃક્ષ જવા છે, તો પણ મારી વિદ્યા સીકાર, મારા ઉપર રહેલા ગુરુ ઋણને કાપી નાખતો (નાખીને) તું મારો ઉપકારી થા.” એમ કહીને કુમારના સત્તથી ગ્જિત થયેલા યોગીએ ખડગસિદ્ધિ નામની વિદ્યા આપીને તે કુમારને તના

પિતાની પાસે પહોંચ્યાઓ. અકસ્માત્ પોતાના પુત્રને આવેલો જોઇને રાજ્યે સ્વનગરમાં મોટો મહોત્સવ કરાવ્યો.

ખાદ પોતાનાં પૂર્વજ્ઞાનાં પગલે ચાલવાને ઈચ્છતા ક્ષેત્રંકર ત્રુપે અભયંકર કુમારને રાજ્ય સ્વીકારવા આગ્રહ કર્યો એટલે કુમાર બોલ્યો કે—“હે પિતાજી ! મહાપાપના હેતુભૂત સામ્રાજ્યને હું ઇચ્છતો નથી. મને તો ફક્ત આપની સેવા કરવાનો જ મનોરથ છે. પિતાની સમક્ષ સેવક થઇને રહેતા મને પરિશ્રમબળ્ય થતાં પરસેવાના ઈંદુઓ બહુ જ પ્રિય છે, પણ તમારી ગેરહાજરીમાં મરતક પર રહેતી સુકતાદિળની માળા મને પસંદ નથી.” આ પ્રમાણે પુત્રની અનિચ્છા છતાં પણ ક્ષેત્રંકર ભૂપે મહાત્મ અભિષેકપૂર્વક તેને સામ્રાજ્ય સોંપ્યું ને પોતે આહર્ષીતી દીક્ષા સ્વીકારી.

અભયંકરે, પૃથ્વીનું પાલન કરવા માણ્યું. રાજ્યકારભારની ધોંસરીને વહન કરતાં તે આશી રાજ્યે પોતાની સંતતિની માફક પ્રજાને સંતોષ પમાડી. સર્વત્ર ઉપકાર કરતાં કલ્પવૃક્ષ સમાન તે અભયંકર ભૂપાળની યશસ્વી ફૂલની સુગંધી દશે દિશામાં ફેલાઇ ગઇ.

એકદા ધર્માસન પર બેઠેલા અભયંકર ત્રુપની સલામાં આવીને પ્રતિહારીએ વિનંતિ કરી કે—“હે પ્રભો ! અલ્પ પરિવારવાળો ને સિંહ જેવો પ્રરાકંભી પુષ્પપુર નગરીનો સ્વામી તુસિંહ રાજ આપના દર્શનને ઇચ્છે છે.” એટલે રાજ્યે આજ્ઞા કરતાં પ્રતિહારીએ તેને પ્રવેશ કરાવ્યો ત્યારે નજીકના આસન પર બેઠેલા તે તુસિંહ રાજ્યે વિવેકપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું—“દુઃખરૂપી ધામથી અકળાઇ ગયેલા વિશ્વને (૧) પુષ્કરાવર્ત મેઘ અને (૨) અસાધારણ મહાતાવાળો સજ્જન પુરુષ—આ બે જ વસ્તુ શાંત કરનાર છે. દુશ્મનથી પરાભવ પામેલ હું, ચંદ્ર જેમ અચળુનો આશ્રય લે તેમ, પૃથ્વીતલને પોષાનાર ને જગતના જીવોના મિત્ર સમાન આપને શરણે આવ્યો છું. જળવાન, કપટી અને નિષ્કારણ

વૈરી તમરાનગરીના રાજ્યે યુદ્ધ કરીને મારું રાજ્ય પડાવી લીધું છે, તેથી હે પૃથ્વીનાથ ! આપની ખડ્ગવિદ્યાના દાનરૂપી મદદથી હું મારી રાજ્યલક્ષ્મી પાછી મેળવું એમ કરો.” આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરાએલ અભયંકર રાજ્યે તેની માગણીનો સ્વીકાર કરીને આતિથ્યસત્કાર માટે તે તુસિંહ રાજ્યને પોતાના પ્રતિહારી સાથે વિદાય કર્યો. તેના ગયા પછી સુમતિ નામનો મંત્રી બોલ્યો કે—“હે નિષ્પાપ રાજ ! નીતિશાસ્ત્રો સ્વચ્છંદ આચરણુનો નિષેધ કરે છે તો તેથી વસ્તુનો આપ આદર કેમ કરો છો ? મદદ માગતા તે તુસિંહ રાજ્યને ખડ્ગસિદ્ધિ વિદ્યા આપી દેવી શોગ્ય નથી. શું ફળ-ફૂલના ઇચ્છકને માળી આપો બગીચો આપે છે ? માટે હે સ્વામિન ! આપણા આંગણે આવેલ તેને ચતુરંગી સેના, દેશ તે દ્રવ્ય-ભંડાર આદિથી સંતુષ્ટ કરો.” એટલે જવાબમાં રાજ્યે કહ્યું કે—“હે મંત્રીશ્વર ! તારું કહેવું સુકત છે, પરંતુ વંધ્યા ક્ષી જેવી કળાઓ નિષેધ છે કે જેનું ફળ પરાપકાર નથી, એટલે કે પરાપકારવિહીણ વિદ્યાનો કરો. લાભ નથી. આ જગતમાં પોતાનું પેટ ભરનાર પુષ્કળ પ્રાણીઓ શું જનમતા નથી ? પરંતુ જેની કલ્હિ-સિદ્ધિ પરાપકાર માટે થાય છે તે જ ખરેખર જનમેદો છે અને તે જ ખરેખર જીવી રજી છે. સુપાત્રને આપેલી વિદ્યા અને શોગ્ય ક્ષેત્રમાં વાવેલ વેલ અચિંત્ય ને અદ્ભુત ફળ આપે છે. સંપૂર્ણ કલાવાન ચંદ્ર ગર્વ કરે છે, તે તો શોગ્ય જ છે, કેમકે સ્વકલાદાનથી દેવોને પ્રસોદ ઉપજાવનાર તે કલાથી ક્ષીણ થવા છતાં પણ પૂજ્ય છે.” આ પ્રમાણે મંત્રીને સમજાવીને અભયંકર ભૂપાળે શુભ મુહૂર્તમાં તુસિંહ રાજ્યને ખડ્ગસિદ્ધિ નામની પોતાની વિદ્યા અર્પણ કરી.

પછી પરાકંભી સૈન્ય-સહાયવાળા અને તેજસ્વી તુસિંહ રાજ્યે જેનો વેલવ હરી લીધો છે અને પ્રભુ, મંત્રી અને ઉત્સાહ એ નામની ત્રણ શક્તિ જેની નાથ બાની છે તેવો તે તમરાનગરીનો રાજા પોતાના નસીબની વિચિત્રતા સંબંધે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“જે આવું કદાપિ ધાયું ન હોયું. અને રાજ્યથી બ્રહ્મ થયેલ અને દુઃખાવસ્થામાં આવી પડેલ હું હવે શું કરું ?

અથવા તો જેની સવાઈથી નૃસિંહ રાજ્યે સ્વરાજ્ય હસ્તગત કર્યું તે અભય'કર ભૂપાળને શરણે જાઉં; કારણ કે "અગ્નિથી ઢાઢેવાને અગ્નિ જ ઔપધ-કૃષ છે" વિચક્ષણ તે રાજ્યે ઉપર પ્રભાણે નિષ્ણ થકીને, પુંડરીકિણી નગરીને વિષે આવીને, રાજ્યને નમીને વિરૂપિત કરી કે— "હે રાજન ! ક્રીડા નામભાતથી ઇન્દ્રગોપક કહેવાય છે પણ તમે તો નામ અને કાર્ય બંને રીતે અભય કરનારા છો [મસ્કૃત-માં ક્રીડાને ઇન્દ્રગોપક કહેવામા આવે છે પણ તે ઇન્દ્રનું રક્ષણ કરવાને રહેજ પણ શક્તિમાન નથી, પરંતુ તમે તો નામ અને કાર્યથી પણ સાર્યક છો, કારણ કે તમારું નામ અભય કર છે અને કર્મ-કાર્યથી પણ તમે અભય'કર-અભય કરનાર છો] જેનાથી માયકવર્ગના મનોગથો સિધ્ધ થાય તેવા પુરુષરત્નવડે જ કરીને આ પૃથ્વી "વહાત્તા વસુધરા" કહેવાય છે, તો હે રાજન ! આપ નિષ્કપટી-નિષ્પાપી છો છતાં પણ હું રનેહને લાખને આપને કૃપેકા આપું છું આપની મહેરબાનીથી ગર્વીષ થયેલ નૃસિંહ રાજ્યે જેનું રાજ્ય પ્રુચવી લીધું છે તેવો હું તગરાનગરીનો ઘનવાહન નામનો રાજા છું. કુમુદ-પોયણની લક્ષ્મી હરી લાખને સૂર્ય કમળને આપે છે, પણ પછી પાછો ચંદ્રનો ઉદય થતાં તેનો નિગમ કરે છે [કુમુદ એ ચંદ્રવિકાસી અને કમળ એ સૂર્યવિકાસી પુષ્પ છે સૂર્ય ઉદય પામતા કુમુદ કર માછ જાય છે અને કમળ વિકસર થાય છે, પણ સૂર્યાસ્ત પછી પાછો ચંદ્રોદય થતાં કમળ કરમાઈ જાય છે અને કરમાયેલ કુમુદ પાછું વિકસર જાને છે] તેવી રીતે મારું રાજ્ય બેચી લાઇ નૃસિંહ રાજ્યને અર્પણ કરતાં આપના વડે તો ચંદ્ર અને સૂર્ય બંનેનું ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ જીવનમા જીવી બતાવાયુ છે ડાળા તથા જમણા નેત્રની વચ્ચે રહેલી નામિકા બંને બાજુ ચરખી છે તેમ જગતમા આધાર્તત્ત્વ સંતપુરપો પોતામા અને અન્યમા ખરેખર સમાન બુધિવાળા હોય છે દુખીનો ઉપર ઉપકાર કરવાને માટે જ દીર્ઘદર્શી વિદ્યાતાએ તમારા જેવાની અને મેઘની ઉત્પતિ કરી છે, તો હે રાજેન્દ્ર ! મારા પર રોહભાવ લાવીને મારું રાજ્યવ્રથવાઈપી સકટ

દૂર કરવું બેધએ " એટલે શમયી નીચું બેધ બયેલ રાજા બોલ્યો કે "રાજન ! દૂર રહેવા માગથી જે કંઈ થઇ ગયું તે તું સહન કર. હે મિત્ર ! મારી પ્રાર્થનાથી દેશ, ભડાગ અને લશ્કર યુક્ત મારા આ સામ્રાજ્યની લગામ દાયમા લાખને તું સુખી થા " આમ બોલીને જેવામા અભયકર નૃપતિ તેનો અભિષેક કરવાનો હુકમ આપે છે તેવામાં સુમતિ મંત્રી કંઈક ઇપકા સહિત બોલી બિહયોઃ "હે પ્રભો ! વારવાર આવા અણુવિચાર્યા પગલાથી શું ? પ્રાણોને ભોગે જે રાજ્ય-મમૃષ્ઠિ પ્રાપ્ત થાય તેવું સામ્રાજ્ય આમ એકદમ શુ ત્યજવા યોગ્ય ગણાય ? શરણાગત-ને પ્રેમપાત્ર તે રાજપુત્રને અમુક વિભાગ કે દેશ આપવો ઉચિત છે વળી સમગ્ર રાજ્યનો ત્યાગ કરીને માત્ર શરીરધારી તમે સ્વજન થા સ્ત્રીવર્ગને પોતાનું મુખ કેવી રીતે દેખાડી શકશો ? બધા સુધી રાજ્યલક્ષ્મી સ્થિર રહેલી છે ત્યાંસુધી જ તમે રાજા છો બ્યારે તે ચપળા લક્ષ્મી ચાલી જશે ત્યારે તમે પ્રણ મનુષ્યના પાળા-સેવકરૂપ થઇ જશો. મૃદુ પામેલ માણસને સ્વજનો પોતાની કાષે યડાવે છે, પરંતુ દરિદ્રી અવસ્થામા સગો ભાઈ પણ તેવા માણસને તણ દે છે સપત્તિશાળી લોકોના ગુણો જનતાને ખુશ કરનારા બને છે બ્યારે દરિદ્રીના ગુણો દુનિયાને દુષ્પ ઉપજાવે છે " ત્યારે રાજ્યે કહ્યું કે— "હૈ મત્રીશ્વર ! તારું કહેવું સમયોચિત છે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિવડે તું તેનો વિચાર કર-પૃથક્કરણ કર. લક્ષ્મીના અગર તો પોતાના નાથ સમયે જે (રાજ્ય) અવસ્થ નાથ પામવાનું છે તો તે લક્ષ્મીના પાશમા-જળમા ડાહ્યા માણસો શા માટે ક્રમાય ? હું આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીનો ધણી છું અગર તો આ પૃથ્વી મારી જ છે, એવું અભિમાન રાખનાર મનુષ્યો, ભોગી પુરુષો જેમ વેસ્યાથી રંગાય છે તેમ આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીથી શું જીતગતા નથી ? મહાત્મા પુરુષો તો ભોજનની પાતળ જેમ આ પૃથ્વીનો ભોગવડો કરીને ત્યજ દે છે બ્યારે શ્વાન જેવા આમકત નાના રાજ્યો માહેમાહે વિચ્છેદ કરીને તે સ્વીકારે છે. જે માણસ પોતાની સુકૃતની લક્ષ્મી સત્પાત્રમાં બેસે તો નથી-સુપાત્રે દાન આપતો નથી તે વિદ્વાન

કેઈની આત્મશ્રદ્ધા જાગૃત કરીને તેને પ્રયત્નશીલ બનવાનો ઉત્સાહ આપનાર મનુષ્યો ઘણાં થોડાં જોવામાં આવે છે, પરંતુ તેના તરફ ઘૃણા બતાવીને તેના ધ્યેયને નષ્ટ કરનાર મનુષ્યો ઘણાં જોવામાં આવે છે. એવા મનુષ્યો તેના ઉત્સાહનો ભંગ કરીને તેને પહેલી દશામાં મૂકી દે છે, પરંતુ જે સાચે સાચા આત્મશ્રદ્ધાળુ અને પ્રયત્નશીલ પુરુષ હોય છે તે કેઈ પણ માણસના કહેવા ઉપર ધ્યાન આપતા નથી. તેઓ તો પોતાના ધ્યેયની પૂર્તિ કરીને સાચે સાચા આત્મનંદનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે. આજકાલ રેલ્વે, તાર, ઓરો-પ્લેન અને વીજળી વિગેરે જે દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે સઘળું આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્નનું જ ફળ છે. અને એ વસ્તુઓના અવિષ્કર્તાઓએ જે સમયે એ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હશે ત્યારે આત્મશ્રદ્ધાના અવિશ્વાસુ અને નિરુત્સાહી માણસોએ તેઓના ધ્યેયથી હઠાવવા માટે શું ઓછાં પ્રયત્નો કર્યા હશે? પરંતુ તેઓ પોતાની આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્નશીલતાને લઈને પોતાના નામ અમર કરી ગયા છે, સતત પ્રયત્નથી છેવટે આપણને જણાય છે કે જે લોકો આપણને આપણા સંકલ્પથી અજિત કરી રહ્યા હોય છે તેઓ અત્યારે આપણી આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્નશીલતાને લઈને આપણને મળેલી સફળતા જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ રહ્યા હોય છે.

દરેક મનુષ્ય પોતાના આત્મત્વ તથા પ્રયત્નોથી જ ઉત્તરોત્તર વિકાસ પામે છે. આત્મત્વ અથવા સ્વત્વને સર્વોત્કૃષ્ટ બનાવવા માટે સતત અભ્યાસ કરતા રહેવો જોઈએ. પ્રત્યેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તેણે પોતાનું આત્મત્વ સર્વોત્કૃષ્ટ બનાવવું અને તે ત્યારે જ બની શકે છે કે

જ્યારે મનુષ્ય તેને માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે, પ્રયત્ન વગર કેઈ પણ મનુષ્યનો વિકાસ થઈ શકતો નથી; તેથી મનુષ્ય માત્રનું કર્તવ્ય છે કે તેણે પોતે પ્રયત્નશીલ બનવું અને બીજાઓને પણ પ્રયત્નશીલ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. એ જ પરોપકાર અને ધર્મ કહેવાય છે. તેનાથી વિકૃત પ્રવૃત્તિ પાપ છે.

અહિંયા આત્મત્વના વિકાસ માટે જે પ્રયત્ન બનાવવામાં આવ્યો છે તે કેવળ પુસ્તકો વાંચવાથી નથી થઈ શકતો. એનો અર્થ એમ નથી કે પુસ્તકોમાંથી જ્ઞાન સંપાદન કરવું એ નિરુપયોગી છે, પરંતુ તેટલાં માત્રથી આત્મવિકાસ થતો નથી. જે પ્રયત્નથી આત્મા વિકાસ પ્રાપ્ત કરે છે તે જ પ્રયત્ન અનુભવ પ્રાપ્ત કરાવનાર પ્રયત્ન છે. કેવળ કૃષિશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીને તેમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવી અને પોતે હાથે કરીને ખેતીનું કાર્ય કરવાથી જે સફળતા મળે છે તેમાં આકાશ પાતાળનું અંતર છે. પહેલાં પ્રયત્નથી કૃષિશાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે પરંતુ બીજે પ્રયત્ન સાચો હોવાથી તે કાર્યમાં પૂર્ણ સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે. પહેલો પ્રયત્ન બીજાનો સહાયક થઈ શકે છે. બંને પ્રયત્નો ભેગા મળી જાય તો ઉત્તમ ફળદાયક બને છે.

પુસ્તકોમાંથી પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન એક બીજાને અનુભવ છે, તેથી કરીને જ્યાં સુધી આપણે અનેક પ્રયત્નો કરીને તેને અપનાવી ન લઈએ ત્યાં સુધી આપણે તેનાથી કેઈ પણ પ્રકારનો લાભ ઉઠાવી શકતા નથી, કેમકે મનુષ્યને પોતાના અનુભવ ઉપર જ ભરેભરા વિશ્વાસ હોય છે અને એ વિશ્વાસ પર આધાર રાખીને પ્રયત્નશીલ પુરુષ ઉત્સાહ સહિત

આત્મ—દર્શન

આત્મા અને પુદ્ગળ દ્રવ્યની વિચારણા
લેખક -ચતુર્ભુજ લેખક ગાહ બી. એ એલએલ. બી.

(અનુસંધાન ગતિક પૃ. ૨૭ થી શરૂ)

આ સંસારમા દરેક સંસારી જીવમા આત્મા અને પુદ્ગળ, ચેતન અને જડ એ બે દ્રવ્યો-પદાર્થો એટલે કે એ બે દ્રવ્યોનો સંયોગ રહેલો છે તે સંયોગ અનાદિકાળથી આવ્યો આવે છે અનંત ભૂતકાળમાં કોઈ પણ જીવ કોઈપણ વખત આત્મા અને પુદ્ગળના સંયોગ વગરનો હતો અથવા આત્માને અસુક વખતે પ્રથમ વાર જ પુદ્ગળના સંયોગ થયો તેમ કહી શકાય તેમ નથી જીવ જે કોઈ જ્ઞાનાદિક પ્રવૃત્તિ કરે છે તે જીવમાં રહેલા આત્મતત્વને પ્રભાવે છે એમ અગાઉ જોવાઈ ગયું છે. તેમજ દરેક જીવને ગમે તેવું સૂક્ષ્મ કે રચૂલ પૌદ્ગલિક શરીર

આગળ વધે છે. ઇન્ધરભક્તિથી મનુષ્યને આ લોક અને પરલોકમા સુખ મળે છે. શુ આસ્તિક માણસો આ વાતનો સ્વીકાર નથી કરતા ? જરૂર કરે છે પરંતુ તે બાણવા છતાં પણ એમાના કેટલાક લોકો વસ્તુતઃ ભક્તિમાર્ગે આલીને એ સ્થાને પહોંચે છે એનું શુ કારણ ? એનું સુખ્ય કારણ એ છે કે બીજાના અનુભવ ઉપર તેઓને ખરેખર વિશ્વાસ નથી હોતો અને એ પણ કારણ છે કે તેઓ પ્રયત્નશીલ બની જાય છે, એટલા માટે “આત્મા સર્વ કાંઈ કરવા સમર્થ છે” એવો નિશ્ચય કરીને આત્મશક્તિને બાજુ કરે અને પ્રયત્નશીલ બની તેમજ તેનો અનુભવ કરે. પ્રાપ્ત કરેલા અનુભવથી આત્મબળમા અધિક શ્રદ્ધા પ્રગટ કરે અને અધિક પ્રયત્નશીલ બનીને અધિકાધિક અનુભવ સપાદન કરે. આત્મશ્રદ્ધા વગર પ્રયત્ન નથી થતો અને પ્રયત્ન વગર કેવળ આત્મશ્રદ્ધા એક પેડાની ગાડીની જેમ નિર્થક છે. અને તેવી આત્મશ્રદ્ધા છેવટે મનુષ્યને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવે.

અને રાગદ્વેષનો પરિણામ હોય છે એમ પણ કહ્યું છે રાગદ્વેષ હમેશા પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે હોવાથી અને પૌદ્ગલિક પદાર્થોને માટે જ હમેશા રાગ દ્વેષ ઉત્પન્ન થતા હોવાથી જીવનું પૌદ્ગલિક શરીર પણ કાંધાદિક કપાય માફક રાગદ્વેષનું પરિણામ છે. એટલે જીવમા આત્મા ઉપરાંત પુદ્ગળ અથવા જડરૂપી જે બીજું દ્રવ્ય રહેલું છે તે રાગદ્વેષ રૂપ છે. જીવને તે રાગદ્વેષનો સંયોગ અનાદિકાળથી હોવાથી આત્મા ઉપર તેની અસર પણ અનાદિકાળથી થયા કરે છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આસ્તિક એ આત્માના ગુણો છે અને આત્માની મૂર્ખતા વિગ્રમત શુદ્ધ દશામા તે ગુણોની શક્તિ અપ્રતિ બદ્ધ હોવાથી આત્મા અનંત શક્તિધારી ગણાય છે. પણ આત્માની એ અનંત શક્તિને પ્રતિબંધ કરનાર આવરણરૂપ જીવમા અનાદિકાળથી રહેલો રાગદ્વેષનો પરિણામ છે, જે આ મમારના પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે આસક્તિ રૂપે તથા તત્ત્વન્ય ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપી કપાયમાયે પરિણમે છે. જીવમા રાગદ્વેષના સંયોગને લીધે સમાગ્ત પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે જે મતત ચિંતા કરે છે, તેમા આસક્ત રહે છે તે જગમા મેલ-કચરો ભળતા જળ જેમ અશુદ્ધ થાય છે તેમ આત્મામા રાગદ્વેષરૂપ પૌદ્ગલિક લાવ દાખલ થતા આત્માના જ્ઞાનાદિક ગુણોમા અશુદ્ધિ દાખલ થાય છે. એટલે આત્મા પોતાના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આસ્તિકરૂપ સ્વભાવ છોડીને રાગદ્વેષનિત પૌદ્ગલિક લાવ અર્થાત્ વિભાવ ધારણ કરે છે, અને જીવની પ્રવૃત્તિ ત વિભાવ દશામાં પૌદ્ગલિક પદાર્થોમા રહે છે આ સંસારના સર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશવંત અને નિત્ય પરિભ્રમનશીલ હોવાથી અને તે શુભ તથા

અહ્ય સુખકારક હોવા કરતાં છેવટે વધારે અશુભ અને દુઃખદાયક હોવાથી તેમનો સંયોગ તથા વિયોગ બંને દુઃખ અને કલેશનું કારણ બને છે. તેથી તેવા નાશવંત દુઃખોત્પાદક પદાર્થો વિષેમાં પ્રવૃત્તિ પણ દુઃખ અને કલેશનું કારણ બને છે. જીવ માત્ર જ્ઞાન અને પ્રવૃત્તિનો ઉપયોગ શુભ માટે કરે છે, પણ જે જ્ઞાન અને પ્રવૃત્તિથી પરિણામે સુખ કરતાં દુઃખ અને કલેશ ઘણા વધતા હોય તો તે અજ્ઞાન જ કહેવાય.

જીવમાં જ્યારે રાગદ્વેષની પરિણતી, પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષેનો ક્યાચિક ભાવતીત્ર રૂપે વર્તે છે ત્યારે તેનામાં જે કાંઈ હોય છે તે મિથ્યાત્વ રૂપે પરિણમે છે, કારણ, સંસારના સર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશવંત હોવાથી, તેમાં કાંઈ ધૃત્યસ્થિર-સ્થાયી-કાયમ ટકનારું તત્ત્વ નહિ હોવાથી તે વિષે દૃઢ આસક્તિરૂપ પ્રવૃત્તિ પણ મિથ્યા રૂપ ઠરે છે. એ બધું રાગદ્વેષનું જ ફળ અને પરિણામ છે.

આત્માની સાથે રાગદ્વેષના સંયોગથી અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાત્વ પેદા થાય છે, તેથી જીવમાં મન, વચન અને કાયાનો સૂક્ષ્મ અથવા સ્થૂલ જે સતત યોગ-પ્રવૃત્તિ ચાલી રહ્યાં છે તે દ્વારા જીવ એક જાતના કાર્મણુ વર્ગણના સૂક્ષ્મ પરમાણુ પુણ્યલો દરેક સમયે ગ્રહણ કરે છે અને તેના આત્માની સાથે ક્ષીર અને નીરની માફક બંધ કરે છે. તે કાર્મણુ પુદ્ગલોનો શુણ્ણ જીવમાં પૌદ્ગલિક લાવ, જડલાવ, અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાત્વ પેદા કરવાનો છે. એ જડલાવમાં કદી પણ જ્ઞાન અથવા ચેતના હોતી નથી પણ જેની જેની સાથે તેના સંયોગ થાય છે તે જીવાત્મામાં મહિરાની માફક જડતા, અજ્ઞાનતા, દષ્ટિવિપર્યાસ લાવે છે. એટલે આત્મા અથવા ચેતન્યના સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ શુણ્ણોનો રાગદ્વેષજનિત પૌદ્ગલિક અથવા જડલાવ વિરોધી છે. તે વિરોધી તત્ત્વના સંયોગથી જીવાત્માને તેમાંથી સર્વથા

મુક્ત કરવો તે જ મોક્ષ છે, પરમ સાધ્ય કર્તવ્ય છે. જીવાત્માની સાથે જ રાગદ્વેષનો સંયોગ રહેલો છે અને જેના પરિણામે જીવમાં અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાત્વ પેદા થાય છે તે દૂર થઈ આત્મ-દર્શન કેમ થાય તે બોવાનું રહે છે. સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિક તે નથી એમ જાણી કહ્યું છે. આત્મ-હિતની દૃષ્ટિએ જે જ્ઞાન સમ્યક્પૂર્વકનું હોય તે જ ઉપયોગી છે. સામાન્ય રીતે જીવને તેનું સમ્યગ્ જ્ઞાન હોતું નથી. તેનું કારણ એમ છે કે જીવનો પૌદ્ગલિક પદાર્થો સાથેનો સંયોગ અને તેમાં અત્યંત ગાઢ રાગદ્વેષ અનાદિ કાળના હોવાથી અને પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશવંત તથા નિત્ય પરિણમનરીતિ અને સુખ કરતાં પરિણામે ઘણા વધારે દુઃખકારક હોવાથી તે વિષેનું જ્ઞાન પણ તેનું જ નાશવંત, દુઃખકારક, મિથ્યાત્વ રૂપ પરિણમે છે તે વિચાર કરતાં સમભય તેનું છે. અત્યારનું વિજ્ઞાનબળ ઘણું આગળ વધ્યું છે. દુનિઆના લૌકિક પદાર્થો વિષે મનુષ્યે આશ્ચર્ય-બનક શોધખોળો કરી તેનાં ઉપર અદ્ભુત કાબૂ મેળવ્યો છે, પણ એ સમ્યક્ પ્રકારે નહિ હોવાથી જીવને માટે અત્યંત દુઃખદાયક અને નાશકારક થઈ પડ્યું છે. કદાચ અન્ય જીવોની વાત એક બાબત ઉપર રાખીએ તો પણ મનુષ્ય જાતિનું સુખ વધવાને બદલે દુઃખ, લય, કલેશ, કલહ, દ્વેષ, ચિંતા, ઉપાધિ વિગેરે ઘણાં જ મોટા પ્રમાણમાં વધ્યા છે તે સૌ બોઈ શકે તેનું છે. સાચા જ્ઞાન અને જ્ઞાન યુક્ત પ્રવૃત્તિનું ફળ અથવા પરિણામ સ્વાધીન તથા અશય સુખ હોવું બોધ્યે તેને બદલે દુઃખ અને દુઃખની પરંપરા ઉત્પન્ન થતી હોય તો તે જ્ઞાન વિષેની અને તે મારફત બાણવામાં આવતા પદાર્થ વિષેની કલ્પના અથવા દૃષ્ટિ મૂળમાં દોષિત હોવી બોધ્યે તેમ માન્યા વગર ચાલે તેમ નથી. તેમ છતાં તેવી દોષિત દૃષ્ટિના કારણે જેઓ ફક્ત લૌકિક પદાર્થો વિષેના જ્ઞાન અને સુખદુઃખમાં જ રચ્યાપચ્યા રહેતા હોય, તેને જ જીવનનું ધ્યેય માન્યું હોય તેના જ્ઞાન અને પ્રવૃત્તિ સમ્યક્

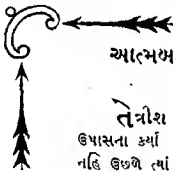
કહી શકાય નહિ, અથવા તે અજ્ઞાનરૂપ-મિથ્યા-ત્વરૂપ કહેવા નોંધવું, અને તેઓ આત્માની જે જ્ઞાનાદિક અનંત ગુણ-શક્તિ છે તેનું સાચું જ્ઞાન અને તે માટે થવું નોંધવું સાચું દર્શન પામી શકે નહિ, કોઈ પણ વસ્તુનું સાચું જ્ઞાન થતા પહેલાં તેનું યથાર્થ દર્શન થવું આવશ્યક છે વસ્તુના વિશેષ પ્રકારના ગુણપર્યાય સાથેના બોધને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે, ભ્યારે વસ્તુના સામાન્ય પ્રકારના બોધને દર્શન કહેવામાં આવે છે. પણ વસ્તુનો સામાન્ય બોધ જો સાચો હોય તો જ તેનો વિશેષ બોધ સાચો હોઈ શકે. પણ જીવને અનાદિ કાળથી પૌદ્ગલિક પદાર્થોમાં મોહાસક્તિને લીધે વસ્તુનું સાચું દર્શન જ થતુ નથી, તે માટે તૃપાતુર મૃગ ને મૃગજળનો ઠાંખવો પ્રસિધ્ધ છે મૃગને જેમ મૃગજળમાં સાચા જળ અને તેથી તૃપા છીપાશે તેમ ચક્રના દૃષ્ટિવિપર્યાયથી ભ્રાતિ થાય છે તેમ આ મસારના પૌદ્ગલિક પદાર્થોના સેવનથી મુખપ્રાપ્તિ થશે તેમ મોહાસક્ત જીવને ભ્રાતિ રહેતી હેવાથી રાગદ્વેષ મહિત અવસ્થામાં આત્માની અનંત શક્તિ તેમાં રહેલા સ્વાધીન, અને અક્ષય, અવ્યાબાધ મુખતુ તેને દર્શન થતુ નથી, તેમા પ્રતીતિ, શ્રદ્ધા, રુચિ ઉત્પન્ન થતા નથી, તો પછી આત્મતત્ત્વનો તેને વિશેષ બોધ-જ્ઞાન અને તે માટે પ્રવૃત્તિ થાય જ કયાથી ? ખીજી રીતે વિચારતા, કોઈ પણ વસ્તુનું સાચું દર્શન કરવું હોય તો તેના ઉપર મેલ-કચરોના જે થર પોપડા બાધ્યા હોય અને તેની સાથે મળી ગયા હોય તે દૂર કરવા નોંધવું અરિસા ઉપર ધૂળ યા કાદવ ચોટાલા હોય તો તેમાં મુખાકૃતિનું શુદ્ધ દર્શન થઈ શકે નહિ જળમાં મળ, કાદવ, કચરો એકઠો થતા જળ ડાળાઈ ગયું હોય તો શુદ્ધ જળની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ ત્રાણુ વિગેરે ઢલકી પાતુઓથી મિશ્રિત સુવર્ણનો શુદ્ધ સુવર્ણ તરીકે ઉપયોગ થઈ શકે નહિ એ રીતે અન્ય વસ્તુના મેલ-કચરોને કારણે જેમ અરિસા, જળ

અને સુવર્ણના શુદ્ધ દ્રવ્યોની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ તેમ આત્માની માથે અનાદિકાળથી જે રાગદ્વેષજન્ય કર્મરૂપી મેલ-કચરો મળેલો છે તેના કારણે આત્માના જે સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિ ગુણો છે તેનું શુદ્ધ દર્શન અને તેની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ જે જળમાં ઘણું ખરું હલકી વસ્તુઓનો મળ-કચરો એકઠો થયો હોય તેના ઉપયોગ કરવામાં આવે તો શુદ્ધ જળના ગુણોનો લાભ નહિ મળતા તેમાં રહેલ મલિન વસ્તુઓના દોષની જ પ્રાપ્તિ થાય, તેમ જે જીવાત્મા અત્યંત ગાઢ રાગ દ્વેષથી લેપાયેલો છે તેને આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાનાદિક ગુણોનો લાભ નહિ મળતા જે પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે રાગ-દ્વેષ કેળવાયેલા હોય છે અને જે કૌષાદિક કષાય રૂપે પરિણમે છે તેના અત્યંત દુઃખદાયક દોષોની જ પ્રાપ્તિ થાય તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી એ રીતે પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે અત્યંત રાગદ્વેષથી રગાયેલા જીવાત્માઓને આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાનાદિક ગુણો તથા તેમાંથી નિષ્પન્ન થતા સ્વાભાવિક ને સ્વાધીન તેમજ શાશ્વત મુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી, પણ પૌદ્ગલિક કૃત્રિમ-ક્ષણિક મુખની લાલચે અનંત કાળ સુધી ભવોલવના ગંધ અને મસાર-ભ્રમણ કરીને તેવા ક્ષણિક મુખ કરતા અનેક-ગણા વધારે દુઃખ અને કલેશ ભોગવવા પડે છે તેવા અનંત કાળ સુધી સસારભ્રમણ અને દુઃખદાયક અનુભવમાથી છૂટવું હોય તો મનુષ્યે તે દુઃખના કારણરૂપ આ મસારના મર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષેની આસક્તિ, રાગદ્વેષના પરિણામ, તથા કષાયાદિક ભાવ ઘટાડવા-મંદ કરવા નોંધવું કોઈ પુણ્યયોગે જે મનુષ્યને રાગદ્વેષના તીવ્ર પરિણામમાં ઘટારો થાય, અત્યંત કૌષાદિક કષાયભાવ મંદ પડે તેને જ આત્મદર્શનની પ્રાપ્તિનો માર્ગ હાથ આવે છે જેમ જળમાંથી મળ-કચરો ઓછો થતા પીવા લાયક રવચ્છ જળની પ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ આત્માની માથેના રાગદ્વેષના પરિણામ મંદ થતા આત્મ-દર્શનની

પ્રાપ્તિ સુલભ બને છે. રાગદ્વેષના ગાઢ ચીકણા થર-પોપડા બાંધેલા છે તેમાં પ્રવત્ત વિશેષથી ઘટાડો કરી, રાગદ્વેષની થીનીને ભેદ કરી મનુષ્ય આત્મ-દર્શનની ઝાંખી કરી શકે.

આત્મ-દર્શનની શરૂઆત અદ્ય અને ધીમી પથ્થુ બે થાય, તો ક્રમે ક્રમે આત્મ-વિકાસની ભૂમિકા ચોક્કસપથ્થુ તૈયાર કરી શકે અને ત્યાંથી જ આત્મ-સિદ્ધિ માટે ઉત્તરોત્તર આગળ જઈ શકે અને ત્યાં જ આત્માને ઉપા-દેય અથવા સ્વીકારવા લાયક તત્ત્વ તરીકેનું અને પુદ્ગલને હેય અથવા છોડવા લાયક તરીકેનું તેને ભાન થાય. વચ્ચે વચ્ચે ઘણા પતન અને ઉત્થાનના પ્રસંગો આવે તો પથ્થુ એક વખત પ્રગટેલું આત્મદર્શન સંસારમાં અનંત કાળ સુધીના ભવઝ્રમણને વધુમાં વધુ અર્થ પુદ્ગલ-પરાવર્ત સમય સુધીની મયાદમાં લાવી મૂકે

છે. અને છેવટે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા જીવ અવ-શ્ય સંપૂર્ણ આત્મસાક્ષાત્કાર કરે છે. ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળ વિષે સર્વ પદાર્થોને તેના પર્યાયો સાથે એક સમય માત્રમાં તે બાંહે તથા બુઝે છે; સંસારના સર્વ જીવો અને પૌદ્ગલિક લાવો પ્રત્યે રાગ-દ્વેષનો, મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થયો હોવાથી સર્વ પ્રત્યે સમભાવ દશા અને આત્મરમણતા પ્રગટે છે; અજરત્વ, અમરત્વ અને અક્ષય સુખને પામે છે. એવા પદને પામવા માટે આત્મા અને પુદ્ગલનો ભેદ સમજી, આત્મદર્શનરૂપી સમ્યક્ત્વ પામી, રાગ, દ્વેષ અને ક્રોધાદિક કષાયોને મંદ કરી, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્યશક્તિની શુદ્ધિ તથા વૃદ્ધિ કરવા હરેક ધર્મબંધુને નમ્ર વિનંતિ છે.

આત્મબળ જાગૃત થશે ત્યારે બધાએ દેવતાઓ તમારી સેવા કરશે.

તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ તો શું પણ તેત્રીશ લાખ કરોડ દેવતાઓની ઉપાસના કર્યા કરે પરંતુ જ્યાં સુધી તમારા પોતાનામાં આત્મિક બળ નહિ હોજી ત્યાં સુધી જરાએ કદ્યાણુ નહિ થાય. જ્યારે તમારું આત્મબળ જાગૃત થશે ત્યારે એ બધાએ દેવતાઓ તમારી સેવા માટે તમારી પાસે હાથ જોડીને બિભા રહેશે અત્યારે તો તમે એમની સેવા કરો છો પણ પછી તો તમારી સેવા કરશે.

આત્મબળનું સામર્થ્ય એવું છે છતાં “એ મારા નસીબમાં નથી;” “ધન્યની મરજી;” “આજકાલ જોઈએ તેવા ગુરુ જ મળતા નથી;” “સુસંગત મળતી નથી;” “દુનિયા બડી ખરાબ છે;” છતાંદિ ઉદ્દગારો આપણો જ પ્રમાદ દર્શાવે છે. દુર્ગુણ મનને આત્મલાભ કદી પણ થતો નથી.

“બેઠું હું તેરે દરપે તો કુહ કરકું ઉઠેંગે;

યા વરસબી હો જાયગા યા મરકે ઉઠેંગે.”

એ અંતઃકરણ શા કામનું આત્મબળ અને આત્મવિશ્વાસ ન હોય ? ખરો સાર જ એ છે કે અજર અમર આત્મદેવમાં વિશ્વાસ હોવો એવું નામ ધર્મ અને વિશ્વાસ છે.

સ્વામી રામતીર્થ

પૂર્વે જોઈ ગયા તેમ મૂર્તિપૂજા યાને પ્રભુજિ'ભનું' પૂજન એ પ્રત્યેક દર્શનમા મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. ધ્યાનની જમાવટ કરવામાં એ અપૂર્વ સાધનરૂપ છે. અન્ય દર્શનની વાત મૂકી દઈ દેવળ જોઈ દર્શન પ્રતિ મી'ટ માડશું' તો સહજ જણાયે છે શ્રાવકના પદ કત'વ્યમાં જિનપૂજનું' સ્થાન અમપદે રખાયેલું' છે. દેવપૂજા એ છ કાયો-માનુ પ્રથમ છે અને શ્રદ્ધાસપત્ર સમુદાય એનું' અસ્થાલિત રીતે પાલન કરી રહેલ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. અરે ! આ યુગમાં કે જે વેળા મોટા ભાગને 'આ' વિના ચાલતું' જ નથી સુદૃઢ એન પડે નહીં 'આ' વિના-તેવી સ્થિતિ વિસ્તૃત પ્રમાણુમા પધરાયેલી છે એવા કાળે પણ એક એવી સખ્યા મળે તેમ છે કે જે પ્રભુપૂજા વિના મુખમાં જળ પણ નાખતી નથી અર્થાત્ જેને 'આ' નું' વ્યસન છે એવા પણ પ્રભુપૂજના કાર્ય'મા એ વસ્તુને ઘડીભર વિસારી દઈ, દિનકૃત્ય રૂપી મહત્વની ફરજ પ્રથમ બળવે છે.

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે પણ પોતે જે અનુપમ ચોવીશીની રચના કરી છે તેના શ્રીગણેશાય નમઃ 'પૂજા' ના સ્વરૂપ વર્ણનથી કરે છે. આઘ તીર્થ'કર શ્રી રૂપલ-દેવને નજર સન્મુખ રાખી તેઓ વહે છે કે પૂજા-બક્તિ એવા સ્વામીની કરવી ઘટે

કે જે પોતે એને માટે યોગ્યતા ધરાવતો હોય અને પોતાના ઉપાસકને ઇચ્છિત માર્ગે લઈ જવાની શક્તિ પણ ધરાવતો હોય. વળી જેનો પલ્લો પકડ્યો તે એવી રીતનો હોય કે જેમાંથી વારંવાર ચસકવાપણુ કે છટવાપણુ ન હોય. દેવળ ક્રમશઃ પ્રગતિ સાધી આખરી પરિણામ મનોરથની સિદ્ધિમાં જ પરબુમતું' હોય

ઉપરની વ્યાખ્યાની મૂર્તિમા યોગિરાજ આનંદધનજી ચાહુ અવસર્પિણી કાળના આઘ તીર્થ'કર શ્રી યુગાદિજિનેશને મહણુ કરે છે અને નિ સશય બહુરકરે છે કે ખીલાની માફક એ અધવચ્છ ઓડી દેનારા નથી, પણ ઠેક સુધી મધિયારો આપનારા છે—

રીઝયો સાદિખ સંગ ન પરિદરે રે,
ભાંગે સાદિ અનત. રૂપભ જિનેશ્વર૦

ઉપરની કહીસાએવાત નિશ્ચિત ફરી.સાદિખ-માલિક યા તો જેનો ઉઠો પકડયો છે એ દેવ કેવી રીતે રીઝે અર્થાત્ કેવી રીતે આરાધના કરવામાં આવે તો ભક્તિ કરી લેએ ગણાય એનો વિચાર કરતાં જ્યાં આગળ કદમ ભરે છે ત્યાં એનાં પ્રકારોની વિચિત્રતા નિહાળી ઉચ્ચારે છે કે—

પ્રીત સગાઇ રે જગમાં સહુ કરે રે,
પ્રીત સગાઇ ન કોય;
પ્રીત સગાઇ રે નિરુપાધિક કહી રે,
સોપાધિક ધન ખોય.

જે ઉપાસના-પાછળ ઉપાધિની હારમાળા લાગેલી હોય છે, અરે! જ્યાં ભક્તિના નામે આરંભ-સમારંભના ખાતા ઊભા રખાયેલા હોય છે, જ્યાં ક્રિયાકાંડની ધમાલ મચી રહી હોય છે, જ્યાં ગણગણાટ કે હક બહારના ઝણઝણાટ થઈ રહ્યાં હોય છે, જ્યાં ભક્તિના ઓઠા તળે કેવળ વેવલાપણું અને અધશ્રદ્ધા-ગુતા એકઠાં થયાં હોય છે, જ્યાં ઉચ્ચાર અને આચાર વચ્ચે આસમાન જમીનનું અંતર પડ્યું હોય છે, જ્યાં ધર્મના નામે દોડાદોડી યા ધણાધુણી સિવાય ભાગ્યે જ કંઈ દષ્ટિગોચર થાય છે, જ્યાં કેવલ આડંબર ને ઉપરછલ્લા ભભકાના જ દર્શન કરાય છે, જ્યાં ‘ઉપરદોળ ને માંહે પોળ’ જેવું વર્તન દેખાય છે, જ્યાં ‘ધુમધામા ધમાધમ ચલી, જ્ઞાનમારગ રહ્યો દૂર રે.’ એવા શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ યશોવિજયજીના ટંકશાળી વચ્ચત જેવું વાતાવરણ અહિંનિશ ધન્યું રહે છે, ટૂંકમાં કહીએ તો જ્યાં સર્વત્ર પુદ્ગલની જ બોલબાલ થઈ રહી છે અને ચેતનની પિછાન સરખી કે તેની વાત સરખી નથી ત્યાં ઉપાધિ કે આપદા સિવાય બીજું કંઈ જ નથી. એમાં બાહ્ય ધનનો વ્યય તો ઊઘાડો છે પણ સાચું એવું જે આત્મધન તેનો પણ વ્યય છે, તેનો પણ સર્વનાશ છે. આગળ વધીને યોગિરાજ કહે છે કે જો પૂલ પાછળનું શુદ્ધ લક્ષ્યચિહ્ન આત્મ-સાક્ષાત્કાર વીસરાઈ જાય તો પછી ભક્તિના નામે ગમે તેવા દેખાવ કરો યા તો છપ્પત્ત ભોગ ધરો, રીઝવવા સારુ આકરા કપ સેવો યા તો જાતજાતના તપનું ક્ષેવન કરો, અરે! માલિકના નામે જીવતાં મૃત્યુની ભેટ કરો, એ બધાનો કંઈ જ અર્થ નથી. એમાં કેવલ કાયાનું વ્યર્થ દમન છે. કંતને અર્થે

કરાયેલ કાષ્ઠલક્ષણ અથવા તો પતિરંજન અર્થે કરાયેલ તપ એ લક્ષ્યવિહીન હોવાથી કોઈ પણ જાતના કાર્યસાધક નથી થતાં. કોઈ કહે લીલા રે, અલખ અલખતણી રે, લખ પૂરે મન આશા;

અર્થાત્ ઇશ્વરેચ્છા બલીયસી માનનાર કિંવા હરિની કૃપા વગર એક પાંદડું પણ હાલતું નથી એમ વદનાર અગર તો સર્વ બનાવોમાં ઇશ્વરનો હાથ જોનાર યા તો એની ‘લીલા’ દેખનાર વર્ગને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સંભળાવે છે કે-

દાષ રહિતને લીલા નવિ ઘટે

જે દેવને અહાર દૂષણ રહિત માનવામાં આવે અર્થાત્ સર્વ જાનજી મુક્ત ગણવામાં આવે, તેમાં ઉપરોક્ત કાર્યવાહીનું આરોપણ; કરવામાં આવે તો, દેવને માથે એક જાન-જનો સમૂહ ખડો થાય; કારણ કે સર્વ જાતની લીલાઓના મૂળમાં કંઈ ને કંઈ દોષાપત્તિ તો રહેલી જ હોય છે.

આમ પૂલ-ભક્તિ સંગ્રહમાં સખત મંથન કરી, અંતમાં નવનીત કઠાડતાં જે વાત શ્રીમદ્ જ્ઞાનદેવનજી જણાવે છે એ સર્વના હૃદયે કોતરવા જેવી છે આહે તો અદ્ય પ્રકારી પૂલ કરી સંતોષ પકડો કે આહે તો એક હજાર ને આઠ અભિષેક પાછળ રક્ત બનો. એક વાત અંતરમાં રમણ કરતી હોવી જોઈએ અને તે એ જ કે ચિત્તની પ્રસન્નતા-પૂર્વક અર્થાત્ યથાર્થ સમજણપૂર્વક-સાચા જ્ઞાનચુકત-આત્મસમર્પણ-એ જ ખરી અને કાયમી પૂલ છે. એ વિના ઇષ્ટ પ્રિદ્ધિ નથી જ સંભવતી. વિવિધ પ્રકારોમાં પૂલનો એ પ્રકાર જ લાભદાયી છે.

સંબોધક સાહિત્ય

પર્વતા-ચોક્તિ

પુરાણોમાં કહ્યું છે:—

કિં તેન ગિરિણા રજતદ્રિણા વા,
યત્રાગ્રિતાશ્ચ તરવસ્તરવસ્ત વય ।
મન્યામહે મલય વય યદાશ્વયેળ,
કંકોલ-નિગ્ગ-કટુતા અપિ ચંદનાં સ્યુ ॥૧૧॥

શ્લોકાર્થ:—મેરુપર્વત સોનાનો છે અને રજતગિરિ (કેલામ) રૂપાનો છે. જગતનું અવલોકન કરનારા હાથા કવિઓ કહે છે કે—એક સુવર્ણમય છે, અને બીજો રૂપામય છે. તત્ત: કિય તેનાથી ? એ પર્વતનો આશ્રય કરી રહેલા જાણે તો જેવા ને તેવા જ રહ્યા છે ના ? અમે તો પૃથ્વી પર મલયાચળ પર્વતને જ જાણીએ છીએ, કે જેના પ્રભાવે (આશ્રિત) એવાં કડવા, તીખાં, ખાટા વગેરે વૃક્ષો પણ અંદનમય (સુવાસિત) બની રહે છે.

સજ્જનો ! આ શ્લોકનો ઉત્તમ રહસ્ય-

ચિત્ત પ્રસન્ને રે પૂજન રૂણ કહ્યું,
પૂજા અખંડિત એહ;

કપટ રહિત થઇ આત્મ અર્પણા,
આનંદધન પદ રેહ

એ આખી કલ્પ પ્રભુભક્તિ પાછળ રહેલ
અનુપમ રહસ્યના દોહનરૂપ છે

ચેતનના ઉદ્ધાસમાં જ કોટો ગમે કમોની
હુતાશની પ્રગટાવવાનો ભેમ સમાયેલો છે.
પ્રભુની મૂર્તિ એ તો નિમિત્ત કારણરૂપ છે.
આત્મા પોતે જ યોગ્ય પ્રયામદ્વારા મહાત્મા

ભયો ભાવ જગતના ધનાઢ્યો, પદવીધરો,
સપતિસપત્નોને યથાર્થ લાગુ પડે છે. આ
સૂચન કેવું અસરકારક અને માનવજીવનની
સાર્થકતા બતાવનારું છે ? આપણી આ સદ્ધિ-
સમાજમાં સમૃદ્ધિવાન અનેક વ્યક્તિઓ છે,
પણ જેઓએ પોતાની વિભૂતિથી સ્વજનને,
સ્વદેશને, સ્વજ્ઞાતિને કે જગતભરના માનવ
સમાજને યોગ્ય છે, યોગ્ય છે, દુઃખીયોનું
દુ:ખ ટાળ્યું છે, ગરિબોનું જીવન નેહ નગર
નિહાળ્યું છે, પોતાના મસ્ત મનને પરમાર્થ
પ્રવાહ તરફ વાળ્યું છે, માત્ર પીંડપોષક તરફ
જતુ મનવિનય-વિવેક તરફ વાળ્યું છે, પોતાના
જીવનને પરમાર્થ પથે ગાળ્યું છે, દુઃખથી
દાઝતા દૃઢધને ભીના નેત્રથી ભાળ્યું છે અને
દયાપાત્ર હીનજનો પર આવતું કષ્ટ પોતાના
તન-મન-ધનથી ટાળ્યું છે. આ અન્યોક્તિ
એ જ પૂછે છે કે સોના-રૂપાના સ્વાત્મવિશ્લેષી
મટી ચંદનવૃક્ષ જેવા આશ્રિત જનને સુવાસિત

ને પરમાત્મા બની શકે છે. એ સારૂ
સાચી લગની ઉપર, અચુક હૃદ સુધી અવ-
લંબનની અગત્ય રહે છે. એ અવલંબનના
નિનમૂર્તિનું પૂજન અનેકો ભાગ ભજવે
છે. એ પૂજન ધારાવાહી હોય નેહંછે.
યોગીરાજ શ્રી આનંદધનજી ચોવીશીના સ્તવનો-
દ્વારા અધ્યાત્મનો શૃંગલાખદ્ધ ચિત્તાર રચ્ય
કરે છે એમાં આ અખંડિત પૂજન નામનો
પ્રથમ અઠોડો પૂર્ણ થાય છે.

ચોક્તી

(સુખી) કરવા સંપત્તિને સદુપયોગ કર્યો છે ? આપણે સૌએ સતત એક જ સિદ્ધાન્ત નજર આગળ ખડો રાખવો જરૂરનો છે : પૈસો અને પદવી, ઋદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ, વિભૂતિ અને વૈભવ, શરીર અને શરીરસ્થ ધર્મો, એ બધાં અજર અમર નથી ! અશ્વઘાયાં કે જળ છુદ્ડ છુદ્ડ જેવાં ક્ષણભંશુર છે. એ બધાં ક્યારે લોપ થઈ જશે, એનું કશું એ ટાળું-અવસર કે સુદૂત નથી; માટે જ્યાં સુધી એ બધાં આપણા હસ્તગત છે ત્યાં સુધીમાં સત્કર્મ અને સદ્કર્મનો અમૌલિક દહાવો લઈ લેવો. પછી તો ચાર દિનકી ચાંદની-પીછે આશ્વર અંધેરા હો.

હુનિયાનું અદળક-અનર્ગળ દ્રવ્ય એકંદુ કરનારા મહાન વિજેતા સીકંદર અને મહમ્મદ ગીઝની જેવાઓ પસ્તાયા છે, અને છેવટ ખોલી ગયા છે કે-અમે માનવ અવતારના દહાવા ખરેખર ખોયા છે !

હાથમાંથી ખાણ ગયા પછી, આણ ધનુષ્યમાંથી છૂટી ગયા પછી, પ્રાણે કંઠમાં સુકામ કર્યા પછી, હાથ વરાળ અને પરતાવાના પોકાર સિવાય શું બની શકે ?

સઘળી સંપત્તિઓ નાશવંત છતાં, જો એનો સદુપયોગ કરી લઈએ તો જરૂર એ નાશવંત વસ્તુઓવડે પણ અનાશવંત-ચિરાયુ અજર-અમર ધર્મ અને સુવર્ણની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે અને એવા ગુણગ્રાહક સંજ્ઞન શિરોમણીઓનાં નિર્માણ નામો અને કરમીવટ કામો આજસુધી હુનિયાના ઇતિહાસમાં ઝળકતાં મોઝુક છે.

વાચક બંધુઓ, આ એક હૃદય ઉઘાડનારી સંસ્કૃત અન્યોક્તિનું શાળું-વિચારક, અને હૃદયસ્થ કરવા યોગ્ય વિવેચન સમાપ્ત કરું છું. અન્યોક્તિ હવે પછી આપની સેવામાં મૂકીશ.

દેવાશંકર વાલજી બધેકા.

વિરોધ તો ન જ કરવો.

વિરોધો નૈવ કર્તવ્યઃ, સાક્ષરેભ્યો વિરોધતઃ ।

સાક્ષરા વિપરીતાઃ સ્યુઃ, રાક્ષસા एव केवलम् ॥

વિરોધ કોઈની પણ સાથે કરવા યોગ્ય નથી. તેમાં પણ સાક્ષરો સાથે તો વિશેષ કરીને વિરોધ ન કરવો, કારણ કે સાક્ષરો અવળા થાય તો કેવળ રાક્ષસ જેવા બને છે (સાક્ષરા શબ્દને અવળેથી લખવાથી રાક્ષસ થાય છે.)

ગોપાલદાસ જ્વાલાલાલ પટેલ શું કહે છે ?

“યોગશાસ્ત્ર” ગ્રંથ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે પોતે જણાવ્યા પ્રમાણે ‘યુજ્જરાતના રાજા ચૌલુક્ય કુળના રવાણના’ કહેવાથી રચ્યો હતો. વળી એ ગ્રંથના અંતિમ શ્લોકની ટીકામાં તેમણે જ ઉમેર્યું છે કે ‘કુમારપાલ રાજાને યોગોપાસના પ્રિય હતી, અને તેણે અન્ય યોગગ્રંથો પણ જોયા હતા. તેણે તે બધાથી વિલક્ષણ એવું યોગશાસ્ત્ર પોતાને સંભળાવવાનો ધણો આગ્રહ કર્યો તેથી આ યોગોપનિષદ શ્રી હેમાચાર્યે વાણીગોચર કરી છે.’

કુમારપાલના પુરોગામી સિદ્ધરાજ જયસિદના કહેવાથી હેમાચાર્યે આ પ્રમાણે જ ‘મિહહેમ’ નામનું પોતાનું સુપ્રસિદ્ધ વ્યાકરણ રચ્યું હતું, પરંતુ તેના અને યોગશાસ્ત્રરચનાના પ્રયોજનમાં ફેર છે ‘સિદ્ધહેમ’ વ્યાકરણ તો હેમાચાર્યે વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રોની બાબતોમાં યુજ્જરાત દેશની પરોપજીવિતાને અપવાદ દાખવા માટે રાજાના આગ્રહથી રચ્યું હતું. સિદ્ધરાજ માળવા દેશ જીતીને ત્યાંથી વિજયલક્ષ્મીની સાથે તેની સાહિત્યલક્ષ્મીને પણ લાવવાનું ચૂક્યો નહોતો ત્યાંનો સાહિત્ય બજાર તપાસતી વખતે સિધ્ધરાજના જોવામાં માલવાના રાજા ભોજે રચેલું ‘ભોજવ્યાકરણ’ આવ્યું હતું. માલવાનો રાજા આવા આવા શાસ્ત્રો ગ્રંથતારો સાહિત્યિક હતો, એ જાણી સિધ્ધરાજને પોતાની જીજ્ઞાસુ બહુ ઓછી આવ્યું, પરંતુ જ્યારે તેને કહેવામાં આવ્યું કે યુજ્જરાતમાં તેમજ પાટણની પાંડ્યાણાઓમાં પણ એ જ વ્યાકરણ શીખવવામાં આવે છે ત્યારે તેના રવાણા માનમાં તેનું ચંદ્રેશભિમાન પણ ઉમેરાયું, અને યુજ્જરાતની આ પરોપજીવિતા કોઈ પણ પ્રકારે દૂર કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો આ અગાઉ તેનો શ્રી

હેમાચાર્ય સાથે મેળાપ થઈ ચૂક્યો હતો, એટલે તેણે તેમની દ્વારા એ નિશ્ચય માર પાડવાનું નક્કી કર્યું. શ્રી હેમાચાર્યને પણ એ બાબતમાં વિશેષ કહેવું પડે તેમ નહોતું તેમણે તરત જ તે કામ હાથ ધર્યું અને પરિણામે ‘સિદ્ધહેમ’ વ્યાકરણ યુજ્જરાતને મળ્યું.

પરંતુ ‘યોગશાસ્ત્ર’ રચવાની કુમારપાલની વિનંતિ પોતાનું નામ અમર થાય તે માટે કે તેના બીજા કોઈ હેતુસર નહોતી ‘યોગશાસ્ત્ર’ ગ્રંથની રચના જ એવા પ્રકારની છે કે જેથી તેના કોઈ હેતુ માર જ ન પડે શ્રી હેમાચાર્યે લખેલા અન્ય શાસ્ત્ર-ગ્રંથો તો તે વિષયને લગતા પૂર્વેના તમામ ગ્રંથોની તારવણી રૂપ તથા અભ્યાસીને અનુકૂળ થાય તેવી નવી ગોઠવણી યુક્ત હોય તે તે વિષયના ગ્રંથોમાં નામ કાઢે તેવા છે, જ્યારે આ ગ્રંથ તો તેમ કરવાને બદલે જુદી જ પદ્ધતિ રચીકારે છે યોગદર્શનના અભ્યાસીને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી એક પણ વસ્તુ તેમાં નથી, એટલું જ નહિ પણ આ ગ્રંથ વાંચી જવાથી યોગ વિષયક કંઈ નવું જાણવાનું પણ મળે તેમ નથી આ ગ્રંથની રચનાનો હેતુ જ જુદો હતો. આમાં હેમાચાર્યને શાસ્ત્રપ્રજ્ઞતા તરીકે પોતાની કુશળતા બતાવવી જ નહોતી પરંતુ પોતાના શિષ્ય કુમારપાળને મદદરૂપ થઈ પડે તેવી વિશિષ્ટ યોગ-સાધના બતાવવી હતી ઉપર જણાવ્યું તેમ કુમારપાળ પોતે યોગોપાસનાનો શોખી હતો, પરંતુ તેને માથે યુજ્જરાતનું સૌથી મોટું સામ્રાજ્ય વહન કરવાનું આ યુ હતું. બીજા યોગ-ગ્રંથો મુખ્યત્વે સંન્યાસી કે તેના નિવૃત્ત મનુષ્યને ખ્યાલમાં રાખી લખાયા હતા, પરંતુ કુમારપાળને તો તે બધાથી ‘વિલક્ષણ’ એટલે કે પ્રવૃત્તિ યુક્ત યુદ્ધરથને લગતું યોગશાસ્ત્ર જોઈતું હતું, અને શ્રી

* યોગશાસ્ત્ર સંબંધી અન્ય જૈન તેમજ જૈનેતર સાક્ષરો પોતાના અભિપ્રયો મોકલશે તો આ માસિકમાં રચના આપીશું — ત્રી મહળ.

હેમાચાર્યનું 'યોગશાસ્ત્ર' જોયા પછી એમ લાગે
જ છે કે તેમણે ગૃહસ્થનું યોગશાસ્ત્ર આપવાની
કુમારપાલની માગણી અક્ષરશઃ પૂરી પાડી છે. આપણે
પછીથી જોઈશું તેમ કુમારપાલ ૫૦ વર્ષની વયે
ગુજરાતની ગાદી ઉપર આવ્યો હતો અને વીસ
વર્ષથી માંડીને ત્યારસુધીનો બધો સમય તેમણે
છાપી ઝીને દૂર દૂર ભટકવામાં ગાળ્યો હતો. તે દરમિયાન
મુખ્યત્વે તેણે દેશાનુવાજ જેવા તીર્થોની યાત્રા વારં-
વાર કરી કરી હતી તેવી સ્થિતિમાં બુદ્ધા બુદ્ધા
સંતોના સહવાસથી તેનામાં યોગોપાયના પ્રેરણાનિ
અનુભવો જાગી હોય તો નવાઈ નહિ; પરંતુ જીવનના
પાછલા ભાગમાં ત્યારે બધું બદલાઈ ગયું અને તેને
ભાગે લગભગ આખા દિવસના જેટલું નિશાળ
માત્રાનું વલન કરવાનું આવ્યું ત્યારે પણ હેમા-
ચાર્ય જેવા યોગીના સંમર્ગમાં તેની જૂની યોગ-
સાધનાની વૃત્તિ જાગૃત હોય એમ યત્નવાનો પૂરેપૂરો
સંભવ છે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીએ પણ અનુભવી અને કૃશળ
ગુરુની પેઠે કુમારપાલની સ્થિતિ લક્ષમાં રાખી,
તેને જોખમી તેવું જ યોગશાસ્ત્ર રચી આપ્યું છે.
યતિધર્મને તો શરૂઆતમાં તેમણે પચીસેક જેટલા જ
શ્લોકોમાં જ (૧, ૧૯-૪૬) પતાવી દઈ, ગૃહસ્થ
ધર્મને જ વિસ્તાર્યો છે. અલખત, તે ગૃહસ્થ ધર્મમાં
તેમણે નવું કશું યતાયતું નથી, એમ નથી. ઉપા-
સકદશા સૂત્ર વિગેરે જૈન અંગ-ગ્રંથોમાં વર્ણવેલ
અભ્યુવ્રત, ગુણવ્રત અને શિક્ષાવ્રતરૂપી ઉપાસક ધર્મ
જ તેમણે તેમાં પૂરેપૂરો સમાવ્યો છે. તેમની પોતાની
નવીનતા હોય, તો તે એ છે કે, એ ઉપાસકધર્મને
પોદ્ધિ કે વેળા, તેની ઉપર તેમણે ધ્યાન, સમાધિ
વગેરે અન્ય યોગાંગોની હંમત કરી કરીને,
આખી યોગસાધનાને સળંગ ક્રમરૂપે નિરૂપી છે.
એટલે વાસ્તવિક એવું બન્યું છે કે જૈન ઉપાસક
ધર્મયોગનાં શરૂઆતનાં યમ-નિયમ વગેરે અંગોને
સ્થાને ગોઠવાઈ ગયો છે; અને તેની જ જૂઠાણા
ઉપર તેમજ તેના પછીના ભાગરૂપે આપીતો ધ્યાન-
યોગ ગોઠવાઈ બધા આખી યોગસાધના સંપૂર્ણ
બની છે.

હેમચંદ્રાચાર્યના અન્ય શાસ્ત્રીય ગ્રંથોની વાળ-
તમાં પણ તેમના સમયમાં જ તેમના ઉપર સારી
પેઠે આલેખો કરવામાં આવ્યા હતાં કે-આમાં તમારું
નવું શું છે? શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે એ ટીકાનો જવાબ
પોતાના 'પ્રમાણુર્ભીમાંસા' ગ્રંથની શરૂઆતમાં આ
પ્રમાણે આપ્યો છે- 'પાણિનિ, પિંગલ, કણ્વાદ, અક્ષ-
પાદ વગેરે આચાર્યોએ પોતાનાં સૂત્રો લખ્યાં, ત્યાર
પહેલાં તે વિષયના બીજા સૂત્રો હતાં જ; તો પછી
તેમને પણ તમે શા માટે તે તે ગ્રંથના કર્તા કહે છે ?
વસ્તુસ્થિતિ જ એવી છે કે-આ બધી વિદ્યાઓ
અનાદિ છે, પરંતુ તેમના અંગે કરવામાં આવે કે
વિસ્તાર કરવામાં આવે એની અપેક્ષાએ તે નવી
નવી થાય છે અને તે તે લોકોને તેમના કર્તા
કહેવામાં આવે છે. જગતમાં વાસ્તવિક એવું નવું
કેટલું અને શું હોય છે ? જે હોય તેનો
વિસ્તાર કરવો કે તેને વિશિષ્ટ દૃષ્ટિપ્રકૃતિ
ગોઠવવું કે ચર્ચવું, એમાં જ લેખકની નવીનતા
કે મૌલિકતા રહેલી હોય છે. 'યોગશાસ્ત્ર'ની વાળતમાં
પણ આ જ વસ્તુ લાગુ પડે છે, તેમાં નવીન જ
શોધના બધાએ તો કશું નથી. જે કંઈ છે તે જુદે
જુદે ઠેકાણેથી એકત્રિત કરેલું છે; પરંતુ જુદી જુદી
સામગ્રીને વિશિષ્ટ દૃષ્ટિપ્રકૃતિ રજૂ કરવામાં કે
એકત્રિત કરવામાં જ લેખકની પ્રતિભા રહેલી છે.

એ બધું તો દીક. રાજ સૂચના કરે તે પ્રમાણે
સર્વ પ્રકારની શાસ્ત્રવ્યવસ્થા ગોઠવી આપે એવા
પડિતા તો હંમેશા સુલભ રહેવાના, પરંતુ યોગ-
શાસ્ત્રનો વિષય એવો વૈયક્તિક અનુભવને લગતો
છે, કે ગમે તે માણસ તેનો કમ ગમે તેમ ગોઠવી
આપે, તેથી સાધકને શાંતિ ન જ થાય. એવો પ્રશ્ન
સહેજે થાય છે કે આ પ્રમાણે તમે જે સાધના
ગોઠવી આપી તે યથાયોગ્ય છે તેની સામિતી શું ?
એના જવાબમાં જ અચાર્યશ્રીએ કહાય બાણીયું
છે કે 'શાસ્ત્રસંસુદ્ર'માંથી ગુરુને મોઢે સાંભળ્યાં અનુ-
સાર, તથા સ્વાનુભવને લક્ષમાં રાખીને આ શાસ્ત્ર
મેં રચ્યું છે' એટલે કે આ વ્યવસ્થાને પુરાણશાસ્ત્રો-
નો, પોતાના સમર્થ ગુરુ દેવસુરના ઉપદેશો અને
પોતાના જાત-અનુભવનો ટેકો છે.

પ્રવાહના પ્રશ્નો

બહેર તહેવારોમાં ઘટાડો—

મુંબઈ ઇલાકામાં પળાતા બેન્ક વગેરેના બહેર તહેવારોની સંખ્યા આજે ૨૮ ની છે. આ સંખ્યા વધારે પડતી હોવાનું અને એ રીતે વેપારને નુકશાન પહોંચતું હોવાના ખ્યાના તથે તહેવારો ની સંખ્યા ઘટાડવાની એક બહેરાત મુંબઈ મરકારે બહાર પાડી છે, અને ત્રણ માસ દરમિયાન તેને અંગે ચોગ્ય ચારાધાર ચલાવી તેને એક રિપોર્ટ ઘડવા માટે જુની જુની વેપારી લાઇનો અને કોમોના પ્રતિનિધિઓ ધરાવતુ એક મંડળ સરકાર તરફથી નિયુક્ત કરવામા આવ્યું છે આ મંડળમાં જૈન પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી ચુનીલાલ ભાયચંદ મહેતાનું નામ દાખલ કરવામા આવેલ છે

તહેવારો ઘટાડવાને અંગે જે આક પાનાનું લાંબું નિવેદન મરકાર તરફથી બહાર મુકવામા આવ્યું છે તેમાં મુખ્યત્વે નીચેના કારણો દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

- (૧) વેપાર-વ્યવહારને નુકશાન પહોંચે છે
- (૨) તહેવારોને ધાર્મિક સ્વરૂપ આપવાની વૃત્તિ વધતી જાય છે
- (૩) જે છે તે તહેવારો સંપૂર્ણપણે પળાતા નથી

બીજી જાણુ પરિસ્થિતિ એ છે કે આજે જે તહેવારો પાળવામાં આવે છે તેમા તુલનામક દૃષ્ટિએ તહેવારોની પસંદગીમા ન્યાય બરાબર જળવાયો હોય તેમ માની શકાતું નથી

વ્યાપારી જગતમા વર્ચસ્વ ધરાવતી કોમના પ્રતિનિધિત્વને ખ્યાલ રાખી તહેવારો નિયત

કરવામા આવે તો આટલી જ સંખ્યામા કદાચ મીને સંતોષ આપી શકાત, પરંતુ એ વસ્તુ તરફ પૂરતું લક્ષ આપવામાં આવ્યું નથી.

માગણી ઊઠાડવાનો પ્રયત્ન ?

આજે લાંબા કાળથી જૈન સમાજ ભગવાન મહાવીરની જયન્તીના તેમ જ સંવત્સરીના પવિત્ર દિવસને બહેર તહેવાર તરીકે પાળવાની માગણી કરી રહેલ છે. આવી જ એક અગત્યની માગણી મહારાષ્ટ્રની અંતર યુ ૧ ના ત્યા ગરૂ ધના નવા વર્ષના પવિત્ર દિવસની છે અને એની બીજી એકાદ માગણી પણ જાણી છે. વધુમા ભગવાન મહાવીરની જયન્તીને અંગે તો છેલ્લા છેલ્લા વરસોમા જુદા જુદા દેશી ગરુઓ માનના વગેરેમા તે પવિત્ર દિવસોને બહેર તહેવાર તરીકે સ્વીકારવામા આવેલ છે અને ત્યા ત્યાં જાડી છે ત્યા સ્વીકારાવાની માગણ છે આ અયોગો વચ્ચે લાંબા કાળથી જામી ધસેલ અનિકર્મ અગત્યને સ કારવાને બદલે તહેવારો ઘટાડવાની વાતથી, એક નવિ તો બીજી રીતે માગણી ઊઠાડી દેવાની આ રમત મોટા સમુદાયને મન અયોગ્ય લાગી છે

અલગત કોઈ તહેવારોની માગણી રજૂ કરવામા કોમીય હકામત ન હોયો નેહુએ તેમ જ તહેવારોનું મહત્ત્વ, પણ તે તહેવાર પળાવનારે મમલુ લેવું નેહુએ કેવળ અમામ પણ મધાન હોવું નેહુએ ” એવા ટૂંકા દૃષ્ટિબિન્દુથી તહેવારો પળાવવાની અપેક્ષા દેને રીતે નુકશાન કતા છે, એ વસ્તુ આજે કોઈને સમજાવવાની જરૂરત પણ ન હોય

ખરી રીતે તો જાહેર તહેવારોની યાજ્ઞતમાં આજે એક સિધ્ધાન્ત નક્કી કરવાની અગત્ય છે.

સામાન્ય તોડ નીકળી શકે તેમ છે—

તહેવારોની પસંદગી કરતી વખતે વધુ નહિ તો, તહેવારો સાથે સંબંધ ધરાવનાર સમાજનો સમુદાય, તહેવારનું મહત્ત્વ અને તહેવાર પાળનારના પ્રતિનિધિત્વનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે, અને એ સિદ્ધાન્તને લક્ષમાં રાખી નિઃપક્ષપાતી લીસ્ટ તૈયાર કરવામાં આવે તો, કદાચ ૨૮ દિવસમાં જ કે એકાદ બે દિવસનો વધારો કરવા માત્રથી સૌ કોઈને સંતોષ આપી શકાય તેમ છે.

આ વાતનો નિષ્કર્ષ કરવા પહેલાં કોઈને અન્યાય ન થાય તે માટે સહભાગ્યે સરકારે એક કમિટી નિયુક્ત કરી છે અને તેમાં સૌને પોતાનો અવાજ રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવી છે. ત્રણ માસના ગાળામાં આ કમિટીને પોતાનો રિપોર્ટ તૈયાર કરવાનો છે. એટલે જૈન સમાજે પોતાના તહેવારોને અંગે જે કંઈ કહિવાનું હોય તે પહેલી તકે રજૂ કરી દેવું જોઈએ. ત્રણે દીરકા મળીને અવાજ રજૂ કરે—

આ તહેવારોની પસંદગી ત્રણે દીરકાને લક્ષમાં રાખીને કરવાની છે, અને તે સર્વ-સામાન્ય અને સરખી રુચિર હોય તો જ વધારે સારું છે. એટલે તહેવારોની પસંદગી કરવા પહેલાં, દીરકાવાર પ્રતિનિધિ નિયુક્ત કરી, છેવટ ત્રણે દીરકાના પ્રતિનિધિઓ સાથે બેસીને આ માટે યોગ્ય રિપોર્ટ રજૂ કરે તે વધારે ઇચ્છયા યોગ્ય છે. એ માટે જવાબદાર સંસ્થાઓએ તરતમાં જ કાર્ય ઉપાડી લેવું ઘટે.

ભગવાન મહાવીરની જન્મતી, અને પર્યુષણ પર્યની સંવત્સરી-આ બે પ્રસંગો જૈન જગતને મન મહત્ત્વના છે અને ઇતર સમાજને પણ તે શુભ આંદોલન આપી શકે છે. આ સિવાય બીજા તહેવારો કે બધારે સમાજને તહેવારના આરાધન

માટે તેમાં રસપૂર્વક જોડાઈ રહેવાનું હોય છે તેવા પ્રસંગે વ્યક્તિગત રીતે સ્વતંત્રપણે રસ લેવાવાનો હુકમ હોવો જોઈએ. તહેવારોની પસંદગીની આ આછી ભૂમિકા માત્ર છે. તેને અંગેની વધુ વિચારણા અને નિષ્કર્ષ તો ત્રણે દીરકાના આગેવાનો તરતમાં એકત્ર થઈને કરે અને કમિટી સામે પહેલી તકે રજૂ કરે તે વધારે ઇચ્છયા યોગ્ય છે.

તહેવારોના આત્માને અનુલક્ષી, સામાન્ય રીતે સમાજ તેમાં રસ લેતો આવ્યો છે. અને વધારે રસિક બનતો આવે છે, એમ છતાં સરકારી રિપોર્ટમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે તેમ “જેમને પળાતા તહેવારો સાથે સીધો સંબંધ હોય છે તેઓ પણ તેનું યથાર્થ પાલન નથી કરતાં. છૂટક વેપાર તો તહેવારના દિવસોમાં ધમ-ધોકાર ચાલે છે” આ વસ્તુ તરફ આપણે વધુ લક્ષ આપવાની અગત્ય છે.

તહેવારને વિશ્વ-વ્યાપક બનાવી શકાય—

આપણા તહેવારોના મૂળ તરફે એવા છે કે તેનો પોતાના અને પરના માટે પ્રચાર કરવામાં આવે તો એ રીતે સમય જતાં એ તહેવાર માત્ર જૈન જગતનો જ નહીં પરંતુ વિશ્વ-વ્યાપક બની રહે. આટલી વિશાળ-દૃષ્ટિ, વિશાળ-આદર્શ સમજ, જૈન જગત પોતાનો તહેવાર યથાર્થ રીતે પાળવામાં સ્થગના ન કરી શકે. તે દિવસ વ્યાપાર આદિમાં પરોવાઈ રહી વાતાવરણને તન્મય બનાવવામાં બાધક ન નીવડે એટલું જ નહિ પરંતુ તહેવારને વિશાળ સ્વરૂપ, આપી જાહેર બનતાને તે તરફ ખેંચવાનો પ્રયાસ કરે એટલું આપણે જરૂર ઇચ્છીએ. અને એમાં જ તહેવારોને અંગે તે બસબસ નહિ પળાવાની રિપોર્ટમાં શ્રેષ્ઠ ટીકાનો વાર્તાવિક જવાબ સંલેખ છે.

કપોળ કલ્પતરુ—કર્તા ગોરધનદાસ નાગરદાસ
મહેતા-શીહોર

આ ગ્રંથમાં કપોળ બધુઓના જૂતકાળનો ઇતિહાસ છે, જેના ચાર ખડોમાં (૧) કપોળની ઉત્પત્તિ અને જ્ઞાનિધારણ (૨) ગાગસંગોની કપોળ કુટુંબોની વસાવળાઓ (૩) શીહોરના જુદા મહેતાના કુટુંબની વસાવળાઓ (૪) શીહોરના જુદા મહેતાના કુટુંબના અગ્રેસરોના જીવનક્રિયાઓ આ રીતે ઐતિહાસિક બીનાઓ ધણી ગ્રંથપૂર્વકે એકઠી કરીને સકળનાપૂર્વકે આ ઇતિહાસ તેના સપાદક બાઈ ગોરધનદાસે તૈયાર કરેલો છે. કોષ પછી કોષનો જૂતકાળનો ઇતિહાસ ત્યજી વડનાઓ સહિત તૈયાર કરવો એ બહુ મહત્વની વસ્તુ છે અને તે તે સમાજ, તે જ્ઞાતિ, તે કોષ અને તે વર્ષ માટે અવશ્ય દરેકને માટે હોવી જ જોઈએ. જૂતકાળના ઇતિહાસથી તે કોષ કે જ્ઞાતિના આચાર વિચાર અને વ્યવહાર ઉપર ધણી અજવાળું પડે છે અને કેટલીક વખત વર્તમાન કાળમાં તે જ સાધન તે તે કોષના શુદ્ધ આચારવિચાર અને ધાર્મિક તેમજ સામાજિક રીતરિવાજો માટે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ ગ્રંથમાં મહેતા શામજી-બાઈ ભીમજી અને તેમના પુત્રપૌત્રો અને વર્તમાન વિદ્યમાન વસંતોની સ્ત્રી-પુરુષોના તેમજ સરથાન ભાવનગરના જૂતકાળના અને વર્તમાન કાળના રાજા મહારાજના પ્રસંગમાં આ કુટુંબ આવેલ હોવાથી તેમની પછી જાણીએ. આ ગ્રંથમાં આપોને આ ગ્રંથને ખરેખર ઐતિહાસિક ગ્રંથ બનાવ્યો છે. લેખકનો આ પ્રયત્ન આવકારદાયક છે મળવાનું ઠેકાણું લેખકને ત્યાં.

તત્વ-આયવિદ્યાકર:—આચાર્ય શ્રી વિજય-

લક્ષ્મણસુરિવિરચિત પ્રકાશક લક્ષ્મણસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા, મદ્રાસ. મૂલ્ય આઠ આના આ ગ્રંથમાં નવતરવ, સુચર્યાન, માર્ગશ્યા, નય, પ્રમાણ, સમ્મત ગી વગેરે વિષયોને બહુ જ સક્ષિપ્તમાં સરૂત ભાષાના અભ્યાસીને મહુ સરલ થઈ પડે તેની રીતે લેખકશ્રી આચાર્ય મહારાજે તૈયાર કરેલો આ લઘુ ગ્રંથ છે.

કાદા શ્રી જિનકુશળસુરિ—લેખક અગર્યદ્ર નાહટા તથા ભવરલાલ નાહટા પ્રકાશક શંકરદાસ શુભે-રાજનાહટા. અભય જૈન ગ્રંથમાળાનું આ દશમું પુસ્તક છે. આ ગ્રંથમાં ખગતરંગચંદના પદ્યપૂર્ણ આચાર્ય શ્રી જિનકુશળસુરિ મહારાજનું જીવનચરિત્ર અનેક ગ્રંથો અને પદ્યવલીના આધારે રચત રીતે ઐતિહાસિક ચરિત્ર હિંદી ભાષામાં આપવામાં આવેલું છે. જૈન જર્ગનમાં જૂતકાળમાં ધણી મહાન પ્રસાવન આચાર્ય ભગવાન થઈ ગયા છે, જેમાંના આ જિનકુશળસુરિ પછી એક પ્રભાવક હતા એમ આ ઇતિહાસ પરથી માલુમ પડે છે. બીકાને રજપુતાનામાં ઉક્તિમાંથી જાણીએ. મહારાજના જ્ઞાનમહામાયી એક ૮૬ પાનાની ગુર્વાવલી નામની જૂની પ્રત કે જે આચાર્ય શ્રી જિનકુશળસુરિના સ્વર્ગવાસ પછી ચાર પાંચ વર્ષ પછી એટલે કે જિનપદ્મસુરિ મહારાજના સમયની ઘટનાઓયુક્ત છે, અને અનેક ગ્રંથો ઉપરથી આ આચાર્ય મહારાજનું જીવનચરિત્ર લખાયેલું હોવાથી તે સપ્રમાણ ગણી શકાય. આચાર્ય મહારાજ બહુ જ ચત્કારિક હતા તેઓ ૧૪ મા સૈકામાં વિદ્યમાન હતા, એમ તેમણે કરાવેલ કેટલાક જિનનમ દિરોની પ્રતિષ્ઠા તથા તેઓધાએ કરેલી ગ્રંથરચના ઉપરથી જાણીએ છે. હજારો જૈનતરોને પોતાના જીવનમાં જૈન બનાવ્યા હતા, અને તેમને સાધુ-સાધ્વી પરિવાર પછી હજારોની સંખ્યામાં હતા, એમ આ ગ્રંથમાં

રાયકોટ (પંજાબ)

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીનું ચાતુર્માસ અન્ને હોવાથી આ શહેર શ્રવેતામ્બર ભૂતિપૂજકોનું વૃત્તન ક્ષેત્ર બન્યું છે. અન્નેના શ્રી સંઘે પયુષણ પર્વની આરાધન-પ્રસંગની આમંત્રણ પત્રિકાઓ દેશવરોમાં મોકલવાથી લુધીયાના, સાહીરા, માલેરકોટલા, હુશીયારપુર, ગુજરાંવાલા, પટી, નારોવાલા, અમૃતસર, લાહોર, કચ્છર, બલધર, મીયાણી, છરા, ભઠાં, ખીકાનેર, ખતુ, ડેરાગાજીમાં આદિ દૂરના સ્થળોથી હજારો નર-નારીઓ આવી પહોંચ્યા હતા. તેઓ માટે ભોજનાદિ પ્રબંધ ત્રણ દિવસ સુધી આ હજારો યાત્રિકો માટે

કરેલા નિવેદનમાં આપેલા સાધક ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે. પ્રસ્તાવના વિદ્વાન શ્રી જિનવિજયજી જેઓ પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસવેતા જણાય છે તેઓના હાથે લખાયેલી હોવાથી આ ગ્રંથ માટે આવકારદાયક થઈ પડેલ છે. આવા મહાન આચાર્યોના ચરિત્ર ગુજરાતી અને હિંદી બંને ભાષાઓમાં સત્ય ઐતિહાસિક પ્રમાણોથી આપવામાં આવે તો ઐતિહાસિક સાહિત્યમાં આવશ્યક વધારો થઈ પડે, અને તે જ્ઞેન દર્શન માટે ઘણો જ મહત્વનો વિષય છે. લેખકે આ ઇતિહાસ લેખો કરવામાં જે શ્રમ કર્યો છે તે ઘણો જ પ્રશંસાપાત્ર છે. કિંમત રૂ. એક કંઈક વિશેષ છે.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીના બોધવચનો-પંડિત માવજી દામજી શાહ. વિદ્વાન આચાર્યની કૃતિના બોધવચનોનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ છે, જે વાંચવા જેવો છે. કિંમત ૦-૨-૦

બહુ જ સુંદર રીતે અગ્રવાલ બંધુઓ તરફથી રાખવામાં આવ્યો હતો.

કલ્પસૂત્રના વરધોડામાં અંબાલાનો ચાંદીનો રથ, લુધીયાનાની ચાંદીની પાલખી, મોટરોમાં આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની તરવીર, અને ગુંદા ગુંદા શહેરની લગ્નનમંડલિયોથી ખૂબ આકર્ષણ થતું હતું.

જન્મ મહિમાનો દિવસ અન્ને પ્રથમ હોવાથી સ્વપ્ના, પાંદણ વગેરે જોઈ શોધો આશ્ચર્ય પામ્યા હતા.

જગરાંવાનિવાસી લાલા અમરનાથે યાવન મણે પારણાની બોલી લીધી હતી ને આકર્ષક વરધોડો ચઢાવ્યો હતો.

મુનિશ્રી શિવવિજયજી ચૌમાસી ચૌદશથી 'છટ્ટે છટ્ટે પારણ' કરતા હતા તેઓએ અને મુનિશ્રી સત્યવિજયજીએ પંદર ઉપવાસની તપશ્ચર્યા કરી હતી.

સમયાનુસાર વ્રત-પચ્ચખાણુ સારા પ્રમાણમાં થયા હતા.

સાખરમતી (રામનગર)

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયભિમંગસૂરિજી મહારાજ સપરિવાર અન્ને ગિરાજતા હોવાથી પયુષણમાં અઠાધ આદિ તપસ્યાઓ, સ્વામીવાત્સલ્ય, પ્રભાવનાઓ, ચત્રિજગરણુ સારા પ્રમાણમાં થયા હતા, તેમજ સુપનાદિનું બી આશરે ૨૫૦ મણુ થયું હતું. આ પ્રસંગે અમદાવાદ, પાણીકરા, પાલનપુર, મારવાડ આદિ શહેરોના સદ્ગૃહસ્થો આવ્યા હતા.

શ્રી મહાવીર જીવન ચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

માઁ હમર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત ભાગમાં વિસ્તારપૂર્વક, સુદૃઢ શૈલીમાં આગમો અને પુર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી આ ગુણચંદ્ર ગણિકૃતે સ. ૧૧૩૬ ની સાલમાં ગચ્છો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષામાં કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપકૃત સુદૃઢ અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશોભિત બાદ-સી મધી તેવાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. અત્યારે સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ અણુના જેવા પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચ કંઠાણુકો, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રથગે રથગે આપેલ વિધિ વિધિઓ ઉપર બોધદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન પડનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુમાન કરવા જેવું છે સુમારે જનક પાતાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોરટેજ જુદું.

તજો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોપ—શ્રી દેવભદ્રચરિત્ર
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધચંદ્રકૃત ૩ ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૃણિચૂર ભાષ્ય ભાગ ૧

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી ભાગ) તેવાર છે

૧ શ્રી નમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી નિમજીનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૩ શ્રી નુપાત્તનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમાં ૪-૮-૦	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર ૩ ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીર્થ કર ચરિત્ર (ચૈત્રીન જિનેશ્વરના સંનિ ૧ રસપૂર્વક ચરિત્ર) જેન પાકડાળા કન્યાનાથમાં પડનપાઠન માટે ખાત્ર ઉપયોગી ૩ ૦-૧૦-૦	

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્માશ્રયણ (લઘવતિ ચરિત્ર) (મૂળ)	૨ શ્રી મલયાગિરિ વ્યાકરણ
૩ શ્રી વસુદેવહિલિ ત્રીજો ભાગ	૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રંથ.
૫ શ્રી વૃદ્ધકલ્પસર ભાગ ૪-૧	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકત્વ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦ પોરટેજ ચાર આના અલગ

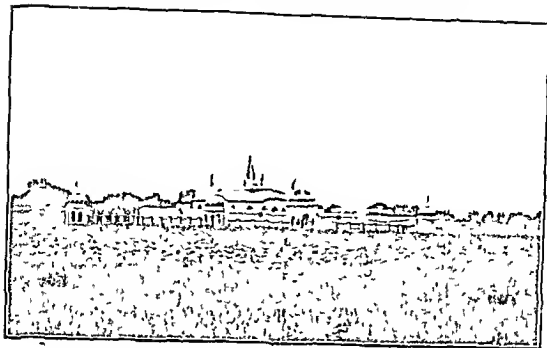
ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરત્નો સુંદર ખોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ બે	૨૧
શ્રી જીવચિંતાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નવ માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સતવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ ખીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સહાની લાયચેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાંધી	૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સત્ત્વ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કોસુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	શ્રી દેવસીરાજ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી ગુરુશુભાળા	૦૧૧	શ્રીપાગરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્તા)	૨)
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સત્ત્વનાવલી	૦૧	" " " રેશમી પુઠું	૨૧
શ્રી માનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી ઉપદેશસત્તત્તિકા	૧)	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	કલિંગતું યુદ્ધ માને મહારાજા ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સહાની-ભાવનગર.

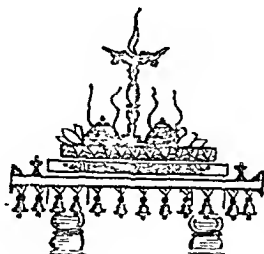
ભગવાન મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ શ્રી પાવાપુરી તીર્થ

હંમેશાના ધન્ય એતરો વચ્ચે જોભેશ્રી શ્રી નાળમંદિરનું એક વિદંબ ૧૯૫૫

સંવત ૧૯૬૫

આશ્વિન

પુસ્તક ૩૭ મું.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ પ્રભુસ્તુતિ	(સંઘવી કુંગરશી ગોવીંદજી)	૬૩
૨ દિવાળી	(આ. શ્રી. વિજયકરતૂરસૂરિજી મહારાજ)	૬૪
૩ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પં. શ્રી. ધર્મવિજયજી ગણિ)	૬૬
૪ જે વિચારો પ્રધાનપણે ભોગવાતા હોય		
તેજ વિચારો મરતી વખતે ઊભા રહે છે.	(રત્નામી રામતીર્થ)	૬૯
૫ મુનિ-ગુણ-મહિમા	(યુ. શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૭૦
૬ પંથ દર્શન	(લેખક ચોક્કસી)	૭૧
૭ ઇચ્છાઓને પરિપૂર્ણ કરવી હોય તો ઇચ્છા- ઓને છોડી દે; ઇચ્છાઓનો ભોગ આપો	(રત્નામી રામતીર્થ)	૭૩
૮ અલયકંઠ નૃપતું અદ્ભુત ચરિત્ર	(સં. ગાંધી)	૭૪
૯ શું તમને તમારા સર્વશક્તિમાન આત્મા વિષે શંકા છે ?	(રત્નામી રામતીર્થ)	૭૮
૧૦ અનેકાન્તવાદ-સ્વાક્રાંત	(ઉદ્ધૃત)	૭૯
૧૧ પાંચ સંકાર :: સંતોષ	(અનુ. અભ્યાસી B. A.)	૮૩
૧૨ સાચો શ્રમણ	(શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય)	૮૫
૧૩ આત્મહિતશિક્ષા ભાવના	(આ. શ્રી. વિજયકરતૂરસૂરિજી મહારાજ)	૮૬
૧૪ પ્રવાહના પ્રશ્નો ...	...	૮૭
૧૫ વર્તમાન સમાચાર	...	૮૯
૧૬ સ્વીકાર અને સમાલોચના	...	૯૦

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઇબ્રેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી થુકો લઈ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ઘણા લાંબા સમયથી લાઇબ્રેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો ગાડી છે તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ ગાળતની સૂચના જોઈ પાસે થુકો છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી થુકો પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણે પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ધીમી પ્રાચીન ચમત્કારિક પૃત્વીચાર્યકૃત દસ સ્તોત્ર. તથા રત્નાકર પચ્ચીશી, અને જે યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે જેના કચળે, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિષ્કૃયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત બાઇન્ડિંગ અને શ્રી મહાવીરચામી તથા ચોતમસ્વામી અને જે પુણ્ય-પાદ ગુરુ મહારામજે તી સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દવથી પૃષ્ઠ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૨-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ તી ડીપોઝીટ એક થુક માટે મોકલવી.

લખો: —શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ટ્રસ્ટ બોર્ડનું

નિવેદન.

૧૯૪૬

ઉપરોક્ત બોર્ડ તરફથી નીચે મુજબ પુસ્તકો પ્રગટ કરવામા આવ્યા છે શ્રી આત્માનંદ શતાબ્દિસ્મારક અથમાળાનાં અનુક્રમે તે પ્રથમ અને દ્વિતીય પુષ્પ છે. એ ઉપરાંત 'અમાતનો પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસ' નામા પુસ્તક ત્રેસમા છપાઇ રહ્યું છે તેમજ શ્રીમદ્ દેવમયદ્રશ્યરિચના જીવન પગલે અને તેઓશ્રીની કૃતિઓ સંબંધમા કારતક શુદ્ધ પૂર્ણિમા લગભગ બે પુસ્તકો પ્રગટ કરી શકાય તેવી તૈયારી ચાલુ છે એ દરેક પુસ્તકો શતાબ્દિ ફરડના સંબંધેને મફત આપવાનો કમલ કરવામા આવે છે. મુળ્યધમા મત્રીને સરનામે પત્ર લખી મગાવી લેવાની જવાબદારી મંબોને શિરે રહે છે એ વાનની નોંધ લેવા વિનંતિ છે

બોર્ડ તરફથી ફરવ કરવામા આવ્યો છે કે જે સમ્યાઓ સાર્વજનિક રીતે ચવાવાની દોષ તેને તેમજ માહિત્યના અભ્યામોકને શતાબ્દિ સ્મારક અથ બેટ આપવેલ. સ્મારક અથ લગદાર ને લગભગ વજનમા ચાર રતલ છે

આ ફરવાની મર્યાદા માગ શુદ્ધ ૧૧ સુધીની રાખવામા આવી છે સમ્યા યા અભ્યામોકે પોગ્ટેન્ ચેકીંગ ખર્ચ સાદ આનાવાળા રૂપ ચાર મત્રીના મગામે મોકલવા તેમજ રેલવે પારમલ પદોચી શકે તેવુ પૂરે સરનામુ જણાવવુ. રેલવે પારમલનો ખર્ચ મગાવાનાગના શિરે છે તેમ એક નકલ મગા શકશે નહીં એની નોંધ લેવી

નોટ — અભ્યામી સાધુ-માધીને પચ્ચ ઉપરના કાનુન મુજબ સ્મારક અથ બેટ અપાશે

પુષ્પ ૧ છું—તત્ત્વાર્થ સૂત્ર (દિદી બાપાના) રૂ. ૧—૮—૦

વાચકવર્ગ ઉમાસ્વાતિ મહારાજપ્રણીત, વિવેચન કર્તા પંડિત મુખવાલજી, જૈન ધર્મના મરોત્તમ અથ ચેકીનો—મર્ચેદેશીય તત્ત્વોનુ પ્રતિષ્ઠાન કર્તા—આ અથ ધપૂરી જ મહેનતે તૈયાર કરવામા આવ્યો છે. ૪૩ ફર્માના આ અંથમા પંડિત મુખવાલજીએ પચ્ચિયમા જ ૧૬૦ પાના રાકયા છે. બાપા દિદી છતા સરળ છે. પા ૧૦૮ થી ૧૪૭ મા અભ્યામ વિષયક સૂચન તેમજ મુગ સૂત્રો આપ્યા છે. વિવેચનમા લગભગ પાના ૪૦૦ લીધા છે આ ઉપરાંત વિષયાનુક્રમ તેમજ પાગિમાયિકે મન્દકાપ આપી અંથગૌરવ વધાયું છે જૈન ધર્મના પ્રખર અભ્યામી તરિકે પંડિતજીને જે છાપ છે તેનો માસાકાર આ અથ હાથમા લેના જ થાય તેમ છે.

પુષ્પ ૨ છું—વીર પ્રવચન (મુખવાલી બાપાના) રૂ. ૦—૧૦—૦

લેખક—મોહનલાલ દીપચંદ ચાકરી આદિત ખીજ

જૈન ધર્મ વિષયિકે ટૂંકમા સર્વે જાતનુ જ્ઞાન આપનાર આ પુસ્તક મો કાઇ વાંગી મકે તેની સરળ બાપામા લખાયેલ છે જાણુ પી પી. રકુનમા છેના બે વર્ગથી માનિકે ટેકગટ છુકે તરિકે ચાનુ થયેલ છે સવા નાજમો પાનાના આ પુસ્તકમા જૈન ધર્મની વ્યાખ્યાથી માત્રી ઇતિહાસ, તત્ત્વજ્ઞાન, વિધિ-વિધાન અને વર્તમાન માધન-સાગમી પર્યંત અચુરીનિર્દેશ કરવામા આવ્યો છે

નોટ—શતાબ્દિ ક'ડનો ઉદ્દેશ સાહિત્યને લાગટ કરતાં ઓછી કિંમતે પ્રચારવાનો હોવાથી તેમજ જાગતી પ્રજાને એમાં વધુ રસ લેતી કરવાના ધરાદાથી કિંમતનો કમ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ તત્વાર્થ સૂત્ર રૂ. ૧-૨-૦ અને ૨ વીર પ્રવચન રૂ. ૦-૧૦-૦

બહાર ગામથી મંગાવનારે અનુક્રમે પોસ્ટેજના ૦-૬-૦ અને ૦-૪-૦ કિંમત ઉપરાંત મોકલવા.
તા. ૦ કં૦—સાધુ સાધ્વીઓને ભેટ આપવા સાથે કે વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવવા અર્થે તત્વાર્થ સૂત્રની એક સામગ્રી રૂ. ૫ નકલ લેનાર માટે ૦-૧૨-૦ પ્રમાણે આપવામાં આવશે. વધુ નકલો મંગાવી શકશે નહીં. એ સંબંધમાં મંત્રીના સરનામે લખવું.

સસ્તા સાહિત્યની યોજના.

૧ શતાબ્દિ રમારક ગ્રંથ—(લાગટ રૂ. ૪ છતાં) કિંમત ... .. રૂ. ૨-૮-૦
ઈંગ્લીશ લેખો ૩૫ પાના ૧૮૮, હિંદી લેખો ૪૦ પાના
૨૧૩, ગુજરાતી લેખો ૫૮ પાના ૪૦૦, લગભગ ૧૫૦
ચિત્રો વિવિધ સામગ્રી ને સુંદર શોભન ચિત્રોયુક્ત આ
ગ્રંથ પ્રત્યેક જૈન ગૃહના શાશુગાર રૂ. ૫ છે.

૨ તત્વાર્થ સૂત્ર— ... .. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦
પ્રકાશકના વક્તવ્યથી આરંભી વિવેચનના વિષયાનુક્રમ સુધીમાં પાના
૧૪૭. તત્વાર્થ સૂત્રના વિવેચનમાં પાના ૧ થી ૩૬૦.
પારિભાષિક શબ્દકોષમાં પાના ૩૬૧ થી ૪૬૪.

૩ વીર પ્રવચન— ... .. કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦
૪-૧૦-૦

ઉપરના ત્રણ દળદાર પુસ્તકો માત્ર રૂ. ૨-૪-૦ માં દિવાળી સુધી આપવામાં આવશે, સીલકમાં હશે ત્યાં સુધી આ લાભ ચાલુ રહેશે.

બહારગામથી મંગાવનારે રેલ્વે પારસલથી મંગાવવા ઇષ્ટ છે. એ માટે રેલ્વે સ્ટેશનના નામ સહિત 'પુસ્તક સરનામું' અને પેકીંગ ખર્ચ આના છ મળી કુલ રૂ. ૨-૧૦-૦ મંત્રીના સરનામે મોકલવા.

તત્વાર્થ સૂત્ર મળવાના ઠેકાણા:—

શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા, ભાવનગર.
શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા, અંબાલા સીટી, પંજાબ.
શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય, વરદાણા,
પોસ્ટ બીજોવા, મારવાડ.
શ્રી આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ, આગરા.

પત્રવ્યવહારનું સરનામું:—

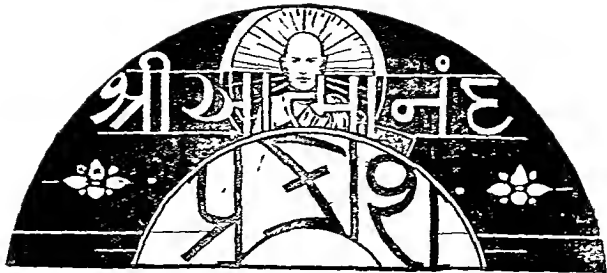
મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી

જો. મંત્રી.

શ્રી આત્માનંદ જૈન શતાબ્દિ ટ્રસ્ટ બોર્ડ

તાંબાકોટા, વહોરાનો જુનો માળો,

ચોથે દાદરે, સુબંધ નં. ૩.

पुस्तक : ३७ मुं : आर्य स. ४४ : वीर स. २४६५ : आश्विन :
 अंक : ३ ले : आ. श. स. ३ : विहंग स. १९८५ : नवम्बर :

प्रभु....स्तुति

(गम—वा मोहभङ्ग सैवाह्ना तम इतो)

- हे दयालु ! देवदेवाधि, दीनना हु.भ. हरनार ..(२)
- ऋषभ अनित संलन अलिन'हन, सुभति पद्म सुपासने वंदन,
 लोवादि तारुण्डा ... ..२..... हे दयालु १
- अद्र मुविधि शीतल श्रेयांस, वासुधैव कुटुम्बकम् अनंत,
 नानी शुचिभंडा . ...२..... हे दयालु २
- धर्म शान्ति कुंथु अर भस्त्रि, सुनिमुनत प्रभु यशस्वि वंदी,
 भायु तु'र पदसे ... ..३..... हे दयालु ३
- नमी नेमि पार्थ्वि निष्पदा, भद्रावीरस्वामी सुभडा कंठा,
 तारो भव'र पा... ..२..... हे दयालु. ४
- योनीस निनर लक्षित धातं, निशदिन "वीरसुत" शस्त्रु आहुं,
 वंदुं वार डग... ..२..... हे दयालु ५

संघची हुं'गरशी गोविंदल

દિવાળી

જન સમાજમાં પર્વોની પ્રવૃત્તિ કાંઈ ને કાંઈ હેતુસર જ થયેલી છે, અને તે પર્વો લૌકિક અને લોકોત્તર એમ બે પ્રકારે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં છે. પર્વ, એ નામમાં તો કાંઈ ફરક નથી, પરંતુ પર્વને ઉજવવાના પરિણામ અને પ્રવૃત્તિની ભિન્નતાના અંગે જ પૂર્વોક્ત બે પ્રકારોમાં બહેંચાઈ ગયા છે. લૌકિક પર્વોની ઉજવણીમાં સુખ્યત્વે કરીને ઇતર દિવસો કરતાં વધુ મોહ પેદા કરનાર, ચિત્તાકર્ષક અને મનોરંજક પાંચે ઇંદ્રિયોને પ્રિય એવા પૌદ્ગલિક પદાર્થોનો ઉપલોગ કરવામાં આવે છે. કદાચ કોઈ સમજીને ધર્મ-યુક્તિથી એ પર્વ ઉજવે તો પણ તે નિર્જરાના ઉદ્દેશથી તો નહિ જ, પણ પૂન્ય બંધાશે અને તેથી આ લોક તેમ જ પરલોકમાં સુખી થઈશું, ધન-સંપત્તિ, પુત્ર-કલત્ર આદિ ઐશ્વર્યતા મળશે એવી ભાવનાથી ઉજવે છે. ત્યારે લોકોત્તર પર્વોની ઉજવણીમાં સુખ્યત્વે કરીને ઇંદ્રિયપોષક પૌદ્ગલિક પદાર્થોનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે, વ્રત, જપ, તપ, નિયમ આદરવામાં આવે છે, નિર્જરાના ઉદ્દેશથી દરેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે.

આ લોકોત્તર પર્વ આત્માને લૌકિક-પૌદ્ગલિક અને તે પણ દુઃખને જ માની લીધેલા સુખોથી છોડાવીને લોકોત્તર-આત્મિક-સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી ઉજવવામાં આવે છે, અર્થાત્ કેવળ પુન્યબંધના ઉદ્દેશથી જ ઉજવાયલાં પર્વ તે લૌકિક પર્વ, અને

પુન્ય તથા નિર્જરા અથવા તો કેવળ નિર્જરાના હેતુથી ઉજવાયલાં પર્વ તે લોકોત્તર પર્વ અથવા તો સાચા લોકોત્તર પુરુષોને આશ્રયીને પ્રવૃત્તિમાં આવેલાં પર્વ તે લોકોત્તર પર્વ અને લૌકિક પુરુષોને આશ્રયીને પ્રવૃત્તિમાં આવેલાં પર્વ તે લૌકિક પર્વ.

દિવાળી પર્વ લૌકિક માર્ગમાં પણ ઉજવાય છે અને લોકોત્તર માર્ગમાં પણ ઉજવાય છે. આ પર્વ ઉજવવામાં કેટલીક ગાલા પ્રવૃત્તિ એક સરખી જણાવા છતાં બંનેનો ઉદ્દેશ તો ભિન્ન જ છે. લૌકિક માર્ગમાં શ્રી રામચંદ્રભાઈ ઉપર વિજય મેળવી સીતાજીને પાછી લાવ્યા તેની ખુશાલીમાં જનપદવાસીઓએ દીપકો પ્રગટાવી ઉત્સાહ મનાવ્યો ત્યારે લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રભુશ્રી મહાવીર નિર્વાણ પામવાથી લગ્ય સંસાર ઘણો જ શોકસ્ત થયો, અને એ સમયે પોતાના કાર્ય માટે ભેગા થયેલા કારી, કોશલ દેશના નવ મહંદ્ર અને નવ લિચ્છવી જાતિના અઠાર ગણ રાજાઓએ આહાર-પૌષ્ઠ કરી ઉદાસીલાવે ભાવ પ્રકાશ અસ્ત થવાના સૂચનરૂપ દીપકો પ્રગટાવી દ્રવ્ય ઉદ્યોત કર્યો ત્યારથી કારતક વદ અમાવાસ્યનો દિવસ દિવાળી પર્વ તરિકે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો.

આ પ્રમાણે લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં હવેથી તથા શોકથી દિવાળી પર્વ ઉજવવાની પ્રથા આવી આવે છે. આ પર્વ સર્વસાધારણ હોવાથી, તેમજ લૌકિક જનસમૂહ ગહોળા

પ્રમાણુમા હોવાથી લોકોત્તર પર્વ ઉજવવા-
વાળામાંથી કેટલાક અણબજુપણે અથવા તો
વ્યવહારિક સંબંધથી ભેડાયલા હોવાથી કેટ-
લેક અંશે લૌકિક પર્વની ઉજવણી ઉજવતા
દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અર્થાત્ હવેની ભાવનાથી
ઉજવે છે, ઇદ્રિયોને આહ્વાદ આપનાર ખાન-
પાન વસ્ત્રાભૂષણો વાપરી આનંદ મનાવે
છે; પરંતુ લોકોત્તર પુરુષોનું પર્વ લોકોત્તર
પ્રવૃત્તિથી ઉજવવામાં આવે તો જ સાચી રીતે
પર્વ ઉજવ્યું કહેવાય

આ લોકોત્તર પુરુષોની પ્રવૃત્તિ તેમના
ઉપામકો મારી રીતે જાણે છે. એ પુરુષો અહિ-
આના પૂરા પક્ષપાતી હતા, એમનો મુખ્ય
સિદ્ધાંત જીવમાત્રને જીવાડી સાચું જીવન તથા
સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવા-કરાવવાનો હતો, આત્મ
શુદ્ધિના ધાતક અને બાધક પૌદ્ગલિક ભોગો
પલોગને સર્વથા છોડી દઈને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા-
કરાવવાનો હતો, માટે આ દિવાળી પર્વમાં
એ લોકોત્તર પુરુષના સિદ્ધાંતાનુસાર યથા-
શક્તિ પ્રવૃત્તિ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે

લોકોત્તર પર્વ ઉજવનારાઓએ પર્વ
માત્રમાં આ વાત ઉપર લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ કે
પર્વ ઉજવવામાં પ્રથમ તો ઇદ્રિયોના વિપયોનું
ધાતક, આરભનું બાધક તપ કરવું જોઈએ,
જીવોને નિર્ભયતા આપનાર પાપવાળી પ્રવૃ-
ત્તિમાંથી નિવૃત્તિ મેળવી અભયદાન આપવું
જોઈએ, આત્માને પોષનાર અને ક્રમને શોષ-
નાર પોષધન્વતમા રહેવું જોઈએ, સર્વ અગોથી
નિવૃત્ત થઈને સર્વજ્ઞાના વચનોનું વાંચન અને
યથાશક્તિ પાલન કરવું જોઈએ, પર્વના દિવસે
સંસારમાં કેઈ થજી મારો જતું નથી જોવી
ભાવના અખડ રાખવા સમભાવી પુરુષોના
જીવનવૃત્તાંત વાચવા-વિચારવા જોઈએ, લોકોત્તર
પુરુષની જે અવસ્થાને આશ્રયીને પર્વ ઉજ-
વવું હોય તે ધ્યાન બહાર ન રહેવું જોઈએ.
આ દિવાળી પર્વ નિર્વોણની અવસ્થાને આશ્ર-
યીને ઉજવવાનું છે માટે નિર્વોણનું અનંતર
કારણ આરિત્રની મુખ્યપણે આરાધના કરવી
જોઈએ. આરિત્ર તથા આરિત્રી ઉપર બહુમાન
રાખી આરિત્ર પદ આરાધવું જોઈએ.

—આચાર્ય શ્રી વિજયકેસુરસૂરિજી મહારાજ

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રસિધ્ધ

પં. શ્રી ધર્મવિજયજીજી

[ગતાંક ૫૪ ૧૩ થી શરૂ ૧]

મોક્ષના મૂલ કારણભૂત સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે ઉપર જણાવ્યા મુજબ આયુષ્ય કર્મ સિવાય જ્ઞાનાવરણીયાદિ સાતેય કર્મોની સ્થિતિ અંતઃક્રોડાક્રોડીસાગરોપમપ્રમાણ થાય તે સાથે ખીજી સામગ્રીઓ પણ આ આત્માએ પ્રાપ્ત કરવાની છે. જેમ કર્મસ્થિતિની લઘુતા એ સમ્યગ્દર્શનગુણની પ્રાપ્તિનું કારણ છે તે જ પ્રમાણે સંનિપણું, વિશુદ્ધ દેશ્યાનો યોગ, અતિસમય અનન્તગુણવિશુદ્ધમાન પરિણામ, સાકારોપયોગ-અશુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓનો બંધવિરામ, શુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓનો બંધપારંભ, અશુભ પ્રકૃતિનો દિસ્થાનિક રસબંધ, શુભ પ્રકૃતિઓનો અતુસ્થાનિક રસબંધ અને તથાલભ્ય-ત્વદશાનો પારપાક ઇત્યાદિ અનેક કારણ-સામગ્રીઓ આ આત્માને ઉપલબ્ધ થાય છે ત્યારે જ આત્મા સમ્યગ્દર્શન ગુણને પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્ય બને છે.

અહિં એક બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે-સર્વ જીવોની જ્ઞાની ભગવંતની દૃષ્ટિએ જે અનંત સંખ્યા છે તે અનંત જીવો પૈકી અસુક જીવો ‘અલભ્ય’ છે અને બાકીના બધા જ ‘લભ્ય’ છે. જે જીવોમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા છે તે જીવોને ‘લભ્ય’ કહેવાય છે. જેઓમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા નથી તે જીવો ‘અલભ્ય’ છે. જીવોમાં વર્તતું લભ્યત્વ તથા અલભ્યત્વ અસુક વખતે ઉત્પન્ન થાય અને અસુક વખતે વિનાશ પામે એ પ્રમાણે સમજવાનું નથી, પરંતુ જીવોમાં રહેલું જીવત્વ જેમ અનાદિ પારિણામિક ભાવે છે તે પ્રમાણે લભ્યત્વ, અલભ્યત્વ એ અનાદિ પારિણામિક ભાવ છે. અલભ્ય ત્રણ

કાલમાં લભ્ય થાય નહિ, લભ્ય કોઈ પણ કાલે અલભ્ય થાય નહિ. કરકું મળને બલ-ધન્યનાદિ સામગ્રી મળવા છતાં જેમ તેનામાં કોમળતા આવતી નથી, મગજોલ પાણીને પુષ્કરાવર્ત મેઘને યોગ થવા છતાં તેનામાં અંકુરા ઉત્પન્ન થવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થતી નથી તે જ પ્રમાણે અલભ્ય આત્માઓને તીર્થંકર ભગવંત સરખી સામગ્રી ઉપલબ્ધ થાય તો પણ તેનામાં સમ્યગ્દર્શનાદિ આત્મિક ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા આવી શકતી નથી. ભૂતકાલની અપેક્ષાએ જે અનંત જીવો મોક્ષે ગયા છે, વર્તમાનમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે મોક્ષ માર્ગ ચાલુ છે અને ભવિષ્યમાં જે અનન્ત જીવો મોક્ષે જશે તે દરેક લભ્ય જ જવાના છે, પરંતુ અલભ્યની મુક્તિ થવાની નથી. અહિં એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે-“જેટલા લભ્ય તે દરેક મુક્તિગામી”. આવો નિયમ ન કરવો, પરંતુ ‘જે મોક્ષે જાય તે લભ્ય જાય’ એવા પ્રકારનો નિયમ સમજવો; કારણ કે અલભ્ય-વહારરાશિમાં એવા પણ અનંત લભ્ય જીવો છે કે જે લભ્ય હોવા છતાં આજ સુધી અવ્યવહાર-રાશિમાંથી વ્યવહારરાશિમાં આવ્યા નથી અને ભાવિ અનંત કાળ વ્યતીત થશે તો પણ અવ્યવહારરાશિમાંથી વ્યવહારરાશિમાં આવવાના નથી. ક્ષત્ર નામથી જ લભ્ય છે અને તે કારણથી જ તેવા લભ્ય જીવોના સમુદાયને શાસ્ત્રકાર મહારાજ નવજીએ ‘નતિલભ્ય’ તેરીકે ઓળખાવ્યા છે.

અલભ્યત્વ પણ અનાદિ અનન્ત છે. લભ્યત્વમાં નતિલભ્યત્વ અનાદિ અનંત છે પરંતુ લભ્યત્વ અનાદિ સાંત ભાંગે છે; કારણ કે જ્યારે આત્મા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે લભ્ય પણાને અંત થાય છે. એ હેતુથી જ શિદ્ધાંતોએ નોલભ્ય-નોઅલભ્ય કહ્યા છે.

* જીવત્વ-પારિણામિક ભાવ અનાદિ અનન્ત છે,

પ્રશ્ન:—ઉપર જણાવેલા નતિભવ્યોમાં ભવ્યત્વ છતાં જે મોક્ષપ્રાપ્તિ ન હોય તો ભવ્ય-પણાની સફલતા શું કહેવાય ?

ઉત્તર:—ભવ્ય અભવ્યની વ્યાખ્યામાં પ્રથમ જ કહેવાયું છે કે જેનામાં મોક્ષગમન કરવાની યોગ્યતા છે તેનું નામ ભવ્ય, અને જે જીવોમાં તે યોગ્યતા નથી તેનું નામ અભવ્ય નતિ-ભવ્યોમાં મોક્ષગમનની યોગ્યતાને નિવેદ્ય કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે જે સામગ્રી જોઈએ, સમ્યગ્ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની આરાધનાનો જે યોગ થવો જોઈએ તે યોગ તે નતિભવ્યોને કાળાંતરે પણ પ્રાપ્ત થતો નથી માટીમાં કુંભની યોગ્યતા હોવા છતાં કુંભ-કરિ-ચક્ર-દર્શક સામગ્રીનો સહયોગ મળે તો જ માટીમાંથી ઘડો બની શકે છે, તે પ્રમાણે ભવ્યાત્માઓમાં મોક્ષગમનની યોગ્યતા હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શનાદિ રતનત્રયીની આરાધનારૂપ સામગ્રીનો સદ્ભાવ હોય તો જ ભવ્યજીવો મોક્ષે જઈ શકે છે લવણસમુદ્રના તળીએ રહેલી જળાણ શિલાઓમાં મૂર્તિ થવાની યોગ્યતા હોઈ શકે છે, પરંતુ એ શિલા ન્યાં સુધી બહાર ન આવે, કારીગરો તેના ઉપર કામ ન કરે ત્યાં સુધી યોગ્યતા હોવા છતાં તે શિલામાંથી મૂર્તિ થઈ શકતી નથી, ગાઢ જંગલોમાં રહેલા માગના વિશાલ ઝાડોના થડમાં પાટડો થવાની લાયકી તો હોઈ શકે પણ સુતાર, કરવત વિગેરે સામગ્રીનો ન્યાં સુધી યોગ ન થાય ત્યાં સુધી તેમાંથી પાટડો ન થઈ શકે, એ પ્રમાણે ભવ્ય જીવો માટે સામગ્રીના સદ્ભાવમાં મોક્ષપ્રાપ્તિનો યોગ સમજવો, પણ ભવ્ય એટલે અવશ્ય મોક્ષે જાય જ તેવો એકાત નિયમ ન સમજવો, કિન્તુ જે મોક્ષે જાય તે ભવ્ય જ હોય તેવો નિયમ બરાબર છે

અભવ્યને તીર્થંકર ભગવંતો, કેવલી મહારાજોનો યોગ મળે તો પણ તેનામાં કોઈ દિવસ રતનત્રયી યોગ્ય પરિણામ થઈ શકતા જ નથી.

એરંડના થડને સુતાર, કરવત વિગેરે સર્વ સાધન-સામગ્રી મળે તો પણ તમાથી કોઈ દિવસ મોક્ષ અથવા પાટડો ન બની શકે, એમ અભવ્ય જીવોમાં તથાપ્રકારનો અનાદિ પારિણામિક અભવ્યપણાનો ભાવ છે કે તેનામાં તેવા સમ્યગ્-દર્શનાદિ યોગ્ય અધ્યવસાયો આવી શકતા જ નથી

પ્રશ્ન:—ભવ્ય, નતિભવ્ય અને અભવ્ય આ ત્રણેય પ્રકારના જીવોની યોગબાણ માટેનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર:—ભવ્યત્વાદિ ભાવો આત્માની સાથે અનાદિ સંબંધવાળા છે, જે બાબત એક વખત કહેવાયેલ છે, એટલે કેવલી પ્રમુખ વિશિષ્ટ જ્ઞાની સિવાય આ ભવ્ય છે કે અભવ્ય ? ઇત્યાકારક ચોક્કસ નિર્ણય ન થઈ શકે તથાપિ અમુક આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન છે કે કેમ ? તે બાબત માટે જ્ઞાની મહર્ષિઓએ શમભવેગાદિ સમ્યગ્-દર્શનના લક્ષણોનું જેમ નિરૂપણ કર્યું છે તે જ પ્રમાણે ભવ્ય અભવ્ય જીવોની પીછાણ માટે શાસ્ત્રકારોએ જુદા જુદા લક્ષણો બતાવેલ છે તેમાં જે આત્માને ‘હું ભવ્ય હોઈશ કે અભવ્ય ?’ એટલો પણ વિચાર આવતો હોય, તરજુતારણુ તીથાધિરાજ અનન્ત સિષ્યસ્થાન શ્રી શત્રુજય ગિરિરાજની ભાવપૂર્વક સ્પર્શનાનો યોગ મર્યો હોય તો તે આત્માઓ અવશ્ય ‘ભવ્ય’ હોય છે. અભવ્યોને ‘હું ભવ્ય છું’ કે અભવ્ય ‘એવો વિચાર કોઈ કાળે આવતો નથી, તેમજ તીર્થાધિરાજનું ભાવથી સ્પર્શન કરવાનો ઉત્તમ યોગ તેને સાપડતો પણ નથી નતિભવ્ય માટે તો પ્રથમ જ કહેવાયું છે કે જે આત્મા ભવ્ય હોવા છતાં અનાદિ કાળથી અવ્યવહારસાક્ષિમાં જ જન્મ-મરણની પરંપરા કરનારો છે અને અનન્ત કાળ સુધી ત્યાં જ જે રહેવાનો છે, અવ્યવહાર-સાક્ષિમાંથી જે કોઈ પણ કાળે અનન્ત પુદ્ગલ-પરાવત ન વ્યતીત થવા છતાં પણ વ્યવહારસાક્ષિમાં આવવાનો નથી તેવા આત્માઓ નતિભવ્ય તરીકે

ઓળખાય છે. ભવ્યપણાની સાથે જે જીવો વ્યવહારરાશિમાં આવેલા હોય તેઓ કાળાંતરે પણ અવશ્ય મોક્ષે જનારા છે. જ્યારે એક જીવ વ્યવહારરાશિમાંથી મોક્ષે જાય છે ત્યારે અવ્યવહારરાશિમાંથી એક જીવ વ્યવહારરાશિમાં આવે છે. વ્યવહારરાશિના જીવોની સંખ્યા સદાકાળ એક સરખી રહે છે. અવ્યવહારરાશિમાંથી ઉપર જીવ્યાંથી પ્રમાણે વ્યવહારરાશિમાં જીવો આવતા જાય છે જો પણ અનન્તાનન્ત જીવોથી ભરેલા એ અવ્યવહારરાશિના જીવોની જે અનન્ત સંસારવાળી સંખ્યા છે તેમાં ફારફેર થતો નથી. સર્વથી અભવ્ય જીવોની સંખ્યા (ચોથા અનન્તે) અદ્ય છે, તેના કરતાં સિદ્ધ ભગવંતો અનન્ત-શુણ (પાંચમે અનન્તે) છે અને તે અપેક્ષાએ ભવ્ય જીવો અનન્તશુણ (આઠમે અનન્તે) છે.

પ્રશ્ન:—અવ્યવહારરાશિ અને વ્યવહારરાશિ એટલે શું ?

ઉત્તર:—એકેન્દ્રિય, બેઠેન્દ્રિય, તેઠેન્દ્રિય, ચિરિન્દ્રિ અને પાંચેન્દ્રિય એ પાંચ પ્રકારના સંસારી જીવોમાં બેઠેન્દ્રિયાદિ સર્વ જીવો બાહર છે અર્થાત્ ચર્મચક્ષુથી બેઠે શકાય તેવા છે, જ્યારે એકેન્દ્રિય જીવોના પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચે વિભાગોમાં સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બે વિભાગો છે. જે જીવોનાં શરીર એક-બે-સો-હજાર-સંખ્ય કે અસંખ્ય ભેગા થવા છતાં ચર્મચક્ષુને દૃષ્ટિગોચર ન થઈ શકે તે જીવો સૂક્ષ્મ છે અને જે જીવોનાં શરીરો એક, બે, સો, હજાર, ચાલત સંખ્ય કે અસંખ્ય ભેગા થવા છતાં પણ ચર્મચક્ષુથી દૃષ્ટિગોચર થઈ શકે તેવાં હોય તો તે જીવો ‘બાહર’ કહેવાય છે. તેમાં પણ જે (એકેન્દ્રિય) વનસ્પતિ છે તેના પ્રત્યેક અને સાધારણ એવા બે ભેદો છે. જે જીવો પોતાના સ્વતંત્ર શરીરવાળાં હોય અર્થાત્ એક જીવ અને એક શરીર એવી વ્યવસ્થાવાળાં હોય તે પ્રત્યેક વનસ્પતિ કહેવાય, અને જે એક શરીરમાં અનન્ત

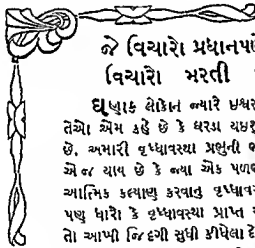
જીવો રહેતા હોય તે સાધારણ વનસ્પતિકાય કહેવાય. કેરી, કારેલું, ઝમરૂખ, દાદમ વિગેરે પ્રત્યેક વનસ્પતિ છે, જ્યારે બટાકા, સકરીઆ, સૂરણ, આદુ, લીલી હળદર, મૂલાના કંદ વિગેરે અનન્તકાય સાધારણ વનસ્પતિ છે. ઉપર જીવ્યાં વેલા વનસ્પતિના સાધારણ અને પ્રત્યેક એ બે વિભાગોમાં પ્રત્યેક વનસ્પતિ બાહર જ હોય છે, જ્યારે સાધારણ વનસ્પતિના સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બન્ને વિભાગો છે. સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ કહો અથવા સૂક્ષ્મનિગોદ કહો તે બન્ને સરખું છે, કારણ કે સાધારણ વનસ્પતિમાં નિગોદનો વ્યવહાર શાસ્ત્રકારોએ કરેલો સ્થળે સ્થળે બેવાય છે. ઉપર જીવ્યાંવેલ જે સૂક્ષ્મનિગોદ તે સૂક્ષ્મનિગોદમાં જ જે આત્માઓ અનાદિ કાળથી જન્મ-મરણ કરતા આવ્યા છે, એક પણ વખત જે આત્માઓએ ‘બાહર’ એવો વ્યવહાર અથવા પૃથ્વીકાય ઇત્યાકારક વ્યવહાર પ્રાપ્ત કર્યો નથી, તે જીવો અવ્યવહારરાશિવાળા ગણાય છે. કોઈ આચાર્યમહારાજોનો આ મત છે જ્યારે કોઈ આચાર્યમહર્ષિઓ એમ પણ ફરમાવે છે કે અવ્યવહારરાશિમાં એકલી સૂક્ષ્મનિગોદ ન ગણવી પરંતુ પૃથ્વીકાયાદિ પાંચે સૂક્ષ્મની ગણતરી કરવી, અર્થાત્ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાય, સૂક્ષ્મઅપ્કાય, સૂક્ષ્મતેઉકાય, સૂક્ષ્મવાયુકાય અને સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાય (સૂક્ષ્મનિગોદ) એ પાંચે પ્રકારની સૂક્ષ્મનિકાયમાં જ જે અનન્ત આત્માઓએ અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્તન વ્યતીત કર્યાં છે, હજી સુધી એક પણ વખત બાહરનો વ્યવહાર જેઓમાં પ્રાપ્ત થયો નથી એટલે કે અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્તન સુધી સૂક્ષ્મમાં અને સૂક્ષ્મમાં જ જેઓએ જન્મમરણની અનન્ત પરંપરાનો અનુભવ કર્યો છે તે જીવોને અવ્યવહારરાશિવાળા કહેવાય છે.

એ (બન્ને મત પ્રમાણે) અવ્યવહારરાશિમાંથી એક વખત પણ જે આત્મા બાહરપણામાં

(અથવા પ્રથમ મત પ્રમાણે સૂક્ષ્મ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુમા) ઉત્પન્ન થયેલ છે તે વ્યવહારશાશિવાળો ગણાય છે એક વખત બાહરનો થયા - બાહ પશુ સૂક્ષ્મનિગોદમા પુન તે આત્માની ઉત્પત્તિ થાય તો પશુ તે વ્યવહારશાશિવાળો જ ગણાય છે અને પુન સૂક્ષ્મ નિગોદમા ગયેલો તે આત્મા છેવટ અસંખ્ય પુદ્ગલપરાવર્ત થયા બાદ ફરીથી અવસ્થા બાહરમા આવે છે, પરંતુ અવ્યવહારશાશિવાળાની માફક અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્તન સુધી સૂક્ષ્મમા રહેતો નથી કાયસ્થિતિ પ્રકરણમા આ બાબત સ્પષ્ટ કરેલ છે

આ બધી ય વાત તો પ્રાસંગિક થઈ, હવે આપણે મૂલ વાત ઉપર આવીએ. સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા ભવ્યમા જ હોય છે.

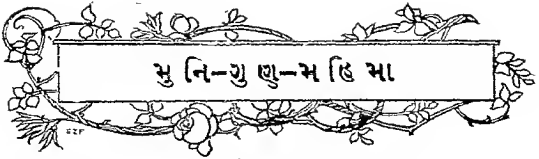
ભવ્યાત્મા ન્યારે છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્તનમાં પ્રવેશ કરે, તથા ભવ્યવદશાનો પરિપાક થાય અને ક્રમશઃ અપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલો જ વધુમા વધુ સંસાર અવશેષ રહે ત્યારે જ તે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અભવ્ય તથા ભતિભવ્યમા આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતી નથી ભતિભવ્યને તો અવ્યવહારશાશિમાથી બહાર આવવાનો અવકાશ જ નથી, ન્યારે અભવ્ય જીવ સંસાર ચક્રમા રણકપટી ફરતા વિવિધ દુષ્ટોનો અતુલવ કરવાપૂર્વક અકામ નિર્જ્ઞાના થોગે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા માટે સિદ્ધાન્તકારોએ યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્ત નામના ત્રણ કંઈકો જે બતાવેલા છે તેમા પ્રથમ યથાપ્રવૃત્ત કરણની હદ સુધી પણ અભવ્ય જીવ કોઈ વાર આવી પહોંચે છે. (ચાલુ)

જે વિચારો પ્રધાનપણે ભોગવાતા હોય તે જ વિચારો મરતી વખતે ઊભા રહે છે.

ઘણાક લોકોનું ન્યારે ઇશ્વરભક્તિ કરવાનું કહેવામા આવે છે ત્યારે તેઓ એમ કહે છે કે ધરમ યજ્ઞશુ ત્યારે અમારે પ્રભુની ભક્તિ કરવાની છે. અમારી વૃધ્ધાવસ્થા પ્રભુની ભક્તિમા ગાળીશુ આમા આશ્ચર્ય તો એ જ યાય છે કે ન્યા એક પળભરનો પણ નિઃશ્ચીનો મરોસો નથી ત્યા આત્મિક કલ્યાણ કરવાનું વૃધ્ધાવસ્થા પર છોડી દેવામા આવે છે તેમ છતાં પણ ધારો કે વૃધ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થઇ તો તે વખતે ઇશ્વરભક્તિ કરવી, એ તો આખી નિઃશ્ચી સુધી કીધેલા દેહાધ્યાસનું, અહ કારનું અને સર્વ પાપમય વૃત્તિઓનું એકું ભોજન ઇશ્વરને અર્પણ કરવા જેવું છે. આખી નિઃશ્ચી તો સ્વાર્થી ઇચ્છાઓ અને લાલચોને પોષવામા ગાળવી અને પ્રભુભક્તિ માટે વૃધ્ધાવસ્થા નક્કી કરી રાખવી એ પ્રભુની મફકરી નહિ તો બીજું શું ? આવી ભક્તિ કરી પ્રભુને હેતરવા જતા પોતે જ હેતરાય છે, કારણ કે જે મનુષ્યોએ આખી નિઃશ્ચી સુધી જે અશુભ કામનાઓ અને સંકલ્પો કર્યાં હોય અને જે જે વિચારો એના જીવનમા પ્રધાનતા ભોગવતા હોય તે જ વિચારો મરતી વખતે આવીને ઊભા રહે છે અને તે ધોરણે તેને જન્મ લેવો પડે છે એ એક કુદરતી નિયમ છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

૨૦ મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

મુનિશ્રી એ પંચ પરમેશ્વરો પાંચમું અંગ છે. અત્યારે અરિહંત તથા કેવળી લગવંતોનો અભાવ હોવાથી તે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. તેઓ નિઃસ્પૃહી રહી કોઈ પણ બંધનની સંસારી લોગાકાંક્ષા રાખ્યા સિવાય શુદ્ધસ્થિના આપેલા આહાર ઉપર જ પોતાની કુક્ષી ભરી ને યથાયોગ્ય તપશ્ચર્યા કરી, પોતાની ઇંદ્રિયોને કળજે રાખી, ભવ્ય જીવોને જૈનાગમની વાણી સંભળાવી, શ્રાવક, શ્રાવિકા તથા અન્ય બંધુઓને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવી તેઓને ખરા માર્ગે દોરે છે. તેમના ઉત્તમ શુભો સુગંધી પુષ્પની માફક બીજા જીવોને આકર્ષક થઈ પડે છે. તેવા પવિત્ર મુનિશ્રીઓ જ્યારથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે ત્યારથી છકાયને અભયદાન આપ્યું છે, ચાર કપાયને જલાંજલિ આપી છે, પાંચ ઇંદ્રિયોને કળજે

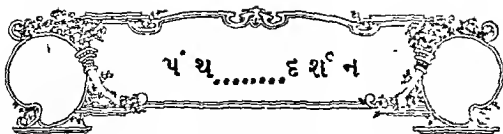
રાખી છે, પાંચ સમિતિ, ત્રણ શુષ્કિતને સાથે બેસી છે જેને પ્રવચનની માતા સમાન માની દશ પ્રકારનો અતિધર્મ સ્વીકારી, ક્ષમા, સરજતા, ક્રોધમળતા, નિર્દોષતા, તપ, સંયમ, સત્ય, અક્રિયતા, બ્રહ્મચર્ય, મનની પવિત્રતા સ્વીકારેલી છે. પાંચ મહાવ્રત અને છઠું રાત્રિ લોગન વિરમણવ્રત સ્વીકારી તેને પાળવા સિંહ સમાન ઉદયમવંત થયા છે, એવા પવિત્ર મુનિશ્રી પોતાની માતાને રત્નગર્ભા તરીકે ગણાવી, પોતાના સાત કુલોની કીર્તિને દીપાવનાર તરીકે ગણાયેલા છે. પિતા કરતાં પણ ધર્મપિતાને અધિક ગણી, સદૃશ રુની ચરણસેવા રાત્રિદિવસ કરવા પોતાનું ચિત્ત લગાડ્યું છે તેવા મહાન્ મુનિશ્રીના દર્શનની, તેમના આચરણની, તેમના વિહારસ્થળની ખબર બાંધવા કયો ભવ્ય જીવ ઉત્સાહવંત નહીં થાય?

કાવ્ય

નમું જિનને ચિત્તમાં શાંતિ યાવા,
ગતિ ચાર છોડી શિવસ્થાન જાવા;
થવા નષ્ટ અવિરતિ મોહ જે છે,
સહુ સશુભી “લક્ષ્મીસાગર” કે છે. ૧

નથી મુજમાં કાંઈ તો જ્ઞાનવૃદ્ધિ,
નથી મુજમાં શુભની કાંઈ ઋદ્ધિ;
મહાન્ પુરુષોના કદી શુભ ગાતા,
યશે મુખ મને શુભી આપ યાતા. ૨

લેખક—ચોકસી

અખંડિત પૂજના અનુસધાનમાં યોગિ-
રાજ આનંદધનજી મહારાજ શ્રી રૂપમદેવના
સ્થાનમાં બીજા તીર્થ કર શ્રી અલિતનાથને
ઉદ્દેશી વિચારમાળામાં આગળ વધે છે એ
વેળા પોતે જેને માધ્ય માન્યું છે અને જેના
ચારુ યોગ્ય આલણન ગ્રહણ કરીને માધના
આરણી છે એ આલણન સમાન પોતે કેવી
રીતે યથ શકે ? પોતાનામાં એવી કંઈ ન્યૂન-
તાઓ મોજુદ છે અને એનો અભાવ બીજા
તીર્થપતિમાં કેટલી હદે અને કેવા પ્રમાણમાં
દૃષ્ટિગોચર થાય છે, એ સર્વ પ્રકારની આત-
રિક મનોભૂમિમાં તારવણી કરતા જે મહદ્
અંતર પ્રથમ નજરે દેખા દે છે તે નિમ્ન
શબ્દોમાં આલેખે છે.

જે તહે' જિત્યા રે, તેને હું' છતીયો રે
પુરુષ કિશ્યુ' મુજ નામ ?

અર્થાત્ સંસાર પરિભ્રમણના મુખ્ય
કારણરૂપ—જેમ ક્ષણ-કૂલ-પાનથી લચી પડેલા
વિશાળ વૃક્ષને સર્વ પ્રકારનું પોષણ ભૂગર્ભમાં વિ-
સ્તરેલા મૂળીયાદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે તેમ—કષાય-
જ છે, એની આંત્રીઘટીમાં અટવાનાર આત્મા—
એનાથી પરાજય પામનાર જીવ-યોગશી લક્ષ
યોનિરૂપ આ વિશાળ ભવસાગરમાં એવી રીતે
ઉછાળે ચડે છે કે પછી એ હિલોળાની વિવિ-
ધરંગી અથડામણમાં સ્થિરતાનું બિંદુ એકદમ
પ્રાપ્ત કરી શકતો જ નથી. એ જાધાના કારણમાં
પેલા કષાયો જ ભાગ ભજવતા હોય છે.

અલિતનાથ એ કષાયોની જાળ છેદીને
ખહાર નિકળી ગયા એટલે નર મટી નાથ
થાય અને એની જાળમાં આ આત્મા ફસાયો
એટલે પુરુષ હોવા છતાં પુરુષાતન ક્ષય થવાથી
પથ જાઓ તેથી જ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો કે—હું તો
પુરુષ કયા પ્રકારે કહેવાક ? પુરુષાર્થ દેખાડ્યા
વગર એ દશા કેવી રીતે સંભવે ? અને કારણ
તરફ દૃષ્ટિ પડતા અતરનાદ બેઠે છે. પોતે
વસ્તુસ્વરૂપ પારખવામાં કદેલી ભૂલ જણાય
છે, એથી ઉચ્ચરાય છે કે—

ચરમ નયણ કરી મારગ જોવતાં રે,
ભૂદયો સપલ સંસાર;
જેણે નયણે કરી મારગ જોધયે રે,
નયણ છે દિવ્ય વિચાર.

ચામડાના ચમુ યાને ગાદા દૃષ્ટિદ્વારા સો
કોઈનો તોલ કરવામાં સંસારની ભૂલભૂલામણી
સખત થાપ ખવડાવી, આંતરિક દૃષ્ટિ યાને
જેનો ઉદ્દેશ 'દિવ્યચક્ષુ' તરિકે કરાયો છે એ
વગર ચોદ રાજલોકમાં સમાયેલી પદાર્થચૃષ્ટિનો
સાચો ખ્યાલ ન આવી શકયો. વસ્તુને વસ્તુ-
સ્વરૂપે ન જોઈ શકયો. કેવલ બાહ્ય દેખાવોથી
ઉપરછદ્દા આડબેરોથી—થોડા પુસ્તકીયા
જ્ઞાનના ઘમડથી—તણાયો એટલું જ નહિ પલુ
એના ઝોળે ચઢી ક'ઈ ક'ઈ વાતો લગપલગ
વિનાની લવી નાખી ! કષાયજનિત નિશામાં
એ પાછળ કેટલી સચ્ચાઈ છે, અથવા તો
એમાં રહસ્યની રેખાનો અંશ સરખો છે કે

કેમ ? એ વિચારવા પણ થોડાંયે નહીં. માની લીધેલી આવડતનાં ભેરે-સર્વ કંઈ વિદ્યતા મેળવી લીધી છે એવી અહંતાના ટેકે-જાત-જાતની મથામણ કરી વાળી. એ બધાનો જરા ઠંડકથી વિચાર કરતાં-એની સામે અજિત પ્રભુએ લીધેલા માર્ગની સરખામણી કરતાં શું જણાય છે તે નીચેની લીંટીઓ સ્વતઃ જણાવે છે.

પુરુષ પરંપર અતુલ્ય બેવતાં રે,
અધોઅધ પુલાય;
વસ્તુ વિચારે ભે આગમે કરી રે,
ચરણ ધરણ નહીં થાય.
તર્કવિચારે રે વાદપરંપરા રે,
પાર ન પહોંચે કોય,
અભિમત વસ્તુ વસ્તુગતે કહે રે,
તે વિરલા જગ ભેય;

જાની પુરુષના અભાવે છદ્મસ્થાની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની થાય છે ? ધર્મના નામે કેવા ઢોકાસલા મલાવાય છે ? અને વાદવિવાદની કેવી હોડ અદરાય છે ? એનો યોગિરાજે ઠીક નિચોડ દુકા શબ્દોમાં કહાડ્યો છે. વસ્તુ-સ્વરૂપનું યથાર્થ ધ્યાન કરનાર તો કોઈ વિરલ જડી આવે છે એમ દર્શાવી સાચે જ માત્ર તેમના સમયમાં ચાલતી પરિસ્થિતિના આગે-હૂબ દર્શન કરાવ્યા છે એટલું જ નહિ પણ તે દ્વારા જે આગાહી કરી છે એ ઉપરથી કહી શકાય કે વર્તમાનકાળમાં વિચરતાં આપણા માટે અને ભવિષ્યકાળમાં થનાર નવી પ્રજાને માટે એક લાલખત્તી ધરી છે. ધર્મશાસ્ત્રો એ આત્મઉત્થતિને અર્થે છે. એમાં દર્શાવાયેલા રહસ્યો તો એ દૃષ્ટિએ ભીડેલ કરનાર ગણુગ્રીના મહાત્માઓ જડી આવે છે. એ સુદો જરા પણ લક્ષ્ય બહાર ન જવા દેતાં સમભાવથી, ધીરજથી અને પવિત્ર વસ્તુનું

વારંવાર પારાયણ કરવાને બદલે જેઓ આને એને લડતના હથિયાર તરિકે વાપરે છે કિંવા એના નામે બેલગામ વાગ્યુદ્ધ છાપાઓની કટારોદ્ધારા ચલાવ્યા રાખે છે એ કેટલું અત્યુચિત છે અને પહેલી તકે એના પરથી હાથ ધોઈ નાંખવા જેવું છે તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આપે છે.

ઉપરાંત વધુ ચીમકી તો એવા વર્ગને આપે છે કે જે પદ્ધતિસરની ચર્ચા ભૂલી કેવલ મન-ગમતા વિતંડાવાદમાં અહિંનિશ મશગૂલ રહે છે અને સ્વચ્છંદતાથી શાસ્ત્રોના નામે ફેકો-લોણ ચાને બકવાદ કર્યા કરે છે. ન્યાયપુર-સ્સરની ચર્ચા, પ્રમાણુની વળુઆતદ્વારા વિમર્શ-પરામર્શ કે સપ્તભંગીના નિયમે પ્રત્યેક વાતના સમન્વયને એ ખિલકુલ નકારતા નથી. દરેક વાતને કસી ભેઈ કે પ્રત્યેક તત્ત્વને ચકાસી ભેઈ એટું યથાર્થ તોલન કરવાના શિષ્ટ પુરુષ નિર્મિત બંધારણથી એ જરા પણ વિચલિત થવાનું કહેતા નથી. તેમનો મુખ્ય અને અતિ મહત્ત્વનો વાંધો તો એ વર્ગની સામે છે કે જે વર્ગ દલીલોતું દીવાળું કાઢી, ન્યાય-પ્રમાણ-પૂર્વકની વિચારણાને બંભાતી તાણું દબું, કેવલ ગદ્દા પુચ્છ પકડી પોતાના મતવ્યને થેદ કેન પ્રકારેણ સિદ્ધ કરવાનો જ વ્યવસાય રચી કારી બેઠો છે. અધશ્રદ્ધાના પડલ ભેઈ જેને સમતાથી લાંબી નજર કરવાની કે ધીન-જથી વિચારવાની કંઈ પડી જ નથી એને માટે નિરત લીંટીઓ ખરેખર ખરાબે ચઢતા નાવને જેમ દીવાદાંડી લોભિયાની ગરજ સારે છે તેમ ભ્રાધા માર્ગે અટવાઈ રહેલાને સન્માર્ગદર્શક લોભિયાની ગરજ સારે છે.

કારણ યોગે હો કારજ નિપજે;

એમાં કોઈ ન વાદ;

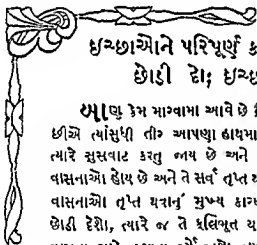
પણ કારણ વિણ કારજ સાધિયે,
એ નિજ મન ઉન્માદ.

‘ થોડું લખ્યું ’ ઘણું કરીને વાંચ્યો ’
એ જેમ પત્રના સારભૂત છે તેમ ઉપ-
રની કડી જુદા જુદા મતમતાંતરે વચ્ચે
પ્રવર્તી રહેલ સમરાંગણનું નિવારણ કરવાની
એક સામાન્ય મર્યાદા છે. એ મર્યાદા સ્વીકારી
જો વિચારક યા જિજ્ઞાસુ છિન્નસિન્ન પંથનું આપ
કહાડશે, તો આપોઆપ કોની પસંદગી કરવી
એ તેને જડી આવશે અલગત, એમ કરવા
સારુ ઉતાવળ કામ નહીં લાગે, તેથી જ સમા-
સિનો સૂર કહાડતાં, ચોગિરાજ ઉચ્ચારે છે કે
અજિત પંથની પ્રાપ્તિ સારુ મે ધીન અજિત

જિનનો પદ્ધતો પદ્ધતો છે અર્થાત્ એમણે દશો
વેલો માર્ગ સ્વીકાર્યો છે અને એનો ધરાબર અ-
ભ્યાસ કરવા અર્થે ‘ કાળની મર્યાદા ’ અર્થાત્ એ
માટે જોઈતા સમય સુધી ધૈર્ય ધરવાનું નક્કી કર્યું
છે એ આશાના દોર પર મુસ્તાક ગ્લી અભ્યાસ,
વિચારણા ને મંથનચાલુ રાખવું એ નિર્ધાર છે.

આમ ‘ અખડિત પૂજા ’ અને ‘ પંથદર્શન ’-
રૂપ પગલા પછી ત્રીજું ‘ પગલું ’ કયું આવે એ
ત્રીજા જિનના સ્તવનમાંથી શોધવાનું છે. એ
તરફ ડગ બરીએ તે દરમિયાન નીચલું વાક્ય
અસ્થાપિતપણે રચ્યા જવાનું છે.

‘ કાળ લખિય લહી પંથ નિહાળશું ’

ધ્રુવછાએને પરિપૂર્ણ કરવી હોય તો ધ્રુવછાએને
છોડી દો; ધ્રુવછાએનો ભોગ આપો.

આણુ કેમ માગવામા આવે છે ? ન્યા સુધી ધનુષ્માની દોરી ખેંચી રાખીએ
છીએ ત્યાંસુધી તોગ આપણા હાથમા જ રહે છે ન્યારે તેને છોડી દઈએ છીએ
ત્યારે સુસવાટ કરતુ નય છે અને યત્રનું હૃદય ભેદે. તમારામા દરેક નતની
વાસનાઓ હોય છે અને તે સર્વ તૃપ્ત થાય એવી તમારી ધ્રુવછા હોય છે, પણ મર્વ
વાસનાઓ તૃપ્ત થવાનું મુખ્ય કારણ પ્રથમ સમજી લો. ન્યારે તમે વામનાને
છોડી દેશો, ત્યારે જ તે ક્ષિયત થશે. વાસનાને ન્યાંસુધી ખેંચી રાખશો,
વાસના માટે જખના કર્યે જશો, યુર્થાકરશે ત્યા સુધી ખીજના હૃદયમાં પ્રવેશ
કરશે નહિ મુખને શોધવા જતા મુખનો જ વિનાશ થઈ જશે પપૈયાની
પાણીની શોધ ન-જખના જ તેને પાણીથી વચિત રાખે છે. આ વર્ષોન્નતુના
પક્ષી જેવી રિયતિ ન થવા દેશો તમારી ધ્રુવછાઓ છોડી દો અને તેને
ઓળગી નાઓ એટલે તમને જમણી શાંતિ, તાત્કાલિક વિશ્રાંતિ અને મર્વ
કામનાઓની પૂર્તિ થશે ધ્રુવછાઓનો ત્યાગ કરી નિરંપ્રદ જનશે ત્યારે
તમારી મકળ કામનાઓ સિદ્ધ થશે, અને ત્યારે જ તમારા તૃપ્ત્યુના પાત્ર
તમારી સેવા-પૂજા કરશે. ‘ વાસનાઓનો ત્યાગ કરો ’ એ કહેવા માત્રથી જન-
વાનું નથી. કહેવું સહેલું છે પણ કરવું વિકટ છે, છતાં આચરણમા મૂક્યા
વિના સિધ્ધિ નથી.

—સ્વામી રામતીર્થ

અભયંકર નં.૫નું અદ્ભુત ચરિત્ર

[ગતોંક પૃષ્ઠ ૪૬ થી ચાલુ]

સં. ગાંધી.

રાત્રિ સમયે રસ્તે ઓળંગતા તે પરાક્રમી રાજાએ વનના કોતરમાંથી આવતો કોષ્ઠક કરુણ સ્વર સાંભળ્યો. તે અવાજને અનુસારે દયાળુ ચિત્તવાળા તે રાજાએ જાદવી ગિરિગુફામાં પ્રવેશ કર્યો. તે વિશાળ ગુફાના મધ્યભાગમાં નિરીક્ષણ કરતાં તેણે કુંડાનાં અગ્નિથી જ્વલત્વત્વમાન એક મંડળ જોયું. તે સમયે, પોતાના બંને ગોઠણ વચ્ચે વીખરાયેલા વાળવાળા મુખકમળને સ્થાપન કરેલી, અતિશય ભય તેમજ શોકને અંગે કંતિવિહુણા શરીરવાળી, રાહુથી ઘેરાતા ચંદ્રની માફક ઉગામેલા ખડ્ગવાળા યોગીવડે ભયંકર આંખથી જોવાતી, કરવીર(કરેણ)ની માળા તેમજ રાતા ચંદ્રનથી લેપાયેલ, જાણે આપને લીધે સ્વર્ગથી બ્રહ્મ થયેલ ઇંદ્રપુરીની લક્ષ્મી સરખી નવચૌવનવાળી એક સ્ત્રીને તે મંડળની નજીક જોડેલી અને વારંવાર નીચે પ્રમાણે વિલાપ કરતી તે રાજાએ જોયું. “દુષ્ટ હૃદયી આ ચંડાળના મુખમાંથી મને બચાવી શકે તેવી ધીર વ્યક્તિથી શું આ ત્રણ જગત્ત શન્ય બની ગયું? અરે! ત્રણ જગત્તનું પ્રતિપાલન કરવામાં સમર્થ પૂજ્ય ધર્મરાજ પણ ભાગ્યહીન મારા માટે ખરેખર પ્રતિદૂળ બન્યા જણાય છે. હે સૂર્યદેવ! આપના ચરણ-કમળમાં વારંવાર પ્રણામ કરીને પ્રાર્થું છું કે જગત્તા તેવરૂપ આપ મારા માટે કોષ્ઠ રક્ષક પુરુષને યુગ્મો-મોહકો-શોધી કાઢો.” ઉપર પ્રમાણેના વિલાપ સાંભળીને વિશ્વપ્રકાર માટે જ જેમણે દીક્ષા સ્વીકારી છે તેવા તે રાજાએ તરવાર ધારણ કરતાં તે યોગીન્દ્રને રોષપૂર્વક કહ્યું કે-“હે મહાત્મન! લક્ષ્મીના શુભ ચિહ્નોનવડે અલૌકિક કાંતિવાળી અને કદાચર આપની દેહકૃતિ, આપ માત્ર યોગી જ હો તેમ સૂચવતી નથી. હે ધર્મી પુરુષ! ઉભય શોકને અહિતકારક આવું આ કાર્ય મુખદ્વારા જાણેથી બોલવા યોગ્ય પણ નથી,

તો તમારા જેવાથી તેનું આચરણ તો થાય જ કેમ? કુપથગામી મુસાફરોને સત્ય માર્ગે વાળનાર સંત પુરુષો જ છે તો તે પોતે કુમાર્ગે ડગલું પણ કેમ ભરી શકે? હે યોગીશ્વર! આ સ્ત્રીને જીવિતદાન આપનાવડે કરીને અને આવેલા અતિચિરૂપ મારો આતિથ્યસત્કાર કરવો તમને ધટે છે; અર્થાત્ જો તમે મારો આતિથ્યસત્કાર કરવા ઇચ્છતા હો તો આ સ્ત્રીને મુક્ત કરો.” એટલે તે સ્ત્રીના મરતક પ્રદેશથી ખેંચી લીધેલ કણિવડે અભયંકરને જોતાં તે સાહસિક યોગીએ કહ્યું કે-“ત્રણ જગતને પવિત્ર કરનાર આવા સુંદર ચારિત્ર અને મનોહર શરીરથી તું ચક્રવર્તી જેવો દેખાય છે, તો આ કાર્યમાં મારી પ્રવૃત્તિનું કારણ સાંભળ; કારણ કે તમારી જેવા પુણ્યાત્માઓ કોને વિશ્વાસપાત્ર નથી બનતા?

જે આ ગિરિશિખરોથી જાણે આકાશને કોળિયો કરી જવા માંગતો હોય તેવો અતિ વિશાળ વૈતાલ્ય નામનો પર્વત છે. ત્યાં ઉતરજેણીના વિદ્યાધર રાજાનો હું પુત્ર છું. મેં વંશપરંપરાથી ચાલી આવેલી અપરાજિતા નામની વિદ્યા સાધવાનો આરંભ કર્યો. તે પ્રકારે તેના એકાગ્ર ધ્યાનથી અવધિ (સમય) પૂર્ણ થયા પહેલાં જ તે વિદ્યાદેવી મને સિદ્ધ થઈ અને જોલી કે-“હે પુત્ર! હું તારી સેવાથી પ્રસન્ન થઈ છું. મારી આજ્ઞાથી દરીને ઉતરક્રિયા કરવાને તું લાયક છો, તો બીજી લક્ષણવાળી કોષ્ઠ સ્ત્રી અથવા અદ્ભુત પરાક્રમી પુરુષને અગ્નિકુંડમાં હોમીને તું શ્રેષ્ઠ વરદાન માગી લે. અગર જો મારા વચનનો તું અનાદર કરીશ તો તારા મરતકના હજારો દુકડા થઈ જશે.” આ પ્રમાણે કહીને તેણીના અંતર્યામિ થવા પછી તે કાર્યની સિદ્ધિ અર્થે ભટકતો ભટકતો હું સિંહપુરનગરીના સ્વામીની આ કન્યાને બીજી

લક્ષણવાળી નેહીને અહીં ઉપાડી લાવ્યો છું. હે મહાત્મન! આ સ્ત્રીના પ્રાણોત્તર રક્ષણ કરવામા તત્પર અને પારકાના કાર્યને વિનાશ કરનાર તમે મારી વિદ્યાસિદ્ધિમા કેમ અંતરાયબૃત્ત યાચ્છો છો ? હે વિવેકશાળી ! જો આ સ્ત્રીનું જીવિત તમને મૃદુ છે તો પૃથ્વીનું પાલન કરનાર મારા જેવા રાજની નિંદગી શું તમને પ્રિય નથી ? ”

પછી અભયકર નરેશ્વર બોલ્યો કે—“ હે ભદ્ર ! તું તારી જાતને તુઝા મનોદશાવાળી શ્રેણીએ-પંક્તિએ કેમ મૂકે છે ? જગતમાં દરેક પ્રાણીએ પારકાના ભોગે પોતાની જાતને તો પોષે જ છે. જ્યારે પોતાના ભોગે જગતને જીવાડે તેવી વ્યક્તિ વિરલ હોય છે. જે હોડેા ધર્મને નાશ કરીને માત્ર સુપત્તિને જ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેઓ ઝાંઝને મૂળ-માથી ઉખેડી નાખીને ફળ મેળવવાની ઈચ્છા ધરાવે છે અથવા મૂળમાંથી વૃક્ષને નાશ કર્યો પછી તે વૃક્ષ ફળદાયી થતું નથી તેમ ધર્મને નાશ કરીને કોઈ પણ વ્યક્તિ લાભ મેળવી શકતી નથી. સ્ત્રીસાહારા દેવીપૂજન કરવું એ શું તમે કહી સાબળ્યું કે દેખ્યું છે ? હું માનું છું કે તમે દેવીવડે માયા-અર્પચથી ફગાયા છો, છતાં પણ જો દેવીવચન સાંચું કરવું જ હોય તો આ કન્યાને છોડી દે અને તેના બદલામાં મારું મરતક હોમીને તું તારા મનો-રથ પૂછું કર જો તું મારા કલા પ્રમાણે કરીશ તો તારી જાત ઉપર, આ કન્યા ઉપર અને પાપકાના કાર્યની સિધ્ધિ કરાવવામા તત્પર એવા મારી ઉપર પણ અનહદ ઉપકાર થશે. ”

અભયકર નૃપની આવી ઉદાર વાણી સાંભળીને તત્પ કિતની કાંતિથી દિશાઓને પ્રકાશિત કરતા તે યોગી બોલ્યો કે—“ ઉત્કૃષ્ટ ગુણુરૂપદ આ તમારું અદ્ભુત વ્યક્તિત્વ, બૃહસ્પતિની બુધ્ધિનો પણ તિર-રકાર કરતી તમારી સાહસિક બુધ્ધિમતાને જાતાવી રહ્યું છે, પરંતુ સદ્બોધ્ય અને સૌભાગ્યના મદિરરૂપ દેહનેો અન્ય કાંઈ ત્યાગ કરનાર તમે ધણું જ સ્વાર્થશ્રેષ્ઠ બનેા છો, કારણ કે સ્વાર્થ ન સાધવો તે નરી મૂર્ખતા—આલિશતા જ છે.

જો તું તારા આત્મ-બલિદાનથી આ કન્યાનું રક્ષણ કરવા ઇચ્છે છે તો હે ચતુર ! સોનાના બદલામાં માત્ર લોહાને કાટ જ તું ખરીદે છે ” આ પ્રમાણે યોગીએ કહ્યું એટલે અભયકરે જણાવ્યું કે—“ હે મિત્ર ! તારું કથન મારા પ્રત્યેનો સદ્બોધ સૂચવે છે, પરંતુ પરોપકારપરાપણુ વ્યક્તિઓને તો અન્ય વ્યક્તિઓ જ સ્વાર્થરૂપ હોય છે ઉત્તમ પુરુષો તો દાન, ધન, સહનશીલતા, માનર્થ, અબ્યુદય, વીરલ જન પ્રત્યેનો પૂજ્યભાવ અને પરકાર્યની સિદ્ધિને જ પોતાના સ્વાર્થ સદૃશ માને છે. વળી જો અન્ય પ્રાણીઓના ઉપકારને માટે આ મધ્ય સમર્થ ન બને તો કળકદાર બનેલું અને પોષાયેલ હૃદયુષ્ઠ થયેલ આ અધમ શરીરથી શો લાભ ? કૃતકી અને બહુ વિશ્નવાળી આ કામા જો ફોકટ ચાલી જવાની જ છે તો પરોપકાર અને પવિત્ર કાર્ય માટે તેને કેમ ન વેચી દેવી ? આ દેહ દેવને આધીન છે અને તે જ દર આ શરીર ઝૂંટવી લે છે તો તેનાથી જો કંઈ પ્રવચ દાસલ થાય તે જ આત્માને ખરેખર હિતકર છે હે મિત્ર ! જો તું મારા કષ્ટાણને માટે ખરેખર આદરભાવવાળો હો તો તે તારું પવિત્ર અંગ મને મોંપ. ”

ત્યારે યોગી વેશધારી વિલાધરકુમાર બોલ્યો કે—“ હે મહાત્મન ! દેવીવચનમા મને શેષ માત્ર પણ સદેહ નથી હે રાજન ! એક સ્ત્રીને ખાતર ત્રણ લોકનું રક્ષણ કરવામા સમર્થ તારા પ્રાણોને ત્યાગ કરવા તું તત્પર થયો છે, તેથી હું માનું છું કે તું દરેક રીતે મૂર્ખ છો એક સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવા માટે કદાચહી હે ગતન ! હું તારા જેવા વિચાર્યેક્ષો-વિચારવિહીણ નથી કે જેથી તને મારી આ તરવાર સોંપુ. ” એટલે ગળ વિતથપૂર્વક ફરી બોલ્યો કે—“ હે વિચારક ! તારું આપું બોલવું તે જ મને વિચારશન્ય લાગે છે. અન્યને વધથી બચાવે તે જ ખરેખર ક્ષત્રિય નામને સાર્થક કરી બતાવે છે એમ ન કરે તો ક્ષત્રિય વંશમા ઉત્પન્ન થવા છતાં પણ માત્ર દેહના મળરૂપ જ ગણાય છે તમારા બનેલા પ્રાણોના રક્ષણ માટે મારી કાયાને

ત્યાગ કરતો તેમજ શાશ્વત યશસ્વી દેહને પ્રાપ્ત કરતો હું વિચારશેલો-ગાંડો કંઈ રીતે ગણાઈ ?" આટલું કહેવા છતાં પણ તરવાર નહીં આપવાને ઇચ્છતા તે યોગીના હાથમાંથી ચમરાજની ભ્રમર જેવું ખડ્ગ તોણે શાંતિપૂર્વક ખેંચી લીધું અને તે ઉપકારી ખડ્ગને મેળવીને જાણે તેને અમૃત વર્ષાથી નવરા-રાવતો ન હોય તેમ તે રાજા તેને સ્નેહચુકત દૃષ્ટિથી વારંવાર આપતેમ જેવા લાગ્યો. તે સમયે ખડ્ગ-પ્રાપ્તિથી દુઃખરૂપ (ન જેવા લાયક)ને કારણે ભય-કર, તેમજ વિકસિત વદનકમળવાળો તે રમણીય અભયકર નૃપ અધિક શોભવા લાગ્યો. પછી હર્ષ પામેલા અને કમળ જેવી આંખોવાળો તે રાજાએ પ્રેમપૂર્વક તે ખડ્ગ પોતાના જ હાથથી સ્વમસ્તક પ્રત્યે ચલાવ્યું. મુસ્કેલીથી મળી શકે તેવા ક્ષીરભોજનને પ્રાપ્ત કરીને દરિદ્રી પુરુષ જેમ સંતોષ પામે તેમ તે રાજા પણ પોતાના ગળા પર ખડ્ગ-સ્પર્શને અનુભવીને અતિ આનંદિત થવા લાગ્યો. ખડ્ગનો સત્કાર કરવા માટે જ જાણે ઊભી થઇ ગઇ હોય તેવી તેની વિકસ્વર રોગરાજીથી તે રાજા અતિશય શોભવા લાગ્યો, પણ આ અવસરે શત્રુઓનો ઉચ્છેદ કરવામાં ચતુર રાજાનો જન્મણો હાથ એકાએક-અચાનક પોતાના મસ્તક પ્રત્યે તર-વાર ચલાવવા અશક્ત નીવડ્યો. મંત્રથી ઝડપાયેલા દ્રષ્ટિધરની માફક તે રાજા પોતાના હાથના અચાનક સ્તંભનથી હેઠ્ઠમાં અતિ પરિતાપ પામ્યો. પછી જેટલામાં ધૈર્યશાળી, સાહસિકશિરોમણિ તે રાજા ડાળા હાથથી ખડ્ગને ગ્રહણ કરે છે તેટલામાં વજ્ર સરખા અને ઘસારાથી પ્રગટેલ અગ્નિ જેવા તેના મળામાં તે તરવાર જાણે મીઠુની યનાવેલી હોય તેમ બુંદી થઇ ગઇ. બ્યારે પોતાના હસ્તથી મસ્તક છેદવાને રાજા અસમર્થ બન્યો ત્યારે તેણે પોતાના મસ્તક-છેદન માટે જેટલામાં તે યોગીને વિનંતિ કરી તેટલામાં તો પ્રચંડ પવનવડે છૂલું મૂળિયાવાળા વૃક્ષની જેમ તે અધમ યોગીંદ્ર રાજા સમક્ષ પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યો.

આ અવસરે કંઈક મૂર્ચિત બનેલા રાજાએ આકાશમંડળમાં અકસ્માત અપ્સરાઓનો હાહારવ

સાંભળ્યો. પછી પોતાના કમંડળમાંથી અમૃત વર્ષા-વતી, પ્રકૃલ્લ તારાગણની જેવા મોતીની માળાથી મનોહર, ચંદ્ર જેવા પ્રકાશિત સુખવાળી, પવિત્ર ચંદનરસ જેવી સુંદર, ચંદ્રોરી જેવી સેવિકા-દેવાંગ-નાઓથી પરિવરેલ, નેત્રરૂપી કમળના આનંદના આવાસરૂપ, જાણે શરીરચારી ચંદ્રિકા હોય તેવી, સુંદર દેહાકૃતિવાળી દેવીને સચેતન બનેલા નૃપે તીરખી. ગાદ તે દેવી બોલી કે-“હે વત્સ! હું અપરાજિતા નામની દેવી છું. તારા સાહસકાર્યથી હું અતિવ તૃપ્તમાન થઇ છું તેથી તું વરદાન માગી લે.” એટલે અધિક સૌંદર્યવાન બનેલ રાજા દેવીને નમસ્કાર કરીને બોલ્યો કે-“હે દેવી ! ખરેખર આજ મારું ભાગ્યરૂપી વૃક્ષ ફળ્યું છે. શિરચ્છેદ કરવાને ઇચ્છતા મારા ઉપર જે તું તૃપ્તમાન થઇ હો તો હે માતા ! મારો શિરચ્છેદ થાય તેવી જ હું પ્રાર્થના કરું છું, માટે તે સંબંધે મારા પર મહેરબાની કરો. હે ભય-હારિણી દેવી ! મારા સ્તંભિત થએલ હાથને છૂટા કરો કે જેથી મારો શિરચ્છેદ કરવાને હું સમર્થ બનું. મારા કલા પ્રમાણે કરવાથી હે દેવી ! પ્રતિજ્ઞા-પાલન કરનાર મારા પર નિઃસંશય મહાન ઉપકાર થશે. રબરું, ધનનું તેમજ સ્ત્રીજનનું મારે કંઈ પણ પ્રયોજન નથી. જો તમે ખરેખર મારા પર પ્રસન્ન જ થયા હો તો મારી માગણી સંતોષો-પૂર્ણ કરો. વળી હે દેવી ! કદાચ મારા આ સાહસકાર્યથી સંતુષ્ટ થએલ તું મારો શિરચ્છેદ ન ઇચ્છતી હો તો આ યોગીની કાર્યસિદ્ધિ તો સંપૂર્ણ થવી જ નેહાયો.” એટલે દેવી ફરીથી બોલી કે-“હું તે દુષ્ટ યોગીને જીતતો કરવા પણ ઇચ્છતી નથી તો પછી કાર્યસિદ્ધિની તો વાત જ શી ? હે પૃથ્વીપતિ ! સ્ત્રીહિંસાની ઇચ્છામાત્રથી પાપી બનેલો આ દુષ્ટ યોગી તમારા જેવાના વધથી સ્વકાર્યની સિદ્ધિ મેળવવા આહ્વે છે. વરદાન આપવા પહેલાં આ યોગીની સરવશીલતાની પરીક્ષા કરવા માટે જ મેં તેને આવી આજ્ઞા આપી હતી. હે પુત્ર ! પવિત્ર મંત્રાનુષ્ઠાનની દ્રિયા ત્યજ દબને મારાથી ઠગાયેલા તેણે લોભને વશ થઇ આ નિર્દય કાર્ય આરંભ્યું. હે તત્ત્વજ્ઞ ! ઉભય લોકનું અહિત કરનાર આ યોગીને

છટ કાર્પની સિદ્ધિ કયાથી થઇ શકે? રસહીન કમળોવાળા સરોવરની સરખા પુરુષોને બમરીની સરખી ચપળ લક્ષ્મી વશ કેમ થાય? હે રાજન્! આવા દુષ્ટાત્માની ખાતર આ રત્નગર્ભા પૃથ્વીને તારા જેવા પુરુષરત્નવિદુષ્ટી બનાવવી યોગ્ય નથી. હે પરાંપકારપરાયણ અભ્યાસક! દુઃશ્ચરિત્રના બહાર વૃદ્ધ આ યોગીનો જો કઈ પણ ઉપકાર થઇ શકે તો હું કહું તેમ કરો." સંતિકથાની પાછળ સાત્ત્વિક પુરુષને ભવિષ્યકાળ લાભપ્રદ બને (સારા કાર્યતું) ફળ ભવિષ્યમા સારુ આવે) તેમ દેવી બોલતી બંધ થઇ એટલે રાજાએ જણાવ્યું કે—“હે દેવી! સાધ્ય કર્મમાં આજ જે કંઈ નિષેધ કરી રહ્યા છો તે નિષેધ જ બહાર આપને અધિકારિય ગીતે વિનવવાનું કારણ બને છે શિરઝેદની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા સગમ થયેલા મને રોકતા તમે વૃદ્ધમાન થવા છતાં પણ વાસ્તવિક રીતે તો રટ (કાપિત) થયેલા જણાવ છો. હે દેવી! પ્રતિજ્ઞાપાલનથી અટકાવવાનું લીધે મારા યશસ્વી હેતુને હણતી તારી મારા પરની પ્રસન્નતા કેવી રીતે કહી શકાય? પ્રતિજ્ઞાભંગ કરીને જે કોઈ આ જગતમાં જીવતો મનાય, તો હે દેવી! તુ જ કહે કેન્દ્રરેણા કોને માનવો? ખરેખર જ જો તુ મારા પર પ્રસન્ન થઈ હો તો જેવી આવી તેવી જ અહીંથી ચાલી જા. જો કે હું મારું મરતક હેતુવામાં અસમર્થ બન્યો છું તો પણ હું પોતે જ અગ્નિકુંડમાં પ્રવેશ કરીશ.” આ પ્રમાણે કહીને અક્ષિમા ઝપાપાત કરવાને તે આગળ વધ્યા. પરાંકર્મી પુરુષોને આ જગતમાં કંઈ પણ અશક્ય નથી. રાજાને ઝપાપાત કરવાને તૈયાર થયેલ જોઈને અત કરણુમા ક્ષોભ ધારણ કરતી સિંહપુર-રાજાની પુત્રી પણ મૂંઝી પામી બેશુદ્ધ બની ગઈ.

પછી સક્ષુબ્ધ હૃદયવાળી અને વિકસિત વદન-વાળી તે અપરાજિતા દેવી એકદમ રાજાને ઝપાપાત કરતો રોકાને હર્ષપૂર્વક બોલી કે—“હે પુત્ર! તુ સાહસ ન કરે હું તારા પર ખરેખર પ્રસન્ન થઈ છું તુ જો, કે તારા અતિ આગ્રહથી આ અધમ યોગી પુરુષને હું જીવતો કરું છું.” એ પ્રમાણે બોલીને પોતાના અગધારી જીવિત સમાન કમંડળનું પાણી

મુઝાશ્વ પોગીના ચરીર પર છાટી તેને શુદ્ધિમાં લાવ્યા પછી મેઘવટા વેલને નવપલ્લવિત કરે તેમ તે દેવીએ તે કંથા પર પણ તે જ પાણી છાટીને રેને સચેનન કરી. ‘આ શુ ?’ એમ આશ્ચર્યચકિત બનેલી ને પોયણા જેવી નેત્રવાળી તે કંથા રાજાને સચેતન જોઈને વધુ આનંદ પામી. તેના મનોમદિ-રમા પ્રવેગેલા અલૌકિક ગુણવાળા તે રાજાએ, રતિના હૃદયમાં કામદેવ રથાન લે તેમ, પતિ-સ્વામી તરીકે રથાન લીધું, અર્થાત્ તે કુમારિકાએ અભયકર રાજાને મનથી પોતાના ભર્તાર તરીકે રવીકારી લીધો વળી તે સમયે તે કુમારિકાના કટાક્ષમુક્ત નિર્ગ્મણ રાજાના મનને આકર્ષણ કરવાને અલંકાર કામદેવના મનીષણુ રૂપ ધારણ કર્યું પછી દેવી ફરી બોલી કે—“હે મહાત્મન્! તમારા અતિ આગ્રહથી આ યોગી પર વૃદ્ધમાન થઈ છું...” અને દેવી વધુ આગળ બોલે છે તેવામાં સત્ત્વરથી રતના સાગર સમાન તે ગમ્મના દર્શન માટે જ ઉત્તરવાળો હોય તેમ સૂર્ય ઉદગાયના શિખર પર દેખાયો સૂર્યોદય થયો તેવામાં સતત સભળાતા શબ્દોથી ગભીર અને દિશાભંગોને પૂરી હેતો મોટો કોળાદળ થયો, આ કોળાદળને અનુસારે જ્યારે દિશામાં પોતાની દૃષ્ટિ ફેંકી ત્યારે તે વિચક્ષણ રાજવીએ કોઈએક સેનાને પોતા તરફ આવતી જોઈ ‘આ શુ ?’ એમ આશ્ચર્ય પામેલા રાજાને તે સંન્યયાથી કોઈએક વ્યક્તિએ આવીને, નમીને વિદ્યામ કરી કે—“અમારા રાજા અરિકેશરી સતતિરહિત મૃત્યુ પામવાથી ધણીવિહોણ બનેલું આ સંન્ય જોત્રદેવી અપરા-જિતાની વિધિપુરસ્કર આરાધના કરીને તેમ જ તેની આઠાથી આપની સેવામાં હાજર થયું છે, તેથી હે રવાગિન્! તમે આ રાજ્યવટકમીના માલીક થાઓ, કારણ કે મનોહર કુમરને છોડ પણ ચંદ્ર વિના શોભતો નથી. હે નાથ! વંશપર પરાધી અનુક્રમે આલ્યા આવતા પ્રજાસૌક નામના આ મંત્રીની પ્રાર્થનાને અસ્વીકાર કરવો આપને ધટતો નથી.” પછી તે જ અપરાજિતા દેવીએ તે શ્રેષ્ઠ નરેન્દ્રને સુવર્ણસિંહાસને રથાપીને રવકરને જ અભિષેક કર્યો. તે સમયે જ એ પૂર્વાચળના શિખર પર ચંદ્રવિંચ

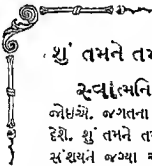
ઝળહળી ઊઠે તેમ તેના મસ્તક પર શ્વેત છત્ર શોભવા લાગ્યું. પછી મંગલ સ્નાનાદિ કાર્ય કરેલી તે સિંહપુરાધીશની પુત્રીને પણ તે રાજાને સોંપીને અપરાજિતા દેવી ક્ષણ માત્રમાં અંતર્ધ્યાન થઈ ગઈ.

પછી તે અરિકેશરી રાજાના લક્ષ્મીપુર નામના નગરમાં તે કુમારી સાથે રાજાએ પ્રવેશ કર્યો. સાગર સમી તે લક્ષ્મીપુર નગરની સામ્રાજ્ય લક્ષ્મીને મેળવીને અભયંકર જૂપાળે મેઘની માફક પૃથ્વીને વામ કરી. (એટલે કે મેઘ જેમ સાગરમાંથી જળ ખેંચીને પૃથ્વીને ધનધાન્યાદિકવડે વૃષ્ટ કરે તેમ આ રાજાએ સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરીને લોકોને દાનાદિવડે સંતોષ પમાડ્યા.)

આ સમયે હર્ષિત થએલા સિંહપુરાધીશે પણ આવીને પોતાની તે અનંગવતી કુમારિકાને અભયંકર જૂપાળ સાથે પરણાવી. ભક્તિથી વુષ્ટ મનવાળા ખીળ ખેચરો ને જૂથર રાજાઓએ પણ પોતપોતાની કન્યા વિગેરે બેટણાથી તે રાજાનો

સંતકાર કર્યો. આ હિપરાંત અપરાજિતા દેવીની પ્રસન્નતાથી વિશાળ વૈભવવાળો બનેલો (ચાગી વેશધારી) વિદ્યા-રેંદ્ર, પુષ્પનગરીનો રાજા નૃસિંહ અને જેને સ્વરાજ્ય સમપણું કહ્યું હતું તે તગરાનગરીનો રાજા ઘનવાહન તેમજ અન્ય માંડલિક રાજાઓ પણ પ્રમોદપૂર્વક ચારે દિશાએથી આવીને રત્ન, ઘોડા, હાથી વિગેરે વિવિધ બેટણાદ્વારા અભયંકર નૃપની સેવા કરવા લાગ્યા.

એકદા દાવાનળ સરખા પ્રતાપી અભયંકર રાજાની આયુધશાળામાં અતિ તેજસ્વી ચક્રરત્ન પ્રગટ થયું. આ ચક્રરત્નના પ્રભાવથી વૃષ્ઠિગત પ્રતાપવાળો તેણે છ ખંડ પૃથ્વી સાધી. અલૌકિક શુભોને કારણે આ રાજાએ ફક્ત રાજાઓમાં જ ચક્રવર્તીપદ મેળવ્યું એટલું જ નહિ પરંતુ સંતપુરુષની શ્રેણીમાં પણ શ્રેષ્ઠ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. પછી યથાવસરે સર્વ-વિરતિ(દીક્ષા)રૂપી સામ્રાજ્ય-સંપત્તિને સ્વીકારીને તે અભયંકર ચક્રવર્તી મુક્તિ મેળવશે.

શું તમને તમારા સર્વ શક્તિમાન આત્મા વિશે શંકા છે ?

સ્વાત્મનિષ્ઠ મનુષ્યને આખા જગતે એક બાબુ થઈને માર્યા આપવો જ જોઈએ. જગતના પ્રભુ યાએ, નહિં તો જગત તમારી પર જ પ્રભુત્વ જમાવી દેશે. શું તમને તમારા પોતાના આત્મા વિષે શંકા છે ? આ વિષે હૃદયમાં સંશયને જગ્યા આપવા કરતાં તેમાં ખંડુકની ગોળીને જગ્યા આપવી બહેતર છે. તમારું અંતઃકરણ તમોને દગો દે છે કેમ ? તેને ખેંચી કાઢો અને ફેંકી દો. ઉલ્લાસિત હૃદયથી સત્ય સાગરમાં પ્રવેશ કરો, ગભરાઓ છો શા માટે ? તમારો દિવ્યાત્મા તો સર્વ શક્તિમાન છે. એ જ્યારે પ્રકાશવા માંડશે ત્યારે તો સર્વ પરિસ્થિતિ પોતાની મેળે જ પોતાનું કાર્ય કરવા લાગશે અને સર્વ વસ્તુઓ આનંદિત અને સુવ્યવસ્થિત થશે. તમે તમારા આત્માના વૈભવ અને ઐશ્વર્યથી વિલસિત રહો. એટલે કેવ અને યક્ષ-કિલરાદિને કંગાલ ગુલામ બની તમારી સેવામાં હાજર થયા વિના છૂટકો જ નથી. તમે તમારા પ્રભાવમાં સ્થિર થઈને બુદ્ધો તો ખરા ? જગત એની મેળે જ તમારી તરફ દોડતું આવશે.

વીરશાસનનું મૂળતત્ત્વ અનેકાન્તવાદ-રચાદ્રાદ

કોઇપણ ધર્મ-પ્રવર્તક પોતાના શાસનનું રચાયે અને વ્યાપક રૂપ આપવાને જનસમાજની સામે બે વાત રજૂ કરે છે એક તો ધર્મનું ઉદ્દેશ-રૂપ અને બીજી તેનું વિધેય-રૂપ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ધર્મના ઉદ્દેશ-રૂપને સાધ્ય, કાર્ય અથવા સિદ્ધાંત અને તેના વિધેય-રૂપને સાધન, કારણ અથવા આચરણ કહી શકીએ છીએ વીરશાસનના પાંચ ભાષિક શબ્દોમાં ધર્મના આ બે રૂપોને અનુક્રમે નિશ્ચય-ધર્મ અને વ્યવહાર-ધર્મ કહેવામાં આવ્યા છે. પ્રાણીમાત્રને આત્મકલ્યાણમા આ નિશ્ચય ધર્મ ઉકૃષ્ટ વસ્તુ છે અને વ્યવહાર-ધર્મ છે આ નિશ્ચય-ધર્મની પ્રાપ્તિને માટેના કર્તવ્ય ભાગ

આ બંને વાતોને જે ધર્મ-પ્રવર્તક સરળ, સ્પષ્ટ અને વ્યવસ્થિત રીતે રાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેને શાસન-સંસારમાં સદુચી અધિક મહત્વ-શાળી સમજી શકાય છે, એટલું જ નહિ તે સદુચી અધિક પ્રાણીઓને હિતકર બની શકે છે. તેથી પ્રત્યેક ધર્મપ્રવર્તકનું લક્ષ્ય દાર્શનિક સિદ્ધાંતની તરફ હોય છે. વીરભગવાનનું ધ્યાન પણ આ તરફ ગયું અને તેમણે દાર્શનિક તત્ત્વોને વ્યવસ્થિત રૂપથી તેની તથ્યપૂર્ણ રિયલિટી સુધી પહોંચાડવાને દર્શન શાસ્ત્રના આધારસ્તંભરૂપ અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ એ બે તત્ત્વોનો આવિર્ભાવ કર્યો.

અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ એ બંને દર્શનશાસ્ત્ર અને માટે મહાન ગદ છે. જોઈને દર્શન તેની સીમામાં વિચરતા સંસારના સમસ્ત દર્શનોને માટે આજ સુધી અજેય બનેલ છે. બીજા દર્શન જોઈને દર્શનને જીતવાનો પ્રયાસ તો કરે છે, પરંતુ આ દુર્ગોને રૂપીને જ તેમને શકિતહીન બની બેસી જવું પડે

છે. કોઈની પણ પાસે તેને તોડવાનું સાધન નથી, નથી અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદનું આટલું મહત્ત્વ છે ત્યાં એ પણ નિમકામ કહેવું પડે છે કે સાધારણ મનુષ્યની તો વાત જ શી? જોઈને તર વિદ્વાનોની સાથે સાથે પ્રાય જોઈને વિદ્વાન પણ તેનું વિશ્લેષણ કરવાને અસમર્થ છે.

અનેકાન્ત અને રચાદ્રાદ એ બેઉ શબ્દ એકાર્થક છે કે બિભાર્થક? અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ રવતત્ર સ્વરૂપ શું છે? અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ બેના પ્રયોગ રચણ એક છે કે રવતત્ર? એ દરેક સમસ્યાઓ આજે આપણી સામે ઉપસ્થિત છે.

પદ્ધતિ આ સમસ્યાઓને આપણી અને દર્શન-શાસ્ત્રની ઉન્નતિ કે અવનતિ સાથે પ્રત્યક્ષ રૂપમાં કોઈ સંબંધ નથી પરંતુ અપ્રત્યક્ષરૂપમાં તે હાનિ-કારક તો અવશ્ય છે, કારણ કે જે પ્રકારે એક પ્રાણી કવિ હંદ, અલકાર, ગસરીતિ આદિનું શાસ્ત્રીય પરિચ્છાન ન કરીને પણ છદ્મ, અલકાર આદિથી સુસન્નિત પોતાની ભાવપૂર્ણ કવિતા થી જગતને પ્રભાવિત કરવામાં સમર્થ બને છે એ પ્રકારે સર્વસાધારણ શ્રેણી પણ અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદના શાસ્ત્રીય પરિચ્છાનથી રાજ્ય હોય છતાં પરસ્પર વિરોધી જીવન સંબંધો સમસ્યાઓના આ બંને તત્ત્વોના બળ પર અવિરોધ રૂપથી સમન્વય કરતા પોતાના જીવન-સંબંધી વ્યવહારોને યદ્યપિ વ્યવસ્થિત બનાવી લે છે, પરંતુ સિન્નિન્ન વ્યક્તિ-ઓના જીવન સંબંધી વ્યવહારોમાં પરસ્પર વિરોધી-પણું હોવાને કારણે જે લડાઈ-ઝગડા પેદા થાય છે તે બધું અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદના રૂપને ન સમજવાનું જ પરિણામ છે. એ પ્રમાણે અજોઈને દાર્શનિક વિદ્વાન પણ અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદને

દર્શનશાસ્ત્રિયું અંગ ન માનીને પોતાના સિદ્ધાંતોમાં ઉપરિચિત થયેલ પરસ્પર વિરોધ સમસ્યાઓનો તેના બેલ પર ભેર કરીને યદ્યપિ દાર્શનિક તત્ત્વોની વ્યવસ્થા કરવામાં સમર્થ બનતા નહોતે પણે છે, તોપણ બિન્ન બિન્ન દાર્શનિકાના સિદ્ધાંતોમાં પરસ્પર વિરોધી-પણું હોવાનું કારણ તેના દ્વારા પોતાના સિદ્ધાંતોને અસત્ય અને મહત્ત્વશાળી તથા ખીજના સિદ્ધાંતોને અસત્ય અને મહત્ત્વરહિત સિદ્ધ કરવાની જે અસ-દ્વલ યોજા કરવામાં આવે છે, તે પણ અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના સ્વરૂપને ન સમજવાનું જ દર્શાવે છે.

સારાંશ એ છે કે લોકોમાં એક ખીજ પ્રતિ જે વિરોધી ભાવનાઓ તથા ધર્મોમાં જે સાંપ્રદાયિકતા આજ બેવામાં આવે છે તેનું કારણ અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદ ન સમજવાનું જ કહી શકાય.

યદ્યપિ જૈની લોકો અનેકાંતવાદી અને સ્યાદાદી કહેવાય છે અને તેઓ ખુદ પણ પોતાને એવા કહે છે, તો પણ તેના મૌનુદ પ્રચલિત ધર્મમાં જે સાંપ્રદાયિકતા અને તેના હૃદયોમાં ખીજ પ્રતિ જે વિરોધી ભાવનાઓ બેવામાં આવે છે તેના બે કારણ છે. એક તો એ કે તેનામાં પણ પોતાના ધર્મને સર્વથા સત્ય અને મહત્ત્વશીલ તથા ખીજ ધર્મોને સર્વથા અસત્ય અને મહત્ત્વ રહિત સમજવાની અઘડાર દ્વિત પેદા થવાથી તેઓએ અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના ક્ષેત્રનં બિલકૂલ સંકુચિત બનાવી દાખું છે અને ખીજું એ કે અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદની વ્યવહારિક ઉપયોગિતાને તેઓ પણ ભૂલી ગયા છે.

અનેકાંત અને સ્યાત્તનો અર્થભેદ—

ઘણા વિદ્વાન આ બેઉ શબ્દોનો એક અર્થ સ્વીકારે છે. તેઓનું કહેવું છે કે અનેકાંત-રૂપ પદાર્થ જ સ્થાન શબ્દોનો વાચ્ય છે. અને એટલે તં અનેકાંત અને સ્યાદાદમાં વાચ્ય વાચક સંબંધ સ્થાપિત કરે છે. તેઓના મત પ્રમાણે અનેકાંત વાચ્ય છે અને સ્યાદાદ તેના વાચક છે. પરંતુ “વાચ્યેષ્વેકાન્તચોતી” છત્યાદિ કારિકામાં પડેલ ‘ચોત્તિ’ શબ્દની દ્વારા સ્વામી સમંતભદ્ર સ્પષ્ટ સૂચેત કરે છે કે સ્યાત્ત શબ્દ

એકાંતનો દ્યોતક છે; વાચક નહિ.

યદ્યપિ કોઇ શાસ્ત્રકારોએ પણ કોઈ કોઇ ઠેકાણે સ્યાંત શબ્દને અનેકાંત શબ્દનો બોધક સ્વીકારેલ છે પરંતુ તે અર્થ વ્યવહારોપયોગી બજાણતો નથી. કેવળ સ્યાત્ત શબ્દનો અનેકાંતરૂપ રૂઢ અર્થ માનીને આ બેઉ શબ્દોની સમાનાર્થકતા સિદ્ધ કરેલ છે.

યદ્યપિ રૂઢીથી શબ્દોના અનેક અર્થ થયા કરે છે અને તે અસંગત પણ કહેવાય નહિ, તોપણ એ માનવું પડે છે કે સ્યાત્ત શબ્દનો અનેકાંતરૂપ અર્થ પ્રસિદ્ધ અર્થ નથી. જે શબ્દથી જે અર્થનો સરળ રીતે બોધ થઈ શકે તો તે શબ્દ તો પ્રસિદ્ધ માનવામાં આવે છે. અને તે જ પ્રાયઃ વ્યવહારોપ-યોગી બને છે. જેવી રીતે ગો શબ્દ પશુ, બુધિ, વાણી આદિ અનેક અર્થોમાં રૂઢ છે પરંતુ તેનો પ્રસિદ્ધ અર્થ પશુ જ છે. એવી રીતે તે જ વ્યવહાર ઉપયોગી માનવામાં આવે છે. ખીજું તો શું? હોય હિંદીમાં ગો કે ગાય શબ્દ બે કે ગો શબ્દનો અપભ્રંશ છે છતાં કેવળ સ્ત્રીવાચક ગો માંજ વ્યવહાર છે, પુરૂષ ગો અર્થાત્ બળદરૂપ અર્થમાં નહિ. તેનું તાત્પર્ય એ નહિ કે એ બળદરૂપ અર્થનું વાચક જ નથી કિન્તુ બળદરૂપ અર્થ તેનો પ્રસિદ્ધ અર્થ નથી એમ જ સમજવાનું છે. સ્યાત્ત શબ્દ ઉચ્ચારણની સાથોસાથ કથંચિત્ અર્થની પ્રતિ સંકેત કરે છે, અનેકાંતરૂપ અર્થની પ્રતિ નહિ તેથી કથંચિત્ શબ્દનો અર્થ જ સ્યાત્ત શબ્દનો અર્થ અથવા પ્રસિદ્ધ અર્થ સમજવો જોઈએ.

અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદનું સ્વરૂપ—

અનેકાંતવાદ શબ્દના ત્રણ શબ્દાંશ છે—અનેક, અંત અને વાદ. તેથી અનેક-નાના, અંત-વસ્તુ ધર્મોની, વાદ-માન્યતાનું નામ ‘અનેકાંતવાદ’ છે. એક વસ્તુમાં નાના ધર્મોને (સ્વભાવોને) પ્રાયઃ બધા દર્શન સ્વીકાર કરે છે જેથી અનેકાંતવાદની કોઈ વિશેષતા નથી રહી જતી અને તેથી તે ધર્મોનું કવચિત્ વિરોધીપણું પણ અનાયાસ સિદ્ધ થઈ બધા છે ભારે એક વસ્તુમાં પરસ્પરવિરોધી અને

અવિરોધી નાના ધર્મોની માન્યતાનું નામ અનેકાન્ત વાદ સમજવું જોઈએ આ અનેકાન્તવાદનું અવિષ્કાર સ્વરૂપ દલીલ શકાય છે

સ્વાધ્યાય શબ્દના એ સમ્બંધ છે સ્વાત્ અને વાદ ઉપર લાગેલ અનુમાર સ્વાત્ અને કથયિત એ બેઉ શબ્દ એક અર્થના બોધક છે—અર્થયિત શબ્દનો અર્થ છે, “કોઈ પ્રકાર” આ અર્થ સ્વાત્ શબ્દનો સમજવો જોઈએ વાદ શબ્દનો અર્થ છે માન્યતા “કોઈ પ્રકારે અથવા એક દૃષ્ટિએ—એક અપેક્ષાએ અથવા એક અભિપ્રાયે” એ પ્રકારની માન્યતાનું નામ સ્વાધ્યાય છે તત્ત્વર્થ એ છે કે વિરોધી અથવા અવિરોધી નાના ધર્મવાળી વસ્તુમાં અમુક ધર્મ અમુક દૃષ્ટિએ અથવા અમુક અપેક્ષા અથવા અમુક અભિપ્રાય છે તથા વ્યવહારમાં ‘અમુક કથન, અમુક વિચાર, અથવા અમુક મર્મ’ અમુક દૃષ્ટિએ, અમુક અપેક્ષા, અથવા અમુક અભિપ્રાયને લીધે હોય છે” આ પ્રકારે વસ્તુના કોઈ પણ ધર્મ તથા વ્યવહારની મામલરમાં સિધ્ધિને માટે તેના દૃષ્ટિકોણ અથવા અપેક્ષાનું ધ્યાન રાખવાનું જ સ્વાધ્યાયનું સ્વરૂપ માની શકાય છે.

અનેકાન્તવાદ અને સ્વાધ્યાયના પ્રયોગના સ્થળભેદ—

(૧) આ બેઉ ઉદ્દિષ્ટિત સ્વરૂપ પર ધ્યાન આપવાથી જણાય છે કે જ્યાં અનેકાન્તવાદ આપણી બુદ્ધિને વસ્તુના સમગ્ર ધર્મોની તરફ મુખાવે રૂપથી બેએ છે ત્યાં સ્વાધ્યાય વસ્તુના એક ધર્મના પ્રધાન રૂપથી બોધ કરાવવાને સમર્થ છે

(૨) અનેકાન્તવાદ એ વસ્તુના પરસ્પર વિરોધી અને અવિરોધી ધર્મોના વિધાતા છે જે વસ્તુને નાના ધર્મોત્તમ જતાવીને જ ચરિતાર્થ જતી નામ છે, સ્વાધ્યાય તે વસ્તુને નાના ધર્મોના દૃષ્ટિબેદને મનાવીને આપણા વ્યવહારમાં આવવાને યોગ્ય જતાવે છે અર્થાત તે નાના ધર્મોત્તમ વસ્તુ આપણે આ કોઈ દાસતામાં કોઈ પ્રકારે ઉપયોગી થાય હ એ

વાત સ્વાધ્યાય જતાવે છે યોગ્ય શબ્દોમાં કહી શકીએ કે અનેકાન્તવાદ જ વિધાતાત્મક છે અને સ્વાધ્યાયનું ઉપયોગાત્મક

(૩) એ પણ કહી શકાય કે આનંદના જ આધાર છે અનેકાન્તવાદની માન્યતાએ જ સ્વાધ્યાયની માન્યતાને જન્મ આપે છે, માટે જ નાના ધર્મોના વિધાન નથી ત્યાં દૃષ્ટિબેદની મર્યાદા કેમ હોઈ શકે ?

ઉદ્દિષ્ટિત પણ મગજોશી બીનકલ્પ મુખ્ય મો છે કે અનેકાન્તવાદ અને સ્વાધ્યાય પ્રયોગ જુદા જુદા સ્થળોમાં થયા જોઈએ એ પ્રકારે એ વાત પણ મિદ્ધ થાય છે કે અનેકાન્તવાદ આ સ્વાધ્યાય એ બેઉ એક નથી પરંતુ પરસ્પર માપેલ અવસ્થા છે જે અનેકાન્તવાદની માન્યતા વિના સ્વાધ્યાયની માન્યતાની કોઈ આવશ્યકતા નથી તે સ્વાધ્યાયની માન્યતાની વિના અનેકાન્તવાદની માન્યતા પણ નિરર્થક જ નહિ મતે અસમગ્ર તે મિદ્ધ થશે આપણે વસ્તુને નાનાધર્મોત્તમ માનીને પણ જ્યાં મુશ્કેલી તે નાના ધર્મોના દૃષ્ટિબેદ નહિ મળે એ ત્યાં સુધી તે ધર્મોની માન્યતા અનુપયોગી તે થશે જ માટે તે માન્યતા યુક્તિમગ્ન પણ નહિ કહી શકાય

જેમ રોગીને માટે સાધણ ઉપયોગી પણ છે અને અનુપયોગી પણ છે, આ તે સાધણના વિષયમાં અંતર વાદ થયે, પણ કોઈ રોગીને માટે તે ઉપયોગી છે અને કોઈ રોગીને માટે તે અનુપયોગી છે આ દૃષ્ટિબેદને જનાવવાવાળા સ્વાધ્યાયને જે ન માનવામાં આવે તે આ માન્યતા કેવળ વ્યર્થ નહિ વાગે જ કે પિત્ત નિગ્રાવાળા રોગી સાધણની સામાન્ય રીતે પર ઉપયોગિતા સમગ્ર જો સાધણ દેશ લાગે તે નો તે સાધણ દાન દાનિ જ ઉદાવતી પડશે એથી અંતરવાદ દ્વારા રોગીના સજ્જતા સાધણની ઉપયોગિતા આ અનુપયોગિતારૂપે જે ધર્મો માનીને પણ તે સાધણ અમુક રોગીને માટે ઉપયોગી અને અમુક માટે અનુપયોગી છે એ દૃષ્ટિબેદો મનનવાળા સ્વાધ્યાયને મનવે જ પડે

એક ખીજી પશુ વાત છે. એકાંતવાદ વક્તા સાથે અધિક સંબંધ રાખે છે, કારણ કે વક્તાની દૃષ્ટિ પશુ વિધાનાત્મક રહે છે. તે પ્રકારે સ્યાદાદ શ્રોતા સાથે અધિક સંબંધ રાખે છે, કારણ કે તેની દૃષ્ટિ હંમેશા ઉપયોગાત્મક રહ્યા કરે છે. વક્તા અનેકાંતવાદદ્વારા નાના ધર્મવિશિષ્ટ વસ્તુનું દિગ્દર્શન કરાવે છે અને શ્રોતા સ્યાદાદની રહાય તે વસ્તુના ઉપયોગી અંશને કેવળ પોતાને માટે ગ્રહણ કરે છે.

આ કથનથી એ તાત્પર્ય નહિ લેવું જોઈએ કે વક્તા ‘સ્વાત્’ની માન્યતાને અને શ્રોતા અનેકાંતની માન્યતાને ધ્યાનમાં રાખતા નથી. જો વક્તા સ્વાત્ની માન્યતા ધ્યાનમાં નહિ રાખે તો તે એક વસ્તુમાં પરસ્પર વિરોધી ધર્મોનો સમન્વય ન કરી શકવાના કારણે તે વિરોધી ધર્મોના તે વસ્તુમાં વિધાન જ કેમ કરી શકશે? એમ કરતાં સમયવિરોધક સિપાહી ચોરની જેમ તેનો ખોજ પકડવાને હમેશાં તૈયાર રહેશે. એ પ્રકારે જો શ્રોતા અનેકાંતવાદની માન્યતાને ધ્યાનમાં નહિ રાખે તો તે દૃષ્ટિભેદ ક્યા વિષયમાં કરશે? કારણ કે દૃષ્ટિભેદનો વિષય અનેકાંત અર્થાત વસ્તુના નાના ધર્મ તો છે જ.

એટલે ઉપરના કથનથી કેવળ એટલું તાત્પર્ય લેવું જોઈએ કે વક્તાને માટે વિધાન પ્રધાન છે ને સ્વાત્ની માન્યતાપૂર્વક અનેકાંતની માન્યતાને અપનાવે છે તે માટે ઉપયોગપ્રધાન છે તે અનેકાંતની માન્યતાપૂર્વક સ્વાત્ની માન્યતાને અપનાવે છે. માનો કે એક મનુષ્ય અનેકાંતવાદની રહાયદ્વારા એવા અનુમાન પર પહોંચે કે મનુષ્ય વસ્તુત્વના સંબંધે નાના ધર્માત્મક છે. તે પિતા છે,

પુત્ર છે, મામા છે, ભાઈ છે, આદિ આદિ છે. આપણે વક્તાની હેસિયતે તેના આ સંપૂર્ણ ધર્મોનું નિરૂપણ કર્યું. સ્યાદાદથી એ વાત સત્ય થઈ કે તે પિતા છે—સ્વાત્ કોઈપણ પ્રકારે દૃષ્ટિ વિશેષે અર્થાત પોતાના પુત્રની અપેક્ષાએ. તે પુત્ર છે—સ્વાત્ કોઈ પ્રકારે અર્થાત પોતાના પિતાની અપેક્ષાએ. તે મામા છે—સ્વાત્ કોઈ પ્રકારે અર્થાત પોતાના ભાણે-જની અપેક્ષાએ. તે ભાઈ છે—સ્વાત્ કોઈ પ્રકારે અર્થાત પોતાના ભાઈની અપેક્ષાએ. હવે જો શ્રોતા લેણે તે મનુષ્ય સાથે આ દૃષ્ટિઓમાં કોઈ પશુ દૃષ્ટિથી સંબંધ હોય તો તે પોતપોતાની દૃષ્ટિએ પોતપોતાની માન્યતાને અનુકૂળ ધર્મને ગ્રહણ કરતા રહેશે. પુત્ર તેને પિતા કહેશે, પિતા તેને પુત્ર કહેશે, ભાણેજ તેને મામા કહેશે અને ભાઈ તેને ભાઈ કહેશે, પશુ અનેકાંતવાદને ધ્યાનમાં રાખીને તે એક ખીનના વ્યવહારને અસંગત નહિ ઠરાવશે. અસ્તુ.

આ પ્રકાર અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના વિશ્લેષણને યથાશક્તિ પ્રયાત્ન છે. આશા છે કે આથી પાઠકજન આ જાને સ્વરૂપને સમજવામાં સફલ થવા સાથે સાથે વીર ભગવાનના શાસનની ગંભીરતાનો સહજમાં અનુભવ કરશે અને આ યેક તરવે-દ્વારા સાંપ્રદાયિકતાના પરદાને હટાવીને વિશુદ્ધ ધર્મની આરાધના કરતા અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના વ્યવહારિક રૂપને પોતાના જીવનમાં ઉતારીને વીર ભગવાનના શાસનની અદ્વિતીય શોકોપકારિતાને સિધ્ધ કરવામાં સમર્થ થશે.

[ઉદ્ધરિત “અનેકાંત”]

‘અનેકાંત’ માસિક વર્ષ ૨, દિવસ ૧ લાંમાંના દિંદી લેખનો અનુવાદ. મૂળ લેખક શ્રી ‘પં. વંશીધર વ્યાસ’ દ્વારા, ન્યાયતીર્થ વ સાહિત્યશાસ્ત્રી.

આજકાલ એમ કહેવામાં આવે છે કે આજસુ અને અકર્મણ્ય લોકો પોતાની દુર્જાતા છુપાવવા માટે સતોપના વખાણ કર્યા કરે છે વસ્તુતઃ સતોપ એવા નકામા લોકોના કામની ચીજ છે. આ સતોપની ભાવનાએ ભારતવાસી-ઓને કર્તવ્યવિમુખ બનાવીને પરાધીનતાની બેડીઓમાં જકડી લીધા છે. એનાથી મુક્ત થવાનો ઉપાય અસતોપ, વૃદ્ધિ અને વિસ્તાર જ છે. અસતોપ જ ઉત્પત્તિનું મૂળ છે, અસતોપ જ આપણી સ્થિતિનો સાચો અનુભવ કરાવીને આગળ વધવાને માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે, અસતોપથી જ જીવનમાં લગ્નિતિ આવે છે અને અસતોપ જ મનુષ્યને કર્તવ્યપરાયણ બનાવીને તેને મુખી બનાવી શકે છે.

એટલા માટે આજકાલ આ યુગના પ્રમિદ જનસેવકો તરફથી જ્યાં ત્યાં અસતોપની આગ સળગાવવાના વિવિધ પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે, અસતોપની આગ સળગાવવાથી વિશ્વવ્યાપી ક્રાંતિ થશે અને ક્રાંતિ થતા સ્વાયો મુખના સાધન એકત્ર થશે તેથી કરીને અત્યારે જે જનસમુદાય દુઃખી છે અથવા જેના દુઃખ-નિવારણના યોગ ધણા સાધનો પણ મોજુદ છે તેઓએ દુઃખ-નિવારણનો ઉપાય નહિ કરવો જોઈએ, કેમકે દુઃખો ઓછા થવાથી અસતોપ દગાઇ જશે અને તેને લઇને ક્રાંતિમાં વધારે વિશ્લેષ થશે. આવો મત આજકાલના ઉત્પત્તિ-કામી પુરુષોમાં છે.

એટલું સત્ય છે કે લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે નનની અંદર અસતોપની વૃત્તિ જાગવી જોઈએ

પણ એ લક્ષ્ય શું છે ? એ પ્રશ્ન ઓળી વધારે વિચારણીય છે.

વિષયમુખને માટે અસતોપની લગ્નિતિ કદાપિ લાભદાયક નથી, કેમકે વિષયમુખ સાચું મુખ છે જ નહિ. વિષયમુખ માટે જેટલો અમતોપ વધશે, તેને મેળવવાના જેટલા પ્રયત્નો થશે અને જેટલો વિષય પ્રાપ્ત થશે તેટલો જ વિષયોનો અભાવ વધશે ગમે તેટલા વિષયોની પ્રાપ્તિ થાય, ગમે તેટલા દુર્લભ વિષયો મળી જાય પરંતુ મનુષ્યનું મન કદાપિ તેનાથી તૃપ્ત થઇ શકતું નથી. યથાતિ રાજાએ પોતાના પુત્રની સુવાની મેળવીને હજારે વર્ષ મુખી વિષયભોગ કરીને ભોગતૃષ્ણા તૃપ્ત કરવા ઇચ્છ્યું, પરંતુ તે ઉત્તરારાત્ર વધતી જ ગઇ ત્યારે તેણે હાતીને કહ્યું 'પૃથ્વીમા જેટલી ખાવા-પીવાની ચીજો, ધન, દોરત, હાથી, ઘોડા, ગાય, ઝીં, પુત્ર છે તે મધ્ય મળવાથી પણ કામામકન મનુષ્યના મનનો કદી તૃપ્તિ થઇ શકતી નથી. વિષયોનો કામના, વિષયો ભોગવવાથી કદી પણ શાંત થતી નથી. ઊત્કૃં ધી નાખવાથી જેડી રીતે આગ વધારે થાય છે તેમ કામનાની આગ પણ વધારે થાય છે જ્યારે મનુષ્ય કોઇનું પણ જીવન ન ઇચ્છીને મર્ત પ્રાણીઓમાં મગદળિ થઈ જાય છે ત્યારે તેને સર્વ દિશાઓ મુખમય બાસે છે. જે વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનું કુણ્દિ પુરુષોને માટે જાહેર કહીન હોય છે, અને શરીર જીવં થઇ જવા છતાં પણ જે જીવં નથી થતી તેવી તૃષ્ણાનો મુખી થવા ઇચ્છનાર માણસે જરૂરી ત્યાગ કરવો જોઈએ. અને પુરાં એક હજાર વર્ષ

સુધી નિરંતર વિષયસેવન કર્યું છતાં પણ મારી તૃષ્ણા ખૂબી નહિ પણ ઊલટી વધતી જાય છે અને જ્યાં જ્યાં વિષયોની તૃષ્ણા વધે છે ત્યાં ત્યાં પરિણામે દુઃખ વધતું જાય છે. ’

એટલા માટે એવું અનિત્ય, અપૂર્ણ અને ક્ષણભંગુર વિષયસુખ માનવજીવનનું લક્ષ્ય નથી. માનવજીવનનું લક્ષ્ય તો સર્વોપરી સુખની પ્રાપ્તિ છે. જે અખંડ, અનંત, પૂર્ણ અને હંમેશા એક રસ છે, એટલા માટે જે પુરુષને ખરેખરા સુખની ઇચ્છા હોય તેણે લોગતૃષ્ણાનું દમન કરીને જે કાંઈ સુખ-દુઃખ પ્રાપ્ત થયાં હોય તેનાથી સંતુષ્ટ રહેવું જોઈએ. તૃષ્ણા-નાશપૂર્વક સંતોષમાં જેવું સુખ રહેલું છે તેવું સુખ લોક પરલોકના કોઈ પણ ભાગમાં રહેલું નથી.

यच्च काममुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।

तृष्णासुखस्यैતે નાર્હતઃ ષોડશી કલામ્ ॥

સાંસારિક લોભોમાં અને સ્વર્ગોદિ દિવ્ય સુખોમાં કોઈ પણ સુખ તૃષ્ણાક્ષયના સુખના સોળમા ભાગની બરાબર નથી.

योगાચાર્ય શ્રી પતંજલીએ કહ્યું છે કે—

સંતોષાદનુત્તમસુખલામઃ ।

સંતોષથી અનુભવ સુખની-નિરતિશય આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. અસંતોષથી હંમેશા સર્વગત આત્મામાં સ્થિતિ થાય છે અને ત્યારે સાચો, અખંડ, નિરતિશય આનંદ મળે છે, કેમકે અનંત, અસીમ, સનાતન, નિત્ય, સર્વગત, અચળ, અવિનાશી, આનંદ આત્મામાં જ છે તે આનંદ જ આત્માનું સ્વરૂપ છે એનાથી જ આત્માનંદ પુરુષો દરેક સ્થિતિમાં આત્માનંદમાં જ નિમગ્ન રહે છે. કહ્યું છે કે—“જેને આત્મામાં રતિ છે, જે આત્મામાં તૃપ્ત છે અને આત્મામાં જ સંતુષ્ટ છે તેને માટે કોઈ કર્તવ્ય જ નથી.”

સંતોષ, આજસુ અને અકર્મણ્ય પુરુષોના કામની ચીજ નથી, આજસુ અકર્મણ્ય પુરુષો સંતોષી નથી હોતા, તેઓ તો કામનાની જવાબમાં હંમેશાં બળ્યા કરે છે, તેઓની તૃષ્ણા કદી પણ મટતી નથી. કુશળતાપૂર્વક કામ કરવાની શક્તિ અને મતિ નહિ હોવાથી તેઓ સંતોષનું નામ લે છે. તેઓને સંતોષ આધ્યાત્મિક માર્ગના પરમ સાધનરૂપ સંતોષથી સર્વથા ભિન્ન છે. સંતોષ તો મનુષ્યને વિષયા-સક્તિથી છોડાવીને, તૃષ્ણાના તપેલા પ્રવાહથી જુદો પાડીને ઈશ્વરાભિસુખ બનાવીને સાચો કર્તવ્યશીલ બનાવે છે. શાંત ચિત્તવાળો સંતોષી પુરુષ જ પોતાના બધા વ્યક્તિગત સ્વાર્થો છોડીને નિષ્કામભાવથી દેશ અને વિશ્વના કલ્યાણને માટે કર્તવ્ય કર્મનું આચરણ કરી શકે છે.

સંતોષની ભાવનાએ ભારતવાસીઓને કર્તવ્યવિસુખ અને પરાધીન બનાવી દીધા છે એ કલ્પના ભ્રમમાત્ર છે. ઊલટું સંતોષને અભાવ અને તૃષ્ણાની પ્રગળતાએ મનુષ્યના મનમાં દેશપ્રેમ તથા વિશ્વપ્રેમના આદર્શ લાવે નહીં કરીને દેશ અને વિશ્વ પ્રત્યે વિશ્વાસઘાત કરનારી હલકી વૃત્તિઓ પેદા કરી છે. લોગતૃષ્ણાને લઈને મનુષ્ય પોતાના જરા જેટલા સ્વાર્થ ખાતર દેશાત્મા અને વિશ્વાત્માનો નાશ કરવા તૈયાર ઘઈ જાય છે, અને પરિણામે પોતાની મૂર્ખાઈથી પોતાના વિનાશનો સાધન કરી બેસે છે. આ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે અસંતોષ ઉત્પત્તિનું નહિ પણ અવનતિનું જ મૂળ છે. અસંતોષથી જ જીવનમાં બગૃતિ નથી આવતી. જીવનમાં સાચી બગૃતિ આવે છે સત્વચુષ્ણની વૃદ્ધિથી.

અસંતોષથી તો સત્વચુષ્ણનો વિકાસ રોકાઈ જાય છે, જેના પરિણામરૂપ ભય, દ્રેષ, શત્રુતા,

હિંસા, અશાંતિ અને દુઃખો આવે છે, એ જ કારણથી આજે જગતમાં જેટલો અસંતોષ વધી રહ્યો છે તેટલો જ ભય, દેવ, શત્રુતા, હિંસા, અશાંતિ અને દુઃખોનું જોર પણ વધી રહ્યું છે. ન તોપના સાધનથી મનુષ્યની ભોગલાલસા શાંત થાય છે, તે પરમાત્મા પર વિશ્વાસ રાખીને સત્ય તથા ન્યાયના માર્ગે જીવનનિર્વાહ કરતા શીખે છે, અને સત્યના રક્ષણ ખાતર પ્રાણનું બલિદાન આપી શકે છે, પરમાત્મા જ એક માત્ર સત્ય છે અને એની પ્રાપ્તિ એ જ મનુષ્ય જીવનનો એક માત્ર ઉદ્દેશ છે એ સત્ય મેળવવા માટે જ સંતોષનું સાધન કરવાની પરમ આવશ્યકતા છે.

સંતોષનું સાધન બે રીતે થઈ શકે છે. આત્મના સ્વરૂપને સમજીને આત્માની પૂર્ણતામાં વિશ્વાસ કરવાથી અથવા પરમ મંગલમય પરમાત્માના વિધાન પર નિર્ભર રહેવાથી બંનેનું ફળ એક જ છે. એક જ્ઞાનીઓનો માર્ગ છે, બીજો ભક્તોનો માર્ગ છે. શ્રીમદ્ ભગવત ગીતામાં ભક્તોના લક્ષણ બતાવવામાં બે વખત 'સંતુષ્ટ' શબ્દનો પ્રયોગ કરીને ભક્તોમાં સંતોષની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરી છે.

‘સંતુષ્ટઃ સતતત્’ ‘સંતુષ્ટો યેન કેનચિત્’

અને ચતુર્થ અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે—

યદ્વન્દ્વાલાભમંતુષ્ટો દુઃખાતોતો વિમન્સર ।
સમઃ સિદ્ધાપસિદ્ધો ચ કુર્વાપિ ન નિવષ્યતે ।
ગતસપ્તથ મુક્તસ્યગાનાવધિયતચેતસ ।
યદ્વાયાચરતઃ કમ સમપ્રં પ્રવિજીવતે ॥

“જે પુરૂષ પરમાત્માના વિધાન અને પ્રકૃતિના નિયમ અનુસાર વગર પ્રયાને પ્રાપ્ત વસ્તુ તથા સ્થિતિમાં સંતુષ્ટ છે, હર્ષ શોકાદિમાં અતિથિ છે, સંકળતા અસંકળતામાં સમ-બુદ્ધિ રહે છે તે કર્તાવ્ય કર્મ કરવા જતા કર્મ-બાધનમાં બાધાતો નથી, કેમકે આનંદાથી સંહિત, પરમાત્માના જ્ઞાનમાં સ્થિત ચિત્તવાળા સુક્ત પુરુષના સમસ્ત કર્મો જે તે લોકકંઠ્યાણુ માટે કરતો હોય છે તે પરમાત્મામાં જ વિલીન થઈ જાય છે.

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સંતોષ મનુષ્યને કર્તાવ્ય કર્મના ત્યાગ માટે અડચણ નથી કરતો, હાલતા ત તેન અચળ સમત્વની શાંતિમય ભૂમિકા પર પહોંચાડીને હ્રમેશને માટે સુખી બનાવે છે અને જે જે લોકો તેના સબધમાં આવે છે તેને પણ સુખી બનાવવાનો યત્ન કરે છે.

સાચો શ્રમણ.

જેની પ્રવૃત્તિઓ જીવનનું તો વધ ન થાય તે માટે કાળજ્યાળી છે, જેના મન-પાણી-કાયા સુરક્ષિત છે, જેની ઇન્દ્રિયો નિયંત્રિત છે, જેના વિકારો નિર્લાષ ગયેલા છે, જ્ઞાનમાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન પરિપૂર્ણ છે, તથા જે સયમી છે તે શ્રમણ કહેવાય.

જેને આ લોક કે પરલોકમાં કશી આકાંક્ષા નથી, જેના આદારવિદાર પ્રમાણસર છે તથા જે કોઈપણ વિકારથી ગ્રહિત છે તે સાચો શ્રમણ છે.

—શ્રી કુંડકાચાચ

આત્મહિતશિક્ષા-ભાવના

તું હવે છે તું જડ નથી, ચૈતન્ય તારું રૂપ છે,
જડ વિશ્વ તારું-દાસ છે, તું તો સહુનો શ્રુપ છે;
નિર્ગળ બની તું દીનતા, શું દાખવે જડ આગળે?
શક્તિ અનંતીના ધણી, જડમાં જઈ તું શું ભળે?

૧

શી ખોટ છે ત્હારી કને, આનંદની ને સુખની?
ચિંતા ન કર આનંદધન, તુજમાં ન માત્રા દુઃખની;
તું સિંહ છે નિજ રૂપ જો, જંબુકની ભજ ભાવના,
આ ઝાંઝવાતા નીર સમ, સંસાર-સુખમાં રાચ ના.

૨

તન ધન સ્વજનમાં કૈક્યતા, તું વ્યર્થ શું કરવા કરે?
તુજથી નિરાળાં એ સહુ, સહુથી નિરાળો તું ખરે;
જડ ભાવ સહુ સંસારના, સંયોગથી આવી મળ્યા,
રે હવે! તેં મમતા કરી, તેથી કરી તુજ શુભ ટળ્યા.

૩

નિજ ભાવ છોડીને સદા, પરભાવમાંહિ તું રમ્યો,
તેથી કરી તું હવથોનિ, લાખ ચોરાદી ભમ્યો;
જગમાં તને બહુ રૂપમાં, જે વસ્તુઓ દેખાય છે,
તે નવ નવા સહુ જડતાણા, ખ્યાય જગમાં થાય છે.

૪

બદલાય વસ્તુની આવસ્થા, નાશ તે કહેવાય છે,
વ્યય દૂધ મેળવવા થકી, દહીં રૂપમાં બદલાય છે;
માટે ન કર તું શોક ચેતન, નષ્ટ વસ્તુનો કદા,
નિજ રૂપ નિહાળી ખરે, આનંદમાં તું રહે સદા.

૫

વાંછા ન કર તું વિષયની, જડ વસ્તુનાં તે ધર્મ છે,
નિજ ધર્મ છોડી સેવવો, પરધર્મ તે જ અધર્મ છે;
અભિલાષ સુખનો છે તને, તે સુખ છે તારી કને,
તું જ્ઞાન-ચક્રથી નિહાળી, જો જણાશે તે લહે.

૬

આચાર્યશ્રી વિજયકસ્ટૂરસુરિંદ્ર મહારાજ

પ્રવાહિના પ્રશ્નો

એક દિવસ કલ્પખાતુ' બંધ—

કરાચીની મ્યુનિસિપાલિટીના એક કોરપોરેટર ભાઈ ખીમચંદ શાહની દરખાસ્તથી ત્યાં એક એવો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો છે કે “વર્ષ-ભરમાં એક દિવસ માટે કરાચીના સમસ્ત કલ્પખાતુઓ બંધ રાખવા.”

આ ઠરાવ પ્રમાણે તા. ૨ જી ઓક્ટોબરનો દિવસ નક્કી કરવામાં આવેલ છે, અને તે પ્રમાણે ગત તા. ૧૨ મીના રોજ ત્યાં કલ્પખાતુ બંધ રાખી સારાએ દિવસને “અહિંસા” દિવસ તરિકે ઉજવવામાં આવેલ આ ઠરાવ પસાર કરાવવામાં કરાચીના મેયરસાહેબ, એક પારસી ગૃહસ્થ મી સંધવાનો સહકાર અને મુનિ મહારાજ શ્રી વિદ્યા-વિજયજી મહારાજની પ્રેરણા પશુ એટલી જ પ્રશસનીય હતી

ઠરાવ રમૂ થવા પછી, ઠરાવને અંગે જે જે હકીકતો એકત્ર કરવામાં આવેલ, તેમાંથી નીચેનામાં આવેલ કે—

(૧) આ રીતે એક દિવસ કલ્પખાતુ બંધ રાખવાનો ઠરાવ હિન્દભરમાં કોઈ સ્થાને અત્યારે છે નહિ

(૨) લન્ડન જેવા પાશ્ચિમાત્ય દેશમાં, ત્યાંની પ્રખ્યાત્યા આગળ, એક દિવસ કલ્પખાતુ' બંધ રહે તેવી ભાવના રાખે છે

આ સંયોગો વચ્ચે, મિંધ જેવો મામાહારી પ્રદેશ આ મતલબનો ઠરાવ પસાર કરે, એ ખરેખર અન્ય પ્રદેશો માટે વિચારવા જેવું, અને કરાચી માટે પ્રશંસનીય પગલું ગણાય.

‘જીવદયા’નો પાઠ આજે આપણે ગ્રીષ્મવાનો ન હોય એ સૂત્ર તો આપણી મંદ્કૃતિના મૂળ મા ઠાસી ઠાસીને ભરેલું છે, એમ છતાં જીવદયાનો સંદેશ જગતને કેમ પહોંચાડવો? એ

પરમ સૂત્ર જગતને કેમ પચાવવું? તે હજી બરાબર મમજતા નથી. એ વસ્તુ સાધવામાં જરૂર આપણે પછાત છીએ અલગત જીવદયા માટે આપણે કંઈ ને કંઈ કરતા આવ્યા છીએ અને કરી પણ રહ્યા છીએ, પરંતુ પ્રાધાન્યપણે તેમાં રહેલ વ્યાપારી દષ્ટિ ગોણુ બનાવી, આધુનિક પ્રચારદષ્ટિનો ઉપયોગ વિચારવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તેનું સચોટ અને સંગીન પરિણામ ન આવી શકે

આ ઠરાવ પછી આપણે એ પણ જોઈ શક્યા છીએ કે લન્ડનમાં પણ એક દિવસ કલ્પખાતુ' બંધ રાખવાની ભાવના જન્મવા પામી છે ત્યારે અહિં આપ્રધાન હિન્દમાં એ માટેની ભાવના હોય એ સ્વાભાવિક છે, અલગત એ દિશામાં હજી આપણે પ્રયાત્ન કર્યો નથી, એમ છતાં કરાચીની જેમ સ્થળે સ્થળે યોગ્ય પ્રયાસ કરવામાં આવે તો વધુ નહીં તો એક દિવસ કલ્પખાતુ' બંધ રખાવવાનો પ્રયાત્ન નિષ્ફળ ન જ નીવડે.

જીવદયાપ્રેમી ભાઈઓ સ્થળે સ્થળે આ પ્રશ્ન ઉપાડી કરાચીના આ ઠરાવને મતકારવાને અને પોતાના સ્થાને આવેા ઠરાવ પસાર કરાવવા માટે લાગતા-વળગતાઓને સૂચવવાનું હાથ પર લેવે તો ગહુ જ ટૂંકા સમયમાં આવેા ઠરાવ હિન્દ-ભરમાં આપણે પસાર કરાવી શકીએ.

છંછીએ કે જૈન કે જૈનતર મોકોઈ જીવદયાપ્રેમી મમાજ આ પ્રશ્નને અપનાવી લેવે અને યોગ્ય ઠરાવો કરી ઘટતા સ્થાને મોકલી આપે.

x x x x

અનુચિત આશ્લેષો—

જૈન મંદ્કૃતિ અને ઇતિહાસ પર અનુચિત આશ્લેષો થવાના ઘણાં પ્રસંગો અવારનવાર ગદાર આવે છે.

સામાન્ય રીતે આવા આશ્લેષોમાં જૈનેતર લેખકનું અજ્ઞાન હોય છે. જૈન ધર્મ સંબંધી જોડાંએ તેટલી વિગત તેઓ મેળવતા નથી અને અધૂરી વિગતને પરિણામે તેમના હાથે આલેખાતું સાહિત્ય જૈન સંસ્કૃતિને અંગે ગેરસમજ ઉત્પન્ન કરે છે. આમાં કેટલુંક સાહિત્ય યુવાન-વિદ્યાર્થીઓના હાથમાં એમના અભ્યાસ માટે મુકાય છે, કેટલુંક સાહિત્ય વિદ્વાન ગણુતા સાહિત્યપ્રેમી જગત સમક્ષ રજૂ થાય છે અને કેટલુંક આમજનતા સમક્ષ પણ રજૂ થાય છે.

તાજેતરમાં કાનપુરથી 'આનંદમાળા' નામની પુસ્તક પ્રકાશન સંસ્થાએ 'ભારતવર્ષનો ઇતિહાસ' નામનું હિન્દી પુસ્તક શ્રી રામકૃષ્ણ માયુર નામના લેખક પાસે લખાવી બહાર પાડ્યાની વાત બહાર આવી છે. અને તે પાઠ્ય-પુસ્તક તરીકે મંજૂર થતાં વિદ્યાર્થી આલસમાં પ્રચાર પામતું જાય છે.

આ પુસ્તકમાં ભગવાન મહાવીરનો સમય, સંસ્કૃતિ અને જીવન-સંદેશને બહુ જ વિકૃત રીતે ચીતરેલો છે, જે અભ્યાસીના મન પર જૈન-ધર્મ માટે છેક અવળી જ છાપ પાડે છે.

મુનિશ્રી જ્ઞાનસુંદરજી મહારાજનું આ તરફ લક્ષ જતાં તેઓશ્રીએ સમાજનું એ તરફ એક લેખદ્વારા ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

અશાત લેખકોને હાથે જૈન સંસ્કૃતિ પર આલેખાતા આવા આશ્લેષોનો આ પ્રથમ પ્રસંગ નથી. પ્રાન્ત પ્રાન્તના જુદી જુદી ભાષામાં પ્રગટ થતાં સાહિત્યનું જે અવલોકન કરવામાં આવે તો આવા આશ્લેષોની એક મોટી હારમાળા આપણી સામે ખડી થાય, પણ જે જાતનું વ્યવસ્થિત અવલોકન કરનાર વ્યક્તિઓની આપણી પાસે સંગવડ કયાં છે ?

કોઈ વાચક કે વિદ્વાનના હાથમાં, કોઈ કાળે અકસ્માત આપું સાહિત્ય આવી પડે છે અને તે કોઈ વખત આપસમાં ચર્ચા કરીને એ આશ્લેષ યુક્ત સાહિત્યને અંગે પોતાની ફરજ પૂરી

માને છે, તો કોઈ તેને અંગેનું એકાદ નિવેદન લખી, વર્તમાન પત્રોને પાને એ માટે યોગ્ય ફરિયાદ નોંધાવે છે. વાચકો આવા નિવેદનો વાંચી ખેદ જાહેર કરે છે, અને એટલેથી એ અનુચિત આશ્લેષોના વિરોધનું કાર્ય પરિપૂર્ણ થતું હોય તેમ વિરોધનો પ્રવાહ ત્યાં થઈ જાય છે.

આ પ્રશ્ન જ્યાં મુખી ગંભીરપણે ન વિચારાય ત્યાં મુખી આશ્લેષોની પરંપરા અટકવાને બદલે વધે તે સ્વાભાવિક છે. કોઈપણ આગેવાન સંસ્થા અભ્યાસ મંડળ જેવું તંત્ર ઉપસ્થિત કરી, આ કાર્ય ઉપાડી લે તો બહુ જ ઓછા શ્રમે આ કાર્ય આટોપી શકાય.

આપું મંડળ-પ્રાન્તે પ્રાન્તમાં ત્યાંના વિદ્વાનોનું એક મંડળ સ્થપાવે અને તે મંડળ પ્રગટ થતું સાહિત્ય અવલોકે અને જ્યારે જ્યારે ધ્યાન ખેંચવા જેવો કોઈ પ્રશ્ન હોય ત્યારે કેન્દ્ર-સભાદ્વાર એવા સાહિત્યના લેખક, પ્રકાશક કે સંચાલકનું લક્ષ ખેંચી, પરસ્પર ચર્ચા કરી આશ્લેષો નિવારણ કરી શકે.

આ રીતનું કોઈ જવાબદાર તંત્ર યોજાય તો કોઈ આશ્લેષોનો પ્રશ્ન અણબકા થાય ન રહેવા પામે તેટલું જ નહીં પરંતુ સમય જતાં, જૈન સંસ્કૃતિને અંગે લખવા માગતા લેખકો સાથે પણ તેમના લેખન પંડિતો જ ચર્ચા કરી લેવાના પ્રસંગો આપોઆપ યોજાતા આવશે.

આપું મંડળ જૈન સાહિત્યનો વિશાળ જગતમાં પ્રચાર કરવાનું કે કોઈ સ્થાને તૈયાર થઈ વાચનમાળાઓમાં જૈન સંસ્કૃતિને અંગે યોગ્ય પાઠમાળાઓ દાખલ કરાવવાનું કાર્ય પણ કરી શકે.

આ અને આવા અનેક પ્રશ્નોનો ઉકેલ આપ અભ્યાસ મંડળ બહુ જ સારી રીતે કરી શકે એ નિઃસંદેહ છે. આશા રાખીએ કે જૈન જગતના આગેવાન અને જવાબદાર સંસ્થાઓ આ મોં યોગ્ય સંચાલન કરી જૈન સંસ્કૃતિના પ્રચારનું અને અયોગ્ય આશ્લેષો નિવારવાનું મહદં કાર્ય તરતમાં ઉપાડી લે.

અત્યંત ખેદજનક અવસાન

આ સમાના મુખ્ય સેક્રેટરી બધુ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસના પુત્રરતન લગભગ દોઢ વર્ષની ઉમરમાં જ આસો શુદ્ધિ ૧૩ ના દિવસે ખેદજનક અવસાન થયું છે. આ અવસાન ખાસ કરીને નોંધવા લાયક એટલા માટે છે કે ભાદ્રશી વલ્લભદાસભાઈને પુત્રરતનની પ્રાપ્તિ મોટી ઉમરે થઈ હતી અને તેની મુખમુદ્રા જોતા આગાહી પણ સુદર હતી. વસ્તુરિતિ આમ હોવાથી એમને અને એમના રોહીઓને ખાસ કરીને હર્ષનો વિષય બન્યો હતો, પરંતુ કાળની ગતિ અકળ છે પરિવર્તનશીલ સસારની અનિત્ય પરિસ્થિતિમાં હર્ષ શોકના દ્વંદ્વો મિશ્રિત છે તદ્દનુસાર એ પુત્રરતન દોઢ વરસની ઉમરમાં જ આ રથૂળ જગતમાંથી અદશ્ય થયું છે અને પચકારણોમાં ભવિત્યથી અજવાન બની છે. ભાદ્રશી વલ્લભદાસભાઈને એકતું એક પુત્રરતન અદશ્ય થતા અત્યંત ગ્યાનિ યાચ તે સ્વાભાવિક છે પરંતુ એ બાલકને પણ અમૂલ્ય માનવજન્મની પ્રાપ્તિ નકામી નીવડી છે હવે તો વૈરાગ્ય દ્રષ્ટિએ “જાતસ્ય હિ ધ્રુવં મૃત્યુ” એ સૂત્રથી લેણુ દેણુનો સ બંધ વિચારી કુદરતે જે દુઃખ સોંપ્યું તે દૃઢ આત્મબળપૂર્વક સહન કરવા, તેમજ સરસ્થાના જે જે કાર્યો તેઓ ગતિમાન કરી રહ્યા છે તેમાં સવિશેષ પ્રગતિ સાધવા અને કુદરતની ઇચ્છાને આધીન વર્તવા ભાદ્રશી વલ્લભદાસભાઈને દિવાસો આપવા સાથે સંચાલન કરીએ છીએ, અને ઉક્ત પુત્રરતનના અમર આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

આચાર્ય શ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ

આસો શુદ્ધિ ૧૦ ને મગળવારના રોજ આચાર્યશ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની રવર્ગવાસ તિથિ હોવાથી શ્રી જૈન આત્માર્નદ સભા તરફથી જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. સવારમાં શ્રી મોટા જિનાલયમાં શ્રી નવપદ્મની પૂજા ભાવપૂર્વક ભણાવવામાં આવી હતી અને ગપોરના સભાસદોનું સ્વામીવાસત્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

એક ઉમદા સંખ્યાવત

જામનગર અને પાસેના પ્રદેશમાં વરસાદના અભાવે આજે સખત દુષ્કાળ જેવી સ્થિતિ છે. દુષ્કાળને અંગે ખેડૂતો, વેપારીઓ અને આમર્ણની સ્થિતિ કરુણાજનક થતી આવે છે તેઓને રાહત આપવા માટે સ્ટેટ તરફથી એક ક્ષણો કરવામાં આવતો સઘવી શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈએ રૂપિયા પંદર હજારની ઉમદા સંખ્યાવત જાહેર કરી છે. આ રીતે જાહેર દિતના કાર્યોમાં હેલ્લા દોઢ વર્ષમાં ખુદ જામનગર માટે રોકેલી તરફથી રૂ. ૫૦,૦૦૦) સેનિટેરીયમ માટે, રૂ. ૩૫,૦૦૦) એક્સરેના મશીન વગેરે માટે ધરતીન ધરપીતાલમાં, એમ મળીને એક લાખની સંખ્યાવત જાહેર થઈ છે. જૈનસમાજના કાર્યો માટે જુદી જુદી સંખ્યાઓ વગેરે માટે પણ એમની સંખ્યાવત એટલી જ મોટી છે.

આ પ્રસંગે ત્યાંના આગેવાન જૈન ગૃહસ્થ શેઠ હગનલાલ ભાણુજીભાઈએ પણ રૂપિયા અગીયાર હજારનો ક્ષણો દુષ્કાળ રાહત ફડમાં નોંધાવ્યો છે.

શ્રી કલ્પસૂત્ર-શ્રી કલ્પલતા વૃત્તિ-શ્રી સમ-
યસુંદરગણિવિરચિત શ્રી કાલકાચાર્યની કથા
સહિત. શ્રી કલ્પસૂત્ર ઉપર ઘણી વૃત્તિઓ થઈ છે.
તેમાં ખરતર ગચ્છના વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી સમયસુંદર
ગણિની બનાવેલી કલ્પસૂત્ર ઉપરની આ વૃત્તિ (ટીકા)
છે. આ વૃત્તિમાં શ્રી કાલકાચાર્યની કથા પણ
આપવામાં આવેલી છે.

આ ગ્રંથના સંપાદક ખરતર-ગચ્છાચાર્ય શ્રી
કૃપાચંદ્રજીસૂરીશ્વરજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય
ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી સુખસાગરજી મહારાજ
છે કે જેઓએ ઇતિહાસ-તત્ત્વજ્ઞાન વગેરેના શુભારે
બાવીસ ગ્રંથો લખ્યા છે જેમાંથી કેટલુંક જાણુવા
જેવું મળી શકે છે.

આ ગ્રંથમાં ગુજરાતી નિવેદન બાદ્યશ્રી
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈજી આપેલું છે. તેમાં તેઓ
જાણુવે છે કે કલ્પસૂત્રનો મહિમા તેમાં શું આવેલ
છે, કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન અલ્પજ્ઞાનવાળાને વાંચવું
સુગમ પડે તેથી આ કલ્પસૂત્ર ઉપરની આ કલ્પલતા
વૃત્તિ તેના રચનાર મહાત્માએ તે ઉદ્દેશથી બનાવી
પ્રજુના કલ્યાણકે સંબંધી ગચ્છોની જે માન્યતા
છે તે સંબંધી વિસ્તારપૂર્વક ખુલાસો નિવેદનમાં
આપવામાં આવેલ છે, જે વાંચવા જેવો છે.

આ વૃત્તિનો રચનાકાળ ખાસ આપવામાં
આવ્યો નથી પરંતુ સંવત ૧૬૮૬ પહેલાં એટલે કે
સુભારે સં. ૧૬૮૪માં આ કલ્પલતા વૃત્તિ રચી
હોય તેમ નક્કી થાય છે તેમ નિવેદનમાં કેટલીક
હકીકત સાથે જાણુવવામાં આવ્યું છે.

આ નિવેદનમાં સમયસુંદર ગણિજી મહારાજજી

વૃત્તાંત, ગ્રંથરચના વિગેરે ટૂંકામાં આપ્યું છે.

એ સિવાય નિવેદનમાં આ ગ્રંથ સંબંધી ઘણી
હકીકતો વાંચવા જેવી જાણુવી છે.

આ ગ્રંથ પુસ્તકાધારક ધંડે, સુરત તરફથી
૪૨મો પ્રગટ થયેલ છે. સારા જિયા કાગળો સુંદર-
શાસ્ત્રી ટાઇપમાં શુધ્ધ રીતે પ્રગટ થયેલ છે. કિંમત
નહિ રાખતા ભેટ આપવા નિર્ણય કરેલ હોવાથી
આર્થિક સહાય આપનાર જૈન બંધુઓએ જ્ઞાન
ભક્તિ કરી છે.

જૈન ઇતિહાસ (ત્રીસરા ભાગ)-શ્રીમતી
સવિતાબાઈ કાપડીયા સ્મારકે ગ્રંથભાગો નં. ૮.
લેખક પં. મૂલચંદ જૈન વત્સલ. પ્રકાશક મૂલચંદ
કિશનદાસ કાપડીયા-સુરત. 'દિગંધર જૈન' માંસિકના
૩૨મા વર્ષની ભેટનો આ ગ્રંથ હિંદી ભાષામાં
પ્રગટ કરેલ છે. આ ગ્રંથના ૨૯ પાંકમાં શ્રી નેમિ-
નાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન, શ્રી મહાવીરસ્વામી તે
વખતમાં થયેલ ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ અને
મહાવીરસ્વામીના વખતના ઐત્રિક રાજ, ત્યારબાદ
જન્મસ્વામી, પછી ચંદ્રસુત્ર વિગેરેના ચરિત્રો સંક્ષિ-
પ્તમાં આપવામાં આવેલ છે. કિંમત ૧૨ આના પાંક
અધિક છે.

રિપોર્ટ-પહેાંચ

(૧) શ્રી વિદ્યોત્તેજક મંડળ-જિંઝા સં. ૧૯૯૩-
૯૪-૯૫નો ત્રણ સાલનો રિપોર્ટ

(૨) શ્રી વર્ધમાન જૈન યોડિંગ હાઉસ-સુમેરપુર
તૃતીય અને ચતુર્થ વર્ષ વિવરણ

(૩) શ્રી કટારીઆ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવના સંસ્મરણો
વિગેરે મળ્યા છે, જે સામાર સ્વીકારવામાં આવે છે.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

મારે હૃદયર મ્લોક પ્રમાણુ મળ પાત્ર બાપામા વિસ્તારપૂર્વક, સુદર શૈલીમા આગમે અને પૂર્વાચાર્યોરમિત અનેક પ્રયોનાથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃતે સ ૧૧૩૬ ની સાલમા મ્લેશે આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને મુજબની વાતનું કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રાયુક્ત સુદર અદારમા પાક કાઢના નુમે મિત બાહ્યની મથી તેહાર કરી પ્રગટ કરમા આચો છે

અત્યાર સુધીમા પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેલ મળવા જેવા પ્રસંગો અને તાલે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેલ્લે પ્રભુને મ્લેરે રથો આ ન વિવિધ રિપો ઉપર બોધાત્મક દેશનાઓના સમાવેશ આ ગ્રંથમા કરવામા આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમા આ જાને સમાજ અત્યારે તેઓથીના ઉદાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક મનન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ તમારે લખવા કરતા અનુભવ કરના જેવું છે સુમારે છાંદ પાનાનો આ ગ્રંથ મ્લેટી ખર્ચ કરી પ્રકટ કરામા આવેશે કે, કિમત રૂ ૩-૦-૦ પોરેજ છુટું.

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

તવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોપ—શ્રી દેવભદ્ર ગિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધપિકૃત ગોરી ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૂલિકાસૂત્ર ભાષ્ય સંવિત

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગજરાત બાપા) તેષાર ૩

૧ શ્રી નેમતાળ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી વિમળાચ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૩ શ્રી મુખાચેનાય ચરિત્ર, બે ભાગ ૬-૮	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર ૫ ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીથ કર ચરિત્ર (શ્રીમીઠા કિનેશ્વરના ક્ષિપ્ત રસપૂર્વક ચરિત્ર) જેન ખાંડશાળા કન્યાશાળામા પઠનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી ૩ ૦-૧૦ ૦	

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્માનુવચ (મણપતિ ચરિત્ર (૫))	૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ
૩ શ્રી નસુદેવહિડિ ત્રીજો ભાગ	૪ વાસમો છટ્ટો કર્મગ્રન્થ
૫ શ્રી વૃક્તકલ્પસૂત્ર ભાગ ૪-૫	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ ૧-૮-૦ પોરેજ ચાર આના અલગ

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(સળી શક્તા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

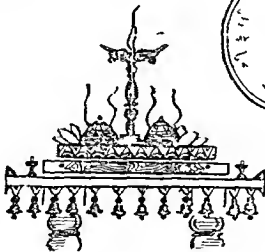
શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર જોષ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧	શ્રી નવપદજી પૂજન (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિક પ્રશોતર	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્તુ આદૃતિ ખીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞા	૩૧
શ્રી પ્રશોતરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન “ ભામાશાહ ”	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયકેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	૮
શ્રી આત્મપ્રજ્ઞા	૨૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગાદડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજન (અર્થ સહિત)	૦૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ રત્ન	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રીપાળરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ સુકત) ૨)	૨)
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧	” ” ” રેશમી પુકું	૨૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	” સોળમો ઉદ્ધાર	૦
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી વીશસ્થાનક પૂજન અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રોત્તી	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહારાજ પારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ગુણરૂપિ મહારાજ કુમરપાળને પ્રતિબોધ આપતા શ્રીમદ્ ભેમચંદ્રાચાર્ય
જેઓશ્રીની જયંતી કા ય પૂર્ણિમાના દિવસે સ્થળે સ્થળે વજ્રવમામા આવી હતી

તા ૧૯૨૬
કાર્તિક

પુસ્તક ૩૭ મુ.
અંક ૪ થો

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ નમોનમઃ શ્રી પ્રમુદ્ધેમસૂરયે	(પં.ન્યાસ. શ્રી. ધર્મવિજયજી ગણિ)	૯૧
૨ નૂતન વર્ષાભિનંદન	(રેવાચંકર વાલજી બધેકા)	૯૩
૩ વિચારશ્રેણી	(આ. શ્રી. વિજયકન્નૂરસુરિજી મહારાજ)	૯૫
૪ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પં. શ્રી. ધર્મવિજયજી ગણિ)	૯૮
૫ હુઝ એ શુ' છે ?	(મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૧૦૩
૬ શ્રી પાવાપુરી તીર્થના પ્રાચીન ઇતિહાસ	(અનુ. આત્મવલ્લભ)	૧૦૪
૭ અધ્યાત્મશક્તિના લાલ	(અનુ. અધ્યાત્મી B. A.)	૧૦૭
૮ પરમપદપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?	... ..	૧૦૯
૯ ધર્મશર્માજીયુદ્ધય મહાકાવ્યઃ અનુવાદ	(ડૉ. બગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા)	૧૧૦
૧૦ સાધક શુણ્વચી	(ચોક્કસી)	૧૧૩
૧૧ પ્રવાહના પ્રશ્નો	... ..	૧૧૫
૧૨ વર્તમાન સમાચાર	... ..	૧૧૭
૧૩ સ્ત્રીકાર અને સમાજોચના	... ..	૧૧૮

શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-લાવનગરની લાહજેરીના સહયોગે નવ સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા હીપોગ્રીટ વગેરેથી ખુબી લાભ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ધણી લાંબા સમયથી લાહજેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો બાકી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે આ ગાળતની સૂચના જેની પાસે ખુબી છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી ખુબી પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણે પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ધીજન પ્રાચીન યગતકારિક પૂર્વોચ્ચ યજુર્લ દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પદ્મીશી, અને બે યજુર્લ વિગેરેના સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. બીજા કારણે, જેની સુંદર આકાશચીત્રો નિર્ણયસાગર ગ્રંથમાં છપાયેલ, સુશોભિત બાહ્યદીગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લલિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોત્તરોના સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦—૪—૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦—૧—૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦—૫—૩ ની દીકરીટા એક ખુબ માટે મોકલવી.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-લાવનગર.

જૈન સાહિત્ય-સંશોધકના અગ્રેષ્ઠ વિજ્ઞાન મુનિ મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

મુનિ મહારાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ
ખેદબનકે નોંધ

મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ
પ્રાતઃમગધુનીય પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના મુદ્રિત

અને વિદ્વદ્ગણ મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ કાંતિક વદિ ૬
 શનિવારનારો જ પાટણ શહેરમાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા છે. મુનિરાજ
 શ્રી ચતુરવિજયજીમહારાજ સુમારે આલીસ વર્ષના દીક્ષિત હતા અને આખું મુનિજીવન
 નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળ્યું હતું. તેઓ પરમ ગુરુભક્ત હતા, તેમજ પોતાના વિદ્વાન
 સુશિષ્યો ઉપર પણ અપૂર્વ પ્રેમ ધરાવતા હતા. તેઓ સાક્ષર હોવા સાથે પાકૃત અને
 સંસ્કૃત ભાષાના સંપૂર્ણ નિષ્ણુત હોવાથી આ સભા તરફથી પ્રગટ થતાં પ્રાચીન
 સાહિત્યના અનેક ગ્રંથો જેવા કે વસુદેવ હિંદિ, બૃહત્ કદમ્બસૂત્ર, કર્મપ્રંથ અને
 બીજા સંખ્યાબંધ ગ્રંથોનું સંશોધનનું કાર્ય પોતાના સુશિષ્ય સાક્ષરવર્ધ મુનિરાજ
 શ્રી પુણ્યવિજયજીની સાથે પોતાની અંતિમ અવસ્થા સુધી કર્યું હતું. પ્રાચીન
 સાહિત્યનું સંશોધન કરવું, તેને લાવિધ્યની જૈન પ્રજા માટે પ્રકાશમાં લાવવું,
 તેનો બહેળો પ્રચાર કરવો એ તેમનું મુખ્ય ખ્યેય હતું. તેથી આ સભા તરફથી
 તેવા પ્રગટ થયેલા અનેક ગ્રંથોથી આ સભાને વિશેષ પ્રકાશમાં લાવવા માટે
 તેમનો સુપ્રયત્ન હોવાથી આ સભા ઉપર પણ તેઓનો અપરિમિત ઉપકાર હતો.
 આવા ઉત્તમ મુનિવરના સ્વર્ગવાસથી જૈન સમાજને એક ખરેખરા મુનિરત્નની જોમ
 ખોટ પડી છે તેમ આ સભાને પણ તેમની નહિ પૂરી શકાય તેવી મહાન ખોટ
 પડી છે. આ સભાને તે માટે અત્યંત ખેદ થાય છે.

ગુરુરાજશ્રી પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજની આટલી વૃદ્ધવયે તેમની
 અપૂર્વ સેવા કરનાર શિષ્યરત્નનો સ્વર્ગવાસ થવાથી તેમજ તેમના શિષ્યરત્ન પરમ
 પુનિત મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને પણ મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ
 જેવા ગુરુવર્ધનો વિરહ થવાથી હૃદયમાં અત્યંત ખેદ થાય તે સ્વાભાવિક છે.
 મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજય મહારાજને તો સાહિત્ય-સંશોધનના ઉત્તમ કાર્યમાં મદદ-
 રૂપ એક સ્તંભ તરીકે પડ્યો છે, તેથી મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનો
 સ્વર્ગવાસ સર્વને માટે એક સરખો ભાર ખેદજનક થઈ પડ્યો છે.

આ સભા પોતાનો સંપૂર્ણ ખેદ જાહેર કરવા સાથે ગુરુરાજ તથા સુશિષ્યોને
 દિલાસો હેવા સાથે સ્વર્ગવાસી મુનિરાજ ચતુરવિજયજી મહારાજના પરમ પવિત્ર
 આત્માને અખંડ અને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાય તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે છે.

મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસના ખેદજનક સમાચાર જાણી
 આ સભાની જનરલ મીટીંગ બોલાવી તેઓના ગુણાનુસાર કરવા સાથે અત્યંત
 ખેદ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમના સભા ઉપરના અગ્રતિમ ઉપકારને
 માટે શું પુન્ય કાર્ય કરવું તેનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો.

પુસ્તક : ૩૭ મું : આત્મ સં ૪૪ : વીર સં. ૨૪૬૬ : કાર્તિક :
અંક : ૪ થો . આ શ. સં. ૩ : વિક્રમ સં. ૧૯૯૬ ડીસેમ્બર :

ૐ નમો નમઃ શ્રી પ્રમુદ્ધે મસૂરયે ॥

લેખક : પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ

[જે જગદ્વન્ધ્ર યાત્રી મહર્ષિનો ધધુકામા કાર્તિક શુકલ પૂર્ણિમાના મંગલ દિવસે આજથી લગભગ આઠસો વર્ષ અગાઉ જન્મ યથો હતો, જેઓ સાહિત્યજગતમા એક 'કાઠીનુર' તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા, અને જેઓણે સર્વદેશીય સસ્કૃત-પ્રાકૃત સાહિત્ય સાગરનથ કોડ સ્થોકપ્રમાણમા આજે પણ સાક્ષરોને મનોમુગ્ધ બનાવે છે તે કલિકાલસર્વજ્ઞ પ્રભુ શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજની મઝલ સ્થિતિ]

રાગઃ રાઘવ

‘ચિંતારત્ન’ સમાન જે મુનિવરા માતાપિતાપેક્ષયા,
જે છે જૈન સમાજની મુખકરા શ્રી ‘કામધેનુ’ જયા,
‘કાઠીનુર’ કહાય આર્યમહીનું અવતાર ‘પ્રાહ્લી’તણા,
શાસનના શણગાર હેમસૂરિને વંદન અમારા ધણાં. ૧.

સાહિત્યજગતના અખંડ જ્યોતિર્ધર શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ સ્તવના
(રાગ-પતિ વિના પ્રમદાના મનના પુરાય કથાથી કોડ ?)

(શ્રી) હેમસૂરીશ્વર ચરણામ્બુજને નમીએ હર્ષ અપાર,
(સૂરિવર નમીએ હર્ષ અપાર)

(એ) દિવ્ય જ્યોતિની જન્મતિથિને ઉજવીએ જયકાર.
(તિથિને ઉજવીએ જયકાર)

યુગ યુગના 'અંતર'મલ ધોયાં, જ્ઞાનતણી પ્રતિભામાં મોહ્યાં;
 સાક્ષરતાના સુરતરુવરને વંદન હો શ્રીકાર.
 (અમારા વંદન હો શ્રીકાર) હેમસૂરી ૧
 જ્ઞાનજ્યોતિ જગમાં પ્રગટાવી, તિમિર પડલ તોડી દુઃખદાઢ;
 જૈન જગતનત જ્યોતિર્ધરને વધાવીએ નરનાર.
 (સૂરિને વધાવીએ નરનાર) હેમસૂરી ૨
 લક્ષણુ-તર્ક-સુધર્મ-અલકૃતિ, અપક ઝડુલ અશોક તરુતતિ;
 એ શ્રુતવંદન વન વિકસાવી નામ અમર કરનાર.
 (શુરુનું નામ અમર કરનાર) હેમસૂરી ૩
 અવનીપતિ^૧ અંતર અજવાલી, અમૃતપાન કરાવ્યા તારી;
 ભારતના સૌભાગ્યવિધાતા પ્રાણુતણુ આધાર.
 (અમારા પ્રાણુતણુ આધાર) હેમસૂરી ૪
 મનમોહન ! એ યોગીધરની, ગુણમાળા છે સર્વ અઘહરણી;
 ધર્મપ્રતાપી ધીર વીર જય જોલો મંગલકાર.
 (જય જોલો મંગલકાર) હેમસૂરી ૫

નૂતનવર્ષાભિનંદન

વસતતિનમઃ વૃત્તઃ.

માંગલ્યકારી પ્રભુને નમીએ પ્રભાતે, જન્મની માલ મુખમ પત્તિ ઘો નિરાતે,
વિધિવડે વસુમતી રહી છે મુ'આઈ, સોએ કરે સ્તવન એા પ્રસુ ! પાહિ પાહિ ॥

નૂતનવર્ષારંભે

ચિહ્નિત વાતાવરણ અને પ્રમુક્ષમરણ

દોહરા

પંચાલુ પૂરી થઈ, બેડી છન્નુ સાલ,	
હુનિઆ હાલકલોળ છે, વરતે વસમે કાળ	૧
ધર્મનણું કર્યો ગયાં, દયા-દાન સૌ દૂર,	
પૃથ્વી પર પ્રગી રહ્યાં, પાપતણું આ પૂર	૨
ચોગરદમ લાગી રહી, ભય-ચિંતાની ઝાળ,	
ધર્મતણું શરણું પ્રદો એ જ એક પ્રતિપાળ	૩

હરિગીત ૭૬

પૃથ્વી થડી છે ચાકડે, બહુ વિષમ વાયુ વાય છે,	
ચોતરફથી વિપરીત ભણુ-કાશ શ્રવણ સુણાય છે,	
શાંતિ ગઈ, ભ્રાંતિ વધી, કાંતિતણે વહે છે ઝરો,	
મા વિષમ જન્નુ સાલમાં, સદ્ધર્મનું શરણું પ્રદો	૧
અકળિત દવની ગતિ, અકળિત કાળતણી કૃતિ,	
માનવ અરે ! સમજ શકે શુ ? શી રીતે ધારે મૃતિ ?	
મકલ્પ વિકલ્પો તણ, શુભ ભાવના ભિતર મરો,	
મા વિષમ જન્નુ સાલમાં, શ્રી પ્રમુતણું શરણું પ્રદો.	૨
પ્રાચીન ગ્રંથો ને પુરાણો, આઘ ઇતિહાસો જુઓ,	
હોડા જ અવલોકન કરીને, ખૂબ એ સશય ખુઓ,	
આશ્ચર્ય એમાં કે નથી, એ એલ ખુદ કુદરતતણાં,	
પ્રમુતું જ ગર્ભ સદા પ્રદો, આ ! આર્યવંશુ હિંદના.	૩

રોગો, લડાઈ, ધરતીકંપો, કુદરતી એ છે ક્રિયા,
પણ વર્ષ આ વીતી ગયું, તેની ગણી કે' પ્રક્રિયા ?
શું શું કમાયા ? શું શુમાવ્યું ? તે હિસાબ કરી જુઓ,
પંચાંગનું સરવૈયું કાઢી, જનુની લામી ધુઓ. ૪
દીવા . કર્યાથી શું થયું, બે આત્મ અધારું રહ્યું ?
રે ! રે ! ! જુઓ પાછું ફરી, આ વર્ષ તો ચાલ્યું ગયું;
સધ્ધર્મ ને સત્કીર્તિ એ, સાચી કમાણી ના કરી,
માનવ જનમ મોંઘા મળિની, વ્યર્થ ચર્ચે મુસાફરી. ૫

“અંતરદીપક” અજવાળશો, ને આત્મજ્યોતિ નિહાળશો,
આ દેહ ક્ષણભંજર જાણી, મોહ-મમતા ટાળશો;
આખા જીવન-કર્તવ્યની, લઈ આરસી અવલોકશો,
ત્યાં પાપ-પુણ્યતણી પ્રતિમા, દિવ્ય દષ્ટે દેખશો. ૬
દીવાળી આવી ને ગઈ, હજી એ જ વર્ષે આવશે,
શાણ જનોને ચેતવા, શુભ સાર પણ સમજાવશે;
શાંતિ-સુખોતું શસ્ત્ર એક જ, લક્ષ રાખીને લહો,
જનુતણી આ સાલમાંહિ, શરણ શ્રી પ્રભુનું પ્રહો. ૭

વસંતતિલકા વત

કલ્યાણ મંગળ કરો શુભ શાંતિ થાઓ, વિપત્તિ-વાહણ બધાં બીખરાઈ જાઓ;
એ પ્રાર્થના નવીન વર્ષ વિષે અમારી, રાજધિરાજ જગનાથક લ્યો સ્વીકારી. ૧

દોહરા

સૃષ્ટિની કૃષ્ટિ બધી, નષ્ટ કરો જગરાય;
ભય-ભરિત ભૂમિ વિષે, વિષમ કાળ વર્તાય. ૧
કાલ દીવાળી વહી ગઈ, આજે નવલું વર્ષ;
કાળ ગતિ છે કારગી, એમાં શોક ન હર્ષ. ૨
દીવા, ફટાકા, આતસો, ક્ષણભર આયુષ્યમાન;
ચતુર જનોને ચેતવા, ગ્રહવા આતમ જ્ઞાન. ૩
વિશ્વ વિષે વિશ્રાંતિ હો, અધિકપણે આખાદ;
નવા વર્ષમાં હર્ષથી, એ સુખ આશીર્વાદ. ૪

ભાવનગર-૧૩૫૧

લીં સવાજશુભચિંતક
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
સં. ૧૯૯૫ ની દીપોત્સવી } નિવૃત્ત એનયું ઇન્સ્યેં અને નીતિ ધર્મોપદેશક-ભાવનગર

વિચારશ્રેણી

લે. આચાર્યશ્રી. વિજયકંતરમણિ મહારાજ

પ્રભુતા ભેદથી હોય તો માથો પ્રભુ જન, પ્રભુ સાથે તનમય થઈ જા, એટલે શીઘ્ર પ્રભુ જની જઈશ. દીવાથી દીવો મળવાની લે, ભે પછી કેવું અજવાળું થાય છે અનંતા સૂર્ય એકલા થાય તો પણ તે અજવાળાના અનંતામાં અશની પણ જરાજરી કરી શકતા નથી અનંતા સૂર્યના અજવાળામાં જે વસ્તુ જણાતી નથી તે વસ્તુ પ્રભુથી મેળવેલા પ્રકાશમાં જણાય છે.

તું અંધારામાં ઘણું સુઝાયો, હવે તો અજવાળું કર. આગળ અંધારું, પાછળ અંધારું, વચ્ચે ઘણો જ મહા પ્રકાશ છે એટલા પ્રકાશે શું થાય ? ભૂતકાળે શું થયું, ભવિષ્યકાળમાં શું થશે, છે ખબર ? વર્તમાનકાળે કાંઈ જાણું છે તે પણ આશું આશું.

સહુ કોઈ ભવિષ્યને જાણવાની ઇચ્છા રાખે છે, ભૂતને કોઈ પણ જાણવા ઇચ્છતું નથી, પરંતુ ભૂતને જાણ્યા સિવાય ભૂતો સુધરવાની નથી. ભવિષ્ય જાણીને શું કરશો ? રાગ દ્વેષ વધારશો, હા' ને શોકને આધીન થશો, નિરઘમી ને મિથ્યાભિમાની જાનશો માટે ભૂતને જાણીને ભૂલેલા માર્ગથી પાછા વળો અને ભવિષ્યને સુધારો, ઘણું તે સાચું અને થશે તે ખોટું. ભવિષ્ય સન્નિધિ થઈને ચિંતાગ્રસ્ત ન જાંને અને નિરાશાને આમ તણુ ન કરો.

ભવિષ્યનું ચણનર ભૂતના પાયા ઉપર જ ચણાય છે. ભવિષ્ય તે ભૂતનો જ વિકાર છે ભવિષ્યજેવી કોઈ સ્વતંત્ર વસ્તુ જ નથી. જન્મે છે તે જ મરે છે, ખીન હતું તે જ વૃક્ષ થાય છે, રાશ્ય હતું તે જ ખવાય છે અને ક્યું હતું તે જ ભોગવાય છે માટે જતાવશે કે ભવિષ્ય શું વસ્તુ છે ? ભૂતકાળની મામતી ન હોય તો ભવિષ્ય કોઈ વસ્તુ જ નથી.

સહુ કોઈ ત્યાગી જન્મે છે અને ત્યાગી મરે છે. જન્મ પછી મનોવૃત્તિઓમાં ભોગને સ્થાન આપી જીવનનોકાને ભોગના પ્રવાહમાં વહેતી મૂંઝે છે તે ભોગના કિનારે ભાગ્યેજ પહોંચે છે ભોગ-જગતના છીછરા પાણીમાં તૃપ્તિની ભૂમિમાં ખૂંચી રહે છે જેથી કરી ભોગ અને યોગના કિનારાથી ભ્રષ્ટ થાય છે અને અતે વિનાશ પામે છે.

કેપાય તથા વિપયને જે ત્યાગે છે તે જ માથો ત્યાગી છે, કેવળ જહાંગનો પરિગ્રહ છેડનાર સાથો ત્યાગી નથી. નવ પ્રકારના પરિગ્રહમાંથી હુમાંગ્યવશ જે જીવોને એક પણ પ્રકારનો પરિગ્રહ ન મળ્યો હોય અને જો તે ત્યાગી નામ ધરાવતો હોય તો પશુઓ તથા અભાગી માણસો કેમ ન ત્યાગી કહી શકાય.

જેવું કપાય, વિપય છેડ્યા નથી, મગ.

તાનો ત્યાગ કયો નથી, તેણે શું ત્યાગ્યું છે ? આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર, મકાન આદિ લોગોપ-લોગની વસ્તુઓમાં કંઈ વસ્તુઓથી તે મુકાયા છે ? ગહારની વસ્તુઓના ત્યાગી તો મનુષ્ય માત્ર છે. શરીર પર બે વસ્ત્ર અને ઘણું રાગો તો બે ચાર હબરના દાગીના સિવાય બીજું કંઈયણ નથી હોતું. ઓગ, બંગલા, ધન અને વાહન વિગેરે બીજી સંપત્તિ જ્યાં જાય ત્યાં સાથે લઈને ફરતા નથી.

જેની પાસે બીજી સંપત્તિ હોતી નથી તેને તો કુદરતે જ ત્યાગી બનાવેલો હોય છે; પણ મનોવૃત્તિમાં મમત્વની અધિકતા હોવાથી ત્યાગીતું ફળ મેળવી શકતો નથી, પરંતુ સાથે લઈને ફરતા નથી તેમજ લેગી કરેલી સઘળી સંપત્તિ કામમાં આવતી નથી. એવા સંપત્તિવાળા તે સંપત્તિના મારાપણથી મનોવૃત્તિ બંધાયેલી હોવાથી કષાય તથા વિષયોથી ઘેરાયેલા જ રહે છે, અને જેની પાસે સંપત્તિ હોતી નથી તે સંપત્તિને પોતાની બનાવવા વિષયાધીન મનોવૃત્તિને તદાકાર બનાવી રાખે છે, માટે સંપત્તિવાળો અને સંપત્તિહીન ગહારની સંપત્તિનો ત્યાગી હોવા છતાં ત્યાગતું ફળ ન મેળવતાં લોગવ્યા વગર પણ લોગતું ફળ મેળવે છે.

એક તો પાસે સંપત્તિ હોવા છતાં તેને છોડીને વરસો સુધી પરદેશમાં વસનારો અને એકની પાસે સંપત્તિ નથી છતાં સંપત્તિને મેળવવા નિરંતર પ્રયત્નવાળો અને એક સંપત્તિ ન રાખવાની અને ન લોગવવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને તે સંપત્તિને આડકતરી રીતે

રાખી તેને લોગવવા ઇચ્છનારો-આ પ્રશ્ન બન્નેમાં કંઈ અંતર છે ?

જેમ જેમ પ્રાણીઓનું ભાગ્ય પલટાય છે તેમ તેમ સાચી અને ઉત્તમ વસ્તુઓ હુમ થતી જાય છે. જ્યારે જીવો ભાગ્યશાલી હતા ત્યારે સાચું અવેરાત પુષ્કળ હતું તેમજ તેમના આત્મશ્રેય માટે લખિધધારીઓ તેમજ કેવળજ્ઞાની સુધીના ઉત્તમ પુરુષો વિદ્યમાન હતા. અત્યારે ભાગ્ય ફરવાથી સાચી વસ્તુઓનો અભાવ થઈ ગયો છે ને ઇમીટેશન વધી પડ્યું છે. પૂર્વ પુરુષો જેવા જ્ઞાની અને ઉત્તમ મહાત્માઓનો પણ અભાવ થઈ ગયો છે.

જીવોના ભાગ્યનું ફળ આપવાને કાળ, સારી વસ્તુ તથા ઉત્તમ પુરુષોને જીવોના સહવાસથી દૂર કરે છે, જેથી કરીને જીવો પોતાના હૃદય કૃત્યનું ફળ લોગવવા સન્નુણ થાય છે.

કોઈ વ્યક્તિ પૂર્વ કાળના મહાત્મા જેવો ડાળ ભલે કરે અને જનતાને ભગિત કરી પોતાનો ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ ભલે સાધે તેથી કરી તે કાંઈ સ્વપરતું ઐહિક કે આસુખિક શ્રેય કરી શકતો નથી.

જો તું માનતું પાત્ર છે, માન ગ્રહણ કરવાનો અધિકારી છે, છતાં ય ઇતર મનુષ્ય મિથ્યા અભિમાનથી બાણીને અથવા અજાણપણે તારું માન ન બાળવે-અપમાન કરે તો તારે ખેદ કરવાની કે ક્રોધ કરવાની જરૂર નથી; કારણ કે તારું અપમાન કરવાથી કાંઈ તારું અપમાન થતું નથી; પણ તારું અપમાન કરે

નારતું જ અપમાન થાય છે, કીંમતી હીરાની કીંમત આંકી ઉચિત ન જાળવનારની જ કીંમત ઘટે છે, પણ હીરાની કીંમત ઘટતી નથી.

જ્યારે કેાઈ મનુષ્ય ખીલત મનુષ્યના વિચારોથી જુદો પડે, અથવા તો તેના કથનને અનુસરે નહીં ત્યારે તે ન માનનાર અને વિચારભેદ રાખનારના પ્રત્યે અપ્રીતિ રાખે છે, અને તે પુરુષ માનનીય વિચારશીલ સંજ્ઞન હોવા છતાં તેનું અપમાન કરે છે અને પોતે માને છે કે મેં અસુકત અપમાન કર્યું, પણ આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવાથી સંજ્ઞન વિચારશીલ પુરુષ હલકેા પડતો નથી પણ તે હલકેા પાડવા પ્રયત્ન કરનાર પોતે જ હલકેા પડે છે.

લાભ મળે યા ન મળે, શ્રીમત થવાય યા ન થવાય; પણ નીતિ જાળવીને વ્યવસાય કરવો ઉચિત છે. નિરતર ન્યાયને સન્મુખ રાખીને જ હરેક પ્રકારના વ્યાપારમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ, અન્યાય અને અધર્મથી કરેડોની સંપત્તિ ભેગી કરીને માલશ્રિદાત્ર ઉઠાવનારા, જાગ-જંગલાઓનો ઉપભોગ કરનારા અને મોટરોમાં ફરનારા ભલે પોતાને શ્રીમત અને સુખી માને, પરંતુ વાસ્તવિકમાં તેઓ કંગાલ તથા દુઃખી છે કારણ કે તેમનું લાવી જ કંગાલ તથા દુઃખી ઘડાય છે

ન્યાય ધર્મથી થોડુંક પણ ધન મેળવનાર ભલે સાદો ખોરાક ખાતો હોય, સાધારણ મકાનમાં રહેતો હોય, તથા જાગ, જંગલ અને મોટરના સાધન વગરનો હોય તો

પણ તે શ્રીમત છે-સુખી છે. તેનું લાવી જ શ્રીમતાઈનું ને સુખીપણનું ઘડાય છે

માન મળો યા ન મળો, કેાઈ આદર-સત્કાર કરો યા ન કરો, જગતમાં પૂજનનું પાત્ર બનો યા ન બનો પણ કેવળ આત્માના કલ્યાણ માટે જ સસારથી પરાગમુખ થઈને પાંચે દિશાઓના વિવેચોને અને સર્વ પ્રકારના બહારના તથા અદરના સંયોગોને મળતી જેમ ત્યાગ કરનાર વિરક્ત આત્મા નિરતર સાચુ અને સારું કરવા જ પ્રયત્ન કરે છે, પોતાના અધિકારની મર્યાદા ઓળખતો નથી.

અધિકારની મર્યાદાને મરડીને, ઉદ્દેશની દિશાથી પરાગમુખ થઈને અને સર્વ ત્યાગના સાચા તથા સારા ભાગને પીઠ દઈને ભલે માન-પ્રતિષ્ઠા મેળવે, યા જગતમાં આદર-સત્કારનું પાત્ર બનીને પુજાઓ, મોટા કહેવાઓ યા સારાં વસ્ત્ર, પાત્ર તથા ખાનપાન મેળવે પરંતુ તે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ હલકામાં હલકેા અને કંગાલમાં કંગાલ છે, જગતનો સ્વામી નહીં પણ દાસ છે, કાન તથા જીભનો સેવક છે.

કેાન તથા જીભના શુભાશો મહાપુરુષ પદના અનધિકારી છે. પૈસાના અભાવે બનેલા દીન-કંગાલો કરતા પણ હલકા દરજ્જાના છે, ત્યાગીઓની પક્ષિમાં તેમના મોટે સ્થાન જ નથી.

પોતાનું અહિત કરીને પણ ખીજને સારું લગાડનાર તથા વાચિક પ્રવૃત્તિ કરનાર

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણી

[ગતીક પૃષ્ઠ ૬૯ થી શરૂ]

સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિમાં યથાપ્રવૃત્તાદિ ત્રણ કરણો અત્યંત સાધનભૂત છે અને એ સાધનભૂત કરણો પૈકી 'યથાપ્રવૃત્ત' કરણ સુધી તો અભવ્ય આત્મા પણ કદાચિત્ આવી પહોંચે છે, જે ગાળત પ્રથમ જણાવવામાં આવેલ છે. અભવ્ય જીવ મિથ્યાત્વ મોહનીયની સર્વેપિશમના કરવા માટે અધિકારી નથી, અર્થાત્ અભવ્ય જીવ કોઈ પણ કાળે દર્શનમોહનો ઉપશમ કરવા માટે શક્તિસંપન્ન બનતો જ નથી. સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરનાર આત્માને નિજશુણ્યપ્રાપ્તિમાં સર્વથી પ્રથમ કોઈ પણ શુણ્ય પ્રાપ્ત થતો હોય તો તે દર્શનમોહની ઉપશમનાજન્ય ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શન છે. અભવ્ય આત્મા તથાપ્રકારના અનાદિ પારિણામિક ભાવે રહેલા અભવ્યપણાને અંગે સમ્યગ્દર્શનાદિ શુણ્યો તો પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, કિંતુ આકાશનિર્જરાના થોળે કોઈ અભવ્ય જીવ કદાચિત્ યથાપ્રવૃત્તની હક સુધી આવી પહોંચે છે, અને ત્યાં રહ્યો થકો આગળ જણાવવામાં આવતા કારણોથી દ્રવ્યચારિત્રને પણ ગ્રહણ કરે છે.

હ્રદ સ્વાર્થના સસુદ્રમાં રૂબેરૂ હોય છે અને તે અધમ કોટીમાં ગણાય છે.

પોતાના આત્માનું હિત કરીને બીજાનું હિત કરવા માહું લાગે તેવી કાચિક ને વાચિક પ્રવૃત્તિ કરનાર નિઃસ્વાર્થી હોય છે ને ઉત્તમ જીવોની પક્ષિતમાં લગવાનો અધિકારી હોય છે.

અભવ્યને દ્રવ્યચારિત્રની પ્રાપ્તિમાં નિમિત્તો-

ચારિત્રના બે પ્રકાર છે : એક દ્રવ્યચારિત્ર અને બીજું ભાવચારિત્ર. 'અમત્તસંયત' નામના છઠ્ઠા શુણ્યસ્થાનકથી ભાવચારિત્રની હદ શરૂ થાય છે. તે ભાવ ચારિત્રવંત આત્માનું લક્ષ્ય કેવળ મોહ માટે જ સદા ય વર્તતું હોય છે, ચારિત્રનાં અનુકૂળ હરકોઈ પ્રવૃત્તિમાં 'નિજશુણ્યસ્થિતા' તરફ તેઓ સદા ય ઉજમાળ હોય છે દ્રવ્ય-ચારિત્રમાં આ પરિસ્થિતિના સર્વથા અભાવ બેવાય છે. સંજમને અંગે કરવામાં આવતા પ્રતિક્રમણ-પરિલોહણ-વિહાર-તપશ્વ્યાદિ સર્વ અનુદાનોમાં ઐહિક તેમજ આશુષ્મિક બાહ્ય સુખની લાલસા દ્રવ્ય ચારિત્રવંતોમાં ઘર કરીને રહેલી હોય છે, જે કોઈ કષ્ટાનુદાન થાય તેમાં પણ જનતાના સાકાર સન્માન મેળવવાની ભાવના તેવાઓમાં રમી રહેલી હોય છે. અભવ્ય આત્માઓ ઉપ જણાવ્યા પ્રમાણે યથાપ્રવૃત્ત કરણ આત્મા કદાચિત્ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે. તેમાં પણ સાકાર સન્માન મેળવવાની યાહુના, બાહ્ય આશ્ચર્યક્રમકર્ષક પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા અને પરલોકમાં છટ કામલોગ મેળવવાની ઝંખના-આ ત્રણ સુખ કારણો અનંતરૂપી મહાપિઓએ જણાવેલા છે. કોઈ સાચા સાધુ મહાત્માનું રાજરાજેશ્વર અધર્મ અધિકાર મંડલ આદિ જનસમાજ તરફથી થતું સન્માન દેખી પશ્ચાત્તપ્ત સત્ત્વ આ અભવ્ય પણ વિચારે કે હું આનું સાધુપણું લઉં તો રાજા-મહારાજાઓ મારા પણ સત્કાર-સન્માન કરે.

૧. અનિયની નજીકમાં યથાપ્રવૃત્ત કરેલ રહેલો અનિય સ્વરૂપ અપૂર્વકરણમાં કદવાશે.

તીર્થ કર પરમાત્માની અદ્ભુત મહાપ્રતિહાર્યાદિ અદ્ભુત શોભા ભેદને એ અન્ધિની નહકમા રહેલો અભવી વિચારે કે-હું પણ સાધુ થવાપૂર્વક કષ્ટાનુક્રમ કરું તો મને આવી અદ્ભુત લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય, તેમજ કેાઈ પુણ્યવંતની અતુલ કામ-ભોગાદિ સામગ્રી ભેદને, યથાપ્રવૃત્તકરણે રહેલો તે અભવ્ય ભવાંતરમા તેવા પ્રકારના કામભોગ પ્રાપ્ત કરવાની લાલસાથી દ્રવ્યચારિત્ર અહણુ કરવા તૈયાર બને. આવા આવા કારણોથી અભવ્ય દ્રવ્યચારિત્ર અહણુ કરે અને બાહ્ય સુખની સિદ્ધિને અર્થે અહણુ કરેલ દ્રવ્યચારિત્ર સમઘી અનુક્રાનમા માખીની પાંખ પણ ન હલાય તેટલી કાળજી રાખે અને તેવા કાળજીભર્યો દ્રવ્ય-ચારિત્રના પ્રતાપે કોઈક અભવ્ય આત્મા કાલધર્મ પામી યાવત્ નવમા ઐવેયક સુધી પણ ઉત્પત્ત થાય, જે માટે કહ્યું છે કે—

સત્ત્વજિયાણ જમ્હા, સુત્તે ગેવિજ્ઞો સુ ઉચવાચ્ચા,
મણિઓ જિણેદિં સો નય-લિંગ મોસું જન્નો-
જે દંસણવાચ્ચા લિંગગદ્દણ કરંતિ સામણ્ણે,
તેસિપિ ય ઉચવાઓ લક્ષ્મીસો જાવ ગેવિજ્ઞાણર

“સૂત્ર સિધ્ધાન્તોમા સર્વં છવેનો ને નવ
‘ઐવેયક સુધી ઉપપાત જનેન્દ્ર મહારાજનોએ
“કહેલો છે તે લિંગ સિવાય એટલી કે દ્રવ્ય-
“ચારિત્ર સિવાય સંભવી શકતો નથી, કારણ કે
“સૂત્રમા જે માટે જણાવેલ છે કે-જે સમ્યગ્-
“દર્શનથી રહિત છે એવા અભવ્ય અથવા મિથ્યા-
“દષ્ટિ સાધુપણાનું ચિહ્ન સ્વીકારે તો તેઓએ
“પણ નવમા ઐવેયક સુધી ઉત્કૃષ્ટપણે ઉપપાત
“થઈ શકે છે.”

આવા જ્ઞાની મહર્ષિના વાક્યોમાથી અપૂર્વ જ્ઞાપ એ મળી શકે છે કે-સ યમાદિ ધર્મીકથામા કર્મની નિજરા અને મોક્ષપ્રાપ્તિના લક્ષ્યપૂર્વક કરવામા આવે તો તો અનુત્તર વિમાન અથવા સુક્તિસુખની પ્રાપ્તિ અનતરપણે કિવા પરપરાએ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય એમા કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી, પરંતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ જે ચારિત્રમા અભવ્ય-મિથ્યાદર્ષિ છવેનું લક્ષ્ય કેવળ સતકાર,

સ-માનર્ષિની પ્રાપ્તિ માટેનું જ હોય છે તે દ્રવ્ય-ચારિત્રનો પ્રભાવ પણ કેટલો જગ્યાર છે કે આત્માને યાવત્ નવમા ઐવેયક સુધી પહોચાડે છે અહિં એક વસ્તુ ધ્યાનમા રાખવી કે નવમા ઐવેયક સુધીના દેવો મિથ્યાદર્ષિ અને સમ્યગ્દર્ષિ એમ ઉભા પ્રકારના હોય છે પરંતુ અનુત્તર વિમાનમા વર્તતા દેવો તો નિયમા સમ્યગ્દર્ષિ જ હોય છે તેમા પણ સર્વાર્થમિષ્ટ વિમાનવાસી દેવો સમ્યગ્દર્ષિ હોવા સાથે અવશ્ય એકાવતારી જ છે, અને તેથી જ અભવ્ય અથવા મિથ્યાદર્ષિ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પત્ત થઈ શકતા નથી વધુમા વધુ પણ તેઓને ઉપપાત નવમા ઐવેયક સુધી જ્ઞાની ભગવતોએ જણાવેલો છે મુતાર્થના આશયને નહિ મમજનારા, ક્રિયાનુક્રાનના આજ્ઞા કેટલાક અજ્ઞાન આત્માઓ ભોળી જનતા પાસે “કુર્માપુત્ર ચારિત્ર અહણુ કરવા કયા ગયા હતા? ભરત મહારાજને પણ ઘરે બેઠા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું કે નહિ? આપણું મન ચોકણું હોય તો ચારિત્ર અહણુ કરવાની તેમજ પ્રતિક્રમણ-પરિ-લેહણાદિ ક્રિયાઓ કરવાની તેમજ તપસ્યાઓ કરવાની કશી જરૂર નથી.” આણું આણું કાંઈક હાકવે રાખે છે, પરંતુ તેવા આત્માઓએ સાથે સાથે એ પણ વિચારવાની જરૂર છે કે કુર્માપુત્ર તથા ભરત મહારાજને ભલે આ ભવમા ઘેર બેઠા લોકલોકપ્રકાશક કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ, પરંતુ એ ગૃહસ્થાવસ્થામા જે કેવલજ્ઞાની પ્રાપ્તિ થયેલ છે તેમાં ખરેખરું પ્રબલ કારણને કોઈપણ હોય તો ભૂતકાલીન ભવોમા કરેલી ચારિત્રધર્મની અનુપમ આરાધના જ છે. એ ગતજ-જોગમાં કરેલી અનુપમ આરાધનાના પ્રતાપે જ તે કુર્માપુત્રાદિ આ ભવમાં ગૃહલિંગે કેવલજ્ઞાનાદિ પામ્યા, નહિ કે આરાધના સિવાય આપણા આત્માએ એવી અનુપમ આરાધના કરી છે તેની શી ખાતરી? ખરેકે જે વિચારો અને ઉદ્ગારો ઉપર જણાવ્યા છે તે વિચારો અને ઉદ્ગારો તો આરાધનાની શૂન્યતા જણાવનારા છે. વ્યવહારદર્ષિએ જગતમા પણ વેવની એટલી

બધી કિંમત હોય છે કે પાંચ રૂપીઆનો પગાર-દાર પોલિસ પ્રસંગે તો લક્ષાધિપતિ શ્રીમંત-નું કાંડું પકડી શકે છે. એ જ પ્રમાણે મુનિવેષ અથવા શ્રાવકોચિત લલાટમાં તિલકાદિ ચિહ્નો કેમકેાઈ આત્મા માટે એવાં ઉપકારી બને છે કે પતિત અધ્યવસાયોમાં દાખલ થયેલા આત્મા એ મુનિવેષ અથવા લલાટ-તિલકાદિના પ્રભાવે પુનઃ ઉચ્ચ અધ્યવસાયોની શ્રેણિઓમાં આરૂઢ થાય છે. સિદ્ધાન્તોના રહસ્યોને બાણનારાઓને બરાબર ખ્યાલ હશે કે ભલે ભરત મહારાજને ગૃહસ્થપણમાં અનિત્ય લાવનાના યોગે આદર્શ જીવનમાં આત્મિક લક્ષ્મીને ઝળકાવનારું કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, પરંતુ કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કરવા માટે હાજર થયેલા દેવોએ એ ભરત મહર્ષિને વંદન તો ત્યારે જ કર્યું કે ત્યારે દેવતાએ અર્પણ કરેલા સાધુલિંગને ભરત મહારાજએ ગ્રહણ કર્યું. શું આથી મુનિવેષની મહત્તા નથી સમજાશકતી? જે ભવભીરુ આત્માઓ છે તે તો આવા પ્રસંગો તથા દૃષ્ટાંતોથી દ્રવ્યચારિત્રની ઉપયોગિતા કબૂલ કર્યા સિવાય કેાઈ કાળે રહેવાના નથી. બાકી જે શુદ્ધ અધ્યાત્મીઓ છે, ક્રિયાના ચોર છે, ક્રિયા-કાંડનું નામ સાંભળતા જેનાં હૈયામાં તેલ રેડાય છે તેવા પુદ્ગલાનંદી આત્માઓને આ દ્રવ્ય ચારિત્રાદિ ક્રિયાકાંડની કથની ગળે ઉતરવી વણી સુરેલ છે. શુદ્ધસાધિકપણ સિવાય ક્રિયાકાંડ ઉપર પ્રેમ થાય પણ કયાંથી? ન્યાયાચાર્ય મહારાજે એ ઉદ્દેશથી જ ફરમાવ્યું છે કે—

“કલાવધ્યાત્મિનો માન્તિ, ફાલગુને વાલકા યથા”
અભવ્યને દ્રવ્યશ્રુત કયાંસુધી હોય?

“કલિકાલમાં અધ્યાત્મનો ઢોંગ કરનારાઓ ફાલ્ગુન માસમાં થતા હોળીના રાજ સરખા બાલકો જેવા શોભે છે.”

દ્રવ્યચારિત્રના પ્રભાવે અભવ્ય જીવ જે પ્રમાણે નવમા ઐવેયક સુધી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે તે જ પ્રમાણે દ્રવ્યચારિત્રમાં દાખલ થયેલ અભવ્ય આત્મા શ્રુતમાં વધતો વધતો કદાચિત્ત નવ પૂર્વ

સુધીના અભ્યાસ સુધી પણ પહોંચી બચ છે, જે માટે આવશ્યકનિર્યુક્તિકાર મહારાજ બાણવે છે કે:—

“તિર્યંકરાદ્વૃક્ષં વૃક્ષગણેણ વાવિ કલ્પેણ ।

સુયસામાદ્યલાહો, હૌદિ અમવંસ્ત ગંઢિમિા ॥”

અગ્નિની નજીકમાં અર્થાત્ યથાપ્રવૃત્તકારે રહેલા અભવ્ય જીવને તીર્થંકર મહારાજ વિગેરેનો અન્ય આત્માઓથી થતો સત્કાર દેખીને અથવા તો ખીબ કાંઈ તેવા નિમિત્તથી ‘શ્રુતસામાયિક’ નો લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રુતસામાયિક, સમ્યક્ત સામાયિક, દેશવિરતિ સામાયિક, અને સર્વવિરતિ સામાયિક—આ ચાર પ્રકારના સામાયિકોમાં અભવ્યને શ્રુતસામાયિકનો લાભ પ્રાપ્ત થાય, પરંતુ સમ્યક્તસામાયિકાદિની પ્રાપ્તિ તે આત્માને ન જ હોઈ શકે. શ્રુતસામાયિકમાં વધતા વધતા ચાલત નવ પૂર્વ સુધીના શ્રુત માટે અભવ્યને અંગે જે પ્રથમ કહેવાયેલ છે તે શ્રુત પણ કદાચ શબ્દરૂપે જ હોય; પરંતુ પ્રાયઃ અર્થ ન હોય અને કદાચ કેાઈ પદોના અર્થ સંબંધી બાણવ હોય તો તેમાં પણ એ અર્થનું પરિણમન પાંચરાએ સંસારવૃષ્ટિના કારણ તરીકે બને, કિંતુ ભાવથી વિરતિના પરિણામમાં તેનું લક્ષ્ય બંધ નહિ. ભાવથી વિરતિના વિચારે સમ્યગ્દર્શની અને અત્યેવ સમ્યગ્જ્ઞાની આત્માને આવી શકે છે. અભવ્ય આત્માને પૂર્વધરની લબ્ધિનો જ અભાવ છે એટલે કે પૂર્વ સંબંધી અક્ષરોના અર્થનું પરિણમન પૂર્વધર લબ્ધિના અભાવે તેઓને હોઈ શકતું જ નથી. અગ્નિસ્થાનની નજીકમાં રહેલા કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્માઓ કાંઈક જૂન દશ પૂર્વ સુધી પણ પહોંચી બચ છે, જેમને દશ પૂર્વનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય તેઓ નિશ્ચયથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ હોય છે. દેશે જાણુ દશ પૂર્વ સુધીના જ્ઞાનમાં સમ્યક્તવની લજ્જના હોય છે, અર્થાત્ ત્યાં સુધીના જ્ઞાનમાં તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો પણ હોય અને મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ હોય, પરંતુ દશ પૂર્વની લબ્ધિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સિવાય ખીબને ન જ હોઈ શકે,

જે માટે કહ્યું છે કે- 'ચંદ્રમ દસ ય અગ્નિજ્ઞે-
નિયમા સમ્મં તુ સેસપ મયણા'
અન્ધિસ્થાનની સમીપે આવેલા ત્રણ
પ્રકારના આત્માઓ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અન્ધિસ્થાનની ચમીપે
આવતા અભવ્ય-મિથ્યાદષ્ટિ પ્રમુખ જીવોમાં
સ્વલદષ્ટિએ આપણે ત્રણ સ્વભાગો પાટી શકીએ.
પ્રથમ વિભાગમાં અન્ધિસ્થાનને દેખીને ત્યાંથી જ
પાછા ફરી જનારા જીવો, બીજા પ્રકારમાં અન્ધિ-
સ્થાન પામે અચુક વખત સુધી ટકનારા જીવો
અને ત્રીજા પ્રકારમાં અન્ધિસ્થાનનો ભેદ ફરી
મચ્છવને પ્રાપ્ત કરનારા જીવો. આ વસ્તુ દૃષ્ટા-
ન્તથી સ્પષ્ટ કરાય છે-જેમ દૂર રહેલા કોઈ મોટા
જાગરમાં જવા માટે ત્રણ માણસો પોતાના ગામથી
એક સાથે રવાના થયા ચાલતા ચાલતા તેઓ
ચોરોના સ્થાનવાળી ભયંકર અટવી પામે આવી
પહોંચ્યા એ ભયંકર સ્થાન મમીપે આવતા તે
ત્રણે માણસોએ જો ચોરને જોયા જો ચોરો જોવામાં
આવતાં ત્રણમાંથી એક બીકણ માણસ તો ભય
પામી ત્યાંથી જ પાછો પલાયન કરી ગયો, બીજા
માણસને ચોરોએ પકડ્યો અને ત્રીજો જાલવાન
હોવાથી ચોરોને દુરાવી અટવીનો પાર પામી
ઇંટ નગરે પહોંચી ગયો. તે પ્રમાણે ચાલુ
સમયગૃહસ્થની પ્રાપ્તિના પ્રમગમાં ત્રણ માણસો
સરખા ત્રણ પ્રકારના સંસારી જીવો જાણતા અટવી
જેવો મંસાર જાણવો, લાંબા રસ્તાના સ્થાને
કર્મની દીર્ઘ સ્થિતિઓ સમજવી, જે ચોરના
ભયંકર સ્થાને રાગ-દોષરૂપ નિર્ગિહ અન્ધિસ્થાન
મમજીવું ચોરના ભયથી પાછા ફરી જનારા વડે
માર્ગના સ્થાને અન્ધિસ્થાનથી પાછા ફરી જનારા
અને પુનઃ કર્મની દીર્ઘ સ્થિતિ પાધનારા અભવ્ય-
મિથ્યાદષ્ટિ વિગેરે પ્રથમ પ્રકારના જીવો લેવા,
ચોરોના પંજમાં આવેલા માણસના સ્થાને અન્ધિ
ભેદના કાર્યમાં અશક્ત એવા અસ્થિત પરિણામ
વાળા જીવો મમજીવ, અને ઇંટ નગરે પહોંચેલા
પરાક્રમી માણસના સ્થાને અન્ધિભેદ કરી અપૂર્વ-

કરણ અનિવૃત્તિકરણમાં દાખલ થઈ મચ્છ-
વર્શનને પ્રાપ્ત કરનારા આત્માઓ જાણવા
યથાપ્રવૃત્તકરણમાં અધ્યવસાયસ્થાનો-
આ યથાપ્રવૃત્તકરણમાં દાખલ થયેલા આત્મા
પ્રતિસમય અનન્યગુણ વિગૃહિતો વધતો જાય છે.
એમાં પણ એક વધન્યવિશુધ્ધિવાળો હોય છે,
બીજો આત્મા ઉત્કૃષ્ટવિશુધ્ધિવાળો હોય
છે અને એ અપેક્ષા એ જ જ્ઞાની
ભાગવતોએ જુદા જુદા જીવોની અપેક્ષાએ એ
યથાપ્રવૃત્ત કરણના પ્રત્યેક મમયે અમખ્ય
લોકાકાશના પ્રદેશો જેટલા અધ્યવસાયસ્થાનો
કહ્યાં છે, તેમાં પણ પહેલા સમયના અધ્યવસાય-
સ્થાનો કરતા બીજા સમયના અધ્યવસાયસ્થાનોની
મખ્યા વિશેષાધિક છે, બીજા સમય કરતાં ત્રીજા
સમયના અધ્યવસાયોની મખ્યા વિશેષાધિક છે
એ પ્રમાણે યાવત્ યથાપ્રવૃત્તકરણના અનિમ
સમય સુધી સમજવું. જાણજીવોને સમજવા
માટે આ અધ્યવસાયસ્થાનોની સ્થાપના કરવામાં
આવે તો વિષમ ચતુરસ્ર આકાર થઈ શકે છે
જે આ પ્રમાણે-—

સ્થાપના

૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૧	લો સમય
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૨	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૩	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૪	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૫	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૬	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૭	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૮	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૯	જો
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૧૦	જો

* અત્યુદનના અસખ્ય સમયો છતાં અચુત
કલ્પનાએ ૧૦ ની મખ્યા કરાવેલી છે, જેવેતા વિગેરે મમ
યોમાં અસખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશો તુલ્ય અધ્યવસાયો
સે, છતાં અમત્ કલ્પનાએ ૬ મોટા મુદ્દા છે, વિશેષાધિક
માટે દ્વિગુણ ન થાય ત્યાં સુધી વિશેષાધિક અગ્રાય છતાં
અમત્ કલ્પનાથી અતિ પ્રત્યેક મમયોમાં એક એક મોટું
વધારું છે.

મન્દવિશુદ્ધિ-ઉત્કૃષ્ટવિશુદ્ધિ—

પ્રથમ સમયમાં આ યથાપ્રવૃત્તકરણ જે જઘન્યવિશુદ્ધિ છે તેનાં કરતાં ખીજા સમયમાં જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, તે ખીજા સમય કરતાં ત્રીજા સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંત ગુણ છે, ત્રીજા સમય કરતાં ચતુર્થ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, એ પ્રમાણે પૂર્વ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિથી આગળ આગળના સમયોમાં જઘન્યવિશુદ્ધિનું અનંતગુણપણું ત્યાં સુધી સમજવું કે યાવત્ યથાપ્રવૃત્તકરણકાળનો સંખ્યાતમો ભાગ વ્યતીત થાય. એ સંખ્યાતમા ભાગના છેડા સમયમાં જે જઘન્યવિશુદ્ધિ છે તેના કરતાં યથાપ્રવૃત્તકરણના પ્રથમ સમયમાં ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, એ પ્રથમ સમયની ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ કરતાં સંખ્યાતમા ભાગ પછીના પ્રથમ

સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનન્તગુણ છે, તે અગ્રે-શ્રાવ્યે યથાપ્રવૃત્તકરણના ખીજા સમયની ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ અનંતગુણી છે, તેના કરતાં સંખ્યાતમા ભાગ પછીના ખીજા સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંત-ગુણી, તેના કરતાં પહેલેથી ત્રીજા સમયની ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ અનન્તગુણી કહેવી. આ પ્રમાણે એકની જઘન્ય અને એકની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિનું (ઉપર નીચે) અનન્તગુણપણું યાવત્ ત્યાં સુધી સમજવું કે યથાપ્રવૃત્તકરણના છેડા સમયની જઘન્ય-વિશુદ્ધિ આવે. હવે એ યથાપ્રવૃત્તના છેડા એક સંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ અનુક્રા છે, તેમાં પ્રથમના સંખ્યાતમા ભાગની જઘન્ય વિશુદ્ધિની માફક પ્રત્યેક સમયે ઉત્તરોત્તર અનન્તગુણ વિશુદ્ધિ કહેવી. સુગમપણે સમજી શકાય તે માટે સ્થાપના—

યથાપ્રવૃત્તકરણ

જઘન્યવિશુદ્ધિ.

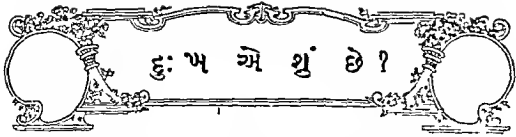
ઉત્કૃષ્ટવિશુદ્ધિ.

સંખ્યાતમો ભાગ	૧	ની જઘન્ય કરતાં
	૨	અનન્તગુણ.
	૩	" "
	૪	" "
	૫	" તે કરતાં
	૬	" " "
	૭	" " "
	૮	" " "
	૯	" " "
	૧૦	" " "
૧૫	૧૧	" " "
	૧૨	" " "
	૧૩	" " "
	૧૪	" " "

૧ ની ઉત્કૃષ્ટ અનંતગુણ, તેનાથી				
૨	"	"	"	"
૩	"	"	"	"
૪	"	"	"	"
૫	"	"	"	"
૬	"	"	"	"
૭	"	"	"	"
૮	"	"	"	"
૯	"	"	"	"
૧૦	"	"	"	"

સંખ્યાતમો ભાગ	૧૧	"	"	"
	૧૨	"	"	"
	૧૩	"	"	"
	૧૪	"	"	"
	૧૫	"	"	"

આ પ્રમાણે 'યથાપ્રવૃત્તકરણ' નું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ કહેવાયું, હવે 'અપૂર્વકરણ' નું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

[સંપ્રાલોક : મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી-સમી]

તમને હું ખેનો ડરલાગે છે ? એને આવતું
જોઇ તમને ત્રામ થાય છે ? એના સ્થાને સુખ-
ની જ તમે કલ્પના કરો છો ? શા માટે ? હું ખે-
માં એવું ડરામણું તત્ત્વ કયું છે તેનો કદી શાંત
ચિત્તે એના પર આપે વિચાર કર્યો છે ખરો ?
જગતના તમામ હું ખે ત્યારે જ હું ખે ગળે છે કે
જ્યારે મનમાં અમુક પ્રકારનું સંવેદન થાય
છે, જે એને એ પ્રકારનું સંવેદન થતું નથી
તેને માટે જગતની કોઈ પણ ઘટના હું ખે રૂપ
થતી નથી. જૈન શાસ્ત્રકારોએ સુખ-હું ખેને
વેદનીય કર્મના ફલરૂપ ગણાવ્યા છે અને
વેદનીય કર્મ એ ધાતી કર્મ નથી. ગતલજ
કે અમુક જાતની સમજણ ઉત્પન્ન થતાં એ
જાતના સંવેદનોથી પર થઇ શકાય છે.

એક મનુષ્યને ધધામાં નુકશાન થવાના
મમાચાર મળતાં જ ભારે હું ખે થાય છે તે
વિચાર કરે છે કે હવે હું શું કરીશ ? મારું
સર્વસ્વ નષ્ટ થઈ ગયું, હવે મને કોઈ મહાય
કરશે નહિ ! એ ભગવાન ! મારા માથે આ
વિપત્તિ કયાંથી આવી પડી ? તમે જાણો,
તમે મારી રક્ષા કરો.

બીજા એક મનુષ્યને તેવું જ નુકશાન
થાય છે, પણ તેને હું ખે થતું નથી. તે વિચાર

કરે છે કે લાભ અને નુકશાન તો જગતનો
સ્વભાવ જ છે. હંમેશાં લાભ થોડો જ મળે ?
પણ આ નુકશાન થવાથી કોઈ મારા માટે
તો બધી સારી તકો થોડી જ ચાલી ગઈ છે ?
કદાચ મને વધારે પુરુષાર્થ જનાવવા જ
આ પ્રસંગ દેખા જાય ન હોય ? એટલે
હવે વધારે ઉત્સાહથી જ કામ કરવું. બની
ગયેલાની ચિંતા કરવાથી મને લાભ થવાનો
નથી. આ જ ને વિચારસરણીની તુલના કર-
નાર જોઇ શકશે કે જગત અને વસ્તુના શુભ-
ધર્મો વિષેના ભ્રમભરેલા ખ્યાલો જ્યાં પ્રવર્તે
છે ત્યાં જ હું ખે રહેવાનો અવકાશ છે. જ્યાં
વસ્તુ વિશેની સાચી સમજણ છે ત્યાં હું ખેને
ઉત્પન્ન થવાનો અવકાશ નથી, એટલે હું ખેને
નિવારવાનો ઉપાય આવી સમજણ ઉત્પન્ન
કરવામાં જ રહેલો છે. બધું જો અને જોને,
જગતના નાના મોટા કોઈ પણ હું ખેથી ડરશે
નહિ. તમારામાં અદ્ભુત શક્તિ, અદ્ભુત જ્ઞાન
રહેલું છે, પણ તેનો તમને ખ્યાલ નથી એથી જ
તમે હું ખેનો અનુભવ કરો છો. એ શક્તિ, એ
જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરો તો તમામ હું ખેનો
તમારા માટે નામશેષ બની જશે અને મમ
જણના સુખથી જીવન છલોછલ ઉભરાઈ જશે.

શ્રી પાવાપુરી તીર્થનો પ્રાચીન ઇતિહાસ

આ પવિત્ર તીર્થ કલ્યાણકભૂમિ છે કે જે શ્રી મહાવીર પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ છે. આ તીર્થ પાવાપુરી નામથી જૈન સમાજમાં પરિચિત છે. આજથી ૨૪૬૬ વર્ષ ઉપર શ્રી મહાવીર પ્રભુ અનેક આત્માઓને ઉપદેશ આપતાં મોક્ષમાં પધાર્યા છે. ગિહાર-હડીસા પ્રાંતમાં ગિહાર શહેરથી સાત માઇલ દક્ષિણ તરફ આ પવિત્ર ભૂમિ આવેલી છે. સ્થાન બહુ જ ચિંતાકર્ષક, રમણીય તે શાંત હોવાથી ભાવ-પૂર્વક તેના ફરસન, દર્શન, પૂજનથી શ્રી મહાવીર પ્રભુના ઉચ્ચ આદર્શ અને ત્યાગનું સ્મરણ કરનાર ભગ્વાત્માઓના હૃદય પુલકિત થાય છે.

જૈનાગમોથી જણાય છે કે તે સમયે (પ્રાચીન અપાપાપુરી) પાવાપુરીમાં હસ્તિપાલ રાજા રાજ્ય કરતો હતો અને ત્યાંની હજીયું લેખશાળામાં ભગવાન મહાવીર છેલ્લું આત્મીસ રહેલા હતા. કાર્તિક અમાવાસ્યા (વર્તમાનમાં યોજાતી આસો વદિ અમાસ)ની શેષ રાત્રિના સમયે શ્રી મહાવીર પ્રભુએ બહોંતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

જૈનાગમોમાં એમ પણ દર્શાવેલ છે કે તે વખતે તે સ્થાનમાં સ્મરણ-ચિન્હરૂપ એક દિવ્ય સ્તૂપ નિર્વાણ મહોત્સવ કરવા આવેલા દેવોએ સ્થાપિત કરેલું હતું, અને પ્રભુના મોટા ભાઈશ્રી નંદીવર્ધન એક ઐત્યાલય પણ કરાવ્યું હતું. પાવાપુરી ગામનું વર્તમાન મંદિર તે સ્થાનમાં બનેલ છે અને શ્રી મહાવીરવાગીની મૃતિ તેમજ ચરણપાદુકા પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે કે જે ગામમંદિરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. ગામની બહાર દક્ષિણ તરફ એક મોટું તળાવ છે, જેના મધ્ય ભાગમાં એક વિમાનાકાર મંદિર છે જેને જળમંદિર કહેવામાં આવે છે તે ત્યાં ભગવાનના દેહની અંતિમ ક્રિયા કરવામાં આવેલી હતી.

આપણા શ્વેતાંગર સગાજમાં ગનાય છે કે ભગવાનના અસિસંકાર વખતે અસંખ્ય દેવો,

મનુષ્યો એકત્ર થયેલા હતા, તેઓ ત્યાંની ભસ્મ અને માટી પવિત્ર સમજી થોડી થોડી પોતપોતાના સ્થાને લઇ ગયા હતા જેથી ત્યાં એક તળાવ જેવા મોટા ખાડો ઘટી ગયો હતો.

દિગંબર સંપ્રદાય ભગવાનના નિર્વાણસમય અને સ્થાન બીજા સ્વરૂપમાં યતારે છે.

ભગવાનને મોક્ષે જવાનો એક માસ બાકી રહ્યો ત્યારે ગિહાર પ્રાંતના પાવાપુર નામના ગામમાં પધાર્યા. પાવાપુરના વનમાં એક સરોવર હતું જેની વચમાં એક ઊંચો ટીપો હતો. તેના ઉપર એક જગ્યાએ બેસી, શુકલધ્યાનનો પ્રારંભ કર્યો, જેના યોગથી શેષ રહેલ કર્મપ્રકૃતિઓનો સર્વથા નાશ કરીને કાર્તિક કૃષ્ણા ચૌદશની રાત્રિના છેલ્લા ભાગ અને અમાવાસ્યાની પ્રભાતે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ભગવાને નથર મનુષ્ય શરીરને છોડી બહોંતેરમે વર્ષે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું.

(દિગંબર જૈન પંડિત કામ્યતીર્થ શ્રીમાન ગળધરલાલજીએ લખેલ “શ્રીમહાવીર સ્વામી જૈન દીવાળી” નામના પુસ્તકમાંથી)

આ તીર્થ પ્રાચીન હોવાના કારણથી શ્વેતાંગર સંપ્રદાય અદ્વાપિ સમસ્ત તીર્થની જેમ આ પવિત્ર પાવાપુરી તીર્થની રક્ષા, દેખરેખ બરાબર કરે છે. શ્વેતાંગર શ્રી સંઘ તરફથી મેનેજર નિમવામાં આવેલ છે તે ગામનું મંદિર. જળમંદિર, સગોસરણ મંદિરો, ધર્મશાળા અને રસ્તો વગેરેનો પ્રયત્ન કરે છે. આ મંદિરથી જુદું એક શ્રી મહાવીરવાગીનું મંદિર છે કે જે અજમગંજ નિવાસી શ્રીમતી મહેતાબકુંવર તરફથી સરોવરની ઉત્તર બાજુ બાંધાવેલ છે.

૧. ગામમંદિર—આ મંદિર પાવાપુરી ગામની પશ્ચિમે છે કે જેની ચારે બાજુ એક મોટું કંથા-ઉંડ આવેલ છે, તેની અંદર શ્વેતાંગર સંઘની પેઠી

તીર્થબંડાર અને ધર્મશાળા છે કે જે ધર્મશાળા સુદર છે. એક નાના ગામના મંદિરમાં કેવળ એક પરમ પવિત્ર તીર્થ સમગ્ર દેશના સર્વ પ્રાતીય ધાર્મિક સંસ્કૃતિઓએ તે સ્થાનમાં ચાલુ કરવાવાળા બાપુઓને માટે પોતાનો દ્રવ્યવ્યય કરેલ છે, અને વાર્તાવિક રીતે ત્યાં સેંકડો નહિ પરંતુ હજારો ચાનાળુઓ તીર્થસેવામાં આવતા આરામથી રહી શકે છે. મંદિરની દક્ષિણ બાજુ મુનિરાજે માટે ઉપાસ્ય બધા-વેલ છે અને આગળ એક માળની મહારત છે જે જૂની ધર્મશાળા નામે ઓળખાય છે કે જે નવરત્ન નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

વર્તમાન મંદિર પાંચ બળ શિખરોવાડે સુરો-ભિત છે ને બે માળનું છે. મંદિરનો શિલાલેખ ૨૫૪ એવો છે કે-“ શાહજહાન બાદશાહના રાજ્યમાં વિક્રમસવત ૧૬૯૮ વૈશાક શુદ્ધ ૫ સોમવારે અરવર ગમ્હાચાર્ય શ્રી જિનારાજસૂરજના અધ્યક્ષપણા નીચે બિહારના શ્રી સ્વેતાબર શ્રી સંધે આ “ વરવિગાના-કાર ” મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી તે વખતે કમલભાગોપાધ્યાય એવ લખ્યકીર્તિ આદિ કષ્ટ વિકાન સાધુ મુનિરાજ ત્યાં હતા વગેરે ઉલ્લેખ તે પ્રશસ્તિમાં છે. ” પ્રથમ આ શિલાલેખ વેદીની નીચે હતો ને કેટલાક વખત અગાઉ બાપુ સાર્દેશ પુરણ-ચદ્દ નહાર હરતક તેનો ઉદ્ધાર થતા તે ત્યાંથી કાઢી મંદિરની દિવાલ પર ચોગ્ધ રચાને રચાપિત કરવામાં આવેલ છે. મૂળ મંદિરમાં ગમ્ધ બાગે મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામીની સ્વેત મૂર્તિ તેમજ જગણી બાજુ શ્રી આદિનાય પ્રભુ, ડાબી બાજુ શ્રી શાંતિનાય પ્રભુની સ્વેત મનોહર પ્રતિમાજી બિરાજ માન છે. બીજી ધાતુની પ્રતિમાજી ધણી છે. જગણી તરફની વેદીમાં સં. ૧૬૪૫ વૈશાક શુદ્ધ ૩ ગુરુવાર પ્રતિષ્ઠિત વિશાળ ચરણયુગલ છે. મૂળ ગભારાની દક્ષિણ તરફની દિવાલમાં એક ગોખલીમાં સં. ૧૭૭૨ માહ શુદ્ધ ૧૩ સોમવારની પ્રતિષ્ઠિત શ્રી પુડરીક ગણધરની ચરણપાદુકા છે. મૂળ વેદીની ડાબી બાજુ શ્રીવીર ભગવાનની અગિયાર ગણધરોની પાદુકા છે તે સં. ૧૬૯૮ની સાલની પ્રતિષ્ઠિત છે. અને તે વેદી ઉપર સં. ૧૯૧૦માં શ્રી મહંદ્રસૂરિ-

ની પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શ્રી દેવધિપ્રેક્ષામયમુની પીળા પાવાળુની સુદર મૂર્તિ છે. મૂળ મંદિરની વચ્ચે વેદી ઉપર સં. ૧૬૯૮ના લેખ સહિત કરો-ટીના પાવાળુની અતિ બળ પાદુકા બિરાજમાન છે.

મંદિરના ચારે ખૂણામાં ચારે શિખરના અર્ધો ભાગમાં ચાર કેટલીઓમાં પાદુકા અને મૂર્તિઓ અનેક છે, તે બધા લેખો વચ્ચેના વિકાસની સત્તરમી શતાબ્દિથી વર્તમાન શતાબ્દિ પર્યંતના છે સિવાય મંદિરમાં દ્વિપાળ, ભૈરવ, શારાનદેવી આદિ પણ બિરાજમાન છે. પ્રાચીન મંદિરનો સભાગૃહપાદિ પ્રથમ બહુ જ સાકડો હતો તે અજગમનિવારની બાજુ નિર્ગલકુમારસિદ્ધજી નવલખાએ હજારો મંદિરના બહારના ભાગને વિશાળ બનાવી તેની પૂર્તિ કરી છે.

૨. જગમંદિર-આ રચના ઉત્તમ, પવિત્ર, શાંત, મનોરમ અને ચિંતાકર્ષક છે. વર્ગાકૃતના માર્ગમાં સરોવરરિચિત કમળોના પુષ્પ, પનાવડે પૂર્ણ વિકાસ થાય છે તે વખતે આ રચાનું દરમ એક અનોખી શોભા ધારણ કરે છે, કે તે વખતે ભાગિક આત્મા મધ્યા અને આતમચિંતનવડે આ જગમંદિરમાં પ્રવેશ કરતાં આ દુઃખમય સસારને ધડીઘાર ભૂલી જઈ આતમશાંતિ અનુભવે છે.

મંદિરમાં જવા માટે શતાબ્દિ વર્ષો થયા સરો-વરના કિનારાથી એક સુદર પુલ બનાવવામાં આવ્યો છે. આ પુલ લાગભગ છરોહ ફુટ લાંબો છે. પુલ નહોતો ત્યારે માનાળુઓ નાવમાં બેસીને મંદિરજીમાં જતા હતા. મંદિર સરોવરની બરાબર મધ્યમાં હોવાથી આ પુલની આવશ્યકતા અને મંદિરની ચારે બાજુ કમળોથી આગ્રહાંકિત છે.

જગમંદિરને કેાઈ શિખર નથી તો પણ કેવળ ગુંબજ સહિત હોવા છતાં ધણી દૂરથી તે દેખાય છે. મંદિરના બીતરમાં કલકતાનિવાસી શેઠ જીવન-દાસની સં. ૧૯૨૯ની સાલમાં બનાવેલી મકરાણા આરસની પથ્થર વેદીઓ છે. ગમ્ધ વેદીમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની ચરણપાદુકા બિરાજમાન છે. ગમ્ધવ વેદીમાં પણ ચરણપાદુકા છે. તેના ઉપર કેાઈ

લેખ હાલ દેખાતો નથી. એ વેદી ઉપર શ્રી મહા-
વીરસ્વામીની એક ધાતુની પ્રતિમા છે જેના ઉપર સં.
૧૨૬૦ જેટલું શુદ્ધ ૨ આચાર્યશ્રી અભયદેવસૂરિની
પ્રતિષ્ઠિત પાદુકા છે, જે સ્નાત્રાદિ પૂજામાં ઉપયોગમાં
લેવામાં આવે છે, કારણ કે ચરણપાદુકા સિવાય
બીજી કોઈ મૂર્તિ નથી. જમણી વેદી ઉપર શ્રી
મહાવીર પ્રભુના પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામી-
ની અને ડાબી બાજુ શ્રી સુધર્માસ્વામીની ચરણ-
પાદુકા ગિરાજમાન છે, તેના ઉપર સં. ૧૯૩૫ ની
સાલમાં પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો ઉલ્લેખ જણાય છે.

મંદિરની બહાર બંને તરફ એ ક્ષેત્રપાળ છે,
અને નીચેની પ્રથમ પ્રદક્ષિણામાં એક બ્રાહ્મી, અંદ-
નાદિ સોળ સતીયોના વિશાળ ચરણપટ સં. ૧૯૩૧
અને બીજી સં. ૧૭૩૫ની પ્રતિષ્ઠિત શ્રી દીપવિજયજી
ગણીની પાદુકા અવસ્થિત છે. બહારની પ્રદક્ષિણામાં
સં. ૧૯૫૮ની પ્રતિષ્ઠિત શ્રી જિનકુશળસૂરિની
પાદુકા છે. મંદિરની ઉત્તર દિશામાં સરોવરમાં
ઉતરવા માટે પગથિયા (મીડી) બનાવેલી છે.

૩. શ્રી સમોસરણજી-આ મંદિર કમ્પાઉન્ડ
સહિત શુભારે સો વર્ષથી બનેલ છે. શ્રી પાવાપુરીની
પૂર્વ દિશામાં આંખાના વનની પાસે એક નાનો સ્તૂપ
છે તે ભગવાનના સમવસરણજી સ્થાન છે એમ લોકો
કહે છે. આ સ્થાન થોડું દૂર હોવાથી શ્રી શ્વેતાંબર
જૈન સંઘે સરોવરના તટ પર સમવસરણજી રચના
કરી છે અને મંદિર બનાવેલ છે. ગોળાકાર કમ્પા-
ઉન્ડની ચારે બાજુ લોખંડી રેલીંગ છે અને
ભૂમિથી ત્રણ પ્રાકારનો ભાવ દેખાડતા મધ્ય ભાગે
એક અષ્ટકોણ સુંદરકૃતિ મંદિર બનાવેલ છે તેની
પ્રતિષ્ઠા શ્રી શ્વેતાંબર જૈન સંઘે સં. ૧૯૫૩માં
મેનેજર બિહારનિવાસી બાપુ ગોવીંદચંદ્ર સુચન્ટી-

દ્વારા કરી છે. આ મંદિરની વચમાં ચતુષ્કોણ વેદી ૪
સં. ૧૬૪૫ વૈશાક વદ પની પ્રતિષ્ઠિત શ્રીવીર પ્રભુ
ચરણયુગલ ગિરાજમાન છે. આ સમવસરણ
મંદિરની પાસે પશ્ચિમ દિશાએ બાપુ પૂરણચંદ્ર
નંદારની માતૃશ્રી ગુલાબકુમારીની બે તળવાળી ધર્મ-
શાળા અને ઉત્તર તરફ રાવબહાદુરસિંહજી દુબેલી
યાની ધર્મશાળા છે.

૪. બાઈ મહેતાબકુંવરજી મંદિર-આ
શ્રી મહાવીરસ્વામીજી બે તળ મંદિર, બનેલ છે.
ઉપરની ભૂમિમાં ચૌમુખજી ગિરાજમાન છે અને
નીચે ચૂળ વેદી પર શ્રી વીર ભગવાનની મૂર્તિની
સાથે બીજી પાષાણ અને ધાતુની પ્રતિમાઓ છે.
સાંભળવામાં આવે છે કે શ્રીમતી મહેતાબકુંવર (શ્રી
અજીમજીનિવાસીએ) પોતાના દેખરેખ નીચે એ
મંદિર બંધાવી સં. ૧૯૩૨ની સાલમાં પ્રતિષ્ઠા
કરાવેલી છે.

અહીં કારતક શુદ્ધિ ૧ ના રોજ રથયાત્રાના
વરધોડા નીકળે છે. આ પવિત્ર સ્થાનની એક વાર તે
હેવટે શ્રદ્ધાળુએ યાત્રા કરવી જ જોઈએ. શ્રીવીર ભગ-
વાનની નિર્વાણતિથિ એ પરદેશથી અનેક યાત્રાળુઓ
આવે છે અને અન્ય દીન-દુઃખી, રોગી મનુષ્યો
આવે છે તેને રહેવાનો આશ્રય નહોતો તેથી
બાપુ પૂરણચંદ્રજી નંદાર કલકત્તાના રત્નચંદ્ર
પત્ની શ્રીમતી કુંદનકુમારીના સ્મરણાર્થે એક દાન-
શાળા બંધાવી તેની ઉદ્દાપ્તતા ક્રિયા કેટલાક વર્ષ
પહેલાં આચાર્યનિવાસી શ્રીસુત આંદમલજીના હસ્તે ધર
કે જ્યાં હાલ પટના ડીરટ્રીક બોર્ડના તરફથી એક
દેશી દવાખાતું બોલવામાં આવ્યું છે અને ત્યાં
સર્વેશ વિના મૂલ્યે દાન આપાય છે. *

* પાવાપુરીનો ઇતિહાસ 'દિંદી ઉપરથી અનુવાદ

પુસ્તકો વાંચવાથી બુદ્ધિ વધી શકે છે, પરંતુ અધ્યાત્મ બળ અભ્યાસથી વધે છે. જેવી રીતે મેરુમેરીડમ કરનાર માણસ ચિત્તની, એકાગ્રતાના અભ્યાસથી પોતાનું માનસિક બળ એટલું બધું વધારે છે કે તે બીજાને રહેશે પોતાને વશ કરી શકે છે, એવી જ રીતે આપણી પોતાની જાતને વશ રાખવા માટે આપણે અભ્યાસ કરવાની આવશ્યકતા છે. એ અભ્યાસ દૈનિક સકલપ તથા આપણી જાત પર વિશ્વાસ રાખવાનો અભ્યાસ છે. અભ્યાસથી અવ્યક્ત મન પ્રભાવિત બને છે. એટલા માટે દરેક મનુષ્યે હંમેશા પોતાની જાત પર વિશ્વાસ રાખવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, તે માટે પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઊઠવાની ટેવ અતિ ઉત્તમ છે. બીજો નિયમ અધ્યાત્મશક્તિના સચ્ચ માટે પ્રહાર્યર્થનું પાલન કરવું છે. ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે- “નાયમાત્મા વલહીનેન લભ્યઃ” અર્થાત્ આ આત્મા બળહીનને પ્રાપ્ત થતો નથી. આધુનિક મનોવિજ્ઞાનની શોધથી એટલું તો સિદ્ધ થયું છે કે મનુષ્યની મૂળ શક્તિ કાર્ય-શક્તિ છે. જે માણસ એનો સચ્ચ કરીને યોગ્ય રૂપે તેને પ્રવાહિત કરે છે તે પોતાનું જીવન સફળ કરે છે અને જે તેને શુભાવે છે તે કોઈ પણ કાર્ય કરવાને લાયક રહેતો નથી. એ શક્તિનો સચ્ચ કરવાને માટે મનને હંમેશા વિષયોથી રોકતા રહેવું પડે છે. એનાથી અધ્યાત્મ શક્તિનો સચ્ચ-સંચય થઈ જાય છે, એના ચમત્કારિક કાર્યો અનેક

મહાપુરુષોના જીવનમાં જોવામાં આવે છે. આપવક, ભીષ્મ, બુદ્ધ, શકરાચાર્ય, રામદાસ, રામકૃષ્ણ, ગાધીજી વિગેરે ભારતવર્ષના તથા પ્લેટો, ક્રીટસ, યુટન વિગેરે પાશ્ચાત્ય પુરુષોના જીવનમાં જોવાથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે મહાન કાર્યો કરવા માટે પ્રહાર્યર્થની પરમ આવશ્યકતા છે. વિવાહિત અને અવિવાહિત બંને પ્રકારના માણસો આ નિયમનું પાલન કરી શકે છે.

અધ્યાત્મ બળને વધારવાનો ત્રીજો નિયમ પોતાનું વચન પાળવું અને સમયની વહેચણી કરવી એ છે. યુરોપના લોકોની માફક હિંદુસ્તાનના લોકો સમયની વહેચણી કરતા નથી. સમયની વહેચણી એ ભારે તપશ્ચર્યા છે. ડેન્માર્કની એક સ્ત્રીએ એક વખત કહ્યું હતું કે ભારતવાસીઓની એક તૂટી એ છે કે તેઓ પોતાનું વચન પાળવું એને કર્તવ્ય નથી માનતા. બીજાને માફ ન લાગે એવા વિચારથી તેઓ જૂઠા વાયદા કરે છે. એથી કરીને તેઓ પોતાનું કામ વખતસર કરી શકતા નથી. આપણું વચન પાળવાનો જો આપણે યત્ન કરીએ તો આપણું અધ્યાત્મ બળ ખૂબ જ વધી જાય. વચન ન પાળવાથી આપણે આપણી જાતને ધિક્કારવી પડે છે, જેનાથી આપણી અંદર માનસિક હીનતા આવી જાય છે. આ બાબતમાં આપણે યુરોપના લોકોનું અતુલ્ય કરવું જોઈએ.

ચોથો નિયમ બીજાની નિંદા ન કરવી એ છે. બીજાની નિંદા કરવાથી આપણને

જેટલી આધ્યાત્મિક હાનિ થાય છે તેટલી ખીજી કશાથી થતી નથી, પરંતુ એ હાનિ ઘણે ભાગે હંમેશા અપ્રત્યક્ષ રહે છે તેથી તે આપણે માટે સૌથી વધારે ઘાતક છે સઘળા લોકો એના લોગ બની બંધ છે. મહાત્માજીએ દાડૂ અને સીગારેટ પીવાના નુકશાનની તુલના કરતા એ બતાવ્યું છે કે સીગારેટ પીવી એ મનુષ્યને માટે વધારે નુકશાનકારક છે. તેનાથી થતી હાનિ પ્રત્યક્ષ નથી હોતી અને લોકો દાડૂને જેટલો ખરાબ ગણે છે તેટલો એને નથી ગણતા, તેટલા માટે તેનાથી મુક્ત થવાનાં સંભવ નથી. ખીજની નિંદા કરવી એ એક જાતની સીગારેટ પીવા જેવો કેદ છે, જેની ટેવ આપણી આધ્યાત્મિક શક્તિ નષ્ટ કરી દે છે. અંગ્રેજોમાં કહેવત છે કે: Speak not of others as you would not speak of them before themselves અર્થાત્ ખીજ લોકો સંબંધી એવી વાત ન કરો કે જે તમો તેઓને ન કહી શકો. મોટા મોટા પ્રતિષ્ઠિત સમાજોમાં જોવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિ હાજર હોય છે ત્યાં સુધી તેના વખાણ કરવામાં આવે છે અને એની ગેરહાજરીમાં તેની નિંદા થવા લાગે છે. ખીજની નિંદા કરતાં ખચવા માટે દરેક મનુષ્યે મિત્રભાષી બનવાની જરૂર છે. મનુષ્યનું આસુપ્ય અધિક વિલાસ અને ભાષણથી ક્ષીણ થાય છે. વાણીનો સંયમ એ પ્રહાર્ય જેટલું જ તપ છે. એ તપને લઈને માણસ અસહ્યની નિંદાથી બચી શકે છે. ચેકસપીયરનું એક મહત્વનું વાક્ય છે કે:—

Give every one thy ear, but few thy voice અર્થાત્ બધાનું સાંભળો પણ ઘણું જ બોલો નહીં. એ રીતે અધ્યાત્મ

દૃષ્ટિ પણ એ સિદ્ધાંત ઘણું મહત્વનો છે. પાંચમો નિયમ અચાચકવૃત્તનું પાલન છે. ખીજના ઉપકાર નીચે રહેવું એ દરેક મનુષ્યે સૌથી વધારે ભારે માનવું જોઈએ. જે મનુષ્યની ટેવ ખીજના ઉપકાર નીચે રહેવાની હોય છે તે દુનિયામાં એક પણ મોટું કાર્ય કરી શકતો નથી. તે પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ રાખવાનું શીખી શકતો નથી. તેની માનસિક અવસ્થા હંમેશા નબળી રહે છે. અંગ્રેજોમાં કહેવત છે કે:—

A charity boy seldom prospers. જે માણસ ખીજના દાન ઉપર આધાર રાખે છે તે ભાગ્યે જ આગાહ થાય છે, જે બાળક વિદ્યોપાર્જન માટે ખીજની મદદ લે છે તેણે પોતાના મનમાં તે પૈસા પાછા આપવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરવો જોઈએ. આ નિયમની સાથે એ પણ આવી જાય છે કે ખીજ પાસેથી બની શકે ત્યાં સુધી ઉધાર લેવું ન જોઈએ, જે માણસને ઉધાર લેવાની ટેવ પડી જાય છે તે પોતાની આવક કરતાં વધારે ખર્ચ કરવા લાગે છે, ઉધાર લેતી વખતે ધેસ આપવા પડતા નથી તેથી એક પ્રકારની એપરવાઇની ટેવ લોકોમાં પડી જાય છે. રૂપિયા જરૂર પાછાં આપવા છે એવો દૃઢ સંકલ્પ નથી રહેતો. એ આત્મિક પતન છે અને એને લઈ તેને માનસિક કલેશ લોગવવો પડે છે. ખીજ પાસેથી કંઈ ઉધાર ન લેવું એ એક જાતનું તપ છે, જે કરવાથી આત્મશક્તિ વધે છે. આ એક નાની વાત છે છતાં ઇબનમાં તેનું ઘણું મહત્વ છે. છઠ્ઠો નિયમ સ્વાધ્યાય કરતા રહેવું એ છે. હંમેશા અધ્યાત્મ વિષયમાં દરેક મનુષ્યે કંઈને કંઈ વાંચતા રહેવું જોઈએ. આપણા વિચાર, આપણા આસ્થિય અંધારણમાં મોટો ભાગ ભજવે છે. યોગ-

વાસિષ્ઠમાં કેવલ્યપ્રાપ્તિના ચાર ઉપાય બતાવ્યા છે:—ચમ, મંત્રોપ, સત્સંગ અને વિચાર. આધુનિક કાળમાં મહાત્માઓનો ચત્સંગ આપણને પુસ્તકોદ્ધારા સુલભ છે. તેનો આપણે લાભ લેવો જોઈએ અને તે મહાત્માઓની વાતો પર વિચાર કરવો જોઈએ દરેક વિચાર શક્તિથી ભરેલો છે, જે યોગ્ય મમથે કાર્યરૂપે પ્રકાશિત થાય છે.

અધ્યાત્મ શક્તિનો સંચય કરવાનો સૌથી મોટો નિયમ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણચિંતન છે.

यस्मिन् सर्वाणि भूतान्यात्मैवाभूद्विज्ञानतः ।

तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यतः ॥

આ છેલ્લા નિયમમાં પહેલાંના સર્વ નિયમોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જેટલી પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ થઈ ગઈ છે તેઓ બીજાના દુઃખમાં સ્થાન મેળવી શક્યા છે તેનું કારણ એ છે કે તેઓ બીજાને પોતાની સમાન સમજતા હતા. મનુષ્યના વિચારો પ્રેમભાવથી બળવાન બને છે અને ધર્મો, દ્રેષ તથા સ્વાર્થબુદ્ધિથી નિર્જાળ બની જાય છે એક અગ્રેજ કહેવનનો અર્થ એ છે કે જે માણસ પોતાનું જીવન

તલવારના બળ ઉપર ટકાવી રાખે છે તે તલવારથી જ પોતાનું જીવન જોઈ બેસે છે. મન એક મહાન સૃષ્ટિકર્તા છે ને તે જેવો સકલ્પ કરે છે તેવી જ પરિસ્થિતિ તૈયાર થઈ જાય છે. જે માણસને બીજાનું ભદ્રું ચિંતવવાની ટેવ હોય છે તે ટેવના બળથી પોતાની જાતનું ભદ્રું ચિંતવવા રહેજે શક્તિવાન થઈ જાય છે, પરંતુ જે માણસનું મન બીજાનું અહિત ચિંતવવામાં લાગ્યું રહે છે તે માણસ તે ટેવને લઈને પોતાની જાતનું અહિત કરવાના વિચારોને મનથી જુદા પાડી શકતો નથી. તે પોતાના મનમાં પોતાના કલ્યાણના વિચારો લાવવા અમમથ બની જાય છે પછી એનો સંસાર પણ એ રીતે નિર્જાળ થઈ જાય છે. બીજાનું હિતચિંતન કરવું એ આપણને સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત બનાવે છે તથા એનાથી જીવન સાર્થક અને સુખી બને છે. બીજાના સુખના ચિંતનથી જ મનુષ્ય ખરું સુખ મેળવે છે અને તેનો આત્મા બળવાન બને છે પોતાના સુખના ચિંતનથી આત્મામાં નિર્જાળતા આવી જાય છે અને મન હંમેશા કલેશમાં રહે છે.

પરમપદપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?

નિર્વિકાર પરમતત્ત્વના જ્ઞાન વિના આ પરમપદને મને તેટલા તપ આપન કરવા છતા કોઈ મેળવી શકતું નથી, માટે તારે જે કર્મબળભાષી મુક્તિ જોઈતી હોય, તો તેનો જ સ્વીકાર કર

તારે જે પારમાર્થિક સુખ જોઈતું હોય તો એ પરમાત્મતત્ત્વમાં જ નિત્ય લીન રહે, તેમાં જ નિત્ય મગ્ન થા, અને તેમાં જ નિત્ય વૃમ રહે.

—શ્રી કૃષ્ણગાય

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત

ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય

સમલોદી અનુવાદ (સદીક)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૬૦ થી શરૂ)

સર્ગ ૧ લો.

ભારત ક્ષેત્ર : આર્ય ખંડ

ઉપજાતિ વત.

ત્યાં દક્ષિણે ભારત નામ ક્ષેત્ર,—

સિન્ધુ જિનેન્દ્રાગમ નીર યત્ર;

પુણ્યોષ્ધી ધાન્ય જ પાકનાર;

સ્વર્ગાદિ સંપત્તિ ફલ આપનાર. ૪૧

જે સિન્ધુ-ગંગા વચમાંહિ જોયા,

વિજયાર્થ અદ્વિર્થો વિભક્ત થાતાં;

શ્રીના શુર ભારત્યકી છ-ખંડ,

થયું શું શોભા ધરતું અખંડ! ૪૨

ઉત્તર કોશલ દેશનું વર્ણન

ત્યાં આર્ય છે ખંડ—શું સ્વર્ગમાંથી,

ખર્ચો નિરાલંબપણ્યથી ખંડ!

ને દેશ તો ઉત્તર કોશલ ત્યાં,

તેનું કરે મંડન સ્વપ્રભાથી. ૪૩

સુમતેનંદની ટીકા.

૪૧. તે જગદ્વીપની દક્ષિણે ભારત નામનું ક્ષેત્ર છે, જે ક્ષેત્રમાં જિનેન્દ્રના આગમરૂપ જલદું સિંચન થતાં પુણ્યોષ્ધિ ધાન્ય પાકે છે, અને તે પુણ્ય-ધાન્યનું ફલ સ્વર્ગ-અપવર્ગની સંપત્તિ છે. અને ક્ષેત્રનું રૂપક પૂરેપૂરું ઘટાવ્યું છે.

૪૨. જે ભારતક્ષેત્ર સિન્ધુ-ગંગાના આંતરાલમાં આવેલા વિજયાર્થ પર્વતથી વિભક્ત થાય છે, એટલે તેના છ ખંડ પડે છે. તે અંગે કવિ ઉપદેશ કરે છે કે અખંડ શોભાવાળું તે ભારતક્ષેત્ર લક્ષ્મીના ભારી ભારત્યી જાણે છ ખંડવાળું થયું હોયની!

૪૩. તે ભારતક્ષેત્રમાં અપખંડ છે, તે જાણે નિરાલંબપણ્યને લઈ સ્વર્ગમાંથી ખરી પડેલો ખંડ હોયની! (ઉપદેશ) અને તે આર્યવર્તના તિલકરૂપ ઉત્તર કોશલ નામનો દેશ પોતાની કાંતિવડે તેને શોભા આપે છે.

ખંડ-લેખ: (૧) પૃથ્વીપ્રદેશ (continent); (૨) દુકડો.

અનેક પદ્માપ્સરથી લચ્ચંતા,
અસંખ્ય હિરણ્ય મુગર્ભવંતા;
અનંત પીતાંબર ધામ ચારુ,
ગ્રામો જિતે સ્વર્ગપ્રદેશ વારુ ૪૪

ચંદ્રપ્રભાકીર્ણ પ્યાલીઓથી,
પુણ્ડ્રેશુનો ત્યાં રમ નિત્ય પીને,
મહાનિલે દોલિત શાન્તિપૂષ્પા,
જલે ધૂમે પૃથ્વી મટે કરીને ! ૪૫

વિસ્તારી તારા નભ રાત્રિમાં ને,
પુનઃ પુનઃ તો દિવસે પ્રમાર્જે;
તે જસ ઉત્પત્તીકા મરે શું,
સામ્ય દ્વ ના ગ્રાસ ગણે અહો ! શું ? ૪૬

૪૪. ને દેશના ગામો પણ અર્ગપ્રદેશને પોતાની રમનાથી છતે છે, (વ્યતિરેક અલંકાર),
તે શ્લેષયુક્ત વિશેષણની ખૂબીથી મમિદ કરે છે તે આ પ્રમાણે —

અનેક પદ્માપ્સર : (૧) અનેક પદ્મવાળા જલસરોવર

(૨) અનેક પદ્મા-લક્ષ્મી અને અપ્સરવાળા.

હિરણ્યગર્ભ (૧) હિરણ્ય (સુવર્ણ) નેના ગર્ભમાં છે તે, બધા સુવર્ણની વિપુલતા છે.

(૨) વિષ્ણુ અથવા ઘણા

પીતાંબર : (૧) પીતં અમ્બરં ચેન, આકાશને પી જતા, ગગનચુંબી (Sky-scrapping).

(૨) પીત અમ્બરં યસ્ય । વિષ્ણુ.

વ્યતિરેક આ પ્રકારે —

સ્વર્ગમાં તો એક પદ્મા-લક્ષ્મી હોય છે, અહીં ગામમાં અનેક પદ્માપ્સર છે સ્વર્ગમાં એક હિરણ્યગર્ભ છે, અહીં તો અસંખ્ય હિરણ્યગર્ભ છે સ્વર્ગમાં એક પીતાંબર ધામ છે, અહીં તો અનંત પીતાંબર ધામ (ગગનચુંબી મહાલયો) છે. આમ ગ્રામોનું સ્વર્ગપ્રદેશથી ચડીઆતાપણું બતાવ્યું અર્થે યથામભવ ઘટાવવો.

૪૫ ને દેશમાં, — ચત્રનાવિકાઓરૂપ પ્યાલીઓવડે હંમુરમનુ નિત્ય પાન કરીને, ચંદ્ર પાનથી ઝોલા ખાતી શાન્તિથી ભરેલી પૃથ્વી, જાણે ગદ્દા આતી જાહેરી ધૂમી ગ્દી છે ! — ઉન્નપ્રેક્ષા

આ ઉપરથી તે દેશની રમાળના અને ક્ષણરૂપતાનું પ્રતિપાદન થયું

૪૬ રાત્રિને વિષે આકાશ ને તાગનો વિસ્તાર કરી, દિવમે પુન પુન તેનું પ્રમાર્જન કરે છે — લુછી નાખે છે, તે માટે કવિ ઉન્નપ્રેક્ષા કરે છે તે દેશના ખીસેજા કમવસાગા મરોવરો નાથે પોતાનું સામ્ય (મખપણું) ગ્રાસ થવું નથી એમ ગાનીને જાણે આકાશ તેમ કરવું હોયતી !

અથે ત્યાંના મરોવરોની રવચ્છતા આકાશ ઠંડતા પણ ચડીયાતી છે એમ ખવનિત થયું.

પાળીરૂપી ઉચ્ચ ભવાં ચઢાવી,
 પૃથ્વી તળાવોરૂપ નેત્રવાળી;
 શ્રી જોઇ ન્યાં વિરમયથી જ નાણે !
 રોમાંચ ધારે કલમે બહાને. ૪૭
 ધર્માદ્ય લોકે પ્રતિગ્રામ પાસે,
 રચેલ ન્યાં ધાન્યરૂટે પ્રભાસે;
 નાણે વિસામા-ગિરિઓ રવિના,
 અસ્તાદ્રિ ને ઉદય અદ્રિ મધ્યે; ૪૮
 (અપૂર્ણ)

—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખમાર્ગ મહેતા

૪૭. તળાવોની પાળરૂપ બિંચા ભવાં ચઢાવી, તળાવોરૂપ હજારો આંખવડે પૃથ્વી ને દેશનો વૈભવ જોઇને, નાણે વિરમયથી કલમે બહાને રોમાંચ ધારણ કરી રહી છે !—

અપૂર્ણુતિ અને ઉત્પ્રેક્ષા.

આમ આ શ્લોકમાં તે દેશની અતુલ સમૃદ્ધિ, તળાવોની પ્રચુરતા અને ધાન્યની વિપુલતાનો નિર્દેશ કર્યો. પૃથ્વી નાણે જીવંત સ્ત્રી હોય એવી કલ્પના અત્ર ખરી કરી છે. તે તળાવોરૂપ આંખવડે આશ્ચર્યથી જુએ છે અને કલગરૂપ રોમાંચ ધારણ કરે છે.

૪૮. ને દેશમાં ધર્મિષ્ઠ જનોએ પ્રત્યેક ગ્રામ સમીપે કરેલા બિંચા ધાન્યના રાશિ, નાણે ઉદયાચલ અને અસ્તાચલ મધ્યે સૂર્યના વિસામા માટેના પર્વતો હોયતી ! —ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર

સા ધ ઠ .... શુ શુ ન થી

પંથદર્શનની વિચારણામાં જ ચેળીરાજ આનંદધનજી મહારાજે 'કારણ વિના કાર્ય-સિદ્ધિ' ના બણગા કુંકનારા કે "Castles in the air" યાને હવાઈ કિલ્લા ચલુનારા માટે જે બે લીંટી ત્રીજા શ્રી સભવજિનના સ્તવનમાં લખી છે તે આપણે વિચારી ગયા. અત્રે જે સુદાની વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે અને બરાબર પચાવીને જીવનમાં ઉતારવાની છે તે નિમ્ન ગાથામાં દર્શાવાઈ છે. પંથદર્શન કયાં ઈત્યાદિ બે આત્મા આ બાતની ભૂમિકાને સ્પર્શી શક્યો ન હોય, એ ભૂમિકા પર અચળ બન્યો ન હોય, અથવા તો એ શુણુ ત્રિપુટીમય ન થયો હોય તો કેવળ પંથદર્શન એ દર્શન માન્ય રહે છે. તેથી પ્રગતિનો પારો એક પણ ક્ષીણી આગળ જતો નથી. તેથી જ નીચેની લીંટીએ અવધારણીય છે.

સેવન કારણ પહેલી ભૂમિકા,
અભય-અદ્વેષ-અખેદ.
ભય ચંચળતા હો જે પરિણામની,
દ્વેષ અરોચક ભાવ,
ખેદ પ્રવૃત્તિ હો કરતા થાકીએ,
દોષ અબોધ લખાવ

પરિણામનું વારવાર બદલાવવું, ઘડી-ઘડીમાં વિચારશ્રેણીનું પરિવર્તન એ આજેકૂચ કરનાર માટે ભયકર અર્ગલા સમાન છે. જોથી ધ્યેય પ્રતિ એકતારતા નથી થઈ શક્તી; અને લક્ષ્યસ્થાનવિહીન નાવ જેમ ભરસસુદ્રમાં ઝોલા ખાય તેમ આત્મા સસારસાગરમાં અથડાય છે. એટલે ચચળપણું, પુનઃ પુનઃ વિચારમાળાનું ફેરફાર થવાપણું ત્યજી દેવાની

જરૂર છે. વસ્તુને સિદ્ધાંત તરિકે સ્વીકારતા પૂર્વે એને દરેક બાબુથી ચકાસી બેવી. કહેવત છે કે 'સો ગળણે ગળીને પાણી પીવું' એટલે કે એના શુણુદોષનું ચથાથ તોલન કરવું. એ વેળા નીતિકારનો નિમ્ન શ્લોક યાદ કરવો. અનારંભો હિ કાર્યાણામ પ્રથમં બુદ્ધિલક્ષણમ્ । આરંભસ્વાન્તગમનમ્ દ્વિતીયં બુદ્ધિલક્ષણમ્ ॥

પણ પ્રજ્ઞાના કાંટે એ બરાબર ઉતરે એટલે પછી તો એની પાછળ શ્રદ્ધાથી વળગી પડવાનું જ હોય. વારવારના પડતા ન જ શેલે. સિદ્ધાંત નિશ્ચિત થયો એટલે પછી એ ધ્રુવતારા સમ નિશ્ચય રહેવો બેઠબે. તેથી ચેળીરાજ ઠીક કહે છે કે એ ચચળતા ખખેરી નાંખી, એના કણમાત્રને હવામાં ફુંક મારી આત્માએ નિર્ભીક બનવાનું છે. અભય યાને નિર્ભયતા એ આત્મશ્રેયના પથિક માટે મહાન શુણુ છે. એનું પાલન કરવાથી નિતાંત પ્રગતિ જ થાય છે. અલબત્ત, પરિપક્વની પરંપરાનો કે કષ્ટોની હારમાળાનો સામનો કરવો પડે છે, છતાં પગલે પગલે શ્રદ્ધાથી ઋદ્ધિસિદ્ધિના આનંદ આગળ એનું કંઈ જ લેખું નથી.

આમ 'અભય' શુણુની સ્થાપના કરી ખીજ તરફ અશુભિનિર્દેશ કરે છે તેનું નામ 'અદ્વેષ' છે. પોતે જ વ્યાખ્યા ગાંધી આપે છે. રુચિ એટલે પૂર્ણ તત્ત્વમયતા પૂરેપૂરે મદ્રભાવ. ત્યાં એનો અભાવ ત્યા રહેજે અરુચિ પ્રગટે. એ અરોચક દશાને જ અહિં દ્વેષ તરિકે જાણખાવવામાં આવેલ છે. એ વૃત્તિને સદતર છોડી દઈ 'અદ્વેષ' શુણુનું અવલંબન લેવાની સૂચના કરવામાં આવી છે. એ પાછળનો ભાવ

જરા ઊંડી નજરે જોવાય તો એની વાસ્તવિકતાના દર્શન તો સ્પષ્ટ જ છે.

આત્મા જે પુદ્ગલના વિવિધ સ્વભાવોનો અભ્યાસ કરે, આદ્ય કર્મોની વિચિત્ર ક્ષીણા અને આશ્ચર્યકારી બળશુભ્રણીના ધાગોનો ત્રાગ કાઢવા કટિબદ્ધ થાય તો એને તરતજ જાગૃતિ કે 'પૃથ્વીતળ પરના ભિન્ન ભિન્ન માનવીઓની રંગબેરંગી પ્રવૃત્તિઓ એ તો મહારીના દોરી-સંચારથી થતી માંડકાની રમતમાત્ર છે. અને કેવળ માનવીઓ જ શા માટે પશુ-પક્ષી અને કીટકમાત્રથી ભરેલી ચોરાશી લક્ષ યોગિનિમય સારી છપ્પાઈ જ કર્મસાજે યોદ્ધાવેલા અદ્ભુત તંત્રમાં બતબતના પાઠ ભજવે છે. શાંતચિત્તે મહા-ત્માથી સિદ્ધિ મહારાજપ્રણીત 'ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ કથા' વાંચી-વિચારી-મનન કરે. એટલે અચોટ આત્મી યશ્ને કે આ બધું- 'નટનાગર કી બાહુ બાહુ નટુનિયા કોઈ' જેવું વિલક્ષણ છે એટલે જ એ પર અરુચિનું પ્રયોજન નથી. દેવ ધરવાથી કે એ પ્રપંચે મુગ દાખવવાથી એમાં તળમાત્રનો સુધારો થાય તેમ નથી. સાચા રાહ તો અદ્યાચક્રભાવને તિલાંજલી રજ, અલય ને અકેપની જોડી સાથમાં રાખી આજેકદમ કરવાના છે. એટલે ત્રીતંત્રે શુદ્ધ અખેદ આપા-આપ આવી મળશે, કેમકે પ્રવૃત્તિમય જીવન જીવતાં વા નિવૃત્તિ માર્ગ પ્રતિ દોરી જતી ક્રિયાઓ આચરતાં થાક લાગવાના સંભવ સહજ છે. પણ જ્યાં સુધી સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કેવળ હાથ જોડીને બેસી રહેવામાં કંઈ સાર નથી. નિવૃત્તિપાપક કરણીમાં જોડાયા રહેવાની જરૂર છે જ. તેટલા સારૂ ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે ખેદ

થાને કંટાળો કે નિરસભાવ ન થરતાં અખેદ વૃત્તિ ધારણ કરવી. જો આ ત્રિપુટીને પૂર્ણપણે વળગી રહેવાય તો આત્મા અવશ્ય પ્રગતિના પંથે કૃત્ય કર્યો વ્યય છે.

અલગત, એટલું તો સાચું જ છે કે જ્યાં સુધી જીવ શુદ્ધેષપક્ષીઓ થતો નથી અને છેલ્લું કરણ (અનિવૃત્તિકરણ) કરતો નથી ત્યાં સુધી એના સંસારબ્રમણની મથોદા અને સાચા અમ્યદ્વંતની રેખા ખંધાતી નથી જ. એ ધવામાં લવચ્છિતિનો પાક ધવાની જરૂર રહે છે જ. પણ એ સર્વ વીતરાગ પ્રભુતા પ્રવચનની પ્રાપ્તિ ધવાથી અને દોષદૃષ્ટિને પાણીચું 'પકડાવી શુદ્ધ નજરે એવું' અવગાહન કરવાથી સરળ અને છે. તંથી તો ચોખીસાં એના અનુસંધાનમાં 'પરિચયપાતક' વાળી લીંટી ટાંકી 'અથ અધ્યાતમ શ્રવણ મનન કરી, પરિશીલન નય હેત' જેવી મહારવની વાત પર ભાર મૂક્યો છે.

અત્રે પેલી 'કારણ વિન કારજ સાધીયે' એવી જે અન્ય દર્શનોની આગળ પડતી દલીલ આમે લાલ બત્તી ધરેલી છે. જો આ બતલું 'રેડ સીગ્નલ' ન ધરાય તો આત્મા લક્ષ્યથી અસિત થઈ, વાદવિવાદની બળમાં અટવાઈ જઈ, શાણીના બેલની માફક સારોયે દિ' ક્યાં કરે છતાં જેમ એના નસિએ કેવળ ગોળ ચક્રાવો રહે છે તેના જેવું થાય એટલું કે એની આગે કૃત્ય અટકી વ્યય. હતા ત્યાંના ત્યાં જેવી સ્થિતિ કાયમ રહે.

સંભવનાથ પ્રભુનું નામ જ સંભવ થાને Possibility સૂચક છે એટલે તેમના નામથી અંકિત સ્તવનની પૂર્ણતા કરતાં શ્રીમદ્ આનંદ ધનજી સુબ્ધ જીવોને ઉપવના ત્રણે શુભેશ્વર દદ અવલંબન ગ્રહણ કરી સેવનકાર્ય આહ

પ્રવાહના પ્રશ્નો

જ્યારે કોઈ સાંભળતું નથી—

ભૂતકાળનો ઇતિહાસ અને આધુનિક જીન જગત્-આ બે વસ્તુનું બારીકાઈથી અવલોકન કરવામાં આવે તો આપણે તરત બાણી શરીરો છીએ કે એક વખત જ્યાં જોનાં પ્રભુવ હવે એક વખત જ્યાં હજારો જોનાં વસતા હતા ત્યાં આજે જોનાં વસ્તી નહિવત્ બની ગઈ છે, ગાંડે કેટલાકે સ્થાનોમાં તો આજે જોનાં વસ્તીનું અસ્તિત્વ પણ રહેવા પામ્યું નથી, અને જોનાં સ્થાનોમાં એક વખત હજારો ભાવિક જોનાંથી ઉભરાતા જિનાલયો પણ આજે સુમશામ સ્થિતિમાં એકલા-અટલા ઊભા છે

આવી રીતે જોનાં વસ્તીવિહોણા થયેલા સ્થાનોના પેકાર પણ જોનાં પ્રજાને કાને એકથી અનેક વખત કરવામાં આવ્યો છે ગિહાર, માર વાડ, દક્ષિણ, યુ પી અને બગાળ-મેવાડમાં આવા અનેક સ્થાનો છે, પરંતુ આ મંચો પેકાર કોઈ સુણતું નથી, પેકારના નિવારણને માર્ગ કોઈ વિચારતું નથી, અને કદાચ કોઈ આ બાબતમાં રમ લેતો પ્રવાસી આવા કોઈ જોનાં-વસ્તીવિહોણા સ્થાને જઈ ચઢે છે તો તે સ્થળની

રાખવાનું ભારપૂર્વક કહે છે એ પ્રકારની 'સેવા' અનુપમ છે એમ જણાવે છે એનાથી કાર્યસિદ્ધિ કેવા પ્રકારની થશે એ વાત પર સાધકને બાંહેધ વિમાસવાપણ ન હોય—

'કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન।' એ ગીતાના વાક્યની બાજે પૂર્તિ ન કરતા હોય તેમ ભક્તિપૂર્ણ હૃદયે એટલું જ યાચે છે કે—

—હેને કદાચિત સેવક યાચના—

ઉપવક નોંધ લઈ જનતા સમક્ષ રજુ કરે છે અને ત્યાં પોતાની ફરજ પૂરી થયે ન માની લે છે.

આ કૃતિયાઈને પટોશી વગવાનો પ્રશ્ન દિવસે દિવસે ગભીર થતો જાય છે સમસ્ત જોનાં સમાજે એક વખત એક જ થઈને આ વસ્તુ પૂર્ણ ગવેપણા પૂર્વક વિચારવી ઘટે છે. અને વિચારણા બાદ જાને તેટલા વેગની એ કાર્ય અપનાવી લેવાની પણ અનિવાર્ય અગત્ય છે

અવગણના પાલવે તેમ નથી—

જોનાં સમાજ આજે જે અમંગલિત સ્થિતિમાં હોય છે અને તેની શક્તિઓ પોતપોતાના મન-વાડાઓના મમર્થનમાં ખર્ચવાની ધૂન હવે જીનાની જગતી છે ત્યાં સુધી સમસ્ત સમાજના મર્થ-સામાન્ય વિકાસના ટે હિતના પ્રશ્નો, મારોથે જોનાં મધ એક જ છાયા નીચે જોનાં વિચારે એ શુભ દિવસ હવે ફર છે અને એ દિવસની રાહ જોઈ જોનાં ઘટતી જતી મજ્યાનો પ્રશ્ન છેક અવગણી નાખવો હવે પાવવું તેમ નથી. આજે તો આ પ્રશ્નને અપનાવવા માટે વ્યક્તિ ગત પ્રયત્નો શરૂ થઈ જવા જોઈએ અને જાને તો જે સંસ્થાઓ આ પ્રશ્નમાં રમ લઈ શકે તેમ હોય તે સંસ્થાઓએ પણ પોતાનાવી જાનેતો કાળો નોંધાવવો જોઈએ

વિકાસના માર્ગો—

સમાજના મજ્યા, વિકાસ ટે જોનાં મં-કાર-વૃદ્ધિનું કાર્ય એ રીતે પ્રચારનું છે સ્થળે-સ્થળની નિયંત્રિત અવલોકન કરવું, એ ન્યાયના ભૂતકાળ શોધવો, આધુનિક નયોગો વગેરે ત્યાં જોનાં-મિદાનના પ્રચાર માટે ક્યા ક્યા માર્ગો શક્ય છે તેનું તારતમ્ય કાઢવું વિગેરે કાર્યો શરૂ કરવા જોઈએ આ હરેક કાર્યો તે તે સ્થાનોમાં

પહેંચવા સિવાય બની ન શકે તે માટે પ્રચારકો કે સંશોધકો રોકવા અને તેમની દ્વારા આ કાર્ય સાધવું એ એક માર્ગ છે. આપણી પૂજ્ય સાધુ-સંઘાતો એ દિશામાં વિહાર લંબાવવાની જરૂર છે. સામાન્ય રીતે જૈન-ધર્મના પ્રચારનું મુકાન આપણી શ્રમણ સંસ્થાના હાથમાં છે. તેઓશ્રી પોતાના વિહાર દરમિયાન હજારો જનતાને ધર્મોપદેશ આપી આત્મકલ્યાણના માર્ગે વાળી શકે છે. એમ કરવાની તેમની પાસે કદેકે સગવડ છે. અને ધારે તો સારાથે જૈન જગતને પૂર્વકાળની બહોળશક્તિની કક્ષાએ મૂકી શકે તેમ છે. ભૂતકાળનો ઇતિહાસ પણ અનેક જૈનચાર્યોએ પોતાની અનુજ શક્તિથી જૈનોની સંખ્યા વધાર્યાના, જૈનોનો વિકાસ કર્યાના અનેક દૃષ્ટાન્તો પૂરા પાડે છે. એટલે કે જૈન-જગતની કલ્પનિત માટેનું આ કાર્ય પૂજ્ય મુનિસમાજ માટે નવું નથી, પરંતુ તે ભૂલી જવાયું છે.

માત્ર જૈનોથી જ ઉભરાતા પ્રદેશમાં વિચરવાનું બંધ કરી, આપણા પૂજ્ય સાધુ સમાજ આવા જરૂરી ક્ષેત્રમાં વિચરે અને પોતાના વિહારના અનુભવો સમાજ સમક્ષ મૂકે તો એ રીતે સમાજ ઘણું મેળવી શકે તેમ છે. આતુ-માર્ગ પૂર્ણ થયું છે એટલે વિહારની શરૂઆતમાં આ વસ્તુ ખાસ વિચારવા જેવી છે. સારોએ સાધુ સમાજ આ અગત્યના કાર્યથી દૂર છે તેમ કહી શકાય નહિ. પરંતુ જાતિના ઉધાર માટે યુ. પી. આદિ પ્રદેશમાં આપણા પૂજ્ય મુનિ મહારાજો વિચરતા થયાની વાત આપણે જાણીએ છીએ. સરાક જાતિના ઉધાર માટે બિહારમાં પણ વિચરતા સાધુઓના વર્તમાન આપણાથી અજાણ્યા નથી. પંતળ, સિંધ વગેરે વિદેશોમાં પણ જૈન ધર્મના પ્રચાર માટેના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે અને એ દિશામાં આપણા સાધુ સમાજની દૃષ્ટિ વળતી આવે છે તે સુશીનો પ્રસંગ છે.

એમ છતાં આ ઉદગતી જતી દૃષ્ટિને અંગે એક વસ્તુ આપણે જરૂર વિચારવી ઘટે, અને તે એ કે

આવા પ્રયાસોને વ્યક્તિગત પ્રયાસ માની ત્યાં એક સમુદાય કે સંઘાડનો પ્રયાસ થતો હોય ત્યાં ખીજે સંઘાડો પ્રયાસ કરતો નથી. આ એક રીતે આપણી દૃઢી દૃષ્ટિ ગણાય અને તે દૃઢી દૃષ્ટિ આવા કાર્યોના પરિણામને પુલવાદાસવા હેતું નથી. એ સુદર પ્રયાસોનો વિકાસ અટકી જાય છે. સમસ્ત જૈન સમાજનું સર્વસામાન્ય કાર્ય બહુ જ દૃઢ ક્ષેત્રનું બની રહે છે. કાર્ય કરનાર અને કાર્ય કરવાને સમર્થ છે તે કદેકે મુનિમહારાજ આ જાતનું કાર્ય પોતાનું છે અને કોઈ એક જ સંઘાડનું કે સમુદાયનું નથી એમ માનીને આ ક્ષેત્રમાં પોતાનો પ્રયાસ લંબાવે તે જરૂર આવશ્યક ગણાય.

એકની એક દિશામાં--

આ કાર્યને અંગે એક ખીજે સુદો એ પણ વિચારવા જેવો છે કે શ્રીરકાલેહની ગંધ કેટલીક વખત આવા કાર્યોમાં દેખાય છે. યુ. પી. માં જૈન ધર્મના વિકાસને ઘણું સ્થાન છે, એમ છતાં એક શ્રીરકાલે કદેલા કાર્યને ખીજ શ્રીરકાલે તોડી પાડવાના પ્રયાસો કર્યાની દુઃખદ વાતો સમાજ સમક્ષ આવી છે. અને પરસ્પરતા ખંડનને અંગે એ પ્રદેશમાં સાધવા જેટલું સાધી શકાયું નથી.

બિહારમાં જ્યે. સમાજે સરાક જાતિના ઉધારનું કાર્ય શરૂ કરવા પછી ત્યાં દિગંબર સમાજે એની એ દિશા અને એ જ ક્ષેત્રમાં સરાકજાતિના ઉધારનું કાર્ય શરૂ કર્યું છે. જો કે આ શરૂઆત પછી ઉભય શ્રીરકાના ગંભીર ઘર્ષણના સમાચાર હજી બહાર આવ્યા નથી, પરંતુ શ્રીરકા મમતવનો ઝેરી વાયુ અર્થ વિનાના ઘર્ષણો ક્યારે જિલા કરશે એ કહેવાય નહિ. એટલે વધારે સારુ તો એ છે કે એક શ્રીરકાલે ત્યારે આ ક્ષેત્રમાં પ્રયાસ શરૂ કર્યો હોય ત્યારે ખીજ શ્રીરકાનો પ્રયાસ ખીજ દિશામાં શરૂ રહે. પરિણામે સુદર કળની આશા ઉભારને રહે અને સામસામા ખોટી રીતે શક્તિનો વ્યય ન થાય.

શ્રીમદ્વિજયવદસભસૂરિ જન્મ-દિવસ સાચકેત (પંચમ)

અરે પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવદસભસૂરિજી મહાગુરુનો જન્મદિવસ મળેલો સવ કા. શુ. ૨ તા ૧૩-૧૧-૩૯ સોમવારના ઉત્તરવામા આનતા પ્રભાતફેરી કરવામા આવી, ત્યારબાદ મસારે નવ વાગતા લાક્ષા કેદનલાવજી સાહેબ સરાફ અમવાનની અધ્યક્ષતામા નહેર સત્રા ભરવામા આવી હતી ચારપુર અને હુધીયાનાની ભજનમડલીયોના મનોહર ભજનો થયા બાદ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરકુળના વિદ્યારથી પૃથ્વીરાજજીએ હિન્દી મહિમ જીવન-ચરિત્ર વાંચી સંભળાવીને પોતાના મનનીય વિચારો સભા સમક્ષ રજૂ કર્યો હતા. પડિત હસરાજજી શાસ્ત્રીજીએ ધણુ જ સુદર આચાર્યશ્રીજીના જીવન વિષયક બાબતુ આપ્યુ અને વિશેષમા જણાવ્યુ કે મે આચાર્યશ્રીજીની સેવામા ૧૫-૧૬ વર્ષ રહી ધણો જ સારો અનુભવ મેળવ્યો છે. મારા ઉપર જૈન ધર્મની છાપ પાડનાર એએશ્રીજી જ છે ભજન મડલિયોના ચિત્તાકર્ષક ભજનો થયા બાદ આચાર્યશ્રીજીના શુભ નામના નયકારમાથે મહા વિસર્જન થયું. બાદ મોદકની પ્રમાવના કરવામા આવી હતી.

આચાર્યશ્રીજીના જન્મદિવસની ખુશાલીમા બપોરે ગરિમોને મોકા ભાત આપવામા આવેલ એનો હજારો ગરોબોએ લાભ લીધો હતો.

સાન્દરે લાવા તારાયદજી સાહેબ સરાફ અમવાનની અધ્યક્ષતામા ખુદમા મેદાનમા વિગટ મહા ભરવામા આવી. ભજન મડલીઓના મનોરંજન

ભજનો થયા બાદ પડિત સુરેન્દ્રમોદકજી અને પડિત હસરાજજી શાસ્ત્રીના મનોહર ભાષણો થયા.

આ સભામા પંચમ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, મારવાડ આદિના દેગોના આવેલા શુભ સદેશના તારો વચાનવામા આવેન આચાર્યશ્રીજીની હીનીયુ ઇન્છી મહા વિસર્જન થયું.

આવી જ રીતે પંચમના ગુજરાવામા-અમાતા-છરા-કસુર-માતેરકેદલા-ગડીયાના વિગેરે નગરોમા હામહામ વક્ત્રમસૂરિ જન્મદિવસ ધણુ જ મસારોદથી ઉજવાયો.

મારવાડ-મેવાડ-ગુજરાત આદિમા પણ ધણુ ઠેકાણે આડંબરપૂર્વક ઉજવાયો હતો.

કેકડી (અગમેર)

શ્રીમદ્ વિજયવદસભસૂરિજીજી મહારાજમાહેમને ૬૯ મો જન્મદિન સમારોહપૂર્વક ઉજવાયો (૧) શ્રીમેતામર જૈન રથાદાદ મહાવિદ્યાલયમા ગજ રાખવામા આવી (૨) શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા શ્રી ચદ્રમભરવામી મહારાજના મંદિરોમા પૂજા ભણાવવામા આવી (૩) રાત્રિના ૫.૩૫ કરલાવજી ત્રિપારી વાઇસ ચેરમેન, મ્યુનિસિપલ કેકડી,ના અધ્યક્ષપણા નીચે સભા ભરાઈ, જેમા ઉત્સવનાયકતા જીવનના આદર્શવિષયક પ્રમાવથાથી ભાષણો થયા અને ૧૩ સૂરિજીની સેવામા અભિનંદનપત્ર મોકલવાનો પ્રતાવ શ્રી સંઘે પસાડ કર્યો

વરકાણા

શ્રીમદ્ વિજયવદસભસૂરિજીજીની જન્મ નવપંતિ નિમિત્તે વરકાણામા જૈન વિદ્યાલય તરફથી ઉત્તમ

મારી સિંધયાત્રા—એક મુનિરાજ શ્રી વિદ્યા-
વિનયજી મહારાજ, સિંધ દેશમાં મુનિ મહારાજઓનું
ચોમાસું ખાસ થયું હેાય તેમ જાણવામાં નથી, કારણકે
ગુજરાત-હાથિયાનગમાંથી વિહાર કરવાનો એ વિદ્ય
માર્ગ છે, એવા વિદ્ય માર્ગની મુશ્કેલીઓને પસાર
કરી વિદ્યાન મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિનયજી મહારાજે સિંધ
દેશના મુખ્ય શહેર કરાચીમાં પોતાના પરિવાર મંડળ
સાથે ચાલુમાંસ કર્યું, ઉપદેશ આપી જનસમાજ
ઉપર ઉપકાર પછુ કર્યા ત્યારબાદ શરીરે આસાધારણ
ગિમારી થતાં માંદગીને ખીજાને પછા અને ડાહ્યરોની
સલાહથી આસાથેશ અને શાંતિ સેવાની સુચના
મળી. તે દરમ્યાન સિંધ દેશ પહોંચતા વિહારનું
ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક વર્ણન વિ. નું આ
પુસ્તકમાં કથન કરેલું છે તથા સિંધમાં વેરંતી કોનેને
મતિહાસ પણ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવ્યો છે.
ત્યારબાદ આ ગ્રંથમાં મહારાજશ્રીની ઉપકારક પ્રવૃત્તિનું
વર્ણન છે, અજૈન વર્ગીએટો ભાગ અહીં માંતા-

હારી છે તેને તે બીધાંધી અટકાવવા અને જીવ-
દયાને પળાવવા માટે ત્યાગી મહાત્માઓને માટે ક્ષેત્ર
ધણું જ સુદર છે. કરાચી સિવાય બીજે દેશોને જોનોની
વસ્તી નહિ જેવી સહેજ છે. જનસમાજ ઉપર
ઉપકાર કરવા જેવો આ સીંધ પ્રદેશ છે, કરાચીના
ભાવિક જોનોએ મહારાજશ્રીના ચાલુમાંસનો ભાવના
પૂર્વકે સારા લાભ લીધો છે અને મહારાજશ્રીની
પ્રવૃત્તિએ ત્યાં જૈન દર્શનમાં કેટલો વધારો કર્યો છે
તે આ યુદ્ધમાં આપવામાં આવેલ છે. સિંધમાં
આવનાર મુનિમહારાજો માટે ત્યાં આવરુના
કચા કચા માર્ગો છે તેનો નરેશ અને મંદિર વિગે-
રેના ફોટાઓ વિગેરે આપીને સિંધ દેશમાં
પ્રવાસ વર્ણનના આ દળદાર ગ્રંથને વાંચવા બધા
મંજુ કરીએ છીએ. પ્રદાશક હીપચંદ બાંીઆ,
મંત્રી શ્રી વિનયધર્મસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા, ઇસા
સરાદા-કેલજૈન (માળવા). કિંમત અડી રૂપીયા.

ઉત્તરવામાં આવતા વરદાંધી કારે સાહેબ શ્રીમાન
ભેશિંદના અધ્યક્ષપદે એક મીટીંગ સવારના સાડા
નવ વાગે વિદ્યાજયના હોલમાં થઈ હતી. બોલીંગ
સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ શ્રી સંપતરાયજી, શ્રીયુત જીવજીલાલજી,
શ્રી રતનચંદજી તથા પંડિત ભાગવતજી શર્માદ્વારા
ઉત્તર નાયકના જીવનપરિચય બાદ પંડિત રામ-
કુન્દરજીએ સંવિદ્યા જીવનમાંથી બાળપણના ઉચ્ચ
નિચારો, ૬૮ નિચય, સેવાની ધગશ, જૈનત્વનું
અભિમાન, પંચવળની રક્ષા, મદવાડનો ઉદ્ધાર વગેરે
રવાતુલ્યની વાતો રૂઢી હતી. વિદ્યાર્થીઓના
કીર્તન અને હેમારતરના આભારદર્શન બાદ
જેનડની સંક્રામી સાથે મીટીંગનો કાર્યક્રમ પૂરો
થયે હતો. બપોરના બે વાગે ઉત્તરનાયકના ફોટા
સાથે એક સરખસ વિદ્યાજયમાંથી ચરચું હતું.
આવના ઉત્તરવની ધો.પછા કરતું સરખસ જૈન મંદિર

પહોંચ્યું, ત્યાં વિદ્યાલય તરફથી પંચકલાયુક્તી
પૂજા જાણવવામાં આવી હતી.
બીજેવા વિગેરે પાસેના ગામમાં જૈન બંધુઓએ
સારી સંખ્યામાં ગુરુમઠિતનો લાભ લીધો હતો.
એક સજ્જન તરફથી વિદ્યાલયમાં પ્રભાવના તથા
મિષ્ટ જોજન આપવામાં આવેલ.

આસપુર

કાર્તિક શુદ્ધ રોમવારના શ્રી આત્માનંદ
જીવનમાં સમગ્ર સંધે એકત્રિત થઈ ઉપકારી જોના-
ચાચશ્રી વિનયવલ્લભ, સુરીચરજી મદાચાન નો જન્મદિન
ધણ જ સમારોહ સાથે ઉત્તર વ્યોહતો. તારાવત નિદાસ-
ચંદજીએ સુરદેવના જીવનચરિત્રના પરિચય સાથે
મદાન પુરુષની કૃતિઓના દર્શાં જીવનમાં
ઉત્તરવાને રુદુ રીતે સમજવી ઉપકારી સુરદેવની
ગંદલી ગાથા બાદ શ્રી આત્માનંદ પુસ્તકાલયનો વાર્ષિક
રિપોર્ટ વગેરે વંચાયા બાદ સત્તા વિસર્જન થઈ.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” સામિક્ષના લેખકોને નમ્ર વિનંતિ.

મને ૧૯૪૦ ના વર્ષથી એટલે કે આવતા જાનેવારી માસથી શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પોસ્ટખાતા તરફથી નહોતો થયેલી દગ્ગાદિનાની વીસમી તારીખે આખા વર્ષ માટે પ્રગટ થશે જેથી દર માસની આદ્ય તારીખ સુધીમા લેખો મોકલો આ દવા કૃપા કરવી

અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને નમ્ર સૂચના

આવતા (જાનેવારી) માસથી આખા વર્ષ માટે દગ્ગાદિનાની (પાચમી તારીખને બદલે) વીસમી તારીખે શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક પ્રગટ થશે તે જણાવવા જન લક્ષ્યે લીએ.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

મારુ દાનુર શ્લોક પ્રમાણ મુજ પાકુન બાપામા વિસ્તારપૂર્વક, સુદર ચેતીમા આગમો અને પૂર્વાચારીચિત્ત અનેક પ્રયોગામા દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃતે સ. ૧૧૩૯ ની માલમા એવેલો આ પ્રથમ, તેજુ સરજા અને ગુજરાતી ભાષાતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રમગોના ચિત્રોપકત સુદર અક્ષરેમા પાકા કપડાના મુગોચિત ભાષા-ડી મથી તેવાર કરી પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમા પ્રકટ થયેન શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરવા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેન જાણના જેવા પ્રસંગો, પ્રભુના મયે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુમે મયે રચે આપેન વિવિધ વિષયો ઉપર મોખદાયક દેશનાઓનો મખલેશ આ પ્રથમા કરવામા આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમા આપણા જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉદ્ધાર નીચે જ, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક માનન, પઠનપાઠન, અધ્યાયન કરવે જ લેણમે વધારે લખવા કરતા અનુમા કરતા જેતુ છે સમારે જમેદ પાનાનો આ પ્રથમ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરામા આવેલો છે, કિમત રૂ. ૩-૦-૦ પો રેજીસ્ટ્રેડ.

લજો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન તણ ઉત્તમ પ્રથો નીચે મુજબના મ્હપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવભદ્રઅનુકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધધિન મોટી મીઠા
- ૩ શ્રી નિશિથ મૂર્છિત્ર ગામ્ય મલિત.

છપાતાં મુજ પ્રથો.

- ૧ પ્રમાણુદય (સવવતિ ચરિત્ર) (મળ) ૨ શ્રી મલયનિગિ દયાકરણ
- ૩ શ્રી ચતુરેન્દ્રહિંદિ ગ્રીજો માગ ૪ પાંચમો મુદ્દો કર્મગ્રન્થ.
- ૫ શ્રી વૃક્ષગ્ન્યમૂલ માગ ૬

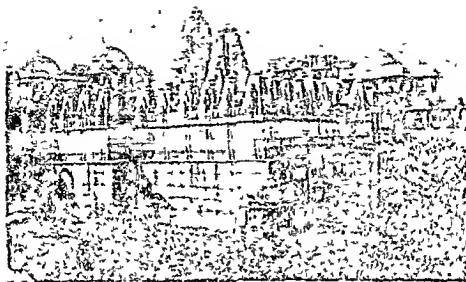
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(સળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

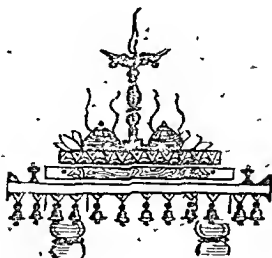
શ્રી નવતરત્વનો સુંદર મોષ	૧૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧
શ્રી ઇયવિચાર વૃત્તિ	૦૮૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૨)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૧૧	શ્રી નવપદશ પૂર્ણ (અર્થ સંહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૧૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૧૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિક પ્રશ્નોત્તર	૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર (અર્થસંહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રત્નનાવલી	૧૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર અર્થ સંહિત (શ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૧૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૧૧૮
ધર્મગિનિદુ આવૃત્તિ ખીછ	૨)	કુમારરાગપ્રતિભાષ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૧૧૧૮	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૧૧૮	આત્માર્નવ સભાની સાયથેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૧૧૧૮
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧	શ્રી વિગતનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
જૈન ગ્રંથ ગામ્હ	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂર્ણ (અર્થ સંહિત)	૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ રત્ન	૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૧૧	શ્રી દેવશીરામ પ્રતિક્રમણ અર્થ સંહિત	૧૧૮
શ્રી અધ્યાત્મરત્ન પરીક્ષા	૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૧૧૧
શ્રી શુદ્ધિપુષ્પમાળા	૧૧	શ્રી પાળરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ સુકત) ૨)	૨)
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રત્નનાવલી	૧૧	" " " રેશમી પુઠું	૨૧
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૧૧	સતી મુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંવેગદ્રુમ કંદણી	૧
શ્રી પંચપદમેષી શુશ્રુતભાષા	૧૧	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૧૧૮
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	" " " સોળમો ઉદ્ધાર	૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશ્વરામનક પૂર્ણ અર્થ સંહિત	૧૧૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ શ્લો	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૧૧૮
આદર્શ જૈન સ્તોત્રોત્તમ	૧)	કલિંગનું યુદ્ધ ગાન મદારાજન આદેશ	૨)
		શ્રી મદાવીર ઇત્યાદિચરિત્ર	૩)

સળી:-શ્રી જૈન આત્માર્નવ સભા-ભાવનગર.

શ્રેષ્ઠિયર્થ ધનાશાહિ સંવત ૧૪૩૪માં અધાવેલ ચોદસો ચુ માલીશ
રૂથભોયુક્ત ત્રેલોહચદીપક શ્રી રાખુકપુરનુ જિનાલય.

સંવત ૧૯૬૬
માર્ગશીર્ષ

પુસ્તક ૩૬ મું.
અંક પં મો

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સમાજ-ભાવનગર.

બોધપંથ-પોરંચપાઠ

૧ જીવને હિતશિક્ષા	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૧૧૬
૨ શ્રી મહાવીર જિન સ્તુતિ	(પારેખ રામચંદ મૂળજી)	૧૨૦
૩ વિચારશ્રેણી	(આચાર્ય શ્રી વિજયકરજી સુરજી મહારાજ)	૧૨૧
૪ સંઘવી દયાલદાસ	...	૧૨૪
૫ તૃષ્ણાથી તૃપ્તિ થતી નથી	...	૧૩૦
૬ દર્શન-પ્રાપ્તિ	(મોદનલાલ દીપચંદ બોક્સી)	૧૩૧
૭ સાચો શ્રમણ	...	૧૩૨
૮ શુભરાત્રી કહેવત-સંગ્રહ	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૧૩૩
૯ પરમાત્માનુ અધિરાત્મ્ય	...	૧૩૫
૧૦ જીવાત્માને ઉપદેશ	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૧૪૧
૧૧ એક વિદ્યાબ્યાસંગી ત્યાગી જીવનની સુવાસ	(લેખક શ્રી લોગીલાલ સારેસરા)	૧૪૨
૧૨ ૨૧૦ મુનિશ્રી ચતુરવિજયજી	...	૧૪૫
૧૩ વર્તમાન સમાચાર	...	૧૪૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઘ્યશ્રીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

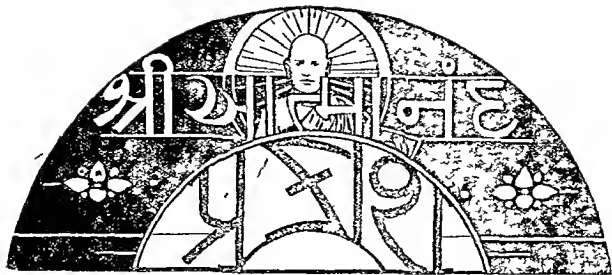
કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી જુદા લાઘ્ય જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ધણી લાંબા સમયથી લાઘ્યશ્રીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો જાડી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ જાગૃતની સૂચના જેની પાસે જુદા છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી જુદા પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પચ્ચીશી, અને જે ચંદ્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. જેના કામળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત જામડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ બકિત નિગિતે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કાષ્ઠ લાભ લાઘ્ય શકે જે માટે મુદ્રણથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ ગણી ગંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ડીપોઝિટ એક જુદા માટે મોકલવી.

લખો: -શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક ૩૭ મુ .

આત્મ સં ૪૪

વીર સં. ૨૪૬૬ : માર્ગશીર્ષ :

અંક . ૫ ગો

આ. ગ. સં. ૩

વિક્રમ સ. ૧૯૯૬ જાન્યુઆરી :

જીવને હિતશિક્ષા.

(રાગ આશાવરી)

ચેતન ! તું દો દિનદા મેમાન. (૨)

સંબંધ સંસારનો મારો માની, ફેગટ મત કર માન;

જગતમાં તારું કાઈ ન દિશે. —ચેતન ૧

એક દિન જાહી ચાલ્યા જવું, છોડ છોડ ગુમાન,

કાળ આહેડી કેડ ન મેલે, ઝડપી લેશે જન —ચેતન ૨

આશા મારી મોહ નિવારી, પ્રવચન-રસ કર પાન,

મિથ્યા મેલ સવિ દૂરે જાય, વેળે વળે તુજ પાન. —ચેતન ૩

પરમેશ્વરને ભજ લેને, પ્રીતે લગાવી તાન,

ગુરુ ઉપદેશને ચિત્તમાં ધારી, કર પ્રગટ નિજ જ્ઞાન. —ચેતન ૪

દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ નરજન, પામી કર ધર્મધ્યાન,

“લક્ષ્મીસાગર” કહે ચિદ્ભય ચેતન,

સમજ સમજ નાદાન. —ચેતન ૫

મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

શ્રી મહાવીરજિન સ્તુતિ

[રાગ-ધનાશ્રી લાજન ઢળ]

(વહાલા વેગે આવો રે, દયા દિલે લાવો રે બીડુ મારી ભાંગવા હોજ)

શ્રી ત્રિશલાદેવીના જાયા રે, “મહાવીર” તુજને વિનવું હોજ. ૨૬.

આ ભવસાયરથી..... મુજને પાર ઉતાર;
તમે તારી ચંદનખાળા રે, તેમ અમને તારજો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૧
માયું હું તો પ્રભુ અવિચળ મુખ, બહાલા અમને આપો રે;
નંદીવર્ધનના બંધવ રે, તુજને કહીએ કેટલું હોજ? શ્રી ત્રિશલા ૦ ૨
દયા કરી તારોને ઘસને આ વાર, ગુણ તમારા ગાઈ રે;
પ્રભુ નહીં થાઈ રે..... હવે તુમથી વેગજો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૩
કામ “ક્રોધ”થી ભરીયો રે, અવગુણનો દરીયો રે;
સદગુણ નથી સેવ્યાં રે, લોભથી લપટાઇ રહ્યો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૪
સેવ્યાં નથી “અરિહંત”, ગુણ તો કેમ કરીને જાણું રે ?
વાહલા તારા ગુણને રે, અમને ખતાવજો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૫
માવે મુજને ભેટ્યા રે, “સિદ્ધારથ”ના નંદન રે;
વીસરું નહિ તુજને રે, શ્રી દેવાધદેવને હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૬
બગડી હવે પ્રભુ પુંહો સુધાર, હવે ન કરીશ વાર લગાર;
નોધારાના આધાર રે, રાઈચંદ તુજને વિનવે હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૭

પારેખ રાયચંદ મૂળજી.

વિચારશ્રેણી

લે. આચાર્યશ્રી વિજયકંતુરસુરિશ મહારાજ

પારકી વસ્તુ મેળવવામા થોડીઘણી મળે તો થોડી મેળવનાર ઘણી મેળવનાર ઉપર અદેખાઈ કરે છે, પરંતુ પોતાની વસ્તુ મેળવવામા કોઈપણને કોઈના ઉપર અદેખાઈ આવતી નથી.

પોતાની વસ્તુ સંપૂર્ણ મેળનારાઓ ધ્યાય સરખા હોય છે, કોઈ પણ નાનો મોટો નથી

પારકી વસ્તુથી સંસાર ભર્યો છે, માટે ઓછાવતા પ્રમાણમાં અને સંપૂર્ણ મેળની શકાય છે પણ પોતાની વસ્તુ તો પરિમિત પ્રદેશમા રહેલી હોવાથી સંપૂર્ણ અને સરખી સઘળા જીવો મેળવી શકે છે

સુખ તથા દુઃખની શરૂઆત તીવ્રપણે તથા મદપણે થાય છે. કેટલુંક સુખ તથા દુઃખ અત્યંત તીવ્રપણે આરંભાય છે અને પછી ઉત્તરોત્તર મદ થતું જાય છે, કેટલુંક મદપણે આરંભાય છે અને ઉત્તરોત્તર તીવ્ર બનતું જાય છે, કેટલુંક ઉત્પત્તિથી અત સુધી સરખું રહે છે, કેટલુંક જલ્દી શાન્ત થઈ જાય છે, કેટલુંક ઘણું કાળ રહેવાવાળું હોય છે

સહુ કાંઈ મળવાની આશાથી જ પોતાની વસ્તુ ખીજાને આપે છે.

ધર્મના કાર્યમાં ધન વાપરનારાઓમાં બે પ્રકારના માનવીઓ હોય છે : એક તો અહિંયા ધનસંપત્તિ મળે અને શરીરે સુખી રહી વૈષયિક સુખો લોગવાય અને પરલોકમાં સારી ગતિ તથા વૈષયિક સુખો સારા મળે તેમજ ખીજા કર્મોની નિર્જરા થાય, ભવ ઓછા થાય ને જલ્દી મુક્તિ મળે

કેટલાકે નામનાને માટે ધન વાપરે છે. તેમને પણ પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા તો ગોળપણે રહેલી હોય છે.

દાન આપીને પૌદ્ગલિક સુખોની ઇચ્છા રાખવી તે ધર્મ નથી, પણ એક પ્રકારનો વ્યાપાર છે જેમ કોઈ માણસ બજારમાં જઈ વસ્ત્ર, ઘરેણાં કે ભોજોપભોગની કોઈપણ વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છાથી દુકાનદારને પૈસા આપે છે અને જોખતી વસ્તુ ખરીદે છે તેવી જ રીતે જો દાન આપી પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા રાખે તો તે દાનધર્મ નહિ પણ પૈસા આપી વસ્તુ ખરીદવાની જેમ વ્યાપાર જ ગણાય.

કેટલાકે શ્રીમતો ધનના મદથી ગરીબ માણસોને તિરસ્કારે છે અને તેમને હલકા મવાલી સમજે છે, માટે જ ગરીબવર્ગ ધનવાનોની અદેખાઈ કરી તેમનું ભુકું

ઈચ્છે છે. જો ધનવાન નમ્ર બનીને ચાલતો હોય, દરેક મનુષ્યો સાથે પ્રીતિ રાખી તેમને ઉચિત આદર કરતો હોય તો તેનું કોઈપણ ભુલું ઇચ્છે નહિ. અને જો અવસરે દીન-દુઃખીયાનો સાદ સાંભળી કાંઈક ઉદારતા દર્શાવતો હોય તો સંસારમાં ગરીબવર્ગ તેનું ભલું ઇચ્છી દાસ બન્યો રહે.

ધનવાનને ધનની વૃદ્ધિ માટે, ઘણો કાળ ધનને ટકાવી રાખવા માટે, અને આરોગ્યતા મેળવી ધનના ઉપલોગ માટે અનેકના આશીર્વાદની આવશ્યકતા રહે છે, માટે ધનના અસુક ભાગનો આશીર્વાદ મેળવવા અવશ્ય વ્યય કરવો જોઈએ.

લાભપતિ કે કોડપતિ એમ માને છે કે મને જે કંઈ ધન મળ્યું છે તે મારા પ્રારબ્ધનું છે પણ આવી માન્યતા તદ્દન ભૂલભરેલી છે; કારણ કે તેને મેળવેલા ધનમાં અનેકનું પ્રારબ્ધ જોડાયેલું હોય છે, અને તેઓ કોઈ ને કોઈ નિમિત્તથી પોતાનો ભાગ લઈ લે છે. સ્વજન, કુટુંબવર્ગ, નોકર, આકર, ડોકટર, વકિલ વિગેરે પોતાના ભાગ લીધા વગર છોડતા નથી.

જેનો જેનો ભાગ હોય છે તેમને જે પોતે ન આપે અને ઘણો જ કંગાલ હાલતમાં રહે તો એક દિવસ સઘળું ધન નાશ પામી જાય છે અને પોતે સાચો કંગાલ બની જાય છે.

જો મેળવેલું ધન પોતાને જ લોગવવાનું હોય તો ધન હોવા છતાં કેમ મરી જાય છે ?

જ્યારે ધનું ધન થઈ રહે ત્યારે મરવું જોઈએ. લાભોની સંપત્તિ પોતાની પાછળ મૂકી જતા નેવાય છે, અને પાછળથી તેનો ઉપલોગ કરનારા બીજા જ હોય છે તો પછી કેવી રીતે કહી શકાય કે જેને જે કંઈ મળે છે તે તેના જ ઉપલોગ માટે હોય છે.

જ્યારે માણસ જન્મે છે ત્યારે તેની પાસે સુતરનો તાંતણો સરખો થ હોતો નથી, જન્મ્યા પછી જેને ત્યાં જન્મ્યો હોય છે તેની સંપત્તિનો હકદાર થઈ જાય છે. રાજાને ત્યાં જન્મ્યો હોય તો રાજ્યનો, શ્રીમંતને ત્યાં જન્મ્યો હોય તો ધનસંપત્તિનો, કંગાલ બીખારીને ત્યાં જન્મ્યો હોય તો બીખ માંગવાના ઠીકરાનો અને નાનકડા ઝુંપડાનો, જન્મતી વખત સઘળા મનુષ્યોની અવસ્થા એક સરખી હોય છે પણ પછીથી રાજા, શ્રીમંત કે બીખારી થવું તે સઘળાના જુદા જુદા પ્રારબ્ધ ઉપર આધાર રાખે છે. શ્રીમંતને ત્યાં જન્મેલો બીખારી થઈ શકે છે અને બીખારીને ત્યાં જન્મેલો શ્રીમંત કે રાજા થઈ શકે છે અથવા તો જન્મદાતાની વિદ્યમાન સ્થિતિમાં જીવન ગાળે છે. તાત્પર્ય કે જીવ પોતાની સાથે આવેલા પ્રારબ્ધ અનુસાર સંપત્તિ તથા વિપત્તિને મેળવે છે.

જીવ જન્મ્યા પછી પુન્યસંયોગે મળેલી સંપત્તિને પોતાની ધારીને મમતા ધારણ કરે છે અને અજ્ઞાનતાથી એમ પણ માની લે છે કે જાણે આ ધનું સાથે જ લાગ્યો હોય ! અને તેથી કરીને જ તેના રક્ષણ માટે તથા તેને વધારવા માટે ચોવીસે કલાક ચિંતાવાળા

રહે છે. સંપત્તિમાં વધારો થાય છે તો ખુશી થાય છે અને ઓછી થાય તો શોક કરે છે અનેક મનુષ્યો સાથે કલેશ, કકામ, વૈર, વિરોધ, માયા પ્રપંચ, પણ સંપત્તિ વધારવાના તથા રક્ષણ કરવાના હેતુથી કરે છે.

જીવનને સંપત્તિ અને સગપણ દરેક જન્મમાં નવેસરથી કરવા પડે છે. સગપણ જુદા જુદા જીવો સાથે જુદા જુદા રૂપમાં થાય છે. પૂર્વ જન્મના સગપણવાળા સાથે પણ સંબંધ થાય છે. નવા નવા જીવ સાથે વિશેષે કરીને થાય છે.

શ્રીમંત ધરમાં અવતર્યો. ધરના સઘળાને આનંદ થયો. વધાઈઓ આવવા લાગી. વાળં વાગવા માંડ્યાં. જન્મમહોત્સવ સારી રીતે થયો.

એક માણસ સંસારમાં અવતર્યો. ધરની સ્થિતિ પ્રમાણે ઉછરીને મોટો થયો સ્તનપાન છોડીને ખોરાક લેવા લાગ્યો. દાસ-દાસીઓની સેવાચાકરીનો સ્વાદ ખૂબ ચાખ્યો. પોતાની ઇચ્છા અનુસાર રમવાનાં તથા ખાવાપીવાના સાધનો મોં-માગ્યાં મેળવ્યાં. વસ્ત્રાભૂષણ તેમજ અન્યાન્ય શારીરિક સુખનાં સાધનો યથેચ્છ પ્રાપ્ત કર્યાં. નિશ્ચિતતાથી રમતગમતમાં ખાદ્યાવસ્થા વ્યતીત કરી. કાંઈક સમજણ આવી ને નિશાળગરણુ થયું લણવા માડ્યું એટલામાં તો મોતે આવી હૃયકીને ફેકી દીધો. મનની મનમા રહી ગઈ.

જન્મના પછી જીવ માત્રને જીવવાની તૃષ્ણા ઘણી હોય છે. ખાદ્યાવસ્થામાં માનું સ્તનપાન કરીને જીવવાનો હેતુ પાર પાડે છે, એટલે જીવને ખાદ્યાવસ્થામાં જીવનના સાધનો મેળવવાની ચિંતા હોતી નથી. સ્તનપાન છોડ્યા પછી મુખ્યપણે ચિંતા અને ગોણપણે માતા જીવાડવાની ચિંતાવાળા હોય છે એટલે સ્તનપાન છોડ્યા પછીની અવસ્થામાં પણ જીવવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂરત હોતી નથી ત્યારપછી વિદ્યાર્થીની અવસ્થામાં પણ નિશ્ચિતતા જ હોય છે એટલામાં તો આયુષ્યનો ચોથો ભાગ વ્યતીત થઈ જાય છે.

લગ્નના પછી અથવા તો ભણતા હોય તે દરમિયાન પરણીને ગૃહવાસથી ભેઠાય છે. એટલામાં માતાપિતાનો અંત આવી ગયો હોય છે, અથવા તો માતાપિતા, પરલોક જવાની તૈયારીમાં હોય છે. પચીસ, ત્રીસ વર્ષની બરયુવાનીમાં જીવ સુસરકાર તથા કુસરકાર, મત્સંગ અથવા તો કુસંગ જેવા જેવા પ્રસંગોમાં હોય છે તે તે દિશામાં પ્રયાણ કરે છે. ચાલીસ, પીંતાલીસ અને પચાસ થયા કે યુવાનીતુ ભેર નરમ પડી જાય છે, અને ઘણા પુત્ર, પોત્રનો સ્વામી હોવાથી ચિતિત જીવન ગાળે છે. આ સઘળી અવસ્થાઓ વ્યતીત થયા પછી છેવટે શું થાય છે તે તપાસો વિચાર કર્યો છે કે શું થાય છે? મોત આવીને બધુએ છુટવી લઈને આ નશ્વર દેહમાંથી કાઢી મૂકે છે.

સંઘવી દયાલદાસ

સંતોષ અને સખરીનીયે હંમેશાં હદ હોય છે. ઘરમાં ખાવાને અન્ન ન હોય અને કોઇ મનુષ્ય ધીરજ રાખી ઉપવાસ કરે, પાસે પૈસા ન હોવાથી સંતોષવું સેવન કરે, શક્તિ ન હોવાથી કોઈના અપરાધ કે અસાચારના સંબંધમાં ક્ષમાશીલ બને, કંઈપણ કાર્ય કરવાની અશક્તિને કારણે શાન્ત રહે એ સર્વ ધૈર્ય, સંતોષ, ક્ષમા અને શાન્તિનાં દૃષ્ટાન્તો રૂપ ગણાય છે; પણ એ સર્વ વૃત્તિઓ ત્યારે ત્યારે ઇષ્ટ છે તે વિચારણીય છે.

કાયર અને અકર્મણ્ય પુરુષોની ક્ષમાવૃત્તિ આદિ અનિબીજીય છે. તેમનો સંતોષ, ક્ષમાભાવ આદિ પ્રશસ્ત નથી. કાયરો અને અકર્મણ્ય પુરુષોના સંતોષ કે ક્ષમાભાવ વસ્તુતઃ સંતોષ કે ક્ષમાભાવ ન. કહી શકાય, જેઓ કાયર ન હોય, જેમનામાં વારતવિક્ક શક્તિ છે અને જેમને કંઈ તે કંઈ કામ કરવું જ છે તેમનો આદર્શ કાયરો અને અકર્મણ્ય મનુષ્યોથી ભિન્ન હોય છે. તેજસ્વી, શક્તિશાલી અને ક્ષુદ્રિમાન મનુષ્યોના આદર્શ કાયર, અશક્ત અને આળસુ મનુષ્યોથી હંમેશાં ભિન્ન જ હોય.

અપરાધીને તેના અપરાધ માટે યોગ્ય શિક્ષા કરવાની શક્તિ હોય છતાં ક્ષમા કરવી એ ઉચ્ચ આદર્શ છે, પણ અસાચાર કે અન્યાય પ્રત્યક્ષ જોયા છતાં શાન્તિથી નિશ્ચેષ્ટપણે બેસી રહેવું એ મહા પાપ છે. આથી જ ક્ષમા, શાન્તિ અને સખરીનીયે હદ હોય છે એમ કહેવામાં આવે છે. શરીરમાં દારુણ દુઃખનો પ્રવેશ થયાથી હૃદય બળવું બળવું હોય અને આંખોમાંથી આંસુ ન પડે એ રિષ્ટિતિ વિરલ હોય છે. અસલ દુઃખમાં આંસુ પડવાં એ સાહજિક છે અને એ રીતે અશ્રુપાતથી હૃદયને પ્રાપ્ત શાન્તિ થાય છે.

કોઇ ભારી અત્યાચાર કે મહાપાપ થાય ત્યારે તે પ્રકૃતિથી અસલ બને છે. કુદરતનો આ એક

અવિચળ કાનૂન છે. આથી પાપ કે અત્યાચાર સામે કુદરત પોકાર કરી બેઠે છે. અધર્મ માત્ર કુદરતથી લેણ પણ સહન થતો નથી. કુદરતની આ પ્રકૃતિને કારણે અત્યાચારી કે પાપી મનુષ્યના ગર્વનું ખંડન કુદરતથી કોઇને કોઇ રીતે થાય છે, અત્યાચાર ત્યારે ખૂબ વધી પડે છે ત્યારે મહાત્મા જેવા શાન્ત મનુષ્યોમાં પણ પ્રતિહિંસાનો ભાવ જન્ય થાય છે. અત્યંત શાન્ત મનુષ્યોનાં હૃદયમાં પણ અત્યાચારનો બદલો-વૈર લેવાની તીવ્ર ઇચ્છા થાય છે. ધર્મશાસ્ત્રો તેમજ પ્રાચીન ઇતિહાસનાં અનેક દૃષ્ટાન્તો આ સિદ્ધાન્તની પ્રમાણભૂત સાક્ષીઓ રૂપ છે.

અત્યાચારીથી કંપી બીકે શ્રી કૃષ્ણે પોતાના મામા કંસનો વધ કર્યો હતો. દૌરવેનાં અનેક મહા-પાપોથી કૃષિત થઇને શાન્તસ્વભાવી ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે મહાયુદ્ધમાં ઝંપલાવ્યું હતું. પોતાના ભાઇ રાવણના અત્યાચારો સહન ન થઇ શકવાથી ગિભી પણે પરિચય ન હોવા છતાં રામદ્વારા પોતાના ભાઈનો સંહાર કરાવ્યો હતો. અત્યાચારનો બદલો લેવાની તીવ્ર ઉત્કંઠાને લીધે ભીમે દુર્યોધનનાં રૂક્તવું પાન કર્યું હતું. આવાં અનેક ઉદાહરણો આપી શકાય. વીરવર દયાલદાસ પણ અત્યાચારો સામે પ્રયત્ન ઝુંબેશ ઉઠાવનાર હતા. તેઓ અસાચારો સામે સદૈવ પ્રતિહિંસા ભાવથી ઉન્મત્ત રહેતા હતા. આથી તેમનો અત્યાચાર-વિરોધક વીર તરીકે પરિચય કરાવવો એ સર્વથા યુક્ત છે.

સંઘવી દયાળદાસને થયાને આશરે ત્રણસો વર્ષ થઇ ગયાં. તે સમયે દુર્ભાંગી હિન્દ ઉપર ચવનોના અનેક રાક્ષસી અત્યાચારો થઇ રહ્યા હતા. પ્રજાના લાખો રૂપીઆ મસજીદો અને હમામખાનાઓમાં બરબાદ થતા હતા. લાલ પાણી (દાર) ની નીક વહેતી હતી, સર્વત્ર વેરધાઓનું અધિરાજ્ય જમ્યું હતું. દેશ જળુ કે નકીસાર બન્યો હતો.

આ અરસામા ઔરંગઝેબ, પોતાના ભાઈઓની કતલ કરી અને પિતાને કેદમા નાખી ગાદીએ આવ્યો હતો. તે ધર્માન્ધ હોવાથી તેનું શાસન છેક અન્યાયી નીવડ્યું. તેના કઠોર અને અનર્થકારી શાસનથી હિન્દુઓ ત્રાહી ત્રાહી પોકારી રહ્યા હતા. સ્ત્રીઓ, બાળકો, નિરાધારો વિગેરે ઉપર ધેળે દિવસે ભય કર પ્રકારના અત્યાચારો ચુસ્તતા હતા ધાર્મિક મંદિરો જમીનદોરત થતા હતા. હિન્દુઓની શીખાઓ- (ચોટલી)નો પરાણે છેદ થતો હતો મવનોને હિન્દુઓના તિલક પ્રત્યે પણ એટલો અધો રોષ હતો કે કોઇને કોઈ રીતે તેઓ હિન્દુઓએ કપાળે કરેલા તિલક કાઢી નાખતા. આ પ્રમાણે તિલક કાઢી નાખવામા જીભથી આ રીતે તિલક કાઢી નાખવું એ સર્વસામાન્ય ધર્મ પડ્યું હતું.

ટાક સાહેબે તો ઔરંગઝેબના શાસન કાળમા પ્રવર્તતા અત્યાચારોના સળધમા એટલું સુધી લપ્પ્યું છે કે “ ઔરંગઝેબે પોતાના મૃદુ મિત્રોન મોલાવીને રાજ્યના તમામ હિન્દુઓએ મુરલમાન થવું પડ્યું એવી ભય કર આજી આપી એ આજીના બનતો પ્રચાર કરવાને તેમને જણાવ્યું હતું. આજીના ભગ કરનારાઓને બળાકારે મુરલીમ બનાવવાની ઘોષણા પણ ઔરંગઝેબે કરી હતી. ”

આ અત્યંત ભય કર અને દુષ્ટદાયો આજીનો રાજ્યમા સર્વત્ર પ્રચાર થતા હાહાકાર ફેલાઈ ગયા નિરાધાર હિન્દુઓએ ભયના માર્ગે અહિતાદ નાસવા માંડ્યું. હિન્દુઓને ધર્મરક્ષા માટે ત સમય કોષ ઉપાય કે માર્ગ ન જ હતો. હજારો હિન્દુઓ વ્યાકુળ બન્યાને મોગલ રાજ્યની હદ છોડી દુરત દક્ષિણ તરફ ચાલી ગયા. અનેક હિન્દુઓ યવનના વિવિધ પ્રકારના ભય કર અત્યાચારોનો ભોગ બન્યા. તેમના દુષ્ટ બની કોષ પરિસીમા ન હતી દક્ષિણ હિન્દ તરફ નાસી જનારા કેટલાયે માણસો ઉપર પણ ચાહી સરકારના કર્મચારીઓના અનેક અત્યાચારો થયા. આથી તેમના દુષ્ટ બની પાર રહ્યો નહિ. વિષમી બનવા કરતા મરવું સારુ એ વિચારથી કેટલાકે

આત્મહત્યા પણ કરી. મવનોની રક્ષાનો કોષ માર્ગ ન સૂચાયથી સ્ત્રી, પુત્રાદિ પરિવારનો સહાર ક્યો ભય કર શોકાનલથી અત્યંત વિહ્વલ બનીને લોકોએ પોતાના માણુની આહતિ અનેક રીતે આપવા માડી રાજ્યઅરાજ્ય જેવું બની ગયાથી સર્વત્ર અધેર પ્રવર્તી રહ્યું. સર્વત્ર દુષ્ટી હિન્દુઓના હૃદયદાયક આર્ત-નાદ સભાગતો હતો નિરુપાય અને નિસહાય હિન્દુઓનો હૃદય પ્રામશોક સર્વત્ર દષ્ટિગોચર થતો હતો. હિન્દુઓની માન-મર્યાદાનો છડેયોક ભગ થતો હતો. કુલ-ધર્મ અને જાતિ-ગૌરવ પાતાળમા ખેસી ગયા હતા. સારાથે ભારતવર્ષમા પ્રલયકાળનું અધિરાજ્ય બન્યું હતું.

આવા બીજા સમયમા દુર્ભાગી હિન્દુઓને મમ-રાજના હાથથી બચાવે એવું કોષ પણ ન હતું. દુર્ધૃદિ બનેલા મવનોથી દીનહીન હિન્દુઓની રક્ષા કરવાની કોષનામા તાકાત ન હતી. નિસહાય હિન્દુઓનો ઉદ્ધાર કરવાનું કોષનામા સામર્થ્ય ન હતું. જેને પ્રજાની રક્ષા કરવાની હોય તે જ પ્રજા-ભક્ષક બની ગયાથી હિન્દુઓની બચ આખ અને નીચે ધરતી જેવી રિયાત હતી. હિન્દુઓની માન-મર્યાદા બેરોગર ન જળવાયાથી હિન્દુઓના સ્વમા નો સાવ લાપ થઈ ગયા હતા. હિન્દુઓ ઉપર રાજ્યની ઉપ દાષ્ટ યવાથી તમનું દુષ્ટ દિનપ્રાત-દિન અકલ્પનીય બનતું જતું હતું. કેવળ નિસહાય રિયતિમા કોષના સામતા કરવાની હિન્દુઓની લથ પણ રિયાત ન હતી

પોતાની સર્વ પ્રજા તરફ સમભાવથી જેવું એ રાજાના ધર્મ છે. ખરો રાજ સ્વજાત બનો પ્રત્યે પક્ષપાત અને વિવ્રતીય પ્રજાજથુ પ્રત્યે અન્યાય-શુદ્ધિ રાખતો નથી જે રાજા સમભાવથી પર બનીને પક્ષપાતી થાય છે તે વસ્તુત રાજ કહવ-રાવવાને યોગ્ય નથી. એવા રાજથી તેનું સિદ્ધાસન પણ કલકિત બન છે. સિદ્ધાસન ઉપર બેસીને જે રાજા હિતાહિતનો વિચાર કરતો નથી, જે રાજા ગર્વ, મોહ અને ક્રોધથી સદા ચક્ર્યૂર રહે છે અને વિવેકશુદ્ધિથી પરાસ્તુષ થઈને દૂરતાથી અંધર્મ

વૃત્તિ આચરે છે એ રાજ્ય રાજ્ય નથી પણ રાજ્યનાં નામને લખવનાર છે. અધર્મી વૃત્તિવાળા - રાજ્યો પ્રાણનાં સુખરૂપી સૂર્યનું હરણ કરનારા રાહુઓ છે. તેમનાથી દેશનું દુર્ભાગ્ય જાગે છે. દેશ હંમેશાં દુઃખથી જ જડાયેલો રહે છે. રાજ્ય બરોબર ન હોય, રાજ્યનું શાસન છેક અન્યાયથી ચાલતું હોય એવી રિથિતિમાં રાજ્યની શીઘ્ર અધોગતિ થાય છે. અનેક પાપોથી રાજ્ય નિકૃષ્ટ દશામાં આવી પડે છે. વિધાતાનો અદલ ઇન્સાફ તોળાય ત્યાં સુધી પ્રજા અનેક દુઃખોથી પીસાય છે. અત્યાચારીઓ ઉપર ચમરાજનો નાશક દંડ પડતાં સુધી પ્રજાનાં મસ્તક ઉપર અનેક પ્રકારનું દુઃખ ઝડપ્યા કરે છે.

ઔરંગઝેબના કઠોર અભ્યાચારોથી મોગલ રાજ્યમાં સર્વત્ર અધેર ફેલાઈ ગયું. હજારો દુઃખી હિન્દુઓની આત્મહત્યા અને રાજ્યમાંથી પલાયન થઈ જઈ હજારોએ સ્વદેશ નિર્વાસન કરવાને કારણે કેટલાયે શહેરો અને ગામો ઉજ્જડ બેરાન બની ગયાં હતાં. રાજ્યનાં અનેક શહેરો અને ગામોનો દેખાવ સ્મશાનવત્ બની ગયો હતો. એક તો ચાલી ગયાથી ખેતરો ખેતી બિનાનાં એમ ને એમ પડી રહ્યાં હતાં. આવા ભયંકર સમયમાં ઔરંગઝેબને રાજ્યની છિન્નભિન્ન રિથિતિ અને ભયંકર દશાનો એક વાર બરોબર ખ્યાલ આવ્યો. ખબરો ખાલી થઈ ગયો હતો. કરની વસુલાત અશક્ય થઈ પડ્યાથી રાજ્યની આવકમાં વધારો થવાનું અશક્ય બન્યું હતું. પ્રજાજનો પૈકી જેઓ તદ્દન અશક્ત હતા તેઓ જ રાજ્યમાં રહ્યાથી તેમની પાસે કર માગતા રાજકર્મચારીઓને કશું પણ મળે તેમ ન હતું. અશક્ત માણસો અધ-સુવા બની ગયા હતા.

ન્યારે પાપી ઔરંગઝેબને ધન ઉપાર્જન કરવાનો કોઈ પણ માર્ગ ન સૂચ્યો ત્યારે સમસ્ત હિન્દુ પ્રજા ઉપર મુઠકર (જજીયાવેરો) નાખવાનો તેણે વિચાર કર્યો. આ ભયંકર અત્યાચારનાં સૂચનથી સારાંચે ભારતવર્ષ ઉપર ભયંકર વજ્રપાત થયો. વિપત્તિનાં નિવારણ માટે કોઈથી માર્ગ-દર્શન થઈ

શક્યું નહિ. સર્વત્ર હાહાકાર મચી રહ્યો. સર્વનાં સુખ ઉપર નિશ્ચિંહ અને નિરાશા છવાઈ ગયાં. હિન્દુઓના હૃદયભેદક હાહાકારથી ઔરંગઝેબનું હૃદય જરા પણ ચલિત ન થયું. તેનાં હૃદયને જરા પણ આઘાત ન થયો. નિર્ભાગી હિન્દુઓનું શોચનીય અવસ્થામાંથી રક્ષણ કરનાર કોઈ ન હોવાથી પોતાની દુર્દશાનું બાન થતાં તેમને ખૂબ સાલવા લાગ્યાં. આ પ્રમાણે હિન્દુઓએ ધણા કાળ સુધી પોતાની દુર્દશા નીહાળ્યા કરી. આમ છતાં ઔરંગઝેબનાં કઠોર હૃદયમાં દયાનો સંચાર ન જ થયો.

હિન્દુઓના આ ધોર વિપત્તિકાળમાં મેવાડ ઉપર રાણા રાજસિંહનું શાસન ચાલતું હતું. પ્રભા-વશાળી પૂર્વજોના સર્વ ગુણો એનામાં વિદ્યમાન હતા. આથી હિન્દુઓ ઉપર ગુસ્સેના અસહ્ય અત્યાચારોથી તેનું દિલ કંપી ઊઠતું હતું. તેની નસેનસમાં સૂર્યવંશનું અદ્ભુત વીરતાયુક્ત રક્ત ઠોડવા માંડતું હતું. મહારાણા રાજસિંહથી હિન્દુઓની દુર્દશા સહન થઈ શકી નહિ. તેમને વસ્તુરિથિતિ પ્રત્યે સત્રાટ ઔરંગઝેબનું લક્ષ્ય ખેચવા પત્ર લખવાનો વિચાર થયો. એ વિચારનો તેમણે સત્વર અમલ કરી વૃષ્ટિત અત્યાચારોથી દૂર રહેવા ઔરંગઝેબને મહત્વની સૂચના પણ કરી પણ મહારાણાનો એ પ્રયત્ન વ્યર્થ ગયો. ઔરંગઝેબ એકનો બે થયો નહિ. ઊલટું ઔરંગઝેબનો ક્રોધાનલ ખૂબ પ્રકીર્ણ થયો. તેની ક્રોધની જ્વાલા ધણી જ વધી ગઈ. શાન્ત વાસુથી કેટલીક વાર આગ બહુકી ઊઠે છે તેમ ઔરંગઝેબનો ક્રોધાગ્નિ મહારાણાનો શાન્તિથી પ્રગ્વહી ઊછી મહારાણાનો પત્ર આવ્યા બાદ થોડો વખત રહીને ઔરંગઝેબે પ્રચંડ સૈન્ય સાથે મેવાડ ઉપર આક્રમણ કર્યું.

ઔરંગઝેબના મેવાડ ઉપરનાં આ આક્રમણનાં સંબંધમાં રાજપૂતાનાના હિન્દી ઇતિહાસ (ખંડ ત્રીજો, પૃ. ૮૬૫-૮૬૬)માં લખ્યું છે કે:-

“ઔરંગઝેબ બાદશાહે ઇ. સ. ૧૬૭૯ના સપ્ટેમ્બર માસની ત્રીજી તારીખે મહારાણા સાથે

હડવા માટે મોટા મૈત્ર્ય સાથે હિંદીથી અજાનેર તરફ પ્રયાણ કર્યું હતું.. .. મહારાણાને આ વાતની ખબર પડતા ગજકુમારો, સરદારો વિગેરેનો દરબાર ભરી કયા અને કેવી રીતે યુદ્ધ કરવું તે સંબંધી તેમણે યોગ્ય મત્રણા કરી હતી... મત્રી દયાલદાસે આ મત્રણા સમયે હાજર હતા "

ઔરંગઝેબ અને મહારાણાના મૈત્ર્યો વચ્ચે જે યુદ્ધ થયું તે અત્યંત ભયંકર હતું. યુદ્ધમાં રાત્રપૂતોએ અપૂર્વ પરાક્રમ દાખવ્યાથી ઔરંગઝેબના સરકરનો મહાન પરાજય થયો હતો. ટોડ સાહેબે આ યુધ્ધનું રોમ્બચક અને મનોવેધક શબ્દોમાં વર્ણન કર્યું છે. યુધ્ધ દરમિયાન મહારાણા બ્યારે પર્વતો ઉપર ચઢીને મોગલ સૈન્ય ઉપર અવારનવાર આક્રમણો કરતા હતા ત્યારે મત્રી દયાળદાસ પણ તેમની સમીપ જ રહેતા હતા. યુદ્ધક્ષેત્રમાં હિન્દુ-મોઢી ઔરંગઝેબનો પરાજય થયા છતાં પણ દયાળદાસનું ચિત્ત શાન્ત થયું ન હતું. મોગલ સમ્રાટના રાક્ષસી આચાર્યો તેની દૃષ્ટિ સમીપ તરવરતા હતા. તેના આખાથે શરીરમાં એક પ્રકારની વિદ્યુતનો સંચાર થયા હતા. શત્રુપક્ષનો પરાજય કર્યા છતાં તેની તત્વાવર અત્યાચારીઓના રક્તનો આરાદ કરવા માટે જેવી ન તેવી અધીર જ હતી તેના ભવા ક્રોધથી ઉન્મત્ત બની ચઢી ગયા હતા. આ ચિત્રવિચિત્ર દશામાં તેના મનમાં નિમ્ન સિખિત શુબ્ધન થઇ રહ્યું હતું.

"અગળાઓના શિયળનો ભંગ થતો જોવો અશુભ ધર્મ છે? નિરાધાર, દીન અને દુર્બળ મનુષ્યોના હૃદયભેદક પોકારોથી ઝીંકાવું અને તેમને કોષ્ટ પણ પ્રકારની મદદ ન કરવી એ શુભ ધર્મ છે? શુધાર્મિક સ્થાનો જમીનદોસ્ત થતા હોય અને એ જોયા કરવું એ કોષ્ટ રીતે ધર્મ માની શકાય? પવિત્ર માતૃભૂમિ ઉપર ચડતોનો પાદસચાર થાય એ જોયાજ કરવું એ ધર્મ કહી શકાય? અપમાન પામ્યા કરીને જીવન ગાળવું એ શુભ ધર્મ-માર્ગ છે? ના, નહિ જ. એ જ પ્રમાણે અસાચારીઓના હમેશાં અપમાન સહન કરતા છતાંયે તેમને ક્ષમા આપી અત્યાચાર વૃત્તિનું સમર્થન કરવું એ કષ્ટ ધર્મ નથી.

'ક્ષમા વીરસ્ય મૂળમ્' એ સૂત્રનો દુરુપયોગ કલાથી પૃથ્વીગતે મદમદ ધોળીને વાગવાર ક્ષમા કરી આ ક્ષમા એક પ્રકારની ભયંકર મૂર્ખતા હતી. તે ક્ષમામાં ઉત્તરમાં જેવું કશું ન હતું. પૃથ્વી-ગળની મૂર્ખાઈના કડવા કળો હિન્દીઓ આજે પણ જોતો જોતો રહ્યા છે.

અપરાધી મનુષ્યને ક્ષમા આપવી એ હિન્દુઓનો એક પુરાતન આદર્શ છે, પણ એ આદર્શ એવો નથી કે જેનો ઉપયોગ સર્વ સમયે અને સર્વત્ર કરવાનો હોય. ક્ષમાના આદર્શનો ગમે તેમ ઉપયોગ કરાવ્યા તે અત્યંત અનર્થકારી નીવડે છે જે ધી બળવાન મનુષ્યને માટે લાભદાયી હોય તે જ ધી ૮-૧૦ દિવસના ઉપવાસ-વાળા મનુષ્યને ધાતક નીવડે છે. એક વસ્તુને એક જ રૂપે માની લેવી એ દુરામદ છે. સુદર ગાયન ગાયુ એ સારી વસ્તુ છે આમ છતાં ધરને આગ લાગી હોય કે કોષ્ટનું શત્રુ થયું હોય તો સુદર ગાયન કોષ્ટ રીતે ધૃષ્ટ નથી એ સમયે સુદર ગાયન કાપને કોર લાગે છે. તે સામજીકું પણ ગમતું નથી બાળકલા કે ગર્ભપાત એ અત્યંત નિષ્ઠ છે. પણ બાળક ગર્ભમાં આડું પડી ગયું હોય અને એ ગર્ભાશયમાંથી નીકળતું જ ન હોય તો બાળકને કાપીને કંકડા કરી મહાર કાઢવું એ ધર્મ થઈ પડે છે. દરેક વસ્તુનો દેશ, કાલ, પાત્ર, અપાત્ર, વિગેરેની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાનો હોય છે. મહાત્મા પુરુષો માટે જે આદર્શ ઉત્તરિતર હોય છે તે જ આદર્શ સામાન્ય મનુષ્યોને અનર્થકારક થઈ પડે છે. તે આદર્શ કોષ્ટ મહાત્માને ઉન્નતિકારક હોય તે જ આદર્શ સામાન્ય મનુષ્યોને તેમના ખ્યેયથી પતન કરાવનાર અને છે....."

વીર દયાલદાસના મનમાં આ પ્રમાણે વિચારો ઘોળાઈ રહ્યા હતા. તેનું ચિત્ત કોષ્ટથી ધમધમી ઊઠ્યું. દુષ્ટથી પીડિત સમસ્ત હિન્દુ સમાજ નજી નિસાસા નાખતો હોય તેમ તે નિમામ નાખવા લાગ્યો. તેના આખાથે શરીરમાંથી નજી હૃદયભેદી આર્તનાદ નીકળતો હતો. થોડી વાંચા દયાલદાસે પોતાની તલવાર, શુભ્ધા વિગેરે ઉપર દૃષ્ટિ નાખી અને તે પછી જન્મશ્રમિના અશુભા

બદલો વાળવા નિમિત્તે ઘોડા ઉપર સ્વારી કરીને તેણે પ્રયાણુ કર્યું.

વીર દયાળદાસની આ રણયાત્રાનું વર્ણન કરતાં ટાડ સાહેબ જણાવે છે કે:—

“ મહારાણને દયાલદાસ નામે એક અત્યંત સાહસિક અને ચતુર પ્રધાન હતો. મોગલો ઉપર વેર લેવાની તેને હંમેશાં અત્યંત ઉત્કંઠા રહેતી હતી. દયાળદાસે શીઘ્ર ગતિવાળા ઘોડેરવાર સૈન્ય સાથે બનં તેટલાં સ્થળો ઉપર આક્રમણ કર્યું અને માળવાનો કંટલોક પ્રદેશ લૂંટી લીધા. દયાળદાસની પ્રચંડ જીજ્ઞાસા બળથી સૌ કોઈ ભયભીત બન્યું હતું. દયાળદાસ અને તેના સૈન્ય સાથે કોઈ પણ જિલ્લું રહી શકતું નહતું. દયાળદાસની સામે ટક્કર ઝીલવાની કોઈની તાકાત નહતી. સારંગપુર, દેવાસ, સરોજ, ઉલજન, ચંદેરી વિગેરે શહેરો દયાળદાસે પોતાના બાહુબળથી છૂટા લીધા. વિજયી દયાલદાસ એ સર્વ શહેરોમાં લૂટ ચલાવી અને એ સર્વ સ્થળોમાં જે યવન સના હતી તેનો મોટે ભાગે સહાર કર્યો. આ રીતે ઘણા ગામો અને શહેરો સર થયાથી મુસ્લીમોનું બળ કમી થયું. દયાલદાસના બળથી મુસ્લીમો એટલા બધા આકુળબાકુળ થઈ ગયા હતા કે કોઈનું પોતાના બાન્ધવો પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારની લાગણી ન રહી. કેટલાક પોતાના જીવનનાં લાગ કરી આત્મરક્ષાએ નાસી ગયા. બધામાંના હાથમાં પોતાના માલમીલકત ન આપી શકે એ ઉદ્દેશથી ઘણાએ માલમીલકતનો પણ બાળી મૂક્યા અને બનં તેટલી ઉતાવળે તેઓ ચાલી ગયા. રાજપૂતોએ ઔરંગઝેબના આત્યાચારોના બદલો લેવામાં કર્યાં મળ્યા ન રાખી. ઔરંગઝેબ જવા હિન્દુઓ પ્રત્યે નિર્વહુળ બન્યા હતા તેવા જ નિર્વહુળ રાજપૂતો બન્યા. રાજપૂતોએ મુસ્લીમ ધર્મ ઉપર પણ વેર લીધું. કાજીઓના હાથ-પગ બાંધીને તેમની દાઢી મૂંછ મુઠી નાખી. કુરાનોનાં પુસ્તકો ફૂવાઆમાં ફેંટી દીધા, દયાળદાસનું હૃદય એટલું કઠોર બની ગયું હતું કે કંઈ પણ મુસલમાનને તેણે ક્ષમા નજ આપી. મુસ્લીમોનું માળવા

મરજૂમિ બની ગયું. દયાળદાસને લૂંટમાંથી જે ધન મળ્યું હતું તે ધન એકઠું કરી રાજ્યના ખજાનામાં મોકલાવી દીધું હતું. એ વિપુલ ધનથી તેણે દેશમાં અનેક સુધારાઓ પણ કર્યા હતા.”

“ ઔરંગઝેબનાં લશ્કરને હરાવ્યાથી દયાળદાસનો ઉત્સાહ ઘણો વધ્યો હતો. તેની તેજસ્વી બુદ્ધિથી ચિત્તોડની નજીકમાં બાદશાહનાં પુત્ર આઝમ સાથે મહાન યુદ્ધ થયું. આ મહાયુદ્ધમાં કુમાર જયસિંહનો દયાળદાસને સંપૂર્ણ સાથ હતો. રાઠોડ અને ખીમી વીરોની ઉત્સાહપૂર્વક સહાયથી વીરવર દયાલદાસે આઝમની સેનાનાં પરાજય કર્યો. મોગલ સૈન્યનો પરાજય એવો તો ભયંકર હતો કે શાહજહાં આઝમને પોતાનો પ્રાણ બચાવવા માટે રણથંભોર નાસી જવું પડ્યું હતું. રણથંભોર પહોંચતાં પહેલું પણ શાહજહાંને ઘણું તુકસાવ પહોંચ્યું હતું. વિજયી રાજપૂતોએ યવન સૈન્યની પાછળ પડી ઘણીખરી સેનાના સંહાર કર્યો હતો. જે આઝમે આગલે વર્ષે ચિત્તોડ સર કર્યું હતું તે જ આઝમ પરાજય પામેથી અને તેનું પોતાનાં કૃત્યોનું ફળ બરોબર મળી ગયું.”*

વડોદરા પાસે આવેલ જાણી (જાયાપુરી) નામે ગામના જૈન મંદિરની એક પ્રતિમા ઉપર વીર દયાળદાસના સંબંધમાં એક લેખ માલુમ પડે છે. સુનિ શ્રી જિનવિજયજીના તંત્રીપદે (કેટલાંક કાળ સુધી) નીકળેલા પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ (ભાગ બીજો, પૃ. ૩૨૬-૨૭) માં મળકર લેખ અક્ષરશઃ ઉધ્ધૃત કરવામાં આવેલ છે. મત્રી દયાળદાસજીએ જાણીના મંદિરની મૂર્તિની સંવત ૧૭૩૨ ના વૈશાક શુદ્ધ સાતમને દિને પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી એવો ચિલાલેખનો ભાવાર્થ છે. ચિલાલેખ ઉપર દયાળદાસના વંશ-વૃક્ષ સંબંધી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

સંઘવી તેમજ

સંઘવી ગણુજી

સંઘવી હાંબજી

સં. ઉદાજી સં. દેહાજી સં. દેહાજી સં. દયાળદાસ
સં. સુદરદાસ સં. જીજીજી સં. સુરતાજીજી સં. સાંબલદાસ

રાજપૂતાનાના પ્રતિદાસના લેખક પં. ગૌરી-
શંકર જોડા વીગ દયાળદાસના વંશ મળી
લખતાં જણાવે છે કે " દયાળદાસના પૂર્વજો
સીસોદીયા રાજપૂત હતા તેમણે જૈનધર્મનો સ્વીકાર
કર્યો ત્યારથી તેમની ગણના એકાધારીયા થઈ
દયાલદાસનાં કુટુંબના સંબંધમાં આથી વિશેષ
હકીકત પૂર્વજોને મળે મળી શકતી નથી. "

દયાલદાસ પહેલા ઉદયપુરાના એક પ્રાણી પુરો-
હિતને ત્યાં નોકર હતા. મહારાજા રાજસિંહની
એક રાણીએ જ્યેષ્ઠ કુમાર સુલતાનસિંહને કાઠ
મરાવી પોતાના કુવર સરદારસિંહને માઢી આપ-
વવાનું કાવત્રું રચ્યું હતું રાણીએ જ્યેષ્ઠ કુવ-
રના સંબંધમાં શક ઉત્પન્ન કરાવવાથી મહારાજાએ
જ્યેષ્ઠ રાજકુમારનો સહાર કરાવ્યો હતો. એ પછી
ગણુજીએ મહારાજાને કાર કરાવવાના ઉદ્દેશથી દયા-
ળદાસના પુરોહિત શેઠને એક પત્ર લખ્યો. એ પત્ર
પુરોહિતે તત્પરતાથી આનંદમાં શ્રુત ગણ્યો એક
દિવસ કંઈ તહેવારને લઈને દયાલદાસને દેવાણી
નામના ગામે પોતાને સાસરે જવાનું હતું રાત્રિ
થઈ ગયાથી તેણે પોતાના મેઠ પાસે કંઈ દધિપાઠ-
ની આત્મરક્ષાર્થે માગણી કરી પુરોહિતથી જૂવના
કાગળવાળી લવવાર આપાઈ ગઈ.

દયાલદાસે તલવાર સાથે પ્રયાણ કર્યું, પણ જતા
જતા તત્તવાર આનંદમાંથી કાઢી એટલે આનંદમાંનો
પત્ર એની નજરે ચડ્યો. આથી ચક્રિત થઈને
તેણે કાગળ કાઢીને વાચવા માંડ્યો. પત્ર વાચતા
જ મહારાજાનો જન કોઈ કાળે જોખમમાં

આવી પડશે એવી તેને ખાતરી થઈ આથી તુરંતજ
પાછા કરી મહારાજાની પાસે જઈ પુરોહિતવાળો
પત્ર જતાવ્યો. એ પત્ર વાચતા જ મહારાજાએ રાણી
અને પુરોહિતને કાઠ કરાવ્યા. પોતાની માતાને કાર
કરવામાં આવી છે એવી કુમાર સરદારસિંહને જણ્યું
થતાં તેણે વિષતું મેવન કરી આત્મઘાત કર્યો

દયાલદાસની મહાન સેવાથી પ્રમત્ત થઈને મહા-
ગણુજીએ તેને નોકરીમાં ગણી લીધી. દયાળદાસ
રાજ્યની એકનિષ્ઠ સેવાથી આગળ વધતાં વધતાં
છેવટે પ્રધાન પદે નિયુક્ત થયા દયાલદાસે ભારે
ખર્ચ કરી રાજ્યમંત્રીના પાણી પાસે શ્રી
આદિનાથનું વિશાળ ચતુર્મુખી મંદિર બંધાવ્યું
હતું એ મંદિર એની કીર્તિનાં સ્મારક રૂપ છે.
દયાળદાસને આખલદાસ નામે એક પુત્ર હતો. સાંબ-
ળદાસ પછી દયાળદાસનાં કુટુંબમાં કોઈ પ્રસિધ્ધ
પુરુષ થયાનું જણવામાં આવ્યું નથી.

૨૧૩ સાહેબે દયાલદાસના હંતાસરવાળું મહા-
રાણાનું એક દરબાન રાજરથાન (ઇંગ્લીશ આદર્શ) ને
માં પ્રગટ કર્યું છે એ દરબાનનો બાવાર્ય નીચે
પ્રમાણ છે

આજ્ઞાપત્ર.

મહારાજા રાજસિંહ મેવાડના ૧૦ હજાર
ગણના મહારો, મંત્રીઓ અને પટેલોને નિમ્ન
લિખિત દરબાન કરે છે સૌએ પોતાપોતાના દરબાન
અનુસાર આ દરબાન વાંચવું :

(૧) જૈનોના મંદિરો અને અન્ય ધર્મસ્થા-
નોની હલ્કા કોઈએ જીવંદિસા કરવી નહિ જૈનોનાં
ધર્મસ્થાનોની હલ્કા કોઈ પણ જીવંદિસા ન કરી
શકે એ નેમનો પ્રાચીન કાગથી આજ્ઞા આપેલો
હઈ છે

(૨) જે જીવ વધ્ય હોવાનું મનાય તે જીવ
જૈન ગ્યાનમાં જતાં અમર થઈ જાય છે જૈનીય
ધર્મસ્થાનમાં જતાર પ્રાણી (નર કે માદા) નો જીવ
અવશ્ય જાય છે.

(૩) રાજદોષી લૂંટાડ તેમજ જ્ઞેષ્ઠમાંથી નાસી ગયેલા અપરાધી મનુષ્યો જૈન ઉપાશ્રયનો આશ્રય લે તો રાજ્યના આગલદારો તેમને પકડી શકશે નહિ.

(૪) જૈનોએ દાન કરેલી જમીન તેમજ અનેક સ્થળોમાં બનાવેલા ઉપાશ્રયો કાયમ રહેશે.

(૫) યતિ માનની વિનંતિ ઉપરથી આ દર-માન કાઢવામાં આવ્યું છે. અને યતિશ્રીને ૧૨૦ વીધા જમીનનું દાન કરવામાં આવ્યું છે.

આ દરમાન વાંચનાર કોઈ પણ પ્રજાજન ભીળા પ્રજાજનોનો દુઃખ ન દે, દરેક પ્રજાજનો ભીળાઓના હક્કની રક્ષા કરવી જોઈએ, ભીળા મનુષ્યોના હક્કોનું ઉલ્લંઘન કરનારાઓ ધિક્કારને પાત્ર થશે. હિન્દુઓને માપ-અને મુસ્લીમોને સૂવરના કસગ છે.

ઉક્ત દરમાન સંવત ૧૭૪૯ ગાં ગાહ શુદ્ધિ પાંચમને દિને (ઈ. સ. ૧૬૯૩) તીજીનું હતું.

સમરજેશરી દયાલદાસે કેટલા યુધ્ધો કર્યા હતા અને તેઓ કયારે સ્વર્ગવાસી થયા તેનો કંઈ પતો

ગળતો નથી. રાણા રાજસિંહ જેવા શરવીર મહારાણા જેમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન ઔરંગઝેબ જેવા સમર્થ બાદશાહ સામે મોરચા ગાંડવામાં વ્યતીત કર્યું હતું તેના આડગ સાથી તરીકે વીર દયાલદાસે રાજ્યની અમુલ્ય સેવાઓ બજાવી હતી. તેઓ મહાપરાક્રમી, નીતિનિપુણ અને યુધ્ધપ્રિય હતા.

મહારાણા રાજસિંહના સ્વર્ગવાસ પછી કુમાર બજસિંહ માલીએ આવ્યો હતો. ઔરંગઝેબના પુત્ર અકબરે બ્યારે પોતાના પિતા સામે યુધ્ધ મર્યાબું હતું ત્યારે ઉદયપુર રાજ્યે અકબરનો પક્ષ કર્યો હતો એ સમયે પણ વીર દયાલદાસે મહાન યુધ્ધમાં અંપલાવી અપૂર્વ શૌર્ય દાખવ્યું હતું.

દયાલદાસ જેવા ગંભીરીશ લાખમાં એક હોય છે. દયાલદાસ ગુણગંધીર, રણવીર, સરલ સ્વભાવી અને અત્યંત વિવેકી હતા. તેઓ મુહંમદના પ્રાણ-રૂપ હતા. ધન્ય છે દયાળદાસને ! ધન્ય છે એના જીવનને ! !

તૃણાથી તૃપ્તિ થતી નથી

જદ્દેલી તૃણાઓવાળા જીવો તૃણાથી દુઃખિત થઈને પછી વિપવસુળની ધ્રુષ્ટા કરે છે અને ગરતા સુધી તૃણાના દુઃખથી સંતપ્ત થઈ તે દુઃખો અનુભવ્યા કરે છે, પરંતુ ઇન્દ્રિયોથી પ્રાપ્ત થતું સુખ દુઃખરૂપ જ છે; કારણ કે ઇન્દ્રિયસુખ દર્મેશમાં પર્યાપ્ત હોય છે, વિધનયુક્ત હોય છે, વિનાશી હોય છે, અંધતું કારણ હોય છે તેમજ અનુસિદ્ધ છે.

દર્શન — પ્રાપ્તિ

|| લેખક. ચોકસી ||

અભ્યાસી જીવનના ચોથા તળાકે આવતાં જ વિચારક આત્મા કોઈ વિલક્ષણ દશા અનુભવે છે. અત્યાર સુધી એના મનમાં જુદા જુદા પથો તરફ દોડવાની, એના રહેલ મનોહરતાથી આકર્ષાવાની, અને ‘આ ખરૂં કે તે ખરૂં’ એવી અસ્થિર વૃત્તિ હતી તેના કંઈક છેડા આવતો દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે. ચોથા અભિન દન જિનના સ્તવનમાં જે ઉદ્દગાર પ્રગટ થાય છે એ પરથી એનો ભાસ થાય છે.

‘મત મતલેકે રે જો જઈ પૂછીયે,
સહુ થાપે અહુમેચ.’

શરૂઆતની લીંટી દર્શાવે છે કે આત્માને-વિચારકને-સ્વ-સ્વરૂપની ચિંતા કરવાના દૃઢ નિશ્ચયને વિવિધ પથોના સંભારમાંથી એક પથ અર્થાત્ એક દર્શનનું અવલંબન લેવાની પ્રબળ ભાવના ઉદ્ભવી છે પણ એની માચી પરીક્ષા કરવાની ગમ ન હોવાથી એ કિકર્ત્તવ્યમૂઢ બને છે. અને એથી સહજ એની દૃષ્ટિ ચોથા જિન શ્રી અભિનદનસ્વામી પ્રતિ વળે છે હોકાકે-કિત છે કે ‘ચોથુ ચોક પૂરે’ અને અહીં સાદૃશ્યતા એ છે કે અભિનદન નામના જ એવી શક્તિ રહેલી છે કે એનાથી મર્ગના મનોવાંછિત સંકળ થાય વાત પણ સાચી છે જે મર્યાદા શ્રી રૂપભદ્રેવથી આરંભાઈ છે એ ત્યારપછીના દરેક પગલે કંઈ ને કંઈ પ્રગતિ દાખવે છે જ.

લિખ્ત બિન્ન મતમતાંતરે, એની બત બતની માન્યતાની બળો વચ્ચે ફસી પડેલો આત્મા સહજ પોકારી ઊઠે છે કે આ ગદ્યામાં સાચું દર્શન કયું ? આત્માને કાયમને માટે કર્મોના પાસમાંથી છોડાવે એી શક્તિ કોનામાં છે ?

એ પ્રશ્નની માથે વિચારશ્રેણી આગળ વધે છે. દર્શનની યથાર્થ પરીક્ષા કરવામાં પોતાની પણ દશાનુ ભાન થાય છે. એકાદ મદિરા પીધેલો માનવી, દારૂના ઘેનમાં જેમ ચક્ર-સૂર્યના રૂપનું આલેખન કુંડાળા કરી કિંવા ચકાવા આલેખી જતાવે તેવું ઘણા-ખરા દર્શનકારોના મત-પ્રરૂપણમાં જણાય છે. ખીજી જાણુ આપનું દર્શન પણ એક-દમ સમગ્રય તેવું નથી કેમકે એમાં અપેક્ષા-વાદથી પ્રત્યેક વસ્તુનું તોલન કરવાની આવડત બેધંબે છે સાથોસાથ એમાં કહેવાયેલા નયવાદ અને આગમવાદ સમજવા સાડ જે વિશિષ્ટ જ્ઞાનની અને એ વિગતના પૂર્ણ જ્ઞાનાની અગત્ય છે તે આને કયા છે ? આ બધું નયન સામે રમતુ ભાવી રહેને વિવાદ ઉપજાવે છે.

આ ગદ્યાનો પાર પામવા પ્રયત્ન એવું છુ તો સામે અતરાયોરૂપી કુગરાની કતાર ખડી થયેલી દેખાય છે. માથે માર્ગદર્શક લોભિયો પણ નથી છતાં ધીકાઈ કરી, મન મજબૂત બનાવી કૃત્ય-કદમ કર્યો રાખું છુ

માત્ર દર્શન શબ્દ પોકારે રાખુ તો

અને એ માટે બીજા કંઈ સંગીન પ્રયાસ ન આદરું તો જંગલના રોજ સાથે જ મારી પણ સરખામણી થાય અથાત મૂર્ખાઓમાં મારું સ્થાન મોખરે આવે. વળી મારી ઇચ્છા તો અમૃતનું પાન કરવાની છે. એ બે હું સામે આવતી મુશ્કેલીઓ દેખી પાછો પડું તો બર આવે તેમ નથી. પછી તો અમૃતપાનના પિપાસુને વિષપાન કરવાનો સમય આવે. મિથ્યા દર્શનોદ્ધી વમળમાં એ અથડાયા જ કરે તેથી હે પ્રભુ! તમારો સધિયારો લીધો

છે. દર્શનોદ્ધી મનોરથ તમારી કૃપાથી મુશ્કેલ છતાં સરલ બનશે એમ મારું અંતર પોકારે છે. આત્માનો એ નિર્ધાર દર્શાવતી લીંટીઓ ટાંકી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ પૂર્ણાહુતિ કરે છે કે—

તરસ ન આવે હો મરણ જીવનતણો,
સીજે બે દરિસણ કાજ.

એ લીંટીઓનું મનન ચાલુ રાખી આત્માની જોળખમાં આપણે આગળ વધવાનું છે.

સાચો શ્રમણ

જે મુનિ જીવજંતુ મરે કે ન મરે તેની કાળજી રાખ્યા વિના પ્રવૃત્તિ કરે છે તેના વડે એક પણ જીવ મરે કે ન મરે તો પણ તેને હવે જીવવગી માર્યાનું બંધન થાય છે. પરંતુ બે તે કાળજીપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરતો હોય, તો તેનાથી જીવો મરે તો પણ તે જળમાં કમળની પેઠે નિર્લેપ રહે છે.

શરીરપ્રવૃત્તિ કરવા જતાં જીવ મરે તો બંધ થાય કે ન પણ થાય, પરંતુ પરિગ્રહથી તો બંધ થાય જ માટે ડાહ્યા શ્રમણો જ્યાં પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે.

સાચા શ્રમણને માત્ર શરીર વિના બીજો પરિગ્રહ હોતો નથી. એ શરીરમાં પણ તેને મમત્વ ન હોવાથી, તેનું તે અયોગ્ય આહારોદિ વડે લાલન કરતો નથી. વળી જરા પણ શક્તિ ચોર્યા વિના તેને તે તપમાં તપાવે છે.

—શ્રીમાન કુંદકુંદાચાર્ય.

હિતશિક્ષાનો ખજાનો

યાને

ગુજરાતી કહેવત—સંગ્રહ

સંપાદક રાજ્યાળ મગનલાલ વહોરા

અ

- ૧ અધૂરો ઘડો છલકાય.
- ૨ અછલનો બારદાન છે.
- ૩ અભણને આંધળા સરખા.
- ૪ અક્ષ તેવું મન
- ૫ અણીનો ચૂકચો સો વરસ જીવે.
- ૬ અણબાલાવ્યા બોલે તે તણબલાને તોલે
- ૭ અધારે પણ ગોળ ગળ્યો લાગે
- ૮ અભણ્યુ ફળ ખાવું નહિ, ને અભણ્યે રસ્તે જાવું નહિ.
- ૯ અધેરી નગરી ને ગડું રાજા
- ૧૦ અજ સમા પ્રાણ
- ૧૧ અધો મળે તો આખાને ન જાણવું.
- ૧૨ અસૂર થયા ને રાત રહ્યા
- ૧૩ અકુશ વિના હાથી પણ જગડે.
- ૧૪ આહાર ને જીવ વધાર્યો વધે ને ઘટાડ્યા ઘટે.
- ૧૫ આડી રાત તેની શી વાત ?
- ૧૬ આઠયો અધવચ રહે.
- ૧૭ આડે લાકડે આડો વહેર.
- ૧૮ આગણું ફૂંબો ને વહું ઉછાછળા
- ૧૯ આથમ્યા પછી અસૂર શી ? ને લૂટાણા પછી લય શો ?
- ૨૦ આચાર તેવા વિચાર.
- ૨૧ આ હાથથી હેવુ ને આ હાથથી લેવું.
- ૨૨ આંગળીથી નખ વેગળા તેટલા વેગળા.
- ૨૩ આખની શરમ આડી આવે.

- ૨૪ આપ સમાન જળ નહિ ને મેઘ સમાન જળ નહિ.
- ૨૫ આશા અમર છે
- ૨૬ આખ વિના અધારું છે
- ૨૭ આગળ બુદ્ધિ વાણીયો, પાછળ બુદ્ધિ પ્રદા.
- ૨૮ આઠ આઠ વરસના બે શુ કામના ?
- ૨૯ આધળાને આધળો ન કહેવો.
- ૩૦ આપણે વેત નમીએ તો સામે હાથ નમે.
- ૩૧ આટા હુણુમા બંધ.
- ૩૨ આખું સાકરકોળું ન ગળાય.
- ૩૩ આહાર તેવો જોડકાર.
- ૩૪ આપ યુવા વિના સ્વર્ગે ન જવાય.
- ૩૫ આલ ફાટયુ ત્યા ધીગડું કયા હેવુ ?
- ૩૬ આરલે શૂરા છે.
- ૩૭ આધળાની આંખ ને પાગળાનો ટેકો છે.
- ૩૮ આવે જઈ તો બૂડી મરી ને જોરે રહી તો તરશે મરી
- ૩૯ આત્મા સો પરમાત્મા.
- ૪૦ આધળે બહેરું કુટાય છે.
- ૪૧ એક અગારીએ આખા ખેતરને બગાડે.
- ૪૨ ઉતાવળે આખા ન પાકે
- ૪૩ એકડા વિનાના મીંડા નકામા છે.
- ૪૪ એક કાને સાણળી બીજે કાને કાઢી નાખ્યું.
- ૪૫ ઉછળ્યુ ધાન પેટમા ન રહે
- ૪૬ ઉતાવળા સો બહાવરા, ધીરા સો ગંભીર.
- ૪૭ બિજળું એટલું દૂધ ન હોય.

૪૮ ઓછું બોલે ને અંતર કોરે.
 ૪૯ અડધી ભજવો છે.
 ૫૦ ઉંટના ઉંટ ભીડી નય ને પુણીના
 ભાવ પુછાય.
 ૫૧ એકના પાપે આખું વહાણુ ફૂળે.
 ૫૨ એક દીકરે દીકરાવાળા નહિ ને સો
 રૂપિયે રૂપિયાવાળા નહિ.
 ૫૩ ઉંટ ગાંગરતા પલાણુ થાય.
 ૫૪ ઉંટના અઢારે અંગ વાંકા હોય,
 ૫૫ ઉંટ મરે તોય મારવાડ સામું જોવે.
 ૫૬ એકથી બે લલા.
 ૫૭ અમસ્થીએ રાંડી ને શીરાવતાએ રાંડી.
 ૫૮ એકલા આન્યા, એકલા જવાનું.
 ૫૯ ઉતાવળો બે વાર પાછો ફરે.
 ૬૦ ઉકરડીને વધતા વાર ન લાગે.
 ૬૧ ભાના પાણીએ ઘર ન બળે.
 ૬૨ ભલમાંથી ચૂલમાં પડયા.
 ૬૩ અનાજ મીઠું નથી પણ લૂણ મીઠી છે.
 ૬૪ ભગતા સૂરજને સૌ નમે.
 ૬૫ આવતી વહુ ને બેસતો રાજ.
 ૬૬ એક કાંકરે બે પક્ષીને સળ થાય.
 ૬૭ અછલ અંધારે વહેંચાણી છે.
 ૬૮ અછલ બબરમાં મળતી નથી.
 ૬૯ ઉંટ મેલે આકડો ને ગકરી મેલે કાંકરો.
 ૭૦ ઓળખીતો સીપાઇ બે ધણા વધુ મારે.
 ૭૧ ઓળખાણુ એ મોટી ખાણુ છે.
 ૭૨ એક ઘાએ ફૂલો ન ખોદાય.
 ૭૩ બાંધ વેચી ને ઉબગરો કર્યો.
 ૭૪ એક સરખા બધા દિ' રાજ રામના એ
 નથી ગયા.
 ૭૫ એક નસો છત્રીશ રોગને હણે.
 ૭૬ બાંધતો બોલે પણ બગતો ન બોલે.
 ૭૭ અરણ્યરૂઢન શા કામનું ?

૭૮ અછલ મોટી કે લેસ ?
 ૭૯ એક ઓછો થાય તો પાકી નવાણુંતું કરવું
 ૮૦ અદેખાઈતું મોં ખાળો.
 ૮૧ એક સપુત કુળને અજવાળે.
 ૮૨ એક કપૂત સાત પેઢીને બોળે
 ૮૩ અંધારે અજવાળા થયાં
 ૮૪ ઉંટવેઘ છે
 ૮૫ ભજળી તોય રાત છે
 ૮૬ ઓછું પાત્ર ને અઢકું લણ્યો, પઢકણી
 વહુએ દીકરો જણ્યો
 ૮૭ એક આપે ને બીજો વારે તે નય
 જમને ખારે
 ૮૮ ભાંડા પાણીમાં શા સારુ ઉતરવું બેઠ્યો ?
 ૮૯ અવળે અછે હનમત થઈ
 ૯૦ ભગે તે આથમે
 ૯૧ ઉઢાર બનવું પણ ઉઢાઉ નહિ
 ૯૨ એક તોલડી તેર વાના માળે
 ૯૩ અમર પટ્ટો લખાવીને કોઈ નથી આન્યું
 ૯૪ એના હૃદય, સાકર ને ચોખા નથી ગયા
 ૯૫ આંખમાં આંખળી કરોને લઈ ગયા.
 ૯૬ આગે આગે ગોરખ બળે
 ૯૭ આજની ઘડી, કાલનો દિ. (દિવસ)
 ૯૮ એક સાથે બે ઘોડે ન અડાય
 ૯૯ એક લાળે ન મળે, એક તાંબીયાના તેર
 ૧૦૦ એક નૂર આદમી હબર નૂર કપડાં
 ૧૦૧ એક રોટી બે લગેટી
 ૧૦૨ આઘા જમને પાછા વળવાનું
 ૧૦૩ ઉંદર ખીલાડી જેવો મેળ (?) છે
 ૧૦૪ ઉદય પછી અસ્ત ને અસ્ત પછી ઉદય
 ૧૦૫ ઉજ્જડ ગામતી જમીન કોણુ લરવા બળ્યો
 ૧૦૬ ઉજ્જડ ગામમાં એરડો પ્રધાન
 ૧૦૭ એક રામે લુકા લૂટી, તો જેના પર સોળ
 રામ (આના-બ્યાજના) ચડતા હોય તેનું
 શું થાય ?

પરમાત્માનું અધિરાન્ય

એરીગ્ટર ચ પતરાયના Key of knowledge નામક ગ્રંથનો અનુવાદ

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૨૨ થી શરૂ)

“ મનુષ્ય શરીરરૂપ શ્વેત ॥ નિવાસસ્થાનમાં, પદ્મવત સ્વર્ણ ભાગમાં સૂક્ષ્મ અતરાકાશ વર્તે છે, એ અતરાકાશમાં રિયત આત્માને જ વસ્તુત શોધવાનો છે. ”-છાંદોગ્ય ઉપનિષદ

“ વિશ્વનો પ્રભુ, વિશ્વનો સત્રાટ અને વિશ્વનો અધિષ્ઠાતા હૃદયના અતર ભાગમાં વિરાજે છે ” બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ

આત્માની પરિપૂર્ણતાના આવિર્ભાવ માટે, આત્મવૃત્તિનું પરિણામ થાય એમાં જ ખરા વિકાસનું રહસ્ય રહેલું છે એમ આત્મવાદીઓ પુરાતન કાળથી કહેતા આવ્યા છે. પરિપૂર્ણતાએ આત્માનું સત્ત્વ સ્વરૂપ છે. એ સ્વરૂપનું આવરણ યવાથી આત્માને પોતાનું અધિરાન્ય યદ શકતું નથી. પરમાત્માનું અધિરાન્ય જન્મતું નથી આત્મા પરિપૂર્ણ સ્વરૂપના આવિર્ભાવ માટે ઘણાં પ્રયત્નો કરે છે પણ તે પ્રાય બ્યર્થ નીવડે છે આત્માના સત્ત્વ સ્વરૂપને આવરણરૂપ કર્મોનું નિવારણ થતા, આત્મા માટે સુખના દાર ઉઘડે છે આત્મા સર્વથા મુક્ત બને છે. અજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થતા, આત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ ઝળકી ઊઠે છે, અજ્ઞાનમાં ઝડકાયેલો આત્મા મુક્ત થાય છે. આત્માનું જ્ઞાન થતા, આત્માના ગૌરવ મુક્ત વસ્તુસ્વરૂપનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે આત્મા સમિચ્છાનંદ પરમાત્મા બને છે. આત્માને પરમાત્માનું અધિરાન્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

ઇસુએ પરમાત્માના અધિરાન્યના સળખા જગતને જે બોધ આપ્યો તે વિષે આપણે કંઈક વિચાર પ્રથમ કરીએ. દરિદ્રો અને વ્યાધિગ્રસ્તોના

હૃદયનું નિવારણ, સત્તાનો ઉચ્છેદ થઈ જાય એવી સામાજિક કાન્તિ, સસારમાં સર્વ રીતે સમાનતા એ આદિ મતચેત્તેને ઇસુના ‘ પરમાત્માના અધિરાન્ય’માં કોઈ વિશિષ્ટ રથાન ન જ હતું પરમાત્માનું અધિરાન્ય એટલે આત્માનું શાશ્વત સુખમય અમર જીવન એવું ઇસુનું મતબ્ધ નહિ હોય એમ પણ પ્રતીત થઈ શકે છે.

આમ છતાં ઇસુ સુઝ અને વિદ્વાન્ હોવાથી, પરમાત્માના અધિરાન્ય વિષયક તેનો ઉપદેશ છેક નિઃસર્વ કે નિરર્થક નહોતો. ઇસુ સસારનો અનુભવી હતો. ઘણા દેશોમાં તેણે પ્રવાસ પણ કર્યો હતો. તેનું જ્ઞાન આથી કેટલેક અંશે સગીન બન્યું હતું તે ધર્મતત્ત્વોનો અભ્યાસી બન્યો હતો ઇસુએ હિન્દ અને દીબેટનો પ્રવાસ પણ કર્યો હતો એવી કેટલાક વિચારકોની દૃઢ માન્યતા છે.

ઇસુની એક કખર કાસ્મીરમાં છે એમ કહેવાય છે. કાસ્મીર અને પેલેસ્ટાઇનના કેટલાક સ્થળોના નામોની સામ્યતા સ્વામી રામતીર્થ અને અન્ય પ્રવાસીઓને સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવી છે* દીબેટના એક મઠમાંથી મળી આવેલી એક હસ્તલિખિત પ્રતમાંથી પેલેસ્ટાઇનથી દીબેટ સુધીના ઇસુના પ્રવાસનું સવિસ્તર વર્ણન મળી રહે છે. ઇસુનું તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાય હિન્દના તત્ત્વજ્ઞાનને અનુરૂપ હતું એમ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

ઇસુએ ઉપવાસ આદિ વિવિધ પ્રકારના તપ નિમિત્તે ૪૦ દિવસ સુધી વનનો જ આશ્રય લીધો

* The Proceedings of The Convention of Religions for 1909, pp 197-201.

હતો. ઇસુનું અનશન-તપ ઇજરાઇલ લોકોને અપૂર્વ દ્રષ્ટાન્ત રૂપ હતું. જૈન અને હિન્દુ યોગમતવાદીઓના પ્રભાવથી ઇસુએ ઉપવાસ આદિ તપશ્ચરણ કયું હતું એમ નિર્દિષ્ટ થાય છે.

ઇસુના કેટલાક કેટલાક ઉપદેશો હિન્દુ ધર્મના સિદ્ધાન્તોને અનુરૂપ હતા. તેનો જીવન-મોખ યોગી જેવો હતો. તેણે યોગી જેવું જીવન વ્યતીત કરવાનો જ મોખ આપ્યો છે તેવો મોખ ખ્રીસ્ત કોઇ ખ્રિસ્તીએ આપ્યો નથી એમ જૂના ખ્રિસ્તશાસ્ત્ર ઉપરથી માલૂમ પડે છે.

તેના દર્શાવો અને રૂપકો અપૂર્વ હતાં. ખ્રિસ્તીઓમાં તેની જેડી પણ નથી મળી શકતી. કથાઓ, રૂપકો અને મોખક દર્શાવોદ્વારા જનસમૂહને મોખ દેવો એ હિન્દુમાં પ્રાચીન કાળથી પ્રચલિત પ્રણાલિકા છે. હિન્દીઓની પ્રજા અને હિન્દીઓની કથાઓ આદિના ઇસુને અનેરો લાભ મળી શક્યો અને તેથી તેનો ઉપદેશ હિન્દીઓના તરવજાનને પ્રાયઃ અનુરૂપ બન્યો એ સાહજિક છે. ઇસુને હિન્દ અને હિન્દીઓમાંથી પ્રજાની પ્રાપ્તિ થઇ એ નિર્વિવાદ છે.

કાસ્મીરમાં ઇસુની કબર ન પણ હોય, કાસ્મીર અને પેલેસ્ટાઇનના કેટલાક સ્થળોનાં નામોની સામ્યતા આકર્ષક પણ હોય અને ઇસુના પ્રવાસવર્ણનવાળી હરતલિખિત પ્રત બનાવડી પણ હોય. આમ છતાં ઇસુ પોતાનાં આધ્યાત્મિક જ્ઞાન માટે હિન્દ અને હિન્દીઓને ખણી-હતો એ નિઃશંક છે.

કાઇરટનાં રૂપકો તેની બુદ્ધિ અને જ્ઞાનની સાક્ષી-રૂપ છે. રૂપકો આદિથી પોતાનાં મંતવ્યનું સમર્થન કરવું એમાં પ્રજા અને વિદ્વાતાની ખાસ અપેક્ષા રહે છે. જીસસના સંવાદોમાં તેના બુદ્ધિવાતુર્વનું પ્રદર્શન થતું. ઉત્તમ મોખમય એ સરલ સંવાદોમાં જ્ઞાન તરવરી રહેતું.

ઇસુને ધર્મશ્રદ્ધાનાં સૂળ સત્યો માટે બહુમાન હતું. તેનામાં વિદ્વાતા અને હડાપણ હતાં. ધર્મસિધ્ધાન્ત અને મનુષ્યની આજ્ઞા વચ્ચેનો ભેદ તે સમજી શકતો. સત્ય ધર્મના સિધ્ધાન્તોને પ્રાચીન રૂઢીઓ કરતાં તે

વિશેષ મહત્ત્વ આપતો. આથી ધર્મ-સિધ્ધાન્ત કરતાં રૂઢીને પ્રાધાન્ય આપવાનું તેને કહેવામાં આવતાં, તેનો પુણ્ય પ્રકોપ જાળવવ્યમાન સ્વરૂપમાં દર્શિતોચર થતો.

ઇસુ પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય સંબંધી વારંવાર ઉપદેશ આપતો. પોતાનાં અનેક કથનોમાં પણ તેણે ધર્મરતના અધિરાજ્ય સંબંધી ખૂબ નિર્દેશ કર્યો છે. આથી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે ઇસુની દર્શિએ શું હતું તે યથાર્થ રીતે સમજવાની જરૂર છે. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે કુનંધી, અધિરાજ્ય કે રાજ્યસૂય એવી માન્યતા ઇસુની કોઇ કળે ન હતી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એ શબ્દોથી કોઇ દેશનું અધિરાજ્ય કે એવો કોઇ અર્થ કોઇ મનુષ્ય લાગ્યે જ ધટાવે. ઇસુને પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય સંબંધી વારંવાર પૂછા થતી હતી. આથી ઇસુએ પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય સંબંધી પોતાનો નિમ્ન મત એક પ્રસંગે વ્યક્ત કર્યો હતો:-

“ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય નિરીક્ષણથી પ્રાપ્ત નથી થતું. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અહિં કે તહિં કયાંયે પણ નથી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય તમારી અંદર જ છે. ”-લુક.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય કોઇ ઐતિહાસિક પ્રસંગ છે કે એ અધિરાજ્ય કોઇ સ્થાનરૂપ છે એવી ઇસુની માન્યતા ન જ હતી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અંતરમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે એવું ઇસુનું સ્પષ્ટ કથન હતું.

રાષ્ટ્રનો દાણો સ્વરૂપ હોવા છતાં, તેમાંથી અર્પત કણોનો પ્રાકુલોષ થાય છે. અને એ રીતે રાજના દાણની શક્તિ અને વિકાસ થાય છે. ઇસુ પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની રાષ્ટ્રના દાણા સાથે કેટલીક વાર ટુલના કરતો. પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ થયા પછી, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જાણે-અજાણે પ્રાયઃ વધ્યા કરે છે એવી ઇસુની માન્યતા હતી. ઇસુ એ માન્યતાનો અનેક રીતે આવિષ્કાર કરતો હતો.

પરમાત્માનું અધિરાન્ય કેવી રીતે વૃદ્ધિ અને ઇદ્રિયોગી અદ્રશ્ય એ અદૃશ્ય જેવું ગભ્ય વૃદ્ધિ પામી કેવી રીતે અનંત અને છે એ એક અત્યંત વિચારણીય પ્રશ્ન છે આત્મામા પરમાત્માનું અધિ-ગભ્ય થયાથી, એ અધિરાન્ય સર્વ જીવેને અત્યંત સુખદાપી કેમ થઈ શકે છે એ અત્યંત વિચારણ્ય વિષય થઈ પડે છે.

પરમાત્માના અધિગભ્ય સંબંધી રચના દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા, પરમાત્માનું અધિગભ્ય એટલે શરીર, રક્તાદિ એવો જ અર્થ નીકળી શકે પણ પરમાત્માનું અધિરાન્ય એટલે શરીર, રક્તાદિ એમ માનવું એ ઉપચક દૃષ્ટિએ પણ વિવેકશૂન્ય જણાય છે સૂક્ષ્મ શુદ્ધિથી વિચારતા, પરમાત્માનું અધિરાન્ય એટલે આત્મર ઇશ્વરનું અધિરાન્ય એવો જ અર્થ નિષ્પન્ન થાય છે

પરમાત્માના અધિરાન્યથી આત્માની દિવ્યતાની ન્યૈત ઝળકણી ઊઠે છે સત્ય અને પવિત્ર પગ-માત્માનો આનંદિકાર થાય છે. આથી પરમાત્માનું અધિરાન્ય એ આત્માને માટે સૌથી વિશેષ આન-શ્યક છે પરમાત્માના અધિરાન્યનો ભોધ સદાકાળ ઉપયુક્ત છે. તેનું મહત્ત્વ સદાકાળ એકસરખું છે. પગ-માત્માના અધિરાન્યનો ઉપદેશ જનતાને પરમ કલ્યાણ-કારી છે.

પરમાત્માના અધિરાન્યનું મહત્ત્વ ઇસુની રજેરગમા વ્યાપી ઘણું હતું આથી તે એનો જ ઉપદેશ નિરતર આપતો. તે આત્માના અધિરાન્યનું મહત્ત્વ સૂચવવા ઉપદેશ દરમિયાન કેટલીક વાર કહેતો કે:-

“ હું જગતના મનુષ્યો ! લોકોને કહે કે, જે પ્રભુની તમે શોધ કરી ન્હા છો તે પ્રભુ વગર તમારી અદર જ છે પ્રભુ સ્વયં જ છે. બીજો શોધ્યાથી પ્રભુની પ્રાપ્તિ નથી થતી-પ્રભુ મનુષ્યના પવિત્ર હૃદયમ દિગ્મ છે. પ્રભુ ન્યા હોય ત્યા જ તેનું અધિગભ્ય હોય.”

પરમાત્માનું અધિરાન્ય આત્મામા જ હોય. તે અંતરાત્માથી બહાર ન હોય તે પરમાત્માનાં અધિ-

ગભ્યની પરિણતિ અતરથી જ થાય છે. પરમાત્માનું અધિગભ્ય એ રંગના અર્ગરૂપ છે, તે પરમ સુખનું નિરૂતિ-સ્થાન છે. આત્મામા જ પરમાત્માનું અધિગભ્ય સ્થાપિત થાય છે આત્મામા જ પરમાત્મા અધિગભ્ય અને છે આત્માનો યથાર્થ આતરવિકાસ થયાથી નિરાગ્રાહ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પર-માત્માનું અધિરાન્ય પ્રવર્તે છે. પરમાત્માનું અધિ-રાન્ય એ સુષ્કદાના એક મહાન પરિણામ રૂપ છે. સુષ્કદા ની યોગ્ય રીતે પરિણતિ થતા આત્માનો યથેચ્છ વિકાસ થાય છે આત્મા પરમાત્માનાં અધિ-રાન્યના સિદ્ધાંતને આરૂઢ થાય છે

પરમાત્માનું અધિરાન્ય એટલે કોઈ ઉચ્ચ મનોભાવ એમ માનસિક દૃષ્ટિએ કહી શકાય. જે માનસિક ભાવ સુખમય હોય તો મનુષ્યને એક પ્રકારનું સુખ થાય છે. સુખ એ આત્માનું સત્ય સ્વરૂપ છે. ઉચ્ચ મનોભાવથી મનોવિકાસ અને પાપયુક્ત ઈચ્છાઓ ઉપશાન્ત થાય છે અને એ રીતે આત્માને સુખ મળી રહે છે મનોવિકાસ અને ઈચ્છાઓથી અશુદ્ધિનું ઉચ્ચ ભાવોથી નિવારણ થતા, મહાશૂન્ય આતરસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે મનોવિકાસ આદિનો ઉચ્છેદ થતા આતર સુખગી મનનો સ્વયંમેવ પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. આંતર સુખ તેજોમય પ્રકાશરૂપે ઝળકવા કરે છે.

આત્માનું વરુણસ્વરૂપ દિવ્ય છે. આત્મામાં પરમાત્માનું અધિગભ્ય રચાઈ શકાય છે એવી શ્રદ્ધાધુન્ન માન્યતાથી, ઉચ્ચનીયનો ભેદ રહેતો જ નથી. નિરુપદ અને અનિરુદ્ધનો કાળો, મનુષ્યને વાસ્તવિક શાન્તિ પ્રાપ્ત થતા ખરા સુખની પવિત્રિ થાય છે.

પરમાત્માના અધિગભ્યની દ્રઢ શ્રદ્ધાથી, યુક્તિની પ્રાપ્તિનું કાર્ય મુગ્ધ અને છે આત્મા પોતે જ પરમાત્મા છે એવી માન્યતાથી જગતના કર્તા કે જીવસ્થાપક રૂપ કોઈ ઈશ્વર હોવાના મતન્યનો ઉચ્છેદ થાય છે. ઈશ્વરને કર્તા આદિ માનવાથી, આત્માની નીચતાનો ભાસ થાય અને એ રીતે આત્માનું અધ પતન સંભવે. આથી આત્માનાં અધ પતનના

કારણરૂપ ધૃત્વરક્તૃત્વવાદના સિદ્ધાન્તને મનુષ્યે તિર્કાબલી આપવી ઘટે છે. સાચો પરમાત્મા અંદર જ હોય; બહાર ન હોય. એ પરમાત્માને અંદરથી શોધી કાઢી, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સ્થાપવું એ દરેક મનુષ્યનું પરમ કર્તવ્ય છે.

ધર્મની માન્યતા અનુસાર, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય આ લોકમાં જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. અનુયાયીઓની એ સંબંધમાં સામાન્ય રીતે એવી માન્યતા છે કે ક્યામતને દિને સર્વેનો પ્રભુ તરફથી ધન્સાક થયા બાદ, પુણ્યવંત મનુષ્યોને હંમેશને માટે જે સ્વર્ગ મળે છે તે જ. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય, ધર્મ અને તેના અનુયાયીઓની માન્યતામાં કેટલો બધો વિચિત્ર મતભેદ ?

સ્વર્ગમાં પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ માની લાંબાંએ તો, સ્વર્ગના વિષય-વિલાસો આદિથી સ્વર્ગ સુખને બદલે દુઃખરૂપ અને એ દેખીતું છે. દરેક પુણ્યશાલી મનુષ્યને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય એટલે કાળાઓના સંસર્ગથી ગોરી આમડીવાળાઓને દુઃખ અને ઘૃણા ઉત્પન્ન થાય. કેટલાકને એથી સ્વર્ગમાં રહેવાનું રહે પણ નહિ.

સ્વર્ગમાં સુખ મળે છે, અને નર્ક દુઃખારૂપ છે એ માન્યતા કંઈ નવી નથી. એ માન્યતા પુરાતન કાળથી જ ચાલી આવે છે, પણ તેથી સ્વર્ગ કે નર્કમાં શાશ્વત નિવાસ એમ કોઈ પણ મનુષ્યને માટે ન સંભવી શકે.

સુખમય અમર જીવન એ જ ખરું જીવન છે. પરમ સુખમય અમૃત એ જ ખરો જીવન-પ્રવેશ છે. દુઃખમય અમરત્વ એ જીવન નથી પણ મૃત્યુની એક પ્રકારની પરંપરા છે. દુઃખમય અમર જીવન એ જીવન નથી પણ અવિરત દુઃખમય છે.

સદાચરણ અને ઉચ્ચ પ્રતિનાં પુણ્ય કાર્યોથી સુખમય અમર જીવનની સંભાવના રહે છે. દુરાચરણ અને ઘોર પાપકાર્યોથી નર્કની પ્રાપ્તિ પ્રાયઃ થાય છે. સ્વર્ગ અને નર્કની શાશ્વત પ્રાપ્તિની માન્યતા વિવેકશૂન્ય હોય છે.

સમિચદાનંદ રૂપ આત્મા એ જ પરમ સુખનાં કેન્દ્રરૂપ છે. સમિચદાનંદ આત્મામાં જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જામી શકે છે. સમિચદાનંદ આત્માની પુણ્યમય જ્યોતિષી સુખનો જ ઉદ્ભવ થાય છે. એ પવિત્ર જ્યોતિનો અભાવ હોય ત્યાં પરમાત્માનું અધિરાજ્ય નથી થતું. દુનિયા દુઃખમય અને દુઃખકારી લાગે છે. દુનીયામાં અજ્ઞાનરૂપ ઘોર તિમિરનો સર્વત્ર ખાસ થાય છે. આને નર્ક કહેવાય તો શું ખોટું ?

સુખ એ આત્માનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ ન હોય તો સુખને માટે મનુષ્યને હરહંમેશ ઝંખના ન થાય. મનુષ્યને શાશ્વત સુખ ન મળે. સુખમાં પરિવર્તનો થયાં કરે. સુખનાં ભાવથી સુખની પ્રાપ્તિની શક્યતા પ્રતીત થાય છે. દરેક મનુષ્ય સુખની ઝંખના અને શોધ કરે છે, એથી સુખ એ કંઈ નવીન વસ્તુ નથી પણ કોઈ ગુપ્ત વસ્તુ છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

મનુષ્ય દુનિયાનાં ક્ષણિક સુખોમાં ગમે તેટલો નિમગ્ન થયો હોય, અસલ મનોભાવોમાં ચક્ર્યૂર રહેતો હોય છતાંયે તેને વિશુદ્ધ સુખની પ્રાપ્તિ માટે સદૈવ ઉત્કટ ધૃષ્ટિ રહે છે. જીવનની કોઈ ધન્ય ક્ષણોમાં, તેને વિશુદ્ધ સુખ પ્રાપ્ત કરવાની મહત્ત્વાકાંક્ષા થાય છે. કાર્ય-વ્યવસાયથી કાંઈક નિવૃત્ત સ્થિતિમાં, સુખનાં સંબંધમાં ગંભીર વિચારણાઓ જાગે છે અને આત્માને વિશુદ્ધ સુખની પરિપ્રાપ્તિ માટે કુદરતી ઝંખના થાય છે. આ પ્રમાણે નિર્મળ સુખની તીવ્ર ઇચ્છા અંતરાત્મામાંથી ઉદ્ભવે છે. અંતરાત્મા એ જ સુખ અને સ્વર્ગનું નિષ્પત્તિ-સ્થાન છે. આત્માનાં પ્રાકૃતિક સુખનો આવિર્ભાવ થતાં, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જામે છે. આત્માનાં સાહજિક સુખનો અનુભવ એ જ સુકિત. અપ્રાકૃતિક આવરણોને કેંકરી દબાવે, પ્રાકૃતિક સુખ પ્રાપ્ત કરવું-આત્મારૂપી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય મેળવવું એ દરેક આત્માનો પરમ ધર્મ છે.

આત્માનાં અધિરાજ્યનો અમૂલ્ય ભાગ સર્વ આત્માઓ માટે સદાકાળ ખુલ્લો છે. દુઃખ અને

મૃત્યુનાં કારણરૂપ અનાત્મીય માર્ગને તિલાંજલી આપી, જેઓ સસ માર્ગે ગ્રહણ કરે છે તેમને પરમાત્માનું અધિરાત્ય અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. સસ માર્ગે ગ્રહણ કરનાર મનુષ્યોને આત્માનું આધિદેવત્વ અને સત્ય અમર જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે એ નિશ્ચય છે.

સમ્યક્દાનદ રૂપ આત્મામા અનેરી શ્રદ્ધાથી જગત્ સ્વર્ગરૂપ બને છે. આત્માને વિશુદ્ધ આનંદની પરિણતિ થાય છે. આત્માનું સુખમય અધિરાત્ય થાય છે. આત્માને ખર્ગે જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જીવનના મત્ત્ય આનંદનો સાક્ષાત્કાર પરિણમે છે આત્માને ખરી શાન્તિનો અનુભવ નિશ્ચય થયા કરે છે જીવનની રસ-હૃદાયમાં દિનપ્રતિદિન આર વધારો થયા કરે છે.

• ઇન્દ્રિય-લાલસાઓમા અનરક્તિ એ આત્માના અધ પતનરૂપ છે, તેથી શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓમાં આત્મભાવ જાગે છે આત્મીય વસ્તુઓમાં મનોભાવો પશ્ચિત નથી થતાં ઇન્દ્રિયલાલસા મનુષ્યનાં મહાનમાં મહાન પાર-તંત્ર્ય છે. ઇન્દ્રિય-લાલસાથી દુઃખ અને મૃત્યુની પગપરા કાષ્ટ રીતે ટળતી નથી આથી ઇન્દ્રિયલાલ-સાનો પરિહાર એ આત્મ સુખનાં વાસ્તુઓ માટે સર્વ રીતે ઇષ્ટ છે. ઇન્દ્રિય-લાલસાના પરિત્યાગથી જ આત્માનું અધિરાત્ય થાય છે

પરમાત્માનું અધિરાત્ય એ જ સત્ય વસ્તુ છે એ અધિરાત્ય જીવનની અનેરી હૃદાય છે એ જીવનની ઇષ્ટ સિદ્ધિ છે પરમાત્માનું અધિરાત્ય એ જીવનનું ખરૂં સુખ છે, એ અધિરાત્ય સદા રિયતિમા પણ સંભવી શકે છે

ક્યામતને દિને મૃત જીવાનું પુનરુત્થાન થશે અને પુણ્યવંત જીવોને એટલે લાખે સમયે શાશ્વત સ્વર્ગ અર્થાત્ પરમાત્માનું અધિરાત્ય મળશે એ માન્યતાનો કંઈ અર્થ જ નથી મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાનની આ માન્યતા વિવેકશૂન્ય છે. એ માન્યતા નરી અધરાદ્ધાના પતિગ્રામરૂપ છે હેકલે આ માન્ય-તાના સંબંધમા સત્ય કહ્યું છે કે:—

“ ક્યામતના દિન બાદ શાશ્વત અમર જીવનને કારણે, પોતાનાં વંદાવાઓ (આત્મજનો વિગેરે) નો સહવાસ મનકાળ મળી શકે છે એવું મંતવ્ય બ્રમણુક્ત લાગે છે જે વંદાવાઓનું મિલન થાય એમ માની લાઈએ તો, શત્રુઓ વિગેરેનું મિલન પણ થાય એમ માનવું જ પડે શત્રુઓ વિગેરેનાં મિલનથી વહાલાઓનું મિલન નિર્ગર્થ જેવું બને એમાં કંઈ શકા નથી. વંદાવાઓનો શાશ્વત સહવાસ પણ અનેક રીતે દુષ્પર થઈ પડે પોતાની પત્ની આદિનાં શાશ્વત સહવાસ સર્વથા ઇષ્ટ જ થઈ પડે એમ આ મંતવ્યમાં સૂક્ષ્મ વિચાર કરતા નથી જણાવતું. સૌ સ્ત્રીઓના પતિ અને ઉપર બાળકોના પિતા પોતેન્કના મહાશક્તિશાલી રાજા યોગગ્રંથસને પણ પત્નીઓ આદિનો શાશ્વત સહવાસ સ્વર્ગમાં સ્થિત થઈ પડે કે નહિ એ એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે ”

મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાનનું મંતવ્ય કાષ્ટ રીતે સત્ય ઠરી શકતું નથી એ મતવ્ય સત્ય માનીએ તો, અનેક આશકાઓ ઉદ્ભવે છે મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાન સંભવનીય હોય તો, સ્વર્ગનું શાશ્વત જીવન એક જ પ્રકારનું હોય કે ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપભુક્ત હોય એ પ્રશ્ન સૌથી પ્રથમ ઉપસ્થિત થાય છે. સર્વ આત્માઓનો વિકાસ સ્વર્ગમાં એક સરળો જ થયા કરે કે કેમ અથવા તો સ્વર્ગમાં કાષ્ટ પણ પ્રકારના વિકાસને સ્થાન જ નથી કે કેમ એ પ્રશ્નો પણ ઉદ્ભવે છે અકાળ મૃત્યુ પામેલાં બાળકની સ્થિતિ સર્વથા વિકાસ રહિત જ રહે કે કેમ, શરીર વિગેરેની શક્તિથી વંચિત બનેલા વૃદ્ધો વિગેરે કષ્ટ સ્થિતિમાં સ્વર્ગમાં શાશ્વત જીવન વ્યતીત કરે એ પ્રશ્નોના સમાધાનકાંક જ નાખે પણ પુનરુત્થાન-મતવાદીઓને આપવાના રહે છે.

અત્યંત સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિએ વિચાર કરતા, શાશ્વત સર્ગ કે નર્મની માન્યતા એક કામગમ્ય લાગે છે જે શાશ્વત સ્વર્ગ અને શાશ્વત નર્મ જેવું હોય તો ઇશ્વરને સર્વ મનુષ્યોના જે વિભાગો કળવા પડે એ વિભાગો કળી વખતે કરોડવધિ મનુષ્યોમાં પ્રબળ

અસંતોષ વ્યાપી રહે. એ અસંતોષનું નિવારણ કરવા માટે ધૈર્ય કોઈ મધ્યમ માર્ગ કાઢવા બંધ તો તે પણ કોઈને પસંદ ન પડે. મધ્યમ માર્ગને બદલે બીજો કોઈ માર્ગ ધૈર્ય અહ્યુ કરે તો તેનું પરિણામ દુઃખ આદિ દૃષ્ટિએ જગતની સદૈવ પ્રવર્તમાન સ્થિતિને અનુરૂપ જ આવે. આ રીતે સ્વર્ગ દુઃખરૂપ જ બને. સ્વર્ગના મનુષ્યો જેમનું સુખદુઃખ ધૈર્યની કૃપા કે અવકૃપાનાં પ્રમાણમાં ઓછુંવડું હોય તેમના વચ્ચે સાહજિક રીતે ધૈર્ય-ભાવ ઉપજાય. પરમાત્માનું સ્વર્ગ અને નર્ક બે આવાં જ હોય તો જગતમાં એવાં સ્વર્ગ અને નર્ક નથી શું ?

મનુષ્યને તેના પાપો અનુસાર જ શિક્ષા થવી બેઠકે એવો કુદરતનો અવિચળ ન્યાય છે. જે અસુક મનુષ્યોને શાશ્વત સ્વર્ગ અને અસુક મનુષ્યોને શાશ્વત નર્ક પ્રાપ્ત થાય તો તેમાં ન્યાયનું હાહાકારું ખૂન થાય છે એ સ્પષ્ટ છે. થોડાં પાપ કરનારને શાશ્વત નર્ક અને ઘણાં પાપો કરનારને પણ શાશ્વત નર્ક મળે એ ક્યાંનો ન્યાય ? એ નથી સમજાતું. ધૈર્યનો આવો ન્યાય હોય તો એ ધૈર્ય અન્યાયની પ્રતિભૂતિરૂપ છે એમ જ કહી શકાય.

કોઈ મનુષ્યને તેનાં પાપ માટે પશ્ચાત્તાપ આદિની તક ન આપવી અને હંમેશને માટે તેને નર્કમાં રચાવ આપવું એ પાપનાં સ્વરૂપ અને પરિણામની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં, ધૈર્યમાં ધૈર્ય અન્યાય રૂપ લાગે છે. પરમાત્મા ખરો ન્યાયી અને દયાળુ હોય તો તે આવી શિક્ષા ન જ કરે. કહેવાતા પરમાત્માનું ગૌરવ પણ તેથી નિઃશંક થાય છે.

એક સ્ત્રી જેણે એક પછી એક કેટલાંક બાઇઓ સાથે લગ્ન કર્યા હતાં તેના સંબંધી નિર્દેશ કરતાં ઇસુએ જે ઉદ્દાગારો કાઢ્યા હતા તે ઉપરથી ખુદ ઇસુને બહાલાઓના મિલનની શક્યતાની દૃષ્ટિએ, પુનરુદ્ધાપનના મતમાં જરાયે શંકા ન હતી એમ સમજી શકાય છે. ઇસુએ તે પ્રસંગે કહ્યું હતું કે-

“ આ દુનિયામાં મનુષ્યો અર્થાત સ્ત્રી-પુરુષોનાં લગ્ન થાય છે. સ્વર્ગની દુનિયામાં કોઈનાં લગ્ન નથી

થતાં. પુનરુદ્ધાપન બાદ તે દુનિયામાં નિવાસ કરવા યોગ્ય સ્ત્રી-પુરુષોનાં લગ્ન સંભવતાં નથી.”

મૃત્યુ બાદ પુનરુદ્ધાપનનો મત ચાહુદીઓ, ઇશુ ખ્રીસ્તો, પારસીઓ અને ઇસ્લામીઓને માન્ય છે. એ સતતનું મૂળ હિન્દુઓના યમદેવ ઉપરથી નીકળી શકે છે. યમરાજા પાપ પ્રુણ અનુસાર મનુષ્યો નિર્ગરને શિક્ષા કરે છે. જે તે મનુષ્યને તેનાં પાપ કે પ્રુણ અનુસાર સ્વર્ગ કે નર્ક મળે છે એવું હિન્દુઓનું મતન્ય છે. યમરાજા ન્યાયનો અવતાર ગણાય છે. તે સર્વ જીવોનાં ઇષ્ટ અનિષ્ટ કર્મોનો ન્યાય કરીને દરેક જીવને યોગ્ય શિક્ષા કરે છે એમ હિન્દુઓ શ્રદ્ધાપૂર્વક માને છે. *

મૃત્યુ બાદ પુનરુદ્ધાપનમાં માનનારા બધા મનુષ્યો, મૃત્યુ બાદ પુનરુદ્ધાપન એટલે શાશ્વત સ્વર્ગ કે નર્કની પ્રાપ્તિ એમ ન માનતા. હાલ પણ ઘણા મનુષ્યોની એવી માન્યતા નથી. દરેક મનુષ્યને તેનાં મૃત્યુબાદ કર્મોને અનુસાર સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે એવી પુનરુદ્ધાપનના સંબંધમાં સામાન્ય માન્યતા પ્રવર્તતી હતી. હાલ પણ એવી જ માન્યતા સામાન્ય રીતે પ્રવર્તે છે. કર્મરૂપ સૂક્ષ્મ બળોને કારણે, આત્માને જુદી જુદી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. એક પછી એક શરીરો, નિવાસસ્થાનો અને પરિસ્થિતિ બદલાય છે એ મૃત્યુબાદ પુનરુદ્ધાપનનો રહસ્યાર્થ છે.

મૃત્યુ બાદ શાશ્વત સ્વર્ગ (પરમ વિશુદ્ધ સુખ-મય સ્થિતિના અર્થમાં) નિર્વાણથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે. નિર્વાણની પ્રાપ્તિથી, આત્મા પરમ સુખમાં

* યમની બહેનનું નામ યમી. તેનો જન્મ યમ સાથે જ થયો હતો. પોતાની સાથે લગ્ન કરવા માટે, યમીએ યમને ઘણીયે વાર ચામના કરી હતી પણ એ ચામનાનો યમ અસ્વીકાર જ કર્યો હતો. યમી એટલે મૂર્તિમાન કર્મ-ફલ. કર્મફલ એટલે આત્માની પરિસ્થિતિમાં પરિવર્તનબળકર્મસંયુક્ત એવો અર્થ નીકળી શકે છે. કર્મ-ફલનું અસ્તિત્વ આત્માથી પર ન હોઈ શકે. કર્મ અને કર્મ-ફલનો ઉદ્ભવ સાથે જ થાય છે. યમ એ યમનો ભ્રેક્ષી બાઈ છે, (નહિ કે પતિ) એમ આ ઉપરથી પ્રતીત થઈ શકે છે. આત્માની અશુદ્ધ સ્થિતિમાં જ કર્મ અને કર્મ-ફલની પરિણતિ થાય છે.

વિલીન થાય છે. આત્મા સદુ જ સુખમાં શાશ્વત અનેરો આનંદ અનુભવે છે. શાશ્વત સ્વર્ગ આ પ્રમાણે નિર્વાણથી જ સંભવી શકે છે. નિર્વાણ વિના શાશ્વત સ્વર્ગ કોઈ બીજી રીતે સંભાવ્ય નથી જ

સર્વ મનુષ્યોનું પુનરત્યાન થશે એમ ખુદ ઇસુએ પણ કહ્યું નથી. ઇશ્વરના ખરા પુનરૂપ જેઓ નહાન પુણ્યશાલીઓ છે અને જેઓ દેવ આદિ સ્વરૂપમાં સ્વર્ગમાં રહેવા માટે સર્વથી પાત્ર હોય તેમનું જ પુનરત્યાન થશે એમ ઇસુએ કહ્યું છે. સ્વર્ગમાં સ્ત્રી-પુરુષ જેવું કાંઈ નથી અર્થાત્ સસાર-વાસનાના મૂર્ત અનુભવને માટે સ્વર્ગમાં રથાન જ નથી એમ પણ ઇસુએ સાદ્ / સાદ્ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે

સર્વ જીવોનું સમકાલીન પુનરત્યાન અશક્ય જ હોય આ હકીકત બાબુએ મૂકતા, ઇસુના ઉપદેશક

કથનો અત્યંત રહસ્યપૂર્ણ છે એ કથનોનું ગદસ્ય એ જ હાઇ શકે કે -આત્મા કુદરતી રીતે નતિથી પર છે. તેમાં નતિ જેવું કશુંયે નથી. આત્માને તેના કર્મો પ્રમાણે સ્ત્રી કે પુરુષનું શરીર પ્રાપ્ત થાય છે. એક જ આત્મા સ્ત્રી કે પુરુષરૂપે અનેક આવૃત્તારો લે છે કોઈ વાગ નપુમકત્વ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓ ખરેખરા પુણ્યશાલી હોય તેઓ જન્મ અને મૃત્યુથી મુક્ત થાય છે આત્માની અસિંગતાને કારણે તેઓ પણ નિગરહિત બને છે.

પુનરત્યાનનું આ રહસ્ય સૌ કોઈએ સમજવાનું છે, પુનરત્યાપનમાં ખરી રીતે મૃત્યુનો જય અને અમર જીવનની પ્રાપ્તિ રહેલ છે.

પુનરત્યાનના સિદ્ધાન્તનું ખરું રહસ્ય સમજનારે પુનર્જન્મના સિદ્ધાન્તની પ્રતીતિ જરૂર થઈ શકે છે.

જવાત્માને ઉપદેશ

સમ્રાટકઃ—મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

જીયા લોજે ! હો મત કરો ઇતના શુભાન.
મેરા મેરા કરતા કોઈ નહીં તેરા,
એસા સમજે કે ભજે ભગવાન
માત પિતા હો તેરે કોઈ ન સાથી,
નિકલ ચલેગી એકલી તેરી જાન.
ઘડી ઘડી કરત ઘટત જાય ધીંત ધીંત,
આયુ ચલે જાય જેસે પીપલ કે પાન,
આયુ ચલે જાય જેસે ફુજર કે કાન,
આયુ ચલે જાય જેસે સન્ધ્યા કે વાન.
સદગુરુ કહે તે સુણો હો ભવિકંજન,
મોહ મદ છોડો જળ મિલે નિર્વાણ
અજિત કહત કર જોડી વિનયમે,
ગઈ સો મઈ હો અખ સાવધાન.

જીયા ૧

જીયા ૨

જીયા ૩

જીયા ૪

જીયા ૫

એક વિદ્યાવ્યાસંગી ત્યાગી જીવનની સુવાસ સ્વ૦ મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજીની ઉજ્જવળ સાહિત્યસેવા [:લેખક—શ્રી ભોળીલાલ સાંડેસરા]

કેટલાંક જીવન પ્રવૃત્તિપ્રધાન હોય છે, કેટલાંક નિવૃત્તિપ્રધાન જીવનને ઘણી વાર અણુવટી પ્રસિદ્ધિ મળે છે, બ્યારે નિવૃત્તિ-પ્રધાન જીવન પોતાની એક રિથર જીવનદૃષ્ટિને નગર સમીપ રાખીને આત્મકથાધાર્થે વા, શોકસંપ્રદાયાર્થે અનાસક્તપણે કાર્ય કરે જાય છે—પછી તેને પ્રસિદ્ધિ મળેા કે ન મળેા, પહેલા પ્રકારનું જીવન ભલે શોક-ખત્રીસીએ ચડવું, પણ યૌદ્ધિક અને આધ્યાત્મિક સંસ્કારિતાનું ધરાતલ તૈયાર કરનાર જીવન તો આ ખીજા પ્રકારનું જ. પ્રત્યેક જીવનલક્ષી માણસને મન સાત્રાનયસંસ્થાપક સમુદ્વ્યુત કરતાં અષ્ટાધ્યાયીકાર પાણ્ડીનું રથાન અનેકગણું ઊંચું જ રહેવાનું.

આવી એક નિવૃત્તિપ્રધાન જીવનકલાએ થોડા દિવસ પૂર્વે આ નગતમાંથી વિદાય લીધી છે.

એ જીવનકલા ધારણ કરનારનું નામ મુનિ ચતુર-વિજયજી. જૈન સાહિત્યના ભારતપ્રસિદ્ધ સંપ્રદાયક અને સંસ્કૃત પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજીના એ શિષ્ય તથા પ્રખર વિદ્વાન અને વિખ્યાત ગ્રંથસંપાદક મુનિશ્રી

પુણ્યવિજયજીના એ ગુરુ. એ વિદ્વાન ગુરુ-શિષ્ય-પ્રશિષ્યની ત્રિપુટી આજેપૂરી ગઈ છે અને માત્ર જૈન સમાજને જ નહિ પણ હિન્દુભરતી પંડિતામને તેનો અશ્વસોસ છે.

અંતરંગીકરણો સમુદાર—

આજથી ત્રીસે વર્ષ પૂર્વે જન્મેલા અને પચાસ વર્ષ પૂર્વે દીક્ષિત થયેલા મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ ક્ષત્રિ પ્રાચીન ભાષાઓ અને કાવ્ય, કોશ, અલંકાર, નૈનાગમે પ્રસાદિ માહિત્યનો અભ્યાસ કર્યો બાદ પ્રાચીન સાહિત્યના મહાકાવ્યોના કાર્ય હાથમાં લીધું. તે કાળે પ્રાચીન જૈન ભંડારોની ફાળ ખૂબ અસ્તવ્યસ્ત અને અવ્યવસ્થિત હતી મંજીપાનનું ને કંઈ કાર્ય પોતાનાં પત્ની કે ગૃહેશના મંથો તરફથી થતું તે કલિયુગ અને બુદ્ધિરહિત હતું પાટણ જેવું શહેર કે જ્યાંના ભંડારોમાંના હસ્તલિખિત ગ્રંથોની સખ્યા આશરે ૧૫૦૦૦ જેટલી થતા જાય છે, સાંપણ એ જ ગ્રંથિતિ હતી પ્રવર્તકે શ્રી. કાન્તિવિજયજી અને મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ ભંડારોના સમુદારનું કામ હાથ ધર્યું. દરેક ભંડારના ગ્રંથોના સર્વિસ્તર, વિગતવાર લીસટ તૈયાર કરાવ્યા અને પ્રત્યેક ગ્રંથ ઉપર ટકાઉ ફાગળનું કવર ચડાવી તેના ઉપર પ્રતનો નંબર લખાવવાની વ્યવસ્થા શરૂ કરી, જેથી અભ્યાસીઓનું કાર્ય ખૂબ જ સરળ બની ગયું. વળી ભંડારના ઉદ્ધાર માટે નાણા એકત્ર કરવામાં પણ મુખ્યત્વે ચતુરવિજયજીનો જ ફિરસો હતો. ગયા એપ્રિલ માસના પાટણમાં હૈમ સારસ્વત મંત્ર ઉજવાયો અને ભંડારો રાખવા માટેનું સુંદર મકાન ખુલ્લું મૂકાયું તે પ્રમગે ગૃજસ્તના ને સાહિત્ય-મિકા હાજર હતા તેમનાથી ગૂંજાતની મંરકારિતાના ઇતિહાસના એક મીમાંસિન્દ તરીકેની એ કાર્યની સચક્તા અજાણી નહી જ રહી હોય આ ગંધા કર્યોને અગે સ્વયં સતત પ્રયત્ન કરતા છતાં પોતે ગુપ્ત રહી આ કાર્યનો યથા ચતુરવિજયજીએ ગુરુચરણે જ ધર્યો છે અને ગુરુદેવના ગૌરવમાં ઉમેરો કર્યો છે ઉપરાંત, લીંબડીના જ્ઞાનભંડારોને વ્યવસ્થિત કરી તેની વિગતવાર સુચિ પ્રસિદ્ધ કરવાનો યત્ન પણ તેમને જ થયે છે. તેમણે સંખ્યાગ્રંથ પ્રત્યક્ષ એકત્ર કરીને સેકેડો હસ્તલિખિત ગ્રંથો સુધાધી હતા, અને

એવી રીતે શુદ્ધ કરેલા ગ્રંથો તેમણે પ્રવર્તકે શ્રી કાન્તિવિજયજીના વડાદરા તથા હાણી ખાતેના જ્ઞાનભંડારોમાં મૂકેલા છે. આ ઉપરાંત ઉદ્ધાર કે ઉદ્ધરના મોખા જતાં ગયાવેલા કે જળમમાધિ સેતાં અટકાવેલા એવા મેકેડો હસ્તલિખિત ગ્રંથો પણ તેમણે એ ગ્રંથભંડારોમાં સુરક્ષિત રાખેલા છે.

સદ્ગતના જૈન દેવાનાગરી અક્ષરો દિવ્ય હતા. હું સમજુ છું કે જેમણે પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતો જોઈ નથી તેમને આ 'દિવ્ય' વિશેષણ વધારે પડતું લાગશે, કેમકે એ કલા હવે લુપ્તપ્રાય, બની છે પરંતુ તેમની લિપિ જોઈને મોટા લઘિયાઓ પણ અજાણ જતા તેમણે અતેકાને લેખન-કલામાં પ્રવીણ કર્યો હતા, જેના પ્રતીકરૂપે પ્રાચીનમાં પ્રાચીન તાડપતના ગ્રંથોની સર્વોચ્ચ અને કલાગચ નકલો કરનાર પાટણવાળા શ્રી. ગોરધનદાસ લક્ષ્મીકર ત્રિવેદી આને વિશ્વાસ છે સતત છ વર્ષ પર્્યંત મખ્યાગ્રંથ લઘિયાઓએ મુનિજીની દેખરેખ નીચે હમણે ગ્રંથ લખ્યા છે બે મહાન દાર્પો—

આમ છતાં, મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીના જીવનમાં સૌથી મહાન કાર્યો હું બે સમજુ છું. એક, આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાલાનું પ્રકાશન અને બીજું મુનિશ્રી પુણવિજયજી જેવા, શિષ્યાચિદ્ધેત્વ પરાચર્યમૂની લાગણી અનુભવવાનું મન જેમને જોઈને થાય એવા, આદર્શ સિષ્યનું ધડતર. આત્માનંદ ગ્રંથમાળા તરફથી જૈન ધાર્મિક, ઐતિહાસિક અને સામૃતિક ઉપયોગિતાવાળા ૮૭ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો બાબનગર શ્રી જૈન આત્માનંદ મના મારફત આજ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે અને નખું રાથે હાલના છપાય છે એ ગ્રંથમાલાના ઉત્પાદક, સંચાલક અને મપાદક ચતુરવિજયજી હતા ગ્રંથમાળાના સંવર્ધન માટે જીવનના અત સુધી તેમણે કોઈ ખ્યેલશી સુવાનને છાને એવા ઉત્પાદક અને આનંદથી જલ્દેમત હાણી છે તેમની એકતાનતા જોઈને અજાણ્યા માણુએને તો ખૂબ જ આશ્ચર્ય થતું. હું પાટણ હાઇસ્કૂલમાં અભ્યાસ કરતો ત્યારે ત્યાંના હેડમાસ્ટર શ્રી કલ્યાણરાય જોષી મને વારવાર કહેતા

કે, “ પુણ્યવિન્યયજી ખૂબ કામ કરે છે, તે માટે મને માન થાય છે પણ આશ્ચર્ય નથી થતું. ” આશ્ચર્ય તો સાડી વટાવી ગયેલા ચતુરવિન્યયજીને જોઈને થાય છે. ”

સદ્ગતની સમગ્ર વિદ્વત્તાને વારસો તેમના શિષ્ય સુનિશ્ચી પુણ્યવિન્યયજીને મળ્યો છે. પુણ્યવિન્યયજીને કેળવીને જૈન સમાજ અને ગુજરાત ઉપર તેમણે મહાન ઉપકાર કર્યો છે. સર્વ વિષયોને આવરી લેતી પુણ્યવિન્યયજીની વિદ્વત્તા જોટલી અદ્ભુત છે તેટલું જ ગુરુના જીવનકાર્યમાં તેમનું તાદાત્મ્ય પણ અદ્ભુત હતું. ધણુંખરાં ગ્રંથ સંપાદનો એ ગુરુ-શિષ્યે સાથે મળીને જ કરેલાં છે. ‘ ભારતીય જૈન શ્રમણ સંસ્કૃતિ અને શેખનકલા ’ એ વિષય પરનો પુણ્યવિન્યયજીનો નિબંધ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિષ્ઠાને વરેલો છે. એ ગુરુશિષ્યને ચરણે બેસીને મેં અપભ્રંશ અને જૂની ગુજરાતીના ઘાડા જગલમાં યથાશક્તિભરતિ ફેરીઓ પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ઉમળકાભર્યા એકવચનથી બોલાવતા ચતુરવિન્યયજીના સાદનો બહુકાર હજીયે વાગે છે અને વિદ્વાનું ઋણુ તો કેમ કરીને ફેડાશે ?

વિદ્વાનોનું તીર્થસ્થાન : પાટણ-

અવસ્થાને કારણે પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિન્યયજી શિષ્યપરિવાર સહ દરેક વર્ષે થયાં પાટણમાં રિયર થઈને રહેલા છે ત્યારથી તો પાટણ ખરા અર્થમાં વિદ્વાનોનું તીર્થસ્થાન બની રહેલું છે. ભંડારનો ઉપયોગ કરવા કે જોવા માગનાર પ્રત્યેક સભ્યજનને પ્રવર્તકજીના પદ્મશિષ્યે ગંધી જ સગવડો આપાવેલી છે. સૌજન્ય અને નમ્રતા જોટલી ગંધી કે કદી પણ કોઈની આગળ ઉપકારનો ભાવ પ્રકટ થવા દીધો નથી.

સદ્ગતનો જીવનવ્યવસાય હતો વિદ્યાવ્યાસંગ એટલે જીવનભર પ્રત્યેકને જોઈએ તેટલી મદદ તેમણે કર્તવ્યભુદ્ધિથી કરેલી છે. સદ્ગત ચીમનલાલ દલાલ પાટણના ભંડારોનું સાંગોપાંગ અવલોકન કરી શકેલા તે શ્રી ચતુરવિન્યયજીની સહાયને પરિણામે જ. જો તેમ ન થયું હોત તો રવ. દલાલની તપાસનું પરિ-

ણામ પણ ભંડારકર, પિટસન કે જુરહનની તપાસના જેવું અર્ધદંબ જ રહ્યું હોત. આ કાણુનો માનસ ઉદ્દેશ્ય રવ. દલાલે ગાયકવાડઝ ઓરિએન્ટલ મિસ્ટ્રીઝમાં પોતાના કમલમ પ્રત્યેક સંપાદનની પ્રસ્તાવનામાં કરેલો છે. ‘ સંગતિતર્ક ’ ના દુઃસ્વ સંપાદનકાર્યમાં પં. સુખલાલજી અને પં. બેચરદાસજીને તેઓ તરફથી કેટલી કિંમતી સહાય મળી હતી તેનો સ્વીકાર એ સંપાદક જ કરશે. શ્રી. રસિકલાલ પરિણને ‘ કાન્તા-નુશાસન ’ ના સંપાદનમાં પણ એ સહાય ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડી હતી. પડિત-પ્રવર થી. જિનવિન્યયજી તો ચતુરવિન્યયજીના જ એક વારના અંતેવાસી છે; અને ‘ પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિન્યય જૈન ઇતિહાસમાળા ’ માં જિનવિન્યયજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલા ‘ વિરુદ્ધિ વિવેચ્છી ’ ‘ પ્રાચીન જૈન શેખ સંમહ, ’ ‘ કૃપારસ કાપ, ’ ‘ રાત્રીન્યતીથીદાર, ’ ‘ ઐતિહાસિક ગૂર્જર શાસનચક્ર ’ ઇત્યાદિ ગ્રંથો તેઓશ્રીના સહકારને જોણા આભારી નથી. આ ઉપરાંત, પં. લાલચંદ્ર ગાંધી, શ્રી. ત્રીગ. નલાલ જયચંદ શાહ, પં. ભગવાનદાસ હરખચંદ, શ્રી. મોતીચંદ કાપડિયા, શ્રી. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ, શ્રી. સારાભાઈ નવાજ, પ્રો. હીરાલાલ કાપડિયા, ડો. ત્રિભુવનદાસ શાહ, શ્રી. નાથલાલ છ. શાહ ઇત્યાદિ વિદ્વાનોને પણ તેઓશ્રી તરફથી વખતો-વખત વિવિધ સહાય મળેલી છે.

સદ્ગતનું માનસ જરાય સાંપ્રદાગિક નહોતું. અનેક જૈનેતર વિદ્વાનો પણ તેમની સહાય અને સહકારના જોટલા જ અગાણુમાં અધિકારી ગયાં છે. ડો. હીરાનન્દ શાસ્ત્રી કે ડો. ભટ્ટાચાર્ય, ડો. પી. એન. વૈલ કે પ્રો. ગણવંતરાય દાકર, રવિશંકર સવળ કે મંજુલાલ મનુસુદાર, રવ. કેશવલાલ દુપ કે રવ. તનુખરામ ત્રિપાડી, રાગલાલ ગોહી કે કનૈયાલાલ દવે, કંધુલાલજી બેપી કે ચતુરભાઈ પુરપોત્તમદાસ પટેલ, મધુસૂદન ગોહી કે કેશવરામ શાસ્ત્રી, મહિલાલ મિસ્ત્રી કે અમૃતલાલ વસન્તલાલ, નાનાલાલ મહેતા કે ધર્માનંદ દાસ’બી સૌને જોઈતી તમામ સહાય તેમણે ઉદારભાવે આપેલી છે. મારા જેવા જૈનેતર ઉપર પણ તેઓશ્રીની અસીમ કૃપા હતી.

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પૈકી જર્મનીના ડો. વાકોચી અને શુર્મીંગ, ઇટલીના ડો. ટેમીટરી, એકાદમોવેકિયાના ડો. વીન્ટરનિત્સ, ફ્રાન્સના ડો. મીચે લેરી, અમેરિકાના ડો. નોર્મન બ્રાઉન વગેરેને પણ તેમના સગોળ કાર્યમાં છૂટે હાથે મહાય કરીને પગદેશોમાં આપણા જ્ઞાન સરજારના પ્રચારને તેઓથીએ વેગ આપ્યો હતો. કોઈ અધિકારી મનુષ્યને જોઈતી હાથપ્રતો ભંડારમાંથી પોતાના નામે-તોધાવીને કઢાવી આપનાર ગુરુ-શિષ્યના નામ ઉપર આને પણ સોએક પ્રતો પાટણ ભંડારના ચોપડે ઉધરેલી હશે એમ મારુ માનવું છે એ બધી પ્રતો તેમણે યોગ્ય માણસોને ઉપયોગ માટે આપી છે. પ્રાચીન હાથપ્રતોની કિંમત જોઈ સમજે છે તેઓ જાણે છે કે આ ઉદ્ધારતા સામાન્ય નથી લેખાતી

પદવીધરેથી થે મહાન

સદ્ગત ચતુરવિજયથ વદ્દ હાવા છતાં નવા અને જૂના વિચારોની સમન્વય મૂર્તિરૂપ હતા. જૂના જમાનાના હોવા છતાં પ્રવતમાન યુગને જરાજર સમજનારા હતા તેઓથી પદવીધર નહોતા, પદવીનો તેમને મોહ પણ નહોતો, છતાં પદવીધર પ્રસિદ્ધિના ખુશ્ખલ પુકારે ને કંઈ કરે છે તેના કરતાં અનેક-ગણ કાર્ય એકલે હાથે તેઓ કરી બચેલ છે. શ્રી પુણ્યવિજયથના સહકારવી તેમણે સપાદિત કરેલ પ્રાકૃત 'વસુદેવ હિંદિ' બી એ તથા એમ એ ના અર્ધભાગથીના અભ્યાસક્રમમાં નિષ્પત્ત થયેલ છે. સદ્ગતે સપાદિત કરેલા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથોની નામાં વલી નીચે મુજબ છે—

સમવસરણુસ્તવ, કુલ્લક ભવાવલિ પ્રકરણ, લોક નાલિદાન શિક્ષા, યોનિસ્તવ, કાવસમ્પત્તિકાપ્રકરણ, દેહરિયતિસ્તવ, સિદ્ધહિંદિકા, કાવરિયતિસ્તવ, ભાવ પ્રકરણ, નવતરવ પ્રકરણ, વિચારપચાગિકા, બંધપદ્ધતિ શિક્ષા, દેવવન્દનાદિ ભાષ્યત્રય, મિદ્ધપચાગિકા, અભ્યાસઉત્કલક, વિચારસમ્પત્તિકા, પચમસ્ય, જન્મ-સ્વામી ચરિત્ર, રત્નપાલનુપકથાનક, સૂક્ત રત્નાવલી,

મેનદ્વતમમસ્યાલેખ, મેનોદ્વન, ચપકમાવા કથા, મમ્મ-શ્વ કૌમુદી, આદિ ગુણુવિવરણ, ધર્મગ્ન પ્રકરણ, ઉપદેનમમ્પત્તિકા, કુમારપાળ પ્રબંધ, ગુરુગુણુપદ્ધતિ-પદ્ધતિગતિકા, સમયમાગ પ્રકરણ, સૂક્તસાગર, સૂક્ત-સંકીર્તન, પ્રાચીન ધર્મગ્રંથો, મંથોધમ્પત્તિકા, કુવલપમાવા કથા, સામાચારી પ્રકરણ, વસ્તુ વજ્રાધુપ-નાટક, કુમારપાલ મહાકાવ્ય, મહાવીરચરિત્ર, રમણ-સેદરી વહા, સિદ્ધપ્રાભુત, દાનપ્રદીપ, ધર્મપરીક્ષા, સર્માનદાનપ્રધાન પ્રકરણ, પ્રથપદ્ધતિ, કલ્પસ્ય (કિર-ણાવલિ ટીકાસહિત) યોગદર્શન-યોગવિશિકા, મંડલ-પ્રકરણ, જેન મેપદ્ધત, મોહકાવ્યપરાવ્ય નાટક, વસુદેવ હિંદિ, બૃહત્કલ્પ, પચમપદ્ધતિ ગ્રંથ, ધર્માબુદ્ધ્ય કાવ્ય (છપાય છે) છપાદિ

વિદ્વાને સમર્પણેલા જીવનનો માર જોમા નીચે-વાચેતો છે એવા એ જીન દાર્શનિક ગ્રંથો, નાટકો, કાવ્યો, કથાગ્રંથો, પ્રયથો છપાદિના જમસાધ્ય મ પા-દો છે 'વસુદેવ-હિંદી' કે 'બૃહત્કલ્પ' એકાદ વોલ્યુમ ઉચલાની જતા તેની પ્રતીતિ થયા વિના રહેતી નથી.

શી શી સમારુ, ને પૂછ
શી શી પુણ્ય વિશ્રુતિઓ ?
પુણ્યભાગના ઊડાણો તો
આભ જોવા અગાધ છે.

x x x

૨૫. ચતુરવિજયથ મહારાજ:—

મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયથના દેહાવમાન સાથે, સાચે જ પ્રાચીન શ્રમણ-સંસ્કૃતિના એક અન્તરોપ સંગ્રો રક્ષિત અદૃશ્ય થાય છે મુનિ એટલે જ મોન સાધના અને આરાધનાનો એક મુસાફર એને સંસારની નાની મોટી અટપટોમાં ઝપલાવાપણુ ન હોય, ધર્મ સાચે જોને સીધો મબધ નથી તેની નાતો કે વિકલાઓમાં પણ એને કંઈ રસ ન હોય એ સમજે છે કે પ્રવાસ લાભો અને વિકટ છે, બની શકે એટલા સ્વ-પદ્ધતિમાંથી એક પળનો પણ અષળ્યપ ન થવો જોઈએ. ૧૧ વર્ષના તીક્ષ્ણપર્માયમાં

શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજને જે જ્ઞાનની સેવા કરી છે તે એમની સતત ઉદ્યોગપરાયણતા અને શાસન-પ્રભાવના માટેની ધગશ ખતાવી આપે છે. સચ્ચી અને વિવાદોના જ્ઞેન સમાજમાં વખતોવખત ઊભા થતા વંદોળીયામાં પણ આપણે એમનું નામ નથી સાંભળ્યું, પદવીઓ કે વાજગાજવાળી મોટી ધમાલોમાં પણ એમને સામેલ થતા આપણે ભાગ્યે જ જોયા છે. એમને સાચો શોખ જ્ઞાનભક્તિનો હતો એ શોખના પરિણામે એમણે જ્ઞેન સંધ કે શાસનની કેટલી સેવા કરી છે તેનો અક્ષરોમાં ઉતારી શકાય એવો તોલ થઈ શકે નહિ. ૮૦ જેટલા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથનું સંપાદન એમણે કર્યાનું કહેવાય છે. સામાન્ય માણસને સંપાદન એટલે શું એનો પૂરો ખ્યાલ નહિ આવે, તેમ જોક પ્રાચીન ગ્રંથભંડારનું સચીપત તૈયાર કરવામાં કેટકેટલી મુશ્કેલો નડે છે-કેટલી મગજમારી કરવાની હોય છે તેની કલ્પના પણ માત્ર અતુલવી જ કરી શકે; શ્રી ચતુરવિજયજી

મહારાજ અને એમની આસપાસ વસતો સમુદાય, શાસ્ત્રોદ્ધારનાં અહોનિશ સ્વપ્ના સેવતો અને એની સરખામણીમાં ખીજ નાની વસ્તુઓને અતિ ગૌણ માનતો, તેથી જ તેઓ જીવનમાં આટલી મૌન અને નિરાકર સેવા કરી પોતાનું નામ અમર કરી ગયા છે.

કાષ્ટએ કહ્યું છે કે કાષ્ટ વિષયની પૂરેપૂરી તક-સ્પર્શી સાધના કરવી હોય તો તે વિષયની પાછળ “ પાગલ ” બની જવું જોઈએ. આ ઘેલછા પણ પોતાને અને જન સમુદાયને માટે દેવતાઓના આશીર્વાદરૂપ બની ગય છે. શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજમાં એવા જ પ્રકારની તત્ત્વીનતા હતી. વર્તમાનપત્રો કે વ્યાખ્યાનપીઠોની કાર્તિથી તેઓ આધિ ને આધિ જ રહ્યા છે. એમના સ્વર્ગવાસથી એમના સમુદાયમાં તો એક મોટી ખોટ પડી છે જ-પણ જ્ઞેન સમાજને માટે પણ એ ખોટ પૂરાય એવી નથી. શાસનદેવ એ પવિત્ર આત્માને પરમ શાંતિ અર્પે ! (એક નોંધ)

વર્તમાન સમાચાર

આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂર્યશ્ચરજી

મહારાજનો વિહાર

આચાર્યશ્રી રાયકોટ(પંજાબ)થી વિહાર ફરતાં ને રથજે રથજે ઉપદેશ આપી અંદગ અંદરના શ્રાવકોના ક્લેશો દૂર કરાવી, સતેત ગામમાં પધારતાં પાટણથી પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસનો તાર મળતાં તે શોક-જનક સમાચારથી આચાર્યશ્રી તેમજ તેમના આખા સમુદાયે ખૂબ દિલગીરી વ્યક્ત કરી દેવવંદન કર્યું હતું અને પ્રવર્તકજી મહારાજને તેનું વર્ષની વૃદ્ધ ઉમ્મરે આવા સુશિષ્યની પડેલી ખોટથી પાટણ

આશ્વાસન આપતો દિલગીરીનો તાર કયો હતો.

કારતક વહિ પ ના રોજ લુધીયાના- (પંજાબ)માં શ્રી સંઘના પૂર્ણ ઉત્સાદ સાથે પ્રવેશ કર્યો હતો આ પ્રસંગે લુધીયાના શ્રી સંઘે આખા શહેરને ધ્વજ-પતાકાથી શણગારી આત્મગેટ, લક્ષ્મીગેટ, હર્ષગેટ, વલ્લભગેટ, સોહનગેટ, સમુદ્રગેટ, વગેરે ગેટો બનાવી બાજરને શણગારી હતી. વરધોડો પણ તેટલા જ ઉત્સાદ સાથે કાદવામાં આવ્યો હતો, જેને શહેરમાં ફરતાં ત્રણ કલાક પતાર થયા હતા. આ પ્રસંગે સનાતનધર્મ મહાવીરરૂપ, શ્રી આત્માનંદ જ્ઞેન રક્ષક ને લુધીયાના નગરપાલીઓ તરફથી જુદા જુદા ત્રણ અભિનંદન પત્રો આચાર્યશ્રીને અર્પણ થયા હતા.

શુરુણીજી લાલજીજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

કારતક વદિ ૮ સોમવારના રોજ તેઓશ્રી આ શહેરમા કાળધર્મ પામ્યા છે. ધણુ વખતથી સામાન્ય ખીમારી તેઓ ભોગવતા હતા

તેઓશ્રી પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી વૃદ્ધિવદ્રજ મહારાજના શિષ્ય હતા ને ધણુ વર્ષોના દીક્ષિત હતા વિદ્યાર કરવાને અચકત થયા ત્યારથી ભાવનગર-મા રિયરવાસ કર્યો હતો અને ત્યારથી આવિકાઓને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય હાથમાં લીધું ને તેઓશ્રીના ઉપદેશથી તેઓશ્રીના નામની આવિકાશાળાની સ્થાપના અને દસ વર્ષથી થયેલ જેમા તેઓની ખાસ દેખરેખ નીચે અવિકા સમુદાય ધાર્મિક શિક્ષણ લઇ રહેલ છે. અમુક આગમો અને પ્રકરણોના યુગ્મગતી ભાષાતર કરાવી તેઓએ ઉપદેશદાગ પ્રકાશિત કરાવ્યા હતા તેઓશ્રીએ લાગા વર્ષો સંધી યોગ્ય રીતે ચારિત્રનું પાલન કર્યું હતું. આપણા સાધ્વી સમુદાયમા તેવા શુણીયલ સાધ્વીજીની ખોટ પડી છે આ સમા તે માટે દિલ્હીગીરી જાહેર કરે છે

શ્રી ગિરધરભાઈ આણુદજીનો સ્વર્ગવાસ
અત્રેના શ્રી સધના પ્રમુખ શ્રી ગિરધરભાઈ આણુદજીનો માગશર શુક્ર ૭ ને સોમવારના રોજ સ્વર્ગવાસ થયાના ખમગ નોધતા ખેદ થાય છે તેઓશ્રીના અત્રેની પાજરાપોળ, આયળીલ ખાતુ, ભોજનશાળા, સામાયિકશાળા વગેરે ધણુ ધાર્મિક અને સામાજિક ખાતાઓની વ્યવસ્થા અને વિકાસમા કીમતી ફાળો હતો. તેમજ બહારગામના દેરામરે ઉપાશ્રમની સાધન-સામગ્રી માટે ખંતભરી સગવડ કરાવી આપતા હતા. તેમના જીવન દરમ્યાન કાષ્ઠપણ જતનનું માન, અધિકાર, કે પ્રતિષ્ઠા મેળવવાની લાલસા સિવાય તેઓશ્રી શાવનગરના અનેક શ્રી સધના અને સામાજિક કાર્યોમા સતત સેવા આપતા આવ્યા છે તેઓ આ સમાના પ્રમુખ શ્રી યુલાજીવદ-ભાઈના જ્યેષ્ઠ બધુ થાય છે તેઓશ્રી એસી વર્ષની ઉંમરે શારીરિક નજીબાઈની ફક્ત પાચદિવસ સામાન્ય માંદગી ભોગવી દેહ મુક્ત થતા ભાવનગરને એક કાર્યદક્ષ આગેવાનની ખોટ પડી છે અને તેમના કુટુંબ અને આસપાસને દિલસે જ આપી સદ્ગતના આત્માને અખંડ અને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ જ સનંદેવ પ્રતિ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઈનો સ્વર્ગવાસ

ગયા કારતક વદિ ૯ ના રોજ પોતાના નિવાસ-

તેઓ દેવ, શુરુ, ધર્મના ઉપાસક, શ્રદ્ધાળુ, સરળ હૃદયવાળા અને વિશ્વાસુ જૈન હતા. એક ગામમા ગામમા રહેતા હતા, શિક્ષણ નહીં પામેલા હતા જાહેર સાદુ જીવન તેઓની સારી રિયતિ હોવા છતાં ભોગવતા હતા.

પ્રતિષ્ઠા, સ્વામીવાસદ્ય, ઝાનોદાર, શુરભક્તિ, વગેરે કાર્યોમા પોતાની લક્ષ્મીનો સદ્બોધ્ય કરતા હતા.

ત્રાપજમાં સાધુ મુનિરાજને ઉતરવા સગવડ ન હોવાથી રૂ. ૮૦૦૦ ખર્ચો એક ઉપાશ્રમ બધાઓ દ્વારા તેમજ શ્રી સિદ્ધાચળજી યાત્રાએ આવનાર યાત્રીકોને તળાવનું ઘોષા યાત્રીયે ભાવનગર થઇ જવાનું હોવાથી તેઓશ્રીની સગવડ ખાતર ને નહીં સગવડવાળા એવા ભાવનગરના જૈન ભાઈઓ માટે અને ભાવનગર વેપારનું મથક હોવાથી આવનાર જાહોઓની સગવડ માટે રૂ. ૧૫૦૦૦ કમીટીને ભોજનશાળા માટે અર્પણ કર્યા હતા. તેઓ અનેક સખાવતો આશરે રૂ. ૪૦૦૦૦ ની કરી ગયા છે આ સમામા તેઓ લાઘવ મેખર હતા. તેવા શ્રદ્ધાળુ ને ભોળા દિલના સમાસદની આ સ્થાને ભારે ખોટ પડી છે. તેઓના પવિત્ર આત્માને અખંડ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

લાઘવશ્રી જુજીલાલ ગિરધરનો સ્વર્ગવાસ

સમારે પચાસ વર્ષની ઉંમરે ફક્ત દસ દિવસની ખીમારી ભોગવી કા. વ. ૯ ને મંગળવારના રોજ પચત્વ પામ્યા છે તેઓ શાંત, માયાળુ અને શ્રદ્ધાળુ જૈન હતા. દેટલાક વર્ષથી આ સમાના તેઓ લાઘવ મેખર થયા હતા. તેઓના સ્વર્ગવાસથી એક સારા સમાસન્ની ખોટ પડી છે. તેઓના આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પ્રાર્થનીએ છીએ.

લાઘવશ્રી પ્રભુદાસ દીપચંદને સ્વર્ગવાસ

સુમારે અડસઠ વર્ષની ઉંમરે વૃદ્ધાવસ્થાને અંગે સામાન્ય ખીમારી ભોગવી કારતક વદિ ૦)) ના રોજ પચત્વ પામ્યા છે. તેઓશ્રી લાખા વર્ષથી આ સમાના લાઘવ મેખર હતા ને સમા ઉપર જાહેર સારો પ્રેમ રાખતા હતા. તેઓ શાંત, માયાળુ ને શ્રદ્ધાળુ, તેમજ ધાર્મિક જીતિવાળા જૈન શુદ્ધર હતા તેમના સ્વર્ગવાસથી આ સમાને એક સારા સમાસન્ની ન પૂરી શકાય તેવી ખોટ પડી છે સ્વર્ગસ્થના કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે તેમના આત્માને

વિષય-પરિચય

૧ કાયા (પદ)	(પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ)	૧૪૩
૨ અમારા સાચા કૌણ ? (પદ)	(સ્વ. આ. શ્રી અન્નિતસાગરસુર)	૧૪૮
૩ ધર્મશર્માબ્રુહ્ય મહાકાવ્ય-અનુવાદ	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)	૧૪૯
૪ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણી)	૧૫૧
૫ જ્ઞાનની મહત્વતા	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરીશ્વરજી મહારાજ)	૧૫૫
૬ હિતશિક્ષાનો ખળનો-ગુજરાતી કહેવન મંચદ	(રાજપાલ મગનલાલ વહોરા)	૧૫૮
૭ સાચો સુમુક્ષુ કૌણ ?	....	૧૬૧
૮ સેવાધર્મ-દિગ્દર્શન	(ઉદ્ધૃત)	૧૬૨
૯ સાચા ત્યાગી અને નિઃસ્પૃહી ભક્ત બને	...	૧૬૪
૧૦ આત્માની ત્રણ અવસ્થા	(મોહનલાલ દોપચંદ ઝોક્સી)	૧૬૫
૧૧ ક્રિયા વિનાની શ્રમ્યા શા કામતી ?...	...	૧૬૭
૧૨ પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત બગતને ત્યાગધર્મ- જ કેમ આપ્યો ?	(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૧૬૮
૧૩ પ્રવાહના પ્રશ્નો...	...	૧૭૧
૧૪ વર્તમાન સમાચાર...	...	૧૭૩
૧૫ સ્વીકાર સમાલોચના...	...	૧૭૪

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઇબ્રેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

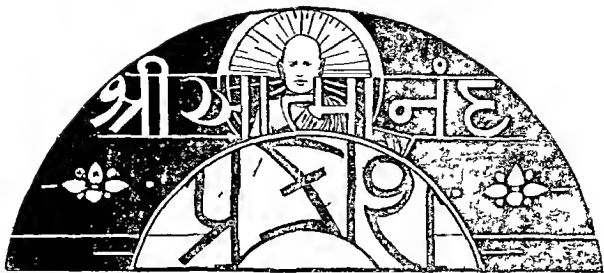
કેટલાક સભાસહો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી બુકો લઈ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે થણા લાંબા સમયથી લાઇબ્રેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો ગાકડી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જ્યા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ ગાળતની સૂચના જેની પાસે બુકો છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી બુકો પાછી મોકલી અન્ય વાચકોને સરજતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમા સ્મરણીય, નિર્વિદ્યપણુ પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન અમ્તકારિક પૂર્વોચ્ચ યજ્ઞે દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મશી, અને બે યજ્ઞો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમા આપેલ છે. જો આ કારણો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર ગ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત ગાદીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌરમસ્વામી અને બે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લક્ષિત નિમિષ સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોષ્ટ લાભ લઈ શકે જે માટે સુદૃઢથી પગ ઝોડી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૨-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ડીકોટો એક બુક માટે મોકલવી.

લખો:- શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

• પુસ્તક : ૩૭ મુ : આત્મ સં ૪૪. વીર સં. ૨૪૬૬. પાપ :
અંક : ૬ હો આ રા. સં ૩. વિક્રમ સ. ૧૯૮૬ જાન્યુઆરી :

કા....યા

(રાગ. અવરગદન અનળેયો)

કાયા કયસી બની સો બિયારો, હમરી હૈ મોહ ઉતારો ॥ કાયા ॥ આંકણી ॥
માતપિતાકા મેલમલીના, સડ સડ હાડ બનાયા,
અમડા રંગ રંગીલા પાયા, સાંધા ખૂબ બનાયા ॥ ૧ ॥ કાયાના
આમણી જીભ ચટોરી ઠગોરી, નવ નવ આના આવે,
પાક પક નાપાક બનાવે, ખૂદખો સખ વિખરાવે ॥ ૨ ॥ કાયાના
મુંહ કારે જખ લારા લટકે, નાકમેં બળગમ ઢેરા,
ખાલ ખાલમેં છેક હજારો, બહે.ઝરણે ઝહેરા ॥ ૩ ॥ કાયાના
રાધ રધિર મલમૂત કુકાર, ઊડત ગંધે ક્વારા;
નેક નજર નર મુખ મરોડે, લાગે દેખ બુખારો ॥ ૪ ॥ કાયાના
વિપય બિખારી સમજકા અંધા, દુર્ગત દેહ ઠરાવે,
જીવન જ્યોતિ આતમરામા, દેહી વિદેહી મનાવે ॥ ૫ ॥ કાયાના

પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

અમારા સાચા કાણુ ?

સંવેચા

જે પ્રાતા ભવજીવન રાખે, એ જ અમારા સાચા કાણુ.
 જે માતા સસીની શિખરે, એ જ અમારી મધુરી માતા.
 જે વાર્તા ભગવાન મિત્રાવે, કરેલી ગમતી અમને એ વાર્તા.
 જે પિતા પ્રભુ પ્રેમ સુમર્ષે, જ્ઞાનપાદ એ મદાર તારા.
 લાળો જન્મ ભર્યો ભવ-વિપિને, ભભવા રહે નથી છંદાપ,
 માન્યું થાઉં પ્રતિદિન મંદારે પશુ, પ્રતિપદ્ય જોડી ઉભર ગાય.
 સુદૃઢ કરવા રહી ગયાં જાડી, અપદૃશ્યોના કુલ ભદાય,
 માથિક વિવચની નદિ વાંછા, પણ મનહું વિષયે લલનાય.
 સૂર્યપ્રકાશ નિદાળી દરજ્યો, બદાયું હતું કે સંદેશે આમ,
 રહી નહિ એ ભારકરની આળા, અસ્ત થવા આગ્યો ઉદાસ.
 જેમાં હું મદારું કરતો તે, લાચું રહે નદિ મદારું કેઇ,
 પ્રેમ પ્રતિ સાને કે ભાસ્યું, જોઇ જોઇ જાધી દુનિયા જોઇ.
 દરું દરું દુનિયામાં તે પશુ, ગણું દુનિયા નદિ મારી આસ,
 જગતું પાન કરું હું તે પશુ, આગી મટની છે નદિ આસ,
 જોન જાંધુ માતા માનવને, જોડે છત્રાંગિ થાઉં ઉદાસ,
 શિર સાધ્ય કીધેલાં દુર્યો, તે પશુ દુશ્મની લાગી આસ.
 અદ્યજ મનમાં લગની આગી, પ્રભુ તારાની લાગી પૂન,
 વ્યવહારું હું જોડું તે પશુ, મનહું માને રહું હું મોન.
 દસ્ય વિવેચનાં રમ્ય વારિકા, ભર વસ્તિમાં તો પશુ મન્ય,
 પ્રભુ વસ્તુના ચિંતન અર્થે, પ્રેમપ્રભુ લાગે છે મૂન.
 જે શીતળ શશીકાન્તિ સામે, ધીની અનિલની મધુરી લંડ,
 જે જ નજાવો જે જ કશિના, જે જ ગમતો ને એ શોભે.
 પુષ્પ જાજ દેખાતો નેત્રમ, મધુ માતનીની કડીએ મંદર,
 પ્રથમ જ્યાં આચરતા કરણી, આજે એ જ થઇ ગઇ છે જોડ.
 જે સાચાએ મધુરી મીરી, દર રંગે પશુ કરેના પ્રાંત,
 જે સાચા ને એ પાથરણું, જોડે રંગે પશુ થઇ મારીના.
 દુર્બલ પાટ વિષમ ગિરિ મહાવર, રહે અમારો વાર નિવાર,
 વર જંગલ કે સર્વ સુકામ, બદાલો જોડે પ્રભુ પ્રભુ તારા.
 રહે વસ્તુ પુરવી નદિ જોડે, કાર કોડવી નદિ જોડાય.
 મનહું હવે પહેલ જન નયને, પશુ મદારું નદિ વિદા દુઃખાવ.
 મારો મદાયું મનેમદેના મિત્રા! જાણિએ જોન શી જગત,
 ઉલટ વાર ગયાં નથી ઉત્તમ, મનુષ્ય પર નદિ કોનો મદાય.

ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય

સમસ્રોત્કી અનુવાદ (સદીક)

(ગાનાક પૃષ્ઠ ૧૧૨ થી ૧૧૩)

ઉપજાતિ

કોશલ દેશ વર્ણન

સદા પ્રતિબિંબ જલે પડે છે,
એવા તટિની તટના તરુઓ;
જ્યાં ઊર્ધ્વવર્તી રવિના પ્રતાપે,
પ્રયત્ન શું મજાનના કરે છે !

૪૬

જ્યાં ક્ષેત્રની પાલક બાલિકાના,
ઉદ્ઘોષ ગીતો મુગ્ધતા સ્થિરાંગ;
માર્ગે મૃગોના યૌનેય પાંથ,
માની રહ્યા લેખ્યનો મૃત્તિકાના.

૫૦

આ-સ્કંધ સીધી, બહુ પુષ્પ-પત્ર-
શાખા વિટેલી તરુપક્તિ યત્ર;
છત્રશ્રી ધારતી મયૂરપત્રે,
લાખે જ દેશાધિપતિત્વ અત્રે.

૫૧

સુમતોનંદની રીકા

૪૬ જે કોશલ દેશમાં નદીકિનારે આવેલા વૃક્ષોના પ્રતિબિંબો જલમાં પડે છે તેને અંગે કવિ ઉત્ત્રેક્ષા કરે છે: જાંચે આવેલા સૂર્યના તાપથી તે વૃક્ષો જળે સ્નાન કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યા હોયની ! આ ઉપરથી ત્યાના નદીકિનારાનું સૃષ્ટિસૌંદર્ય વ્યક્ત થયું છે.

૫૦. જે દેશમાં, ક્ષેત્રની રખેવાળ બાલિકાઓના ઉદ્ઘોષ રસ-મુક્તકંઠે ગવાતા ગીતો શ્રવણ કરતાં જેના અંગ નિશ્ચય યષ્ટ ગયા છે, એવા માર્ગે આવેલા મૃગલાઓના જૂથને પચિકળતો લેખ્ય મય જતેલા હોય એમ માની રહ્યા છે ! અત્રે ખેડૂત-બાલિકા જેવીનું પણ સંગીત જેની લલિત કલામાં કેવું પ્રાવીણ્ય છે તે સૂચવ્યું છે.

૫૧. યદ સુધી સરલ-સીધી, બહુ પુષ્પ-પત્ર-શાખાના વવયથી વિટાપલી, અને મયૂરપત્રાડે છત્રની શોભા ધારણ કરતી, એવી વૃક્ષશ્રેણી, જે દેશનું, સર્વ દેશમાં જળે અધિપતિપણ્ય પ્રકાશી રહી છે.-ઉત્ત્રેક્ષા. વૃક્ષોનો છત્ર-આકાર યોગ્ય રીતે ધટાવ્યો છે.

ન્યાં ભૂગપકિત સ્થલ પંકજેવા,
સૌરભય લોભે ભમતી જ સામે;
પાંથોતણાં ચંચલ લોચનોના,
અંધારું શું લોહની શૃંગલા છે ।

૫૨

સુરમ્ય તે તાદૃશ દેશ છોડી,
ખારા સમુદ્રે નહીં જાય દોડી;
તે કારણે તેહ જડાયેતું,
છે નિમ્નગામિત્વ પ્રસિદ્ધ માતું ।
ભૂ-કંઠમાં લોટતી અખજમાલે,
શોભતી જે ગોધનશ્રેણી ચાલે;
તે જાસ દિગ્ગમંડલ મંડવાને,
વિસ્તારિણી કીર્તિ જ હોય જાણે ।

૫૩

૫૪

કલ્પદ્રુ કલિપતક છતવાને,
વિહંગના ઉચ્ચ સ્વરોધો જાણે;
આહવાન વૃક્ષો ફૂરથી કરીને,
અચિન્ત્ય આપે ફલ ન્યાં જનોને.

૫૫

—કા. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાહ મહેતા.

૫૨. ન્યાં, -સ્થલકમલોની સુગંધીના લોભે ભમરપંકિત સામે ભમતી આવે છે, તે માટે ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે : તે શું જાણે પથિકોની ચંચલ ચક્ષુઓના અંધન અર્થે લોહાની સાંકળ હોયતી ।

૫૩. તે તેવો રમ્ય દેશ છોડીને નદીઓ ખારા સમુદ્ર પ્રત્યે જાય છે તેને અંગે ઉત્પ્રેક્ષા કરી છે કે તે કારણથી જ તે જડાયેતું નિમ્નગામીપણું પ્રસિદ્ધ છે એમ હું માતું છું.

જડાશય : શ્લેષ (૧) જલાશય નદી, (૨) જડ આશયવાળી.

નિમ્નગામિ : શ્લેષ (૧) નીચ પ્રત્યે ગમન કરનાર, (૨) નદી.

૫૪. ભૂમિ સુધી પહોંચતી પુંડરીકમાલાવડે શોભતી જે ગોધન પંકિત છે, તે જાણે દિશા-મંડલનું મંડન કરવાને વિસ્તાર પામતી તે દેશ ની કીર્તિ હોયતી ! ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર. અત્રે તે દેશમાં ગોધનની વિપુલતા દર્શાવી છે.

ભૂ-કંઠ : શ્લેષ (૧) ભૂમિ-જમીનનો વિકટ ભાગ (માલાપક્ષે)

(૨) પૃથ્વીનો કાંઠો-સીમાડો (કીર્તિ પક્ષે).

(પૃથ્વીના કાંઠો-સીમાડા સુધી પહોંચતી કીર્તિ)

૫૫. કલિપત વસ્તુ આપનાર કલ્પવૃક્ષને જાણે છતી લેવાને હોયતી । એમ ન્યાં વૃક્ષો જોયા પક્ષી-નિનાદોવડે લોહીને યોલાવીને, અચિન્ત્ય (નહિં ચિંતવેલ) ફલ આપે છે. -કલ્પવૃક્ષ તો કલિપત-ચિંતવેલ ફલ આપે છે, અત્ર વૃક્ષો અચિન્ત્ય ફલદાતા છે એ તેનું ચીદીયાતાપણું સૂચવે છે. ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર.

અપૂર્વકરણ—

આ આત્મા સંસારચક્રમાં અનન્તાકાલથી પરિભ્રમણ કરતો આવ્યો છે, પ્રતિસમયે વર્તતા તે તે પ્રકારના વિવિધ અધ્યવસાયોદ્ધારા નવીન કર્મળાંધ કરવા સાથે પૂર્વભાષ્ય કર્મમાં પણ સ્થિતિ રસની હાનિવૃદ્ધિ કરવી, એક સાથે વધુ કર્મ દલિકોને ભોગવવા ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના ફેર ફારો પણ આ આત્માને થયા કરે છે સંસાર ચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતા આ આત્માએ અનન્ત ભયો કયા અને તે ભયો પૈકી ઘણા ય ભયોમાં અમુક અંશે પૂર્વભાષ્ય કર્મની સ્થિતિમાં તથા રસમાં હાનિ કરી હશે, અને એમ કરવાથી અમુક હદની રાગદ્વેષની મન્દતા પણ કરી હશે, પરંતુ ‘અપૂર્વકરણ’ નામના આ અન્તર્મુદ્ધત પ્રમાણ કાલમાં આત્મા જે વિશિષ્ટ અધ્યવસાયોદ્ધારા કર્મની સ્થિતિમાં તથા રસમાં હાનિ કરે છે અને એ પ્રમાણે કરતો ક્રમશઃ રાગદ્વેષના તીવ્ર હુલેધ મોહ પટલ (જેને અન્યિસ્થાન કહેવું છે તે) ને તોડી નાખે છે તેવો પ્રસંગ આ આત્મા માટે અપૂર્વ જ છે, સર્વથી પ્રથમ છે. આ માટે જ આ અન્તર્મુદ્ધત કાળમાં વતતા અધ્યવસાયોના સમુદાયને અપૂર્વકરણ એવું માનવર્થ નામ જ્ઞાની મહર્ષિઓએ આપ્યું છે ‘કરણ પરિણામોદ્ગ્ર’ એ આત્મ વાક્ય મુજબ ‘કરણ’નો અર્થ પરિણામ અધ્યવસાય લેવાનો છે અપૂર્વ અર્થાત્ ભવચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં કોઈપણ વખતે અદ્યાવધિ પ્રાપ્ત નહિ થયેલા અધ્યવસાયો જે અન્તર્મુદ્ધત પ્રમાણે અવસ્થા વિશેષમાં વર્તતા હોય તેનું નામ ‘અપૂર્વકરણ’ કહેવાય છે.

અપૂર્વકરણમાં થતા વિશિષ્ટ કાર્યો અને તેનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ—

અપૂર્વકરણમાં દાખલ થતાની સાથે જ સ્થિતિ ઘાત, રસઘાત, શુભશ્રેણિ અને અભિનવસ્થિતિ ધ્યાન આ ચાર કાર્યોનો એક સાથે પ્રાગ્ભ થાય છે સ્થિતિઘાત, રસઘાત વિગેરે કેવી રીતે થાય છે તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે,—

સ્થિતિઘાત-સીધી લાઇન રૂપ સત્તામાં રહેલી અન્તઃકોણકોણિ સામરોપમપ્રમાણ સ્થિતિ મળી ઉપરના અર્થાત્ સર્વપથાત્ ઉદયમાં આવવા યોગ્ય છેલ્લા ભાગમાંથી ઉત્ક્રષ્ટપણે સેકંડો સામરોપમપ્રમાણ અને જઘન્યથી પદ્યોપમના અમરખ્યાતમાં ભાગપ્રમાણ સ્થિતિખંડને ઉકેરે છે, એટલે તેટલા ભાગમાં રહેલા પૂર્વોક્ત સ્થિતિયાળા કર્મદલિકોને ત્યાથી ઉઠાવે છે, અને તે દલિકોને જે સ્થિતિસ્થાનોમાં રહેલા દલિકો વર્તમાનમાં અનુભવાતા નથી તે નીચેના સ્થિતિસ્થાનોમાં મોડાવે છે. આવી ક્રિયા પ્રત્યેક સમયે અન્તર્મુદ્ધત સુધી ચાલે છે, આ પ્રમાણે અન્તિમ સ્થિતિખંડના દલિકોને ઉકેરવાનો વિધિ અન્તર્મુદ્ધતમાં પૂર્ણ થાય એટલે તુરત જ અન્તિમ સ્થિતિખંડથી અવ્યવહિતપણે રહેલા ખીળ સ્થિતિખંડમાંના દલિકોને ઉકેરણ વિધિ પ્રથમ જણાવી ગયા તે પ્રમાણે જ શરૂ થાય છે, તે ખીળ સ્થિતિખંડના દલિકોને ઉકેરતા પણ અન્તર્મુદ્ધત લાગે છે, ત્યારબાદ ત્રીજે સ્થિતિખંડ, ત્યારબાદ ચતુર્થ સ્થિતિખંડ એમ અન્તર્મુદ્ધત પ્રમાણ અપૂર્વકરણ કાળમાં હજારો સ્થિતિખંડના દલિકોને ઉઠાવી નીચેની સ્થિતિમાં દાખલ કરે છે આ પ્રમાણે થવાથી અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે જેટલી સ્થિતિ હતી તેમાથી

* અત્મર્મુદ્ધતના અસખ્ય ભેદ હોવાથી સ્થિતિઘાતના અત્મર્મુદ્ધત કરતા અપૂર્વકરણનું અન્તર્મુદ્ધત ઘણું મોટું સમજવું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સ્થિતિવાત થતાં અપૂર્વક-સ્થાના છેલ્લા સમયે સંખ્યાતગુણુડીન યોગી સ્થિતિ થાય છે, એટલે તેટલા પ્રમાણે સ્થિતિવાદા (તેટલા ટાઇમમાં ભોગવી શકાય એવા) કર્મ-ફલિકૌને તે ભોગમાંથી ખાટી કરે છે.

૨. રસવાત—અશુભ પ્રકૃતિઓના સત્તામાં રહેલા રસાણુઓનાં અનંતા ભાગો કરી તેમાંના એક અનંતા ભાગ સિવાય બાકીના સર્વ ભાગોનો (રસાણુઓનો) અન્તર્મુહૂર્તમાં નાશ કરે છે, તે વાર પછી પહેલાં ખાટી રાખેલા અનંતમાં ભાગના અનન્ત વિભાગો કૃષ્ટીને એક ભાગ સિવાય બાકીના તમામ ભાગોના રસાણુઓનો અન્તર્મુહૂર્ત જેટલા ટાઇમમાં નાશ કરે. એ પ્રમાણે એક વિવક્ષિત સ્થિતિવાત કરવામાં જેટલો સમય લાગે તેટલા સમયમાં હજારો વાર રસવાત થાય છે, અને એવા હજારો રસવાતવાળા સ્થિતિવાતો અપૂર્વકરણમાં હજારો થાય છે, જે વાત સ્થિતિવાતના વર્ણન પ્રસંગે જણાવવામાં આવેલ છે.

૩. ગુણુશ્રેણી—ઉપરની સ્થિતિમાંથી ઉદાયેલા કર્મફલિકૌને “પૂર્વ પૂર્વ સમયમાં જેટલા ભોગવાય તેથી આગળ આગળના સમયોમાં અસંખ્યાતગુણુ વધારે વધારે કર્મફલિકૌ ભોગવાય,” તે પ્રમાણે ગોઠવવા તેનું નામ ગુણુશ્રેણી કહેવાય. એટલે અન્યિતેદ કરનારો લબ્ધ્યુત્તર અસંખ્યેય ગુણુશ્રેણીએ જેમ ભોગવાય તેમ કર્મફલિકૌને ગોઠવે છે.

૪. અસિતવસ્થિતિખંધ—આ કણમાં શરૂઆતથી જ પ્રારંભીને દરેક અન્તર્મુહૂર્ત નવી નવી એટલે પહેલાં નહિ બાંધેલી એવી યથેષપમના અસંખ્યાતમા ભાગો કરી યોગી યોગી સ્થિતિ જે બાંધેલી તેનું નામ અસિતવસ્થિતિખંધ કહેવાય. આ અપૂર્વકરણમાં દાખલ થયેલા લબ્ધ્ય આત્માઓ તેવા પ્રકારના અસિતવસ્થિતિખંધને કરે છે.

અપૂર્વકરણમાં દાખલ થયેલા આત્મા સુખ્ય કાર્ય અન્યિ લેહવાનું કરે છે. સ્થિતિવાત અને

રસવાતથી અન્યિતેદ એ કાંઈ સુધી વસ્તુ નથી તથા લબ્ધ્યત્તરો પરિપાક થયા વિના આ અપૂર્વકરણની સ્થિતિએ આગ્યા અગાઉ આ આત્માને સામાન્ય સ્થિતિવાત-રસવાત વહી વળત કંઈ હોય, પરંતુ એ સ્થિતિવાત-રસવાતોથી મોહની થતી જે તીવ્રતા તે તીવ્રતા યોગી થઈ નહિ મોહનીયતી તીવ્રતાને યોગી કરનાર ને કોઈ પર હોય તો અપૂર્વકરણમાં થતા સ્થિતિવાત-રસવાતે જ છે. એ સ્થિતિવાત અને રસવાતોથી તીવ્ર કુદાસ સિધ્ધાવાદિ મોહનીય કર્મ ઉપ એવા બેચી પડે છે કે સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ આશિમાં વિશદક જે રાગદ્વેષના તીવ્ર પરિણામ તેને એકકમ લોકી નાણે છે. આ ક્રિયાનું નામ જ અન્યિલેહ છે. આ રાગદ્વેષની તીવ્ર અન્યિને અન્યકારનહિયો વાંસના વૃદ્ધ ગાંડાની ઉપમા આપે છે, જે નાટો-કણું છે કે-

મંઠિતિ સુદુઃસેજો, કલ્પલકણગૂઢતદગંઠિન્ન ।
જીવન્સ કમ્પન્નગિજો-ઘણરાતવોસરિણો ॥૧

ભાવાર્થ—“સંસારી હોવાને હુકમોથી પેશ થયેલ કોર તેમજ મજબૂત અને લોભા કામથી ઝગેલ ને કોઈ શકાય તેવા વાંસના ગાંડા સમજ તથા હુ-એ કરીને લેલી શકાય અને પ્રથમ કોઈ પણ વખતે નહિ લેતાએલ ચીકલા રાગદ્વેષના પરિણામરૂપ જે અધ્યવસાયો તેનું નામ જ અન્યિ છે.”

આવા અન્યિલેહનું મહાન કાર્ય આ અપૂર્વકરણમાં થાય છે. યથાપ્રવૃત્તકરણમાં જે પ્રસંગે તીવ્ર-સન્દ અધ્યવસાયો કલા છે તે પ્રમાણે આ અપૂર્વકરણમાં પણ પ્રત્યેક સમયે અધ્યવસાયોનું તીવ્ર-સન્દરણનું તારતમ્ય હોય છે. અર્થાત પ્રત્યેક સમયે અસંખ્ય લોકાકાશ જેટલા અધ્યવસાય ચાલે છે, તેની સંક્રિષ્ટ સમજણ આ પ્રમાણે-યથાપ્રવૃત્તકરણના છેલ્લા સમયમાં ઉદ્ભવે પરિણામવાળાને જે વિશુદ્ધિ હતી તે અપેક્ષાએ અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયમાં જબન્યવિશુદ્ધિ પદ અનંતશુદ્ધ છે. અહિં યથાપ્રવૃત્તકરણમાં શરૂઆતમાં એક સંખ્યાતભાગ સુધીના સમયોનું નવ

ન્યપણે અનંતશુણ વિશુદ્ધિપણું જેમ ગણુ હું તે પ્રમાણે ગણવાનું નથી, પરંતુ અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયમા જે જઘન્યવિશુદ્ધિ છે તેના કરતા પ્રથમ સમયની જ ઉદ્ઘટ્ટ વિશુદ્ધિ અનંતશુણ છે, પ્રથમ સમયની ઉદ્ઘટ્ટ વિશુદ્ધિ કરતા ખીજ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતશુણ છે, ખીજ સમયની ઉદ્ઘટ્ટ વિશુદ્ધિ અનંતશુણ છે, ખીજ સમયની ઉદ્ઘટ્ટ વિશુદ્ધિ કરતા ત્રીજ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતશુણ છે, ત્રીજ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ કરતા ત્રીજ સમયની ઉદ્ઘટ્ટ વિશુદ્ધિ અનંતશુણ છે, એ પ્રમાણે યાવત અપૂર્વકરણના અંતિમ સમય સુધી વિશુદ્ધિને જઘન્ય-ઉદ્ઘટ્ટપણુ સ્વયં વિચારી લેવું. અધ્યવસાયોનું વિષમસમયતુરસપણુ, પ્રાત-સમય અધ્યવસાયોની સખ્યામા વિશંખાધકપણુ ઇત્યાદિ યથાપ્રવૃત્તમા જ પ્રમાણે કહેલ છે ત પ્રમાણે સમજ લેવું

અનિવૃત્તિકરણ—

‘નિવૃત્તિ’ એટલે ફારફેર અને અનિવૃત્તિ એટલે ફારફેરનો અભાવ, એટલે કે યથાપ્રવૃત્ત અને અપૂર્વકરણમા જેમ એક સમયમા યુગપદ દાખલ થયેલાઓના અધ્યવસાયોમા પણ તીવ્ર-મન્દપણુની અપેક્ષાએ ફારફેર જણાવવામા આવતા એક સમયમા અસંખ્યલોકાકાશ જોટલા અધ્યવસાય સ્થાનકો જણાવ્યા છે ત પ્રમાણે અહિ સમજવાનું નથી. આ અનિવૃત્તિકરણમા દરેક સમયે એક જ અધ્યવસાય હોય છે ભૂતકાલમા એ અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ સમયમા જે એક જ કે તેથી વધુ જીવો દાખલ થયા હતા, ભવિષ્યમા જે જીવો દાખલ થશે અને વર્તમાનમા જે જીવો હોય છે તે દરેકના અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિ એક સરખી જ હોય છે ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાલમા પ્રત્યેક સમયે એક જ અધ્યવસાય હોય છે, પ્રથમ સમય કરતા ખીજ સમયના અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ અનંતશુણ, ખીજ સમય કરતા ત્રીજ સમયની વિશુદ્ધિ અનંતશુણ, એ પ્રમાણે યાવત અનિવૃત્તિના ઉપાન્ય સમયથી

અન્યમમયની વિશુદ્ધિ અનંતશુણ સમજવી. અનિવૃત્તિકરણનો અનંતર્મુદ્દર્ત પ્રમાણ કાળ છે અને એ અનંતર્મુદ્દર્તના જેટલા મમયો તેટલા જ અધ્યવસાયના સ્થાનકો છે. યથાપ્રવૃત્તકરણ તથા અનિવૃત્તિકરણના પ્રતિસમયગત અધ્યવસાયોનો આકાર વિષમચતુરસ્ર છે, જ્યારે અનિવૃત્તિકરણના અધ્યવસાયોનો આકાર મુકતાવલીના સરખો જ્ઞાની ભગવતોએ જણાવ્યો છે. આ પ્રમાણે અધ્યવસાયોમાં ‘નિવૃત્તિ’ ફારફેર નથી માટે જ તેનું નામ ‘અનિવૃત્તિકરણ’ કહેવાય છે. અથવા ‘નિવૃત્તિ’ એટલે પાછું હાથ અને અનિવૃત્તિ એટલે પાછું હાથપણુ જેમા નથી, એટલે કે જે અધ્યવસાયો, સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવ્યા સિવાય કોઈપણ કાળે પાછા હાથ નથી, તેથી પણ ‘અનિવૃત્તિકરણ’ કહેવાય છે. અપૂર્વકરણવડે અનિવૃત્તિ કયા બાદ અનિવૃત્તિકરણમા આવેલો આત્મા અવશ્ય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. અપૂર્વકરણમાં થયેલો અનિવૃત્તિ એ એક અતિશય મહત્ત્વભર્યું કાર્ય છે, અને એવું મહાન કાર્ય થયા બાદ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તે અગાઉ અનિવૃત્તિકરણ એ આત્મા માટે વિશ્રાન્તિસ્થળ છે. યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્તિ એ ત્રણે કરણોની પ્રાપ્તિ ક્રમસર જ હોય છે, જે માટે કહ્યું છે કે—

જા ગંઠિ તા પદમં, ગંઠિ સમદ્વંદ્વો મંચે ઘોર્ષં ।
અનિયટ્ટિકરણં પુણ, સમ્મતપુરરકહે જોવે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—“અનિવૃત્તિના સુધી પહેલું” યથાપ્રવૃત્તિકરણ હોય છે, અનિવૃત્તિ એવા બન્યજીવને ખીજ અપૂર્વકરણ હોય છે, તથા જેણે સમ્યક્ત્વ શુણ સંયુગ કર્યો છે એટલે કે જેઓ થોડા વળતમા જરૂર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરશે એવા જીવોને અનિવૃત્તિ નામનું ત્રીજું કરણ હોય છે ”

અનંતર્મુદ્દર્ત જેટલા સ્થિતિવાળા આ અનિવૃત્તિકરણના જેટલા મમયો થાય તેટલા જ તેના અધ્યવસાયો જાણવા, કારણ કે પ્રત્યેક સમયે એક એક જ અધ્યવસાય હોય છે, અને તેવા અધ્યવસાયો

પૂર્વ પૂર્વ અધ્યવસાયોની વિશુષ્ણિથી આગળ આગળના સમયમાં અનંતગુણી વિશુષ્ણિવાળા બાળવા જે વાત શરૂઆતમાં પણ કહેવામાં આવેલ છે, તથા જેમ અપૂર્વકરણના પ્રારંભથી જ સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણગ્રેષ્ણિ અને અભિનવસ્થિતિઘંધની શરૂઆત થઈ હતી તેમ આ અનિવૃત્તિકરણમાં પણ સ્થિતિઘાત, રસઘાતાર્હિ પ્રથમ સમયથી જ વિશેષ પ્રકારે ચાલુ હોય છે. પ્રત્યેક સમયે આત્માની અનંતગુણવિશુષ્ણતા હોય છે, મોક્ષના મૂળ કારણભૂત એવું ઉત્તમોત્તમ સમ્યગ્દર્શન અદ્ય સમયમાં જ પ્રાપ્ત થવાનું હોઈ આત્માને નિરવધિ આર્તિક આનંદ તે અવસરે વર્તેલો હોય છે.

અનિવૃત્તિકરણનો જે અન્તર્મુહૂર્ત જેટલો કાળ કહ્યો છે તેમાંથી એક સંખ્યાતમા ભાગ જેટલો કાળ જે અવસરે બાકી રહે તે અવસરે ઉપશમ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિનું અનન્ય સાધનભૂત અંતરકરણ કરવામાં આવે છે. અંતરકરણનો સામાન્ય અર્થ ‘આંતરું કરવું’ એવો થાય છે, પરંતુ યથાપ્રવૃત્તાદિ કરણોમાં કરણનો અર્થ પરિણામ જે કયો છે તેવો પરિણામવાચક અર્થ અહિં કરવાનો નથી; કારણ કે પરિણામ અર્થવાળા કરણો તો વ્રણ જ છે, વળી એક અનિવૃત્તિકરણ ચાલુ હોય તેમાં બીજું કરણ થાય પણ શી રીતે? માટે અહિં ‘કરણ’ પદનો અર્થ પરિણામ ન કરતાં ‘કરવું’ અર્થાત્ ‘આંતરું પાડવું’ એમ કરવો, એટલે કે મિથ્યાત્વમોહની એકસરખી જે સ્થિતિ છે તેના બે વિભાગ કરી વચ્ચે અંતર્મુહૂર્ત જેટલું અંતર પાડવું. તાત્પર્ય એ આવ્યું કે—સીધી લાઇનરૂપ મિથ્યાત્વની સ્થિતિ સંખ્યાની નીચેનો અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ ઉદ્યાવલિકા તરફનો ભાગ છોડી દઈ બાકીના ભાગમાં અંતરકરણ કરે છે. અત્યાર સુધી મિથ્યાત્વમોહનીયની જે એક સંલગ્ન સ્થિતિલતા હતા તેને બદલે હવે તેમાં બે વિભાગો થયા, એક ઉદ-

યાવલિકા તરફની અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ પ્રથમ સ્થિતિ અને બીજી ઉપર પ્રદેશ પકીની દ્વિતીય સ્થિતિ. અહિં કદાચ શંકા થાય કે અંતરકરણ કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તો તેના સમાધાન માટે સમજવું જે અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ સ્થિતિવાલા અધૌગણિક સમ્યગ્દર્શનને મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો વિધન ન કરે એ હેતુથી એટલે કે મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો તે સમ્યગ્દર્શન ગુણને બાધ ન પહોંચાડે, એટલા માટે અન્તર્મુહૂર્તમાં કંમલ: ભોગવી શકાય તેટલા મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોથી ખાલી ભાગ અન્તરકરણવડે કરવાનો હોય છે. એક મોટા લાંબા લાકડા ઉપર ઉપરાઉપરી કુહાડાના પ્રહાર પડે તે અવસરે જે સ્થાને પ્રહારો પડે છે તે સ્થાનનો છોલ બને બાબતુ ઊડી જાય અને વચ્ચે જેમ અમુક આંતરું થાય છે, તે પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણનો એક સંખ્યાતમો ભાગ જે અવસરે બાકી રહે છે ત્યારે આત્મામાં એક એવી વિશિષ્ટ વિશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે કે જે વિશુષ્ણિવડે એક સરખી મિથ્યાત્વની સ્થિતિ પૈકી અનિવૃત્તિકરણનો જેટલો કાળ બાકી છે તેટલા કાળ પ્રમાણ પ્રથમ સ્થિતિ બાકી રાખી ત્યારબાદ અન્તર્મુહૂર્તમાં ભોગવી શકાય તેટલા દલિકોનો બંને બાબતુ પ્રથમ સ્થિતિ તથા દ્વિતીય સ્થિતિમાં આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રશ્ન કરી અન્તર્મુહૂર્ત જેટલો ભાગ મિથ્યાત્વના દલિકોથી વિરહિત બનાવે છે, અને એ ભાગમાં બંધારે આત્મા દાખલ થાય ત્યારે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું તેમ કહેવાય છે. જંગલમાં લાગેલો દાવાનલ આરાપાટવાળી જમીન આવતાં આપોઆપ જેમ ચોલવાઈ જાય છે તે પ્રમાણે આત્મામાં અનાદિ-કાળથી લાગેલો મિથ્યાત્વ દાવાનલ અંતરકરણદ્વારા મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોથી ખાલી થયેલા ભાગમાં આવતા દાહ્ય પદાર્થના અભાવે ક્વચિત્તેવ છુટાઈ જાય છે.

(ચાલુ)

જ્ઞાનની મહત્વતા

લે. આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસુવિલ મહારાજ

જ્ઞાન અજવાળું છે-પ્રકાશ છે, અજ્ઞાન અધાર છે થોડું પણ અજવાળું હોય તો માનવી પાસેની વસ્તુઓને જાણી પણ ભેધ શકે છે, અને પોતાને ઇષ્ટ વસ્તુ તથા સ્થાનને મેળવી શકે છે, વળી આપત્તિવાળી વસ્તુઓથી પોતાનો ગચાવ પણ કરી શકે છે. સર્વથા અંધકારમા આમ બની શકતું નથી. જેમ કોઈ માણસ

• અધારી રાત્રિમાં પોતાની સાથે દીવો લઈને કોઈક સ્થળે જવા નીકળે તો તે દીવાના પ્રકાશની મદદથી ખાડા, ટેકરા તથા સર્પોદિ જીવજંતુ અને કાંટા આદિથી પોતાની નાતને બચાવીને ઇષ્ટ સ્થળે પહોંચી શકે છે

પોતાના ઘરમાથી કોઈ વસ્તુની અધારી રાત્રે જરૂર પડે અને દીવાનો પ્રકાશ હોય તો ભેધતી વસ્તુ વિના વિલંબે મેળવી શકે છે, તેવી જ રીતે થોડુંક પણ જ્ઞાન હોય તો તે પોતાને ઇષ્ટ વસ્તુ મેળવી શકે છે, પોતાના આત્માને દુર્ગતિરૂપ ખાડામા પડતો બચાવી શકે છે, સર્વરૂપ ઠપાથોથી સુરક્ષિત રહી શકે છે તથા સદ્ગતિરૂપ ઇષ્ટ સ્થળે પહોંચી શકે છે. દ્રવ્યપ્રકાશ દેહ તથા પરિમિત જીવનને બચાવી શકે છે, અને ભાવ-પ્રકાશ આત્મા તથા અપરિમિત જીવનની રક્ષા કરે છે.

જ્ઞાનથી આત્મદર્શન થાય છે, આત્મામા રહેલી વિભૂતિ જણાય છે, આત્માની સાથે ભળી ગયેલો મેલ-કચરો પણ જણાય છે, આત્મા તથા જડનો ભેદ સમજાય છે.

આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તથા જડનું અશુદ્ધ સ્વરૂપ જણાવાથી બંનેની સુક્તિ માટે રુચિ ઉત્પન્ન થાય છે, પરિણામે ઉભયની સુક્તિ મેળવી શકાય છે. 'આત્માથી જડને સુક્ત કરવામાં આવે છે અને જડથી આત્માને સુક્ત કરવામા આવે છે આ પ્રમાણે સંસારમાં ઉભયના વિયોગને સુક્તિ કહેવામા આવે છે'

આ પ્રમાણે મહત્તર પણ મમ્યગ્ જ્ઞાન આત્માની સંપૂર્ણ વિભૂતિના વિકાસમાં (સુક્તિમા) પરપરાથી કારણ થઈ શકે છે

શ્વાસિક જ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન-માં ભેદ હોતો નથી, તે એક જ પ્રકારનું હોય છે. અને તે આત્માનો સંપૂર્ણ વિકાસ છે. આ જ્ઞાન સૂર્યના પ્રકાશ જેવું છે. સમીપમાં રહેલી તથા દૂર રહેલી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી વસ્તુ માત્રને સંપૂર્ણ સર્વ અવયવ મહિત સ્પષ્ટ-પણે પ્રકાશિત કરે છે. આ દિવ્ય પ્રકાશ છે દીપકોમા અંધારાની તારતમ્યતા રહેલી હોય છે, પરંતુ આ પ્રકાશમા લેશમાત્ર અંધારો હોતું નથી-આ પ્રકાશને જ આત્મસ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. અનંતા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના દીપકો, અનંતા થ્રહો, નક્ષત્રો, તારાઓ તથા અનંતા ચંદ્રોનો પ્રકાશ એકત્રિત કરવામા આવે તો પણ તે પ્રકાશ સૂર્યનાં એક કિરણની તોલે આવી શકતા નથી, તેવી જ રીતે મતિ, શ્રુત, અવધિ તથા મનઃપર્યાય આદિ

અનેક પ્રકારના ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનોનો સમુદાય ક્ષાયિક-કેવળ-જ્ઞાનના એક પર્યાયની ખરેખરી કરી શકતો નથી.

ઝીણામાં ઝીણો કપડાનો પડદો આંખ આડો રાખી જોનારને તેટલું સ્પષ્ટ જોઈ શકાતું નથી, જેટલું પડદા વગરની સ્વચ્છ આંખોવાળાને જોઈ શકાય છે. ક્ષાયિક જ્ઞાનવાળાના આત્મપ્રદેશો પરથી જ્ઞાનાવરણનો પડદો સર્વથા ખસી ગયેલો હોય છે, એટલે તેઓ વસ્તુ માત્રને સંપૂર્ણ તથા સ્પષ્ટપણે બાણી શકે છે. ગહારની કોઈ પણ જડ વસ્તુ બાણુવામાં હરકત કરી શકતી નથી. જેમ સ્વચ્છ અગ્નિ વસ્તુ માત્રમાં પ્રવેશ કરીને સ્વરૂપવત્ જાનાવી શકે છે તેવી જ રીતે સ્વચ્છ જ્ઞાન પણ વસ્તુ માત્રમાં પ્રવેશ કરીને સ્વરૂપવત્ જાનાવી તે સ્વરૂપે રહે છે. જ્ઞાન સ્વરૂપે તો સ્વદ્રવ્યમાં-આત્મામાં રહેલું છે, પરંતુ પરરૂપે પરદ્રવ્યમાં-જેયમાં રહેલું છે. ઉજાતા સ્વરૂપે તો પોતાનામાં-અંગારામાં અગ્નિ રહેલો છે, પરંતુ પરરૂપે અન્ય વસ્તુઓમાં રહી છે. જ્યારે અગ્નિનો પાણી આદિ વસ્તુઓથી વિયોગ થાય છે ત્યારે પાણી વિગેરેમાં રહેલી દાહકતા અગ્નિમાં રહી જાય છે. જ્યાં સુધી સંયોગ હોય છે ત્યાં સુધી પાણી પણ અગ્નિની જેમ શક્ય વસ્તુઓને થોડા ઘણા પ્રમાણમાં જાળી શકે છે, તેવી જ રીતે કોઈ પણ જેય જ્ઞાનના સાથે જોડાય છે ત્યારે જેયમાં જ્ઞાન રહેલું હોય છે, પણ જ્યારે જેયથી છૂટું પડે છે ત્યારે આત્મામાં સ્થિર થાય છે. સંયોગ ઉલ્લસમાં હોય છે અને વિયોગ સૂક્ષ્મ આધારમાં સ્થિર થાય છે. દાહકતા તથા જ્ઞાન તેમજ બીજા પણ વસ્તુના ધર્મો સ્વરૂપે સ્વધર્મોમાં

રહે છે અને પરરૂપે પરધર્મોમાં રહે છે. એટલા માટે જ જ્ઞાતા, જેય તથા જ્ઞાનને કથંચિત અલિપ્ત માનવામાં આવે છે. આ અલિપ્તતાના અંગે જ જ્ઞાની, ધ્યાની, દાની આદિ શબ્દપ્રયોગોની સિદ્ધિ થાય છે. જગતમાં જ્ઞાનીઓનો આત્મા ઉન્નત હોવાથી તેનો દરજ્જો પણ ભંચો છે. સાચી સંપત્તિવાળો પણ તે જ કહેવાય છે, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અલપ હોય અને ઇન્દ્રિયજન્ય અધિક હોય તો પણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવાળાને જ જનતા પૂજ્યબુદ્ધિથી પૂજે છે.

અતીન્દ્રિય જ્ઞાની બાણુ છે તેટલું અજ્ઞાન સાચું કહી શકે છે, અને ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનવાળો બ્રાન્તિવાળું અસંપૂર્ણ અને સાંયમિશ્રિત બાણી શકે છે, કહી શકે છે; કારણ કે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન થોડું હોય તો પણ તે સ્વસંપત્તિ છે અને ઇન્દ્રિયજન્ય પારકી સંપત્તિ છે. જેમ કોઈ માણસ પાસે પોતાની થોડી પુંછ હોય પણ કોઈનું માથા પર દેખું ન હોય તો તે માણસ સુખી, પ્રમાણિક, નિશ્ચિંત તથા કીર્તિશાળી હોય છે, પછી તે ભલે ઝુંપડામાં રહીને સાદો ખોરાક તથા કપડાથી નિર્વાહ કેમ ન કરતો હોય; પરંતુ પારકું લાગણું દેખું કરીને જંગલમાં મહાદતો હોય કે મોટરોમાં ફરતો હોય અથવા તો હંમેશાં મિષ્ટાન્નાદિ સુલભ અને સુવસ્ત્રોથી કેમ ન આનંદ કરતો હોય તો પણ પરમ સુખી, નિશ્ચિંત તથા પ્રમાણિક સ્વસંપત્તિવાળો જેટલો થઈ શકતો નથી. જ્યાં સુધી પારકા પૈસા હોય છે ત્યાં સુધી મોજ માણુ છે પણ જ્યારે પારકા પૈસા તણાઈ જાય છે ત્યારે લીખ માગવી પડે છે અને ઘણી જ વિપત્તિઓ ભોગવવી પડે છે. સ્વ-

સંપત્તિવાળાને જીવન પથ ત આવો પ્રસંગ આવતો નથી, એવી જ રીતે પરાક્ષ ઇન્દ્રિય-જન્ય જ્ઞાનવાળો ઇન્દ્રિયો કાયમ હોય ત્યાં સુધી બધું બાણી શકે છે, પણ ઇન્દ્રિયોનો અભાવ થયે જ્ઞાનશૂન્ય દશા ભોગવે છે. અને પ્રત્યક્ષ-અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવાળાને તેમ હોતુ નથી. કારણ કે આંખ આદિ ઇન્દ્રિયોના અભાવમાં પણ પોતાનું અતીન્દ્રિય જ્ઞાન હોવાથી પોતે સારી રીતે બાણી શકે છે, પોતાનો નિર્વાહ કરી શકે છે. સમ્યક્ જ્ઞાનથી સમ્યક્ શ્રદ્ધા થાય છે અને સમ્યક્ શ્રદ્ધાથી સમ્યક્ ચારિત્ર-પરિણામ થાય છે, શુદ્ધ પરિણામથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, આત્મા શુદ્ધ થવાથી જૂનો કર્મ-મેલ ધોવાઇ જાય છે અને નવો મેલ લાગતો નથી, નવો મેલ ન લાગવાથી આત્મપ્રદેશો ઊજળા થાય છે અને આત્મા ચક્રચક્રિત થાય છે પછી આત્માનું તેજ-પ્રકાશ અભિલક્ષિત થાય છે જેથી કરી વસ્તુ માત્ર પ્રકાશિત થાય છે, જેને આત્મા પોતાના દિવ્ય જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશથી સંપૂર્ણ તથા સ્પષ્ટપણે બાણી શકે છે. જેમ રાત્રિના અંતે સૂર્યોદય થાય છે ત્યારે સૂર્યના પ્રકાશથી વસ્તુ માત્ર પ્રકાશિત થાય છે અને દરેક વસ્તુ સૂર્યના પ્રકાશથી જણાવા માંડે છે તેવી જ રીતે દિવ્ય જ્ઞાનના પ્રકાશથી ત્રણે કાળની સંપૂર્ણ પર્વાય સહિત વસ્તુને આત્મા બાણી શકે છે, જોઈ શકે છે.

સર્વથા કર્મરજ રહિત આત્મપ્રદેશોનો પ્રકાશ કોઇ કાળે પણ ઝાળો પડતો નથી, અજવાળામાં ન્યૂનાધિકતા થતી નથી. જેમ સૂર્યના સહસ્ર કિરણોમા પ્રત્યેક કિરણ પ્રકાશવાળું હોય છે તેમ આત્માના અસખ્ય પ્રદેશોમા પ્રત્યેક પ્રદેશ જ્ઞાનના પ્રકાશવાળો

હોય છે. દરેક પ્રકાશમાં અનંત જ્ઞાન રહેલું છે. જેમ સૂર્યના પ્રત્યેક કિરણમાં પ્રકાશ રહેલો છે, છતાં બધાં કિરણો ભેગા મળીને પ્રકાશ કરે છે, પ્રત્યેક કિરણ છૂટું રહીને એકલું પ્રકાશ કરતું નથી તેવી જ રીતે આત્માના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં જ્ઞાન રહેલું છે તે પણ તે એક એક પ્રદેશ ભિન્ન ભિન્ન રહીને જ્ઞાન કરતા નથી. સર્વ પ્રદેશ એકઠા મળીને જ જ્ઞાન કરે છે.

જાણકાર એ પ્રકારના હોય છે : એક જાગતો અને બીજો ઊઘતો. જ્ઞાની એ જાગતો જાણકાર છે. બધા રસ્તાઓને જાણી શકે છે, જોઈ શકે છે સુગતિ તથા દુર્ગતિના માર્ગોના સારો ભોમીયો હોય છે જ્ઞાની બવાટવીમાં ઘરને શિવપુર જતાં આપત્તિવાળા સ્થળોથી પોતાનો બચાવ કરી શકે છે. કષાયાદિ ચોરટાઓ તથા વિપયાદિ ઘાતકી જનનવરોથી પોતાના જ્ઞાનધનને તથા અપરિમિત જીવનને બચાવીને સંભાળપૂર્વક ઇષ્ટ ગતિએ લઈ જઈ શકે છે. આપત્તિ માત્રના ઉપાયોને સારી રીતે જાણતો હોવાથી તથા જાગતો હોવાથી કદાચિત્ ચોરટાઓનો કે જનનવરોનો ભોટો ઘઈ જાય તો કુશળતાથી તેમને નિઃસત્ત્વ બનાવીને નિર્ભય બની શકે છે.

જ્ઞાની પોતાને સારી રીતે જાણી શકે છે તેમજ પરને પણ સારી રીતે જાણે છે. આ પ્રમાણે પોતાની તથા પારકી વસ્તુને પણ જાણતો હોવાથી રતિ-અરતિ, હર્ષ તથા શોકને વશ પડતો નથી જેથી કરી અત્મા સર્વ કર્મોથી મુક્ત થઈને અપુનરાવૃત્તિ (મોક્ષ) સ્થાનને મેળવી શકે છે

હિતશિક્ષાનો અમ્મનો

યાને

ગુજરાતી કહેવત—સંગ્રહ

સંપાદક: રાજપાળ મગનલાલ વહોરા

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૨૪ થી શરૂ)

- ૧૦૮ એક મગની બે ફાડ છે.
 ૧૦૯ બિઠતાં અભાગીયાતું મોઢું જોયું હશે.
 ૧૧૦ કજીયાતું મોં કાળું.
 ૧૧૧ કઠેકાણે શુભડું ને સાસરો વેઠ
 ૧૧૨ કાણીયા નર કોઈક સાધુ
 ૧૧૩ કોઈક નિર્ધન ટાલીયા
 ૧૧૪ કમળાવાળો બધે પીછું દેખે
 ૧૧૫ કીધો કુંભાર ગધેડ ન ચડે
 ૧૧૬ કાગને બેસવું ને કાળને પડવું
 ૧૧૭ કરમને નહિ શરમ
 ૧૧૮ કરમમાં કારમીટીઓ તો ભુકરવો ક્યાંથી
 ભાંગે ?
 ૧૧૯ કલેશથી ગોળાના પાણી સૂકાઈ જાય
 ૧૨૦ કરણી તેવી પાર ઉતરણી
 ૧૨૧ કાયાને જોખમ છે કે માયાને ? માયાને
 ૧૨૨ કૃતરાની પુછડી લોંચમાં દાટો તો ચ
 વાંકી ને વાંકી
 ૧૨૩ કોળીઆનો ખાધેલ નીચું જીવે
 ૧૨૪ કીડી ઉપર કટક ચોભે ?
 ૧૨૫ કોના બાપની દિવાળી ?
 ૧૨૬ કોના નશીબતું ખાતાં હશે !
 ૧૨૭ કીડી સંચે ને તેતર ખાય
 ૧૨૮ કથરોટ કુંડાને શું હશે ?
 ૧૨૯ કંજુસતું મોં કાળું
 ૧૩૦ કેટલી વીશે સો થાય છે ?
 ૧૩૧ કાગનો વાધ થયો.
 ૧૩૨ કમેં શૂરા તે ધમેં શૂરા.
- ૧૩૩ કાજળની કોટડીમાંથી કોરા નીકળવું છે.
 ૧૩૪ કોને કોળીયા જાય છે ?
 ૧૩૫ કારતક મહિને કણ્ણી ડાહ્યો થાય તે
 શું કામ આવે ?
 ૧૩૬ કરે તે ભરે
 ૧૩૭ કરીએ તેવું પામીએ.
 ૧૩૮ કામ કયું તેણે કામણ કયું.
 ૧૩૯ કરતા હોઇએ તે કરીએ ને છાશની દોષી
 ભરીએ.
 ૧૪૦ કોને ખબર છે કે બહેલે બહે લાલ કે
 મોડે બહે ?
 ૧૪૧ કાલની કોને ખબર છે ?
 ૧૪૨ ક્યાં પાણીમાં મોઢું જોયું છે ?
 ૧૪૩ કહે દીકરીને ને સંભળાવે વહુને.
 ૧૪૪ કપાળે કપાળે જીવી મતિ.
 ૧૪૫ કાંણાને કાંણો ન કહેવો.
 ૧૪૬ કડવું ઓસડ મા પાય.
 ૧૪૭ કોણીનો ગોળ ખાવો અઘરો છે.
 ૧૪૮ કામ (વિષયાભિલાષ) ન જીવે જાત કંબલ.
 ૧૪૯ કબ્યો કાયડો કોડીનો.
 ૧૫૦ કચરામાં સાંભેલું ન જાય.
 ૧૫૧ કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય ને ટીપે ટીપે
 સરોવર ભરાય.
 ૧૫૨ કરમ વિનાના કરશનીઆ કોની જાને
 જાણું ?
 ૧૫૩ કૂવે કૂવા લેજા ન થાય પચુ માણસે
 માણસ તો લેજા થાય જ.

૧૫૪ કુંભાર કંરતાં ગધેડા હાથા
 ૧૫૫ કાગડો હસની આલ આલવા જતાં
 ૧ પોતાની આલ પલુ બૂલી ગયો.
 ૧૫૬ કાયાનો ચો ભરૂં સો ?
 ૧૫૭ કાળીયાની જોડે ધોળીયાને ખાંધે તો
 વાન ન આવે તો સાન તો આવે.
 ૧૫૮ કુંભારને ઘેર કુટેલ હાંડલા હોય.
 ૧૫૯ કલમના ઘા તડવારના ઘાથી વધી જાય
 ૧૬૦ કેમ ભાર્ગવિદાસી ? ન મદયા કોષવિશ્વાસી.
 ૧૬૧ કાળી ચોદશ ને (આ)દિત્યવાર કોષક
 વાર આવે.
 ૧૬૨ કુહાડાના હાથા થાય ત્યારે કપાય.
 ૧૬૩ કોડી ઘોઝે કાદવ નીકળે.
 ૧૬૪ કાકા ગામા કહેવાના ને ઘરમાં હોય
 તો ખાવાના.
 ૧૬૫ કાન તોડે એવું સોનું શા કાગડું ?
 ૧૬૬ કરીએ સેવા તો મળે મેવા
 ૧૬૭ કરીએ ચાકરી તો મળે ભાખરી.
 ૧૬૮ કોની માએ સવાશેર સુઠ ખાધી છે ?
 ૧૬૯ કડવી હોયે લીંબડી, મીઠી તેની છાંય.
 ૧૭૦ કહેણી મીઠી ખાડ છે, રહેણી તાતા
 લોહ.
 ૧૭૧ કરકમર કરવી પશુ કલુસાઈ નહિ
 ૧૭૨ કોણે દીઠી કાલ ?
 ૧૭૩ કેવા શુકને નીકળ્યા હતા ?
 ૧૭૪ કરે તેને કહે, ન કરે તેને કોઈ ન કહે
 ૧૭૫ કાકા કાપી આપ્યા છે.
 ૧૭૬ કયા રાજ ભોજ ને કયાં ગાગો તેલી ?
 ૧૭૭ કાળી ટીલી ચડી.
 ૧૭૮ કડવા ખેલી માવડી મીઠા ખેલે લોહ
 ૧૭૯ કૃવામાં હોય તો અવાડામાં આવે.
 ૧૮૦ કાળા પાણીએ કાઢ્યો.
 ૧૮૧ કન્યાની કેડ ઉપર ખરચો છે.

૧૮૨ કેશરીયા કર્યા છે
 ૧૮૩ કળજુગ નહિ પશુ કરજુગ છે.
 ૧૮૪ કપાશીએ કોઠો ન ફાટે.
 ૧૮૫ કયાં તો ગાદી તકીએ ને કયાં તો
 દોરી લોટો.
 ૧૮૬ કૂતરા ખડ ખાય એવી વાત કરો છો.
 ૧૮૭ કાગવાસ ભર્યા જણાઓ છો !
 ૧૮૮ કાળા માયાનો માનવી શું ન કરે ?
 ૧૮૯ કાયદો લાજવાળાને માટે છે, નાગાને શું ?
 ૧૯૦ કુદરત પવગા ચાહે સો કરે.
 ૧૯૧ કાળી નાગણુ જેવી છે.
 ૧૯૨ કાગડાને ઢોટે કોયલ ખાધી.
 ૧૯૩ કોલસાની દલાલીમા કાળા હાથ થાય
 ૧૯૪ કોઈના નળીયા ચુવે ને કોઈના નેવા ચુવે.
 ૧૯૫ કોના ખાપની શુજરાત ?
 ૧૯૬ કાનખલુરાનો એક પગ ભાંગ્યો તો ય
 શુ ને ન ભાંગ્યો તો ય શું ?
 ૧૯૭ કા તો આ પાર ને કા તો પેલે પાર.
 ૧૯૮ કરશે તે ભરશે.
 ૧૯૯ કુકડીતુ મો દેફલીએ
 ૨૦૦ કહેવાય નહિ ને સહેવાય નહિ.
 ૨૦૧ કોઈના પેટ ઉપર પાદુ ન મારવી

ત

૨૦૨ ખાટી છાશ ઉકળે નાખવી પડે.
 ૨૦૩ ખીર ત્યા ખાડ ને છાશ ત્યાં મીઠું.
 ૨૦૪ ખેતર ઢાકણ વાડ ને ઘરનું ઢાકણ નાર
 ૨૦૫ ખાટલે મોટી ખોટ કે ચોથો પાથો જ
 ન મળે
 ૨૦૬ ખાનો ખાય ને ભરતો ભરે
 ૨૦૭ ખાલી બધુકના ભડકા છે
 ૨૦૮ ખાળે કુશા ને દરવાજા મોકળા.
 ૨૦૯ ખોદે તે પડે.

૨૧૦ ખાખરાની ખીસ્કોલી સાકરનો સ્વાદ શું બાણે ?
 ૨૧૧ ખોડી ખીલાડી અપશુકન કરે.
 ૨૧૨ ખીલે તે કરમાય.
 ૨૧૩ ખડતલીયા તાપ ને મસ્તલીયા ખાપમાં શું વળે ?
 ૨૧૪ ખોઘો કુંગર ને કાઢયો છિંદર.
 ૨૧૫ ખાલી હાથે આવ્યા ને ખાલી હાથે જવાતું.
 ૨૧૬ ખોટા રૂપીયાની જેમ પાછો આવજો.
 ૨૧૭ ખાધને સૂધ જલુ', મારીને ભાગી જલુ'.
 ૨૧૮ ખોટા લાડ આડા આવે
 ૨૧૯ ખીજયો કુંભાર ગધેડીના કાન આમળે
 ૨૨૦ ખાનાર પીનારને છુદા દેનાર
 ૨૨૧ ખાલું ખોટું ને કામ કરવું સાચું
 ૨૨૨ ખીસ્સા ખાલી ને ભપકા ભારી
 ૨૨૩ ખરા ખોટાની ખળાર સમયે થાય છે
 ૨૨૪ ખોટાની સાથે સાચો પણ માર્યો જાય
 ૨૨૫ ખાય તેનું ખોદે
 ૨૨૬ ખાટલેથી પાટલે ને પાટલેથી ખાટલે
 ૨૨૭ ખાધુ ખલે આવે

ગ

૨૨૮ ગરજવાનને અછલ ન હોય
 ૨૨૯ ગજ્યું તેટલું ગજ્યું ને જીભું ગધું ગજ્યું
 ૨૩૦ ગરજ સરી ને વેધ વેરી
 ૨૩૧ ગામડાંનું કેમક હોય, ઘરડાદ્યા સી હોય
 ૨૩૨ ગરજે ગધેડાને ગાપ કહેવો પડે
 ૨૩૩ ગાડા ખસે પણ હાડા ન ખસે
 ૨૩૪ ગરજવાનની અછલ જાય, દરદવાનની શીકલ જાય
 ૨૩૫ ગામની હીકરી ને પરગામની વહુ
 ૨૩૬ ગાજરની પપુડી વાગે ત્યાં સુધી વગાડવી

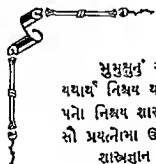
૨૩૭ ગાજ્યા મેહ વરસે નહિ ને ભસ્યા ફૂતરા કરડે નહિ.
 ૨૩૮ ગુરુ ગયા ગોકળ ને પાછળ થઈ મોકળ
 ૨૩૯ ગાડરીઓ પ્રવાહ છે.
 ૨૪૦ ગમે તેમ સૂવો તો પણ ખાટલા વચ્ચે જ છે.
 ૨૪૧ ગરથ વિનાનો ગાંગલો ને ગરથે ગાંગલો ભાઈ.
 ૨૪૨ ગજની થોડી ને સવા ગજતું ભાડું.
 ૨૪૩ ગાય વાળે તે ગોવાળ
 ૨૪૪ ગાગર મૂઝી ગોળો લીધો એવા ભોળા છે !
 ૨૪૫ ગાય દોહી ફૂતરાને પાતું
 ૨૪૬ ગાળથી શુભકા ન થાય.
 ૨૪૭ ગાળ દેનારતું મોહું ગંધાય.
 ૨૪૮ ગરથ ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે.
 ૨૪૯ ગયો સમય પાછો ન આવે.
 ૨૫૦ ગઈ વસ્તુનો શોધ શું કરવો ?
 ૨૫૧ ગઈ તીથિને પ્રાદ્ય પળ નથી વાંચતો
 ૨૫૨ ગરીબની સ્ત્રીને સી ભાભી કહે.
 ૨૫૩ ગાડું જોઈ શુકા ભાંગે.
 ૨૫૪ ગોપીચંદન ને ગેરૂ એ ભાંગ્યાના ભેર.
 ૨૫૫ ગોળથી સરે તો એર ન વાપરવું.
 ૨૫૬ ગરીબની હાય ખૂરી છે.
 ૨૫૭ ગંદવાડ ત્યાં મંદવાડ.
 ૨૫૮ ગોળ ને ગોળ ખેચ સરખા હોય ?
 ૨૫૯ ગોળ ખાય ઘોડા ને તેલ ખાય જુતા.
 ૨૬૦ ગોળ ખાય તે ચોકડા ખમે.
 ૨૬૧ ગામ હોય ત્યાં દેઢવાડો પણ હોય.
 ૨૬૨ ગાડા નીચે ફૂતરું ચાલે ને ભાર હું ઉપાડું છું એવું અભિમાન રાખે.
 ૨૬૩ ગરીબનો ખેલી ધંધર છે.
 ૨૬૪ ગુરુ કરતાં ચેલા ડાહ્યા.

૨૬૫ શુરે વિના જ્ઞાન ન હોય.
 ૨૬૬ ગાંડાને ગામ ન હોય.
 ૨૬૭ ગળ્યા હિલા માણસના ગાડા ન બરાય
 ૨૬૮ ગાયા વાયાના નથી આવ્યા
 ૨૬૯ ગાયના ઓખર સામુ ન લેવાય, ફધ
 સામુ લેવાય.
 ૨૭૦ ગામના મોઢે ગરણું ન બધાય.
 ૨૭૧ ગદ્દા પૂછ પકડ્યુ તે પકડ્યુ.
 ૨૭૨ ગદ્દાપણું એ ગયું ને ગ્રહાચારીપણું
 એ ગયું.
 ૨૭૩ ગરીબ ગાય જેવો છે
 ૨૭૪ ગાંઠના ગોપીચંદન થયા.
 *૨૭૫ ગાગર ગોળાને શું હસે ?

ઘ

૨૭૬ ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે ને
 પાટોશીને આટો !
 ૨૭૭ ઘરના ભુવા ને ઘરના ડાકલા.
 ૨૭૮ ઘેલી ઉપર ઘડો.
 ૨૭૯ ઘી ઢોળાય તો ખીચડીમાં.
 ૨૮૦ ઘર બાળીને તીરથ કયું.

૨૮૧ ઘાણીનો બળદ ઘેર ને ઘેર.
 ૨૮૨ ઘણની ચોરી ને સોયનું ઢાન.
 ૨૮૩ ઘરનું ભૂયણ નાર
 ૨૮૪ ઘર ફૂટે ઘર જાય
 ૨૮૫ ઘરના દાઝ્યા વનમા ગયા તો વનમાં
 લાગી લાય
 ૨૮૬ ઘટીના સો ને ઘટાનો એક
 ૨૮૭ ઘર મેલ્યા ને દુઃખ વિસર્જો
 ૨૮૮ ઘર હોય ત્યાં બે વાસણ પણ ખડકડે
 ૨૮૯ ઘેર ઘેર માટીના ચુલા (હવે લોખંડના)
 ૨૯૦ ઘરડી ઘોડી ને લાલ લગામ
 ૨૯૧ ઘોડા દોટે ત્યાં કાનસરીનો ફેર પડે
 ૨૯૨ ઘરનો ફાટલો બહાર ખાવો છે
 ૨૯૩ ઘીઠેળા છે
 ૨૯૪ ઘરશાહી પરોણો કે પરોણાશાહી ઘર ?
 ૨૯૫ ઘડી બે ઘડીનો મહેમાન છે
 ૨૯૬ ઘા ભેગો ઘોઢો
 ૨૯૭ ઘણી દીડીઓ સાપને તાણે
 ૨૯૮ ઘરણુ ટાણે સાપ કાઢ્યો
 ૨૯૯ ઘોડાના ઘટે ને અસવારના ચે ઘટે
 ૩૦૦ ઘર ઉખેળી જુઓ ને વિવાહ માડી જુઓ

સાચો મુમુક્ષુ કેણું ?

મુમુક્ષુ' સાચુ લક્ષણ એકાગ્રતા છે, પરંતુ જેને પદાર્થોના સ્વરૂપનો
 યથાર્થ નિશ્ચય થયો હોય તે જ એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરી શકે. પદાર્થોના સ્વરૂપનો
 નિશ્ચય શાસ્ત્રદ્વારા જ થઈ શકે, માટે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવવાનો પ્રયત્ન
 સૌ પ્રયત્નોમાં ઉત્તમ છે.

શાસ્ત્રજ્ઞાન વિનાનો મુમુક્ષુ ન પોતાનું કે પરનું સ્વરૂપ સમજી શકે, અને
 જેને પદાર્થોના સ્વરૂપની સમજ નથી, તે કમોનો ક્ષય કેવી રીતે કરી શકે ?

—શ્રીમાન કુંદકુંદાચાર્ય

સેવાધર્મ — દિગ્દર્શન

અહિંસાધર્મ, - દયાધર્મ, દશલક્ષણધર્મ,
રત્નત્રયધર્મ, સદાચારધર્મ અથવા હિંદુધર્મ, યુસ-
લમાનધર્મ, ખસાઈધર્મ, જૈનધર્મ, બૌદ્ધધર્મ, ઇસ્લામ
ધર્મના નામોથી આપણે ઘણા પરિચિત છીએ. પરંતુ
સેવાધર્મથી આપણે હજુ સુધી પણ અપરિચિત
છીએ. આપણે પ્રાયઃ સમજતા પણ નથી કે
સેવાધર્મ એ કોઈ ધર્મ છે અથવા પ્રધાનધર્મ
છે. કેટલાંએ તો સેવાધર્મને સર્વથા શુદ્ધકર્મ
માન્ય છે. તેઓ સેવકને શુભામ સગળે છે
અને શુભામીમાં ધર્મ શું? તેથી તેની તદ્દપ
સંસ્કારોમાં પળેપળ બુદ્ધિ સેવાધર્મને કોઈ ધર્મ
અથવા મહત્વનો ધર્મ માનવાને તૈયાર નથી. તેઓ
સમજતા નથી કે એક ભાહુતી સેવક અનિચ્છા-
પૂર્વક મજૂરીતું કામ કરવાવાળો પરત્ર સેવક
અને સ્વેચ્છાથી પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને સેવાધર્મનું
અનુષ્ઠાન કરવાવાળો અથવા શોકસેવા કરવાવાળો
સ્વયંસેવકમાં કેટલું મોટું અંતર છે. એવા લોકો
સેવાધર્મને કોઈ ધર્મની જ સૃષ્ટિ સમજે પરંતુ તે
સમજવું યોગ્ય નથી. વારતવમાં સેવાધર્મ સર્વ
ધર્મોમાં ઓતપ્રોત છે અને સર્વમાં પ્રધાન છે. તેના
વિના સર્વ ધર્મો નિષ્પ્રાણ છે, નિઃસર્વ છે અને
તેનું કંઈ પણ મૂલ્ય નથી, કારણ કે મન, વચન, ક્રિયાથી
સ્વેચ્છા એવું વિવેકપૂર્વક એવી ક્રિયાઓને છોડવી
તે કોઈને માટે હાનિકારક હોય અને એવી ક્રિયાઓ
કરવામાં જે ઉપકાર હોય તે તો સેવાધર્મ કહેવાય છે.

‘મારાથી કોઈ જીવને કષ્ટ અથવા હાનિ નહિ
પહોંચે, હું સાવધ યોગથી વિરક્ત બનું છું’ લોક-
સેવાની એવી ભાવના વિના અહિંસાધર્મ કંઈ પણ
નથી રહેતો અને ‘હું’ બીજાના દુઃખ-કષ્ટ દૂર કરવામાં
કેવો પ્રયત્ન છું.’ આ સેવાભાવનાનો જો દયા
ધર્મથી નીકાલ થઈ જાય તો શું અવશિષ્ટ રહેશે?
તે સહદય પાઠક પોતે સમજી શકે છે. આ પ્રમાણે
બીજા ધર્મોના હાલ છે. સેવાધર્મની ભાવનાને કાઢી

નાખવાથી તે સર્વે થાંચા અને નિર્જીવ બની જાય છે.
સેવાધર્મ જ તે સર્વેમાં, પોતાની માત્રાના અનુચાર
પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવાવાળો છે, તેથી સેવાધર્મનું મહત્ત
ધણું વધ્યું છે અને તે એક પ્રકારે અનુભવીય છે.
અહિંસાદિક સર્વ ધર્મો તેનું અંગ અથવા પ્રકાર
છે અને સર્વમાં વ્યાપક છે. હથરાદિકની પૂજા,
ભક્તિ અને ઉપાસના પણ તેમાં ગર્ભિત છે. જો કે
આપણા પૂજ્ય અને ઉપકારી પુરોહીની પ્રતિ કરવાનું
આપણું કર્તવ્ય - પાલનાદિ સ્વરૂપે હોય છે,
તેથી તેને ‘દેવસેવા’ પણ કહેવામાં આવે છે.
કોઈ દેવ અથવા ધર્મપ્રવર્તકના શુભોત્સવો કીર્તન
કરવું, તેના શાસનને સ્વયં માનવું, તેના સહુપ્રદેશને
જીવનમાં ઉતારવો અને તેના શાસનનો પ્રચાર કરવો
એ સર્વે તે દેવ અથવા ધર્મપ્રવર્તકની સેવા છે
અને તેના દ્વારા આપણી તથા અન્ય પ્રાણીઓની
જે સેવા થાય છે તે સર્વે તેનાથી ભિન્ન બીજી
આત્મસેવા અથવા શોકસેવા છે. એ પ્રમાણે એક
સેવામાં બીજી સેવાઓ પણ સાંમીલ હોય છે.

સ્વામી સમતભદ્રે પોતાના ઇષ્ટદેવ ભગવાન મહા-
વીરના વિષયમાં પોતાની સેવાઓનો અને પોતાને
તેની ફલપ્રાપ્તિનો જે ઉદ્દેશ્ય એક પદ્યમાં કર્યો છે
તે પાઠકોને બાજુવા યોગ્ય છે અને તેથી દેવસેવાના
થોડા પ્રકારોનો બોધ થશે અને સાથે એ પણ
માલુમ પડશે કે સાચા હૃદયથી અને પૂર્ણ તત્ત્વયતા
સાથે કરેલ વીર પ્રભુની સેવા કેવું ઉત્તમ ફળ આપે
છે, તેથી તે પછી તેના ‘સ્તુતિવિદ્યા’ નામક ગ્રંથ
(જિનચતક)માંથી અર્ધોષા ઉધ્યુત કરેલ છે.

સુશ્રદ્ધામ મમ તે મતે સ્મૃતિરપિ ત્વચ્ચર્ચનં વાપિ તે,
હસ્તાર્ચં જલયે કથાશ્રુતિરતઃ કર્ણોઽક્ષિ સંપ્રેક્ષતે |
સુસ્તુત્યાં વ્યસનં શિરોનતિપરં સેવેદશી ચેત ને,
તેજસ્વી સુજનોઽહમેવ સુકૃતં તેનૈવ તેજઃપતે || ૧૧ ||

આમાં બતાવ્યું છે કે — હે ભગવન! આપના
મતમાં અથવા આપના જ વિષયમાં મારી સુશ્રદ્ધા છે.

અર્થશ્રદ્ધા નહિ મારી સ્મૃતિએ પણ આપને પોતાનો વિષય જનારો છે. હું પૂજન પણ આપનું કરું છું. મારા હાથ આપને જ પ્રણામજસિ કરના વિગિતે છે. મારા કાન આપની જ ગુણગાથા સાંભળવામા લીલા છે. મારી આંખો આપના જ રૂપને દેશે છે. મને જે વ્યસન છે તે પણ આપની જ સુદર સ્મૃતિઓ રચના છે અને મારું મરતક પણ આપને જ પ્રણામ કરનારે તપર રહે છે. આ પ્રકારની નાની-શી મારી સેવા છે હું નિરતર આપનું આ પ્રકારે સેવન કરી કરું છું એટલે હે તેજસ્વતે ! (કેવલગાની ત્વાગિનિ) હું તેજસ્વી છું, સુગન્ધ છું અને સુકૃતિ (ગુણવાન) છું

અહિયા કોઈએ એમ સમજી લેવું ન જોઈએ કે સેવા તો મોટાગાલી-પૂજ્ય પુરોહિત અને મહાત્માઓની કરાય છે અને તેથી કંઈ રૂઢિ પણ મળે છે. નાના, અસમર્થ અથવા દીન-દુષ્ટીયા આદિની સેવામા શું ફાલદો છે, એમ સામાજીક જૂલભરેલું છે જેટલા મોટા પૂજ્ય મહાત્મા અથવા મહાપુરુષ છે તે સ્વનાના-અસમર્થો-અસહાય અને દીન-દુષ્ટીયાની સેવાથી જ થયા છે. સત્તા જ સેવકને સેવ્ય જનાવે છે અથવા ભય ચઢાવે છે અને તેથી એના મહાન લોકસંકેતની સેવા અથવા પૂજભક્તિનો એ અભિપ્રાય નહિ કે એમને તેના ખાલી ગુણગાન કરી કરીએ અથવા તેની ઔપચારિક સેવા-ચાકરીમા જ લગાવી રાખીએ. તને તો પોતાના વ્યક્તિત્વને માટે આપણી સેવાની જરૂરત પણ નથી કૃતકૃત્યોને તેની જરૂરત પણ શું હોઈ શકે ? તેથી જ સ્વામી સમતબદ્ધે કહ્યું છે કે— ' ન વૃજયાર્થસ્ત્વયિ વીતરાગે ' અર્થાત્ હું ભગવન ! પૂજ-ભક્તિથી આપને કોઈ પ્રયોજન નથી, કારણ કે આપ વીતરાગી છા. રામનો અથવા પણ આપના આત્મામા વિદ્યમાન નથી જેના કારણે આપ કોઈની પૂજાસેવાથી પ્રસન્ન થાવ છો.

* સમતબદ્ધના દેવાગમ, યુક્ત્યનુસાસન અને સ્વયંજ્ઞ સ્તોત્ર નામની સ્મૃતિઓ ધણી જ મહત્વની એક પ્રજ્ઞાપ સાધિની છે અને તેમા સ્વરૂપે જૈનાગમ અથવા વીરશાસન ભરેલ છે.

વાતસવમા એવા મહાન પુરુષોની સેવા-ઉપાસનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઉપકારમગ્નિ અને કૃતગુણવ્યક્તિ-કરણી સાથે ' તદ્ગુણનિધિ ' -તેના ગુણની સપ્રાપ્તિ હોય છે એ જાતને શ્રી પૂજ્યપાદાચાર્યે ' સર્વાર્થ-સિદ્ધિ ના મગનાચરણ ('મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતાર' ઇત્યાદિ) મા ' વદે તદ્ગુણલભ્યયે ' પદ્ધતિ વ્યક્ત કરેલ છે. તદ્ગુણલભિને માટે તદ્દરૂપ આચરણનો જરૂરત છે અને તેથી જ તદ્ગુણનિધિની ઇચ્છા કરે છે તે પહેલા તદ્દરૂપ આચરણને અપનાવે છે. પોતાના આત્માને અનુકૂળ વર્તન કરે છે અથવા તેમના પગને ચાલવાનો પ્રારંભ કરે છે. તેમને માટે લોકસેવા અનિવાર્ય બની જાય છે દીનો, દુષ્ટિનો, પીડિતો, પતિતો, અસહાયો, અસર થો, અગ્નો અને પયશ્વટોની સેવા કરવી એ તેમનું પહેલું કર્તવ્યકર્મ બની જાય છે. જો એવું ન કરે અથવા જે ઉક્ત ધ્યેયને સામે ન રાખીને ઇચ્છર-પરમાત્મા અથવા પૂજન મહાત્માઓની ભક્તિના કોરા ગીત ગાય છે તે દંભી છે અથવા હમ છે. પોતાને તથા બીજાને હમે છે અને તે જડ મશીનોની પેઠે અવિવેકી છે કે જેને પોતાની ક્રિયાઓનું કંઈપણ સ્વરૂપ માલૂમ નથી હોતું અને તેથી ભક્તિના રૂપમા તેની સારી ઉછલ દૃઢ તથા જયકારોના-જયજયના નાદનું કંઈપણ મૂલ્ય નથી તે સર્વે દંભ-પૂર્ણ અથવા લાસ્ય્ય હોવાથી મકરીના મગમા લટકતા રતનોની માફક નિરર્થક છે, હોય છે. તેનું કંઈપણ વાસ્તવિક ફળ નથી હોતું

મહાત્મા ગાંધીજીએ ઘણી વખત એવા લોકોને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે— ' તેઓ માગ મુખ પર થૂકે તો સારું, જે ભારતીય યજ્ઞને પણ સ્વદેશી વસ્ત્ર નથી પહેરતા અને માથા પર ટોપી પણ નિદેશી વસ્ત્રની ધારણ કરીને મારી જાય બોલે છે. એવા લોકો જેમ ગાંધીજીના ભક્ત અથવા સૈનિક નથી કહેવાતા બલ્કે મનક ઉઝાવનાવાળા લેખાય છે તેમ જે લોકો પોતાના પૂજ્ય મહાપુરુષોને અનુકૂળ આચરણ નથી કરતા, અનુકૂળ આચરણની ભાના પણ નથી રાખતા-પ્રુશીથી વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે અને એવા કુસ્મિત આચરણ કરીને પણ પૂજ્ય પુરુષની વદનાદિ ક્રિયા

કરે તથા જય ખોલે છે તેઓ તે મહાપુરુષના સેવક અથવા ઉપાસક નથી કહેવાતા. તેઓ પણ તે પૂજ્ય વ્યક્તિના ઉપહાસ કરવા-કરાવવાવાળા જ હોય છે અથવા એમ કહેવું પડશે કે તેઓ પોતાના તે આચરણથી જ મશીનોની માફક ચલાવી નથી. અને એવા પરાધીનોનો કોઈ ધર્મ નથી હોતો. સેવા-ધર્મને માટે સ્વેચ્છાપૂર્વક કાર્ય કરવું આવશ્યક છે, કારણ કે સ્વપરહિત સાધનની દૃષ્ટિથી સ્વેચ્છાપૂર્વક પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને જે નિષ્કામકર્મ અથવા કર્મલાગ કરવામાં આવે છે તે સાચો સેવાધર્મ છે.

પૂજ્ય મહાત્માઓની સેવાને માટે ગરીબો, દીન, દુઃખી, પીડિત, પતિત, અસહાય, અસમર્થો, અજ્ઞો અને પદબ્રેષ્ટોની સેવા અનિવાર્ય છે. તે સેવાનું પ્રધાન અંગ છે. તેના વિના તે બનતી જ નથી ત્યારે એ નથી કહી શકાયું અને ન કહેવું પણ ઉચિત છે કે ‘નાના અસમર્થોની સેવામાં શું ફાયદો છે ?’ તે સેવા તો અહંકારાદિ દોષો દૂર કરીને આત્માને ઉચ્ચ બનાવે છે. તે તદ્દશુલ્કબિંધના ઉદ્દેશને પૂરા

કરવાવાળી છે અને દરેક પ્રકારે આત્મવિકાસમાં સહાયક છે તેથી પરમ ધર્મ છે અને સેવાધર્મનું પ્રધાન અંગ છે. જે ધર્મના અનુકૂળથી આપણને કંઈ પણ આત્મલાભ ન થાય તે તો વાસ્તવમાં ધર્મ જ નથી.

તેના સિવાય આનાદિકાલથી આપણે નિર્જળ, અસહાય, દીન, દુઃખિત, પીડિત, પતિત, માર્ગચ્યુત અને અજ્ઞ જેવી અવસ્થાઓમાં જ અધિકતર રહ્યા છીએ અને તે અવસ્થાઓમાં આપણે બીજાની પૂજ્ય સેવાઓ લીધી છે તથા સેવા-સહાયતાની પ્રાપ્તિને માટે નિરંતર લાવનારો પણ કરી છે અને તેથી તે અવસ્થાઓમાં પડેલ અને દીન-દુઃખી પ્રાણીઓની સેવા કરવી તે આપણું પરમ કર્તવ્ય છે, તેના પાલન માટે આપણે આપણી શક્તિને જરા પણ છુપાવવી ન જોઈએ. તેમાંથી જીવ મોરચે અને આનાકાની કરવા જેવી કોઈ પણ વાત ન થવી જોઈએ. તેને યથાશક્તિ કર્તવ્યનું પાલન કહે છે.

[ઉદ્ધરિત “અનેકાંત”] (ચાલુ)

સાચા ત્યાગી અને નિઃસ્પૃહી ભક્ત બને

લોકો કહે છે કે ભજનમાં ચિત્ત નથી ચોંટતું, એકાગ્રતા નથી થતી. એકાગ્રતા તે ક્યાંથી થાય ? કૃપણ જીવજીવી વાનર, જગતનાં પદાર્થો-મૂઠીમાંથી તો છોડતો નથી ને પાછો એની એ જ મૂઠીમાં રામને પણ લેવા દેતો છે ! રામ એવો લોખે નથી કે એમ છેતરાય. રામ તો એને જ મળે છે કે જે હનુમાનની પેઠે હીરાના હારને ફેંકી કહે છે કે “જેમાં રામ નથી એવા આ ધનામને હું શું કરું ?” પ્રજાને ભજતાં ભજતાં નિર્લગ્ન ચિત્ત મકાનમાં, ખાવા-પીવામાં, માલમતામાં ને માનાપમાનમાં ભમે છે. જ્યાં સુધી પદાર્થમાં સત્ય દૃષ્ટિ છે, અને એમાં ચિત્ત રમી રહ્યું છે ત્યાં સુધી ગમે તેટલું માથું ફોડશે તો પણ એ પદાર્થો પ્રાપ્ત થવાના નથી. અને કદાપિ પ્રાપ્ત થશે તો પણ સુખદામી નહિ નિવડે. તમારા ચિત્તમાં જે પ્રજાનું મંદિર સ્થાપિત થાય તો પછી એવી કઈ આશા છે કે જે સ્વતઃ જ દક્ષિણ ન થાય ?

—સ્વામી રામતીર્થ.

આત્માની ત્રણ અવસ્થા

૩૩ લેખક—ચોકસી ૩૩

સુખચ્છેદન પ્રાપ્ત થતાં જ જીવનમાં અનેરો પદદો આવે છે, કારણ કે એ વેળા સત-અસત યાને ખરું-ઝોટું પારખવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી આત્મા સરલતાથી પોતાનો માર્ગ નિશ્ચિત કરી શકે છે. એથી ત્યારપછી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે પણ જોવીશીના પાંચમા સ્તવનમાં આત્મ-તત્ત્વની પિછાન અર્થે દૂધમાં સુદાસર વાત રૂબૂ કરી છે. પાંચમા તીર્થપતિનું નામ સુમતિનાથજી છે અને અહીં પ્રાર્થનામગ્ન થનાર જીવદો પણ જાતજાતની સામાન્ય-તાઓ અને રંગભેદની મતાંતરોના હિંચોળે હીંચાઈ સમકિત પામ્યા પછી કંઈક કુમતિથી અજગો થની સુમતિ સુદરીના સહવાસમાં આવ્યો છે એટલે યાદા લાવોની મયામણ છોડી દઈ, આડઅવળા વાદોમાં અથડાવાનું તજી દઈ, આત્મ જોળખ પ્રતિ વળ્યો છે. એને સુમતિના દાતાર એવા પંચમ પ્રભુનો સમાગમ દૂધમાં સાકર બન્યા જેવો થયો છે.

મંગળાચરણમાં જ એ વહે છે કે રસ્થા એવા અરિસામાં જોનારનું જેમ આખેદૂગ પ્રતિજિગ્ન પડે છે એમ હે પ્રભુ ! આપે પણ અદારે દોષોનું નિકદન જડમૂળથી કાઢેલું હોવાથી જે દેવદ્યૂષી અદિતીય દર્પણની પ્રાપ્તિ થઈ છે એનાથી આપ તો ઓદ રાજલોકના સર્વ લાવો જાણી રહ્યા છો, પણ એમા જોનાર યાને ડોકિય કરનાર પણ સ્વજીવનની સાચી પીંગાન કરી શકે છે એવી વિલક્ષણતા એ અનુપમ દર્પણમાં સમાયેલી

છે. અન્ય દર્શનમાં આવું આદ્યધ્વનક કેવળ-જ્ઞાનરૂપી દર્પણ ન હોવાથી મેં આપશ્રીના ચરણમાં આત્મસમર્પણ કરી, સ્વસ્વરૂપ અવલોકનારે ઉત્કૃષ્ટ થવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

‘સુમતિ ચરણ કજ આતમ અરપણા’ એ સ્તવનની પ્રથમ લીંટી છે. વાત પણ સો ટચના સોના જેવી છે, કેમકે સ્વસ્વરૂપ જોળખાણ વિના બહાર ડોકિયા મારવાથી માનવ જીવનનું રહસ્ય નથી તો પમાતું તેમ નથી તો એ જિંદગી મેળવ્યાનું કંઈ સાધક થતું. તેથી તો સહુદયી લક્ષ્મીએ સો પ્રથમ એ વાત તરફ જ મીંટ માંડી છે. એમાં જીન કે જીનેતરનો સમાવેશ થાય છે.

૧ જ્યાં લગી આતમા તત્ત્વ ચિંત્યો નહીં, ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂડી-નરસિદ મહેતા ૨ ત્યાગ ન ટકે રે વૈરાગ્ય વિના, કરીએ કોટિ ઉપાયજી, અંતર ઊંડી ધ્રુજા રહે, તેકેમ તમ્ભયજી, વેપ લીધો વૈરાગ્યનો- નિષ્કાનંદ

૩ હરિનો મારગ છે શરોનો, નહિ કાયરનું કામ જોને; પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, વળતી લેવું નામ જોને-કવિ પ્રીતમ. ૪ ચેતન ! અખ મોહિં દર્શન દીલે.

x x x
તુમ દર્શન બિનુ સખયા જૂડી,
અ તર ચિત ન લીલે.
x x x

શકાતી નથી જ. અંતર આત્મરૂપ વર્ગમાં જવા સારુ નથી તો એણે કોઈ રહોટા પકાડ બોળ ગવાના કે નથી તો મહાન મહાસાગર તરવાના. કેવળ પુનઃગળ અને ચેતન વચ્ચે જે અંતર રહેલું છે, ઉભયના જે બિન્ન લક્ષણો છે તેની માત્ર બોળખાણ કરી લઈ એ પર દઢ આસ્થા સ્થાપન કરવાની છે. સચરાચર જગતમાં જે કંઈ કાર્યવાહીઓ અહર્નિશ ચાલી રહી છે અને એમાં પોતાને જે કંઈ ભાગ ભજવવો પડે છે એમાંથી સાવ છટકી જવાનું ન ણને, પણ એમાં જે રાચવા-માચવાપણું છે, જે લયલીનતા દાખવાય છે અથવા તો જે સ્વભાવવિસ્મૃતિ છે તે ત્યજી દઈ. માત્ર સાક્ષીભાવ સ્વીકારાય તો સામે જ અંતરઆત્મત્વ ઊભું છે. જ્યાં લગી દેહમાં વસવાટ છે ત્યાં લગી કાર્યવાહી ચતી રહેવાની પણ એ વેળા ચેતને નીચેના દુકામાં દશાવેલ ભાગ ભજવવો ઘટે.

સમક્રિતવત્ત જીવડો, કરે કુટુંબપ્રતિપાળ.
અંતરથી ન્યારો રહે, ધાવ ખીલાવત બાળ
એતુ વર્તન બાળકની ધાવ જેવું હોય.
ધાવ બાલકને ધવડાવે છતાં મનમાં સમજે

છે કે બાળક પોતાનું નથી તેમ અંતરાત્મા અથવા તો કૃત્યાકૃત્યનો ભેદ જાણનાર આત્મા કરણી તો કરે છતાં એમાં તન્મય થઈને નહીં જ, કેવળ સાક્ષીરૂપે જ.

પરમાત્મભાવનું સ્વરૂપ તો ચોથી ગાથામાં સ્પષ્ટપણે કહિવામાં આવ્યું છે. સર્વ ઉપાધિ-એમાંથી ને કર્મોની બાધી આંટીધુટીમાંથી મુક્ત થઈ જ્ઞાનમય યાને સ્વસ્વરૂપમય આત્મા થાય એ અવસ્થાનું નામ જ પરમાત્મ દશા. પૂર્ણપણે કર્મોવરણો ખસી ન જાય ત્યાં સુધી મૂળગુણની પ્રાપ્તિ—અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ અને અનંત વીર્યરૂપ સ્થિતિ અસંભવિત છે. તેથી એ પાછળ પ્રયાસ ચાલુ રાખવાના છે તેથી જ બહિર્ગતમપણું છોડી દઈ અંતરઆત્મમપણું ધારણ કરી આગે કદમ ભરવા એમાં જ શ્રેય છે એ વાતની પ્રતીતિ યોગીરાજ નિમ્ન શબ્દોમાં કરાવે છે.

આત્મમ અર્થેષુ વસ્તુ વિચારતાં
હરમ દયે મતિદાય
પરમ પદારથ સંપત્તિ સંપન્ને
આનંદઘન રસ પાપ.

ક્રિયા વિનાની શ્રદ્ધા શા કામની?

સર્વ જૂતપ્રાણીઓને ઇશ્વિયોરથી ચક્ષુ છે. દેવોને અવધિગાનરૂપી ચક્ષુ છે, કેવલજ્ઞાની મુક્તાત્માઓ સર્વત ચક્ષુ છે અને મુમુક્ષુને શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુ છે જેની શ્રદ્ધા શાસ્ત્રપૂર્વક નથી તેને મથાચરણ મળવી શકતું નથી, અને જે સચી નથી તે મુમુક્ષુ શાને?

શ્રદ્ધા વિનાના માત્ર શાસ્ત્રજ્ઞાનથી મુક્તિ સંભવતી નથી, તે જ પ્રમાણે આચરણ વિનાની માત્ર શ્રદ્ધાથી પણ કાઈ વળતું નથી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણેમાં જે એકી સાથે પ્રપત્તગીય છે, તથા જે એકામ છે તેનું શ્રમણપણું પરિપૂર્ણ કહેવાય છે

—શ્રીમાન કુંદકુંદાચાર્ય

પ્રભુ મહાવીરે મોહમદત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા]

લેખક : સુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

સુર ખન્ધુ ! દુઃખીનાં દિલને દિલાસો
આપવાને બદલે સંતાપજનક કઠોર વચનો
તું કેમ ઉચરે છે ? સજજનની આ રીત
નથી. કહું છે કે—

તુળાનિ નૌન્મૂલયતિ પ્રમજ્જનો ।
મૃદુનિ નીચૈઃ પ્રગતાનિ સર્વતઃ ॥
સમુચ્છિન્નાનેષ તરુપ્રગચતે ।
મહાન્મહત્યેવ કરોતિ વિક્રમમ્ ॥

અર્થ—“ ચારે બાજુથી નમન કરતાં
કોમળ તરણીઓને ઉખેડી નાખવા વાયરો
કઠી તકલીફ લેતો નથી. એ તો મોટાપણીનો
મદ ધારણ કરીને અઘ્ઘઠ બિલેલાં તરુઓને જ
મૂળથી ઉખેડી નાખે છે; કારણ કે જે મહાન્
છે ? તે મહાન્ પ્રતિ જ પરાક્રમ ઘાતાવે છે. ”
તું ભલે ધનવાન હો, પણ તારી મોટાઈ શેમાં
છે તેનો વિચાર કર. જરા શાન્ત થા ! તને
જો અવસર હોય તો મારી અતિ દુઃખગર્જિત
આત્મકથા કહેવા માશું છું. તું સાંભળીશ ?

કુંઠનપુરમાં વસતાં લોકોથી કંટાળીને
નિર્જન સ્થાનનો આશ્રય લઈ અનેક વૃક્ષની
ઘટાથી મનોહર દેખાતાં સુંદર આસનમાં એક
વૃક્ષ તળે રહેલી વિશાળ શિલા ઉપર ભાલે
હાથ ટેકાવીને ગાઢ ચિંતામાં ગરકાવ થઈ
બેઠેલા મનસુખે અશ્રુ ટપકતાં નેત્રે કહું.

મારી અત્યંત ભૂલ થઈ. ભાઈ મનસુખ,
મને માફ કર ! હું મારા સ્વભાવને વશ થઈ
દુઃખીનાં દર્દ કળી શક્યો નહિ. કહું છે કે—

યઃ સ્વભાવો હિ યસ્યાઽસ્તિ,
સ નિત્યં દુરતિક્રમઃ ।
શ્વા યદ્દિ ક્રિયતે રાજા,
તત્ કિં નામ્નાસ્તુપાનહમ્ ॥ ? ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ જેનો જે સ્વભાવ હોય છે તે
નિત્યને માટે જવો અતિ સુરેલ છે. શ્વાને
કઠી રાજા બનાવ્યો હોય તો પણ તે જીતીયાં
આવવાતું ભૂલે ખરો ? ” બદકે ન જ ભૂલે.
તેમ હે ભાઈ, હું પણ એક વખત જન્મથી
દીન અને તુચ્છ સ્વભાવનો હતો આજે
શ્રીમંત થયો છતાં સંસ્કાર અને સ્વભાવે તો
હું દરિદ્રી જ છું. મારા કઠોર વચનોને અંગે
તને થતું દુઃખ હવે મને પણ ખેદ કરાવે
છે. શુદ્ધાના આવેશમાં મારાથી યદ્વાતદા
બોલી જવાયું. હવે સાવધ રહીશ. સંસારની
અનેક વિડંબનાઓને ઉલ્લંઘી જવામાં દીન
અને દુઃખીજનોને થતી અનેક અકળામણોનો
અને એને અંગે થતી ત્રિવિધ વિષમ વેદનાનો
બિરેલ દીનતાને અતુલબળા વિનાના ભવાલિનંદી
લક્ષ્મીપુત્રોને શે થાય ?

લક્ષ્મીના મદમાં અંધ બનેલ આત્માઓ
નિરાશ્રિત એવા દીન-દુઃખી પ્રત્યે શુભ
લાગણી ધરાવવાને બદલે વિશેષ દરઝા બનતા
બેવાય છે. દીનને દેખી દયા દેખાડવાને બદલે
એ કૂરતા દેખાડે છે, એને તિરસ્કારે છે,
હઠધૂત કરે છે, યદ્વાતદા બોલીને
દીનોને એવા તો અકળાવી મૂકે છે કે સાચી

પણ રાવ કરવાનું એને સ્થાન જ રહેતું નથી. આશ્રિતોને આશ્રય આપવારૂપ ગૃહસ્થધર્મને પણ છુંદોને દીન-હ. ખીચોના અશ્રુ લુછવાને બદલે એને ખૂણ પરિતાપ આપે છે. કહ્યું છે કે-

પદ્મિ ગચ્છ પતોત્તિષ્ઠ વદ મૌનં સમાચર ॥
પવમાશાન્નદ્રમસ્તેઃ, ક્રીડન્તિ ધર્મિનોઽર્થિમિ ॥૩॥

અર્થ:- “હું” શેઠને અનુકૂળ વર્તીશ તો ઇચ્છિત આપશે એવો આશારૂપી ગ્રહ જેમને ગળી ગયેલો છે એવા અર્થીજનો-વડે-અદયા આમ આવ ! ના અહિંથી ફર ના ! ખસ ! આધો પડ ! નીચે પટકા ! કેમ ખેઠો છે ? અહિંથી બેઠ ! બોલ તારે શું છે ? ‘યાપણુ માગે છે ? બોલ ! આરડ્યા શું કરે છે ? ચૂપ રહે ચૂપ ! માથું ફેરવ્યું ! વિગેરે સ્વચ્છદી વદીને ધનવાનો કીડા કરે છે !”

ગરીબોને પણ પજવનાર પ્રાણીઓના કઠોર દિલમાં અતિ સુકોમળ એવી દયાનો વાસ જ શી રીતે સંભવે ? એવાઓ પણ વારે-તહેવારે તો દયાનો ડોળ કરતા દેખાતા હોવા છતાંય એના વિચાર અને વર્તનના નીકટ અનુભવીને તો ચોક્કસ જ માલૂમ હોય છે કે એનામાં દયાની છાત પણ નથી. કર્મરાબના કુર પન્તમાં સંપકાર્થ ત્યારે મારું શું થશે ? એની વર્તમાનમાં પ્રાયઃ એમને વિચારણા ય સ્ફુરવી અશક્ય હોય છે. એવા પણ ઉદર-ભરીઓ પુણ્યના મધુરા ફળોને તો અહોરાત્ર ઇચ્છતા જ હોય છે, છતાં પણ નવું પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાની લેશ પણ પરવા કરતા નથી એ જ અતિ ખેદનો વિષય છે.

ભાઈ મનસુખ, મેં તો પૂર્વાવસ્થામાં સ્વયં દીનતા અનુભવી છે, તો પણ હું ધનના મદમાં ભાન ભૂંડ્યો. આથી હું તો એવાઓ કરતાં ય અધમ ઠયો. ખરેખર, લક્ષ્મી જ એવી વસ્તુ છે કે તે

ધરમાં પેસતાંની સાથે મનુષ્યને પાછળથી લાત મારીને અક્ષડળનાવે છે, એટલે કે આખો બીચી રખાવીને આદમીને છાતીભેર ચલાવે છે, અને વિદાય લે છે ત્યારે છાતીની લાત મારીને મનુષ્યને ભેવડ વાળી ઘઈ નીચું ભેતો કરી મૂકે છે. લક્ષ્મીનું ‘દોલત’ એવું નામ વિદ્વાનોએ આથી જ રાખ્યું હોય એમ જણાય છે. ભાઈ મનસુખ, વિશેષ રડીને મને પણ રડાવવા પહેલા તારું રડવું હવે તો બંધ કરે તો જ મને ચેન પડે તેમ છે. બેઠ ભાઈ, બેઠ ! અશ્રુ લુછી નાખ ! શાન્ત થા અને સામે ભે ! આ નજીકમાં જણાતા મહાન્ ગિરિના આભૂ-વણુ સમા કુભેને તૃપ્ત કરીને ચિત્તાકર્ષક બળબળ એવા મધુર ધ્વનિવડે પ્રેક્ષકોને આદલાદ ઉપભવવા માટે મદમદ વેગે સ્થલાતાં અને પસાર થતા ગિરિ નિર્ઝરણારૂપી પોતાના બહાલા બાળોને પ્રેમાળ બાથમાં ઘાલીને ફર ફર વસતા જતુઓ પ્રતિ ઉપકાર કરવા માટે અતિ વેગે ગમન કરતી આ ત્રિવેણી નદી કેવી લબ્ધ દેખાય છે ? વિશાળ ગાહુરૂપ લીલાછમ જણાતા તેણીના બને તટો પણ બાણે તેણીએ પાથજનોને વિશ્રામ કાજે આહ્વાન કરવા જ લબાબ્યા હોય નહિ શું ? ચાલ ભાઈ, આપણે ત્યાં જઈને સ્નાન-પાન કરી સ્વસ્થ થઈએ તારે વાત કરવામાં પણ તે પછી ખૂણ જ મળ રહેશે. અમાસનો તહેવાર હોવાને અગે દુકાન પણ બંધ હોવાથી આજે મને પણ સંપૂર્ણ અવકાશ છે. ત્રણ ત્રણ દિવસથી સતત શોધ કરવા છતાંય મનસુખનો પત્તો જ નહિ મળેલ હોવાથી અકળાઈ ગયેલા કુસુમે કહ્યું.

તું મહાન્ દિલનો અને ઉમદા દયાળુ સજ્જન છો તેની મને આજે જ ખબર પડી.

તારા જેવા પુણ્યવાનના સમાગમથી હું
મારા આત્માને ધન્ય માતું છું. જેના દિલમાં
દયા નથી એ આત્માના વ્રત, તપ, જપ,
નિયમ, દાન અને સંયમાદિ ખરેખર વૃથા જ
છે. કહું છે કે:-

દયાં વિના દેવગુરુમાર્ચા-
સ્તર્પાસિ સર્વેન્દ્રિયચ્છાનિ ।

વાનાનિ શાસ્ત્રાધ્યયનાનિ સર્વે,
સૈન્યં મતસ્વામિ યથા વૃથૈવ ॥ ૪ ॥

અર્થ:-“સૈન્ય ઘણું વિશાળ હોય
છતાં તેનો સ્વાગી હાજર ન હોય તો સૈન્યનું
ખળ વૃથા થાય છે તેમ મનુષ્યના હૃદયમાં
જગતના જંતુઓ પ્રત્યે જે દયારૂપ સ્વાગી
હાજર ન હોય તો તેનું દેવ અને શુરમહા
રાજના અરણ્યકમળની સેવા, વિધવિધ તપો,
યમ અને નિયમોવડે કરીને સર્વ ઇન્દ્રિયોતું
કરેલું દમન, અલય, સુપાત્ર કે અતુકંપા
પ્રમુખ વિવિધ દાનો તથા શાસ્ત્રોના અધ્ય-
યનોરૂપી વિશાલ સૈન્ય પણ વૃથા જ છે.”
ભાઈ કુસુમ, નદીમાંનાં સથિત (જીવવાળાં)
જળનો હું ઉપલોગ કરતો જ નથી. દયાળુ
પરમાત્મા શ્રી જિનેશ્વર દેવોએ જળમાંનાં
એકેક ગિન્દુમાં દેવળજાનવડે કરીને અસંખ્ય
જીવો હીઠા તેમજ ઉપદ્રિશ્યા છે. એ જીવો
એવા તો કેમજ દેહને ધારણ કરે છે કે
આપણા સ્પર્શમાત્રથી પણ તે નાશ પામે છે.
ફક્ત એક જ આત્માને ધારણ કરનારા તેમજ
નાશવંત એવા દેહને ટકાવવા માત્રમાં અસં-
ખ્યાત જીવસમૂહના દેહને ધારણ કરી રહેલા
જળનું સ્નાન કે પાન કરી લેવાની કલ્પના

પણ દયાવાન આત્માઓને કંપાવી મૂકે તેમ
છે. તું પણ એ વિચાર જ તણ દે એમ જ હું
ઇચ્છું છું. કહું છે કે:-

પ્રાણા યથાત્મનોડમીષ્ટા, મૂતાનામપિ તે તથા ।
આત્મૌપમ્યેન મૂતેષુ, દયાં કુર્વન્તિ સાધવઃ ॥૫॥

અર્થ:-“જેવી રીતે પોતાના પ્રાણ પોતાને
વહાલા છે તેવી જ રીતે પરપ્રાણીઓને પણ
પોતાના પ્રાણ વહાલા જ છે એવું સમજીને ઉત્તમ
આત્માઓ પોતાની ઉપમા ઘટાવીને જ પ્રાણી-
ઓને વિષે દયા ધારણ કરે છે.” કલિકાલ-
સર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહા-
રાજ પણ પોતાના યોગશાસ્ત્ર નામના પ્રસિદ્ધ
ગ્રંથમાં ફરમાવે છે કે-

આત્મવત્ત સર્વમૂતેષુ, સુખદુઃખે પ્રિયાડપ્રિયે ॥
ચિન્તયન્નાત્મનોડમિષ્ટાં, હિંસામન્યસ્ય નાચરેત્ ॥૬॥

અર્થ:-“પોતાને જેનાથી સુખ કે દુઃખ
થતું હોય, પોતાને જે પ્રિય કે અપ્રિય
લાગતું હોય તે પરને પણ સુખ દુઃખ પ્રિય
અને અપ્રિય છે એમ પોતાની માફક ખીજ
જીવોને વિષે પણ ચિંતવતો તું પોતાની
હિંસા જેમ અનિષ્ટ માને છે તેમ અન્યની
હિંસા પણ અન્યને અનિષ્ટ જ છે એમ ધારીને
કદી હિંસા કરવી નહિ.” ભાઈ કુસુમ, એ
પ્રાણીથી સંયુત્. તારા મધુર આલાપે જ મને
અપૂર્વ શાન્તિ આપી છે. હવે તારા સાથે
છૂટા દિલે વાત કરવા હું સમર્થ થયો છું.
પોતાનાં વહાલાં કુટુંબીઓને રડતાં મૃત્રીને
આલી નીકળેલા મનસુએ જણાવ્યું.

(આત્મ)

પ્રવાહના પ્રશ્નો

દર દશ દશ વર્ષના આંતરે ગણવામાં આવતું નવું વસ્તીપત્રક ગણવાનો સમય નજીક આવે છે.

મરકાડીખાતા તરફથી વસ્તીપત્રક તૈયાર કરવા માટેની પ્રાથમિક તૈયારીઓ શરૂ થઈ ચૂકી છે, અને જુદા જુદા પ્રાંતોમાં પેટા ઓફિસો પણ નિયુક્ત કરવામાં આવી છે.

ગયા વસ્તીપત્રકના આધારે આપણું સંખ્યાપ્રમાણ સાડાઘાર લાખ ગણવામાં આવેલ છે. વર્ષોના આપણા જૂના સંખ્યાગણ સાથે મરખાવતા ઘણું જોણું માનવામાં આવે છે.

એક વાત આપણે કબૂલ કરીએ કે જૈનોની સંખ્યાનો ઉત્તરેત્તર ધ્રુવ થતો આવે છે. અને આપણું સંખ્યાગણ ટકી રહે, તેમ જ તેમાં વૃદ્ધિ થાય તે માટે જુદા જુદા અનેક પ્રયાસો આપણે કરવાના રહે છે.

આપણું અજ્ઞાન—

પરંતુ ખીણ ગીતે વિદ્યાર્તા, આપણી સંખ્યાનો વાસ્તવિક નોંધ આપણી પામે નથી આપણા બહાર કાર્યકર્તાઓનો એવો અભિપ્રાય છે કે વસ્તીપત્રકમાં જે સાડાઘાર લાખની સંખ્યા નોંધવામાં આવેલ છે તે ગરાબર નથી વસ્તીપત્રક નોંધતી વખતે નોંધનાર અગર નોંધાવનારની ગફલત તેમાં થવા પામી હોય એ રીતની શંકાને આમા સ્થાન છે.

જોલધંડીયા જૈન એમેઝીએગનના આદેશા ખાતેના મંત્રી શ્રી બી. એમ મહારજન પોતાના અનુભવથી જણાવે છે કે શ્રી. પી. અને બીજરના જૈનોમાંના મોટા ભાગ એવો છે કે જેઓને વસ્તીપત્રકમાં પોતાની વીગત કેવી રીતે નોંધાવવી તેનો ખ્યાલ હોતો નથી. તે સમયે તેઓ

માસ્વાડી, વણિક, ગુજરાની વગેરે વિશેષજ્ઞો ધર્મના ખાનામાં લખાવે છે કેટલાક ધર્મના ખાનામાં હિન્દુ ગણ લખાવે છે એટલે એવાઓની ગણતરી હિન્દુ તરીકે થઈ જાય છે.

માત્ર શ્રી. પી. કે બીજરની જ આ સ્થિતિ છે એમ નથી. સંસ્કારી પ્રદેશોમાં પણ આવી ભૂલો થવાના પ્રસંગો નોંધાયા છે તેમ જ ત્યાં જૈનોની વસ્તી મારા પ્રમાણમાં છે અને જૈન-ધર્મના આદેશોના જ્યાં હરકમિશ તાત્ત્વ હોય છે તેવા ગુજરાત, સુગઈ ઇલાકા, મારવાડ વગેરે પ્રદેશમાં પણ કેટલાક સ્થાનો એવા છે કે ત્યાંના જૈનો, પોતાની જાતને જૈન તરીકે બહુ જોણા પ્રમાણમાં જોળખતા હોય છે સામાન્ય ગીતે જૈન ધર્મના સંસ્કારો મળવાની તક તેઓને અપડતી નથી, અને પોતાનો અવકાર હિન્દુ ધર્મીઓ સાથે સંકળાએલ હોય એ સંસ્કારોથી સમય જતા તેઓ જૈન તરીકે પોતાની જાતને ભૂલી જાય છે આવો અજ્ઞાનવર્ગ પણ વસ્તીપત્રકની નોંધણી સમયે “જૈન” તરીકેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનું સામાન્યતઃ ભૂલી જાય એ સ્વાભાવિક છે.

આમ જુદા જુદા અનેક કારણોને અગે વસ્તીપત્રકમાં આપણે આપણું વાસ્તવિક તારણ મેળવી શકતા નથી વસ્તીપત્રકની નવી નોંધણી સમયે આ પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરવાની આપણને તક છે એ માટે આગતી યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો થોડા ઘણા અંશે જરૂર તેમાં સફળતા મળે કેન્દ્રિય ધોરણે કાર્ય કરો—

જૈન સમાજમાં જુદી જુદી દિશામાં એવા-કાર્ય કરતી સંસ્થાઓનું પ્રમાણ સામાન્ય રીતે આવી સંખ્યામાં છે અને પોતાને યોગ્ય લાગે તે દિશામાં દરેક સંસ્થાઓ એછો-વત્તો સેવાનો

કાળો નોંધાવતી પણ રહેલ છે. પરંતુ એક સરણુ આદેશન હિન્દુભરના જૈન સમાજમાં ફેલાવવું હોય, તો એક એકના સંકલનમાં કામ કરી શકે એવી કેન્દ્રિત પદ્ધતિએ કામ કરી શકાય તેવા વ્યવસ્થિત સંયોગોમાં આપણે નથી.

હિન્દી મહાસભાનું વ્યવસ્થા તંત્ર વિચારીએ. હિન્દના બુદ્ધા બુદ્ધા ભૌગોલિક સાનુકૂળતા પ્રમાણે વિભાગો પાડી, પ્રાન્ત-પ્રાન્તમાં મહાસભાએ પોતાના હાથ નીચે કાર્ય કરતી પ્રાંતિક સમિતિઓ સ્થાપી છે, અને આવી સમિતિઓ સુખ્ય ઓફિસના આદેશો ઝીલી પોતાના પ્રાન્તમાં આદેશોનો પ્રચાર કરે છે. અલગત, અલગ પ્રમાણમાં આ પ્રાંતિક સમિતિઓ સ્વતંત્ર પણ છે પરંતુ હિન્દના સર્વ સામાન્ય પ્રશ્નો ચર્ચામાં દરેક સમિતિઓ એક જ સરખા સૂરે કાર્ય કરે છે.

આપણી સંસ્થાઓ જો આ ધોરણે કાર્ય કરતી થાય તો આપણા અનેક પ્રશ્નોનો ઊકલ બહુ જ ઓછા શ્રમે તરતમાં ઘણી સુંદર રીતે આવી શકે,

વસ્તીપત્રકના પ્રશ્ન પ્રાન્ત-પ્રાન્તવાર ઉપાડી લેવામાં આવે, અને પોતાના પ્રાન્તમાં જ્યાં જ્યાં નોંધણીની વ્યવસ્થા થવાનો વધારે સંભવ હોય ત્યાં અગાઉથી સ્વયંસેવકો કે ઉપદેશકો પહોંચી જઈ જેરસમજ દૂર કરે તો આપણું કાર્ય ઘણું સરળ થાય, એટલું જ નહિ પરંતુ આપણા સામાજિક, ધાર્મિક અને આર્થિક સંયોગોનું વાસ્તવિક પ્રતિબિંબ પાહતું જૈન સમાજનું વિગતવાર વસ્તીપત્રક બહુ અદ્ય સમય અને શ્રમના ભાગે આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. આપણી નબળાઈઓ, ભૂલોતો જતા જૈન ધર્મ, વિનાશ પામતા જનાલયો, અને એવા અનેક નોંધવા જેવા સંયોગોનો આપણને પૂરેપૂરો ખ્યાલ આવે. આપણે કર્તવ્ય માર્ગ ખુલ્લા સ્વરૂપમાં સમજી શકાય. આવા કેન્દ્રિત ધોરણથી પ્રાન્તવાર જૈન સંસ્થાઓ કાર્ય કરતી થઈ જાય તો શિક્ષણ, સમાજ, સાહિત્ય, અર્થશાસ્ત્ર અને એવા ઊકલ માગતા અનેક મહુ.

તવા પ્રશ્નોનો આપણે સહજમાં ઊકલ લઈ શકીએ.

આમ કેન્દ્રિત ધોરણે સમાજની કાર્યવાહી ચલાવવાનો આદર્શ જેટલો ઉચો, કાર્યસાધક અને અનિવાર્ય છે તેટલા પ્રમાણમાં તેની સાધના પણ કંઈક અંશે કઠિન છે. નજીકના ભવિષ્યમાં તરતમાં આ કેન્દ્રિત ધોરણે સ્થાપવાનું કદાચ અત્યારે અસંભવિત પણ ગણાય, એમ છતાં આ આદર્શને પહોંચી વળવાનું લક્ષ્યબિન્દુ રાખવામાં આવે તો સમય જતાં આપણે ત્યાં પહોંચી શકીએ એ વસ્તુ પણ સહજ સત્ય છે.

કાર્ય અપનાવવું જ પડશે—

વસ્તીપત્રક નોંધવાનો સમય આવે ત્યાં સુધીમાં કેન્દ્રિત ધોરણે કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ આપણે સાધી શકીએ તેમ ન હોઈએ, તો પણ એક નહિ તો બીજી રીતે આ કાર્યને વ્યવસ્થિત રીતે અપનાવવાનો વિચાર તો આપણે કરવો જ પડશે.

વસ્તીપત્રકની નોંધણીનો પ્રશ્ન કોઈ પણ વતની ચર્ચાથી નિરાળો છે. સેવાભાવે કાર્ય કરતી કોઈ પણ સંસ્થાઓ કાર્ય ઉપાડી લેવામાં એમત હોય, કે ત માટે તેનો કોઈ પણ પ્રકારનો વિરોધ હોય તેમ માનવાને પણ આપણી પાસે કારણો નથી. એટલે દરેક પ્રાન્તવાર, તે તં પ્રાન્તની સંસ્થાઓ એકાન્ત થઈ આ પ્રશ્ન ઉપાડી લે તો પણ ઘણું મારું પરિણામ આવી શકે. આવી સંસ્થાઓ એક સંયુક્ત બોર્ડ સ્થાપી પોતાના વિભાગના ગામડે ગામડે વસ્તીપત્રકની નોંધણીથી થતી જેરસમજ દૂર કરવા માટે યોગ્ય પ્રચારકાર્ય શરૂ કરે, જરૂર પડે તો પત્રિકાઓ દાદે, અને એ રીતે વાતાવરણ સાતું કૃષ્ણ બનાવી શકે.

આગેવાન સંસ્થાઓને—

હિન્દના જૈન સંઘના પ્રતિનિધિવાનો દાંવા ધરાવતી એક આ. ક. ની પેઠી, જૈન ધર્મ, કોન્ફરન્સ, કે જૈન એસોસીએશન એક ઇન્ડિયા જેવી સંસ્થાઓએ પણ આ દિશામાં યોગ્ય કાર્ય ઉપાડી લેવું ઘટે. જૈન સમાજને આપણે જેવી સૂચનાઓ ન

મુનિરાજ શ્રી રગવિજયજી મહારાજ જનો સ્વર્ગવાસ

મુનિરાજ શ્રી રગવિજયજી મહારાજ સસારીપણામાં લાડીના વતની હતા સ ૧૯૪૭ માં તેઓશ્રીએ દીક્ષા લીધાં હતી પ્રાતરમરણીય શ્રી મુજયદજી મહારાજના શિષ્ય લાંબધવિજયજી મહારાજના તેઓ શિષ્ય હતા તેઓ લાખો સમય પ્રવર્તક શ્રી કાતિવજયજી મહારાજશ્રીની સેવામાં રહ્યા હતા. છેલ્લા દશેક વર્ષથી તેઓ પાલીતાણા ધોધાવાળાના ધર્મશાળામાં હતા છેલ્લા દોઢ વર્ષથી કન્સરના દર્દથી તથા ધેરાયલા હતા તથા શુદ્ધ ચારિત્ર વાન, કોઈપણ જાતના ઝગડાથી તદ્દન નિરાળા, શાંત સાધુ હતા તેઓની માદગી દરમ્યાન પાલીતાણાના શ્રી સધન ધોધાવાળા ધર્મશાળામાં રહતા મુનિના માણુ વિજયજી મહારાજ વગેરે સાધુમહારાજાનું તમની સેવા-ચાકરી આ રેવાસ્વ સારો અને અનુકરણીય રીતે હતા તેઓના સ્વર્ગવાસથી જન સમાજન એક ચારિત્રપાત્ર સાધુની ખોટ પડી છે તેઓ આશ્ચર્યમીતર વય ૮૦ ઉમ્મરે સ્વર્ગવાસા યયા છે. પરના તમા તેમના આત્માને અખડ અને અનત શાંતિ સમય તેમ આ સના પ્રાર્થના કરે છે

શ્રી મા. આ. ર.

શેઠ શ્રી નાનચંદ્રભાઈ કુંવરજીના સ્વર્ગવાસ

શેઠ નાનચંદ્ર કુંવરજી

શ્રી નાનચંદ્રભાઈ શહેર ભાવનગરની જૈન કોમમાં ઉત્સાહી કાર્યકર હતા તેઓ આ સમાના ઉપપ્રમુખ હોવા ઉપરાંત અત્રેની ધી કટલેરી એસોસિએશનના પ્રમુખ અને શ્રી તથની શેઠ ડોસાભાઈ અભેયદની પેઢી, શ્રી ગોડીજ પાર્શ્વનાથની પેઢી, શ્રી વર્ધમાન તપ આયગિન ખાત્રુ, જૈન જોજનશાળા, પાજરાપોળ અને શ્રી લાલશ્રીજી શ્રાવિકાશાળા વગેરે સંસ્થાઓના સેક્રેટરી અને વોશાશ્રીમાળી ધોનારી રાતિના શેઠ હતા આ ઉપરાંત અનેક ખાતાઓમાં તેમની સેવાનો ઓછો વધતો હોતો હતો.

આપ્યા કરે, અને વસ્તીપત્રકમાં સમાજની પારિસ્થાતની વધુ વગત મેળવવા માટે જરૂર હોય ત્યાં નાંધપત્રકમાં ખાત્રુ વધારવા માટે કે નોંધનારાઓ વધાર ખાત્રા કરાવે નોંધ કરે ત માટના જરૂર બંદોબસ્ત સરકારી ઓફીસ સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરાવે કરી શકે

આશા રાખીએ કે આ અગત્યના પ્રશ્ન તરફ ધેરકાર નહિ રહતા લાગતા વળગતાઓ પાતાની સવાનો યેચ્ય કાળે નોંધાવવા માટે તરતમા તત્પર અને

ભાવનંગરના જૈન સંઘમાં તેઓ શાંતિની સાંકળેણ હતો. તેમની મિલનસાર ને શાંત પ્રકૃતિનો એવો પ્રભાવ હતો કે અત્રેની જ્ઞાતિના કુળધામાં કે કોઈ વખતે સંઘના કાર્યોમાં થતા મતભેદમાં જાને પક્ષેને સમજવી, સાચા રસ્તા ઉપર લાવવા શક્ય પ્રયત્ન કરતાં ને તેમાં ધણી વખત તેઓ સફળતા મેળવતાં.

તેઓશ્રીનો જન્મ સં. ૧૬૨૬ માં થયો હતો. ફક્ત પંદર દિવસની સામાન્ય માંદગી બોગવી જીવનના અંત સુધી ધાર્મિક ભાવના સંપૂર્ણ રાખી સડસડ વર્ષની ઉંમરે તેમના બહેણા કુટુંબની સુશ્રૂષા લગ્ન ગયા માગશર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થયા છે.

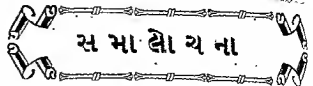
તેમના સ્વર્ગવાસને દિવસે આ સભાની ઓફિસ ખંધ રાખવામાં આવી હતી, અને સભાની જનરલ મીટીંગે તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસના અંગે તા. ૨-૧-૪૦ ના રોજ દિલ્હીની રાજાવ પસાર કર્યો હતો.

તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી આ સભાને એક ઉત્સાહી કાર્યકરની ખોટ પડી છે. તેમના કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે સ્વર્ગસ્થના આત્માને પરમાત્મા શાંતિ અર્પે એમ આ સભા પ્રાર્થના કરે છે.

શેઠ શ્રી નાનચંદ આણંદજીનો સ્વર્ગવાસ

શેઠ શ્રી નાનચંદઆણંદ આણંદજી આ સભાના ધણી વર્ષોથી લાઇફ મેમ્બર હતા. તેઓશ્રી અત્રેની દાણાપીટમાં ખાંડના એક આગેવાન વેપારી હતા.

તેઓ શ્રદ્ધાળુ, માયાળુ, મિલનસાર ને શાંત પ્રકૃતિના હતા. તેઓના તરફથી દર વર્ષે મહા શુદ્ધિ પાંચમના રોજ શ્રી સંજેશ્વરા પાર્શ્વનાથને ધ્વજ ચઢાવવામાં આવે છે. તેઓ ફક્ત બાર દિવસની સામાન્ય માંદગી બોગવી ગયા માગશર વદિ ૮ ના રોજ સ્વર્ગવાસી થવાથી આ સભાને એક સાચા સમાસદની ખોટ પડી છે. તેમના કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે પરમાત્મા તેમના આત્માને શાંતિ અર્પે તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વૈરાગ્ય રસમંજરી:—કર્તા આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરીશ્વરજી મહારાજ (શ્રી વિજય લક્ષ્મીસૂરીશ્વર જૈન ગ્રંથમાલા ૭ મો ગ્રંથ) વૈરાગ્ય રસ ઉત્પન્ન કરનાર આ લઘુ ગ્રંથમાં પાંચ પ્રતાપ આપવામાં આવેલા છે. જેમાં મનુષ્ય ભવની દુર્લભતા, સમ્યક્ દર્શન સંબંધ અને સમ્યક્ લક્ષ્ય વિ. વિ. સંબંધી હકીકત સરલ સંસ્કૃત ભાષામાં આપવામાં આવેલી છે. સામાન્ય અભ્યાસીઓ પણ તે પઠન કરી શકે તેવી છે. ઊંચા કાગળો, સુંદર ટાઇપમાં પ્રતાપારે છાપવામાં આવેલી છે. કિંમત ૦-૨-૦ એ પ્રચાર કરવા માટે થોડું છે. મળવાનું દેકાણું ચંદુલાલ જમનાદાસ શાહ, હાણી (વડોદરા રોડ).

સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કર્પૂરવિજયજી લેખ

સંગ્રહ લા. ૧ લો.

પ્રકાશક:—શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ:કુળધ પૂજ્યપાંદે. પંચાસજી મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી સ્થપાયેલ શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજનો લેખ સંગ્રહ લા. ૧ લો એ નામના આ ગ્રંથમાં સરલ અને મનનીય લેખોનો સંગ્રહ છે. જુદા જુદા માસિકો-વર્તમાન પેપરોમાં છપાયેલ સ્વર્ગસ્થશ્રીના લેખોનો આ ગ્રંથમાં સંગ્રહ છે. આ ઉત્તમ ગ્રંથની કિંમત સુદલથી પણ અધીર રાખવામાં આવેલી છે. કાચું પૂઠું પાંચ આના : પાકું પૂઠું ૭ આના.

પ્રાપ્તિસ્થાન:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સમાલયનગર

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા અંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નનતત્ત્વનો સુદર બોધ	૦૧૪	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૪	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૪	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસનિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જ્ઞેનધર્મ નિપયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પચ પ્રતિકમણસુત્ર (અર્થસહિત સાઓ)	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જ્ઞેન રતવનાવલી	૦૧૪	શ્રી પચ પ્રતિકમણસુત્ર અર્થ સહિત (યુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૪
ધર્મમિત્ર આવૃત્તિ યીજી	૨)	કુમારપાણપ્રતિબોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૪	જ્ઞેન નરગલ " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૪	આત્માનંદ સલાની લાયચેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧૪
જ્ઞેન ત્રય ગાઠડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી નનાજી પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રમણ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વરત્ન રતવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કોમુદી ભાષાતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	જ્ઞેનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીંગપ્ર પ્રતિકમણ અર્થ સહિત	૦૧૪
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧૧
શ્રી શત્રુ જય તીર્થ રતવનાવલી	૦૧૪	શ્રી પાગરામનો તાસ, મચિત્ર (અર્થ) યુક્ત	૨)
શ્રી ગોનામૃત કાવ્યકૃત	૦૧૧	" " " રેશમી પુઠું	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુહર્ત ચારત્ર	૧૧૧
શ્રી પચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સંવેગદ્રુમ કદની	૦૧
સુમુખનૃસિંહ ધર્મ પ્રમાણિકોની કથા	૧)	શત્રુ જયનો પદરમે ઉદ્ધાર	૦૧૪
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" સોણમે ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી વીરશ્યામક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જ્ઞેન સ્તીરતો	૧)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૪
		કલિગતુ યુદ્ધ યાને મહારાજા ખાગેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખ્યો-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા બે અંશે

બૃહત્કંઠ્યસૂત્ર

ભા.૪થો ને ભા. ૫ મો મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા સાથે
કર્મિત અનુક્રમે રૂ. ૬૧ અને ૫૦

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમે અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક અંશોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ અંશ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રાણુકત સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશોભિત બાદ-ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ નજીવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલે રચેલે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર યોગદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ અંશમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુભવ કરવા જેવું છે. સુમારે છસેંક પાનાનો આ અંશ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ અંશે નીચે મુજબના છપાય છે.

૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવલદ્રસૂરિકૃત

૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધર્ષિકૃત મોટી ટીકા

૩ શ્રી નિશ્ચિંથ ચૂણિસૂત્ર ભાષ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ અંશે.

૧ ધર્મામ્બુદય (સંષપતિ ચરિત્ર.) (મૂળ)

૨ શ્રી મલ્લયગિરિ વ્યાકરણ.

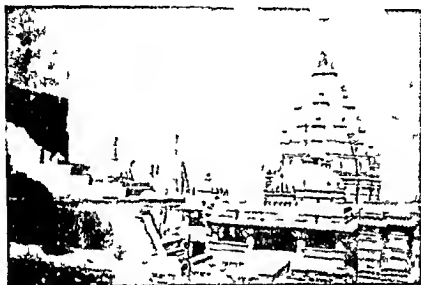
૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ ત્રીજો ભાગ.

૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રન્થ.

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

શ્રી ચૈત્યાચળ તીર્થેનું મનોરમ દૃશ્ય

પુસ્તક ૩૭ મું.

અંક ૭ મો

સંવત ૧૯૮૬

મહા

વિષય-પરિચય

૧. પ્રભુધ્યાનમાં લય લગાવો.	(પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ) ૧૭૫
૨. પ્રભુનો પંથ ન્યાસ છે.	(આ. શ્રી વિજયકરત્તરસરિજી મહારાજ) ૧૭૬
૩. વિચારશ્રેણી.	(આ. શ્રી વિજયકરત્તરસરિજી મહારાજ) ૧૭૭
૪. પ્રભુ મહાવીરે મોહનસ્ત જગતને લ્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?	(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ) ૧૮૦
૫. સેવાધર્મ-દિગ્દર્શન	(ઉદ્ધૃત) ૧૮૬
૬. અહિંસાની અગત્યતા.	... ૧૮૯
૭ શ્રી શ્વતસાન	(પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ) ૧૯૦
૮. આપણો ભાગ્યવિધાતા કોણ ? ...	... ૧૯૪
૯. અંતર તૂટે કેવા પ્રકારે ?	(મોહનલાલ દીપસંદ ચૌકસી) ૧૯૫
૧૦. ધર્મશાસ્ત્રબુદ્ધિ મહાકાવ્ય-સાનુવાદ	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા) ૧૯૭
૧૧. સ્વીકાર સમાલોચના...	... ૨૦૦
૧૨. વર્તમાન સમાચાર...	... ૨૦૨

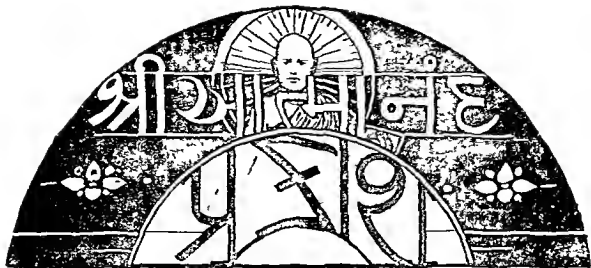
નવા માનવંતા સમાસદ

પારેખ છગનલાલ જીવજીભાઈ, એલ. સી. ઇ. આ. ચીફ ઇન્જનીયર ભાવનગર લાઈફ મેમ્બર

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વોચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મચીશી, અને જે યંત્રો વિગેરેના સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. ભાગ્ય કામળો, નૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત ગ્રાફીક અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પુણ્ય-પાદ શુરુ મહારામજીની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લાકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે ને માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ ગણી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકીટો એક જુદા માટે મોકલવી.

લખો: - શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-ભાવનગર.

પુસ્તક : ૩૭ મું.
અંક : ૭ મો.

આત્મ સં ૪૪
* *

વીર સં. - ૨૪૬૬ : માહ :
વિક્રમ સ ૧૯૯૬ : ફેબ્રુઆરી :

પ્રભુ ધ્યાનમાં લય લગાવો

(નાથ દેસે ગજકો ગધ છુગયો—એ દેશી)

ભાઈ તુમ વેસે ભજન મન લાવો, જૈસે અમરપદ પાવો—ભાઈ૦ આકણી
જૈસે ભોજન પદરસ પાકે, આનંદ અંગ મનાવે,
વૈસે ભક્તિરસ ભજનમેં આવે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૧
જૈસે ખ્યાસા શીતળ જલ પાવે, રામ રામ હરખાવે,
વંમે પ્રભુકે ભજનરસ પાવો, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૨
વૈસે આતર મહાદુખ પાવે, છેકડ પ્રાણુ શુભાવે,
પ્રભુ ભજનમે : જીવન નોડે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૩
સુત દારા નિજ દેહરચનમે, પાગલ હો ભટકાવે;
પ્રભુ ભજનમે ધ્યાન લગાવે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૪
ઇન વિષયોકો તનમન છોડે, પ્રભુ ચરણ ચિત્ત લાવે,
આતમસમ નિજ જયોતિ જાગે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૫

—પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

‘પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે’

(કન્વાલી)

- જગતમાં સ્વાર્થવશ થઈને, જતાવો પંથ શિવપુરનો;
ન હોવે માર્ગ તે સાચો, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૧
- ધર્મને રાખવા માટે, અવરના પ્રાણ હરવામાં;
જતાવો પુન્યરાશિ પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૨
- વહીને વાર જાહુ જૂઠી, કપટની જાળ ચૂંથીને;
વધારો વૈર-વહ્નિ પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૩
- સ્વર્ગ ને મોક્ષના સુખો, જતાવીને હથેલીમાં;
ફસાવો મૂઠ જનને પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૪
- પ્રભુની શુદ્ધ વાણીમાં, વૈરનું ઝેર લેળીને;
ગમારેને લહે યાચો, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૫
- અમે સાચા તમે જૂઠા, અધર્મીને અમે ધર્મી;
વહો વિદેષી વાતો પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૬
- ન માને વેણ પોતાનું, નરકજામી કહો તેને;
પ્રભુનું નામ લઈને પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૭
- રાગ ને દ્રેષના ખીન્ને, વિવેકે શૂન્ય ભૂમિમાં;
પુશી થઈને લહે વાવો, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૮
- લડાવો ધર્મધેલાને, જતાવી પંથ પોતાનો;
લહે મોટા કહાવો પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૯
- કર્મનો નાશ કરવાને, પ્રભુનો માર્ગ પીછાની;
કરો કલ્યાણ પોતાનું, પ્રભુનો પંથ સાચો છે. ૧૦
- રાગ ને દ્રેષ ન્યાં છે ત્યાં, ન હોવે માર્ગ જિનવરનો;
દશા ગતરાગતામાંહી, પ્રભુનો પંથ સાચો છે. ૧૧

—આ. શ્રી. વિજયકસ્તૂરમૂરિય મહારાજ

વિચાર શ્રેણી.

લે. આચાર્યશ્રી વિજયકરેતૂરસરિજ મહારાજ

માનવજાતમાં પ્રભુતા મેળવવાની ઇચ્છાથી પ્રયત્ન કરનારાઓની સખ્યા વધુ પ્રમાણમાં હોવાય છે દેખીતી રીતે કોઈ પણ પ્રકારની સ્વાર્થવૃત્તિ ન હોવા છતાં અને પરોપકારુ' રૂપ આપવા છતાં પણ તેમની પ્રવૃત્તિમાં પ્રભુતાની છાયા રહેલી હોય છે, અને તે તેમનાથી થતી ભૂલો સુધરાવવાના પ્રસંગે જાહેર તરીકે આવે છે આત્મનિઘ સાચી પ્રભુતા પ્રગટ કરવાના ઇરાદાથી પ્રભુ શ્રી મહાવીરના પગલે ચાલનારાઓની મનોવૃત્તિમાં આગ્રહનો અંશ હોતો નથી, પણ અદ્વયજ્ઞાના પાસેથી પ્રભુતા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાઓની મનોવૃત્તિ આગ્રહબુદ્ધિને આધીન રહેલી હોય છે અને તેમની દરેક પ્રવૃત્તિમાં આગ્રહને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવે છે, કારણ કે હું કરું છું અથવા કહું છું તે સાચું છે, પછી તે ભૂલભરેલું કેમ ન હોય? પરંતુ જેમના પાસેથી પ્રભુતા મેળવવાની હોય છે તેમના અત કરણમાં પોતાનામાં રહેલી પ્રભુતાની યોગ્યતા ઠસાવવા બીજા ભૂલે છે પણ હું ભૂલતો નથી એવી પ્રતીતિ કરાવવા પ્રયત્ન કરવો પડે છે અને તેમ કરતા કોઈ વિઘ્ન ઉપસ્થિત કરે તો આવેશપૂર્વક સેવવું પડે છે.

મૃત્યુથી ભયભીત ન બનેા મૃત્યુ મંસારવાસીઓના સૌંદર્યને પ્રગટ કરે છે. મૃત્યુ એટલે વિકૃતિવિનાશ અને જન્મ એટલે પ્રકૃતિવિનાશ. મૃત્યુ વસ્તુની મૂળ અવસ્થા

છે ત્યારે જન્મ વસ્તુની વિકૃત અવસ્થા છે તમને મરવું ગમતું નથી, જીવવું ગમે છે, પણ તમે જાણો છો કે જીવન એટલે શું? જે જીવનને તમે ઇચ્છો છો તે તમને કેટલું ઉપયોગી છે? જો તમે જીવવાની ઇચ્છા રાખતા છો તો જીવનનો અનાદર કરશો નહિ, જીવ નથી કંટાળશો નહિ.

જન્મ આશ્રિત જીવન એટલે જાનાવૃત્તિ-વિકૃત જીવન અને પ્રકૃતિસ્વરૂપ-શુદ્ધ જીવન. આ બે પ્રકારના જીવનમાંથી તમને શુદ્ધ જીવનની ઇચ્છા છે કે અશુદ્ધ જીવનની?

જીવનની ઉત્પત્તિ-જન્મ છે, આદિ છે તે શુદ્ધ જીવનમાં યથેદો વિકાર છે, માટે તે વિકૃત સ્વરૂપવાળું હોવાથી અશુદ્ધ જીવન છે આ અશુદ્ધ જીવનમાં જીવવાને ઇચ્છનારને અનેક પ્રકારની યાતનાઓ સહન કરવી પડે છે તથા ચિંતા, ભય, શોક અને નિરાશા પણ સહેવી પડે છે

જન્મ કોઈ માણસનું માથું હાથે છે પેટમાં ખૂણ ચૂક આવે ત્યારે તે માણસ ઘણો જ ઉદાસ થાય છે, ખેદ કરે છે ને દરદને નાખૂત કરવા આપતા ઉપાયો લે છે, તેવી જ રીતે જે માણસને કપાયવિષયનો ઉદય થાય ત્યારે તે માણસે તેમાં નહીં જાળતા તેથી ઉદાસ થઈને તેને નાખૂત કરવા આપતા

ઉપાયો લેવા જોઈએ. રોગોથી તો શરીરનો નાશ થાય છે પણ કષાયો તથા વિષયોથી તો આત્માનો નાશ થાય છે.

❧ ❧ ❧

ઉદ્યાધીન આત્માએ ગમે તેમ ન કરવું અને ન ગમે તે કરવું ત્યારે ઉપશમ તથા ક્ષયાધીન આત્માએ ગમે તે કરવું અને ન ગમે તે ન કરવું.

❧ ❧ ❧

નહીં નહીં જોઈએ એવી પ્રતિજ્ઞા ઘણાંએ

લઈ શકે છે પણ સાચું જોલીશ એવી પ્રતિજ્ઞા ન લઈ શકે. ક્રોધ નહીં કરું માન નહીં કરું ઇત્યાદિ કષાયો ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા ન લઈ શકે. પણ ક્ષમા કરીશ, સરળતા રાખીશ, નમ્રતા રાખીશ, સંતોષ રાખીશ એવી પ્રતિજ્ઞા તો કરી શકે છે. તાવ નહીં આવવા હઉં, માથું નહીં ઢુઝવા હઉં, પેટમાં દરદ નહીં થવા હઉં ઇત્યાદિ વ્યાધિ નહીં થવા દેવાની પ્રતિજ્ઞા નહીં લઈ શકે. પણ વ્યાધિ આવે ત્યારે સમતાપણે-સમભાવે વેઠી લઈશ, શાંતિ રાખીશ એવી પ્રતિજ્ઞા લઈ શકે છે.

❧ ❧ ❧

અમૃતમય જીવન અને વિષમય

જીવન એમ બે પ્રકારના જીવનવાળા જીવો સંસારમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. વિષમય જીવનવાળા અમૃતમય જીવનવાળા જીવો કરતાં સંજ્ઞામાં અધિકતર છે, અને તેઓ પોતાનો જીવનપ્રવાહ વિષમય રેલાવી અનેક જીવોના જીવનને વિષમય બનાવી પ્રાણસુક્રત કરે છે, હ્રુદ્ સ્વાર્થ માટે અન્ય ભદ્રિક જીવોને પણ અમૃતના નામે વિષપાન કરાવે છે; જ્યારે અમૃત જીવનવાળા પોતાના અમૃત

જીવનદ્વારા અનેક જીવોને અમૃતપાન કરાવે છે, અનેક જીવો અમૃતતૃપ્તિ પાન કરીને સદાને માટે જીવવાવાળા થયા છે અને અમર બનીને અનંતા દુઃખોનો દરીઓ તરી ગયા છે.

❧ ❧ ❧

માનવી જ્યારે પોતાનામાં શુણ્ણ હોય

અથવા ન હોય પણ સ્વસ્તુતિ-પ્રશંસા સાંભળીને મનમાં હર્ષાતિરેકવાળો થયા સિવાય રહેતો નથી તેમ જ નિંદા-અવર્ણવાદ સાંભળીને ખેદ પામ્યા સિવાય રહેતો નથી. મોટે ભાગે માનવ-પ્રકૃતિ સ્વોત્કર્ષ અને પરાપકર્ષથી સુક્રત નથી. પોતાના વખાણ સારા સારા યુદ્ધિશાળીઓને પણ ગમે છે. વિદ્વાન કહેવાતા અને આગળ પડતો ભાગ દેનારા ઉપાધિધારકોને પણ પોતાના વખાણ સાંભળવાનો ઘણો જ શોખ હોય છે. જેવી રીતે પોતાના વખાણ સાંભળવાથી રાજ થાય છે તેવી જ રીતે પોતાને અગ્રિય માણસના વખાણ સાંભળવાથી ખુશી થતી નથી. ઊલટી દિલગીરી પેદા થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેના ઉપર દોષારોપણ કરી ઘણા પ્રકટ કરે છે. જનતામાં વખાણોલી વ્યક્તિને માટે ઉપરથી બનાવટી ખુશી ન જૂટકે જ પતાવવી પડે છે, ને થતાં વખાણને સહમત બનવું પડે છે.

❧ ❧ ❧

અન્યા પછી માથાપે જોળખાણને માટે રાખેલું નામ અમર કેવી રીતે થઈ શકે-કાયમ કેવી રીતે રહી શકે? આત્મા અમર થયા સિવાય નામ અમર થઈ શકતું નથી, માટે આત્માને અમર બનાવવા તન-ધન-જીવનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો નામ અમર બની શકે 'અર્', જ્યાં સુધી

આત્મા મૃત્યુથી મુકાયો નથી ત્યાં મુખી નામ તો મરવાનું જ.

આંકાર બદલાય છે નેની સાથે સાથે નામ પણ બદલાયા જ કરે છે. નામ ત્યારે જ કાયમ રહે જ્યારે આકાર બદલાય નહીં આકારને આશ્રયીને જ નામ પડે છે જેનું નામ નથી તેનો આકાર પણ નથી.

નામ રાખવું એટલે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રગટ કરવું. શુદ્ધ સ્વરૂપ જે આકારવાળા નામના પ્રગટ થાય છે તે નામ અમર કહેવાય છે. અર્થાત્ જે નામથી સર્વથા 'શ્રમ'નો ક્ષય થાય છે તે નામ બદલાતું નથી, કારણ કે નામ બદલાવાનું કારણ નાશ પામી જાય છે માટે તે નામ અમર કહેવાય છે.

જે આકારવાળું નામ જનતાને સ્વાર્થ માટે ઉપયોગી થઈ પડ્યું હોય તે નામ બદલાયા પછી પણ તેને જનતા સમારે છે પરંતુ જેનો સ્વાર્થ સધાયો હોય તેઓ જ સંભારે છે, તેમના વશને અથવા તો અન્ય વ્યક્તિઓ સંભારતા નથી.

જે દેહાકૃતિનું નામ રાખ્યું હોય છે તે દેહાકૃતિ જીવન ક્ષય થયે જીવનના વિયોગથી નાશ પામી જાય છે, એટલે નામ પણ ધીરે ધીરે સસારમાથી હ્રાસ થતું જાય છે

મનથી ત્યાગ, વચનથી ત્યાગ, કાયાથી ત્યાગ આ ત્રણે ત્યાગમાં કેવળ વચનથી ત્યાગ તે એક પ્રકારનું અમત્ત્ય છે, બીજાને કળવાને માટે કરાય છે. જેને હ્રુદ્ર ત્યાગ સાધવો હોય છે તે વચનમાં ઘણા જ કેળ

વાએલા હોય છે વચનથી ત્યાગ તે નામનો જ ત્યાગ હોવાથી આત્માને કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ મળી શકતો નથી

કેવળ કાયાથી ત્યાગ બે પ્રકારનો હોય છે એકની પાસે એક વસ્તુ છે અને તેનો ત્યાગ કરે છે અને બીજો વસ્તુ નથી અને ત્યાગ કરે છે આ બંને પ્રકારના ત્યાગીમાં જેની પાસે વસ્તુ છે અને છોડે છે તે ઉત્તમ છે, કારણ કે મળેલા ભોગોને છોડવા તે કઠણ છે અને વસ્તુ નથી તેને છોડવું ઘણું જ સહેલું છે, કારણ કે જે વસ્તુ પાસે નથી અને મળવાની પણ આશા નથી તેને તો પ્રથમથી જ ત્યાગ જેવું છે, માટે તેને છતી વસ્તુ છોડનાર કરતા નીચી કોટીનો કહી શકાય

કેવળ મનથી ત્યાગી, કેવળ કાયાથી ત્યાગી કરતા ઉચ્ચ છે, કારણ કે કેવળ કાયાથી છોડવું સહેલું છે પણ મનથી છોડવું દુર્લભ છે કેવળ કાયાથી છોડનાર સસારમાં ઘણા નીકળશે, પણ મનથી છોડનાર તો કોઈક જ નીકળશે. બીજારીઓ તેમજ અન્ય શાશ્વત્વીન પુરુષો વસ્તુ ન હોવાથી કેવળ કાયા ત્યાગી જેવા જ છે, પણ તેઓની મનોવૃત્તિમાં ત્યાગ ન હોવાથી તેઓ ત્યાગી કહેવાતા નથી

મન, વચન અને કાયાથી છોડનાર સર્વોદ્ધૃષ્ટ ત્યાગી કહી શકાય છે. મન, વચન અને કાયાથી છોડનારા ત્યાગીઓ સસારમાં ઘણા જ અદ્ય નીકળશે.

જીવનો બે વસ્તુઓ ઉપર જ હક્ક છે એક તો જ્ઞાન-દર્શન આદિ પોતાનો ધર્મ અને બીજો પરવસ્તુ કર્મ. આ બે વસ્તુ મિલાય જેટલું જડ-ચૈતન્યમય જગત દેખાય છે તેના ઉપર જીવનો હક્ક નથી. જો કે કર્મ જડ વસ્તુ

પ્રભુ મહાવીરે મોહમદત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા]

લેખક : મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૭૦ થી ૨૨)

મનમુખ:- સમાજમાં મારા કુટુંબધર્મીય તરીકેની ખ્યાતિને પામેલું છે. અમો વિશાળ કુટુંબવાળાં બહોળાં સગાંનાં સંબંધી છીએ. મારા માતાપિતા શ્રી જિનેશ્વર દેવના પરમ ભક્ત હોઈ શુદ્ધ શ્રાવકધર્મના સાચા ઉપાસક છે. તેમનો હું એકનો એક અતિ લાડકવાયો પુત્ર છું. ગર્ભાશ્રીમંતાઈએ અમને કદી તરછોડ્યાં નથી. ઘણાં સગાંબહાલાંઓનાં એક હાથથી ઘીજે હાથે અને ખાટ ઉપરથી પાટ ઉપર ફરીને પાનકૂલમાં જ ગારો ઉછેર થયો છે. મારે બે મોટી બહેનો છે. એકતું નામ ચંદન અને બીજું વાસંતી છે. મારા પિતાને બે નાના ભાઈઓ છે, જેઓ

છે અને તે પર છે, એટલે તેના ઉપર પણ જીવનો હક્ક નથી, છતાં જીવ જ્યારથી સંસારમાં છે અને જ્યાં સુધી સંસારમાં રહેશે ત્યાં સુધી એક સમય માત્ર પણ કર્મ સર્વથા જીવથી છૂટાં પડવાનાં નથી. તેને અનાદિ કાળથી જીવે પોતાની જ વસ્તુ તરીકે માન્યાં છે અને હંમેશાં તેની વૃદ્ધિ કરતો રહેશે, માટે કર્મ ઉપર પણ જીવનો હક્ક છે.

જીવ જગતના તમામ પદાર્થોને છોડીને ચાલ્યો જશે, આયુષ્યની શરૂઆતથી સાથી બનેલ દેહને પણ છોડી દેશે; પરંતુ ધર્મ અને કર્મ એ બે વસ્તુઓને તો સાથે જ લઈ જવાનો.

મારા કાકા થાય છે. તે બંનેને પણ પુત્ર-પુત્રીનો બહોળો પરિવાર છે. મારા પિતાતું નામ સોમચંદ અને માતાતું નામ જસકુંવર છે. કાકાનાં નામો અતુકમે રીખવચંદ અને ન્યાલચંદ છે. અમો ઝવેરી હોઈને અમારો વ્યાપાર ઝવેરાતનો છે. વિકારી જગતના કૃત્રિમ કે વાસ્તવિક રંજડંબથી અઘાપિ પર્યંત હું નિર્લેપ પાયઃ છું અને એતું કારણ મારામાં વડિલોએ બચપણથી જ સીંચેલા સુદૃઢ ધર્મ-સંસ્કાર જ છે. હું આઠ વર્ષનો થયો ત્યાં સુધીમાં તો સાચા શ્રાવકને છાજતાં દિનકૃત્યો-સામાગ્રિક, પ્રતિક્રમણ, પોષધ, દેવદર્શન, પૂજા, શુરુવંદન, વ્યાખ્યાન-શ્રવણ, પ્રત્યાખ્યાન, ધર્મતું નિત્ય નૂતન જ્ઞાન અને જ્ઞાનધર્મને મારા પરાંપકારી માતાપિતાએ મારા જીવનમાં ગાઢ શ્રદ્ધાપૂર્ણ રીતે વણી નાંખ્યા હતા. આને પરિણામે બાલ્યકાળથી જ ઉત્તમ જનોમાં હું શ્રાવક કહેવાતો હતો. કહું છે કે-

સાચો શ્રાવક

શ્રદ્ધાલુતાં શ્રાતિ જિનેન્દ્રશાસને,

ધનાનિ વાત્રેવુ વપત્યનારતમ્ ।

કરોતિ પુણ્યાનિ સુસાધુસેવના—

દત્તોઽપિ તં શ્રાવકમાદુહત્તમાઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ:- શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમાં શ્રદ્ધાળુપણાને ગાઢ કરે, શ્રી જિનેશ્વર

દેવ, જિનાગમ, જિનમંદિર શ્રમણ, શ્રમણી શ્રાવક અને શ્રાવિકા-એ સાતે દોત્રને વિષે અરુપલિતપણે ખૂણ ખૂણ ધન વાવે-વાપરે, શ્રેષ્ઠ મુનિરાજેને ઉત્તમોત્તમ અને એપણીય (દોષમુક્ત) અન્ન, પાન, વસ્ત્ર, પાનાદિ પડિ લાભે તથા વેચાવચ્ચ-ભક્તિ કરવાને અગે અઢળક પુણ્ય ઉપાજન કરે તેને ઉત્તમ પુરુષો શ્રાવક કહે છે. (શ્રાવક શબ્દની અન્ય રીતે પણ વ્યુત્પત્તિ થાય છે. જેમકે શ્રદ્ધા, વિવેક અને ક્રિયા-આ નણુ જેનામાં હોય છે તે શ્રાવક કહેવાય. ઉપર્યુક્ત શ્લોકમાં તો શ્રદ્ધા, વાવણુ અને કરણુ એ ત્રિકવાનને માધક કહ્યો છે શ્રદ્ધા કે શ્રાતિનો 'શ્રા', વિવેક કે વાવણુ નો 'વ', અને ક્રિયા કે કરણુ નો 'ક' શબ્દના પ્રકરણ કરવાવડે 'શ્રાવક' શબ્દ થાય છે) તદુપરાત શ્રાવકે આજીવન દરજીઆત કરવો ઘટતો અભદ્ય અને તકાયાદિના ત્યાગ-રૂપ ધર્મવારસો પણ મારા માતપિતાએ મને સુપ્રત કર્યો છે. કહ્યું છે કે:-

દેશચારિત્રવિરતો વિરતાનામુપાસક,
મયસ્વરૂપ જ્ઞાનાન શ્રાવકો જીવિતાયધિ ॥૮॥
મયં માસં નવતીર્તં મન્નુદુંવરપચ્ચક્રમ,
અનન્તકાયમજ્ઞાતફલ રાત્રોં ચ મોજનં ॥૯॥
આમગારસસંપ્રકલ્પિતલ પુણ્ણિતોદનમ,
વધ્યદ્ધિતયાતીર્તં કુચિતાર્થં ચ વર્જયેત્ ॥૧૦॥

અર્થ.—સ સારની ભયકરતાને જાણુ નારો, વિરતિ રમણીના ત્રિવિધ પાલક પૂ મુનિવરોનો ઉપાસક અને સપૂર્ણ ચારિત્ર પાળવામાં અશક્ત એવો દેશવિરતિ શ્રાવક મધ્ય, માસ, માખણ, મધ, પચુદુંગર (ઉંચળ, ટેટા, પેપડી વિ) સર્વ અનંતકાય, અભણ્યા દુષ્ણ, રાત્રિભોજન, કાચા દૂધ તથા દહીંને રપચોલું

દિદળ-કઠોળ, (જે વિદળ કહેવાય છે તે,) રાષ્ટ્રેલા રાતવાસી ચોખા, બે દિવસ વ્યતીત થયેલું દહીં અને જેના વણું, ગધ, રપશ અને રસાદિ ચક્ષિત ધર્મ ગયા હોય-પલટી ગયા હોય તેવા સકળ ધાન્ય પદાર્થોનો સર્વથા ત્યાગ કરે માતપિતાએ જયપણથી જ સુપ્રત કરેલો ઉપર્યુક્ત વારસો મારું અખૂટ ધર્મધન છે એ ધન જેના પાસે નથી તે શ્રાવક કહેવારાવવાને પણ યોગ્ય નથી, બદકે તે નામધારી શ્રાવક છે કહ્યું છે કે-

નામધારી શ્રાવક

પાંચ ચૂસ્યાત્રિહું મૂકિજો, ચિત્તહિ ન જાણદ નામું ।
જગિ દહેરિઓ વાદ્રા, મુદ્દર શ્રાવક નામું ॥૧૧॥

અર્થ.—પ્રાણાતિપાતાદિ પાચ વ્રતોને દેશથી પાળવા પણ ચૂકી ગયો, સમ્યગ્ દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રથી તદ્દન વેગળો રહ્યો તથા દાન, શીલ તપ અને ભાવ એ ચારે પ્રકારના ધર્મના નામ સરખા ય જાણતો નથી અર્થાત આ ચારે ધર્મને યાદ જ કરતો નથી તેણે જગતમાં નકામો જ પોતાના મુએ શ્રાવક નામનો દહેરો વગાડ્યો છે. બાકે પોતાને શ્રાવક તરીકે ખોટો જ જણાવે છે શ્રાવક, પ્રાણાતિપાતાદિ વ્રતોથી, સમ્યગ્ દર્શનાદિ રત્નત્રયથી, અને દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મથી રહિત હોય જ નહિ અને કદાચ હોય તો તે શ્રાવક નહિ પણ વાણીજો જ છે ! અહીં એ શકા થશે કે શું વણિક એ શ્રાવક નહિ ? તેના ઉત્તરમાં સમજવું કે વણિકનો અર્થ તો 'વણુજ કરનારો' એમ થાય છે જ્યારે શ્રાવકનો અર્થ તો આપણે ઉપર જણાવી ગયા તે છે વણિકમાં તો જૈન, વૈષ્ણવ, મોદ

આદિ ઘણીય જ્ઞાતિઓ છે, જ્યારે શ્રાવકમાં તો ફક્ત શ્રાવક એક જ અને તે પણ જ્ઞાતિ નહિ પણ વર્ગ જ છે. અનેક જ્ઞાતિઓ શ્રાવક વર્ગ બની શકે છે પણ શ્રાવક વર્ગ અનેક જ્ઞાતિરૂપ બનતો જ નથી; છે જ નહિ. જૈન જ્ઞાતિમાં પણ શ્રાવક નામનો વિકલ્પ જ રહેલો છે. જૈન એટલે શ્રાવક એમ ઔષ્ધિક ભલે કહે, વાસ્તવિક તો શ્રદ્ધાદિ ગુણને ધારણ કરે તે જ શ્રાવક કહેવાય છે. બદલે શ્રાવક નામ ધર્મસૂચક છે, જ્યારે વશ્લિક નામ તો ફક્ત વ્યવહાર જ છે. આથી શ્રાવકને વશ્લિક કહેનારા શ્રાવકપણાની અપભ્રાજના કરે છે એ પણ આદિ સ્પષ્ટ થાય છે, કારણ કે જિનોક્ત ઉત્તમોત્તમ એકવીશ ગુણોને ધારણ કરનાર પુણ્યાત્મા જ શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય છે. તે ૨૧ ગુણો આ પ્રમાણે—

શ્રાવકના એકવીશ ગુણ

અશ્વદ્વોરૂપસૌમ્યો વિનયનયયુતઃ કૂરતાશાઠ્યમુક્તો
મધ્યસ્થો વીર્ઘદર્શો પરહિતનિરતો લઘ્વલક્ષઃ કૃતજ્ઞઃ ।
સદ્ધાંક્ષણ્યો વિશેષી સદ્યગુણલ્ભિઃ સત્કથઃ પક્ષયુક્તો
વૃદ્ધાહો લજ્જિતો યઃ શુભજનવ્યવિતો ધર્મરાત્રસ્ય યોગ્યઃ

અર્થઃ—(૧) છુદ્ધ હોય નહિ—એટલે કે અતિગંભીર મનવાળો હોય. છિછરા મનવાળો મનુષ્ય દરેક કાર્યમાં ઉતાવળીઓ હોવાથી તે સ્વપરનો ચોક્કસ ઉપકાર કરી શકતો નથી. (૨) રૂપવાન હોય—એટલે કે પચ્ચેન્દ્રિય જેને પ્રગટ હોય, શુભ સંઘયણવાળો હોય અને અંગોપાંગ જેમનાં પૂર્ણ હોય છે. આવી શુભ શરીર સંસ્થિતિને ધરનાર આત્મા ધર્મને કરતો જગતમાં પણ ધર્મની અત્યંત પ્રભાવના કરે છે. (૩) સૌમ્ય હોય—એટલે કે પાપકર્મોને સેવે નહિ કારણ કે

એ (સુખસુદ્રામાવથી નહિ) સ્વભાવે જ સૌમ્ય હોય છે. જગતના પ્રાણીવર્ગને અભય આપવાના સ્વભાવવાળો હોવાથી જગજંધુ સમાન તે પોતાની પ્રશમતાના નિમિત્તે જગતને સુખે સેવવા યોગ્ય હોય છે. (૪) વિનયવાન હોય—એટલે કે જ્ઞાનાદિક પ્રાપ્ત કરવાનાં અને પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાનાદિકને નિર્મળ રાખવાનાં શુધ્ધાદિક સુદૃઢ આલ્મબનો પ્રતિ અતિ વિનય કરે છે. ‘વિનય-વિના વિદ્યા નહિ’ તો કેમ સમક્રિત પાવે રે?’ આ વાત એમણે હૃદયમાં ગૂંથી લીધેલી જ હોય. (૫) નીતિવાન હોય—એટલે કે જે જે કૃત્યોથી આ લોકમાં અપવશ, ફંડ અને કારાગૃહાદિ પ્રાપ્ત થાય તેમ જ પરલોકમાં હર્ગતિ મળે તેવાં અનીતિમય નિષ્ક્રમ્યો આચરવામાં પાપલોકે હોય છે, બીકણ હોય છે, આથી ઉભયલોકે સુખના હેતુભૂત નીતિ-પથને એ કદી ય ઝાળાંતો નથી.

(૬) અકૂર હોય—એટલે કે કોઈના પણ પ્રતિ તેના મનમાં મલિન ભાવ હોતો નથી, અને એથી જ કોઈ પ્રાણી પ્રતિ એ કૂર બનતો નથી. (૭) અશઠ હોય—એટલે કે કોઈને પણ ઠગવાની વૃત્તિવાળો-કપટી હોતો નથી. ધર્મનાં કાર્યો કે ધર્મોપશાનોને-લોક-રંજન, આશાંસા કે નિયાણા માટે એ કરતો જ નથી, ઉત્તમ ભાવપૂર્વક આત્મકલ્યાણ માટે જ કરે છે. આથી જગતભરના પ્રાણીઓનો એ અપૂર્વ વિશ્વાસભાજન બની ધર્મશ્રીતિને સર્વ કિંગ્ડોમાંથી બનાવે છે. (૮) મધ્યસ્થ હોય—એટલે કે સદ્ધર્મના મર્મને યથાર્થ જાણીને પાખંડીઓના પુરાણો કે નવીન ગ્રંથોથી ભર-ભાય નહિ, બહુ લોકપ્રવાહને પણ તે તે પાખંડામાં ભગ્યો દેખે છતાંય એ મુલસા શ્રાવિકાની

માફક પોતાના જ ધર્મમાં સ્થિર રહીને લોક-
હેરીથી મધ્યસ્થ રહે, વેગળો રહે એટલે કે
પોતે તેમા ભળે નહિ તેમ વિરુદ્ધ પણ પડે
નહિ. એ તો કેવલી ભગવતે બતાવેલા
આત્મશુભોનો જ સચ્ચ કરવામાં રક્ત હોય
(૮) દીર્ઘદર્શી હોય-એટલે કે પરિણામ વિચાર્યા
વિના કોઈપણ કાર્યમાં પગલુ જ ન ભરે,
ખદકે કાર્યને પરિણામે ઉભય લોકમા પોતાને
લાભ થાય તેવુ પરિણામે હિત વિચારીને જ
કાર્ય કરે. (૧૦) પરહિતકારી હોય અન્ય જનો
ની ભાવદયા ચિત્તવીને એને સદ્ધર્મમાં સ્થાપવા,
આપીને સ્થિર કરવા અત્યંત લાગણી ધરાવે
• (૧૧) લબ્ધલક્ષ હોય-આગમના અર્થગભીર
અર્થોને શુરુના ઉપદેશથી તાત્કાલિક ગ્રહણ કરી
લે, શીખી લે, એવી ઉત્તમ લક્ષપ્રાપ્તિને ધર
નારો હોય છે, આથી તો નૂતને વિષે શ્રાવ
કેને સ્પર્શાર્થ, ગ્રહિતાર્થ કહેલા. (૧૨) કૃતજ્ઞ
હોય-જિનેશ્વરદેવે બતાવેલા આત્મશુભોએ જ
પોતાને શુભી બતાવ્યો છે એમ સમજીને
તરવશુદ્ધિવાન તે બીજાઓને પણ શુભી બના
વવા ધર્મ તથા આત્મશુભોમા જોડે. ભગવાન-
ના વિરહે પણ તેવા ઉત્તમોત્તમ શુભોને પ્રાપ્ત
કરાવનાર પરમોપકારી શુરુદેવતું બહુમાન
કરે, આદર-ભક્તિ કરે, એવા ઉપકારીના
ઉપકારને જાણીને ઉપકારી પ્રતિ અરજલિન
સેવાભાવી હોય છે. (૧૩) સદ્દાક્ષિણ્યતાવાળો
હોય-અન્ય જનોને આવી પડેલા ઉચિત
કાર્યોમા જ્યારે પોતાની મદદની જ અન્યને
આવશ્યકતા હોય તેવા પ્રસંગે બીજાઓને
ગરજ વરતાવે નહિ, જિલ્લુ પોતાના પણ
આવશ્યક કાર્યને તણ દઈને સામાના કાર્યો
તાત્કાલિક કરી આપીને એ અન્ય જનો પર
ઉપકાર કરે એવી શ્રેષ્ઠ દાક્ષિણ્યતાવાળો હોય

(૧૪) વિશેષજ્ઞ હોય-પોતાને ઉપયોગી કે
અનુપયોગી સર્વ પદાર્થોના શુભદોષની વિશે-
ષતા, પૃથક્ત્વતા-તારતમ્યતાને જાણુ હોય છે,
એટલે કે ગોળખોળ સમ ગણવાની તેમજ
જિજ્ઞાસુ બધુ ય દ્વંધ માની લેવાની મૂખોધથી એ
અત્યંત પર હોય છે. (૧૫) પરમદયાળુ હોય-
દયા જ ધર્મનું મૂળ છે એમ સમજીને સર્વ
પ્રાણીઓ પ્રતિ દ્રવ્ય અને ભાવથી તે અનુકંપા-
વાન હોય છે (નિરાધાર, અપગ, આધળા,
લૂલા, લગડ, પાગળા, દીન કે દુઃખી સ્થિતિના
પ્રાણીઓને અન્ન, વસ્ત્ર કે દ્રવ્યાદિ આપીને, એના
દુખ ટાળીને એને સતોષ પમાડવા પ્રયત્ન
કરવો તે દ્રવ્યદયા કહેવાય અને અધર્મ
આચરનારા અન્ય આત્માઓ અધર્મને
પરિણામે દુર્ગતિના ભાજન બની ભવિષ્યમાં
ભયકર પીડાના લાગી ન થાય એમ ચિંતવીને
એને સદ્ધર્મમાં જોડવા યત્ન કરવો તે પ્રાણીઓ
પ્રત્યેની ભાવદયા કહેવાય છે. શ્રાવકમાં
જ આ દયા સભવે છે) (૧૬) શુભરાગી
હોય-પોતે નિરતર શુભનો જ રાગી હોઈને
નિત્ય નૂતન શુભોનો સંગ્રહ કરે, પોતાનાથી
અધિક શુભવાનોતુ બહુમાન કરે-પૂજે,
વિશિષ્ટ શુભવાનોને જરા પણ દુભવે નહીં
અને નિશુભીની ઉપેક્ષા કરે. (૧૭)
સત્કથી હોય-સીકથા, દેશકથા, ભક્તકથા
અને રાજકથાદિ વિકથા-અશુભ કથા અસત્કથા
કરવાથી આત્માને પ્રાપ્ત થએલુ સદ્સદ્ વસ્તુતુ
પરિજ્ઞાન નાશ પામે છે, જ્યાં સત્કથાદિમા
નિત્ય રક્ત રહેતુ એ ધર્મવૃદ્ધિનું કારણ છે.
આ પ્રમાણે સદ્બુદ્ધિને ધારણ કરનારો તે
ધર્મોર્થી ધર્મોત્તમા સદા ય સત્કાર્ય જ કરવાને
વિવેક ધારણ કરે છે. (૧૮) પક્ષવાળો હોય-
ધર્મોષ્ઠ, શિયળવાન અને અનેક પ્રકારના સદા-

આરોથી સુવાસિત હોવાને લીધે ચશસ્ત્રી, સ્વજન કુટુંબાદિ પરિવારવાળો-પક્ષવાળો હોય. (૧૯) વૃંદાવન હોય-જ્ઞાનવૃદ્ધ અને શુભવૃદ્ધ એવા આસપુરુષોનો અનુગત હોય-એમની આજ્ઞા મુજબ વર્તનારો હોય છે, કારણ કે અતિ અનુભવવડે જ્ઞાન અને શુભો જેનામાં પરિણત થયેલા છે-સ્થિર થયેલા છે-ઠરેલા છે તેવા વૃદ્ધ પુરુષોને આધીન વર્તવાથી પોતાની બુદ્ધિ પરિણતા-સ્થિરતાને પામે છે, એવું એ ચોક્કસ સમજતો હોવાથી તેવા આત્મા-વૃદ્ધોનો તે પૂજક હોય છે. (૨૦) અતિલજ્જવાન હોય-પોતે તન,મન કે ધનથી કોઇનું પશુ કાર્ય કરી આપવાનું વચન આપ્યું હોય તે ગમે તેવા વિકટ સંયોગે પણ ફેરવતો નથી. પોતે જે જે શુભ કાર્યોનો આદર કરેલો હોય-અંગીકાર કરેલો હોય તે પ્રાણીને પણ તણ શકતો નથી, તેમજ આપતપ્રસંગે પણ અકાર્ય તો કદીય કરી શકતો નથી. એવા ઉત્તમ લજ્જશુભને ધરાવે છે. (૨૧) જનવહ્નિ હોય-નિપુણ જનો જે કાર્ય-થી વિરુદ્ધ હોય તેવા કાર્યને 'ધર્મ'ને વિષે જ શૂર એવો તે પુણ્યાત્મા આદરતો જ નથી, સેવતો જ નથી. આવા ઉત્તમ શુભને ધારણ કરવાવાળો આત્મા શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય છે, અધિકારી છે. આ એકવીશ શુભ ધરનાર, આત્મા ધર્મ પાળવાની લાયકાતમાં ઉત્તમ ગણાય છે, એથી પોણા ભાગના શુભને ધારણ કરનારને મધ્યમ, એથી અર્ધા શુભો ધરવાવાળાને જઘન્ય અને એના અર્ધથી પણ ઓછા શુભને ધરવાવાળાને તો શાસ્ત્રકાર મહારાજે દરિદ્રી જ કહ્યો છે એટલે કે એ તો શ્રાવક ધર્મને લાયક જ નથી. આવા સદ્શુભથી વાસિત થયેલા આત્માને સદ્શુભયોગે સમ્યક્ત્વ ધર્મની

પ્રાપ્તિ થાય અને તે પછી સંસારની ભયંકરતાનો એને સંપૂર્ણ ભાસ થાય છે. તેથી એમને ભવનિવેદ થાય છે-સંસારમાં એને કયાંય પણ ચેન પડતું નથી. કોઇ આત્મા નારકીના દુઃખોથી કંટાળીને જેમ નારક-ભૂમિમાંથી જલદી નાસી છૂટવા સતત ઇતેન્નર હોય છે તેમ આ ભાગ્યવાન પણ ભવના દુઃખોથી કંટાળી ભવમાંથી મુક્ત થવાની સતત લાગણી ધરાવે છે. નાસી છૂટવાનું મન કરતાં સંસારની સર્વવિરતિ આચરવા પોતાને સમર્થ ન હોય, અથવા સાંસારિક અનેક અપાયો એની દૃષ્ટિપથે ચડી એને કાયર કરે-સર્વવિરતિના સ્વીકારમાં બીલો કરે તો તે પુણ્યવાન સર્વવિરતિ પામવા જેવું સામર્થ્ય કેળવવાને માટે તેની (સર્વવિરતિની) નિત્ય ચાલગીરીને માટે- 'કયારે હું સર્વવિરતિ પામું?' એવી વાંચનાપૂર્વક આત્મનિર્ણયતાને ટાળવા દેશ વિરતિ ધર્મનો અતિ દુઃખે આદર કરે. આ પ્રકારે દેશવિરતિ ધર્મને પાળતો શ્રાવક ભાવશ્રાવક કહેવાય છે. એ ભાવ શ્રાવક કેવી રીતે ગમે અને એના શાસ્ત્રકાર મહારાજાએ જણાવેલા સત્તર શુભો કેવા છે વિગેરે બાબત તો આપણે અવસરે અર્ચ્યું. હાલ તો શ્રાવકધર્મને યોગ્ય આત્માની જ ખીછાણ કરાવી છે. આત્મા જ્યારે શ્રાવક ગમે ત્યારે તો તે પ્રાતઃસ્મરણીય પૂણ્યમૂર્તિસ્વરૂપ પ્રાયઃ હોય છે. જ્યારે વણિકનું સ્વરૂપ તો શાસ્ત્રકારો વિલક્ષણીય જ જણાવે છે. ભુઓ !

વણિક તો આવો હોય છે.

શ્રુત્વા દુર્વાચ્યમુઘૈર્હસતિ મૂપતિ ચ સ્વીયમાપ્યેન લોકે દ્વચ્ચર્થે શુદ્ધાતિ પળ્યં વહુકિમિતિ વદન્નર્હમેવ પ્રવર્તે । સ્વીયાસાધ્યાયેડપિ પૂર્વે વ્રજતિ નૃપગૃહે લેલકે કુટકારી, મધ્યે સિંહપ્રતાપઃ પ્રકટમ્ગમુલઃ સ્યાદ્વિગ્નિગ્નૃત્તગતઃ ।

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મનો જ ઉપદેશ સામટિ આપ્યો ? [૧૮૫]

અર્થ:—કોઈના હુકમથી સાંભળીને (હૃદયમાં તો ઝેરી માપની માફક છ'છેડાયે હોય છે છતા) અત્યંત હસવા માંડે છે, પોતાના ખોટા રાખેલા માપથી લોકોને ચોરે છે-છેનરે છે, લોકો પાસેથી કોઈ પણ વસ્તુ-ઓની ખરીદી કરે-લે ત્યારે ઉદાર લોકો લાલવાની આદિ આપે તે વખતે ' નહિ નહિ પટેલ ! વધારે શું કામ ? વધારે શું કામ ? ' એમ બોલતો જ રહીને ' શેક તો નાચે ન્યાય નીતિને ઓળંગવા જ માગતા ન હોય ' એવી પટેલ પર છાપ પાડી, વિશ્વાસમાં લઈને પૂરેપૂરો માલ તો લે જ પણ કાટો મરડીને બીજો અર્ધો માલ વધારે ઉઠાવે એટલે કે દોઢા માલ ઉઠાવી જાય, તેમ જ લોકો જ્યારે તેમની પાસેથી કોઈપણ વસ્તુ લેવા આવે ત્યારે અધું જ આપે અન્યાય પોતે કર્યો હોય છતા ' મને લૂંછો, મને લૂંટ્યો ' એમ જણાવવા માટે કંચે રીમાં પેલો દોડે, આખું ન હોય છતા લોકોને નામે ખોટું જ લખી નાખે, મુખ તો મૃગલાના જેવું ગરીબડું જ દેખાડે જ્યારે હૃદયનો તો મિહ સમાન કર એવો મહાધૂત વણિક હોય છે. એથી પણ આગળ વધીને શાસ્ત્ર કાર વણિકની ઓળખ કરાવતાં ફરમાવે છે કે -
માનેન કિચ્છિત્તુલવાડપિ કિશ્વદ્વાનેન કિચ્છિદ્
પ્રજ્ઞેન કિચ્છિત્તુ
કિશ્વત્ કિચ્છિષ્ સમાહરન્ત પ્રવક્ષચૌરા વણિકો
મરન્તિ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:—થોડું માપથી, થોડું તોલથી, થોડું આપવામાંથી અને થોડું લેવામાંથી પણ ઉઠાવી જ લેતા હોવાથી વાણીઆ એ તો પ્રત્યક્ષ ચોર છે. વળી તે કેવા હોય તે જણાવે છે. અપલવતિ રહસિ વસ્તં પ્રત્યયદ્વત્તપિ સંગય કુલ્લે, કવચિન્નયે ચ લુપ્તતિ તથાપિ લોકે વણિક્ સાધુ ।

અર્થ:—ખાનગી કાંઈ આપ્યું હોય તો પાછું માગતી વેળા ' કોણ નહોતું છે ? મારા માણસને ગળે પડે છે ? ' વિગેરે વાકયા ઉચ્ચરીને અપલાપ કરે છે, નામકર જાય છે, સામે મનુષ્ય નિશાનીઓ આપે, આખ્યાની ખાત્રી કરી આપે તો પણ ' શું તમે મને આપ્યું જ છે ? જો આપ્યું હોય તો મને યાદ કેમ ન આવે ? ' વિગેરે શંકાસ્પદ ભાષણ કરવા માંડે માલ લેતો અને દેતો લોકને ભૂટે છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આમ છતાં પણ વણિક સારો ગણાય છે મતલબ કે એ એટલો તો કપટ-કુશળ હોય છે કે લોકોને પોતાની જાત મૂળ સ્વરૂપે ઓળખાવા દેતો જ નથી કયા ગુણુનિધિ એવો શ્રાવક અને કયાં કંકકપટનો ભંડાર એવો વણિક ! બંનેમાં જમીન આસ-માનનું અંતર છે આથી મહાન્ ગુણુનિધિને કૂડકપટનો ભંડાર ઓળખાવવામાં જેમ ભયંકર પાપ છે, તેમ વણિકને શ્રાવક કહેવો તે પણ મહાન્-ભયંકર પાપ જ છે એમ ઉપરનાં સૂક્તોથી સિદ્ધ થાય છે

(આહુ)

સેવાધર્મ — દિગ્દર્શન

|| ભતાંકથી સંપૂર્ણ ||

એક બાળક જન્મતા કેવું નિર્બળ અને અસહાય હોય છે અને પોતાની સમસ્ત આવશ્યકતાઓની પૂર્તિને માટે તે બીજા પર કેટલું નિર્ભર રહે છે અથવા આધાર રાખે છે? બીજા માણસો તેની ખાવાપીવાની, લેકડામેસવાની, સૂવાની, ઝોઢવા-ખીછાવવાની, ફિલ બદલાવવાની, શરદી ગરમી આદિથી રક્ષા કરવાની અને શિક્ષણ આપવા-અપાવવાની જે સેવાઓ કરે છે તે સર્વે તેને માટે પ્રાણદાન સમાન છે. જ્યારે તે સમર્થ થાય ત્યારે તે સેવાઓને જૂલી જાય છે અને ધર્મમાં પોતાના તે ઉપકારસેવકોની-માતાપિતાદિની સેવા નથી કંતો-તેનો તિરસ્કાર પણ કરે છે તે સમજવું જોઈએ કે તે પતનની તરફ જાય છે. એવા લોકોને સંસારમાં કૃતક, શુભાહીન અને અહેશાનદારોએ જેવા દુર્નિર્માસ કહેવામાં આવે છે. કૃતકતા અથવા બીજાએ કરેલા ઉપકારો અને લીધેલી સેવાઓને જૂલી જવી એ મોટો અપરાધ છે અને તે વિશ્વાસઘાતાદિની જેમ એવડું મોટું પાપ છે કે તેના લારથી પૃથ્વી પણ કંપે છે.

કોણએ કીક જ કહ્યું છે:—

કરૈ વિશ્વાસઘાત ને કોય,
કીયા કૃતકો વિસરૈ જોય;
આપદ પડે મિત્ર પરિહરૈ,
તામુ લાર ધરણી ધરથરૈ.

એવા પાપોનો ભાર વધવાથી પૃથ્વી ડાહ્યા કરે છે, ભૂકંપ થાય છે અને એથી નો સાધુપુરુષ, ભક્ષો આદમી હોય છે તે બીજાએ કરેલા ઉપકારો અથવા લીધેલી સેવાને કોઈ દિવસ ભૂલતો નથી. “ ન હિ કૃતમુત્તરં સાધવો વિસ્મરન્તિ ” બદલામાં પોતાના ઉપકારીઓની અથવા તેના આદર્શનુસાર બીજાની સેવા કરીને ઋણમુક્ત થાય છે. તેના

સિદ્ધાંત તો પરોપકારાય સર્તાં વિમૂત્તયઃ । ની નીતિને અનુસરનારા હોય છે.

उपकारिणु यः साधुः, साधुत्वे तस्य को गुणः ?
अपकारिणु यः साधुः, स साधुः सद्भिद्वच्यते ॥

અર્થાત:-પોતાનાં ઉપકારીઓની પ્રતિ જે સાધુતાનો-પ્રતિઉપકારાદિષ્ઠ સેવાનો-વ્યવહાર કરે છે તેના તે સાધુપણમાં શું મેટાઈ છે? એવું કરવું તે સાધારણ જનોવિત મામૂલી વાત છે. સત્પુરુષોએ તો તેને સાચા સાધુ બતાવ્યા છે જે પોતાનો અપ-કાર-ગુરુ કરનાર પ્રતિ પણ સાધુતાનો વ્યવહાર કરે છે. તેની સેવા કરી તેના આત્મામાંથી યજુતાના વિષે પણ કાઠી નાખવું એ પોતાનું કર્તવ્ય સમજે છે.

એવા સાધુપુરુષોની દૃષ્ટિમાં ઉપકારી, અનુપકારી અને અપકારી પ્રાયઃ બધા સમાન હોય છે. તેની વિશ્વઅનુભૂતની લાવતામાં કોઈનો પણ અપકાર અથવા અપ્રિય આચરણ કંઈપણ વિદ્યકતો નથી. ‘અપ્રિયમપિ કુર્વાણો યઃ પ્રિયઃ પ્રિય એવ સઃ’ આ ઉદાર ભાવનાથી તેને આત્મા સદા ઉન્નત રહે છે. તે તો સેવા ધર્મના અનુશાનદારા પોતાનો વિદાસ સિદ્ધ કર્યો કરે છે, અને તેથી સેવાધર્મતા પાલનમાં સર્વ પ્રકારથી દત્તચિત્ત હોવું તેને પોતાનું પરમ કર્તવ્ય સમજે છે.

વાસ્તવમાં, જન્મતાં જ ન્યાં આપણે બીજાઓની સેવાઓ લઈને તેના ઋણી બનીએ છીએ, પછી કંઈ સમર્થ થઈને પોતાની મોજોપમેજની સામગ્રી ભેગી કરવામાં, પોતાની માનમયોદાની રક્ષામાં, પોતાના કષ્ટ-ચેતને પુષ્ટ કરવામાં અને પોતાના સહત્વ યા પ્રજા-ત્વને બીજા પર રક્ષાપિત કરવાની ધૂનમાં અપરાધ પણ ઓછા નથી કરતા. એ પ્રમાણે આપણા આત્મા પરફેત ઉપકાર-ભારથી અને સ્વકૃત-અપરાધભારથી

બરાબર દર્શાવે રહે છે. તે બારેથી હલકા થવાની સાથે સાથે પણ આત્માના વિકાસને સર્જક છે. લોકસેવાથી તે બાર હલકા કરીને આત્મવિકાસની સિદ્ધિ થાય છે તેથી સેવાને પરમ ધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે અને તે એટલો પરમ ગહન છે કે કોઈ કોઈ વખત તો ચોગીઓદારા પણ અગમ્ય યર્ષા જાય છે. તેની બુદ્ધિ ફરે છે, તે પણ તેના સામે ધુટણે ટેકા દે છે અને ગહરી સમાધિમાં ઉતરીને તેના રહસ્યને શોધવાનો પ્રયત્ન કરે છે. લોકસેવાને માટે પોતાના સર્વસ્વ અર્પણ કરવાથી પણ તેને બહુધા આમ કહેતા સાંભળીએ છીએ

‘હા હુદ્ધત્યં’ હા હુદ્ધં માસિયં! ચિંતિયં ચ હા હુદ્ધં! જંતો ઇંતોડ્મમ્મિ પચ્છુત્તાવેળ વેયંતે! ॥

• મન-વચન-ક્રિયાની પ્રવૃત્તિમાં જેમાં જરા પણ પ્રભતતા, અસાવધાની અથવા બુદ્ધિલોકહિતની વિરદ્દ દેખાય છે ત્યાં તે સમયે ઉક્ત પ્રકારના ઉદ્દગાર તેના મોટેથી નીકળી પડે છે, અને તે તેના દ્વારા પશ્ચાત્તાપ કરતા પોતાના સ્કન્ધ અપરાધોનું પણ નિત્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કરી કરે છે. તેથી એ પ્રસિદ્ધ છે કે—

“સેવાધર્મ પરમગહનો યોગિનામપ્યગમ્ય” ॥”

સેવા ધર્મની સાધનામાં નિ સદેહ ધણી સમાધાનીની જરૂર છે અને તેને માટે આત્મનિષ્ઠ-પોતાના લૌકિક સ્વાર્થોની આહુતિ-દેવી પડે છે. પૂર્ણ સાવધાની જ પૂર્ણ સિદ્ધિની જનની છે ધર્મની પૂર્ણસિદ્ધિ પણ પૂર્ણ આત્મવિકાસને માટે ગેર ટી અને તે આત્મવિકાસ જ સેવાધર્મનું પ્રધાન લક્ષ્ય છે, ઉદ્દેશ્ય છે અથવા ધ્યેય છે.

મનુષ્યનું લક્ષ્ય નવા સુધી શુદ્ધ નથી હોતું ત્યાં સુધી સેવાધર્મ તેને કંઈક કઠિન અને કષ્ટકર જરૂર પ્રતીત થાય છે તે સેવા કરીને પોતાના અહેસાન માને છે, પ્રતિસેવાની-પ્રત્યુપકારની વાછા કરે છે અથવા પોતાની અને બીજાની સેવાની માપતોલ કરી કરે છે અને જ્યારે તેવી માપતોલ ઠીક નથી હોતી-પોતાની સેવાથી બીજાની સેવા ઓછી માલૂમ પડે છે-અથવા તેની એ વાંછા પણ પૂરી નથી હોતી અને કોઈ બીજો આદર્શ તેને અહેસાન

નથી માનતો તો તે એકદમ ગુસ્સે થાય છે એદમિત્થ થાય છે, દુઃખ માને છે, સેવા કરવી છોડી દે છે અને અનેક પ્રકારના ગદગદેપોના શિકાર બનીને પોતાના આત્માને હણે છે તેનું લક્ષ્ય શુદ્ધિ થતા જ આ કંઈ ન બનત. સેવાધર્મ એકદમ સુગમ અને સુખસાધ્ય બની જાય છે. તેના કરવામાં આનંદ આનંદ આવે છે ઉત્સાહ એટલો વધે છે કે તેના ફલ-સ્વરૂપ લૌકિક સ્વાર્થોની સદગતમાં બાલિ ચઢી જાય છે અને જરા પણ કષ્ટ જણાતું નથી આ દશામાં જો કંઈ પણ કરવામાં આવે છે, પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને ખુશીથી કર્યું જાય છે અને તેની સાથે પ્રતિસેવા-પ્રત્યુપકાર અથવા પોતાનો આદર-સન્માર આદર કરીને કોઈ બાવના ન રહેવાથી બાલિધર્મમાં દુઃખ, ઉદ્દેગ તથા કપાયમાલોની ઉત્પત્તિનું કોઈ કારણ પણ નથી રહેતું, અને તેથી સદગતમાં જ આત્મવિકાસ સધાય છે. એવા લોકો જો કોઈને દાન પણ કરે છે તે નીચા નયન કરીને કરે છે અને તેમાં પોતાનું કર્તવ્ય નથી ગાનતા કોઈએ પૂછ્યું આપ આપું કેમ કરો છો? નો તેમણે ઉત્તર આપ્યો કે—

દેનેવાલા ઔર હૈ, મૈ સમસ્ત નહિ દેન; લોગ ભરમ મે કહત હૈ, યામે નીચે નૈન.

અર્થાત્—દેવાવાળો કોઈ બીજો જ છે, અને તે તેનું બાગ્યોત્તર છે—હું પોતે કંઈપણ દેવાને સમર્થ નથી જો હું દાતા હોઉં તો હું પહેલા જ કેમ નથી આપતો? લોકો ભ્રમવશ મને વ્યર્થ જ દાતા સમજે છે, તેથી મને શરમ આવે છે અને તેથી હું નીચે નયન કરીને રહું છું. જુઓ, કેટલો જીવો બવ છે? આત્મવિકાસને પોતાનું લક્ષ્ય બનાવવાવાળા માનવોની એવી જ પરિણતિ થાય છે

લક્ષ્યશુદ્ધિની સાથે આ સેવાધર્મનું અનુશાન હરકોઈ પોતાની શક્તિની અનુસાર કરી શકે છે. નોકર પોતાની નોકરી, દુકાનદાર દુકાનદારી, વકીલ વકીલાત, સુખાર સુખારકારી, મહારિર મહારિરી, ઠંકદાર ઠંકદારી, ઓદ્દેનર ઓદ્દેદારી, ડકટર ડકટરી, હકીમ દિકમત, વૈદ વૈદક, શિલ્પકાર શિલ્પકારી, કિસાન ખેતી, તથા બીજા પેશેવર પોતપોતાના

કામ અને મજદુર પોતાની મજદુરી કરતા કરતા તેમાંથી સેવાનો માર્ગ કાઢી શકે છે. સર્વના કાર્યોમાં સેવાધર્મને માટે યથેષ્ટ અવકાશ છે-ગુણદર્શ છે.

સેવાધર્મના પ્રકાર અને માર્ગ—

હવે સંક્ષિપ્તમાં એ બતાવવા ઇચ્છું છું કે સેવાધર્મ કેટલા પ્રકારનો છે, અને તેના મુખ્ય માર્ગ કયા કયા છે? સેવાધર્મના મુખ્ય બે ભેદ છે: એક ક્રિયાત્મક અને બીજો અક્રિયાત્મક. ક્રિયાત્મકને પ્રવૃત્તિરૂપ તથા અક્રિયાત્મકને નિવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મ કહે છે. આ બેઉ પ્રકારના સેવાધર્મ મન, વચન તથા કાયાની દ્વારા ચરિતાર્થ હોય છે, તેથી સેવાનો મુખ્ય માર્ગ માનસિક, વાચિક અને કાર્યિક એમ ત્રણ જ છે. ધનાદિકનો સંબંધ કાયાની સાથે થવાથી તે પણ કાર્યિકમાં જ સામેલ છે. એ ત્રણે માર્ગોથી સેવાધર્મ પોતાના કાર્યમાં પરિણત કર્યો જાય છે, અને તેમાં આત્મવિકાસને માટે સહાયક બધાય ધર્મસમૂહનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

નિવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મમાં અહિંસાપ્રધાન છે. તેમાં હિંસારૂપ ક્રિયાનો-સાવચક્રમનો અથવા પ્રાણવ્ય-પરોપણમાં કારણભૂત મન-વચન-કાયાની પ્રમત્તાવ-સ્થાનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે. મન-વચન-કાયાની ઇન્દ્રિય વિષયોમાં સ્વેચ્છા પ્રવૃત્તિના બહા પ્રકાર નિરોધરૂપ ‘અપિત’ ગમનાદિકમાં પ્રાણીપીડાના પરિ-હારરૂપ ‘સમિતિ’, કીધની અતુલપ્રતિરૂપ ‘દાગ’, માનના અભાવરૂપ ‘માર્દવ’, માયા અથવા યોગ-વક્ત્રતાની નિવૃત્તિરૂપ ‘આર્જવ’, લોભના પરિત્યાગરૂપ ‘શૌચ’ અપ્રશસ્ત એવં અસાધુ વચનોનાં ત્યાગરૂપ ‘સત્ય’, પ્રાણવ્યપરોપણ અને ઇન્દ્રિયવિષયોનાં પરિ-હારરૂપ ‘સંયમ’, હઠ્ઠાનિરોધરૂપ ‘તપ’, દુષ્ટ વિકલ્પોનાં સંત્યાગ અથવા આહારાદિક દેય પદ્ધતિમાંથી મમ-ત્વના પરિવર્તનરૂપ ‘ત્યાગ’, બાહ્ય પંદારોમાં મૂર્છાના અભાવ રૂપ ‘આદિચિન્મય’, અગ્રહ અથવા મૈથુન-કર્મની નિવૃત્તિરૂપ ‘અહમ્ય’ (આવા દશ લક્ષણુ ધર્મ) સુધાદિ વેદના ઉત્પત્ત યવાથી ચિત્તમાં ઉદ્ભવ તથા અશાંતિ ન થવા દેવારૂપ ‘પરિસહજ્ય’, રાગ દ્વેષાદિ વિષમતાઓની નિવૃત્તિરૂપ ‘સામાયિક’ અને

કર્મગ્રહણની કારણભૂત ક્રિયાઓથી વિરક્તિરૂપ ‘આરિત’ એ સર્વ પાણુ નિવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મના જ અંગ છે. જેમાંથી કંઈક હિંસા અને કંઈક હિંસક ક્રિયાઓના નિષેધને માટે થએલ છે.

આ નિવૃત્તિપ્રધાન સેવાધર્મના અનુશાનને માટે કંઈપણ કોડી-ચૈસાની જરૂર નથી. તેમાં તો પોતાના મન-વચન-કાયાની કેટલીક ક્રિયાઓ રોકવાનું હોય છે. તેના પણુ વ્યય નથી કરવામાં આવતો. આ ધર્મ પર આવવાને માટે નીચે લખેલ ગુરૂંત્ર ઘણો ઉપયોગી છે-સાચો માર્ગદર્શક છે.

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરોં ન સમાચરેત્ ।

જે જે વાતો, ક્રિયાઓ, ચેષ્ટાઓ તમારી પ્રતિકૂલ છે, જેને બીજાઓ દ્વારા કરેલ વ્યવહારને તમે પોતાને માટે પસંદ નહિ કરો, અહિંતરૂ અને દુઃખદાયી સમજો છો તેવા આચરણુ તમે બીજાઓ પ્રતિ ન કરો.

એ પાપોથી બચવાનો ગુરૂંત્ર છે; તેમાં સંકે-તરૂ જે કંઈ કહ્યું છે, વ્યાખ્યા દ્વારા તેને ખુબ જ વિસ્તૃત તથા પદ્ધવિત કરીને બતાવી શકાય છે.

પ્રવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મમાં ‘દયા’ પ્રધાન છે. બીજાના દુઃખો-કષ્ટોના અનુભવ કરીને, તેનાથી દ્રવીભૂત થઈને તેને દૂર કરવાને માટે મન, વચન, કાયાની જે પ્રવૃત્તિ છે-વ્યાપાર છે તેનું નામ દયા છે અહિંસા ધર્મનો અનુષ્ઠાતો જ્યાં પોતાના તરફથી કોઈને પણ કષ્ટ-દુઃખ નથી પહોંચાડતો ત્યાં દયાધર્મનો અનુષ્ઠાતો બીજાઓ દ્વારા થએલા દુઃખ-કષ્ટોને પણ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આ બેઉમાં પ્રધાન અંતર છે. અહિંસા જે સુંદર પુષ્પ છે, તો દયા તેની સુગંધ સમજવી નોંધો.

દયામાં સક્રિય પરોપકાર, દાન, વૈવાત્સ, ધર્મો-પદેશ અને બીજાઓના કલ્યાણની બાવનાઓ સામીલ છે. અજ્ઞાનથી પીડિત જનતાનાં હિતાર્થે વિદ્યાલય-પાઠશાળા બોલવી, પુસ્તકાલય-વાંચનાલય સ્થાપિત કરવું, રિગ્વેદ-ઇન્ડીટ્યુટોનું-અનુસંધાન પ્રધાન સંસ્થાઓનું ચાલુ રખાવવું, ધૈર્યનિક શોધોને પ્રોત્સાહન દેવું તથા અંધનિર્મણુ અને

વ્યાખ્યાનાદિ દ્વારા અજ્ઞાનાધિકારને દૂર કરવાને પ્રયત્ન કરવો, રોગથી પીડિત પ્રાણીઓને માટે ઔષધાલયો-ચિકિત્સાલયોની વ્યવસ્થા કરવી, બેકાર અથવા બુદ્ધિથી સતપ્ત મનુષ્યોને માટે રોજગાર-ધધાનો પ્રયત્ન કરીને તેની રોટીનો સલાહ દૂર કરવો અને કુરીતિઓ, કુસંસ્કાર તથા ખૂરી આદતોથી જર્જરિત એવા પતનો-મુખ મનુષ્ય સમાજના સુધારાથે સભા સોસાઈટીઓનું કાર્ય કરવું અને તેને વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવવું. એ સર્વે તે દયા-પ્રધાન પ્રજ્ઞતિરૂપ સેવાધર્મનું અંગ છે. પૂજ્યોની પૂજા-ભક્તિ-ઉપાસના દ્વારા અથવા ભક્તિયોગપૂર્વક જે પોતાના આત્મામાં ઉત્કર્ષ સિદ્ધ કરવામાં આવે છે તે સર્વ પણ મુખ્યતથા પ્રજ્ઞતિરૂપ સેવાધર્મનું અંગ છે.

આ પ્રજ્ઞતિરૂપ સેવાધર્મમાં પણ નવા સુધી

પોતાના મન, વચન અને કાયાથી સેવાનો સંબંધ છે ત્યાંસુધી કઈ કોટી-પૈસાની જરૂરત નથી પડતી જ્યાં સેવાને માટે ખીજ સાધનોથી કામ લેવામાં આવે છે ત્યાં જ તેની જરૂરત પડે છે અને એ પ્રકારે એ સ્પષ્ટ છે કે અધિકાંશ સેવાધર્મના અનુધાનને માટે મનુષ્યને પૈમા-ટકાની જરૂરત નથી, જરૂર છે પોતાની ચિત્તવૃત્તિ અને લક્ષ્યને શુદ્ધ કરવાની, જેના વિના સેવાધર્મ બનતો નથી

એ પ્રકારે સેવાધર્મનું એ સંક્ષિપ્તરૂપ વિવેચન અથવા દિગ્દર્શન છે, જેમાં સર્વ ધર્મોનો સમાવેશ હોય છે. આશા છે કે આ પાઠકોને સ્ફુર્તિ થશે અને તે તેના હૃદયરૂપ પોતાના લક્ષ્યને શુદ્ધ બનાવીને શોકસેવા કરવામાં અધિકાધિક રૂપે દત્તચિત્ત રહે.

(અનુવાદ : ઉદ્ધરિત “અનેકાંત ”)

અહિંસાની અગત્યતા

જેમ આપણને સુખ પ્રિય છે અને દુઃખ અપ્રિય છે, તેમ ખીજ છલોને પણ છે, એમ વિચારી, પોતાને અનિષ્ટ લાગતી હિંસા ખીજ પ્રત્યે ન આચરવી. પોતાને દામ વાગી જાય તો પણ જે ખસો પાડી બેઠે છે તેવો મનુષ્ય તીક્ષ્ણ ચક્ષુથી નિરપરાધી પ્રાણીઓને શી રીતે મારી શકે છે ?

કાષ્ટને ‘તુ મરી જા’ એટલું કહીએ છીએ તો પણ તેને દુઃખ લાગે છે, તો પછી તીક્ષ્ણ ચક્ષુથી મારી જ નાખવામાં આવે ત્યારે તેને શું થતું હશે ?

પ્રાણી જીવિતની આશાએ રાખ્ય પણ આપી દેવા તૈયાર થાય છે, તો પછી તેવા જીવિતનો વધ કરવાથી થતું પાપ આખી પૃથ્વી દાનમાં આપી દે તો પણ ધોવાય ખરું ?

સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે કહેલા યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્ત નામના ત્રણ કરણો પૈકી ક્રમશઃ છેલ્લા અનિવૃત્તિકરણમાં આવેલા ભવ્યાત્મા અનિવૃત્તિકરણનો એક સંખ્યાત્મો ભાગ બાકી રહે ત્યારે 'અંતરકરણ' કરે છે ઇત્યાદિ સ્વરૂપ આગળ બતાવી ગયા બાદ હવે બાકી રહેલા અનિવૃત્તિકરણના એક સંખ્યાત્મો ભાગમાં આગાલ ઉદીરણા, સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણુશ્રેણિ, ત્રિપુંજ-કરણ ઇત્યાદિ ક્રિયાઓ કેવી રીતે ચાલે છે તે અહિં સંક્ષેપથી કહેવાય છે. અપૂર્વકરણમાં સ્થિતિ-ઘાત, રસઘાતોદિ જે ક્રિયાઓ ચાલુ હતી તે અહિં સંવિશેષપણે ચાલે છે જે વાત અગાઉ પણ જણાવી છે. અનિવૃત્તિકરણના એક સંખ્યાત્મો ભાગમાં રહેલા મિથ્યાત્વ દલિકોનો, અનુભવ કરતા કરતા તે પ્રથમ ભાગ જ્યારે ફક્ત એ આવલિકા જેટલો બાકી રહે ત્યારે આગાલ (નામની ઉદીરણા) બંધ પડે છે, સાથે સાથે અત્યાર સુધી જે ગુણુશ્રેણિ ચાલુ હતી તે પણ હવે પ્રવર્તતી નથી, પરંતુ સ્થિતિઘાત, રસઘાત અને ઉદીરણા ચાલુ હોય છે, તે પણ ત્યાં સુધી જ ચાલે કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સ્થિતિની એક આવલિકા બાકી રહે. જ્યારે તે મિથ્યાત્વની પ્રથમ સ્થિતિ એક આવલિકા જેટલી અવશેષ રહે ત્યારે સ્થિતિઘાત, રસઘાત અને ઉદીરણા પણ બંધ થાય છે. સ્થિતિ-ઘાત, રસઘાત અને ગુણુશ્રેણિનું સ્વરૂપ અપૂર્વ-કરણ પ્રસંગે કહેવાયું છે, પરંતુ આગાલ તથા ઉદીરણાનું સ્વરૂપ નહિ કહેવાયેલું હોવાથી અહિં હું કાણુમાં જણાવાય છે.—

આગાલ તથા ઉદીરણામાં તફાવત—

આગાલ—અંતરકરણદ્વારા મિથ્યાત્વની

સ્થિતિના જે પ્રથમ સ્થિતિ અને દ્વિતીય સ્થિતિ એવા-જો વિભાગો થયા છે તે પૈકી દ્વિતીય સ્થિ-તિમાં રહેલા મિથ્યાત્વના દલિકોને પ્રથમ સ્થિતિ કે જોનો ભોગવટો અર્થાત્ ઉદય વર્તમાનમાં ચાલુ છે તે પ્રથમ સ્થિતિની ઉદયાવલિકામાં નાખી તેના વિપાકનું વેદન કરવું તેનું નામ આગાલ છે, અને પ્રથમ સ્થિતિગત ઉદયાવલિકા બહારના દલિકોને ઉદયાવલિકામાં નાખી ભોગવવા તેનું નામ ઉદીરણા છે. વસ્તુતઃ આગાલ એ પણ એક જાતની ઉદીરણા જ છે, ફક્ત અંતરકરણવડે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના ઉપર જણાવી ગયા તે પ્રમાણે જે વિભાગ થયેલા હોવાથી પ્રથમ સ્થિતિગત ઉદયા-વલિકા બહિર્ભૂત દલિકોનો ઉદયાવલિકામાં પ્રવેશ કરવો તેનું નામ 'ઉદીરણા' આપવામાં આવ્યું અને દ્વિતીય સ્થિતિગત દલિકોને ઉદયાવ-લિકામાં જે પ્રવેશવા તેનું નામ પૂર્વમહાપ્રચોએ 'આગાલ' આપ્યું. આગાલ પ્રથમ સ્થિતિની જે આવલિકા અવશિષ્ટ રહે ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે અને ઉદીરણા પ્રથમ સ્થિતિની એક આવલિકા બાકી રહે ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે.

ત્રિપુંજકરણ—

આ પ્રમાણે આગાલ-ઉદીરણાદિ કાર્યો કરતો કરતો આત્મા અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયે આવી પહોંચે છે. એ છેલ્લા સમય સુધી આત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ ગણાય છે, કારણ કે ત્યાં મિથ્યાત્વના દલિકોનું વેદન છે. અને જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વના દલિકોનો અમુક અંશ પણ મિથ્યાત્વરૂપે ઉદ-યમાં વર્તતો હોય ત્યાં સુધી ભલે અનન્તર સમયમાં તે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થવાનો

હોય તો પણ તે મિથ્યાદષ્ટિ જ કહેવાય છે. આ નિવૃત્તિના છેલ્લા સમયમાં વર્તતો આત્મા મિથ્યાત્વની દ્વિતીય સ્થિતિમાં રહેલા મિથ્યાત્વના દલિકોને ત્રણ વિભાગમાં વહેચી નાખવાના કાર્યનો પ્રારંભ કરે છે, જેને ત્રિપુંજકરણ કહેવાય છે. અર્થાત્ પ્રથમ સ્થિતિના તે મર્વ મિથ્યાત્વદલિકો લોગવાઈ ગયા છે, પરંતુ અન્તર્મુક્ત પ્રમાણ ઉપર પ્રવેશ પાદ રહેલી અંત કોડાકોડી પ્રમાણ દ્વિતીય સ્થિતિગત દલિકો કે જે નિરંશ્વર પ્રતિપાદિત સિધ્ધાન્તો ઉપર યથાર્થ રુચિ ઉત્પન્ન કરાવવામાં બાધકભૂત મિથ્યાત્વરસથી ભરેલા છે તે દલિકોના ત્રણ વિભાગ પાડવાના કાર્યનો પ્રારંભ અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયથી શરૂ થાય છે જેમાં પ્રથમ વિભાગનું નામ શુદ્ધપુંજ એટલે કે સમ્યક્ત્વમોહનીય, બીજા વિભાગનું નામ અર્ધશુદ્ધપુંજ એટલે કે મિશ્રમોહનીય અને ત્રીજો અશુદ્ધપુંજ એટલે કે મિથ્યાત્વમોહનીય. મીણા પાયેલા કોદરા જે વખતે વાપરવાના ઉપયોગમાં લેવા હોય તે વખતે તેને શુદ્ધ કમ્પામાં આપે છે એ શુદ્ધિ કરતી વખતે જો શુદ્ધિ કરનાર બરાબર ધ્યાન ન રાખે તો જેમ અમુક કોદરા શુદ્ધ થાય, અમુક વિભાગ અધકચરો રહે અને અમુક કોદરા તો તેવા ને તેવા જ મીણાવાળા રહે તે પ્રમાણે આત્મશુદ્ધિ કરવા માટે તૈયાર થયેલા આત્માને જ્યાં સુધી શાયિક સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વિશુદ્ધિ-જન્ય આત્મિક બલ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ન્યૂનાધિકપણે મિથ્યાત્વના દલિકોમાં ત્રણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ ત્રણ વિભાગો થયા કરે છે જે માટે કહ્યું છે કે—

ચરમસમય મિચ્છદિદ્ધો ને કાલે ઉવસમસ-
મવિદ્ધો હોહોહ, તોદે વિદ્યવિદે તિહાણુમાગં કરેદ,
તં જહા-સમ્મત, સમ્મમિચ્છત્તં, મિચ્છત્તં ચેતિ ॥

[કમ્પરુતિચૂર્ણઃ] ॥

ભાવાર્થ.— છેલ્લા સમયમાં વર્તતો મિથ્યા-
દષ્ટિ કે જે અનન્તર સમયમાં ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ
થવાનો છે તે દ્વિતીય સ્થિતિગત દલિકોને ત્રણ

પ્રકારના રસવાળા બનાવે છે, તે આ પ્રમાણે-
સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ.

કર્મચિન્થકાર અને સિદ્ધાન્તકારની માન્ય-
તામાં ભેદ—

શ્રી કર્મપ્રકૃતિ તથા તેની ચૂંચિના મત પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણના અંતિમ સમયે ત્રિપુંજ કરણનો વિધિ ઉપર બતાવ્યો, પરંતુ શતકચૂંચિ વિગેરે સમ્યકારો એ બાબતમાં ગ્રંથક જુદાં પ્રતિપાદન કરે છે. તે મહાવિદ્યા અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયે ત્રિપુંજકરણ માનતા નથી, પરંતુ ઉપશમસમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિના પ્રથમ સમયથી જ ત્રિપુંજકરણનો પ્રારંભ માને છે, અર્થાત્ શતકચૂંચિકાર અને કર્મપ્રકૃતિકાર બંનેના મન્તવ્યોમાં એક સમયનું અંતર રહે છે. કર્મપ્રકૃતિચૂંચિકારના મતે સમ્યગ્દર્શનાદિ વિશિષ્ટ શુદ્ધીને ગેરહાજરીમાં પણ સમ્યગ્દર્શનના સન્નિપ્તપણાને અંગે અનિવૃત્તિકરણજન્ય વિશુદ્ધિના પ્રભાવથી ત્રિપુંજકરણ થતું હોય તેમ સમજાય છે, જ્યારે શતકચૂંચિકારના મત પ્રમાણે કોદરાના મીણાને ફર કરવા માટે જેમ છાણનો ઉપયોગ થયો આવશ્યક છે તે પ્રમાણે મિથ્યાદર્શનના અશુદ્ધ પુદ્ગલોને શુદ્ધ-અર્થશુદ્ધ કરવા માટે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ ખાસ જરૂરી માનેલ હોય તો તે પણ બરાબર લાગે છે. બંને વિચારોનું ખરું તત્ત્વ કેવલીભગવંત જાણે. કર્મપ્રકૃતિચૂંચિના મત સંબંધી પાઠ ઉપર આપ્યો છે, શતકચૂંચિનો પાઠ આ પ્રમાણે—
“પદમ સમમત્તં ઉપ્પાદિતો તિણિ કરણાણિ
કરેડં ઉવસમસમમત્તં પઢિવણ્ણો મિચ્છત્તદલિય
તિપુંજી કરેદ, છુદ્ધં મીસં અસુદ્ધં ચેતિ ॥”
[શતકચૂંચિ] આનો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ જ છે,

ઉપશમસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ—

અનિવૃત્તિકરણનો અંતિમ સમય પૂર્ણ થયે
આત્મા ઓપશમિક સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે,

અનિવૃત્તિના અતિમ સમય સુધી મિથ્યાત્વના ફલિકાનું વેદન હોવાથી સમ્યગ્દર્શન સંસ્કૃત્ય થયેલો આત્મા પણ હજી મિથ્યાદષ્ટિ અર્થાત્ પ્રથમ ગુણસ્થાનમાં રહેલો જ માનવાનો છે. જે સમયે આત્મા ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે તે અવસરે તે આત્માને નિરવધિ આત્મિક આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. સેનાધિપતિ હર્ષય શત્રુસમૂહને છતીને અત્યંત હર્ષોદ્દાસવાળો જેમ થાય તે પ્રમાણે સંસારી છવો પણ આ પ્રસંગે અપૂર્વ વીર્યોદ્દાસવાળા હોવાથી મહાસેનાધિપતિ જેવા ખતીને પોતાને સંસારચક્રમાં અનંતા કાલપર્યંત પરિભ્રમણ કરાવનાર અને એથી જ ખરા શત્રુ ભૂત મિથ્યાત્વ-રિપુને છતી અતિશય આત્મિક આનંદ પામે છે.

આ ખીનામાંથી આપણને એ પણ અપૂર્વ બોધ મળે છે કે-આત્માના ખરા શત્રુઓ આઠ કર્મો છે, તે આઠ કર્મોમાં પણ હર્ષય શત્રુ મોહનીય છે અને તેમાં પણ મિથ્યાત્વ એ મુખ્ય છે, જેમ વિજય મેળવવાની ચાહતાવાળા પુરુષો સમરાંગણમાં શત્રુના સેનાપતિને પ્રથમ હરાવે તો જ સમગ્ર લશ્કરને થોડા વખતમાં હરાવી શકે છે, તે પ્રમાણે કર્મમહારાજ સાથેના યુધ્ધમાં જેઓ પ્રથમ મિથ્યાત્વ મોહને હરાવે છે તેઓ વધુમાં વધુ અપાર્થપુદ્ગલ જેટલા કાળમાં સમગ્ર કર્મ-શત્રુને ઝંઝેરી નાખી સંપૂર્ણ આત્મિક સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ જ કારણને લઈને શકે-આત્મમાં મિથ્યાત્વ મોહનો પરાજય કરવા માટે આત્મવીર્ય દ્વારવવાપૂર્વક ઘણી જ એકાગ્રતા રાખવાની જરૂર પડે છે, જે આપણે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે અત્યાર સુધી જણાવેલ કેમ પ્રસંગે વિચારી ગયા છીએ. આ અર્થ્યંતર શત્રુઓ જેટલી આપણી ખરાબી કરે છે તેટલી ખરાબી બાહ્ય શત્રુઓ કરતા નથી અને કરવાને સમર્થ પણ નથી. બાહ્ય શત્રુઓ ચાલુ વિનંદર સુખના સાધનોને જ્યારે બગાડે છે ત્યારે અર્થ્યંતર શત્રુઓ

આત્માની અખૂટ અને અવિનાશિની સમ્યગ્દર્શનાદિ ભાવ-લક્ષ્મીને બગાડે છે. આ પરિસ્થિતિને આત્મભાવ સાથે યથાર્થ ચેતત્રેત્ર કરનાર સાચા મહાત્માઓ બાહ્ય શત્રુઓના જુસ્મો તરફ કદાપિ લક્ષ્ય રાખતા જ નથી. પરમાત્મા મહારાજ વિષુને ગોશાલાએ, ગોવાળીઆઓએ તથા સંગમ, શૂલપાણિ જેવા અધમ આત્માઓએ ઘણું ય ઉપસર્ગો કયા છતાં તે તરફ અનંત શક્તિ-સંપત્તિ પરમાત્માએ ધ્યાન તો ન આપ્યું, ઉલટું તે પરમતારક પરમાત્માએ તે પામર આત્માની ભાવદયા ચિંતવી અને ગોશાલાને તો તેનેલક્ષ્યાના પ્રસંગમાં પણ શીતલેરયા મૂકીને બચાવ્યા. આ અતુલ્ય પ્રસંગ આપણને સાફ માર્ગદર્શન કરાવે છે કે જો તમે ખરેખરા ધર્મવાસનાવાળા હો અથવા તેના થવાને ચાહતા હો તો તમારું બગાડનાર-તમારા તરફ વિપરીત દૃષ્ટિએ જોનારને પણ તમે ઉપકારની દૃષ્ટિએ દેખજો અને તેના સંરક્ષણમાં યથાશક્તિ કાળો અર્પણ કરજો. નિરપરાધી છવોને બચાવનારા તો હુનિયામાં ઘણા જ આત્માઓ છે, પરંતુ ખરું સમ્યગ્દષ્ટિપણું સાધવાથી આત્માઓ ઉપર ભાવદયારૂપી અમૃતનો ધોધ વરસાવી તેને બચાવવામાં જ જ્ઞાની મહર્ષિઓ કહેલ છે.

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ -

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એક આત્મિક સમ્યગ્દર્શન છે. ઉપશમ, હયોપશમ અને શાધિક એ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વમાં હયોપશમ સમ્યક્ત્વ એ પૌદ્ગલિક ભાવનું છે, જ્યારે શાધિક તથા ઉપશમ જન્મે આત્મિક ભાવના છે, જે વસ્તુ સમ્યગ્દર્શનના લેહ પ્રસંગે કહેવામાં આવશે. અર્થે તો આપણે એટલો જ ખ્યાલ રાખવો છે કે અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં ઉપર જણાવેલ કેમ પ્રમાણે ઔપશમિક સમ્યક્દર્શન જ્યારે સર્વથી પ્રથમ પ્રાપ્ત કરે છે તે અવસરે અનન્તાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને

લોક તેમ જ મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને સમ્યક્ત્વમોહનીય આ સાત પ્રકૃતિઓ કે જેને દર્શનસંસક કહેવામા આવે છે તે)નો પ્રદેશોદય તેમજ વિપાકોદય હોઈ શકતો નથી. અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છવેા સર્વથી પ્રથમ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ જ પ્રાપ્ત કરે એવું અત્યાર સુધીનું જે કથન છે તે તેમ જ ‘ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો અન્તર્મુહર્ત પ્રમાણ કાળ પૂર્ણ થયા બાદ’ (અનિવૃત્તિકરણના અતિમ મમયે અથવા મતાન્તરે ઉપશમપ્રાપ્તિના પ્રથમ સમયે ત્રણ પુજ કરેલા હોવાથી) મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિશ્રદૃષ્ટિ અથવા ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ આ ત્રણમાથી કોઈપણ એક અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકે છે, જે માટે કહ્યું છે કે—

• કમ્મગચ્છેલુ ધુવં, પદમો વસમી કરેદ પુંજતિષ્ઠં ।
તદ્વદિઓ પુણ ગચ્છદ્ધ,મમ્મે મોસંમિ મિચ્છે વા ॥૧॥

ભાવાર્થ:—પહેલી વાર ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામેલો ભવ્ય છવ ત્રણ પુજની ક્રિયા કરે છે અને તે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વથી પાછો વળેલો ભવ્ય છવ (ક્ષયોપશમ) સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકે, મિશ્રગુણસ્થાનકે અથવા મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે જાય છે. ૧ આ બન્ને મન્તવ્યો કર્મઅન્યકારના મતે સમજવાના છે

કર્મઅન્યકાર અને સિદ્ધાન્તકારના મંતવ્યો—

પ્રશ્ન.—ન્યારે તમે ‘કર્મઅન્યકારના મતે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સર્વથી પ્રથમ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે’ તેમ જણાવો છો તો જિન શાસનમા શું બીજો કોઈ પ્રામાણિક મત છે ? અને હોય તો તે મતવાળા સર્વથી પ્રથમ કયું સમ્યક્ત્વ માનવાવાળા છે ?

ઉત્તર—અમુક અમુક બાબતોમા કર્મઅન્યકાર અને સિદ્ધાન્તકાર એવા બે પક્ષો છે અને તીર્થંકર મહારાજ, કેવલી મહારાજ, મન પર્યાયજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, તેમ જ પૂર્વધર મહર્ષિ પ્રમુખ વિશિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાની મહાપુરુષોનો વર્તમાનમાં

વિરુદ્ધકાળ હોવાથી એ બન્ને મતો પ્રામાણિક તરીકે માનવા લાયક છે ભગવાન દેવર્ષિગણિ ક્ષમાશ્રમણ મહારાજ પર્યંત લગભગ સમગ્ર શ્રુત ગ્રન્થો સાધુઓને કંઠસ્થ હતા, પરંતુ કાળબળની વિષમતાને અંગે તેમા મન્દતા થવા લાગી. ભવિષ્યના છવોના કલ્યાણને અર્થે તે અવસરે વર્તતા સમર્થ ગીતાર્થ પુરુષો વલ્લભીપુર (વળા) અને મથુરામાં એકત્ર થયા વલ્લભીપુરમાં એકત્ર થયેલા મહાત્માઓએ કંઠસ્થ રહેલા શ્રુતનું પરસ્પર મિલન કરી સર્વ સિધ્ધાન્તોને વલ્લભીપુરમાં પુસ્તકારૂઢ કયા, અને મથુરામાં લેગા થયેલા સ્કંદિલાચાર્ય પ્રમુખ આચાર્યભગવતોએ પણ તે જ પ્રમાણે સર્વાનુમતે આગમોદિ ગ્રન્થોને મથુરામાં પુસ્તકારૂઢ બનાવ્યા વલ્લભીવાચના અને માથુરીવાચના તરીકે આજે જે લેહો પ્રસિધ્ધ છે તે આ હેતુથી જ છે બન્ને જુદા જુદા સ્થળોમાં એકત્ર થયેલા ગીતાર્થ મહર્ષિઓ પૈકી જે સ્થલે જે લેગા થયા તેઓને તો સર્વમંમત થવાનો પ્રસંગ મળ્યો, પરંતુ બન્ને સ્થળોમા થયેલા અમુક ભિન્ન નિર્ણયો પુન તે બન્ને સમુદાયને લેગા થવાના પ્રસંગના અભાવે કાયમ રજા હોય અને તેને અંગે કર્મઅન્યકાર, સિધ્ધાન્તકાર એવા પક્ષો છતાં તેને કેવલી વિગેરે વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓના અભાવે પ્રામાણિક તરીકે સ્વીકારવામા આવ્યા હોય તો તે સંભવિત છે તાત્પર્ય એ થયું કે કર્મઅન્યકાર અને સિધ્ધાન્તકાર એ બન્ને પ્રામાણિક મતો શ્રી જિનશાસનમા છે અને તે બન્ને માન્ય કરવા લાયક છે કર્મઅન્યકારનો મત જણાવ્યો, હવે સિધ્ધાન્તકારનો મત જણાવાય છે

સિધ્ધાન્તકારના “અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ ભવ્યાત્મા સર્વથી પ્રથમ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ જ પામે” એવું માનતા નથી તેમના મતે કોઈક અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રબલ વીર્યેદ્વાસવાળો હોય અને વીર્યેદ્વાસના પ્રભાવે અપૂર્વકરણમા જ ત્રણ પુજ થઈ જાય તો ઉપશમની પ્રાપ્તિ સિવાય પણ સર્વપ્રથમ ક્ષયો-

પશમની પ્રાપ્તિ થવાનું માને છે, જે સાટે શ્રી બૃહત્કલ્પમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“ઇયમત્ર ભાવના-દ્વિવિધસ્તત્પ્રથમતયા સમ્યગ્દર્શનપ્રતિષ્ઠા, અતિવિશુદ્ધો મન્દવિશુદ્ધઃ, તત્ર યોડતિશુદ્ધઃ સોડપૂર્વકરણમારુદ્ધો મિથ્યાત્વં પુક્ષીકરોતિ, કૃત્વા ચ અનિવૃત્તિકરણે પ્રવિષ્ઠઃ તત્પ્રથમતયા ક્ષાયોપશમિકં વર્શનમાસાદયતિ, સમ્યક્ત્વપુરુષોદયાત્ । યસ્તુ મન્દવિશુદ્ધઃ સોડપૂર્વકરણમન્યારુદ્ધસ્તીવાધ્યવસાયાભાવાદ્ ન મિથ્યાત્વં ત્રિપુક્ષીકર્તુમશક્તમ, તતોડનિવૃત્તિકરણ-મુપાગતોડન્તરકરણં કૃત્વા તત્ર પ્રવિષ્ઠઃ તત્પ્રથમ-તયા ઔપશમિકસમ્યગ્દર્શનમનુભવતિ, અન્તર-કરણં ચ અન્તર્મુહર્ત્તપ્રમાણત્વ, ઇતસ્ય ત્વા ક્ષયે અન્યેવાં પુદ્ગલાનામુદયતો મિથ્યાત્વમેતિ । ”

ભાવાર્થ:—“સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરનાર

આત્માઓ બે પ્રકારના છે : અતિવિશુદ્ધ અને મન્દવિશુદ્ધ. તેમાં જે અતિવિશુદ્ધ હોય તે અપૂર્વકરણમાં દાખલ થયો છતાં મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરે છે, કરીને અનિવૃત્તિકરણમાં દાખલ થવાની સાથે જ પ્રથમ સમયથી જ શુદ્ધ સમ્યક્-ત્વમોહનીય પુંજના ઉદયથી ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે. જે મન્દવિશુદ્ધિવાળો છે તે અપૂર્વકરણમાં દાખલ થવા છતાં મન્દવિશુદ્ધિ-વાળો હોવાથી મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરી શકતો નથી, તેથી અનિવૃત્તિકરણમાં દાખલ થઇને અન્તર-કરણ કરવાપૂર્વક તેમાં દાખલ થવા સાથે જ અન્તરકરણના પ્રથમ સમયથી ઔપશમિક સમ્યક્-ત્વનો અનુભવ કરે છે. અન્તરકરણ અન્તર્મુહર્ત્ત પ્રમાણનું છે, એ અન્તરકરણનું પ્રમાણ પૂર્ણ થતાં પુનઃ મિથ્યાત્વમોહનીયના ઉદયથી આત્મા મિથ્યાત્વ શુણ્ઠાણે આદ્યો બધ છે, ” (અપૂર્ણ)

આપણો ભાગ્યવિધાતા કોણ ?

A person himself is the author of his fate. As he does, so he forges his fate. God does exist; but He is not responsible for the acts of men. To make or mar one's life depends on oneself.

પ્રાણી પોતે જ પોતાના ભાગ્યનો સ્રષ્ટા છે. જેવાં કામ તે કરે છે તેવું પોતાનું ભાગ્ય સર્જે છે. કંઈક, પરમેશ્વર છે, પણ તે આપણે ભાગ્યસ્રષ્ટા કે વિધાતા નથી. પોતાનું જીવન પોતે જ, પોતાને હાથે જ સાધવાનું છે.

—ભગવાન મહાવીર

અંતર તૂટે કેવા પ્રકારે ?

લેખક ચોકસી

યોગીરાજ આનંદધનજી આત્માની ત્રણ અવસ્થાઓ બતાવીને આગળ વધતાં પરાત્મભાવ અને સામાન્ય આત્મભાવ વચ્ચે જે અંતર પડ્યું છે એ કેવા પ્રકારે કાપી શકાય એની વિચારણા છઠ્ઠા તીર્થંકર શ્રી પદ્મપ્રભુના સ્તવનમાં ચલાવે છે.

પદ્મ યાને કમળનો સ્વભાવ કાદવમા ઉત્પન્ન થવાનો છે, જળથી એ વૃદ્ધિ પામે છે, છતાં આખરી દશા તરફ મીઠા માંડીશુ તો જણાશે કે એ કાદવ અને એ પાણીને છોડી દઈ, તે જળની સપાટી પર શેણી રહ્યું હોય છે. પદ્મપ્રભુ પણ ભોગરૂપી કાદવમા ઉત્પન્નયા, સામાનિક વિલાસોરૂપી જળથી વૃદ્ધિ પામ્યા, છતાં એ સર્વને લાત મારી પંકજવત્ ચૌદ રાજલોકની સપાટી પર વિરાજમાન થયા તેઓ ચોતાના ઉદાહરણથી જ બતાવી રહ્યા છે કે પ્રત્યેક આત્મા ધારે તો આ સ્થિતિ પ્રગટાવી શકે છે. આત્મા સંકલ્પબળ ફેળવે તો પર-માત્મપદ દૂર નથી. જૈનદર્શનમાં વૈકુંઠવાસનો ધ્વજરૌ નથી અપાયો.

મગળાચરણ કરતાં પૂર્વે અંતર પાડવામા અગ્રભાગ ભજવનાર જે કર્મપ્રકૃતિ છે એનો બરાબર પરિચય કરવો જરૂરી છે. એનો પૂર્ણપણે અભ્યાસ કરી જ્યાં એનો સામનો કરવાનો નિરધાર કર્યો કે અંતર તૂટ્યું જ સમજી લેવું.

‘કરમ વિપાકે કારણ જોધને રે, કોઈ કહે મતિમંત’ એ ગાથાથી શરૂઆત કરતા

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગરૂપ અંકળ ચોકડી જ એ અંતરના મૂળ કારણરૂપ છે એમ પુરવાર કરે છે. એનો વિસ્તાર— (૧) પ્રકૃતિ અને સ્વભાવ, (૨) સ્થિતિ યાને કાળ-મર્યાદા, (૩) અનુરાગ કહેતા રસની તીવ્રતા-ન્યૂનતા અને (૪) પ્રદેશ એટલે કર્મના દળીયાનો સંગ્રહ—એ રૂપ ચાર પ્રકારનો બધ છે. તે વડે વધવા માટે છે. સંતાવરણીય આદિ કર્મની જે આઠ મૂળ-પ્રકૃતિ છે તેનો વંશ વેલો વટવૃક્ષની વડવાઈ માફક લખાતો લખાતો એક સો ને અઠાવન સુધી પહોંચે છે વડવાઈઓ અરસપરસ વીંટળાય છે, જમીન ભેગી થાય છે ને પુનઃ એમાંથી ફળગારૂપે અવતાર ધારણ કરે છે તેમ આ કર્મરૂપ ઝાડ પણ બધ-ઉદય-ઉદીરણા અને સત્તારૂપ વેલાઓથી વીંટાય છે અને વેલાઓમાં જેમ લાંબા-ટૂંકાની, જાડા-પાતળાની, ભિન્નાનીચાની વિવિધતા હોય તેમ આ પ્રકૃતિઓમા પણ આશ્ચર્ય પમાડે તેવું વૈવિધ્ય ઉદ્ભવે છે. કોઈ પ્રવબધી તો કોઈ વળી ભવવિપાકી, કોઈ દેશધાતી તો બીજી વળી સર્વધાતી. આનો સંપૂર્ણ વિસ્તાર સમજવા સારું કર્મશયના પાના ફેરવવા ઘટે.

કૃતનિશ્ચયી આત્મા—જેણે પદ્મપ્રભુની માફક પદ્મ સમી કાયમી શેણા મેળવવાનો નિરધાર કર્યો છે તે કર્મશયના ઉપર વર્ણવ્યા વંશ-વિરતારથી રંચ માત્ર સુઝાયા વિના-યથાર્થ રીતે એના અવગાહનમાં-રંગબેરંગી મંથનમાં

અવશ્ય નિહરતાથી કૂચ-કદમ ચાલુ રાખવાનો. એ પ્રયાસમાં નવનીતરૂપ જે સત્ત્વ લાભવાતું છે તે નિમ્ન ગાથામાં સંગ્રહિત કરાયેલું છે.

“કનકોપલવત્ પચડિ પુરુષતણી રે,
જોડી અનાદિ સ્વભાવ;
અન્ય સંજોગી જિહાં લગે આતમા રે,
સંસારી કહેવાય. (૩)
કારણ જોગે હો અંધે અંધને રે,
કારણ મુગતિ મુકાય;
આશ્રવ સંવર નામ અતુલકે રે,
હોય ઉપદેશ મુણાય. ” (૪)

કર્મ કેણે કર્યાં, ક્યાંથી આવ્યા, શરૂઆત ક્યાંથી થઈ? ઇત્યાદિ બ્રમણમાં અટવાયા વિના એક વાત અવધારી લે કે અનાદિ કાળથી આત્મા સાથે કર્મનો સંબંધ, ખાણમાં સોના સાથે જેમ માટીનો સંબંધ હોય છે તેમ, સ્વાભાવિક છે. અને આત્મા જ્યાં લગી અન્ય કહેતાં બહારના પૌરુષલિક ભાવમાં રમ્યા કરશે ત્યાં લગી એ સંબંધ રહેવાનો છે જ. બહારની જન્મભ્રમમાંથી પાછો હઠી જ્યારે આત્મા પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ વિચારવા માંડશે ત્યારે જ સંસારબ્રમણ ઓછું થવાનું છે. એ વેળા એને સમંભરે કે મિથ્યાત્વાદિ ચાર કારણોવડે જ સંસારવૃદ્ધિ થયા કરે છે અને સમ્યક્ત્વ, વિરતિ, અકષાય અને અયોગરૂપ દશામાં જેટલી પ્રગતિ એટલી સંસારસ્થિતિની ન્યૂનતા થવાની. શાસ્ત્રમાં એ ક્રિયાઓ આશ્રવ અને સંવરના નામથી ઓળખાય છે. એમાં જેનું નામ આશ્રવ છે અર્થાત્ જેના વડે સંસારનો લાભ થાય છે એ વૃત્તી તજવાની છે અને સંવર કે જે આત્માને મુક્ત બનાવવામાં રહાયક છે એ વૃત્તિ આદરવાની છે.

જે કારણથી આત્મા કર્મ સાથે જોડાય અને યુગ્મનકારણ કહેવાય તે યુગ્મનકારણ જે ચાલુ રહે તો અંતર વધતું જ લાય, એટલે અંતર ઓછું કરવા સારું જ્ઞાનકરણ દ્વારા આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ બરાબર અવધારી લઈ, એ પરના કર્મોવરણો જેમ જલદી ખંજોરી શકાય એ માટે ત્રીજા ગુણકરણમાં અર્થાત્ એ સ્થિતિ તરફ દોરી જતી ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત થવાનું છે. એટલે જ આશ્રવ દ્વારા પર સખત ચોક્કીપહેરો મૂકી, સંવરરૂપ મશાલ લઈ, દેહરૂપી ઘરમાં ખૂણખાંચરે ભરાઈ રહેલ કર્મ-તસ્કરોને પકડી પાડી-કાંડું ઝાલી બહાર ધકેલી દેવાના છે. આમ ગુણકરણમાં સમાયેલ અપૂર્વ શક્તિનું યથાર્થ લાભ થાય અને એ અમલી બને તો અંતરને ઓગળતા ઝાંઝો વિલંબ ન સંભાવે.

આ વસ્તુનિશ્ચયના બળે તો યોગીરાજ ઉચ્ચારે છે કે—

“તુઝ મુઝ અંતર અંતર ભાગશે રે,
વાજશે મંગળ તુર;
હવ સરોવર અતિશય વાધશે રે,
આનંદધન રસપૂર. ”

પ્રત્યેક વિચારક જે શ્રીમદ્ આનંદધનજી જેટલી શ્રદ્ધા ધરાવતો હોય તો જરૂર ગાઈ શકે: નિઃશંક હૃદયે કહી શકે કે—હે પ્રમુખ! હું પણ જ્યારે ગુણકરણમાં ડગ લરવા શરૂ કરીશ ત્યારે ક્યાંતા ને કયેય વસ્તુનું અંતર અગ્નિ પર મીણુ ઓગળવા માંડે તેમ ઓગળશે; અને સ્વરૂપ-પ્રાપ્તિના હૃષ-સૂચક માંગલિક વાળંત્ર વાગશે. કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શનના પ્રતાપથી સચરાચર વિશ્વના યથાર્થ દર્શન થતાં જે આદ્લાદરૂપ રસ ઉપજશે અને તેથી શુષ્ક બનેલું એવું હૃવરૂપ સરોવર અનંત-જ્ઞાન સમાવારિથી કલ્લોલ કરતું બની જશે.

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત

ધર્મશર્માહ્યુદય મહાકાવ્ય

સમલોકી અનુવાદ (સદીક)

(ગત્રાક પૃષ્ઠ ૧૫૦ થી શરૂ)

રતનપુર વર્ણન-

ઉપગતિ.

છે પુર ત્યાં રતનપુરાભિધાન—

જ્યાં દ્વારનું તોરણ મધ્ય સ્થાન,
અલંકરે છે રવિ અશ્વપંકિત,
કહીય ઇન્દીવરમાલ ભાંતિ. ૫૬

સો લોક મુક્તામય જ્યાં સુભાગી,
ઓઐ બધી છે નવપુષ્પરાગી;
શન્તુ શિરે વજ્ર ચઢ્યાર્થ નામ,
કરી રહ્યો છે નૃપ જેહ કામ, ૫૭

આ જાણી ભોગીન્દ્રનું ધામ શેષે,
ખરે જ રક્ષા કરી વપ્ર-વેષે,
તે પાસની દીરઘ દીર્ઘિકા ય,
તેની છૂટી કાંચળી શી કળાય ? ૫૮

સુમનોનંદની ટીકા

૫૬ તે કાચલ દેશમાં રતનપુર નામનું નગર છે. તેના દરવાજાના મધ્ય રથાને સૂર્યની અશ્વપંકિત ઇન્દીવરમાલા જેમ શોભાવે છે.-અત્રે ત્યાના જેપુરોનું અતિ ઉત્તિપણ દર્શાવ્યું. ઉપમા

૫૭ ત્યાં સર્વજનો મુક્તામય છે (સ્લેષ નીરાગી અથવા મોતીના પ્રચુર આબૂષણવાળા), ઓઐ નવપુષ્પરાગી છે (સ્લેષ નવા પુષ્પરાગમણિ વિશેષ ધારણ કરનારી, અથવા નવા-તાજ પુષ્પની રાગી છે) અને ત્યાનો રાજા શન્તુઓના શિર પરના વજ્રને ચઢ્યાર્થ નામવાળું કરી રહ્યો છે (વજ્ર-સ્લેષ: (૧) દીરા, (૨) ચત્રવિશેષ).

૫૮ આ પુરને ભોગીન્દ્રનું ધામ જાણીને ખરેખર 'શેષનાજે કિલ્લાનો વેષ ધારણ કરી રક્ષા કરી છે !' ઓઐ, તે કિલ્લાની પાસેની આ લાખી દીર્ઘિકા તે શેષનાગની છૂટી પડેલી કાચળી જેવી જણાય છે. ઉત્પ્રેક્ષા.

રત્ને જડી કુદ્દિમ ભૂમિસ્થાને,
 પૌર્ગંગનાના પ્રતિબિંબ પહાને;
 આવી શું રૂપામૃત દેશ્ય કોડે,
 પાતાલકન્યા પડખું ન છોડે ! ૫૯

પ્રાસાદશૃંગે નિશિ શ્રીવિચોગે,
 જ્યાં સ્વર્ણ ઇંડાતર્ણી ઉચ્ચ ટોચે;
 સ્વર્ગંગના આવી જ ચક્રવાકો,
 ભ્રાંતિ ધીજી કુંભતણી કરાવે. ૬૦

આકાશચુંબી જસ મંદિરોના,
 ધ્વજગ્રમાં-શુભ્ર, પતાક તે ના;
 સંઘટ્ટથી કિંતુ શશિ ત્વચા છે,
 તેમાં ન તો આ મણુ ડાઘ કાં છે ? ૬૧

“ કરી અથો ભોગીપુરી છતાંયે,
 અહીનભૂષા થઇ કેમ આ ચે ? ”
 એ છતવા કોપથી નાગ ધામે,
 જતું શું આઇ જલ-છાય પહાને ! ૬૨

ભટે વિંધ્યા, સ્થાવત ચંદ્રકાંત,
 નૃપાલયે છે જસ ગિંબ કાંત;

૫૯. જ્યાં રતનજડિત લાદીમાં પડતા નગરનારીઓના પ્રતિબિંબના પહાને, પાતાલકન્યાઓ તેઓનું જાણુ રૂપ-અમૃત દેખવાની લોહુપતાથી આવીને પડખું હોડતી નથી ! ઉત્પ્રેક્ષા-અપહ્રુતિ.
 ૬૦. રાત્રે પ્રિયાના વિચોગદુઃખે જ્યાં પ્રાસાદશિખરોના સુવર્ણના ઈંડાની ટોચ પર, સ્વર્ગંગના ચક્રવાકો આવીને, ધીજી સુવર્ણકુંભની ભ્રાંતિ બિખળવે છે !—ભ્રાંતિમાન અલંકાર.

૬૧. જેના ગગનચુંબી મંદિરોના ધ્વજોના અગ્રભાગે જે શુભ્ર દેખાય છે, તે પતાકા નથી; પણ એ તો સંઘર્ષભૂમિ ઉતરેલી ચંદ્રની ત્વચા-ચામડી છે. નહિ તો એ ચંદ્રમાં આ મણુનો (જખમનો) ડાઘ કેમ હોય ?—અપહ્રુતિ-અલંકાર.

૬૨. ભોગીપુરી-નાગરાજની નગરીને અથો (નીચી અથવા ઉતરતા પ્રકારની) કરી છતાં એ અહીનભૂષા (શ્લેષ: અન્યત્ર શોભાવાળી અથવા અહિંમધનભૂષા દ્વિપતિની શોભાવાળી) કેમ થઇ ? એમ ચિંતવીને કોપથી તેને છતવાને, જે નગરઆમ્રના જળમાં પડતી છાયાના પહાને જાણુ નાગલોક પ્રત્યે જતું હોયતી ? ઉત્પ્રેક્ષા.

૬૩. જેણે સુંદરીઓની મુખ-શોભા ચોરી છે એવો ચંદ્રમા, ખુરેગીરાથી વીંટાયલા તથા ધ્રુવના ચંદ્રકાંત મણિવાળા રાજસુવનમાં પ્રતિબિંબ પડતાં, કારાચૃદમાં પડી જાણુ રહન કરી રહી છે !

મુખથી જેણે હરી સુદયોની,
- તે ચંદ્ર બંદી શું રહી રહ્યોની ! ૬૩

તારા પ્રતિબિંબ પડતે જ્યાં તે,
એવી મણિ-કુદ્દિમ જૂમિ રાતે;
જેની ભૂતિ ચિત્ર નિહાળવાને,
કુતૂહલે કાડતો આંખ બાણે ! ૬૪

દય નિર્નિમેષા સુરની પડતી,
દોષાર્થ મા હો ! ઇમ રાત્રિ ચિત્તિ;
ને આરતીપાત્ર શુ ચંદ્ર ત્યારે,
જે સ્વભૂજેતા શિર પે' ઉતારે. ૬૫

બળી રહેલા અગુરુ ધૂમાડે,
થતા નલ વ્યાસ ધનાન્ધકારે,
પ્રાસાદશૃંગે જહિ હેમકુંભ-
પ્રભા હૈસે વિદ્યુલતા શી ચગ. ૬૬

ઐત્યાલયોના અતિ ઉચ્ચ ભાગે,
કૃત્રિમ જ્યાં દેસરીથી કરીને,
મૃગાંક બાણે મૃગને લઇને,
ભરી રહ્યો રાતદી' વ્યોમમાળે' ! ૬૭

હો ભગવાનદાસ મનઃસુખવાઈ મહેતા

ઉત્પ્રેક્ષા. રમણીકરણ-ચંદ્રમુખીની મુખથીની ચોરી એ ચંદ્રને શુ-હો, એ ચંદ્ર રાજભુવનમા પ્રતિબિંબ
જ્ઞાને કેવળ પડાયો છે, તે રાજભુવન પહેરેગારાવડે સુરસિત છે એટલે છૂટવાની બારી નહિ હોવાથી
બિચારો ચંદ્ર કેદી હોય ચંદ્રકાંતના દ્રવને જ્ઞાને રહી રહ્યો છે !

૬૪. જેમા તારાઓના પ્રતિબિંબ પડે છે એવી મણિજડિત ફરસબધી. રાત્રિસમયે, જે નગરની
નાના પ્રકારની સમૃદ્ધિ નિહાળવાને કુતૂહલથી જાણે આખો કાઢી રહી હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૬૫. દેવોની આ નગર પર પડતી અનિમેષ દષ્ટિ દોષ ઉત્પન્ન ન કરે ! દેવોની નજર ન
લાગે ! એમ જાણે ચિંતવીને રાત્રિ, સ્વર્ગજૂમિને જીતનારા જે નગરના શિરે પર આરતીપાત્ર સમુ
ચંદ્રબિંબ ઉતારે છે ! ઉત્પ્રેક્ષા

૬૬. બળી રહેલા અગુરુના ધૂમાડાવડે આકાશ ધન-અધકારથી વ્યાપ્ત થઇ જતા, જે નગરના
પ્રાસાદશિખરો પરના સુવર્ણ કુંભોની પ્રભા-કાંતિ વિદ્યુલતા જેવી ચમકે છે ! ધન અધકાર-લેષ:
(૧) ગાદ અધકાર, (૨) મેધનો અધકાર. ઉપમાલંકાર.

૬૭. જ્યાં ઐત્યાલયોના સર્વોચ્ચ ભાગમા કૃત્રિમ સિંહોથી જાણે બપોળીત થઇ, મૃગાંક-ચંદ્રમા
એક મૃગ લઇને, રાત્રિવિલસ અંતરિક્ષમા બમણ કરી રહ્યો છે ! ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર.

(શ્રી મુક્તિકમળ જ્ઞેન મોહનભાળા પુષ્પ રજુ)

(૧) શ્રી ત્રૈલોક્યદીપિકા યાને બૃહત્ સંઘ-
ણીહ સૂત્રમ્ (શ્રીમદ્ ચંદ્રસરિયુગવપ્રણીત) અનુવાદ
સહિત. અનુવાદક:-મુનિરાજશ્રી યશોવિજયજી
મહારાજ.

જ્ઞેનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન સંપાદન કરતાં પહેલાં
આવશ્યક ક્રિયાના પાઠો પછી જીવવિચાર, નવતત્ત્વ,
સંઘયજી, ક્ષેત્રસમાસ, કર્મઅંથ વિગેરે પ્રકરણોના
અંથોમાં પ્રથમ પ્રવેશ કરવો પડે છે. આજકાલ કેટલીક
જ્ઞેનશાળાઓમાં તેવા પ્રકરણો શિખવવામાં આવે છે
કે જેના મૂળ સૂત્રો, અવચ્યુરિ, દીકા વિગેરે માગધી
અને પ્રાકૃત ભાષામાં હોવાથી અને કેટલાકના
ગુજરાતી ભાષાંતરો સંક્ષિપ્તમાં થયેલ હોવાથી તે અલ્પ
હોય છે, કે જેથી તેના વિસ્તૃત વિવેચનના અભાવે
માત્ર શબ્દજ્ઞાન થવા નેટલું બને છે. વળી પ્રાકૃત-
સંસ્કૃતના અભ્યાસી માત્ર ગપ્યાંગાંક્યા મુનિમહા-
રાજશ્રી હોવાથી તે તે પ્રકરણોની અનેક સંખ્યામાં
દીકાઓ હોવાથી તેનું જ્ઞાન સંપૂર્ણ લાઇ શકાતું નથી.

ધાર્મિક શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ગુજરાતી
ભાષાનું જ જ્ઞાન ધરાવનાર જાળકો તેમ જ મુનિમહા-
રાજશ્રી આવા પ્રકરણ અને વિષયોનું જ્ઞાન મેળવવા
માટે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાના મૂળ અને તેના વિસ્તાર-
પૂર્વક અર્થ સાથે તેવા અંથો પ્રગટ થતા નહિ
હોવાથી, તેવા અભ્યાસીઓ અને જિજ્ઞાસુઓ સંપૂર્ણ
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આ જોટ પૂરી પાડ-
વામાં આવા પ્રકરણોનું શુદ્ધ, સરળ અને સાદી
ગુજરાતી ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક વિવેચનનું કાર્ય
આ. શ્રી. વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજ
અને તેઓશ્રીના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોએ ઉપાધી લઇ, તેવા

અનેક અંથો વળી જ્ઞેનસમાજ ઉપર મહદ ઉપકાર
કર્યો છે. તે વૈદ્યાનો આ બૃહત્ સંઘદણીનો અંથ છે
કે જેનું શુદ્ધ વિદ્યાપૂર્વક સુંદર ભાષાંતર કરી મૂળ
સાથે પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે.

આવા મહાન પ્રકરણનું ભાષાંતર દ્રવ્યાનુયોગ અને
ગણિતાનુયોગના તેમ જ અનેક પ્રકરણોના સંગીન
શાસ્ત્રાભ્યાસ વગર થઇ શકે નહિ તેટલું જ નહિ પણ
સરળ, સાદું અને અભ્યાસીઓ માટેલાઘી સંગીન
શિક્ષણ મેળવી શકે તેવી રીતે વિવેચન ગુજરાતી
ભાષામાં કરવું તે કાર્ય સહેલું નથી, ફક્ત સંગીન
અભ્યાસીઓ કે વિદ્વાનો માટે સરલ છે.

આ અંથનું વિવેચન મુનિરાજશ્રી યશો-
વિજયજી મહારાજે કરેલું છે કે જેઓશ્રી આચાર્ય
મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજના
શિષ્ય આ. શ્રી. વિજયપ્રતાપસૂરીશ્વરજી મહારાજના
શિષ્ય પં. ન્યાસશ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન
શિષ્યરત્ન છે. તેઓએ માત્ર મુખ્યરે વીજ-અન્તીમ
વર્ષ નેટલી લઘુ વયમાં ભાષાઓનું અને દ્રવ્યાનુયોગ
તેમ જ પ્રકરણોનું કેવું અને કેટલું સંગીન જ્ઞાન મેળ-
વેલું છે તે આ અંથ મનનપૂર્વક વાંચનાર અને
શિક્ષણ લેનાર સમજ શકે તેમ છે. શ્રીમાત્ વિજય
મોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજ વિદ્વાન છે અને તેઓ
શ્રીનો ઉત્તરોત્તર શિષ્યસસુદાય પણ વિદ્વાન અને
સતત અભ્યાસી છે.

આવી રીતે ઉત્તરોત્તર શિષ્ય-પ્રશિષ્ય કે તેના
શિષ્યવર્ગમાં સંગીન ધાર્મિક જ્ઞાન ઉપાર્જન કરાયેલું
અને તૈયાર થવા પછી ગણેશ જ્ઞાનરસને પુરતકો દ્વારા
જ્ઞેન સમાજને પીરસવું-પાવું તે જ્ઞેન સમાજ માટે
અત્યંત ઉપકારક છે.

આ અથવા મૂળ ગાથા-છાયા-ગાથાથે-શબ્દાર્થ વિસ્તારાર્થ અને અનેક રચણે અવચાસીઓને સરળ પડે તેટલા માટે વિષયને લગતા અનેક વિવિધરંગી ચિત્રો તથા સખ્યાબધ યંત્રો તેમજ અનેક સખ્યામા ટિપ્પણીઓ, આકૃતિઓ અને છેવટે ભાવાર્થ સહિત મૂળ ગાથાઓ તેમજ સાદી ગુજરાતી ભાષામા વિસ્તારપૂર્વક ઉપોદ્ધાત આપવામા આવેલ છે.

જૈન ધર્મનું તત્ત્વગાન કે પ્રકરણો આદિનું ગાન પ્રાપ્ત કરવા માટે મૂળ ગ્રંથોના અનુવાદો આવી રીતે સુંદર શૈલીમા રચવા માટે અનુવાદક મુનિરાજશ્રીનો જૈન સમાજ ઉપર ઉપકારક પ્રયત્ન છે. અવચાસ કરવાના ગ્રંથોને પ્રસિદ્ધ કરવાની આ ઉત્તમ, શૈલી છે, અને તેવી જ રીતે ખીજા અવચાસના ગ્રંથો પણ રૂચ્યાના જોઇએ.

હવે આપણે આ ગ્રંથમા શું છે ? તે ઉપર આપણે આ ગ્રંથમા મૂળ ગાથાઓ ૩૪૯, ૨ગમેર ગી ચિત્રો ૭૦ અને યંત્રો ૧૦૩ આપવામા આવેલ છે તેમજ વિવિધ રંગના ફોટાઓ મૂકીને સુરભક્તિ પણ સાથે દર્શાવી છે.

આ ગ્રંથનો ઉપોદ્ધાત ગ્રંથમા અનુવાદ પાડવાને માટે એક દીપક સમાન છે, જે ખાસ વાચવાયોગ્ય અને મનનીય છે. તે ઉપોદ્ધાત વિદ્યારૂપ સુંદર ગુજરાતી ભાષામા લખાયેલ છે કે જેથી અનુવાદક મહારાજશ્રી એક સારા શેખર પણ કહી શકાય. સાથે વિષયાનુક્રમ અને ટિપ્પણીઓ પણ આપીને આ ગ્રંથને એક નમૂનારૂપ બનાવ્યો છે.

આ ગ્રંથનો વિષય મુખ્યત્વે કરીને દ્રવ્યાનુયોગ તેમજ ગણિતાનુયોગ છે અને તેમા આવેલા વિષયો ખામ કરી જૈન ખગોળ પણ કહી શકાય. તેમા ઉદ્દેશરૂપ ૩૬ દારો આપવામા આવેલા છે.

આ ગ્રંથની વસ્તુ જેમ સુંદર અને ઉત્તમ છે તેમ, તેના પ્રકાશનનું કાર્ય એટલે સારા કાગળો, અનેક પ્રકારના ટાઇપો અને તેનું આઇન્ડોગ પણ તેનું જ સુંદર બનાવી શૃંગો, જ્ઞાનબહારો અને પુસ્તકબંધને ના શૃંગારરૂપ આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામા

આવ્યો છે. આની સમાલોચના ખરેખરી રીતે તો મુનિરાજશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ જેવા વિદ્વાન મુનિવરો કે પડિતો જ કરી શકે, તેવા આ ગ્રંથનો વિષય છે. અને તો માત્ર અદ્વયમતિથી પણ કેંક સમાલોચના માટે લખ્યું છે.

વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી યશોવિજયજી મહારાજના હાથે લખાયેલ આ ગ્રંથની નેશીલી છે તે જ પ્રમણે આવા અવચાસના સુંદર ગ્રંથો તેઓ લખી જૈન સમાજ ઉપર વિશેષ ઉપકાર કરે તેનું અત્કરણથી ઇચ્છીએ છીએ.

કિંમત રૂ. ૬-૦-૦ મળવાનું ૭૦ (૧) શાહ લાલચંદ નદલાલ વકીલ-કોડી પોળ-વડોદરા (૨) શ્રી સિદ્ધલેખ જૈન સાહિત્ય મંદિર-પાલીતાણા.

(૨) નક્ષત્રકારક હુન્નરો ભા ૧ તથા ૨ જો । શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા પુસ્તક ૧ લા તથા ૨ નંબર તરીકે આ ગ્રંથ અમેને અભિપ્રાયાર્થે ભેટ મળેલ છે.

અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ હુન્નર-ઉદ્યોગ ને દેશમા નથી એ દેશના લોકો સ્વાભાવિક રીતે બેકાર બને છે. આને હિંદુસ્તાનની પ્રબળતા મોટે ભાગે આ રીતે છે. યુરોપ, અમેરિકા અને જાપાન દેશ ને ધનાઢ્ય બન્યા છે તેનું મુખ્ય કારણ હુન્નર-ઉદ્યોગ છે આ દેશમા પ્રાચીન કાળમા તેવા શૂદ્રઉદ્યોગો ઘણા હતા અને ઘણા લાગ્યા કાળ પછી પરાવલંબી હિંદુના લોકોને માટે અત્યારે શૂદ્રઉદ્યોગની જગરીયાત બની ચક છે તેવા સમયમા નક્ષત્રકારક નાના નાના ઉદ્યોગ-હુન્નરોના આ બે પુસ્તકો આવકારદાયક થઇ પડશે શૂદ્રઉદ્યોગ અને યંત્રોના મેળ સાધી અનેક વસ્તુ બનાવવામા આવે તો સરતી ગજૂરીને લઇને આ દેશમાથી બેકારી દૂર થાય એટલું જ નહિ પણ આ દેશ એક કાળે ધનાઢ્ય બને આ બને ભાગમા ઉદ્યોગ-હુન્નરો બહુ સહેલાઈથી થઇ શકે તેવા બહુ સરલ રીતે સાદી ભાષામા સમજપૂર્વક આપેલા છે. તેમજ આ પુસ્તકોમાં છપાયેલા શેખો તથા પ્રયોગોના શેખકોના મુચારક નામો આપી તેઓની પણ આ ગ્રંથમા કદર કરી છે.

આ બંને ભાગમાં વણાટકામ, અનેક પ્રકારની દેશી અને અંગ્રેજ દવાઓ, સુગંધી તેલો અને અતરો, સાબુઓ અને વેપારની લગતી તોલમાપ અને બીજી અનેક ચીજો બહુ જ સહેલાઈથી થઈ શકે અને તેમાંથી તે તે વસ્તુઓ બનાવનાર નફો મેળવી શકે તેવી રીતે સમજાવવાંક દરેક વસ્તુ બનાવવાની રીતો બતાવી છે. અમે માનીએ છીએ કે આવા સમયે આવા ઉદ્યોગ-હુન્દરોનાં પુસ્તકો બેકારી દૂર કરવા માટે અને આ દેશને કેટલીક આર્થિક સ્થિતિ સુધરવા માટે બહુ જ ઉપયોગી છે. તેના સંપાદક તથા પ્રકાશક આર્થ મૂળજી કાનજી ચાવડા સીનુગરાએ (અંબર-કચ્છ) બહુ જ શ્રમ લાખને આ ગ્રંથો તૈયાર કર્યા છે જેથી તે ધન્યવાદને પાત્ર છે. હજી આ ગ્રંથોની ત્રીજી ભાગ પ્રગટ થવાનો છે એમ તેઓ પ્રત્યાવનામાં જણાવે છે જેથી આ ગ્રંથો દરેક ગૃહો, તેમ જ સાહસેરીઓમાં રાખવા યોગ્ય છે અને ઉત્તેજનને પાત્ર છે. કિંમત દરેક ભાગના બે રૂપિયા. મળવાનું ડેકાણું પ્રકાશકને ત્યાં.

(૩) શ્રી જૂતાન જિન સ્તવનમાલાદિ સંગ્રહ

શ્રી વિજયનેમિસુરિ ગ્રંથમાળા રતન હ મું.
સ્થપિતા મુનિશ્રી દક્ષવિજયજી મહારાજ
બક્તિ અને વૈરાગ્ય રસના પોષક ચોવીશ જિને-
શરોની સ્તુતિ અને સ્તવન જુદા જુદા રાગરાગણીમાં
આ બધામાં આપવામાં આવેલા છે, જે કંઠાંત્ર કરવા
જેવા સરળ છે. આ તેની બીજી આવૃત્તિ છે. આ
પુસ્તક વગરમૂલ્યે ભેટ આપવામાં આવે છે.

મળવાના ડેકાણું—(૧) લીધા લાલભાષ પુલચંદ
શેરદલાલ. કે. પાંજરાપોળ. શ્રી મહેલા પાર્શ્વનાથની
ખડકી, અમદાવાદ. (૨) શ્રી નેમિ જૈન બાળ-
સંગીત મંડળ, ડે. જામુભાઈ અંબાલાલ જામુલાલ
પારવાડો-અંબાલાલ.

(૪) કુબેરદત્તા

પ્રભાવના પુસ્તિકા ગ્રેણી-પહેલી પુસ્તિકા
જે. ચીમનલાલ નાયાલાલ શાહ (શ્રીકાંત) પ્રકાશક—

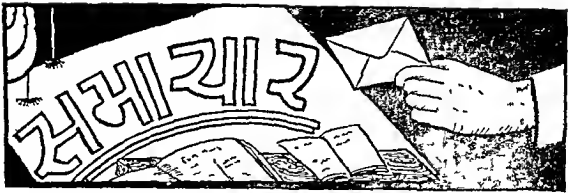
પૂ. આ. શ્રી. વિજયદાસસૂરીશ્વરજી જૈન દાર્દ-
માળા, ગોપીપુરા-સુરત. કેલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ.
સૂરીશ્વરજી મહારાજે અને પ્રાતરમરણીય મહોપા-
ધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજે આ કથા અત્ય-
ંકે સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી છે. આ
કથા કથાનુચોગના વિષયમાં પરમોપાસ્ય શ્રી જંબૂ-
સ્વામીજીની જીવનકથામાં પ્રભવ ચોરને પ્રતિષેધ થયા-
ડવાના પ્રસંગમાં આવે છે. આ કથા બહુ રસિક
અને બોધપ્રદ છે.

પ્રચાર કરવાના હેતુથી અને પ્રભાવના માટે
સરવું થઈ પડે તે માટે તેની રાખેલી માત્ર એક
આનો કિંમત યોગ્ય છે. લેખક શ્રી ચીમનલાલ નાયા-
લાલ શાહે આ કથા સાદી અને સરળ ભાષામાં
લખેલી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

(૫) સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કપૂરવિજયજી લેખ સંગ્રહ. ભાગ બીજો.

પ્રકાશક—શ્રી કપૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ.
મંત્રી, નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ શાહ. ગોપાળ જીવન
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. કિંમત પાંચ આના, ૧૫ આના
પુઠાવાળી છ આના.

પૂલચંદ પંચાસજી મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી
મહારાજની પ્રેરણાથી સ્થાપયેલ શ્રી કપૂરવિજયજી
સ્મારક સમિતિ તરફથી પહેલો ભાગ પ્રથમ મહોપા-
પાડેલ છે, જેમાં જુદા જુદા એકસો સાડત્રીસ લેખો
આપવામાં આવેલા છે. તે ઉપરાંત શ્રી કપૂરવિજયજી
મહારાજનું જીવનચરિત્ર તથા ફોટો પણ આપવામાં
આવેલ છે. આ ગ્રંથમાં આપેલ લેખો ઉપદેશક
હોવાથી ખૂબ મનનપૂર્વક વાંચવા લાયક છે અને
તેમાં જુદા જુદા ઉપદેશક કાન્યો આપી ગ્રંથની
ઉપયોગિતામાં ખૂબ વધારો કરવામાં આવેલ છે
આવું સુંદર પુસ્તક, સરસ કાગળ, પાકું બાંધવું
તથા આશરે સાડત્રીસે પૃષ્ઠ હોવા છતાં કિંમત
પ્રચારની દૃષ્ટિએ મુશ્કેલ કરતા અડધી રાખવામાં
આવેલ છે જેથી દરેક જાંધુઓએ આ ગ્રંથ ખાસ
વસાવવા લાયક છે.

લુધીઆનામાં દીક્ષા મહોત્સવ

પંજાબમાં જ્યારથી પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્યે પંચાસ સમુદવિજયજી ગણિ, મુનિશ્રી ચિત્રવિજયજી, વિશુદ્ધવિજયજી, વીરવિજયજી, સત્યવિજયજી આદિ સપરિવાર પધાર્યો ત્યારથી જ જગૃતિ, ઉત્સાહ ને આનંદની લહેરો ઊઠી રહી છે.

આચાર્યશ્રીજીના સદુપદેશથી શાસનોત્તતિના અનેક કાર્યો થયા છે અને થશે.

લુધીઆનાના શ્રી સંઘના સદ્ભાગ્યે આચાર્યજીના પધારવાથી નીચે પ્રમાણેનો અપૂર્વ દીક્ષા મહોત્સવ જોવાને શ્રી સંઘને શુભ અવસર પ્રાપ્ત થયો. યોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનંદજી રવામી કે જેઓ વિદ્વાન છે અને દેશ-દેશાન્તર પરિભ્રમણ કરી મત મતાતરોની છાણવીલુધો ધણે અનુભવ મેળવ્યો છે.

યતિશ્રી ભારતવિજયજીની પ્રેરણાથી એઓ અબાલા શહેરમાં આચાર્યશ્રીજીના દર્શન કરી, પોતાને કૃતાર્થ થયા માની આચાર્યશ્રીજીના ચરણોમાં જોનેશ્વરી દીક્ષા લેવાની પ્રાર્થના કરી પણ આચાર્યજીએ પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે એકદમ દીક્ષા આપવાનો સ્વીકાર ન કર્યો. દીક્ષા લેવાની ઉત્કટ ભાવનાવાળા આચાર્યશ્રીના ચરણોમાં રહી આત્મ-કલ્યાણ સાધવાના મનોરથ સેવતાવાળા યોગીરાજે પણ આચાર્યશ્રીજીને પીઠે ન છોડ્યો. વારંવાર આવી દીક્ષા આપવાની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા અને છેલ્લા બે ત્રણ માસથી લાગત

આચાર્યશ્રીજીની સેવામાં રહી અભ્યાસ તેમજ પોતાના મનોરથ જલ્દી સફળ થાય તેના પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા અને શ્રી લુધીઆનાના સંઘની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી યોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનંદજીને તથા એમના શિષ્ય સ્થામાનદજીને લુધીઆનામાં જ મહા શુદ્ધ પીજના દિવસે દીક્ષા આપવાનો આચાર્યશ્રીજીએ નિર્ણય કર્યો. આથી શ્રી સંઘમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ ફાટી ગયો અને દીક્ષા મહોત્સવની તડામાર તૈયારીઓ શરૂ કરી દીધી.

દીક્ષા મહોત્સવની આમ ત્રણ પત્રિકાઓ છપાવી બહાગના શ્રી સંઘને મોકલાવવામાં આવી

નિયત સમયથી બે દિવસ અગાઉ બહારથી માનવમેદની એકદમ વધવા લાગી

પોષવદિ એકમથી જ વાતણા શરૂ થઇ ગયા હતા અને ધવલમંગલ થવા લાગ્યા. એઓના ધર્મ-માતાપિતા બનવાનું હૌભાગ્ય લાલા શીલુરામ સાહી-રામજીના પુત્ર લાના કીશોરીલાલજી અને એમના ધર્મપત્નીએ પ્રાપ્ત કર્યું

અમાવાસ્યાના દિવસે જ ગરમાવાળા લાલા હુકમીચંદજી તરફથી આનંદપૂર્વક પૂજા ભણાવવામાં આવી માહ સુદ ૧ના દિવસે ઘણા જ સમારોહથી વર-ધોડો ચઢાવવામાં આવ્યો વગ્ધોલામાં મહેન્દ્રજી વિ. રિશાસનો હતી. માહેરકોટલાનો હાથી અને સિંહ-વાળો રથ તેમ જ શીરોજીપુરનો ધોડાઓવાળો રથ મનુષ્યોના મનને આકર્ષિત કરી રહ્યા હતા લુધીઆના, હુશીઆરપુર, નારોવાંચ આદિની બજાર મંડળીઓ

પોતાના મનોહર ભજનોથી સર્વને આનંદ આપી રહી હતી.

એ શણગારેલી મોટરોમાં બેઠેલા બંને મુમુક્ષુઓને જોઈ માનવ સમુદાય હર્ષિત થયો.

પુરાણ કિલ્લાની પાસે ખુલ્લા મેદાનમાં ખાસ મંડપ તૈયાર કરાવવામાં આવેલ મહા શુદ્ધ ૨ તા. ૧૦-૨-૪૦ શનિવારે દીક્ષાનો દિવસ હોવાથી ચારે તરફ આનંદ આનંદ છવાઈ રહ્યો. સમયસર આચાર્યશ્રીજી તથા પંચાસજી આદિ મુનિ મંડપ તથા સાધ્વી દેવશ્રીજી આદિ મંડપમાં પધાર્યા. આમ બંને મુમુક્ષુઓ પોતાના ધર્મપિતા લાલા કૃષ્ણશીલાજીના ત્યાંથી વાજતેગાજતે દાન આપતાં મંડપમાં આવી પહોંચ્યા.

દીક્ષાનો સમય થતાં આચાર્યશ્રીજીએ બુલંદ અવાજે શાસ્ત્રાનુસાર વિધિવિધાન કરાવ્યાં અને વિજય-મુહૂર્તમાં દીક્ષા આપી ચોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનંદજી નામ મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી સ્થાપન કરી પોતાના શિષ્ય તરીકે જાહેર કર્યા. સ્વામી સ્વામાનંદજી નામ મુનિ શ્રી વૃદ્ધિવિજયજી રાખી શ્રી વિશ્વવિજયજીના શિષ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યા કેમ કે પહેલા તેઓ એમના જ શિષ્ય હતા.

મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજીએ સમયોચિત મનોહર ભાષણથી ઉપસ્થિત જનતાને મનોરંજિત કરી હતી.

આચાર્યશ્રીજીએ એકમતા દિવસે મંડપમાં “દીક્ષા” એ વિષય ઉપર અસરકારક દેશના આપી હતી અને આ પ્રસંગે પણ જ્ઞાતાસુત્રમાં ફરમાવેલ પંચમહાવ્રત ઉપર સુંદર કથા સાથે હૃદયરપર્શી દેશના આપી હતી.

પંચાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજીએ સમયોચિત ભાષણ આપી આજની યાદગારી તરીકે શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલને માટે બીલ્ડીંગની જરૂરીયાત લુધી-આના શ્રી સંધને જણાવી હતી. અને પરિણામે ૫૦૧ એક રૂમ માટે લાલા દેસરાજજી જોદાવાળા ૫૦૧ એક રૂમ માટે લાલા લજમણજીજી જોદાવાળા ૧૦૧ લાલા ધનપતરાયજી ચરણદાસજી

તેમજ બીજાઓએ પણ પોતાની મદદ જાહેર કરી ને આગળ કામ ચાલુ છે. શ્રી ગુરૂદેવની કૃપાથી બીલ્ડીંગ તૈયાર થશે.

હુશીયારપુરનિવાસી લાલા અમરનાથજીએ છઠ્ઠાદાર ભાષામાં પોતાની ભાવના પ્રગટ કરી હતી.

લગભગ દોઢ વાગે સર્વ કામ નિર્વિધે સમાપ્ત થતા શ્રી ચતુર્વિધ સંધની સાથે વાજતેગાજતે બન્ને દેરાસરોના દર્શન કરી આચાર્યશ્રી નવા મુનિ-રાજો સાથે ઉપાશ્રયે પધાર્યા હતા.

આજે લાલા ધનપતરાય વિલાયતીરામજીના તરફથી સાધર્મિક વાતસલ્ય ચલુ હતું.

આ શુભ કાર્યમાં સ્થાનકવાસી બંધુઓ તથા અજોન બંધુઓ ધણી જ સારી સંખ્યામાં સમિધિત થયા હતા. અત્રેથી આચાર્યશ્રીજી હુશીયારપુર તરફ વિદાર કરશે.

શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય નૂતન મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે દીક્ષાસમયે આપેલ ભાષણનો

સારાંશ.

એમી સજ્જનો,

આપના હૃદયમાં થંકા થતી હશે કે આ નવ-યુવાન, વિદ્વાન, વિચારશીલ, સુધારક વિચારો હોવા છતાં સાંસારિક સુખોનો ત્યાગ કરીને શા માટે સાધુ બન્યો છે અને આટલો પ્રસન્નચિત્ત કેમ દેખાય છે? આતું કારણ એ જ છે કે જેમને તમો સુખ માની બેઠા છો, વાસ્તવમાં તે સુખો નથી અને તે પણ ક્ષણભંજુર જ છે. આ જીવન પણ ક્ષણભંજુર છે, નાશવાન છે જેવી રીતે કમળના પાંદડા ઉપર પડેલ જલચિત્તું

યતઃ-નલિનોદ્ભવતઃજલમતિતરલં તદ્વત્ જીવિત-મતિશયચ્છત્તં ॥

આ સંસાર રોગરૂપી સર્પોથી ઘરત થયેલ છે. આમાં દુઃખ જ દુઃખ છે. આ બધું જાણવા છતાં

મનુષ્ય આમાં ફસાઈ રહેલ છે એ જ ખેદનો વિષય છે.

આ પ્રમંજે મારો વિચાર નથી કે હું લાભો વખત ભાવણુ આપુ મારે તો ફક્ત એ જ બતાવી આપવું છે કે જે સુખોને તમે સુખ માની બેઠા છો તે સુખોને છોડી મે દીક્ષા શા માટે લીધી છે મે સાચા સુખની પ્રાપ્તિ માટે દીક્ષા લીધી છે. સુખ અનંત, અનાશવાન છે એનો હજુ મને પૂરો અનુભવ નથી, માટે આ વિષયમા મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવાન થશે જ સારો પ્રકાશ પાડશે

જે તમે પણ અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ ચાહતા હો તો આ નાશવાન સુખોને છોડી ત્યાગધર્મનો દીક્ષાનો રીતીકાર કરો ફરી પણ કહું છું કે—

• યૌવનં જીવતં ચિત્તં જ્ઞાયા લક્ષ્મી ચ સ્વામિતા ચ્ચક્ષાન્તિ પહેતાન્તિ જ્ઞાત્વા ધર્મરતો ભવેત્ ॥

હૈ જવાણ અમદા શ્ર જઘ્ના કરી ન સકે તમામ મહર ગર્વે હૈ ચિરામે રહે ગુજારે યાદિયાં ।

યૌવન, શ્રવિત્ય, ચિત્ત, જ્ઞાયા, લક્ષ્મી અને સ્વામીપણુ ચચય છે.

પાની કેરા શુદ્ધુદા અસ્માનુપકી જાત, દેક્ષત હો છુપ જાયગા જ્યો તારા પ્રમાત । કચીરા પાની હોજકા દેસ ગયા વિલાય, પેસે જિયરા જાયગા વિન દરા ઢીલી લાયા ।

પાણીના પરપોટા જેવું આ જીવન છે આ શરીરનું એક દિવસ નામનિગાન નહી રહે. જ્યારે આત્મા આ શરીરને છોડીને પરલોકમા ચાલ્યો જશે ત્યારે તમારી પ્રાણેશ્વરી તમારા શરીરને જોઈને ડરશે, આગળીમા એક ચાદીની વીંટી હશે તો તે પણ કાઢી કોશ માટે સાવધાન યાઓ, હુશિયાર રહે, પરલોક માટે બધ કરો જેથી આગામી ભવમા દુઃખ પ્રાપ્ત ન થાય અને સુખની પ્રાપ્તિ થાય એટલા જ માટે જ મે આ રસ્તો લીધો છે-દીક્ષા લીધી છે જેથી કર્મોની નિર્જરા થાય અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય.

હું ધણા પ્રદેશોમા ક્યો, તીર્થયાત્રાઓ કરી અને કઈક સાધું મુનિયોના દર્શન કર્યો, સત્સંગ કર્યો. કયાય પણ શાન્તિ મને ન મળી

જ્યારે હું નિરાશ થઈ પાછો યનારસ ગયો તો સદ્ભાગ્યે યતિવચ શ્રી ભારતવિજયજીનો મેળાપ થયો એમનાની સાથે વાર્તાવાપ થયો ત્યારે યતિવચ-શ્રીએ કહ્યું કે તમે નિરાશ શામાટે યાઓ છો? તમે આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસિંહ મહારાજના દર્શન કર્યો છો? મે કહ્યું ના ત્યારે એમણે કહ્યું જાઓ એઓ અબાલામા ગિરાજમાન છે. એક વખત એમના જરેર દર્શન કરો મને વિશ્વાસ છે કે દર્શન માનથી જ તમને શાંતિ મળશે. યતિવચશ્રી ભારત વિજયજીના કથનાનુસાર હું તે જ વખતે સાંજના માઠીમા રવાના થઈ અબાલા પહોંચ્યો ત્યાં ગુરુદેવ શ્રી આચાર્ય ભગવાનના દર્શન કરી મને એવી જ શાંતિ થઈ કે જેવી યતિવચશ્રી ભારતવિજયજી મહારાજે કહ્યું હતું. મે ગુરુદેવના દર્શન કર્યા ત્યારથી જ હું શ્રી ગુરુદેવને વિનવી રહી હતો કે હે ગુરુદેવ, આપ મને આપના શરણુમા લો, મારો ઉદ્ધાર કરો યાવત જિંદગી તક આપ આપના ચરણુસેવાનો મને લાભ આપો, પરંતુ ગુરુદેવ તો એ જ ફરમાવ્યા કરતા કે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરો. મે પણ ત્યારથી જ પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી ગુરુદેવ મને દીક્ષા ન આપે ત્યાં સુધી દુઃખ અને લીલોતરીનો ઉપયોગ ન કરવો અતમા પૂજ્ય પન્થાસજી મહારાજશ્રી સમુદ્રવિજયજીની અશીમ કૃપાથી અને લાલા બખતાવરસીંગજી તથા ધર્મતમા લાલા સુનીલાલજી આદિની પ્રેરણાથી લગભગ દોઢ બે વર્ષ પછી આ શુભ અવસર પ્રાપ્ત થયો છે તે આપ સૌકાર્ધ નજરે નિહાળી ગયા છો.

વાસ્તવમા યતિવચશ્રી ભારતવિજયજીએ વાવેલ બીજનું પન્થાસજીશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજે સુંદર વૃક્ષ બનાવી દીધું છે

મહાનુભાવો, વિશેષ આપનો સમય ન લેતા અતમા એટલું જ કહી વિગમીશ કે યાવત જિંદગી

શ્રી ગુરૂદેવની સેવામાં રહી, અર્થ'ડ ચારિત્ર પાળી આત્માનું કલ્યાણ કરું. એવો આપ જાણ મને ખરા અનંતકરણથી શુભ આશીર્વાદ આપશે.

દુધરેજમાં પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ.

વઢવાણ કેમ્પની નજીક આવેલા દુધરેજ ગામમાં શાસ્ત્રવિદ્યાર્ત્ત જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજશીના શિષ્યરત્ન મુનિરાજશ્રી જ્યન્તવિજયજી મહારાજ તથા મુનિ વિશાલવિજયજીના ઉપદેશથી પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ ધર્મધૂમપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

પો. શુ. ૧૦ શનિવારના દિવસે વઢવાણ કેમ્પ અને શહેરથી આરસની પ્રતિમાજીને લાવી, મંડપમાં પ્રજુજીને પધરાવ્યા હતા. સાંજે નવકારશી થઈ હતી. રવિવારે કુંભરથાપના તથા નવ મહા-દિ પૂજન તથા પ્રજુને દેરાસરમાં લાવવામાં આવ્યા હતા. શુક્રવારે બપોરે જલધોત્રાને વરષાડો ચઢ્યો હતો. શુક્રવારે સવારે ૧૧ા વાગે ચરમ તીર્થ-નાયક શ્રી વર્ધમાનસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી ને શાંતિસ્નાત્ર બાણાવવામાં આવ્યું હતું. ગુરુવારે સવારની નવકારશી થઈ હતી. સંધ્યાના આગ્રહથી મુનિરાજો તથા સાધ્વીજીઓનાં મળીને ૧૬ ઠાણાની પવિત્ર પ્રતિષ્ઠાને દિવસે ઢાળરી હતી. એકંદરે શાસનની પ્રભાવના સારી થઈ હતી.

જાહેર વિગ્રહિ

સંવત ૧૯૯૦ માં અમદાવાદમાં અખિલ ભારત-વર્ષિય જૈ. સ્વ. મુ. મુનિસંમેલન કરાણું હતું તે પ્રસંગે અન્યધર્મીઓ તરફથી જૈનધર્મ કે તેના અંગ ઉપર કંઈ પણ આક્ષેપો કરવામાં આવે તેના પ્રતિકાર માટે પાંચ પૂજ્ય મુનિમહારાજશ્રીઓ એક સમિતિનીમીને શ્રી જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિની રચાવના કરવામાં આવી હતી.

સં. ૧૯૯૧ માં સમિતિએ સોંપાયેલું કામ પૂરું પાડવા માટે 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' નામનું માસિક પત્ર પ્રગટ કર્યું, જે છેલ્લા પાંચ વર્ષથી આક્ષેપોનો યોગ્ય પ્રતિકાર કરવા ઉપરાંત જૈન સાહિત્ય, કળા,

તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ વિષયક વાંચન સમાજ સમક્ષ રજૂ કરી રહેલ છે.

આ ઉદ્દેશને પહોંચી વળવું એ એકલા હાથે કામ નથી. તેને માટે આખા સંધનો સક્રિય સહકાર મળવો જોઈએ એટલે અમે સમસ્ત જૈન સંધને વિનંતિ કરીએ છીએ કે અજોનો, તેરાપથી, રથાનક-વાંસી કે દિગંજરા તરફથી જૈન ધર્મ સાહિત્ય કે તીર્થ પર આક્ષેપો કરેલા જોવામાં આવે તો તેની માહિતી અમને નીચેના સરનામે લખી મોકલી આજારી કરે.

આશા છે કે દરેક જૈન ભાઈ અમને આક્ષે સહકાર જરૂર આપશે.

વ્યવસ્થાપક-શ્રી જૈન ધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ
જેલિંગભાઈની વાડી, ધીઠાંડા, અમદાવાદ

રાધનપુરમાં મહોત્સવ

શેઠ વાડીલાલ પુનમચંદના રમારક માટે તેમના સુપુત્રો શેઠ રતિલાલ વાડીલાલ તથા શેઠ ધીરેન્દ્રલાલ વાડીલાલ તરફથી બંધાયેલ હિંદુ આરાધ્ય જીવનની ઉદ્ધાટન ક્રિયા રાધનપુરના નામદાર નવાબ સાહેબ મુર્તુજાખાનજીના હસ્તે તા. ૨૬-૧-૪૦ના રોજ થઈ હતી. આ પ્રસંગે મુંબઈ, અમદાવાદ, પુણે, આદિ જુદા જુદા રથજીઓથી સંખ્યાબંધ ભીમત શૂદરઓ પધાર્યા હતા. શહેરને પણ ખૂબ ખતાકાઈ શણગારવામાં આવ્યું હતું. નવાબ સાહેબે આરોગ્ય જીવન ખુલ્લું મુકાયેલું જાહેર કરી શેઠ રતિલાલભાઈના આ પદોષકારી કાર્ય માટે તેમને અભિનંદન આપી તેવા કાર્યોમાં પ્રતિદિન આગળ વધવા ભલામણ કરી હતી. શેઠ રતિલાલભાઈએ પણ આ કાર્ય એ તે માત્ર પોતાની દરજ્જા છે એમ જણાવી નીખાસ સતાનો તથા નિરજિભાનપણાનો પુરાવો આપ્યો હતો.

તે જ દિવસે પોતાની માટુશ્રી મેનાપાછાની રમરણુદેવે ચોળવામાં આવેલો પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવનો કાર્યક્રમ પૂરું થયો હતો. સવારમાં આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરિના નેતૃત્વ નીચે પાઠકોની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવેલ તથા બપોરના બહોતશાન બાણાવવામાં આવેલ.

ગુજરાતી ભાષાંતરના અંથો.

(મળી શકતા અંથોનુ લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવચિંતાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હ સંવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિગમિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણુસૂત્ર (અર્થસહિત દાસી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવદનબ જૈન રત્નનાભી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણુસૂત્ર અર્થ સહિત (ચુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મમિન્દુ આદૃતિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિબોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જેન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી લાવકકલ્પતર	૦૧૮	આત્માનંદ સજ્જાની લાયબેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જેન અથ ગાદક	૧)	શ્રી વિમનનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવજી પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વરત્નરત્ન રત્નવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચ પદમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પૂજા)	૦૧૧	જેનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત્ત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણુ અર્થ સહિત	૦૧૧
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦)૧૧
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રત્નનાભી	૦૧૮	શ્રી પાળારામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી ગાનામૃત કાવ્યકુજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુસ્તક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસત્તતિકા	૧)	સતી સુરસુદરી ચરિત્ર	
શ્રી પ ચપરમેષી ગુણુરત્નમાળા	૧૧૧	સ વેગદુમ્બ કદબી	
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રચારકાની કથા	૧)	શત્રુજયનો પદર	
શ્રી નેમનાથ પ્રશ્નનુ ચરિત્ર	૨)	"	
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા	૨)	શ્રી વીર	
		શ્રી તી	
		કલિંગ	

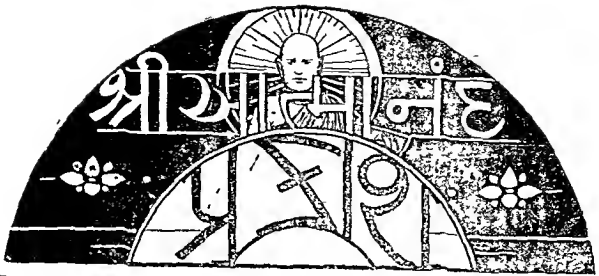
વિષય-પરિચય

૧. ઊઘાડી આંખથી જોશો.	(કન્વાલો)	(આ. શ્રી વિજયકરસૂરિજી મહારાજ)	૨૦૩
૨. આત્મ-દર્શન	....	(મુનિરાજશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૨૦૮
૩. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	...	(પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ)	૨૧૦
૪. સંસાર પરિભ્રમણનું મૂળ : પરિગ્રહ ...	...	...	૨૧૩
૫. સુખોદક સાહિત્ય	...	(રેવાશંકર વાલજી બપેશી)	૨૧૬
૬. ગુણ પ્રતિ પ્રયાણ	...	(મોહનલાલ દીપચંદ યોગેશી)	૨૧૫
૭. પૂજનીય માતાપિતા	...	...	૨૧૭
૮. વીરશાસનની વિશેષતા	...	(ઉષ્મરિત "અનેકાંત")	૨૧૮
૯. સાચો ધર્મ	...	...	૨૨૧
૧૦. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ	...	...	...
જ કેમ આપ્યો ?	...	(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૨૨૨
૧૧. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય	...	...	૨૨૫
૧૨. સ્વીકાર સમાલોચના...	...	...	૨૨૭
૧૩ વર્તમાન સમાચાર...	...	...	૨૨૮

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા સાધક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મીશી, અને બંને યંત્રો વિચેરેતો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. જો આ કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસ્પષ્ટ ગ્રંથમાં છપાયેલ, સુશોભિત બાઈટીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય પાદ શુર મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લલિત નિગિતે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોતો સંગ્રહ, જતાં સર્વ કોષ્ટ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી રકમ માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકીટો એક શુક માટે મોકલવી.

લખો: - શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક ૩૭ મું.
અંક - ૮ મો

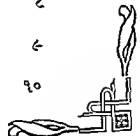
આત્મ સં ૪૪
* *

વીર સં. ૨૪૬૬. ડાંગણ :
વિક્રમ સ ૧૯૬૬ માર્ચ :

“ ઊઘાડી આંખથી ને શો ”

(કબાલી)

કર્ચું શું કામ એવું કે, પુલાઓ છે તમે મનમા ?	૧	વિ
તમારી ભૂલના માટે, ઊઘાડી આંખથી ને શો		જ
તે જલ્દી જિંદગાનીતુ, ખરું કર્તવ્ય કરવાતુ,	૨	ય
તમારા શ્રેયના માટે, ઊઘાડી આંખથી ને શો.		ક
રડાવીને ગરીબોને, રિજાવીને અનાથોને,	૩	સ્તુ
ખુશી માનો તમે કેવી ? ઊઘાડી આંખથી ને શો		૨
તમે આવ્યા અહિં કયાથી ? અહિંથી કયા જવાના છે ?	૪	સૂ
શું કરવાને અહિં આવ્યા ? ઊઘાડી આંખથી ને શો.		રિ
જે લાવ્યા ના તમે સાથે, વધાર્યું કે ઘટાડ્યું છે ?	૫	હ
રહુ છે કેટલું પાસે ? ઊઘાડી આંખથી ને શો.		
તમારી તુરંત તૃષ્ણાઓ, કંઠીયે પૂરી નહિં થાશે,	૬	
મરણ આવી જશે પાસે, ઊઘાડી આંખથી ને શો		
ઘણી લક્ષ્મી કરી લેગી, પછાડી મૂકવા માટે,	૭	
તમે શું લઈ જશો સાથે ? ઊઘાડી આંખથી ને શો		
અનાદિ કાળથી ભટકો, ચોરાશી લાખ ચોનિમા,	૮	
હવે કેમ રખડો છે ? ઊઘાડી આંખથી ને શો.		
તે માની પુન્ય-પાપોને, કરી કૃત્યો ઘણા ફૂડા.	૯	
તમારી શું ગતિ થાશે ? ઊઘાડી આંખથી ને શો.		
હજારો દલ સેવીને, હજારો અણખણુ છવોને,	૧૦	
હજારો શું પ્રણ તેથી ? ઊઘાડી આંખથી ને શો		
કરો છે ગર્વ શું કરવા ? મજબુ છે પૂર્ણ શું તમને ?		
ખંધી વાતે અધૂરા છે, ઊઘાડી આંખથી ને શો.	૧૧	

સિધ્ધાંત જેના સર્વદા વિજ્ઞાનના શુભથી ભર્યા
દેવેન્દ્ર ભજતા ભાવથી જેને ભજે ભક્તો. રૂં
જે આત્મસુખ તેજસ્વી ને વીતરાગ મૂર્તિ વિશ્વમાં
એ દિવ્ય તીર્થ કરતાણા ચરણે નમું, અતિ હર્ષમાં. ૧

આત્મા અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ આ જગમાં કરે
પયાય રૂપ અનિત્ય તે ને દ્રવ્ય રૂપથી નિત્ય છે
ના પુરુષ, સ્ત્રી, નપુંસક સઘણું દીસે અજ્ઞાનથી
કરી દૂર સઘણાં કર્મ પામે સ્થાન સિધ્ધિ જ્ઞાનથી. ૨

આત્મા ગણું મુજ એક શાશ્વત સુખદુઃખો સમજે બધા
જ્ઞાન દર્શન યુક્ત જે છે બાહ્ય સુખહીન તે સદા
કર્મે થતાં સંયોગ સહુ ચંચળ અને દુઃખદાયી છે
ત્યજ મોહ તું જીવ! સર્વ સમજ મોક્ષમાર્ગ સ્વીકારી લે. ૩

નિગોદમાં સાથે હતા હું તું ઉભય પરમાત્મા
અવ્યક્ત સહતા યાતના સાથે જ સહુ પરિતાપમાં
પરિભ્રમણ કીધું વિશ્વમાં ચિરકાળ સહુ સાથે ભમી
વિકાસ કરી આત્માતાણે તપી તપ બન્યો તું સંયમી. ૪

પ્રભુતા મળી પુરૂષાર્થથી હું પરિભ્રમણ કરતો રહ્યો
જન્મ-મરણોનાં દુઃખોમાં એક સમ ગતિને વર્ષો
ભૂલ્યો સ્વરૂપ હું શુદ્ધ ને મિથ્યાત્વબળ વ્યાપી રહ્યું
કાર્યો કર્યા અતિશુદ્ધ ને પછી દાર પામ્યો નરકનું. ૫

પશુ પક્ષી ને તિર્થંચરોની પુખ્ત વૃક્ષ વિષે ભગ્યો
શત્રુરૂપે તવ કાર્યમાં કંટક બની પથમાં પડ્યો
રંક ચોનીને નિહાળી રાત્ર્યદંડ કરે ગ્રહો
મિથ્યાત્વયોગે ધર્મહીણ પશુતા વિષે રાચી રહ્યો. ૬

પણ પુણ્યબળ થતાં પ્રબળ દર્શન થયા પછી આપના
સમ્યગ્ હૃદય-દષ્ટિ બની જીર સંશયો સહુ દૂર થતાં
તુજ રમ્ય મૂર્તિને નિહાળી હર્ષનાં ઝરણાં સ્પુર્યાં
હું તું જ અને તું મુજ હવે એ પ્રેમ ગીતો જીર ઠર્યાં. ૭

પછી પુણ્યબળના હૃદયથી અતિ શુદ્ધતા હૃદયે વસી
તારા સ્વરૂપની જાંબનાથી પાપ-મતિ મારી ખસી
આજે કરી દર્શન ખરે નયનો સફલતા પામતાં
બસ એક આહું પૂર્ણતા વંદું પ્રેમથી શિર નામતાં. ૮

એકાંતમાં રહેન કર્યું દિનરાત તુજને શોધવા
વનમાં ભમ્યો અનિમૂઢ પેરે કર્મ સઘળા છેલ્લા
ધારી પ્રપંચો અતરે વળી છેતર્યા અતિશે તને
આજે ટળી બ્રમણ બધી ને ગ્રામ કીધો પ્રેમને. ૯

સ્વપ્ન જાગત ને સુષુપ્તિ સર્વમાં દર્શન થતુ
આનંદની લહેરો ઊઠે વણ બાહ્ય બ્રમણ બૂલતું
ક્ષણ ક્ષણ ગણું સુખરૂપ મૈ મદભાગ્યના સાદૃશ્યથી
જે વાંચના દર્શનતણી ફળી પુણ્યના પ્રાણસ્યથી ૧૦

પરિચિત હોતો તેવા મમે કર્તવ્યને વિચરી ગયો
પરિચિતપણું વિસરી જતાં શિર દુખનો કુંગર તૂટ્યો
એથી સ્થિતિમાં પુણ્યજાળથી શ્રેષ્ઠતાને હું વચો
તુજ દર્શના પરિજળાયકી મતિ શુભ કરીને હું તર્યો. ૧૧

ને આ સ્થિતિમાં અન્ય વાંચ્યા આ હૃદયમાં છે ખીજી
ઊગાર તુજ શરણે હવે હું દોષ મુજ સઘળા તણ
તુજ સ્વરૂપમાં એક થાવા લાખ યત્નો આદરું
પરમેષ્ઠિ સહુમાં શ્રેષ્ઠ તું શિર સદા ચરણે ધરું. ૧૨

જન્મ મૃત્યુ અનંત કરીને સર્વને જોયા હવે
વિશ્વાસ તેથી તુજ વિષે સાચો બન્યો છે આ ભવે
દર્શન કરું તુજ સર્વમાં પગ પક્ષી પડતવ પુષ્પમાં
તારા વિનાની બાહ્ય વસ્તુ ના ગણુ મુજ પ્રેમમાં ૧૩

ધ્યાવતા અંતર તણ ભવિ પામતા તુજ રૂપને
પરમાત્મ-પદકેરી દશા પછી પામવી મહેજે બને
પામે હથેલા દેહને અગ્નિ વિષે બળતુ રહે
એ હેમ મમ અતિ શુદ્ધ યતા દિવ્ય દર્શન ઊર વહે. ૧૪

અન્યના વચનો મુણી ત્હારા વિષે મમતા વધે
તોયે કદી ત્હારા વિના નવ અન્ય આકર્ષી શકે
તુજ જ્ઞાન છે માગર મમું નવ પાર પામી કે શકે
સમદર્શી વચનો અન્યના તુજ જ્ઞાનમાગર-ગિન્દુ છે ૧૫

જે દષ્ટિએ જગ મુખ ગણે તે મુખ કદી સાચું નથી
લહેરો મળે જે સહજ સુખની દર્શને તે દદ બની
તન્મય બનુ નમરણે પળે પળ “સુહૃદ્ધિસાગર” ચિતને
અજિત પદ અભિલાષી મુનિ હેમેન્દ્ર રટતો અતરે ૧૬

સંપ્રાહક-સુનિરાજ લક્ષ્મીસાગરજી.

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૯૪ થી શરૂ]

[અવાન્તર સમ્યગ્દર્શન સ્વરૂપ]

આ પ્રમાણે સિધ્ધાન્તકારના મતે સર્વથી પ્રથમ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું. સિધ્ધાન્તકાર અને કર્મગ્રન્થકાર એ બન્નેમાં આ એક જ વસ્તુ માટે વિસંવાદ નથી પરંતુ બીજી પણ કેટલીક એવી બાબતો છે કે જેમાં બન્નેનાં મતભેદો બિન્નબિન્ન હોય છે. જેમકે કર્મગ્રન્થકારના મત પ્રમાણે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ વિશુદ્ધિ અનુસારે ક્ષયોપશમમાં, મિશ્રમાં અથવા તો મિથ્યાત્વમાં જઈ શકે છે, જ્યારે સિદ્ધાન્તકારના મત પ્રમાણે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સર્વથી પ્રથમ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે તો ઉપશમનો કાળ પૂર્ણ થયા બાદ અવશ્ય મિથ્યાત્વે જ જાય, પરંતુ ક્ષયોપશમ અથવા મિશ્રમાં ન જઈ શકે. જે માટે કહ્યું છે કે-

આલંબણમલહંતી, જહ સજ્ઞાનં ન મુચ્ચળ દલિયા ।
एवं अकथयितुंजी मिच्छं चिय उवसमी एइ ॥

[કલ્પમાળ્ય]

સમ્યક્ત્વની સાથે દેશવિરતિ, સર્વ-

વિરતિની પ્રાપ્તિ

અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્મા જે અવસરે સમ્યગ્દર્શન ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે તે અવસરે વધારે વિશુદ્ધ પરિણામવાળો કેટલોક આત્મા સમ્યક્ત્વથી આગળની કોટિના દેશવિરતિ તેમજ સર્વવિરતિ ગુણને પણ પ્રાપ્ત કરે છે, જે માટે કહ્યું છે કે-“ उवममसम्मदिद्धी अंतरकरणे ठिअो कोइ देसविरहंपि लहेइ, कोइ एमत्ताएमत्त-सावंपि ॥ ” ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે.

આ ચાહુ પ્રસ્તાવમાં એ પણ ખાસ ધ્યાન રાખવા જેવી બીના છે કે જેમ પહેલી વાર સમ્ય-

ક્ત્વને પામતી વખતે ત્રણ કરણોને કરવાનું કહ્યું તમ દેશવિરતિ ગુણને અથવા સર્વવિરતિ ગુણને પામતી વખતે તે ત્રણે કરણો કરવામાં આવતા નથી, પરંતુ પ્રથમના બે કરણો કરવામાં આવે છે, કારણ કે અપૂર્વકરણના પહેલા સમયમાં જ તે બેમાંનાં એકનો લાભ થતો હોવાથી અનિવૃત્તિ કરણ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. દેશવિરતિને અથવા સર્વવિરતિને પામેલો જીવ અન્તર્મુદ્ધર્ત સુધી તે, વધતા પરિણામવાળો હોય છે, તેમજ જે જીવ ઉપયોગની શૂન્યતામાં વિરતિપણુનો ત્યાગ કરે તે જીવ કરણોની ક્રિયા કર્યા વિના જ પુનઃ વિરતિ ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે અને જે જીવ ઉપયોગ અવસ્થામાં વિરતિનો ત્યાગ કરે છે, યાવત્ સમ્યક્ત્વ વમીને મિથ્યાત્વે જાય છે તે આત્મા શીઘ્રમાં શીઘ્ર અન્તર્મુદ્ધર્ત જેટલો વખત વીત્યાબાદ અને વધુમાં વધુ અપાર્થ પુરૂષલક્ષણવર્ત જેટલા કાળે પહેલાં કહેવામાં આવેલા ત્રણે કરણો કરીને જ પુનઃ વિરતિગુણને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

સમ્યક્ત્વના પ્રકારો

જુદી જુદી દૃષ્ટિએ સમ્યક્ત્વના અનેક પ્રકારો શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે. અહિં તે સર્વનું નિરૂપણ ન કરતાં ઔપશમિક, ક્ષયોપશમિક, ક્ષાયિક, વેદક અને સાધનાદન એ પાંચ ભેદોનું જ સંક્ષેપમાં સ્વરૂપ કહેવાનું સમુચિત ધાર્યું છે.

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ—ઔપશમિકાદિ સમ્યક્ત્વના ભેદોનું સ્વરૂપ જાણવા પહેલાં એકદરે સમ્યક્ત્વનું બ્યાપક સ્વરૂપ શું છે? તે ખાસ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. ‘ જં જિજ્ઞેષિ પવત્તં તમેવ નિર્સંકં સચ્ચં । ’ રાગદ્વેષાદિ દુર્ધર શત્રુઓનો પરાભવ કરી એકાન્તિક આત્યન્તિક અવિચલ

શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કરનારા અનન્ત જ્ઞાની શ્રી જિનેશ્વર મહારાજઓએ કેવલજ્ઞાનના ધણવડે જે ભાવોને યથાર્થ બોધ્યા છે, જાણ્યા છે અને જે પ્રમાણે નિરૂપણ કર્યું છે તે યથાર્થ છે, મત્ય છે અને નિર્શંક છે' એવા પ્રકારનું આત્માને જે શ્રદ્ધાન થયું તેનું જ નામ સમ્યક્ત્વ છે શ્રદ્ધા, સમ્યક્ત્વ, વિશ્વાસ એ બધા ય શબ્દ લગભગ એકાર્થક છે, ભલે છદ્મરથ આત્માઓ કેવલજ્ઞાનના અભાવે સર્વ પદાર્થોને ન જાણી શકે, કોઈક અતીન્દ્રિય પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્યોમાં ભુદ્ધિનો પ્રવેશ થયો પણ સુરક્ષેલ લાગે, અરૂપી ધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યોની વાત સૂક્તિગમ્ય ન બાંસે તો પણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ ભગવંતોના કથનમાં અવિતથ-પણું હોય જ નહિ, તેઓનું કથન યથાર્થ જ હોય છે એવા પ્રકારનો જે દૃઢ વિશ્વાસ તેનું નામ સમ્યક્ગર્હન છે. તીર્થંકરમહારાજઓ ન્યારથી માતાની કુલિમાં આવે છે ત્યારથી મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી યુક્ત હોય છે, સર્વ આરંભ-પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવાપૂર્વક ન્યારે આરિત્ર અંગીકાર કરે છે ત્યારે મનઃપર્ચવ જ્ઞાન તંઓને ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે સાતિ-શય જાની હોવા છતાં લોકાલોકપ્રકાશક કેવલ-જ્ઞાનની ન્યાં સુધી પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી ધર્મદેશનાનો એક અક્ષર જેટલો પણ તેઓ ઉચ્ચાર કરતા નથી, કારણ કે ભલે ચાર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા હોય છતાં કેવલજ્ઞાનના સેયની અપેક્ષાએ અનન્તમા ભાગ જેટલો જ્ઞેય પદાર્થો પણ હજી સંપૂર્ણપણે તેઓશ્રીએ જાણ્યા નથી, મતિ-શ્રુતાદિ ચારે ય જ્ઞાનો ભલે પોતપોતાની હદમા ઉદ્ગ્રાસે વર્તતા હોય, યાવત્ શ્રુતકેવલી, પરમાવધિ અને વિપુલમતિની હદે પહોંચાયું હોય તો પણ તે જ્ઞાનોદારા જે જાણ્યું છે તેના કરતા નહિ જાણેલું અનન્તયુગ્મ હજી ઘાટી છે લોકાલોકવર્તી સર્વ દ્રવ્યો અને પ્રત્યેક દ્રવ્યના અનન્ત અનન્ત પર્યાયો કેવલજ્ઞાનદ્વારા ન્યારે દેખે ત્યારે જ તીર્થંકર મહારાજઓ મમવસરણમાં બિરાજમાન થવાપૂર્વક જાર પર્ષદા મધ્યે યોજન-

ગામિની વાણીવડે ધર્મદેશના આપે છે અને તેથી જ જ્ઞાની મહાવિઓએ તીર્થંકર ભગવંતને સ્વાધીન ધર્મદેશનાવાળા કહ્યા છે આ પ્રમાણે કેવલજ્ઞાનના ધણવડે સર્વ ભાવોને જાણ્યા-બોધ્યા જાદ જ જેઓને ધર્મદેશના આપવાની હોય તેવા અનન્ત જ્ઞાનીઓના વચનમાં પૂર્વપરવિરોધ યા વિસંવાદ અથવા મિથ્યાભાષીપણું હોય જ કયાંથી ? એટલા માટે જ કહ્યું છે કે-

ચીતરાગા હિ સર્વજ્ઞા મિથ્યા ન દ્રુગ્તે વ્યવચિત્ ।
યસ્માત્ તસ્માદ્વચસ્તેવાં તથ્યં મૂનાર્થદર્શનમ્ ॥૧॥

ભાવાથ સ્પષ્ટ જ છે.

તાત્પર્ય એ થયું કે આપણી બુધ્ધિ પરિમિત હોવાથી કોઈ તેવા સૂક્ષ્મ પદાર્થોમા ધ્યાન ન પહોંચતું હોય તેવા પ્રસંગોમાં વર્તમાનમાં ગણાતા ગીતાર્થ જ્ઞાની ગુરુમહારાજઓ પાસે જઈ તે દુરવગ્રોધ પદાર્થોને સમજવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એ પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ વસ્તુસ્થિતિ ધ્યાનમાં ન ઉતરે તેવા પ્રસંગોમાં 'પરમાત્માઓએ જે કહ્યું છે તે જ સાચું છે' એ આત્મવાક્યનુ અવલંબન લઈ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ અને એથી શ્રદ્ધા હોય તેનું નામ જ સમ્યક્ગર્હન છે.

જ્ઞાની મહાવિઓનું એવું કથન છે નહિ અને હોય પણ નહિ કે-તમે કોઈ પણ વિષયમાં શંકા ન કરો, કારણ કે ન્યા સુધી આત્મા છદ્મરથ છે ત્યા સુધી શંકાઓ તો થવાની જ, પરંતુ તે શંકા થવાના પ્રસંગોમા શંકાના સમાધાન મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ સમાધાન ન થાય ત્યા જ પૂર્વોક્ત જ્ઞેયોદ્ધિ ઇત્યાદિ વાક્યનું અવલંબન લેવાનું કહ્યું છે ગમ મંદેગાદિ સમ્યક્ગર્હનના પાંચે લક્ષણોમા આ કારણથી જ આસ્તિક્ય નામના અતિમ લક્ષણને અતિ મહત્વનું સ્થાન આપ્યું છે જમાલિ જેવા આરિત્રવંતને એ લક્ષણનો અર્થાત્ આસ્તિક્યનો અભાવ થવાની માથે જ નિહનવની કોટિમા ગણવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે, માટે 'પરમાત્માઓએ પ્રદેશી તરવો ઉપર

યથાર્થ રુચિ રાખવી ' તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. ભગવાન ઉમાસ્વાતિ વાચકવર્થે પણ સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ જણાવતાં તે જ વસ્તુ પ્રતિપાદન કરે છે કે- 'તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્'.

ઝોપ૦ આત્મિક સમ્યક્ત્વ.

જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો વિપાકોદયમાં વર્તતા હોય ત્યાં સુધી જિનપ્રણીત તત્ત્વ ઉપર આત્માને રુચિ થઇ શકતી નથી, ક્ષાયિક, ક્ષાયે-પશમિક કિંવા ઔપશમિક એ ત્રણેય પ્રકારના સમ્યક્ત્વમાં મિથ્યાત્વ પુદ્ગલોનો વિપાકોદય નથી, કોઇમાં સર્વથા ક્ષય છે, કોઇમાં તે મિથ્યાત્વ પુદ્ગલો દબાયેલા પડ્યા છે તો કોઇમાં ઉદય-દ્વારા ક્ષય આહુ છતાં (પ્રદેશોદય હોવાથી) પોતાના અનુભવ દેખાડતા નથી. આપણે અહિં જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ નામનો પ્રથમ ભેદ વિચારવો છે તેમાં મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોનો ઉપશમ થયેલો છે, અર્થાત્ એક પાણીથી ભરેલા કાચના પ્યાલામાં ધૂળ તો છે, પરંતુ તે ધૂળ તળીએ ઘેટેલી છે અને ઉપરના ભાગમાં નિર્મળ પાણી રહેલું છે જે સાચવીને પીવાય તો તૃપ્તિ શાંત કરી શકવા માટે સમર્થ છે, જ્યાં સુધી એ ગ્લાસમાં કાંકરી નહિં પડે અથવા ખીલું કોઇ નિમિત્ત નહિં મળે ત્યાં સુધી પાણી નિર્મળ દેખાશે અને જે અવસરે તેમાં કોઇ કાંકરી નાખશે અથવા ગ્લાસને હલાવશે તે વખતે તળીએ દબાઈને ઘેટેલી રજ ઉપર આવતાં નિર્મળ દેખાતું પાણી પણ પુનઃ ડોળું થવાનો પ્રસંગ આવશે. એ જ પ્રમાણે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ અવસ્થામાં મિથ્યાત્વાદિ કર્મ-રજ તળીએ દબાઈને ઘેટેલ છે તેથી ઉપશમનો અન્તર્મુક્તિ નેટલો જે કાળ છે તે કાળમાં આત્માને જિનપ્રણીત તત્ત્વો ઉપર રુચિ થવારૂપ નિર્મળતામાં આત્મી નહિં જ દેખાય, પરંતુ જે અવસરે અનન્તાનુબંધીના ઉદય થશે એટલે પૂરોક્ત નિર્મળતા મિથ્યાત્વ પુદ્ગલોના ઉદયદ્વારા પરિણામે મલિનતામાં ફેરવાઈ જશે. તાત્પર્ય એ છે કે-મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, સમ્યક્ત્વમોહનીય અને અનન્તાનુ-

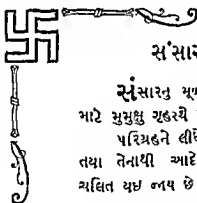
બંધી ક્રોધ-માન-માયા તથા લોભ એ સાત કર્મપ્રકૃતિ કે જેને દર્શનસમક કહેવામાં આવે છે તે સાતમાંથી એકનો પણ ઉદય ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં હોતો નથી, અને તેથી જ ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શનને ભગવાન ઉમાસ્વાતિ મહારાજે શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં અંપાદ્ગલિક-આત્મિક સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન-મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોનો ઉદય ઉપશમ સમ્યક્ત્વકાળમાં ન હોય તે વાત વાસ્તવિક છે, કારણ કે તે પુદ્ગલોનો ઉદય જિનપ્રણીત તત્ત્વોની રુચિમાં બાધક છે એમ કહેવાયું છે, પરંતુ મિશ્ર-મોહનીય, સમ્યક્ત્વમોહનીય અને અનન્તાનુબંધી ચતુષ્કોનો ઉદય પણ ન હોવો જોઈએ એમ જે જણાવાય છે તેનો શો હેતુ છે ?

સમાધાન-ત્રિપુંજરણીની વ્યાખ્યાના પ્રસંગે પ્રથમ કહેવાયું છે કે-મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો મિથ્યા-રસથી ભરેલા હોઈ અશુદ્ધ છે, મિશ્ર મોહના પુદ્ગલો અર્ધ શુદ્ધ છે અને સમ્યક્ત્વમોહના પુદ્ગલો શુદ્ધ છે હવે મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોનો ઉદય ન હોય પરંતુ મિશ્ર અથવા સમ્યક્ત્વમોહના પુદ્ગલોનો ઉદય ઉપશમાવસ્થામાં પણ તમાશ કથન મુજબ માનવામાં આવે તો 'ઉપશમ' અવસ્થા જ રહી શકે નહિં, મિશ્રમોહનો જે ઉદય હોય તો મિશ્રમોહમાં જ્ઞાની ભગવંતોએ જણાવેલા સર્વધાતિ રસસ્પર્ધકોના ઉદયના પ્રભાવથી જિનપ્રણીત તત્ત્વો ઉપર તે આત્માને રુચિ જ થતી નથી અને તત્ત્વરુચિનો અભાવ હોય ત્યાં સમ્યક્ત્વ તો મનાય જ કેમ ? સમ્યક્ત્વ મોહના શુદ્ધ પુદ્ગલો ઉદયમાં વર્તતા હોય ત્યારે ઉપશમભાવ રહી શકતો નથી, કારણ કે એ શુદ્ધ પુદ્ગલોનો સ્વભાવ જ એવો છે કે-પોતે જો ઉદયમાં વર્તતા હોય તો મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના પુદ્ગલોનો પણ પ્રદેશોદય (અન્યરૂપે ઉદય) ચાલતો જ હોય છે, ફક્ત તે બળનેનો પ્રદેશોદય હોવાથી તેમાં રહેલા રસનો યથાર્થ અનુભવ થતો નથી, તો પણ આહુ ઉદયની અપેક્ષાએ તેનો ઉપશમ જણાય જ નહિં.

અનન્તાનુબંધી ક્રોધાદિ સ્ત્રીધે સ્ત્રીધા ઉપશમના સમ્યક્ત્વના ઘાતક નથી, પણ મિથ્યાત્વ માથે તે ચારે કષાયોને એવી ગાઢ મેત્રી છે કે ચારમાથી એકનો પણ ઉદય થાય એટલે તર્ત જ મિથ્યાત્વનો ઉદય થયા સિવાય રહે નહિ વ્યવહારમા પણ આપણે અનુભવીએ છીએ કે એક મુખ્ય શત્રુને દબાવવા માટે તેના હંમેશના ગોઠીઆઓને પણ પ્રથમ દબાવવાની જરૂર જ રહે છે તે પ્રમાણે અહિં પણ અનન્તાનુબંધીનો ઉપશમ હોય તો જ મિથ્યાત્વનો ઉપશમ થઈ શકે છે, અનન્તાનુબંધી ક્રોધ વિગેરે બે ઉદયમા આવ્યા તો પછી તેના મિત્ર મિથ્યાત્વને ઉદયમા આવતા વિલંબ લાગતો નથી, અને એ કારણથી જ સાગી-મહર્ષિઓએ મંબલન કષાયને જેમ યથાખ્યાત આસ્ત્રિના ઘાતક ગણ્યા છે, પ્રત્યાખ્યાનાપરણીય-કષાયને સર્વવિરતિના પ્રતિબંધક કહ્યા છે અને અપ્રત્યાખ્યાનાપરણીયને દેશવિરતિના બાધક જણાવ્યા છે તે જ પ્રમાણે અનન્તાનુબંધી કષાયોને સમ્યગ્દર્શનના બાધક તરીકે પ્રતિપાદન કર્યા છે

* વધુમા વધુ ઇ આપસિદ્ધિ ખાદ

સંસાર પરિભ્રમણનું મૂળ : પરિગ્રહ

સંસારનું મૂળ સપાપ પ્રવૃત્તિઓ છે, અને તેમનું મૂળ પરિગ્રહ છે માટે મુમુક્ષુ ગૃહસ્થે પરિગ્રહને છટાકના જનુ.

પરિગ્રહને લીધે ન હોય તેવા રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓ ઊભા થાય છે, તથા તેનાથી આદોક્ષિત થયેલા અત કરજીવાળા મુનિનું ચિત્ત પણ ચલિત થઈ જાય છે

દુખના કારણરૂપ અસંતોષ, અવિશ્વાસ અને સપાપ પ્રવૃત્તિ-એ બધા આસક્તિના રૂપ છે, એમ જાણી, પરિગ્રહનું નિયંત્રણ કરવું.

પરિગ્રહમા આજુ નેટલો પણ કોઈ ચુલુ નથી, પગલું દોષો તો પર્વત નેટલા છે

પરિગ્રહ ઉપર પ્રભતાને લીધે પ્રાણી ભવસાગરમા અતિ ભાર લાદેલા વદાણીની પેઠે ડૂબી જાય છે, માટે પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો.

—યોગશાસ્ત્ર

આ બધા ય મુદાઓનો વિચાર કરતાં 'ઓપશમિક મમ્યક્ત્વમા દર્શનમપ્તકનો પ્રદેશોદય તેમજ વિપાકોદય મર્વધા ન હોય અર્થાત્ એ સાતે પ્રકૃતિનો ઉપશમ જ હોય' એમ જે કથન કરવામાં આવ્યું છે તે ગણાવે છે એમ સ્પષ્ટ સમજાશે.

ઔપચ નો કાળ તથા ભવચક્રમાં કેટલી વખત પ્રાપ્ત થાય ?

આ ઔપશમિક મમ્યક્ત્વનો કાળ વધુમાં વધુ અન્તર્મુદ્ગર્ત નેટલો છે અને સમગ્ર ભવચક્ર ભમતા ફક્ત પાંચ વખત જ આ મમ્યક્ત્વ આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એક વખત અનાદિ ભ્રમ્યા-દૃષ્ટિને પ્રાપ્ત થાય તે અને ચાર વખત ઉપશમ-શ્રેણિ પ્રસંગે પ્રાપ્ત થાય તે. ઉપશમ મમ્યક્ત્વનો કાળ પૂર્ણ થાય એટલે કર્મચિન્થકારના મતે વિશુદ્ધિ મુજબ ક્ષયોપશમ મમકિતમા, મિશ્રમાં અથવા મિથ્યાત્વમા જઈ શકે છે ન્યારે મિદ્ધા-ન્તકારના મતે ઉપશમમાથી અવશ્ય મિથ્યાત્વે જ જાય છે, આ પ્રમાણે ઉપશમ મમકિતનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમા કહ્યું, હવે ક્ષયોપશમ મમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વિચારીએ. (આહુ)

સુવોધક-સાહિત્ય

મધુમશિકા અન્યોક્તિ

એક મધમાખી દોરડા પર બેસીને પોતાના હાથ-પગો ઘસતી હતી તે જોઈ કોઈ શાળા માણસે કવિને પૂછ્યું કે-આ માખી શા કારણથી હાથ-પગો ઘસી રહી છે ? પ્રત્યુત્તરમાં કવિ કહે છે કે-ભાઈ ! એમાં સાંસારિક બોધનું ઉત્તમ રહસ્ય રહેલું છે. તેનું સ્પષ્ટીકરણ હું કહી બતાવું તે સાંભળ. આ મધમાખી સંપત્તિસંપન્ન ધનાઢયોને ઉદ્દેશી કહે છે કે:-સો ! ગૃહસ્થો ! દેયં મો હ્યધને ધનં સુકૃતિમિનોં સંચિતં સર્વદા, શ્રીકર્ણસ્ય ચલેશ્ચ વિક્રમપતેરદ્યાપિ કીર્તિઃ સ્થિતા । અસ્માકં મધુ ધાનમોગરહિતં નષ્ટં ચિરાત્સંચિતમ્, નિર્વેદાદિતિ પાણિપાદ્યુગલં ઘર્ષત્યહો મશિકા ॥૧॥

ભાવ સહિત શ્લોકાથર્ નીચે પ્રમાણે:-

હે શ્રીમંતો ! તમે સંગ્રહિત કરી રાખેલા દ્રવ્યમાંથી યોગ્ય પાત્ર (નિરાશ્રિતો, ધન-રહિતો, ગરિબો વગેરે) ને આપો, પોતાની સમૃદ્ધિનો પરમાર્થ ઉપયોગ કરવાથી જ રાજ્ય કણ, બલિ રાજ્ય તેમજ નૃપ વિક્રમનાં નામો ઘણા કાળ વીત્યા છતાં અત્કીર્તિરૂપે અમર છે-પ્રાતઃસ્મરણીય છે.

માખી કહે છે કે-હું અમારી જ કથા કહું છું કે અમે આજ સુધીમાં (વનેવન-કૂલે-કૂલ) રજબીરખડી ભૂખ-તરસ, ટાઢ-તાપ વેઠી આ મધપુટો મધથી ભરી દીધો હતો. અમે એ મધ ન ખાધું, ન ખરચ્યું, ન દાન કર્યું, કેવળ લોગવટો કર્યા વિના આ અમારું એકંદું કરેલું મધ અમારા પાસેથી આ શિકારી

ગળાત્કારે લૂંટી ગયો. તેથી અમે પૂણું જોડા પશ્ચાત્તાપ કરી દિલની ઢાંઢેલીઓ હાથ-પગો ઘસીએ છીએ. કવિ દલપતરામે એ જ મતલબથી ગાથું છે કે :

“માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન કીધું; “લૂંટારાએ લૂંટી લીધું” રે પામર પ્રાણી !”

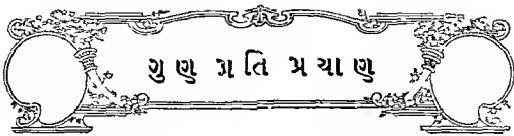
એક સંસારનો પાકો અનુભવી કહે છે કે :
“ખા ગયા સો ખો ગયા, દે ગયા સો લે ગયા, રખ ગયા સો જખ માર ગયા.”

વિવેકી વાંચનાર બન્ધુઓ ! આપણું પણ પેલી હાથ ઘસતી માખીઓની પેઠે જીવનનું પરતાવાભયું પરિણામ ન આવે માટે અગાઉથી જ ચેતજો ! આગ લાગ્યા પછી કૂવો ખોદવો વ્યર્થ છે. માનવજીવનની સાથ-કતા પરમાર્થ (દાન-દયા દગેરે) છે. દ્રવ્યની તો ત્રણ જ સ્થિતિ છે: કાં દાન કરો, કાં ઉપલોગ કરો, એ બેમાંથી કોઈ નહીં થાય તો ત્રીજી ગતિ નાશ જ છે, માટે આ અર્થોક્તિમાંથી હંસવત સાર અહણુ કરી લેવો

દોહરો

પાપ કરતાં વારીએ, ધર્મ કરતા હાં;
એ મારગ અતલાવીએ, પછી ગમે ત્યાં જા. ૧
મહત્ત પુરુષ માખણુ ગ્રહે, ગ્રહે છતહીણુ છાશ;
નીચ છુદ્ધ નરકે પડે, વડાને વૈકુંઠ વાસ. ૨

રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિધર્મોપદેશક-ભાવનગર

લેખક—ચૌકસી

ગયા લેખમાં અતર તોડવાની વાત ક્યાં પછી, એ વિષયના અનુમધાનમાં અહીં એક ડગલું આગળ ભરવાનું છે એટલે કે પ્રયાણની મગળભેરી બળવરાની છે એ સારું થોગીરાજ આનંદધનજીએ સતતમાં શ્રી સુપાર્થજિનનો સધિયારો શોધ્યો છે. શરૂઆતની બે ગાથામાં એ પ્રભુના સ્વરૂપની આખી ડરાવતા કહે છે કે—સુપાર્થજિન અન્યાબાધ એવા મોક્ષપ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિના નિમિત્ત—કાળુ સમા છે. રાગદ્રેષદ્વેષ મહાન્ શત્રુઓ સાથે સતત સમરાગ્રભમાં બુઝનાર આત્માને—અક્રાંત અરણ્યમાં મધ્યાહ્નકાળે સુમાફરી કરનારને એકાદ સ્વાદુ ને ઠંડા જળનું સરોવર નજરે પડે અને એનાથી જે શીતળતા જન્મે—તેના સરખી શાંતિ આપનાર અમૃત રસના સમુદ્ર સમાન છે. સાતનો અઠ ધરાવતા આ પ્રભુ ઇહલોક—પરલોક આદિ સાત ભયને કાયમને માટે દેશવટો દેવાવાળા છે. આવા આવા તો સંખ્યાબંધ શુભો તેમનામાં છે, પણ એ સર્વની પ્રતીતિ ત્યારે જ થઈ શકે કે જિજ્ઞાસુ આત્મા સાવધાનીપૂર્વક યાને તદાકાર વૃત્તિએ બાહ્યભાવને સર્વથા ત્યજી દઈ કેવળ આત્મ-ભાવથી એ જિનની સેવામાં લયલીન બને. તો પછી સહજ સવાલ ઊઠે છે કે ધરણીતળ પર વિવિધ સપ્રદાયો પ્રવર્તે છે અને એ દરેકમાં સંખ્યાબંધ દેવી-દેવતાઓની પૂજા ચાલી રહી છે એનું શું ? એ બધા દેવો કરતા આ દેવમાં એવી કંઈ વિશિષ્ટતા સમાયેલી છે કે તમે કેવલ

એમનું જ અવલંબન લેવાની સલાહ આપો છે ? વળી એ બતની સલાહમાં સાંપ્રદાયિક દષ્ટિ યાને સ્વધર્મ પ્રતિ પક્ષપાતની ગંધ કેમ ન આવે ? શિવપુરીના પથિકને એ બતની દષ્ટિ દેખાવવી વાસ્તવિક પણ કેમ લેખાય ?

ઉક્ત સવાલના ઉત્તરરૂપે બાણે ન કહેતાં હોય તેમ સ્તવનની ત્રીજી ગાથાથી જગતમાં જુદા જુદા રૂપે જે દેવપૂજા પ્રવર્તી રહી છે એમાંનાં કેટલાક નામે લઈ, એ પાછળ આતરિક દષ્ટિ-રૂપી સર્થલાઘટ ફેંકે છે—એ દ્વારા દેખાડી આપે છે કે બે ભાવ બરાબર સમજાય તો નામ-રૂપો તો જુજવા છે.

(૧) શિવ એટલે કમોદ્વારા થયેલ ઉપ-દ્રવના નિવારક.

(૨) શકર તો તે જ કહેવાય કે જેમની મારફતે કેવળ સુખની પ્રાપ્તિ થાય

(૩) જગદીશ્વરનો અર્થ એ જ કરી શકાય કે જેમને ત્રણ જગતના જીવો પરમેશ્વર તરિકે સ્વીકારે.

(૪) ચિદાનંદનો શબ્દાર્થ ત્યારે જ સભવી શકે જ્યાં સદા જ્ઞાનાનંદની મસ્તી હોય.

(૫) ભગવાન એટલે મહાવૈરાગ્યવંત અથવા તો ઐશ્વર્યવંત.

(૬) જિન કહેતાં રાગદ્રેષદ્વેષી મહાન વેરી એને જીતનાર.

(૭) અરિહા યાને અરિહંત તે જ છે કે જેમની માત્ર માનવો કે રાત્ર-રજવાડા જ નહિં પણ ચોસઠ ઈંદ્રો પણ પૂના કરે છે. અગર જેમણે કર્મરૂપ શત્રુઓનો કાયમને માટે નાશ કરેલો છે. જેમને એટલા સારુ નથી તો પુનઃ કર્મરૂપ ક્રીડકમાં જન્મ ધારણ કરવાપણું અથવા તો નથી તો અવતાર ધરવાપણું. કહ્યું છે કે-
 દગ્ધે લોજે યથાત્યંતે પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ ।
 કર્મલોજે તથા દગ્ધે ન રોહતિ મર્ચાંકુરઃ ॥

(૮) તીર્થંકર એટલે ગણધર પ્રમુખ સાધુ, સાધ્વી-શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ અતુર્વિધ સંધના સ્થાપન કરનાર.

ઉપર વર્ણવ્યા તે નામો વ્યુત્પત્તિથી શ્રી સુપાર્શ્વજિનમાં લાગુ પાડી શકાય તેમ છે. ટૂંકમાં એટલું જ કહેવું કારી છે કે તેમનું સ્વરૂપ એવું છે કે જેની સરખામણીમાં ઉતરી શકે એવું અન્ય જ્યોતિસ્વરૂપ છે જ નહીં. આમાં સંકુચિતતા કે સાંપ્રકાયિકતા નથી; પણ ન્યાયપુરસ્સર ને શુક્તપૂર્ણ કથન કરવાપણું છે. પરમાત્માને જોખળવાના જે જે શબ્દો પ્રચલિત છે અગર તો જે જે સંજોધનદ્વારા ઈશ્વરને યાદ કરવામાં આવે છે એ સર્વનો સમાવેશ શ્રી સુપાર્શ્વજિનમાં કરી શકાય છે.

અલખ-એટલે બહિરાત્માથી બહુી શકાય નહીં તેવા.

નિરંજન-કહેતાં કર્મરૂપ લેપ રહિત.

વહલુ-એટલે સર્વ પ્રાણીના હિતને કરનાર

વીસરામ-કહેતાં ત્રસસ્થાવરરૂપ જીવ સમુદાયને લવાટવીમાં લમતાં થકાં લાગેલ કર્મ-જનિત પ્રથકે તાપમાં વિશ્રામસ્થાન સમા અથવા તો જન્મ, જરા ને મરણ કે આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિરૂપ ત્રિપુટીથી દુઃખ પામેલા

જીવોને વિસામા તુલ્ય છે, અર્થાત્ શાત્રાના ધામરૂપ છે.

અભયદાતા-યાને મરણરૂપ મહાપિશા-અધી ણચાવનાર છે, જન્મ-મરણના દેશ ટાળનાર છે; તેથી જ નિર્ભયતાને દેનાર છે.

આતમરામ-કહેતાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ શુભત્રયીથી આત્મસ્વરૂપમાં યાને ચેતનની મૂળ દશામાં રમણ કરાવનાર છે.

વીતરાગ હોવાથી જેમનામાં મદ-રતિ-અરતિ-લય-શોગ-નિદ્રા-તંદ્રાદિ દૂષણોનું નામ પણ સંલવતું નથી અર્થાત્ અઢાર દૂષણોથી જે સર્વથા મુક્ત છે. મન, વચન અને કાયાના, યોગોથી જેમને ણંધાવાપણું નથી. પ્રભુ તો એનાથી અજાણિત છે.

આ વર્ણન-વિસ્તાર કરવાનું પ્રયોજન એટલું જ છે કે જે આત્માને અંતર કાપીને ઔદ રાજલોકના પ્રાંત ભાગે પહોંચવું છે તે અન્ય જન્મલોમાં અટવાવાનું ત્યજી દઈ, અચળ શ્રદ્ધાથી અને અડગ વૃત્તિથી એકતું જ શરણ સ્વીકારે. અને એ પ્રભુએ આપેલા માર્ગે પ્રયાણ ચાલુ રાખે, જુદા જુદા નામો કે કે પાછળ જોડાયેલા અમરકારોમાં મન ન પરોવતાં આગળ દૃઢ કર્યે બંધ. એ આત્મા સમજી રાખે કે-જે કંઈ શુભો-વિશિષ્ટતા કે અમરકાર છે તે સર્વ સુપાર્શ્વજિનમાં યાને અર્હંતમાં સમાયેલાં છે. એ સારું નિમ્ન ગાથા યાદ કરે.

પરમપુરુષ પરમાત્મા, પરમેશ્વર પરધાન;
 પરમ પદારથ પરમેષી, પરમદેવ પરમાત્મ.
 વિધિવિરચિત વિશ્વેશ્વર, કપીકેશ જગતાધિ
 અઘહર અઘસોચન ધણી, શુકિત પરમપદ સાધ.

પ્રહ્લા, વિપ્રહુ, મહેશ્વર કે શંકર-શંકુ યાને લોખાનાથ અથવા તો પાપથી છોડાવનાર ને

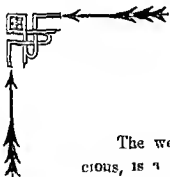
પરમધામરૂપ સુક્રિતને આપનાર જે કોઈ છે તે આ જિન જ છે જેને આવી પ્રતીતિ થઈ ચૂકી તેણે અર્ધો પથ કાપી નાખ્યો એમ સમજી લેવું. રામ રહેમાનના વગોવણામા કે શિવ વિષ્ણુના મતભેદોમા આચ્ય તત્ત્વ નથી સમાયું. બુદ્ધિરૂપી અનુભવને કામે લગાડી એ ભિન્ન ભિન્ન નામો પાછળ છુપાયેલ રહસ્ય જોવાનું છે એ જો વધાર્થ રીતે નિહાળાય તો યોગીરાજ આનંદધનજી ખાત્રીપૂર્વક વહે છે કે—

જે જાણે તેહને કરે,
આનંદધન અવતાર

ઉપરના કથન સાથે ઉક્ત યોગીરાજના નિમ્ન વચનો સરખાવો—

રામ કહો, રહેમાન કહો,
કોઈ કાન કહો, મહાદેવરી,
પારસનાથ, કહો કોઈ બ્રહ્મા,
સકલ બ્રહ્મ સ્વયંભવરી;
x x x
ભાજન ભોજ કહાવત નાના,
એક મૃતિકા રૂપરી,
તૈસે ખંડ કદંપનારોપિત,
આપ અખંડ સ્વરૂપરી

એક પ્રમ ગે કલિકાળઅર્વા શ્રીમદ્ હેમ-
ચંદ્રસૂરિ મણ એજ ભાવને મળતું કથન કરે છે.
મયવીનાંકુરજનના રાગાચા ક્ષયમુપગતા વસ્ય ।
બ્રહ્મા યા ધિશ્નુર્વા હરો જિનો યા નમસ્તસ્મૈ ॥
ખરેખર ગુણાઃ પૂજાસ્થાનમ્ એ સૂત્ર
ટકશાળી છે.

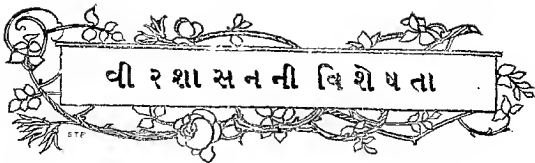

પૂજનીય માતાપિતા

The worship of parents, which is highly auspicious, is a preparation for the life of a mendicant. Parents whose debts are very difficult to repay, are the first objects of veneration for the righteous

ચારિત્ર-વ્રતની સાધનાતુ પહેલું મહામગન માતાપિતાની ઉપાસના છે જેમનો પ્રત્યુપમાર બહુ દુષ્કર છે એવા પરોપકારી માતાપિતા ધર્મીઓ જનને અતિમ પૂજનીય હોય છે

—મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી

વી ર શા સ ન ની વિ શેષ તા

(ઉદ્ધરિત "અનેકાંત")

હિંગવાન મહાવીરનું પવિત્ર શાસન અન્ય સંઘના દર્શનામાં મહદ્ વિશેષતા રાખે છે. મહાવીર પ્રભુએ પોતાની અખંડ એવં અનુપમ સાધનાદ્વારા કેવળજ્ઞાન મેળવીને વિશ્વની સામે જે નવીન આદર્શ રાખ્યો તેની ઉપયોગિતા વિશ્વશાંતિને માટે ત્રિકાલા અધિષ્ઠિત છે. તેમણે વિશ્વકલ્યાણને માટે જે માર્ગ નિર્ધારિત કર્યો તે એટલો નિર્ભીત એવં અટલ સત્ય છે કે તેના વિના સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ અસંભવ છે.

વીર પ્રભુએ તત્કાલીન પરિસ્થિતિનો જે નિર્ભીકતાથી સામનો કરી કાયાપલટ કરી દીધો તે તેના જીવનની અસાધારણ વિશેષતા છે. સર્વજનમાન્ય એવં સર્વત્ર પ્રચલિત શ્રામક સિદ્ધાંતો એવં ક્રિયાકાંડોનો વિરોધ કરવો એ સાધારણ મનુષ્યનું કાર્ય નથી. તેને માટે અખૂટ સાહસ એવં આત્મબલની આવશ્યકતા છે. તે આત્મબલ પણ મહાકંઠિન સાધનાદ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. ભગવાન મહાવીરનું સાધકજીવન* તેમનું વિશિષ્ટ પ્રતિક છે. જે પ્રકારે તેમનું જીવન એક વિશિષ્ટ સાધક જીવન હતું તે પ્રકારે શાસન પણ મહત્તી વિશેષતા રાખતું તે વિષય ઉપર આ લઘુ લેખમાં સંક્ષિપ્ત રૂપે વિચાર કરવામાં આવે છે.

વીરશાસનદ્વારા વિશ્વકલ્યાણને કેટલો ધનિષ્ઠ સંગ્રામ છે ? તત્કાલીન પરિસ્થિતિમાં આ શામને શું

* તેમના સાધક જીવનનું સુદૃઢ એવં મનનીય વર્ણન 'આચારંગ' નામક પ્રથમ અંગસ્ત્રવમાં બહુ જ વિશ્વસનીય એવં વિશદરૂપે મળે છે. પાંચકોને સૂત્રના અંતિમ ભાગ વાંચવાનો વિશેષ અનુરોધ છે.

કામ કરી દેખાડ્યું ? આ બધું ભલી ભાંતિ ત્યારે વિદિત થશે જ્યારે આપણે તે સમયના વાતાવરણથી સમ્યગ્ રીતે પરિચિત થઈએ, અતઃ સર્વ પ્રથમ તત્કાલીન પરિસ્થિતિનું કંઈ દિગ્દર્શન કરવું આવશ્યક છે.

પ્રાચીન જૈન એવં યૌદ્ધ ગ્રંથોના અનુશીલનથી જણાય છે કે તે સમયે ધર્મના એક માત્ર ટેકદાર બ્રાહ્મણ લોક હતા, શુરુપદ પર તેઓ જ સર્વેસર્વ હતા. તેમની આગ્રા રાજગૃહથી પણ અધિક મૂલ્યવાન સમજવામાં આવતી હતી. રાજશુક પણ તેઓ જ હતા. અતઃ તેઓનો પ્રભાવ બહુ જ વ્યાપક હતો. સઘળા સામાજિક રીત-રિવાજો એવં ધાર્મિક ક્રિયાકાંડ તેઓના તરવાવધાનમાં થતા હતા અને તેથી તેઓનો જાતીય અહંકાર બહુ જ વધી ગયો હતો. તેઓ પોતાને સર્વથી ઉચ્ચ માનતા હતા. શ્રદ્ધા નિત્યોના ધાર્મિક એવં સામાજિક અધિકાર પાયા સઘળા છીનવી લેવામાં આવ્યા હતા, એટલું જ નહીં પણ તેમના પર મનમાન્યા આત્માચાર પણ કરતા હતા. એવી જ દશા મૂંઝા પ્રાણીઓની હતી. તેઓને યજ્ઞયાગાદિમાં એવા મારવામાં આવતા કે માનો તેઓમાં પ્રાણ જ નથી અને તેને મહાન ધર્મ સમજવામાં આવતો હતો. વેદવિહિત હિંસા હિંસા નહોતી ગાનવામાં આવતી.

સ્ત્રી જાતિના અધિકાર પણ છીનવી લેવામાં આવ્યા હતા. પુરુષ લોકો તેઓ પર જે મનમાન્યા આત્માચાર કરતા હતા તે તેઓને સહન કરવા પડતા હતા. તેઓનું કંઈપણ સાંભળવામાં આવતું નહિ, ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ તેઓનું ઉચિત સ્થાન ન હતું અર્થાત્ સ્ત્રીજાતિ બહુ જ પદહિન હતી.

આ તો થઇ ઉચ્ચનીચ જાતીયવાદની વાત આ પ્રકારે વર્ણાશ્રમવાદ પણ પ્રધાન માનવામાં આવતો હતો સાધનાનો માર્ગ વર્ણાશ્રમની અનુસાર હોવો આવશ્યક સમજવામાં આવતો હતો તે કાગળે સાચી વૈરાગ્યવાન વ્યક્તિઓનો પણ તૃતીયાશ્રમની પૂર્વે સંન્યાસસત્રદ ઉચિત ન હતો એમ સમજવામાં આવતું.

એ પ્રકારે શુદ્ધ ક્રિયાકાંડોનું તે સમયે બહુ જ પ્રાવલ્ય હતું ચતુર્થાગાદિ સ્વર્ગનું મુખ્ય માધન માનવામાં આવતું હતું બાહ્ય શુદ્ધિ તરફ અધિક ધ્યાન દેવામાં આવતું હતું, અતઃ શુદ્ધિ તરફથી લોકોનું લક્ષ દિનાદિન કરતું હતું રથાન ગયાન પર તાપસ લોકો તાપમિત્ર ગાલ્ય મૃમય ક્રિયાકાંડ કર્યા કરતા હતા અને માણુઓને તેના પગ પૂરો વિશ્વાસ હતો.

વેદ ઇશ્વરકથિત શાસ્ત્ર છે આ વિશ્વાસના કારણે વેદાગ્રા બધાથી પ્રધાન માનવામાં આવતી હતી અન્ય મહર્ષિઓનો મત ગોણું હતો અને વૈદિક ક્રિયાકાંડો પર લોકોને બહુ જ અધિક વિશ્વાસ હતો. શાસ્ત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં હોવાથી સાધારણ જનતા તેનો વિશેષ વામ લઇ શકતી ન હતી વેદાદિ બળવાને એક માત્ર બ્રાહ્મણ જ અધિકારી માનવામાં આવતો.

ઇશ્વર એક વિશિષ્ટ શક્તિ છે, સસારના સઘળા કાર્ય તેના દ્વારા પરિચાલિત છે, સુખ-દુઃખ અને કર્મફલના મતા ઇશ્વર જ છે, વિશ્વની રચના પણ ઇશ્વરે જ કરી છે હયાદિ વાતો વિશેષરૂપથી સર્વ જન્યમાન્ય હતી તે કાગળે લોકો રવાનલંબી ન થયા પણ ઇશ્વરના બરોસે એમી રહીને આત્મોન્નતિના સાચા માર્ગમાં પ્રયત્નશીલ ન બન્યા. મુક્તિ-લાભ ઇશ્વરની કૃપા પર જ નિર્ભર માનવામાં આવતો હતો કયાણુ પથમાં વિશેષ મનોયોગ ન આપતા લોકો ઇશ્વરની લાંબી લાંબી પ્રાર્થનાઓ કરવામાં જ નિમગ્ન હતા અને પ્રાપ્ત તેમાં જ પોતાના કર્તવ્યની ઇતિથી સમજતા હતા.

આ વિકટ પરિસ્થિતિના કારણે લોકો બહુ જ અશાંતિભોગ કરી રહ્યા હતા. શુદ્ધાદિ તો અત્યા

ચારોથી ત્રાસી ગયા હતા. તેઓનો આત્મા શાંતિ-પ્રાપ્તિને માટે વ્યાકુળ હતો તેઓ શાંતિની શોધમાં આતુર હતા ભગવાન મહાવીરે અશાંતિના કાગળો પર બહુ મનન કરી શાંતિના વાસ્તવિક પથનું ગળી અનુક્રીનન કયું તેમણે પૂર્વ પરિચિત્તિનું કાયાપલટ કર્યા વિના શાંતિવાબને અસંભવ સમજી, પોતાના અનુભૂત મિદ્ધાતોદાગ ક્રાંતિ મચાવી તેમણે જગતના વાતાવરણની પરવા કર્યા વગર સાદસ સાથે પોતાના મિદ્ધાતોનો પ્રચાર કર્યો. તેમના દાગ વિષ્ણુને એક નવો પ્રકાશ મળ્યો. મહાવીર પ્રતિ જનતાનું આકર્ષણ કમચ. વધતું ચાલ્યું લાખો વ્યક્તિ વીરશાસનની પવિત્ર છત્ર-છાયામાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યા.

વીરશાસનની સૌથી મોટી વિશેષતા 'વિશ્વપ્રેમ' છે. આ ભાવના-દારા અહિં માને ધર્મમાં પ્રધાન ગયાન મળ્યું સર્વ પ્રાણીઓના ધાર્મિક અધિકાર એક સમાન થયા. પાપીથી પાપી અને શુદ્ધ એવ સ્ત્રીજાતિને મુક્તિના પણ અધિકારી ગણવામાં આવ્યા અને કહેવામાં આવ્યું કે મોક્ષનો દરવાજો સર્વને માટે ખુલ્લો છે ધર્મ પવિત્ર વસ્તુ છે તેનું જે પાલન કરશે તે જાતિઅથવા કર્મથી ચાહે મને તેટલો નીચો હોય તે અવશ્ય પવિત્ર બની જશે. સાથે જ જાતિવાદનું જોરથી ખડન કરવામાં આવ્યું ઉચ્ચ અને નીચત્ર સાચુ રહેરય પ્રકટ કરવામાં આવ્યું અને ઉચ્ચતા નીચતાના સુખધર્મા જાતિના બદલે શુણેને પ્રધાન રથાન આપવામાં આવ્યું સાચો બ્રાહ્મણ કોણ છે તેના પગ વિશદ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી જેની કષ્ટ રૂપરેખા જૈનોના 'ઉત્તરાધ્યયન' સૂત્ર એવ ગૌધીના 'ધર્મમર્પ'માં મળે છે લોકોને આ સિદ્ધાંત બહુ જ સગત અને સત્ય પ્રતીત થયો એટલે લોક-સમૃદ્ધ-જૂડોના ઝુંડે મહાવીરના ઉપદેશને સાલગળવાને માટે ઉબટી પડ્યો તેઓએ પોતાનો વાસ્તવિક વ્યક્તિત્વ-લાભ કર્યો. વીરશાસનના દિવ્ય આશોકથી ચિત્રકૂટીન અજ્ઞાનમય ભ્રાંતિ-ધારણા વિલીન થઇ મધ વિશ્વે એક નવી શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી જેના શરણે હજારો શત્રો એવ લાખો સ્ત્રીઓએ આત્મોદ્ધાર કર્યો.

એક સદાચારી શુદ્ધ નિર્ગુણ બ્રહ્મણ્યથી લાખમણ્યો ઉચ્ચ છે. અર્થાત્ ઉચ્ચ તીચતુ માપ જાતિથી ન થતાં શુણુ-સાપેક્ષ છે. કહું પણ છે કે—

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિણુ ન ચ લિંગં ન ચ વયઃ।

ધાર્મિક અધિકારોમાં જે પ્રકારે સર્વ પ્રાણી સમાન હકદાર છે તે પ્રકારે પ્રાણીમાત્ર સુખાકાંક્ષી છે. સર્વ જીવવાને ધરુ છે. મરણથી સર્વને ભય એવું કષ્ટ છે, અતએવ પ્રાણી માત્ર પર દયા રાખવી એ વીરશાસનનો મુખ્ય સિદ્ધાંત છે. તેના દ્વારા યજુષાગાદિમાં અસંખ્ય મૃક પશુઓનો જે આગલા દિવસોમાં સંહાર થયા કરતો હતો તે સર્વથા બંધ થયો. કોષ્ટાએ આ સિદ્ધાંતની સમ્પ્રાપ્તિને અનુભવ કર્યો કે જે પ્રકારે આપણને કોષ્ટ મારવાનું કહે છે તો આપણને તે કથન માત્રથી કષ્ટ થાય છે. તે જ પ્રકારે આપણે કોષ્ટને સતાવીએ તો તેને અવસ્થ કષ્ટ થશે. એમ પરપીડનમાં કોષ્ટ દિવસ ધર્મ જ નથી હોઈ શકતો. મૃક પશુ ભક્ષે સુખથી પોતાનું કુઃખ વ્યક્ત ન કરી શકે પણ તેઓની એજાએ દ્વારા એ જાણવામાં આવે છે કે મારવાથી તેઓને પણ આપણી જેમ કષ્ટ અવસ્થ થાય છે. આ નિર્મલ ઉપદેશનો જનસાધારણ પર બહુ જ મૂઠ પ્રભાવ પડ્યો અને બ્રહ્મણ્યોએ લાખ વિરોધ કર્યો છતાં પણ યજુષાગાદિની હિંસા બંધ જ થઈ ગઈ. આ સિદ્ધાંતદ્વારા અર્નત જીવોનું રક્ષણ થયું અને અસંખ્ય વ્યક્તિઓનો પાપથી બચાવ થયો.

અહિંસાની વ્યાખ્યા વીર શાસનમાં જે વિશદ રૂપે મળે છે તેવી કોષ્ટ પણ દર્શનમાં ઉપલબ્ધ નથી. વિશ્વશાંતિને માટે તેની કેટલી આવશ્યકતા છે તે ભગવાન મહાવીરે સારી રીતે સિદ્ધ કરી દેખાડ્યું. કઠોરથી કઠોર હૃદય પણ કોમલ થઈ ગયું અને વિશ્વપ્રેમની અખંડધારા ચારે તરફ પ્રવાહિત થઈ.

વીરશાસનમાં વણીશ્રમવાદને અનુપયુક્ત યોગ્ય કરવામાં આવ્યો. મનુષ્યતા જીવનનો કોષ્ટ ભરોસો નહિ. હજારો પ્રાણી બાલકાળ એવં ગૌનાવરથામાં મરણ પામે છે, અતઃ આશ્રમાનુસાર ધર્મપાલન

ઉચિત ન કહી શકાય. સર્વ વ્યક્તિઓનો વિકાસ પણ એક સમાન નથી હોતો, કોષ્ટ આત્માને પોતાના પૂર્વ સંસ્કારો એવં સાધના દ્વારા બાલકાળમાં જ સહજ વૈરાગ્ય આવે છે. ધર્મ તરફ તેનું વિશેષ વલણ હોય છે ત્યારે કોષ્ટ જીવને વૃદ્ધ થવા છતાં પણ વૈરાગ્ય નથી હોતો. આ પરિસ્થિતિમાં વૈરાગ્યવાન બ્રાહ્મને ગૃહસ્થાશ્રમ પાળવાને માટે આગ્રહ કરવો અહિંત કર છે અને વૈરાગ્યહીન વૃદ્ધનો સંન્યાસ ગ્રહણ પણ અસાર છે. અતઃ આશ્રમવ્યવસ્થાને બદલે ધર્મપાલન યોગ્યતા પર નિર્ભર કરવું જોઈએ. હા, શોખતાની પરીક્ષામાં અસાવધાની કરવી ઉચિત નથી.

આ પ્રકારે ઇશ્વરવાદના બદલે વીરશાસનમાં ધર્મવાદ પર જોર આપવામાં આવ્યું છે. જીવ સર્વ ધર્મનો કર્તા છે, અને વસ્તુસ્થાભાવાનુસાર સ્વયં જ તેનું ફળ ભોગવે છે. ઇશ્વર શુધ્ધબુદ્ધ છે. તેને સાંસારિક અંજાવાતોથી કશી મતલબ નથી. તે કોષ્ટને તારવાને પણ સમર્થ નથી. જે લાંબી લાંબી પ્રાર્થનાથી જ મુક્તિ મળત તો સંસારમાં આજ અર્નત જીવે ભાગ્યે જ મળત. જીવ પોતાના ભલા-બુરા કર્મ કરવામાં સ્વયં સ્વતંત્ર છે. પૌરુષ વિના મુક્તિલાભ સંભવે નહિ. અતઃ પ્રત્યેક પ્રાણીએ પોતાનું નિઃસ્વરૂપ બ્રહ્મણીને પોતાના પગ પર ખડા રહેવાનો અર્થ સ્વાવલંબી બનીને આત્મોધ્ધાર કરવાનો સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ઇશ્વર ન તો સૃષ્ટિનો રચયિતા છે અને ન કર્મફલ દાતા.

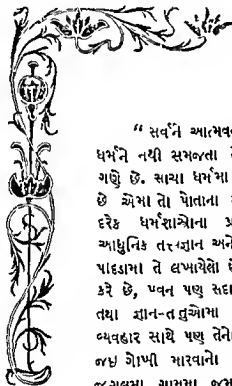
શુભક્રિયાકાંડો અને બાલ શુધ્ધિતા રથાન પર વીરશાસનમાં અંતરશુધ્ધિ પર વિશેષ લક્ષ્ય દેવામાં આવ્યું છે. અંતરશુધ્ધિ સાધ્ય છે, બાલશુધ્ધિ સાધન માત્ર; અતઃ સાધ્યની લક્ષ્ય-વિહીન ક્રિયા ફક્તવતી નથી થતી કેવલ જટા વધારવાથી, રાખ લગાવવાથી, નિત્ય સ્નાન કરવાથી અથવા પંચાગનિ તપ આદિથી સિધ્ધિ નથી મળી શકતી. અતઃ ક્રિયાની સાથે ભાવનું હોવું નિતાંત આવશ્યક છે.

વીર પ્રભુએ પોતાનો ઉપદેશ બધા સમજી શકે તેવી ભાષામાં દીધો, કારણ કે ધર્મ કેવળ પંડિતોની સંપતિ નથી, તેના પર પ્રાણિમાત્રનો સમાન અધિકાર છે.

આ પણ વીરશાસનની એક વિશેષતા છે. તેનું લક્ષ્ય એક માત્ર વિશ્વકલ્યાણનું હતું.

સૂત્રકૃતાગ સૂત્રથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભગવાન મહાવીરના સમયમાં પણ વર્તમાન કાળની જેમ અનેક મતમતાતર પ્રચલિત હતા. આ કારણે જનતા મોટા ભાગમાં પડી હતી કે કોનું કહેવું સાચું અને માનવા યોગ્ય છે અને કોનું અસત્ય ? મતપ્રવર્તકોમાં સર્વદા મતભેદ રહ્યા કરતા હતા. એક બીજાના પ્રતિદ્વંદી રહીને શાસ્ત્રાર્થ ચાલ્યા કરતા હતા. આપસમાં માત્ર યથા પોતપોતાના સિધ્ધાંત પર પ્રાપ્ત સર્વ અડગ

રહ્યા હતા. સત્યની જિજ્ઞાસા મદ પડી ગઇ હતી ત્યારે ભગવાન મહાવીરે તે સર્વનો સમન્વય કરી વાસ્તવિક મત્ય પ્રાપ્તિને માટે ‘એકાંત’ને પોતાના શાસનમાં વિશિષ્ટ રથાન દીધું. જેની દ્વારા સર્વ મતોના વિચારકો સમશાવર્થી તોલી શકે, પચાવી શકે અને મત્યને પ્રાપ્ત કરી શકે આ સિધ્ધાંત દ્વારા લોકોનું મોટું કલ્યાણ થયું વિચાર ઉદાર એવ વિશાલ થયા. સત્યની જિજ્ઞાસા પુનઃ પ્રતિષ્ઠિત થઇ. સર્વ વિતંકવાદ એવ કલહ ઉપશાંત થઇ ગયા અને આ પ્રકારે વીરશાસનનો સર્વ જન-જન્યકાર થવા લાગ્યો.

સાચો ધર્મ

“ સર્વને આત્મવત જુઓ ” આ સર્વોત્તમ ધર્મ છે. જે લોકો આ ધર્મને નથી સમજતા તેઓ જ એક ધર્મને મોટા અને બીજાને નાનો ગણે છે. સાચા ધર્મમાં ન તો મતમતાતરનું ખડન છે કે ન તો વાદવિવાદ છે એમાં તો પોતાના અતક રજૂની ગુદિ જ મુખ્ય પદાર્થ છે આ ધર્મ દરેક ધર્મશાસ્ત્રોના પ્રાચીન ગ્રંથોમાં છે એટલું જ નહિ પણ આધુનિક તત્ત્વજ્ઞાન અને શાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં પણ મળી આવે છે. જાડના પાદડામાં તે લખાયેલો છે, ગરુડો અને વહેળાઓ પણ સદૈવ તેનું ગાન કરે છે, પવન પણ સદા તેનો ગણગણાટ કરે છે અને તમારી નાડીઓ તથા શ્વાન-તત્ત્વોમાં પણ તે જ ઘૂંઘવે છે. તમારા અંત કરજીમાં અને વ્યવહાર સાથે પણ તેનો સંબંધ છે તે ધર્મ એકાદ દેવળમાં કે મંદિરમાં જઇ ગોખી મારવાનો નથી. તે તો તમારે તમારા વ્યવહારમાં, ધરમાં, જગલમાં, ગામમાં, જમતા, સૂતા અને ખેસતા પાળવાનો છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

પ્રભુ મહાવીરે મોહમદત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરણ આત્મકથા]

લેખક : મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૮૫ થી શરૂ)

વિદ્યાની સર્વશ્રેષ્ઠતા

મારા આઠમા વર્ષને અન્તે માતાપિતાએ વિચાર્યું કે પુત્રને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવો ઘટે છે, કારણ કે—

રૂપયૌવનસંપન્ના વિશાલકુલસંભવાઃ ।

વિદ્યાહીના ન શોભન્તે નિર્ગંધા દ્વક્તિશુકાઃ ॥૧૬॥

અર્થ:-વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા તથા રૂપ અને યૌવનને પામ્યા હોવા છતાં ય પુત્રો જો વિદ્યાહીન હોય છે તો આખરાનાં સ્વરૂપવાન છતાં ય નિર્ગંધ પુષ્પોની માફક એ શોભતા નથી. વળી પણ કહ્યું છે કે—

માતા શત્રુઃ પિતા વૈરી ચેન વાલો ન પાઠિતઃ ।
ન શોભતે સમામધ્યે હંસમધ્યે વક્ત્રો યથા ॥૧૭॥

અર્થ:-પોતાના પણ જુદાલાં બાળને જે માતાપિતાએ લાણાવતા નથી તે માતા શત્રુ અને પિતા વૈરી સમાન છે, કારણ કે અલણ એવો પોતાનાં બાળક, હંસના સમૂહને વિષે અગલાની માફક સલામાં શોભતો નથી. તેમજ વિદ્યાથી જ બાળકો વિનયવાન, વિવેકવાન, ધનવાન અને કંઈ ધર્મીય જનીને પરલવે પણ અપૂર્વ સુખસંપત્તિનો લોકતા બને છે. કહ્યું છે કે—

વિદ્યા દદાતિ વિનયં વિનયાદ્યાતિ પાત્રતામ્ ।
પાત્રત્વાદ્ધનમાપ્નોતિ ધનાર્દ્રમ્ તતઃ સુખમ્ ॥૧૮॥

અર્થ:-વિદ્યા વિનયને આપે છે, વિન-

યથી પાત્રતા આવે છે, પાત્રતાને શેણે ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ધનથી સુખે ધર્મ થાય છે અને ધર્મથી જ ઉભય લોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પોતાનાં ખ્યારાં બાળકોનું સાચું હિત કરનારા તે જ માખાપો છે કે જેઓ તેમને સદ્વિદ્યાનો અમૂલ્ય વારસો આપે છે. સાથ-વનારની ભેઠએ તેવી ખંત હોવા છતાં ય ધનનો વારસો તો કાયમ સ્થિર રહેવામાં વિકલ્પ રહેલો છે, એટલે કે સ્થિરરહે અથવા ન પણ રહે; કારણ કે ધન એ બહુ બદલે આધીન વસ્તુ છે, અને એથી જ પરિતબનો તો એને ધિક્કારે જ છે. કહ્યું છે કે—

દાયાદાઃ સ્પુહ્યન્તિ તસ્કરગણા
મુષ્ણન્તિ મૃમિમુજો

ગૃહ્ણન્તિ ચ્છલમાકલય્ય હુત-
મુગ્ધમસ્ત્રીકરોત્ત જ્ઞાતા ।

અમ્ભઃ પ્લાવયતિ ક્ષિતૌ વિનિહિતં
યદ્વા હરન્તે હટાત્,

દુર્વૃત્તાસ્તનયા નયન્તિ નિધનં
ધિમ્બદ્વધીતં ધનમ્ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-ધનના માલીકનાં કચારે નાશ થાય અને અમને એનું ધન કચારે મળી બધ એમ લાગ્યોતો નિત્ય ઇચ્છ્યા કરે છે, એમ લોકો ચોરી બધ છે, લાગ ભેળને રાત લઈ લે છે, અગિન એને બાળીને કાણુવારમાં

ભક્તીભત કરી નાખે છે, પાણી ધસડી જાય છે, ભૂમિમા દાટયું હોય ત્યાંથી ચક્ષો હરી જાય છે, તેમજ દુરાચારી એવા પુત્રો બળાકારથી તેનો નાશ કરે છે-ઉડાવી નાખે છે આવાં બહુ જણને આધીન ધનને ધિક્કાર છે.”

વિદ્યાધન એ એવો અખૂટ અને અપૂર્વ નિધાન છે કે એનો માલીક સદા ય છવત રહે એવું જ સહુ કોઈ ઇચ્છે છે, ભાયાતો ભાગ માગતા નથી, ચોરાથી લૂટી શકાતું નથી, રાતથી હરાતું નથી, અગ્નિથી બળતું નથી, પાણીથી તણાઈ જતું નથી, હૃદયરૂપ ભૂમિમાં અતિ શુષ્કપણે સ્થાપ્યું હોય છતાં પણ ચક્ષાદિથી હરી શકાતું નથી અને કોઈના પણ બળાકારથી નાશ પામતું નથી આવાં સર્વોત્તમ ધનનો આદર કોણ ન કરે ? વળી કદ્યું છે કે-

વિદ્યા નામ નરસ્ય રૂપમધિકં પ્રચ્છન્નગુણં ધનં,
વિદ્યા ભોગકરી યશ્ચ-સુખકરી વિદ્યા ગુરુણા ગુરુ ॥
વિદ્યા વન્યુજ્જનં વિદેશગમને વિદ્યા પરં દૈવતમ્,
વિદ્યા રાજસુ પૂજિતા ન ધનં વિદ્યાવિહીન પશુમરે ॥

ગંદા દેહને ધારણ કરનારા દેહીતું
અધિક રૂપ તો વિદ્યા જ છે.

આપ્ય તેવો કુળવાન, ધનવાન અને રૂપ-વાન માનવી, હોય છતાં પણ તે અજ્ઞાન હોય તો વિદ્યૈશ્વર્યમાં એતુ દેહસ્વરૂપ નિસ્તેજ બની જાય છે, હણાઈ જાય છે, એતું સુખ પણ એવું પડી જાય છે કે એને જોનારને એ કોઈ બીજો જ છે એવો ભાસ કરાવે છે. સભામાં અવાજ સરખો કરવા એતુ હૃદય એને ના કહે છે, વિદ્વાન જોનોને નિહાળીને એના હોશકોશી ઊડી જાય છે, કીકો કીકો પડી જાય છે-આ સ્થિતિમાં સભાજનો

એની સામે પણ જોતાં નથી. જ્યારે કુલે ક્ષીણ, માથે રીણ અને રૂપે હીણ છતાં ય માનવી જો વિદ્યાનશીન હોય છે તો તે સભામાં સહુથી અધિક શોભે છે. ભાઈ શુ વહે છે એ સામળવા ઇતેબર વર્ગ, એને જ ધારી ધારીને જુવે છે, સહુને છોડીને એને જ સામળે છે, એતુ પડયું વચન ઝીલે છે, પ્રમાણ કરે કરે છે અને એ રીતે વિદ્વદ્ગર્ભો પણ પ્રેમપાત્ર બની સર્વ સ્થળે આદર પામે છે. આતુ કારણ ? એ જ છે કે મનુષ્ય-માનવું સાત્ત્વિક અને તાત્ત્વિક એવું અદ્વિત વાસ્તવિક સ્વરૂપ વિદ્યા જ છે.

વિદ્યા એ અતિવ ગુપ્તધન છે

વહેવારુ ધન એ આજ છે અને કાલે ન પણ હોય, કારણ કે લક્ષ્મી એ ગણિકા જ હોવાથી તે કોઈપણ એક સ્વામીની ગૃહિણી થઈ નથી અને થવાની પણ નથી આપણે પદ્મદ્વંદ્વમાં વસતી શ્રીદેવીને લક્ષ્મીદેવી માનીને તે લક્ષ્મીને મેળવવા માટે એની શ્રૂતિની (છબીની) ધનતેરસ જેવા દિવસે પૂજા પણ કરવી શરૂ કરી કીધી છે, પણ એ ખ્યાલ જ રાખ્યો નથી કે કદાચ એને પૂજતા એ ઘરમા પણ આવી ભરાણી અને ઘડીભર ચોતાની પણ થઈ તો પણ એ અપરિચિત્તા (વારાગના, ગણિકા) જ હોવાથી ચોતાને તણને બીજો સ્વામી કરતા વાર લગાડવાની નથી. શ્રી આવશ્યક સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ચૂલ્કિમાં પણ એ વિષે સાફ દ્રશ્ય-માન્ય છે કે તસ્સ અજ્ઞાતોદય પડિક્તા ચુલ્કિ-મવંતે પદમવંદે સિરિ જાતા દેવગણિકા - અર્થઃ તે લાગેલા પાપસ્થાનકોતું આલોચનારૂપ પ્રતિકેમણુ કર્યા વિના જ કાળ કરીને શ્રી ચુલ-

હિમવંત પર્વતમાં રહેલા પદ્મદ્રહને વિષે તે શ્રી નામે (સાધ્વી) દેવગણિકા થઈ. વાટમાં ચોરાદિ જનો પણ એ ધનને લૂંટી જાય, અગ્નિ પણ જાળે, ભાથાતો ભાગ મારે, લોંઘમાં લોંઘાર્થે છતે કોઈ કાઢી જાય, આપ્યું જોડું પણ થાય, અરે એ ધન તો આવીને ગયા પછી પોતાના જે સ્વામીના હાટહુવેલી, વાડીજંગલા, ગાડી-થોડા, ઈજગત-આખરૂ અને દેહની શોભાને તો જાળરકારે ઘસડીને લઈ જાય છે; પણ કથંચિત્ ખજાજનો દ્વારા પ્રાણુ પણ હરે છે. જ્યારે વિદ્યાધન એ એવું અપૂર્વ, અખૂટ અને અતિસુખ ધન છે કે તે તેને. સંભાળવાથી કદીય ન ખસે એટલું જ નહિ પણ દિનપ્રતિ વૃદ્ધિ પામે છે. ચોર લૂંટી શકતા નથી, કોઈ જોદીને કાઢી જાય તેમ નથી, આપ્યું જોડું થાય તેમ નથી, ભાથાતોથી ભાગ મગાય તેમ નથી, વાપર્યું ઘટવાને જઠલે વૃદ્ધિ પામે છે. પોતાના સ્વામિની તીવ્ર નીપુણતાને અંગે વિધવિધ કાર્ય-સિદ્ધિદ્વારા પ્રાપ્ત થએલ યશસ્વીર્તિને ઉદયા-

ચલ પર આરૂઢ થએલા દિનકરના પ્રતાપે કિરણોની માફક પળેપળે ચડતી કળાં પારકુ કરાવીને ચોતરફ વિસ્તારે છે. આતું કારકુ એ પણ છે કે વિદ્યા એ પરિચ્છિન્ન સરસ્વતી દેવી હોઈ ધર્મ અને નીતિનું સ્વરૂપ પોતાના અર્થી સ્વામીને કદીય નહીં જ તજવાની પ્રણાલિકારવરૂપા છે. શાસ્ત્રમાં પણ ફરમાવ્યું છે કે—“સરસ્વતી ગાત્રરતિ-નામ્નો વ્યન્તરેન્દ્રસ્યાગ્રમહિપોતિ દ્વાયતે” સરસ્વતી દેવી ગીતરતિ નામના વ્યંતરેન્દ્રની અગ્રમહિષી જણાય છે. આથી જ જગત-ભરના વિદ્વાન જનો તો ગણિકારવરૂપ લક્ષ્મી દેવીને તથાને સરસ્વતી દેવીને જ પૂજે છે. જો કે આથી લક્ષ્મી રીસાઈ જવાને લીધે વિદ્વાનો પ્રાયઃ લક્ષ્મીહીન રહે પણ છે, તો પણ વિદ્વાન જનોને એ અનિષ્ટાની પરવા ન નહીં હોવાથી તેમજ ઈષ્ટ એવો સરસ્વતી સંપ્રાપ્ત થએલ હોવાથી એ લક્ષ્મીવાન કરતાં તો સદા ય અને કર્મશુભા પ્રસન્નચિત્ત હોય છે. અપૂર્ણ

આત્માને શી રીતે ઓળખાય ?

કું તો કદી આ લોકમાં કે સ્વર્ગમાં જન્મને સુખ આપતો નથી; પોતાને પ્રિય કે અપ્રિય વિષયો પામીને આત્મા પોતે જ સુખ કે દુઃખભાવે પરિણમે છે.

ઇદ્રિયોને આશ્રિત એવા પ્રિય વિષયો પામીને સ્વભાવથી જ સુખરૂપે પરિણમ પામતો આત્મા જ સુખરૂપ બને છે; દેહ સુખરૂપ નથી.

એ આત્માનું જ્ઞાન પ્રજ્ઞાવડે જ થઈ શકે છે. પ્રજ્ઞાવડે આત્માને અન્ય દ્રવ્યોમાંથી છૂટો પાડવો, એનો અર્થ જ તેને સારી રીતે જાણવો.

પ્રજ્ઞાવડે અનુભવવું બેધએ કે, જે દષ્ટા છે તે જ કું છું; ખીજા જગ્યા જે ભાવો છે તે મારાથી પર છે.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

[ગાંધીજી ૪૪ ૧૪૧ થી ૧૪૨]

હુંવે આપણે નિમ્ન ગ્રણ સૂત્રોનો કે કથનોનો વિચાર કરીએ

(૧) સર્વ પ્રાણીઓનો વાસ ચેતન પ્રાણી-ઓના પરમાત્મામાં છે અચેતનનો પરમાત્મા ન હોઈ શકે.

(૨) કેટલાક આત્માઓ શાશ્વત નિદ્રા-માથી જાગૃત થતા નથી

(૩) પુનરુત્થાનને પાત્ર આત્માઓ જ મૃત્યુથી પર બને છે. આવા આત્માઓ પરમાત્માના પુત્રોરૂપ છે

મૃત્યુ એટલે સર્વથા વિનાશ એવો અર્થ કોઈ રીતે સંભવતો જ નથી, એમ પહેલા કથનનો વિચાર કરતા સ્પષ્ટ જણાય છે. જે તે દ્રવ્યનું અસ્તિત્વ તેનાં સ્વરૂપથી જ કાયમ રહે છે. કોઈ દ્રવ્યનો કોઈ કાળે વિનાશ નથી થતો. આત્મા તેમ જ ભૌતિક પરમાણુઓ આ કારણે વિનાશ કે મૃત્યુથી પર છે એમ નિઃશંક કહી શકાય. નાશ તો શરીર આદિને જ સંભવે છે. આથી શરીર આદિને ક્ષણજીવ કહેવામાં આવે છે મૃત્યુ પણ શરીરનું જ થાય છે એક શરીરનું મૃત્યુ થતા આત્મા બીજા શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે.

અચેતનનો પરમાત્મા ન હોય એ કથનનો અર્થ એ જ હોય કે, નાશવત વસ્તુનો પરમાત્મા ન હોય પરમાત્મપદ એ આત્માનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ છે પરમાત્મપદ (પરમાત્મા) અમર છે. પરમાત્મા ચેતનનો જ

હોય; ક્ષણજીવ અચેતન વસ્તુનો પરમાત્મા ન હોઈ શકે.

માનવ આત્માને અતુલક્ષીને મૃત્યુનાં સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં, શરીરોનું જ મૃત્યુ થયા કરે છે, આત્મા તો અમર છે એવો દૃઢ પ્રત્યય થાય છે. આત્મા શરીર સાથે એકતાના ભ્રમમાં, 'હું વૃદ્ધ થયો છું, 'મારું' મૃત્યુ આવ્યું' અને એવા એવા બીજા ઘણાંયે વિચારો કરે છે. વસ્તુતઃ આત્માને વૃદ્ધત્વ કે મૃત્યુ કશુંયે ન હોય. આત્માને બહુ તો શરીરનાં મૃત્યુ કે શરીરને વૃદ્ધાવસ્થાની પ્રાપ્તિનો ખ્યાલ આવવો ભેદીએ. પણ આત્મા પ્રાયઃ શરીર ઉપરના અત્યંત મોહને કારણે, શરીરને જે કંઈ થાય તે જાણે કે પોતાને થતું હોય એમ માની લે છે. શરીરની ભાવિ આપ-ત્તિઓ પણ આત્માની આપત્તિઓરૂપ માને છે. આવા આત્માને શરીરના મૃત્યુ આદિ સમયે અત્યંત દુઃખ થાય છે શરીરરૂપી ઘર ઉપરનો મોહ તેનાથી છોડાતો જ નથી. જે મનુષ્ય આત્માના અમરત્વથી અજ્ઞાન હોય, જેને શરીર અને આત્મા એક રૂપ હોવાનો ભ્રમ હોય તે જ શરીરનાં મૃત્યુના વિચારથી બડકી ભેટે છે. શરીરનાં મૃત્યુમાં પોતાનાં સર્વસ્વનો વિનાશ તેને લાગે છે. શરીરનાં મૃત્યુના વિચારથી પોતાની અનાથ દશાનું તેને ભાન થાય છે. પોતે છેક નિરાશ બની જાય છે. મૃત્યુની કારમી વેદની તેનાથી સહન પણ નથી થતી. મૃત્યુસમયે તો તેનું દુઃખ વર્ણનાતીત થઈ પડે છે.

શરીરમાં અત્યંત મમત્વ રાખનાર મનુષ્યને મૃત્યુ-પ્રસંગે અને મૃત્યુના વિચારોમાં આમ અસહ્ય દુઃખ થાય છે, છતાં એનો આત્મા મૃત્યુબાદ તુરત જ ખીલું શરીર શોધી લે છે. આત્માને કર્મ અનુસાર ખીલું શરીરની સત્વર પ્રાપ્તિ થાય છે. એ ખીલું શરીરમાં પણ આત્માને પોતાની પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન તેટલું ને તેટલું જ હોય છે. અખિલ વિશ્વમાં માત્ર એક જ એવી સ્થિતિ છે, જેમાં આત્મા ચેતન છતાં અચેતન જેવો હોય છે. આ સ્થિતિમાં આત્માને પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન નથી હોતું. સૌથી નિકૃષ્ટ નર્કની નીચેના જીવોની આ દશા હોય છે. મૃત્યુ બાદ ઘણાંખરા જીવો સ્વર્ગ કે નર્કમાં જાય છે.* કેટલાક મનુષ્યરૂપે પણ અવતરે છે.

સ્વર્ગ કે મૃત્યુની પ્રાપ્તિથી, આત્મા મૃત્યુ અને જન્મની ઉપાધિથી પર થતો નથી.

* સ્વર્ગ અને નર્ક એ માયારૂપ હોવાની વેદાન્તની માન્યતા છે. સ્વર્ગ (દેવલોક) અને નર્ક અનુક્રમે મધ્ય લોકની ઉપર આવેલ છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે.

જેનોની માન્યતા અનુસાર ૧૨ સ્વર્ગનાં નામ છે.

જેન ધર્મની માન્યતા અનુસાર નિમ્ન ૭ પ્રકારનાં નર્કો છે એમ માલૂમ પડે છે—

રતપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમપ્રભા અને મહાતમઃપ્રભા.

સિદ્ધ જીવો અર્થાત મુક્તિનું રથાન. સ્વર્ગલોક ઉપર, વિશ્વના છેક અગ્ર ભાગે (ટોચ ઉપર) આવેલ છે એમ જૈન શાસ્ત્રો જણાવે છે.

સ્વર્ગ અને નર્કનાં વર્ણનોમાં જૈનો અને હિન્દુ-જોનાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં તફાવત જણાય છે. સ્વર્ગ અને નર્કનાં સ્વરૂપમાં જનને વચ્ચે કશો યે બેદ જણાતો નથી.

જન્મ અને મૃત્યુની પરંપરા આદ્યા જ કરે છે. આત્માને નિર્બોધની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી, જન્મ અને મૃત્યુ થયા જ કરે છે. પુણ્યશક્તી અને તપસ્વી જીવોને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે. હિંસક અને દુરાચારી મનુષ્યોને નર્કમાં જવું પડે છે. સ્વર્ગમાં જનારા જીવો પ્રાયઃ નાસ્તિક ન હોય. તેઓ ઘણે ભાગે આસ્તિક જ હોય. આત્માનાં અવિનાશીત્વનાં જ્ઞાન વિના ભક્તિભાવ અશક્ય છે. આથી નાસ્તિકો માટે સ્વર્ગનાં દ્વાર ઘણાંખરું બંધ રહે છે. નાસ્તિકોને દુઃખમય સંસારથી પર નિર્બોધ-સ્થિતિ કદાપિ પ્રાપ્ત થતી નથી. સદાચારી, ભક્ત અને ધર્મી મનુષ્યોને જ સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આત્માને આત્મા રૂપે જ માનવાથી, જીવનમાં અનેક આશ્ચર્યકારી પરિવર્તનો થાય છે. શરીરના મૃત્યુ આદિથી આત્માને કંઈયે દુઃખ થતું નથી. આત્મા સ્વાભાવિક આત્મ-ભાવમાં જ રમણ કરતો થાય છે. શરીર આદિનું મમત્વ રહેતું નથી. ભૌતિક વસ્તુઓનો મોહ કર્મી થયાથી આત્મા પ્રત્યે વિશુદ્ધ અને ઉજ્જવળ ભાવ પરિણમે છે. આત્માનો આ પ્રમાણે વિકાસ થતાં, તે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન આદિથી પરિપૂર્ણ થને તો તેને નિર્બોધની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે.

આત્માને આત્મારૂપે જ માનનારા જીવોને મૃત્યુ ભ્રમરૂપ લાગે છે. તેમનું સંસાર-પરિ-ભ્રમણ જોમળું થાય છે. મૃત્યુનો ભય તેમને કશોયે રહેતો નથી.

પરંપરા આત્મજ્ઞાનીને તો આત્માને સંલગ્ન થતી અશુદ્ધિઓનો જ ડર રહે છે. કર્મરૂપી વિવિધ પ્રકારની અશુદ્ધિઓથી જન્મ, મૃત્યુ આદિની પરંપરા થાય છે એવાં દૃઢ મતવ્યથી

એ અશુદ્ધિઓનું નિવારણ કરવા માટે આત્મ-
જ્ઞાનીઓ સદૈવ ઉત્સુક રહે છે.

આત્માનો સપૂર્ણ વિકાસ થતાં, સર્વ
ભ્રમોનો અંત આવે છે. પુનર્જન્મનાં કારણ-
રૂપ કર્મ-બળોનો વિનાશ થવાથી, આત્મા
પુનર્જન્મની જંજીરોથી મુક્ત થાય છે. આત્મા
નિદ્રારહિત શાશ્વત સુખ અને જીવનનો ભોક્તા
બને છે. જન્મ અને મૃત્યુના અનંત ફેરા-
માંથી આત્માની મુક્તિ થાય છે.

આત્માના ઉચ્ચ આદર્શની સિદ્ધિને પરિ-
ણામે, જે આત્માઓ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે
છે તેઓ સર્વ ઈશ્વરના પુત્રો છે. કર્મ-બળોના
સપૂર્ણ વિચ્છેદથી, તેમણે અજ્ઞાનરૂપી ડંદ
પિશાચનો પરાજય કરી મૃત્યુ ઉપર પણ
વિજય મેળવ્યો છે. દિવ્યતા અર્થાત્ આત્માના
દિવ્ય સ્વરૂપના તેઓ વારસ હોવાથી, તેમની
ઈશ્વરતા પુત્રોરૂપે ગણુના થઈ શકે છે.
સપૂર્ણ વિશુદ્ધ સુખ, મૃત્યુ ઉપર સપૂર્ણ
નિર્બંધ, સર્વશક્તિમાનતા, અનંત જ્ઞાન એ
દિવ્ય આત્માના સ્વરૂપો છે. અમરત્વ, અનંત
જ્ઞાન, અનંત દર્શન અને સર્વ શક્તિમાનતા-
રૂપ અનંત અતુલ્ય એ પરમાત્માનાં વિશિષ્ટ
સ્વરૂપો છે. પરમાત્માઓ જનતાના આદર્શ
શુરૂઓ અને સત્ય જ્ઞાન, પ્રજ્ઞા આદિના
સંસ્થાપકો છે.

જે આત્માઓને પરમાત્મપદ નથી મળ્યું
તેઓ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ થતા સુધી પુન-

* વિશુદ્ધ અને પરિપૂર્ણ આત્મા સર્વ પ્રકારની
નિદ્રાથી સર્વદા પર હોય છે.

xસ સારમાં જેમને આત્મભાવ જાગૃત નથી થતા
તેઓ ભેદ-દ્રષ્ટિને કારણે મૃત્યુની પરંપરાને અનુભવ
કરે છે. —કથોપનિષદ

જન્મ કરે છે. આત્માનો સપૂર્ણ આધ્યાત્મિક
વિકાસ થાય એટલે જન્મમરણની અવધિ
આવે છે. આત્મા મૃત્યુ અને જન્મથી પર
થાય છે.

આત્માનાં મૃત્યુનો ભાવ સર્વથા ભ્રમયુક્ત
છે એમ ગરાબર સમજીને, જેઓ સંસાર
ઉપર સપૂર્ણ વિજય મેળવવા મથે છે તેમનું
જ પુનરુત્થાન થાય છે તેમને જ ઉચ્ચ ગતિ
પ્રાપ્ત થાય છે એ નિઃસંશય છે. પુનર્જન્મોનાં
નિવારણ માટે આત્માની પરિપૂર્ણ સ્થિતિ
અત્યંત આવશ્યક છે. પુનર્જન્મોનાં નિવા-
રણથી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

સંસારનો વિજય એટલે રાજ્યપ્રાપ્તિ
કે કરોડાવધિ જનતા ઉપર વિજય એમ
સમજવાનું નથી. ઇંદ્રિયલાલસાઓ, કપાયો
આદિ નિકૃષ્ટ વૃત્તિઓનું સપૂર્ણ નિવારણ
કરીને, જે આત્મા અશુદ્ધિઓથી મુક્ત થાય
છે તે આત્મા સંસારનો વિજેતા છે એમ
કહી શકાય. પોતાના બરા પોતા હક્ક માટે
જેઓ યુદ્ધ આદિ કરે છે તેમને તેઓ યુદ્ધમાં
વિજય મેળવે તે પછી, સંસારના વિજેતા
(જિન) માની ન શકાય. સંસારનો વિજય
મનોવિકારો, ઇચ્છાઓ આદિની મુક્તિમાં જ
રહેલો છે. મહાન વિચ્છેદમાં મેળવેલો ગમે
તેવો અપૂર્વ વિજય એ સંસારનો વિજય
નથી મનોવિકારો આદિથી આત્માનો જિલ્લો
પરાજય થાય છે આત્મા અનેક બળોમાં
જડાયેલો રહે છે.

સંસારના બળોનો સર્વથા વિચ્છેદ કરીને,
આત્મા જ્યારે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે
પોતે જ પોતાનો પરમાત્મા બને છે. આ
ત્માનો રક્ષક અને આત્માનો તારણહાર આત્મા

પોતે જ છે એવી અનુભવજન્ય પ્રતીતિ આત્માને થાય છે. આત્મા શાશ્વત સુખના મહોદધિમાં નિમગ્ન થાય છે.

આત્મા ભૌતિક સુખો અને પાપમાં નિમગ્ન રહે, ત્યાં સુધી, મૃત્યુ અને જન્મની પરંપરા આલ્સા કરે છે. હુષ્ટ મતુષ્યોનાં પાપની પરંપરા અટકતી નથી તેમ તેમનાં જન્મ અને મૃત્યુની પરંપરા પણ નથી અટકતી. હુષ્ટ મતુષ્યોને પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થતું નથી.

ખ્રિસ્તીઓના તારણહાર ઇસુ જેને વૈષ્ણવો પરમાત્માના આઠમા અવતાર કૃષ્ણરૂપ માને છે તેમનો પરમાત્માનાં અધિરાજ્યનાં દ્રષ્ટિ-ખિન્દુથી આપણે હૃદયે વિચાર કરીએ. વૈષ્ણવો કૃષ્ણને મહાન્ અવતારી પુરુષ અને હંશ્વર રૂપ માને છે. કૃષ્ણના વિરોધીઓ કૃષ્ણને મહાઅધર્મી તરીકે લેખે છે. કૃષ્ણનું દિવ્ય સ્વરૂપ વૈષ્ણવો કે તેમના વિરોધીઓથી યથાર્થ રીતે ન સમજાયાથી, ગળ્લે પક્ષો વચ્ચે કૃષ્ણના સંબંધમાં નિરંતર કલહ જાગ્યા કરે છે.

કૃષ્ણ નામના એક મહાપુરુષ થઈ ગયા છે એમાં કંઈ શંકા નથી. કૃષ્ણના વિવિધ જીવન-પ્રસંગો વિષે જૈનોના ધર્મ-ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ રીતે નિર્દેશ થયેલો છે. કૃષ્ણ એક ઐતિહાસિક પુરુષ હતા એમ લક્ષ્યાવધિ લોહો માને છે એ સર્વથા સત્ય જ છે.

વિષ્ણુ પુરાણ આદિ અનેક ગ્રંથોમાં, ભગવાન કૃષ્ણનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી કૃષ્ણનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ સમજવા યોગ્ય થઈ પડે છે. કૃષ્ણે ગોપીઓનું મધ્ય રાત્રિએ (તેમના પતિથી)

હરણ કર્યું, યસુના નદીને તીરે ચાંદનીમાં તેમની સાથે નૃત્ય કર્યું, તેમને આલિંગન કર્યું, તેમની સાથે વિષય-લાલસાજન્ય અનેક પ્રકારના હાવભાવ પણ કર્યાં એવી શ્રી કૃષ્ણ વિષે સામાન્ય માન્યતા પ્રવર્તે છે. એ માન્યતાને કારણે, કૃષ્ણ ચારિત્રશ્રદ્ધ અને લંપટ પુરુષરૂપે સામાન્ય રીતે લેખાય છે.

કૃષ્ણનું સ્વરૂપ વિચારતાં, જનતાની કૃષ્ણવિષયક માન્યતા તદ્દન અસત્ય છે એમ માલૂમ પડી શકે છે. કૃષ્ણ એ ખરો તારણહાર છે. આથી તે આત્મારૂપ ગોપીનાં દિવ્ય ધ્યેયરૂપ છે. કૃષ્ણ હૃદય ધ્યેયરૂપ હોવાથી આત્માનો સર્વ પ્રેમ કૃષ્ણ તરફ જ વળે છે. આત્મા સંસારથી પર ચિત્તસ્થિતિમાં અર્થાત્ મધ્ય રાત્રિએ, શાન્ત ચિત્તરૂપ યસુનાના તીરે, સંસારની આસક્તિરૂપ પતિ તેમ જ સમય જનો ભય લજ્જને જમણ કરે છે (નૃત્ય કરે છે), આત્મા સંસારી વિભવોરૂપ વજ્રોદ્ધી પર (દિગંબર) બનીને, કૃષ્ણરૂપ પરમાત્માની સમીપ ખડો થાય છે. આત્મારૂપ ગોપી, સ્ત્રી જાતિને અનુરૂપ સર્વ પ્રકારની લગ્નગતિ પરિત્યાગ કરીને પરમાત્માને વિશુદ્ધ પ્રેમથી વંદન કરે છે ત્યારે આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચેનો દ્વેતભાવ વિનષ્ટ થાય છે. વિશુદ્ધ પ્રેમનાં ફલની પરિણતિ થાય છે. આત્માને ડોઢપણ પ્રકારનો ભય કે આશંકા નથી રહેતાં. પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર માટે કેવા અપૂર્વ ઉત્સાહ અને અનેરી ભક્તિની જરૂર છે તે ગોપીઓ અને કૃષ્ણના રૂપક ઉપરથી યથાર્થ રીતે સમજી શકાય છે. જુસસ પોતે પણ આત્માની કન્યા સાથે તુલના કરતો. સોલોમનનું મહા ગીત પણ આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચે વિશુદ્ધ સ્નેહરૂપી એકતાનું નિદર્શક છે

હયાણી, શાન્ત, સતુષ્ઠ, નીતિમાન, નમ્ર અને ક્ષમાશીલ મનુષ્યોને પરમાત્મા પ્રત્યે અદ્ભુત પ્રેમ જાગે છે એવા મનુષ્યોની પરમાત્મા સાથે એકતા થઈ શકે છે સર્વ ઉચ્ચ ગુણવાળા મનુષ્યોને જ પરમાત્માનું અધિરાન્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ઉચ્ચ ગુણોથી સદાચરણની તીવ્ર ભાવના પરિણમે છે. ઉચ્ચ ગુણોથી ચિત્તની ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ઉચ્ચ ગુણોથી લાલસાઓનું નિવારણ થઈ શકે છે. આત્માના શુભ આનંદ સ્વરૂપનો આવિર્ભાવ થાય છે. સત્ય ત્યાગવૃત્તિનો યથાર્થ રીતે આવિષ્કાર થાય છે. એ ત્યાગ વૃત્તિથી જ મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ આત્માનું અધિરાન્ય જામે છે. ત્યાગવૃત્તિના પરિણામે આત્મા પરમાત્મપદનો અધિરાજ અને અધિષ્ઠતા ણને છે.

જનતાને ત્યાગવૃત્તિમા પ્રાય. આનંદ કે આકર્ષણ નથી લાગતા. ત્યાગવૃત્તિના લાભ શા શા છે તેનું જ્ઞાન પણ ખડું ઓછા મનુષ્યોને હોય છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સંભવે છે. કોઈપણ વાસ્તવિક ઉન્નતિ ત્યાગ વિના સર્વથા અસંભવ્ય છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ આત્માની પ્રગતિમાં અતરાયરૂપ આવરણો ફેર થાય છે: ત્યાગવૃત્તિથી જ જે તે ખરા ઇષ્ટ કાર્યો થઈ શકે છે. હા ત. બાળ વિદ્યાર્થી રમકડાનો ત્યાગ કરે છે તો જ તે અભ્યાસ કરી શકે છે: આળસ્યનો પરિત્યાગ થાય તો જ પ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે,

સુખના ઈચ્છુકે હું ખના કારણરૂપ સર્વ પ્રવૃત્તિઓનો પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. સુખ અને દુઃખના માર્ગો છેક નિરાળા છે એટલું

તો સુખના વાગ્ધુકે જાણવું જ જોઈએ. સુખના વાગ્ધુકથી હું ખને માર્ગો ન જ જવાય: ભૌતિક લાભ માટે જે પ્રકારનો ત્યાગ આવશ્યક છે તે ત્યાગ અને આત્મસાક્ષાત્કાર માટે આવશ્યક ત્યાગમા ઘણો ફેર છે, એ દરેક સુખ મનુષ્યે સારી પેઠે સમજવું જોઈએ, પહેલા પ્રકારના ત્યાગમા મનુષ્યને ઘણીવાર હું ખ થાય છે. જે તે વસ્તુઓના ત્યાગથી તેના ચિત્તને કંઈ ને કંઈ અસુખ અવશ્ય થાય છે: અમુક વસ્તુઓનો ત્યાગ થાય તો ખીજી વસ્તુઓનો બોલો આવી પડે છે એવું પણ ખને છે આત્મસાક્ષાત્કાર નિમિત્તે કરેલા ત્યાગમા એવું કંઈ નથી જાતનું આત્મસાક્ષાત્કારના ત્યાગમા મનુષ્યને ઓર પ્રકારનો આનંદ રહ્યા કરે છે જે તે વસ્તુના પરિત્યાગથી આત્મા ઓછેવરતે અંશે સ્વતંત્ર થાય છે. ત્યાગથી નિરપૂર્ણવૃત્તિ વૃદ્ધિંગત થાય છે ત્યાગથી ઇચ્છાઓ અને વાસનાઓમા ઘટાડો થાય છે ત્યાગથી શ્રેષ્ઠ ભાવો પરિણમે છે. નિરપૂર્ણવૃત્તિથી સર્વશ્રેષ્ઠ સ્વતંત્ર દશાનું ભાન થાય છે એમ યતજલ્દી કહે-છે.

પરમાત્માનું અધિરાન્ય સુશ્રદ્ધાથી અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. પરમાત્માનું અધિરાન્ય એ સર્વ જીવોનો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે. પરમાત્માના અધિરાન્યરૂપ દિવ્ય સ્થિતિ જગતના સર્વ જીવોને માટે મહામૂલ્ય વારસો છે પરમાત્માના પુત્ર ગણાતા ઇસુને કે કોઈ ખીજા મહાન ગણાતા પુરુષને જ પરમાત્માનું અધિરાન્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ નથી. ખૂદ ઇસુએ તો સર્વ જીવોને ઇશ્વરના પુત્રરૂપ ગણી, જે મનુષ્ય ખરા સન્માર્ગે ચાલે તેને પરમાત્માનું અધિરાન્ય અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે. પરમાત્માના અધિ-

રાજ્યની પ્રાપ્તિમાં મહાન્ ધર્મોના સંસ્થાપકોરૂપ વિશ્વની વિભૂતિઓએ ન્યાત જાત આદિને લેદ ગણ્યો જ નથી. એવા ક્ષુદ્ર અને ઢોંગરૂપ લેદો મહાપુરુષોને અમાન્ય જ હોય. તાત્પર્ય એ કે, પુણ્યપથે આલંભાર કોઈપણ મનુષ્યને માટે પરમાત્માના અધિ-રાજ્યની પ્રાપ્તિ શક્ય છે. શયતાનના પુત્રો જેવા હુદ્ મનુષ્યોને જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અસંભાવ્ય થાય છે.

સુખ, આધ્યાત્મિકતા અને શક્તિ અહં-ભાવના નાશથી પરિણમે છે. મનુષ્યમાં અહં-તાનો આવિર્ભાવ થાય છે ત્યાં સુધી તેનું અધઃપતન થયા કરે છે. અહંતાનો નાશ થાય અને પરમાત્માનું જ શરણ સ્વીકારાય ત્યારે આત્મા ઉત્થતિને પથે સંચરે છે. અહંતાનો નાશ થતાં, મનુષ્યમાં અજળ પરિવર્તન થાય છે. તે પરમાત્માઓમાં સ્થાન લેવાને પાત્ર બનતો જાય છે. ‘અહંતા હોય ત્યાં જીવનનો નાશ જ હોય, અહંતાનો અભાવ હોય ત્યાં ખરાં જીવનની પ્રાપ્તિ હોય’ એ આધ્યાત્મિક સૂત્રનું સહસ્ય સૌ કોઈએ ગરોળર સમજવાનું છે.

મનુષ્ય પોતે પાપી છે એવો જ વિચાર કર્યા કરે ત્યાં સુધી તે પાપી રહે છે. મનુષ્ય અહંભાવ અને લાલસાઓને તિલાંજલી આપી, પોતે પરમાત્મા છે એવી શ્રદ્ધા રાખવા માંડે છે એટલે તેનું ગૌરવ સાહજિક રીતે વધવા માંડે છે. પરમાત્મ પદના લોકતાં થવાની પાત્રતાનો તેનામાં આવિર્ભાવ થાય છે. અહંતા હોય ત્યાં

સુધી કોઈ પણ ઉચ્ચ આદર્શની સિદ્ધિ મનુષ્ય શક્ય જ નથી. આથી અહંતાનો ભોગને જીવનમાં સાદૃશ્ય તેમજ પરમાત્માનાં અધિ-રાજ્ય માટે અત્યંત આવશ્યક છે.

ખરેખરા મહાપુરુષો અહંતાનો વિચ્છેદ કરવા નિમિત્તે ‘હું’ વિશેષે શાળોનો ભાગ્યે જ પ્રયોગ કરે છે. તેઓ પોતાને માટે અકર્તૃક દૃષ્ટિથી જ બોલે છે આ સામાન્ય સત્ય પર જનતાથી યથાર્થ રીતે નથી સમજાતું, તે વિચિત્રતાની પરાકાષ્ઠા જ ગણી શકાય. મહાપુરુષોની અકર્તૃક દૃષ્ટિથી બોલવાની રીતથી તેમના અહંભાવના વિચ્છેદનું નિદર્શન થા શકે છે. મહાપુરુષોની આ અહંભાવ રહિત વૃત્તિનો જેમને યથાર્થ પ્રત્યય કે પરિચય નથી થયો તેમને મહાપુરુષોનાં સૂચારિ નિરર્થક જેવાં નીવડે છે. મહાપુરુષોના અહંભાવના વિચ્છેદની પ્રતીતિને અભાવે સુંદરમાં સુંદર બોધવન્મનો પણ ધણીયે વાંચ અર્થરહિત થઈ પડે છે,

પરમાત્મા સર્વ આત્માઓમાં છે, સર્વ આત્માઓ પરમાત્મામાં છે એવો ભગવદ્ ગીતાનો મત છે. આથી જ ગીતામાં કહ્યું છે કે-

“હું સર્વ જીવોની અંદર પણ છું અને બહાર પણ છું. હું સર્વથી દૂર પણ છું અને સમીપ પણ છું. મારી સૂક્ષ્મતાને કારણે, હું દૃષ્ટિ-ગમ્ય નથી. મારા વિભાગો ન થયેલ હોવા છતાં હું પ્રત્યેક જીવમાં દિયત રહું છું. હું સર્વ જીવોનો આધાર છું. સર્વનું ભક્ષણ (નાશ) અને ઉત્પત્તિ પણ મારાથી જ થાય છે.”

અપૂર્ણ

(૧) શબ્દરત્નમહોદધિ

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન મંથમાળા તરફથી સંસ્કૃત ગુજરાતી આ કોશનો ૧લો ભાગ શ્રી વિજય નીતિસૂત્રિ વાચનાલય તરફથી સમાલોચનાર્થે અંગેને ભેટ મળેલ છે.

ધણા વર્ષોના પ્રયત્નોનારૂઝે આ મહાન શબ્દકોશ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયનીતિસૂત્રિશ્વરજી મહારાજના શિષ્યગત પન્થામજી શ્રી મુક્તિવિજયજી મહારાજને તૈયાર કરેલ તે આજે પ્રગટ થાય છે સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ માટે તેમજ ગુજરાતી ભાષાનું જ્ઞાન ધરાવનાર બાઇએને સંસ્કૃત ભાષાનો પરિચય થવા માટે આ એક ઉપયોગી કોશ બન્યો છે. પચ્ચીસ વર્ષ પહેલાં એક સંસ્કૃત-ગુજરાતી કોશ અને ભાવનગરના એક નાગર યુદ્ધરથે બહાર પાડેલ હતો, પરંતુ હાલમાં તેની એક પણ કોપી ઉપલબ્ધ ન હતી તેના ધણી જરૂરીયાતવાળા પ્રસંગે આ કોશ પ્રગટ થવાથી અભ્યાસીઓ માટે એક આનંદકારક વસ્તુ બહાર પડી છે એમ અને ગાનીએ છાંએ.

આ કોશમાં પ્રથમ સંસ્કૃત શબ્દ, પછી લિંગ અને જાતિનિર્દેશ, શબ્દનો વિમલ અર્થવા મૂળ પ્રકૃતિ અને પ્રત્યય, તેમજ તેના શક્ય ગુજરાતી અર્થ તેમજ કોષ રચણે ઉપયોગી શાસ્ત્રોના પ્રમાણે, ધાતુ અને ક્રિયાપદોના સંગ્રહ, ગણ, ધાતુનો પ્રકાર તથા નામ-ધાતુ, સૌત્ર ધાતુઓ, કડવાદિ ધાતુઓ તથા ધણી ઉપયોગી ધતુઓ વત્ર માન કાળના ઉપ સાથે જતા-વેલા છે વિગેરે અનેકવિધ હકીકત આ કોશમાં આપવામાં આવેલી છે

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યના હેમપાપ, અભિમાન-ચિંતામણીના સર્વ શબ્દો, તે સિવાય જૈન દર્શનના પ્રાકૃત શબ્દોને સંસ્કૃતમાં મૂકી અર્થ સાથે આ

કોશમાં સંમહિત કર્યો છે. આયુર્વેદ, જ્યોતિષ, વૈદિક અને જૈનાગમને લગતા શબ્દોનો ખાસ સંગ્રહ કરેલ છે.

આ કોશ તૈયાર કરવા માટે સંપાદક મુનિ મહારાજ અનેક સંસ્કૃત કોશ અને મથોનો આધાર લીધેલો છે વિગેરે કારણેથી આ એક બાળાચાન અને સાહિત્ય માટે ઉપયોગી વસ્તુ બની છે.

આ કોશમાંના સાંકેતિક શબ્દોની સમજ પશુ સાથે આપવામાં આવી છે.

આ કોશમાં જ થી ઘ સુધીના શબ્દસંગ્રહ આપવામાં આવેલો છે.

એક દર રીતે આ કોશ ધણે જ ઉપયોગી લાગે છે અને અભ્યાસીઓને તે ઉપકારક વસ્તુ છે. તેનો બીજો ભાગ જલદીથી પ્રગટ થાય એમ અને ધન્યજીએ છાંએ.

પ્રકાશક સરથાના સેક્રેટરી શૈલ ભોગીવાન-ભાઇ સાકળચંદ સંપાદક પન્થામજી મહારાજ તથા પૂજ્યપાદ આ શ્રી વિજયનીતિસૂત્રિજી મહારાજની છગીઓ આપી ગુરુમંકિત પશુ દર્શાવી છે. કિંમત રૂ. ૮-૦-૦ પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

(૨) વાલો ગામડામાં:-લેખક સોમાભાઈ ભાવ-સાર, કિ ૦-૪-૦

(૩) રજપુતાણી અને બીજી વાલો

લેખક ધૂમકેતુ, કિ ૦-૨-૦

(૪) કાળીયાર અને બીજી પ્રાણીકથાઓ લેખક મનુભાઈ નેધાણી કિ. ૧-૮-૦ (તરજુ મથમાળા પુરત બારસુ)

આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરિના વિહાર

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભ-
સૂરીશ્વરજીએ પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્ય આદિ મુનિ-
મંડલ સાથે લુધીઆનાથી મહા શુદિ ૧૩ તા.
૨૧-૨-૪૦ બુધવારનો દિવસે વિજય મુહૂર્તમાં
હુશીયારપુર તરફ વિહાર કર્યો. વિહાર સમયે કેટલાક
જેનો હાજર હતા. આચાર્યશ્રીજીએ માંગલિક
સંમળાવ્યું અને તે વખતે લાલા ગોકળચંદ વીરચંદ
શ. પં. ૧) રકુલને માટે જાહેર કર્યો. ઉપસ્થિત
શ્રી-પુરુષોત્તે વિવિધ પ્રકારના પચ્ચકખાણ આપી
આગળ વધ્યા. આચાર્યશ્રીજીએ મોચરા ગામમાં

પધારી વિશ્રામ લીધો. રાતના સમયે ઘણા બધાઓ
એ પ્રભુપૂજા, દેવદર્શન, ગુગાર ન ભેલેલા આદિ
નિયમે લીધા હતા. અગ્રેથી તા. ૨૩ મીના વિહાર
કરી ફોર પધાર્યા. નગરપ્રવેશ ધામધુમથી થયો.
લુધીઆનામાં આચાર્યશ્રીજીની અધ્યક્ષતામાં દિવાર-
જીલામાં ભવંકર કુષ્કાળ પડ્યો છે, માણસો અને
પશુઓ અન્ન-ધાસ વિના તરફડી તરફડી મરતાં બપ છે
તેઓની સહાયતા માટે સાઈ' ફંડ એકત્રિત થવું હતું.

ફોરથી તા. ૨૪ મીના વિહાર કરી ગુરામ

(૫) શરદામાસુની આગવાતો (શરદામાસુનો
જીવન-ઝરમર સાથે) કિં ૧-૮-૦

અનુવાદક:-રમણલાલ વી. સોની. પ્રકાશક
ગુર્જર અંધરન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો-અમદાવાદ
ઉપરના જે થી પાંચ નંબરના ચાર અંશે લઘુ છતાં
જાળોપયોગી છે. જાળસાહિત્ય હાલમાં કેટલુંક પ્રગટ
થવાં લાગ્યું છે, જેની પણ સંમયાનુસાર જરૂરીયાત
હતી. શ્રી ગુર્જર અંધરન કાર્યાલયના સંચાલક
ભાઈ શંભુલાલ જગશી જેમ સારા સારા ગુજરાતી
ભાષાના નોવેલો પ્રગટ કરી રહ્યા છે તેમ આ જાળો-
પયોગી સાહિત્ય પણ તેવું જ સરલ અને સુંદર
જાળોકો માટે પ્રગટ કરે છે. ઉપરોક્ત ચારે અંશે
લઘુ છતાં જાળોકો માટે વાંચવા લાયક છે. મળવાનું
ઠેકાણું પ્રકાશકને ત્યાં.

(૬) આસ્તિકતાનો આદર્શ યાને નાસ્તિક
મતવાદનું નિરસન, ભા. ૨ જો.

લેખક મુનિરાજ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ
આસ્તિકતા કોને કહેવી તે સંગ્રહમાં ભેળો
આપેલા છે, જે કેટલાક વાંચતા આસ્તિકતાનો ખાસ
આવી શકે છે. આ તેનો બીજો ભાગ છે, પહેલા
ભાગમાં શું છે તે જોયા સિવાય ત્રિશેષ કંઈ પણ
લખી શકાય નહિ.

વીરશાસનની જોત તરીકે આ પુસ્તક પ્રગટ થયેલ છે.

પ્રકાશક : શ્રી વીરશાસન કાર્યાલય.
રતનપોળ-અમદાવાદ

(૭) સમી સાંજનો ઉપદેશ. (શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્ર)

શ્રી પૂજ્યમાધ જીન અંધમાળાનું પુ. ૪૮ થું છે.

સંપાદક ગોપાલદાસ જીવાભાઈ પટેલ છે.
તેઓશ્રીએ આ સંસ્થા તરફથી કેટલાક આગમ અને
અંશેના સારરૂપે ઘણા અંશે પ્રગટ કરેલ છે તે જ
રીતે આ અંશ શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્રના છામનુવાદ
તરિકે પ્રગટ કરેલ છે, જે મનન કરવા જે ૦૧ છે.

ગામના વિશ્રામ કરી તા. ૨૫ ના દિવસે ફગવાડામાં ધામધૂમથી પ્રવેશ કર્યો અને લાલા દેવીચંદણ બાળ-રામજીનું એક ઘર હોવા છતાં બહારથી પધારેલા મહેમાનો-સાધર્મિક બંધબોનું તથા આચાર્યદેવનું ધણુ જ સુંદર સ્વાગત કર્યું હતું.

અત્રેથી વિદ્યાર કરી મહા વદિ ૮ તા. ૧-૩-૪૦ શુક્રવારે દુર્ગાધારપુરમાં ધણા જ સમારોહથી પ્રવેશ કર્યો હતો. દુર્ગાધારપુર શ્રીસથે પોતાના નગરને ધણા વર્ષે આચાર્યશ્રી પાવન કરતા હોવાથી નગરપ્રવેશની તૈયારી કરી મહા વદ ૮ તા. ૧-૩-૪૦ શુક્રવા-ગ્નો દિવસ દુર્ગાધારપુર (પંચજ)ની જનતા માટે અપૂર્વ હતો.

આમ પંચજકેશરી શાસનપ્રભાવક સુવિહિત જ્ઞાનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસુરોચીજી મહારાજ પો-તાના સિધ્ધમંડલ સાથે ફગવાડાથી વિદ્યાર કરી રોહાણા, તનોલી, હીરપુર આદિ ગામોમાં વિચરતા દુર્ગાધારપુર આવતા તેમનું યોગ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. સામૈયા સાથે નગરપ્રવેશ કર્યો. સામૈયામાં શુરદેવની તસવીર વિગેરે પુષ્કળ સામગ્રી હતી. ૨૪ ગેરો (દલાળ) સુરોભિન યર્ષ રણા હતા.

સામૈયુ સંકેતમાં ફગોને સનાતન ધર્મસ્કુલના વિશાલ રથાનમાં પહોંચી સમાપ્ત થયું અને એ જ સ્થલે જાહેર વિરાટ સભા પડિત સિવદત્ત શાસ્ત્રીજીની અધ્યક્ષતામાં ભરાણી.

પ્રથમ શ્રી તિલકવિજયજીએ આચાર્યજીના વિષયમાં લાવણ્ય આપ્યું હતું તથા અન્ય પ્રવચનો પછી અભિનંદન પત્રો આપવાના વિધિવિધાન આ પ્રમાણે થયા હતા. પ્રથમ દુર્ગાધારપુર વિદ્વાન મહાશય તરફથી સંસ્કૃત અભિનંદન પત્રો અને કવિઓએ કવિતા દ્વારા, શ્રી જૈન સંઘના તરફથી હિન્દીમાં લાલા અમરનાથજી અને નગરવાસીઓ તરફથી હાલુમાં પડિત દુર્ગાદાસે અભિનંદન પત્રો સભાને વાંચી સભળાવ્યા ને આચાર્યશ્રીજીના કરકમશેમાં સાદર અર્પણ કર્યો.

સમય વધુ થયું જવાથી આચાર્યશ્રીજીએ સક્ષિપ્તમાં પણ મનનીય મનોહર દિવ્ય દેશના આપતા જણાવ્યું કે આપે મને માનપત્રોના બારથી એવો તો દયાની દીધો છે તે તો હું પોતે જાણું કે માની મહારાજ જાણે પરંતુ આપે તો સંવર્નતા, એકચત્ર, કૃતજ્ઞતાનો પરિચય આપી પોતાના મનો-રથો સફળ કર્યા છે. કવિઓને તો અત્યુક્તિ દોષ લાગતો નથી કેમ કે મેરતુ સંરસા અને સરસવતી એ જનાવતો એ કવિઓનું કામ છે. જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ આદિ વિવેચન કરી આગળ ચાલતા જણાવ્યું કે હિન્દુસ્થાનીઓ ખુશામતખેરીઓ થઈ ગયા છે. વાણીઅ વિલા કરીને પોતાનું કામ કાઢવામાં કુશળ થઈ ગયા છે. આપે અભિનંદન પત્રોડાગ અને કવિઓએ કવિતાદ્વારા મારા માટે જે ઉચ્ચ ઉદ્દેશો કાઢ્યા છે તેની કીમત તો ત્યારે જ અંકલ કે તે ઉચ્ચ ઉદ્દેશોને લાયક પોતે બને, અમલમાં મૂકે. ધર્મ ધર્મ સૌ કાંઈ કહે છે પણ ધર્મના તત્ત્વને સમજનારા ને આચરણમાં મૂકનારા કેટલા હોય છે ત્રિગેરે વિગેરે હૃદયસ્પર્શી વિવેચન કરી સભાને મુગ્ધ કરી દીધી હતી.

પ્રમુખ રથાનેથી પડિત સિવદત્તજીએ સુંદર વિવે-ચન કરી આચાર્યશ્રીજીનો આભાર માન્યો હતો.

અચાર્યશ્રીજી વાજતેગાજતે શ્રી સંઘની સાથે ઉપાશ્રયે પધાર્યો અને નવીન વિશાલ ઉપાશ્રયને જોઈ પ્રસન્ન થયા હતા. આચાર્યશ્રીજી દરોજ વિવિધ વિષયો પર વ્યાખ્યાન આપે છે મહોત્સવની તેનારી ચાલુ છે. વતન મુનિરાજોની વડીદીક્ષા અન્ને જ થનાર છે.

પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનાએ કર્યો.

મારદેવલાલ પૂરણુચંદ ટેકચંદ જૈન

દુર્ગાધારપુર (પંચજ)

પડી દીક્ષા

શ્રી. શુ. ૧ તા. ૧૦-૨-૪૦, રવિવારે રાત્રી-
થોગની ચર્યાગત થયે આચાર્યદેવની અધ્યક્ષતામાં
પંત્યાસજી શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજે સુનિશ્ચી
વિશ્વવિજયજી અને વૃદ્ધિવિજયજીને ધામધુમપૂર્વક
પડી દીક્ષા આપી. દીક્ષા સમયે સાધુમંડલ, સાધ્વીજી
શ્રી દેવશ્રીજી આદિ સાધ્વીમંડલ હાજર હતા અને
સદ્ગૃહસ્થોથી સભારથાન ચિત્કાર-ભરાય ગયું
હતું. બહારગામથી અમદાવાદ (ચ.હ.પુર,વાલા શેઠ
મોહનલાલ મગનલાલ આદિ સંભાવિત સદ્ગૃહસ્થોની
હાજરી તરી આવતી હતી.

દીક્ષાનંતર સુનિશ્ચી વિશ્વવિજયજીએ અસરકારક
ભાષણ આપ્યું હતું. વિધિવિધાન પત્યા પછી શ્રી
આચાર્ય ભગવાન શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ સાથે વાજતે-
ગાજતે દર્શન કરી ઉપાશ્રયે પધાર્યા.

અપોરે શાંતિરનાત્ર વિધિ સહિત સાનંદ ભણા-
વવામાં આવ્યું. આચાર્યશ્રીજીએ વચ્ચે વચ્ચે શાંતિ-
રનાત્રનો અર્થ સમજાવી સોડાના હૃદયને પ્રકુલિત
કર્યું હતું. દેવદ્રવ્ય આદિની ઉપજ પણ સારા
પ્રમાણમાં થઈ.

કાંગડાનો સંઘ

હુડીયારપુર(પંખમ) થી આચાર્ય શ્રીદેવ
જયવલ્લભસુરિજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં કન-
નાનકચંદ નાહરગોત્રીએ શ્રી. શુ. ૨ તા. ૧૧-૩-૫૧
સોમવારે પ્રાચીન તીર્થ શ્રી કાંગડાનો સંઘ કર્યો
છે. હુડીયારપુરથી કાંગડા ૬૦ મીલ યાવ છે. સંઘ-
યાત્રાલુઓ સારી સંખ્યામાં સંમિલિત થયા છે.

મુખ્યજી, અમદાવાદ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, મારવાડ
વિગેરેથી આવનાર યાત્રુઓ દીક્ષી થઈ સાધ્વી શ્રે-
ણીમાં જલંદરથી હોશીઆરપુર આવી ત્યાં
નોટર લારીદારા ઠેક કાંગડા પહોંચી થયે છે

જેને રેલમાં જવા ઇચ્છા હોય તે સીધી મેન-
લાઇનમાં અમૃતસર થઈ, પઠાણકોટ થઈ, કાંગડા
રોડેને ઉતરી જે મીલ લગભગ કાંગડાભવન જે
ધરતીકંપમાં ઉત્તર થઈને નવું વસેલ છે ત્યાં
પહોંચી ધર્મશાળામાં ઉતારો લઈ, ત્યાંથી દોઢેક માઈલ
કાંગડાનો જીનો કિરોડો છે તે જગ્યા પ્રાચીન શ્રી
ઋષભદેવની પુરુષપ્રમાણુ લગભગ ધાતુની પ્રતિમા છે
ત્યાં જઈ યાત્રા, સેવા-પૂજનો લાલ લઈ શકાય છે

ગુજરાતી ભાષાંતરનો ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરનો સુદ્ધ ભોધ	૦૮૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવચિંતન વૃત્તિ	૦૮૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ મહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારગીતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકાશ	૧)
શ્રી જોનધર્મ વિગતિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવશ્વભ જોન અવનાવની	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુત્ર અર્થ સહિત (શુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોગાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આદર્શ ગીત	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જોન નગરન ' ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સમાની વાચસ્પતીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જોન અથ ગાઇડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નંદાજી પ્રકાશ પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્વૃત્તિ ૨૧૧	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંદ્રમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપનોક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્વૃત્તિ કૌમુદી ભાષાન	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુ ૧)	૦૧૧	જોનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ મહિત	૦૧૮
શ્રી શુભચિંતનમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શત્રુગ્નય તીર્થ સ્વનામલી	૦૧૮	શ્રી પાગનાનનો રામ, અચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી સ્નાનાચન કાવ્યકુંવર	૦૧૧	" " " રેશમી પુકું	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસંપત્તિકા	૧)	સતી સુરસુદર્શી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપ્રભેદી શુભચિંતનમાળા	૧૧૧	અવેગદુમ કદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ મર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુગ્નયનો પંદરમો ઉદાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" મોળમો ઉદાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા ૧ લો	૨)	શ્રી વીરગાનક પૂજા અર્થ મહિત	૦૧૧
આદર્શ જોન જોગનો	૧)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ યાને મદાગમ ખાગવેલ	
		શ્રી મદાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

સખો—શ્રી જોન આત્માનંદ સમા—સાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧. માયાની સંસ્કાર	...	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિજયજી મહારાજ)	૨૩૫
૨. કદે છે શોક શું કરવા ?	....	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ)	૨૩૬
૩. વાગ્યક અને શ્રોતાને સૂચના	....	(" ")	૨૩૭
૪. પરમ પરાક્રમી કોણ ?	...	...	૨૪૧
૫. સુખ-દુઃખ	....	(ઉદ્ધૃત)	૨૪૨
૬. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	...	(પંન્યાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ)	૨૪૪
૭. ધર્મશર્માભિયુદય મહાકાવ્ય : અનુવાદ...	(૩૧૦ ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)		૨૪૬
૮. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને લ્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?		(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૨૫૨
૯. લક્ષ્મીની લીલા !	...	...	૨૫૬
૧૦. પ્રભુદર્શનનો તલસાટ	...	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૨૫૬
૧૧. સંયમ	...	(અતુલ અગ્રવાલી B. A.)	૨૫૮
૧૨. વર્તમાન સમાચાર	...	...	૨૬૧

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ :

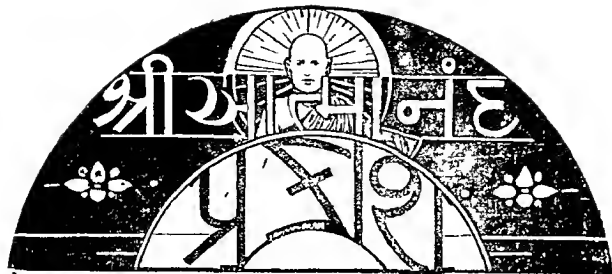
નિર્દતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિધ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા કાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીજ પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પદ્મીશી, અને બે યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. બિંચા કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયપ્રાપ્ત ગ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત પાઈડીંગ અને શ્રી મહાવીરવાંચી તથા જોતમરવાંચી અને બે પૂજ્ય-પાદ ચુર મહારાજશ્રીની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લકિત નિગિત સાથે આપવામાં આવેલ છે. અંટકો મેટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ ક્રાંતિ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકટો એક યુક માટે મોકલવી.

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

ખેદજનક અવસાન

અત્રેના આગેવાન ગૃહસ્થ શેઠ તારાચંદ જીવજીભાઈના સાઠ વર્ષની વયે ગત ચૈત્ર સુદિ ૧ ના રોજ ચએલ અવસાનની તૌંધ લેતા અમે દિલગીરી વ્યક્ત કરીએ છીએ. સદ્ગતે જૈન મુખાવતી ચોખ્ખી સેવા કરી હતી, તેમ જ આ સમાના તેઓ લોકકે મેખર દતા. અમે સદ્ગતના આત્માની શાન્તિ ઇચ્છીએ છીએ.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિક પાંચક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

कुस्तेतक • ३७ भु •

आत्म सं ४४

वीर सं. २४६६ क्षेत्र

अंक • ६ भो

* *

विक्रम सं. १९८६ ऐश्वील •

मा या वी सं सार

यह ससार सुपनही माया, मातपिता अरु डैन है लाया,
 पादलरंग अरु तरुवर छाया, पल्लवर मिल अटपट पलटाया. यद० १
 करिवर कान अपल अपकारा, नारीका नेह निर्जर जलधारा,
 उदधि तरंग तुरंग तरलता, वायुवेगहत मेघ वरसता. यद० २
 नारीका नयन कुमनिही भतिथां, कायरकंप पुराणही भतीथां,
 साधुसभागम तथागतकहनी, वेदधर्ममे द्यामनि रहनी यद० ३
 वैसी उपमा धृत है तिनमे, कमला कुटुण प्रभुष ध्वजमीनमे,
 मेल भिद्यो सो होवत न्यागे, भिछड गयो जग क्यो कर ध्यारो. यद० ४
 तुं नही किसीका कोह नही तेग, भूरभ अरु अरु मानत मेरा;
 (वज्रयानंद भतियंद सुसागे, पान करो होवे कांति उज्जगे. यद० ५

प्रवर्त्तके श्री कांतिविजय भट्टाराज

१. वाते। २. ध्वजमीन=मीनध्वज काम

કરો છો શોક શું કરવા ?

તમે જન્મ્યા હતા જ્યારે,	હતું ધન કેટલું ત્યારે ?	
ગુમાવ્યું મેં ગધું માની,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧
ઘણી લક્ષ્મી હતી જ્યારે,	વિસારીને પ્રભુ ત્યારે;	
ખન્યા કંગાળ અત્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૨
જીવાનીમાં દીવાના થઇ,	ભૂલાવ્યાં ધર્મકૃત્યોને;	
થયા ઘરડા નથી બનતું,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૩
આકરાં ઝેર ગહું પીધાં,	મરણની ખીક છોડીને;	
મરણ આવી ખડું જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૪
મળેલી સર્વ શક્તિથી,	અશક્તોને સતાવીને;	
હીનશક્તિ થયા જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૫
દયાની ભિખ ના આપી,	દયાળુ થઇને દુઃખિયાને;	
દયા મળતી નથી જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૬
સંતોષી કુદ્ર તૃણાઓ,	અવરના પ્રાણ દૂટીને;	
ઢૂંટાતાં પ્રાણ પોતાના,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૭
ચઢીને માનને ઘોડે,	હૃદય બાળ્યાં ઘણાઓનાં;	
હવે બળવા વખત આવે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૮
દશા માઠી નિહાળીને,	અવરની ધ્યાન ના દીધું;	
દશા માઠી થઇ જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૯
પડ્યા પર પાડુઓ ભારી,	ઘણા રાજ થયા મનમાં;	
તમારો વારો આવ્યો છે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૦
કયો આરોપ પુદ્ગલમાં,	સુખને સુખ મેળવવા;	
નિરાશા અંતમાં મળતાં,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૧
ગધું જોઇને હાંસે,	કરેલી દેહની સેવા;	
અંતમાં રાજ સહુ બનતાં,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૨
ન જોયો તત્ત્વદૃષ્ટી,	સુખદ સાચો સરલ રસ્તો;	
હઃખદ રસ્તે ભૂલા ભટકી,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૩

—આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

વાચક અને શ્રોતાને સૂચના

શ્રી આચાર્ય શ્રી વિજયકરતૂરતરિણ મહારાજ

કોઈ પણ લખાણ-પછી તે લેખના રૂપમાં હોય, પુસ્તકના રૂપમાં હોય, પત્રના રૂપમાં હોય અથવા અન્ય કોઈ રૂપમાં હોય, તથા કોઈ પણ વક્તવ્ય ભાષણના રૂપમાં હોય, ઉપદેશના રૂપમાં હોય, વાતચીત કરવાના રૂપમાં હોય, અથવા અન્ય કોઈ રૂપમાં હોય, જાણે વસ્તુઓ વિશ્વની અદર મનુષ્યને વિચરવાના વિશાળ પથ છે લખાણ તથા વક્તવ્યરૂપ વિશાળ પથના સખારૂપ નાના નાના અનેક પથો છે મનુષ્યો પોતાની બુદ્ધિ તથા ધૃષ્ટાંતુમાર મર્વ પથોમાં પ્રયાણ કરી રહ્યા છે. કોઈ પણ પથ મનુષ્ય-પ્રયાણથી શૂન્ય નથી ભિન્ન ભિન્ન પથમાં પ્રયાણ કરનાર મનુષ્યો એકબીજા મનુષ્યોને પોતપોતાના પથમાં પ્રયાણ કરાવવા સતત પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે ઘણાજા મનુષ્યોનો એવો મત છે કે જે પથમાં અધિક મનુષ્યો પ્રયાણ કરતા હોય તે પથમાં પ્રયાણ કરવું અત્યંત શ્રેયસ્કર છે કેટલાક મનુષ્યો અશુદ્ધ પથથી જાત હોવા છતાં પણ ઘણા મનુષ્યોથી બુદ્ધિ પડવાના તથા કેટલીક આપત્તિઓના ભયથી શુદ્ધ પથ તરફ દૃષ્ટિ મુઘ્ધા કરતા નથી. કોઈ કોઈ સત્તાવલંબી અસત્ય તથા અગ્રાહ્યને ત્યાજ્ય સમજી મનુષ્યોના અસત્ય આરોપો, નિંદાઓ તથા તિરસ્કારો તરફ કિચિત્ માત્ર પણ લક્ષ આપતા નથી, અને સત્ય તથા ગ્રાહ્ય મોર્ગનું અવલંબન લે છે. કેટલાક

મનુષ્યો તો પગમાર્થ મમજ્યા વગર એક-બીજાની દેખાદેખીથી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતાં કબુત્રાઈ ધારણ કરી બીજાની મમતિ ન ગ્રહણ કરી આંખો મીંચીને, કોઈ પણ પથમાં પ્રયાણ કરતા મનુષ્યની પાછળ પ્રયાણ કરવા આંચકો ખાતા નથી. હુનિયામાં જેટલા પ્રકારના લખાણો તથા ભાષણો છે તેટલા જ પ્રકારના પથો છે, અને તે પથો નિરતર વહેન થયા જ કરે છે પથોમાં કેવલ ગમન જ થતું નથી પણ આગમન પણ થાય છે આગમન કરતાં ગમન કરનાર નુકશાન વેડી પાછા ફરનાર મનુષ્યો, પથમાં ગમન કરનારને, પહેલ પ્રથમ જનારને પથમાં પ્રયાણ કરવાથી થતા નુકશાન બતાવી તેઓને પાછા ફરવા પ્રેરણા કરે છે, તો તેઓ તેના કથનનો અનાદૃ કરી હસી કાઢે છે અને અનેક પ્રકારના દોષોથી દૂષિત કરે છે જ્યારે તેઓ નુકશાનીના ખાડામાં ઉતરે છે ત્યારે પશ્ચાત્તાપર્વક અઘળું નષ્ટ કરીને પાછા ફરે છે લખાણો તથા ભાષણોથી અભિપ્રાયો જણાવવામાં તથા જાણવામાં આવે છે એ વાત સર્વથા સત્ય છે, પરંતુ અભિપ્રાયોથી વિરુદ્ધ કોઈ એક ખાસ કાર્યમિદ્ધિને માટે બોલવામાં કે લખવામાં અડચણ નડતી નથી, તેથી કરી અંતરીય અભિપ્રાયોથી વિરુદ્ધ જાણવામાં કે જાણાવવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો બાધ આવતો નથી, અને જો એમ ન હોય

તો આ લોકોકિત જે પ્રસિધ્ધિમાં આવી છે તે ન આવવી જોઈએ. પરન્તુ કોઈ ને કોઈ પ્રસંગને લઈને જ કહેવામાં આવ્યું છે કે:- પંડિત વૈદ્ય મસાલચી, તીનો એક સમાન; ઓરોંકો ચાંદન કરે, આપ અંધેરે જાન.

કોઈ પણ પ્રકારના લખાણો તથા વક્તવ્યમાં સત્યાંશ, અસત્યાંશ તથા અગ્રાહ્યતાંશ તો અવશ્ય રહે જ છે.

આ સર્વ એક એક વ્યક્તિગત બાબતું. સર્વ વ્યક્તિગત તો અસત્યાંશ તથા અગ્રાહ્યતાંશને અસંભવ જ રહે છે, કારણ કે લિપ્ત લિપ્ત વ્યક્તિઓ લિપ્તલિપ્ત સ્વભાવવાળી જ હોય છે, અને તેથી કરીને સમગ્ર લખાણ કે ભાષણમાંથી પોતપોતાના સ્વભાવાનુકૂળને ગ્રહણ કરે છે, માટે અગ્રાહ્ય તથા અસત્યાંશ રહેતો નથી, અને એક વ્યક્તિની અપેક્ષા અનુકૂળ અંશ ગ્રહણ કરતાં અવશિષ્ટ રહેલો પ્રતિકૂળ અંશ અગ્રાહ્ય તથા અસત્ય જ થઈ શકે છે, માટે કોઈ પણ લેખ અથવા ભાષણ એવું હોતું નથી કે જે સર્વાંશે એક વ્યક્તિને અનુકૂળ થઈ શકે. એક વ્યક્તિની અપેક્ષાથી લેખનો તથા વક્તવ્યનો સર્વાંશ સત્ય તથા ગ્રાહ્ય થઈ શકે છે તો તે કેવલ લેખક તથા વક્તાના અંગે જ થઈ શકે છે. લેખક તથા વક્તા પોતાના તરફથી લગેલું તથા બોલેલું સર્વ સત્ય તથા ગ્રાહ્ય સમજે છે, અને એવી સમજણથી જ લખવામાં તથા બોલવામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. પૂર્વોક્ત નિયમ કેવલ લખાણ કે ભાષણને જ લાગુ પડતો નથી, પરન્તુ વિશ્વસ્થ સઘળી વસ્તુઓ આ નિયમથી બંધ થયેલી છે, જેમકે વનસ્પતિગત જીવાર, બાજરી, તુવેર ઇત્યાદિ અન્ન ઉત્પાદક વનસ્પતિઓમાં

ગ્રાહ્ય અંશ તથા અગ્રાહ્ય અંશ રહેલો છે, મનુષ્યને માટે અન્ન ગ્રાહ્ય છે, ખીલું અગ્રાહ્ય છે; પશુઓને માટે પાદડાં ગ્રાહ્ય ચારાની વસ્તુ ગ્રાહ્ય છે-આ જ પ્રમાણે દરેક વસ્તુઓમાં એક એક વ્યક્તિની અપેક્ષાથી ગ્રાહ્યતા તથા સત્યતા રહેલી છે. કોઈ પણ લેખ તથા વક્તવ્ય એકને અરુચિકારક થાય તો સર્વને અરુચિકર થાય તેમ એકાન્ત નથી, પરન્તુ એક જ લખાણ તથા એક જ વક્તવ્ય એકને અરુચિકર હોય છે તો બીજાને રુચિકર નીવડે છે. લખાણો તથા વક્તવ્યો ઉપર રુચિ તથા અરુચિ મનુષ્યોના આચાર, વિચાર, સંસ્કાર અને સંગત ઉપર આધાર રાખે છે. મનુષ્ય જેવા જેવા આચારવિચારથી સંસ્કારી થયેલો હોય, તથા જેવી જેવી સંગતથી સંગઠિત હોય તે લખાણો તથા વક્તવ્યોમાંથી તદનુકૂળ અંશને ગ્રહણ કરે છે. આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ કે હાસ્ય, કરુણ, રોદ, લયાનક, શાન્ત, વીર, શૃંગાર, ગિભિર અને અદ્ભુત-આ નવ રસયુક્ત નાટકના એલો બોલાવાળા પ્રેક્ષકો લિપ્ત લિપ્ત રસોને ગ્રહણ કરવાવાળા હોય છે. સર્વ પ્રેક્ષકોમાંથી કોઈને શૃંગારરસ પ્રિય હોય છે, તો કોઈને વીરરસ પ્રિય હોય છે, તો કોઈને કરુણરસ થા હાસ્યરસ પ્રિય હોય છે. મતલબ કે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે આચાર, વિચાર તથા સંગતથી પડેલા સંસ્કારાનુસાર એલમાંથી લિપ્ત લિપ્ત અંશોને ગ્રહણ કરે છે. લખાણો તથા વક્તવ્યોની પણ આવી જ સ્થિતિ છે. કેટલાક અસત્યાંશ તથા અગ્રાહ્યતાંશને ગ્રહણ કરે છે. બુદ્ધિદારા સ્પષ્ટ જ્ઞાન કર્યા છતાં પણ માનથી, ધર્મથી તથા દ્રેષથી ઘણાખરા મનુષ્યો અગ્રાહ્ય અંશને જ ગ્રહણ

કરે છે, કેટલાક મનુષ્યો પોતાની વાત કાયમ રાખવાના કદાચહથી, પછી તે વાત અમત્ય થા અગ્રાહ્ય કેમ ન હોય? પરંતુ લખાણ તથા વક્તવ્યમાંથી પોતાના કથનની માધક વાતને જ અહણ કરે છે, માટે કોઈ પણ પ્રકારનું લખાણ કે વક્તવ્ય હોય તેને વાચીને અથવા સાંભળીને બુદ્ધિની તુલના કર્યા વગર, પાત્ર માત્ર લખાણ તથા વક્તવ્યોના વિચારો મેળવ્યા વગર અને ઊંચ વિચારવાળા શ્રેષ્ઠતમ માક્ષરોની સમ્મતિ પ્રાપ્ત કર્યા વગર એકદમ મહત્તમ ન થવું જોઈએ, હૃદયમાં એકદમ સ્થાન ન આપવું જોઈએ, પ્રવૃત્તિમાં ન લાવવું જોઈએ, મર્વ પ્રકારના લખાણ તથા વક્તવ્યો વાચવામાં કે સાંભળવામાં કશોએ શાધ નથી. કારણ કે લિખિત પ્રકારના લખાણ તથા વક્તવ્યો વાચ્યા વગર કે સાંભળ્યા વગર મત્યાંશ તથા આશ્ચર્યોના નિર્ણય થઈ શકતો નથી. આપણને અનુભવસિદ્ધ વાત છે, નિઃસ્વરૂપ પ્રત્યક્ષપણે જોઈએ છીએ કે વસ્તુ ખરીદ, કરવાના ઇરાદાથી આપણે અથવા કોઈ પણ મનુષ્ય ગતરમા જાય છે તો પાત્ર-માત્ર હુકાને કર્યા વગર અથવા પાંચ-માત્ર વસ્તુઓની સરખામણી કર્યા વગર એકદમ અહણ કરતા નથી સારી રીતે તપાસ કરીને, પરીક્ષા કરીને, અનુભવીને પૂછીને જ અહણ કરે છે જ્યારે એક સાધારણ વસ્તુને માટે બુદ્ધિ તથા વિચારનો સારી રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તો પછી જીવનના વ્યવસ્થાપક લેખો તથા વક્તવ્યો માટે કોઈ પણ બુદ્ધિ તથા વિચારનો ઉપયોગ ન કરતા તેને અહણ કરીને તન્મય બની જવું એ કેટલી મોટી ભૂલ છે? કેટલી બેપરવાઈ છે? કેટલું આગત્ય છે? કેટલી ઉપેક્ષા છે?

નાટકો, નોવેલો તથા અન્ય કોઈ પણ વાર્તાના લેખકો પોતાના આચારવિચારાનુકૂળ કલ્પિત અથવા બનેલા વૃત્તાતને વધારીને અલકૃત કરીને લખે છે લખવામાં પોતાના આચારવિચારોની વાચકના હૃદયમાં સચોટ અમર કેમ થાય? તે જાણતમા માવધાન રહી રમયુક્ત વાચકસ્થના કરે છે કલ્પિત વાર્તાઓને એવી બનાવી લખે છે કે વાંચવાવાળાને કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે જાણે લખેલી બીના મર્વથા મત્ય અને બનેલી ન હોય એવું બાંધે છે પોતાના આચારવિચારાનુકૂળ કલ્પના કરવી હોય તો વિશ્વોત્તર્ગત રહેલા ભાવો પદાર્થોથી કરી શકાય છે વિશ્વમા મર્વ વૃત્તાતો બનેલા જ હોય છે લિન્ન લિન્ન મમયમા લિન્ન લિન્ન બનાવો બન્યે જાય છે માટે જે કલ્પના કરવામાં આવે છે તે મત્ર પદાર્થથી જ બનેલા વૃત્તાતની કલ્પામાં આવે છે અમત્ર પદાર્થ તથા અમત્ર બનાવો કલ્પનામાં આવી શકતા જ નથી. કોઈ પણ વાર્તામાં એવું વાચવામાં તથા કોઈના મોઢે એવું સાંભળવામાં આવ્યું છે કે સમલાએ પોતાના શીંગડાવડે મિહને માર્યો અથવા આકાશમા ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પોના હારોથી સુશોભિત થયેલ વધ્યાના પુત્રે પૂછડાવાળા તથા શીંગડાવાળા માણસો પાસે પાણી મથન કરાવીને માખણ કરાવ્યું. કલ્પિત તથા બનેલી વાર્તાના લેખનુ પૃથક્કરણ એટલા જ માટે કરવામાં આવે છે કે વાર્તા બનેલી પણ તે લખેલી, જોયેલી કે સાંભળેલી ન હોય, અને નામ, સ્થાન આદિ વસ્તુઓ અન્ય રૂપમાં હોય તેને પોતાના આચારવિચારાનુકૂળ બુદ્ધિદ્વારા બેસી દેવાથી કલ્પિત કહેવામાં આવે છે, અને જોયેલા તથા સાંભળેલા વૃત્તાતને લખવાથી કલ્પિત

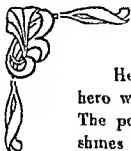
નથી કહેવામાં આવતી. આ જ પ્રમાણે વક્તવ્યમાં પણ કલ્પિત તથા યથાર્થ વૃત્તાંત હોય છે. લખાણો તથા વક્તવ્યોમાં વાંચનારને તથા સાંભળનારને રુચિ તથા ભય ઉત્પન્ન કરવા રોચક તથા ભયાનક વચનો લખવામાં તથા બોલવામાં આવે છે, જે વચનો ઘણાં-ખરાં કલ્પિત હોય છે. આવાં વચનો મનુષ્યોને અવળે માળેથી ઉતારી સીધે માળે બેડવામાં ઘણા ઉપયોગી નીવડે છે. મતલબ કે મનુષ્યોની વૃત્તિઓને પોતપોતાના આચારવિચાર તરફ ગમન કરાવવાના હેતુથી લેખકો તથા વક્તાઓ સમયાનુકૂળ ઉપયોગી લખાણો તથા ભાષણોનો ઉપયોગ કરે છે. મનુષ્યોની પ્રિયતાનુસાર પોતાના વિચારોનું મિશ્રણ કરી દેખે છે તથા બોલે છે. મનુષ્ય જ્યારે કોઈ પણ લખાણ વાંચે છે તથા કોઈ પણ વક્તવ્ય સાંભળે છે ત્યારે તેને પોતાના ચિત્તની એકાગ્રતા કરવાની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે, કારણ કે જ્યાં સુધી ચિત્તવૃત્તિ સમગ્ર કાર્યોથી નિવૃત્ત થઈને વાંચવામાં કે સાંભળવામાં સ્થિર થતી નથી ત્યાં સુધી લખાણ કે ભાષણનું રહસ્ય સમજાતું નથી; અને જ્યાં સુધી રહસ્ય ન સમજાય ત્યાં સુધી વાંચનારને તથા સાંભળનારને આનંદ આવતો નથી, તેમજ આદ્યાઆદ્યની સમજણ ન પડવાથી પ્રાપ્તિશૂન્ય રહી જાય છે. તે માટે વાચકોએ તથા શ્રોતાઓએ વાંચવામાં તથા સાંભળવામાં સંપૂર્ણ લક્ષ આપવું જોઈએ.

મનુષ્ય જેમ જેમ લેખને વાંચતો જાય છે તથા વક્તવ્યને સાંભળતો જાય છે તેમ તેમ તેનું માનસ-ચક્ર ઘણા જ વેગથી ભ્રમણ કરે છે, જેથી કરી વાંચેલું તથા સાંભળેલું સર્વ સ્મરણમાં રહેતું નથી. ચંદ્ર ચિત્ત-

વૃત્તિની એકાગ્રતા હોય તો જ ઝડપથી સાંભળેલા તથા વાંચેલામાંથી કંઈક સ્મરણમાં રહી જાય છે. જે વિષયો આપણા અનુભવમાં આવી ગયેલા હોય, જે વિષયોનું જ્ઞાન આપણે સારી રીતે ધરાવતા હોઈએ તે વિષયો ગમે તેટલી ઝડપથી વાંચીએ કે સાંભળીએ તો પણ આપણા સ્મરણમાં રહી જાય છે. સ્મરણમાં રાખવાવાળી સમજણ છે. જે વિષય સારી રીતે સમજવામાં આવી જાય તે વિષય હંમેશાં સ્મરણમાં રહે છે જ, માટે જ અનુભવેલા વિષયો સારી રીતે સમજાયેલા હોવાથી સ્મરણબાદ્ય થતા નથી. આપણે જોઈએ છીએ કે જે વિષયથી આપણે સર્વથા અજાત હોઈએ અને તેવો વિષય આપણા વાંચવામાં કે સાંભળવામાં આવે છે ત્યારે આપણને કંઈ પણ ખબર પડતી નથી, જરાયે સમજતા નથી અને તેમ થવાથી જ્યારે કોઈ પૂછે છે કે શું સાંભળ્યું? શું વાંચ્યું? ત્યારે આપણે તેઓને કશો પણ ઉત્તર આપી શકતા નથી, તો પછી સ્મરણમાં રહેવું સર્વથા અશક્ય છે મતલબ કે કોઈ પણ લખાણ કે ભાષણ જ્યાં સુધી સમજણમાં ન આવે ત્યાં સુધી સર્વ નકાસું છે. વાંચીને મનન કરવાનું પણ સમજવાને માટે જ બતાવવામાં આવ્યું છે, માટે તમારે કોઈ પણ લખાણ તથા વાંચન તથા ભાષણ સાંભળીને કે વાંચીને તેનું રહસ્ય સમજવા ઉત્સુક રહેવું અને રહસ્ય સમજ્યા પછી ઉચિતાનુચિતનું પૃથક્કરણ કરીને ઉચિતને ગ્રહણ કરવું અને અનુચિતને ત્યાગવું. પરંતુ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે ઉચિતની સારી રીતે પરીક્ષા કરવી. હૃદયમાં સ્થાન ત્યારે જ આપણે કરવી. પરીક્ષામાં ઉચિત સિદ્ધ કરે. કેટલુંક અનુચિત હોય છે પણ ઉચિતની જેવું બાકે

૩. આપણા શુદ્ધ વિચારો અશુદ્ધ ભાવે છે, અનુચિત ભાવે છે જેથી કરી આપણે ઉચિત નો ત્યાગ કરી અનુચિત અહણુ કરી લઈએ છીએ અને આમ થવાથી આપણે લાલને ગદલે નુકશાન ઉઠાવીએ છીએ એટલા જ માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે કોઈ પણ લખાણ તથા વક્તવ્ય વાચતા તથા સાંભળતાવેત જ સમત થવું ન જોઈએ, અહણુ ન કરવું જોઈએ જે વાત આપણે ન સમજતા હોઈએ તેને બરાબર સમજવી જોઈએ અમુકને માન્ય હ તો મને પણ ગ્રાહ્ય છે, એવા નિર્ણય ખ ન

આવવું જોઈએ જેટલી વાતો આપણી સમજેલી હોય અને જેનાથી આપણે કંઈક સારો લાભ મેળવ્યો હોય તેને સહમત થતા કે અહણુ કરતા કાંઈ પણ વાધો નથી, પણ અદાત વિષયમાં તો પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જ વર્તવું યોગ્ય જણાય છે જે વિષયનો નિર્ણય કરી હૃદયમાં સારી રીતે ઠસાવેલ હોય, આપણી પૂર્ણ શ્રદ્ધાનુ કેન્દ્રસ્થાન થઈ પડ્યો હોય તેને ખસેડતા પહેલાં મારી રીતે બુદ્ધિનો તથા વિચારનો ઉપયોગ કરવો

પરમ પરાક્રમી કેણ ?

He alone is the great and extra-ordinary hero who valiantly subdues the enemies within. The power of him who has subdued his senses shines like the crest-fewel of all material powers.

આતર ચતુષ્ચોને હતવામાં જે પરાક્રમી છે તે જ મહાન મનુષ્ય હોઈએ પરાક્રમી છે નિતેન્દ્રિય વ્યક્તિત્વ આત્મમજા જગતના તમામ ભૌતિક જાણના મસ્તક પર મણિની જેમ જગમગે છે

—ભગવાન મહાવીર.

આવ લેખિકા: શ્રીમતી લજ્જવતી જૈન

સંસારની ગતિ બહુ જ વિચિત્ર છે. સુખ બાદ દુઃખ અને દુઃખ બાદ સુખ આવતું રહે છે. બદલે એમ કહીએ કે સંસારમાં સુખી છવેની અપેક્ષાએ દુઃખી છવેતું ક્ષેત્ર બહુ જ વિસ્તૃત છે. જનસમુદાયમાં અધિક સંખ્યા આધિ-વ્યાધિથી પરિપૂર્ણ છે. દુઃખનું સુખ્ય કારણ છે વાસના. હજારે પ્રકારની સુખસામગ્રી એકત્રિત હોવા છતાં પણ સાંસારિક વાસનાઓથી દુઃખની સત્તા ભિન્ન નથી હોતી. આરોગ્યવાળું શરીર, લક્ષ્મી, શુભવતી મુંદર સ્ત્રી અને સુયોગ્ય સહાચારી સંતાન આદિ હોવા છતાં પણ દુઃખનું સંયોગ કારણ ઓછું નથી હોતું. એથી એ સ્પષ્ટ છે કે દુઃખથી સુખનું ભિન્ન કરવું અને કેવળ સુખલોગી બનવાની મંથા રાખવી દુઃસાધ્ય છે.

સુખ-દુઃખનો સમસ્ત આધાર મનોવૃત્તિઓ પર છે. મહાન ધનવાન એવં જ્ઞાનવાન વ્યક્તિ પણ લોભ તથા વાસનાને વશીભૂત બની કષ્ટ ઉઠાવે છે. નિર્ધનમાં નિર્ધન વ્યક્તિ પણ સંતોષવૃત્તિના પ્રભાવથી મનના ઉદ્વેગોને રોકીને સુખી રહી શકે છે. મનોવૃત્તિઓને ત્રિલક્ષણ પ્રવાહ જ સુખ-દુઃખના પ્રવાહનું મૂળ છે. જે વસ્તુ આજ રુચિકર અને પ્રિય હોય છે તે જ થોડા સમય બાદ અરુચિકર પ્રતીત થાય છે, તેથી એ વાત સ્પષ્ટ છે કે બાહ્ય પદાર્થ સુખ-દુઃખના સાધક નથી. બદલે તેનો આધાર આપણી મનોવૃત્તિઓનો વિચિત્ર પ્રવાહ જ છે.

રાગ, દ્વેષ અને મોહ એ મનોવૃત્તિઓનું વિશેષ રૂપ અથવા તેના પર સમસ્ત સંસાર ચક્ર ચાલી રહ્યું છે. આ ત્રિદોષને દૂર કરવાનો સરલ ઉપાય સત્તાશાસ્ત્રાવલોકન શિવાય બીજો કોઈ પણ નથી. કિંતુ મનુષ્યને હું દેખી છું, મને કયો રોગ છે તે જ્ઞાન કઠિનતાથી થાય છે. જ્યાં સંસારના સુખ-તરંગો મનને લોભાવે છે, જ્યાં મનુષ્ય માન અને વિલાસતાના હિંડોળામાં ઝુલ્લી રહ્યા છે, જ્યાં તુષ્ટારથી જળના પ્રબલ પ્રવાહમાં પડીને મનુષ્ય બેચેન થઈ રહ્યા છે ત્યાં રોગ સમજવો કઠિન જ નહિ કિંતુ અસંભવ જેવું છે. પોતાની આંતરિક નિયતિનું જ્ઞાન ન રાખી શકવાવાળી વ્યક્તિ બિસ્ફુલ નીચાં ફરતળની હોય છે. જે છવ મધ્યમ શ્રેણીનો છે, જે પોતાને ત્રિદોષ-બ્રાંત જામળે છે, પોતાને ત્રિદોષજન્ય ઉન્નતાપથી પીડિત માને છે અને જે તે રોગના પ્રતિકારની શોધમાં છે તેમને મારે આધ્યાત્મિક ઉપદેશની આવશ્યકતા છે.

‘અધ્યાત્મ’ શબ્દ ‘અધિ’ અને ‘આત્મ’ આ બે શબ્દોના મેળથી બનેલ છે. તેનો અર્થ છે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને લક્ષ્ય કરીને તેના અતુસાર વ્યવહાર કરવો. સંસારના સુખ્ય બે તરવ છે : જડ અને ચેતન. જેમાંના એકને જાણ્યા વિના બીજાને જાણી શકાતું નથી. તે આધ્યાત્મિક વિષયમાં પોતાનું પૂર્ણ સ્થાન રાખે છે.

આત્મા શું વસ્તુ છે ? આત્માને સુખ-

હુઃખનો અનુભવ કેમ થાય છે ? મુખ-દુઃખના અનુભવનું કારણ આત્મા જ છે કે કોઈ અન્યના સંસર્ગથી આત્માને મુખ-દુઃખનું જ્ઞાન થાય છે ? આત્માની સાથે કર્મને શુ સંબંધ છે ? તે સંબંધ કેમ થાય છે ? તથા આદિમાન છે કે અનાદિ ? જો અનાદિ છે તો તેનો ઉચ્છેદ કેમ થઈ શકે ? કર્મના ભેદ-પ્રભેદોનો કયો હિસાબ છે ? કાર્મિક, બંધ, ઉદય અને સત્તા કેવા નિયમબદ્ધ છે ? અધ્યાત્મમા આ સર્વ બાબતોનું યથેષ્ટ વિવેચન છે, અને તેનો પૂર્ણરૂપે પરિચય કરાવવામા આંખો છે.

તેના અતિરિક્ત અધ્યાત્મ શાસ્ત્રમા સંસારની અસારતાનું દૂળદૂં ચિત્ર અંકિત કરવામા આંખું છે. આ શાસ્ત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સિદ્ધિ-સિદ્ધિ રૂપે ઉપદેશદ્વારા બાવનાઓને સ્પષ્ટતા સમજાવી મોહ-મમતા ઉપર દળાણ કરવાનો છે, અને મોહ-મમતાના દૂર થવાથી જ મુખ-દુઃખ સમાપ્ત થઈ શકે છે.

પરંપરા આચરણોનો ત્યાગ, તત્ત્વ અધ્યયનની ઇચ્છા, સાધુસંતોની સંગતિ, સાધુજનો પ્રતિ પ્રીતિ, તત્ત્વોનું શ્રવણ, મનન તથા અધ્યયન, મિથ્યાદ્રષ્ટિનો નાશ, સમ્યક્દ્રષ્ટિનો પ્રકાશ, રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિનો ત્યાગ, ઇન્દ્રિયોનો સંયમ, મમતાનો પરિહાર, સમતાનો પ્રાદુર્ભાવ, મનોવૃત્તિઓનો નિગ્રહ, ચિત્તની નિશ્ચલતા, આત્મસ્વરૂપમા રમણતા, સદ્વૈયાનનું અનુષ્ઠાન, સમાધિનો આવિર્ભાવ, મોહાદિક કર્મોનો ક્ષય અને અંતમાં કેવળજ્ઞાન તથા નિર્વાણનો પ્રાપ્તિ-આ પ્રકારનો આત્મોન્નતિનો ક્રમ અધ્યાત્મમા સારી રીતે બતાવવામાં આવેલ છે.

અનંતજ્ઞાનસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદમય આત્મા કર્મોના સંસર્ગથી શરીરરૂપી અધારી કોટ-

લીમા બંધ છે. કર્મના સંસર્ગનું મૂળ અજ્ઞાનતા છે. સમસ્ત શાસ્ત્રાવલોકન કરીને પણ જેને આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયું હોય તેને અજ્ઞાની જ સમજવો ઉચિત છે, કારણ કે આત્મિક જ્ઞાન વિના મનુષ્યનું ઉચ્ચમા ઉચ્ચ જ્ઞાન પણ નિરર્થક છે, અને અજ્ઞાનતાથી જો દુઃખ થાય છે તે આત્મિક જ્ઞાનદ્વારા જ ક્ષીણ થઈ શકે છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાનમા પ્રકાશ અને અધકાર જેટલું જ અંતર છે. અધકારને દૂર કરવામા જે પ્રકારે પ્રકાશની અત્યંત આવશ્યકતા છે તે પ્રકારે અજ્ઞાનને દૂર કરવા માટે જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. આત્મા જ્યાં સુધી કષાયો-ઇન્દ્રિયો અને મનને આધીન રહે છે ત્યાં સુધી તેને સાંમારિક મુખદુઃખનો અનુભવ થયા કરે છે, કિંતુ જ્યારે તે તેનાથી ભિન્ન થઈ જાય છે-નિર્મોહી બની પોતાની શક્તિઓને પૂર્ણરૂપે વિકસિત કરવામાં લાગી જાય છે ત્યારે 'મુચ્છુ' કહેવાય છે અને અતે સાધનાની સમાપ્તિ કરી 'સિદ્ધાત્મા' અથવા 'શુદ્ધાત્મા' બની જાય છે.

ક્રોધનો નિગ્રહ ક્ષમાથી, માનનો પરાજય મૃદુતાથી, માયાનો સહાર સરલતાથી અને લોભનો વિનાશ સતોપથી થાય છે આ કષાયોને છૂટવાને માટે ઇન્દ્રિયોને પોતાને વશ કરવી આવશ્યક છે. ઇન્દ્રિયો પર પૂર્ણતયા અધિકાર જમાવવા માટે મનઃશુદ્ધિની આવશ્યકતા હોય છે. વૈરાગ્ય અને સંક્રિયાના અભાવથી મનનો રોધ થાય છે-મનોવૃત્તિઓ અશ્વિત હોય છે. મનને રોકવાને માટે રાગ-દેવનું દળાવવું બહુ જ આવશ્યક છે, અને રાગદેવના મેલને ધોવાનું કામ સમતારૂપી જળ કરે છે. મમતાને છોડ્યા વિના સમ-

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

(ગતાર્ક પૃષ્ઠ ૨૧૩ થી શરૂ)

[અવાન્તર સમ્યગ્દર્શન સ્વરૂપ]

‘ક્ષયોપશમ’ પદમાં ક્ષય અને ઉપશમ એવા બે પદો છે અર્થાત્ મિથ્યાત્વમોહનીયના ક્ષય અને ઉપશમવડે જે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય તે ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શન કહેવાય. ઉદયમાં આવેલા મિથ્યાત્વનો ક્ષય અને ઉદયમાં નહિ આવેલા મિથ્યાત્વનો ઉપશમ એ ઉભય અવસ્થા જે સમ્યક્ત્વમાં વર્તી હોય તેનું નામ શાસ્ત્રકારોએ ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શન કહ્યું છે.

તાનો પ્રાકુર્ભાવ નથી હોતો. મમતા છોડવાને માટે કહ્યું છે કે—

“અનિત્યં સંસારે ભવતિ સક્લં યત્રયત્તમ્ ।”

અર્થાત્ નેત્રથી આ સંસારમાં જે કાંઈ જોવામાં આવે છે તે સર્વ અનિત્ય છે—ક્ષણભંગુર છે, એવી અનિત્ય ભાવના અને એ પ્રકારે બીજી અશરણાદિ ભાવના ભાવવી જોઈએ, આ ભાવનાઓનો વેગ જેમ જેમ પ્રબળ થતો જાય છે તેમ તેમ મમત્વરૂપી અંધકાર ક્ષીણ થતો જાય છે અને સમતાની દેદીપ્યમાન જ્યોતિઃ ઝગમગવા લાગે છે. જ્યારે સમતાનો આત્મામાં પ્રાકુર્ભાવ થતો જાય છે ત્યારે સુખ-દુઃખ સમાન લાગે છે અને મનુષ્યમાં પ્રબળ શાંતિ વિરાજે છે.

[ઉદરિત ‘અનેકાંત’]

શંકા:—અગાઉ જે ઉપશમસમ્યક્ષવત્ સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું તેમાં પણ ઉદયમાં આવેલા મિથ્યાત્વલિકોનો ક્ષય થયો છે અને ઉદયમાં નહિ આવેલા મિથ્યાત્વલિકોનો ઉપશમ થયો છે, ક્ષયોપશમનું સ્વરૂપ પણ જે પ્રમાણે જ નોંધાય તો ઉપશમસમ્યગ્દર્શન અને ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શનમાં તફાવત શું?

સમાધાન:—ઉપર જણાવેલ ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમની સામાન્ય વ્યાખ્યા માત્રથી બાકીજોવો તે બંને સમ્યગ્દર્શનમાં યદ્યપિ તફાવત ન હોય, પરંતુ જ્ઞાની મહર્ષિઓએ શાસ્ત્રોમાં પ્રદર્શિત કરેલા વિશેષ વિચારો ધ્યાનમાં લેવાય તો તે ઉપશમ-ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શનનો તફાવત જરૂર જાણમાં આવી શકે છે. શ્રી ધર્મસંપ્રદાયી ગ્રંથ અને તેની ટીકામાં આ બાબતનો સ્પષ્ટ ખુલાસો કરવામાં આવેલ છે, જે આ પ્રમાણે:—

“મિચ્છત્તં જમુદ્ધં તં સ્ત્રીણં અણુદિયં ચ ઇવંસતં ।
મીસીમાવપરિણયં વેદજ્ઞંતં સ્વઔવસમં ॥ ૧ ॥”

ભાવાર્થ:—જેટલા મિથ્યાત્વમોહના લિકો મિથ્યાત્વસ્વભાવે ઉદયાવલિકામાં પ્રવિષ્ટ થઈ ઉદયમાં-લોગવટામાં આવ્યા તેટલા પ્રમાણથી તે મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મનો ક્ષય

યથો, જે દલિકો ઉદયમાં નથી આવ્યા તેમાંથી ઠેઠલાક દલિકો ઉપશાન્તભાવને પામ્યા, એટલે કે જે મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મ મિથ્યાત્વસ્વભાવે ઉદયમા આવતું હતું તે ઉદય અટકાવી મિથ્યાત્વના રસને દૂર કરી મહનકોદ્રવના ઉદાહરણથી તે મિથ્યાત્વના દલિકોમાંથી અમુક અંશ શુદ્ધ બનાવ્યો, જેનું શુદ્ધપુંજ અથવા સમ્યક્ત્વમોહનીય એવું નામ આપ્યું. ઉપર જણાવેલી ગાથાની ટીકામા પૂ. શ્રી મલયગિરિ મહારાજ એ આશયને જ સ્પષ્ટ કરે છે. જે આ પ્રમાણે—“ઉપશાન્ત નામ વિષ્કમ્મિતોદયમપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવ ચ, તત્ર વિષ્કમ્મિતોદય — મસ્મહ્તાગ્નિરિવાનુદ્રિકાવસ્યં, અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવ—મદનકોદ્રવોદ્રાહરણેનાપાવિતસમ્યક્ત્વસ્વભાવમ્” ટીકાના આ પ્રતીકમા ઉપશાન્ત પદના જે અર્થ કયો અર્થોત્ ઉપશાન્તથી જે વસ્તુ લેવાની જણાવી, એક તો વિષ્કમ્મિતોદય અને બીજું અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવ. વિષ્કમ્મિતોદય એટલે રાખથી દહાડેલ અગ્નિની માફક (પ્રગટપણે-વિપાકથી) ઉદયને અટકાવેલો, અર્થોત્ ઉપશમસમ્યક્ત્વ અવસ્થામા મિથ્યાત્વના દલિકોનો પ્રદેશથી તેમ જ વિપાકથી અનુદય-ઉદયાભાવ હોય છે

તે પ્રમાણે ઉદયાભાવ ન સમજતાં ક્રૂર પ્રગટપણે વિપાકથી ઉદયાભાવ સમજવો, પરંતુ પ્રદેશથી તો ઉદય ચાલુ જ હોય તેમ સમજવું પ્રદેશોદય તેને જ કહેવાય કે ‘જે કર્મ જે રૂપે બધાયું હોય તે રૂપે ઉદયમા ન આવતાં પોતાનું નામ કાયમ રાખીને સમાનકાલાવચ્છિન્ન મનનીય કર્મરૂપે ઉદયમાં આવી પોતાનું ક્લ આપ્યા સિવાય ભોગવાય.’ ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વનમાં દર્શનસમક પૈત્રી સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય અવશ્ય હોય જ છે. ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ અને સમ્યક્ત્વમોહનીયનો ઉદય એ બંનેનો અન્વયવ્યતિરેક સંબંધ છે. ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ હોય ત્યાં સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય અવશ્ય હોય, જ્યાં સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય હોય ત્યાં ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ પણ અવશ્ય હોય, ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ ન હોય તો સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય ન હોય અને સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય ન હોય તો ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ પણ ન હોય એ પ્રમાણે અન્વયવ્યતિરેક સંબંધ ઘટાવવો. તત્ત્વ એ આબુ કે ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વાવસ્થામા સમ્યક્ત્વમોહનીય (શુદ્ધપુંજ)નો વિપાકોદય અવશ્ય હોય છે જે વખતે સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય ચાલે છે તે વખતે મિથ્યાત્વમોહનીય (અશુદ્ધપુંજ) અને મિથ્યમોહનીય (અર્ધશુદ્ધપુંજ)નો પ્રદેશોદય પણ ચાલુ છે, એટલે કે મિથ્યાત્વ તથા મિથ્ય એ બંનેના દલિકો પોતાનું ક્ષય-પોતાનો સ્વભાવ પ્રગટ કર્યો સિવાય

* રાખથી દહાડેલ અગ્નિ ઉપરથી પ્રગટપણે અગ્નિનો અનુભવ ન આવે પરંતુ અન્તર્ગત અગ્નિ પ્રગ્વસિત હોય, એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વના દલિકો વ્યક્તપણે પોતાનો સ્વભાવ જે વિપરીત દષ્ટિગણ્ય તે પ્રગટ કરે, પરંતુ અન્તર્ગત પ્રદેશોદયદ્વારા નિર્જરા ચાલુ જ હોય.

સનતીય સમ્યક્ત્વમેહનીયરૂપે લોગવાય છે, અને એ કારણથી જ દીકાકાર લગવતે 'વિષ્કમ્મિતોદયમ્' એ પદની સાથે અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવમ્ એ વિશેષણાત્મક પદ આપ્યું છે. આ બધાયનો સારાંશ એ થયો કે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં મિથ્યાત્વનું ઉપશાન્તપણું વિપાકોદયની અપેક્ષાએ સમંજસું, નહિ કે ઉપશમસમ્યક્ત્વની માફક વિપાકોદય તથા પ્રદેશોદય એ ઉભય અપેક્ષાએ, વળી 'અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવમ્' એ પદથી એ પણ ધ્યાનમાં લેવાતું છે કે ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વમાં સમ્યક્ત્વમોહનીયના દલિકોનો જે વિપાકોદય આહુ છે તે દલિકો વસ્તુતઃ મિથ્યાત્વનાં જ છે, કારણ કે બંધમાં કેવલ મિથ્યાત્વમોહનીય જ ગણાવ્યું છે, સમકિતમોહનીય તથા મિશ્ર-મોહનીયને ઉદયમાં ગણાવ્યા છે, પણ બંધમાં ગણાવ્યા નથી. ફક્ત આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલ અપૂર્વકરણાનુભવ કિંવા અંતરકરણાનુભવાદિ-જન્ય અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિને અંગે એ મિથ્યાત્વદલિકોમાંથી જિનપ્રણીતતરવો ઉપર રુચિ થવામાં બાધક થનાર મિથ્યાત્વ (મલિન) રસને દૂર કરી તે દલિકોને શુદ્ધ યનાવ્યા અને તેનું નામ સમ્યક્ત્વમોહનીય આપ્યું. જગતનો સામાન્ય નિયમ છે કે 'માણસ પોતે જેવો હોય તેવો પ્રાયઃ બીબને યનાવવાનો થતન કરે' એ રીતિએ સમ્યક્ત્વમોહનીયના વિપાકોદયવાળો ક્ષયોપશમ સમકિતવંત આત્મા પણ શુણ્ણસંકમવડે મિથ્યાત્વ તથા મિશ્રના દલિકોને શુદ્ધ-સમકિત મોહનીયના પુંજરૂપે

બનાવતો જાય અને ઉદયવલિકાગત જે મિથ્યાત્વ તથા મિશ્રના દલિકો છે તેમાં શેઠ પણુ કરણ ન લાગતું હોવાથી તે દલિકોના મોમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ફારફેર કય. સિવાય બળવત્તર ઉદયવાળા સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુંજ સાથે પ્રદેશોદયથી લોગવતો જાય. કદાચ અહિં શંકા થાય કે-મિથ્યાત્વ-મિશ્રનો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ મોહનીયના વિપાકોદય સાથે પ્રદેશથી લોગવતો થાય તો પોતાનામાં અશુદ્ધ-અર્ધશુદ્ધ રસનું વિદ્યમાનપણું છતાં તેને લાયક વિકાર તે બંને કેમ પેદા ન કરે ? તો તે શંકાના સમાધાનમાં સમંજસું જોઇએ કે-કેળાનું જે માણસે ભક્ષણ કર્યું છે તે માણસને કેળાનો વિકાર થવાનો સંભવ છતાં એલથી વિશેષ પદાર્થો તે ઉપર ફીક પ્રમાણમાં વાપરવાથી જેમ વિકાર થઈ શકે તો નથી તે પ્રમાણે મિથ્યાત્વ-મિશ્રનાં પ્રદેશોદયમાં બનેલાં રસનું અવસ્થિતપણું હોવા છતાં સમ્યક્ત્વમોહનીયના પ્રબલ ઉદયમાં તે બનેલો વિકાર દેશ પણ અનુભવમાં આવતો નથી. આટલા વિસ્તૃત વિવેચનથી નિષ્કર્ષ એ આવ્યો કે સામાન્ય વ્યાખ્યા, ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વદર્શનની લગભગ સરખી દેખાતી હોવા છતાં તે બંનેના સ્વરૂપમાં ઘણું જ તફાવત છે. આ સિવાય ઉપશમસમ્યક્ત્વ તથા ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વમાં બીબ પણ ઘણું તફાવતો છે, જેની સક્ષિપ્ત નોંધ અહિં આપવી ઉચિત લાગવાથી તે બાબતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

૧. ઉપશમસમ્યગ્દર્શનમાં (દર્શનપચક
અથવા) દર્શનસમક પૈટ્ટી દરેકનો પ્રદેશો-
દય તથા વિષાકોદય ન હોવાથી આ
સમ્યક્ત્વ આત્મિક સમ્યક્ત્વ છે.

૨. ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ અન્ત
સુદર્શનો જ છે.

૩. ભવચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં જીવને ઉપ-
શમસમકિત અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિની અપે-
ક્ષાએ એક વાર તથા ચાર વાર ઉપશમ
શ્રેણિની અપેક્ષાએ એમ એકંદર પાંચ
વખત પ્રાપ્ત થાય છે.

૪. ઉપશમ સમ્યક્ત્વના ૪-૫-૬-૭-૮-૯-
૧૦-૧૧ અર્થાત્ ચોથાથી અગિયાર મુખી
એમ એકંદર આઠ શુભસ્થાનકો છે

૫. ઉપશમસમકિત પરભવમા આત્માની
સાથે જનાર નથી.

૬. ઉપશમસમ્યક્ત્વમાંથી સીધે સીધું
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી પણ
ક્ષયોપશમ પામવાપૂર્વક જ ક્ષાયિક થાય છે.

૭. કર્મોદયની દૃષ્ટિએ ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ
વિશુદ્ધ છે અને અદ્યકાળ વિગેરે કારણે
મલિન છે.

૧ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમા એકનો વિષા-
કોદય તથા છ નો પ્રદેશોદય સતત
ચાલુ હોવાથી આ સમ્યક્ત્વ પૌદ્ગલિક
સમ્યક્ત્વ છે

૨ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનો ઉં કાળ છાસઠ
માગરોપમથી કાષ્ઠક અધિક છે

૩ ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વને ભવચક્રમા પરિ-
ભ્રમણ કરતો જીવ સમગ્ર ભવોની અપે-
ક્ષાએ અસંખ્ય વાર પ્રાપ્ત કરે છે

૪ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શનના ૪-૫-૬-૭ એમ
ચોથાથી સાત મુખી કુલ ચાર શુભસ્થાનકો
જ હોય છે અર્થાત્ આ ચાર શુભસ્થાનક
સિવાય બાકીના શુભસ્થાનકોમા આ
સમ્યક્ત્વ હોતું નથી

૫ ક્ષયોપશમ સમકિત પરભવમાં આત્માની
સાથે જઈ શકે છે.

૬ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શનમાંથી આત્મા
દર્શનસમકનો કમશ ક્ષય કરતો કરતો
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૭. ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કર્મોદયની અપેક્ષાએ
મલિન છે અને દીર્ઘકાળાદિની અપેક્ષાએ
વિશુદ્ધ છે.

આ ઉપરાંત ઉપશમસમ્યક્ત્વમાં વર્તતો આત્મા આયુષ્યનો બંધ ન કરે, ક્ષયોપશમ સમક્રિતમાં વર્તતો આત્મા દેવાદિ પરભવાયુનો બંધ કરે છે ઇત્યાદિ ભેદો કર્મપ્રકૃતિ, પંચ-સંગ્રહ, કર્મઅન્ય વિગેરે શાસ્ત્રોથી જાણી લેવા.

શંકા—ક્ષયોપશમિકસમ્યક્ત્વ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તત્ત્વભૂત પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન કરાવનાર છે તો તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું આવરણ કેવી રીતે બને ? અર્થાત્ ઉપર કહેવામાં આવ્યું કે ‘જ્યાં સુધી ક્ષયોપશમ હોય ત્યાં સુધી ક્ષાયિક સમક્રિત પ્રાપ્ત ન થાય’ એ કેમ બને ? અથવા તે ક્ષયોપશમસમક્રિત જો મિથ્યાત્વ સંબંધી શુદ્ધ પુદ્ગલોના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલું હોય મિથ્યાત્વજાતિનું માનવા-પૂર્વક ક્ષાયિક સમક્રિતનું બાધક છે એમ કહેતા હો તો મિથ્યાત્વજાતિના સમક્રિતથી આત્મ-ધર્મરૂપ તત્ત્વશ્રદ્ધા કેમ પ્રગટ થાય ?

સમાધાન—એમ આરીક અગરબની ચીમનીમાં રહેલી દીપકની જ્યોતિ પ્રકાશ કરે છે અને તે અગરબ દૂર કયેં છતે તે દીપક જ્યોતિ સર્વ તેજવડે અધિક પ્રકાશ વિસ્તારે છે; અથવા મલિન વસ્ત્રમાં રાખેલ મણિ વસ્ત્રના મલિનપણ્યને અંગે પોતાની કાન્તિ જો કે પ્રગટ કરી શકતું નથી પરંતુ તે જ વસ્ત્ર શુદ્ધ

થાય અને તેમાં મણિ રાખેલ હોય તો વસ્ત્રનું આવરણ છતાં આવરણની શુદ્ધિને અંગે અમુક અંશે મણિની કાન્તિ પ્રગટ થાય છે અને જે શુદ્ધ વસ્ત્રતા આવરણને પણ દૂર કરવામાં આવે એટલે તે જ મણિ સંપૂર્ણપણે જેમ પ્રભાનો વિસ્તાર કરે છે તે પ્રમાણે મલિન એવા મિથ્યાત્વ પુદ્ગલો પણ રસાયવર્તનાદિ વડે ક્ષયોપશમિકપણ્ય પામ્યે છતે કાંઈક અપ્રગટપણે આત્મધર્મરૂપ તત્ત્વશ્રદ્ધાન શીઘ્ર પ્રગટ થાય છે અને ક્ષયોપશમિકપણ્યનો નાશ થાય ત્યારે આત્મધર્મરૂપ સમ્યક્ત્વ સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થાય છે. જે માટે બાધકાર મહારાજ જણાવે છે કે—

સો તસ્સ વિસુદ્ધયેરો, જાયદ્ સમ્પત્તપોગાલક્ષયઓ ।
દિક્કિવ્વ સળહસુદ્ધભપહલવિગમે મણુસસ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ— આરીક અને શુદ્ધ અગર-બના પડેલોના વિનાશ થતાં મનુષ્યની દષ્ટિની માદ્રક સમ્યક્ત્વમોહનીયના પુદ્ગલના ક્ષયથી જીવને તે સમ્યક્ત્વ વધારે શુદ્ધ થાય છે. (ગાહ)

*મિથ્યાત્વનો પ્રદેશોદય અને સમ્યક્ત્વનો રસોદય વર્તતાં દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમભાવ જાણવો.

ધર્મશર્માહ્યુદય મહાકાવ્ય

સમ્પ્રલોકી અનુવાદ (સતીક)

(ગતાક પૃષ્ઠ ૧૬૯ થી ૨૨)

ઉપખતિષ્ટત

સુવર્ણના કુંભની શોભવતી, જ્યાં ઉચ્ચ હૃદયે સિત વૈજયતી;
શકા કરાવે જનને જુઓની ! પગો ભર્યાં વ્યોમ નદી પૂરોની. ૬૮
પ્રભા નીલા રતનમયી ભિતોની, નભસ્તલે વ્યાપ્ત થતાં, - નિશાની,
ભ્રાતિથી જૂરે જહિં ચક્રવાકી, દિનેય વાપી-તટમાં ગિયારી ૬૯
વાયુથી ચાલતી ધ્વજશુલીએ, તર્જિત જાણે થઈને જ સેવે,
દિગ્પાલના પત્તન ચાર જેને, વિશાળ શાખાપુરના બહાને ૭૦
જ્યાં રત્ન-ધ્વજથી શોભનારા, સહસ્રશૃંગી જિનધામ સારા,
જાણે હૈંસે દેહ ધરણ શેષે, તે દેખવા નીકળી જહાર હૃદયે, ૭૧
પાતાલથી જ્યાં સરમાં સુધાની, સિરા હજારે કુટતી મજાની,
તેથી જ ત્યાં માતું રસાધિકૃત્વ, છાડે નહીં ભોગીય નિકટત્વ, ૭૨
મંથાયલે આર્મૂલ મંથવાથી, જેને મળ્યો કૌસ્તુભ એક સાર,
તે અગ્નિ 'રતનાકર' થાત શાને, એને ન જો સેવત ખાઈ બહાને ? ૭૩

૬૮ જે રત્નપુરમાં, ઉઘાડા મહાલયોના સિખરે, સુવર્ણકુંભની શોભાથી યુક્ત એવી શ્વેત પતાકાઓ, પદ્મયુક્ત આકાશગંગાના પૂરની શકા કરાવે છે - ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર.

૬૯, નીલ રત્નોની ભિતોની પ્રભા આકાશતલમાં વ્યાપ્ત થતા, જ્યાં રાત્રિની ભ્રાતિથી, દિવસે પથ્થુ, ચક્રવાકી ગિયારી વાપી-તટે જૂરી રહે છે - ભ્રાતિમાન અલંકાર.

૭૦. વાયુથી ફરફરતી ધ્વજશૃંગ અગ્નિશુલીઓવડે તર્જિત-તિરસ્કૃત થઈ, જાણે દિગ્પાલોના ચાર નગર, જે પુરને મોટા શાખાપુરના (ઉપનગર-પરા) બહાને સેવી રહ્યા છે - (તે પુરની ચાર દિશાએ ચાર મોટા પરા આવેલા છે.) - ઉત્પ્રેક્ષા

૭૧. જ્યાં રત્નના ઘંટાથી શોભતા હજાર સિખરવાળા જિનમંદિરો છે, તે જાણે જૂતલમાંથી જહાર નીકળી શેખનાં હૃદયથી તે પુર જોવાને માટે દેહ ધારણ કર્યો હોયની ! એવા જણાય છે. - ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર.

૭૨. જ્યાં સરસીઓમાં પાતાલતલમાંથી અમૃતની હજારે સિંગઓ ફૂટે છે, તેથી જ હું માતું છું કે તેમાં રસનુ અધિકૃત્વ છે, અને ભોગીવર્ગ તેનું પડખું છોડતો નથી - ઉત્પ્રેક્ષા.

ભોગી - શ્લોક : (૧) નાગ, (૨) વિલાસી.

૭૩. મંથાયલવડે મૂળ સુધી મથન કરવાથી જેને સારજૂત માત્ર એક કૌસ્તુભ રત્ન મળ્યું હોય તે સમુદ, જો એ પુરને ખાઈ બહાને ન સેવત, તો એ 'રતનાકર' (રત્નખાણ) કેમ થાત ? - અતિશયોક્તિ અને અપહ્રુતિ.

પ્રભાથી કૌસ્તુભ હરાવનારા, જાણે શ્રીના ક્રીડન-શૈલ સારા;
 એવા નવલંતા મણિસ્તૂપ ભાળી, વ્યાપારીઓ જ્યાં દૂરથી ચ આવે. ૭૪
 પદે પદે જ્યાં પરઅર્થાનિષ્ઠ, રસસ્થિતિ દર્શી કાંઈ મિષ્ટ;
 વેશ્યા કવિવાણીની જેમ ચિત્તે, કોને કરાવે ન પ્રમોદ પ્રીતે? ૭૫
 જ્યાં સંગીતારંભ મૃદંગ વાગે, કેલાસ શા તે ઝરખા જ લાગે;
 વારિહીલા જર્જરત અણુદોની, વિડંબના શું કરતા જુઓની! ૭૬
 જ્યાં વ્યોમમાં ખિન્ન જ મિત્ર પ્રત્યે, રણુંત કિંકિણિ રવે વદંતી;
 પ્રાસાદની પંકિત શું વાયરાથી, વિંઝે ફરતા ધ્વજ-વિંઝણથી! ૭૭
 હારાવલી-નિર્જરચુક્ત તુંગ, પામી જ કાંતા સ્તનશૈલ દુર્ગ;
 નિઃશંક જ્યાં ત્ર્યંબકથી ચ કામ, થયો ત્રિલોકે વિજયી પ્રકામ. ૭૮
 જ્યાં ભંગ કેશે, તરલત્વ આંગે, સરાગતા નોય જ ઓષ્ઠ પાંગે;
 ને સુદેશોના સુખ વિષ્ણુ ક્યાં ચ, બાણું જ દોષાકરની ન છાંય. ૭૯
 રાત્રે તમઃવ્યાસ અગાશીઓમાં, અશ્વેત વસ્ત્રો સજ્જતી સ્ત્રીઓના;
 સુખોદયી જ્યાં નલગ્રી સુહાસ, નવેંદુભાલાર્થી ભારી કરાસ. ૮૦

૭૪. કાંતિવડે કૌસ્તુભનંદનનારા, અને જાણે લક્ષ્મીના ક્રીડાપર્વતો હોયતી! એવા અગમતો
 રત્નરાશિ જોઇને, જ્યાં વ્યાપારીઓ દૂરદૂરથી પણ આવે છે.-વ્યતિરેક અને ઉત્પ્રેક્ષા;

૭૫ પદે પદે જ્યાં પરઅર્થમાં નિષ્ઠ, અને કંઈ અવાચ્ય રસસ્થિતિ દર્શાવતી એવી વેશ્યા,
 જ્યાં કવિવાણીની જેમ કોના મનને આનંદ ઉપજાવતી નથી?—ઉપમા-સ્લેષ.

પદે પદે=(૧) કવિ પક્ષે-વાક્યે-વાક્યે, (૨) પગલે-પગલે.

પર અર્થ=(૧) કવિ પક્ષે-પરમાર્થ, ઉત્કૃષ્ટ અર્થ, (૨) પારકું ધન.

રસ=(૧) કવિ પક્ષે-નવરસમાયી કાષ. (૨) સમારસપ્રધાન.

૭૬. જ્યાં સંગીતારંભ મૃદંગ વાગી રહ્યા છે, એવા કેલાસ જેવા ઝરખાઓ, ગર્જની કરતી
 નિર્જલ મેલદંદોની વિડંબના-અનુકરણ કરી રહ્યા છે!—ઉપમા.

૭૭. જ્યાં આકાશમાર્ગમાં યાત્રી ગયેલા મિત્ર (સૂર્ય અથવા દોરત) પ્રત્યે રણજીવતી ધૂધરીઓના
 અવાજથી વાર્તાલાપ કરી, પ્રાસાદપંક્તિ જાણે વાયરાથી ફરફરતા ધ્વજરૂપ વિંઝણપડે તેને વિંઝે
 છે!—ઉત્પ્રેક્ષા. આશય:—પ્રાસાદો એટલા જાણ્યા છે કે તે જાણે મિત્રના (સૂર્યના) મિત્ર જાણ્યા છે,
 અને તેથી જ ભક્ત રીતે મિત્રકાંઈ થાકેલા સૂર્ય માટે કરે છે!

“ મહારા હયો જિધ્વં રથેયો અથ, પ્રાકાર આરોહણમાં ન શક્ત; ”
 એવુ ગણી જેહ વિલધવાને, ભાનુ ભજે પશ્ચિમ-પૂર્વ જાણે । ૮૧
 નીલા મહિના ઝરુખાની જાણી, આલળતા ચદ્ર-કરો નિહાળી;
 વચિત જ્યા મુગ્ધ વધૂ જાને છે, હારાવચ્છેય ન વિશ્વસે છે । ૮૨
 જિધ્વારૂહા જોઈ વધૂ મુખેંડ, જાણે જતો પ્રજ્ઞ સમીપ ઈંડ,
 જ્યાં ઉચ્ચ પ્રાસાદના ચૂલિકાથી, જઈ રહ્યો નમ્ર ધઈ જ તેથી. ૮૩
 હિમાદ્રિ જેવા સુવિશાલ શાલ-, નિતંબમા ધારણું મેઘમાલ;
 જે રાજધાની છોંતવા સુરોની, રાજે ધરી પક્ષ જીડી રહ્યુંની ! ૮૪

માલિની

‘અગુરુ’ ઇંમ પ્રસિદ્ધિ દ્રવ્ય મુગધીમા જ, સતત અવિભવો ચેદશ્ય છે મેઘમાં જ;
 ફલસમય વિરુદ્ધ જ્યાં વિના વૃક્ષ કયાંય, કદી પણ ન જ કોઈ કોઈને દટ થાય, ૮૫
 વસતતિલકા

અંતર્ય પચાતિચુત રાજ્યો રાજનારો, જ્યાં પ્રાંતભૂમિ વિટતો દટ કોટ સારો,
 શત્રુતણા પ્રલયને જ પ્રકાશનારો, સ પૂર્ણ ઈંડ પરિવેષ શુ ભાસનારો. ૮૬
 ॥ इति रत्नपुरवर्णनो नाम प्रथमः सर्ग ॥

—કો. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા. એમ. ખી. ખી એસ.

૮૧. “ મારા અધો જિધ્વગામી રથથી અહીંના કિલ્લો ચઢવા સમર્થ નથી. ” એમ જાણીને
 સૂર્ય જેને ઉલ્લસવાને જાણે પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશાનો આશ્રય કરે છે. —ઉત્તરેક્ષા

૮૨. નીલ રતનમય ઝરુખાઓની જાણીને આલળતા ચદ્રકિરણોથી છેતરાઈને જ્યા મુગ્ધ વધૂઓ
 હારની ઝૂંતમા પણ વિશ્વાસ કરતી નથી. —પ્રાંતિમાન અલંકાર

૮૩. જોયે ચઢેલી વધૂઓના મુખચંદ્ર જોઈને, જાણે બ્રહ્મા પાસે જતો ચદ્ર (મારા કરતા
 ચઢિયાતા મુખચંદ્ર કેમ જનાવ્યા તેની જાણે શ્રિયાદ કરવા) જ્યા પ્રાસાદોના અગ્રમાગથી નમ્ર (નીચો)
 ધઈને જઈ રહ્યો છે । નમ્રપણુ તેનો લઘુત્વભાવ પ્રદર્શિત કરે છે. —ઉત્તરેક્ષા

૮૪. હિમાલય જેવા જીયા વિશાળ કિલ્લાના મધ્યમાને મેઘમાલા ધારણુ કરતુ જે પુર, જાણે
 પાખ ધારણુ કરી દેવાની રાજધાની છોંતવા જીડતુ હોયતી. એવુ શોભે છે. —તાત્પર્ય નગરની શોભા
 જીડીને આખે વળગે એવી છે. —ઉત્તરેક્ષા

૮૫. ‘અગુરુ’ એવી પ્રસિદ્ધિ તો મુગધી દ્રવ્યમા જ છે, અન્યત્ર તો કોઈ અગુરુ-ગુરુજન રહિત
 નથી અથવા અગૌરવવત નથી, અવિભવ (અવિભેષ-મેષમાથી ઉત્પન્ન થયેલ) તો સદા ય મેષમા જ
 જોવામા આવે છે, બાકી તો કયાંય અવિભવ-વૈભવ રહિત કોઈ જોવામાં આવતુ નથી, અને ફલ-
 સમય વિરુદ્ધ (વિપક્ષી, તેથી રુધાયેલા) પક્ષીથી રુધાયેલા વૃક્ષ સિવાય, કોઈ પણ કોઈને કદી પણ
 કયાંય ફલસમયથી વિરુદ્ધ-પ્રતિકૂળ દેખાતુ નથી-અર્થાત્ સર્વ વસ્તુ યથાવત દશિભૂત થાય છે. એવુ
 તે નગર છે. —પરિસંખ્યા અલંકાર.

૮૬. અહર રહેલા પ્રસિદ્ધ રાજ્યો (નૃપ અથવા ચદ્ર) શોભતો, પ્રાંતભૂમિને વિંટી રહેલો અને
 શત્રુઓના વિનાશને સૂચવતો એવો કિલ્લો જ્યા ચદ્રના પરિવેષ જેવો ભાસે છે. —ઉપમાલંકાર

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરણ આત્મકથા]

લેખક : સુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૨૪ થી શરૂ)

અપૂર્વ ભોગોને આપનાર પણ
વિદ્યા જ છે

શીતઋતુની સખત ઠંડી, ગ્રીષ્મના તીવ્ર તાપ અને વર્ષાનાં ભયંકર વાવાઝોડોને પણ ગણુકાર્યા વિના, સ્થળ કે જળમાર્ગની પરવા કર્યા વિના, દેશ કે પરદેશને ગણ્યા વિના, વાહન કે ઉપાનહ વિના, વસતિ કે વેરાન પ્રદેશની પરવા વિના, સપાટ કે ઘોર ઝાડી-વાળા જંગલને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ચોર, ચર કે ચિત્રા, વાઘ, વરુ કે વાનરનો ભય તણ, ઘરખાર તણ, કુટુંબ-કળીલો તણ, હાટ-હવેલી તણ, નહાવું-ધોવું તણ, ખાવું-પીવું તણ, એશઆરામ તણ, માન-મર્યાદા તણ, લાજશરમ તણ, કુળને અને શીલાચાર ખુદીને તેમજ ન્યાય, નીતિ અને ધર્મ પણ પ્રાયઃ છુદી છેવટ શારીરિક રક્ષણોપાયની પણ ઉપેક્ષા કરીને અહોરાત્રના સતત ઉન્ન-ગરાદારા જે ભોગો મેળવવા જગતુ ઘેલું બન્યું રહે છે, એથી થ સુંદર ગલકે દેવી પણ ભોગોને વિદ્યાદેવી તો તથાપ્રકારના વિના પ્રયાસે જ પલ્લામાં નાંખે છે.

વિદ્યા પોતાના સ્વામીનો યશ ચોમેર
વિસ્તારે છે

કમળનાં વનમાં વાસ કરી વનને
ઓપાવનારાં ખુશબોદાર કમળો પોતાની

ચોતરફ પસરાયલી સુવાસદારા ' દરેક વન કરતાં ય પોતાના માલીકના વનની વિશિષ્ટતાને ખ્યાલ ' ફર ફર ફરતા ભ્રમરોના લક્ષ ઉપર આણીને તેને પોતાના માલીકના વનની સેવામાં રકત રહેવાની જેમ ફરજ પાડે છે, તેમ, વિદ્વજ્જનોના હૃદયવનમાં વાસ કરતાં બહુ સ્વરૂપી વિદ્યારૂપ વિવિધ કમળો ' દુનિયાના દરેક પંડિતજનના હૃદયરૂપ વન કરતાં ય પોતાના માલીકના હૃદયવનની વિશિષ્ટતાને ખ્યાલ ' પોતાની ચોમેર પ્રસરેલી તીલક નિયુષ્ણતારૂપ ખુશબોદારા ફર-ફર દેશોતરે પણ વસતા વિદ્વજ્જનરૂપી વિદ્યાભ્રમરોના લક્ષ ઉપર સત્તર લાવીને તે તે વિદ્વાનોને પણ પોતાના માલીકની સેવામાં જ રક્ત રહેવાની ફરજ પાડનાર હોવાથી સ્વામીનો યશ પણ ચોમેર વિસ્તારનાર બે ઠોઠાં પણ હોય તો તે વસ્તુતઃ વિદ્યા જ છે.

અપૂર્વ અને સાચું સુખ વિદ્યા
જ આપે છે

જેમ જગતના રમા અને રામા આદિ નાશવંત પદાર્થોમાં વિદ્વાન જન મોહ પામતો નથી તેમજ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ-રૂપી શાશ્વત પદાર્થોને કદી ય તળતો નથી; આથી નાશવંત સંયોગોના વિયોગાન્તે એ અકળાતો નથી, સુંઝાતો નથી, એક કરતો નથી. સ તુ યદ્યત્સંયોગસ્તત્તદ્વિયોગાયંત્ર મન્યન્તે-

“જે જે સયોગ છે તે તે વિયોગને માટે જ છે એમજ વિદ્વાન તો માને છે.” આથી પ્રાકૃત જનની માફક પદાર્થોના સંયોગમાં એ થનથન નાચતો નથી તેમજ તેના વિયોગમાં આકુળવ્યાકુળ બની રોકકળ કરી મૂકતો નથી તેમજ એને આનંદ હોતો નથી. નરેશ્વર પદાર્થોના સયોગમાં જેને આનંદની ઊંજો ઉછળે છે એનાં જ હૃદયો, એના વિયોગ વખતે સડસડિત બળે છે ! પ્રત્યજે છે ! જે પદાર્થો પોતાના ન હોઈ રાખવા જેવા જ નથી તે સ્વયં આલ્યા જાય તેમા મૂળને જ ખેદ થાય છે, વિદ્વાન તો ચોક્કસ જ સમજે છે કે જે મારું છે તે કદીય જવાતું નથી ! જે આમ જ છે તો જે મારું જ નથી તે પ્રાપ્ત કે નષ્ટ થતાં શોક જ શું કામ ? એથી આગળ વધીને એ એટલી હદ સુધીની ઉત્તમ ભાવનાવાસિત હોય છે કે જે મારું નથી તે રાખવું જ શા માટે ? આમ શુભ ભાવનારૂઢ બની પુરુષોદયે પ્રાપ્ત થયેલા પશુ લોગ-પદાર્થોનો ક્ષણવિનાશી દેહના ભયે સન્માર્ગે સત્વર વ્યથ કરીને થોડળું નૂતન પુરુષો-પાળન કરવાની તીવ્ર ચિતામગ્ન હોય છે વિદ્વાન જનની સેવા એના જીવનભરમા ઓતપ્રોત હોય છે. આથી એ સિદ્ધ જ છે કે-કપરા સયોગમાં પશુ મૂકાયેલાને સમ-ભાવરૂપી શીલતાની ઠડી લહેરોમાં ઝુલાવીને અપૂર્વ અને અવિચ્છિન્ન સાચુ સુખ આપનાર દુનિયામાં જે કોઈ પશુ હોય તો તે વિદ્યા જ છે.

વિદ્યા એ ગુરુનો પણ ગુરુ છે.

‘ મા-બા-ભૂ-પા ’ બધાવા બેઠેલા કાકુ-વેલું પશુ માંડ-માંડ બોલતા બાળકને અનુક્રમે આગળ વધારી, વિદ્યાર્થીપણું ઊડા

વીને ઉત્તમ શિક્ષક બતાવનાર વિદ્યા જ છે. આથી ગુરુ પણ વિદ્યાના પ્રત્યે જ ગુરુ બનેલ હોવાથી વિદ્યા એ ગુરુનો પણ ગુરુ છે. બીજી વાત એ છે કે મનુષ્ય જ્યારે રાત્ર, પ્રધાન, દિવાન, કોઈપણ પંક્તિનો અમલદાર, સ્વામી કે શેઠ હોય ત્યારે તે પર પ્રતિહુકમનો દોર ચલાવવા સ્વતંત્ર હોવાથી તેને સ્વચ્છંદે અટકાવનાર કોઈ જ નથી. ‘ તાબાના સર્વ-જનો મારા દાસ જ હોવાથી તેઓ પ્રતિ ઇચ્છા મુજબ કોરડો ચલાવવાનો મને હક્ક જ છે. ’ આવી એના મૂળ માનસમાં કારમી ધૂન હોય છે. આથી ન્યાય અને નીતિપથનાં ખૂન કરીને પણ એ અન્યાયનું સામ્રાજ્ય ચલાવતો હોય, લોકોને નિષ્કારણ પીડતો હોય દંડતો હોય, નિશદિન નવા-નવા કરવેરાદિવડે પ્રાણીઓનું જીવન ચૂસી લઈ નિરસ બનાવતો હોય, અનેક દુઃખ-સનો સેવીને અનાચારનો પણ કારમો ઠેર વતોવી ત્રાય ત્રાય પમાડતો હોય, વિગેરે અનેક પાપાચરણોથી એની બુદ્ધિ જ પાપમય બની ગયેલી હોવાને લીધે એને સગવડતા સમજાઈને તે તે પાપાચરણો અતિશાણુપણથી જ થતાં સદાચરણરૂપે જ ભાસે છે ! પરિણામે પોતે જ પોતાની જાતને સન્માર્ગે દોરી જઈ દુર્ગતિનું ભાજન બનતી અટકાવવાના પરમ ભાગ્યોદયથી વ્યૂત થાય છે, દૂર ખસે છે અને દુર્ગતિનાં ભયંકર દુષ્ટોને નીરાધાર મહે છે. આ ભવમાં પણ એના પ્રતિ એનાં પાપજીવનની કાલીમાથી ઠકળી ઉઠેલ દયાળુ જનતાનાં પણ હૃદયનાં ઊડા-છના (હાર્ટફેલ, પ્લેગ, ન્યુમોનીયા, ક્ષય, રક્તપાત, શ્વાસ, દમ, ભગદર અને રક્તપીતાદિ જીવલેણ દરોહોથી તેમજ મારી, મરફી, પાણી,

અગ્નિ, ભુવંગ, દેવ કે દાનવોથી પણ થતી ભયંકર ખુવારી પ્રતિ કરુણાભાવને બદલે અનિ-
સ્થાએ પણ)માનસિક અતુભેદન હોય છે.
આતુ કારણ એ જ છે કે એને સન્માર્ગ-
દર્શક કોઈ શુરુ નથી. કહ્યું છે કે-

ચિન્તા ગુરુભ્યો ગુણતીરધિમ્યો
ધર્મ ન જાનાતિ વિવક્ષણોડપિ ।
આકર્ણદીર્ઘોઽવલલોચનોડપિ ।
દીપં ચિન્તા પદ્યતિ નાન્ધકારે ॥૨૧॥

અર્થ:—“મનુષ્ય ઘણો ય વિવક્ષણ હોય
તો પણ શુણના સમુદ્ર એવા શુરુમહારાજ
ચિન્તા તે ધર્મ(આત્માની દરજ)ને બાણી
શકતો નથી. જેમકે કણ્ઠપર્થન્ત લાંબાં એવાં
વિશાળ નેત્રને પણ ધારણ કરવાવાળો મનુષ્ય
અન્ધકારને વિષે આંખો ફાડી ફાડીને એવા
મથે તો પણ હીપકના પ્રબળ આલંબન વિના
દેખી શકતો નથી.” આ રીતે શુરુમહારાજ
અપૂર્વ ઉપકારી હોવાથી જ શુરુની મહત્તા
સર્વશ્રેષ્ઠ છે. શુરુ વિષે અવિસંહિતા અધ્યાય ૧,
શ્લોક૯માં તો ત્યાં સુધી કહી નાખેલ છે કે-

પ્રકમપ્યક્તરં યસ્તુ શુરુઃ શિષ્યે નિવેદ્યેત્ ।
પુથિર્વ્યા નાસ્તિ તદ્દ્રવ્યં યદ્દત્વા હાનુગીમવેત્ ॥ ૨૨

અર્થ:—“શિષ્યને જે એક પણ અક્ષર
જાણાવે તે તો શુરુ છે, બદલે એક પણ અક્ષર
શિષ્યને ભણાવનાર જે શુરુ છે તે શુરુને
આપવા લાયક કોઈપણ દ્રવ્ય સમસ્ત પૃથ્વીમાં
પણ નથી કે જેથી તે આપીને શિષ્ય શુરુને
અનુભૂિ થાય.” શુરુનું મહોપકારીપણ જ
માન્ય રાખીને એ દ્વિમાઘ્યા પછી આગળ
વધીને શ્લોક દશમામાં તો શુરુનું બહુમાન
નહિ કરનારને આવેશમાં કહી નાખે છે કે

પ્રકાસપ્રદાતારં, યો ગુરુ નામિમન્યતે ।
શુનિયોનિશતં ગત્વા, ચાંઢાલેષ્વપિ જાયતે ॥૨૩॥

અર્થ:—“એક અક્ષર આપનાર શુરુને
જે માનતો નથી તે એક સો વખત શ્વાનની
ચોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ ચાંડાલ કુલે પણ ઉત્પન્ન
થાય છે.” જે કે. આવા સીધા પથગામ નેત્ર
શાસન કદીય પાઠવતું નથી, કારણ કે તે
પરિણતિની તીવ્રતા કે મંદતા પ્રમાણે આત્મા
કર્મબંધ કરે છે તેમ માને છે. આથી કુદ
પરિણતિએ શુરુમહારાજની અપભ્રાજના કરે
તે તો તેથી ય અઘોતર ડુર્ગતિએ બધ, એ
પણ સ્વતઃસિદ્ધ છે. ઉભયમાં પણ તાત્પર્ય
તો એ જ છે કે-આ જગતમાં માતાપિતાદિ
કોઈપણ સ્વજનો શુરુ સમા ઉપકારી નથી
જ. ઉપયુક્ત રીતે તેઓ રાજના પણ રાજ
હોવાથી તો મહારાજ (શુરુમહારાજ) કહે-
વાય છે. આ પ્રમાણે રાજ, દીવાનાદિ કરતાં
ય શુરુમહારાજ તો મહાન હોદ્દાધારી જ છે
એ વાતમાં બે મત હોઈ શકે જ નહિ અને
છે પણ નહિ. એથી શુરુમહારાજને તો
સમસ્ત દુનિઆના પ્રાણીઓ પર હુકમ બળ
વવાનો સ્વતંત્ર જ અધિકાર છે. આ અધિ-
કારને શુરુમહારાજ રાજ-દીવાનાદિ અધિકારની
માફકે હરુપયોગ જ કરે તો જગતમાંનું
એક પણ ઘર કલહ વિનાનું બાકી રહે નહિ, એક
પણ પ્રાણી સુખે ખાઈ-પીઈ કે સુઈ-પેસી
શકે નહિ, છતાં જગતના પ્રાણીઓ અન્ય
અન્યના અધિકાર તળે ત્રાસ પામ્યા પછી
શાન્તિનો છેલ્લો દમ તો આજે પણ શુરુ-
મહારાજને ચરણે આવ્યા પછી જ એથી
શકે છે. આતું કારણ એ જ કે પેલા હોદ્દા
દારો કરતાં શુરુમહારાજનો હોદ્દો પ્રથમ જ
હોઈ વિદત્તાપૂર્ણ છે. પેલા હોદ્દાઓમાં સામે

ન માને તો સત્તાનો દોર છે, જ્યારે આ હોદ્દામાં તો ઊલટું આવનારને એના ભાવિ ઉપર છોડી દેવાય છે. તે બદલ કશી ય બળ જબરી હોતી નથી. અરે ! પોતાની પાસે જ બળીને વિદ્વાન થવા માંગતો હોવા છતાં ય એ વિદ્યાર્થી આપેલ ઉપદેશ વિરુદ્ધ વર્તે, શીખવાડ્યા મુજબ ન ભણે, સારું ન ભણે, લક્ષ્યપૂર્વક ન ભણે, ભણે ને ભૂલે, ભણે પણ ગણે નહિં, ભણ્યો પણ ભણે નથી કે ભણે જ નહિં તો પણ ગુરુમહારાજ આવેશમાં આવીને એને અનર્થ કરવાનો વિચાર સરખો ય કરતા નથી.

એટલું જ નહિં પણ ગુરુમહારાજે તો તે ઉરકેસાય તે પ્રસંગે પણ ખામોશ જ રાખીને એને જ સુધારવાની ખાતર એના બધાં ય દુર્વર્તનો અને અવિનયોને ગળી જ જવાં પડે છે. આ પ્રાકૃત જનથી ધનવુ સભવિત જ નથી. પોતાના જ વિદ્યાર્થીઓ પોતાની જ સામે કપરા વર્તનો દ્વારા કારમી એટાઓ કરે ત્યારે ગુરુમહારાજને ઓછો ખેદ તો ન જ થાય, છતાં ય એ દરેક કડવી વસ્તુ ગળી જવામાં જ ગુરુમહારાજ પોતાના સ્થાનમાં પોતાને ઉલેસા દેખે છે. ધ્યાન રાખવું કે- ‘ગુરુમહારાજે તો હરપણે આ પ્રમાણે જ વર્તવું’ એવી ફરજ ગુરુમહારાજ ઉપર કોઈએ લાદી નથી તેમ જ લાદવા કોઈ સમર્થ પણ નથી. એમની ઉપર કોની બળજબરી ચાલે તેમ છે ? કહેવું જ પડશે કે કોઈનીય નહિ, કારણ કે તેઓ સર્વત્ર તસ્વતઃ છે ! ! ! આમ છતાં ય સમયધર્માદિનાં ઓઠાં તળે કોઈ શઠજનો ગુરુમહારાજ ઉપર પણ પોતાને ઉદ્દભવતા સ્વચ્છ દ વિચારોનો અમલ કરાવવા ધમપછાડ

કરે, ફરજ લાદવા કે બળજબરી કરવા મથે, અને હુન્નસાહસોમાં નિષ્કુળ નીવડતાં જગત સમક્ષ એમની અવહેલના, અપમાજના કરે, અવલુંવાદ બોલે તેની કિંમત આજની પણ શાણી દુનિયા ખમેલ મગજના ઉદ્ભૂત મૂર્ખ શિરે-મણિથી અધિક લેખતી નથી વસ્તુ-સ્થિતિ આમ જ છે તો ગુરુમહારાજને પોતાના જ ઉપાસકના પોતાની ઉપરના પણ દુર્વર્તનો પ્રતિ ખામોશ જ રાખવાની ફરજ કેણે પાડે છે ? એના ઉત્તરમાં સમજવું કે ગુરુમહારાજના હૃદયકમળમાં ઠરીને ઠામ થએલી સદ્વિદ્યા જ એ ફરજ પાડે છે તદુપરાંત છદ્મસ્થ એવા ગુરુમહારાજમાં પણ જે જે અશે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, અતિચાર કે અનાચાર હોય તેને પણ શેષ વર્ગ તો ઉપાસક જ હોવાથી જાણતો હોય છતાં કહેવા કે સુધારવા સમર્થ નથી આમ છતાં એ જ ઉપાસક વર્ગને તે ને તે જ ગુરુમહારાજના ઉપયુક્ત ક્રોધ, માન, માયાદિ દ્રવ્યો કેમે કેમે સક્ષમ, સક્ષમતમ થયેલાં પ્રત્યક્ષ જણાય છે, અનુભવાય છે તે શાથી થયા ? કોણે કયો ? અહિં જ પણ કહેવું જ પડશે કે ગુરુમહારાજના હૃદય-કમળમાં અટલપણે વાસ કરી રહેલ સદ્વિદ્યાએ જ. આથી પણ એ મિદ્ધ જ થયું કે ગુરુનો ગુરુ પણ વિદ્યા જ છે. જગતના તારક એવા તને આવું શોભે ? ઇલાહિ પ્રકારે ગુરુમહારાજને વિદ્યા જ હિતશિક્ષા આપવા સમર્થ છે અને આપે છે. પરિણામે ગુરુમહારાજ પોતાના વિષયકષાયોદિને પાતળા કરી શાન્ત, દાન્ત, ધૈર્ય, ગંભીરોદિ ગુણરત્નોથી વાસિત થવાને પરિણામે, જગતના પ્રાણીઓના તરણ-તારણ બનેલા હોવાથી આ લોકમાં લોકોવડે

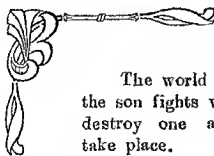
દિલ્લેર સેવાય છે, પૂજાય છે અને પરલોકમાં સુગતિના ભાજન બને છે. ઉપર્યુકત રીતે ગુરુ-મહારાજનો પણ ઉભય લોક સુધારનાર વિદ્યાજ હોવાથી પણ વિદ્યા ગુરુનો પણ ગુરુ છે.

વિદ્યા વિદેશગમનપ્રસંગે બંધુ-વર્ગનું કામ આપે છે.

થેન કેન પ્રકારેણ પણ આત્મનિર્વાહ અશક્ય હોવા છતાં ય ખડોળે ભાગે મનુષ્યે સ્વદેશે જ નિવાસ કરવા ઇચ્છે છે. વિદેશ વસીને આવેલા અને એક વખત પોતાનાથી પણ વિષમ સ્થિતિના સાથીને તેઓ અતિ સુખી થયો કેજે, તેમ જ તેનાથી ય વિશેષ સુખના પોતે કાંક્ષી પણ હોય છતાં પણ દેશ તજવામાં તેઓ અજળ લીરુતા સેવતા જણાય છે, અનુભવાય છે. તેનું કારણ એ છે કે અબુદ્ધ (મૂળ) જનો દુનિયામાં પુષ્કળ હોય છે, જેથી તેવા જનોએ આર્થિક ખીડા દૂર કરવા માત્રમાં સ્વદેશ તજતાં લાગોનાં ભોગે લાવવો અને કોડોના ભોગે ય

કમાવો મુશ્કેલ એવા અમૂલ્ય અને અપૂર વારસાને પ્રથમ પદે જલાંજલી આપવી પડે છે. એ વારસો શું હશે ? એ બાણવાનો વાચકને થતી જિજ્ઞાસાના નિવારણાર્થે અત્ર પ્રથમ તો આપણે એ વારસાની જ ઓળખાણ આપવી જરૂરી છે. અને તે આ પ્રમાણે-દેશ-માંની સર્વ સ્વતંત્રતા તજીને સર્વ પરતંત્રતાના હેતુભૂત વિદેશે વસવા જતાં પણ જેઓ તાણીત-છીને ય ગુજરાન નિર્વહવામાં હંતભાગી બન્યા હોય છે તેઓએ યજ્ઞ પોતાના દેશજનુઓ-દ્વારા સાધ્ય એવાં પોતાનાં સર્વ સાંસારિક કાર્યો સાધવા પ્રસંગે તે તે બંધુઓને પ્રથમનો પરિચય જ છતાં વિદેશના વિરહિત કાળના વિદેશને લીધે પોતાની પૂર્વવત કુલીનતાદિની દેશબંધુઓના દિલમાં સુંદર છાપ બેસાડવા, તેમ જ અતિ દુઃખી છતાં એકંદમ સુખી હોવાનો ભાસ કરાવીને એના દિલમાં સચોટ ત્રિશ્વાસ સ્થાપવા, દેહુ કરીને પણ ખડોળા ખર્ચે અનેક વારતા નિષ્કારણ હાવસાય બતાવવા-વિગેરે કાર્યો કરવા પડે છે.

(આહુ)

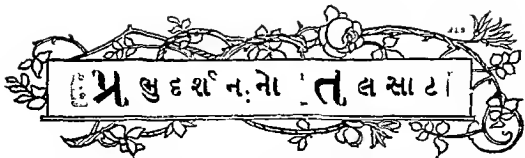

લક્ષ્મીની લીલા !

The world is blinded by wealth, for whose sake the son fights with his father, brothers are ready to destroy one another, and the most terrible wars take place.

જેને માટે બાપ-મેટા અને ભાઈ-ભાઈ એક ખીખતું ઉગ્ગેદન કરવા તૈયાર થાય છે અને જેને માટે ભયંકર યુદ્ધ પણ થાય છે તે લક્ષ્મીની અંદર જગત આંધણું બન્યું છે.

—સુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ રતવનના અંક સાથે આત્માને અધ્યાત્મ દશામાં પ્રગતિ સાધી શકાય એવા નવનવા પગલા બારવે છે. સાતમા જિનના રતવનમાં જુદા જુદા નામો પાછળ રહેલું સામ્ય સમજાવી તીર્થ કર પ્રતિ દર્શાવત ધવા જણાવ્યું, અને હવે આદ્યાથી ચક્રપ્રજ્વળના રતવનમાં એ તીર્થે પતિના યથાર્થ દર્શન કરવાની રીત દાખવતા અવાર પર્યાંત જીવન કેવી રીતે વ્યતીત કર્યું તેના ચિતાર રજૂ કરતા રૂપદ શબ્દોમાં કહી દે છે કે—જો આત્માને દર્શનનો સાચો તલસાટ પ્રગટી શકે એવા કાંઈ પણ ગતિ હોય તો તે એક માત્ર મનુષ્યજન્મની જ છે અને તેની આસપાસ પણ મર્મોદાના બંધન ઓછા નથી જ.

આ રતવન સખીઓ વચ્ચેના સવાદ રૂપે રજૂ કરે છે એ પણ નવિનતા છે. કુર્માતના કદમાં ફસતા આત્માને શુદ્ધ ચેતના પરમેશ્વરનું મુખાર્પ દેખવા દેતી નથી અર્થાત્ શુદ્ધ ચેતન્યની જોડે કુર્માતના જેળ મળતો જ નથી, પણ ભયારે આત્મા એ કુમ તિને તરછોડી દઈ સુમતિના સંધિવારો શોધે છ અને એની દોરવણી હેઠળ આવે છે ત્યારે શુદ્ધ એવો ચેતન્ય ધર્મ શું વરણ છે ? એ કેવી રીત પામી શકાય ? એ માટે કેવી સામગ્રી એકઠી કરવી જોઈએ છતાં વિચારો આત્માને સઢજ ઉઘેરવે છે. એના નિમિત્તભૂત સુમતિ હોવાથી આ રતવનમાં આખોય સવાદ સુમાત અને શુદ્ધ ચેતના વચ્ચે ગોઠવાયો છે.

સુમતિ—હે સખિ ! તીર્થપતિ, એવા ચક્રપ્રજ્વળ ચંદ્રસખી કાન્તિવાળું મુખ દેખવા દે એ મુખ રાત્રે વેળના અભાવથી પેદા થતા ઉપશમ રસના—નરવ શાંતિના મૂળ સમાન છે. એ જોતા જ દુઃખ અને

અક્ષાંતિ કિંવા કલેશજનિત દુઃખસમુદાય આપો—આપ મલિત થઈ જાય છે આજે લાના કાળે જે કાળની ગણના ન થઈ શકે એવા અસખ્યાત સમય પછી મુખદર્શનનો મોઢેરો યોગ સધાયો છે.

એમ કહી જે રથાનો ગણાવે છે તે યોગિરાજ રતવનની ખીલથી ચોથી સુધીની ત્રણ ગાથામાં દર્શાવે છે એમાં સૂક્ષ્મ નિગોદ અને બાહ્ય નિગોદ એકે દ્રિય જાતિમાંની પૃથ્વી-અપૂ-વાહિ-તેઉ અને વન રપતિરૂપ પાંચ નિકાય, તેમ જ ગેહદ્રિય-તેઉદ્રિય અને ચૌદે દ્રિય યુક્ત અવરથાઓનો સમાવેશ કરે છે. નિગોદ અવરથા એ આત્માની પતિત દશાનું કિંવા સાવચૂદતાનું પ્રતિક છે એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ જેવું નથી જ એના પાશમાંથી મુક્ત થઈ આત્મા બ્યવહારરાશિમાં આવે ત્યારે જ એ માર્ગે આવ્યો એમ કહી શકાય. એમાં પણ તેષદ્રિય સુધી નેત્રોના અભાવ હોવાથી ન્યા પદાર્થોને દેખવાપણું જ નથી ત્યા પ્રજ્વળમુખદર્શનના યોગની શી વાત કરવી ? વળી ચૈત્રિદ્રી-ચણુની ચક્ષુઓ એ તો યાદુતિની રેખા સુઝી-યથાર્થ દર્શન માટે સાવ નિષ્ફળ. પચે દ્રિયપણામાં જો કે ચક્ષુઓનો સાથ સારો લેખાય પણ એમાંની દેવતા, નારકી ને તિર્થચરૂપ ગતિઓ જ એવા પ્રકારની છે છે કે એમાં જનમાર્ગે દોરાવાનું અને શુદ્ધ ચેતન્યની પિછાન કરવાનો મુદ્દો વીસરી જવાનું સઢજ બની આવે છે નકોની વેદના, પરમાધારીના માર અને અન્યોઅન્યના સુદ્ધ ન્યા સતત ચાલુ હોય ત્યા જિનેશ્વરનું દર્શન ચક્ષુ છતાં કયાથી સંભવે ? પરાધીનતાના બંડાર મંડુ જનાવરનું જીવન પ્રજ્વળે કયા જોવા જાય ? આકાશમાં ઉડ્યન કરતા કાંઈ પખી-

ડાને અરપય મધ્યે આવેલ મંદિરમાં કે ગિરિશૃંગ પરના મનોહર પ્રાસાદમાં વિરાજમાન સૂતિ જોવાનો યોગ લાધે છતાં એમાં વરતુને વરતુરવરૂપે નિરખા-પણું ભાગ્યે જ હોય ! અને દેવોના વિગાનો એટલે રિદ્ધિસિદ્ધિના કામો, અમાપ આનંદ અને અનુપમ વિલાસ એ જ્યાં જીવનનું ધ્યેય, એમાં મિથ્યાત્વ દર્શાવે છે. સતત ક્રમતિ બાઈની દોરવણી ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોમાં જવાની કુરસદ મળે ખરી ?

સમ્યક્ત્વીના ભાગ્યમાં એ જાતનો યોગ અને એવી કુરસદ અવસ્થા લખાયેલી છે, છતાં એમની સંખ્યાનું પ્રમાણ કેટલું અલ્પ ! તેથી તો એ ત્રણે ગતિને ગણનામાંથી બહાર મૂકવી પડી. એથી એવી મનુષ્યગતિ પણ કેવળ જન્મ આપવાથી લેખે નથી મનાઈ; કેમકે એમાં પણ અનાર્થ દેશમાં અરિહંત બિંબના દર્શનનો સંભવ નથી. આદ્રકુમાર જેવા પ્રસંગ એ તો કવચિત્ જોઈને, વળી જ્યાં પર્વાસિઓ પૂરી કર્યા વગર અપર્વાસ દશામાં જ મૃત્યુને ભેટવાનું છે ત્યાં પ્રભુમુખ-દર્શનપ્રાપ્તિ શી રીતે થઈ શકે ? અને તેથી જ એથી ગાથાનો પ્રાંત ભાગ પોકારે છે કે—

‘ચંતુર ન ચંદ્રિઓ હાય’ એ વારતવિક છે. ચક્રાર્થ જ્ઞાન વિના સાચી ઓળખાણ સંભવતી જ નથી; અને સાચી પિંછાન વિના યોગ્ય મૂલ્યાંકન થઈ શકતું જ નથી. એ ધોરણે જોતાં ચોરાશી લાખ યોનિમાં માત્ર ગણતરીના રજાન બાદ કરીએ તો બાકીનાની સ્થિતિ ‘દરિસણ વિષ્ણુ જિનદેવ’ની છે. એ વાત આગમપ્રમાણથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે. તેથી મનુજગતિ અને એમાં પણ શાસ્ત્રમાં દર્શાવાયેલી સાનુકૂળતા લાધે તો જ તીર્થંકર-મુખદર્શનની તક

પ્રાપ્ત થાય. વળી કેવલ બાહ્ય દર્શનનું જ મૂળ છે, એ તે ન સધાય; એ સાર આંતરિક શુદ્ધિની અગત્ય રહે જ. એ સાર સતવનની છઠી ગાથામાં કહેવાયું છે કે—

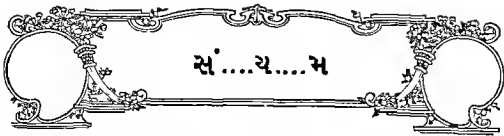
‘નિરમલ સાધુ ભગતિ લાહી,
યોગ અવચક હોય;
દિરિયા અવચક તિમ સહી,
ફલ અવચક જોય.’

એનો સાર એ છે કે કામાઈની વૃત્તિ વગરનું દંભ કે દેખાવ પૂરતું નહિ પણ નિષ્કપટભાવથી યુક્ત જીવન બનાવીને સિદ્ધિમાર્ગના પંથે પળેલા સાધુઓની ભક્તિ કરવામાં આવે, એમના વડે સૂચિત દરણીમાં ઉજમાલતા ધરવામાં આવે; તો સંપૂર્ણ ફળ અવશ્ય મળે જ. એ અવચક ફળસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે પ્રસ્થિત મુક્તિ મેળવવામાં જિનવરતું અવલંબત પ્રેરણારૂપ નિવડે છે. એ ભગવાન સ્વરૂપનું દિગ્દર્શન કરાવવાથી પ્રવર્તમાન જાનેલ આત્માને એવી તો હિતજનતા અર્પે છે કે જેથી આત્મા મોહનીય કર્મોના કાયમને માટે કૂચો વાળી દે છે. એ કૂચો વળતાં જ ચિરકાળે સેવિત મનોરથ ફળે છે. એ જાપના નિમિત્તજીત પેલું પ્રભુ-દર્શન છે માટે એની પ્રાર્થના કરાયેલી છે. અંતમાં આનંદભનજી મહારાજ તેથી તો સ્વમુખે ઉચ્ચારાવે છે કે—

ચંદ્રપ્રભુનું મુખદર્શન અર્થાત જિનમૂર્તિનો યોગ—
‘કાસિત પૂરણ સુરતરુ’ સમ છે.

આકાશી

અનુ ૦ અભ્યાસી B A.

યા નિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।
યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પદ્યતો મુને ॥

“અજ્ઞાનરૂપી અધકારથી જેની બુદ્ધિ આચ્છાદિત થયેલી છે તેવી રાત્રિમાં જીવેદ્રિય યોગી જાગે છે, અને જે વિષયાદિરૂપી દિવસ માં સૌ પ્રાણીઓ જાગે છે તે તત્ત્વદર્શી મુનિઓ માટે રાત્રિ છે.”

સ સારના પ્રાણીમાત્ર માયાના અધકારમાં પડેલા છે. તેઓ ક્ષણિક સુખો પાછળ લટકે છે અને છેવટે પતંગની માફક વિષયોની આગમાં બળીને મરી જાય છે, પરંતુ જે મહાત્મા હોય છે તેની ઉપર દુનિયાનો જાડુ આઘી શકતો નથી. તેઓ તો સુદરીના રૂપ-યોવનની પાછળ છુપાઈ રહેલા તેના માસ, મન, લોહી તથા ધૃત્વામય મૂર્તિને પ્રત્યક્ષ દેખે છે, તેથી તેનું રૂપ નિહાળીને તેના મનમાં કોઈ પણ જાતનો વિકાર ઉત્પન્ન થતો નથી અને ઉત્પન્ન થાય તો પણ ટકી શકતો નથી તેઓ તો પ્રતિક્ષણ પોતાનાં લક્ષ્યભિદ્ધ તરફ જ ધ્યાન રાખે છે, અહિં તહિં દષ્ટિ ફેરવવાનો તેઓને અવકાશ જ મળતો નથી.

સ સારમાં સયમિત જીવન વ્યતીત કરવાની મહાન્ આવશ્યકતા છે જ્યાં સુધી આપણે આપણી જરૂરિયાતો ઘટાડશું નહિ ત્યાં સુધી આપણને સાચા આનંદની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે નહિ. ધારો કે એક વર્ગમાં વીસ વિદ્યાર્થીઓ છે. એમાંનાં પાંચ સમજી છે તેઓને પરીક્ષામાં પાસ થવું છે તેને માટે તેઓ ખૂબ તનતોડ

મહેનત કરે છે. જે પાઠ તેઓને શીખવાનો હોય છે તેની પહેલેથી જ તૈયારી કરીને વર્ગમાં આવે છે અને શિક્ષક તેઓને જે કાંઈ શીખવે છે તે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે અને પોતાની શકાઓનું સમાધાન કરતા જાય છે, પરિણામે તેઓ પરીક્ષામાં સારે નંબરે પાસ થાય છે જે-આર વિદ્યાર્થી એવા છે કે જેઓ આખું વર્ષ મોજમજ કરે છે પરંતુ પરીક્ષાના દિવસોમાં ખૂબ મહેનત કરીને કોઈ પણ રીતે પાસ થઈ જાય છે, પરંતુ તેઓની સફળતા પહેલા પાંચ વિદ્યાર્થીઓની માફક નિશ્ચિત નથી હોતી. યાકીના સઘળા વિદ્યાર્થીઓ એવા છે કે જેઓ કદી પણ મહેનત કરતા જ નથી અને પરિણામે તેઓ પરીક્ષામાં નાપાસ થાય છે અને પોતાની કમનસીબી ઉપર રડે છે, પરંતુ સાચી વાત તો એ છે કે પોતાની નિષ્ફળતાનું કારણ પોતે જ છે જો પહેલેથી જ થોડા વિદ્યાર્થીઓની માફક સોએ પરિશ્રમ કર્યો હોત તો સોને કેટલી સારી સફળતા મળત! એ જ સ્થિતિ મનુષ્યજીવનની છે. જે લોકો બેદરકાર રહીને પોતાનો અમૂલ્ય સમય ગાળે છે, જેઓનું જીવન અસંયત હોય છે તેમને છેવટે ઘોર પશ્ચાત્તાપ અને દુઃખના શિકાર બનવું પડે છે.

આજકાલ તો મનુષ્ય-જીવનનું શું લક્ષ્ય છે તે જાણવું પણ કઠિન થઈ પડ્યું છે. સ સારની સામાજિક, રાજનૈતિક, અર્થિક વગેરે બુદ્ધિ બુદ્ધિ સમસ્યાઓ મનુષ્યને જીવન-

ભર મુઝવી રહેલી છે. માણસ એ સર્વને એક સાથે ઊઠેલીને સફલ જીવન વ્યતીત કરવા ઇચ્છે છે, પરંતુ ઘણે ભાગે એથી ઊલટું જ બને છે. મનુષ્યની અંદર કોઈ જાતની જરા પણ નબળાઈ આવી કે તરત જ તેનું અધઃપતન થાય છે. ભિન્ન ભિન્ન કાર્યક્ષેત્રોમાં ભિન્ન ભિન્ન રુચિના લોકો હોય છે, તેથી માણસે પોતાની રુચિ અનુસાર કોઈ એક કાર્યક્ષેત્ર પસંદ કરી લેવું જોઈએ અને તે કાર્ય પરિશ્રમપૂર્વક કરતાં કરતાં પોતાની સઘળી શક્તિ તે પૂરું કરવામાં જ લગાવી દેવી જોઈએ.

મોટાં મોટાં કાર્યો તો સૌ કોઈ કરવા ઇચ્છે છે, પરંતુ તે કરવાની પ્રણાલી શું છે? તે નથી જાણતા. ટીપે ટીપે જ ઘડો કે સરે-વર ભરાય છે. એટલા માટે પહેલાં તો નાનાં કાર્યોમાં જ સંયમ રાખતા શીખવું જોઈએ. પછી આગળ ઉપર આપણાથી મોટાં મોટાં કાર્યો પણ થઈ શકશે. જે લોકો નાનાં નાનાં કાર્યોમાં સંયમ નથી રાખી શકતા તેનાથી મહાન કાર્યો નથી થઈ શકતા.

સંસારમાં એક દિવસ આપણે સીધે રસ્તે આવવું જ પડે છે, એટલા માટે પહેલેથી જ આપણે સીધો રસ્તે પકડવાનો ચત્ત કેમ ન કરીએ? જગતના સઘળા પદાર્થો વિનશ્વર છે; તેમાં કયાંય પણ આનંદ રહેલો નથી, આનંદ તો મનુષ્યની અંદર જ રહેલો છે. જો આપણે ખાવાપીવામાં સંયમ નહિ રાખીએ તો માંદા પડશું. અથવા આપણી જીભને સ્વાદ ખગડી જવાનો, જેને લઈને સારામાં સારી ચીજ ખાવામાં પણ આપણને કશો રસ નહિ આવે. જે લોકો કોઈ કોઈ વાર મિષ્ટાન્ન ખાય છે ત્યારે તેને ખાવામાં કેટલો આનંદ આવે છે ! પરંતુ હમેશાં ખાનારને તે વસ્તુઓમાં કશો

આસ સ્વાદ નથી આવતો. એ જ વાત સ્ત્રી-પ્રસંગના સંબંધમાં પણ છે. મનુષ્ય એટલું પણ નથી જાણતો કે સ્ત્રીની સાથે વિષયલોભ કરવાથી જે આનંદ આવે છે તે પોતાના લોહીથી જ પ્રસન્ન થાય છે. તે પોતાનું વીર્ય તથા યૌવનની શક્તિને પોતાના જીવનનું મહાન લક્ષ્ય સાધવામાં લગાડી શકત, પરંતુ મૂર્ખતાવશ્વ તે પોતાના શરીરનું બધું બધું તથા તેજ વેડકી નાખે છે. જો કુદરતી ભૂખ લાગી હોય છે, તો તેની તૃપ્તિ સાધારણ સારિવક પદાર્થોથી થાય છે; પરંતુ જ્યાં મનુષ્ય ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ માટે જ જીવતો હોય છે ત્યાં તેની તૃષ્ણાનો અંત જ નથી આવતો. અનેક પ્રકારની સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ ખાવા છતાં પણ તે અતૃપ્ત જ રહે છે. પોતાની સ્ત્રીથી સંતુષ્ટ ન રહેલાં તે સુંદરીઓની પાછળ અહિં-તહિં ભટક્યા કરે છે અને એ મૃગતૃષ્ણામાં ફસાઈને પોતાની અમૂલ્ય નિઃશ્ચી નકામી શુભાવી દે છે.

આજકાલ નાનાં બચ્ચાંઓનાં હૃદયમાં પણ આ પ્રકારના કુત્સિત ભાવ તથા ગંદા વિચારો એવા ભરી દેવામાં આવે છે કે યોગ્ય સમય પહેલાં જ તેઓ ઇન્દ્રિયલોભ ખનીને પોતાનું સર્વસ્વ ખોઈ ખેંચે છે. તેઓનાં શરીરને પૂર્ણ વિકાસ થયા વગર તેઓનાં વિવાહ કરવામાં આવે છે અને તેઓને ગૃહસ્થ બનાવવામાં આવે છે. પરિણામે સમાજ તેમજ દેશના ઉત્થાનની ભાવના, માતૃભૂમિ ખાતર પ્રાણત્યાગ કરવાનું વ્રત તેમજ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્યજીવન સફળ બનાવવાની હોંશ એ સઘળું ધૂળમાં મળી જાય છે. ગિચારો નવચુવાન પોતાના ન્હાતા પરિ-

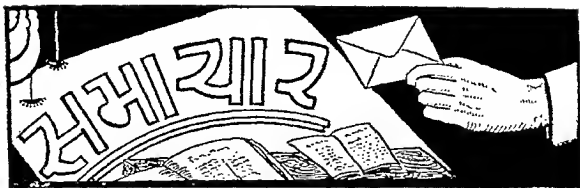
વારમાં બધાં જાણે છે અને અનેક ચિન્તાઓ તથા ઉપાધિઓ તેને ઘેરી લે છે. કયા બ્રહ્મ ચર્ચા અને કયાં સંસારના વિષયલોગ ! અનુ,

જો આપણે આપણુ, મમાજનુ તેમજ દેશનુ માયુ' કલ્યાણ ઇચ્છતા હોઈએ તો આપણે બધાં સયમપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરતા કરતા આત્મચિંતાન કરવું જોઈએ જેની ઇન્દ્રિયો ચોતરફ ભટકતી હોય છે તે આત્મોન્નતિ તો શુ પણ સંસારનુ કોઈ પણ કાર્ય મક્કલતાપૂર્વક કરી શકતો નથી તેથી આપણે આત્માનુભવ જેણે પ્રાપ્ત કયો હોય એવા સત મહાત્માઓના ગરણમા જઈને તેમની પામેથી માયુ' જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ અને પછી આપણા જીવનને દૃઢ મયમતા કિલ્લાથી સુરક્ષિત કરવું જોઈએ. સમારના સઘળા વિષય પ્રત્યે વૈરાગ્યભાવના વધારવી જોઈએ. એનો અભ્યાસ જેમ જેમ વધતો જાય છે તેમ તેમ આત્મતૃપ્તિમા આનંદ પ્રાપ્ત થતો જાય છે.

સૌથી પહેલાં વાણી ઉપર મયમ કેળવવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. મોનવ્રતનો વધારેમા વધારે અભ્યાસ રાખવો જોઈએ ત્યાં સુધી આમ જરૂર ન હોય ત્યાં સુધી બોલવું ન જોઈએ સૌનુ સાંભળો, પરંતુ જે કંઈ બોલો તે ખૂબ વિચારપૂર્વક-અમરપૂર્વક બોલો. મનને વશ રાખવું જોઈએ, મનુ મોન એ જ માયુ મોન છે. ત્યાંપછી ભોજન પર મયમ ગણવો જોઈએ મવરમા ઊઠતાવેત પ્રતિજ્ઞા કરી લેવી જોઈએ કે આ જ અમુક પ્રમાણમા હું ભોજન કરીશ અને અમુક વસ્તુઓ જ ખાંધશ ઉપવામનુ પણ જીવનમા ઘણું ગહરવ છે. એનાથી શરીર હલકું થને છે અને મનમા પવિત્રતાનો ભાવ

બરાવ છે. તાત્પર્ય એ છે કે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો કામુદ્ધમા ન આવી જાય ત્યાં સુધી મનુ'એ સપૂર્ણ સાવધાન રહેવું જોઈએ, ઇન્દ્રિયો ખૂબ પ્રયત્ન છે મહર્ષિ' વિશ્વામિત્રની લાળો વર્ષની તપશ્ચર્યાને મેનકાએ ક્ષણવારમા નષ્ટ કરી દીધી એટલા માટે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો પર પૂરેપૂરો અધિકાર ન આવી જાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિભરનો સામનો ન કરવો જોઈએ સંસારમા રૂપ-યોગનુ આકર્ષણ ખૂબ પ્રયત્ન છે એનો સામનો થતા કોઈ વિરલ પુરુષ બચે છે, એટલા માટે એનાથી ખૂબ સાવધાની રાખીને બચવું જોઈએ શ્રીઓની નામે વધારે બેમણુ ઠાંકવું ન જોઈએ અને કોઈ પ્રયોજન વગર તેઓની સાથે વાતચીત ન કરવી જોઈએ, દુરદશી' ગનવુ જોઈએ. આવેશમા આવીને કોઈ પણ કાર્ય ન કરવું જોઈએ. પ્રત્યેક ક્ષણ આત્મસાધનમાં જ ગાળવી જોઈએ. મનુષ્ય દેહ ઘોડા સમયને માટે જ આપણને મળ્યો છે. ઇશ્વરનુ ભજન મનુષ્ય-જીવનનું એક માત્ર ધ્યેય છે, તેનાથી નિઃશ્રેયમ તથા અભ્યુદયની પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલા માટે ચોતાનુ ચિત હમેશા ભગવાનના ભજન-ધ્યાનમા જ લગાડી રાખવું જોઈએ. જિંદગીનું કશુ પણ ઠેકાણુ નથી ઘણો ઘોડો મગચ હાથમા છે, તો તે સાવધાનીપૂર્વક પળેપળનું ધ્યાન રાખીને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિમા વ્યતીત કરવો જોઈએ. સમારના સઘળા વિનાગી ભોગોનો ત્યાગ અને નિત્ય નિગ્જન અવિનાગી પરમાત્માનુ ભજન કરવું એ જ માયો મયમ છે એટલા માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે તેનુ પાલન કરવું જોઈએ

હુશીઆરપુર (૫૦૪૫) માં જયંતી.

ચૈત્ર સુદ ૧ તા. ૮-૪-૪૦ સોમવારે આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં ન્યાયામોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરિજી મહારાજની જન્મજયંતી તથા તેઓશ્રીજીના સદ-શુરુદેવ શ્રીમાત્ર યુદ્ધિવિજયજી (બૂટરાયજી) મહારાજની રત્નગંગાસ જયંતી ધામધૂમથી ઉજવવામાં આવી.

શુરુરુતિ થયા બાદ શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરિજીના જીવન પર સુંદર પ્રવચન થયું.

૫૦૫૫૭ શ્રી સમુદ્રવિજયજી ગણિએ પરમ યોગિરાજશ્રી યુદ્ધિવિજયજી મહારાજનું જીવનચરિત્ર સંભળાવ્યું અને તેઓશ્રીજીના સંસ્મરણો વિષે વંશી જ સુંદર પ્રકાશ દેકર્યા. મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે શુરભક્તિનું સુંદર બ્યાન કર્યું. અધ્યક્ષ-રથાનથી આચાર્યશ્રીજીએ પ્રસંગોચિત મધુર બાષામાં ભાષણ આપી બંને શુરુદેવોના વિષયમાં સુંદર ચિત્ર ખેંચી બતાવ્યું હતું અને સૂચવ્યું હતું કે શ્રી આત્મા-રામજી મહારાજ રત્નગંગાસ અર્ધ શતાબ્દિ ઉજવવામાં પાંચ વર્ષ બાકી રહ્યા છે તો આચાર્યશ્રી જ તૈયારીઓ કરવી જોઈએ જેથી સમયસર ગધા કામો થઈ શકે.

ગાદ જયનાદોની સાથે સભા વિસર્જન થઈ

રાત્રિના ત્રેદીસરે શ્રીયુત્ત ગિરધારીલાલ એમ. એ. ની અધ્યક્ષતામાં કવિદરગાર ભરવામાં આવ્યો. હુશી-આરપુરના તેમજ બહારગામેના નામીયા (સુપ્રસિદ્ધ) કવિઓએ-શાયરોએ બાગ લીધે હતો.

શ્રી વિજયનંદ ત્રે ગૂંદા બનકે આવે, શુર

વિજયનંદ જગઉતે બેડા પાપિઓંદા કરન પાર આવે, દેશ દે નાલ પ્રેમ કરના શીખો-આ વિગયો ઉપર વિદ્વતાપૂર્ણ શુરુરુતિઓ કરીને દરબારને રન્વિત કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી આત્માનંદ જીવન (દાદાવાડી)

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજના સદ્ગુણદેશથી હુશીઆરપુરના જૈનોએ સપ્રેમે અનેક પ્રકારના ધાર્મિક કાર્યો કર્યા છે અને કરતા જાય છે. હુશીઆરપુરમાં શ્રી આત્માનંદ જીવન ન હોવાથી તેને માટે આચાર્યશ્રીજીએ ઉપદેશ કર્યો. લલા હીરાલાલજી જેન ભાભૂએ શ્રી આત્માનંદ જીવન માટે ૩ ત્રણ કનાલ ૧૨ વિગા અને લાલા સાળંગરામજી જેને ૧૧ કનાલ ૬ વિગા તેમજ લાલા ડેંગરમલજી જેને ૧૧ કનાલ ૬ વિગા જમીન અર્પણ કરી અને વિશેષમાં લાલા હીરાલાલજીએ રૂ. ૫૦૦) પાંચસો શ્રી આત્મારામજી મહારાજની હળી માટે તથા ૫૦૦) દર્શનીય દરવાજા માટે આપવા જાહેર કર્યાં. લાલા મીલખરામજીના ટ્રસ્ટ ફંડમાંથી એમના ટ્રસ્ટીઓએ ૫૦૦) રૂપા માટે અને ૩૦૦) રાષ્ટ્રકોટના દેરાસર માટે આપવા નક્કી કર્યાં.

વિહાર.

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજે ચૈત્ર સુદ ૬ તા. ૧૩-૪-૪૦ રાત્રિવારે જનલંધર તરફ વિહાર કર્યો. આદમપુરમાં સૂરિજી મહારાજનું જનલંધર બાધ્યાન થયું. મેંકડો અર્જુનોએ પાણ વ્યાખ્યાનનો લાભ લીધો હતો. જનલંધર શ્રી અંધ પ્રવેશો-ત્સવની તૈયારીમાં સુધાધ ગયેલ છે. શ્રી મહાવીર જયંતીની અને ઉદ્ઘાપનની તૈયારીઓ ચાલી રહેલ છે.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુદગ્ધ બોધ	૦૧૮	શ્રી સુધાર્થનાથ ચગ્નિ ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સંહિતા)	૧૧
શ્રી નવ માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિદ્યાગ્રંથ	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધાયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસંહિતા સાથે)	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવદનજી જૈન રતનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સંહિતા (ગુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ મોખાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મમિન્દુ આવૃત્તિ ખીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સમાધી લાખચેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ ૦૧૧	
જૈન ગ્રંથ ગાંધક	૧)	શ્રી નિમલનાથ ચગ્નિ	૧૧૧૧
શ્રી નવાણી પ્રકાશી પૂજા (અર્થ સંહિતા)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી સમ્યક્વચસ્પતિ ૨૧૧	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચ પદમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્વચ દોમુઠી લાખાતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાધ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સંહિતા	૦૧૧
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧૧
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રતનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળગાનનો ગસ, મચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુન્દ	૦૧૧	" " " રેનગી પુર્ક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપદમેથી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સ વેગદુષ્ક કદવી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુજયનો પદગમે ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" મોજમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભા ૧ ભા	૨)	શ્રી વીરગથાનક પૂજા અર્થ સંહિતા	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રોત્તર	૧)	શ્રી તીર્થકર ચગ્નિ	૦૧૧
		કલિગતુ સુદ યાને મહારાજા ખાગ્નેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચગ્નિ	૩)

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—લાવનગર.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા છે ગ્રંથો

બૃહત્કલ્પસૂત્ર

ભા.૪થો ને ભા. ૫ મો મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા સાથે

કીંમત અનુક્રમે રૂ. ૬૦ અને ૫

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

આર હનર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રાચુક્રા સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશોભિત બાદન્દી ગદ્ય તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તરેલા, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ તાણવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કથાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છોટા પ્રભુને રથને રથને આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર બોધદાયક દેશન યોગો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણે જૈન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ. વધારે લખવા કરતાં અનુગમ કરવા જેવું છે. સુમારે હશેક પાનાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

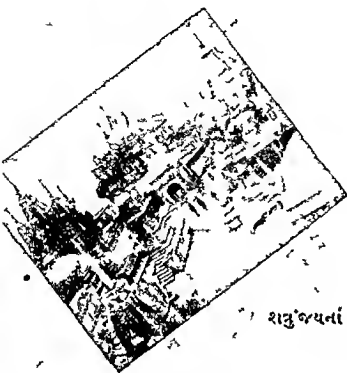
- ૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવલદ્રસૂરિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધચિંકૃત સોટી ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૂણિસૂત્ર બાંધ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

- ૧ ધર્મશ્રુત્ય (સંઘપતિ ચરિત્ર.) (મૂળ)
- ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.
- ૩ શ્રી વંસુદેવહિંદી જીજ્ઞો ભાગ.
- ૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રંથ.
- ૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

શનુજયનાં સેત દેવાલયો.

૧૬ ૩૭ મું.
કિ ૧૦ મો

સંવત
વૈશ

વિષય-પરિચય

૧. ઓ માનવી ! પૂછું તને, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું ? (પદ્ય) (રેવાશંકર વાલજી અધિકારી)	૨૬૩
૨. સ્નેહ એ હૃદયનું મૂળ છે .... (આ. શ્રી વિનયકરતૂરસુરિજી મહારાજ)	૨૬૫
૩. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન ... (પં. શ્રી ધર્મવિનયજી મહારાજ)	૨૬૮
૪. સિદ્ધસેન દિવાકર .... (ઉદ્ધૃત) ...	૨૬૧
૫. ધર્મ કેમ સધાય ? ...	૨૭૫
૬. પૂજનના વિવિધ પ્રકારો ... (મોહનલાલ દીપયંત્ર મોહસી)	૨૭૬
૭. જીવનનું રહસ્ય ... (અનુભવ અભ્યાસી B. A.)	૨૭૮
૮. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય ...	૨૮૩
૯. ઉચ્ચ કોટીનું યાજ્ઞ ...	૨૮૬
૧૦. વર્તમાન સમાચાર ...	૨૮૭

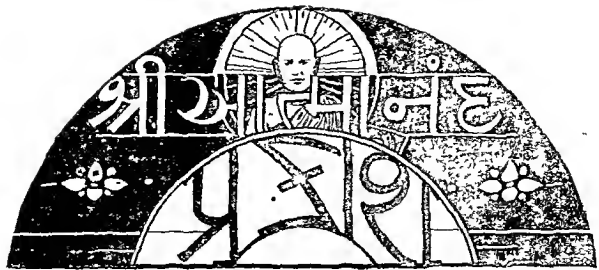
નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન યમકારિક પૂર્વાચર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પદ્મીશી, અને એ યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે જિયા કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્જુથસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત ગાર્ડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને એ પૂજ્ય પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભંકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કાઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ જોાછી દિનમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ ગળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકોટા એક છુક માટે મોકલવી.

લખો: -

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

સ્તંભ : ૩૭ થું :

આત્મ સં. ૪૪

વીર સં. ૨૪૬૬ વૈશાખ :

અંક . ૧૦ મો .

* *

વિક્રમ સ. ૧૯૯૬ . મે :

“ઓ માનવી! પૂછું તને, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું?”

હરિગીત

ઢાટ્યાધિ કહેવાયો ભલે, કર દાન કેં દીધાં નહી,
ભવસાગરે ભટકી રહ્યો, પ્રભુ નામ કેં લીધાં નહી,
પરમાર્થકેરા પંથમાં, ડગલું ન દિલથી તેં ભર્યું,
પૂછુ તને ઓ માનવી!, તે જન્મી સાર્થક શું કર્યું? ૧

અંધા-અપંગ-અનાથને, કેં સાથતાઓ ના કરી,
દિલ-કું ખ હણવા દર્દીનાં, ધન ખચ્યું ના ધર્મે જરા,
નિજ સ્વાર્થે કેવળ સાધીને, તે પાપથી પેટ જ ભર્યું,
તાશે હિસાબ તપાસીને, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું? ૨

આયુષ્ય ચાલ્યું જય છે, તેનો વિચાર કર્યો નહી,
કરીયા કુછદ અનેક, ફિલમાં દેવથી ય ડર્યો નહી,
યૌવન બહુ જાણું રહ્યું, આવી જરા જોર જ હર્યું,
તું પાછું વાળી જો જરા, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું? ૩

કાળા મટ્યા છે કેશ, બેશ-હમેશ -સંદેશો કહે,
 અવસાનકરં જ્ઞાન કર, મૃત્યુ સદા માયે વહે;
 પૈસો મળ્યો-પદવી મળી, તો પણ અરે! દિલ ના હ્યું,
 હિસાબ ગણી લે હાલ કે, આ જન્મ સાર્થક શું ક્યું? ૪
 દુઃખિયા દુઃખતા જન્મ પર, નહીં પ્રેમથી પાટા કર્યાં,
 ભાંગ્યા- તૂટ્યા- ભૂલેલનાં, આંતર-દુઃખો તેં ના હર્યાં;
 દરવાતું નિશ્ચળ કામ પ્રભુપદ, ધ્યાનમાં તેં ના ધર્યું,
 નામું તપાસી જો અરે! તેં જન્મી સાર્થક શું ક્યું? ૫
 આવી પકડશે કાળ, જને મુક્ત જેવાતું નથી,
 નથી પોરત-કાગળ-તાર- અરોપ્તેન મિથ્યા કહું કથી;
 સાથે જ થાશે એક જ, તેં પાપતું ગાડું ભર્યું,
 કરી લે તું ચોખ્ખો ચોપડો એ સત્યવાચક ઉચ્ચરં. ૬
 બાળ હજી છે હાથમાં, તું ચેતી લે ઝટ ચિત્તમાં,
 તક્લીન આઠો જન્મ છે, મમતા ભરી છે ચિત્તમાં;
 છેલ્લી ધડીએ શૂન્ય સર્વે, વાક્ય માની લે ખરં,
 પસ્તાઈશ પૂરો ઠૂ અરેરે! જન્મ સાર્થક ના ક્યું. ૭
 લાખો-કરોડો વહી ગયા, વહી જાય, એવો તું જશે,
 કે આત્મ સાધન ના ક્યું, એ દિલમાં દુઃખ સાલશે;
 સદ્ગુણ સેવ્યો તેહતું, ભવસાગરે વહાણ જ તરે,
 પોકારી કહું છું સત્ય વાણી, છેલ્લી આ ઉરમાં ધરે. ૮

દોહરો

અરે! મુસાફર માનવી, કરી લે કેં શુભ કામ,
 પરલોદિ સુખ ને અહીં, નિશ્ચળ રહેશે નામ. ૧

લીન ગુલાબિલાષી

રેવાશંકર વાલજી બધેકા

સ્નેહ એ દુઃખનું મૂળ છે

શ્રીભક્ત: આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસરિણ મહારાજ

સ્નેહની સાંકળથી સંકળાયલા જગતને સુખ ક્યાંથી હોઈ શકે? સ્નેહ એટલે મારા-પણાનું માન. આ માન સચેતન તથા અચેતનમા પણ હોય છે. મારી માતા, મારો પિતા, મારી સ્ત્રી, મારો પુત્ર, મારો સ્નેહી-આ પ્રમાણે સચેતનમા અને મારું ઘર, મારું ઘરેણું, મારું વસ્ત્ર, મારું ધન આદિ અચેતનમા મમતા કરવી તે સ્નેહ કહેવાય છે. ફરક એટલો જ છે કે સચેતન વસ્તુમાં થયેલી મમતા સ્નેહ-પ્રેમ તરીકે ઓળખાય છે, અને અચેતન વસ્તુની મમતા મોહ તરીકે ઓળખાય છે. સચેતન પ્રેમ જાનને પક્ષમા હોય છે અને એક પક્ષમા પણ હોય છે. એક માણસ કોઈ ખીજ માણસ અથવા પશુ ઉપર સ્નેહ કરે છે ત્યારે તેઓ તે સ્નેહ કરનાર ઉપર સ્નેહ રાખે છે, અથવા તો કોઈ કોઈ નથી પણ રાખતા, સ્નેહ રાખવાને બદલે ઊલટા હુકમથી ધિક્કારે છે. અને અચેતન વસ્તુ તો મૂળથી જ નિર્જીવ હોવાથી રાગ રાખનાર ઉપર રાગ રાખી શકતી જ નથી.

એક ખીજને પ્રતિકૂળ વર્તન તથા વિચારવાળા બે સ્નેહીઓના જીવન કલેશ, ગળતરા, ચિંતા તથા શોકથી નિર્મળ બનેલાં હોય છે દાલિક પ્રવૃત્તિથી દુખી હોય છે એકને અણુગમતુ ખીજે કરે અથવા તો અંતર રાખે તો ઘણો જ ખેદ થાય છે, કારણ કે સ્નેહી માણસ તીવ્ર મોહથી જકડાયેલો હોવાથી

દાલિક સ્નેહીને છોડી શકતો નથી એટલે તેને દુખ લોગવવું જ પડે છે.

સ્નેહની ઓછાશને લઈને અથવા તો કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાર્થના અંગે કહેવાતો સ્નેહી ખીજની માથે સાચો અથવા કૃત્રિમ સ્નેહ કરે છે, અને સ્નેહીને અણુગમતી પ્રવૃત્તિ કરીને સ્નેહીથી છુપાવે છે કે જે જાણતની જાણ થતા સ્નેહીને દુખી થવું પડે છે, અને તે નિરંતર ગદ્યની જેમ સાલ્યા કરે છે

જાનને સ્નેહીઓમાં ગાઢ સ્નેહ હોય, એક ખીજને અતઃકરણથી આહતા હોય, સ્નેહની માત્રા એક સરખી હોય, એક હુકમ હોવાથી લેશ માત્ર પણ અંતર ન રાખતા હોય છતાં તેઓ પણ કોઈ દુઃખથી મુક્ત નથી. આવા સ્નેહીઓનો વિયોગ એક ખીજને ઘણું જ દુઃખ આપે છે, એકને થયેલી આધિ-વ્યાધિ, આપત્તિ-વિપત્તિ ખીજને અત્યંત દુઃખ તથા શોક ઉત્પન્ન કરે છે, એક ખીજને સુખમય જીવન ગાળતા જીવાની આતુરતાવાળા હોવાથી નિરંતર ચિંતાવાળા રહે છે, કારણ પ્રમદે જાનને જીવતા રહેવાને પ્રસંગ આપે તો જાનને દિલ અત્યંત હુલાય છે.

નિકટના સગામળ ધીઓ સ્નેહથી જોડાય છે ત્યારે તો તેઓ ધાર્યો પ્રમાણે એક ખીજને મળી શકતા હોવાથી રોગ શોક-

ના પ્રસંગે નિરંતર નજીક રહેલા સ્નેહીઓ સ્નેહીની વેદના ન બેઠી શકવાથી હેરાન થાય છે. અને સગા તથા સ્વાતંત્રતાના કોઈ પણ પ્રકારના સંબંધ વગરના સ્નેહીઓ તો ક્વચિત્ કદાચિત્ જ મળી શકે છે, અને ધાર્યા પ્રમાણે ન મળી શકતા હોવાથી નિરંતર દિલગીર રહ્યા કરે છે. કોઈક વખત રોગ શોકાદિતું કારણ બની આવે ત્યારે પણ ઇચ્છા પ્રમાણે ન મળી શકવાથી ઘણા જ ખેડવાળા રહે છે.

સંસારમાં સ્વાર્થી, મૂર્ખ તથા બનાવટી સ્નેહીની માત્રા અધિકતર બોવામાં આવે છે કે જે નિઃસંશય સંસારને હુઃખતું જ કારણ છે. પોતપોતાના ભિન્ન ભિન્ન સ્વાર્થીને લક્ષ્યમાં રાખીને મમત્વભાવ બતાવનારા સ્વાર્થી ન સુધાવાથી અથવા તો સ્વાર્થી પૂરે થવાથી આપત્તિ-વિપત્તિમાં પડેલા સ્નેહીની ઝોળ-ખાણ પણ રાખતા નથી. જેથી કરીને સાચા સ્નેહી તરીકે ઝોળખનારના ચિત્તમાં યુક્તજ કલેશ થાય છે; કારણ કે જીવનમાં કડવાયા મીઠા પ્રસંગે ભાગ પડાવવાની આશાથી જ એક બીજાની સાથે મોહ-મમતાથી વર્તવામાં આવે છે. પરંતુ માયાજીપણું બતાવવાના પ્રસંગે અતડા પડી જાય છે ત્યારે નિરાશાની સાથે દિલગીરી ભોગવવી જ પડે છે.

વસ્તુસ્થિતિને ન સમજનારા મૂર્ખ સ્નેહી-ઓના જીવનમાં કલેશ કે પરિતાપ સિવાય શાંતિ કે સુખ જેવું કંઈ પણ હોતું નથી. ભવિષ્યના પરિણામથી અનભિજ્ઞ મૂર્ખ સ્નેહીના કદાચરૂથી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં ઉતરનાર ડાહ્યા સ્નેહીને ઘણું જ શોષણ પડે છે. સ્નેહીની પરિસ્થિતિ સમજ્યા સિવાય મનઃમતી વસ્તુ ભેગવવાના આગ્રહથી સ્નેહીને દેશી સ્થિતિમાં

લાવી મૂકે છે, જેથી કરીને જીવન પર્યાંત કલેશના ભાગી થવું પડે છે.

મૂર્ખ સ્નેહીમાં ડહાપણનો અંશ પણ ન હોવાથી મૂર્ખાઇભર્યા કાર્યો કરીને પોતાની બાતને ખુવાર કરી નાખે છે, શારીરિક તથા માનસિક ઉપાધિઓથી પોતાના જીવનને ખરબાદ કરી નાખે છે, જેની અસરથી સ્નેહીને અનહદ હુઃખ થાય છે.

સ્નેહનો ડોળ કરનારા બનાવટી સ્નેહી-ઓના અંતઃકરણ સ્નેહભીનાં ન હોવાથી સ્નેહી માનનારને શાંતિ આપી શકતા નથી. એવા બનાવટી સ્નેહીઓ ઉપર વિશ્વાસ રાખી શકાતો નથી, છતાં સરળ સ્નેહી વિશ્વાસ રાખે તો તેને છેવટે પશ્ચાન્તાપ કરવો પડે છે. બનાવટ વધુ વખત ટકી શકતી નથી. અંતમાં બનાવટનો રંગ ભીડી જાય છે અને સ્નેહીને હતાશ થવું પડે છે.

એકનિષ્ઠ સાચો સ્નેહ કરનારા સંસારમાં બહુ જ ઓછા હોય છે. આવા સાચા સ્નેહીઓ સ્નેહભીના હૃદયવાળા, એકનિષ્ઠ સ્નેહવાળા, વિશ્વાસતું પૂર્ણ પાત્ર, અને સરળ તથા અભિન્ન હૃદયથી ચાહવાવાળા હોવાથી તેમને કલ્યાણ, સુખી જીવન, અકબુદય, સદ્વર્તન આદિ ઇચ્છાઓથી હમેશાં ચિંતિત રહેવું પડે છે અને વિયોગથી લયભીત રહેવું પડે છે. એકનિષ્ઠ વગરના અસ્થિર સ્નેહવાળા સ્નેહીઓ અચળ વૃત્તિવાળા હોવાથી એક છોડી બીજે અને બીજે છોડી ત્રીજે સ્થળે સ્નેહની બેડોટાડ કરવાથી સ્નેહીને અત્યંત હુઃખ આપવાવાળા થાય છે. જ્યાં એકનિષ્ઠ નથી હોતી ત્યાં સ્નેહની માત્રા પણ ઘણી ઓછી હોય છે, અને તે સ્નેહીની લાગણીઓને અત્યંત હુલાવવાવાળી હોય છે.

આ પ્રમાણે મનુષ્ય જાતિનો પરસ્પર સ્નેહ, તે પછી એકપક્ષી હોય કે ઉભયપક્ષી હોય, માથો હોય કે બનાવડી હોય, એકનિષ્ઠ હોય કે અનેકનિષ્ઠ હોય, એકંદરે બધા ય પ્રકારનો સ્નેહ હું બતાવી જ છે, મારે સુખ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોએ તો સ્નેહ કરતા પહેલાં પરિણામને માત્રી ગીતે વિચારી લેવું જોઈએ.

સસારમા માણસો, માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, બેન આદિના સંબંધથી જોઈ એલા હોવાથી અમુક પ્રકારના વ્યવહારના અંગે તેમની સેવા કરવી, મહાનુભૂતિ બતાવવી, તેમના સુખદુઃખમા લાગ લેવો ઇત્યાદિ બાબતોમા પોતાની ફરજ જાણવતા પ્રેમ કે રાગને સ્થાન આપવું પડે છે અને તે પણ પરિણામે હું બતાવી નિવડે છે, છતાં સસારના બંધનોમાથી ન છૂટનારને ફરજિયાત પછે તે લોગવવું પડે છે જેમને આ હું બ અસહ્ય થઈ પડે છે તેઓ તો મ માગના બંધનો માથી મુક્ત થઈ જાય છે

ગુણાનુરાગ પણ એક પ્રકારનો રાગ છે અને તે પણ હું ખતા પરિણામવાળો છે, છતાં કાઈક આત્મકલ્યાણ કરવાવાળો હોવાથી તે ગ્રાહ્ય છે વિકાસી મહાપુરુષોના આત્મિક ગુણોનો અનુરાગ તો પરિણામે હું બદ હોવા છતાં પણ આત્મિક ગુણો પ્રકટ કરવામા આદિ

તીય સહાયક છે મારે ગ્રાહ્ય જ છે અને પરોપકાર, સન્નજનતા આદિ ગુણોનો અતુ રાગ પણ કાઈક સ્વાર્થગર્ભિત તથા હું બદ હોવા છતાં પણ માણસોમા અવગુણોને પ્રવેશ કરતા અટકાવે છે, મારે તે પણ કેટલેક અંશે ગ્રાહ્ય છે

ધન, હાટ, હવેલી, વસ્ત્ર, ઘરેણા આદિ અચેતન વસ્તુઓનો મોહ માણસોને નિરતર હું બતાવી નિવડે છે, કારણ કે જડ વસ્તુઓ ક્ષણિક હોય છે અને તે ક્ષણેક્ષણે બદલાતી રહે છે, મારે આવી વસ્તુઓનો મોહ તો દરેક ક્ષણે હું બ ઉત્પન્ન કરે છે માણસો સુખના હેતુથી જડ વસ્તુઓ ઉપર મમતા રાખે છે પરંતુ તે જડ વસ્તુઓ મરી જવું, પડી જવું, બદલાઈ જવું આદિ પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તતી હોવાથી સુખના બદલે હું બ જ આપે છે, મારે જડ વસ્તુઓ ઉપરનો મોહ હું બતાવી હોવાથી મર્થવા ત્યાગ્ય છે

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા મચેતન હો કે અચેતન હો, મમારમા કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર કરેલી રાગ, મોહ, પ્રેમ કે સ્નેહ એક દરે હું બતાવી હોવાથી આત્માર્થી વિકાસી પુરુષોએ ત્યાગવો જોઈએ જે પુરુષોએ સ્નેહને છોડ્યો છે તેઓ જ માથા સુખના ભાગી બન્યા છે, બાકી તો આપુ ય જગત સ્નેહને લઈને હું ખી થઈ રહ્યું છે

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

(ગતોંક પૃષ્ઠ ૨૪૮ થી ચાલુ)

[અવ્યાનતર સમ્યગ્દર્શન સ્વરૂપ]

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ:—ઔપશ્યમિક તથા ક્ષાયોપશ્યમિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવ્યા બાદ હવે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવવામાં આવે છે. 'ક્ષયેણ=દર્શનસત્ત્વસ્ય આત્યન્તિકક્ષયેણ નિર્વૃત્તં ક્ષાયિક્ત્વમ્.' દર્શન-સમ્પત્તિના આત્યન્તિક-સર્વક્ષયથી જે શુણ્ણ ઉત્પન્ન થાય છે તે 'ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે. આ સમ્યક્ત્વ ણધા ય સમ્યક્ત્વના પ્રકારોમાં સર્વશિરોમણિ છે. પરભવનું આશુખ્ય બંધાયા પહેલાં આત્માને જે આ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તો અનંતમુંદુર્તમાં કેવલજ્ઞાન અને તે જ ભવમાં મોક્ષમુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવાની શરૂઆત કરનાર વળખાંભનારાય સંઘયજીવાળો મનુષ્ય જ હોવો જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ તે મનુષ્ય જિનકાલિક એટલે કે આ અવસર્પિણીની અપેક્ષાએ કષભદેવસ્વામીના વિચરણ કાળથી પ્રારંભી શ્રી જંબૂસ્વામીજીના કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ પચીત કાળમાં જન્મેલા હોવો જોઈએ. ભગવાન્ શ્રી કષભદેવસ્વામીના વિચરણ કાળ પહેલાંના અને જંબૂસ્વામીજીને કેવલોત્પત્તિ થયા પછીના જન્મેલા મનુષ્યોને ભરતાદિ દશ દેવોમાં અવસર્પિણી કાળની અપેક્ષાએ આ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર જ નથી. દેટલાક અજ્ઞાનીઓ આજે પણ અમુક વ્યક્તિઓ માટે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થઈ શકવાનું નિરૂપણ કરે છે, પરંતુ તેવાઓ

દહિરાગાન્ધપણું છોડી પૂર્વાચાર્યોના 'જિન-કાલગો મણ્ણસી પઢવગો લઢ્ઢવાણ્ણિ' ઇત્યાદિ વચ્ચેનો જે વાંચે અને વિચારે તો 'વત્-માન કાળમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ ન હોઈ શકે' તે વસ્તુ બરાબર જણાઈ આવશે.

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે દર્શન-સમ્પત્તિનો જે ક્ષય કરવામાં આવે છે તેમાં સર્વથી પ્રથમ યોધા, પાંચમા, છઠ્ઠા કે સાતમા એ ચાર શુણ્ણસ્થાનકમાંથી કોઈ પણ શુણ્ણ-સ્થાનકમાં વત્તેતો આત્મા અનંતાનુબંધી કષાયચતુષ્ટનો ક્ષય કરે છે અને ત્યારબાદ મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય તથા સમ્યક્ત્વમોહનીયનો ક્ષય કરે છે. આ પ્રકૃતિ-જોનો ક્ષય કરવા માટે યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ તેમ જ અનિવૃત્તિ નામના દરણો પણ આત્માને કરવા જ પડે છે. એ દરણોનું સ્વરૂપ પ્રથમ જે પ્રમાણે બતાવવામાં આવ્યું છે લગભગ તેના સરખું જ હોય છે. ક્રૂષ્ટ શુણ્ણસંકેમ—સર્વસંકેમ—ઉદ્ધસના મંકેમ—અથ વત્તના મંકેમાદિ અમુક અમુક વિશિષ્ટ ક્રિયાઓ અમુક અમુક સ્થાને થાય છે તે યંચસંક્રહે, કર્મપ્રકૃત્યાદિ યથોદ્દાર બાણુવું વિશેષ ઉચિત છે. વિસ્તાર થવાના લયથી અમોએ તે ક્રમ અહીં બતાવ્યો નથી.

અનંતાનુબંધી ચતુષ્ટનો ક્ષય થયા બાદ મિથ્યાત્વાદિ દર્શનચિક્ષેનો ક્ષય કરવા માટે અધ્યવસાયોની જે વિશુદ્ધ સંતતિ આવવી જોઈએ તે ન આવતાં ઉપરત અથવા યતિત

પરિણામવાળો એ આત્મા થાય તો અનન્તાનુ-
બધીનો સર્વથા ક્ષય થવા છતાં મિથ્યાત્વે
જઈ મિથ્યાત્વોદય નિમિત્તે પુનઃ અનન્તાનુ-
બધીનો બધ થાય છે અને પુનઃ લાખા
કાળ (અપાર્ધ પુરૂષગતપરાવર્તન) સુધી
સ મારચક્રમાં રખડપટ્ટી શરૂ થાય છે, કાચુ
કે અનન્તાનુબધીનુ બીજ મિથ્યાત્વ છે
અનન્તાનુબધીનો ક્ષય થાય પણ તેના બીજ-
ભૂત મિથ્યાત્વનો ક્ષય એ ન થાય તો હવે મોક્ષ
પ્રાપ્ત કરવામાં તે આત્માને વિલગ થાય છે.

અનન્તાનુબધીનો ક્ષય થયા બાદ મિથ્યાત્વ
તથા મિશ્રનો ક્ષય કરવાનો પ્રારંભ એક
સાથે શરૂ થાય છે. યદ્યપિ અનન્તાનુબધીના
ક્ષય પ્રસંગે ગુણસંક્રમણિ હેતુએ વડે તે
બન્નેની સ્થિતિ વિગેરેનો ક્ષય કરવાનું અમુક
રીતિએ ગોણપણે આક્રુ જ હતું તો પણ હવે
તે તે બન્નેનો ક્ષય કરવા માટે જ આત્માનો
સુખ્ય પ્રયત્ન હોય છે. તેમા પ્રથમ મિથ્યા-
ત્વના ક્ષયનું કાર્ય થાય છે અને ત્યારબાદ
અમુક વખત (અન્તર્મુદ્રત) બાદ મિશ્રના
ક્ષયનું કાર્ય પૂર્ણતાને પામે છે. જ્યારે
મિશ્રમોહનીયં ક્રૂત એક છેદ્વી ઉદમાવલિકા
જેટલું બાકી રહે છે, તે અવસરે સમ્યક્ત્વ
મોહનીયની સ્થિતિ માત્ર આઠ વર્ષ જેટલી
બાકી હોય છે અને તે અવસરે તેટલી સમ-
ક્રિતમોહનીયની સ્થિતિ બાકી હોવા છતાં
પણ મિથ્યાત્વ-મિશ્રરૂપ સર્વ વિઘ્નો દૂર થઈ
ગયેલા હોવાથી નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ
શાસ્ત્રકાર ભગવતો તે વખતે તેને 'દર્શન-
મોહનીયક્ષપક' તરીકે ઓળખાવે છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ સમક્રિતમોહ-
નીયની અઠ વર્ષ પ્રમાણ જે સ્થિતિ બાકી

રહેલ છે તેનો પણ હવે આ આત્મા ક્ષય
કરવાનો પ્રારંભ કરે છે, એટલે કે બાકી
રહેલ મિથિતિમા અમુક પ્રમાણ સ્થિતિખંડો
બાકી એક પછી એક સ્થિતિખંડો ઉદ્ભવવાના
ક્રમે ઉકેરવા માટે છે અને તેમ કરતા કરતા
ક્રૂત હવે એક જ અન્ત્ય સ્થિતિખંડ કે જે
ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડ કરતા મધ્યાતગુણો
મોટા છે તે ઉકેરવાનો બાકી રહેલો છે તે
પણ ઉકેરાઈ જાય એટલે આ આત્મા ક્ષપક-
કૃતકરણ કહેવાય છે, પરંતુ તે છેલ્લા બંને
ઉકેરવારૂપ કૃતકરણાદ્વામા વર્તતા આત્માનું
જે દેવયોગે આયુધ્ય પૂર્ણ થવાનો પ્રસંગ આવે
તો આ ક્ષાયિક પ્રાપ્તિનો ક્રમ શરૂ કરવા
અગાઉ ચાર ગતિ પૈકી જે ગતિનું ધોતે
આયુધ્ય બાધ્ય હોય તે ગતિમા તે આત્મા
જાય છે, અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયના છેલ્લા
ખંડના જે યત્કિચિત્ દલિલો ઉકેરવાના બાકી
રહેલા છે તે ત્યાં જઈને પણ ઉકેરી નાખે
છે કદાચ શકા થાય કે-નરકાદિ ચાર ગતિ
પૈકી દેવગતિમા આત્માને જવું હોય તો
તો આગળ જણાવશે તે પ્રમાણે વિશુદ્ધ
અધ્યવસાયો હોય, પરંતુ બાકીની ત્રણ
ગતિમા જનાર આત્માને તે તે ગતિને અનુ-
સારે વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોની સતતિ હોવાનો
મલવ નથી અને એ પ્રમાણે એ વિશુદ્ધ
સતતિ ન હોય તો તે તે ગતિમા ગયા બાદ
વિશુદ્ધ સતતિના અભાવે બાકી રહેલા સમ-
ક્રિતમોહના દલિલોનો ક્ષય શી રીતે કરી
શકે ? આ શકાના મમાધાનમાં સમજવું
જોઈએ કે-આયુધ્ય પૂર્ણ થવાને અગે અને તે
તે ગતિનું આયુધ્ય બાધ્ય હોઈ ભલે તે તે
ગતિમા તે આત્મા જાય તેમ જ વિશુદ્ધ
અધ્યવસાયની સતતિ ભલે ન હોય તો પણ

ગયા ભવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટેનો એટલો બધો તે આત્માનો તીવ્ર પ્રયત્ન છે અને તેને અંગે આત્માને એટલો બધો સંસ્કારી બનાવી દીધો છે કે ગત્યન્તરમાં જવારૂં પવન આવ્યું છે તો પણ પૂર્વ પ્રયત્ન અને પૂર્વ સંસ્કારના પ્રાગલ્ભ્યથી સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો ક્ષય કરવાની તેની ક્રિયા કુંભારના ચક્રની માફક લેશ પણ અટકી શકતી નથી.

આ અપેક્ષાએ જ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો પ્રસ્થાપક (પ્રારંભક) મનુષ્ય જ હોય અને નિષ્ઠાપક (સમાપ્તિ કરનાર) ચારે ગતિવાળા હોઈ શકે છે, જે માટે કહ્યું છે કે-

"પદ્મવગો ડ મહસ્તો, નિઠવગો ઘડતુ વિગદતુ"

(ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે)

જે આત્માઓએ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં પરભવનું આયુષ્ય ખાંધેલું છે તેવા આત્માઓના ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ બાદ પણ વિભાગો પડે છે. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા બાદ અપ્રતિપતિત પરિણામની ધારા હોય અને આયુષ્ય પૂર્ણ થાય તો અવશ્ય દેવલોકમાં જ ઉત્પત્તિ થાય, એ પ્રથમ વિભાગ; જે પ્રતિપતિત પરિણામની ધારાવાળા થાય તે ચાર ગતિ પૈકી ગમે તે ગતિમાં યથાસંભવ જઈ શકે, એ બીજો વિભાગ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા બાદ જેઓનું આહુ આયુષ્ય હજી બાકી હોવાથી કાલધર્મ ન પામે તે અવશ્ય ત્યાં અટકી બંધ (અર્થાત્ ચારિત્રમોહના ક્ષય માટે કરવામાં આવતી ક્ષપકશ્રેણી ન કરી

થકે, ચારિત્રપ્રતિપત્તિ, ઉપશમશ્રેણી ઇત્યાદિ કરી શકે.) જે માટે કહ્યું છે કે-

"તંમિ મઓ જાદિ દિવં, તપરિણામો ડ સત્તપ સ્ત્રીને।
ઉચ્ચપરિણામો પુણ, પચ્છા તાણામદગદ્ગમો ॥૧॥
"વજ્રાડ પડિવજ્રો નિયમા સ્ત્રીગમિ સત્તપ ટાદ"

(ભાવાર્થ ઉપર કહેવાઈ ગયો છે)

પરભવનું આયુષ્ય ખાંધાયું ન હોય અને આત્માને જે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય તો તે અપ્રતિપતિત પરિણામવાળો તે આત્મા જરા પણ અટક્યા સિવાય તુરતજ ક્ષપકશ્રેણી ઉપર આરોહણ કરે, અન્તર્મુહ-તમાં દેવલોકાન પામે અને તે જ ભવમાં સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે; પરંતુ જેઓએ શ્રેણિક મહારાજા તથા કૃષ્ણ વાસુદેવાદિની માફક ક્ષાયિક સમક્તિ પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં જ પરભવનું આયુષ્ય ખાંધેલું હોય તેવા આત્માઓ ત્રીજા ભવે અથવા ચોથા ભવે મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે. જે ભવમાં ક્ષાયિક સમક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે એક ભવ, દેવ અથવા નરકનું આયુષ્ય ખાંધાયું હોય તો તે બીજો ભવ, અને ત્યાંથી નીકળી મનુષ્યના ભવમાં આવી કર્મક્ષય કરી મોક્ષે બંધ તે ત્રીજો ભવ. એ રીતે પણ ભવની ગણતરી સમજવી. ચાર ભવની ગણતરી આ પ્રમાણે-જે ભવમાં ક્ષાયિક સમક્તિની પ્રાપ્તિ થઈ તે એક ભવ, અસંખ્ય વર્ષનું મનુષ્ય-તિર્થંચ(યુગલિક)નું આયુષ્ય ખાંધ્યું હોય તો તે બીજો ભવ, યુગલિક કાળધર્મ પામીને અવશ્ય દેવલોકમાં જ બંધ એથી દેવનો ત્રીજો ભવ અને દેવભવમાંથી ચ્યંવી મનુષ્યપણ પામી મોક્ષે બંધ તે ચોથો ભવ, એ પ્રમાણે ચાર ભવ સમજવા.

(આહુ)

સિદ્ધસેન દિવાકર

મગ તેખ-ખં. રતનસાલ ગંધવી, ન્યાયતીર્થ-વિશારદ

પ્રાન્થન—

આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર અને ગ્રામી સમતભદ્ર, એ મન્ને જોને ધર્મ અને જોને સાહિત્યના મહાન પ્રભાવક મહાત્મા અને ઉચ્ચ પ્રેરિતા ગભીર વિદ્વાન આચાર્ય ઘણ ગયા છે તેમના સહિત્યો અને રચના-શૈલીનો જોને સાહિત્ય પર એવ પથાવતી સાહિત્યકાર આચાર્યો પર મહાન અને અમીટ પ્રભાવ પડ્યો છે વેદિક સાહિત્યમાં કમગિન ભટ્ટ, શકગાયા અને ઉદયનાચાર્ય એવ વાયવ્યપતિ મિત્રનુ જે રચાન છે પ્રાયઃ એનુ જ રચાન અને તેમની જેવા જ આ બેઉ આચાર્યોને જોને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ સમજવા જોઈએ જોને ન્યાસાહિત્યના બેઉ આદિ સ્રોત છે તેમના પ્રાદુર્ભાવની પૂર્વેના જોને ન્યાયનો એક પથુ મધ્ય ઉપન્યસ હોતો તથી ભગવાન મહાવીરવાગ્નીના સૂક્ષ્મ અને ગહન સિદ્ધાંતોના એ રચાગક, પ્રતિષ્ઠાપક અને સરક્ષક માનવામાં આવે છે તથા કહવાય છે.

રામી સમતભદ્ર દિગજર સપ્રાપ્ત થયા છે અને સિદ્ધસેન દિવાકર સ્વેતાગર મપ્રદાયમાં યથાપિ માછ કોષ વિદ્વાનોની કાનણા છે કે સિદ્ધસેન દિગજર પથુ દિગજર સપ્રદાયમાં જ થયા છે, કિન્તુ અધિક કાસા વિદ્વાન તેમના સાહિત્યના ગભીર વિશ્લેષણના આધારે એ નિષ્કર્ષ પડ પહોંચ્યા છે કે તે સ્વેતાગરીય આચાર્ય જ છે આમ છતાં એ સત્ય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર બેઉ મપ્રદાયોમાં અત્યત પૂન્ય દૃષ્ટિએ જોવાય છે. હરિવંશ પુરાણના કર્તા શ્રી જિનસેન અને આદિ પુગણના રચયિતા આચાર્ય જિનસેન એવ પદ્મપ્રભ, શિવકોટિ અને દૃષ્ટ્યાણુકીર્તિ આદિ દિગજર આચાર્ય તેમનુ ગૌતવપૂર્ણ રતે રમરણુ કરે છે. ભટ્ટ અક્ષકદેવ તો તેમના વચનોને પોતાના અમર મથામાં પ્રમાણરૂપે ઉપ્ધૂત કરી દેખાડે છે.

બેઉ આચાર્યોના જીવન, માર્ગદર્શન અને કાર્ય-ક્રીનીમાં અદ્વલુત મમાતા પ્રતીત થાય. બેઉને સ્તુતિકાર અને આદર ન્યાયાચાર્ય માનવામાં આવે છે આ કષ્ટના વિષય મિદ્ધસેન દિવાકર છે. આચાર્ય પાદકારે ગ્રામી સમતભદ્રના વિવચના પત્રિનુગમન ડિગ્ગોનુ મુખ્યતા, મથાક 'અનેમત' દાન 'ગ્રામી સમતભદ્ર' નાનક પુસ્તકનું અથવા મોખ્ખી કચ્છ મથમાના પ્રકીરિત મનકનક શ્રાવણાચાર્યની પ્રસ્તાવનાના સમતભદ્ર-વિદારક અથવા જોવાનો અનુ રોધ કરી મૂળ વિષય પર આવુ છુ.

આહિત્યનેવા—

મિદ્ધસેન નામના આક આચાર્ય જોને મમાનમાં યજ ગયા છે, કિન્તુ અધિકા દૃઢવાદિ આચાર્યના શિષ્ય અને સ્વેતાગરીય જોને ન્યાયના આદિ પ્રતિષ્ઠાપક, મહાકવિ, અજેય વાદ, ગભીર વાગ્મી અને દિવાકર પત્તાથી વિનુષ્ટિત 'નિદમન'થી જ તાત્પર્ય છે. તે પાતાના મમયમાં પુગપ્રધાન-પુગનિર્મોત્તા આચાર્ય હતા તેમના મમય મજાધર્મો વિદ્વાનામાં મ ભદ છે, પથુ માનવામાં આવે છે કે તે વિદ્વાની નાનુ-નાની-પાયમી સતાખ્દી વચમાં થયા હતા જોઈએ માર્ગદર્શન ક્ષમતા તેમાં ખરખર હીરાદારી(Light-house)ની સમાન જ છે.

જોને ન્યાયના સ્વરૂપની જે મવાકા તેમોએ રચાપિત કરી આ જે ન્યાય પારિમાર્ગ સમ્બોની પરિભાસા ગિયર કરી તના આધાર પરથી-ત શૈલીનુ અનુકરણુ કન્ટા-પશ્ચાનવર્તી અથવા સ્વેતાગરીય આચાર્ય એએ અર્થોત્ત હાનુ-અનુ, મનવાગી, મિદ્ધમામુમનુ, તર્કપચાનન અજાદેનસિંગ, વાગી દનસુનિ, આચાર હમચદ્ર અને ઉપાધ્યાય યગાવિજય આદિ પ્રોદ એવ વાગ્મી જોને નેપાથિકાએ ઉચ્ચ કાદના જે ન્યાય-

અર્થોત્તુ નિર્માણ કરીને જૈનદર્શનરૂપ દુર્ગને એવા અન્ય અનાયો છે કે તેને અન્ય દર્શનરૂપ પ્રયત્ન આકાંક્ષાઓદાર લીધેણ આક્રમણ અને પ્રયત્ન પ્રકાર કરવાથી પણ આ જૈન દર્શનરૂપી દુર્ગને જરા પણ હાનિ નથી પહોંચી શકી.

આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે પ્રમાણવાદના પ્રકટન માટે 'ન્યાયાવતાર'ની અને અનેકાંતવાદ એવંનયવાદના વિશદીકરણ માટે 'સમ્મતિ તર્ક' ની રચના કરી. ન્યાયવતારમાં કેવળ ૩૨ શ્લોક છે; જે 'અનુષ્ટુપ' છંદમાં સુચરિત છે. આ પ્રવેશીકા જૈન ન્યાયનો આદિ ગ્રંથ ગાનવામાં આવે છે. તેમાં પ્રમાણ, પ્રમેય, પ્રમાતા, પ્રમાત્રિ, પ્રલક્ષ, પ્રેરણ, અનુમાન, રાજ્ય, પક્ષ, હેતુ, દર્શન, દૂષણ આદિ એવં તે સંબંધી તદ્દભાસ, તદા નય અને રચાદાનો સંબંધ આદિ વિષયો પર જૈન મતાનુકૂલ પદ્ધતિએ, દર્શનિક, સંબંધનું ધ્યાન રાખીને જે વિવેચના કરવામાં આવી છે, અને જૈન ન્યાયરૂપ ગંભીર મુદ્દતની જે મનોદા અને પરિચિ રચાપિત કરવામાં આવી છે, તેનું ઉલ્લેખન કરવાને આગદિન સુધી કોઇપણ જૈન નૈયાયિક સાહસ નથી કરી શક્યા. યદ્યપિ પાછળના વિદ્વાન જૈન નૈયાયિકાએ પોતાના અમર ગ્રંથોમાં ઇતર દર્શનોના સિદ્ધાંતનું ન્યાય શૈલીએ વિશ્લેષણ કરીને સુંદર અને સ્તુલ ઔધિક-વ્યાખ્યાનનું પ્રદર્શન કર્યું છે; કિંતુ એ મૂલ આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર દ્વારા અતાવેલ માર્ગનું અવલંબન કરીને જ કરવામાં આવ્યું છે.

'સમ્મતિ તર્ક' તેમની પ્રાકૃત-કૃતિ છે. એ પણ પદ્ય ગ્રંથ છે. તેનો પ્રત્યેક છંદ (ગાથા) આર્યો છે, અને તે ત્રણ કાંડોમાં વિભાજિત છે. પ્રાચીન કાલથી અઢારમી શતાબ્દ સુધી ઉપલબ્ધ બધા પદ્યમય પ્રાકૃત ગ્રંથ પ્રાયઃ આ 'આર્યો' છંદમાં રચેલા જોવામાં આવે છે. યદ્યપિ કોઇ ગ્રંથ અનુષ્ટુપ અને ઉપનતિ છંદમાં પણ મળે છે, કિંતુ પ્રાકૃત પદ્ય-સાહિત્યનો અધિકાંશ ભાગ 'આર્યો' માં જ ઉપલબ્ધ છે.

સમ્માન-તર્કના ત્રણે કાંડોમાં ક્રમશઃ ૫૪, ૪૩

અને ૬૯ નાહિસામે કુલ ૧૬૬ ગાથાઓ છે. પ્રથમ કાંડમાં નય, અનુનયાર્ય, અર્થપર્યય, નયનું સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ છવ અને પુદ્ગલના કથયિત ભેદાભેદ, નયભેદોની ભિન્નતા અભિન્નતા આદિ વિષયો પર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. બીજા કાંડમાં દર્શન અને જ્ઞાન ઉપર લેહાપોહ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં આગમોક્ત ક્રમવાદ, સહવાદ અને અભેદવાદની ગંભીર એવં યુક્તિયુક્ત મિમાંસા છે. અંતમાં પ્રથમ પ્રમાણના આધારે 'કેવળજ્ઞાન અને કેવલદર્શન એક જ ઉપયોગરૂપ છે' આ અભેદવાદને જ તર્ક-સંગત અને પ્રામાણિક સિદ્ધ કર્યો છે. ત્રીજા કાંડમાં સામાન્ય, વિશેષ, દ્રવ્ય, સુષુ, એક જ વસ્તુમાં અસ્તિત્વ આદિની સિદ્ધિ, અનેકાંતની વ્યાપકતા, ઉત્પત્તિ, નાશ, સ્થિતિ-ચર્યો, આત્માના વિષયમાં નારિત્વ આદિ કે નયોત્તુ મિથ્યાત્વ અને અસ્તિત્વ આદિ કે પક્ષોત્તુ સમ્યક્ત્વ, પ્રમેયમાં અનેકાંતદષ્ટિ આદિ આદિ શૂદ્ર દર્શનિક વાતો પર સુંદર પ્રશસ્ત અને સ્વતંત્ર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

અન્ય ગ્રંથ—

કહેવામાં આવે કે તેમણે બીજી દ્વાત્રિશિકાએની પણ રચના કરી હતી. કિંતુ વર્તમાનમાં કેવળ ૨૨ દ્વાત્રિશિકા (બીજી) જ મળી આવે છે, જેની પદ્ય-સંખ્યા ૭૦૪ને બદલે ૬૬૫ જ છે. આ બીજી પર દૃષ્ટિપાત કરવાથી જણાઈ આવે છે કે સિદ્ધસેન-યુગ એક વાદવિવાદમય સંઘર્ષયુગ હતો. પ્રત્યેક સંપ્રદાયના વિદ્વાન પોતપોતાના મતની પુષ્ટિ માટે ન્યાય-શૈલીનું જ અનુકરણ કર્યો કરતા હતા. સિદ્ધસેન-યુગ સુધી ભારતીય બધા દર્શનોના ન્યાયમર્થોત્તુ નિર્માણ થઈ ચૂક્યું હતું. ઔદ્ધ ન્યાય-સાહિત્ય અને વૈદિક ન્યાય-સાહિત્ય બરાબર વિકાસને પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યું હતું.

તત્કાલીન પરિસ્થિતિ યાતવે છે કે તે સમયમાં ન્યાય, પ્રમાણ, ચર્યો અને સુખ્યતઃ પરાર્થાત્માન ચર્યો ઉપર વિશેષ વાદવિવાદ થતો હતો. મંસ્કૃત ભાષામાં, ગદ્ય તથા પદ્યમાં સ્વપક્ષમંડન અને પરપક્ષમંડનની રચનાઓ જ તે સમયની વિકાસનું પ્રદર્શન હતું.

સિદ્ધસેન દિવાકર અને બ્રાહ્મણ હતા. આથી ઉપનિષદો અને વૈદિક ગ્રંથોનું તેમને ભૌતિક અને ગંભીર જ્ઞાન હતું, જે તેમની સ્વેચ્છી પ્રત્યેક દર્શનની ગત્રીશીલારૂપ માન્ય પડે છે. જુદા અને જૈન સાહિત્યનું પણ તેઓએ તત્ત્વપર્યાય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. અને પ્રાકૃત ભાષા પર પણ તેમનો સંપૂર્ણ કબજો હતો, એમ માન્ય પડે છે.

સિદ્ધસેનદિવાકર જૈન સમાજમાં 'સ્તુતિકાર'ના રૂપે વિખ્યાત છે તેનું કારણ એ છે કે તેમની ઉપલબ્ધ બત્રીશીઓમાંની ૭ બત્રીશી સ્તુત્યાત્મક છે. આ સ્તુતિરચન બત્રીશીઓમાં તેઓ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ભક્તિવર્ણનને બદલે તેમના તત્ત્વજ્ઞાનની અને ચરિત્રની ગંભીર તથા હૃદય કોટીની મિમાસા કરતા તેઓ જણાય છે. વળી એ પણ માન્ય પડી આવે છે કે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના તત્ત્વજ્ઞાનનું હૃદયપ્રાદી અધ્યયન જ તેમને વૈદિક દર્શનમાંથી જૈનદર્શનમાં એવી લાવ્યું છે. ભગવાન મહાવીરસ્વામીના તત્ત્વજ્ઞાન પર તેઓ એટલા મુગ્ધ અને મતુષ્ઠ થયા કે તેમના મુખે આપેલ આપ જ ચતુર્ધારપૂર્ણ, અગાધ શ્રદ્ધામય અને ભક્તિરસભરી બત્રીશ બત્રીશીઓ ગાતી ચાલી રચ પિતાના પૌઠ પાંડિત્યના કારણે તેના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉદ્દેષ્ટ તત્ત્વજ્ઞાનને સુંદર મહાવેશ અને સ્તુત્ય મકકન થઈ ગયું છે.

પ્રાપ્ત બત્રીશીઓમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે હાસ્યરસ પણ મળી આવે છે, તેથી માન્ય પડે છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર પ્રકૃતિએ પદ્ધત અને હાસ્યપ્રિય હશે. તેમની બત્રીશીઓમાંથી બે બત્રીશી (વાદોપનિષદ દ્વાત્રિચિકા અને વાદ દ્વાત્રિચિકા) વાદ-વિવાદ સંગ્રહી છે. એક બત્રીશી કોઈ રાજાના નિવરણ પણ બનાવેલી દેખાય છે, જેથી અનુમાન થાય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકરને રાજસભામાં પણ વાદ-વિવાદના માટે જૈન ધર્મને શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ કરતા માટે જનુ પડ્યું હશે. આ નિવરણમાં મંત્રાંશ રામાનાથી તેમની કૃતિઓ જોવાથી જણાય છે કે તેઓ વાદવિવાદ કલામાં કુશળ અને ક્રોધાળુ હોદ્દાથીય હશે તેમની વર્ણનશૈલી એ

પ્રમાણિત કરે છે કે જાણે તેઓ અનુભૂત વાતોનું જ વર્ણન કરો રહ્યા છે.

તેમના સમ્પૂર્ણ-શ્રદ્ધાના દૃષ્ટિકોણે એમ કહી શકાય કે તેઓ સૌરી રીતે જૈન ધર્મના રંગે રંગાયા હતા વૈદિક માન્યતાઓને જૈન ધર્મની અપેક્ષાએ હીન ગ્રાંટીની સમજવા લાગ્યા હતા. તેનું પ્રમાણ એ છે કે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષની વિવેચના કરતા સમયે પરપક્ષની કોઈ કોઈ પ્રશ્ન તર્કસંગત વાત પણ નિર્ણય તરીકેના આધારે ખડન કરતા જાય છે. બ્યારે સ્વપક્ષની તર્ક-અસંગત વાત પણ શ્રદ્ધાના આધારે સિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરદ્વારા રચિત એવં ઉપલબ્ધ ૨૨ બત્રીશીઓમાં સાતતો સ્તુત્યાત્મક છે, બે મમીક્ષાત્મક અને શેષ ૧૩ દાર્શનિક એવં વર્ણન-ચર્ચાત્મક છે.

બત્રીશીઓની ભાષા, ભાવ, હં, અર્થદાર, રીતિ અને રસની દૃષ્ટિએ વિચાર કરવાથી જણાય છે કે આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરની પ્રતિભા અને શક્તિ ભૌતિક અને અત્યંત વિદ્વાતાસક્ત હતી. સ્તુત્યાત્મક બત્રીશીઓમાં છ તો ભગવાન મહાવીર-સ્વામી સંગ્રહી છે, અને એક દોષ રાજા સંગ્રહી, સમીક્ષાત્મકમાં જદા આદિ વાદકથાની મિમાસા કરવામાં આવી છે. દાર્શનિક બત્રીશીઓમાં ન્યાય, માન્ય, વૈશેષિક બૌદ્ધ, આશ્વક અને વેદાંત દર્શનો માથી પ્રત્યેક દર્શન પર એક એક સ્વતંત્ર બત્રીશી લખી છે. મિમસક દર્શન સંગ્રહી કોઈ બત્રીશી ઉપલબ્ધ નથી તેથી અનુમાન કરી શકાય છે કે નષ્ટ થયેલી બત્રીશીમાં મિમાસક-બત્રીશી પણ એક હશે. છ બત્રીશીઓમાં વિશુદ્ધ રૂપે જૈન દર્શનનું વર્ણન કર્યું છે. એમણે બીજી બત્રીશીઓમાં મળીને લગભગ સત્તર પ્રકારના ૭૬૦૦ ઉપોદગ કથો છે, કિંતુ અધિકારા સ્ત્રોતોની રચના 'અનુષ્ટુપ' છંદમાં જ થઈ છે. તેમની એ કૃતિઓ બતાવે છે કે પદ્ધત દર્શનો પર તેમનો અગાધ અધિકાર હતો. આ કૃતિઓમાં જૈન સાહિત્યની રચના ઉપર અજૂતપૂર્વે પ્રભાવ પડ્યો છે. પ્રાય સંપૂર્ણ જૈન સમુદાયમાં પદ્ધતદર્શનનું

પદનપાદન અને અન્ય દર્શનોની ન્યાયશૈલીએ ખંડનપ્રણાલીનો આ ક્રિતિઓને જોઈને જ પ્રારંભ થયો હોય તેમ જણાય છે; કારણ કે સિધ્ધસેન દિવાકર પહેલાં રચિત સ્વે. જૈન સાહિત્યમાં પદદર્શન સંજ્ઞામાં નહીં ગણાવે જ વિવેચન મળી આવે છે. આત્મ: એ નિઃસંકાયરૂપે કહી શકાય કે સ્વે. જૈન સમાજમાં પદદર્શનોના પદનપાદનની પ્રણાલિ અને તે સંજ્ઞાની વિવેચન કરવાનું શ્રેય આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરને જ મળે છે. આ દૃષ્ટિએ જૈનસમાજ પર આ આચાર્યનો કેટલો મહદ્ ઉપકાર છે તેની પાસે રચય કંટપના કરી શકે છે.

અન્ય આચાર્યોની શ્રદ્ધાંજલીઓ—

પાછળના સર્વ આચાર્યોએ સિદ્ધસેન દિવાકરનું પોતપોતાના અર્થોમાં અત્યંત આદરપૂર્વક સમગ્ર કયું છે. તેમના પલોને પોતાના મંતવ્યની પુષ્ટિને માટે અનેક મોટા મોટા આચાર્યોએ પણ પોતાના અર્થોમાં પ્રમાણરૂપે ઉધૂત કર્યા છે. તેમના પ્રતિ આદરભૂષિતના થોડાક ઉદાહરણ નિમ્ન પ્રકારે છે.

આદમી શતાબ્દિકના મહાન મેધાવી, મૌલિક સાહિત્યિક અને વિશેષ સાહિત્યિક યુગના નિર્માતા આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ ‘પંચ વસ્તુક’ અંશમાં લખે છે કે—

“સુબૈવલિણા જજો મળિર્જ—

હાંચરિયસિદ્ધસેણેણ સમર્મર્ષ પદ્ધિજસેણે ।

દુસમં-ણિસા-દિવાગર કલ્પસત્તણ્ણો તદ્વક્ષણે ॥

પંચવસ્તુક. ગાથા ૧૦૪૮

અર્થાત્:—દુઃપગકાસ નામક પંચમ આરા-રૂપી રોગિને માટે સૂર્યસમાન, પ્રતિષ્ઠિત યશઃગણા, શ્રુતકેવલી સમાન આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે ‘સમ્મતિ તક’ માં કહ્યું છે.

હરિભદ્રરચિત આ ગાથામાં ‘સૂર્ય’ અને ‘શ્રુતકેવલી’ વિશેષણ બતાવે છે કે ૧૪૪૪ અર્થોનાં રચયિતા આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ જેવા ધુરંધર આચાર્યો પણ સિધ્ધસેન દિવાકરને કદા દૃષ્ટિએ જોતા હતા?

ગારમી શતાબ્દિકના પ્રૌઢ જૈન ન્યાયાચાર્ય વાઘી દેવસૂરિ પોતાના સસુર સમાન વિશાળ અને ગંભીર

અંધરાજ ‘સ્વાદાદરતાપર’માં આ પ્રકારે શ્રદ્ધાંજલી સમર્પણ કરે છે.

શ્રીસિદ્ધસેન-હરિમદ્મુલા: પ્રમિદ્ધા: ।

તે સુર્યો મયિ ભવન્ત કુનપ્રમાદા: ॥

યેર્ણ વિમુદ્ધય સતતં વિવિધાન નિવંધાન્ ।

શાસ્ત્રં ચિકીર્ષતિ તત્તુ પ્રતિભોડપિ માદૃક્ ॥

અર્થાત્:—શ્રી સિધ્ધસેન અને હરિમદ્ જેવા

પ્રમુખ આચાર્ય મારા પર પ્રસન્ન હો જેમના વિવિધ

અર્થોનું સતત મનન કરીને મારા જેવા અવ્યયુધ્ધિ

પણ શાસ્ત્ર રચવાની ઇચ્છા કરે છે.

સ્વેય અને રૂપક અલંકાર સાથે મુનિ રત્નસૂરિ

પોતાના બાર હજાર શ્લોકપ્રમાણ મહાન કાવ્ય

અમમ ચરિત્રમાં લખે છે કે:—

ઉન્નિતોડ્ઞન્મતઝ્યોમિન સિદ્ધસેનદિવાકર: ।

ચિન્નં ગોમિ: ક્ષિન્નૌ જહ્ને કવિગજવુધપમા ॥

અર્થાત્:—સિધ્ધસેનરૂપી દિવાકર સૂર્ય’ના

અર્હન્મત(જૈનધર્મ)રૂપી આકાશમાં ઉદય થવાથી

તેમની ગો (કિરણ અથવા વાણી એ બંને અર્થ) એ

પૃથ્વી પર કવિરાજ (શેષ કવિ અથવા પૃહરપતિ

બંને અર્થ)ની અને બુદ્ધ (બુદ્ધિમાન અને સુધ

અથ બંને અર્થ)ની કાંતિ સન્નિવૃત થઈ ગઈ.

અહિયાં “દિવાકર, કિરણ, પૃહરપતિ અને બુદ્ધ”

ની સાથે તુલના કરીને તેમની અગાધ વિદ્વતા પ્રતિ

બાવપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલિ વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

પ્રભાચંદ્રસૂરિ પોતાના પ્રભાવક ચરિત્રમાં લખે છે કે—

સ્ફુરન્તિ વાદિલ્લહોતા: સામ્પત્તં દક્ષિણાપથે ।

નૂનમસ્તંગત: વાદી સિદ્ધસેનો દિવાકર: ॥

ભાવ એ છે કે જે પ્રકારે સૂર્યનો અસ્ત થવાથી

ખસોત—આગીઓ અદ્ધ ચમકવા કરે છે તે પ્રકારે

અહોર્યા પણ રૂપક—અલંકારમાં કંટપના કરવામાં

આવી છે કે દક્ષિણપંથમાં આજકાલ વાઘીરૂપી

ખસોત અદ્ધ જ ચમકવા લાગ્યો છે, આથી જણાય

છે કે સિધ્ધસેનરૂપી સૂર્યનો અસ્ત થઈ ગયો છે.

અહીંયા પણ સિધ્ધસેન આચાર્યને સૂર્યની ઉપમા આપવામા આવી છે.

વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દિમા થયેલ મુનિશ્રી પ્રતુન્નસુરિ 'સંક્ષેપસમરાદિત્ય' માં લખે છે કે-

તમઃસ્તોમં સ હન્તુ ઘોમિદ્રસેનદિવાકરઃ ।

યસ્યોદયે સ્થિત-મૂઠ્ઠૈઘજ્ઞૈરિય વાદિમિ ॥

અર્થાત્:-શ્રી સિધ્ધસેન દિવાકર અત્યુન્નરૂપી અધિકારને નષ્ટ કરેા ને સૂર્ય સમાન સિધ્ધસેનનેા ઉદય થવાથી પ્રકાશમા નહીં રહેવાવાળા વાદીઓ ઘૂસ ચૂપચાપ બેસી ગયું.

સાઝનથ કરોઃ શ્લોકપમાણુ સાહિત્યના રચયિતા. સાહિત્યના પ્રત્યેક અંગ રી પુષ્ટિ કરવાવાળા, કનિકાલસર્વશૂની ઉપાધિવાળા આચાર્ય હેમચંદ્ર પોતાની અયોગવ્યવચ્છેદિકા નામક ગત્રીશીના ત્રીજા શ્લોકમા લખે છે કે-

ઘ્વ સિધ્ધસેનસ્તુતયો મહાર્ચા,
અગિશ્વિતાલાપકજ્ઞા ક મ્યેવા ।

તથાપિ યુગાધિપતે પચસ્થઃ,

હલ્લલ્લપતિસ્તસ્ય ગિજુર્ન જ્ઞોત્ય ॥

અર્થાત્:-કયા ગંભીર અર્થવાળી આચાર્ય સિધ્ધસેન દિવાકરની રત્નતિઓ અને કયા અશિક્ષિત અબ્યા મવાળી મારી આ રચના, મહાન્ દિગ્ગજ હાથી-ઓના માર્ગનું અનુકરણ કરવાવાળું હાથીનું જ્ઞત્યુ જે રખવિત ગતિ થઇ જાય તો પણ શોચનીય નથી તે પ્રકારે જે હું પણ સિધ્ધસેન જે ॥ મહાન્ આચાર્યોનું અનુકરણ કરતા રખસિ થઇ જાઉં તો પણ શોચનીય નહિ થાઉં.

પાઠકગણ, આ અવતરણોથી અનુમાન કરો શકાય છે કે જૈન સાહિત્યમા આચાર્ય સિધ્ધસેન દિવાકરનું શુ રથાન છે ? એ પ્રકારે એ નિર્નિવાદ સિધ્ધ છે કે સિધ્ધસેન દિવાકરની કૃતિઓનો જૈન સાહિત્ય પર મહાન્ પ્રભાવ છે.

(કેમશઃ)

(ઉદ્ધરિત 'અનેકાન્ત')

ધર્મ કેમ સંધાય ?

To attain piety (Dharm) through violence that is impossible To attain piety make others happy. The mutual good-mindedness of men and also self-content flow from this wish to make others happy.

દિમાથી ધર્મનું તત્ત્વ નથી સંધાવું, ધર્મ તો બીજાને મતોપ પમાડવામા છે. એ જ રીતથી ગુરુઓમા પરપર સૌમનસ્ય (મીઠી વાગવળી, મીઠો વ્યવહાર) સંધાય છે, અને માથે જ, એમા આ મનતોપ પણ પમાય છે

—ભગવાન મહાવીર

પૂજનના વિવિધ પ્રકારો

નવમા સુવિધિનાથના સ્તંવનમાં શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ જૈન ધર્મમાં જે પ્રકારે વડે પૂજા કરવાની કહી છે તેના લેહનું વર્ણન કરી, દૂકમાં સુદાસર ધ્યાન કરે છે. 'જેવા દેવ તેવી પૂજા,' એ કહેવત પાછળ કિમતી સાર સમાયે છે. એને અનુરૂપ ઉક્તિ 'છાણના દેવને કપાસીયાની પૂજા,' લાગ્યેજ કોઈના શ્રવણે નહીં પડી હોય. એ ઉપરથી તાત્પર્ય કાઢીએ તો એ જ નીકળવાનું કે જેટલા પ્રમાણમાં પૂજ્યની વિશિષ્ટતા તેટલા પ્રમાણમાં તેને લગતી પૂજનક્રિયામાં વપરાતાં પદાર્થોની પણ વિશિષ્ટતા. ઉપાસકવર્ગ તરફથી લૌકિક દેવોની સેવામાં વપરાતાં દ્રવ્યો કે જેમાં આહાર, વસ્ત્ર, ગુપ્તો અને સુગંધી પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે તે તરફ ચીટ માંડીશું તો સહજ જણાશે કે એમાં વિચિત્રતાઓનો પાર નથી અને એ ઉપરથી દેવત્વ પાછળ નિયત કરાયેલ ભાવનાનું સ્પષ્ટ દર્શન થાય છે. પદાર્થોની પસંદગી ઉપરથી જ ઉપાસ્યની રુચિની પ્રતીતિ થાય છે. એ પાછળ સત્ય છે કે દેવળ સાંપ્રદાયિક શુશ્રૂષી છે એની ચર્ચામાં ન ઉતરતાં સામાન્યપણે વિચારીશું તો સહજ જણાઈ આવશે કે એમાં અને લોકોત્તર દેવો તરીકે એનાથી ભુદા પડતાં જૈન દર્શનમાં દર્શાવાયેલા દેવોમાં મહદ્ અંતર છે.

લગભગ સર્વ લૌકિક પદોમાં ભક્તિરૂપે ધરવામાં આવતી વસ્તુઓ, આખરે તો ઉપાસકવૃંદના જ લોગમાં આવવાની હોય છે એટલે અર્પણતા ભાવમાં સંપૂર્ણતા નથી લાભી શકાતી. ઘણાખરા પ્રસંગોમાં એને સ્થાને સ્વાદૃષ્ટિ અને સ્વાર્થૃષ્ટિના બિઘાડ દર્શન થાય છે. કાળી માતા સામે ચઢાવાતા પશુળાણિ કે ઠાકોરજીને ધરાવાતા છપ્પનભોગ પાછળ પૂજારી-પંડ્યા, મહંત કે મહારાજ તરીકે ઓળખાતાં ઉપાસકવર્ગની આહાર-લાલસા નથી તો અન્ય શું છે ?

એ પદાર્થોની સરખામણીમાં વીતરાગ સન્નુષ્ઠ મૂકાતા પદાર્થો ઘણા ઉત્તમ પ્રકારના હોય છે અને એમાં સ્વ-વપરાશની રહેજ પણ વાગના હોતી નથી. અર્પણૃષ્ટિનો સાથે સાક્ષાત્કાર ત્યાં જ થઈ શકે છે. ગુપ્તોની પસંદગીમાં પણ જે લેદ બીડીને આંખે વળગે છે તે એ છે કે જોનો જે ગુપ્તો વાપરે છે એની સુવાસ, સુંદરતા ને વર્ણ આગળ લૌકિક દેવોને ચઢાવાતાં ફૂલો તદ્દન ઉતરતી પકિતના હોય છે. એ સર્વ કરતાં પૂજન-ભક્તિ પાછળ જે અહિંસક ભાવ રમણ કરતો અનુભવાય છે એ જ એની શ્રેષ્ઠતા પુરવાર કરવા પ્રયાસ થઈ પડે તેમ છે.

જ્યાં કેવલ ભક્તિના નામે જીવતા પ્રાણીનો સર્વનાશ નોતરવાનો હોય અથવા તો એના

માસ પર લોહપતા કે એની ચાલ પર મોહ-
કતાના ડોળા પટપટાવવાના હોય ત્યાં માચી
ઉપાસના શી રીતે સંભવી શકે? જે દેવ
શસ્ત્ર, નારી કે વાહનના સ્મિયા હોય તે
આત્માને વધુમા વધુ આપી શકે તેો તે માત્ર
પોતાની પાસે રહેલી વસ્તુઓ કે ધીનુ
કઈ? અર્થાત્ એમની ઉપાસના દ્વારા શસ્ત્ર-
નિષ્ણાંતતા કે સામરિક લોગોપલોગની
આમશી સંભવી શકે, પણ સાચુ આત્મ-
કથ્યાણુ કિંવા આત્માની સ્વસ્વરૂપ-પિછાન
હરગીજ ન લાભી શકાય એ ખાતરતો વીત-
રાગની જ ઉપાસના જરૂરી લેખાય એ માટે
તો ઉત્તમોત્તમ પદાર્થો સાચી અર્પણ બુદ્ધિથી
ધરાવા ઘટે, અને એ પાછળ ભાવ એ સર્વ
પરના મમત્વને હઠાવવાનો હોય વળી એ
કરણીમા હગલેને પગલે નિયત કગચેલી વિધિના
દર્શન થવા જોઈએ. કેવલ દ્રવ્યથી એની
પૂર્ણાહુતિ ન કરાતા એ પછી પ્રળળ ભાવ
પેદા થાય તેવા આત્મલક્ષી સ્તવનાદિની
જમાવટ હોવી જોઈએ. એ માટે આત્મા,
પરમાત્મા સહ તદાકાર ણની જય તેવુ વાતા-
વરણું સર્જવું જોઈએ. એ સારુ ફલિકા પ્રમ-
રીઆનાત્ પ્રમરીત્વ અધિગચ્છતિ વાળું ઉપાધ્યાય
શ્રી યશોવિજયજીવું વાક્ય યાદ રાખવુ ઘટે

યોગિરાજ સુવિધિજિનને લક્ષી સ્તવનમા
એ જાતની જમાવટ કરતાં મુમુક્ષુ આત્માને
એક પગલુ આગળ લઈ જાય છે દર્શનના તલ
સાટ પછી પૂજનના પ્રકાર સૂચવતા કહે છે કે—

દ્રવ્ય ભાવ શુચિ ભાવ ધરને,

હરખે દેહરે જઈએ રે;

દહુ તિગ પપ્પ અલિંગમ સાચવતાં,

એકમના ધુરિ થઈએ રે.

દ્રવ્યથી અને ભાવથી અર્થાત્ બાહ્ય
સાધનોને લગતી અને આંતરિક પરિણામોને
લગતી પવિત્રતા ધારણ કરીને જિનાલયમા
પગ મૂકવો જોઈએ. એ વેળા ચૈત્યવદન ભાષ્ય
કેવા દેવવદન ભાષ્ય અથવા તો પ્રવચન-
સારોદ્ધાર આદિ કથોમાં દશ િક ને પાચ
અલિંગમ મળધી જે વળું છે એ તરફ
ધ્યાન દર્પને પૂજનના કાર્યમાં ચિત્ત કેદ્રિત
કરવાનું છે પૂજનના ચાર પ્રકાર—૧ અગપૂજ,
૨ અગપૂજ, ૩ ભાવપૂજ, ૪ પ્રતિપત્તિપૂજ.
પુખ્ત ચક્રાવળ, જળનો જંબાલ કરવો, અંદ-
નનુ લેપન કરવુ તેમજ ધૂપ અને દીપક
અનુક્રમે ધૂપદાન ને જ્ઞાનસમા મૂકી પ્રભુમૂર્તિ
મામે ધરવા એ પાચ પેટાલેદે અગપૂજ. એમાં
શુદ્ધ ચોખાવડે સાથીઓ કરવો, નેવેલ તેમ ફળ
એ પર મૂકવારૂપ ત્રણ પેટા લેલ ઉમેરતાં ફલ
અગ્રપૂજના મળી આઠ લેલ થયા. એ જ વર્તમા-
નમાં ચાલી રહેલી અષ્ટ પ્રકારની પૂજ. પૂજમાં
વપરાતા દ્રવ્યોની શુદ્ધિ, સખ્યા અને વિવિધતા
આદિ ભાગાવડે આ સળધી ધણું ધણું કહી
શકાય એટલુ જ નહિ' પણ એ પાછળ સમા-
યેલ ભાવનાના સુદાયી એમાં ધણી તરતમતા
વિચારી શકાય. પૂજ જે જિનેશ્વરની આજ્ઞા
ધ્યાનમાં રાખી કરવામા આવે તો જે જાતના
ફળ આપનારી કહી છે. એમા મનુષ્ય ગતિના
ઉત્તમ સુખો, દેવલોકના અવશ્યનીય વિલાસો
અને પરિણામે શિવસુદરીનો યોગ સમાય છે.
અનતર અને પરપરલેહમાં સુક્રિતપુરીમાં
વાસ એ છેવટનો તળકો છે, અર્થાત્ ક્રિયા
વાંઝણી નથી જ એ એનો સાર છે. વળી આઠ
પ્રકાર તો સામાન્ય રીતે મુખ્ય બતાવ્યા પણ
એની સાથે અન્ય ક્રિયાઓનો મેળ લગાવી
સત્તર, એકવીશ અને એકસો ને આઠ લેલ

પણ પાડી શકાય છે. અરે! એક હબર ને આઠ સુધી આંકે માંડી શકાય. આ ભેદ-પ્રભેદનો જે કંઈ વિસ્તાર વિચારી ગયા એ સર્વનો સમાવેશ દ્રવ્યપૂજામાં થાય, એટલે અંબ અને અગ્રપૂજા મળી દ્રવ્યપૂજા ગણાય.

ત્રીજો પ્રકાર ભાવપૂજાનો આવે છે. એમાં પ્રભુભિંબ સામે ચિત્તની એકતારતા સાધી, એમના સ્તવમાં વા ગુણકીર્તનમાં લયલીન બનવાનું છે. ધ્યાનમગ્ન દશા પણ આમાં ગણાઈ શકે. એના પ્રકાર ઉપાસક આત્માના પરિણામો પર અવલંબતા હોવાથી ઘણા છતાં નામોલ્લેખ ન કરી શકાય તેવા નથી. એ પરિણામોમાં એટલી બધી પ્રબળ શક્તિ રહેલી છે કે તેના વડે સંખ્યાબંધ વર્ષોના કઠીન કર્મો અત્ય કાળમાં નાશ કરી શકાય. કેવળ અગત્ય છે એ બતતના ભાવોની જમાવટની. કોઈ પ્રશ્ન કરે કે તો પછી દ્રવ્યપૂજાની શી જરૂર? એકલી ભાવપૂજા કરીએ તો ન ચાલે? ઉત્તર એટલો જ આપી શકાય કે ગૃહસ્થોએ પૂજા કરવી ઘટે. એ વેળા ચાહ કરવાનું છે કે ભાવ વાત કરવા માંથી નથી આવી જતો, દ્રવ્યપૂજાવડે જ એની ભૂમિકા રચાય છે; તેથી તો કહેવામાં આવ્યું છે કે—દ્રવ્ય ત ભોવનેમિત્ત—બાકી ભાવપૂજાની અચિંત્ય શક્તિ સંખંધમાં મહારાજ કુમારપાળના પૂર્વભવનું ઉદાહરણ હવતુંબગતું છે.

‘પાંચ કોડીના ફુલડે જેના સિંધ્યા કાજ’
એ વાત કોણ નથી બાણતું? ચોથો પ્રકાર

જે પ્રતિષ્ઠિત પૂજાનો કહ્યો છે એનો ભાવાર્થ એ છે કે પોતાના સ્વરૂપને અવિચ્છિન્નપણે આદરવું અર્થાત્ સ્વસ્વરૂપની પૂજા-ધિયાન કરવી. પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં રમણ કરવું એ પ્રભુભક્તિનો અંતિમ પ્રકાર છે. પરમાત્મ-ભાવ પ્રાપ્ત કરવો એ પ્રત્યેક ઉપાસક આત્માનું ધ્યેય હોય જ, તેથી તો કહેવાય છે કે ‘હવમાંથી શિવ અથવા નરમાંથી નારાયણ’ પણ એ સ્થિતિ સહજ નથી. ઉપરોક્ત પ્રકાર-માંથી પસાર થવામાં જેનો સતત ઉદ્યમ થાય છે એ આત્મા જ્યારે ગુણસ્થાનકરૂપ પગથિયા વટાવતાં અગિયારમા ‘ઉપશમ’ નામના ગુણ-હાણે આવે છે ત્યારે એ આરંભાય છે. બારમા ‘ક્ષીણમોહ’ ને તેરમા ‘સયોગિકેવલી’ પર્યંત એ વર્તી હોય છે. એમાં અતિ આગળ પડતો ભાગ આત્માના અધ્યવસાયો ભજવે છે. કેવલજ્ઞાની પરમાત્મા સ્વમુખે એ સંખંધમાં શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં જણાવે છે. જેની પાછળ આ બતતની ટંકશાળી છાપ છે તેના માહાત્મ્ય વિષે વધુ ‘શુ’ કહેવાનું હોય? આમ પૂજાદ્વારા ઔદ રાજલોકનો પ્રાંતભાગ પમાય છે. એ વાત પર ભાર મૂકી ચૌગિરાજ આનંદધન, ઉપસંહાર કરતાં કહે છે કે—

એમ પૂજા બહુ ભેદ સુધીને;
સુખદાયક શુભ કરણી રે;
ભવિકે હવ કરશે તે લેશે,
આનંદધન પદ ધરણી રે.

એકસી

જીવનનું રહસ્ય

અનુ. અભ્યાસી B A

સંસારની વિચિત્ર દશા છે મનુષ્ય જન્મે છે, મોટો થાય છે, વિષય-લોગ કરે છે, મતાન ઉત્પન્ન કરે છે, તેનું પાવનપોષણ કરે છે, ધન, જમીન, મકાન તથા અન્ય ભોગસામગ્રી એકત્ર કરે છે, એના મગ્નહાન્યાય-અન્યાયની પરવા પણ નથી કરતો અને અતે એ સર્વ અહિં છોડીને અમકલતા અને અતૃપ્તિનો યોધ કરતો કરતો અનેક નિતાઓ અને પાપોનો ભાર માથા ઉપર ભરેને આ અસાર મમારમાથી આટલો બધ છે મેરડા લાગના મનુષ્યોની આ જ દશા છે એ પ્રદારના જીવનમા અને પશુ જીવનમા શો ફેર છે ?

પશુ પણ પોતાનું પેટ ભરે છે, મતાન ઉત્પન્ન કરે છે અને છેવટે મરી જાય છે, છતાં કેટલીક બાબતોમા પશુઓ અત્યારના મનુષ્યોથી કંઈક મારા છે તેઓને ભવિષ્યની ચિંતા નથી હોતી, તેઓ સગ્રહ નથી કગતા અને મગ્નહ માટે બીજાના ગળા નથી કાપતા પશુઓમા તો પોતાનું હિતાહિત મમજ વાની બુદ્ધિ નથી હોતી, મનુષ્યોને બુદ્ધિ મળેલી છે, તો પણ તેઓ વિચારતા નથી કે આ મનુષ્ય જીવન આપણને શા માટે મળ્યું છે શું ખાવા, કમાવા, ભોગ ભોગવવા અને અતે અમહાત્યની માફક મરણ અહિં જ છોડીને મરી જવા માટે જ આપણને જીવન મળ્યું છે ? જે મનુષ્ય જીવનને શાસ્ત્રોમા દેવદુર્વાલ કહેવામા આવ્યું છે તેની અર્થિ તાર્થતા શું ભોગ ભોગવવામા જ ગૃહી છે ?

એ ભોગો તો આપણને બીજી ચેનિઓમા પણ સહેવાઈથી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે જે સુખ ઇન્દ્રને અમરાવતીમા ઇન્દ્રાણીના મહવામથી મળે છે તેવું સુખ એક કૃતરાને કૃતરીના મહવામથી પ્રાપ્ત થાય છે જે સ્વાદ આપણને પડરમ ભોજન કરવામા મળે છે તે જ સ્વાદ વિદ્યા ખાનારને વિદ્યામા મળે છે જે આગમ આપણને મખમવના ગાદી-તટીયામા આજોટવાથી મળે છે તેવો આરામ એક ગધેડાને ધૂળમા આજોટવાથી મળે છે, તો પછી પશુઓમા અને આપણામા ફેર શું છે ? આપણે આપણી ભતતને પશુઓથી શ્રેષ્ઠ કેમ માનીએ છીએ ? આજ આપણામાથી કેટલા ભાઈઓ આ પ્રશ્નો પર ગભીરતાપૂર્વક વિચાર કરે છે ? આપણે જીવન ભોગમય બની ગયું છે, આપણે રાતદિવસ શરીરની જ ચિંતામા વ્યગ્ર રહીએ છીએ આપણે શરીરને જ આત્મા માની લીધેલ છે, આ શરીરથી પર કોઈ વસ્તુ છે છે કે નહિ એ જાણવાની આપણને આવશ્યકતા નથી લાગતી મુઝા પછી આપણે કયા જશુ, આ જીવન પછી કોઈ જીવન છે, આ જીવનમા કેવા પાપ પુન્યનું ફળ આપણને આ જીવન પછી પણ મળી નકે છે, એ મઘળી જાણતોનો આપણે વિચાર કગતા જ નથી આ જીવનમા આપણે મુખે ગ્રહીએ, આપણે માન વધ, આપણને વધાવેમા વધાવે ભોગ પ્રાપ્ત થાય-એ જ આપણા જીવનનું લક્ષ્ય બની ગયું છે, પરંતુ એ લક્ષ્ય ઠીક છે કે નહિ તે ઉપર આજે

આપણે કંઈક વિચાર કરશું.

આ જીવન આપણને સાંસારિક ભોગ ભોગવવા માટે નથી મળ્યું. સઘળા ભોગો અનિત્ય, અસ્થિર અને ક્ષણભંજર છે. જેવી રીતે વિજળીનો ચમકારો એક ક્ષણવાર દેખાઈને તરત જ વિદીન થઈ જાય છે તેવી રીતે વિષયસુખ કેવળ ભોગસમયે જ સુખદાયી પ્રતીત થાય છે. ભોગના પૂર્વકાળમાં આપણે એની કામનાથી બળીએ છીએ અને એનું પરિણામ પણ દુઃખદાયક હોય છે. ભોગસમયે પણ આપણને વિષયોમાં સુખની પ્રતીતિ માત્ર થાય છે; વસ્તુતઃ એમાં સુખ જ નથી. જો સુખ હોય તો તે ટકે, તેનો વિનાશ ન થયે; કેમકે સત્ અને અસત્ની વ્યાખ્યામાં એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે સત્ વસ્તુને કદી પણ વિનાશ નથી થતો અને અસત્ને ભાવ નથી હોતો. 'નાસતો વિષતે માવો ના-માવો વિષતે સતઃ।' તેથી જ સુખ અચળ છે, નિત્ય છે, ધ્રુવ છે, અવિનાશી છે તે જ વાસ્તવિક સુખ છે. જે સુખ ક્ષણસ્થાયી છે, એક ક્ષણમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને યીજી જ ક્ષણે વિનાશ પામે છે તે સુખ જ નથી, તે ત્રિવ્યા સુખ છે, સુખની ભ્રાંતિ છે. વિષયોના સંબંધથી થનારા સુખને રાજસ અને મરિણાએ ઝેર સમાન દુઃખદાયક કહેવામાં આવ્યું છે.

વિષયેન્દ્રિયસંયોગાચ્છન્દ્રેડમૃતોપમ્ ।

પરિણમે ચિષમિવ તન્સુખં રાજસં સ્મૃત્ ॥

ગી. ૧

જો જ રીતે પ્રમાદ, આલસ્ય અને નિદ્રાથી ઉત્પન્ન થનારા સુખને તામસ અને મોહકારક કહેવામાં આવ્યું છે.

યદ્યપે ચાનુવન્ને ચ સુખં મોહનમાત્મનઃ ।

નિદ્રાલસ્ય પ્રમાદોત્થં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥

(ગીતા)

વિષયોમાં સુખની પ્રતીતિ માત્ર થાય છે, ખરી રીતે એમાં કશું સુખ નથી. આ સત્ય સમજાવવા માટે મહાત્માએ એક દૃષ્ટાંત આપ્યા કરે છે. એક સરોવરના કિનારે એક વૃક્ષની શાખામાં એક અત્યંત તેજસ્વી મહિલે લટકી રહ્યું હતું. મહિલેનો પડછાયો એ સરોવરના પાણી પર પડતો હતો. કોઈ માણસની દૃષ્ટિ તે પડછાયા પર પડી અને એ પડછાયાને મહિલે સમજીને તે મેળવવા માટે વારંવાર પાણીમાં શોધવા લાગ્યો. પરંતુ મહિલે તો ત્યાં હતું જ નહિ તો તે તેના હાથમાં કેવી રીતે આવે? પછી એક મહાત્માએ તેનો વ્યર્થ પ્રયાસ જોઈને તેને કહ્યું કે જેને મહિલે સમજીને તે મેળવવા માટે તું પાણીમાં શોધી રહ્યો છે તે મહિલે નથી; પણ મહિલે પડછાયો માત્ર છે. મહિલે તો ઉપર વૃક્ષની શાખામાં લટકી રહેલ છે. પડછાયાને પકડવાનો તું જીવનભર પ્રયત્ન કરીશ તો પણ તારા હાથમાં તે આવવાનો નથી. મહિલે પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો પડછાયા પાછળ ફોકટ હેરાન થવાનું છોડી દઈને ઉપર નજર કરો અને વૃક્ષ પર ચઢીને મહિલે લઈ આવો. પછી તો તે મનુષ્યને પોતાની ભૂલ સમજાવી અને પડછાયો પકડવાનો ભૂલભરેલો પ્રયત્ન છોડીને તે મહાત્માએ દેખાડેલા માર્ગે વૃક્ષ પર ચઢીને મહિલે મેળવી લીધું. જે લોકો સુખની આશાએ વિષયોની પાછળ લટકતા રહે છે તેમની દ્રશ્ય મહિલે મેળવવાની આશાએ તેના પડછાયાને પકડવા માટે વ્યર્થ પ્રયાસ કરનાર મૂઠ મનુષ્ય જેવી છે.

આજકાલ સસારમાં એવું જ ચાલી ગયું છે. એટલા માટે આપણે ખરા સુખથી વંચિત બનીને જીવનભર દુઃખી જ રહીએ છીએ, પરંતુ વારંવાર દુઃખ પામવા છતાં પણ આપણે વિષયોથી સુખ પામવાની આશા ત્યજતા નથી અને વારંવાર એને પકડીએ છીએ એ જ મોહનો મહિમા છે. મદિગ પીને મનુષ્ય જેવો ઉન્મત્ત બની જાય છે અને એને પૂર્વા-પરતું જ્ઞાન નથી રહેતું એવી રીતે આપણે પણ મોહરૂપી મદિરા પીને વિવેકગૂન્ય થઈ ગયા છીએ અને વિષયોની પાછળ પાગલ થઈને ભટક્યા કરીએ છીએ. પોત્વા મોહમયો પ્રમાદમદિરામુન્મત્તમૂત જગત્ ।

ઘડીભર માની લઈએ કે વિષયોમા સુખ રહેલું છે, કેમકે આપણને એમા એનો અનુભવ થાય છે, તો પણ આટલું તો સ્પષ્ટ છે કે તે સુખ અસ્થ છે, અનિત્ય છે, ક્ષણિક છે, હમેશા ટકવાનું નથી જો તે નિત્ય હોય તો જેઓને વિષયસુખ પુષ્કળ પ્રમાણમા પ્રાપ્ત થએલું છે તેઓ કદી પણ દુઃખી હોત જ નહીં, હમેશા સુખી જ હોત; પરંતુ એવું જોવામા નથી આવતું. જેની પાસે વિષયભોગની સામગ્રી જેટલી વધારે હોય છે તે તેટલો વધારે દુઃખી જોવામા આવે છે વાત પણ ઠીક છે જે વસ્તુ સ્વયં અનિત્ય છે તે આપણને નિત્ય સુખ કેવી રીતે આપી શકે? સંસારનો પ્રત્યેક પદાર્થ નશ્વર છે, વિનાશ તરફ જઈ રહેલ છે એટલું જ નહિ પણ પ્રતિક્ષણ એનો વિનાશ થઈ રહ્યો છે એમ કહેવું જોઈએ. જેવી રીતે નદીનું પાણી એક હોવા છતાં પ્રતિક્ષણ બદલાયા કરે છે તેવી રીતે સસારના પ્રત્યેક પદાર્થનું પ્રતિક્ષણ ઉપાન્તર થયા કરે છે. આજ કોઈ વસ્તુ આપણે એક રૂપમા જોઈએ છીએ તે આવતી

કાલે બદલાઈ જાય છે અને પરમ દિવસ તેનું બીજું જ રૂપ થઈ જશે. દાખલા તરીકે દૂધ હોય. દૂધની જે આકૃતિ, ગુણ અને સ્વાદ હોય છે તે આવતી કાલે નહિ રહે પરમ દિવસ તેની આકૃતિ, ગુણ અને સ્વાદમાં વધારે ફેરફાર થઈ જશે એના એ દૂધને થોડા વધારે દિવસ રાખવામા આવે તો જે દૂધ સ્વાદ અને ગુણમા અમૂત સમાન હતું તે ઝેર સમાન બની જશે એ જ વાત ઓછા વધતા પ્રમાણમાં સસારના મધળા પદાર્થોના સંગ્રહમાં સમજવી જોઈએ. કોઈનું રૂપાંતર જરૂરી થાય છે, તો કોઈનું રૂપાંતર મોડું થાય છે, પરંતુ સર્વનું રૂપાંતર તો થાય જ છે. એવા ક્ષણભંશુર પદાર્થોથી આપણે નિત્ય સુખની આશા કેવી રીતે રાખી શકીએ?

વળી વિષયો સાથેનો આપણો મંબધ પણ નિત્ય નથી આજ જે પદાર્થને આપણે આપણો પોતાનો માનીને મલકાઈએ છીએ તેની સાથે આપણો સંબધ આવતી કાલે છૂટી શકે છે. આ શરીર પણ આપણું નથી તો પછી જેને લઈને આપણે વિષયોને આપણા માની બેઠા છીએ તે વિષય તો આપણા કેવી રીતે હોઈ શકે? આ શરીરની સાથે આપણો સંબધ ક્યારે છૂટી જશે તેની ખબર નથી. શરીર છૂટી જતા જે બધા પદાર્થોને આપણે આપણા માની બેઠા છીએ તેની માથે આપણો મંબધ આપોઆપ છૂટી જશે. પૂર્વ જન્મમાં આપણે જે પદાર્થો સાથે અથવા વ્યક્તિઓ સાથે સંબધ હોતો તેનું આજ આપણને સ્મરણ પણ નથી એવી જ રીતે આ જન્મના પદાર્થો સાથે મૃત્યુ પછી કોઈ પણ ભતનો સંબધ નહિ રહે એટલું જ નહિ પણ આપ-

ણુને તેની સ્મૃતિ પણ નહિ રહે. લાખો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ એમાંનો એક પણ પદાર્થ આપણી સાથે નહિ આવી શકે. અને આપણું મૃત્યુ તો એક દિવસ ચોક્કસ છે જ. એને આપણે એક ક્ષણ પણ નહિ રોકી શકીએ. આવી સ્થિતિમાં અહિંના પદાર્થો સાથે સંબંધ બેઠવો, તેને આપણા પોતાના માનવા અને તેમાં જ આપણું જીવન વિતાવી દેવું એમાં કેટલી બુદ્ધિમત્તા રહેલી છે તેનો આપણે પોતે જ વિચાર કરી શકીએ છીએ.

એ સિવાય બેટલા વિષયસુખ છે તે સમજા ક્ષણિક હોવા ઉપરાંત વિષયુક્ત મધની માફક દુઃખમય છે. લોગસમયે સુખરૂપ લાગવા છતાં પણ તે પરિણામે દુઃખરૂપ જ છે. દાખલા તરીકે સ્ત્રીપ્રસંગતું સુખ દયો. તેનાથી આપણને જે ક્ષણિક સુખ પ્રતીત થાય છે તેની સરખામણીમાં દુઃખની માત્રા કેટલી વધારે છે એનું અનુમાન કરો. તેનાથી આપણા બલ, વીર્ય, બુદ્ધિ, તેજ, આયુષ્ય વિગેરેનો નાશ થાય છે, લોક પરલોક ગળડે છે અને શરીરમાં પણ શિથિલતા તેમ જ ગ્લાનિનો અનુભવ થાય છે. એવી સ્થિતિમાં એ ક્ષણિક વિષયો લોગવવામાં જ જીવન વિતાવી દેવું એ મૂર્ખતા નહિ તો બીજું શું છે? તેથી કરીને વિષયસુખોનો ત્યાગ કરીને જે સાચું તેમજ સ્થાયી સુખ છે, જેનો કદી પણ નાશ નથી થતો તે સુખ પ્રાપ્ત કરવા આપણે અતઃકરણપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એ સુખ પ્રાપ્ત કરવું એ જ મનુષ્ય જીવનનું લક્ષ્ય છે, એ જ પરમ પુરુષાર્થ છે. સત્યશાસ્ત્રો એને જ પ્રાપ્ત કરવાની આપણને આજ્ઞા કરે છે. એને મેળવીને મનુષ્ય હર્ષશને માટે ન્યાલ થઈ જાય છે, કૃતકૃત્ય થઈ જાય

છે, જન્મ-મૃત્યુનો ફેરા ટાળી શકે છે, સર્વ પ્રકારના દુઃખ, લય, શોક અને ચિંતાઓથી મુક્ત થઈ જાય છે, સર્વ પ્રકારના ગંધનોથી છુટી જાય છે. એને જ પરમાત્મા અથવા પરમપદની પ્રાપ્તિ કહે છે. એને પ્રાપ્ત કરવું એ જ આપણું સૌથી મહાન તેમજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે અને એને માટે જ આપણને આ જીવન મળ્યું છે.

લોગસુખ તો આપણને દેવ, તિર્થંક્ર વગેરે બીજી યોનિઓમાં પણ મળી શકે છે. આપણે નથી બાજુતા કે અત્યાર મુખીમાં આપણા કેટલા જન્મ થઈ ચૂકયા છે, નથી બાજુતા કે આપણે કેટલી વાર સ્વર્ગસુખ લોગવ્યું છે, કેટલી વાર આપણે ચકવર્તી થા સમ્રાટ બની ચૂકયા છીએ, કેટલી વાર આપણે સ્ત્રીસુખ, સંતાનસુખ અને જિહ્વા વગેરે ઈન્દ્રિયોના સુખ લોગવ્યા છે; પરંતુ એનાથી આપણને તૃપ્તિ નથી થઈ. આપણી સુખની શોધ બાકી જ રહી છે. અને જ્યાં સુધી આપણે પરમાત્મારૂપ નિત્ય તેમજ નિરતિશય સુખની પ્રાપ્તિ નહિ કરી લઈએ ત્યાં સુધી આપણી સુખની શોધ બાકી જ રહેશે, આપણને કદી પણ તૃપ્તિ નહિ થાય. અતંત સુખની શોધ એ જ જીવનો ધર્મ છે અને જ્યાં સુધી એ સુખ એને પ્રાપ્ત નહિ થાય ત્યાં સુધી એન નહિ પડે, ત્યાં સુધી એનું ભટકવાનું ગંધ નહિ થાય અને ત્યાં સુધી એને વિશ્રામ પણ નહિ મળે. એટલા માટે વિષયો માટે ભટકવાનું છોડીને એ પરમ સુખની પ્રાપ્તિ માટે જ દરેક મનુષ્યે નિરંતર અધાક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને જ્યાં સુધી એ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તેણે બીજી કોઈ પણ વસ્તુ માટે પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ. —આક્ર

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

[ગતાક પૃષ્ઠ ૨૩૦ થી ગર]

દરેક આત્મામાં દિવ્યતા સલાવનીય છે. આ રીતે પરમાત્માનો આવિષ્કાર દરેક આત્મામાં સભવે છે. વિશુદ્ધ અસ્તિત્વ કે ચેતના એ પણ દરેક આત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ છે. આમ દરેક આત્મામાં પરમાત્મતા વિકસી રહેલ છે. વિશુદ્ધ અસ્તિત્વ કે ચેતનાની દૃષ્ટિએ પરમાત્મતા દરેક આત્મામાં છે. પરિપૂર્ણતાની દૃષ્ટિએ પરમાત્મા સર્વ જીવોને માટે શક્ય નથી. પરિપૂર્ણતા એટલે પરમાત્મપદ. પરમાત્મપદને સુક્તિ કે નિર્વાણ પણ કહે છે. સુક્તિ કે નિર્વાણદશા મનુષ્ય જન્મમાં જ શક્ય છે. મનુષ્યથી ઈતર પ્રાણીઓ સુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી એ ખાસ જાણવા જેવું છે.

યોગી પુરુષો સમયની દૃષ્ટિએ પરમાત્માના અધિરાજ્યની વિશેષ પ્રાપ્તિ નિમિત્તે, આયુષ્યમાં વધારો કરી શકે છે એવી ખાત્ર કરીને હિન્દુઓની માન્યતા ન છે. મૃત્યુરૂપી મહાન્ ગણાતા દુઃખને મહાન્ યોગીઓ અસુક કાળ સુધી પરહરી શકે છે એવો હિન્દુ શાસ્ત્રોનો ખાસ નિર્દેશ છે. યોગીઓ પોતાની ઈચ્છાનુસાર આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરી શકે છે એ સળધમાં સ્વામી વિવેકાનંદે ‘રાજયોગ’ માં કહ્યું છે કે—

“ નિશ્ચિત આયુષ્યમાં કોઈ પણ સયોગેમાં વૃદ્ધિ થઈ શકતી નથી એવું જ્ઞાન ગતોનું અપદ વિધાન છે.

“ સુમસ્કારોથી જેમણે મહાન્ શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરેલ છે તેમનું મૃત્યુ થતું નથી એમ યોગીઓ કહે છે. સુમસ્કારી પુરુષોનું શરીર દેવોનાં શરીર જેવું પણ બની શકે છે એવાં ઘણા દધાન્તો મળી રહે છે. મહાપુરુષો પોતાનાં શરીરમાં સર્વત્ર એવું આગેહૂળ પરિવર્તન કરી શકે છે કે, તેમનો શરીરને કદાપિ કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યાધિ નથી થતો. તેમનું શરીર સર્વદા નિરામય રહે છે. શરીરનું મૃત્યુ પણ નથી થતું. વિશ્વનાં તમામ શરીરો તત્રોથી બનેલા છે. આથી જો તે શરીરમાં તત્રની દૃષ્ટિએ યોગ્ય પરિવર્તન થાય તો આયુષ્યમાં વિશિષ્ટ પ્રકારની વૃદ્ધિ સલાબ્ય બને છે. મનુષ્ય આહાર કહણુ કરે છે, રક્ત આદિનો સંગ્રહ કરે છે. એક મનુષ્યનો આહાર ખીન્ને કોઈ કહણુ કરે તો તે નિર્ઘર્ષ છે. એક મનુષ્યના રક્ત આદિ ખીન્ન મનુષ્યને લાગ્યે જ કઈ ઉપયોગનાં થઈ પડે છે. તાત્પર્ય એ કે, મનુષ્ય પોતે જ પોતાના શરીરનો નિર્માતા છે. આથી શરીરના નિર્માણનું જ્ઞાન દરેક મનુષ્યને અવશ્ય હોવું જોઈએ. મનુષ્ય શરીરનો નિર્માતા હોવાથી, શરીરનાં નિર્માણનું યોગ્ય નિયંત્રણ એ તેનું કર્તવ્ય છે. શરીરનું નિર્માણ ઈચ્છાનુસાર થઈ શકે છે ત્યારે મનુષ્ય જન્મ, મૃત્યુ, વ્યાધિ આદિથી મુક્ત થાય છે.

શ્રદ્ધાનું રહસ્ય બરોબર સમજ્યા વિના ઘણા મનુષ્યો શ્રદ્ધાની પરિણતિ માટે ઉત્સુક બને છે એ નવાઈ જેવું છે. ‘શ્રદ્ધા, શ્રદ્ધા’ એમ બોલવા માત્રથી શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી. શ્રદ્ધાનું રહસ્ય યથાર્થ રીતે સમજી, શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ માટે જેઓ લગીરથ પ્રયત્ન કરે છે તેમને શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થાય છે. શ્રદ્ધાની પરિણતિ નિશ્ચયપૂર્વક થવી જોઈએ. એવી શ્રદ્ધા કાયમ રહે છે. ઉપરછઠ્ઠી શ્રદ્ધાનો નાશ થવાની સંભાવના હરહંમેશ રહ્યા કરે છે. અપૂર્ણ શ્રદ્ધા, આશંકા આદિને કારણે વહેલી મોડી જરૂર નાશ પામે છે. સુશ્રદ્ધા હોય તો વિવેકવૃત્તિનું પ્રાધાન્ય હોય. વિવેક-વૃત્તિને કારણે વિવિધ આશંકાઓનું સત્વર નિરસન થાય છે. આશંકાવૃત્તિ એ શ્રદ્ધાનો મહાનમાં મહાન હુસ્મન છે. મનુષ્યે આવી વિવેકબુદ્ધિથી આશંકાનો સર્વથા વિનાશ કરવાની જરૂર છે. મનુષ્યની શ્રદ્ધા એવી સંપૂર્ણ અને વિવેકયુક્ત હોવી જોઈએ કે, આશંકાઓના પ્રબળ ઝંઝાવાતમાં પણ તે અચળ જ રહે. વિવેકયુક્ત શ્રદ્ધાથી અધશ્રદ્ધાનો ઉત્છેદ થાય છે. અધશ્રદ્ધા એ અનેક અનિષ્ટોની પુરોગામી હોવાથી વિવેકબુદ્ધિથી તેનો સદૈવ પરિહાર આવશ્યક થઈ પડે છે. અધશ્રદ્ધાનો નાશ થાય એટલે શ્રદ્ધા અને વિવેકબુદ્ધિથી મનુષ્ય કદયાણુ-પથે સંચરે છે. વિવેકબુદ્ધિ યુક્ત શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યનું અધઃપતન લાગ્યે જ સંભાવ્ય છે. વિવેકી અને શ્રદ્ધાળુ મનુષ્ય આત્માનો અનેરો આનંદ માણે છે. શ્રદ્ધા-ન્વિત વિવેકી મનુષ્યોને ઇલેલોકમાં પણ પર-માત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

મનુષ્યને જ્ઞાન હોય પણ જ્ઞાનનો ઉપયોગ

ન કરે તો આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય શક્ય નથી. જ્ઞાનના યથાર્થ ઉપયોગથી જ આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ઉપયોગ વિનાનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન સમાન છે. ઉપયોગ વિનાનાં જ્ઞાનને કારણે, મનુષ્ય દુઃખ આદિથી મુક્ત થતો નથી. જન્મ અને મૃત્યુની પરંપરા ચાલુ જ રહે છે. આત્માનાં બંધનો કાયમ જ રહે છે. જ્ઞાનની ઉપયોગરૂપ શક્તિથી, પરિસ્થિતિમાં પરિવર્તન કરવાની આત્મામાં પાત્રતા આવે ત્યારે જ આત્માનાં વિવિધ બંધનોનો ઉત્છેદ શક્ય થાય છે. આત્મા પોતાનાં લાજ્યનો વિધાતા અને પ્રભુ બને છે. જ્ઞાનના યથાર્થ ઉપયોગથી જ આત્માને સ્વતંત્રતા અને મુક્તિ મળે છે. જ્ઞાનનો યોગ્ય ઉપયોગ પરમ સુખની પ્રાપ્તિજનક છે. જ્ઞાનના યથાર્થ ઉપયોગથી જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સંપ્રતીત થાય છે. જે તે યોગ્ય સમયે જ જે તે સત્કાર્ય યથાર્થ રીતે કર્યા વિના, લાવીની પ્રભુતા પ્રાપ્ત ન થઈ શકે. જે તે કાર્યની ઇષ્ટતા કે અનિષ્ટતાના જ્ઞાન વિના કયું સત્કાર્ય કયે સમયે કરણીય છે એ નથી સમજીતું. આથી ઇષ્ટ અને અનિષ્ટનું યથાર્થ જ્ઞાન, જન્મ અને મૃત્યુથી મુક્ત થવા માટે સૌથી પ્રથમ આવશ્યક છે. ઇષ્ટ અને અનિષ્ટનાં જ્ઞાન પછી જ, જન્મ અને મૃત્યુથી મુક્ત થવાની સ્થિતિ સંભવી શકે છે, કર્મોના મહાન બંધનોનો ઉત્છેદ થઈ શકે છે. પાપની પરતંત્રતા પલાયન થવા માટે છે. શાશ્વત પુણ્ય પંથ જ રુચિર લાગે છે. સદાચાર-વૃત્તિ રંગરંગમાં રમી રહે છે. અજ્ઞાનરૂપી અધકારનો નાશ થઈ, જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશનો અવિ-ભાવ થાય છે. પ્રજ્ઞા-શક્તિ પૂરબહારમાં ખીલી

નીકળે છે. સત્યની પરિણતિથી જીવન પુણ્ય-
તેજોમય બને છે. પરમાત્માનાં અધિરાજ્યનો
ઉત્કલ્પના પ્રારંભ થાય છે.

કોઈપણ ભોગે સત્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી
એ મનુષ્ય માટે ખાસ આવશ્યક છે સત્ય
જ્ઞાન ગમે ત્યાંથી અને ગમે તે કાળે પ્રાપ્ત
કરવું જોઈએ. સત્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં નાત-
બંધનો ભેદ પણ ન જ હોય. સત્ય જ્ઞાનના
દિવ્ય પ્રકાશથી, અમત્ય ભેદભાવોનો સર્વથા
વિનાશ થાય છે. પ્રાણીમાત્રમાં એકતાનો સત્ય-
ભાવ પરિણમે છે અજ્ઞાન અને આશંકાઓનું
નિવારણ થાય છે. પરમાત્માની પૂજારૂપ
જીવનનું મહામત્ય જ આત્મામાં સર્વત્ર વિદ્યમા-
ન છે આત્મા પરમાત્માનાં અધિરાજ્યથી
સત્ય સુખમાં મદૈવ નિમગ્ન થાય છે.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સદ્ધર્મનાં અનુ-
યાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. સદ્ધર્મનું અનુયાન
એટલે સદ્ધર્મની આજ્ઞાઓનું પાલન કરવું
અને ધર્મનિષિદ્ધ વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરવો.
સદ્ધર્મ-વૃત્તિથી મનુષ્ય ધર્મમય બને છે અને
ધર્મકાર્યો કરે છે ત્યારે ' Religion is being
and doing. ' (ધર્મમય થવામાં અને ધર્મ-
કાર્યો કરવામાં જ ધર્મ રહેલો છે) એ સ્વામી વિવે-
કાનંદનુ કથન મહિય રીતે સત્ય થાય છે ધર્મના
નિયમોનાં યોગ્ય પાલનમાં જ ધર્મ છે. ધર્મની
ખોટી મોટી મોટી વાતોમાં ધર્મ ન હોઈ શકે.

પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ નિમિત્તે,
જુદા જુદા ધર્મોમાં અસુક નિયમો અને
આજ્ઞાઓનું વિધાન અવશ્ય થયેલું હોય
છે. ધર્મપ્રેમીઓ એ નિયમો અને આજ્ઞા-
ઓનો અમલ કરવા માટે શક્ય પ્રયત્ન

કરે છે. ધર્મના નિયમો અને આજ્ઞાઓનું
યથાર્થ પાલન થાય તો મનુષ્ય સદાચારી અને
નીતિમાન બને છે, મનુષ્ય આત્મોન્નતિનાં
પુણ્ય-પથે મંચરે છે

નમ્રતા, પાપકાર્યોની ધૂણા, સદાચારની
તીવ્ર ઈચ્છા, શાન્તિ, દયા અને વિશુદ્ધિ, ક્રોધ
અને હિંસક વૃત્તિનો અભાવ, પરસ્ત્રીગમન
કે પરદ્રવ્યનો ત્યાગ, સર્વ મનુષ્યો પ્રત્યે પ્રેમ-
એ વિગેરે સામાન્ય રીતે હુનિયાના અચલિત
ધર્મોના નિયમો કે આજ્ઞાઓ છે.

સધ્ધર્મના નિયમો અને આજ્ઞાઓનાં
યથાર્થ પાલનથી આત્માનાં સત્ય આંતર-
સ્વરૂપનો વિકાસ થાય છે પરમ સુખરૂપ મહા-
મૂલ્ય કોશનું અનાવરણ થાય છે. આત્મા-
નો અધઃપાત કરનારી લાલસાઓનો વિનાશ
પરિણમે છે નિસ્પૃહ વૃત્તિને કારણે, આત્માને
મત્ય આનંદનો અનુભવ થવા માંડે છે. હુદ્દ
વાસનાઓનો ભાર ધણે અશે કમી થાય છે
ઈંદ્રિયજન્ય સુખવૃત્તિરૂપ પંકમાંથી આત્મા
મુક્ત બને છે પરમાત્માના અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ
માટે મનુષ્યે અનેક અનિષ્ટોનું નિવારણ કરવું
ઘટે છે. એ અનિષ્ટોનું યથાયોગ્ય નિવારણ
કરવામાં સાવચેતીની બહુ જ જરૂર છે. અનિ-
ષ્ટ પુરુષો અને અનિષ્ટનું નિવારણ પ્રતિકારથી
નથી થતું પ્રતિકારથી અનિષ્ટનું નિવારણ થવાને
બદલે અનિષ્ટ ઊલટું વધે છે ક્રોધ ક્રોધથી શાન્ત
નથી થતો. ક્રોધ પ્રેમથી જ શાન્ત થાય છે ક્રોધ
કરવાથી, ક્રોધ શાન્ત થવાને બદલે વૃદ્ધિગત
થાય છે હુદ્દ અને બલ પુરુષો પ્રતિકાર કે વિરોધ-
થી શાન્ત નથી થતા પ્રતિકાર કે વિરોધથી તેઓ
ઉગ્ર બને છે કેટલાક પ્રતિકારને પરિણમે
વિક્રી પણ નાચે છે. હુદ્દ મનુષ્યો ટીકાથી

નથી સુધરતા, તેઓ યોગ્ય બોધ કે પ્રેમથી જ સુધરે છે. જ્યાંથી રીતે કંપકો આપવાથી હુદ મનુષ્યોને પ્રાયઃ કશીયે અસર થતી નથી; તેઓ ભલટા વિશેષ કોપાયમાન અને છે. કોઈ પણ પ્રકારની યોગ્ય નિર્ભક્ષના ખલ મનુષ્યો માટે નિર્થક જ નીવડે છે. આથી પ્રેમ કે બોધથી જ હુદ મનુષ્યોમાં સુધારણા થઈ શકે છે એ બરાબર સમજવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.

મહાપુરુષો અને પરમાત્માના અધિરા જ્યના વાંચકો હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ કામ લે છે, તેઓ હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ વર્તે છે. મહાપુરુષોને તેથી અનેરો લાભ થાય છે તેમના ઉચ્ચ સદ્ગુણોમાં એક વધારો થયા કરે છે.

મહાપુરુષો આદિના અંસર્ગથી હુદ પુરુષોને આત્મ-સુધારણાની દૃષ્ટિએ કશોયે લાભ ન થાય એમ ઘણીએ વાર અને છે. હુદ પુરુષો મહાપુરુષોના સદાચાર અને પ્રકાશના ઉચ્ચ

આદોલનો ઘણીયે વાર ઝીલી શકતા નથી. આથી તેમનું મૃત્યુ હુદતામાં જ થાય છે. તેમની સુધારણા કોઈ રીતે થતી જ નથી.

જે મનુષ્યોને પરમાત્મા જેવા પરિપૂર્ણ જનવાની મહત્વાકાંક્ષા હોય તેમણે પરમાત્મા જેવા જ વિચારો અને કાર્યો કરવાં જોઈએ. પોતાના આનંદમાં કોઈ પણ પ્રકારનો અંતરાય ન થાય તે માટે પરમાત્મા કોઈ પણ પ્રકારનાં અનિષ્ટનો ચંચુ-પ્રવેશ પણ નથી કરવા દેતા તે જ પ્રમાણે પરમાત્માનાં અધિરાજ્યના વાંચકો અશુદ્ધિજનક અનિષ્ટોને પોતાના આત્મામાં રહેજ પણ સ્થાન નથી આપતા. પરમાત્માનાં અધિરાજ્યના ધંધુકો સર્વ જીવો પ્રત્યે સમભાવવાળા અને સર્વ જીવોના હિતેષી હોય. તેમને કોઈ પ્રત્યે સ્વદેષ પણ દેષ ન હોય. આત્માની વાસ્તવિક ઉન્નતિમાં વિનરૂપ કોઈ પણ પ્રકારની કદુ વાણી કે કલહથી પણ તેઓ પર રહે છે.

—અપૂર્ણ

ઉચ્ચ કોટિનું બળ

Violence gives rise to counter-violence. An act of hostility lets loose of a flood of such acts. The force of non-violence is of so supere a type. That even hostile hearts may bend before it.

હિંસામાંથી પ્રતિહિંસક ભાવ જન્મે છે. વૈરથી વૈરની પરંપરા માથે છે. જગતમાં અહિંસાનું બળ એ ઉચ્ચ કોટિનું બળ છે, કે જે વિરોધીઓનાં દિલને પણ પીગળાવે-નભાવે છે.

—ભગવાન મહાવીર

ભાઈ નાનાલાલ દુરિયંદ વકીલનું બેરોજગારી
અવમાન.

બાલગંગના વતની બાઈ નાનાલાલ દુરિયં
યા જે. વદ ૧૪ના રોજ અગોષ્ટના નરિયા ના ૧
૧૫-૭ દિવસની મીઠાગી લોગની નર્મ સાર પામ્યા
બાઈ નાનાલાલ બાલગંગના પ્રખ્યાત વતી
યુબાઈ દેવચંદના પુત્ર બાઈ દુરિયંદ નયુનાઈ
નેરુદના મુખ દના તેઓના પિતાથી બેરોજગારી
યા પડી આંતરિક 'પેનીમ' યુદ્ધના નર્મ સાર
ખ્યા દના બાઈ દુરિયં આ નાનાલાલ મદગલ

પ્રમુખ બાઈ મનમંદ નયુબાઈ વતી નના વધુપુષ્પ
દના આ મનાનું ગ્યાપન કનામા બન બાઈઓનો
અમલાગ અને ગુરુમનિ હતી. બાઈ નાનાલાલની
પ્રથમ ગિયતિ મામાન્ય હતી પરંતુ તેઓ મંમંદ
બ્યાપાર અર્થે થોડાક વર્ષો ઉપર વતન ડોડી આપ્યા
દના પન્યોગેતેઓની આર્થિક ગિયતિ માને થમ
અને તે પડી મગધને વિચાર કરી તેઓ પોતાના
ધધાથી નિગતિપનાયમ થના ધર્મની મેવા
મવાની ધમન ગમી હતી, જેથી પ્રથમ બાલગંગ
માં દેવબનિ નિગિતે શ્રી ગોડીજ મદગારના
મદિગમા એક દેગીની પ્રતિગ કરી માને રકમ અર્થો
ત્તી ત્યારવાર નુ મદમા શ્રી ગોડીજ પાર્વનાથ
મનાનના મદિગમા ગોળ દુગીઓ માથે એક દુગી
નગેકે યુદ્ધયા દના અને તેઓ દુગી નવા ત્યા
મુધી શ્રી ગોડીજ મનાનના દેગમના વડીવદ
ઉપર દુગે-૮ ૫થી આ' કનામ મુધી મેવા આપના
દના આવી લતનેા લોગ આપનાર તેઓ ન દના.
અમાન શ્રી અથોપાના પ્રાચીન મંદિરના છબો
દાના મર્થ માટે મુબાઈમા એક કંઠ થયુ હતું
અને ત્યાગના તેઓ વાર સાર અથોપ્યા લ્હા મદિના
ને મદિના વડી મપુર્ન પ્યાત આપના દના દ્વ
માન ને મદિના પડેસ તે ગારે ન શ્રી મગેત
ગિય નીર્મની મદુગમા માટે યાત્રા કરી અથોપામા
નિભમદિનો દના છબોદાની તપામ મવા ગસ
દના તેઓ આવી ગેતે રમના મનત મેસા મી
ત્યા દના અને આ વખતે તેઓનુ આપુર નવા લ
ધુર્મ રુનું મગ યુ દગ જેથી તેઓનો નર્મવામ

નથી સુધરતા, તેઓ યોગ્ય બોધ કે પ્રેમથી જ સુધરે છે. આજથી રીતે ઠપકો આપવાથી હુદ મનુષ્યોને પ્રાયઃ કશીયે અસર થતી નથી; તેઓ ભલ્લટા વિશેષ કોપાયમાન બને છે. કોઈ પણ પ્રકારની યોગ્ય નિર્ભત્સના બલ મનુષ્યો માટે નિર્વર્તક જ નીવડે છે. આથી પ્રેમ કે બોધથી જ હુદ મનુષ્યોમાં સુધારણા થઈ શકે છે એ બરોબર સમજવાની ખાત્ર આવશ્યકતા છે.

મહાપુરુષો અને પરમાત્માના અધિરાત્વના વાંચ્છકો હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ કામ લે છે, તેઓ હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ વર્તે છે. મહાપુરુષોને તેથી અનેરો લાભ થાય છે તેમના ઉચ્ચ સદ્ગુણોમાં જોર વધારો થયા કરે છે.

મહાપુરુષો આદિના સંસર્ગથી હુદ પુરુષોને આત્મ-સુધારણાની દૃષ્ટિએ કશોયે લાભ ન થાય એમ ઘણીએ વાર બને છે. હુદ પુરુષો મહાપુરુષોના સહાચાર અને પ્રકાશના ઉચ્ચ

આદેશોનો ઘણીયે વાર ઝીલી શકતા નથી. આથી તેમનું મૃત્યુ હુદતામાં જ થાય છે. તેમની સુધારણા કોઈ રીતે થતી જ નથી.

જે મનુષ્યોને પરમાત્મા જેવા પરિપૂર્ણ બનવાની મહત્વાકાંક્ષા હોય તેમણે પરમાત્મા જેવા જ વિચારો અને કાર્યો કરવાં જોઈએ. પોતાના આત્મકમાં કોઈ પણ પ્રકારનો અંતરાય ન થાય તે માટે પરમાત્મા કોઈ પણ પ્રકારનાં અનિષ્ટનો અંશુ-પ્રવેશ પણ નથી કરવા દેતા તે જ પ્રમાણે પરમાત્માનાં અધિરાત્વના વાંચ્છકો અશુદ્ધિજનક અનિષ્ટોને પોતાના આત્મામાં રહેજ. પણ સ્થાન નથી આપતા. પરમાત્માનાં અધિરાત્વના ઇચ્છકો સર્વ જીવો પ્રત્યે સમલાવધાયા અને સર્વ જીવોના હિતૈષી હોય. તેમને કોઈ પ્રત્યે સ્વરૂપ પણ દ્રેષ ન હોય. આત્માની વાસ્તવિક ઉત્તિમાં વિઘ્નરૂપ કોઈ પણ પ્રકારની કદુ વાણી કે કલહથી પણ તેઓ પર રહે છે.

—અપૂર્ણ

ઉચ્ચ કોટિનું બળ

Violence gives rise to counter-violence. An act of hostility lets loose of a flood of such acts. The force of non-violence is of so supplex a type. That even hostile hearts may bend before it.

હિંસામાંથી પ્રતિહિંસક ભાવ જન્મે છે. વૈરથી વૈરની પરંપરા ચાલે છે. જગતમાં અહિંસાનું બળ એ ઉચ્ચ કોટિનું બળ છે, કે જે વિરોધીઓનાં દિલને પણ પીગળાવે-નખાવે છે.

—ભગવાન મહાવીર

બલકથા(પંચાંગ)માં મહાવીર જયતિ

તથાપદ આચાર્ય મનાનજ સીમદિનજ
વલનમુદિત મપનિત નીલાધરપુત્રી વિદા કઠી
વનધર રોગમા પધારા નગરપ્રવેશ રણા જ
ધામવૃમ્મથી શ્રી મધે કન થો પ્રવચનમા આચાર્ય-
શ્રીજીએ મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા ઉપર અમર
કાગક દેશના આપી હતી કંઈના આચાર્યશ્રીજી
વિવિધ ત્રિપથે પંચમનીય વ્યાખ્યાનો આપતા હતા

ચૈત્ર સુદિ ૧૩ ના દિવસે શ્રી મહાવીર જયતી
ઉજવવાની હોય જાએ ઘણી જ ધામવૃમ્મથી
પ્રભુનો વરદોડાચારના આ થો કનો મોટરમા શ્રી
ચુરદેવોની તખ્તીરા, ચાદીની પાતળીમા તેમજ
ચાદીના રથમા પ્રભુને યિનારમા કરનામા
આવેન હતા.

શુ ૧૩ ના દિવસે સનાતન ધર્મ સનાતા વિદ્યાગ
મેદાનમા વિગટ મળા આચાર્યશ્રીની અધ્યક્ષતામા
ભગવામા આવી હતી

ઉપાધ્યેથી આચાર્યશ્રીજી તથા પંચામજી શ્રી
સમુદ્રવિજયજી આદિ તથા સાધીજીથી દેવશ્રીજી
આદિ વરદોડાની સાથે મડપમા પધારા હતા
વામક્ષપથી પ્રભુ થયા જાએ આચાર્યશ્રીએ ભગ-
વાન મહાવીરના જીવન ત્રિપથા એકધારા ઉપ
દેવ પ્રવાદ વકેવનાચો હતો પ્રથમ જ્ઞેન, જિને
શ્વર દેવ કાને કહનાય તે મુ-પર-ચાએથી
મિદ્ કનો, એના ઉપર મુદ્દ વિવેચન કનો, ભગ
વાનના ૨૭ ભવતુ વિવેચન કનો, ભગવાનના
જન્મ-દીક્ષા-તપ-કેવળગુણ-આત્મભિ વિગેરે ઉપ-
પ્રકાશ ફકી ભગવાનના ગાત્રાદ ધમ-અદિમા
ધમ ઉપર મચાટ ઉપર આપી ઉપવિદન જનતા
ઉપર ઘણા જ મારો પ્રભાવ પાડ્યા હતા

મુનિરાજ શ્રી વિશ્વવિજયજી મનાનજે પ્રભુ મદા
વીરની અદિમા ઉપર વિવેચન કનો મનાનજે-નિવ
કનો હતી

મધોર પૂજા ભગવાનના આવી નાનના ભગ-
નમસ્કારોમા ભગનો થતા જાનપચમીના ઉપ
મળા નિમિત્ત માધમીનામગ્ય થયેન હતુ

મીયાંગામ

મરાના નવ વાગે જા અન્યદબાધ પ્રમુખ
પદે મહાવીર જયતિ ઉજવનામા આવી હતી પા-
રાગાની જાગાઓમા મગનાયજી અને અશોક્યક
બી એના કીનત પડી મારતુ જીવજીનો પ્રભુના
જીવ ઉપર મુદ્દ વિવેચન કર્યુ હતુ અન્ય વખ્તા
એના પ્રવચન અને જાગડોના મગીન પડી મળા
પણ થતા લાડુની પ્રભાવના ક નામા આવી હતી

પુનમના દિવસે તીથયાત્રા નિમિત્ત પટ્ટવદનાદિ
થયા હતા અને જાને દિવસે જિનારોમા આગી
ન્યત્રામા આવી હતી

જીયાલામાં શુક્રપ્રવેશ.

આચાર્યવંશ શ્રીમદિજવલપલભગ્નીશ્વરજી મહાગ-
જમપનિત નનધનથી વિદાગ કનો નનારપુર પધારા
આચાર્યશ્રીજીએ મનુષ્યજન્મની દુર્લભતા ઉપર
અમરકાગક દેશના આપી હતા વિધિપુર અને ક-
તાનપુરમા આચાર્યશ્રીજીની આગથી પંચામજી
મહાગજશ્રી સમુદ્રવિજયજીના અધ્યક્ષતામા મુનિગજ
શ્રી વિશ્વવિજયજી મદાજ મનુષ્ય કર્તવ્ય ઉપર
વદન જાણે આપી આતિથામિક દટાનોથી મનુ
બોલુ શુ કર્તવ્ય છે તે આનો નોને ગતારી આપ્યુ
હતુ. અધ્યક્ષથાનેથા પંચામજીએ પણ માર રિરે
ચા કનો મનુષ્ય જન્મ ઉપર પ્રકાશ ફકો દનો

કનારપુર શાખાના શુક્ર અર્જુનમિદ્દએ આગાહ
કર્યો હતો અન રોગમગ્ય આદિ જોડા લાયક જ
એમા શુક્ર મોનિદમિદ્દ ની પાપડી વિગેરે મમકી
નખેન જ અન ગામ ગતારી શુક્રાગામા શુ
નારક માદમ આદિના નાતમા ન્યાય કરેલી જ.

આથી શિખભાઈઓ પણ સ્તિપૂર્વકના ઉપાસક થતાં જાય છે એ ઘણી ખુશીની વાત કહેવાય.

સ્વામીજી સત્યાનંદજી આદિ વિદ્વાનોએ આચાર્યશ્રીજીની સાથે ધર્મચર્ચા કરી હતી.

આચાર્યશ્રીજીએ ચૈત્ર વદિ પ્રથમ ૧૦ તા. ૧-૫-૪૦ ખુધવારે જાંડીયાત્રા નગરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. આખું નગર શણગારવામાં આવ્યું હતું.

ભવ્ય સમારોહ સાથે આચાર્યશ્રીએ નગરપ્રવેશ કર્યો. એક મોઝવીએ ભારતવર્ષના પ્રખર નિયમી જ્ઞેન સાંધુઓની પ્રશંસા કરતાં આવા વિદ્વાન જૈનાચાર્યના સ્વાગત કરવાના સૌભાગ્ય માટે હર્ષ વ્યક્ત કર્યો. હિન્દુ, શીખ, ઇસાઈ, મુસલમાન આદિ એકત્રિત થયેલ સર્વ જંધુઓના તરફથી આચાર્યશ્રીજીનો અનંતકરણપૂર્વક આભાર માન્યો જિનાલયમાં દર્શન કરી આચાર્યશ્રી ઉપાસકમાં પધાર્યો. ભજનો ગવાયા બાદ અભિનંદન પત્રો અર્પણ થયા. આચાર્યશ્રીજી જુદાં ફક્ત તત્ત્વવિચારણે જ એ વિપયઉપર અસરકારક વ્યાખ્યાન આપી ઉપરિથત જનતાને રંજિત કરી હતી. મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે વિશ્વ જંધુત્વ પર પ્રત્યય કરી સભા વિસર્જન કરી હતી. મોદકની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી.

અમૃતસર (પંજાબ)

જાંડીઆલાથી વેશાખ સુદ એકમતા દિવસે

વિહાર કરી દુહુરજી પધાર્યાં વિહાર આ.શ્રી વસંતમુરિદ સમયે ઘણા આવકાં સાથે હતા. વૈ. શુ. ૨ ના દિવસે અમૃતસર શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. ઘણા બાઈઓ સામે આવ્યા હતા.

આચાર્યશ્રી બીકાનેરવાળા શ્રા. યંત્રીજાજીના મકાનમાં વિશ્રામ લઈ સાંઘેયા સાથે પધાર્યાં. શ્રી અન્નાથ ભગવાનના દર્શન કરી શ્રી આત્માનંદ ધર્મદંભવનમાં આવતાં ગુરુ મુરતિઓ થયા બાદ પરિનિધાકૃષ્ણજી મુનિસીપાલીટી મેયર બી. એ. જે આચાર્યશ્રીજીના પધારવાની ખુશાલીમાં વલ્લભ મુનિ ગાઈ સંભળાવી સૌના મનને આકર્ષિત કરી લીધા હતા. બાણુ મોહનલાલજી પરીડરે શ્રી સંઘર્ષા તરફથી અભિનંદન પત્ર વાંચી સંભળાવી આચાર્યશ્રીજીના કરકમલોમાં અર્પણ કર્યું હતું. આચાર્યશ્રીજીએ અભિનંદન પત્ર સ્વીકારતાં વિવેચન સાથે સૌના ચિત્તને આકર્ષી લીધા હતા.

ત્યારબાદ સનાતન પ્રચારક પત્રતા અધિષ્ઠિત પંડિત રૂક્મિણીરામજીએ વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

વૈ. શુ. ૬ હજેના દિવસે અંત્રના દંડરાસની વર્ષગાંઠ હેવાથી ઘણી જ ધામધુમ થઈ. સ્થળાત્રાની વરંધોડા ચઢાવવામાં આવ્યો હતો. ભજન મંડલોઓએ રંગ જમાવ્યો હતો. ત્યારબાદ પુનઃ ભણાવવામાં આવી હતી. વૈ. શુ. ૫. ને દિવસે રૂતોઆરણ કરાવવામાં આવ્યા હતા.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર ખોષ	૦૧૮	શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવચિંતન વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિયક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી) ૧૧૧	
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (યુ.) ૧૧	
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભાષ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરૂ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયધેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રભોષ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાદડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સ્તવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંચકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કોમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી ગુરુચરિત્રમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૮
શ્રી શત્રુજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી ગાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુકું ૨૧૧	
શ્રી ઉપદેશમત્તિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પચ્ચરમેષી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સ વેગદુમ કંદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રશ્નનુ ચરિત્ર	૨)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા.	૨)	શ્રી વીરશ્યામનક પૂજા અર્થ મંદિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિગતું યુદ્ધ યાને મહારામ્ બારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા બે ગ્રંથો

ખાંડતૂટેલપસૂત્ર

ભા.૪થે ને ભા. ૫ માં મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા સાથે

કિંમત એનુક્રમે રૂ. ૬૧ અને ૫

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપક્રમ સુંદર અક્ષરોમાં પાંક કપડાના સુશોભિત આધ-શ્રી મથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ જાણના જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કથાઓ, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુને રચે રચે આપેલ વિનિષ્ઠ વિવરણ ઉપર યોગદાયક દેશન યોનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણે જેન સમાજ અત્યારે તેમોશીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મુનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ. વધારે લખવા કરતાં અનુચિત કરવા જેવું છે. સુગારે હસેલ પાનાનો આ ગ્રંથ મહોરો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

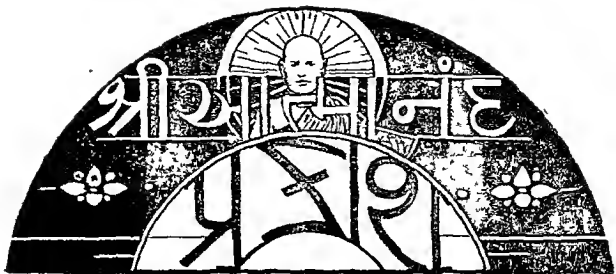
- ૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધર્ષિકૃત મોટી ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૂણિસૂત્ર ભાષ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

- ૧ ધર્મામ્યુદય (સંઘપતિ ચરિત્ર.) (ચુંગ)
- ૨ શ્રી મલયાગિરિ વ્યાકરણ.
- ૩ શ્રી વસુદેવહિંદી ત્રીજો ભાગ.
- ૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રંથ.

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ન્યાયભિનિધિ જીનાચાર્ય

પુસ્તક ૩૭ મું.
અંક ૧૧ મો

સંવત ૧૯૯૬
જ્યેષ્ઠ.

શ્રીમદ્ વિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ્રકાશક :—

વિષય-પરિચય

૧. ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જશે (રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૨૬૧
૨. લિલ્લરુચિ જગતની લિલ્લ લિલ્લ પ્રિયતા (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ)	૨૬૩
૩. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન ... .. (પં. શ્રી ધર્માવિજયજી મહારાજ)	૨૬૬
૪. બ્રહ્મચર્યનો પ્રતાપ	૩૦૦
૫. સિદ્ધસેન દિવાકર ... (ઉધ્ધવ)	૩૦૧
૬. મોક્ષ પ્રાપ્તિ કેમ થાય ? ...	૩૦૬
૭. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગ ધર્મ જ કેમ આપ્યો ? (સુનિશ્ચી હંસસાગરજી મહારાજ)	૩૦૭
૮. શુરસ્તુતિ ... (શાન્તિલાલ ખી. શાહ)	૩૧૧
૯. જીવનનું સહસ્ય ... (અતુલ અબાસી B. A.)	૩૧૨
૧૦. ત્રિલંગી દર્શન ... (મોહનલાલ દીપચંદ મોક્ષી)	૩૧૫
૧૧. વર્તમાન સમાચાર ...	૩૧૭

તાકીકે ખરીદો

ઘણી જ થોડી નકલો સીલીકે છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર તરફથી પ્રકાશિત સંસ્કૃત-પાકૃત પુસ્તકો તેમજ શ્રી આત્માનંદ શતાવ્દિ સીરીઝના સંસ્કૃત તેમજ પાકૃત પુસ્તકોની ઘણી જ થોડી નકલો સીલીકે છે તે જલ્દી મંગવી શેશે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ :

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીજા પ્રાચીન યમકારિક પૂર્વોચ્ચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પદ્મચીરી, અને જે મંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. જેના કાગળો, જેની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાવેલ, સુશોભિત બાઈંડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લાકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લાભ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકીટો એક છુક માટે મોકલવી.

લખો : -

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

પુસ્તક ૩૭ સુ :
અંક . ૧૧ મો

આત્મ સં ૪૫ .
* *

વીર સં. ૨૪૬૬ જેઠ :
વિક્રમ સં. ૧૯૯૬ . જુન :

ઓ માનવી ! આ જન્મનો,

એ લ્હાવ તું લેતો જજે

(હરિગીત ૭૯)

આ હિંદદેવી જન્મભૂમિ, જન્મભૂમિ તુલ્ય છે,
તન-મન-ધને સેવા સજે, કર્તવ્ય એજ અમૂલ્ય છે,
નિજ દેશના કલ્યાણ ભાટે, આત્મભોગે આપજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ લ્હાવ તું લેતો જજે. ૧

માતા-પિતા-ગન્ધુ-સગાં-સંબંધીઓને સ્નેહીઓ,
તે સર્વનાં સુખકારણે, દેવે દીધી છે દેહીઓ,
ભૂદીશ મા ભવમાં કદી, ફરજે સદા ય બળવજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, સુખલ્હાવ એ લેતો જજે. ૨

ભૂલાં પડેલાં, ભટકતાં, ઠે દેહમાં દેહો ભર્યા,
તેની દયા દૃષ્ટે ધરી, તે સઘ ભવસાગર તર્યા,

- ગરિબો, અનાથો, ને અપંગો, સેવ્યભાવે સેવજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૩
- સામર્થ્ય કે સંપત્તિનો, ઉપયોગ દાન દયા વિષે,
કે દેશના કલ્યાણ માટે, વાપરે હોશે હિરસે;
સંસાર સ્વપ્ન સમાન છે, એ વાત નિત્ય વિચારજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૪
- દષ્ટિ મીઠી કરજે સદા, પરમાર્થકેરા કામમાં;
સંભાળ લેજે સર્વદા, ગરિબોની હામેહામમાં;
વિદ્યા ભણ્યાનું એ જ ફળ, એ ધર્મ અંતર ધારજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૫
- નિત્યે પ્રજુના નામકરી, ધર્મ-ધૂન લગાવજે,
આ દેહ કાણુલંચુર છે, સિદ્ધાંત ઉરમાં લાવજે;
હાથે ક્યું, સાથે થશે, એ શાસ્ત્રવાત સ્વીકારજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૬
- શુદ્ધ્યા-સફળા-હૃદયજનને, માર્ગ શુદ્ધ બતાવજે,
સદ્મુદ્ધિની કરી પ્રેરણાઓ, લક્ષણો શુભલાવજે;
ઉદ્યોગ-હુતર કે કળામાં, જુકિત આણી બેઠજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૭
- આયુષ્ય આટલું જાય છે, મૃત્યુ અચાનક આવશે,
એ સમય ભવ-ભાતું થવા, એટલે ઉપાય ન દાવશે;
છે તક હજીએ હાથમાં, ત્યાં સુધી સાધન સાધજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૮

દોહરો

ધર્મ અને સત્પ્રીતિ એ, અમર કમણી એ જ;
માનવજન્મ સુધારવા, લક્ષ રાખી એ લે જ. ૧

સમાજહિતચિંતક

કવિ રેનાશંકર વાલજી બધેકા-ભવનગર.

ભિન્નરૂપિ જગતની ભિન્ન ભિન્ન પ્રિયતા

જગત ભિન્ન ભિન્ન રૂપિવાળું છે જેને જે ગમે છે તેની ચાહના તેને રહ્યા કરે છે કોઈને ક્ષમા, દયા, સરળતા, મત્ય આદિ શુભો ગમે છે તો કોઈને સુદર આકૃતિ તથા રૂપ ગમે છે કોઈને ભુદ્ધિ, હડાપણ તથા ચતુરાઈ ગમે છે તો કોઈને સુદર વિદ્યાગે તથા સુદર વર્તન ગમે છે કોઈને ધર્મભાવના તથા ધર્મપ્રવૃત્તિ ગમે છે તો કોઈને ચોટાઈ અને ખ્યાતિ ગમે છે કોઈને ધન ગમે છે તો કોઈને વધ ગમે છે તાત્પર્ય કે જેની પાસે જે વસ્તુ હોય છે તે વસ્તુની રૂચિવાળા તે વ્યક્તિના ઉપાસક બને છે

મમાન એક પ્રવારનો બળર છે અને તેમા જેને જે ભોમ્બો તે મળી શકે છે માણસો જેમ બળરમાથી કિ મત આપીને ભોમ્બો વસ્તુઓ મેળવી શકે છે તેવી જ રીતે મમા રમા પણ મો-માયુ મૂંચ આપીને માનવી મનગમતી વસ્તુ મેળવી શકે છે

માણસને એક વળત મનગમતી વસ્તુ કોઈની પાસે જણાવી ભોમ્બો, પછી તો પૂછવું જ શુ ? તન, મન, ધન અને મર્વવ અર્પણ કરીને પણ તેની ચાહના મેળવી તેની મેવા

સ્વીકારે છે, અને તેનો પ્રેમ અવિચળ રાખવાને પોતાના પ્રત્યેના પ્રતિકૂળ વર્તનને પણ આવકાર આપે છે જેને જે વસ્તુઓ ગમે છે તે વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છાથી તેના માલીકનું મન આકર્ષણ કરીને, તેના પોતાના પ્રત્યે પ્રેમ જગાડીને, તેને પોતાને સ્વાધીન કરવા તેની મનગમતી વસ્તુ પોતાનામા ન હોવા છતાં પણ તેનો બહારથી રોગ ધારણ કરે છે

ક્ષમા, મરગતા, નમ્રતા, મમતા આદિ જેને ગમે છે તેઓ ક્ષમા આદિના ધારક માણસોને આપે છે અને તેમના ઉપર ગન રાખીને મનમા મતોપ માને છે, તન, મન, ધનથી તેની મેવા કરે છે, તેમજ ક્ષમા વિગેરે મેળવવા પ્રયાસ પણ કરે છે આવી અગ્રિવાળી વ્યક્તિઓના રાગ પ્રશન્ત હોય છે અને તેઓ પોતાના આત્માનો વિકાસ માધી શકે છે.

ક્ષમા આદિ આત્માના શુભો છે અને તેની રૂચિવાળા જીવો ઉત્તમ કોટીના કહેવાય છે આવા માણસો નિમ્મૂઢી, આત્મિક શુભ મપત્ર વ્યક્તિઓના ઉપાસક હોય છે એછી જરૂરીઆતવાળા અને પોતાના ઉપાસકોનું કન્યાણ ઇચ્છવાવાળા ઉત્તમ પુરુષોને પણ

આત્મિક શુણ્ મેળવવાની રૂચિવાળા હોવો ગમતા હોવાથી તેઓ પણ તેમને ચાહે છે.

બુદ્ધિ, હઠાપણ અને ચતુરાઈની રૂચિવાળાને બુદ્ધિશાળી, ડાહી અને ચતુર વ્યક્તિઓ ગમતી હોવાથી તેમની મનોવૃત્તિઓ તેમના તરફ વળેલી હોય છે, પરંતુ બુદ્ધિ, હઠાપણ અને ચતુરાઈ તો કોઈક જ શીખે છે; બાકી ઘણાખરા તો કાવાઢાવા, વાકપટુતા અને કામ કરવાની પદ્ધતિથી આકર્ષાય છે. આવાઓના સંસર્ગમાં રહેવામાં પોતાના મનમાં આનંદ અને સંતોષ માને છે, અને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તીને તેમનો પ્રેમ ટકાવી રાખે છે.

મોટાઈ, કીર્તિ તથા પ્રસિદ્ધિને પસંદ કરનારા મોટા કીર્તિવાળા તથા જનતામાં પ્રસિદ્ધિ પામેલાંને ચાહે છે. પછી તે મોટાઈ, કીર્તિ અને પ્રસિદ્ધિ જનતાને પસંદ પડે તેવો બોલવાનો અને વર્તવાનો ડોળ કરીને મેળવેલ હોય તેવું તેઓ કાંઈપણ ધ્યાન રાખતા નથી; પણ બહારથી મોટાઈ આદિ જોઈને તેમના ઉપાસક બની જાય છે.

રૂપ, આકૃતિ તથા સુંદરતા અને ધનની ચાહેતાવાળા મનગમતાં રૂપ આદિ જેની પાસે હોય છે તેના પ્રતિ અદિતીય પ્રેમ જાહેર કરીને રૂપ આદિ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવા હમેશાં આતુર રહે છે, ધન મેળવવાં ધનવાનને તન, સન અર્પણ કરીને તેના દાસ બની જાય છે.

આ પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન રૂચિવાળી વ્યક્તિઓ પોતપોતાની રૂચિ પ્રમાણે માણસો પ્રત્યે વલણવાળી હોવાથી એક માણસ પ્રત્યે બધા માણસોનો પ્રેમ હોઈ શકતો નથી. જેને જે માણસ ગમતું હોય તે માણસને પોતાનું

પ્રેમી બનાવવા તેના વિચાર તથા વર્તનના અનુસાર વર્તીને તેની રૂચિને માન આપે છે અને તેના હવનમાં પોતાના હવનને આતપ્રેત બનાવવા પ્રયાસ કરે છે.

સદ્ગુણ તથા સદ્વર્તનની ચાહેતાવાળાનો પૂજ્ય પ્રેમ હોવાથી તેઓ નિરંતર સદ્ગુણના રાગી હોઈને નિરંતર તેમની શુદ્ધ અંતઃકરણથી સેવા કરે છે. પોતાના આત્મામાં સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવા તેમના માર્ગને અનુસરે છે. આવી રૂચિવાળા માણસોની મનોવૃત્તિમાં કોઈપણ પ્રકારના સ્વાર્થનો અંશ હોતો નથી તેથી તેઓનો પૂજ્ય પ્રેમ અખંડ અને હવન પર્યંત ટકવાવાળો હોય છે. દુર્ગુણી તથા દુરાચારીના પ્રત્યે એમની મનોવૃત્તિઓ વળતી નથી, તેમના પ્રત્યે ઉપેક્ષા રહ્યા કરે છે. જેઓ શાંતિના ઉપાસક હોય છે તેઓ શાંત આત્માઓની શોધમાં રૂંદે છે અને તેમને મેળવીને પરમ સંતોષ માને છે, તેમની પૂર્ણ પ્રેમથી સેવા કરીને પરમ આનંદ અનુભવે છે. વિવિધ તાપને શાંત કરવા તેમની સંજાત છોડતા નથી અને તેમની નિરંતરની સોબતથી મુખે જવાય તેવું શાંતિમય હવન બતાવે છે.

કેટલાક સંગીતના પ્રેમી હોય છે. તેમને જવૈયાઓ ગાહુ ગમે છે. પુષ્કળ ધનવ્યય કરીને પણ જવૈયાઓને તે પોષે છે, મનગમતું વર્તન કરીને પણ ખુશી રાખે છે. પોતાનું હવન આ બાદ થઈ જવાની પણ તેઓ પરવા રાખતા નથી. પોતે સંગીત શીખે અથવા ન શીખે પરંતુ તેમની સંગીતની રૂચિ જ જવૈયાના પ્રેમને છોડવા દેતી નથી.

ધર્મની રૂચિવાળાનો ધાર્મિક માણસો ઉપર રાગ હોય છે અને તેમની સોબતમાં રહેવાને

હમેશાં ઉત્સુક રહે છે, ધર્મી માણસોને ભેદને જાહુ જ રાજી સાચ છે પોતે જેવા પ્રકારનો ધર્મ માનતો હોય તેવા પ્રકારના જ ધર્મી હોવા ભેદભ્રે, કાળજી કે ધર્મની માન્યતાઓ ધણા પ્રકારની છે આત્મિક ધર્મની રચિવાળાને આધ્યાત્મિક પુરુષો જાહુ ગમે છે અને ધૌર્જીલિક ધર્મની રચિવાળાને આંખને અને કાનને ગમે તેવી ધર્મની બાહ્ય પ્રવૃત્તિવાળા પુરુષો ગમે છે આવા માણસોને ધામધૂમ તથા ધમાલ જાહુ જ પસંદ પડે છે. ત્યાં ત્યાં જનસમૂહ એકચિત્ત યદને ધર્મની બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી રહ્યો હોય-પછી તે વ્યવસ્થિત હો કે અવ્યવસ્થિત હો, મરિધિ હોય કે અવિધિ હોય-ત્યાં ત્યાં આં જીવો સમર્પક ભાગ લેવાના જ અને પોતાને કૃતકૃત્ય માનવાના જ.

રોજ તથા આડંબરને પસંદ કરનારાઓ ડોળી તથા આંડ બરીને અત્યંત ચાહતા હોવાથી તેમની તરફ તેમજ આકર્ષણ વધારે રહે છે આવા જીવોને આત્માથી સાચા સતપુરુષો ગમતા નથી એટલા માટે તેમના સહવાસમાં તેઓ આંખતા નથી. જેથી કરીને સાચી મુખશાન્તિ મેળવવાથી વચિત રહી જાય છે ડોળી માણસો તુલ્ય સ્વાર્થવાળા હોવાથી પોતે વિરુદ્ધ હોવા છતાં પણ જીભને ગમતા વિચારો તથા વર્તનનો રોજ કરીને પોતાનો તુલ્ય સ્વાર્થ સાધે છે આવી પ્રવૃત્તિ જાણવા છતાં પણ ડોળીને ચાહવાવાળા તેની ઉપામના છોડતા નથી

આ પ્રમાણે સસારમાં ભિન્નભિન્ન રચિવાળા જીવોને ચાર ડોળીમાં મૂકી શકાય. સર્વથી ઉચ્ચ ડોળીના જીવો આત્મવિકાસની ચાહતાવાળા હોય છે આ પુરુષો ઉત્તમ આત્મવિકાસી મહાપુરુષોના અનુરાગી હોય છે. એમનો પ્રેમ

અત્યંત શુદ્ધ, અખંડ અને પ્રતિદિન વૃદ્ધિવાળો હોય છે એમની દરેક પ્રવૃત્તિ શુદ્ધ હોય છે, માટે જ આત્મવિકાસી પુરુષોના જીવનમાં એમનું જીવન એતપ્રેત થઈ ગયેલું હોય છે.

બીજી ડોળીના સહજુલ તથા મદ્વર્તનના રાગી મદ્વજીવોને ચાહવાવાળા. તેઓ પછી મદ્વજીવ મેળવે અથવા ન મેળવે પરંતુ નિરતર તેમના પ્રત્યે પ્રીતિ રાખી તેમની પોતાના પ્રત્યે પ્રીતિ બતાવી રાખવા ઉત્સુક રહે છે

ત્રીજી ડોળીના ચતુરાઈ, કહાપણ, બુદ્ધિમત્તા, વિદ્વત્તા આદિને ધારણ કરવાવાળાઓને ભેદને આનંદ માને છે અને પોતાનું મર્વસ્વ અર્પણ કરીને સેવા કરે છે ચતુરાઈ આદિ મેળવવાની ધન્યાધી ચાહતા નથી, પણ તેમની પ્રવૃત્તિઓને આથી વસ્તુઓ ગમતી હોવાથી કુદરતી રીતે તેમના પ્રેમી હોય છે.

ચોથી ડોળીના જીવો રૂપ, વય, ધન, સુદસ્તા આદિના ઉપલોગની ઇચ્છાવાળા હોવાથી રૂપ આદિ વસ્તુઓ જેની પાસે હોય છે તેમની પ્રીતિ મેળવવા નતત પ્રયાસવાળા રહે છે તેમજ મન પ્રસન્ન રાખવા તેમને મનગમતી ચેષ્ટાઓ કરે છે. તેમના કડવા અને કઠોર વચ્ચનો મીઠા અને કોમળ ભાગી આનંદ અનુભવે છે પ્રતિકૂળ વર્તનને પણ અનુકૂળ બનાવીને તેમના પ્રેમને જાંઓ યડવા દેતા નથી. કારણ રૂપ આદિ ભોગની તીવ્ર રચિવાળા હોવાથી બીજી રચિવાળા કરતા વધારે પ્રેમ રાખવાવાળા હોય છે, પરંતુ આવા જીવો સ્વાર્થી હોવાથી રૂપ તથા ધનની ઝીણાશ થવાથી કે સર્વનાશ થવાથી તેમનો પ્રેમ તથા ચાહના નષ્ટ થઈ જાય છે. દેખાવમાં

— લેખક:—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રસિધ્ધ —
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

(ગતાર્ક પૃષ્ઠ ૨૭૦ થી ચાલુ)

અવાન્તર ક્ષાયિક સમકિત સ્વરૂપ

આ ગળ આપણે જણાવી ગયા છીએ કે—આયુષ્યનો અંધ થયા અગાઉ આ આત્માને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તો અન્તર્મુહૂર્તમાં કેવલજ્ઞાન અને તે ભવમાં મોક્ષ મળે છે અને આયુષ્યનો અંધ કર્યા બાદ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામે તો ત્રીજે અથવા ચોથે ભવે તે આત્મા મોક્ષે જાય છે. હવે અથવા નરકતું આયુષ્ય અંધારું હોય તો ત્રીજે ભવે અને અસંખ્યવર્ષાયુષ્ક યુગલિક મનુષ્ય—તિર્થંચતું આયુષ્ય બાંધું હોય તો ચતુર્થ ભવે મોક્ષ પામે છે.

પ્રશ્ન:—અદ્વાયુષ્ક ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિ માટે ઉપર જેમ ત્રણ અથવા ચાર ભવ કહ્યા તે પ્રમાણે તેથી આછા અથવા અધિક ભવો તે સમકિતવંત માટે હોઈ શકે કે નહિ ?

ઉત્તર:—ધોરી માર્ગ ઉપર જણાવ્યા મુજબ ત્રણ અથવા અપેક્ષાએ ચાર ભવનો જ છે. જેમ છતાં કૃપણ વાસુદેવ તેમ જ પંચમ આરાના પ્રાંત ભાગમાં ચતાર આચાર્ય શ્રી દુષ્યસહેસુરિજી માટે પાંચ ભવો કહેવામાં આવે છે. "તંમિ ચ તદવચ્ચડથે મવમિ

સૌ કરતાં વધારે ચઢીઆતો પ્રેમ હોય પરંતુ પરિણામે પતંગના રંગની જેમ ભડી જાય છે.

આવી રીતે ભુદી દિશામાં પ્રયાણ કરી રહેલું જગત એક જાણની દિશામાં દોરવાતું નથી. અને રુચિ સહિત કોઈ એક દિશામાં પ્રયાણ કરનાર ભિન્ન દિશામાં પ્રયાણ કરનારને તેની રુચિ કાયમ રાખીને પોતાની દિશા-

માં દોરવા ઇચ્છતો નથી. પોતાની દિશામાં દોરનાર પ્રથમ સમાન રૂપી જતાવવા પ્રયાસ કરે છે અને ત્યાર પછી જ તેને ચાહે છે, માટે આવા ભિન્નરુચિ જગતમાં કોઈ પ્રેમ બેઠે અથવા તોડે, કોઈ ચાહે અથવા ન ચાહે તો તેના માટે કોઈને પણ હર્ષ શોક કરવા જેવું નથી.

સિદ્ધિંતિ હ્રદયસમન્તે । સુરનરયજુગલિતુ ગદ
સ્મં તુ જિજ્ઞાસિય નરાણં ॥૧૧॥”

ભાવાર્થ:—જહ્વાયુધને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તો ત્રીજે અથવા ચતુર્થે ભવે અવશ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે, તેઓની ગતિ દેવ, નારક અને યુગલિકોભા જ હોય છે અને આ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ જિનકાલિક મનુષ્યોને જ (પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ) હોય છે સિદ્ધાન્તની આ ગાથા તેમ જ તેના ભાવાર્થ સુજ્ઞ ક્ષાયિક સમક્રિતવત માટે ત્રણ અથવા ચાર ભવ હોય તે તો નિશ્ચિત વસ્તુ છે, આ ગાળત કર્મ પ્રકૃતિ, પચસંબ્રહ, સંપત્તિકાભાષ્ય વિગેરે ધણા ય ગ્રંથોમાં આવે છે. આમ છતાં કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ શ્રી નેમીશ્વર ભગવતના ચરિત્રમાં તેમજ ન્યાયવિશારદ, ન્યાયાચાર્ય ઉપાં ૦ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ શ્રી કર્મ પ્રકૃતિની ટીકામાં કૃષ્ણ વાસુદેવ તથા હુમ્પસહસ્રરિજીને ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિ માનવા સાથે પાચ ભવો જણાવે છે, જે આ પ્રમાણે— ‘મૃયોડમ્યધત્ત સર્વજ્ઞો મા વિષોદ જનાર્જન ! તત ઉષ્ણ્ય મર્યેસંઘ માધો વૈમાનિકસ્તતઃ ॥૧॥ ચુરવાઃ ભાવૈત્ર મરતે રતત્ત્વાપુરેશિતુ । જિતશત્રો સુતોડર્હસ્ત્યં દ્વાદશો નામતોડમમ ॥૨॥

ભાવાર્થ:— “પુનઃ નેમીશ્વર ભગવતે કહ્યું કે હે શ્રી કૃષ્ણ ! નરકમાં જવું પડે છે તે માટે તું ખેદ કરીશ નહિ, કારણ કે ત્યાંથી નીકળીને તું મનુષ્યપણું પામીશ, મનુષ્યપણામાંથી વૈમાનિક દેવ થઈશ અને ત્યાંથી અધીને આ ભરતક્ષેત્રમાં શતદ્વાર નગરના જિતશત્રુ રાજાનો પુત્ર થઈને તું અમમ નામે બારમો તીર્થ કર થઈશ.” (ત્રિવિષ્ટિ-નેમીશ્વરચરિત્ર)

ઈંચ પ્રાયો વૃત્યોજમિતિ સમ્માર્યત્તે,યત.

શ્રીજાતકરુપ કૃષ્ણસ્ય પચ્ચમમવેડપિ મોક્ષગમન ધ્યયતે । ઉત્તર નરયાડ નરમણમિ દેવો દ્વોઝળ પંચમે કપ્પે તત્તો સુઓ સમાણો ચારત્તમો ઝમમ તિરયયો ॥૧॥

ભાવાર્થ:—આ ત્રણ અથવા ચાર ભવની વાત બહુલતાએ કહી હોય તેવો સભવ છે, કારણ કે દર્શનસમક જેતુ ક્ષીણ થયેલ છે એવા કૃષ્ણ વાસુદેવને પાચમા ભવમા પણ મોક્ષપ્રાપ્તિ સંભળાય છે. જે માટે કહ્યું છે કે— ‘નરક-માથી મનુષ્યભવમા, તેમાંથી પાંચમા બ્રહ્મદેવ-લોકમા દેવનો ભવ, ત્યાંથી અધીને મનુષ્યભવમાં બારમા અમમ નામના તીર્થ કર થશે.’ આ પ્રમાણે જ હુમ્પસહસ્રરિજી વિગેરે માટે પણ આગમમાં કહેલ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ ઘટી શકે છે, ઇત્યાદિ સિદ્ધાન્તાનુસારે વિચારી લેવું. [કર્મપ્રકૃતિ ટાકા ૩૦ યશોવિજયવિરચિતા]

આ પ્રમાણે પાચ ભવ માટે સ્પષ્ટ પાઠો મળે છે એ ઉપરાંત તૃતીય કર્મચંચની ૨૦મી ગાથામાં ક્ષાયિક સમક્રિતવતને દેવાયુષ્યનો બંધ કહ્યો છે તે પણ પાચ ભવોની પુષ્ટિ આપે છે, જે આ પ્રમાણે—

” સઢ ઉવસમિ ચઢ વેઝગિ સ્તરપ્પ ફકાર મિચ્છ તિગિદેસે । સુદ્ધમિ સઢાળં તેરત્ત આહારગિ નિમ્મ નિમ્મ ગુણોદો ॥૧॥ ”

આ ગાથા ‘ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિને ૧૧ ગુણ-સ્થાનકો હોય અર્થાત્ ચતુર્થ ગુણસ્થાનથી ચૌદમા ગુણસ્થાન સુધી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોઈ શકે છે અને બધા પણ એવે એટલે કે બીજા કર્મચંચમાં જે પ્રમાણે કહ્યો છે તે પ્રમાણે સમજવો.’ એમ કહ્યું છે. એથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વમાં એવે ૭૬, અવિરતિ (ચોથા) ગુણસ્થાને ૭૭, દેશવિરતિમાં

૬૭, પ્રમત્તમાં ૬૩, ઈત્યાદિ કર્મપ્રકૃતિઓ બંધાય થાવત્ અથોગી અબંધક હોય. ક્ષાયિક સમકિતવાળા માટે જો પાંચ ભવ જેવી કોઈ બાબત ન હોય તો અહિં જરૂર શંકા થાય કે—ક્ષાયિક સમકિતવંતને પાંચમા તથા છઠ્ઠા ગુણુ-સ્થાને દેવાયુષ્યનો બંધ કહ્યો છે તે શ્રી રીતે સંભવ ? કારણ કે અગદ્વાયુ ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિ તદ્ભવે મોક્ષે બંધ છે એટલે આયુષ્ય બાંધતો જ નથી અને બદ્વાયુ ક્ષાયિકસમકિતવંત હોય તેણે આ ભવમાં આયુષ્ય બાંધેલ હોવાથી પુનઃ આયુષ્ય બાંધવાનો પ્રસંગ નથી, કારણ કે દેવભવનું આયુષ્ય બાંધેલ હોવાથી દેવભવમાં બંધ, ત્યાંથી મનુષ્યપણું પામી મોક્ષે બંધ એટલે પુનઃ ક્ષાયિક સમકિત હોય અને દેવાયુષ્ય બંધાય તેવો યોગ જ મળતો નથી. આ શંકાનું સમાધાન ક્ષાયિકસમકિતવંતને પાંચ ભવ માનીએ તો બરાબર થઈ શકે છે, કૃષ્ણ વાસુદેવના પ્રસંગમાં હંમણાં જ આપણે બાણી ગયા છીએ કે—તે નરકના ભવમાંથી નીકળી મનુષ્યપણું પામશે અને મનુષ્યભવમાં દેવાયુષ્યનો બંધ કરીને પાંચમા બ્રહ્મદેવલોકમાં ઉત્પન્ન થશે. એ જ પ્રમાણે શ્રી હૃષ્ણસહસ્રરિશ્તમાટે વિચારવાનું છે. તેઓનું ક્ષાયિક સમકિત આગળના ભવનું છે, વર્તમાન ભવનું નથી; કારણ કે ક્ષાયિક સમકિત જિનકાલિક મનુષ્ય તથા પ્રથમ સંઘચણુવાળાને જ થાય છે. હૃષ્ણસહસ્રરિશ્ત વર્તમાન ભવની અપેક્ષાએ જિનકાલિક નથી તેમ જ પ્રથમ સંઘચણુવાળા પણ નથી, માટે તેઓ જે દેવભવમાંથી અહિં આવ્યા છે તે દેવભવ પહેલાના મનુષ્યભવમાં તેઓએ ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું છે. કદાચ કોઈ એમ કહે કે તેઓનું ક્ષાયિક અનન્તર પૂર્વ જન્મનું છે, તો તેમ પણ કહી શકાય તેવું નથી, કારણ કે જો દેવ અથવા નરકમાંથી તેઓ આવ્યા હોય તો ત્યાં દેવ-નરક ભવમાં

ક્ષાયિક ઉત્પન્ન થતું નથી ક્ષાયિક સમકિતને; ઉત્પાદક સંજ્યાતવર્ણના આયુષ્યવાળો, પ્રથમ સંઘચણી, જિનકાલિક મનુષ્ય જ હોવો એટલે જે વાત વારંવાર કહેવામાં આવેલ છે. ૨મી અનન્તર મનુષ્ય કે તિર્થંચરતિમાંથી પણ આવેલ નથી; કારણ કે સંજ્યાત વર્ણના આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અથવા તિર્થંચર ભવનું આયુષ્ય બંધાયા પછી મનુષ્યભવમાં જિનકાલિકારિ સંપૂર્ણ સામગ્રી હોય તો પણ તેમને ક્ષાયિક સમકિત પેદા થઈ શકતું જ નથી. આ પ્રમાણે કૃષ્ણવાસુદેવ તથા શ્રી હૃષ્ણસહસ્રરિશ્તને ક્ષાયિક સમકિતવંત માનવા માટે પાંચ ભવોનું પ્રતિપાદન આ કર્મઅન્યની ગાથાથી સૂચિત થાય છે.

‘ વસુદેવહિંડી ’ નામના પ્રામાણિક ગ્રંથમાં પણ કૃષ્ણ વાસુદેવના પાંચ ભવો બતાવ્યા છે. જે આ પ્રમાણે—રુપ્તો તદ્યવુદ્ધિર્જોર્યદ્વિતા રહેવ મારકે ઘાસે સ્વયુદ્ધાર નરે પત્તમંડલી યમાઘો વચ્ચડજ પદિચંચિજિતા તિષ્ઠયરનામ-કમ્મ સમ્મચિજિજિતા વેમાણિયણુ ઉચ્ચિજિય દુયા લસમેા જમમ નામ તિચયરો ભવિરસર ।

ભાવાર્થ:—કૃષ્ણવાસુદેવ તૃતીય નરકટુ-શ્વીમાંથી નીકળીને આ જ ભરતદેવમાં શત-દારનગરમાં માંડલિક રાજા થઈને દીક્ષા બંધી કાર કરી વૈમાનિક દેવ થશે. ત્યાંથી ચ્યથેન મનુષ્યપણું પામી બારમા અમમ નામના તિર્થંકર થશે.

આ પ્રમાણે કૃષ્ણ વાસુદેવ માટે પાંચ ભવના પાઠો સ્પષ્ટ મળતાં હોવા છતાં કેટલાક ગીતાર્થ પૂર્વાચાર્ય મર્યાદાએ ક્ષાયિક સમકિતવંતને પાંચ ભવ માનવા માટે તૈવાર થતા નથી. તેઓનું એવું મનન્ય છે કે ક્ષાયિક સમકિત એ આત્મિક ગુણ એટલે ઉચ્ચ કક્ષાનો છે કે આયુષ્યબંધાદિ તેને એ

કોઈ પ્રતિબદ્ધક ન હોય અને રત્નત્રયીની આગધનાને લાયક લવની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે આત્મા સંપૂર્ણપણે રત્નત્રયીની આગધના કર્યો સિવાય ગ્દી શકતો જ નથી. તે આત્માની ઉત્પત્તિ પણ તેવા જ્ઞાનમાં જ થાય કે જ્યાં સંપૂર્ણ રત્નત્રયીની આગધના થઈ શકતી હોય દેવલોકમાંથી લાયોપશમ સમકિત સાથે મનુષ્ય લવમાં આવેલો આત્મા પણ જો મન્યકૃત્વ ટકાવી રાખે તો યોગ્ય ઉમરે વિરતિ ગ્રહણ કર્યો સિવાય રહી શકતો નથી, તો પછી લાયક મન્યગૃહ્યે જેવો નિર્મળ આત્મા રત્નત્રયીની સંપૂર્ણ આગધના અને પરપરાએ કર્મક્ષય થઈ શકે તેવો માનવલવ કેમ પ્રાપ્ત ન કરી શકે ? અર્થાત્ આયુષ્યગદ્ધાદિના પ્રતિબદ્ધ-પણા સિવાય તેને સારમાં રહેવાપણું હોઈ શકતું જ નથી. બદ્ધાયુષ્કે ક્ષાયિક સમકિત-વતના જે ત્રણ અથવા ચાર લવો કહેવાય છે તે પણ આયુષ્યગદ્ધાદિનું મોક્ષપ્રાપ્તિમાં પ્રતિબદ્ધકપણું ધ્યાનમાં રાખીને જ કહેવાય છે.

કૃષ્ણવાસુદેવાદિના પાંચ લવોના રૂપ પાઠો મળતા હોવાથી તેમ જ ગારમાં તીર્થ કર-પણે થવા માટે જે કાળનું અંતર છે તે પાંચ લવ સિવાય પૂર્ણ ન થઈ શકે તેમ હોવાથી પાંચ લવના મન્તવ્યમાં લલે વિમ્બાદ ન મનાય, પરંતુ તેમને જે ક્ષાયિક સમકિત ગણવામાં આવે છે તે ક્ષાયિક નહિ પણ ક્ષાયિકના સરણુ શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માનવું, અર્થાત્ અપેક્ષાએ ક્ષયોપ-શમ સમકિતના બેલેદ પાડવા, એક અપ્રતિપાતિ ક્ષયોપશમ સમકિત અને બીજી પ્રતિપાતિ ક્ષયો-પશમ સમકિત જે ક્ષયોપશમ સમકિત ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત થયા સિવાય ચાલ્યું ન જાય તે અપ્રતિપાતિ ક્ષયોપશમ સમકિત સમજવું અને જે ક્ષાયિકની પ્રાપ્તિ અગાઉ પણ વિનાશ પામે

તે પ્રતિપાતિ ક્ષયોપશમ સમકિત સમજવું. શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવાદિ માટે અપ્રતિપાતિ શુદ્ધ ક્ષયોપ-શમ સમકિત ગણવું, પણ ક્ષાયિક સમકિત ન ગણવું આમ તેઓનું મન્તવ્ય છે, જેનો પ્રશ્નચિ-તામણિ વિગેરે ગ્રન્થોમાં રૂપરૂપણે ઉલ્લેખ કરેલો છે જે આ પ્રમાણે—“કૃષ્ણવાસુદેવે નિશ્ચયથી તથા વ્યવહારથી ક્ષાયિક સમકિત મેળવ્યું હતું, તેમાં વ્યવહાર દૃષ્ટિએ મળે દૂર થતા ક્ષાયિક જ છે, પણ નિશ્ચય દૃષ્ટિએ કૃષ્ણનું ક્ષાયિક લાયોપ-શમિક સમાન જ માનવું, કેમકે નિશ્ચય ક્ષાયિક પ્રમાણે સાત પ્રકારના મળેના કૃષ્ણે જો ક્ષય કર્યો હોય તો નરકમાં રહીને તેમણે જગતમાં મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ કરનારો ઉપદેશ બળદ્રને કેમ કર્યો ? માટે એમાં (શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માનવામાં) કાંઈ વિરોધ નથી એવો વૃદ્ધ સપ્રદાય છે. સત્ય વાત તો સીમધર ભગવાન બલે ” [પ્રશ્નચિંતામણિ ભાષાંતર]

પાંચ લવ માટે ક્ષતવૃદ્ધોનીએ પણ માન્ય-તા છે કે—“અસ્તિાનુયોગાદિ પ્રસંગે આવતા શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવ વિગેરેના પાંચ લવના અધિકારને અંગે શાસ્ત્રીય નિયમ જે ત્રણ અથવા ચાર લવનો છે તેનો, તેમ જ ક્ષાયિક સમકિતની મહત્તાનો વિચાર કરતા કૃષ્ણવાસુદેવાદિને અપ્ર-તિપાતિ શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માનવું” એ વિશેષ ઉચિત સમજાય છે. આ પ્રમાણે અમુક પૂર્વાચાર્ય મહારાજાઓ બદ્ધાયુષ્કે ક્ષાયિક સમકિત માટે બહુલતાએ ત્રણ અથવા ચાર લવનો નિયમ રાખી કોઈક કૃષ્ણવાસુદેવ મરખાને પાંચ લવ માનવામાં વિરોધ ગણતા નથી, જ્યારે કેટલાક આચાર્યો ક્ષાયિક સમકિત જેવા પરમ ઉચ્ચ ગુણ માટે ત્રણ-ચાર લવના નિયમમાં જરાય ફારફેર ન થાય એ મુદ્દાએ કૃષ્ણવાસુદેવાદિને પાંચ લવ હોવાથી તેમને ક્ષાયિક નહિ પણ ક્ષાયિક સરણુ શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માને છે,

સિદ્ધસેન દિવાકર

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૭૫ થી શરૂ)

જીવન અને કિંવદંતિઓ

સિદ્ધસેન દિવાકર જાતે બ્રાહ્મણ હતા અને તેઓ પહેલા વૈદિક વિદ્યાન હતા કહેવાય છે કે તેઓ વિક્રમ રાખતા પુરોહિત મંત્રી દેવર્ષિના પુત્ર હતા. વિદ્યાનોત્તુ અનુમાન છે કે તેમના જીવનનો અધિકાંશ ભાગ ઉત્તર (માલવા) અને ચિતોડ (મેવાડ)ની આસપાસ વ્યતીત થયો હોય.

ડૉક્ટર સતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણતુ અનુમાન છે કે વિક્રમરાજની સભામાં જે ' નવરત્ન ' વિદ્યાન હતા તેમાં ' ક્ષપણક ' નામવાળા વિદ્યાન મિદ્ધસેન દિવાકર જ પ્રતીત થાય છે. આ અનુમાન હજુ શોધનો વિષય છે, અતઃ કહી નથી શકતા કે એ કયા મુખી સત્ય છે.

મિદ્ધસેન દિવાકરના સંબંધમાં એ શોકપ્રવાદ ચાલે છે કે તેમને પોતાના પાડિયતુ જાડુ જ અભિમાન હતું. તેઓ પેટ પર પટ્ટી બાંધી ચાલતા હતા જેનો આશય એ હતો કે કદાચ વિદ્યાના ભારથી પેટ ફાટી ન જાય. એક કાષ પર લાંબી નિસરણી (સોપાનપટ્ટિકા) અને બીજી કાષ પર જળ રાખતા હતા જેનું તાત્પર્ય એ હતું કે જે પ્રતિવાદી પગજવના બંધે આકાશમાં ચાલે જાય તો આ નિસરણીના બંધે તેને પકડી લઉં અને જે

પાણીમાં ચાલે જાય તો આ જળની સહાયતાદારા મારે સ્વાધીન કરું. એ પ્રકારે એક દાયમાં કોદાળી અને બીજા દાયમાં ધાસ રાખતા હતા, જેની મતલબ એ હતી કે જે પ્રતિવાદી પાતાલમાં પણ પેસી જાય તો કોદાળીની સહાયે તેને બહાર ખેંચી કાઢું અને જે હારી જાય તો મુખમાં આ ધાસ હથે અર્થાત્ દવાપાત્ર બનાવી છોડી મૂકું. આ પ્રકારે તેમના પાડિય-પ્રદર્શનની આ દત્તકથા સાબળવામાં આવે છે. તેમાં ભવે અતિશયોકિત હો, પણ એટલું તો સત્ય અવશ્ય કહી શકાય કે તેમણે વાદ-વિવાદ માં જાડુ જ ભાગ લીધો હશે, પ્રતિવાદીઓનો મર્વ ખંડિત કર્યો હશે અને પોતાની અમાધ વિદ્વતાનો ગૌરવમય પ્રભાવ અમિટ રૂપે સ્થાપિત કર્યો હશે.

કહેવાય છે કે આ તેમની અદકારમય વાગ્મિતાના કારણે તત્કાલિન પ્રસિદ્ધ નિઝામચાંદ શ્રી વૃદ્ધવાદીસુરિ સાથે વાદવિવાદમાં પરાજિત થયા અને તદનુસાર તત્કાલ જ નેન દીક્ષા ઓકારી તેમના શિષ્ય બન્યા.

એક બીજી કિંવદંતિ તેમના જીવનમાં એ પણ મલબાય છે કે તેમના કાનમાં સંસ્કૃત ભાષામાં અથગ્યના કરવી એ જ વિદ્વતાનું ચિહ્ન સમજવામાં આવતું હતું અને પ્રાકૃત અથ એવં પ્રાકૃત ભાષામાં

નવિન સંધોતી રચના કરવી કેવળ આશકોને માટે, મૂર્ખોને માટે અને ભોળી જનતાને માટે જ ઉપયોગી છે એમ સમજવામાં આવતું હતું. તેથી તેમણે સંધ સામે એ પ્રતાપ મૂક્યો કે જે આપની ઇચ્છા હોય તો મહત્વપૂર્ણ જૈન સાહિત્યનું સંસ્કૃત ભાષામાં પરિવર્તન કરે. આ પ્રકારનો વિચાર સાંભળીને શ્રી સંધ એકદમ ચોંકી ઊઠ્યો. આ વિચારોમાં તેમને જૈન ધર્મના હાસની ગંધ આવી અને ભગવાન મહાવીરના પ્રતિ અને તેમના સિદ્ધાંતો પ્રતિ વિદ્રોહની ભાવના પ્રતીત થવા લાગી. શ્રી સંધ સિદ્ધસેન દિવાકરને “મિચ્છમિ દુક્કાદે” કહેવા માટે અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે દબાણ કરવા લાગ્યો. સિદ્ધસેન દિવાકરને આચાર્યશ્રીએ સંધની સમ્મતિ અનુસાર બાર વર્ષ સુધી સંધથી અલગ રહેવાને કડક આદેશ દીધો, જેનો તેઓએ સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો.

એ ઘટનાદારા બહુ શકાય છે કે જૈન જનતાને પ્રાકૃત ભાષા પ્રતિ કેટલી આદરબુદ્ધિ અને મમત્વભાવ હશે. આજ પણ જૈન જનતાને સંસ્કૃત ભાષાની અપેક્ષાએ પ્રાકૃત-ભાષા (અર્થભાગધી) પ્રતિ અધિક મમત્વભાવ અને પૂતલકષ્ટિ છે.

કહેવાય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર ત્યાંથી વિહાર કરી ઉત્તર જૈન આવ્યા અને તે નગરના રાજા સમીપ રહેવા લાગ્યા. રાજા શૈવ હતો. એક દિવસ શૈવ મંદિરમાં રાજા સાથે તેઓ પણ ગયા. તેમણે મૂર્તિને પ્રણામ ન કર્યો. રાજા આથી અસંતુષ્ટ થયા અને બોલ્યા કે તમે નમસ્કાર કેમ નથી કરતા? સિદ્ધસેન દિવાકરે ઉત્તર દીધો કે-આ મૂર્તિ મારા નમસ્કાર સહન કરવા અસમર્થ છે છતાં રાજા નમસ્કારને માટે વારંવાર આગ્રહ કરવા લાગ્યા. આથી સિદ્ધસેન દિવાકર સંસ્કૃત ભાષામાં તત્કાળ છંદરચના કરતા (શ્લોક બનાવીને) ભગવાન પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. આ સ્તુતિ આગળ ઉપર ‘કલ્યાણ-મંદિર’ ના નામે પ્રસિદ્ધ થઇ એવી અનેક વ્યક્તિઓની કલ્પના છે. કહેવાય છે કે અગિયારમા શ્લોકની રચના કરતા જ મૂર્તિમાંથી ધૂસાડો નીકળવા લાગ્યા અને તત્કાલ મૂર્તિ બે ભાગમાં વિભાજિત થઇ ગઇ

અને તેમાંથી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ નીકળી. રાજા આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયો અને જૈન ધર્માતુરાગી બન્યો. બાર વર્ષ સમાપ્ત થયે તેમને પુનઃ આદરપૂર્વક વધુ સમારોહ સાથે સંધમાં સન્નિવસિત કરવામાં આવ્યા.

આ ઉપરુક્ત વાત દંતકથા જ છે કે ઐતિહાસિક ઘટના છે તે સંબંધમાં કોઇ નિશ્ચિત નિર્ણય આપવો કઠિન છે, કારણ કે તેનું નિર્ણાયક કોઇ ઐતિહાસિક પ્રમાણ ઉપલબ્ધ નથી. આ ઘટના પ્રભાવક ચરિત્ર આદિ ગ્રંથોમાં મળી આવે છે. જે કે પ્રભાવક ચરિત્ર સંગ્રહ અને કાવ્યગ્રંથ છે; ઐતિહાસિક ગ્રંથ નથી. આ ઉપરથી એ નિષ્કર્ષ અવશ્ય નીકળી શકે છે કે આગમિક મતાનુયાયીઓએ તેના તદ્દપ્રધાન વિચારોનો વિરોધ કર્યો હશે અને પછી આ મતભેદ સંભવ છે કે કલહનું રૂપ ધારણ કર્યું હશે જેથી તેમને અન્ય પ્રાંતોમાં વિહાર કરવો પડ્યો હશે. પછી કેંકક કાળ પસાર થયા પછી સંભવ છે કે વિરોધીઓને તેમની આવશ્યકતા પ્રતીત થઈ હોય અને તેઓ પુનઃ આદરપૂર્વક તેમને પોતાના પ્રાંતમાં લાવ્યા હોય.

એ તો નિશ્ચિત છે કે તેઓ સર્વથા અંધ-વિશ્વાસી ન હતા. આગમેક્ત વાતોઓને તર્કની કસોટી પર કસી પારખતા હતા અને કોઇ વાત વિરોધી પ્રતીત થવાથી તર્કબળે તેનો સમન્વય કરતા હતા. અને પહેલા એ પણ દાખવામાં આવ્યું છે કે સમ્મતિતર્કના જ્ઞાન પ્રકરણમાં તેઓએ ‘કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન’ નો એક જ ઉપયોગ માન્યો છે; બ્યારે આગમોમાં બેઠે ઉપયોગોને કમભાવી માન્યા છે. આ સંબંધમાં તેઓએ તર્કના બળ ઉપર કમ સિદ્ધાંતના આધારે કમભાવી અને સહભાવી પક્ષનું યુક્તિપૂર્વક ખંડન કરીને બેઠેને એક જ સિદ્ધ કરી દીધા છે.

થોડીક ઉક્તિઓ

સિદ્ધસેન દિવાકરની દલબાવસિદ્ધ તેજસ્વિતાના પરિચાઇ, પ્રાકૃતિક પ્રતિભાના મયક, વિભાવના તથા તર્કસંગત સિદ્ધાંતો પ્રતિ તેમની હરતાવા ચીતક કેટલાક શ્લોકો નિચ્ચ પ્રકારે છે. આ શ્લોકોદારા તે અનુમાન પણ સિદ્ધિ થાય છે,

ને મે તેમના મધનિષ્કામન અને વિરોધના મધ્યમાર્ગ ઉપર લખ્યું છે

जनोऽयमप्यस्य मृत पुरातन
पुरातनैव समो भविष्यति ।

पुरातનેषु इति जनवस्थितेषु
क पुरातनोक्तानि अपरीक्ष्य रोचयेत् ॥

અર્થાત્—પુરાતન પુરાતન શુ યોગ્યો કરો છે? આ મત ૧ (સિદ્ધસેન દિવાકર) પણ ખુલ્લું પશ્ચાત્ કેનાક સમયાતર પછી પુરાતન થઇ જશે સારે અન્ય પુરાતનો સમાન જ તેમની પણ (સિદ્ધસેન દિવાકરની પણ) ગણના થવા લાગશે એ પ્રકારે આ અનિશ્ચિત પરાતનાતુ કારણ કોણ એવું દશે ને વિના પરીક્ષા કર્યો જ કેવળ પ્રાચીનતાના નામ પર જ કોઇ પણ સિદ્ધાંતને સત્ય તરીકે સ્વીકારશે? અર્થાત્ કોઇ પણ મનુષ્યના આદમી એમ કહેવાને તૈયાર નહિ થા.

पदेव किंचित् विषमप्रकारितं,
पुरातनैकतममिति प्रगल्भते ।
विनिश्चितोऽप्यय मनुष्यवाक्यवृत्ति-
र्न पट्यते स्मृतिमोहपव स ॥

અર્થાત્—પુરાતનોએ યદિ વિરમ પણ યુક્તિ સિદ્ધ કથન કર્યું હોય તો પણ તેમની પ્રશ્નના જ કહેવામાં આવે છે, અને યદિ આવના (વર્તમાન માલના માન જેવા હાલ) મનુષ્યના કહેવાયેલી યુક્તિયુક્ત માત્ર વાત પણ નથી વાચવામાં આવતી તે એક પ્રકારનો સ્મૃતિમોહ અર્થાત્ મિથ્યાત્વસિદ્ધિપ્રતિષ્ઠા જ છે

परेषु जातस्य किलाप्य शुक्तिमत्,
पुरातनानां किल दोषदृष्टव ।
किमपि जातम हत इत्युपेक्षितं,
प्रपञ्चनायास्य जनस्य सेतस्यति ॥

અર્થાત્—‘ પુરાતનોતુ કહેતુ તો હોયુક્ત છે, અને કાપના ઉત્પત્તિ થયેનાતુ કથન યુક્તિ મગત છે ’ એવું કહેવું મૂર્ખતાપૂર્ણ છે તેમની (સિદ્ધસેન આદિની) તો ઉપેક્ષા જ કરવી જોઈએ

આ પ્રમારે ઉપેક્ષા કરવાનાના ઉદ્દિગ્રિય મનુષ્યો પ્રતિ સિદ્ધસેન દિવાકર શ્રોત્રી યોગી પક્ષિત્રા કહે છે કે ‘ આ ઉપેક્ષાથી તો આ મનુષ્ય (સિદ્ધસેન) ॥ વિચારોનો જ પ્રયાગ થશે ’

આ શ્રોત્રીઓ એ માધ્યમ અનુમાન કરી શકાય છે કે કાવ્યસિદ્ધસેન દિવાકરનો છાંયોવશ-પ્રતિપક્ષીવશ અને ઉદ્દિગ્રિયનાવશથી અવગત જ નિર્દામક વિરોધ તથા તિરસ્કાર કરવામાં આવ્યો હોય. યત એ મહાનના તદ્દમય થઇ શકે છે કે આ નિરસ્કાર અને વિરોધનો સામજીય ઉપયુક્ત કથાના ઉપમા પશ્ચિન કરવામાં આવ્યું હશે એ ગમે તેમ હોય પણ એ મધ્યમાનો સાગર એ નીકળી શકે છે કે આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર સુધારક, મનુષ્ય, દૂર દુર્ગ, તર્કપ્રધાની, જૈન ધર્મના પ્રભાવક અને શાસનના સાચા અને હુદ્દિશાળી મર્યાદા હતા

‘ મર્યાદા ’ પદના ‘ હુદ્દિગાન ’ તાત્પર્ય એ માટે લગાડવો પડ્યો છે કે તે મનુષ્યનો અધિપાશ માધુર્ય અને શ્રાવકવર્ગ કેવળ ‘ મન-મુક્ત-પાદ ’ કરવામાં જ જૈન ધર્મના ગાના કાર્યની સમર્પિત સમજતા હતા કોઇ માઇની એવી ધારણા પણ હતી કે કેવળ ઉદ્ધિ અનુસાર “ સિદ્ધાંતપ ” બની જવામાં જ જિનશાસનની રક્ષા છે

કોઇ કોઇ તો એમ સમજતા હતા કે અનેક અનેક પ્રમાણે આ-જન-દેખાડામાં જ જિનશાસનની રક્ષા છે આવા પ્રકારની સપૂર્ણ મિથ્યા માન્યતાઓ પ્રતિ સિદ્ધસેન દિવાકરે જડો ઉગાડ્યો હતો અને ગૌતમપૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર્યો હતો

સિદ્ધસેન દિવાકરે લખ્યું છે કે જો કોઇ (જૈન સાધુ) વિના મન જ અનેક પ્રયોગ અધ્યયન કરીને યોગાને ગાહ્યુત માની લે અથવા જો કોઇ અનેક શિષ્યો હોના છતાં એવ જન સાધા રજુત્રાગ તારીફ કર્યોથી જ યોગાને ‘ જિનશાસન મર્યાદા ’ માની લે તો તે નિશ્ચય બન્યો માર્ગ છે તે શાસ્ત્રના સિદ્ધિ હુદ્દિશાળી નથી, બલકા સિદ્ધાંતોદ્ધી છે

ઇતિહાસ' 'ભારતીય સાહિત્યનો ઇતિહાસ' 'ભારતીય દાર્શનિક અને ધાર્મિક ઇતિહાસ' 'ભારતીય સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ' અને 'ભારતીય રાજનૈતિક ઇતિહાસ' આદિ અનેક પ્રકારના ઇતિહાસોની સામગ્રી ભરી છે. આ અપેક્ષાએ અનેક ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન જેન સાહિત્યને બહુ જ આદરની દૃષ્ટિએ જુએ છે અને વાંચે છે. સત્યકેતુ વિદ્યાલંકારના રાજદોમાં કહીએ તો 'ઐતિહાસિક વિદ્યાનાએ જેન દર્શન અને જેન સાહિત્ય પ્રતિ તેના અનુરૂપ ન તો આદર પ્રદર્શિત કર્યો અને ન તે તેના અંશોનું ગૌરવ અધ્યયન અને મનન કયું'. આમાં જેન સમાજનો પણ કંઈ જોડો હોય નથી. તેણે પોતાના સાહિત્યનું ન તો વિપુલ માત્રામાં પ્રકાશન કયું અને ન તો પ્રચાર કર્યો. આ સમાજની સૌથી મોટી ભૂલ છે. જેન સમાજ આ અમૂલ્ય સાહિત્ય પ્રકાશન કરવા અને તેની રક્ષા કરવા ધ્યાન આપશે ?

કિંવદંતીમાં એક ઉલ્લેખ આવ્યો છે કે 'કલ્યાણુ-મંદિર સ્તોત્ર' સિદ્ધસેન કિનાડરની જ દૃષ્ટિ છે. આ કથન 'પ્રભાવકથાનિત્ર' નામક ગ્રંથમાં મળી

આવે છે. કલ્યાણુમંદિરના અંતિમ શ્લોકમાં કોઈ રૂપે 'કલ્યાણુમંદિર' નામ છે. પ્રભાવકથાનિત્રમાં એ જતાવે છે કે તેમના સુરુ વલ્લભાદિશ્રીસિ તેમને દીક્ષા દેતા સમયે તેમનું નામ 'કલ્યાણુ' રાખ્યું હતું. આ વાતમાં શું સત્ય છે ? અને તે પ્રકારે 'કલ્યાણુમંદિર' સ્તોત્ર તેમની કૃતિ છે ? નહિ, એ પણ એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે.

અંતમાં સારાંશ એ છે કે શ્વેતાંબુદ જેન ન્યાયના આદિ આચાર્ય મહાશય અને મહાપદ સિદ્ધસેન દિવાદર જેન ધર્મ અને જેન સાહિત્ય પ્રતિષ્ઠાપક, શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતક, દંડરશી, પ્રભાવક અને પ્રતિભાસંપન્ન સમર્થ આચાર્ય હતા.

'આચાર્ય' સિદ્ધસેન અને તેમની કૃતિઓ એ શીર્ષકના રૂપમાં આચાર્ય મહોદયનું યોગ્ય જ્ઞાન, સુમતિતક, ન્યાયાવતાર અને અન્ય ઉપકરણ બચીસીઓના જેન પાદ તેના વિસ્તૃત હિંદી ભાગ સહિત વર્તમાન પદ્ધતિએ સંપાદન કરીને એક પ્રકાશિત હરનામાં આવે તો વીસમી સદીએ જેન સાહિત્યમાં એક ગૌરવપૂર્ણ અંશ તૈયાર થાય. 'ઉદ્ધરિત અનેકાં'

મોક્ષપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?

કોઈ-માન-માયા-ભોખરૂપી કપાશે અને સ્વપ્નોદિ દરિયોથી છૂટ થશે આ આત્મા જ સંસાર છે, અને તે બંધાને છૂટાડવા આત્મા જ મોક્ષ છે.

દરિયોથી છૂટાયેલો પ્રાણી જ કપાયોવડે અભિજૂત શ્વ શો છે. પહેલાં શક્તિશાળી માણસે એકે દંડ જેવો ટોડી હોય, તો બાકીની વિચાર ગમે તે માણસ તોડી શકે છે.

નહિ છૂટાયેલી દરિયા મનુષ્યના કુસનો વાત કરાવે છે, તેનું અંક પતન કરાવે છે, તેમજ વધ-અધન કરાવે છે.

મનનો રોષ ક્યો વિના જે યોગ સાધવાની દુષ્ટતા કરે છે તે જ વડે આસીને પરમામ જવા દુષ્ટતાના પાંગળા જેવા હસ્યાસહ અને છે.

—ધ્યાનશાસ્ત્ર

પ્રભુ મહાવીરે

મો હ મ દત જ ગ ત ને ત્યા ગ ધ મ જ કે મ આ પ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ કથા]

(ગતાક પૃષ્ઠ ૨૫૬ થી શરૂ)

આડંબરો સ્વપરહિતને હણીને આત્માનું અધઃપતન કરે છે

જો બાએલો એ આડંબર હીણતર મયોગોમાં ય આદમીને ‘ મર્ષે ’ છછૂદર ગળ્યા જેવી’ હાલતમાં મૂકે છે એવાએ બાંધેલુ ઘર ઘોર કેમ ન બને ? એથી ઉપકારી માતપિતાનાં પણ મુખ એને દીકાં ય ન ગમે એમાં આશ્ચર્ય શું ? દપતીનો પણ નિત્ય દત-કલહ કઈ રીતે ગમે ? પરિણામે એ ઉભય અને કવચિત્ ઉભય પક્ષો પણ કુલ, જાતિ અને ધર્મ ના પણ વિદ્રોહી બની ભારેભાર અધર્મ સ્વરૂપ વર્ણુશ કર પ્રજોત્પાદક પુનર્લગ્નાદિની પણ પાપે-ચ્છાથી રૂપે વિરમે ? એમા રહેલા જનજોષમી હાલાહલોને ય એ શું કામ માલજે ? એને એ જ છદ્ધિ બને ત્યારે એની ભારી અનિદ્યતા સમબલવનાર શાસ્ત્રમિધ્ધાતો પણ એને ભાલાવત્ કેમ ન ભોંકાય ? એથી એ આસપુરુષોનો જ પ્રખર વિરોધી કેમ ન બને ? કઈ સ્થિતિનો આત્મા કઈ હદે પહોંચે છે ! છે શમ અધ પતનની ખામી ! એવાને અકરણીય શું હોય ? નોકર-પણેય માલીકનો ગટલો આદિ એવાને હાથે

અવિચ્છિન્ન રહે એ માનવાની ભયકર ભૂલ કોણ કરે ? પરણ્યા પૂર્વે પાગલતાવશ પહોંચા પડી પાનેતરેય પચાસનુ પટકનાર પામર પ્રાણીઓ પરણ્યાપછી પત્નારે પડેલી પાંગળીનું પીયું પણ પાનેતર પાચમા પાણુ પહોંચાડવાના પરિણા-મથી પાછો પડે એ કોણ માને ? આવાં અનેક હીનકૃત્યોને લીધે એની પૂર્વકાલીન કુલીનતા-એતો અનેરી જ દિગ્ગા માધી હોય એ નિર્વિવાદ છે આથી ઇજ્જતની નવી જ ઇમારતો ઊભી કરવા કષોલકલ્પિત ન્યાય, નીતિ અને ધર્મ ખડા કરીને તેનાવડે જનસમાજમાં પોતાને જ મર્વશ્રેષ્ઠ ન્યાય, નીતિ અને ધર્મજ્ઞ મનાવવા ધમપછાડા કરવા પડે છે, પોતાને સાલગનારની મડળીઓ સ્થાપવી પડે છે, અને એ હાણ-આની સલાઓ પણ ભરીને તે મારફત સ્વકલ્પ-નાના સ્વચ્છ દી ઘોડાઓને, સમાજ ખૂદવા માટે “મમાજના આસપ્રણીત આદર્શ ન્યાય, નીતિ અને ધર્મને ડહોલૂસ્તોના સડા તરીકે બહિષ્કરી” છટા મૂકે છે ! એ રીતે અધોર

પાપબંધનથી ય અચકાવાતું એને લેશ માત્ર પાલવતું નથી. કેટલું ગબડ્યો? છે કાંઈ હિસાબ! અરે એ પાપ-પ્રચાર માટે જ કોર્ટની પણ દેવડીએ ચડીને છાશવારે ને છાશવારે શુભભંગ પોકારતા એવાઓ આજે પણ અનુભવાય છે! એમાં પણ લોભાને સહેલાઈથી ભરમાવવાતું તો દેશકાળાદિનાં એઠાં તળે જ શક્ય હોવાથી એને બહાને ધર્મ અને ધર્મોપદાનાદિના જ કર્તા અને ઉપદિષ્ટાને યોગ્ય રૂપ જ બહાર કરીને, એમનાં અછતાં દૂષણો સમાજ સામે ધરીને એ ઉપકારીઓ સામે કારમાં બાંધ જવાવે છે. કેટલી અધોદશા! એમ કરવાતું ખાસ કારણ તો એ જ છે કે સમાજ હિતરક્ષણથી એ ઉપકારીઓ જ એના મહા-અનર્થકારી સ્વચ્છંદાચારી વિચારોને નીડરતાથી સ્પષ્ટતયા ઉઘાડાં પાડીને એના એ તોફાની ઘોડાઓને ડગલું થ દોડવા દેતા નથી; અને તેથી તો એ પુણ્ય પુરુષો એને શબ્દરૂપ સાલે છે. આથી પ્રથમ પદે સમાજમાંથી આસપુરુષોનાં જ બહુમાન પૂલદિ ઉમેડી નાંખવાતું અધમ પગલું ભરવાની એને જરૂરીઆત રહે છે. સુસ મહાશય, આટલી અધમતાએ પહોંચવાતું મૂળ નિદાન યોટા આડંબરો જ છે એ ધ્યાન ઉપર લાવવા જ આ પ્રયાસ છે એ ભૂલવું નેહનું નથી. આડંબરોએ કેટલો અનર્થ કર્યો? છેકાંઈ સીમા? વિદેશ સેવવા છતાં ય કમનશીએ હીન રહિલા અરૂને પૂર્વની કુલીનતાદિની છાપ બેસાડવા જતાં ઉપચુકત બદસ્થિતિમાં મૂકાવું પડે છે તો દેશ તણને વિદેશ વસતાં સ્થિતિસંપન્ન અરૂએ તો એ માટે કેટલી પહોળાપહોળમાંથી પસાર થવું પડે? હીન અરૂ પણ સ્વપરને આટલો અનર્થદાયી બની આટલું અધઃપતન પામે, તો શ્રીમંત અરૂ કયાં જઈ અટકે?

ધર્મોદિ પછી ધર્મોષ દાનવીરોને હેલવાતું બીજું પગલું પણ ભરે છે

પાંચશેની આવકવાળો પણ મનુષ્ય મહિને પ્રાયઃ સોનો દેવાદાર કેમ દેખાય છે? એ પણ ઉપરની બીનાથી સ્પષ્ટ સમબલ્ય છે. સુષ્ટુ કિં બહુના? અનુક્રમે એવાઓ પ્રાયઃ પૈસાને જ પરમેશ્વર ગણીને બતિ, કુળ, શ્રીલ અને શુભના સમૂહથી જ ઉભગી જઈ સામાન્ય ન્યાય-નીતિથી પરાક્રમ્ય બન્ય હોય છે તેમાં આશ્ચર્ય કેને થાય? એવાની મનોભાવનાને માટે સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે-

જાતિર્વાતુ રસાતલં ગુણગણસ્ત્વાપ્યધો ગચ્છતામ્
શીલં શીલવદાસ્પતત્ત્વમિજનઃ સંદહતાં વાંકેના ॥
શૌર્યે વૈરિણી વજ્રમાણુ નિપતત્ત્વયોંસ્તુ તઃ કેવલમ્
એનેકેન વિના ગુણાસ્તુળત્વપ્રાયાઃ સમસ્તા ઇમે ॥૧૬

અર્થ:-“ બતિ રસાતલમાં બલ, શુભ-નો સમૂહ તેનાથી પણ નીચે બલ, શ્રીલ છે તે પર્વતના શિખર પરથી નીચે પટકાવ, કુળ, કુટુંબ કે દીર્ઘિતિ અશિવડે સળગી બલ, વરી એવા પરાક્રમને વિષે વજ્ર પડો, અમારે તો કેવળ પૈસો જ નેહનું; કારણ કે એક કક્ષા પૈસા વિના જ ઉપચુકત સઘળા ય શુભો પ્રાયઃ ધાસના તણબલાં સમાન છે.” આવી જ એણે માન્યતા ધરી હોય છે. એથી જ એવા ધનાશ્રીઓ અધર્મના આગાર બન્યા હોવાની વાત દિલમાં જ શમાવીને, પોતાની કપરી બેઠકારીને અન્ત આણી, ધનાઢ્ય બનવા જન યા સમાજ સેવાને બહાને સફેદ લેખાશમાં દયાના પણ પળીકે પથંગાર બને છે. તે પ્રતિ દાનવીરોને હાથ લંબાવવા પાણીનું યથેચ્છ પણ તારવ કરીને ગરીબોને નામે જ બીસા ભરવા તનતોડ પ્રયાસ કરે છે. મેળવેલ નાણાંની વ્યવસ્થાનો શુભાસો માગનાર પાસે એવાઓને લેવા

વાળતા આજે પણ અનુભવાય છે એ જ ઉપર્યુક્ત ખીનાને દઢ કરે છે એ રીતિએ દાનવીરો પણ એને અનેક વખત ઓળખી જ ગયલા હોવાથી એનામાં વિશ્વાસ સ્થાપતા બચકાય છે એમ થતા એમની એ બદદાનતમાં પણ એ પ્રાયઃ નિષ્કૂળ જતા હોવાથી તેમા પણ ખૂબ હતાશ થાય છે. અન્તે રાધે ભરાઈને એ જ દાનવીરો પ્રતિ લેણદારની માફક શિરભેરીપણે લાલ પીળા બની ધૂળ પણ ઉરાડે, છે વસ્તુસ્થિતિ આવી હોવા છતાં “ આ તો ગરીબોને માટે મહેનત ઉઠાવે છે, એને કાંઈ છે ? ” એમ સમજનાર ભદ્રિકો તરફથી એના એ કપરા છ છેડા-ટમા પણ સાથ મળી જાય છે આથી તો એ જહાવરા બનીને દાનવીરોને ચેન કેન પ્રકારેણ ભાડવાની પણ કુચેદાઓ આદરે છે એથી તો એવા કહે ત્યા કોડી પણ ન ખર્ચવાના નિરધાર ઉપર આવેલા દાનવીરો પોતાના ન્યાયોપા-ર્જિત વિક્તને આસોપદિષ્ટિતકથ્યાણુથે જ ચોજવા સુદઢ બને છે કુપથ સ્થાપવા સત્પથને જ ઉખેડી સમજ્યોને ય હીલવા જતા એ રીતે મનમાર્ગ તો મતત પોષાવાને લીધે એના દિલ-દહો અભિવૃદ્ધિ પામે છે. આવાને શાન્તિ શે થાય ? ખરેખર ‘ વટલેલ પ્રાણર્ણી તરકડીમાંથી જાય ’ એ ન્યાયે શિખરની ટોચેથી ગળડીને ઠેઠ તળીએ જ જાય તે કેટલી અધોગામિતા ? આડગરમાં અટવાયા ન હોત તો આ દશા થાત ? આમ છતાં ય નહિ વિરમતા તેવાઓ મનમાર્ગ અને પોષકોને ઉખેડી જ નાખવા ખૂબ ભેર કરવા માંડે છે જ્યારે ખીજી બાજુ સનમાર્ગ-સરક્ષકો ધર્મોત્થાનોમા દુષમ કાળે પણ વધુ ને વધુ લાખોનો સદ્વ્યય કરતા અનુભ-વાય છે એ રીતે પણ પુણ્યવાનો સનમાર્ગનું જ સંરક્ષણ કરવા સુસજ્જ થએલા એને દેખાય છે.

તેથી તો દિગ્મૂઢ બની બેસે છે. તુચ્છ સ્વાર્થ ખાતર સદ્ગતિ ઉપાજવાના શુભ માર્ગોને ય રૂધવાની કુચેદા કરનારની એ સિવાય કઈ દશા હોય ? એની એ દશા ભેદને ય ધર્મીઓનાં તો દિલ ફુલાય જ છે, એમ છતાં એનો ઉપકાર કેમ થાય ? કારણ કે એ તો પુણ્યવાનોની પુણ્ય-પ્રણાલિકાને સ્વકપોલકલ્પિત પાપ પ્રણાલિકામા જ વાળવા ઉધમાત કરે છે કેટલી અવદશા ! અજ્ઞાતમાએ દેશબધુઓને સાથ તજતા ગુમા-વેલ વડિલોપાર્જિત ઈર્ષ્યતરૂપ વારસો પાછો મેળવવા, અને એન પ્રાપ્ત થયે નવી જ ઈર્ષ્યજન્ય જમાવવાના ડોળમા એવાઓએ ખોટા આડબ-સ્વથ કેટલું ખોટું ? વડિલોપાર્જિત વારસાની કિંમત કેટલી એ હવે જ સમજશે.

સ્વદેશે અજોને પણ વડિલો-પાર્જિત વારસાના મળતા લાભો

‘ પૃથ્વીનો છેડો ધરે છે ’ કારણ કે મનુષ્ય ખૂબ કમાતો છતાં દેશાન્તરમા જે શાન્તિ ન પામે તે શાન્તિ ખ્યારી જન્મભૂમિએ આવીને પામે છે. અજને પણ દેશે વસતાં એવી માતૃભૂમિને નીરંતર ભેટવાનું ભાગ્ય સાંપડે છે. રહાય તેવી હાલતમા પણ મૂળ માનભેર જીવી શકે છે. ઈર્ષ્યજન્ય ઉપર પણ નાણા મેળવીને નિર્ધન-વસ્થામાં ય આળાદ વ્યવહાર સાચવી શકે છે. સ્વજન કુટુંબીઓના નિકટ સબ ધર્માં નીરંતર ભેટે છે. વારસાના અમૂલ્ય કુળાચાર, દેશાચાર અને ધર્મોચારને અખડ જાળવી રાખે છે. રહાય તેટલા ઓછા ખર્ચે આનંદભેર નિર્વાહી શકે છે. વડિલ આજ્ઞાઓને જ પરમહિત સમજવાને લીધે ઉપર્યુક્ત ભાવિ આપત્તિઓના ઢેરનો ભોગ બનતો તો અટકી જ જાય છે વડિલોપાર્જિત કારકિર્દીને સદાને માટે વિના પ્રયાસે જ નિષ્કલક ટકાવવાનું ભાગ્ય સંપાદન કરે છે.

જીવનનું રહસ્ય

(અનુસંધાન ગતોંક પૃથ ૨૮૨ થી ૨૮૩)

એ પરમ સુખની પ્રાપ્તિ મનુષ્યયોનિમાં જ સંભવિત છે, ખીલ કોઈ યોનિમાં નહિ; કેમકે ખીલ સઘળી યોનિઓ તો લોગયોનિઓ છે. મનુષ્ય જીવનમાં કરેલા શુભાશુભ કર્મોનું ફેલ આપણે અન્ય યોનિઓમાં લોગવીએ છીએ. કર્મ કરવાનો અધિકાર તો કેવળ મનુષ્યયોનિમાં છે. એટલા માટે એ કર્મયોનિ કહેવાય છે, અને તેથી એને સર્વ યોનિમાં શ્રેષ્ઠ કહેવામાં આવે છે. એટલા માટે જ ગોસ્વામી તુલસીદાસજીએ એને ‘સાધન ધામ’ અને ‘મોક્ષનું દ્વાર’ કહેલ છે. અને એટલા જ માટે દેવતાઓ પણ મનુષ્યયોનિમાં જન્મ લેવા માટે તલસે છે અને એટલા જ ખાતર મનુષ્ય દેહ ક્ષણભંશુર હોવા છતાં પણ દેવહર્લલ કહેવાય છે. એવો દેવહર્લલ દેહ આપણને પ્રભુ-કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે જીવાત્મા ચોરાશી લાખ યોનિમાં ભટકીને હેરાન થઈ જાય છે ત્યારે તેને પુરુષોદયે મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થાય છે.

આવું દેવહર્લલ મનુષ્ય શરીર પ્રાપ્ત કરીને પણ જો આપણે જે કાર્ય માટે આ સંસ્કારમાં આવ્યા છીએ તે કાર્ય ન કરીએ તો આપણાથી વધારે મૂર્ખ કોણ ગણાય? શાસ્ત્રોએ તો એવા મનુષ્યને કૃત્તની અને આત્મઘાતી કહેલ છે.

આ મનુષ્ય શરીર આપણને વારંવાર નથી મળવાતું. આવો હર્લલ અવગર જો આપણે

હાથથી ખોઈ નાખ્યું તો પછી પશ્ચાત્તાપ સિવાય કશું હાથમાં નથી રહેવાતું. મનુષ્યેતર પ્રાણીઓમાં તો સારા નરસાનું જ્ઞાન નથી હોતું, કાંઈ કાર્યનું જ્ઞાન નથી હોતું તેમજ શાસ્ત્રાનુકૂળ આચરણ કરીને પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધન પણ તેઓ બની શકતા નથી. આવી સ્થિતિમાં આ જીવનમાં જ આપણે પરમસુખ જક્ષીથી પ્રાપ્ત કરી લેવું જોઈએ અને એ માટે કોઈ પણ ઉપાય બાકી ન રાખવો જોઈએ. એમાં જ આપણી યુષ્મિમત્તા રહેલી છે અને એમાં જ આપણું જીવનની સફલતા છે. જો જીવનમાં આપણે પૂર્વ લોગસામગ્રી પ્રાપ્ત કરીએ, યૂગ માનસન્માન પ્રાપ્ત કરીએ, હજારો લાખો રૂપિયા, વિપુલ સંપત્તિ, હાથીઘોડા, નોકરચાકર તથા મોટા પરિવારનો સંગ્રહ કરીએ, પરંતુ જો જીવનનો વાસ્તવિક ઉદ્દેશ સિધ્ધ ન કરીએ તો આપણું કશું-કારણ્ય સઘળું બ્યર્થ જશે એટલું જ નહિ પણ એ સઘળું કરવામાં આપણે જે પાપાચરણ કર્યું હશે તેના ફળરૂપે આપણને નરકની પ્રાપ્તિ થશે અને આપણને નીચ યોનિઓમાં ધકેલવામાં આવશે. એથી ઊલટું જો આપણું જીવન હૈકિક દૈષ્ટ્યે કષ્ટોમાં વીતાવ્યું હશે, આપણને માનસન્માન પ્રાપ્ત નહિ થયું હોય, એટલું જ નહિ પણ સ્થળે સ્થળે આપણી અવગણના કરવામાં આવી હશે, કોઈએ આદરસતકાર નહિ કર્યો હોય

પ્રકાશથી જ થાય છે તેવી રીતે અજ્ઞાનરૂપી અધિકારનો નાશ પણ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય કોઈએ આપણી ખમર-અંતર નં પૂછી હોય, તે પણ આપણે આપણા જીવનનો સદુપયોગ કર્યો હશે, જે કાર્ય માટે આપણે આવ્યા છીએ તે કાર્ય કર્યું હશે તે આપણે કૃતકૃત્ય થઈ જઈ અને આપણું જીવન ધન્ય થઈ જશે.

હવે આપણે જોવાનું એ રહે છે કે હુ ખોની આત્મિક નિવૃત્તિ અને અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિનો ઉપાય શો છે? આપણે જોઈએ છીએ કે સૌ પ્રાણી સુખ ઇચ્છે છે, હુખ કોઈ પણ નથી ઇચ્છતું; પરંતુ સંસારમા સુખ શોધ કરવાથી નથી મળતું. જ્યાં જોઈએ ત્યાં હાય હાય મચી રહેલ છે. સર્વ લોકો હુખ અને અશાંતિની જગલાથી ખળી રહેલ છે કાંઈ આપણી નજરે સુખી લાગે છે તો પણ તેઓ વધારે સુખ માટે તલસી રહેલ હોય છે, તેઓને પોતાની સ્થિતિથી સંતોષ નથી હોતો, બીજાને પોતાથી વધારે સુખી જોઈને તેઓ ઇર્ષ્યાથી ખળતા હોય છે, જે કાંઈ માન, મર્યાદા તથા ધનસંપત્તિ તેઓને પ્રાપ્ત થયેલ હોય છે તેના નાશ થઈ જવાનો ભય તેઓને હમેશાં લાગ્યા કરે છે, તેઓ જરા સરખી પ્રતિકૂલતા પણ સહન નથી કરતા. પ્રતિકૂળ આચરણ કરનાર પ્રત્યે તેમજ પોતાની ઇર્ષ્યા પૂર્ણ કરવામા હરકત કરનાર પ્રત્યે તેના દ્વેષાગ્નિ સળગી જોડે છે, પ્રતિહિસાનો ભાગ જાગે છે અને તેના બદલામા બીજા પણ તેના પ્રત્યે એવા જ ભાવિનું પોપણ કરે છે. પરિણામે ચારે તરફ ભય, આશંકા, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ અને કલહનું વાતાવરણ પ્રચરી રહે છે અને એની અદર સઘળા લોકો રાતદિવસ બળ્યા કરે છે, હુખી રહે છે, અશાંતિમય જીવન વ્યતીત કહે છે અને મરણ પછી નરકની અસહ્ય યત્રણા ભોગવે છે એટલા માટે જ જગતને હ.ખાલય-હુખોનું ઘર કહેવામા આવેલ છે. સઘળા લોકો કંઈ ને કંઈ અભાવનો અનુભવ કરે છે અને અભાવ હ.ખનું કારણ છે. આવી સ્થિતિમાં આ હ.ખમય જગતથી વિમુખ બનીને, તેમાથી સુખ પ્રાપ્ત કરવાની આશા છોડીને નિત્ય

સુખના ભંડાર સુખસ્વરૂપ પરમાત્માનો આશ્રય ગ્રહણ કરવો, તેનું તત્ત્વ સમજીને તેની ભક્તિ કરવી, તેના નામનો જપ અને તેના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું, તેની આજ્ઞાઓનું પાલન કરવું તથા તેના વિધાનમાં સંતુષ્ટ રહેવું એ જ સદગતિ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય છે અને તે વડે જ મનુષ્ય સઘળા પ્રકારના કલેશોથી મુક્ત બનીને પરમ સુખનો અધિપતિ બની જાય છે-જે મેળવીને બીજું કશું મેળવવાનું બાકી નથી રહેતું, મનુષ્ય હમેશને માટે કૃતકૃત્ય થઈ જાય છે, દંડોથી કૃત્રી જાય છે.

અહિંયા એ પ્રશ્ન થાય છે કે મનુષ્યને ચિંતા, શોક, ભય, હુખ વગેરે કેમ થાય છે? જો એમ કહેવામાં આવે કે પ્રારબ્ધ કર્મોના ફલસ્વરૂપે જ આપણને સુખ-હુખ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે તો એ શકા થાય છે કે પ્રારબ્ધ ભોગ તો જીવ-મુક્ત થવાની તવારી હોય તેવા પુરુષોને પણ ભોગવી રહ્યા પછી મોક્ષ થાય છે પ્રારબ્ધ ભોગ બાદી રહ્યા વગર તેઓનું શરીર નથી રહી શકતું. તેઓને શારીરિક કષ્ટ, રોગ, પીડા વગેરે પણ થાય છે, પણ તેઓને સુખદુઃખ, હર્ષશોક, વગેરે નથી રહેતો તેથી જ તેઓ જલ્દી મોક્ષ પામે છે શ્રુતિ કહે છે કે 'ઈષ્ટોક્ષો જજાતિ, તત્ર કો મોહ-મોહ વદદ્યમુદયત' વગેરે ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે- 'તત્ત્વજ્ઞાનામુદ્ય નાનુશોચન્તિ પંડિતા' આવા પ્રકારના બીજા અનેક વચનો શાસ્ત્રોમાં છે, જેનાથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે જ્ઞાની મહાત્માઓને સુખદુઃખમાં હર્ષશોક થતો નથી હર્ષ-શોક તથા સુખદુઃખની ઘટનાનું નિમિત્ત પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ તેઓના અંતઃકરણમાં હર્ષ-શોક આદિ વિકાર નથી થતા, તેઓની સ્થિતિ હમેશાં અવિચળ અને એકસરખી જ રહે છે. એ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે હર્ષશોક અને સુખદુઃખ વગેરે થવામાં માત્ર આપણું અજ્ઞાન જ હેતુ છે અજ્ઞાનનો નાશ થતાં જ ચિંતા, શોક, ભય વગેરેનો પણ અત્યંતભાવ થઈ જાય છે અને અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે પરમાત્માના ચથાર્થ જ્ઞાનથી. જેવી રીતે અધિકારનો નાશ

ઓળખાવવા બહાર પડેલાં છે ! એ સંખ-
ધમાં વધુ લાંબાણુ ન કરતાં એટલું
કહેવું પર્યાપ્ત છે કે જૈન દર્શનની સખ-
લંગી યાને સ્વાદ્વાદની નજરથી પ્રત્યેક
વસ્તુને ચકાસવાની પ્રભુલિકા સર્વોત્તમ છે
એટલું જ નહિ પણ ઈતર દર્શનમાં જડે
એવી નથી ! એ પ્રભુલિકાને અપનાવતાં
મતમતાંતરોની ભ્રમભળ વિનાંશ પામે છે
અને તત્ત્વભૂમિનો પ્રદેશ નિર્મળતાથી શોભી
રહે છે. એ જ પદ્ધતિનો આશ્રય લઈ શ્રીમદ્
આનંદધનજી, દસમા પ્રભુનાં સ્તવનમાં નિમ્ન
ગાથાઓ રજૂ કરે છે—

સર્વજંતુ હિતકરણી કરુણા,
કર્મવિદારણ તીક્ષણ રે;

હાનાદાન રહિત પરિણામી,
ઉદાસીનતા વિશ્લેષ રે.

ભાવાર્થ—ચોરાશી લાખ જીવજોનિ
સંખથી હિતકારી ચિંતવન તે કરુણા નામનો
પ્રથમ ભાગ, જ્ઞાનાવરણી આદિ આઠ કર્મોની
એકસો ને અકાવન પ્રકૃતિઓને વિદારવાતું—
તોડવાતું—ખપાવીને સર્વથા નષ્ટ કરી નાખ-
વાતું કાર્ય એ તીક્ષણતાફૂલી ખીલે ભાગ અને
ત્રીજો ભાગ તે અહંણ અને ત્યાગ અર્થાત
અપદાન અને હાનથી હાથ ધોઈ નાંખવા-
રૂપ એટલે કે જ્યાં ઈચ્છાનો નિરોધ કરી
દેવામાં આવ્યો કે નથી તો કંઈ અહંણ કર-
વાપણું કે નથી તો કંઈ છોડવાપણું નિશ્ચય
દૃષ્ટિથી જોવા જતાં ચોરાશી લાખ જીવજોનિ-
માંનો પોતે પણ એક હોઈ, પોતાનો મૂળ
સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરવાનો જે પ્રયાસ સેવી રહ્યો
છે એમાં અન્યના હિતચિંતવનનો પ્રશ્ન જ
રહેતો નથી. એ તો એમાં આપોઆપ સમાઈ

જાય છે. તેવી જ રીતે આત્મા અને દેહ
વચ્ચેની ભિન્નતા વિચારતાં અને ઉભયના બુદ્ધ
સ્વભાવોની યથાર્થ પિછાન કરતાં કર્મોના
સમૂહ પ્રત્યે કર્કશતા દેખાડવાની જરૂર
રહેતી જ નથી. એટલે કે ઉદાસીન વૃત્તિ એ
પૂર્વોક્ત વૃત્તિયુગલથી તદ્દન વિલક્ષણતા
ધરાવે છે.

પરદુઃખછદન ઈચ્છા કરુણા,
તીક્ષણ પરદુઃખ રીઝે રે;

ઉદાસીનતા ઉભય વિલક્ષણ,
એક કામે કેમ સીજે રે ?

અંભયદાન તે મલક્ષય કરુણા,
તીક્ષણના ગુણ ભાવે રે;

ચરણ વિહુ કૃત ઉદાસીનતા,
એમ વિરોધ મતિ નાવે રે.

યોગિરાજ ત્રીજી ગાથામાં ઉક્ત ત્રિપુટીના
કાર્યની વિચિત્રતા રજૂ કરી એક ઠેકાણે એ
સાથે કેમ સંભવે એવો પ્રશ્ન ખડો કરે છે અને
ચોથી ગાથામાં પોતે જ એનો ઉત્તર આપે
છે. અપેક્ષાથી ભિન્નતા ધારણ કરતી વસ્તુઓ
દેવી રીતે એક ચોકકામાં જડી શકાય છે તે
જતાવે છે. સુચક્ષુ આત્માની તત્ત્વભૂમિમાં
પગ મૂકવાની હલ-શરૂઆત હોવાથી એને
વધારે જોડાણમાં ન ઉતારતાં અનેકાંતદષ્ટિની
વાનકી કરાવી, સીકતથી વાત સંકેતી લેતાં
આવી રીતે જાતજાતની ત્રિભંગીઓ અને
વિવિધ ભંગીઓ રચી શકાય છે અને અપે-
ક્ષાનો સહિયારો લઈ, કોઈ પણ જાતની
શુશ્રૂષણમાં લપેટાયા સિવાય એનો ભડેલ
આણી શકાય છે એવો ઈશ્વાર કરી એ

અચરીજકારી ચિત્રવિચિત્રા,
આનંદધન પદ લેતી રે

છેલ્લી લીટીઓ સાથે સ્તવન પૂર્ણ કરે છે.

લાહોરમાં ગુરુદેવનું આંગમન

૧૬ વર્ષ પછી આચાર્યવૈયં શ્રીમદ્ વિજય-
વર્ધનશ્રીશ્વરજી મહારાજ લાહોરમાં તા. ૧૬-૫-૪૦
ના રોજ પધાર્યા.

વ્યાખ્યાન મંડપમાં દિગંજ નૈન બધુઓ તથા
અનૈન બધુઓની તેમજ નૈન અગ્રગણ્ય વ્યક્તિ-
ઓની સારી સંખ્યામાં હાજરી હતી.

આચાર્યશ્રીજીના પ્રવચન બાદ દિગંજ નૈન
સમાજ તરફથી આચાર્યશ્રીજીને માનપત્ર આપવામાં
આવ્યું હતું. સારાબાદ મુનિરાજશ્રી વિશ્વવિજયજી
મહારાજે 'મગદન' ઉપર સારું વિવેચન કર્યું હતું.
સાંધી જ સ્વાગતનો વરઘોડો શરૂ થયો હતો અને
૧૨-૩૦ વાગે નૈન રફીટમાં પહોંચ્યો હતો.

વ્યાખ્યાન મંડપમાં આચાર્યશ્રીજી પધાર્યા પછી
સ્વાગત ગીત ગવાયા બાદ સ્થાનકવાસી સમાજ
તરફથી હર્ષ પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો હતો અને
શ્રી નૈન સંઘ તરફથી માનપત્ર એનાયત કરવામાં
આવ્યું હતું.

ડો. એલ. મી. નૈને હર્ષ વ્યક્ત કરતા કર્યું કે
આજના શુભ દિવસે ત્રણ સપ્રદાયો એકત્રિત
મળીને આચાર્યશ્રીજીનું સ્વાગત કરી રહ્યા છે. વિ. વિ.

આચાર્યશ્રીજીએ જણાવ્યું કે આ રીતે એકત્રિત
સપ્રદાયો જરૂર પંગતબને બ્રાત્રીબાવને માર્ગે લાવશે.

સભા વિસર્જન થયા બાદ જિનેશ્વરના દર્શન
કરી આચાર્યશ્રીજી ઉપાશ્રયે પધાર્યા.

પાંચ દિવસની રિયંતતા દરમ્યાન ઉપાશ્રયમાં
તથા ગીતાબંધનમાં પ્રવચનો થયા અને ૩ થી ૫
નો સમય મહાસમાધાન માટે ગમેલ હોવાથી
અનેક વિદ્વાનોએ જ્ઞાનગોષ્ઠીનો લાભ લીધો.

ગુજરાંવાસીમાં પ્રવેશ મહોત્સવ

લાહોરથી વિહાર કરી આચાર્યશ્રી મુન્દકે પધાર્યા
મદોવાલાઓ તરફથી અભિનંદન પત્ર અર્પણ કર-
વામાં આવ્યું. આચાર્યશ્રીજીના પ્રવચન બાદ મુનિ-
રાજશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે મનોહર વ્યા-
ખ્યાન આપ્યું.

તા ૩૧-૫-૪૦ના રોજ આચાર્યશ્રી સપરિવાર
મુજરાવાસી પધાર્યા. પુષ્કળ મેદનીના આવજીના
સ્વાગત સાથે આચાર્યશ્રી જિનેશ્વરપ્રમુતા દર્શન
કરી સ્વ. ગુરુદેવ ન્યાયામોનિધિ નૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજય-
વર્ધનશ્રીશ્વરજી મહારાજની ચરણપાદુકાના વદન કરી
બારાદરીમાં પધાર્યા.

ભવ્ય મંડપમાં આચાર્યશ્રી પધાર્યા બાદ
સ્વાગત ગીત ગવાયા અને નૈન, દિગંજ તેમજ અનૈન
સમાજ તરફથી અભિનંદન પત્રો એનાયત કર-
વામાં આવ્યા.

આચાર્યશ્રીના મુંદર પ્રવચન બાદ સભા વિસ-
ર્જન થઈ અને ત્યાંથી જ ભવ્ય વરઘોડો ચલાવવામાં
આવ્યો જેમાં નૈન-અનૈન બધુઓ હજારોની
સંખ્યામાં હાજર હતા.

ઉપાશ્રયમાં પધાર્યા બાદ બપોરના પૂજા બહુત-

વવામાં આવી હતી અને રાત્રિના ભજનો તેમજ સુંદર પ્રવચનો થયા હતા. બીજે દિવસ પં. મહારાજશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ તેમજ અન્ય વક્તાઓના સુંદર ભાષણો થયાં હતાં.

રાત્રિના બહુ કવિદરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો જેમાં સુપ્રસિદ્ધ હિંદુ, ગુરૂકીમ તથા શીખ કવિઓએ પોતાની કૃતિઓથી સભાને રંજિત કરી હતી.

સોળ વર્ષ પછી આચાર્યશ્રીજી પધારતાં જૈન સમાજમાં અપૂર્વ આનંદ ફેલાયો છે.

આ સભાનો ૪૪ મો વાર્ષિક મહોત્સવ અને ગુરુજયંતિ

અત્રેની શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાનો ૪૪ મો વાર્ષિક મહોત્સવ જેઠ શુદ્ધ ૭ છુધવાર તા. ૧૨-૬-૪૦ ના રોજ હોવાથી સવારના નવ કલાકે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પુજા ભણાવવામાં કરવાની હતી. બપોરના બાર વાગે વોરા હડીસંગભાષા અવેરચંદ તરફથી સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું તેમજ ન્યાયાંબોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પ્રસંગે જેઠ શુદ્ધ ૮ ને ગુરુવાર તા. ૧૩-૬-૪૦ ના રોજ સભાના સભાસદોએ પાલીતાણા રાધનપુરનિવાસી શેઠ મોતીલાલજી મુળજભાઈ હા. શેઠ સંકરચંદભાઈ તરફથી સવારના શ્રી સિદ્ધાયજી ઉપર પૂજા ભણાવી, શ્રી આદિશ્વર ભગવાન, શ્રી પુંડરીકજી, શ્રી દાદાજીના પગલે વિ. ની આંગી રચાવી અને શ્રી પુરુષોત્તમની ધર્મશાળામાં સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું.

સુ.અઈ.

પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પાંચમીની ઉપર શ્રી ગોડીજી મહારાજના ઉપાશ્રયમાં જેઠ શુદ્ધ ૮ ગુરુવાર તા. ૧૩-૬-૪૦ના રોજ સવારના ૮ કલાકે આચાર્ય શ્રી જિનનંદકદિસૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે અનુયોગાચાર્ય પં. શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણી તેમજ અન્ય વક્તાઓના વિવેચનો થયા હતા. આ પ્રસંગે અન્ય ગણના મુનિમહારાજઓ તથા સાધ્વીજી શ્રી માણિકીજી હાનર હતા, તે જ દિવસે ગોડીજી મહારાજના દેરાસરમાં આંગી રચાવવામાં આવી હતી,

ગુજરાંવાલા (પંજાબ)

ન્યાયાંબોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની ૪૫મી જયંતિ તેઓશ્રીના પંધર આચાર્યવર્ષ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં જેઠ શુદ્ધ ૮ તા. ૧૩-૬-૪૦ ગુરુવારના રોજ ગુજરાંવાલામાં ઉજવવામાં આવી હતી.

પ્રાતઃકાળમાં આચાર્યશ્રીજી ચતુર્વિધ શ્રી સંધ સહિત વંદેમાતૃ સાથે ગુરુમંદિર(સમાધિ)ના દર્શનાર્થે પધાર્યા હતા.

બાદ ઉપાશ્રયમાં આચાર્યશ્રીની અધ્યક્ષતામાં સભા ભરવામાં આવી હતી. ગુરુસ્તુતિ વિ. થયા બાદ આચાર્યશ્રીએ સ્વચરણ આચાર્યદેવના જીવન ઉપર સુંદર વિવેચન કર્યું હતું. અન્ય વક્તાઓ તેમજ મુનિરાજશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજ તથા પં. શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજશ્રીના સુંદર પ્રવચનો થયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

બપોરના આચાર્યશ્રીજીકૃત પંચ કલ્યાણક પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. રાત્રિના ભજનો થયા બાદ વિદ્વાન વક્તાઓના વિદ્વતાભર્યા ભાષણો થયા હતા.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકેતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુદર યોગ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદ્મ પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હ સત્તિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારચતક	૧૧૧	ધર્મચરણ પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિયક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યસૂત્ર (અર્થ સહિત શાસ્ત્રી) ૧૧૧	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યસૂત્ર અર્થ સહિત (ગ્ર.) ૧૧	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્તુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞા	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૮	જૈન નરેશ " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શાવંકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રજ્ઞા	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગામ્હડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રગ્રંથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વચરણ રત્ન	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર,	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કોમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રજાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૧૧૧	જૈનધર્મ	૧૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવશીરાષ્ટ્ર પ્રતિક્રમણ્ય અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી સુરશ્રુતમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળરાજનો રામ, સચિત્ર (અર્થ પુસ્તક) ૨)	૨)
શ્રી મુનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુસ્તક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી શુભચરિત્રમાળા	૧૧૧	સંવેગદ્રુમ કલ્પી	૦૧
સુખખટ્વાદિ ધર્મ પ્રજ્ઞાવકોની કથા	૧)	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી વીશદયાનંદ પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	શ્રી તીર્થ કર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિગદ્ગુલુ યુદ્ધ યાને મહારાજ ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખ્યો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

કંઠ કંઠ યાએ કાટકા, ગાંઠો થઇ શું ગડગડે ?
 સૃષ્ટિ વિષે વૃષ્ટિતણી, મુશળ સમી ધારા પડે;
 થળથળ વિષે જળજળ થયું, એ અકળ માયા કુંદરતી,
 ભૂખી-તૃષાળુ ભૂમિ પણ, શાંતિ ધરી અંગે ઠરી. ૨

અંદુર કૂંટ્યાં અંગમાં, ગર્ભિત ભૂમિ ભામિની,
 સૌંદર્ય રૂપ ધર્યું ધરા, કુળવંતી બાણે કામિની;
 લકઝર નીલાં ધાસની, લીલી રૂડી સાડી ધરી,
 નેણાં ઠરે, આત્મા ઠરે, છે ધન્ય! એ કૃતિ કુંદરતી. ૩

મીઠા સ્વરેથી ગહેંકતા, નર્તન રૂડું મથૂરો કરે,
 પાછળ ધૂમે છે ઢેલ, તેનાં નયન પ્રેમાશ્રુ ઝરે;
 ખીલી લલિત નવરંગમાં, વિધવિધ જાત વનસ્પતિ,
 ભરપૂર ભરી ફીધાં નવાણે, ધન્ય એ કુંદરતી કૃતિ. ૪

સાધુ અને સંન્યાસીઓ, સંતો મહંતો જે હતા,
 તે સ્થિર ઠામે જઇ રહ્યા, ચાતુરમાસે વિરમતા;
 ધાન્યો જિઝ્યાં, ધરતી રૂળી, પુષ્પો ભર્યાં વૃક્ષો થયાં,
 વૃત્તો, નિયમ, આરાધનો, ધાર્મિક કામ શરૂ થયાં. ૫

હાહરા

ચમ ચમ ચમકે વીજળી, ધમ ધમ વરસે મેહ;
 વસુંધરા વિકસી રહી, પતિ-પત્ની સમ નેહ. ૧
 ગહન ગતિ એ કુંદરતી, અકળ કળા ન કળાય;
 વર્ષાઋતુ અવલોકતાં, પ્રભુમાં પ્રીતિ થાય. ૨

ભાવનગર, વડવા

તા. ૨-૭-૪૦

લી.

રેવાશંકર વાલજી બધેકા

વિલાસ અને વિલાસી વિકાસના બાધક છે

જેમ હીરા ઉપર ચોટેલો કચરો સાફ કરવાથી તેનું તેજ પ્રકાશે છે તેમ આત્મા ઉપર ચોટેલો કર્મનો કચરો દૂર કરવાથી આત્માના જ્ઞાનસ્વરૂપનો વિકાસ થાય છે.

આત્મા ઉપરથી કર્મનો કચરો કાઢનાર વિકાસી પુરુષો કચરો કાઢવાને જોડલા સાવધાન રહે છે તેના કરતાં આત્મા ઉપર નવો કચરો ન ચડવા દેવાને વધારે સાવધાન રહે છે. નવો કચરો ઉત્પન્ન કરનાર વિલાસ તથા વિલાસી કચરો ઉત્પન્ન કરે છે એટલું જ નહિ પણ કચરો કાઢતાં આડાં આવી વિમ્મો ઉપસ્થિત કરે છે.

પાંચે ઇન્દ્રિયોના અનુકૂળ વિષયોને લોગવીને મનમાં આનંદ માનવો તે વિલાસ છે. જે કે વિષયોમાં અનુકૂળતા કે પ્રતિકૂળતા હોતી નથી, પરંતુ આત્મા અનાદિ કાળથી પુદ્ગલોના દીપણીનાં સંસ્કારોને લઈને તથા રાગ-દ્વેષની પરિણતીને લઈને આંગથી વર્ણ, કાનથી શબ્દ, નાકથી ગંધ, જીભથી રસ અને શરીરથી સ્પર્શને ગ્રહણ કરીને મધ્યસ્થ ભાવ, હર્ષ અને શોક એમ ત્રણ અવસ્થાઓ અનુભવે છે.

આત્માને ઉદાસીનતા તથા શોકનો અનુ-

ભવ કરવા છતાં પણ મનમાં આનંદ ઉત્પન્ન થવાથી વિલાસ કહેવાતો નથી, કારણ કે ઇન્દ્રિયોને ન ગમે તેવા વિષયોનો સંસર્ગ થવાથી અધિષ્ઠાતા આત્મા તેવા વિષયોને પ્રતિકૂળ માને છે અને તેથી કરીને શોકશ્વરતા થાય છે અને પ્રતિકૂળ સંયોગની નિરંતરની ચિંતાથી હઃખી રહે છે, માટે જ પ્રતિકૂળ વિષયોનો ઉપલોગ એ વિલાસ નથી.

જે વિષયોનો સંસર્ગ થવાથી રાગ-દ્વેષની પરિણતી થતી નથી, અને જેને લઈને અનુકૂળતા તથા પ્રતિકૂળતાને અવકાશ ન મળવાથી હર્ષ, શોક પણ ઉત્પન્ન થતો નથી તે મધ્યસ્થભાવ કહેવાય છે. આ ભાવમાં પણ આનંદ, હર્ષ, ખુશીને સ્થાન મળતું નથી; માટે મધ્યસ્થભાવની વૃત્તિઓ પણ વિલાસ કહેવાય નહિં.

સ સારની કેટલીક પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં પણ જીવોનો સમભાવ રહે છે. બધી વસ્તુમાં વિષમભાવ રહેતો નથી. જે વસ્તુઓ બીન-ઉપયોગી તથા લાભ કે હાનિ કરવાવાળી હોતી નથી તેવી વસ્તુઓમાં રાગ-દ્વેષ કરવાનો પ્રમગ જોઈએ અને છે.

ધાર્મિક વાચનથી કે ધાર્મિક ઉપદેશ શ્રવણ કરવાથી તેમજ સ્પર્શ બોધવડે વસ્તુ-

પરાસ્તે અનેલા આત્માઓ. નિરંતર વિલાસી
દુનિયાના સંસર્ગમાં રહીને કેવી રીતે વિકાસ
સાધી શકે ?

પરપૌદ્ગલિક પરિણતીમાં તન્મય થવારૂપ
વિલાસ અને સ્વપરિણતિ આત્મસ્વરૂપમાં
રમણતારૂપ વિકાસમાં કાચ અને કોહીનૂર
જેટલું અંતર છે. કાચ કોહીનૂરનું કાચ સાધી
શકતો નથી. કાચના મણકાની માળા પહે-
રીને આનંદ, માનનાર અમૂલ્ય કોહીનૂરને
મેળવી શકતો નથી. તેવી જ રીતે બાળ, બંગલા,
ઘરેણું, વસ્ત્ર, મિષ્ટ ભોજન, સંગીત અને
સુગંધી, આદિ વિલાસના સાધનોમાં સુંદરતા,
મધુરતા માનીને તેના ઉપલોગમાં આસક્તિ
ધારણ કરનાર સાચું સુખ, જીવન, આનંદ
આદિ વિકાસને મેળવી શકતો નથી.

પુદ્ગલો વિકૃત બન્યા સિવાય વિલાસના
સાધન તરીકે ઉપયોગમાં આવી શકતા નથી.
પૌદ્ગલિક વિકૃતિઓનો જ આસક્તિભાવે
ઉપલોગ કરી આનંદ માનવામાં આવે છે. જેમકે
માટી, ઇંટ, ચૂનો, લાકડાં, પથ્થરો, રંગ-
રોગાન વિગેરે વસ્તુઓના ઢગલા પથ્થા હોય
ત્યાં સુધી વિલાસના સાધન તરીકે વાપરી
શકાતા નથી; પરંતુ આ બધીએ વસ્તુના
વિકારરૂપ બંગલો બનાવવામાં આવે છે
ત્યારે જ વિલાસનું સાધન બની વિલાસીને
આનંદ આપે છે. તેવી જ રીતે રૂનો વિકાર
વસ્ત્ર, ધાન્યનો વિકાર મિષ્ટાન્ન, સાટીનો વિકાર
સોનું, ચાંદી, જવેરાત વિગેરે, મળભૂત્રાદિ
સાત ધાતુનો વિકાર, રૂપ, લાવણ્યતા, સુંદરતા
વિગેરે વિલાસના સાધન બની શકે છે, કે
જેને ભોગવવાની આહવા વિલાસીઓને નિરં-
તર ઉદ્ભવ્યા કરે છે જે વિકાસની બાધક છે.

મોહનીય કર્મને બાળવાન બનાવી વિલાસ-
ની લાવના બંધૂત કરનાર વિલાસની
વસ્તુઓ તથા વિલાસીઓનો સહવાસ વિકાસ
કદાપિ કરતો નથી, અને જે સહવાસમાં
રહેવાનું પસંદ કરે છે અથવા તો રહે છે તે
વિલાસનો ઇચ્છુક છે પણ વિકાસનો નથી.
વિલાસની ક્ષુદ્ર તૃષ્ણાઓ સંતોષવાને વિલાસ
તથા વિલાસીઓના સંસર્ગમાં રહીને વિકાસ
સાધવાનો ડોળમાત્ર કરવાથી વિનાશ જ થાય
છે પણ વિકાસ થઈ શકતો નથી.

આંખને ગમે તેવા સુંદર વસ્ત્રો તથા
આભૂષણોમાં સજ્જ થએલા, સુંદર લાગતી
આકૃતિ તથા રૂપવાળા સ્ત્રીપુરુષો, વિલાસી-
ઓની જેમ, જેમાં રહેવાનું બહુ જ ગમે અને
ચિત્તમાં આહ્વાદ ઉત્પન્ન થાય એવા બાળ-
બંગલાઓ, બહુ જ રસવાળા મધુર અને
જેને વાપરવાની વારે ઘડીએ ઇચ્છા થાય
તેવાં ભોજનો, શરીરની સુંદરતામાં વધારો
કરીને બીજાનાં ચિત્ત આકર્ષીય તેવાં વસ્ત્રો-
આ બધીએ વસ્તુઓ વિકાસને રોકનારી છે;
માટે વિકાસી પુરુષો આવી વસ્તુઓથી વેગળા
જ રહે છે. એ વસ્તુને વાપરવાની ઇચ્છા તો
હર રહી પણ બહુ જ સહેલાઈથી એ વસ્તુઓ
ન્યાં મળતી હોય, જોવામાં આવતી હોય
તેવા સ્થાનોએ રહેવાનું પણ પસંદ કરતા નથી.

આ પ્રમાણે વિલાસ તથા વિલાસીઓ
વિકાસના સંપૂર્ણ બાધક હોવાથી વિકાસ
મેળવવામાં તેમની સર્વથા આવશ્યકતા નથી.
આ બન્ને મનોવૃત્તિમાં વર્તતા હોય ત્યાં
સુધી તેઓ વિકાસનાં સર્વથા અનધિકારી
છે, માટે વિકાસના અધિકારી પુરુષો તો
વિલાસી દુનિયાથી પર જ રહેવાના.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનું જીવન અને તેઓશ્રીનું રચિત સાહિત્ય માટે હિંદી ભાષામાં શ્રી અનેકાન્તા (વર્ષ ૩ જુન, કિરણ ચોથું) માસિકમાં એક વિદ્વાન્મય લેખ પડિતજી શ્રી રતનલાલ સંઘવી ન્યાયતીર્થ ન્યાયવિરાજેદે આપેલ જે ઉપયોગી હોવાથી તેનો ગુજરાતી અનુવાદ અહિં આપવામાં આવે છે

વિષયપ્રવેશ—

ભારતીય સાહિત્યકારો અને ભારતીય વાડ-

મયના ઉપાસકોમાં સાહિત્યમહારથિ, આચાર્ય-પ્રવર, વિદ્વાન-ચક્ર-ચૂડામણિ, વાદીમત્તગજકેસરી, યાકિનીસુત, મહામાન્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું સૌથી શ્રેષ્ઠ સ્થાન છે. તેમની પ્રખર-પ્રતિભા, જડ્ડચુતતા, વિચારપૂર્ણ અભ્યસ્યતા, અગાધ ગભીરતા, વિચક્ષણ વાગ્મિતા અને મૌલિક એવ અસાધારણ સાહિત્ય-સૃજન-શક્તિ આદિ અનેક સુવાસિત સદ્ગુણ તેમની મહાનતા અને દિવ્યતાને આજ પછી નિ-વિવાદરૂપે પ્રગટ કરે છે. તેમના દ્વારા વિરચિત અનુપમ સાહિત્યરાશિમાંથી ઉપલબ્ધ અશુભ અવ-લોકન કરવાથી એ સ્પષ્ટરૂપે અને સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતીત થશે કે તેઓ ભારતીય સાહિત્ય-સંસ્કૃતિના એક ધુરીણતમ વિદ્વાન અને ઉજ્જવળ રત્ન હતા.

તેમની પીયૂષરર્પિણી લેખનીય નિઃસૂત સુમધુર સાહિત્ય-ધારાનું આરવાદન કરવાથી એ નિ-બ્ધર્પ પર પહોંચી શકાય છે કે જેન આગમ સાહિત્ય- (મૂલ, નિયુક્તિઓ આદિ) થી ઇતર ઉપલબ્ધ જેન સાહિત્યમાં અર્થાત્ Classical Jaina Literature માં જે સિદ્ધએન દિવાકર સૂર્ય છે તે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર શારદિય પૂર્ણમાનો સૌમ્ય ચદ્ર છે. જે આવી અલ કારિક ભાષામાં જૈનસાહિત્યાકાશનું વર્ણન કરીએ તો કવિઠાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર દ્રુવના તારા સમાન છે. આ પ્રકારે જૈનસાહિત્યાકાશના આ

સૂર્ય, ચદ્ર અને ધ્રુવ તારાદ્વારા પ્રદર્શિત દિશા-નિર્દેશ કોઈ પણ જૈનસાહિત્યનો મુચ્છ પથબ્રજ નથી થતો.

જૈન પુરાતત્ત્વસાહિત્યના આચાર્ય શ્રી જિન-વિજયજીએ લખ્યું છે કે—“શ્રી હરિભદ્રસૂરિનો પ્રાહુ-ભાવ જૈન ઇતિહાસમાં મહત્ત્વનું સ્થાન રાખે છે. જૈનધર્મના-જેમાં મુખ્યત્વે શ્વેતામ્બર સંપ્રદાયના-ઉત્તરકાલીન સ્વરૂપ સંગઠનકારમાં તેમના જીવને મોટો ભાગ લીધો છે ઉત્તરકાલીન જૈનસાહિત્યના ઇતિહાસમાં તેઓ પ્રથમ લેખક છે એમ માનવું યોગ્ય છે, તેમજ જૈન સમાજના ઇતિહાસમાં નવીન સંગઠનના એક પ્રધાન વ્યવસ્થાપક કહેવાને યોગ્ય છે. એ રીતે તેઓ જૈનધર્મના પૂર્વકાલીન અને ઉત્તરકાલીન ઇતિહાસના અધ્યવર્તી સીમાસ્તંભ સમાન છે.

એ પ્રકારે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર વિદ્વાની દૃષ્ટિએ તો ધુરીણતમ જ છે. આચાર, વિચાર અને સુધારાની દૃષ્ટિએ પણ તેમનું સ્થાન શ્રેષ્ઠ જ છે. તેઓ પોતાના પ્રકાક પાડિસગર્ભિત, પ્રૌઢ અને ઉચ્ચ કોટિના દાર્શનિક એવ તાત્ત્વિક ગ્રંથોમાં જૈન-તર ગ્રંથકારોની કૃતિઓની આયોજના, પ્રત્યાયોચના કરતી વખતે પણ તે ભારતીય સાહિત્યકારોનો ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક ઉદાર અને મધુર શબ્દોદ્વાસ રામુલ્લેખ કરે છે દાર્શનિક સંધર્પણનિત તત્કા-લીન આલેખમય વાતાવરણમાં પણ આવા પ્રકારની

ઉદારતા રાખવી તે આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિની શ્રેષ્ઠતાનું સુંદર અને પ્રમાણિક પ્રમાણ છે. એ દષ્ટિએ આ કોટિના ભારતીય સાહિત્યિક વિદ્વાનોની શ્રેણીમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું નામ પ્રથમ પંક્તિમાં લખવા યોગ્ય છે.

જૈન સમાજમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિનામવાળા અનેક જૈનાચાર્ય અને ગ્રંથકાર છે, કિંતુ પ્રસ્તુત હરિભદ્ર એ છે જેઓ યાકિનીમહત્તાસુત્રને નામે પ્રસિદ્ધ છે. એ જ આચાર્ય શેષ બીજા બધા હરિભદ્રોની અપેક્ષાએ ગુણોમાં, ગ્રંથરચનાઓમાં અને જિનશાસનની પ્રભાવના કરવામાં અદ્વિતીય છે. તેમનો કાલ શ્રી જિનવિજયચક્રએ ઇ. સ. ૭૦૦ થી ૭૭૦ સુધી અર્થાત્ વિક્રમ સંવત ૭૫૭ થી ૮૨૭ સુધીનો નિશ્ચિત કર્યો છે, જેનો જૈન સાહિત્યના પ્રગાઠ અભ્યાસી સ્વર્ગીય પ્રોફેસર હરમન જેઠાણીએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે અને જે છેવટે સર્વમાન્ય પણ થયેલ છે. હરિભદ્ર નામના જેટલા જૈન સાહિત્યકાર થયા છે તેમાંથી ચરિત્રનાયક પ્રસ્તુત શ્રી હરિભદ્ર જ સર્વપ્રથમ હરિભદ્ર છે.

દાર્શનિક, આધ્યાત્મિક, સાહિત્યિક અને સામાજિક આદિરૂપ તત્કાલીન ભારતીય સંસ્કૃતિને તથા ચારિત્રિક એવં નૈતિક રિથિતિના ધરાતલને અધિક બેચે ચઢાવવાના ધ્યેયે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ સામાજિક પ્રવાહ અને સાહિત્યધારાને ફેરવીને નવીન જ દિશા તરફ અભિમુખ કરી દીધી, સામાજિક વિકૃતિ પ્રતિ કોર રૂપ ધારણ કરી અને તેની કેડક સમાધોષના કરી, વિરોધજન્ય કઠિનતાઓનો વીરતાપૂર્વક સામનો કર્યો, કિંતુ સત્ત્વ માર્ગેથી જરાપણુ વિચલિત ન થયા. આ જ કારણ હવું કે જેનાથી સમાજમાં પુનઃ સ્વસ્થતાપ્રદાયક નવીનતા આવી અને ભગવાન મહાવીરસ્વામીના આચાર્યશ્રેય પ્રતિ પુનઃ જનતાની શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વધી.

જેવી રીતે આચાર્ય સિદ્ધસેનદિવાકર અને સ્વામી સમંતભદ્રનું જિનશાસનની પ્રભાવના કરવામાં એવં જૈન સાહિત્યની ધારામાં વિશેષતા પ્રદાન કરવામાં સમાન સ્થાન છે એવું જ મહત્વપૂર્ણ

અને આદર્શ સ્થાન સાહિત્યક્ષેત્રમાં એવં મુખ્યત્વે ન્યાયસાહિત્યક્ષેત્રમાં ભદ્ર અલક્ષ્યેવ અને આચાર્ય હરિભદ્રનું સમન્વયું જોઈએ. આચાર્ય તો એ છે કે એ જાનેના ઊવનચરિત્રમાં પણ થોડા ફેરફાર સામે પૂરવું સામ્ય છે. એ જાનેએ જ સાહિત્યવિવરણ એવી મૌલિકતા પ્રદાન કરી છે કે જેનાથી તેમાં સચ્ચવતા-સંસ્કૃતિ, નવીનતા અને વિશેષતા આવી છે. આ મૌલિકતાએ જે ભારતીય ધાર્મિક ક્ષેત્રને જૈન ધર્મને પુનઃ એક ઊવિત એવં સમર્થ પદ બનાવી તેને “જન સાધારણ હિતકારી ધર્મ” તરીકે રૂપમાં પરિણત કરેલ છે. કેટક સમય પશ્ચાત્ જૈન ધર્મ પુનઃ રાજધર્મ થયો અને એ પ્રભાવનું એ ફલ હવું કે હેમચંદ્ર અને અમારિપદ્મ-પ્રવચક સમ્રાટ કુમારપાળ સરખી વ્યક્તિઓ જૈન સમાજમાં અવતીર્ણ થઈ, તે આચાર્યોદ્ધારા વિરચિત સાહિત્યના પ્રભાવે દક્ષિણ ભારત, શુન્દરાત તથા તેની આસપાસના પ્રદેશોમાં જૈન ધર્મ, જૈન સાહિત્ય અને જૈન સમાજ સમર્થ એવં અનેક સદગુણુ યુક્ત અને ઉચ્ચ કોટિની ધાર્મિક અને નૈતિક સંસ્કૃતિના રૂપે પુનઃ પ્રખ્યાત થયો. એ કારણો પર દષ્ટિ પાત કરવાથી અને તાત્કાલિક પરિસ્થિતિઓનું વિશ્લેષણ કરવાથી એ સિદ્ધ થાય છે કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ એક યુગપ્રધાન અને યુગનિર્માતા આચાર્ય હતા.

આચાર્યશ્રેય, વિચારશ્રેય અને સાહિત્યશ્રેય તેમના દ્વારા નિયોજિત મૌલિકતા, નવીનતા અને અનેકવિધ વિશેષતાને જોઈને એમ કહી શકાય કે આચાર્ય હરિભદ્ર કેસિકાલના સુધર્મસ્થાપી છે. નિર્ણયના હવે પછીના ભાગમાં પાંદોએ જણાવે છે ઉપર્યુક્ત કથન અતિ રંજિત ને કેવળ કાન્ધવાનક વાક્ય જ નથી ગઈકે તેમાં તથ્યોદ્ધાર પણ છે.

પૂર્વકાલીન અને તત્કાલીન રિથિતિ—

ભગવાન મહાવીરસ્વામી, સુધર્મોરવામી અને જંબુદયામીના નિર્બોધકાળ ગાદ જૈન આસાદ અને જૈન સાહિત્યધારામાં પરિવર્તનનો આદ્ય થયો હતો. જૈન પારિભાષિક ભાષામાં તે કેવળજાન

નો સર્વથા અભાવ થયો હતો અને સાધુઓમાં પણ આચારવિપયને લગતો સંઘર્ષ પણ થયો હતો. જે કે થોડા સમય બાદ શ્વેતાશ્વર-દિગંબર રૂપમાં કૃત પડી. વીર સવત્તરી બીજી શતાબ્દિની મધ્યમાં અર્થાત વીગત ૧૫૬ વર્ષ બાદ શ્રી ભદ્રાબાહુરવામી, જેમનો વર્ગવાસ સવત વીરાત ૧૭૦ માનવામાં આવે છે તેઓ અતિમ પૂર્ણ શ્રુતકેવલી યથા શ્રુતકેવળ-જ્ઞાન અર્થાત ચૌદ પૂર્વોત્ત જ્ઞાન એવ અન્ય આગમ-જ્ઞાન પણ શ્રી ભદ્રાબાહુરવામી પછી ક્રમશઃ ધીરે ધીરે ઘટ્ટુ ગયું અને એ પ્રમાણે વીગતી નવમી શતાબ્દિ સુધીના કાળમાં યાને દેવદિગંબીજી ક્ષમાશ્રમણના કાળ સુધી અતિસ્વસ્થ માત્રામાં જ જ્ઞાનનો અંશ અવશિષ્ટ રહ્યો હતો. શ્રી હરિભદ્રસૂત્રનો કાળ વીરની ૧૩ મી શતાબ્દિનો છે. આ ૧૩૦૦ વર્ષોત્ત સાહિત્ય વર્તમાનમાં ઉપજ્ઞપ્ત સંપૂર્ણ જૈન વાદ્યમયની તુલનામાં અષ્ટમાસ બરાબર હશે. આ કથન પરિભ્રામણની અપેક્ષાએ સમજવું નોંધએ, મહત્વની દૃષ્ટિએ નહીં પૂર્વ શતાબ્દિઓત્ત સાહિત્ય પાછળની શતાબ્દિઓની અપેક્ષાએ બહુ મહત્વશાલી છે તેમાં તો કહેવું જ શક્ય ?

આ પ્રથમ તેર શતાબ્દિઓના સાહિત્યમાંથી વર્તમાન ઉપજ્ઞપ્ત થોડાક મૂળ આગમ, ભદ્રાબાહુરવામીકૃત થોડીક નિયુક્તિઓ, ઉમારવાતીકૃત તત્ત્વાર્થ શ્રુત આદિ ત્રય, પાદલિપ્તસૂત્રની થોડીક સારાશરૂપ કૃતિઓ, સિદ્ધસેન દિવાકરની રચનાઓ, સિદ્ધશાસ્ત્રમણુસૂત્રિય નયચક્રવાલ અને શિવરામ-સૂત્રિ, ચરપિં, કલિકાવ્યાર્થ, સંધ્યાસ, ધર્મસેન અને સામંતભદ્ર ગણિજી ક્ષમાશ્રમણ આદિ આચાર્યો-દ્વારા રચિત થોડાક અથો મળી આવે છે, કિંતુ રચૂલભદ્ર આદિ અનેક ગંભીર વિદ્વાન આચાર્ય વીર સવત્તરી આ તેર શતાબ્દિઓમાં થયેલ છે. એ મહાપુરુષોએ સાહિત્યની રચના તો અવસ્થ કરેલ હશે જ, કારણ કે જૈન સાધુઓત્ત જીવન નિવૃત્તિમય હોવાથી-સાસાંગિક જનજાનો અભાવ હોવાથી-સારું જ જીવન સાહિત્યમેવા અને જ્ઞાન-આરાધનમાં જ વિતાવે છે. એથી જૈન સાહિત્ય વીર નિર્વાણ પશ્ચાત્ત મેકડો વિદ્વાન સાધુઓદ્વારા વિપુલ માત્રામાં રચાયું તો અવસ્થ છે, કિંતુ તે

જૈનેતર વિદેપીઓદ્વારા તેમજ મુસ્લિમ યુગની રાજ્ય-ક્રાંતિઓદ્વારા નષ્ટ થયું છે એમ નિશ્ચયાત્મક પણ પ્રતીત થાય છે.

બૌદ્ધધર્મ અને જૈનધર્મે વૈદિક એકાત માન્યતાઓ પર કઠિન પ્રભાવ કર્યો છે, અને બૌદ્ધધર્મની વિચારપ્રણાલિકાથી તો જણાય છે કે બૌદ્ધ દાર્શનિકોએ જૈન ધર્મ અને વૈદિક ધર્મનો ભારતમાંથી સમજી નષ્ટ કરવાનો નિશ્ચય પણ કર્યો હતો અને વિભિન્ન પ્રણાલિકાઓદ્વારા એવા ગંભીર ધક્કો દેવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે જેથી એ બેઉ ધર્મ કેવળ નામરોપ અવસ્થામાં રહેવા પામે. આ ઉદ્દેશની પૂર્તિને માટે બૌદ્ધ સાધુ અને બૌદ્ધ અનુયાયી જનસાધારણને મંત્ર, તંત્ર અને ઔપધિ આદિ તેમજ ધનાદિની સહાયતા આપી હરેક પ્રકારે સેવા-મુશ્વેષ કરવા લાગ્યા અને એ રીતે જનસાધારણને ઉપદેશ એવ લોભ આદિ અનેક ક્રિયાઓદ્વારા બૌદ્ધ-ધર્મ તરફ આકર્ષિત કરવા લાગ્યા. અશોક જેવા સમર્થ સમ્રાટોને બૌદ્ધ યનાગ્યા અને એ પ્રમાણે જૂમિ તૈયાર કરીને વૈદિક ધર્મ તેમજ જૈન ધર્મને હાનિ પહોંચાડવા લાગ્યા. વૈદિક સાહિત્ય અને જૈન સાહિત્યને પણ નષ્ટ કરવા લાગ્યા અને સેકડો ત્રયમંડાર નાબૂદ કર્યા.

કંઈક કાળ પશ્ચાત્ત બૌદ્ધ સાધુઓમાં પણ વિકૃતિ અને શિથિલતા આવી. ઇન્દ્રિય-પોષણની પ્રવૃત્તિ અધિક વધી કેવળ શુષ્ક તર્કજનના બળે જ પોતાની મર્યાદાની રક્ષા કરવા લાગ્યા અને ઇતર ધર્મો પ્રતિ વિદેપની ભાવનામાં અધિક વૃદ્ધિ કરી. આ કારણે બૌદ્ધોને હાથ ઠાડવાને ઉત્તર ભારતમાં સમય આવતાં શકરાચાર્યે પ્રયત્ન કર્યો, દક્ષિણમાં કુમારગિલ બંદે પ્રયાસ કર્યો ન્યારે ગુજરાત આદિ પ્રદેશોમાં જૈન-આચાર્યોએ આ દિશામાં પ્રયાસ કર્યો બૌદ્ધોત્ત બળ ક્રમશઃ ઘટવા લાગ્યું અને વૈદિક સત્તા પુનઃ ધીરે ધીરે પૂર્વ સમયની માફક જનમવા લાગી. રાજ મહારાજા પુનઃ વૈદિક ધર્મમાં દીક્ષિત થયા અને એ પ્રમાણે વૈદિક ધર્મ પોતાની પૂર્વોચ્ચમાં આવતા જ બૌદ્ધધર્મની સાથે સાથે જૈનધર્મનો પણ નાશ કરવાને ઉદ્ધત થયો. એ રીતે પહેલા બૌદ્ધ

દાર્શનિક અને પંછી વૈદિક દાર્શનિક અને જૈન સાહિત્ય પર નૂટી પડ્યા અને અનેક જૈન સાહિત્યના પ્રાચીન ભંડારોને અગ્નિને સમર્પણ કરી નષ્ટ કર્યાં. આ કારણે સાથે ભયંકર કુષ્કાળ અને ધાત્વકાંતિઓ પણ જૈન સાહિત્યને નષ્ટ કરવામાં કારણભૂત થઈ અને આ જ કારણે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પૂર્વેનું જૈન સાહિત્ય આટલું અલ્પ માત્રામાં જ મળી આવે છે. જે કંઈ પણ વર્તમાનમાં ઉપલબ્ધ છે તેનો કૃતિ ભાગ શ્રી હરિભદ્રસૂરિના કાલથી સંડોળે તત્પર્યાત્ કાળનો છે. સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં 'હરિભદ્રસૂરિ' અસાધારણ સ્થાન છે એ નિઃસંશયરૂપે કહી શકાય.

ભારતીય સાહિત્યનું કુદૃષ્ટવલ્લભ અર્થે જ સનાતન થતું નથી. ભારત પર મુસલમાનોનું આક્રમણ થઈ થતું. ધન અપહરણ કરના સારે ધર્મીય મુસલમાનોએ ભારતીય સાહિત્ય પણ નષ્ટ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો અને એ રીતે અચેત્ સાહિત્યનો ઘણોખરો અંશ આ રાજયકાંતિના સમયમાં નષ્ટ થયો. આ કાલમાં જૈન સાહિત્યની રક્ષા કરવાના દૃષ્ટિકોણે અચેત્ સાહિત્ય ગુપ્તનગરામાં રાખવામાં આવ્યું; કેવળ કેટલાક એવા રક્ષક પણ મળ્યા કે જેના ઉત્તરાધિકારીઓએ ભંડારોનું મુખ સેટરો વર્ષ સુધી ઉઘાડ્યું પણ નહિ. પરિણામે થઈ સાહિત્ય બંધુઓએ નષ્ટ થઈ, પાના સડી ગયા અને અતત્તઅતત થઈ ગયા. જૈન સાહિત્ય એ દિશ-તિમાં ક્યાં સુધી છવિત રહે? આ કારણે શ્રી હરિભદ્રસૂરિની પહેલાંનું સાહિત્ય કૃતિ ભાગ જરાબર છે અને એ પછીનું કૃતિ ભાગ જરાબર છે. આ તો થતું શ્રી હરિભદ્રસૂરિની પૂર્વકાલની અને તત્કાલીન સાહિત્યિક સ્થિતિનું સિંદુરનિરોધન. એ અમારું આચાર વિચરક રિચિત તરફ દૃષ્ટિપાત કરેલું. પણ અપ્રા-સંગિક નહિ ગણાય.

એ પહેલાં પણ કાળવાતમાં આવ્યું છે કે આચાર-વિષયક મતભેદનું એટલું ગંધુ અમાણ થતું કે તેનાથી સ્વેનાંબર અને દિગંબર રૂપે એ બેદ થયા હતા. સ્થિતિ આટલેથી જ નથી અટકી હતી. આચાર-શિક્ષિતના દિનપ્રતિદિન વધતી ગઈ. કાંઈપરિવર્તન

અને દરિદ્રદમનના સ્થાને દરિદ્રપ્રોત્સાહના, જે પત્તા એવં યદોદિષ્ઠા આદિ અનેક કુદૃષ્ટવલ્લભ જ્ઞાત્ય આચારક્ષેત્રમાં પોતાના પણ પોતે જે દિવસ મનજીવ રીતે જમાવા થાનું હતું, સુકુલે પતન કોચનીય દશાને પામ્યું હતું. આચાર ક્ષેત્રે અરિએ આ પરિસ્થિતિની અર્થત કોઈ સમજાવવા કરી છે. તેમની સ્થિતિના પ્રભાવે જમાવે તે-સાથે સંસ્થા હુતઃ વાસ્તવિક અને આરંભે માર્ગ પ્રતિ અદ્વાનય અને ભક્તિશીલ થઈ, અતત્ત હરિભદ્રસૂરિએ પોતાના 'સંપ્રદાય પ્રકરણ'માં મહાન પરિસ્થિતિનું વર્ણન કર્યું છે કે 'એ સુકુલે, એ અને મહત્ત્વ રહે છે. પૂર્વ આદિ કિયામિતે, અતત્ત સમાનંત કરે છે. પોતા માટે દેવગંધર્વો દિવસ કરે છે. જિનમંદિર અને શાળાઓનું નિર્માણ કરાવે છે. તેના સુહૃત્ જનાવે છે. નિમિત્ત તપ-વે છે. તેઓનું કહેવું છે કે આરંભે મુકત અને નહ કહેવી નોકરો. તેઓ તપ પણ તપાસે અને છે. તેઓ વિવિધરંગી સુશ્ચિત અને હૃદય રંગે પહેરે છે. સ્ત્રીઓ માને શાય છે. સાધારણ કાં. તવચિત્ત આકાશપાણી કાનમાં લે છે. તીક્ષ્ણભાવ પડ્યા સમાન અધર્મથી ધન એકલું કરે છે. દિવસમાં એ ત્રણ વાર ખાય છે. તીક્ષ્ણ આદિ વસ્તુ નહ ખાય છે. બી કૃષ્ણ આકિનો પણ ખૂબ ઉપેક્ષ કરે છે. ક્રમ, ક્રમ, સચિત પાણીનો પણ ઉપેક્ષ કરે છે. આકાશ માટે ખુદામદ પણ કરે છે. પુષ્પા છાં પછુ સત્ય ધર્મનો માર્ગ ખતાવતા નથી. પ્રાત્ન કાલમાં સૂર્યોદય થતાં જ ખાય છે.

વિકૃતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળા પદાર્થો પણ તપાસ લેવન કરે છે. કેશકોચ પણ કરતા નથી. કાંતો મેલ કાઢે છે. સાથે મોખ કરવાનું કાંત આરિય અવરૂપ કિયામો કરતાં પણ કલિતભાવે અકાનંતુ કપડાં વધારે રાખે છે. સ્વદંષ્ટિન કૈત છતાં પણ ખીન્દને પ્રાપ્તિત આવે છે. પરિવ્રજ (પ્રતિજીવના) પણ કરતા નથી. વસ્ત્ર, કાં. તો વાહન, આશુષ અને ત્રાંસાદિના તપ રાખે છે. તેના કરે છે. સુશ્ચિત નેત્ર. ઉપેક્ષ કરે છે. કૃષ્ણ

કરે છે. અતર કુલેન લગાવે છે. ‘અમુક ગામ મારું
અમુક કુલ મારું’ એવા મગત્વભાવ રાખે છે. ઓઝો
સાથે પ્રસંગ પાડે છે. શ્રાવકોને કહે છે કે મૃતકાર્ય
સમય જિનપૂર્ણ કરો અને મૃતકોનું ધન જિનદાનમાં
આપો. પૈસા માટે અંગ ઉપાંગ આદિ સૂત્રો
શ્રાવકો પાસે વાંચે છે. શાસ્ત્રામાં કે ગૃહસ્થોના ધર
પાક પદાર્થ તૈયાર કરાવે છે. પતિતચારિત્રવાળા
તેમના ગુરુના દાદરથક્ષે રમારક બનાવે છે. બલિ
આપે છે. સાધ્વીઓ પશુ કેવળ પુરોહિત આગળ
વ્યાખ્યાન કરે છે બ્રિક્ષાર્થે ધન ધર નથી જતા
મંડલીમાં એમીને પણ એજન નથી કરતા. સંપૂર્ણ
રાત્રિ સૂએ છે. ગુણનોતો પ્રતિ દેવ ગમે છે કષ-
વિકષ કરે છે પ્રવચનની છાયામાં વિકથાઓ કરે
છે. ધન આપીને નાના બાળકોને શિષ્ય કરે
છે મુગ્ધ પુરોહિતો કહે છે. જિનપ્રતિભાઓનો કષ-
વિકષ કરે છે. ઉચ્ચાટન આદિ મન તમ કરે છે,
દોગ-ધાગા કરે છે શાસનપ્રભાવનાદિમાં કલહ કરે
ગોચ સાધુ પાસે જવાને શ્રાવકોને નિગેધ કરે છે
શ્રાપ દેવાનો ભય બતાવે છે. દ્રવ્ય આપી અયોગ્ય
શિષ્યો ખરીદે છે વ્યાજનો ધધો કરે છે. અયોગ્ય
કામોમાં પણ શાસનપ્રભાવના બતાવે છે. પ્રવચનમાં
કથન નહિ કરાએત્ર ઉપર પણ તપની પ્રશ્નપૂછા કરી
તેનો મહોત્સવ કગવે છે. પોતાના ઉપયોગ માટે વસ્ત્ર
પાત્ર આદિ ઉપકરણ અને દ્રવ્ય પોતાના શ્રાવકોના
ધરે એકઠું કરાવે છે. શાસ્ત્ર સંભળાવી શ્રાવકો પાસે
બનતી આશા રાખે છે જ્ઞાનકોશની વૃષ્ટિ માટે
ધન એકઠું કરે છે અને કગવે છે. આપસમાં સદૈવ
કલહ કરતા રહે છે. પોતપોતાની તારીફ કરી
અન્ય સન્માયારીને વિરોધ કરે છે બધા નામધારી સાધુ
ઓએને જ ઉપદેશ આપે છે. સ્વચ્છ હે વિચરે છે.
પોતાના ભક્તના નાના ગુણો મોટા કરી બતાવે
છે વિગિન કારણ બતાવી અનેક ઉપકરણ રાખે
છે ઘેર ઘેર કથાઓ કહેતા રહે છે. મનમાં પોતાને
અદર્શી મમજે છે માર્ય સમયે નમ્ર બને છે
અને માર્ય પૂરો થતા ધર્મી કરે છે. ગૃહસ્થોનું બહુ-
માન કરે છે. ગૃહસ્થોને સવમના મિત્ર બનાવે છે
પરપર લડી શિષ્યો માટે પણ કલહ કરે છે.”

આ પ્રકારે આચારવિષયક શૈયનીય ગ્રંથિતું વર્ણન
કરતાં અંતમાં આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ કહે છે—“એ
સાધુઓ નથી કિંતુ પેટ ભરવાવાળા છે.” તેઓનું
(સાધુઓનું) એમ કહેવું છે કે “તીર્થ કરનો વેશ
પહેન્વાવાળા વંદનીય છે —આચાર્યશ્રીએ એવા
સાધુઓની “નિર્લજ્જ, અમયોદ, કૂર” આદિ વિશે-
ષજોથી ગંભીર નિંદા કરી છે. આવાં જ સાધુ-
ચરિત્રચિત્રણ મદાનિશીય, ગતપદી આદિ પ્રયોગોમાં
પણ મળી આવે છે.

ભગવાન મહાવીરસ્વામી દ્વારા પ્રદર્શિત આચાર-
પદ્ધતિ એક આદર્શ ત્યાગવૃત્તિ અને અસિધારા
સમાન અત્યંત કડક અને અસાધારણ નિવૃત્તિમય
માર્ગ છે આ માર્ગમાં સર્વ પ્રકારના કુ, ખ,
કલિનતા, ઉપમર્ગ એવં પચ્ચિદસહન કરવા પડે
છે. સ્વયં ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ અત્યંત ઉમ્મ
રપે તેનું પરિપાલન કર્યું હતું. એવી આદર્શ ત્યાગ-
વૃત્તિની જોન સાધુઓ દ્વારા જ આવી દશા કરવામાં
આવતી જોછ આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિને માર્મિક એવં
હાર્દિક વેદના યથા. આચાર્યશ્રીએ વિરોધી દશામાં પણ
આ રિયતિમાં પચ્ચિવર્તન લાવવાનો સફળ પ્રયાસ
કર્યો અને પુનઃ સુધાર-માર્ગની શરૂઆત કરી. આ
દૃષ્ટિએ શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં જોરશાન છે
એવું જ ગૌરવપૂર્ણ રથાન આચાર્યક્ષેત્રમાં પણ
સમજવું જોઈએ

આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ દીર્ઘ તપસ્વી ભગવાન મહા-
વીરસ્વામીના શ્રદ્ધાપુ અને રિથર મનોબલવાળા અનુ-
યાયી હતા. એ જ કારણે પોતાના સમયમાં જોન
આચારોની આવી દશા જોછ તેમને હાર્દિક મનો-
વેદના યથા અને તેમણે પોતાના જ્ઞાનગળ અને ચારિત્ર-
બળદ્વારા આ ક્ષેત્રમાં પુનઃ દૃઢતા સ્થાપિત કરી.

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરવામાં,
ઉત્તત કરવામાં અને વિકસિત કરવામાં સાધુ
મગ્યાનું શ્રદ્ધ રથાન છે. તેનું મદત્તવ અને ગૌરવ
બધી નથી શકાતું. જોનધર્મ, જોન મમાજ અને
જોન સાહિત્ય આજે પણ છવંત છે તેનું મળ
કાગ્ય અધિકાશ આ જ સાધુ મર્યા છે. તેની

‘અધ્યાત્મ’ ની પિછાન.

ભંગીઓના સ્વરૂપનો ખ્યાલ આપી, સુસુક્ષ્મ આત્માને શીતલગ્નિનના સ્તવનરૂપે જે કલાએ લાવી મૂકેલ ત્યાંથી શ્રેયાંસગ્નિનના સ્તવનમાં ‘અધ્યાત્મ’ કંઈ ચીડીયાનું નામ છે એ વાતની યથાર્થ પિછાન કરાવતાં યોગિરાજ એક નંબરું આમળ યદાથી શ્રેયાંસ નામમાં સમાએલ સાચું શ્રેય યાને કદવાણુ દર્શાવે છે.

જેણે સ્વસ્વરૂપ સંખ્યાંધી સંપૂર્ણ જ્ઞાન અખંડિતપણે પ્રાપ્ત કરેલ છે તે જ સાચો જાણુકાર છે અર્થાત્ ખરે અધ્યાત્મી પણ એ જ છે જેણે આત્માના મૂળ સ્વરૂપની સાચી પિછાન થઈ છે. એ સંસારના

પાદ્મલક વિલાસોમાં રાત્રી ફસાઈ પડે જ કે જાળ અને જોળ વચ્ચેનો ભેદ જેમ પરીક્ષા નજરે ચઢ્યા વિના ન રહે, હીરા અને કાચના કાં વચ્ચે રહેલ ભેદ જેમ અવેરીની દષ્ટિ ખદાર નાં તેમ આત્માની નિકટમાં વર્તતાં સ્વ અને પર આ તો મૂળચુણુ અને કર્મભળ વચ્ચેનું અંતર આ ત્મીને પારખતાં વિલંબ ન થાય. અધ્યાત્મ શબ્દ અર્થ જ એમ જણાવે છે કે આત્માની અતિનદ... અને એ યથાર્થ ત્યારે જ નિવડે કે વિભાવદશા સર્વથા ત્યજ દઈ, માત્ર સ્વભાવરમણતામાં તમા હીનતા આવી હોય.

પવિત્રતા અને આરોગ્યતામાં જ જૈન સંસ્કૃતિનો વિકાસ સંનિહિત છે, કિંતુ આજની સાધુ સંસ્થામાં પણ પુનઃ અનેક રોગ પ્રવિષ્ટ થઈ ગયા છે. આથી પુનઃ એવા જ હરિભદ્રસૂરિ સમાન એક મહાપુરુષની આવશ્યકતા છે, જેથી મહાવીરસ્વામીનું આચાર-ક્ષેત્ર ફરીથી સુદૃઢ, સ્વસ્થ અને આદર્શ બની શકે.

‘સંબોધ પ્રકરણ’માં લખેલ અને અહીં ઉદ્ધૃત આ ચારિત્રપતન તટકાલીન ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયના સાધુઓમાં મળી આવતું હતું. આ સંપ્રદાય વિક્રમ સં. ૪૧૨ ની આસપાસમાં ઉત્પન્ન થયો હતો એવું ૭૦૦ ધર્મસાગરકૃત યદાવલીથી જણાય છે. ચરિત્રનાયકનો કાળ વિક્રમ સંવત ૭૫૭ થી ૮૨૭ સુધીનો છે. આથી જણાય છે કે સંવત ૪૧૨ થી ૭૫૭ સુધીના કાળમાં આ સંપ્રદાયે પોતાના પગ બાંધે જ મજબૂત બનાવ્યા હશે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિ ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયના હતા કે અન્ય સંપ્રદાયના એ કહેવું કઠણ છે, કિંતુ કાંઈ કાંઈ તેમને ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયના પણ માને છે. તે સમયમાં ચૈત્યવાસીઓ અને વસ્તીવાસીઓ એવા બે પ્રણ જળ દળ ઉત્પન્ન થયા હતા. એ બેને પરસ્પરમાં સમાચારી વિપયને લઈને ખાલી

વાદવિવાદ, વાગ્કલહ અને સંઘર્ષ ચાલતો હતો. અને એ પ્રકારે એ બેઉ વિરોધી દળ થઈ ગયા હતા એમ જણાય છે. અંતમાં ચૈત્યવાસી સંપ્રદાય વિક્રમ સં. ૧૦૦૦ ની આસપાસ સમાપ્ત થઈ ગયો અને ખરતરગચ્છના સંસ્થાપક શ્રી બિન્દેશ્વરસૂરિએ પોતાના અનુયાયીને માટે વિ. સં. ૧૦૮૦ માં વસ્તીવાસ સ્થિર કર્યો.

આવી પરિસ્થિતિના સિંહવલોકને શ્રી હરિભદ્રસૂરિનો કાળ જૈન સાહિત્ય, જૈન સંસ્કૃતિ અને જૈન આચારક્ષેત્રમાં એક સંક્રાંતિકાળ કહી શકાય. આથી હરિભદ્રસૂરિનો આવિર્ભાવ જૈન ઇતિહાસમાં અત્યંત મહત્ત્વના રથાને છે તેથી તેમને જો ‘કલિ-કાળસુધર્મા’ કહેવામાં આવે તો તે યુક્તિસંગત પ્રતીત થશે. આ સંદેશમાં આચાર્યશ્રીની પૂર્વકાલીન અને તટકાલીન સાહિત્યિક એવં આચાર-વિષયક દિશ્વતિની રચૂલ રૂપરેખા છે. આમળ તેમનું જીવન અને તત્ત્વોમાંસા, સાહિત્યરચના અને તત્ત્વભાવ અને નિર્બંધ સંબંધિત અન્ય અંગો સંબંધમાં લખવાનો પ્રયાસ કરીશ. નિયાત્રે

આનંદધનજી મહારાજ મુમુક્ષુ આત્માને શ્રી
ક્રોધાંસ પ્રશુની મૂર્તિ માથે એકચિત્ત કરી કહે છે કે—

એ તીર્થપતિ જ ખરા અધ્યાત્મી છે અને તેથી
અતઃકચ્છના સર્વ ભેદને જાણનારા, જાતે મુક્ત થયેલા
અને અન્યને મુક્ત કરવાની અસૌકિક શક્તિ ધર-
નારા છે. ‘તીર્થાણું તારથાણું’, ‘મુત્તાણું મોઝા-
ગાણું’ જેવા પદો તેમને જ શોભે છે. તેઓ જ મુમુક્ષુ
આત્મા અને મંસારી જીવની કરણી વચ્ચેના તફા-
વત રચેતાથી બતાવી શકે ‘અધ્યાત્મ’ એ કોઈ
આડખર ધારણ કરવાની કે કોઈ મદાન તત્ત્વચિત્ત
હોય એવો ડોળ ધાપવાની વસ્તુ નથી સાગતીરે
સંખ્યાબધ બગલઓને એ જાતનું ધ્યાન ધરતા
જોવાય, પણ તે કંઈ સાચુ ધ્યાન નથી જ
એ પાછળ પાણીમાં રહેલ માછલાને ફસાવવાની
દલકટ મનોદશા રહેલી હોય છે અને તેથી જ એ
બકટચિત્તિ તિરસ્કાર પામી છે. જોટા યાને દબી
આત્માઓને ‘બગધ્યાત્મી’ની ઉપમા અપાય છે એનું
કારણ પણ એ જ છે સંસારવાગી જીવો કરતા પણ
જેમના જીવન ખૂરા હોય, કિવા દીલા હોય, કેવળ
સ્વચ્છદ જ ડગલે પગલે દહિંગોચર થતો હોય,
છદિયોની વિકારદશા પર અકુશનું નામ ન હોય,
મનને સુખ ઉપજે તે કરવું જેવો મુદ્રાલેખ હોય અને
કેવળ નિશ્ચય નયને વળગી કે એનો અધૂરો અને
અણસમજો સંકિચાર લઈ ક્રિયા-કર્ણી પર ખભાતી
તાણુ વાગી દીધું હોય તો એ ‘અધ્યાત્મ’ને નામે
પોપાઈ રહેલ દબ યાને સ્વચ્છદ જ છે.

તેથી તો સ્તવનની બીજી અને ત્રીજી કડીમાં
સંસારી અને મુનિ વચ્ચેનો ભેદ દુઃકાળમાં સુદર
પ્રકારે મમજાવ્યો છે. આ રજા એ શબ્દો—

સયલ મંસારી ધદિયરામી,
મુનિ ગુમ્ આતમરામી રે;
મુખ્યપણે જે આતમરામી,
તે કેવળ નિઃકામી રે.
નિજ સ્વરૂપ જે કિરિયા માથે,
તેહ અધ્યાતમ લહિયે રે;

જે કિરિયા કરી અઉગતિ સાથે,
તે ન અધ્યાતમ લહિયે રે.

સંસારાસક્ત જીવો છદિયોના વિષયો : શબ્દ-
રૂપ-ગંધ-ગુણ અને સ્પર્શમાં રાગીભાગીને સુખ
માની બેઠા છે, પણ સિદ્ધાંતના અભ્યાસી મુનિને
એમાં તત્ત્વપુર સુખ નથી દેખાતું; કારણ કે આત્માના
મળ ગુણ જે જ્ઞાન વગેરે છે તે તેના ધ્યાનમાં છે
એટલે નિઃસ્વરૂપ યાને અત્મસ્વરૂપ નજરમાં રાખી
પ્રગતિ કરનાર સાધુ જ સાચો અધ્યાત્મી છે. બાકી
જે કર્ણીવડે કેવળ ચાગ ગતિનું ભ્રમણ જ વૃદ્ધિ
પામતું હોય ત્યાં અધ્યાત્મના દર્શન કરવાની આશા
રાખવી એ આકાશમાં કિલ્લા બાંધવા સમાન વ્યર્થ
છે. સવાસો ગાયના મીમધગજિનના સ્તવનમાં
ઉપાધ્યાયજી મહારાજે ‘અધ્યાત્મી’ તરિકે ચરી
ખાનાગ આત્માઓની દીક ગાટકણી દાદી છે, એમાં
સંસારી કે ત્યાગી કોઈને નથી છોડ્યા. એટલે સુધી
લખી દીધું છે કે—

‘દોકડે કુટુંબ દાખવે, શું એ જગજૂળ રે’

આમ લખવામાં સૌ કોઈ સમજી શકે
છે કે દબ ને ખોટો આડખર ધરનાર અને મદાન
મયમી કે અધ્યાત્મી તરીકેનો ડોળ રાખનાર આત્મા-
ને ઉદાગ પાડવા સિવાય એ પાછળ અન્ય કોઈ હેતુ
નથી જ. ખુદ આનંદધનજી મહારાજ પણ અહીં
એ જ વાત કહે છે કે—‘જે પ્રાણી નિજ યાને સ્વ-
ચ્છદપરમણુ નથી કરતો ને કેવળ શુભ કળ્મશીકાર
દેવ યા મનુષ્યની ગતિ ઉપાર્જન કરે છે અથવા તો
અશુભ કરણી કરી નગક તથા તિર્થ ચ ગતિના અતિથિ
બને છે એ બંનેને સાધુપણમાં વર્તતા હોય છતા
વચ્ચે કળ્મશી યાને એક જાતની છેતરપીંડી કરે છે,
કારણ કે સંસારના ત્યાગ પાછળ-ભાગવતી દીલાના
સ્તીકાર પાછળ-મુખ્ય ધ્વનિ તો એ જ રહેલો છે કે
આત્મમાહાત્કાર કરી કાયગતે માત્ર કર્મનામ્મએ
આ સમારંશી જે ઇન્દ્રિયજિહ્વા છે તેમાંથી
છટકારો ગેળવલો વર્ષાકવુમાં ખેડતો આશય પોતે
દેવમાં જે જાતના બીયા વાપ્યા હોય તે જાતનો
પાક નિષ્કળવવાનો હોય છે, છતાં એ માથે તુણ

પલ્લીવાલ પ્રાંતમાં અમારો વિહાર અને તે સમાજનો ઉદ્ધાર.

અમે આજથી લગભગ આઠેક વર્ષ પૂર્વે આપ્રા તરફ આવેલા અને ત્યાંથી મથુરાજીના સ્વેતાંબર લેન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા માટે મથુરા ગયેલાં. પ્રતિષ્ઠાને બે ત્રણ દિવસ જ બાકી હતા ત્યારે યાદ આવ્યું કે ભરતપુરમાં એસવાલ જ્ઞેનોને તો ચાહીની પ્રતિષ્ઠાના સમાચાર આપ્યા છે, પરંતુ પલ્લીવાલ અને શ્રીમાલ જ્ઞેનોને ખબર નથી

આપ્યા. અમે એ જ વખતે ભરતપુરના પલ્લીવાલ સ્વેતાંબર જ્ઞેન મંદિરમાં અને શ્રીમાલોના સ્વેતાંબર જ્ઞેન મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠાના સમાચાર મોકલાવ્યા, અને ધરાબર પ્રતિષ્ઠાના દિવસે જ ભરતપુરથી એક ચા બે લોરી ભરીને પલ્લીવાલ અને શ્રીમાલ ભાઈઓ આવ્યા, તેમજ પ્રતિષ્ઠામાં ઉત્સાહ પૂર્વક ભાગ લીધો. સાથે જ અમને આશકપૂર્વક

પેલા થાય છે એ કુદરતી હોય છે—એ માટે કંઈ ધરાદાપૂર્વક એણે પ્રયાસ સેવ્યો હોતો નથી જ તેમ જ્ઞાની ભગવંત પ્રત્યેક આત્માને ઝાંડી પીડીને એ વાત કહે છે કે જે કંઈ કરણી કરો તેમાં ધ્યેય શુદ્ધ રાખો. અને તે કેવલ આત્માનું મૂળસ્વરૂપ જોખખવાનું અર્થાત્ સાચા અધ્યાત્મી જનવાનું. માનવજીવન પામ્યાની લ્હાણુ એમાં સમાયેલી છે. એ વિના મોરાસીના ચક્રમાંથી અન્ય રીતે જવાવ નથી એ ધ્યેય પ્રતિ નજર રાખી શુદ્ધ ભાવે ક્રિયા કરો. આમ છતાં પૂર્વે કહી ગયા તેમ પાક સાથે ધાસની ઉત્પત્તિ થવાની એ ન્યાયે મુક્તિ નજીક પહોંચતાં વચમાં દેવ કે માનવ ગતિના મુખો પ્રાપ્ત થવાના પણ એ ગતિના વિલ સોમાં આસક્ત જની ધર્મકરણીને અશુદ્ધ ન બનાવો. તમે એની લાલચમાં ન પડો. અધ્યાત્મના ચાર ભાંગા પાડતાં ચોગિરાજ કહે છે કે—

(૧) નામ અધ્યાત્મમાં તેનો સમાવેશ થાય છે કે જે અધ્યાત્મ શબ્દનો અર્થમાત્ર જાણતો ન હોય છતાં અધ્યાત્મી શું એમ કહે?

(૨) સ્થાપના અધ્યાત્મ—અધ્યાત્મ સ્વરૂપનો અક્ષરવિન્યાસ આદિસ્વરૂપતે અર્થાત્ એ વસ્તુનું કોઈ જડ પદાર્થમાં આરોપણ માત્ર.

(૩) દ્રવ્ય અધ્યાત્મ—રેચક, પુરક, કુંભક આદિ પ્રાણાયામના લેદે બાહ્યવૃત્તિએ એવું ધ્યાન બતાવે કે જેને દેખી જનસમૂહ એવું માને કે આ સતે અંતરવૃત્તિદ્વારા આત્માનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ કયું છે પરંતુ વસ્તુતઃ આત્મારામ સાવ દોરા હોય! અંગારા મદકે આચાર્ય જેવા જેમના ભાવ હોય.

(૪) લાપ અધ્યાત્મ—આત્મશુભોમાં રમણતા સહિત ક્રિયામાં પ્રવર્તન જેવું થઈ રથું હોય છે એટલે કે અંતર—બાહ્ય જીવનમાં જેની સમાનતા હોય છે એ આત્મા.

અને આગળની કડીમાં અધ્યાત્મને નિર્ધિક્તપણે આદરવા પર ભાર મૂકે છે. કેવળ ભાવથી અધ્યાત્મપણું પ્રદણ કરવાની સૂચના કરતાં પ્રથમના ત્રણ ભાંગાને નકામો ગણાવી બાજુ પર રાખી દેવાની આજ્ઞા કરે છે. અંતમાં જે ચેતવણી આપે છે એ કદી પણ દુષ્ટિ બદલ કરવા જેની નથી. એ છેલ્લી લીટીમાં સર્વ સાર સમાયો છે.

અધ્યાત્મને વસ્તુ વિચારી, ધીજી જાણ લખાચી રે; વસ્તુગતે જે વસ્તુ પ્રકાશે; આનંદધન મત વાસી રે.

વિનતિ કરી ગયા કે ‘અમે પણ મ્વે, જૈન શ્રાવકો છીએ અને આપ અમને લાલ આપો, અમારા પ્રાંતમાં પધારો.’ અમે તે વખતે ‘જેવી ફેરફારના’ એવો જવાબ આપેલો. સાથે થોડી થોડી હાપણ પાટેલી પરન્તુ યુ. પી.ની સખત ગરમીથી અમે બધા વિચારમાં પડી ગયા અને આખરે પક્ષીવાલ પ્રદેશમાં વિચરવાનું સુલતવી રાખી સીધા આગ્રા આવ્યા અને આતુર્ભાસ આગ્રામાં કર્યું.

આગ્રાનો ઇતિહાસ હું પહેલાં આ જ માસિકના અંકોમાં આપી ગયો છું એટલે પિષ્ટપેયણ નહિ જ કરું. ગાદમા એ વર્ષે આગ્રાથી વિહાર કરી ભરતપુર ગયેલા અને તે વખતે પક્ષીવાલ અને શ્રીમાલ જૈનોને મળેલા. ઉપદેશ આપીને જૈન ધર્મ કેવો છે? તે બતાવેલું. તે વખતે કેટલાય શ્રીમાલ અને પક્ષીવાલ ભાઈઓ એવા મળેલા કે જેમણે સવેગી સાધુના પહેલવહેલાં જ દર્શન કરેલા. આપણા સાધુઓને જિદ્દગીમાં કદી ભેયેલા નહિ. અમને પૂછ્યું કે ‘તમે કોણ છો?’

‘જૈન સાધુ’ અમે જવાબ આપ્યો.

‘તમે પક્ષીવાલા (હુદીયા) સાધુ તો નથી, ત્યારે યતિ (જતિ) છો શું?’ તેઓએ બીજો પ્રશ્ન કર્યો.

ઉત્તરમાં ‘ના અમે મ્વેતાંબર જૈન સાધુ છીએ’ એમ કહ્યું પરન્તુ અમારી વાત તેમની સમજમાં ન આવી આખરે બધો ખુલાસો કર્યો કે અમે વાહનમાં ન બેસીએ, ન પૈસો રાખીએ કે ન સ્ત્રીને અડીએ અમારે પાચ મહાવ્રત પાળવાના હોય છે. હુદીયા સાધુઓ મંદિરમાં જઈને દર્શન ન કરે. દિનભર મુખ પર પટ્ટી બાંધી રાખે ત્યારે મ્વેતાંબર સાધુઓ મંદિરમાં જાય, દર્શન-ચૈત્યવદનાદિ કરે, અને મુહુર્ત પછી હાથમાં રાખે વગેરે વગેરે સમજાવ્યું ત્યારે તેઓ તમજ્યા કે આ સાધુ જુદી જાતના છે.

પછી તો તેમણે મંદિરમાં જઈને આપવાની વિનતિ કરી. સાથે જ સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓ મંદિરમાં ઉતરે છે અને શુ કરે છે તે બધું સમજાવ્યું છેવટે મંદિરની અગાસીમાં સ્થાનકમાર્ગી સાધુ માટે બધાવેલ સ્થડિલ સ્થાન પણ બતાવ્યું અમે તેમને સમજાવીને એ સ્થાન દૂર કરાવ્યું. આવું કરવાથી આશાતના થાય છે તે સમજાવ્યું. મંદિરનાં જીર્ણોદ્ધારનું કાર્ય થશે વગેરે સમજાવ્યું.

જાસ પક્ષીવાલ સમાજનો પ્રથમ પરિચય આવી રીતે થયેલો. ગાદમા તો વચમાં થોડાં વર્ષો વ્યતીત થઈ ગયાં અને શેઠ જવાહરલાલજી નાહટાજીએ અમારા કહેવાથી અને પ્રેરણાથી આ પ્રાંતમાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય નરી રાખ્યું. મંદિરનાં જીર્ણોદ્ધાર માટે આર્થિક સહાયતા મળતી ગઈ અને કાર્ય શરૂ થયું. ગાદમા પક્ષીવાલ મ્વેતાંબર જૈન કોન્ફરન્સ પણ ભરાવવાની. તેના ક્લરૂપ હીડોનમાં મ્વેતાંબર જૈન બોર્ડીંગ પણ રચવાની. પડિત ઇન્વરલાલજી ન્યાયતીર્થ અને પડિત હીરાલાલજીને પણ એ પ્રાંતમાં ધર્મપ્રચાર માટે મોકલ્યા. કાર્ય સારી રીતે ચાલતું. સલાહ અને સૂચના ઉપદેશ અમે આપ્યા કરતા ત્યાં તો દિગંબર સમાજે પણ અમારું અનુકરણ કરવાની હિમ્મત લીડી. દિગંબર જૈન શાસ્ત્રાર્થસંઘે પેપરોમાં વિરોધ કરવા સાથે પોતાનું કાર્ય શરૂ કર્યું. અમે નિચાર્યું કે ભલે થોડી મહેનત તેઓ કરી લ્યે. અમે બીજા ક્ષેત્રમાં જ પલાવ્યું અને મરેઠ જિલ્લામાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય આરંભ્યું. થોડા વર્ષો ત્યાં કાર્ય ચલાવ્યું અને હજી ચાલે જ છે. વચમાં અજમેરમાં પણ પક્ષીવાલ સમાજમાં ધર્મપ્રચાર કરી, લગભગ ૪૦ ઘરોને મ્વે. જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરી એક મંદિર પણ સ્થાપિત કરાવ્યું, જેનું કાર્ય અધ્યર્વાધ સુંદર રીતે ચાલી રહેલ છે. ગાદમાં

મેરઠ અને મુજફ્ફરનગર જલ્લામાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કરી પુનઃ પલ્લીવાલ પ્રાંતમાં થયેલું કાર્ય જોવા અમે વિહાર શરૂ કર્યો.

પલ્લીવાલ સમાજ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન હતો એમાં તો લગારે સંદેહ નથી. તેમનાં વિદ્યમાન મંદિરો, પશુપણા પર્વની અઢાઈની આરાધના, ભા. શુ. પની માન્યતા અને પ્રાચીન શિલાલેખોના આધારે પણ નિઃસંદેહ સિદ્ધ થાય છે કે પલ્લીવાલ સમાજ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન હતો. યદ્યપિ છેલ્લાં સો વર્ષ લગભગથી એ સમાજમાં ધર્મસ્થિરતામાં કમી આવી છે પરંતુ એમાં તો શુદ્ધ સંવેગી સાધુઓના પરિચયનો અભાવ એ જ મુખ્ય કારણ છે. યદિ થોડાં વર્ષોનો લાગટ પરિચય થાય તો આખી પલ્લીવાલ સમાજ એક ધર્મમાં સ્થિર થઈ જાય તેમાં સંદેહ નથી, પરંતુ આ કાર્ય સહજ કે સરલ નથી. કષ્ટ-સહનપૂર્વક શાન્તિથી જ આ કાર્ય થઈ શકે તેમ છે.

જે પલ્લીવાલ જ્ઞાતિ એક પાર શ્વેતાંબર સમાજમાં મુખ્ય ગણાતી, જે પલ્લીવાલ ગરુડના આચાર્યોએ અનેક શ્રેણી બનાવ્યા છે, પ્રતિષ્ઠાએ કરાવી છે તેમજ સિદ્ધાચલજીના એક પ્રાચીન શિલાલેખના આધારે સુપ્રસિદ્ધ દાનવીર, ધર્મવીર (દદાંનજ, સંઘપતિ પૂર્વાધર) પેથડ શાહ જેવા પલ્લીવાલ સમાજના યજ્ઞકતા સિતારા થઈ ગયા છે; કે જેમણે પલ્લીવાલ જ્ઞાતિનું જ નહિં કિન્તુ સમસ્ત જૈન ધર્માવલંબીઓમાં પોતાનું અજોડ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે જ્ઞાતિ કેટલી ગૌરવવન્તી હશે તેના વિચાર સુઝવાયકો સ્વયં કરી લ્યે. આવી ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ જ્ઞાતિમાં સત્ય ધર્મનો પ્રચાર કરવો, તે જ્ઞાતિને સત્ય ધર્મમાં સ્થિર કરવા પ્રયત્ન કરવો એ દરેકે દરેક જૈનની ફરજ છે. આ ફરજ અદા કરવા ખાતર જ અમે આ પ્રાંતમાં કાર્ય શરૂ કર્યું હતું.

અમને પલ્લીવાલ જ્ઞાતિના શ્રાવકોનો પરિચય અજમેર, ભરતપુર પ્રાંત, અલ્હર પ્રાંત, વચપુર પ્રાંતમાં ઘણો થયો. કેટલાક શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક છે, કેટલાક સ્થાનકમાર્ગી અને દિગંબર છે. પરંતુ સ્થાનકમાર્ગી પલ્લીવાલો જિનમંદિર માને છે. તેઓ કહે છે અમે બન્ને ધર્મ પાળીએ છીએ. પશુપણાની અઢાઈ ખીજા ભાદરવામાં જ કરે છે. તેઓ ભા. શુ. પૂજના દિવસને મુખ્ય સ્થાને માને છે.

ભા. શુ. પને દિવસે ઉપવાસ કરે છે. મંદિરજીમાં જઈ કલશાભિષેક ઉત્સવ કરે છે. નવવિવાહિતા વધુ પાંચ વર્ષ સુધી ભા. શુ. પનો અવસ્ય ઉપવાસ કરે છે. મંદિરજીમાં કકડી, ફૂલ-ફૂલ-નૈવેદ્યાદિ ચઢાવે છે. જે પલ્લીવાલ ભાઈઓ પોતાને દિગંબરી મનાવે છે તેઓ પણ ઉપર્યુક્ત ક્રિયાઓ શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને પ્રેમથી આચરે છે. સ્થાનકમાર્ગી પલ્લીવાલો કે આર્થસમાજ પલ્લીવાલો પણ અઢાઈ (પશુપણાની)ની આરાધના ઉપર્યુક્ત વિધિ પ્રમાણે કરે છે. દરેક પલ્લીવાલ ભા. શુ. ૪-પને માને છે અને બે ભાદરવા હોય ત્યારે ખીજા ભાદરવામાં શુ. ૪-પ ધર્મારાધન કરે છે. આ નિધિ તેમને શ્વે. મૂ. જૈન સિદ્ધ કરવામાં પ્રમાણરૂપ છે, જેનાં એકાદ બે દષ્ટાન્તો અસ્થાને નહિં જ લેખાય.

(૧) અજમેરમાં કેટલાયે પલ્લીવાલ ભાઈઓ આર્થસમાજ હતા. તેઓ પોતાના જૈન ધર્મમાં આવ્યા પછી અમે તેમને પૂછ્યું કે પશુપણા (અઢાઈ) ક્યારે કરે છે? કારણ કે તે વળતે બે મહિના હતા. તેમણે કહ્યું અમે તો ખીજા મહિનામાં જ અઢાઈ કરીએ છીએ. બાકી આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કરીશું. બાદમાં તેમણે અમારી સાથે જ

જ સ્થાનકમાર્ગીઓ અરન તિથિ માને કે પશુ પલ્લીવાલોનાં નથી. તેથી કલ્પ તિથિ માને છે.

ખીજ મહિનામાં જ પર્યુષણ પર્વારાધન કર્યું. આ વર્ષે જે ભાદરવા હતા આગ્રાના અને ખીજ સ્થાનોના ગંધા ય પદ્મીવાલોએ ખીજ ભાદરવામાં જ પર્યુષણ પર્વારાધન કર્યું હતું.

(૨) ગયે વર્ષે અમે દિલ્હીમાં ચાતુર્માસ હતા.

ત્યાં પદ્મીવાલોનાં ઘર ૨૫ થી ૩૦ છે. ત્યાંના દિગંજર ભાઇઓના પરિચયથી તેઓ દિગંજર ધર્મની ક્રિયાઓ કરે છે, પરંતુ ભા. શુ. પ. ની આરાધના તો સ્વેતાંજર વિધિ પ્રમાણે જ કરે છે અર્થાત્ ભા. શુ. પ. નો ઉપવાસ, સાવધ ક્રિયાઓનો ત્યાગ, મંદિરજીમાં કલશાભિષેક, મંદિરજીમાં પૂજન, ફલ-ફૂલ-નૈવેદ્યાદિ ચઢાવવા આદિ ક્રિયા કરતા હતા, પરંતુ ગયે વર્ષે ત્યાંના દિગંજર મંદિરના વ્યવસ્થાપકોએ કહ્યું કે ભા. શુ. પ. ને દિવસે મંદિરજીમાં કાંઈ પણ ધર્મક્રિયા નહિ કરવા દઈએ. પરિણામે એ પદ્મીવાલો અમારી પાસે આવ્યા અને હુકીકત કહી, પદ્મીવાલોએ કહ્યું અમે ગંધા સ્વેતાંજરી જ છીએ, પરંતુ સંસાર ન રહેવાથી અમે દિગંજરી ધર્મ પાળીએ છીએ આ મંદિરમાં અમે પૈસા પણ આપ્યા છે અને ભા. શુ. પ. અમે ગરાબર પાળીએ છીએ, પરંતુ આ વર્ષે દિગંજર મંદિરના વ્યવસ્થાપકોએ અમને અમારી ધર્મક્રિયા કાંઈ પણ ન કરવા દીધી. આપ અમને તપુ મંદિર બનાવી આપો. અમે કેટલાક કારણોને લીધે એમાં વધારે ક્રિયામક રસ ન લીધો અને તેમને પોતાને જ મંદિર કરી લેવા સમજાવ્યા. તેઓ ઘરમંદિર જેવું કરાના વિચારમાં છે, પરંતુ એ પદ્મીવાલ આવકો દિ ધર્મની ક્રિયાઓ કરવા છતાં પોતાનું અસહી સ્વેતાંજરત્વ નથી જ ભૂંડ્યા. આ મિત્રાઈ ખીજ દષ્ટાન્તો ઘણા છે પરંતુ અત્યારે તેને પ્રકાશમાં મૂકવાં ઉચિત નથી લાગતાં, ખુશી થવા જેવું છે કે પદ્મીવાલોમાં ગચ્છ-સેદ જેવું નથી. પોતાના પદ્મીવાલ ગચ્છની

આચરણ પ્રમાણે અને છેલ્લા જે ક્રીકામાં વિનય ગચ્છના યતિઓના પરિચયથી તેમની આચરણ પ્રમાણે ગંધા એક જ સરખા દિવસોમાં ધર્મારાધન કરે છે આટલા ઉપોદ્ધાત પછી હવે મૂળ વિષય ઉપર આવું છું

આગ્રા—

આગ્રામાં પદ્મીવાલોની વસ્તી ઠીક સંખ્યામાં છે આગ્રામાં અમને આ વર્ષે ઘણા પદ્મીવાલ ભાઇઓને પરિચય થયો. જૈન ધર્મની ત્રણે શાખાઓને તેઓ માને છે, દેવ સ્વેતાંજર મૂર્તિ અને પૂજાવિધિ દિગંજર ધર્મ પ્રમાણે કરે છે. શુર તરીકે સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓને માને છે. આગ્રામાં ધૂલીયાગજમાં પદ્મીવાલ મંદિરમાં સ્વેતાંજર મૂર્તિ હતી અત્યારે તે મૂર્તિ ત્યાંથી હટાવી દેવામાં આવી છે. આને આપસમાં અનેકય પણ ઘણું પ્રવર્તે છે

આગ્રામાં અમે ખાસ ઇરાદાપૂર્વક મૌન જ સેવ્યું હતું. જે પદ્મીવાલ ભાઇઓ આવતા ને તેઓ જે જે પ્રશ્ન પૂછતા, અર્થા કરતા તેના ઉત્તરો જરૂર આપતા. બાકી ઘણા પદ્મીવાલ ભાઇ-ઓની વિનંતિ છતાંયે અમે સકારણ મૌન જ સેવ્યું.

આગ્રાથી ખાસ પદ્મીવાલમાં વિહાર કરીને જ આગળ વધવાની ભાવના હતી

આગ્રાથી ત્રીજી મુકામ રાયબા (રાયબાગ) આવ્યું. એક મહાદેવજીના મંદિરમાં અમે ઉતર્યા. અહીં આગ્રાના સુપ્રસિધ્ધ હુકીમ અને પદ્મીવાલ શુલજીરાલજી દર્શન નિમિત્તે આવ્યા હતા. તેમણે રાયબાના પદ્મીવાલોને સમાચાર આપ્યા અને અમારી પાસે આવ્યા. રાયબામાં પદ્મીવાલોનાં ઘર ફક્ત ૪ હતાં. આર ઘરમાં જે ઘર તો આર્યસમાજ હતા અને જે દિગંજર ક્રિયા કરતા, પરંતુ તેમના વિચારો પણ આર્યસમાજ

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

(સમ્યક્જ્ઞાનની કુંચી)

(ગતાંક ૫૪ ૨૮૬ થી ચાલુ)

અનિષ્ટનું શાન્તિથી નિવારણ (કરવાનો ભાવ), સમભાવવૃત્તિ અને કલહથી પરજ-મુખતા એ ત્રણે ગુણો પરમાત્માનાં અધિરાજ્યના વાંછુકે જીવનમા વણી લેવા જોઈએ મનુષ્ય જડવાદથી જોતપ્રોત થઈ ગયો હોય ત્યાં સુધી આ ગુણોનું મહત્ત્વ તેને સમજતું નથી. એ ગુણોના વિકાસથી મનુષ્યમા અપ્રતિમ શક્તિ આવે છે

અજ્ઞાનને કારણે જ આત્માનું અધઃપતન થયા કહે છે આત્માનું માહત્ત્વિક અતુલ ગુણ નપુંમક જેવું રહે છે, સત્ય જ્ઞાનની પરિણતિ થતા આત્માની ખરી શક્તિઓ ખીલવા માંડે છે. નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી આત્માની શક્તિઓનો એવો અપૂર્વ વિકાસ થયા કરે છે કે એ શક્તિઓનો પ્રતિરોધ કરવો એ હુનિયાની કોઈ પણ શક્તિથી સર્વથા અશક્ય બને છે

મત્સ્ય જ્ઞાનવાળા આસ પુરુષોમાં હંબરો લોકોને અનેરી શ્રદ્ધા બળે છે. તેમની આગળ પોતાની અનેક શંકાઓનું તેઓ નિવારણ કરે છે ગમે તે ભોગે અને ગમે તેટલી મુશ્કેલીઓ વેડીને પણ હંબરો મનુષ્યો આસ-પુરુષોનો મસર્ગ કરે છે તેમના પગ્મ ભોધનો મહંદયભાવે અમલ કર્યાથી, હંબરો આત્માઓનું મર્વોચ્ચ શ્રેય અવશ્ય થાય છે.

આધ્યાત્મિક નિયમો જ્ઞાન કે કથન માત્રથી ઉપયોગી નથી થતા આધ્યાત્મિક નિયમો આચરણથી જ ઉપયોગી થઈ શકે છે આધ્યા-

ત્મિક નિયમોના આચરણથી, આત્માની અનેક શક્તિઓનો અપૂર્વ વિકાસ થાય છે. કોઈ આધ્યાત્મિક નિયમનું જ્ઞાન થાય કે એ નિયમનું અનેક વાર રટણ કરવામાં આવે તેથી એક મનુષ્યને કશોયે ફાયદો થતો નથી. નિયમનાં આચરણથી જ મનુષ્યને લાભ થાય છે આચરણનો પ્રારંભ થાય એટલે મનુષ્યમાં ઈષ્ટ પરિવર્તન જરૂર થવા માંડે છે. સતત ઉત્કંઠા અને શુભ ભાવથી નિયમનું પાલન થયા કરે તો પ્રાન્ને આત્માનો સંપૂર્ણ વિકાસ પણ મંભવે છે

આધ્યાત્મિક નિયમોનાં પાલનથી સર્વ પ્રકારના ભ્રમોનું નિવારણ થાય છે ખીલતી કોઈ વસ્તુ અયોગ્ય રીતે લેવાની ઈચ્છા પણ થતી નથી ઇચ્છાશક્તિનું માહત્ત્વિક ગૌરવ અને ગળ વધે છે. આત્મા અને શરીરની એકતાની માન્યતારૂપ અજ્ઞાનથી મર્યાદિત અને પરત્ર બનેલી ઇચ્છાશક્તિ સ્વતંત્ર અને શક્તિશાલી બને છે. ઇચ્છાશક્તિની સ્વતંત્રતારૂપ ધર્મનું મહાન ધ્યેય સાધિત થાય છે.

આધ્યાત્મિક નિયમોથી ભૌતિક વિશ્વમાં પ્રભુ અદ્ભુત કાર્યો થાય છે. દરેક હુષ્ટ વિચારથી ભય અને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે ભય અને દુઃખ એ મનુષ્યને કેટલાં અનિષ્ટ છે તે આપણે જોયું છે, એ બંનેથી જીવનનું શોષણ થાય છે. ભય અને દુઃખથી શારીરિક અને માનસિક દૃષ્ટિએ અનેક અનિષ્ટ પરિણામો

આવે છે. ભય અને દુઃખભાવ (ચિંતા) એ શરીરમાં વિષરૂપ છે એમ પશ્ચિમના કેટલાક મહાન્ તખીઓ અને વૈજ્ઞાનિકો હવે માનવા લાગ્યા છે. ભય અને દુઃખથી એવા વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે જેનું નિવારણ કષ્ટસાધ્ય બને છે. રક્તવાહિનીઓનો ચિંતાથી જ ક્ષય પરિણમે છે. કુવિચારોથી કુરૂપતા પ્રાપ્ત થાય છે. મહાન્ પુરુષો કુવિચારોથી પર રહેવાનો સદૈવ બોધ આપે છે એનું સહસ્ય એ છે કે: કુવિચારોથી મનુષ્યનું સર્વથા નિકંઠન થાય છે. કુવિચારોની છાપ મનુષ્યનાં મુખ, ચક્ષુ આદિ ઉપર કોઈ ને કોઈ રીતે જરૂર પડે છે. મનુષ્યના કુવિચારો કોઈ ને કોઈ રીતે વહેલા-મોડા પ્રત્યક્ષ થાય છે. કુવિચારોથી આત્માનું ચોર અધઃપતન થતું હોવાથી, કુવિચારો સર્વથા પરિહાર્ય છે. કુવિચારો અવસ્થ અનિષ્ટ ફલદાયી હોવાથી સર્વથા તિલાંજલીને પાત્ર છે.

આજના અધ લૌતિકવાદના જમાનામાં, આત્મજ્ઞાન જેવી સર્વથી મહત્વની વસ્તુની ઉપેક્ષા થયાથી, જનતાનું સર્વ રીતે અધઃપતન થતું છે. શરીર આદિ લૌતિક વસ્તુઓને જ પ્રાધાન્ય અપાય થી, આત્મજ્ઞાન સાવ વિસારે પડ્યું છે. લોકો શરીરનાં જ મુખ અને શરીરની જ સગવડો વિચાર કરે છે. આત્માનાં અનેરં મુખનો ભાગ્યે જ કોઈને વિચાર થાય છે. આત્મારૂપી લોકતાને ભૂલી જઈ, હવતા શરીરને લોકતા માની ખેડે છે. શરીરલોકતા કેવી રીતે હોઈ શકે? જો શરીર લોકતા જ હોય તો મૃત્યુ બાદ શરીરને મુખ-દુઃખનો અનુભવ જરૂર થાય, પણ વસ્તુતઃ તેમ કદાપિ નથી થતું. આથી શરીર લોકતા છે એ માન્યતા સ્વયમેવ અસત્ય હરે

છે. કોઈ શરીરને મૃત્યુ બાદ સુંદર આસનો કે સુંદર વસ્ત્રોની ઈચ્છા નથી થતી. તાત્પર્ય એ છે કે-આત્મા જ મુખ-દુઃખનો ભોક્તા છે, આત્મા જ ઈષ્ટ-અનિષ્ટનો કર્તા અને ભોક્તા છે. આથી જ કોઈ સ્ત્રી પ્રત્યે વિદારી દૃષ્ટિથી બેવામાં લગભગ દુરાચાર જેવું જ પાપ થાય છે. વિદારી દૃષ્ટિથી અનિષ્ટ આદો લનોનો આચાર્ય જરૂર થાય છે. એ આદો લનો પાપરૂપ છે. અત્યંત પવિત્ર વિચારો વિના, વિદાર કે દુરાચારનાં પાપી આદોલનોનું નિવારણ નથી થતું.

મનુષ્ય શરીરથી દુરાચાર કરે તો તેના પાપમાં એક પાપનો વધારો થાય છે. દરેક સુવિચાર કે કુવિચાર, દરેક સુકૃત્ય કે કુકૃત્ય માટે મનુષ્યને લાલ કે શિક્ષા અવસ્થ થાય છે. સુવિચાર કે સુકૃત્યથી પુણ્ય અને કુવિચાર કે કુકૃત્યથી પાપની નિષ્પત્તિ જરૂર થાય છે. પુણ્ય કે પાપનાં ફળ આ લોકમાં કે પરલોકમાં અવસ્થ ભોગવવાં પડે છે. આ પ્રમાણે મનુષ્ય વાવે તેવું લાણે છે. પુણ્ય કરે તો સુસ્થિતિ, યુદ્ધિ, બળ આદિ પ્રાપ્ત થાય છે. પાપથી હર્દશા, દૌર્બલ્ય આદિ પરિણમે છે. પાપની શિક્ષા ખરેખર મૃત્યુરૂપ છે એમ કહી શકાય.

ઈચ્છાઓનો પરિત્યાગ (સંન્યાસ) એ પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિનો એક જ માર્ગ

“ પાપી મનુષ્ય પોતાનાં કાર્યોથી સંલોભનાં પડે છે. તેનાં વિવિધ કાર્યોથી અતીતિમાં વધારો જ થાય છે. ” આચાર્ય સૂત્ર.

“ પાપી કૃત્યોથી શરીરને તુકમાન થાય છે. ” એમ ઉપરોક્ત કથનના સંબંધમાં રીક્ષ કરનાં રીક્ષકારે સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે.

છે. ઇચ્છાના પરિત્યાગથી આત્માનું સાહજિક સત્ય સુખ ઝળકી રહે છે. ભગવાન મહાવીર સુદ્ધા જૈનોના સર્વ તીર્થ કરે, પ્રભુ ઇષ્ટિ, પય-ગમ્બર મુસા આદિ જગતના મહાપુરુષોએ ઇચ્છાઓ અને લાલસાઓના પરિત્યાગને જ મહત્ત્વ આપ્યું છે આધુનિક વિજ્ઞાન અનેક અન્વેષણોથી ઇચ્છાના પરિત્યાગનાં મહત્ત્વનો જ સત્ત્વર આવિષ્કાર કરશે એવાં સ્પષ્ટ ચિહ્નો લાગે છે. ઇચ્છાના પરિત્યાગનું મહત્ત્વ જનતા-ને ગરેબર રીતે સમજતાં, હુનિયામાંથી પાપ ચાહુ ઓછું થશે, જગત સ્વર્ગમય બનશે, જગતમાં પ્રભુતાનાં પુણ્ય પગલાં મંડાશે, વિશ્વમાં પરમાત્માનું અધિરાજ્ય થશે.

આત્માનાં સમ્બિદાનદ સ્વરૂપના આ-વિષ્કારમાં ચિત્તની ચચલતા એક મહાન્ વિઘ્ન-રૂપ થઈ પડે છે આથી ચિત્તની ચચલતાનું નિવારણ થાય તે માટે મહાપુરુષોએ કેટલાએક ઉપર્યુક્ત નિયમો યોજ્યા છે ચિત્તની ચચ-લતા દૂર કરવા માટે અને ચિત્તની શક્તિની પ્રાપ્તિ અર્થે ચિત્તની કોઈ વિશિષ્ટ વિષય ઉપર એકાગ્રતા કરવી જોઈએ એવો મહાપુરુ-ષોનો પરમ યોગ છે

સૂર્યનો કિરણો છિન્નભિન્ન હોય ત્યાંમુખી તેમાંથી યથેષ્ટ ઉષ્ણતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી એ કિરણો અમુક સ્થાન ઉપર સંયુક્ત થતા તેમાંથી યથેષ્ટ ઉષ્ણતાની પ્રાપ્તિ થાય છે. ચિત્ત-શક્તિનું પણ તેમજ સમજવું. ચિત્તશક્તિ અનેક રીતે છિન્નભિન્ન થઈ હોય ત્યાંમુખી તે કોઈ રીતે ભાગ્યેજ પરિણામકારી નીવડે છે. એ જ ચિત્તશક્તિ એક જ વસ્તુ ઉપર કેન્દ્રિત કરતાં તે અપૂર્વ શક્તિશાલી અને ફલદાયી જરૂર નીવડે છે હુનિયામાં મર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન એકાગ્રતાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. દરેક સુકાર્યો

પણ એકાગ્ર વૃત્તિથી જ થઈ શકે છે. એકાગ્રતા વિના કોઈ મહાકાર્ય થઈ શકતું નથી એકા-ગ્રતા વિના ણધુ માવ નિર્ચય નીવડે છે. એકાગ્રતા વિના કાર્યમિદ્ધિ માટે ગમે તેટલા પ્રયત્નો પ્રાય નકામા બાય છે. એકા-ગ્રતા યુક્ત કાર્યનું પરિણામ એકાગ્રતા વિના કરેલ કાર્ય કરતાં અનેકગણું ફલદાયી થાય છે. એકાગ્રતા યુક્ત યોગથી જીવનમાં અનેક પરિવર્તન થાય છે. દા ત. પાપના નિરોધ યુક્ત પરમ યોગના વિચારોથી, મનુષ્યને પાપનાં શક્ય દુષ્પરિણામોનો અવયોગ થાય છે અને એ રીતે એનું જ્ઞાનખૂણ વધી જાય છે. આત્મપુરુષો અને સામાન્ય મનુષ્યોમાં એકાગ્રતાની દૃષ્ટિએ મહાન્ ભેદ રહેલા છે. આપું યોગશાસ્ત્ર એકાગ્રતાના મહત્ત્વ ઉપર સ્વાયેકુ છે માંસારિક કાર્યોમાં દૃષ્ટિ પરિણામની મિદ્ધિ અર્થે, એકાગ્રતાની જરૂર હોય તે આત્માનાં સૂક્ષ્મ ણોને યથાયોગ્ય રીતે પ્રવર્તમાન કરવાને એકાગ્રતાની આવશ્યકતા સવિશેષ હોય એ સ્પષ્ટ છે.

મહાપુરુષોએ આત્માની ઉન્નતિ અર્થે એકાગ્રતાની યુક્ત કઠે પ્રશસા કરી છે. સર્વત્ર એકાગ્રતાનાં જ શુભગાન ગાયાં છે ભગવદ્ ગીતામાં એકાગ્રવૃત્તિનું ણહું જ સુદર નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. એકાગ્રતાનું મહત્ત્વ સમજવતા ગીતામાં કહ્યું છે કે.—

“નિશ્ચયયુક્ત બુદ્ધિ જ એકાગ્ર રહે છે. અનિશ્ચયી મનુષ્યોના વિચાર ભિન્ન ભિન્ન હોય છે ” ૨-૪

“અચલ ચિત્તથી ધ્યાનમાં મગ્ન થતાં તેને યોગની પ્રાપ્તિ થશે ” ૨-૫૩

“સમભાવી મનુષ્યો આ લોકમાં પણ મર્વ વસ્તુ ઉપર વિજય મેળવે છે.” ૫-૧૯.

પરમાત્માનાં અધિરાત્મ્યમાં જ મગ્ન રહેતા મનુષ્યોને ભૌતિક સુખ સગવડોની ઉપેક્ષા જ રહે છે. કેઈ પણ પ્રકારનો ટોળ, દેખાવ કે ટાપટીપ તેમને જરાયે રુચતાં નથી સંસારની ક્ષુદ્ર ઉપાધિઓથી તેમનું ચિત્ત સદૈવ પર રહે છે. ઈહલૌકિક આધિ ઉપાધિઓથી જીવનનાં કેઈ પણ પ્રકારનાં ગૌરવમાં લેશ પણ વધારો નથી થતો એવા દૃઢ વિશ્વાસપૂર્વક તેઓ પરમાત્માનાં જ જ્ઞાનમાં અહર્નિશ મસ્ત રહે છે. સંસારી જન્મજોથી આત્માનું સાહજિક ગૌરવ ભલદુ* ઘટે છે એવા નિશ્ચયપૂર્વક વિનાશકારી જન્મજોથી સર્વદા મુક્ત રહે છે.

આધ્યાત્મિકતાના વાંચ્છુકો જીવનમાં વિશેષમાં વિશેષ ત્યાગ કરે છે. અપૂર્વ ત્યાગ એ તેમની વિશિષ્ટતા છે. પરમાત્માનો ભક્ત પરમાત્માનો જ પૂજારી હોઈ દ્રવ્ય આદિને પૂજારી ન હોઈ શકે, કેઈ મનુષ્ય પરમાત્મા અને દ્રવ્ય બન્નેની એક જ સમયે ભક્તિ કરી શકે એવું વસ્તુતઃ કદાપિ જાને જ નહિ. પરમાત્મા અને દ્રવ્ય બન્ને પ્રત્યે સમકાલીન પ્રેમ સર્વથા અશક્ય જ છે, અધ્યાત્મી પુરુષો એવાં દ્રવ્યોનો સંચય કરે છે જેનો નાશ ન થાય કે જેનું કેઈ રીતે હરણુ પણ ન થઈ શકે. અધ્યાત્મીઓનું દ્રવ્ય કેઈ રીતે વળુ-સતું પણ નથી. ખરા અધ્યાત્મી પુરુષોને સંસારી દ્રવ્યની પરવા બહુ જ ઓછી હોય છે.

સંસારનાં દ્રવ્યની અપેક્ષાએ, આધ્યાત્મિક દ્રવ્ય તેમને અનંતજાણું મૂલ્યવંત લાગે છે. ખેતરમાં ખજાનો પ્રાપ્ત થતાં કેઈ ભાડુની ખેડૂત ખીજી બધી વસ્તુઓને જવા દઈને, સૌથી પહેલાં ખેતર ખરીદ કરે છે. ગવેરી ઓછી કિંમતના નાના હીરાઓનો વિક્રય કરીને મોટો હીરો ખરીદે છે તે જ પ્રમાણે આત્મસુખનો વાંચ્છુક ખરો અધ્યાત્મવાદી મનુષ્ય સંસારની ક્ષુદ્ર વસ્તુઓને જતી કરે છે અને મહામૂલ્ય આધ્યાત્મિક દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. લોભવૃત્તિનો સર્વથા પરિભાગ કરી, ખરેખરા ઉદારચરિત બની આવતા ભવનું ભાતું બાંધે છે. ખરો સેવક-ભાવ બંધૂત થવાથી કેઈ પણ પ્રકારનો અહંભાવ કે મોટાઈ અધ્યાત્મી પુરુષોમાં રહેતાં જ નથી. સંપૂર્ણ ત્યાગવૃત્તિથી પરમાત્માનાં અધિરાત્મ્યનું અનંત સુખ મેળવ્યા જ કરે છે. તેમની ઉદારતા, પ્રાર્થના આદિ સર્વથા મૌનપણે જ આદ્યા કરે છે. કેઈ પણ પ્રકારનાં સુકાર્યમાં તેઓ લેશ પણ કંભનું સેવન નથી કરતા. સર્વ કાર્યો નિઃસ્પૃહભાવથી જ કરે છે. નિઃસ્પૃહવૃત્તિથી અધ્યાત્મવાદીઓને આત્માના અનંત જ્ઞાનને અહર્નિશ અનુભવ થયા કરે છે. નિઃસ્પૃહવૃત્તિએ પરમાત્માનાં અધિરાત્મ્યમાં મસ્ત રહેતા મનુષ્યોને આ લોક પણ સ્વર્ગ સમ બની રહે છે.* (આહુ)

કર્તવ્ય મી માં સા

વ્યાપક તેમજ સર્વત્ર વહેવા-આ વપરાશને લઈને કર્તવ્ય શબ્દ સર્વથા વિચારણીય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ-એ ચાર પુરુષાર્થના મોક્ષ ને પરમ પુરુષાર્થ છે, તેથી ધર્મ, અર્થ, કામના કર્તવ્ય-નો નેટલો વહેવાર હોવો જોઈએ તે ઉપર દૂકામા વિચાર કરીને પછી મોક્ષ ઉપર વિચારથી વિચાર કરવામાં આવશે કર્તવ્ય સ્થિત થતા મનુષ્ય જીવન-નું અર્ધું લક્ષ્ય સ્થિત થઈ જાય છે. આ લેખનો ઉદ્દેશ મનુષ્ય જીવનના મુખ્ય લક્ષ્ય ત-૩ વાયકોના ચિત્તને લઈ જવું તે છે, તેથી વાયકો આ લેખથી પોતાનું લક્ષ્ય સ્થિત કરી શકશે એવી આશા છે.

રાજનીતિ, ધર્મનીતિ, સમાજનીતિ, અર્થનીતિ અને મોદાધર્મ મનુષ્ય માત્રે જાણવા જોઈએ જોએ સસારમા રહેવા છઠ્ઠે છે તેઓને તેની ઉપેક્ષા કરવી પોતાના નહિ રાજનીતિ અને સમાજનીતિ ઉદ્ધ-ધન કરવાથી રાજ અથવા સમાજથી દુઝાનું પડે છે, તેથી મનુષ્ય રાજદંડ અને સમાજદંડના ભય-થી એવું કશું કામ નથી કરતો કે જે ગજ અને સમાજથી વિરુદ્ધ હોય, પરંતુ એવું નામ કર્તવ્ય નથી શિક્ષકે ભણાવવું, વિદ્યાર્થીએ ભણવું, પુરુષાએ પૈસા કમાવા, સ્ત્રીએ ગૃહકામ કરવું, વકીલે વાદી પ્રતિવાદીના પક્ષનું સમર્થન કરવું, નોકરે યા પૈદે રોગીની ચિકિત્સા કરવી, અને નોકરે શેઠની સેવા કરવી-એ કર્તવ્ય છે એ વાત કોઈને શીખવવી પડતી નથી સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થ ખાતર કર્તવ્યનું યથાશક્તિ પાલન કરવા છડે છે અને ન કરવાથી તેનું ફળ પણ તેઓને મુન્ત ન મળી જાય છે. ઉપર્યુક્ત કર્તવ્ય સ્વાર્થને આધીન હોવાને લઈને અર્થદેશી ખીન પુરુષાર્થની અદર આવી જાય છે. હિંદુશાસ્ત્ર અનુસાર સધળા કર્મો મોક્ષમા સદા-

ચકારક માનવામા આવે છે, તેથી ધર્મશાસ્ત્રમા અર્થ અને કામના વિષયોનો પણ સન્નિવેશ દેખાય છે. સંસારી મનુષ્ય કઈ રીતે મોક્ષની તરફ આગળ વધી શકે છે તેની વ્યવસ્થા શાસ્ત્રકારોએ કરી છે. આપણે કર્તવ્યની ન્યૂનાધિકતા ઉપર વિચાર કરીએ ત્યાંજ જોઈએ એક વિદ્યાર્થીને માટે જી એ ની પરીક્ષા આપવી એ કર્તવ્ય છે પરંતુ મરવા પડેલા પિતાના દર્શનાર્થે જવું તે એનાથી વધારે કર્તવ્ય છે કે નહિ એ વાતની મીમાસા કરવી જોઈએ. એ મીમાસા આપણી ઉપર ન અવલગિત છે. અંગ્રેજના Duty નામના ગ્રંથમા કર્તવ્યની વિસ્તારથી આલોચના કરવામા આવી છે આપણા પ્રાચીન નિદાનોએ પણ અનેક ગ્રંથો અને લેખોમા કર્તવ્યની વ્યાખ્યા કરી છે એટલા માટે એ વિષય ઉપર વધારે લખવાની આવશ્યકતા નથી.

મનુષ્યના જીવનમા એક એવો સમય આવે છે કે જ્યારે સસારના કર્તવ્યોમા પડ્યા રહેવું તેને સારું નથી લાગતું પરલોકની ચિંતા આ સસારી ક્ષણિક સુખો છોડીને તેને પરલોક માટે યત્ન કરવાની પ્રેરણા કરે છે. જ્યારે મનુષ્ય જુએ છે કે મંસારના સર્વ કર્તવ્ય પ્રપચરૂ છે અને તેનું પાલન આપણને જન્મ મૃત્યુના ચક્રરમાથી છૂટવાને જરા પણ મદદ નથી કરતું ત્યારે પરલોકની ચિંતા તેને જીવું કર્તવ્ય સ્થિત પડવા માટે બાધ્ય કરે છે હોપદરિ થયા વિના કોઈ પણ માણસ પોતાની સ્વાભાવિક પ્રતિભા ત્યાગ કરી શકતો નથી. વિચારદ્વારા જ્યારે તે સમજે છે કે હિત માટે યત્ન કરવા જતા વિપરીત ફળ મળે છે, સુખની આશા દુઃખરૂપ ફળ લઈને મામી આવે છે ત્યારે તે કેવળ સમારના કામોમા જ મગ્ન રહી શકતો નથી.

સાધારણ બુદ્ધિદારા જીવનનું કર્તવ્ય સ્થિર કરવું ઘણું કઠીન છે. એવું જોવામાં આવે છે કે મહાન બુદ્ધિમાન પુરુષ પણ દશ વર્ષ પહેલાં પોતાની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિની મદદથી જે વાતને કર્તવ્ય માનતો હોય છે તે જ વાતને દશ વર્ષ પછી અ-કર્તવ્ય માનીને ત્યજ દે છે. નોકરી કરવી એ કર્તવ્ય છે કે વ્યાપાર કરવો એ કર્તવ્ય છે એ વિષયમાં તો કર્મકેશણ અથવા વિષયનિપુણ પુરુષ તમને મદદ કરી શકે છે, પરંતુ ભગવાનની પૂજા કરવી એ કર્તવ્ય છે કે નહિ? સ્વર્ગ, નર્ક અથવા પાપ, પુન્ય છે કે નહિ? અથવા યુક્તિ હોઈ શકે કે નહિ? એ વિષયમાં તે લોકો કંઈ પણ સલાહ આપી શકતા નથી, અને જે કોઈ અનધિકારી યત્ન કરવા માગે છે અને તે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ વાત હોય છે તો શાસ્ત્ર તેમજ યુક્તિનિપુણ પુરુષની સમક્ષ તેને નીચું જોવું પડે છે. ધર્મ તથા મોક્ષના સંબંધમાં શાસ્ત્ર એક માત્ર પ્રમાણ છે, તેથી કહ્યું છે કે:-

તસ્માન્નિશ્ચયં પ્રમાણં તે કાર્યકાર્યવ્યવસ્થિતૌ ।
જાતવા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં કર્મ કર્તુમિદાર્હસિ ॥

શું કરવું જોઈએ અને શું ન કરવું જોઈએ એનો નિર્ણય શાસ્ત્ર પ્રમાણે કરવો પડશે. જે શાસ્ત્ર સંમત છે તે જ કર્તવ્ય છે, અને જે અશાસ્ત્રીય છે તે ધ્વંસીયોને પ્રીતિકર હોય તો પણ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. મનુષ્યની સાધારણ બુદ્ધિ અતીન્દ્રિય વિષયોની મીમાંસા નથી કરી શકતી. શાસ્ત્રો અતીન્દ્રિય વિષયોના દ્રષ્ટા યોગી, તપસ્વી અને ત્રિકાળજ મહા-પુરુષોદ્વારા રચાયેલા હોય છે તેથી તેની અંદર સાધારણ મનુષ્યોની માફક ભૂલ નથી રહી શકતી એટલા માટે શાસ્ત્ર અને શુદ્ધવાક્યની સાથે જ્યાંસુધી આપણા વિચારો મળતા હોય ત્યાંસુધી તેને સત્ય માનીને તદનુસાર ચાલવું જોઈએ. આપણા વિચારો શરૂઆતમાં અસંગત લાગવાથી જ મહાપુરુષો સિદ્ધાંતને ભ્રમિત માનવો તે કેવળ ગાંડપણ છે તેથી સૂતેલા જીવને જગાડવા માટે મોટેથી કહેવામાં આવ્યું છે કે-

उत्तिष्ठत जाग्रत प्राप्य वरान्निबोधत ।
क्षुरस्य धारा निशिता दुरव्यया ।
दुर्गे पथस्तत्कवयो वदन्ति ॥

દુર્વિજ્ઞેય, અતીન્દ્રિય વિષયનું જ્ઞાન સદૃશરૂપા ઉપ-દેશ વગર અતિ બુદ્ધિમાન પુરુષને પણ થઈ શકતું નથી તેથી જ્યાં શાસ્ત્રની સાથે આપણા મતનો વિરોધ હોય ત્યાં આપણી ભૂલ માનવી જોઈએ. સૌનું કર્તવ્ય એક સરખું નથી હોતું. ભોજન, તેમજ ભજન પણ સૌને માટે એક નથી હોઈ શકતું. સૌની જુદી જુદી વ્યવસ્થા હોય છે. જાળપણમાં પ્રજાના મંદિરમાં તથા પિતા માતા વિગેરેને પ્રણામ કરવામાં શીખવવામાં આવે છે. અહિંથી સનાતનધર્મનો કલ્પો શરૂ થાય છે. શાસ્ત્ર અને વાક્યમાં વિશ્વાસ એવું નામ શ્રદ્ધા છે. શ્રદ્ધા ધર્મનું મૂળ છે. શ્રદ્ધાવાન પુરુષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અશ્રદ્ધાવાન પુરુષ પોડિયનો અભિ-માની હોવા છતાં પણ ધર્મના ગૂઢ રહસ્યને જાણી શકતો નથી.

માનવધર્મ

સત્ય, દયા, તપ, શૌચ, તિતિક્ષા, સત્ય અસત્યનો વિચાર, શમ, દમ, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, ત્યાગ, સ્વાધ્યાય, સરક્ષતા, સંતોષ, સમદર્શિતા, વ્યક્ત શેષ-ઓનો ત્યાગ, નિંદાત્યાગ, મનનશીલતા, આત્મ-ચિંતન, દાન, જીવમાત્રમાં આત્મબુદ્ધિ, ભગવાનના નામનું શ્રવણ, કીર્તિસ્મરણ-પાદસેવન, પૂજન, પ્રણામ, હારચલાવ, સખ્યભાવ અને આત્મ-સમર્પણ એ માનવધર્મ છે. મનુષ્ય માત્રે આ ત્રીસ લક્ષણવાળા ધર્મનું સર્વદા પાલન કરવું જોઈએ.

વર્ણધર્મ

યજ્ઞ, અધ્યયન અને દાન એ દિવ્ય વ્યતિનો ધર્મ મનાયેલો છે. બ્રાહ્મણ સિવાય બીજાને દાન લેવાનો અને શીખવવાનો અધિકાર નથી. પ્રજાપાત્ર ને કરવસુત્ર એ રામ્મનો વિશેષ ધર્મ છે. વ્યવસાય કરવો એ વૈશ્યનો વિશેષ ધર્મ છે અને ત્રણે વર્ણોની સેવા કરવી એ શૂદ્રનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. શમ, દમ,

પ્રવાહના પ્રશ્નો

પ્રતિભાજી બળી ગઈ—

તેજગ દેશના બીજવાડા પામેના બીજાવર પામેના એક રથજેથી ખેતરમાંથી આવતી અઢી વર્ષ પૂર્વે જે જિનપ્રતિભાજી ગળી આવી હતી

પ્રતિભા પ્રાચીન અને પ્રતિભાશાળી હોવાથી એ પ્રદેશની જન જોનેતર જનતાનો પ્રતિભાજી બોવા માટે સારો દરોડો રહ્યો.

તપ, જ્ઞાન, સતોષ, દામા, સરજતા, જ્ઞાન, દયા, પ્રભુ-ભક્તિ અને સત્ય એ લઠાણો એ આજીવનમાં હોવા જોઈ ને. શરતા, શક્તિ, જૂતિ, તેજ, ત્યાગ, જિતે-દ્રિયતા, દામા, અહમ્મયતા, પ્રસન્નતા અને છવોની રક્ષા કરવી એ ક્ષત્રિયોમાં હોવા જોઈએ. ભક્તિ, આનંદકતા, ઉત્તેજ અને દક્ષતા વેસ્થોમાં હોવા જોઈએ તથા નક્ષત્રતા, જ્ઞાનસેવાપરાયણતા, અરતેય, અત્ય અને ગોઆજીવનની રતાએ શુભચર્યા હોવા જોઈએ

પાતિવ્રતધર્મ

પતિની એવા કરવી અને તેની આજ્ઞાનુ પાનન કરવું, પતિના કૃદબીઓનું ભરણપોષણ કરવું, ટૂંત નિયમ કરવા, ૪૨ બદાર આશ્રમક રાખવું, પોતાના શરીરને પતિની આજ્ઞાનુસાર વસ્ત્રાન કારથી નિર્મળ રાખવું, વિનયી અને જીતેન્દ્રિય થવું, સત્ય, પ્રિય અને પ્રેમયુક્ત વચન બોલવું, સત્યનું પાલન કરવું, ધર્મપાલ્યતા અને શુદ્ધચારિણી બનીને ઇશ્વરભક્તિથી પતિની સેવા કરવી—એ સ્ત્રી-વ્રતિનો ધર્મ છે ને સ્ત્રી આ ધર્મનું પાલન કરે છે તે લક્ષ્મીની માફક પતિશ્રેષ્ઠમાં પતિની સાથે નિવાસ કરે છે પોતપોતાના સ્વભાવાનુસાર ધર્મનું પાલન કરવાથી આ લોક તેમજ પર-લોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સ્વાભાવિક ધર્મનો પશ્ચિમ કેન્દ્રવાથી ગતિ થઈ કરીને પશ્ચિમમાં પશ્ચિમ થાય છે

—[ચાવું]

પ્રતિભાજીનો કળને મેળવવા માટે એ બાબતના સધે પોતાથી શક્ય તેટલો પ્રયાસ કર્યો પણ પ્રતિ-ભાજીનો કળને ન મળ્યો.

ખેતરના માલીકાએ, જેઓ બે બાઈ હતા, ખેતરમાં જ એક છાપર બાંધી ત્યાં પ્રતિભાજી પંથ-રાખ્યા, અને સમય જતાં તે જન કે જોનેતર સોને માટે આ એક નાના સરખા તીર્થધામ બન્યું બની ગયું. તેના પ્રમાણમાં બંને બાઈઓને આવક પણ સારી રહી.

ખાસ મહેનત વિના આમ વધતી જતી આમ-દાનીથી જાને બાઈઓના હૃદયમાં લોભ થયો અને એકના જ હાથમાં આ આવક રહે તો સારુ એવી કોઈ ભાવનાથી ખેતર વહેંચી લેવાની તકરાર બંને બાઈઓ વચ્ચે શરૂ થઈ.

તકરારનો મુખ્ય પ્રશ્ન, આવક વધારનાર નવા મંદિરનો હતો.

બંને જણાને તેનો મોઢ હતો.

પરંપર સમાધાનીનો માર્ગ કોઈ રોધી ન શક્યું.

પરિણામે એક બાઈએ એક ફૂર પગલું આગળ વધીને પેલા મંદિરને જ સળગાવી મૂક્યું.

જોનેતરનામાં આગ બંને પ્રતિભાજીને સ્પર્શી અને અગ્નિના જોરથી પ્રતિભાજીના ડુકડેડુકડા થઈ ગયા.

જાને પવિત્ર પ્રતિભાજીનો આગ કરણ રીતે નાશ થયો

+

+

+

તેજગદેશમાં આમાન્ય રીતે આજે જોનેનો વસ-વાટ જોઈએ તેટલો નથી. એટલે આ જનાવની પાછળ તેઓ કોઈ પગલું ભરી શકે તેટલું જગ્ય ધરાવતા દરો કે કેમ ? તે પણ એક પ્રશ્ન છે.

પરંતુ જૈનોની અલ્પ સંખ્યા કે શક્તિહીનતાને આજે જ્યાં આવા પ્રસંગો નોંધાય છે હાંની જવાબદારી સમસ્ત હિન્દના તીર્થોત્તર રક્ષણ કરવાનો, કે પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓએ વિચારવી રહી.

જો એક જવાબદાર સંસ્થા પણ આવા પ્રસંગો પરત્વે આ રીતે બેદરકાર રહે તો આમ પ્રતિમાજી નીકળવા પછી તેનો કબજો નહિ આપતા આવકતું એક ધંધાદારી મંદિર બનાવવાનાં અને આગમાં પ્રતિમાજીનો નાશ થવાનાં પ્રસંગો અવારનવાર નોંધાયા જ કરવાનાં.

અલખત, આમ વિનાશ પામતી આપણી પ્રાચીન પ્રતિમાઓ કે શિલ્પતુ રક્ષણ કરવા માટે આપણી પાસે વ્યવસ્થિત તંત્ર નથી, એટલે આ પ્રશ્ન આપણને ભારરૂપ લાગશે, પરંતુ પ્રાચીન શિલ્પ અને પ્રતિમાજીના રક્ષણ માટે એ માર્ગ યોજ્યા વિના ચાલે તેમ નથી, તે માટે સેવવામાં આવતી ઉપેક્ષા સમય જતાં આપણને ભારે પડી જાય તેમ છે.

તેલંગ દેશ જેવો આ પ્રશ્ન આપણી સમક્ષ પહેલ-વહેલો આવતો નથી. મારવાડ, મેવાડ, દક્ષિણ કે બંગાળ અને કોઇ કોઇ સમય શુભરાતમાં પણ એવા પ્રસંગો નોંધાયા છે કે જ્યાં આપણી પ્રતિમાઓ કે મળી આવેલ શિલ્પની આવી દશ થવા પામી છે.

મહુડી ખાતે નીકળેલ જૈન પ્રતિમાઓ, જૈનોની હોવાતું ખૂબ ખૂબ ફલીફા સાથે શ્રી સારાભાઈ નવાળે એક લાંબી લેખમાળા લખી પુરવાર કરી આપવા છતાં વડોદરાતું શોધખોળખાતું હજીએ પ્રતિમાઓ યુદ્ધની હોવાતું જણાવી પોતાના કબજામાં રાખી રહેલ છે. આ પ્રસંગ તાજો જ છે. અને હજી પણ આ માટે સુયોગ્ય પગલા ન લેવાય તો તેનું ભવિષ્ય શું ?

પ્રાચીન પ્રતિમા અને શિલ્પતુ મૂલ્ય ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પણ ઓછું નથી. ઇતિહાસના ધડતરમાં એનું સ્થાન મહત્વનું છે એ આપણે ક્યાં નથી જાણતા ?

હિન્દના પ્રાન્તે પ્રાન્તમાં જૈન ધર્મે એક વખત પોતાનો યોવનકાળ અનુભવ્યો છે. તેની ઉજવણી કાળ-કાર્તિકી ગૌરવ ધ્વજ સ્થળે સ્થળે એક વખત ફરકતી રહી છે. કાળ-ગળે તેમાં પડોટો આવતો થયો અને આપણું સ્થાન તેજ અને છાયાની જેમ પતન

ટાળું મળું.

હિન્દને ખૂણે ખૂણે મળી આવતા આવા પ્રાચીન અવશેષો અને પ્રતિમાજીઓનો જો સુયોગ્ય મૂલ્ય કરવામાં આવે, અને પછી તેનો અગવાસ કરવામાં આવે તો જૈન-ઇતિહાસની અનેક અનૈક કડિયાઓ આપણને સાંપડે તેમ છે. અને ગાત્ર જૈનોના નહિ પણ સમસ્ત ભારતવર્ષના ઇતિહાસમાં મૂલ્ય પ્રકાશ પાડી શકે.

પ્રાચીન પ્રતિમાજી, શિલ્પ અને સાહિત્ય મૂલ્ય એક સારા જિનાલય કરતાં આ રીતે જ પણ ઉતરતાં નથી. તેનું મહત્વ બરાબર સમજીને હિન્દના તીર્થોનો વહીવટ કરતી પેઢી એ મોટેથી યોગ્ય યોજનાનો અમલ વિચારે તો બહુ આવકારદાયક નીવડશે.

વર્તમાન સમાચાર

શ્રીમદ્ વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી સ્વર્ગચાલણ

દિવસોસવ

અંબાલા (પંજાબ) શ્રી આત્માનંદ જૈન કોલેજના લગ્ન મહાનમાં તા. ૧૭-૬-૪૦ ના રોજ સવારના સાગરાત વાગે શ્રીયુત હાંસા મુશ્મલ સિદ્ધ જૈન સળજનના પ્રમુખપદે જૈનાચાર્ય મ. ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયનાનંદસૂરિ (શ્રી આત્માનામજી) મહારાજની સ્વર્ગચાલણ તિથિ ઉજવવામાં આવી હતી. તેઓશ્રીના જીવન અને કાર્ય ઉપર વખાણ વિદ્વાન વક્તાઓના વિવેચના થયા હતા. બોધના જિનમંદિરમાં પૂજા લાજવાવામાં આવી હતી.

શુભરાંવાલા(પંજાબ)માં આમાસુ

પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ધ શ્રીમદ્વિજયવદ્ધમહારાજશ્વરજી મહારાજ, પંચાસશ્રી સમુદ્ધવિજયજી મહારાજ, સુનિશ્રી શિવવિજયજી મહારાજ, શ્રી વિશુદ્ધવિજયજી મહારાજ, શ્રી સત્યવિજયજી મહારાજ અને શ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજ આદિ તેમજ પ્રવચકશ્રી સાધ્વીજીશ્રી દેવશ્રીજી, શ્રી હેમશ્રીજી, શ્રી વિવેકશ્રીજી શ્રી ચંદ્રશ્રીજી, શ્રી પદ્મશ્રીજી, શ્રી ચંપાશ્રીજી, શ્રી સત્યશ્રીજી, શ્રી નિરંજનશ્રીજી નથા શ્રીમંતેશ્રીજી આદિ શુભરાંવાલા(પંજાબ)માં આમાસુ વિદ્યારમણ છે.

(૧) શ્રી સિદ્ધાચલ મહાતીર્થોદિ સ્તવનાવલી
(શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી જૈનગ્રંથમાળા-ગ્રંથાંક-૨૧)

પ્રકાશક આ શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી ગ્રંથમાના, ગોપીપુરા-સુરત. આ લઘુ ગ્રંથમા પાંચ વિભાગ આપવામા આવેલ છે (૧) પ્રથમ યાત્રા કરવા પાંચ ચૈત્યવ દનો ને કરવામા આવે છે તે (૨) શ્રી પૂર્વાચાર્યચિંત ૧૦ ચૈત્યવ દનો, શ્રી પૂર્વાચાર્યકૃત ચાલુ સ્તવનો તથા સ્તુતિઓ તેમજ ૨૧ ખમાસમણ અને ૧૦૮ નામગર્જિત ખમાસમણના દુહા આપવામા આવ્યા છે (૩) વર્તમાન ચોવીશીના બીજા શ્રી અન્નિતનાથ ભગવાનથી ચોવીશમા શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવાન સુધીના ચૈત્યવ દનો, સ્તવનો તથા સ્તુતિઓ (૪) શ્રી સીમધરસ્વામી તથા શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ચૈત્યવ દનો તથા અન્ય તીર્થોના સ્તવનો (૫) શ્રી જિનેશ્વર દેવોની જિનપૂજની શુદ્ધિઓ તથા પૂજા કરતા બોલવાના દુહા તથા સ્નાત્રપૂજા વિ આપવામા આવેલ છે ઉપરના પાંચે વિભાગોનો સમાવેશ કરી આ લઘુ ગ્રંથનું નામ શ્રી સિદ્ધાચલ મહાતીર્થોદિ સ્તવનાવલી યોગ્ય જ આપ્યું છે. યાત્રા કરવા જનાર માટે ઉપયોગી ગ્રંથ છે. કિંમત ૦-૬-૦ પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

(૨) શ્રી જૈન વિવાહ વિધિ

આ લઘુ પુસ્તકમા વિધિ, બાવાચ, હેતુ અને મસ્કૃત મનો માર્ચ આપવામા આવ્યા છે. વિવાહના પ્રકારો, મુદ્દતો, વગ્નધૃપરીક્ષા વિ સાથે વિવાહ લેખથી માંડીને લગ્નની છેલ્લી ક્રિયા અને પુરુષના મંદકાર સુધીની દખીકત આપવામા આવી છે એકંદરે જૈન વિવાહ વિધિ પ્રમાણે લગ્ન કરનારને આ લઘુ ગ્રંથ ખાસ ઉપયોગી છે એમ અને માનીએ છીએ પ્રકાશક શ્રી જૈન મંદકાર મહાજી, નિપાણી (દક્ષિણ) કિંમત ૦-૪-૦

(૩) શ્રી જિનેન્દ્ર પદરત્નમાળા

(શ્રી જિનેન્દ્ર પદમાક્ષા પુષ્પ ૨ જી)

લેખક તથા પ્રકાશક શાહ રવચંદ તુળજરામ-નિપાણી (બેવગામ-દક્ષિણ). જુદા જુદા રાજોમાં જિનેન્દ્ર ભગવાનના સ્તવનો આપવામાં આવેલ છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે. મૂલ્ય ૦-૨-૦

(૪) અર્હત દર્શનવિધિ

(શ્રી જિનેન્દ્ર ગ્રંથમાળા પુ. ૧૬.)

પ્રકાશક: રવચંદ તુળજરામ શાહ-નિપાણી. કિં. ૦-૩-૦. આ ગ્રંથમા પરમાત્માની પૂજા કેમ કરવી? તેનો અધિકાર આપવામા આવ્યો છે. ચૈત્યવ દન, સ્તવન, સ્તુતિ વિ પશુ સાથે આપવામા આવેલ છે તેમજ ચોવીશ તીર્થ કર પ્રભુના નામ, લાઠન, માતા-પિતાના નામ તથા જન્મભૂમિનું વર્ણન આપવામા આવ્યું છે. બાળજીવોને માટે ઉપયોગી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે

(૫) શ્રી જિનેન્દ્ર-ગુણ-સ્તવ કૃષ્ણિકા

પ્રકાશક શ્રી જાનોદય જૈનપાઠશાળા, કાળુસાની પોળ-અમદાવાદ. પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓની સુલભતા ખાતર આક વિભાગ આપવામા આવેલ છે. પ્રથમ પ્રારંભિક શ્લોકો, બાવપૂજા માટે જરૂરી સ્તવનો ને સ્તુતિઓ, પ્રતિકમણુમા ઉપયોગી નિવડે તેવી સજ્જાયો, આધ્યાત્મિક પદો, આત્રવિધિ અને બીજી કેટલીક ઉપયોગી બાજોનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો ને તમામ ધાર્મિક પ્રાથમિક શિક્ષણ લેનાર બાળકો માટે ઉપયોગી છે પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

(૬) હંમગાજદ્યંત્રિકા (શ્રી મેઘવિજયગણિ વિરચિત)

શ્રી સુતત્તાન અમીધાગ સીંગ્રાજ નં-૩

મંપાદક સુનિગમશ્રી ચતુ:વિજયજી મદાગજ

૧૯. સંબોધક સાહિત્ય (કવિ દેવાશંકર વાલજી અધિકા) ૫૧
૨૦. યોગસાસ્ત્ર માટે ગોપાળદાસ જી. પટેલ શું કહે છે? ૫૩
૨૧. પ્રભુસ્તુતિ (કાવ્ય) (સંઘવી હુંગરશી ગોવિંદજી) ૧૩
૨૨. દિવાળી (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મદારાજ) ૧૪
૨૩. જે વિચારો પ્રધાનપણે ભોગવાતા હોય તે જ વિચારો ભરતી વખતે ભભા રહે છે (સ્વામી રામતીર્થ) ૧૬
૨૪. મુનિ ગુણુમહિમા. (મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મદારાજ) ૩૦
૨૫. પંથદર્શન (ગોકસ્તી) ૩૧
૨૬. ઇચ્છાઓને પરિપૂર્ણ કરવી હોય તો ઇચ્છાઓને છોડી દો, ઇચ્છાઓનો ભોગ આપો, (સ્વામી રામતીર્થ) ૩૩
૨૭. શું તમને તમારા સર્વશક્તિમાન આત્મા વિષે શંકા છે? (સ્વામી રામતીર્થ) ૭૮
૨૮. અનેકાંતવાદ-સ્થાપાદ (ઉદ્ધૃત) ૭૬
૨૯. પાંચ સંકાર: સંતોષ (અનુ. અભ્યાસી બી. એ.) ૮૩
૩૦. સાચો શ્રમભુ (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય) ૮૫, ૧૩૨
૩૧. આત્મહિતશિક્ષા ભાવના (કાવ્ય) (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મદારાજ) ૮૧
૩૨. નમોનમઃ શ્રી પ્રભુહેમસૂરયે (પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ) ૯૧
૩૩. નૂતન વર્ષાભિનંદન (કાવ્ય) (કવિ દેવાશંકર વાલજી અધિકા) ૯૧
૩૪. વિચારશ્રેણી (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મદારાજ) ૯૫, ૧૨૧, ૧૭૭
૩૫. કુઃખ એ શું છે? (મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી મદારાજ) ૧૦૩
૩૬. શ્રી પાવાપુરી તીર્થનો પ્રાચીન ઇતિહાસ (અનુ. આત્મવલ્લભ) ૧૦૪
૩૭. અધ્યાત્મ શક્તિના લાભ (અનુ. અભ્યાસી બી. એ.) ૧૦૭
૩૮. પરમપદ પ્રાપ્તિ કેમ થાય? (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય) ૧૦૯
૩૯. ધર્મશર્માબુદ્ધય મહાકાવ્યઃ અનુવાદ, (ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ મહેતા) ૧૧૦, ૧૪૯, ૧૬૭, ૨૪૬
૪૦. સાધક ગુણુત્રયી (ગોકસ્તી) ૧૧૩
૪૧. જીવને દિતશિક્ષા (કાવ્ય) (મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મદારાજ) ૧૧૯
૪૨. શ્રી મદાવીર જિનસ્તુતિ (પદ્ય) (પારેળા રાયચંદ ગુણજી) ૧૨૦
૪૩. સંઘવી દયાલદાસ ૧૨૪
૪૪. વૃષ્ણાચી વૃત્તિ થતી નથી (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય) ૧૨૮
૪૫. દર્શનપ્રાપ્તિ (શ્રી મોહનલલાલ દીપચંદ ગોકસ્તી) ૧૩૧
૪૬. ગુજરાતી કહેવત સંગ્રહ (શ્રી રાજગોપાળ મગનલાલ વલ્લભ) ૧૩૩, ૧૫૮
૪૭. પરમાત્માનું અધિદાત્વ (સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંઝી) (મેરીટટર શ્રી ચંપતરાયજી દેવતી) ૧૩૫, ૨૨૫, ૨૮૩, ૩૧૭
૪૮. જીવાત્માને ઉપદેશ (પદ્ય) (મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મદારાજ) ૧૪૩
૪૯. એક વિદ્યાખ્યાસંગી ત્યાગી જીવનની સુવાસ (શ્રી ભોગીલાલ મોરેસંગ) ૧૪૭
૫૦. ૨૧. મુનિશ્રી ચતુરવિજયજી ૧૪૯

૫૧. કાયા (પદ)	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિગ્નયજી મદાગર)	૧૪૭
૫૨. અભાગ સાચા કોણ ? (પદ)	(અ. આ. શ્રી અગ્નિતમાગમસૂત્રિજી મદાગર)	૧૪૮
૫૩. ગાનની મદતવતા	(આ. શ્રી વિગ્નયકરનસૂત્રિજી મદાગર)	૧૫૫
૫૪. સાચો મુમુક્ષુ કોણ ?	(શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય)	૧૬૧
૫૫. સેવાધર્મ દિગ્દર્શન	(ઉપનૃત) ૧૬૨, ૧૬૬,	
૫૬. સાચા ત્યાગી અને નિઃશૃદ્ધી ભક્ત બને	(સ્વામી ગમતીય)	૧૬૪
૫૭. આત્માની ત્રણ અવસ્થા	(મોદનલાલ દીપચંદ યોગી)	૧૬૫
૫૮. કિયા વિનાની શ્રદ્ધા શા'કામની ?	(શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય)	૧૬૭
૫૯. પ્રભુ મહાવીરે મોદમગ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ? (મુનિશ્રી હંસસાગરજી મદાગર) ૧૬૮, ૧૮૦, ૨૨૨, ૨૫૨, ૩૦૭		
૬૦. પ્રભુધ્યાનમાં લય લગાવો (પદ)	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિગ્નયજી મદાગર)	૧૭૫
૬૧. પ્રભુનો પય ન્યારો છે (કવ્યાંતી)	(આ. શ્રી વિગ્નયકરનસૂત્રિજી મદાગર)	૧૭૬
૬૨. અહિંસાની અમરતા	" "	૧૮૯
૬૩. આપણા 'ભાગ્યવિધાતા' કોણ ?		૧૯૪
૬૪. અંતર સુટે કેવા પ્રકારે ?	(મોદનલાલ દીપચંદ યોગી)	૧૯૫
૬૫. ઊઘાડી આપથી જ્ઞેશે (કવ્યાંતી)	(આ. શ્રી વિગ્નયકરનસૂત્રિજી મદાગર)	૨૦૭
૬૬. આત્મદર્શન (કાવ્ય)	(મુનિરાગશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મદાગર)	૨૦૮
૬૭. સંસાર પરિભ્રમણનું મળ-પરિમલ		૨૧૩
૬૮. મુખોધક સાહિત્ય	(કવિ રેવાચંદ વાલજી બપેકા)	૨૧૪
૬૯. ગુણપ્રતિ પ્રયાણ	(મોદનલાલ દીપચંદ યોગી)	૨૧૫
૭૦. પૂજનીય માતાપિતા		૨૧૭
૭૧. વીરશાસનની વિશેષતા	(ઉદ્ધરિત 'અનેકાંત')	૨૧૮
૭૨. સાચો ધર્મ		૨૨૧
૭૩. માયાવી સંસાર (પદ)	(પ્ર. શ્રી ક્રાંતિવિગ્નયજી મદાગર)	૨૩૫
૭૪. કરો છો મોઠ શું કરવા ? (કવ્યાંતી)	(આ. શ્રી વિગ્નયકરનસૂત્રિજી મદાગર)	૨૩૬
૭૫. વાયક અને શ્રોતાને સૂચના	(")	૨૩૭
૭૬. પગ પગકંઠી કોણ ?		૨૪૧
૭૭. સુખ કુંપ	(ઉપનૃત)	૨૪૨
૭૮. લક્ષ્મીની લીલા		૨૫૬
૭૯. પ્રભુદર્શનનો તલસાટ	(મોદનલાલ દીપચંદ યોગી)	૨૫૭
૮૦. સયમ	(અનુ અઘ્યાયી બી. એ)	૨૫૯
૮૧. ઓ માનવી ! પ્રભુ તને, તે જન્મો સાંધક શું કર્યું ? (પદ)	(કવિ રેવાચંદ વાલજી બપેકા)	૨૬૩
૮૨. રોદ એ દુઃખનું મળ છે.	(આ. શ્રી વિગ્નયકરનસૂત્રિજી મદાગર)	૨૬૫
૮૩. સિદ્ધમેન દિવાકર	(ઉપનૃત) ૨૭૧, ૩૦૧	
૮૪. ધર્મ કેમ મંચાય ?		૨૭૫
૮૫. પૂજનના વિવિધ પ્રકારો	(મોદનલાલ દીપચંદ યોગી)	૨૭૬

૮૬. જીવનનું રહસ્ય	(અનુ. અભ્યાસી બી. એ.) ૨૭૬, ૨૧૨
૮૭. ઉચ્ચ કોટીનું બળ	૨૮૧
૮૮. ઓ માનવી! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જાજે (કાવ્ય) (કવિ રેવાશંકર વાઘણ બધેકા)	૨૮૧
૮૯. ભિન્નરુચિ જગતની ભિન્ન ભિન્ન પ્રિયતા (આ. શ્રી વિજયકરનૂરસરિણ મહારાજ)	૨૮૨
૯૦. બ્રહ્મચર્યનો પ્રતાપ	૩૦૦
૯૧. મોક્ષપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?	૩૦૬
૯૨. ચુરુરુતિ (કાવ્ય)	(શાંતિલાલ બી. શાહ.) ૩૧૧
૯૩. ત્રિભંગીદર્શન	(શ્રી મોહનલાલ દીપચંદ મોક્ષસી) ૩૧૧
૯૪. પ્રાટુટ(વર્ષાઋતુ)નું વર્ણન	(કવિ રેવાશંકર વાઘણ બધેકા) ૩૧૯
૯૫. વિલાસ અને વિલાસી વિકાસના બાધક છે (આ. શ્રી. વિજયકરનૂરસરિણ મહારાજ)	૩૨૧
૯૬. શ્રી હરિભદ્રસૂરિ	(ઉદ્ધૃત) ૩૨૫
૯૭. “ અધ્યાત્મ ” ની પીછાન	(મોહનલાલ દીપચંદ મોક્ષસી) ૩૩૦
૯૮. પદ્મીવાલ પ્રાંતમાં અમારો વિહાર ને તે સમાજનો ઉદ્ધાર (મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી)	૩૩૨
૯૯. કર્તવ્યખીમાંસા	(અનુ: અભ્યાસી બી. એ.) ૩૪૧

“ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ ” માસિકના માનવંતા ગ્રાહકોને ભેટ.

આ વખતે ભેટનું પુસ્તક જે આપવાનું છે તેની હકીકત
આવતા અંકમાં આવશે.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા જે અથો

બૃહત્કલ્પસૂત્ર

ભા. ૪થો ને ભા. ૫ મો મૂળ તથા સરકૃત ટીકા સાથે

કીર્મત અનુક્રમે રૂ. ૬૧ અને ૫

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્રગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમે અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક મથોભાષી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સ. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ મથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપદ્રવ સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશેખિત બાઇન્ડી ગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર મુખીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેલ જાણુવા જેવા પ્રસંગો, પ્રભુના પાયે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલે રચેલે આપેલ નિવિધ વિષયો ઉપર યોગદાયક દેશન યોગો સમાવેશ આ મથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેમાં આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતા અનુવાચ કરવા જેવું છે સુમારે છસેઢ પાનાનો આ મથ મહોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો.—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન જે ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

૧ કથારત્ન ટોપ—શ્રી દેવસદ્રસરિકૃત

૨ શ્રી નિશિથ ચૂર્ણિસૂત્ર બાપ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામુદ્ય (સપત્તિ ચરિત્ર) (મૂળ) ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ

૩ શ્રી વસુદેવહિંદી ત્રીજો ભાગ

૪ પાંચમો દુટ્ટો કર્મગ્રન્થ

૫ શ્રી વૃત્તકલ્પસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

સુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરવનો સુંદર ખોષ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જે	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૨૧
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૬
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હંસલિંગ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિવેચિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રો)	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રતવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્દુ આવૃત્તિ ખીજી	૨)	કુમારપાઠપ્રતિષેધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુણ્યમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રશેષ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગાદી	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી સમ્યક્તરવરેષ રતવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્તવ કોમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુણ્યમાળા (દ્વિતીય પુણ્ય)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૧૮
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧૧
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રતવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળશામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ સુકત)	૨)
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુસ્તક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપરમેષી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સંવેગકુમ્ભ કંદેલી	૦૧
સુમુખતુપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" " " સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ હો	૨)	શ્રી વીરશયાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ પાને મદારામ્ય આરવેલ	
		શ્રી મદાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

આત્માનંદ પ્રિન્સિપલ પ્રેસમાં ગ્રંથ દેવચંદ દામચંદ દામચંદ લખ્યું. —ભાવનગર.